Buka Hope

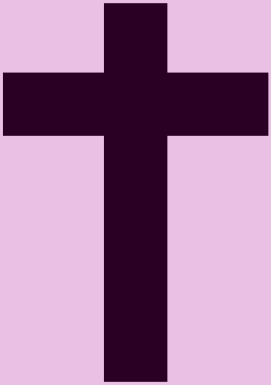

The Holy Bible in the Roviana language of the Solomon Islands

Buka Hope

The Holy Bible in the Roviana language of the Solomon Islands

Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 13 Dec 2023
2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5

Contents

Matiu 1
MAKA 91
LUKE 148
ZONE 244
Tinavete 311
Roma 398
1 KORINITI 437
2 KORINITI 475
QALESIA 500
ÈPISASI 515
PILIPAE 529
KOLOSAE 539
1 TESALONAIKA 549
2 TESALONAIKA 558
1 TIMOTE 563
2 TIMOTE 574
TAETUSI 582
PILIMONE 587
HIBURU 590
ZEMISI 620
1 PITA 630
2 PITA 641
1 ZONE 648
2 ZONE 658
3 ZONE 660
ZIUDI 662
REVALESONI 666

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA
MATIU
Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia Matiu si tozia sa Inavoso Leana sapu e Zisu si sa Karisito sapu tava tatarana, meke koa Sa si va gorevura i Tamasa sari na Nana vina tatara koari Nana tie pa totoso tadi na tie Ziu pukerane. Sa Inavoso Leana hie si lopu tadi na tie Ziu eke mo koarini pu podo na koa se Zisu; ba tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tava tana valeana sa Qosipeli te Matiu. Podalae si asa pa pinodo te Zisu, meke tozia tugo sa sa Nana pinapitaiso, meke sa totoso ta toketoke Sa, meke kamoa pa Nana tinavete tarae meke sa Nana tinavete salasalaṉa pa Qaleli. Beto asa si tozia tugo sa sa Nana inene taluarae pa Qaleli, meke la pa Zerusalema. Tozi tugo sa sari na tiṉitoṉa pu ta evaṉa koasa vuiki vina betobeto pa Nana tinoa pa pepeso, kamo pa Nana minate pa korosi meke sa Nana tinuru pule pa minate.

Tozia sa Qosipeli hie sapu e Zisu si na ṉati titisa arilaena sapu koa ia na ṉiniraṉira pude rupaha va bakalia sa tinarae te Mosese, meke sa Binaṉara te Tamasa.

Soku Nana vina tumatumae si ta varigarae koari na ṉati binalabala koari ka lima puku vina tumatumae. (1) Sa tinarae pa toqere. Hire si na guguana sa hahanana tana tie, na tinavete sapu poni gita sa Tamasa, sa vina malumu pude nuquru meke la kamo sari na tie pa Binaṉara te Tamasa. (Hinia 5-7) (2) Nana vina tumatumae koari ka manege rua Nana disaepeli koasa dia tinavete pude ta garunu vura la. (Hinia 10) (3) Sari na parabolona sa Binaṉara Maṉauru. (Hinia 13) (4) Nana vina tumatumae koasa linulina e Zisu pude na Nana disaepeli. (Hinia 18); (5) meke sa guguana sa vinabetona sa totoso kamahire, meke sa Binaṉara Maṉauru pu korapa mae. (Hinia 24-25)

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa Karisito tava tatarana koe Tamasa sapu mae podo pa pepeso. Hinia 1:1-17

Sa vivineina Zisu totoso lopu ele podalae nia Sa sa Nana tinavete ninabulu. Hinia 1:18 kamo hinia 4:16

Podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu pa Qaleli. Hinia 4:17 kamo hinia 7:27

Salaṉi Zisu sari na tie mohodi. Hinia 7:28 kamo hinia 10:42

Podalae ta kilu se Zisu koari na tie. Hinia 11:1 kamo hinia 13:52

Gigiri lalanana sa kiniluna e Zisu. Hinia 13:53 kamo hinia 18:35
Totoso la se Zisu pa Zerusalema. Hinia 19:1 kamo hinia 25:46
Sa minate na tinuru pule meke sa sinage pule te Zisu pa Maṉauru. Hinia 26:1 kamo hinia 28:20

Sa Tuti te Zisu Karisito

Sari ka Manege Made Sinage Kekenu
(Luke 3:23-38)

1 Hie sa tututi te Zisu Karisito, sa tuna Devita sapu sa tuna Ebarahami.
Sa tututi hie si podalae mae koe Ebarahami.
2 Ebarahami podoa se Aisake, meke Aisake podoa se Zekopi. Meke Zekopi podoa se Ziuda meke sari kasa tasina koreo.
3 Meke Ziuda va podo ni koe Tama sari Perezi e Zera. Meke e Perezi podoa se Hezironi, meke Hezironi podoa se Rami.
4 Rami podoa se Aminadabi, meke Aminadabi podoa se Nasoni. Nasoni podoa se Salamoni.
5 Salamoni podoa se Boazi, sa tinana sa si e Rehabi. Boazi podoa se Opeti, sa tinana sa si e Ruti, meke Opeti podoa se Zese.
6 Meke Zese podoa se Devita sa baṉara.

Sari ka Manege Made Sinage Vina Rua

Devita podoa se Solomone, koasa barikaleqe sapu mate luaria e Uraea.
7 Meke Solomone podoa se Rehoboami, meke Rehoboami podoa se Abaeza, meke Abaeza podoa se Asa.
8 Meke Asa podoa se Zehosapati, meke Zehosapati podoa se Zehoramu, meke Zehoramu podoa se Uzaea.
9 Meke Uzaea podoa se Zotamu, Zotamu podoa se Ehazi, meke Ehazi podoa se Hezikaea.
10 Meke e Hezikaea podoa se Manase, meke Manase podoa se Amoni, meke Amoni podoa se Zosaea.
11 Meke Zosaea podoa se Zekonaea meke sari kasa tasina koreo pa totoso pu ta raovo* taloa la pa Babiloni si arini.*

Sari ka Manege Made Sinage Vina Ṉeta

12 Pa mudina sa tinaraovo la pa Babiloni si podoa Zekonaea se Silitili, meke podoa Silitili se Zerubabele.
13 Meke Zerubabele podoa se Abiuda, Abiuda podoa se Eliakimi, meke Eliakimi podoa se Azo.

---

* **1:11** Sa zinama ta raovo si sari na tie pu ta vagi pa vinaripera meke ta turaṉa taloa pa tinapusi. * **1:11** 2 Baṉ 24:14-15; 2 Koron 36:10; Zer 27:20

14 Meke Azo podoa se Zedoki meke Zedoki podoa se Akimi,
meke Akimi podoa se Eliuda.
15 Meke Eliuda podoa se Eleaza, meke Eleaza podoa se
Matani, meke Matani podoa se Zekopi.
16 Meke Zekopi podoa se Zosepa sa loana e Mere sapu sa
tinana e Zisu sapu ta pozae Karisito[d].
17 Gua asa ke ka manege made sinage si podalae koe
Ebarahami meke kamo mae koe Devita. Meke ka manege
made sinage si podalae koe Devita meke kamo la koasa
tinaraovo la pa Babiloni, meke ka manege made sinage sapu
podalae koasa tinaraovo meke kamo koasa pinodo te Zisu
Karisito.

Sa Pinodo te Zisu Karisito
(Luke 2:1-7)

18 Sa Pinodo te Zisu Karisito si guahe: Se Mere sa tinana e
Zisu, si ele variva egoi sari kara Zosepa pude varihaba, gua.
Ba sipu lopu ele varihaba sari kara, si gilania e Mere sapu
sa n̲iniran̲ira tanisa Maqomaqo Hope si ele vata evan̲ia sa
koburu pa tiana.*
19 Ego, se Zosepa hie, si keke tie leana si asa. Ba sina pude
huaria sa sa dia vinariva egoi pude varihaba, meke vata
gilana nia sa koari na tie sapu gua asa, si kote vata lotan̲ia
pule sa se Mere. Ke gua asa si hiva huara pani golomo nia
mo sa sa dia vinariva egoi asa. Meke korona haba ia se
Mere, gua.
20 Meke sipu korapa balabala ia Zosepa sapu gua asa,
si vura koasa pa pinutagita sa mateana[d] tanisa Ban̲ara,
meke zama guahe: "Zosepa, agoi na tutina e Devita, mu
lopu koromu haba ia se Mere pude na mua barikaleqe, sina
sa n̲iniran̲ira tanisa Maqomaqo Hope tu si vata evan̲ia sa
koburu pa tiana sa.
21 Kote podoa e Mere si keke koburu koreo, meke kote
poza nia 'Zisu' goi si Asa, sina kote harupi Sa sari na tie
koari na dia sinea," gua sa mateana.*
22 Ego, doduru hire si ta evan̲a pude va gorevura ia gua
sapu zama nia sa Ban̲ara koe poropita Aisea, sapu guahe:
23 "Keke vineki vaqura si kote aritiana, meke kote podoa
sa si keke koburu koreo, meke kote ta pozae 'Imanuela' si
asa, sapu sa ginuana si guahe: Sa Tamasa si koa koa gita,"
gua.*
24 Ke van̲unu se Zosepa meke tavetia sa gua sapu tozi nia
sa mateana tanisa Ban̲ara meke vagia sa se Mere pude na
loana,

---

* **1:18** Lk 1:27 * **1:21** Lk 1:31 * **1:23** Ais 7:14

25 ba lopu la ia Zosepa se Mere, osolae podo tu sa koburu
koreo, meke poza nia “Zisu” sa si Asa.*

2

Sari Tie Tumatumae pa Kali Gasa Rimata

1 Zisu si podo pa vasileana Betilihema pa popoa Ziudia
sipu korapa baṉara se Herodi[d]. Mudina asa si kamo mae
pa Zerusalema si kaiqa tie pa kali gasa rimata, saripu
tumatumae pa guguadi rina pinopino,
2 meke nanasa, “Avei sa koburu sapu podo pude na
baṉara tadi na Ziu? Dogoria gami sa Nana pinopino vura
maena pa kali gasa rimata, ke mae si gami pude vahesia,”
gua si arini.
3 Totoso avosia e Herodi sapu gua asa, si balabala mamata
si asa meke sari na tie pa Zerusalema.*
4 Ke tioki Herodi sari na ṉati hiama[d] meke na tie va
tumatumae koasa Tinarae te Mosese[d] meke nanasi sa,
“Pavei kote podo sa Karisito[d]?” gua si asa.
5 Ke olaṉa si arini, “Pa vasileana Betilihema, pa popoa
Ziudia, sina guahe si kuberia keke poropita[d].
6 ‘Agoi Betilihema pa popoa Ziudia.
Arilaemu hola ni goi sari doduru vasileana nomadi pa
Ziudia,
sina kaqu vura mae koa goi si keke koimata
sapu kaqu turaṉi na kopu ni sari na Qua tie Izireli,’”
gua.*
7 Ke tioko golomi Herodi sari kasa tie tumatumae pu mae
guadi pa kali gasa rimata, meke vivinei koa rini si asa
pude hata vura nia sapu totoso sa zoṉazoṉa si ta dogoro
sa pinopino.
8 Beto si garunu lani sa si arini pa vasileana Betilihema
meke zamai sa, “La mamu hata valeania vasina koa sa
koburu sana, meke pana dogoria gamu, si mi pule mae tozi
nau, pude maqu atu somana vahesia,” gua si asa.
9 Mudina sa dia vivinei koe Herodi si taluarae taloa sari
kasa, meke dogoro pulea rini sa pinopino sapu dogoria rini
pa kali gasa rimata, rizu va kenue la si asa koa rini osolae
noso si asa panaulu koasa vasina koa sa haha.
10 Totoso dogoria rini sa pinopino si qetu hola dia si arini.
11 Nuquru la si arini pa vetu meke totoso dogoria rini
sa haha meke sa tinana, se Mere, si hoqa todoṉo si arini
meke vahesia rini sa koburu. Keru vura ni rini sari na dia

---

* **1:25** Lk 2:21 * **2:3** Sina balabala ia Herodi sapu sa Baṉara vaqura hie si gina kote hobea sa nana tuturuana baṉara, gua. * **2:6** Mka 5:2

vinariponi sapu na qolo, na vina uququ oto huda humaṉa
lea, meke na oto huda moa, meke poni ni rini koasa koburu.
12 Meke taluarae pule la pa dia popoa soti si arini, ene gua
tu pa votiki siraṉa, sina va balau i Tamasa pa pinutagita
pude madi lopu pule la koe Herodi, gua.

Sa Ginovete La pa Izipi

13 Mudidia taluarae sari tie tumatumae si vura koe
Zosepa pa pinutagita sa mateana tanisa Baṉara meke zama,
"Zosepa, kote hata ia e Herodi sa koburu pude va matea, ke
tekulu, vagia sa koburu meke sa tinana, mamu govete la pa
popoa Izipi. Mamu koa vasina osolae Arau tozi pule nigo
pude taluarae vasina," gua si asa.
14 Ke pana boṉi asa si tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu
meke sa tinana, meke taluarae la pa Izipi,
15 meke vasina si koa si arini osolae mate se Herodi.
Sa inene hie va gorevura ia gua sapu zama nia sa Baṉara
koasa poropita, sapu guahe:
"Tioko vura nia Arau pa Izipi sa Tuqu koreo," gua.*

Sa Vina Matedi rina Koburu Koreo Hitekedi

16 Totoso rove vagia e Herodi sapu sekesekei nia rina tie
tumatumae si asa, si bugoro sisigiti si asa. Meke garuni sa
sari nana tie pude va mate betoi sari doduru koburu koreo
pa vasileana Betilihema meke sari vasivasileana tatadi,
podalae koari pu karua vuahenidi meke gore koari na
haha hitekedi. Hie si tavetia sa luli gua koasa tinozi tadi
na tie tumatumae koasa totoso sapu podalae ta dogoro sa
pinopino.
17 Koasa ginugua hie, si tava gorevura gua sapu zama nia
Tamasa koa sa poropita Zeremaea:
18 "Keke mamalaiṉi si ta avoso pa vasileana Rama,
na kinabo taruqoqo lavata.
Kaboi Reseli sari na tuna,
meke korona tava manoto si asa,
sina mate beto si arini," gua.*

Pule La pa Popoa Izireli

19 Mudina sa minate te Herodi, si vura pule koe Zosepa pa
pinutagita, sa mateana tanisa Baṉara meke zama,
20 "Zosepa, tekulu mamu vagia sa koburu meke sa tinana
mamu pule la pa popoa Izireli, sina sarini pu kukiti nia sa
koburu si ele mate," gua si Asa.
21 Ke tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu meke sa tinana
meke pule la pa popoa Izireli.

---

* **2:15** Hoz 11:1 * **2:18** Zer 31:15

22 Ba totoso avoso nia Zosepa sapu e Akilisi na hobea
se Herodi sa tamana pude koa baṉara pa popoa Ziudia,
gua, si matagutu pude pule la si asa. Tava balau si asa pa
pinutagita, ke la si asa pa popoa Qaleli.
23 Ke la veko kinoa si asa pa keke vasileana pozana
si Nazareti. Ke tava gorevura gua sapu zama nia rina
poropita, sapu guahe:
"Kaqu ta pozae Tie Nazareti si Asa," gua.*

3

Sa Tinarae te Zone Papitaiso
(Maka 1:1-8; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

1 Pa totoso asa si mae pa soloso qega pa popoa Ziudia se
Zone Papitaiso, meke podalae tarae sapu guahe,
2 "Mi kekere koari mia sinea, sina sa Binaṉara Maṉauru[d]
si tata kamo," gua si asa.*
3 E Zone mo hie si guni nia sa poropita Aisea totoso zama
si asa:*
"Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:
'Mi va nama nia sa siraṉa tanisa Baṉara,
mi va toṉotia vasinā pu kote enē si Asa!' gua."
4 Sari na poko te Zone si na kalu kameli, meke sa nana
dokoho sina kapu kurukuru sapu tava popana, meke gana
ginani si na kupokupo meke na zipale.*
5 Saripu la avosia se Zone si mae guadi pa Zerusalema, pa
doduruna sa popoa Ziudia, meke sari doduru popoa tata pa
Ovuku Zodani.
6 Helahelae ni rini sari na dia sinea, meke papitaiso i sa
si arini pa Ovuku Zodani.
7 Ba totoso dogoria Zone sapu soku ari tie Parese[d] meke
Sadusi[d] si mae hiva ta papitaiso[d] koa sa, si zama i sa, "Gamu
na tutimia na noki. Esei va balau gamu pude govete nia sa
vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?" gua.*
8 "Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la
koa sa Tamasa.
9 Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami,
ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka
vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina
Ebarahami! *
10 Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avaṉa nama, pude
mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi
sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika!*

---

* **2:23** Mk 1:24; Lk 2:39; Zn 1:45 * **3:2** Mt 4:17; Mk 1:15 * **3:3** Ais 40:3
* **3:4** 2 Baṉ 1:8 * **3:7** Mt 12:34, 23:33 * **3:9** Zn 8:33 * **3:10** Mt 7:19

11 Arau si papitaiso gamu pa kolo mo, pude na vina
gilagila koasa mia kinekere gamu, ba Asa pu korapa luli
mudi mae koa rau si kote papitaiso gamu Sa pa Maqomaqo
Hope meke sa nika te Tamasa. Asa si arilaena hola nau si
rau. Na sadolo tanisa mo ba lopu garoqu pude paleke ponia.
12 Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari
doduru kiko koari qaqalotodi. Kote va naqiti Sa sari kiko
pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaqalotodi koasa
nika sapu huruṉu eko lamo,” gua si asa.

Sa Pinapitaiso te Zisu
(Maka 1:9-11; Luke 3:21-22)

13 Pa totoso arini si topue maena pa Qaleli meke kamo
mae se Zisu koe Zone pa Ovuku Zodani pude ta papitaiso
Nana koa sa gua.
14 Ba podekia Zone pude hobe binalabala se Zisu, ke zama
la ia sa, “Arau tu si garo pude ta papitaiso koa Goi, na vea
ke mae tu si Agoi koa rau?”
15 Ba olaṉa ia Zisu si asa, “Leana mo, ba kamahire mada
lulia gita gua sapu kaqu va gorevura i sari doduru hiniva te
Tamasa,” gua si Asa. Ke va ego ia Zone.
16 Sipu beto tugo ta papitaiso se Zisu, meke popa sage si
Asa koasa kolo, si ta tukele sa Maṉauru, meke dogoria sa sa
Maqomaqo Hope gore mae gua na baruku meke mae hake
koa Sa.
17 Meke keke mamalaiṉi maena pa Maṉauru si zama
guahe:
“Hie tugo sa tuqu koleo sapu qetu zoṉazoṉa nia Arau,” gua.*

4

Toketokea Setani se Zisu
(Maka 1:12-13; Luke 4:1-13)

1 Meke lopu ele seunae hola gua sa Nana pinapitaiso, si
turaṉia sa Maqomaqo Hope se Zisu meke sage la pa soloso
qega, pude toketoke ia Setani si Asa, gua.*
2 Meke sipu ele koa si Asa ka made ṉavulu puta rane,
meke ka made ṉavulu boṉi meke lopu henahena gua, si
ovia si Asa.
3 Meke pa totoso asa si mae se Setani, meke zama la guahe
koa Sa, “Be na Tuna[d] Tamasa si Agoi, si mamu zamai sari
na patu hire, pude madi ta evaṉae na bereti,” gua si asa.
4 Ba olaṉa se Zisu, “Ura guahe si ta kubere pa Kinubeku-
bere Hope: ‘Lopu tale toa pa bereti mo sa tie, ba koari
doduru zinama pu zama ni Tamasa!’” *

---

* **3:17** Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Mk 1:11; Lk 9:35 * **4:1** Hib 2:18, 4:15 * **4:4** Diut 8:3

5 Meke turaṉa la nia Setani se Zisu koasa vasileana hope
sapu pa Zerusalema, meke va turua sa pa batu minominona
sa Zelepade[d], meke zama si asa koa Sa,
6 “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore, ura
guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:
‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude ovuligo,
pude lopu hoqa bakora nigo keke nenemu koari na patu,’”
gua si asa.*
7 Ba olaṉa se Zisu, “Ba gua tugo hie si ta kubere koasa
Kinubekubere Hope, ‘Mu lopu podepodekia goi sa Baṉara
sa mua Tamasa!’” *
8 Meke turaṉa sage la nia pule e Setani se Zisu pa batuna
keke toqere ululuna, meke va dogoro ni sa koa Sa sari
doduru butubutu binaṉara pa kasia popoa, meke sa dia
tinolava.
9 Meke zama la ia sa se Zisu, “Be todoṉo meke vahesi au
Goi si arau, si kaqu poni beto nigo rau sari doduru gua pu
dogori Goi hire.”
10 Ba olaṉa se Zisu, “Mu taloa koa Rau Setani, ura gua
hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope: ‘Mu vahesia sa
Baṉara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’”
gua si Asa.*
11 Meke taluarae koa Sa se Setani, meke mae toka nia ri
mateana se Zisu.

Podalae Tarae se Zisu pa Qaleli
(Maka 1:14-15; Luke 4:14-15)

12 Totoso ele avoso nia Zisu sapu ta veko pa vetu varipusi
se Zone, si taluarae pa Ziudia meke la pa Qaleli si Asa.*
13 Lopu koa pa Nazareti si Asa, ba la koa si Asa pa
Kepaniami, keke vasileana nomana tata pa kopi Qaleli,
koari na pinaqaha popoa tadi na butubutu Zeboloni[d] meke
Napitalai[d],*
14 pude tava gorevura gua sapu zama nia sa poropita
Aisea, sapu guahe:
15 “Pa popoa tadi na butubutu Zeboloni, meke Napitalai,
sa popoa sapu koa ia sa siraṉa mae gua koa sa kolo
Meditareniani[d] karovo la pa kali Ovuku Zodani
vasina sapu ta pozae na popoa Qaleli tadi na tie
Zenitailo[d].*
16 Saripu koa pa hinuporo
si dogoria si keke kalalasa nomana;
sarini pa popoa hupohuporona vasina tata sa minate

* **4:6** Sam 91:11-12 * **4:7** Diut 6:16 * **4:10** Diut 6:13 * **4:12** Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20 * **4:13** Zn 2:12 * **4:15** Ais 9:1-2

si pelara vura i na kalalasa.”

17 Pa totoso asa, si podalae tarae nia Zisu sa inavoso sapu
guahe: “Mi kekere koari na mia sinea sina sa Binaṉara
Maṉauru si tata kamo!” gua si Asa.*

Tioki Zisu sari na Tie Habu
(Maka 1:16-20; Luke 5:1-11)

18 Meke sipu korapa ene rarata si Asa pa kopi Qaleli,
si dogori Sa sari karua tamatasi ari Saimone Pita meke e
Aduru, korapa vaqara dia, sina na habu mo sa dia tinavete.
19 Tioko la i Zisu sari karua meke zama, “Mae luli Au,
maqu va tumatumaeni gamu habu tie!”
20 Meke pa totoso tugo asa si veko pani ri kara sari dia
vaqara, meke lulia rini se Zisu.
21 Ene hola la se Zisu, meke dogori pule Sa sari karua
tamatasi te Zebeti, ari Zemisi e Zone. Ari karua meke sa
tamadia, se Zebeti, si korapa suraṉa dia pa koaka meke
tuvaka dia vaqara, meke tioko lai tugo Zisu sari karua,
22 meke zama, “Mae luli Au.” Meke pa totoso tugo asa si
veko pania ri kara sa dia koaka, meke sa tamadia se Zebeti,
meke lulia ri kara se Zisu.

Variva Tumatumae, na Tarae, meke Salaṉa Tie se Zisu
(Luke 6:17-19)

23 Ene betoa Zisu sa doduruna sa popoa Qaleli. La variva
tumatumae si Asa koari na sinaqoqi[d]. Tarae nia Sa sa
inavosona sa Binaṉara te Tamasa[d], meke salaṉi Sa sari na
tie mohodi koari hopehopeke dia minoho na vinagauru.*
24 Sa inavosona Zisu si kamo la pa doduruna sa popoa
Siria[d]. Ke sari na tie, si turaṉa mae ni ri koa Sa sari na dia
tie mohodi, saripu va kamoi sari na votivotiki minoho, na
vinagauru, meke kamo koari pu nuquri na tomate kaleadi,
na kirekireqe, meke ari pu mate kaiqa tinidi, meke lopu
boka niu na ene na gua. Salaṉa betoi Zisu sari doduru tie
mohodi hire.
25 Meke soku puku tie si ene luli koa Sa, mae guadi pa
Qaleli, Dikapolisi, Ziudia, meke pa kali gasa rimata pa popoa
Zodani, meke pa Zerusalema.

5

Sa Tinarae pa Toqere

1 Totoso dogoria Zisu sa puku vinarigara lavata, si sage la
pa keke toqere si Asa meke sari Nana disaepeli[d].

---

* **4:17** Mt 3:2 * **4:23** Mt 9:35; Mk 1:39

2 Habotu si Asa vasina, meke la habotu tata koa Sa sari
Nana disaepeli, meke podalae va tumatumae i Sa si arini
koari na vina tumatumae hire:

Sa Tinamanae Hinokara
(Luke 6:20-23)

3 "Tamanae tugo sari na tie sapu malohoro pa dia tinoa maqomaqo,
sina tadirini tugo sa Binaṉara Maṉauru.
4 Tamanae tugo sari na tie pu talotaṉa,
sina kaqu va manoti Tamasa si arini.*
5 Tamanae tugo saripu va pepekae puleni pa dia tinoa,
ura kaqu na dia tinago sa popoa pepeso.*
6 Tamanae tugo saripu ovia na memeha nia sa tinoṉoto,*
ura kaqu vagia rini gua sapu okoro nia rini.
7 Tamanae tugo saripu tataru ni meke taleoso ni sari votiki tie,
ura kaqu tataru ni, na taleoso ni Tamasa si arini.
8 Tamanae tugo saripu via pa bulodi,
ura arini tugo si kaqu dogoria sa Tamasa.*
9 Tamanae tugo saripu varibule ni sari na tie,
ura kaqu poza ni tuna soti sa Tamasa si arini.
10 Tamanae tugo saripu ta ṉoṉovala sina tavetia rini sa hiniva te Tamasa,*
ura tadirini tugo sa Binaṉara Maṉauru.
11 Tamanae tugo si gamu pana zama ṉoṉovala gamu ri na tie,
meke zutu kokohani gamu rini koari doduru ginugua pa mia linuliqu Rau.*
12 Mi koa qetuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa Maṉauru,
ura ṉoṉovala guni tugo rini sari na poropita pukerane.*

Sa Soloti meke sa Kalalasa
(Maka 9:50; Luke 14:34-35)

13 Gamu tugo si na soloti koari na tie pa kasia popoa. Ba
pana murimuri sa liṉiliṉina sa soloti si lopu kaqu boka tava
leana pule si asa, pude ta tavetavetae; ba padana pude ta
gona palae mo pa sada meke ta neti pa tie.
14 Gamu tugo si na kalalasa koari na tie pa kasia popoa.
Sa popoa sapu ta kuri pa batu toqere si lopu boka ta tome.*

---

* **5:4** Ais 61:2 * **5:5** Sam 37:11 * **5:6** Ais 55:1-2 * **5:8** Sam 24:3-4 * **5:10** 1 Pit 3:14 * **5:11** 1 Pit 4:14 * **5:12** 2 Koron 36:16; TTA 7:52 * **5:14** Zn 8:12, 9:5

15 Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia
lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana, pude va
kalalasi sari na tie pu koa pa vetu.*
16 Gua tugo si gamu, mi vata dogoro nia koari na tie sa
mia kalalasa pa korapadi rina mia tinavete leadi, pude madi
vahesia sa Tamamia sapu koa pa Maṉauru.*

Vina Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

17 Mi lopu balabala ia sapu mae si Rau pude huaria
sa Tinarae te Mosese, meke sari vina tumatumae tadi na
poropita. Lokari, lopu asa si mae nia Rau, ba mae si Rau
pude va gorevura i si arini.
18 Maqu tozi va hinokarani gamu, totoso korapa koa sa
Maṉauru meke sa pepeso, si lopu keke vasi kukuru zinama
koasa Tinarae kote murimuri, osolae kaqu tava gorevura
beto gua saripu ta tozi vasina.*
19 Gua ke asa sapu va karia si keke kukuruna hite sa
tinarae, meke va tumatumae ni sa sari kaiqa pule pude lulia
gua sapu tavetia sa, si kaqu tava mumudi si asa pa Binaṉara
Maṉauru. Ba asa sapu va tabei sari na Tinarae meke va
tumatumae ni sari kaiqa pule pude va tabe kekeṉoṉo gua
asa, si kaqu tava lavata pa Binaṉara Maṉauru.
20 Ura tozini gamu Rau, sapu pude sa mia kinopuna sa
Tinarae te Tamasa, si lopu hola nia gua sapu evaṉia rina
Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese,
si lopu kaqu boka koa si gamu koasa Binaṉara Maṉauru.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binugoro

21 Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu
‘Meke mu variva mate,’ gua; ke asa sapu variva mate si
kaqu ta vala pa vinaripitui.*
22 Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu
bugoro nia sa tasina, si padana pude ta vala pa vinaripitui.
Asa sapu zama guahe koasa tasina, ‘Agoi si namu loke
laemu!’ gua, si padana pude ta vala pa vinaripitui. Meke
asa sapu zama, ‘Tie duvili, loke laemu’ gunia sa sa tasina,
si garona tugo pude nuquria sa nika pa Heli.
23 Ke pa ginugua asa, si be guana korapa hiva vala goi sa
mua vinariponi koe Tamasa, meke tiqe balabala ia goi sapu
keke sinea si ele evaṉia goi koa sa tasimu,
24 si mamu veko pakia sa mua vinariponi, mamu pule
la varibulei paki koasa tasimu sana, mamu tiqe pule mae
luaria sa mua vinariponi koa sa Tamasa.

---

* **5:15** Mk 4:21; Lk 8:16, 11:33 * **5:16** 1 Pit 2:12 * **5:18** Lk 16:17 * **5:21** Ekd 20:13; Diut 5:17

25 Be keke tie si hiva turaṉa la nigo pa vinaripitui, si mamu
va toṉoto pakia sa mia vinaritokei totoso lopu ele kamo
la si gamu pa vetu varipitui. Sina be kamoa goi sa vasina
varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa
tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi,
meke kote ta veko pa vetu varipusi si agoi.
26 Maqu tozi va hinokara nigo si guahe: Lopu kaqu vura
si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru mua gale.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binarabarata

27 Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane, sapu
'Meke mu barabarata,' gua.*
28 Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu
doṉodoṉoa si keke barikaleqe, meke okoro nia sa si asa pa
hiniva sea, si ele baratia tugo sa pa bulona si asa.
29 Ke be la sa kali mata mataomu meke turaṉa la nigo pa
sinea, si mamu lobiti pania. Leana hola pude keke kukuru
tinimu si ta okipalae pude lopu sa doduru tinimu si ta okie
la pa nika pa Heli.*
30 Be sa kali lima mataomu si turaṉa la nigo pa sinea, si
mamu gomu pania. Leana hola si pude keke kali limamu si
lopu koa, hola nia si pude lopu sa doduru tinimu si ta okie
la pa nika pa Heli.*

Vina Tumatumae koasa Vinariluari Tamaloana
(Matiu 19:9; Maka 10:11-12; Luke 16:18)

31 Gua pule hie si keke vina tumatumae pukerane, 'Asa
sapu hiva luara pania sa nana barikaleqe, si mani kuberia
sa pepa vari luari meke ponia koasa barikaleqe,' gua.*
32 Ba kamahire si Maqu tozini gamu: Be keke tie si lopu
barabarata sa nana barikaleqe, ba luara pania sa, si sea si
asa, sina be haba pulea sa barikaleqe hie si keke tie, si tiqe
barabarata sa barikaleqe hie, meke sa tie pu haba pulea sa.*

Vina Tumatumae koasa Tinokotokoro

33 Ele avosia mia gamu si keke vina tumatumae pukerane
sapu guahe: 'Mu lopu seke ia sa mua vina tatara, ba mamu
va gorevura ia gua sapu ele tokotokoro nia goi pa kenuna
sa Tamasa,' gua.*
34 Ba kamahire si Maqu tozini gamu Rau: Pana tavetia
goi si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu
tokotokoro koa sa Maṉauru, sina na habohabotuana te
Tamasa si asa;*

---

* **5:27** Ekd 20:14; Diut 5:18 * **5:29** Mt 18:9; Mk 9:47 * **5:30** Mt 18:8; Mk 9:43
* **5:31** Diut 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4 * **5:32** Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18;
1 Kor 7:10-11 * **5:33** Liv 19:12; Nab 30:2; Diut 23:21 * **5:34** Zem 5:12; Ais
66:1; Mt 23:22

35 lopu tokotokoro koa sa pepeso, sina na nenetiana te
Tamasa si asa. Lopu koa sa popoa Zerusalema, sina na
popoa hopena tanisa Baṉara lavata si asa.*
36 Lopu koasa batumu tugo, sina keke kalumu mo ba lopu
boka va muho ia babe va keoro ia goi.
37 Ba mamu zama gua mo hie: 'Uve', mu gua mo, ba be
'Lokari', mu gua mo. Pude kaiqa zinama pule si tomo lani
goi si koe Setani maedi si arini.

Sa Vina Tumatumae koasa Tinubehe Hobe
(Luke 6:29-30)

38 Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu
zama guahe: 'Pude sekea keke tie kali matamu, si mu sekea
tugo kali matana. Meke be seke pakogo sa, si mu seke pakoa
gana tugo,' gua.*
39 Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mu lopu
tubehe hobe ia sa tie kaleana. Be poharigo keke tie kali
paparamu, si mamu liṉana la nia pule si keke kalina.
40 Be keke tie si turaṉa la nigo pa vinaripitui pude vagia
sa mua sote, si mamu vala nia tugo sa mua koti.
41 Meke be keke tie si ososo nigo pude paleke ponia sa
nana pinaleke pa keke kilomita, si mu paleke ponia pa karua
kilomita.
42 Be keke tie si tepa ia si keke mua tiṉitoṉa, si mu ponia
tu. Be keke tie si tepa pakia si keke mua tiṉitoṉa, si mu vala
pakia.

Tataru ni Sari Mua Kana
(Luke 6:27-28,32-36)

43 Ele tumae nia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu
zama guahe: 'Mi tataru ni sari na mia baere, ba kukiti ni
sari na mia kana,' gua.*
44 Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mi
tataru ni sari na mia kana, mamu varavara toka ni saripu
ṉoṉovala gamu.
45 Pude gua asa si kote ta evaṉae na koburu tanisa
Tamamia pa Maṉauru si gamu. Sina va keana la ia Sa sa
Nana rimata koari na tie leadi meke kaleadi, meke va rukua
Sa sa Nana ruku koari pu tavete va toṉoto meke va sesea.
46 Vea kaqu pia gamu tu Tamasa pana tataru ni mo gamu
si arini pu tataru ni gamu? Sari na tie hata takisi ba hoke
gua mo asa.
47 Be tale zama qetuqetu la i mo goi sari na mua baere, si
lopu votikaemu si goi koa rini pu lopu na tie te Tamasa.

---

* **5:35** Ais 66:1; Sam 48:2 * **5:38** Ekd 21:24; Liv 24:20; Diut 19:21 * **5:43** Liv 19:18

48 Mi koa va gotogoto, gua sapu koa va gotogoto sa
Tamamia pa Maṉauru.*

6

Vina Tumatumaena sa Tinavete Leana Koari na Tie

1 Mi kopu nia pude lopu vata dogoro ni pa kenudi rina tie
sari na mia tinavete leadi, pude hiva ta dogoro mo. Be gua
asa, si namu loke mia pinia koasa Tamamia pa Maṉauru si
gamu.*
2 Be hiva variponi* goi, si mu lopu buki nia pa varipaza
siraṉa meke pa sinaqoqi, sapu gua hoke tavetia rina tie
sekesekei. Arini si hata vina lavata pa tie. Maqu tozi va
hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna
sa dia tinavete.
3 Ba pana hiva ponia goi sa tie sapu papaka nia keketoṉa,
si mamu lopu vata gilana nia koasa kali lima gedemu nasa
si korapa tavetia sa kali lima mataomu,
4 pude ta tavete golomo sa mua vinariponi, ba sa Tamasa
mo sapu gilanana sa mua tinavete tomena si kaqu pia igo.

Sa Vina Tumatumae Koasa Vinaravara

5 Pana varavara gamu si mi lopu gugua rina tie sekesekei!
Arini si hoke hiva hola nia rini si pude turu varavara pa
sinaqoqi meke pa varipaza siraṉa, pude ta dogoro dia pa
tie gua. Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele vagia mo
rini laena sa doduruna sa dia tinavete.*
6 Ba pana varavara goi telemu si mamu la pa keke vasina
tomena, mamu varavara la koasa Tamasa sapu lopu ta
dogorona. Meke sa Tamasa sapu dogorona gua sapu tavetia
goi pa vasina tomena si kaqu pia igo.
7 Pana varavara gamu, si mi lopu zama va soku hoboro,
gugua rina tie huporo, balabala ia rini sapu kote ta avoso
dia koe Tamasa sina gele sari na dia vinaravara gua.
8 Mi lopu gugua arini, sina sa Tamamia pa Maṉauru si ele
tumae ni Nana gua sapu hiva ni gamu, sipu lopu ele tepa la
gamu.
9 Ke mi varavara gua hie si gamu:
Tamamami pa Maṉauru,
Mani tava lavata sa Pozamu Hopena,
10 va mae ia koa gami sa Butubutu Binaṉara Tamugoi,
Mua hiniva sapu tavetia Agoi pa Maṉauru,
si Mu guni nia tu Goi koa gami pa pepeso.
11 Mu ponini gami ginani ṉinoroi meke ninae rane.
12 Mu taleosoni gami koari na mami sinea,

---

* **5:48** Liv 19:2; Diut 18:13 * **6:1** Mt 23:5 * **6:2** Na vinariponi koari na tie habahuala. * **6:5** Lk 18:10-14

gua sapu taleoso ni gami saripu hoke ṉoṉovala mae koa
gami.
13 Mu lopu turaṉa lani gami pa tinoketoke[d],
ba Mamu harupu va seu gami koe Setani.*
14 Be taleoso ni gamu sari na sinea pu tavete atu ni rina
tie koa gamu, si kaqu taleosoni gamu tugo sa Tamamia pa
Maṉauru.*
15 Ba be lopu taleoso ni gamu si arini, si lopu kaqu
taleosoni gamu tugo sa Tamamia koari na mia sinea.

Sa Vina Tumatumae koasa Minadi pa Ginani

16 Be guana madi[d] si gamu pa ginani, si mi lopu doṉodoṉo
talotaṉa gua rina tie sekesekei. Hoke doṉodoṉo guana tie
talotaṉadi si arini, pude dogori rina tie sapu madi si arini
gua. Maqu tozi hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini
laena sa doduruna sa dia tinavete.
17 Ba pana madi pa ginani si gamu, si mi daloi isumata
mia, mamu lumulumu na susuti valeana,
18 pude lopu tumae nia ri tie sapu madi pa ginani si gamu,
ba sa Tamasa pa Maṉauru eke sapu lopu ta dogorona mo
gilania. Meke Asa tugo sapu dogorodi sari na mia tinavete
tomedi, si kaqu pia gamu.

Sari na Tinagotago pa Maṉauru
(Luke 12:33-34)

19 Mi lopu va omuni sari na mia tinagotago soti pa pepeso,
saripu boka ṉovali na kikiti, na boka nara, meke vasina
boka huari na hikoi rina tie hikohiko.*
20 Ba mi va omuni sari na mia tinagotago pa Maṉauru
sapu lopu boka ṉovali na kikiti, na lopu boka nara, meke
lopu boka huari na hikoi rina tie hikohiko.
21 Sina vasina pu koa sari na mua tinagotago, si vasina
tugo koa sa bulomu.

Sa Zuke Tana Tini
(Luke 11:34-36)

22 Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Pude leadi sari
matamu, si kote kalalasa sa doduru tinimu.
23 Ba pude kaleadi sari na matamu, si kote huporo sa
doduru tinimu. Ke be sa kalalasa pa mua tinoa sina
hinuporo, si kaqu huporo dudukurumu si asa.

---

* **6:13** Pa sinea babe koe Setani sapu sa ṉatina sa kinaleana. Kaiqa iniliri koadi pukerane si va hoda ia sa zinama guahe: “Ura Tamugoi tugo sa binaṉara, sa ṉiniraṉira, meke sa vinahesi ninae rane ka rane, Emeni.” Ba lopu koa sari na zinama hire pa Kinubekubere Hope tatasana. * **6:14** Mk 11:25-26 * **6:19** Zem 5:2-3

Sa Tamasa meke na Tinagotago
(Luke 16:13, 12:22-31)

24 Loke tie boka nabulu beto ni si karua baṉara. Ba kote
tataru nia sa si keke, meke kukiti nia si keke; babe va lavatia
sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua
nabulu nia goi sa Tamasa meke sa poata.

25 Gua ke mu lopu talotaṉa nia sa mua tinoa, sapu sa si
kote hena ia na napoa, babe na poko tana tinimu. Na tinoa
si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola
nia sa poko.

26 Dotu sari na kurukuru tapuru saripu korapa tapuru
lamae. Lopu lelete na qireqire si arini, ba hoke poni mo
sa Tamamia pa Maṉauru. Ba gamu si ari laemia hola ni
sari na kurukuru.

27 Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa pa
tinalotaṉadi rini?

28 Na vea ke kaqu talotaṉa nia tu sapu na sa si kote poko
nia goi? Mamu doṉo la i gua meke toqolo sari na havoro
lili. Lopu hoke tavetavete, na pitipiti si arini.

29 Maqu tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru
poko tolavaedi te Solomone sa baṉara, ba loketoṉa poko
tanisa si tolavaena kekeṉoṉo gugua keke rina havoro hire.*

30 Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki
la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu
si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu
kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia
rinaṉeraṉe.

31 Ke gua asa si mu lopu talotaṉa nia sapu pavei kote vagia
goi sa gemu ginani, na kolo, meke sa mua poko.

32 Arini pu lopu raṉea sa Tamasa si hoke talotaṉa ni sari
na tiṉitoṉa gugua arini. Ba sa Tamamia pa Maṉauru si ele
gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu.

33 Ba mi hata kekenua sa Binaṉara te Tamasa meke sa
Nana tinoṉoto, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru
tiṉitoṉa pu gua hire.

34 Mi lopu talotaṉa ni ṉinoroi sari na tinasuna tanisa rane
vugo. Ura sa rane vugo si koadia nana tinasuna telena.
Hopeke rane si koadia sari hopeke dia tinasuna.

7

Zinutudi ri Votiki Tie
(Luke 6:37-38,41-42)

1 Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa.

---

* **6:29** 1 Baṉ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6

2 Ura gua sapu zutu nia goi koari na tie, si kaqu ta zutu
pule nia tugo goi koe Tamasa. Meke sa pada sapu tavete la
nia goi koari na tie, si asa tugo kaqu ta tavete atu koa goi.*
3 Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa
tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu
telemu?
4 Vea meke kote zama si goi koasa tasimu, ‘Atu maqu suti
pania sa kavuru pa matamu,’ gua, ba pa matamu soti si koa
nana si keke kukuru huda.
5 Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda
pa matamu telemu, pude boka dodogorae valeana, meke
boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.
6 Mi lopu vala i koari na siki sari na tiṉitoṉa hopedi,
sina kote taliri pule mae meke garata gamu rini. Lopu
vala i koari na boko sari na vovoto davi sina kote neti va
konekonei rini.

Tepa, Hata, meke Kikia
(Luke 11:9-13)

7 Tepa meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria
gamu, kikia meke kote ta tukele vatu koa gamu sa sasada.
8 Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, asa sapu hata
si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele
vala tugo sa sasada.
9 Agoi na tie varipodo, be tepa gana ginani sa mua koburu
si vegua kaqu ponia patu goi?
10 Ba be tepa gana igana si asa, si vegua kaqu ponia noki
goi?
11 Tie kaleamia si gamu ba hoke poni tiṉitoṉa leadi gamu
sari mia koburu. Sa Tamamia pa Maṉauru si leana holani
gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni tiṉitoṉa leadi Sa
saripu tepa koa Sa.
12 Mu tavete kenu la ni koari na tie sari na ginugua leadi,
gua saripu hiva ni goi pude tavete atu ni rini koa goi. Asa mo
ginuana sa Tinarae te Mosese, meke sari na vina tumatumae
tadi na poropita.*

Sa Sasada Ṉizupuna
(Luke 13:24)

13 Mi nuquru la koasa sasada ṉizupuna. Sina sa sasada
sapu la gua pa tinahuara si marepaha, meke sa siraṉa si
labe meke lopu tasuna, ke ari sokudi enea si asa.
14 Ba sa sasada sapu la gua pa tinoa hola si ṉizupu, meke
sa siraṉana sa si tasuna, ke ari ka visavisa mo si nuquru
vasina.

---

* **7:2** Mk 4:24 * **7:12** Lk 6:31

Sa Huda meke sa Vuana
(Luke 6:43-44)

15 Mi kopu puleni gamu koari na poropita kokohadi. Kote
mae si arini koa gamu meke pokopoko ni rini sari na
hahanana tana sipi ba pa korapadi rini si gua ri na siki
pinomo variva mate.
16 Pa vuana kote doṉo gilani gamu si arini. Kekeṉoṉo na
hilibubuku si lopu boka vua qurepi[d], meke sa huda rakihi
si lopu boka vua piqi.
17 Sa huda leana si leana vuana, ba na huda kaleana si
kaleana tugo vuana.
18 Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa
huda kaleana si lopu boka vua valeana.
19 Sari doduru huda pu lopu vua valeana, si ta maho palae
si arini meke ta oki la pa nika.*
20 Gua asa, ke sari na poropita kokoha hire, si boka gilani
mo gamu koari na dia tinavete.*

Saripu Ta Kilu Koasa Baṉara
(Luke 13:25-27)

21 Lopu ari doduru pu zama mae koa Rau, 'Baṉara,
Baṉara,' gua, si kote boka nuquru pa Binaṉara Maṉauru,
ba arini mo pu va tabei sari na hiniva tanisa Tamaqu pa
Maṉauru.
22 Pana kamo sa totoso vinaripitui te Tamasa, si soku tie
si kote zama mae koa Rau, 'Baṉara, Baṉara, pa korapa
pozamu Goi si tozi vura nia gami sa Inavoso Leana te
Tamasa. Hipuru pani gami sari na tomate kaleadi, meke
soku tinavete variva magasadi si taveti gami!' gua.
23 Ba kote tozi va leana ni mo Rau si arini, 'La mi taloa,
lopu hite gilana gamu Rau si gamu kasa na tie va sesea
mia!'*

Sa Sinokirae Hinokara
(Luke 6:47-49)

24 Ego, asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae hire,
meke va tabei si arini, si kekeṉoṉo gua tugo na tie
tumatumae sapu kuria sa nana vetu pa patu.
25 Ke be hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu,
meke raza koasa vetu, ba lopu boka hoqa si asa, sina turu
va ṉiṉira pa patu.
26 Ba asa sapu avosi sari na Qua vina tumatumae hire,
meke lopu va tabei si arini, si gua tugo na tie duviduvilina
sapu kuria sa nana vetu pa bolebole onone.

---

* **7:19** Mt 3:10; Lk 3:9 * **7:20** Mt 12:33 * **7:23** Sam 6:8

27 Ego, totoso hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu
meke raza koasa vetu sana, si hoqa meke ta huara inete si
asa.”

Sa Ṉiniraṉira te Zisu

28 Totoso va hokoti Zisu sari doduru Nana vina tuma-
tumae hire, si magasa hola nia rina kobi tinoni sa Nana
hahanana va tumatumae.*
29 Ura lopu gugua rina tie pu hoke variva tumatumae nia
sa Tinarae te Mosese si Asa, ba koa ia ṉiniraṉira sa Nana
vina tumatumae.

8

Salaṉia Zisu si Keke Tie Popoquna
(Maka 1:40-45; Luke 5:12-16)

1 Totoso taluarae gore pule mae pa toqere se Zisu, si
moatana sa puku vinarigara tie pu luli koa Sa.
2 Meke mae hoqa todoṉo pa kenuna Sa si keke tie
popoquna meke zama, “Baṉara, be guana hiva Goi, si boka
va via au mo Goi,” gua si asa.
3 Ke qaqama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna
meke tiqua Sa si asa meke zama, “Hiva tugo si Rau, ke mamu
via tu ba goi,” gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si via sa
tie koasa nana minoho.
4 Beto asa si zama la ia Zisu si asa, “Mu lopu la vivinei
nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa
hiama pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina
vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae[d] te Mosese, pude
va sosodea koari na tie sapu ele via si goi,” gua si Asa.*

Salaṉia Zisu si Keke Nabulu
(Luke 7:1-10)

5 Totoso nuquru la pa vasileana Kepaniami se Zisu, si mae
koa Sa si keke koimata varipera tadi na tie Roma, meke tepa
tinokae si asa koe Zisu.
6 Zama si asa, “Baṉara, sa qua nabulu si moho sisigiti,
korapa eko si asa pa qua vetu; lopu boka niu, na koa ta
sigiti hola si asa,” gua si asa.
7 Meke zama se Zisu, “Leana maqu atu salaṉia.”
8 Ba olaṉa sa koimata, “Koi, lokari Baṉara, lopu na tie
gotogotoqu si arau pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu.
Mamu zama nia mo sa zinama pude mani magogoso sa qua
nabulu,” gua si asa.
9 “Arau ba hoke zamai mo sari qua tie varipera koasa
ṉiniraṉira sapu poni nau ri qua palabatu, pude ‘La’ gunia
rau si keke, si la mo si asa. Pude ‘Mae’ gunia pule rau si

* **7:28** Mk 1:22; Lk 4:32 * **8:4** Liv 14:1-32

keke si, mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu,
‘Tavetia hie,’ gua, si tavetia tugo sa,” gua si asa.
10 Totoso avosi Zisu sari nana zinama gua asa tanisa
koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na
kobi tie pu luli koa Sa, “Maqu tozi va hinokarani gamu,
sapu lopu ele dogoria Rau keke tie Izireli sapu raṉeraṉe
kekeṉoṉo gua sa tie hie.
11 Tozi hinokarani gamu Rau sapu soku rina tie Zenitailo
si kote mae guadi pa doduru kasia popoa, meke kaqu habotu
somanae koari Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi pa
inevaṉa koasa Binaṉara Maṉauru.*
12 Ba sari na tie Ziu pu ta vizatadi pude somana, si kote ta
gona vura koasa butubutu baṉara te Tamasa la pa korapa
huporo dudukurumu. Vasina pu kote kabo, na garata livodi
si arini.”*
13 Meke tiqe zama la koasa koimata se Zisu, “Mu pule
mua, mani ta evaṉa tugo gua sapu va hinokaria goi,” gua si
Asa. Meke pa totoso tugo asa si ta salaṉa sa nabulu mohona
tanisa koimata.

Soku Tie Mohodi si Salaṉi Zisu
(Maka 1:29-34; Luke 4:38-41)

14 Totoso kamoa Zisu sa vetu te Pita, si dogoria Sa sa
kaleqe roana e Pita, korapa eko nana pa teqe, na moho
nuṉuare si asa.
15 La taṉinia Zisu sa limana, meke magogoso nana sa
kaleqe, ke tekulu si asa meke va tana ponia ginani sa se
Zisu.
16 Pana veluveluna asa, si turaṉa mae ni rina tie koe Zisu
sari soku dia tie pu nuquri na tomate kaleadi. Hipuru pani
Zisu pa Nana zinama sari na tomate kaleadi, meke salaṉi
Sa sari doduru pu moho.
17 Evaṉia Zisu sa tinavete hie pude tava gorevura gua sapu
zama nia e Aisea sa poropita te Tamasa, sapu guahe:
“Ele salaṉi Sa sari nada minoho na vinagauru,” gua.*

Saripu Hiva Lulia se Zisu ba Ruarabeke
(Luke 9:57-62)

18 Meke totoso dogoria Zisu sa puku vinarigara pu mae
vari likohae nia, si ria i Sa sari Nana disaepeli pude karovo
la pa kali karovona sa kopi Qaleli.
19 Meke keke rina tie va tumatumae koasa Tinarae te
Mosese si mae meke zama la koa Sa, “Baṉara, maqu luligo
pa doduru vasina pu la i Goi.”

---

* **8:11** Lk 13:29 * **8:12** Mt 22:13, 25:30; Lk 13:28 * **8:17** Ais 53:4

20 Ba olaṉa la koa sa se Zisu, “Sari na kurukuru ṉame na
kurukuru tapuru ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa
Tuna na Tie, si loke Nana vasina soti pude eko magogoso.”
21 Keke ri Nana disaepeli si zama la koa Sa, “Baṉara,
kekenu Mu va malumau pude la pomunu paki nia sa
tamaqu,” gua si asa.
22 Ba olaṉa la ia Zisu si asa, “Vekoi saripu matedi pude
madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi si mamu luli
Au mo,” gua si Asa.

Va Bulea Zisu sa Raneboṉi
(Maka 4:35-41; Luke 8:22-25)

23 Meke suraṉa pa koaka se Zisu meke sari kasa Nana
disaepeli, meke toka la si arini pa kali karovona sa kopi
Qaleli.
24 Meke raza mae gana sa raneboṉi koasa kopi, meke
puzakia na ololobagea sa koaka, ba se Zisu si korapa puta
gana.
25 Ke va vaṉunia ri kasa disaepeli si Asa, meke zama ia
rini, “Harupu gita Baṉara, tata mate si gita,” gua si arini.
26 Meke olaṉa la i Zisu si arini, “Na vegua ke matagutu
si gamu? Hiteke hola sa mia rinaṉeraṉe!” Tekulu si Asa,
meke norea Sa sa givusu na kolo, ke bule nodolo va hodaka
naṉa.
27 Magasa beto sari doduru meke vari zamai teledia, “Na
tie sa si guahe, ke va tabea tu rina givusu na bogusu,” gua
si arini.

Salaṉi Zisu sari Karua Tie Nuquri Tomate Kaleadi
(Maka 5:1-20; Luke 8:26-39)

28 Totoso hogoto se Zisu pa kali karovona sa kopi, pa popoa
Qadarini, si vura mae guadi koari na bae popomunuana sari
karua tie pu ta higorae tomate kaleadi, meke mae koe Zisu.
Hoke kokoa koari na lovu vasina sari kara. Variva matagutu
sari karua tie hire, ke loke tie si hoke hiva ene hola gua pa
siraṉa vasina.
29 Sipu dogoria tugo ri kara se Zisu, si gagaemana mo
sari kara, meke zama, “Agoi na Tuna Tamasa, nasa si hiva
taveteni gami Goi? Hiva va kilasa gami Goi pa tinasigiti sipu
lopu ele kamo sa rane vinaripitui?” gua sari kara.
30 Lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata,
korapa ganigani gedi.
31 Meke tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi, meke zama,
“Pude hipuru pani gami Goi, si Mu garunu lani gami koasa
rovana boko hoi,” gua si arini.
32 “Ego, la!” gua se Zisu. Ke taluarae sari na tomate
kaleadi koari karua tie, meke la nuquru koari na boko,

taluarae sari na boko hire, meke haqala gorea rini sa taba,
meke la hoqa suvu pa kopi meke lodu mate beto.
33 Meke govete la pa vasileana sari na tie pu kopudi ri
na boko, meke la vivinei ni rini sari doduru ginugua pu ta
evaṉa koari karua tie pu koa i na tomate kaleadi.
34 Ke topue la tutuvia ri doduru tiena sa vasileana se Zisu,
meke sipu dogoria rini, si tepa ia rini si Asa pude taluarae
taloa pa dia popoa.

9

Salaṉia Zisu si Keke Tie Mohona
(Maka 2:1-12; Luke 5:17-26)

1 Ke suraṉa pule se Zisu pa koaka meke toka karovo pule
la si Asa pa Nana popoa soti pa Kepaniami pa kali karovona
sa kopi.
2 Sipu koa Sa vasina, si palekia rini pa teqe si keke tie sapu
mate kukuru tinina, meke la koe Zisu. Totoso dogoria Zisu
nomana gua sa dia rinaṉeraṉe koa Sa, si zama la ia Sa sa
tie mohona, “Tuqu, mu koa qetu, ele taleosae sari na mua
sinea,” gua si Asa.
3 Meke zama golomo teledia sari kaiqa tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese, “Ai, va Tamatamasae pule nia sa
tie hie,” gua si arini.
4 Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama
la koa rini si Asa, “Na vegua ke balabala i gamu sari na
kinaleadi gua arini?
5 Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona
pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa ṉiniraṉira, ‘Ele
taleosae sari na mua sinea?’ gua, ba ‘Tekulu mamu ene’?
6 Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si
ari Nana ṉiniraṉira pa pepeso pude taleosae sinea,” si tiqe
zama ia Sa sa tie mohona, “Turu, palekia mua teqe mamu
la pa mua vetu!” gua si Asa.
7 Gasa turu mo sa tie, meke ene pule taloa nana.
8 Matagutu na magasa sari na tie totoso dogoria rini sapu
gua asa, sapu boka ponia tu Tamasa pa tie sa ṉiniraṉira
pude taleosae sinea, ke vahesia rini sa Tamasa.

Tiokia Zisu se Matiu
(Maka 2:13-17; Luke 5:27-32)

9 Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke pa korapana sa
Nana inene la, si dogoria Sa si keke tie hata takisi, pozana
sa si e Matiu, korapa habotu nana pa nana vetu vasina hoke
ta vagi sa takisi. Tioko la ia Zisu si asa, “Mae luli Au,” gua
si Asa. Turu se Matiu meke lulia sa se Zisu. 10 Meke sipu

korapa habotu henahena pa vetu te Matiu* se Zisu meke sari
Nana disaepeli, si sokudi sari na tie hata takisi meke kaiqa
tie kaleadi pule si somana habotu henahena koa rini.*
11 Totoso dogoria ri kaiqa Parese sapu gua asa, si nanasi
rini sari na disaepeli te Zisu, “Na vegua sa titisa tamugamu
ke henahena somanae tu koari na tie kaleadi?” gua si arini.
12 Avosi Zisu si arini, ke zama la i Sa, “Sari na tie pu toa
valeanadi si lopu hoke hata ia rini sa tie salaṉa, ba sari pu
mohodi mo.
13 La mamu tiro hata ia pa Kinubekubere Hope sa ginuana
sa zinama sapu guahe: ‘Na tataru variva taleosae mo si hiva
nia Rau, lopu na vina vukivukihi!’ Lopu mae si Rau pude
tioki sari na tie toṉoto, ba sari na tie kaleadi tu!” gua se
Zisu.*

Ninanasa koa sa Minadi pa Ginani
(Maka 2:18-22; Luke 5:33-39)

14 Beto hoi si mae gedi pule sari na disaepeli te Zone
Papitaiso meke nanasia rini se Zisu, “Na vegua ke gami,
meke sari na Parese si hoke madi pa ginani pude lopu
henahena kaiqa totoso, ba sari na disaepeli Tamugoi si lopu
hoke madi[d]?” gua si arini.
15 Meke olaṉa se Zisu, “Vegua, hiva nia gamu pude
talotaṉa meke lopu henahena sari na tie ta ruvatadi pa
inevaṉa varihaba, totoso korapa habotu turaṉia rini sa tie
varihaba? Lokari! Ba korapa mae sa rane pana ta vagi
taloa sa tie varihaba koa rini, pa totoso tu asa si kaqu tiqe
koa madi si arini.
16 Loke tie si boka tuvaka nia poko vaqurana sa poko
koana. Pude gua asa, si kote totoso viziri sa poko vaqura, si
kote rikata va noma sa poko koana.
17 Loke tie tugo si hoke voi nia vaeni vaqurana sa vovoina
vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina koana,
meke titisi palae sa vaeni. Ba sa vaeni vaqurana si kaqu
ta voi tugo pa vovoina vaqurana, pude kaqu leadi beto sari
kara.”

Sa Vineki Matena meke sa Barikaleqe Mohona
(Maka 5:21-43; Luke 8:40-56)

18 Sipu korapa zama nia Zisu sapu gua asa, si mae hoqa
todoṉo pa kenuna Sa si keke koimata tadi na Ziu, meke
zama, “Baṉara, sa tuqu vineki si vaquru mate mo, ba hiva
nigo rau pude mae va opo nia limamu pude va toa pulea,”
gua si asa.

---

* **9:10** Sa vetu te Matiu babe Zisu, lopu bakala. * **9:10** Lk 15:1-2 * **9:13** Mt 12:7; Hoz 6:6

19 Ke turu se Zisu meke sari Nana disaepeli meke luli la
koa sa.
20 Meke keke barikaleqe sapu kamoa na minoho* tana
barikaleqe ka manege rua vuaheni, si luli mae pa mudina
Zisu.
21 Zama golomo telena sa barikaleqe, “Be tiqua mo rau
hukihukirina sa poko te Zisu, ba kote ta salaṉa mo si rau,”
gua si asa. Ke la tiqua sa si asa.
22 Seke liṉana se Zisu meke dogoria Sa sa barikaleqe, ke
zama la ia Sa, “Mu koa qetu tuqu! Sa mua rinaṉeraṉe koa
Rau si ele salaṉigo,” gua si Asa. Pa totoso tugo asa si ta
salaṉa sa barikaleqe.
23 Meke nuquru la se Zisu pa vetu tanisa koimata tanisa
sinaqoqi[d]. Sipu dogori Sa sari na tie pu korapa lukalukana
na kevukevu, meke taruqoqo, na gua, si zama la si Asa koa
rini,
24 “Vura beto gamu doduru! Lopu mate sa vineki hite, na
puta gana mo,” gua si Asa. Meke hegere nia ri doduru si
Asa.
25 Ba totoso ele tava vura beto sari doduru tie, si nuquru la
se Zisu pa lose pu koa ia sa vineki, meke taṉinia Sa limana,
ke toa pule si asa.
26 Sa inavosona sa tinavete pu evaṉia Zisu hie, si ta urahae
la pa doduruna sa popoa sana.

Salaṉi Zisu Sari Karua Tie Bebehudi

27 Sipu taluarae se Zisu koasa vetu asa, meke ene hola, si
podalae lulia ri karua tie bebehudi si Asa, meke velavela
guahe: “Tuna[d] Devita, mu tataruni gami,” gua sari karua.
28 Totoso nuquru se Zisu pa keke votiki vetu, si mae koa Sa
sari karua, ke zama la i Zisu, “Va hinokaria gamu kara sapu
kote boka salaṉa gamu Rau?” gua si Asa. “Uve Baṉara!”
gua sari karua.
29 Meke tiqui Zisu matadi meke zama, “Mani ta evaṉa tugo
sapu gua va hinokaria gamu kara!” gua si Asa.
30 Meke dodogorae dia sari kara, ba tozi ni Sa pude lopu
vivinei nia pa keke tie, sapu gua ta evaṉa.
31 Ba totoso taluarae taloa ri kara, si la tozi urahae nia ri
pa doduruna sa popoa sana sapu gua ta evaṉa.

Salaṉia Zisu sa Tie Pokana

32 Ba sipu korapa taluarae sari karua, si turaṉa mae nia
pule ri kaiqa koe Zisu si keke tie pokana, sapu nuquria na
tomate kaleana.
33 Ba totoso hipuru pania tugo Zisu sa tomate kaleana, si
podalae zama nana mo sa tie, ke magasa beto sari doduru,

---

* **9:20** “Minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara.

meke zama, “Lopu ele hite ta dogoro si keketoṉa gua hie pa
Izireli,” gua si arini.
34 Ba zama sari na Parese, “Sa baṉaradi rina tomate
kaleadi sapu e Setani, si ponia ṉiniraṉira si Asa, pude
hipuru pani sari tomate,” gua sarini.*

Visavisa sari Tie Tavetavete

35 Ene beto la i Zisu sari na vasivasileana hitekedi na
nomadi. Variva tumatumae si Asa koari na sinaqoqi,
meke tarae nia Sa sa inavoso leana tanisa Binaṉara te
Tamasa. Salaṉi Sa sari na tie pa hopehopeke dia minoho
na vinagauru.*
36 Totoso dogori Sa sari kobi tinoni, si tataru hola ni Sa si
arini, sina koa tasuna, meke loke tie tokani, gua tugo rina
sipi pu loke dia sepati[d].*
37 Meke zama la si Asa koari Nana disaepeli, “Soku sari
na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie pakepakete.*
38 Mi varavara la koa sa Baṉarana sa vuvua, pude mani
garunu la ni sari na tie pakepakete pa Nana inuma, pude
varigara ni sari na vuadi.”

10

Sari ka Manege rua Apositolo
(Maka 3:13-19; Luke 6:12-16)

1 Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli
meke poni ni Sa sa ṉiniraṉira pude hipuru pani sari
na tomate kaleadi, meke salaṉi sari doduru minoho na
vinagauru.
2 Hire sari na pozadi ri ka manege rua apositolo[d]: E
Saimone sapu ta pozae Pita, meke e Aduru sa tasina sa;
Zemisi meke Zone, sari karua tuna e Zebeti;
3 Pilipi meke Batolomiu; Tomasi, meke e Matiu sa tie hata
takisi; e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke Tadeasi;
4 Saimone sa Tie Zeloti*, meke se Ziudasi Isikarioti sapu
qoraqora nia se Zisu.

Ta Garunu sari ka Manege rua Apositolo
(Maka 6:7-13; Luke 9:1-6)

5 Garunu vura ni Zisu sari ka manege rua apositolo hire,
meke tozi ni Sa si gua hire, “Mi lopu la si gamu koari na
popoa tadi na tie Zenitailo[d], meke koari na vasivasileana
tadi na tie Sameria[d].

---

* **9:34** Mt 10:25, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * **9:35** Mt 4:23; Mk 1:39; Lk 4:44 * **9:36** Nab 27:17; 1 Baṉ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mk 6:34 * **9:37** Lk 10:2 * **10:4** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qavuna pa Roma.

6 Ba mi la koari na tie Izireli[d], saripu guana sipi
muliuṉudi.
7 La tozia koarini sapu sa Binaṉara Maṉauru si tata
kamo!*
8 Mi salaṉi saripu moho, va toa pulei saripu mate. Va via
i saripu popoqu na vagauru pa tinidi, mamu hipuru pani
sari na tomate kaleadi. Ele vagi moka va soku si gamu, ke
mi vala moka va soku.
9 Mi lopu paleke poata pa mia vovoina.
10 Lopu palekia keke huneke, lopu paleke vina rua sote,
lopu paleke sadolo, na kolu hodu pa mia inene. Ura sa tie
tavetavete si garo tugo pude ta poni ginani.*
11 Pana la kamo gamu pa keke vasileana nomana ba be
hitekena, si mamu nuquru la koasa vasileana sana mamu
doṉo hata ia keke tie sapu qetu pude va kamo gamu. Mi
koa mo vasina, osolae taluarae taloa si gamu koasa vasina
asa.
12 Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si mi zama guahe,
‘Mani koa koa gamu sa binule.’
13 Be va kamo valeana gamu rini pa vetu asa, si mi vekoa
sa mia binule* vasina. Ba be lopu hiva va kamo gamu rini,
si mi vagi pule nia sa mia minana koa rini.
14 Meke be kaiqa vetuvetu na vasileana si lopu hiva va
kamo gamu babe lopu hiva avosi sari mia zinama, si mamu
tavusu pani* sari na kavuru pepesona sa popoa sana pa
nene mia.*
15 Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari na popoa sara
si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia
gua sapu ta evaṉa pa popoa Sodomu[d] meke Qomora[d] pa
rane asa.*

Sari na Qinoraqora pu Kaqu Mae Koa Gamu
(Maka 13:9-13; Luke 21:12-17)

16 Avoso mae! Garunu gamu Rau si gamu guana sipi
pa varikorapadi rina siki pinomo variva mate. Mi koa
tumatumae guana noki, ba mi koa ṉoṉo guana baruku.*
17 Mi koa va balau, sina kaiqa tie si kote turaṉa la ni gamu
pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa dia sinaqoqi.*
18 Koa gua koasa mia linuli koa Rau si kote ta turaṉa la
nia gamu pude ta podeke pa kenudi rina Qavuna na Baṉara,

---

* **10:7** Lk 10:4-12 * **10:10** 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 * **10:13** Zama nia sa binule pude poni minana totoso vari tutuvi sari na tie Ziu. * **10:14** Tavete guahe si arini pude va bakalia sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si arini. * **10:14** TTA 13:51 * **10:15** Mt 11:24; Zen 19:24-28 * **10:16** Lk 10:3 * **10:17** Mk 13:9-11; Lk 12:11-12, 21:12-15

pude la tozia koa rini meke koari na tie Zenitailo sa Inavoso
Leana te Tamasa.
19 Pana ta turaṉa la si gamu pa vinaripitui, si mi lopu
balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama
nia gamu, meke ve kote zama gua si gamu. Ba pana kamoa
tu sa mia totoso pude zama, si kote ta poni nia gamu gua
sapu kote zama nia gamu.
20 Ura gua saripu kote zama ni gamu si lopu na mia
zinama telemia, ba gua mo sapu kote ponini gamu sa
Maqomaqona sa Tamamia pa Maṉauru.
21 Sari na tamatasi si kote turaṉa lani pa minate sari na
tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kote gua
tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kote vala ni sari
na tiatamadia pa minate.*
22 Pa ginuaqu Rau si kote ta kukitae si gamu koari doduru.
Ba asa sapu koa va nabu, meke kamoa sa vinabetona, si
kaqu ta harupu.*
23 Pana ta ṉoṉovala gamu pa keke vasileana, si mi govete
la mia pa keke votiki vasileana. Maqu tozi va hinokarani
gamu sipu lopu ele va hokoti gamu sari mia inene la koari
doduru vasivasileana pa Izireli, si kote pule mae mo sa
Tuna[d] na Tie.
24 Loke koburu sikulu si ululu hola nia sa nana titisa.
Meke loke pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu.*
25 Ke sa disaepeli si mani tumatumae kekeṉoṉo gua sa
nana titisa. Meke sa pinausu si mani kekeṉoṉo gua sa nana
palabatu. Be Arau sa Palabatu koasa mia tatamana, si ele
zutu nau Belozibabi[d] arini, si kaqu kaleana hola latu sari
na pozapoza pu kaqu zutuni gamu rini si gamu na Qua
tatamana.*

Asa Sapu Kaqu Ta Matagutae
(Luke 12:2-7)

26 Ke mi lopu matagutu ni sari na tie pu kukitini gamu.
Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura, meke sari
doduru ginugua tomedi, si kaqu ta gilana pa tie.*
27 Gua saripu tozi golomoni gamu Rau, si mi tozi vura ni
pa kobi tie. Meke gua saripu avosi gamu pa vasidi tomedi,
si mi velavela lani koari na tie.
28 Mi lopu matagutu ni saripu va matea mo sa tini, ba
lopu boka va matea sa maqomaqo. Ba mi matagutu nia sa
Tamasa sapu boka va matea sa maqomaqo meke sa tini pa
heli.

---

* **10:21** Mk 13:12; Lk 21:16 * **10:22** Mt 24:9, 13; Mk 13:13; Lk 21:17 * **10:24** Lk 6:40; Zn 13:16, 15:20 * **10:25** Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * **10:26** Mk 4:22; Lk 8:17

29 Karua pitikole si keke seniti hinoludi, ba lopu keke arini
si kote mate be lopu pa hiniva te Tamasa.
30 Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia ba
ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi.
31 Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia, hola ni sari
soku n̲avulu pitikole!

Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito
(Luke 12:8-9)

32 Asa sapu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa
si keke tie Taqarau gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo
Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Man̲auru si asa.
33 Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu osonia
tugo Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Man̲auru.*

Sa Binule meke na Vinaripera
(Luke 12:51-53; Luke 14:26)

34 Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia
Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule si paleke mae nia
Rau, ba na vinaripera tu.
35 Mae si Rau pude varitokei ni sari na tatamana na
tamatina, na tamaivana, na tamaroana.*
36 Sari na n̲ati kana nomadi tana tie si kote ari kasa mo
pa keke tatamana soti.
37 Asa sapu tataru hola ni sari tiatamana hola Nau si Arau
si lopu garo pude na Qua disaepeli, meke asa sapu tataru ni
sari tuna koreo na vineki hola Nau si Arau, si lopu garo si
asa pude na Qua disaepeli.
38 Asa sapu lopu palekia nana korosi telena meke luli Au,
si lopu garona pude koa na Qua disaepeli.*
39 Asa sapu ruritia sa nana tinoa, si kaqu siana nia sa. Ba
asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau, si kote
tagoa sa sa nana tinoa.*

Sari na Piniana sa Tinavete Vina Kamo Tie
(Maka 9:41)

40 Asa sapu va kamo gamu si va kamo valeana Au tugo sa
si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au si Arau si va
kamo valeana ia tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau.*
41 Asa sapu va kamo ia si keke poropita te Tamasa, sina
na tie maena pu paleke inavoso te Tamasa, ke na pinia tadi
na poropita tugo si kaqu somana ta poni nia tugo sa. Meke
asa sapu va kamo ia si keke tie ton̲oto, sina tie ton̲oto sapu

---

* **10:33** 2 Tim 2:12 * **10:35** Mka 7:6 * **10:38** Mt 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23
* **10:39** Mt 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33; Zn 12:25 * **10:40** Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16; Zn 13:20

maena, ke kaqu ta poni nia tugo sa sa pinia tadi na tie tonoto.
42 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu asa pu ponia kamo
pa kapa kolo si keke rina koburu, sina na Qua disaepeli
si asa, si hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia
leana.”

11

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso
(Luke 7:18-35)

1 Sipu beto zama ni Zisu sari na vina tumatumae hire
koari ka manege rua Nana disaepeli, si taluarae vasina si
Asa, meke la variva tumatumae, na tarae pule koari na
vasivasileana pa Qaleli.
2 Meke totoso avoso ni e Zone Papitaiso pa vetu varipusi
sari na tinavete pu evaṉi Zisu Karisito, si garunu lani sa koa
Sa sari kaiqa nana disaepeli, meke la nanasa guahe si arini,
3 “Zisu, tozini gami, Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu
kote mae, gua? Ba kote aqania tu gami si keke votikaena?”
4 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Pule la mamu tozi nia
se Zone gua saripu avosi, na dogori gamu.
5 Tie bebehu ba dodogorae, tie ikena ba ene pule, saripu
popoqudi ba ta salaṉa, na tie nuli ba avavosae, saripu mate,
ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta
tarae koari na tie habahuala.*
6 Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hinokara
mae koa Rau,” gua se Zisu.
7 Sipu korapa taluarae sari na disaepeli te Zone, si podalae
zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa guguana e Zone. Zama
si Asa, “Totoso la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone,
na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro
kekeṉoṉo na elo duduli sapu va niniu ia na givusu?
8 Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu
pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa si hoke
koa pa vetu baṉara tu!
9 Tozi Nau, na sa zoṉazoṉa tugo si emi la dogoria gamu?
Keke poropita? Uve, ba se Zone si arilaena hola ni sa sari
na poropita.
10 E Zone mo sapu ta tozi pa Kinubekubere Hope sapu
zama guahe:
‘Zama sa Tamasa: Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie
paleke inavoso,
sipu lopu ele kamo la si Goi,
pude va namanama ia sa Mua siraṉa,’ gua.*

* **11:5** Ais 35:5-6, 61:1 * **11:10** Mal 3:1

11 Tozi hinokarani gamu Rau sapu arilaena hola ni e Zone
Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu
hiteke hola pa Binaṉara Maṉauru, si noma hola nia sa se
Zone.
12 Podalae pa totoso pu tarae se Zone meke kamoa kamahire
si ta rapatae sa Binaṉara Maṉauru meke koa tasuna si asa.
Hiva tuqe vagia rina tie ta ṉaziridi si asa pude huaria.*
13 Sari na poropita meke sa tinarae te Mosese si korokorotae
nia sa Binaṉara Maṉauru, osolae kamo mae se Zone.
14 Be hiva va hinokari gamu sari na vina tumatumae tadi
kasa, si ego, e Zone mo hie sa vina gorevurana sa kinorotae,
sapu kaqu pule mae sa poropita Ilaiza, gua.*
15 Be koadia taliṉa mia si mi va avoso mae!
16 Na sa si kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane
ṉinoroi? Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa
vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela
karovi si arini meke zama guahe:
17 'Kera atu ni gami sari na kinera mate, pa tinalotaṉa,
ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera
vinarihaba pa qinetuqetu, ba lopu peka si gamu,' gua.
18 Totoso mae se Zone, si hoke madi pa ginani, meke
lopu napo vaeni si asa; ke zama sari na tie, 'Koa ia tomate
kaleana si asa!' gua si arini.
19 Totoso mae sa Tuna na Tie, si hena na napo si Asa, ke
zama pule sari na tie, 'Na tie doa, meke na tie naponapo si
Asa*, meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa
tie kaleadi pule si Asa!' gua pule. Ba sa ginilagilana lohina[d]
te Tamasa si tava sosode koari na vuana," gua se Zisu.

Sari na Vasileana pu Lopu Va Hinokara
(Luke 10:13-15)

20 Sipu beto saripu gua hire, si norei Zisu sari na
vasivasileana vasina evaṉi Sa sari sokudi ri Nana tinavete
variva magasadi, sina lopu hite kekere si arini koari na dia
sinea.
21 "Mi talotaṉa si gamu pa vasileana Korazini meke gamu
pa Betiseda! Be ta evaṉa koari na tie Zenitailo pa Taea meke
pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua pu ta evaṉa
koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea si arini
meke ele habotu pa eba, meke pokopoko baika si arini!*
22 Tozi hinokarani gamu Rau, sapu kaqu tava kilasa koe
Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa
tadi pa Taea meke Saedoni pa rane asa.

---

* **11:12** Lk 16:16 * **11:14** Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 * **11:19** Zutu nia rini se Zisu guana na tie va gugue si Asa koe Tamasa. Mi tiro la pa Diut 21:20.
* **11:21** Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4

23 Meke gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote
ta ovulu sage pa Maṉauru si gamu gua? Lokari hokara!
Kote ta gona gore la pa heli si gamu! Be ta tavete pa Sodomu
sari na tinavete variva magasadi saripu ta evaṉa koa gamu
kamahire, si be koa hola nana pa rane ṉinoroi sa popoa
asa.*
24 Tozi va hinokarani gamu Rau sapu kaqu tava kilasa koe
Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa
sapu kaqu ta vala pa vasileana Sodomu pa rane asa!” gua
si Asa.*

Mae Koa Rau Mamu Magogoso
(Luke 10:21-22)

25 Meke pa totoso asa si zama se Zisu, “Tamaqu, Agoi
na Baṉara pa Maṉauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si
Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana
meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana
koburu.
26 Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi, ke ta evaṉa sapu gua
asa.
27 Sari doduru tiṉitoṉa si ele poni Nau sa Tamaqu. Loke
tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si
gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati
sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana.*
28 Mae koa Rau si gamu doduru pu mabo meke mamata
ni sari na mia pinaleke, Maqu ponini gamu sa minagogoso.
29 Mi palekia sa Qua ioki, Maqu va tumatumae gamu. Sina
ṉoṉo na va pepekae pa maqomaqoqu si Rau, meke kaqu
vagia gamu sa minagogoso.*
30 Sina lopu tasuna sa Qua ioki*, meke mamahelo tugo sa
Qua pinaleke.”

12

Sa Ginuguana sa Rane Sabati
(Maka 2:23-28; Luke 6:1-5)

1 Pa totoso asa, si ene hola gua pa keke inuma huiti[d] se
Zisu meke sari Nana disaepeli pa rane Sabati. Ovia sari kasa
disaepeli ke podalae rarusu vagi kiko huiti si arini meke
henahena gedi.*
2 Totoso dogoria rina Parese gua sapu evaṉia rina disae-
peli, si zama la koe Zisu si arini, “Dotu, sea hola pa tinarae

* **11:23** Ais 14:13-15; Zen 19:24-28 * **11:24** Mt 10:15; Lk 10:12 * **11:27** Zn 3:35, 1:18, 10:15 * **11:29** Zer 6:16 * **11:30** Sa “ioki” si hoke va hakea ri pa ruadi ri karua bulumakao pude palekia. Zama se Zisu sapu sa Nana vina tumatumae si lopu tasuna ke lopu tasuna tugo sa ninabuluna Sa. * **12:1** Diut 23:25

te Mosese si pude tavete gua asa sari na Mua disaepeli pa
rane Sabati!” gua si arini.
3 Meke olaṉa se Zisu, “Lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu
tavetia sa baṉara Devita meke sari nana tie sipu ovia si
arini?*
4 Nuquru la se Devita pa korapana sa Ipi[d] Hopena te
Tamasa meke la hena ia sa meke sari nana tie sa bereti
sapu na vinariponi la koe Tamasa. Ba hopena pa Tinarae te
Mosese pude gani hoboria rina tie hokara si asa, tale ari na
hiama mo kaqu hena ia.*
5 Babe lopu ele tiro ia tu gamu gua sapu koa pa Tinarae te
Mosese sapu sari na hiama pa Zelepade[d] si seke la ia mo rini
sa tinarae kinopuna sa Rane Sabati, ba lopu sea si arini?*
6 Ba tozini gamu Rau sapu koa nana hie si Asa sapu noma
hola nia sa Zelepade.
7 Zama sa Kinubekubere Hope: ‘Na tataru variva taleosae
mo si hiva nia Rau koa gamu, lopu na vinukivukihi[d].’ Be
gilania gamu gua sapu gunia Rau, si lopu kaqu zutui gamu
sari na tie pu lopu sea.*
8 Ura sa Tuna na Tie mo si Baṉara nia sa Rane Sabati,”
gua se Zisu.

Sa Tie Mate Limana
(Maka 3:1-6; Luke 6:6-11)

9 Sipu taluarae vasina se Zisu, si la si Asa koa keke
sinaqoqi[d].
10 Koanana vasina si keke tie sapu mate limana. Koadia
tugo vasina saripu hiva zutua se Zisu koari kaiqa tinavete
kaleadi, ke nanasia rini si Asa, “Vegua, tava malumu pa
Tinarae te Mosese si pude salaṉa tie pa Rane Sabati?”
11 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Be keke koa gamu si
hoqa voi pa pou si keke nana sipi pa Rane Sabati, si vea,
lopu kote la tuqe vagia goi meke ovulu vura nia mo sia?*
12 Ba na tie si arilaena hola nia sa sipi! Ke gua asa, si lopu
ta hukata pa tinarae te Mosese si pude tavete valeana pa
Rane Sabati,” gua se Zisu.
13 Meke tiqe zama la ia Sa sa tie pu mate kali limana, “Mu
nadoria limamu,” meke sipu nadoria sa tie sa limana, si
leana pule gua tugo sa kali limana si asa.
14 Ba taluarae pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vivinei
pude hata ia sa siraṉa, gua pude va matea se Zisu.

Sa Nabulu Ta Vizatana te Tamasa

---

* **12:3** 1 Samuela 21:1-6 * **12:4** Liv 24:9 * **12:5** Nab 28:9-10 * **12:7** Mt 9:13; Hoz 6:6 * **12:11** Lk 14:5

15 Sipu avoso nia Zisu sapu gua asa, si taluarae si Asa
vasina, meke soku tie si luli koa Sa. Salaṉa betoi Sa sari
doduru tie mohodi.
16 Tozi ni Sa si arini pude lopu tozi urahae nia pa tie sapu
esei si Asa.
17 Hie si pude va gorevura ia gua sapu zama nia Tamasa
koasa poropita Aisea, sapu guahe:
18 “Hie tugo sa Qua nabulu sapu vizatia Rau.*
Asa sapu tataru hola nia Rau,
meke va qetuqetu Au.
Kaqu ponia Rau koa Sa sa Maqomaqoqu,
meke kaqu tozi vura nia Sa sa Qua vinilasa toṉotona
koari doduru butubutu.
19 Lopu kote varitokei babe kukili vura si Asa;
loke tie kote avosia mamalaiṉina pa sisiraṉa.
20 Na kuli ta sirana ba lopu kote moku ia sa,
na zuke matamata purina ba lopu kote va mate ia Sa,
osolae va turu ia Sa sa Nana vinilasa toṉotona pa rane
mumudi.
21 Pa korapa pozana Sa si kote vekoa ri doduru butubutu sa
dia rinaṉeraṉe,” gua sa Tamasa.

Zisu meke se Setani
(Maka 3:20-30; Luke 11:14-23)

22 Beto, si turaṉa mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie
sapu ta hilae tomate kaleana ke behu na poka. Salaṉia Zisu
si asa, ke boka zama na dodogorae pule.
23 Magasa hola sari na puku vinarigara tie meke zama,
“Hokara Asa mo sa Tuna Devita?” gua si arini.
24 Ba totoso avosia rina Parese, si olaṉa la sarini, “Na
Belozibabi[d] sapu sa baṉaradi rina tomate kaleadi si ponia
koa Sa sa ṉiniraṉira, gua asa ke boka hipuru pani Sa sari
na tomate kaleadi,” gua si arini.*
25 Gilani Zisu sari na dia binalabala, ke zama la koa rini
si Asa, “Sari doduru butubutu baṉara saripu paqapaqaha
puleni meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka
koa hola seunae. Na vasileana, na tatamana sapu ta
paqapaqaha pa hopeke pukuna, meke varivaripera pulei
teledia, si kote ta huarae sa dia kinoa.
26 Ke, be keke pukuna pa butubutu binaṉara te Setani
si raza ia si keke pukuna tanisa, si ta paqaha mo sa nana
binaṉara pa soku pukudi, ke vea meke kote boka koa hola
si asa?
27 Be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa ṉiniraṉira
te Setani, si pa ṉiniraṉira tesei si hipuru palae tomate sari

* **12:18** Ais 42:1-4 * **12:24** Mt 9:34, 10:25

na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli
telemia mo va sosodea sapu sea si gamu!
28 Ba be koasa Maqomaqona tu e Tamasa si hipuru pani
Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode, sapu sa Binaṉara
te Tamasa si ele kamo koa gamu.
29 Loke tie si boka huara nuquria sa vetu tanisa tie ṉiṉira,
se Setani meke hena pani sari nana likakalae. Be guana lopu
pusi pakia sa sa tie ṉiṉira, si lopu boka nuquru la hiko si
asa pa nana vetu.
30 Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu
lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na
tie, si va talahuarae i sa si arini.*
31 Ke Maqu tozini gamu, sapu sari kaiqa sinea na kinaleadi
pu zama lani na tie koe Tamasa si boka taleosae mo; ba asa
sapu zama paraṉia sa Maqomaqo Hope si namu lopu hite
kaqu taleosae hokara.
32 Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si boka
taleosae mo. Ba asa sapu paraṉia sa Maqomaqo Hope, si
namu lopu hite kaqu taleosae hokara kamahire, meke ninae
rane ka rane.*

Sa Huda meke sari na Vuana
(Luke 6:43-45)

33 Na huda kaleana si kaleadi tugo vuana, ba na huda
leana, si leadi tugo vuana. Ura hopeke huda si ta gilana
koari na vuadi.*
34 Tie kaleamia gua tugo na noki si gamu! Tie kaleadi si
lopu boka zama vura ni sari na tiṉitoṉa leadi. Ura sapu siṉi
vura pa bulo, si ta zama vurae pa ṉuzu.*
35 Sa tie leana si va vurai sa sari na tiṉitoṉa leanadi pu siṉi
pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tiṉitoṉa
kaleanadi pu siṉi pa bulona.
36 Tozini gamu Rau sapu koasa rane vinaripitui te Tamasa,
doduru tie si kote ta pitu koari doduru zinama hoborodi pu
zama vura ni rini.
37 Ura sari doduru mua zinama pu zama ni goi, si arini
tugo si kote pitu pule igo, pude va sosodea sapu be loke mua
sinea si goi, ba be kaqu tava kilasa si goi,” gua si Asa.

Tepa ia Rini si Keke Vinagilagila koe Zisu
(Maka 8:11-12; Luke 11:29-32)

38 Meke beto asa si mae zama koa Sa sari kaiqa Parese
meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, “Titisa,

---

* **12:30** Mk 9:40 * **12:32** Lk 12:10 * **12:33** Mt 7:20; Lk 6:44 * **12:34** Mt 3:7, 23:33, 15:18; Lk 3:7, 6:45

Mu va dogoroni gami si keke vina gilagila variva magasa,”
gua si arini.*
39 Meke olaṉa la si Asa, “Na sinage kaleana, na va gugue
koe Tamasa sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba
loke vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila
mo te Zona sa poropita[d].*
40 Gua sapu ka ṉeta ranena meke ṉeta boṉina pa tiana
sa igana lavata se Zona, si sa Tuna na Tie si kaqu ka ṉeta
ranena meke ṉeta boṉina pa lovu, meke toa pule si Asa.*
41 Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na
tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea
totoso avosia rini sa tinarae te Zona. Meke dotu, koa nana
kamahire hie si Keke* sapu noma hola nia se Zona.*
42 Pa rane vinaripitui si kaqu turu meke zutu gamu sa
baṉara maqota[d] pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena sa
nana inene taluarae mae pa nana popoa pude mae avosia
se Solomone pa nana tinumatumae. Meke dotu, koa nana
kamahire hie si Asa sapu noma hola nia se Solomone.*

Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana
(Luke 11:24-26)

43 Be ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie,
si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke vasina pude
koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina
pude koa,
44 si kote zama si asa, ‘Maqu pule la mo pa vetu, vasina pu
koa kenuqu si rau.’ Meke totoso pule mae sa, si kokobana
meke ta sara va via na tava tana valeana sa vetu.
45 Ke topue si asa, meke la turaṉa mae ni sa sari ka zuapa
tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea
rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana si namu na
kaleana hola nia sapu gua tatasana. Gua putaputa tugo asa
si kote ta evaṉa koari na tie kaleadi pa rane ṉinoroi,” gua
se Zisu.

Sa Tinana meke sari na Tasina e Zisu
(Maka 3:31-35; Luke 8:19-21)

46 Sipu korapa zama koari na tie se Zisu pa korapana keke
vetu, si mae turu pa sada sa tinana meke sari na tasina
koreo, na hiva zama koa Sa si arini.
47 Meke keke tie koarini pu varigara si la tozi nia se Zisu,
“Hiva nigo sa tinamu meke sari na tasimu koreo, korapa
turu aqa pa sada sarini,” gua si asa.

---

* **12:38** Mt 16:1; Mk 8:11; Lk 11:16 * **12:39** Mt 16:4; Mk 8:12 * **12:40** Zna 1:17 * **12:41** Zisu. * **12:41** Zna 3:5 * **12:42** 1 Baṉ 10:1-10; 2 Koron 9:1-12

48 Meke olaṉa la koa sa se Zisu, “Esei sa tinaqu meke ari
sei sari tasiqu koreo?”
49 Meke huhuku la i Sa sari Nana disaepeli meke zama,
“Hire sari na tinaqu na tasiqu koreo.
50 Asa sapu tavetia gua sapu hiva nia sa Tamaqu pa
Maṉauru, si asa tugo sa tasiqu koreo, na tasiqu vineki meke
na tinaqu,” gua si Asa.

13

Sa Parabolona[d] sa Tie Uma
(Maka 4:1-9; Luke 8:4-8)

1 Pa rane tugo asa si taluarae koasa vetu sana se Zisu,
meke la habotu si Asa pa masa pa kopi Qaleli, pude variva
tumatumae.
2 Noma sisigiti sa puku vinarigara tie sapu mae vari
likohae nia, ke suraṉa la pa keke koaka si Asa meke habotu
vasina. Sa puku vinarigara lavata si turu pa masa.*
3 Soku ginugua si va tumatumae ni Sa sarini koari na
parabolo[d], meke zama guahe si Asa: “Keke tie si vura meke
taburu ni sari na kiko pa nana inuma.
4 Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa
korapa siraṉa, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru
si arini.
5 Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu
moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na
linetelete sina lopu moata sa pepeso.
6 Ba totoso gasa mae sa rimata si ṉadai si arini, ke
harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi.
7 Kaiqa ri na kiko si hoqa la koa ri na hilibubuku sapu
toqolo sage meke ilupu va matei si arini.
8 Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, meke vua
valeana. Kaiqa si vua keke gogoto kiko koai, kaiqa si onomo
ṉavulu, meke kaiqa si toloṉavulu.
9 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia,” gua si Asa.

Sa Ṉatidi gua rina Parabolo
(Maka 4:12-40; Luke 8:9-10)

10 Beto asa, si mae nanasia ri nana disaepeli se Zisu, “Na
vegua ke tale vivinei mo pa parabolo si Goi totoso variva
tumatumae koari na tie?” gua si arini.
11 Meke olaṉa se Zisu, “Sari na tinumatumae tomedi koasa
Binaṉara Maṉauru si ele ta poni atu koa gamu, ba koari na
votiki tie si tava paere si arini.

---

* **13:2** Lk 5:1-3

12 Ura sa tie sapu ele tago si kote ta poni va soku nono
latu. Ba asa sapu loke nana, sa vasinahite sapu tago ia sa si
kaqu ta vagi palae koa sa.*
13 Hie gua ke hoke vivinei si Arau koa rini pa parabolo:
Pude madi dodogorae ba lopu doṉo gilania. Pude madi
avavosae ba lopu avoso gilania.
14 Koa rini si gorevura sa zinama te Aisea sapu guahe:*
‘Sari na tie hire si avosia na avosia mo rini ba lopu kaqu
gilania,
dogoria na dogoria mo, ba lopu kaqu gilania.
15 Ura lopu hiva va avoso sari na taliṉa dia,
meke ele va puta i rini sari na matadia,
meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire.
Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,
meke avavosae mo sari na taliṉa dia,
meke kote boka gilagilana mo sari na bulodia,
meke kote boka kekere mae mo koa Rau,
meke kaqu salaṉi Rau si arini,’ gua.
16 Ba ta manae sari mata mia, sina dodogorae si arini,
meke sari taliṉa mia sina avavosae dia.*
17 Tozi hinokarani gamu Rau, sapu soku poropita, na tie
toṉoto te Tamasa pukerane saripu edi dogori na avosi gua
saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka.

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma
(Maka 4:13-20; Luke 8:11-15)

18 Mi avosia sa ginuana sa parabolo tanisa tie uma.
19 Sari na kiko pu hoqa la pa siraṉa si kekeṉoṉo gua tugo
sari na tie pu avosia sa Inavosona sa Binaṉara Maṉauru, ba
lopu boka tumae nia rini. Ke mae se Setani sapu sa ṉatina
sa kinaleana, meke hena pania sa zinama sapu ta lete pa
korapa bulodia.
20 Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna
meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa
Inavoso Leana, meke lopu sana vagi qetuqetu nia rini.
21 Ba lopu soto va nabu pa dia tinagona sa, ke lopu koa
seunae pa bulodia si asa. Ke sipu raza mae sari na tinasuna,
na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si hinoqa luara
pania rini si asa.
22 Sari na kiko pu hoqa la koari na hilibubuku si gua tugo
arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipuṉanana sa
tinoa hie, meke sa inokorodi rina tinagotago si hukatia sa
Inavoso Leana pa bulodia, ke lopu boka vua pa dia tinoa.

---

* **13:12** Mt 25:29; Mk 4:25; Lk 8:18, 19:26 * **13:14** Ais 6:9-10 * **13:16** Lk 10:23-24

23 Ba sari na kiko pu hoqa pa pepeso leana, si gua arini pu
avosia sa Inavoso Leana meke tumae nia rini si asa, meke
vua si asa pa dia tinoa. Kaiqa si vua gogoto, kaiqa si onomo
ṉavulu, meke kaiqa si toloṉavulu," gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

24 Keke parabolo pule sapu tozia Sa koa rini si guahe: "Sa
Binaṉara Maṉauru si kekeṉoṉo gua keke tie sapu la taburu
ni pa nana inuma sari na kiko leanadi.
25 Ba sipu korapa puta sari doduru tie pana boṉi, si
mae si keke kana tanisa meke taburu somanae ni sari kiko
kaleanadi koari na kiko leanadi, meke taloa nana.
26 Totoso toa sage sari na linetelete meke podalae vua, si
toa somanae dia tugo sari na duduli kaleadi.
27 Meke mae koasa tie tago inuma sari nana nabulu meke
zama, 'Baṉara, nake na kiko leadi tu si letei goi pa mua
inuma, ba pae maedi sari na duduli kaleadi pu toa vasina?'
gua si arini.
28 Meke olaṉa si asa, 'Na kana si tavete gua asa,' gua si
asa. 'Vegua, hiva nia goi pude la rabutu pani gami sari na
duduli kaleadi?' gua sari na nabulu.
29 Olaṉa si asa, 'Lokari, sina pude rabuti gamu kamahire,
si kote ta rabutu turaṉae sari na linetelete leadi.
30 Vekoi madi toqolo varigara dia. Pa totoso pakepakete tu
si kote tiqe tozi ni rau sari na tie pakepakete pude rabutu
vagi kenui sari na duduli kaleadi, meke pusi varigara ni
meke sulu pani pa nika. Meke tiqe varigara ni sari na kiko
leadi meke vekoi pa qua vetu ginani,' " gua si Asa.

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Maka 4:30-32; Luke 13:18-19)

31 Meke keke parabolo pule si tozi ni Zisu: "Sa Binaṉara
Maṉauru si gua keke kiko masitadi sapu letea keke tie pa
nana inuma.
32 Hiteke hola si asa koari doduru kiko, ba sipu toqolo
sage sa, si noma hola ni sa sari doduru linetelete pule.
Ta evaṉae keke huda nomana si asa, meke mae sari na
kurukuru tapuru meke tavete dia vori koari na lelaṉana
sa," gua si Asa.

Parabolona sa Isiti meke na Palava
(Luke 13:20-21)

33 Meke keke parabolo pule si tozia Sa koa rini: "Sa
Binaṉara Maṉauru si guahe," gua si Asa. "Keke barikaleqe
si vagi sa sari kaiqa isiti, meke heni ni sa koari ka hiokona
lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto mo sa palava,"
gua si Asa.

Gua meke Tale Vivinei pa Parabolo se Zisu
(Maka 4:33-34)

34 Tale vivinei pa parabolo se Zisu totoso variva tumatumae si Asa koari na kobi tinoni. Loke nana vina tumatumae koa rini sapu lopu kaqu vivinei pa parabolo si Asa.
35 Hie si pude va gorevura ia gua sapu ta korotae koa keke poropita, sapu guahe:*
"Kote zama vura ni rau koari na parabolo;
meke kote vata gilana ni Rau koa rini sari na likakalae pu ta tomedi
sanugua ta kuri sa kasia popoa," gua.

Va Bakalia Zisu Ginuana sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

36 Beto si taluarae koasa puku vinarigara lavata se Zisu, meke nuquru pule la pa vetu si Asa. Meke mae tepa koa Sa sari Nana disaepeli, "Tozini gami sa ginuana sa parabolodi rina duduli kaleadi pa inuma," gua si arini.
37 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, "Sa Tuna na Tie tugo si Asa, sapu letedi sari na kiko leadi.
38 Sa inuma si na kasia popoa. Sari na linetelete leadi si ari na tiena sa Binaṉara te Tamasa. Sari na duduli kaleadi si ari na tie te Setani.
39 Sa kana pu letedi sari na duduli kaleadi si e Setani tugo. Sa totoso pakepakete si na vinabetona sa totoso ta mutina. Sari na tie pakepakete si ari na mateana te Tamasa.
40 Gua sapu ta pusi varigarae sari na duduli kaleadi, meke ta sulu pa nika, si gua tugo asa si kaqu ta evaṉa pa vinabetona sa totoso ta mutina.
41 Kote garunu lani sa Tuna na Tie sari Nana mateana, pude rabutu vura pani pa Nana Binaṉara sari doduru tiṉitoṉa pu va evaṉi sari kinaleana, meke sari doduru tie pu hoke tavete va sea.
42 Meke kaqu ta okie la pa nika pa heli, vasina pu kaqu koa kabo na garata livodi pa tinasigiti si arini.
43 Ba sari na tie toṉotodi te Tamasa si kaqu ṉedala guana rimata pa Binaṉara tanisa Tamadia. Asa sapu ari taliṉana si mani avosia," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tinagotago Tomena

44 "Sa Binaṉara Maṉauru si gua pule hie," gua se Zisu. "Keke tie si dogoro pohoia sa si keke tinagotago ta tomena pa keke vasi pepeso. Sipu beto dogoria sa, si tamunu tome pulea sa, meke pa nana qinetuqetu si la holuholu ni sa sari doduru nana likakalae, meke pule la holu vagia sa sa pepeso asa," gua.

---

* **13:35** Sam 78:2

Sa Parabolona sa Vovoto Davi Taguena

45 “Meke gua pule hie,” gua si Asa. “Sa Binaṉara Maṉauru
si gua tugo keke tie holuholu sapu la hata vovoto davi
taguedi.
46 Meke sipu dogoria tugo sa si keke sapu tolavaena hola,
si la holuholu pani sa sari doduru nana likakalae, meke la
holu vagia sa sa vovoto davi sana.

Sa Parabolona sa Vaqara

47 Sa Binaṉara Maṉauru si gua tugo na vaqara sapu la
ipa nia rini pa kolo, meke soku votivotiki igana si vagi rini.
48 Totoso sokua na igana sa vaqara, si kave gore nia rini pa
masa si asa, meke habotu vizati rini sari na igana. Saripu
leadi si voi i rini pa vovoina, ba saripu kaleadi si okipani
rini.
49 Pa vinabetona sa totoso ta mutina, si gua tugo asa si
kote ta evaṉa. Kote mae sari na mateana, meke vizata pani
sari na tie kaleadi koari na tie leadi.
50 Meke kote oki lani rini koasa nika pa heli sari tie
kaleadi. Vasina si kaqu koa kabo na garata livodi pa
tinasigiti.”

Sari na Vina Tumatumae Vaqura na Koadi

51 Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Tumani tugo
gamu sari na vina tumatumae hire?” gua si Asa. “Uve,”
gua si arini.
52 Ke zama la koa rini si Asa. “Ego, gua asa si ari na
tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu ta evaṉae
na disaepeli koasa Binaṉara Maṉauru, si gua tugo keke tie
sapu vagi vura ni pa nana vetu sari na tiṉitoṉa vaquradi
meke koadi,” gua si Asa.

Etulia ri pa Nazareti se Zisu
(Maka 6:1-6; Luke 4:16-30)

53 Totoso ele va hokoti Zisu sari parabolo hire, si taluarae
vasina si Asa.
54 La pa Nana vasileana soti, pa Nazareti, si Asa meke la va
tumatumae koari na tie pa sinaqoqi vasina. Meke magasa
hola sarini sipu avosi rini sari Nana vina tumatumae.
“Pavei vagi ni sa tie hie sari na ginilagilana, meke na
ṉiniraṉira pude tavete tinavete variva magasadi gugua
hire?
55 Lopu na tuna koreo mo sa kamada sia? Sapu sa pozana
sa tinana si e Mere meke sari tasina koreo si ari Zemisi,
Zosepa, Saimone, meke Ziudasi sia?
56 Sari kasa tasina vineki ba koa dia mo hire, ba na pavei
zoṉazoṉa vagi ni Sa sari doduru ginugua hire?” gua si arini.

57 Ke doṉo va gorea meke etulia rini si Asa.*
Ba zama la koa rini se Zisu, “Na poropita si ta pamaṉae
koari doduru vasina, ba lopu koa rini pu koa pa nana popoa
soti meke pa nana tatamana soti,” gua si Asa.
58 Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu
vasina, sina koa gua sapu lopu va hinokaria rini si Asa.

14

Sa Minate te Zone Papitaiso
(Maka 6:14-29; Luke 9:7-9)

1 Meke pa totosona asa si avoso ni Herodi[d] Anitipasi, sa
baṉara pa Qaleli, sari inavosona e Zisu.
2 Ke tozi ni sa sari nana tie nomanomadi pa qinavuna,
“Namuna e Zone Papitaiso tugo mo si hie, na toa pule mo
pa minate, gua asa ke koa ia na ṉiniraṉira si Asa pude taveti
sari tinavete variva magasadi,” gua si asa.
3 Ura ele garunu tie tu se Herodi pude la tuqe vagia se
Zone Papitaiso, pusi ia meke la vekoa pa vetu varipusi.
Evaṉia sa si guahe pa ginuguana e Herodiasi, sa barikaleqe
tanisa tasina, sapu se Pilipi,*
4 sina hoke tozi la nia Zone koe Herodi, sapu lopu toṉoto
pa tinarae te Tamasa, si pude haba vagia sa se Herodiasi, sa
barikaleqe tanisa tasina!*
5 Ke pa ginugua asa si hiva va matea Herodi se Zone, ba
sina matagutu ni sa sari na tie Ziu, sina va hinokaria rina
tie sapu na keke poropita tugo te Tamasa se Zone.
6 Meke totoso kamo sa rane podo te Herodi, si la pekapeka
pa kenuna sa vinarigara sa tuna vineki e Herodiasi, meke
qetu hola nia e Herodi sa nana pinekapeka.
7 Meke zama tokotokoro se Herodi, “Be na sa si tepa ia goi
ba kote ponigo mo rau,” gua si asa koa sa vineki.
8 Ke pa hiniva tanisa tinana si la sa vineki koe Herodi
meke tepa, “Hiva nia rau sa batuna e Zone Papitaiso pude
voi mae nia goi pa keke besini* tani, kamahire tugo!” gua
si asa.
9 Sipu avosia Herodi sapu gua asa, si talotaṉa hola si asa,
ba sina ele zama tokotokoro si asa pa kenudi rina nana tie ta
ruvatadi, ke va garunu zinama si asa pude ponia gua sapu
hiva nia sa vineki.
10 Ke ta kupa sa batuna e Zone Papitaiso pa vetu varipusi.
11 Paleke mae nia rini pa keke besini sa batuna, meke vala
nia ri koasa vineki, meke paleke la nia sa vineki si asa koasa
tinana.

---

* **13:57** Zn 4:44 * **14:3** Lk 3:19-20 * **14:4** Liv 18:16, 20:21 * **14:8** Pude sosodea sapu ele mate hinokara si asa.

12 Meke la paleke vagia ri na disaepeli te Zone sa tinina
meke la pomunu nia rini, beto meke tiqe la tozi nia rini se
Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Maka 6:30-34; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14)

13 Totoso avoso nia Zisu sapu ele tava mate se Zone
Papitaiso, si taluarae vasina si Asa pa keke koaka, meke la
si arini pa keke vasina ivuluna. Avoso nia rina tie sapu gua
asa, si taluarae koari na dia vasivasileana si arini meke ene
luli la koa Sa.
14 Totoso hogoto kamo pa masa se Zisu meke dogoria Sa
sa vinarigara lavata, si tataru hola ni Sa si arini, ke salaṉi
Sa saripu mohodi.
15 Meke sipu kamo sa veluvelu si mae koa Sa sari
Nana disaepeli meke zama, “Ele podalae huporo sa popoa,
meke na vasina ivuluna si hie. Mu garunu pule lani pa
vasivasileana sari na tie hire pude madi la holu gedi ginani,”
gua si arini.
16 Meke olaṉa se Zisu, “Lopu kilu taloa si arini. Mi poni
mo gamu!” gua si Asa.
17 Meke zama sari kasa disaepeli, “Ura ka lima bereti mo,
meke karua igana mo si koa hire,” gua si arini.
18 “Paleke mae ni koa Rau tani,” gua se Zisu.
19 Meke tozi ni Sa sari na tie pude habotu pa duduli. Beto
hoi si vagi Sa sari ka lima bereti meke sari karua igana,
meke doṉo sage la pa Maṉauru si Asa, meke mana ni Sa.
Meke tiqe videvidei Sa meke vala ni Sa koari na disaepeli
meke va hia i rini koari na tie.
20 Henahena sari doduru, meke deṉa valeana beto. Meke
ka manege rua pili, si pudiki va siṉi ni umumu ginani koa
holadi rina disaepeli.
21 Sa ninaedi ri pu henahena si ari ka lima tina koreo na
palabatu, ba lopu ta nae sari na koburu na barikaleqe.

Ene Mae pa Kolo se Zisu
(Maka 6:45-52; Zone 6:15-21)

22 Meke beto asa, si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude
koi ia sa koaka meke karovo kekenu la pa kali karovona sa
kopi Qaleli, meke Asa si koa hola pude garunu taloa ni sari
na tie.
23 Sipu beto garunu puleni Sa sari na tie, si sage la telena
pa keke toqere si Asa pude varavara, meke sipu kamo sa
veluvelu, si koa eke telena vasina si Asa.
24 Pa totoso asa si ele seu latu sari kasa disaepeli koasa
dia koaka, korapa hena lamae nia na bogusu sa koaka, sina
ṉiṉira sa givusu kemua.

25 Pa kali vaqavaqasa si ene mae pa kolo se Zisu koa ri
Nana disaepeli.
26 Sipu dogoria rini enena mae pa kolo si Asa, si matagutu
sisigiti si arini. “Na tomate si maehe!” gua si arini meke
gagaemana.
27 Ba hinoqa zama la koa rini se Zisu, “Mi koa varane!
Arau mo, mi lopu matagutu,” gua si Asa.
28 Meke zama la koa Sa se Pita, “Baṉara, be hinokara Agoi
si isa, mamu tiokau maqu ene atu pa kolo,” gua si asa.
29 “Leana, ene mae,” gua se Zisu. Meke neti vura pa koaka
se Pita meke podalae ene la koe Zisu pa kolo.
30 Ba sipu dogoria Pita sa ṉiṉirana gua sa givusu, si
matagutu si asa meke podalae lodu. “Baṉara harupau,” gua
si asa.
31 Hinoqa qaqama la se Zisu meke tuqe vagia Sa meke
zama ia Sa, “Vegua ke nunala si goi? Hiteke hola sa mua
rinaṉeraṉe?” gua si Asa.
32 Meke totoso suraṉa sari kara pa koaka, si bule nana sa
givusu.
33 Meke vahesia rina disaepeli pa koaka se Zisu. Zama si
arini, “Hinokara sapu Agoi tugo sa Tuna Tamasa,” gua si
arini.

Salaṉi Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti

34 Karovia rini sa kopi Qaleli meke la hogoto pa popoa
Qenesareti.
35 Doṉo gilania rina tie vasina se Zisu, ke va enea rini
sa inavoso, meke turaṉa mae ni rini koa Sa sari na dia tie
mohodi pa doduruna sa popoa sana.
36 Tepa koe Zisu si arini pude va malumi Sa sari na tie
mohodi pude tiqua sa Nana hukihukiri poko. Meke sari
doduru pu tiqu ia sa hukihukirina sa Nana poko, si ta salaṉa
beto.

15

Vina Tumatumae Koadi tadi na Tie Ziu
(Maka 7:1-13)

1 Meke taluaraedi mae pa Zerusalema sari kaiqa Parese
meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke
nanasia rini se Zisu,
2 “Na vegua sari kasa disaepeli tamugoi, lopu ṉuzapa
paki lima meke henahena si arini? Gua ke sekea rini sa
hahanana ṉuzapa lima, sapu ele tava tumatumae nia gita
koari na tiatamada pukerane,” gua si arini.
3 Meke olaṉa la se Zisu, “Gamu ba na vegua ke sekea
sa Tinarae te Tamasa meke luli gamu sari na mia vina
tumatumae soti telemia?

4 Ura zama sa Tamasa, ‘Mu va lavatia sa tinamu meke
tamamu’ meke ‘Asa sapu zama ṉoṉovali sari na tiatamana
si kaqu tava mate,’ gua.*
5 Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he:
Be keke tie tagoa si keketoṉa pude boka toka ni sari na
tiatamana, ba tozi ni sa sari kara, ‘Sa tiṉitoṉa hie si ele
ponia rau koe Tamasa,
6 ke lopu boka tavetavete nia rau pude tokani gamu,’ gua
si asa. Pa siraṉa hie si sekea gamu sa tinarae te Tamasa,
meke luli gamu sari na mia vina tumatumae soti telemia.
7 Na tie sekesekei mia si gamu! Gotogoto puta sa zinama
te Tamasa koe Aisea pa ginua mia gamu, sapu guahe:
8 ‘Sari tie hire si va lavata Au rini pa beru dia,
ba seu koa Rau sari bulodi.*
9 Gua hoboro mo sa dia vinahesi mae koa Rau.
Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini sari na
vina turu tadi tie!’ gua.”

Tiṉitoṉa pu Va Bonia sa Tie
(Maka 7:14-23)

10 Meke tioko varigara mae ni Zisu sari na tinoni, meke
zamai Sa, “Mi avoso mae mamu tumae nia si hie!
11 Lopu sapu hena ia sa tie pa ṉuzuna si va bonia si asa,
ba sari na zinama tu saripu zama vura ni sa pa ṉuzuna,
arini tu si va bonia si asa,” gua se Zisu.
12 Meke mae zama koa Sa sari kasa Nana disaepeli,
“Gilania tugo Goi sapu lopu hite qetu ni rina Parese gua
saripu zama ni Goi?” gua si arini.
13 Meke olaṉa la se Zisu, “Doduru linetelete sapu lopu letei
sa Tamaqu pa Maṉauru si kaqu ta rabutu palae beto.
14 Mi lopu talotaṉa ni si arini! Na tie tuturaṉa behudi
si arini pu turaṉi sari na tie behu. Pana karua tie behu
varituraṉi, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou si arini,”
gua si Asa.*
15 Meke zama se Pita, “Va bakalia koa gami sa vina
tumatumae hie?”
16 Meke olaṉa la se Zisu koa ri kasa disaepeli, “Vea, na
korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu?
17 Lopu gilania tu gamu sapu gua pu hena ia sa tie pa
ṉuzuna si gore la mo pa tiana meke vura taloa mo pa tinina?
18 Ba saripu vuradi pa ṉuzu tie, si mae gua pa bulona,
arini tu si va bonia sa tinoa taṉisa tie.*
19 Ura pa bulo tu vura maedi sari na binalabala kaleadi
pu hoke evaṉia sa vina mate tie, binarabarata, vinari riqihi,

* **15:4** Ekd 20:12, 21:17; Diut 5:16; Liv 20:9 * **15:8** Ais 29:13 * **15:14** Lk 6:39
* **15:18** Mt 12:34

meke kaiqa hahanana kaleadi pule; guana hinikohiko,
kinohakoha, meke na zinama va kaleana la koari na tie.
20 Arini tu sari na tiṉitoṉa saripu va bonia sa tie. Ba pude
lopu ṉuzapa lima meke henahena, si lopu boka va bonia sa
tie," gua se Zisu.

Sa Rinaṉeraṉe Tanisa Barikaleqe Zenitailo
(Maka 7:24-30)

21 Meke taluarae vasina se Zisu meke topue la koasa popoa
sapu tata koari na vasivasileana pa Taea meke Saedoni.
22 Meke mae koa Sa si keke barikaleqe Zenitailo sapu
koana pa popoa asa, meke tepa na kabo la koe Zisu si asa,
"Ke, Tuna Devita, sa tuqu vineki si ta hilae tomate kaleana,
ke moho sisigiti si asa; mae toka nau!" gua si asa.
23 Ba lopu hite zama la ia Zisu si asa. Meke mae garunia
ri kasa disaepeli se Zisu, "Hitu taloa nia gana, sina ene luli
gita sa meke vevehe variva nuli," gua si arini.
24 Meke zama la koa rini se Zisu, "Arau si ta garunu pude
la koari na sipi muliuṉudi pa Izireli," gua si Asa.
25 Ba ene latu sa barikaleqe, meke todoṉo pa nenena Zisu,
"Toka nau Baṉara!" gua si Asa.
26 Olaṉa se Zisu, "Lopu leana pude vagia sa ginani tadi na
koburu meke oki lania koari na siki*," gua si Asa.
27 "Hinokaramu Baṉara, ba sari na siki si hoke aqa gani
umumu ginani hoqadi mo pa tevolo tadi pu pausudi," gua
sa barikaleqe.
28 Meke olaṉa la se Zisu, "Noma hola sa mua rinaṉeraṉe,
ke mani ta evaṉa tugo gua sapu hiva nia goi," gua si Asa.
Meke pa totosona tugo asa si ta salaṉa sa tuna vineki sa
barikaleqe.

Soku Tie si Ta Salaṉa koe Zisu

29 Taluarae vasina se Zisu meke enene si Asa pa raratana
masa pa kopi Qaleli. La haele sage pa keke toqere si Asa,
meke habotu vasina.
30 Meke noma hola sari na puku tinoni saripu mae koa
Sa. Turaṉa mae ni rini koa Sa saripu ike, na behu, na koele,
na poka, meke sokudi pule. Mae veko i rini pa nenena Zisu,
meke salaṉa betoi Sa si arini.
31 Magasa hola sari tie totoso sapu zama saripu poka,
ta salaṉa pule saripu koele, ene pule saripu ike, meke
dodogorae pule saripu behu, meke vahesia rini sa Tamasa
tadi na tie Izireli.

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie
(Maka 8:1-10)

---

* **15:26** Sa pozapoza sapu hoke pozani sari na tie Ziu koari na tie Zenitailo.

32 Meke tioki Zisu sari Nana disaepeli meke tozi ni Sa,
“Tataru nia Rau sa vinarigara lavata hie, sina luli Au rini
pa ka ṉeta rane, meke kamahire si beto ni na ginani. Lopu
hiva nia Rau pude oviadi meke va pulei, sina kote ovia na
mabubulu pa siraṉa si arini,” gua si Asa.
33 Meke nanasa sari kasa disaepeli, “Pavei kote boka vagi
nia gita sa ginani pa vasina ivuluna hie sapu padana pude
ponia sa puku vinarigara lavata gua hie?” gua si arini.
34 “Ka visa bereti si koa koa gamu?” gua se Zisu. “Ka
zuapa, meke ka visavisa igana hitehite mo,” gua si arini.
35 Meke tozi ni Zisu sari na tinoni, pude habotu gore pa
pepeso.
36 Meke vagi i Sa sari ka zuapa bereti meke sari ka visavisa
igana; zama leana ni Sa koe Tamasa, meke videvide i Sa,
meke poni Sa koa ri Nana disaepeli, meke arini va hia lani
koari na tie.
37 Henahena beto sari doduru, meke deṉa valeana. Meke
ka zuapa pili nomadi si va siṉi ni umumu ginani koa holadi
ari na disaepeli.
38 Sa ninaedi rina tie pu habotu henahena si ari ka made
tina koreo na palabatu, lopu ta nae sari na koburu na
barikaleqe.
39 Beto garunu taloa ni Zisu sari na tinoni, si suraṉa pa
koaka si Asa, meke toka la pa kali popoa pa Maqadani[d].

16

Hiva Dogoro Vinagilagila sari na Tie
(Maka 8:11-13; Luke 12:54-56)

1 Meke mae koe Zisu sari kaiqa rina Parese na Sadusi.
Hiva podekia rini si Asa, ke garunia rini pude tavetia keke
tinavete variva magasana pude va sosodea sapu maena koe
Tamasa si Asa, gua.*
2 Ba olaṉa la i Zisu, “Pude veluvelu sa popoa, si hoke zama
si gamu. ‘Kote bule sa popoa, sina maqarea sa maṉauru,’
gua si gamu.
3 Meke pana munumunu si hoke zama, ‘Kote ruku sa
popoa, sina opoadumu sa maṉauru,’ gua si gamu. Pa
dinoṉona la sa maṉauru si boka tumae nia gamu sapu kote
bule sa popoa ba vea, ba lopu boka doṉo gilani tu gamu sari
na vina gilagila koasa totoso hie?
4 Na sinage kaleana na va gugue koe Tamasa si hata vina
gilagila. Ba loke vina gilagila si kaqu ta poni nia gamu, ba
sa vina gilagila te Zona mo,” gua si Asa. Meke luara veko
pani Sa si arini meke taloa hokara Nana.*

* **16:1** Mt 12:38; Lk 11:16 * **16:4** Mt 12:39; Lk 11:29

Sa Vina Tumatumae tadi na Parese na Sadusi
(Maka 8:14-21)

5 Meke sipu karovo la pa kali karovona sa kopi sarini, si muliṉi nia ari disaepeli pude paleke bereti.
6 Zama la i Zisu si arini, “Mi balau nia gamu sa isiti tadi
na Parese na Sadusi,” gua;*
7 ke vari zamai teledia si arini, “Gina sapu lopu paleke
bereti beka gita si gunia Sa hie?”
8 Ele gilania Zisu gua sapu vari zama nia rini, ke nanasa la
i Sa si arini, “Na vegua ke zama nia gamu sapu lopu paleke
bereti si gamu? Hiteke hola sa mia rinaṉeraṉe.
9 Korapa pupuhu tugo si gamu! Lopu balabala ia tu gamu
sipu videvidei Rau sari ka lima bereti si ari ka lima tina tie
si ta poni? Ka visa pili si va siṉi ni umumu ginani gamu?*
10 Meke vegua sari ka zuapa bereti sapu ta poni la koari
ka made tina tie? Ka visa pili si va siṉi ni umumu ginani
gamu?*
11 Vegua ke lopu boka tumae nia tu gamu sapu lopu na
bereti si korapa gunia Rau he? Mi kopu puleni gamu koari
na isiti[d] tadi na Parese na Sadusi!” gua si Asa.
12 Ke tiqe gilania ri kasa disaepeli sapu lopu na isiti sapu
tavete nia bereti sapu gunia Sa, ba sa vina tumatumae tu
tadi na Parese na Sadusi.

Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito
(Maka 8:27-30; Luke 9:18-21)

13 Totoso kamo la se Zisu koasa pinaqaha popoa sapu tata
pa Sizaria Pilipae si nanasi Sa sari Nana disaepeli, “Esei
gunia rina tie sa Tuna na Tie,” gua si Asa.
14 “Kaiqa si e Zone Papitaiso gua, kaiqa si e Ilaiza gua,
kaiqa si e Zeremaea, babe keke rina poropita gua,” gua si
arini.*
15 “Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?”
nanasa gua si Asa.
16 Meke olaṉa la se Saimone Pita, “Agoi tugo sa Karisito[d],
sa Tuna sa Tamasa toana,” gua si asa.*
17 Olaṉa se Zisu, “Ta manae tugo si agoi Saimone na tuna
e Zone, sina lopu keke tie tozi nigo si hie, ba ta poni toṉoto
mae nia goi koasa Tamaqu pa Maṉauru si asa.
18 Ke Maqu tozi nigo Rau sapu e Pita si agoi, sapu na patu
sa ginuana. Meke koasa Patu Sinokirae hie si kaqu kuria
Rau sa Qua ekelesia, meke sa ṉiniraṉira tanisa minate si
lopu kaqu boka va kilasia sa sa Qua ekelesia hie.

---

* **16:6** Lk 12:1 * **16:9** Mt 14:17-21 * **16:10** Mt 15:34-38 * **16:14** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **16:16** Zn 6:68-69

19 Kaqu ponigo Rau sari na viduluna sa Binaṉara
Maṉauru, meke gua sapu heki nia goi pa pepeso si kaqu
ta hekie tugo koe Tamasa, meke gua sapu va malumia goi
pa pepeso, si kaqu tava malumu tugo koe Tamasa.”*
20 Meke naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa
tie sapu Asa tugo sa Karisito.

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate
(Maka 8:31 kamo hinia 9:1; Luke 9:22-27)

21 Podalae pa totoso asa si podalae totozi va bakala
valeania Zisu koa ri Nana disaepeli sa Nana tinasigiti, meke
zama si Asa, “Kaqu la si Arau pa Zerusalema, meke kaqu koa
tava sigiti koari na koimata tadi na tie Ziu, na ṉati hiama,
meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese.
Kaqu tava mate si Rau, ba pa rane vina ṉeta si kaqu tava
toa pule pa minate si Arau.”
22 Meke vagi vata kale ia Pita se Zisu meke podalae norea
sa, “Lopu kaqu, Baṉara! Lopu kaqu evaṉa si hie koa Goi!”
gua si asa.
23 Taliri se Zisu meke zama la koe Pita, “Taloa koa Rau
Setani! Korapa hiva hukahukata si goi pa kenuqu. Sina sari
na binalabala arini si lopu maedi koe Tamasa, ba tana tie
mo,” gua se Zisu.
24 Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, “Asa sapu hiva
luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti
telena, ba mani ovulu palekia sa nana korosi*, meke luli
Au.*
25 Ura asa pu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si
asa. Ba asa pu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau, si
kaqu vagia sa sa tinoa hola.*
26 Na lineana sa si kote va gavoria sa tie be hiva tago ia sa
sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola?
Namu loketoṉa hokara! Loketoṉa si kote boka holu nia sa
pude vagi pule nia sa nana tinoa.
27 Ura sa Tuna na Tie, si kote mae koasa tinolava ṉedalana
tanisa Tamana meke somanae koari Nana mateana hopedi.
Meke kaqu hopeke poni pinia Sa sari na hopeke tie gua sapu
garo pa dia tinavete.*
28 Maqu tozi va hinokarani gamu sapu kaiqa gamu hire
si lopu kaqu mate, osolae dogoria tu gamu sa Tuna na Tie,
maena pa Nana binaṉara.”

---

* **16:19** Mt 18:18; Zn 20:23 * **16:24** Sa ginuana “palekia nana korosi” si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekeṉoṉo guana minate pa korosi. * **16:24** Mt 10:38; Lk 14:27 * **16:25** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 * **16:27** Mt 25:31; Sam 62:12; Rom 2:6

17

Ta ilirae N̲edala sa Isumatana e Zisu pa Toqere
(Maka 9:2-13; Luke 9:28-36)

1 Meke sipu hola ka onomo rane, si turan̲ia Zisu se Pita
meke sari karu tamatasi, ari Zemisi e Zone, meke sage la pa
keke toqere ululuna meke koa teledia vasina si arini.*
2 Sipu don̲o la sari ka n̲eta disaepeli koe Zisu si ta ilirae
n̲edala sa isumatana guana rimata, meke sari Nana poko si
keoro sisigiti.
3 Meke dogori ri ka n̲eta disaepeli sari Mosese e Ilaiza
korapa vivinei koe Zisu.
4 Ke zama la koe Zisu se Pita, "Ban̲ara, leana hola sapu
koa tani si gami doduru hire. Be leana gua Goi, si maqu
taveti ka n̲eta ipi tani keke Tamugoi, keke te Mosese, meke
keke te Ilaiza," gua si asa.
5 Meke sipu korapa zama si asa, si mae opo adumi keke lei
keoro n̲edalana si arini. Meke avosia rini si keke mamalain̲i
mae gua koasa lei sapu zama guahe: "Hie tugo sa Tuqu
koleo sapu qetu hola nia Rau, mi avosia si Asa!" gua.*
6 Sipu avosia ri ka n̲eta disaepeli sa mamalain̲i, si
matagutu sisigiti dia, ke hoqa oporapaha pa pepeso si arini.
7 Mae tiqui Zisu si arini meke zamai Sa, "Mi lopu
matagutu, mi turu!" gua si Asa.
8 Ke don̲o sage si arini, ba loke tie si dogoria rini ba telena
mo e Zisu.
9 Meke sipu taluarae gore pule mae rini pa toqere, si naqui
Zisu sari ka n̲eta disaepeli meke zama, "Lopu tozia gamu pa
keke tie sa dinogodogorae sapu dogoria gamu, osolae pana
va toa pulea tu Tamasa pa minate sa Tuna na Tie," gua si
Asa.
10 Meke nanasa la ia rina disaepeli se Zisu, "Na vegua ke
zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese
sapu e Ilaiza tu si kaqu pule va kenue mae meke tiqe mae
sa Karisito?" gua si arini.*
11 Meke olan̲a la koa rini se Zisu, "Hinokara e Ilaiza tugo
si kote mae kekenu pude va nama va ton̲oto vekoi sa sari
doduru ginugua.
12 Ba tozi hinokarani gamu Rau sapu ele pule mae tu se
Ilaiza, ba lopu don̲o gilania rina tie, ke n̲on̲ovalia rini si asa
pa siran̲a gua mo sapu hiva nia rini. Meke kaqu n̲on̲ovala
gunia tugo rini asa sa Tuna na Tie," gua se Zisu.*
13 Meke tiqe bakala koari na disaepeli sapu e Zone
Papitaiso mo si gunia Zisu.

---

* **17:1** 2 Pit 1:17-18 * **17:5** Zen 22:2; Diut 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22 * **17:10** Mal 4:5 * **17:12** Mt 11:14

Salaṉia Zisu si Keke Koreo sapu Koaia Tomate Kaleana
(Maka 9:14-29; Luke 9:37-43)

14 Meke sipu kamo pule la si arini koasa puku vinarigara
lavata, si mae hoqa todoṉo koa Sa si keke tie meke zama,
15 “Baṉara, tataru nia mamu toka nia sa tuqu koreo. Na
hoke kamoa kirekireqe, meke hoke hoqa nia pa nika, babe
pa kolo si asa.
16 Ele turaṉa mae nia rau koa ri mua disaepeli, ba lopu
boka salaṉia rini,” gua si asa.
17 Meke olaṉa se Zisu, “Kei, gamu na sinage va gugue na
kaleamia, vea seunae gua kaqu koa turaṉa gamu, na tupitini
gamu Rau. Turaṉa mae nia koa Rau tani sa koreo!” gua si
Asa.
18 Hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke vura taloa si
asa koasa koreo, meke pa totoso tugo asa si ta salaṉa si asa.
19 Meke mae teledia koe Zisu sari kasa Nana disaepeli,
meke nanasia rini si Asa, “Na vegua ke lopu boka hipuru
pania tu gami sa tomate kaleana sana?” gua si arini.
20 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani
gamu: na hiteke hola sa mia rinaṉeraṉe; zama hinokara
atu koa gamu si Rau, sapu be hitekena hite gua mo na keke
kiko masitadi sa mia rinaṉeraṉe, ba boka zama ia mo gamu
sa toqere hie, ‘Mu rizu la panahoi,’ gua, meke kote rizu nana
mo. Loketoṉa sapu kote tasuna koa goi pude evaṉia.*
21 [Ba sa tomate kaleana gua hie, si lopu boka ta hipuru
palae hoboro, ba pa vinaravara meke pa minadi pa ginani
mo kote boka ta evaṉa,” gua si Asa.]*

Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Maka 9:30-32; Luke 9:43-45)

22 Totoso kamo varigara pa Qaleli sari kasa disaepeli, si
zama se Zisu koarini, “Sa Tuna na Tie si kote ta vala pa
limadi rina tie.
23 Kote tava mate si Asa, ba pa rane vina ṉeta, si kote va
turu pulea Tamasa pa minate si Asa,” guni Sa, ke talotaṉa
hola sari na disaepeli.

Tinabara Takisi tana Zelepade

24 Meke sipu kamo mae pa Kepaniami se Zisu meke sari
Nana disaepeli, si mae nanasa koe Pita sa tie hata takisi
tanisa Zelepade, “Vegua hoke tabaria sa titisa tamugamu sa
takisi tanisa Zelepade?” gua si asa.*
25 “Uve, hoke tabaria Sa,” gua se Pita, meke sipu nuquru
la pa vetu se Pita si hinoqa zama la koasa se Zisu, “Saimone,

* **17:20** Mt 21:21; Mk 11:23; 1 Kor 13:2 * **17:21** Sa vesi hie si koa pa kaiqa kinubekubere hope pukerane ba lopu doduru. * **17:24** Ekd 30:13, 38:26

sa sa mua binalabala? Esei hoke tabara la nia sa takisi koari
na baṉara pa kasia popoa hie? Ari na tudia soti, ba ari na
votiki tie tu?”
26 Meke olaṉa se Pita, “Ari na votiki tie mo.” “Ke sari
tudia si lopu tabaria sa takisi.
27 Ba pude lopu va kaleania gita sa binalabala tadi na tie,
ke mamu la tutusa pa kolo. Mamu vagia sa igana kekenu
riqihia goi, mamu va ṉaṉaria ṉuzuna meke kote dogoria
goi si keke poata siliva sapu padana sa tinabara takisi pa
Zelepade tamugoi meke Taqarau,” gua si Asa.

18

Asa sapu Noma Hola pa Binaṉara Maṉauru
(Maka 9:33-37; Luke 9:46-48)

1 Pa totosona asa si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke
nanasa guahe si arini, “Esei si arilaena hola pa Binaṉara
Maṉauru?”*
2 Ke tioko vagia Zisu si keke koburu hite meke va turua
Sa pa kenudi rini.
3 Meke zama la koa rini si Asa, “Maqu tozi va hinokarani
gamu; be lopu hobe si gamu meke ta evaṉae guana
koburu hite, si lopu kaqu nuquru si gamu koasa Binaṉara
Maṉauru.*
4 Asa sapu va pepekae pule nia gua sa koburu hite hie si
arilaena pa Binaṉara Maṉauru.
5 Meke asa sapu va kamo valeania pa korapa pozaqu Rau
si keke koburu hite gua hie, si va kamo Au tugo sa si Arau.

Toketoke Va Hoqa Tie pa Sinea
(Maka 9:42-48; Luke 17:1-2)

6 Ba asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite pa nana
rinaṉeraṉe koa Rau, si leana hola pude pusi nia keke patu
lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava.
7 Kaleana hola tugo koari na tie pa kasia popoa, sapu
koa dia sari na tiṉitoṉa pu boka hukati si arini pa dia
rinaṉeraṉe koa Rau! Meke sari na tiṉitoṉa arini si kaqu
kamo mae tugo; ba mani talotaṉa gana si asa pu va kamo
mae i sari na tiṉitoṉa arini.
8 Be keke kali limamu babe keke kali nenemu, si vata
luarae igo koa Rau, si mamu gomu pania, leana hola si pude
nuquru si goi pa tinoa hola, koasa tinoa gomugomumu, hola
nia si pude tagoi goi sari na limamu na nenemu meke la pa
heli.*
9 Be sa matamu si vata luarae igo koa Rau, si mamu lobiti
pania gana. Leana hola si pude keke matamu mo si koa

* **18:1** Lk 22:24 * **18:3** Mk 10:15; Lk 18:17 * **18:8** Mt 5:30

meke nuquru pa tinoa hola; hola nia si pude karua matamu
si koa beto dia meke ta gona la pa nika pa heli.*

Sa Parabolona sa Sipi Muliuṉu
(Luke 15:3-7)

10 Kopu nia pude mi lopu doṉo va gore ia si keke koari
na koburu hite hire. Maqu tozini gamu, sapu sari na dia
mateana rini si doduru totoso koa pa kenuna sa Tamaqu pa
Maṉauru.
11 [Ura mae sa Tuna na Tie pude harupi saripu muliuṉu.]
12 Sa balabala nia goi? Be keke tie si tagoi keke gogoto
nana sipi meke keke rina nana sipi si muliuṉu, na sa si
kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia ṉavulu sia
pude gani duduli pa toqere, meke la hata ia sa si asa sapu
muliuṉu. 13 Maqu tozi va hinokarani gamu, pana dogoria
sa, sa nana qinetuqetuna sa sipi hie si hola nia sa nana
qinetuqetudi ri ka sia ṉavulu sia saripu lopu muliuṉu.
14 Gua tugo asa, sapu sa Tamada pa Maṉauru si lopu hiva
hokara nia si pude muliuṉu* si keke rina koburu hite hire.

Keke Tasida pa Vinahesi sapu Hoqa pa Sinea

15 Ke be keke tasida pa vinahesi si tavete va sea atu koa
goi, si mamu la tozi nia vasina sea nia sa. Mamu tavetia si
hie telemia eke mo gamu kara; meke be avosigo sa si ele
toka nia goi si asa pude pule mae.*
16 Ba be lopu hiva va avosigo sa, si mu la tioki pule keke
be karua tie pude ‘va sosode toka nigo koari na nana sinea
sa tasida hie,’ gua sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope.*
17 Ba be lopu hiva va avosi tugo sa sarini pu tioki goi,
si mamu tiqe paleke la nia koa sa ekelesia sa doduru
ginuguana sa tasida hie. Meke be lopu hiva va avosia tugo
sa sa ekelesia, si veko pania mo, mamu balabala gunia mo
na keke tie huporo, babe keke tie kaleana si asa.

Sa Hineki meke na Vina Malumu

18 Maqu tozi hinokarani gamu, sapu gua pu heki ni gamu
pa pepeso si kaqu ta hekie tugo pa Maṉauru, meke gua sapu
va malumi gamu pa pepeso si kaqu tava malumu tugo pa
Maṉauru.*
19 Meke hie pule si tozini gamu Rau. Be karua gamu si
variva ego nia si keketoṉa pude varavara nia, si kaqu vatu
nia sa Tamaqu pa Maṉauru koa gamu,
20 ura be karua babe ka ṉeta tie si varigara pa pozaqu
Rau si somana tugo si Arau koa rini,” gua si Asa.

---

* **18:9** Mt 5:29 * **18:14** Muliuṉu si pude tava kilasa pa heli. * **18:15** Lk 17:3
* **18:16** Diut 19:15 * **18:18** Mt 16:19; Zn 20:23

Sa Nabulu pu Lopu Variva Taleosae

21 Meke mae nanasia Pita se Zisu, “Baṉara, be keke tasiqu
pa vinahesi si tale va sea mae mo koa rau, si ka visa totoso
kaqu taleoso nia rau si asa? Ka zuapa totoso?” gua si asa.*
22 Meke olaṉa la koa sa se Zisu, “Lokari, lopu ka zuapa
totoso, ba hola nia zuapa ṉavulu totoso ka zuapa,” gua si
Asa.*
23 “Sina sa Binaṉara Maṉauru si guahe,” gua si Asa. “Koa
nana si keke baṉara sapu hiva nae va toṉoti sari na lipulipu
tadi na nana tie tavetavete.
24 Meke sipu lopu ele seunae podalae varigara ni sa sari
na lipulipu, si turaṉa nuquru mae nia mo rini si keke arini
pu ari nana lipulipu. Soku tina dola sari nana lipulipu sa
koasa nana baṉara.
25 Lopu boka lipui sa sari nana lipulipu. Ke zama
sa baṉara pude holuholu gunia na pinausu si asa, nana
barikaleqe meke sari nana koburu meke sari doduru nana
likakalae, pude lipui sari na nana lipulipu.
26 Meke hoqa kokotuṉu sa tie tavetavete hie pa kenuna sa
nana baṉara meke tepa guahe: ‘Baṉara, tataru nau mamu
aqa va ṉoṉo nau, maqu lipu betoi sari doduru qua lipulipu,
koa goi,’ gua si asa.
27 Meke tataru nia sa nana baṉara si asa, ke taleoso nia
mo sa koa ri doduru nana lipulipu meke vata rupahia sa.
28 Meke sipu taluarae vura la sa tie tavetavete hie, si
la qora puta nia mo sa pa siraṉa si keke tie tavetavete
turaṉana, sapu ka visavisa dola mo sari nana lipulipu
koasa. La tuqe vagia mo sa sa tie, meke kunele vekoa sa
ruana, meke zama ia sa, ‘Turei lipui mua lipulipu koa rau!’
gua si asa.
29 Meke hoqa todoṉo sa tie meke zama, ‘Tataru nau mamu
aqa va ṉoṉo nau, maqu ponigo sari qua lipulipu,’ gua si asa.
30 Ba korona taleoso nia sa, ba vala sa pa vetu varipusi
osolae kaqu lipu betoi tu sa sari nana lipulipu, gua.
31 Meke sipu dogoria kaiqa tie tavetavete turaṉana gua
sapu ta evaṉa, si talotaṉa hola si arini, ke la tozia rini koasa
baṉara gua sapu evaṉia sa.
32 Ke tioko vagia sa baṉara sa tie tavetavete sana, meke
zama ia sa. ‘Na tie tavetavete kaleamu hola si goi! Ele
taleoso nigo rau si agoi koa ri doduru mua lipulipu koa rau,
sina tepa si goi.
33 Ba vegua ke lopu taleoso nia goi sa tie tavetavete
turaṉamu, gua sapu taleoso gunigo rau?’

---

* **18:21** Lk 17:3-4 * **18:22** Zen 4:24

34 Meke bugoro sisigiti sa baṉara ke vata pusi pania sa sa
tie tavetavete sana, osolae kaqu lipu betoi tu sa sari doduru
nana lipulipu.”
35 Meke pa vinabetona si zama guahe se Zisu: “Kaqu
hopeke gunini gamu tugo sa Tamaqu pa Maṉauru si gamu,
be lopu hopeke taleosoni gamu pa bulomia soti sari na
tasimia pa vinahesi.”

19

Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinarihaba (Maka 10:1-12)

1 Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae
hire, si taluarae si Asa pa Qaleli meke la pa pinaqaha popoa
Ziudia sapu pa kali karovona sa Ovuku Zodani.
2 Meke sari na puku tinoni lavata si luli koa Sa, meke
salaṉa betoi Sa saripu mohodi.
3 Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese pude podekia si
Asa. Nanasa guahe sarini, “Vegua, tava malumu pa Tinarae
te Mosese si pude luara pania keke tie sa nana barikaleqe
pa doduru ginugua mo?”
4 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Vea, lopu tiro ia tu gamu
koasa Kinubekubere Hopena sia, sapu pa pinodalaena si ‘Va
podaka ni koreo na vineki Tamasa,’ gua?*
5 Meke zama si Asa sapu, ‘Pa ginugua asa si kaqu luaria
sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke kaqu koa keke
koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua.’*
6 Ke lopu karua sari karua, ba kekeke mo. Saripu ele vari
soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si mani lopu vari luara ni
na tie,” gua si Asa.
7 Meke nanasa pule la koa Sa sari na Parese, “Pude gua
asa si na vegua ke va malumu ia tu e Mosese pa Tinarae
sapu sa palabatu si boka ponia pepa vinari luari sa sa nana
barikaleqe, meke tiqe hitu taloa nia?” gua si arini.*
8 Meke olaṉa la se Zisu koa rini, “Va malumu gamu Mosese
pude luari sari mia barikaleqe sina tasuna hola si gamu, ba
pa podalaena si pude lopu vari luari.
9 Maqu tozini gamu, be keke palabatu luara pania sa nana
barikaleqe, ba lopu barabarata sa nana barikaleqe, meke
haba hobea sa palabatu si keke votiki barikaleqe babe na
vineki, si barabarata tugo sa tie sana,” gua se Zisu.*
10 Meke zama la koa Sa sari nana disaepeli, “Be gua asa sa
ginugua pa vari korapadi rina palabatu meke barikaleqe, si

* **19:4** Zen 1:27, 5:2 * **19:5** Zen 2:24 * **19:7** Diut 24:1-4; Mt 5:31 * **19:9** Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

leana hola pude madi lopu varihaba mo sari na tie,” gua si arini.
11 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Sa zinama hie si lopu goto la pa doduru tie, ba koa rini mo pu ele poni ni sa Tamasa.
12 Ura koa dia sari na hopehopeke ginugua gua meke lopu hoke boka varihaba sari na tie. Kaiqa sina koa gua tu pa dia pinodo, kaiqa sina tie mo va tasuna i, kaiqa si lopu hiva varihaba, sina hiva nabulu nia mo rini sa Binaṉara Maṉauru. Asa sapu boka si mani lulia sa zinama hie,” gua si Asa.

Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite
(Maka 10:13-16; Luke 18:15-17)

13 Meke turaṉa la ni ri kaiqa sari dia koburu koe Zisu pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua, ba norei rina disaepeli si arini.
14 Ba zama se Zisu, “Va malumu mae i koa Rau sari na koburu, lopu hukati si arini, sina sa Binaṉara Maṉauru si tadirini pu gugua hire,” gua si Asa.
15 Beto va oponi limana Sa sari na koburu hite meke mana ni Sa, si taluarae taloa vasina si Asa.

Sa Tie Vaqura sapu Tagotagona
(Maka 10:17-31; Luke 18:18-30)

16 Keke totoso si mae koe Zisu si keke tie meke nanasa guahe: “Titisa, na tinavete leana sa si kaqu tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.
17 Meke olaṉa la koasa se Zisu, “Na vegua ke nanasa nia goi koa Rau gua sapu leana? E Tamasa mo telena si leana. Ba pude hiva nia goi sa Tinoa Hola, si mu kopu ni sari na Tinarae,” gua si Asa.
18 “Tinarae savadi?” gua sa tie. Meke olaṉa se Zisu, “Meke mu variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie;*
19 Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu, mamu tataru nia sa turaṉamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua si Asa.*
20 Meke olaṉa sa tie, “Ele va tabei tu rau sari doduru tinarae arini. Na sa pule si ta hivae pude tavetia rau,” gua si asa.
21 Meke olaṉa la koasa se Zisu, “Be hiva koa va gotogoto si goi, si la mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae mamu poni ni sari poata koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maṉauru; beto asa, mamu mae luli Au,” gua si Asa.

---

* **19:18** Ekd 20:13-16; Diut 5:17-20 * **19:19** Ekd 20:12; Diut 5:16; Liv 19:18

22 Totoso avosia sa tie vaqura sapu gua asa, si talotaṉa si
asa, meke pule taloa nana; sina soku hola nana tinagotago.
23 Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, “Maqu tozi
va hinokarani gamu: tasuna hola koasa tie tagotago pude
nuquru pa Binaṉara Maṉauru.
24 Maqu zama pule nia, sapu tasuna hola tugo koasa tie
tagotago pude nuquru pa Binaṉara Maṉauru hola nia si
pude nuquru si keke kameli pa lopa nila,” gua si Asa.
25 Totoso avosia rina disaepeli sapu gua asa si magasa
sisigiti si arini meke zama, “Ke esei mo si kote boka ta
harupu?” gua si arini.
26 Meke doṉo toto la i Zisu si arini meke zama, “Pa tie si
tasuna si hie, ba koe Tamasa si loketoṉa si tasuna,” gua si
Asa.
27 Meke zama la koa Sa se Pita, “Gami si luara pani sari
doduru mami likakalae pude luli Igo; na sa si kote vagia
gami?” gua si asa.
28 Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani
gamu, sapu pana habotu pa Nana habohabotuana baṉara
tolavaena sa Tuna na Tie koasa totoso tanisa Nana Bi-
naṉara, si kaqu somana habotu si gamu ka manege rua
Qua disaepeli koa ri ka manege rua habohabotuana baṉara,
pude koa totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli.*
29 Meke ari doduru pu ele veko pani dia vetu, na tasidia
koreo na vineki, na tiatamadia, babe na tudia, na pepeso na
gua pa laequ Rau, si kaqu poni pule ni Tamasa keke gogoto
totoso soku hola ni saripu veko pani rini, meke kaqu vagia
rini sa tinoa hola.
30 Meke sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote mu-
mudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote
kekenu,” gua se Zisu.*

20

Sari Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

1 “Sa Binaṉara Maṉauru si kekeṉoṉo puta gua hie,” gua
se Zisu. “Keke tie tago inuma vaeni si topue munumunu
hokara meke la hata tie pude tavetavete pa nana inuma
vaeni, gua.
2 Meke variva ego nia sa koa rini si pude kote tabara ni
padana keke poata siliva pa keke rane, meke tiqe garunu
lani sa pa tinavete.
3 Sipu vura pule la sa pa vasina tana maketi pa sia koloko,
si dogori pule sa sari kaiqa tie korapa tuturu hoboro dia,
loketoṉa tavetia.

---

* **19:28** Mt 25:31; Lk 22:30 * **19:30** Mt 20:16; Lk 13:30

4 Ke tozi ni sa, ‘La mamu tavetavete pa qua inuma vaeni,
meke kote poni gamu rau sa tinabara pu garomia,’ guni sa
si arini.
5 Ke topue la si arini pa tinavete. Meke pa manege rua
koloko, meke pa ṉeta koloko ba gua tugo, kaiqa tie pule si
vagi lani sa pa tinavete.
6 Meke sipu pule la sa pa vasina tana maketi pa kaiqa lima
koloko veluvelu, si dogori pule sa si kaiqa tie korapa tuturu
hoboro dia. ‘Na vegua ke turu va hola hoboro totoso tani si
gamu?’ gua si asa.
7 Meke olaṉa sarini, ‘Na loke tie poni gami tinavete,’ gua
si arini. ‘Ego, leana, gamu ba mi la tavetavete tugo pa qua
inuma vaeni,’ guni sa si arini.
8 Meke sipu veluvelu sa popoa si tozi nia sa tie tago inuma
sa nana palabatu tinavete. ‘Mu la tioki sari na tie tavetavete
mamu poni sari dia tinabara, podalae koa rini pu tavetavete
mumudi meke kamo koa rini pu tavetavete kekenu,’ gua si
asa.*
9 Meke hopeke poni ni keke poata siliva* sa saripu podalae
tavetavete pa lima koloko veluvelu.
10 Meke sipu mae vagi tinabara saripu podalae tavetavete
kekenu, si balabala ia rini sapu kote vagi va noma si arini,
gua. Ba totoso vagia rini sa dia tinabara si kekeṉoṉo gua
mo tadi pu tavetavete mumudi.
11 Ke totoso vagi rini sari na poata, si podalae qumiqumi
nia rini sa tie tago inuma.
12 Zama si arini, ‘Sari kaiqa hire pu tavetavete mumudi
si keke aoa mo si tavetavete ia rini, ba gami si raza
mate doduruna sa rane koasa maṉinina sa rimata, ba va
kekeṉoṉo gami mo goi koa rini!’ gua si arini.
13 Meke olaṉa la koa keke ari kasa sa tie tago inuma, ‘Mu
avoso mae qua baere, toṉotona sa qua tinavete koa goi.
Nake ele va egoa tu goi sa tinabara sapu keke poata siliva
pa keke rane tavetavete, gua.
14 Ke vagia sa mua tinabara mamu taloa. Arau hiva ponia
koa sa pu tavetavete mumudi, gua sapu vatua rau koa goi.
15 Arau mo telequ tagoa sa ṉiniraṉira pude tavetavete nia
sa qua poata. Mu lopu kono nia goi sapu tavete valeana la
si arau koa rini.’ ”
16 Meke zama guahe se Zisu, “Ke gua asa si sokudi ri pu
kekenu si kote tava mumudi, meke sokudi ri pu mumudi si
kote tava kekenu,” gua si Asa.*

---

* **20:8** Liv 19:13; Diut 24:15 * **20:9** Keke poata siliva si padana sa tinabara tana tie tavetavete pa keke rane. * **20:16** Mt 19:30; Mk 10:31; Lk 13:30

Vina N̲eta Totoso pu Tozia Zisu sa Nana Minate
(Maka 10:32-34; Luke 18:31-34)

17 Ego, sipu korapa ene la pa Zerusalema se Zisu, si tioko
vagi vata kale i Sa sari ka manege rua Nana disaepeli, meke
zama si Asa koa rini:
18 "Avoso mae gamu, korapa sage la pa Zerusalema si gita,
meke vasina si kote ta vala sa Tuna na Tie pa limadi rina
n̲ati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae
te Mosese, meke kote ta zutu, meke tava mate si Asa.
19 Beto asa, kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo
pude va sisire nia, na sekea, meke kote va matea rini pa
korosi si Asa. Ba pa rane vina n̲eta si kaqu turu pule pa
minate si Asa," gua se Zisu.

Sa Tinepa Tanisa Tinadia ri Zemisi e Zone
(Maka 10:35-45)

20 Meke mae koe Zisu sa barikaleqe te Zebeti meke sari
karua tuna koreo; mae todon̲o pa kenuna Sa meke tepa vina
lavata koa Sa.
21 "Na sa si hiva nia goi?" gua se Zisu koasa barikaleqe;
meke olan̲a si asa, "Ban̲ara, va tatara veko nau Goi
kamahire sapu sari karu tuqu koreo hire si kaqu habotu*
somanae koa Goi, keke pa kali mataomu meke keke pa kali
gedemu pana koa Ban̲ara si Goi."
22 Meke olan̲a la se Zisu, "Lopu gilania gamu kara gua
sapu tepa ia gamu. Vegua, boka napo turan̲au gamu kara
sa kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau?" gua si Asa. Meke
olan̲a sari karua, "Uve, boka tugo," gua si arini.
23 Meke zama la koari karua se Zisu, "Ego, kote somana
napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau,
ba sa n̲iniran̲ira pude vizatia sapu esei si kote habotu pa
kali mataoqu, meke pa kali gedequ, si lopu Taqarau. Sari
na vasidi gugua arini si tadirini tu pu ele vizata vekoi sa
Tamaqu," gua se Zisu.
24 Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa,
si bugoro ni rini sari karu tamatasi.
25 Ke tioko varigara ni Zisu sari doduru disaepeli meke
zamai Sa, "Gilania mia gamu sapu sari na ban̲ara tadi na
tie Zenitailo, si lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie meke
n̲ati hiniva ni rina dia koimata si arini.*
26 Ba koa gamu si lopu kaqu gua asa. Be keke koa gamu
si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa
gamu.*

---

* **20:21** Hiva koa somanae koe Zisu pude ban̲arani sari na tie. * **20:25** Lk 22:25-26 * **20:26** Mt 23:11; Mk 9:35; Lk 22:26

27 Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si
mani koa na pinausu si asa koa gamu.
28 Kekeṉoṉo gua sa Tuna na Tie sapu lopu mae pude va
baṉabaṉarae, ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponia
sa Nana tinoa pude holu pule ni sari sokudi," gua se Zisu.

Salaṉi Zisu sari Karua Tie Behudi
(Maka 10:46-52; Luke 18:35-43)

29 Meke sipu taluarae pa Zeriko se Zisu meke sari kasa
Nana disaepeli, si keke puku tinoni lavata si luli koa rini.
30 Meke totoso avosia ri karua tie bebehudi sapu habotudi
pa vale siraṉa sapu e Zisu si korapa ene hola, si velavela sari
kara, "Ke Baṉara, Tuna[d] Devita, mu tataru ni gami!" gua
sari kara.
31 "Mokomoko gamu kara!" gua sari kobi tie. Ba velavela
va ululae latu sari kara, "Ke Baṉara, Tuna Devita, mu
tataruni gami!" gua sari kara.
32 Turu noso se Zisu meke nanasi Sa, "Na sa si hiva nia
gamu kara pude tavete poni gamu Rau?" gua si Asa.
33 Meke zama la sari kara, "Baṉara, hiva dodogorae si
gami!" gua si arini.
34 Meke tataru ni Zisu sari kara ke la tiqui Sa matadi, meke
hinoqa dodogorae sari karua, meke lulia rini si Asa.

21

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema
(Maka 11:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)

1 Meke sipu tata kamoa rini si pa Zerusalema, si la si
arini pa Betipezi, keke vasileana pa Toqere Olive. Vasina
si garunu va kenu lani Zisu si karua Nana disaepeli.
2 Tozi ni Sa sari kara, "La koa sa vasileana pa kenumia,
meke lopu sana kote dogoria gamu kara si keke doṉ'ki, ta
pusi eko nana. Koa turaṉia tugo sa sa tuna. Rupahi mamu
turaṉa beto mae ni.
3 Be zama atu gamu keke tie, si mi tozi nia, 'Hiva ni sa
Baṉara,' mi gunia, meke kote va malumu vatui mo sa," gua
si Asa.
4 Ta evaṉa si hie, pude va gorevura ia gua sapu zama nia
sa poropita, sapu guahe:
5 "Tozi ni sari na tiena sa popoa Zaione[d]:*
Doṉo la, sa mia Baṉara si korapa mae koa gamu,
va pepekae meke koi Nana pa keke tuna doṉ'ki."
6 Taluarae la sari karua disaepeli, meke tavetia tugo ri
kara gua sapu tozi ni Zisu.

---

* **21:5** Zak 9:9

7 Turaṉa mae nia ri kara sa doṉ'ki meke sa tuna. Ivara va
hake lani ri sari na dia poko pa mudidi ri karua kurukuru
hire, meke habotu hake la se Zisu.
8 Na puku vinarigara lavata si ivara ni dia poko pa siraṉa.
Kaiqa arini si koku vagi kava huda pamu meke ivara ni rini
pa siraṉa.
9 Sari na puku vinarigara lavata si ene pa kenuna meke
pa mudina Zisu, meke velavela guahe si arini:
"Hozana koasa Tuna Devita!
Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Baṉara.
Mada vahesia sa Tamasa panaulu," gua si arini.*
10 Sipu nuquru tugo se Zisu pa Zerusalema, si ṉoveoro sa
doduruna sa popoa, meke nanasa, "Esei sia?"
11 Meke olaṉa sari na kobi tie pu luli koa Sa, "E Zisu si Asa,
sa poropita pa vasileana Nazareti pa Qaleli," gua si arini.

Nuquru La pa Zelepade se Zisu
(Maka 11:15-19; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22)

12 Meke nuquru la pa Zelepade se Zisu, meke hadu
vuravura ni Sa saripu korapa vari holuholui pa korapana.
Tupele hoqai Sa sari na tevolo tadi tie hobehobe poata meke
sari habohabotuana tadi tie holuholu baruku.
13 Meke zama la koa ri doduru tie si Asa, "Guahe si koa
koasa Kinubekubere Hope: 'Sa Qua vetu si kote ta pozae
na vetu varavara,' ba tavete gunia gamu na bae tana tie
hikohiko," gua si Asa.*
14 Meke mae koa Sa pa Zelepade saripu behu, na ike, meke
salaṉi Sa si arini.
15 Meke sipu dogori rina ṉati hiama meke na tie va
tumatumae koasa Tinarae te Mosese sari na tinavete variva
magasadi pu evaṉi Zisu, meke sari na koburu pu kukili na
iraṉa pa Zelepade meke zama, "Hozana koasa Tuna Devita"
gua, si bugoro si arini.
16 Meke zama la koe Zisu, "Avosi Goi gua saripu zama ni
ri na koburu sara?" gua si arini.* "Avosi Qua. Ele tiroa mo
gamu gua sapu ta kubere,
'Ele va vura ia Goi pa ṉuzudi rina koburu na haha sa
vinahesi gotogotona,' gua," gua si Asa.
17 Meke taluarae koa rini pa Zerusalema se Zisu meke la
pa Betani meke puta vasina.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi
(Maka 11:12-14,20-24)

18 Meke pa Nana inene pule la pa Zerusalema pana
munumunu hokara pa koivugona, si ovia se Zisu.

---

* **21:9** Sam 118:25, 26 * **21:13** Ais 56:7; Zer 7:11 * **21:16** Sam 8:2

19 Dogoria Sa si keke huda piqi[d] pa kali siraṉa, ke ene la
ia Sa, ba tale elona mo, meke loke vuana. Ke leve nia Sa sa
huda, “Hiniamu be lopu kaqu vua pule hokara si goi!” gua
si Asa. Meke lopu sana harahara mate sa huda.
20 Dogoria rina disaepeli sapu gua asa si magasa hola nia
rini. Ke zama, “Na vegua ke tuturei harahara mate tu sa
huda?” gua si arini.
21 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani
gamu sapu guahe,” gua si Asa. “Be va hinokara si gamu
meke lopu nunala pa mia rinaṉeraṉe, si kote boka evaṉia
mo gamu gua sapu evaṉia Rau koasa huda hie. Meke lopu
asa mo, ba boka zama ia mo gamu sa toqere hie. ‘Mu ta
ovulae sage, mamu hoqa la pa lamana,’ gua, meke kote ta
evaṉa mo si asa.*
22 Be va hinokara si gamu si kote boka vagia mo gua sapu
tepa ia gamu pa vinaravara,” gua se Zisu.

Nanasa nia Rini sa Niniraṉira te Zisu
(Maka 11:27-33; Luke 20:1-8)

23 Nuquru la se Zisu pa korapa varivarigarana pa
Zelepade, meke sipu korapa variva tumatumae si Asa, si
mae nanasia rina ṉati hiama na koimata tadi na Ziu si Asa.
“Esei ponigo sa ṉiniraṉira pude boka mae taveti Goi sari na
ginugua hire? Na ṉiniraṉira savana si tagoa Goi?” gua si
arini.
24 Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu nanasa pakini
gamu keke ninanasa, meke be olaṉia gamu si kote tiqe tozini
gamu Rau sapu esei poni Nau sa ṉiniraṉira pude evaṉi sari
doduru ginugua hire.
25 Esei ponia sa ṉiniraṉira koe Zone pude papitaiso tie? E
Tamasa? Ba na tie mo?”
Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote
olaṉa nia gita? Be zama si gita, ‘Koe Tamasa,’ be gua, si
kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu
sia?’ kote gua si Asa.
26 Ba pude zama si gita, ‘Na tie mo,’ be gua, si matagutu
ni nada sari na tie, sina ari doduru si ele va hinokaria sapu
na keke poropita se Zone,” varigue si arini.
27 Meke tiqe olaṉa la koe Zisu si arini, “Lopu gilania
gami,” gua si arini.
Meke zama la koa rini se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu
tozini gamu sapu esei poni Nau sa ṉiniraṉira pude taveti
Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

Sa Parabolodi ri Karua Koburu Koreo

---

* **21:21** Mt 17:20; 1 Kor 13:2

28 “Ego, na sa sa mia binalabala koasa vivinei hie?
Koanana si keke tie sapu karua tuna koreo. La garunia sa sa
koburu kenuna; ‘Tuqu la mamu tavetavete pa inuma vaeni
kohite,’ gua si asa.
29 ‘Koroqu,’ gua sa koburu, ba mumudi si hobe binalabala
si asa meke la.
30 Meke la garunu gunia tugo sa tamana sa koreo mudina,
meke olaṉa sa koreo mudina. ‘Leana’, gua si asa, ba lopu
la.
31 Esei ari kara si evaṉia gua sapu garunu ni sa tamadia?”
Meke olaṉa sarini, “Sa koburu kenuna,” gua. Meke zama
la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu
sari na tie hata takisi meke na tuturue si korapa nuquru va
kenue koa gamu pa Binaṉara te Tamasa.
32 Ura ele mae se Zone Papitaiso koa gamu pude va
dogoroni gamu sa siraṉa toṉoto pude lulia, ba lopu va
hinokaria gamu, ba sari na tie hata takisi na tuturue si va
hinokaria. Dogoria mia mo sa kinekere tadi na tie hata
takisi na tuturue, ba lopu hite kekere si gamu meke va
hinokaria si asa.”*

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni
(Maka 12:1-12; Luke 20:9-19)

33 “Ego hie pule si keke parabolo, mi avoso mae,” gua se
Zisu. “Koanana si keke tie tago pepeso, meke letea sa sa
nana inuma vaeni, meke bara vari likohae nia sa. Horea
tugo sa si keke pou pa patu pude vasina kote ta munala
vagi sari na kolodi rina vua vaeni. Beto asa, si kuria sa si
keke vasina hakehakeina pude kopu nia sa inuma. Beto si
va kopu nia sa koari kaiqa tie kopu inuma, pude tavetavete
nia. Meke taluarae taloa nana, meke la koa si asa pa keke
popoa pa seu.*
34 Sipu kamo sa totoso pakepakete, si garuni sa tie tago
inuma sari nana nabulu, pude la koari na tie kopu inuma
meke vagi ponia sa nana hinia poata sapu ta vagi koari na
vaeni.
35 Ba tuqe vagi rina tie kopu inuma vaeni sari kasa nana
nabulu meke komitia rini si keke, va matea rini si keke,
meke gona nia patu rini si keke.
36 Mumudi si garunu pule lani tugo sa tie tago inuma sari
kaiqa nana nabulu, soku hola ni saripu garunu kenu lani
sa. Ba tavete kekeṉoṉo guni tugo rina tie kopu inuma koa
ri pu la kekenu.
37 Mumudi hokara si garunu la nia sa sa tuna soti koa rini,
‘Na tuqu si hie ke kote pamaṉa nia rini,’ gua si asa.

---

* **21:32** Lk 3:12, 7:29-30 * **21:33** Ais 5:1-2

38 Ba sipu dogoria ri na tie uma sa tuna, si vari zamai si
arini, ‘Sa tuna sa tie tago inuma si hie! Aria mada va matea
gana, mada vagia nada sa inuma!’ gua si arini.
39 Ke tuqea rini si asa, meke oki vura nia rini pa inuma
vaeni, meke va matea rini.”
40 Meke nanasi Zisu sarini, “Ego, totoso pule mae sa tie
tago inuma, si nasa beka kote guni sa sari kasa tie kopu
inuma hire?” gua si Asa.
41 Meke olaṉa si arini, “Kote va mate toṉoti sa sari kasa
tie kaḷeadi saṛa. Meke kote va karovo vaḷa sa sa nana inuma
vaeni koa ri kaiqa tie tavetavete pu boka poni nia sa nana
hinia pa totoso garona,” gua si arini.
42 Meke zama la koa rini se Zisu, “Vea, lopu hite tiro ia tu
gamu gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope?*
‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.
Sa tiṇavete te Tamasa hie
si variva magasa hola tugo koa gita.’ ”
43 Meke zama pulei pule Zisu si arini, “Sa Binaṉara
Maṉauru si kote ta vagi palae koa gamu, meke kote ta vala
koa ri kaiqa tie pu boka va vura vua leanadi tanisa.
44 [Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie si kaqu ta moku
umumu nia, ba asa sapu ta hoqa naqoto koasa Patu hie si
kaqu ta munala guana kavuru.”]
45 Totoso avosia rina ṉati hiama na Parese sa parabolo te
Zisu, si gilania rini sapu arini mo si guni ni Sa.
46 Ke hata siraṉa si arini pude tuqe vagia si Asa, ba
matagutu ni rini sari na tinoni, sina va hinokaria ri doduru
tie sapu na keke poropita tugo se Zisu.

22

Parabolona sa Inevaṉa Vinarihaba
(Luke 14:15-24)

1 Kaiqa parabolo pule si tozi Zisu koa rini.
2 “Sa Binaṉara Maṉauru si kekeṉoṉo gua keke baṉara
sapu va namanama ia si keke inevaṉa varihaba tanisa tuna
koṛeo.
3 Garuni sa sari nana nabulu pude la tioko mae ni pa
inevaṉa sari na tie ta ruvatadi, ba korodia mae si arini.
4 Ke garunu lani sa sari kaiqa nana nabulu pule pude la
zama guahe koa ri pu ta ruvatadi. ‘Ele tava namanama
sa qua inevaṉa; ele tava mate sari na bulumakao nomadi
meke sari na tuna bulumakao nobonobokodi, meke doduru
ginugua si ele tava namadi, ke mi mae gamu,’ gua si asa.

---

* **21:42** Sam 118:22-23

5 Ba lopu galagala saripu ta ruvatadi, ba hopeke la tu pa
dia tinavete soti. Kaiqa si la dia tu pa dia inuma, kaiqa si la
dia tu pa dia tinavete hata poata;
6 meke ari kaiqa pule si la tuqei rini sari na nabulu meke
sekei, na va matei rini.
7 Ke ta ṉaziri sa baṉara, meke garuni sa sari nana tie
varipera meke la va mate betoi sari doduru tie variva mate
sara, meke sulu pania rini sa dia vasileana.
8 Meke zama sa baṉara koari nana nabulu, ‘Ele tava
namanama sa qua inevaṉa, ba korodia mae saripu ruvati
rau, ke lopu garodi pude mae.
9 Ke mi vura la koari na siraṉa nomadi, mamu la tioko
mae ni sari doduru tie mo saripu boka dogori gamu,’ gua si
asa.
10 Ke topue la sari na nabulu koa ri doduru siraṉa meke
la tioko mae ni rini sari doduru tie saripu boka dogori rini:
tie leadi na kaleadi. Meke siṉia rina tie sa vetu vasina ta
tavete sa inevaṉa varihaba.
11 Meke sipu nuquru mae sa baṉara, pude dogori saripu
ta ruvatadi, si dogoria sa si keke tie sapu lopu va sage poko
vina ororeke.
12 Meke nanasia sa baṉara si asa, ‘Tio, na vegua meke
boka nuquru mae tani si goi, ba lopu va sage poko vina
ororeke si goi?’ gua si asa, ba lopu kulu sa tie.
13 Meke garuni sa baṉara sari nana nabulu, ‘Mi la pusia
limana nenena sa tie sana, mamu gona vura la nia pa
hinuporo, vasina kaqu kabo na garata livona si asa,’ gua
sa baṉara.”*
14 Meke pa vinabetona si zama guahe se Zisu, “Sokudi
tugo si ta tioko, ba ka visavisa mo si ta vizata,” gua si Asa.

Guguana sa Tinabara Takisi
(Maka 12:13-17; Luke 20:20-26)

15 Taluarae vasina sari na Parese, meke la vari vivinei nia
gua pude va hoqa ia se Zisu koari na dia ninanasa.
16 Meke garunu lani rini koa Sa sari kaiqa dia disaepeli,
meke kaiqa rini pu zuka ia se Herodi[d]. Meke zama sarini,
“Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Variva
tumatumae nia Goi sa siraṉa hinokarana te Tamasa. Sari na
binalabala tana tie si lopu hoke va tasuna igo. Meke lopu
arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie, be esei si arini.
17 Mu tozini gami sa Mua binalabala koasa ginugua hie.
Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria
gita sa takisi koasa baṉara Roma, ba lokari?” gua si arini.

---

* **22:13** Mt 8:12, 25:30; Lk 13:28

18 Ba ele gilania Zisu sa dia hiniva kaleana. Ke zama la koa
rini si Asa, “Tie sekesekei mia si gamu! Vegua ke podekia
gamu pude sekesekei Nau si Rau?
19 Va dogoro nau keke poata sapu hoke tabara nia takisi,”
gua si Asa. Meke hena vala nia rini si keke poata siliva.
20 Meke nanasi Sa, “Esei isumatana meke na pozana si koa
koasa poata hie?” gua si Asa.
21 “E Siza[d],” gua si arini. Ke zama la koa rini se Zisu,
“Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe
Tamasa saripu te Tamasa,” gua si Asa.
22 Sipu avosia rini sapu gua asa, si magasa si arini ke luara
veko pania rini si Asa.

Guguana sa Tinuru Pule pa Minate
(Maka 12:18-27; Luke 20:27-40)

23 Pa ranena tugo asa si mae koa Sa sari kaiqa Sadusi[d] pu
lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate.*
24 Meke zama la koa Sa sarini, “Titisa, sa Tinarae te
Mosese si guahe. Be keke palabatu varihabana si loke
tuna meke mate, si keke tasina koreo kaqu la haba ia sa
nabokona sa, pude sari na koburu pu podoi ri kara si kaqu
ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele
mate.*
25 Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koadia tani visoroihe.
Sa koreo kenuna si varihaba, ba loke tuna meke mate, ke la
haba ia pule sa tasina koreo vina rua sa naboko.
26 Meke sa koreo vina rua hie ba gua tugo, loke tuna meke
mate. Sa vina ṉeta ba gua tugo, meke osolae hokoto sari ka
zuapa tamatasi.
27 Mumudi si mate sa barikaleqe.
28 Ego, pa rane tinuru pule pa minate, si esei ari ka zuapa
hire si kote habana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa
hire si ele haba ia si asa?”
29 Meke olaṉa la i Zisu si arini, “Sa mia sinea si na lopu
tumae nia gamu sa ginuadi rina Kinubekubere Hope, babe
sa ṉiniraṉira te Tamasa.
30 Sina pana turu pule pa minate sari na tie matedi, si kote
koa gua mo rina mateana pa maṉauru si arini, meke lopu
kote varihaba.
31 Ego, koasa guguadi ri pu turu pule pa minate, vegua
lopu ele tiroa tu gamu gua sapu zama nia sa Tamasa koa
gamu? Zama si Asa,
32 ‘Arau sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake, meke te
Zekopi,’ gua. Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, lopu tadi
pu matedi,” gua se Zisu.*

---

* **22:23** TTA 23:8 * **22:24** Diut 25:5 * **22:32** Ekd 3:6

33 Totoso avosia rina kobi tinoni sa Nana vina tumatumae
sana, si magasa si arini.

Sa Ṇati Tinarae Arilaena
(Māka 12:28-34; Luke 10:25-28)

34 Totoso avosia rina Parese sapu ele va papaki Zisu pa
binalabala sari na Sadusi, si varigara si arini pude nanasa
pulea.
35 Meke keke ari na Parese sapu va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese, si hiva podekia sa pude vekoa pa sipata
se Zisu pa keke ninanasa.*
36 Zama si asa, "Titisa, na tinarae sa si arilaena hola koari
doduru Tinarae?" gua si asa.
37 Meke olaṉa se Zisu, " 'Mu tataru nia sa Baṉara sa mua
Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, meke
pa doduru mua binalabala!'*
38 Asa sa tinarae sapu kekenu meke arilaena hola.
39 Meke sa vina rua tinarae sapu arilaena gua tugo asa si
hie: 'Mu tataru nia sa turaṉamu, gua sapu tataru pule nigo
si agoi.'*
40 Sa doduruṉa sa Tinarae te Mosese meke sari na vina
tumatumae tadi na poropita, si soto la koari karua tinarae
hire," gua se Zisu.

Sa Guguana sa Karisito
(Maka 12:35-37; Luke 20:41-44)

41 Sipu korapa koa varigara sari kaiqa Parese, si nanasi
Zisu si arini,
42 "Na sa balabala nia gamu sa Karisito[d]? Esei tutina Sia?"
gua si Asa.
Meke olaṉa sarini, "Na tutina e Devita," gua.
43 Meke nanasi Zisu si arini, "Ba na vegua ke turaṉia tu sa
Maqomaqo Hope se Devita pude poza nia Baṉara sia? Ura
zama guahe se Devita:
44 'Zama sa Tamasa koasa qua Baṉara:*
Mu habotu pa kali Mataoqu,
osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,'
gua.*
45 Ego, be poza nia 'qua Baṉara' e Devita si Asa, si vegua
meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?" gua se Zisu.
46 Lopu keke arini si boka olaṉia si Asa. Ke podalae pa
ranena asa si kadaka la nanasa pule nia ninanasa rini si
Asa.

---

* **22:35** Lk 10:25-28 * **22:37** Diut 6:5 * **22:39** Liv 19:18 * **22:44** Sam 110:1
* **22:44** Sa ginuana "pa kauru nenemu" si osolae tava kilasa sari na mua kana.

23

Vina Balau te Zisu koari na Parese meke na Tie Va Tumatumae pa Tinarae te Mosese
(Maka 12:38-39; Luke 11:43-46; Luke 20:45-46)

1 Meke zama la koari na kobi tinoni meke koari na
Nana disaepeli se Zisu, 2 "Sari na Parese meke na tie
va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si ta poni nia sa
ṉiniraṉira pude rupahia ginuana sa Tinarae te Mosese.
3 Ke mi va tabei saripu gua va tumatumaeni gamu rini, ba
mi lopu keha luli sari na dia tinavete, sina lopu hoke evaṉi
rini gua saripu variva tumatumae ni rini.
4 Va paleke ni pinaleke mamata rini sari na tie pa dia
rinupahana sa Tinarae te Mosese. Ba lopu hite hiva podekia
rini pude va mamahelo poni sari na tie.
5 Doduru tinavete taveti rini si pude va dodogoro la pa
tie. Va sotoi rini pa raedi meke pa limadia sari kaiqa zinama
koasa Kinubekubere Hope. Ta kubere va noma si arini pude
dogori rina tie, gua. Tavete va gelei rini sari pakudi rina dia
poko varavara.*
6 Hiva hola haboti rini sari na vasidi arilaedi pa inevaṉa,
meke sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi.
7 Hiva hola ta zama va kamo na tava lavata si arini pana
ene rini pa maketi, meke hiva ta pozae na titisa si arini.
8 Ba gamu, mu lopu va malumi sarini pude pozani gamu
'Titisa,' sina keke Titisa mo si tamugamu; meke na tamatasi
mo si gamu.
9 Mi lopu poza nia 'Tamaqu' gugua e Tamasa si keke tie pa
pepeso, sina keke mo sa Tamamia sapu koana pa Maṉauru.
10 Mi lopu va malumia si keke tie pude poza nigo 'Titisa',
sina sa Karisito mo, sa mia Titisa.
11 Asa sapu koa nabulu koa gamu si noma hola koa gamu.*
12 Asa sapu va ululu pule nia, si kote tava pepekae, meke
asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava ululu.

Zutua Zisu sa Dia Hahanana Sekesekei
(Maka 12:40; Luke 11:39-42,44,52, 20:47)

13 Mi talotaṉa gemi si gamu na Parese meke na tie va
tumatumae koasa Tinarae te Mosese, tie sekesekei mia! Sina
tuku ia gamu sa sasadana sa Binaṉara Maṉauru pa kenudia
ri na tie, meke telemia ba lopu boka nuquru la mo. Meke
hukati tugo gamu sarini pu korapa hiva nuquru la vasina.
14 [Mi talotaṉa gemi si gamu na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Sina
hoke hiko vagi gamu pa sinekesekei sari na tinagotago tadi

* **23:5** Mt 6:1; Nab 15:38; Diut 6:8 * **23:11** Mt 20:26-27; Mk 9:35, 10:43-44; Lk 22:26

na naboko. Beto asa si varavara va gele ni gamu pude ta dogoro mia! gua. Ke gua asa si kaqu kaleana sisigiti sa mia vina kilasa.]

15 Mi talotaṉa gemi si gamu na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese! Sina tie sekesekei mia! Enea mia na hebalana, na soloso, pude va kekeria si keke tie na mia disaepeli gua. Beto si va evaṉae nia tie sapu garo puta pude la pa Heli, holani gamu pule sa si gamu.

16 Mi talotaṉa gemi si gamu na tie tuturaṉa bebehu! Sina zama si gamu sapu loke laena si pude tokotokoro koasa Zelepade te Tamasa, ba pude tokotokoro tu koari na qolo pa Zelepade si koa ia ṉiniraṉira, gua.

17 Duviduvili na behu si gamu! Na sa si arilaena sa qolo babe sa Zelepade vasina koa ta madi sa qolo?

18 Meke zama tugo si gamu, ‘Pude zama tokotokoro koasa hope si keke tie, si lopu ṉiṉira sa nana tinokotokoro, ba pude zama tokotokoro tu sa koasa vinariponi koasa hope, si tiqe ṉiṉira sa tinokotokoro!’ gua si gamu.

19 Toleṉe gua sa behu koa gamu! Na sa si arilaena, sa hope babe sa vinariponi sapu hake koasa hope vasina tava madi sa vinariponi?

20 Ke pude tokotokoro koasa hope sa tie si tokotokoro turaṉae ni mo sa sari doduru vinariponi pu koadi koasa hope.

21 Meke be tokotokoro si asa koasa Zelepade, si tokotokoro turaṉae nia mo sa sa Tamasa sapu koana koasa Zelepade.

22 Be tokotokoro koasa Maṉauru si keke tie, si tokotokoro tugo si asa koasa habohabotuana te Tamasa, meke koasa Tamasa sapu habotuna vasina.*

23 Mi talotaṉa gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina hoke ponia gamu koe Tamasa si keke pa manege puta vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite: guana miniti, na dili, meke na kiumini, na gua. Ba muliṉi nia gamu pude va tabei sari na ṉati vina tumatumae koasa Tinarae te Tamasa, saripu gua hire: pude tavete va toṉoto la koari na tie, pude va tukani sari na tie pu tasuna meke pude kopu ni sari mia zinama! Uve, arini sari na ṉati vina tumatumae saripu garo pude mi kopu ni; beto mi lopu muliṉi nia sa keke pa manege.*

24 Na tie tuturaṉa bebehu si gamu! Gua sa tie sapu vizata pania sa si keke nikuniku koasa gana kolo napo, ba onolo toa ia sa si keke kameli!

---

* **23:22** Ais 66:1; Mt 5:34 * **23:23** Liv 27:30

25 Mi talotaṉa gemi si gamu na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei
mia! Sina kopu si gamu pude va via i mudidi sari na mia
kapa meke na peleta, ba va siṉi ni gamu koari na kinoa
valearanei meke na pinuhi.
26 Na Parese bebehu si gamu! Mi va via kenua korapana
sa mia kapa meke kote via tugo sa mudina.
27 Mi talotaṉa gemi si gamu na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Gua
tugo na lovu sapu ta pedi va keoro si gamu, sapu doṉodoṉo
lea pa sadana mo, ba pa korapana si siṉia na susuri, na
muzi tomate.*
28 Gua tugo asa si gamu, pa mia tinoa vurana si doṉodoṉo
guana tie leamia, ba pa korapa bulomia si siṉi na sineke-
sekei meke doduru kinaleadi.

Koroto Veko ni Zisu sari na dia Vinakilasa
(Luke 11:47-51)

29 Mi talotaṉa gemi si gamu na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia!
Sina tavete va leleani gamu sari na lovudi rina poropita, na
tie toṉoto pukerane, meke va sari va leleani gamu si arini.
30 Zama si gamu, sapu be guana koa mia si gamu pa totoso
pu toa sari na tiatamamia pukerane, si lopu kaqu somana
nia gamu sa vina matedi rina poropita, gua sapu evaṉia
rini, gua.
31 Pa siraṉa asa si namu tozi vura nia mo gamu sapu,
gamu mo sari na tutidi rini pu va matedi sari na poropita!
32 Ego, mi va hokoto la ia tu gua sapu ele podalae nia rina
tiatamamia!
33 Na noki si gamu, meke na tutimia gamu sa noki! Vea
meke kote boka govete nia gamu sa vinakilasa pa Heli?*
34 Ke Maqu garunu mae ni koa gamu sari na poropita,
na tie gilagilana, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae,
meke kaiqa arini si kote va matei gamu. Kaiqa pule si kote
va matei gamu pa korosi, meke kaiqa arini si kote komiti
gamu koari na sinaqoqi, meke kote hadu vari tetei ni gamu
si arini koari na vasivasileana.
35 Pa vina betona si sa vina kilasa koari na vina matedi ri
na tie toṉoto si kote ta gorei nia gamu, podalae koe Ebolo,
meke kamo koe Zakaraea sa tuna Berekaea sapu va matea
gamu pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke
sa hope vina vukivukihi.*
36 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sa sinage hie si
kaqu vagia sa vina kilasa tadi kasa tie variva mate sara!

---

* **23:27** TTA 23:3 * **23:33** Mt 3:7, 12:34; Lk 3:7 * **23:35** Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21

Tataru nia Sa sa Popoa Zerusalema
(Luke 13:34-35)

37 Ke gamu kasa na tinoni pa Zerusalema, gamu pu va
matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu
atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku totoso si ele podekia Rau
pude aquni gamu, na va aqoro gamu pa Qua kinopu, guana
kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba
koromia si gamu. 38 Ke sa mia Zelepade si kote ta huara.*
39 Maqu tozini gamu, sapu podalae kamahire si lopu kaqu
dogoro pule Au gamu si Rau, osolae kamo tu sa Qua totoso
pude pule mae, pana kaqu zama si gamu, ‘Tamanae si Asa
sapu mae pa korapa pozana sa Baṉara,’” gua si Asa.*

24

Korotae nia Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(Maka 13:1-2; Luke 21:5-6)

1 Meke sipu korapa ene taloa se Zisu koasa Zelepade, si
mae koa Sa sari Nana disaepeli, meke va dogoro ni koa Sa
sari hopeke vetuna sa Zelepade.
2 Meke zama se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu,
sapu sari doduru patu pu dogori gamu hire, si lopu kote
ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto,” gua si
Asa.

Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu
(Maka 13:3-13; Luke 21:7-19)

3 Meke sipu korapa habotu pa Toqere Olive se Zisu, si mae
teledia koa Sa sari Nana disaepeli, meke nanasia rini si Asa,
“Mu tozini gami, sapu totoso sa kote ta evaṉa sa tinahuara
sana? Meke nasa sa vina gilagilana sa Mua pinule mae pa
vinabetona[d] sa totoso?” gua si arini.
4 Meke olaṉa se Zisu, “Kopu nia pude loke tie si turaṉa va
sea gamu.
5 Sina soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke
kote zama, ‘Arau sa Karisito!’ gua, meke kote turaṉa va sea
i sari soku tie.
6 Kote avosi gamu sari vevehedi ṙi na vinaripera tata koa
gamu, meke na inavosona sa vinaripera pa seu; ba mi lopu
matagutu. Sari na tiṉitoṉa gugua arini si kaqu ta evaṉa; ba
lopu asa sa vinabetona.
7 Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu
baṉara, meke kote ta evaṉa sa soṉe na niu pa soku vasidi.
8 Ba sari doduru ginugua hire, si gua tugo sa pinodalaena
sa tinasigiti sapu va kamoa sa barikaleqe totoso tata podo
sa koburu.

* **23:38** Zer 22:5 * **23:39** Sam 118:26

9 Kote ta tuqe vagi si gamu, meke ta vala koari pu tuqei
sari na ṉiniraṉira, pude tava kilasa si gamu, meke tava
mate. Kote ta kukitae si gamu koari na tiena sa kasia popoa
pa ginuaqu Rau.*
10 Meke soku tie si kote taluarae pa dia rinaṉeraṉe koa
Rau. Kote vari qorai meke vari kukiti si arini.
11 Meke soku poropita[d] kokohadi si kote vura mae, meke
soku tie si kote turaṉa va sea i rini.
12 Kote gua asa sa arahana gua sa kinaleana, ke sa tataru
tadi sokudi si kote ibu.
13 Ba asa sapu koa va nabu, meke kamoa sa vinabetona,
si kaqu ta harupu.*
14 Meke sa Inavoso Leana hie koasa Binaṉara te Tamasa,
si kote ta tozi la pa doduruna sa kasia popoa, pude na
vina sosode koari doduru butubutu, meke kote tiqe kamo
sa vinabetona sa totoso.

Sa Beku Variva Malederena sapu Vata Kamoa sa Tinahuara Nomana
(Maka 13:14-23; Luke 21:20-24)

15 Kote dogoria gamu sa ‘beku variva malederena sapu
vata kamoa sa tinahuara nomana’ sapu korotae nia sa
poropita Daniela si tava turu pa vasina hopena te Tamasa
pa Zelepade.” (Gamu pu tiroa si hie si mi tumae nia sa
ginuana.)*
16 “Ego, arini sapu koadi pa popoa Ziudia si madi govete
la koari na toqere.
17 Asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la vagi
sari nana likakalae pa korapa vetu.*
18 Asa sapu koa pa inuma si mani lopu pule la vagi nana
poko pa vetu.
19 Kote na rane tinalotaṉa nomadi si arini koari na
barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha.
20 Ba mi tepa la koe Tamasa, pude sa mia totoso govete si
lopu goto pa totoso ibu babe pa rane Sabati.
21 Ura sa tinasuna koari na rane arini si kote noma hola
ni sari doduru pu ele ta evaṉa podalae pa totoso ta kuri
sa kasia popoa meke kamo kamahire, meke lopu kaqu gua
pule.*
22 Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu
gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta
vizatadi si kote va papaki Tamasa sari na rane sara.

---

* **24:9** Mt 10:22 * **24:13** Mt 10:22 * **24:15** Dan 9:27, 11:31, 12:11 * **24:17** Lk 17:31 * **24:21** Dan 12:1; Rev 7:14

23 Meke be zama si keke tie koa gamu, ‘Dotu, hoi sa
Karisito!’ ba be, ‘Isa si Asa!’ gua, si mi lopu va hinokaria si
asa.
24 Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi meke na
poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila na
vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo
koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si arini.
25 Isana, ele va balau vata kenue gamu Rau, sipu lopu ele
kamo sa totoso sana.
26 Pana be tozini gamu ri tie sapu ‘Doṉo la, koa Nana pa
qega si Asa,’ ba be ‘Koa tome Nana mo tani si Asa,’ gua, si
mamu lopu la hata sea.*
27 Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo na
kapi, sapu malara podalae pa kali gasa rimata meke kamo
pa lodu rimata.
28 Vasina pu koa si keke tie matena, si kote varigara tugo
vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate.**

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Maka 13:24-27; Luke 21:25-28)

29 Pana hola tugo sa tinasuna koari na rane sara,
si ‘kote tava huporo sa rimata,
meke lopu kote kalalasa sa sidara.
Kote hoqa sari na pinopino pa maṉauru,
meke kote tava rizu pa dia siraṉa si arini.’*
30 Meke kote ta dogoro pa maṉauru sa vina gilagilana sa
minae tanisa Tuna na Tie. Meke kote kabo pa tinarazuzu
sari na tiena sa kasia popoa, pana dogoria rini maena pa
korapadi ri na lei pa maṉauru sa Tuna na Tie; somania na
ṉiniraṉira meke na ṉinedala.*
31 Kote avoloṉana vura sa buki lavata, meke kote garunu
la ni Sa sari Nana mateana koari ka made iiona sa popoa
pepeso, pude varigara ni sari Nana tie ta vizatadi koari
doduru hukihukirina sa kasia popoa.

Sa Vina Tumatumae koasa Huda Piqi
(Maka 13:28-31; Luke 21:29-33)

32 Sa huda piqi[d] si va tumatumaeni gamu si keke vina
nonoga. Pana poraka vura mae meke podalae liho sari
lelaṉana, si gilania gamu sapu tata sa totoso maṉini.
33 Kekeṉoṉo gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na
tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu
tata sa totoso, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie.

---

* **24:26** Lk 17:23-24 * **24:28** Kote ta nonoga sa minae tanisa Tuna na Tie koa sa kapi gua sapu ta gilana sa vasina koa sari na tomate koa ri na kurukuru tapuru pu gani tomate. * **24:28** Lk 17:37 * **24:29** Ais 13:10, 34:4; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12-13 * **24:30** Dan 7:13; Zak 12:10-14; Rev 1:7

34 Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua
hire, si kaqu ta evaṉa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa
sinage hie.
35 Kote murimuri palae sa Maṉauru meke sa pepeso, ba
sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Totoso meke sa Ranena si Loke Tie Gilania
(Maka 13:32-37; Luke 17:26-30,34-35)

36 Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa totoso sapu
kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa maṉauru
meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena
tumae nia.
37 Sa minae tanisa Tuna na Tie si kote kekeṉoṉo gua sapu
ta evaṉa pa totoso te Noa.*
38 Koari na rane sipu lopu ele raza sa naqe, si henahena
na napo sari na tie. Sari na koreo na vineki si ta varihabae,
osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka[d] se Noa.
39 Ba lopu hite gilania rini gua sapu korapa ta evaṉa,
osolae raza sa naqe meke lodu mate beto sari doduru. Kote
gua tugo asa sa minae tanisa Tuna na Tie.*
40 Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, keke si kote
ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola.
41 Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti pa
patu munamunalana. Keke si kote ta vagi taloa, meke keke
si kote koa hola.
42 Gua ke mi koa hakehakei, sina lopu gilania gamu sa
rane pu kote pule mae ia sa mia Baṉara.
43 Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa
tie tago vetu sa totoso sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si
kaqu vaṉunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana
vetu pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko.*
44 Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totoso, sina
kaqu mae sa Tuna na Tie pa totoso sapu lopu hite rovea
gamu.

Sa Nabulu Ta Ronuna Babe lopu Ta Ronuna
(Luke 12:41-48)

45 Esei sa nabulu sapu ta ronuna meke gilaena sapu va
turu ia sa Palabatu pude kopuni na poni sari kaiqa Nana tie
pa totoso garona?
46 Kote qetuqetu hola sa nabulu sana, be korapa tave-
tavete valeana gua asa si asa, totoso pule mae sa nana
Palabatu.
47 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va
hinokaria sa nana Palabatu si asa, pude kopu ni sari doduru
Nana tinagotago.

---

* **24:37** Zen 6:5-8 * **24:39** Zen 7:6-24 * **24:43** Lk 12:39-40

48 Ba be na nabulu kaleana si asa, si kote balabala sapu
lopu kote tuturei pule mae sa nana Palabatu, gua.
49 Meke kote podalae komiti sa sari na nabulu turaṉana,
meke podalae hena na napo turaṉi sari tie naponapodi.
50 Sa Palabatu tanisa nabulu sana si kote pule mae pa rane
na totoso sapu lopu hite rovea na gilania sa.
51 Meke kaqu va kilasa valeania sa Palabatu si asa, meke
kote veko turaṉa nia Sa koari na tie sekesekeidi, pude
somana koa ta sigiti turaṉae koa rini; vasina si kote koa
kabo na garata livona si asa.

25

Sari ka Manege Puta Vineki

1 Sa Binaṉara Maṉauru si kote kekeṉoṉo guahe pana
pule mae sa Tuna na Tie. Pa keke totosona si koa dia si
ka manege puta vineki, saripu paleki dia zuke oela meke
topue la tutuvia sa tie varihaba, gua.* 2 Ka lima arini si
duviduvilidi, meke ka lima si gilaedi.
3 Saripu duviduvilidi si paleki rini sari na dia zuke siṉidi,
ba lopu paleke turaṉa ni kaiqa oela pule rini.
4 Ba saripu gilaedi si paleki rini sari na dia zuke siṉidi,
meke paleke kaiqa oela pule pa dia vovoina.
5 Va sasanae sa minae tanisa tie varihaba, ke rorodoki,
meke puta beto sari doduru.
6 Meke totoso korapa boṉi tu sa popoa, si tiqe velavela si
kaiqa tie, ‘Maehe sa tie varihaba! Mae mamu la tutuvia!’
gua.
7 Ke vaṉunu sari ka manege puta vineki meke va toa i rini
sari dia zuke.
8 Meke tepa la saripu duviduvilidi koari pu gilaedi, ‘Kara,
poni gami vasi oela, na pahoni gami,’ gua si arini.
9 Meke olaṉa la saripu gilaedi, ‘Lokari, na lopu padada
gita doduru sari mami oela, la holu mia pa vasina holuholu-
ana,’ gua si arini.
10 Ba sipu korapa ene la rini, si kamo mo sa tie varihaba.
Sari vineki gilaedi pu va namanamadi si ene nuquru lulia
sa tie varihaba, pude la koasa inevaṉa varihaba, meke ta
tuku mo sa sasada.
11 Meke mumudi mae gedi sari ka lima vineki duviduvi-
lidi, meke mae titioko, ‘Baṉara, Baṉara! Va nuquru gami!’
gua.*
12 Ba olaṉa la sa tie varihaba, ‘Zama va hinokara atu koa
gamu si rau, sapu namu lopu hite gilana gamu rau,’ gua si
asa.”

---

* **25:1** Lk 12:35 * **25:11** Lk 13:25

13 Meke zama la koa rini se Zisu, “Gua ke mi kopu, sina
lopu gilania gamu sa rane, meke sa totoso pu kaqu pule mae
ia sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

Sari ka Ṉeta Nabulu
(Luke 19:11-27)

14 Zama pule se Zisu, “Meke gua pule hie pa ranena sana,
sa Binaṉara Maṉauru si kote gua tugo keke tie, sapu hiva
topue la pa keke nana inene gelena. Ke tioki sa sari nana
nabulu, meke hopeke poni ni tinavete sa koa rina nana
likakalae.
15 Koa keke si vala ni sa si ka lima poata talenti. Koa keke
pule si karua poata talenti, meke koa keke pule si keke poata
talenti* luli gua tugo pa hopeke dia binokaboka; beto meke
tiqe taluarae taloa si asa pa nana inene gelena.
16 Ego, sa nabulu sapu vagia sa lima poata talenti hie, si
lopu sana la tavetavete nia sa sa poata, meke va vurai sa si
ka lima poata talenti pule.
17 Meke gua tugo sa nabulu sapu vagina sa karua poata
talenti; va vurai sa si karua poata talenti pule.
18 Ego, sa nabulu sapu vagina sa keke poata talenti, si la
gana meke la geli tamunia sa pa pepeso sa poata tanisa nana
baṉara.
19 Seunae tu hoi, si tiqe pule mae sa baṉara tadi ka ṉeta
nabulu hire. Mae meke dogori sa sapu ve tavetavete guni
rini sari nana poata.
20 Sa nabulu sapu vagina sa lima poata talenti, si paleke
mae ni sari ka lima poata talenti pule pu va gavori sa meke
zama si asa, ‘Baṉara, poni nau goi si ka lima poata talenti.
Ego, hire sari na mua poata, tomo lani rau si ka lima talenti
pule pu va gavori rau pa qua tinavete,’ gua si asa.
21 Meke zama la sa nana baṉara, ‘Leana hola sa mua
tinavete. Na nabulu leamu, na ta ronuemu si goi. Ele ta
ronu si goi koari ka visavisa poata, ke kaqu va palabatu igo
rau si goi pa soku likakalae. Mae mamu somana pa qua
qinetuqetu,’ gua si asa.
22 Beto si nuquru mae gana pule sa nabulu sapu vagina
sa karua poata talenti, meke zama, ‘Baṉara, poni nau goi
si karua poata talenti. Ego, hire sari mua poata ele tomo
lani rau si karua poata talenti pule pu va gavori rau pa qua
tinavete,’ gua si asa.
23 ‘Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu na ta
ronuemu si goi. Ele ta ronu si goi koari ka visavisa poata,
ke kaqu va palabatu igo rau pa soku likakalae. Mae mamu
somana pa qua qinetuqetu,’ gua sa nana baṉara.

---

* **25:15** Keke talenti si padana sa tinabara tanisa keke tie tavetavete pa hiokona puta vuaheni.

24 Ego, nuquru mumudi mae gana he sa nabulu sapu
vagina sa keke poata talenti, meke zama, ‘Baṉara, gilania
rau sapu keke tie tasunamu si goi, meke pakepakete si agoi
pa vasina sapu lopu lelete si agoi, la vagi mua hinia koari
na ginani si goi pa vasina sapu lopu taburu kiko si agoi.
25 Ke matagutu qua, gua asa ke la geli tamunia rau pa
pepeso sa mua poata. Ke hiera sa mua poata soti,’ gua si
asa.
26 Meke zama koasa sa nana baṉara, ‘Na nabulu kaleamu,
na hakohakomu si goi. Nake ele gilanau mua mo sapu hoke
pakepakete si rau vasina lopu lelete si rau, meke hoke vagi
qua hinia koari na ginani vasina lopu taburu kiko si rau.
27 Be hakohako tavetavete mua, si leana pude va nuquru
vekoa mo goi pa beṉ'ki sa qua poata, meke pana pule mae
rau, si kote boka mae vagia mo rau sa namuna qua poata
soti, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa.’
28 Meke zama sa nana baṉara, ‘Mi vagi pania sa poata
koasa nabulu hie, mamu vala nia koasa sapu tagona sa
manege puta poata talenti,’ gua.
29 Ura asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku hola latu.
Ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasinahite
sapu tagoa sa.*
30 Mi vagia sa nabulu hakohakona hie, mamu gona vura
la nia pa hinuporo, vasina mani koa kabo na garata livona.*

Sa Vinaripitui Vina Betobeto

31 Pana mae sa Tuna na Tie koasa Nana tinolava
ṉedalana, meke somana lulia ri Nana mateana, si kote
habotu si Asa pa Nana habohabotuana Baṉara.* *
32 Meke sari doduru tinoni pa ninae butubutu si kote ta
varigarae pa kenuna Sa. Meke kote paqahi Sa si arini pa
karua pukuna, gua sa sepati[d] sapu paqahi sari na sipi koari
na qoti.
33 Kaqu vekoi Sa sari sipi pa kali mataona, meke sari qoti
pa kali gedena.
34 Meke kote zama la sa Baṉara koa rini pa kali mataona,
‘Mae gamu sapu ta manae koasa Tamaqu! Mae vagia sa
mia tinago, sa butubutu baṉara sapu ele tava nama vekona
pude tamugamu, podalae pa vina podakana sa kasia popoa.
35 Sina oviaqu si Rau, ba poni Au gamu. Memehaqu, ba
va napo Au gamu. Na tie karovoqu si Rau, ba va kamo Au
gamu pa mia vetu.

---

* **25:29** Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18 * **25:30** Mt 8:12, 22:13; Lk 13:28 * **25:31** Pude koa baṉarani sari doduru tinoni pa kasia popoa. * **25:31** Mt 16:27, 19:28

36 Dodohoqu, ba va poko Au gamu; momohoqu, ba kopu
Nau gamu. Ta pusiqu, ba hoke mae hopiki Nau gamu.’
37 Meke kaqu olaṉa la sari na tie toṉoto. ‘Baṉara,
visoroi oviamu si Goi meke atu ponigo gami, meke visoroi
memehamu meke atu va napogo gami?
38 Visoroi dogorigo gami tie karovomu, meke va kamogo
gami pa mami vetu? Ba be dodohomu meke va pokogo
gami?
39 Visoroi dogorigo gami momohomu ba be koamu pa vetu
varipusi meke atu hopiki Nigo gami?’
40 Meke kote olaṉa sa Baṉara, ‘Maqu tozi va hinokarani
gamu, be tavete lani gamu sari na tinavete leadi, gua pu tozi
Rau hire koari Qua tie saripu loke laedi pa butubutu tie si
tavete maeni tugo gamu koa Rau si arini.’
41 Meke kote zama la sa Baṉara koa rini pa kali gedena,
‘Mi taloa koa Rau, gamu pu ta levei mia koe Tamasa. Mi la
koasa nika toa holana pu tava nama vekona pude te Setani
meke sari doduru nana mateana!
42 Sina oviaqu si Rau, ba lopu hite poni Au gamu;
memehaqu, ba lopu hite va napo Au gamu.
43 Na tie karovoqu si Rau, ba lopu hite va kamo Au gamu
pa mia vetu. Dodohoqu, ba lopu hite va poko Au gamu.
Momohoqu, na ta pusiqu pa vetu varipusi, ba lopu hite
galagala nau gamu,’ gua si Asa.
44 Meke kote olaṉa la sarini koasa Baṉara, ‘Baṉara,
visoroi dogorigo gami oviamu, na memehamu, na tie
karovomu, na dodohomu, na momohomu, meke ta pusimu,
ba lopu hite galagala atu toka nigo gami si Goi?’ gua si arini.
45 Meke kote olaṉi sa Baṉara sarini, ‘Maqu tozi va
hinokarani gamu, be lopu toka nia gamu si keke Qua tie
sapu loke laena pa butubutu tie, si lopu toka Nau tugo gamu
si Arau.’
46 Sari kasa tie kaleadi hire, si kote ta vala pa vina kilasa
sapu loke vinabetona, ba sari na tie toṉoto si kote la pa tinoa
hola,” gua se Zisu.*

26

Tozi Pulea Zisu sa Nana Minate
(Maka 14:1-2; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)

1 Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae
hire, si tozi ni Sa sari Nana disaepeli,
2 “Ele gilania mia sapu karua rane mo koa meke kamo
sa Inevaṉa Pasova[d], meke kaqu ta vala pa limadi rina tie

* **25:46** Dan 12:2

kaleadi sa Tuna na Tie, pude tava mate pa korosi,” gua si
Asa.*
3 Meke pa totoso tugo asa si varigara sari na n̲ati hiama
na koimata tadi na tie Ziu pa vetu te Kaeapasi sa n̲ati hiama
kenukenue.
4 Vari vivinei nia rini gua pude tuqe vagi golomia se Zisu
pude va matea, gua.
5 Vari zamai si arini, “Mada lopu tuqe vagia pa totoso
Inevan̲a Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari na
tie,” gua si arini.

Ta Lumu sa Batuna Zisu pa Betani
(Maka 14:3-9; Zone 12:1-8)

6 Sipu korapa koa se Zisu pa Betani, pa vetu te Saimone,
sapu ele raza ia na minoho popoqu visoroihe;
7 si nuquru la si keke barikaleqe; palekia sa si keke
vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena, meke sin̲ia na
lumu human̲a lea sapu marilaena hola, meke zoropo nia sa
pa batuna Zisu.*
8 Meke totoso dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si
bugoro si arini meke zama, “Na vegua ke okipalae hoboro
nia sa sa lumu sana?
9 Boka holuholu nia sa lumu sana pude vagi nia poata
nomana, meke poni saripu habahuala,” gua si arini.
10 Ba gilania tu Zisu gua sapu zama nia rini, ke zama la
koa rini si Asa, “Lopu voriti pitua sa barikaleqe hie, keke
tinavete leana si tavete mae nia sa koa Rau.
11 Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru
totoso, ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu.*
12 Zoropo Nau lumu sa barikaleqe hie si Rau, pude va
nama nia sa tina pomunae qu.
13 Tozi va hinokarani gamu Rau si hie, sapu be pavei si
ta tarae sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si
kaqu ta vivinei tugo gua sapu evan̲ia sa barikaleqe hie koa
Rau, pude na vina balabalana sa nana tinavete hie,” gua si
Asa.

Va Egoa Ziudasi Pude Qoraqora nia se Zisu
(Maka 14:10-11; Luke 22:3-6)

14 Meke topue la koari na n̲ati hiama se Ziudasi Isikarioti,
sapu keke ri kasa disaepeli.
15 Nanasi sa sarini, “Na sa kote poni nau gamu pude vatu
nia rau koa gamu se Zisu?” gua si asa. Meke nae ponia rini
si ka tolon̲avulu poata siliva.*

---

* **26:2** Ekd 12:1-27 * **26:7** Lk 7:37-38 * **26:11** Diut 15:11 * **26:15** Zak 11:12

16 Podalae pa totoso asa si hata ia Ziudasi si keke lolomo
leana, gua pude vata qorae nia koa rini se Zisu.

Sa Inevaṉa Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli
(Maka 14:12-21; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

17 Pa rane kekenu koasa Inevaṉa Bereti Loke Isitina[d], si
nanasia rina disaepeli se Zisu, "Pavei si hiva nia Goi pude la
va namanama ponigo gami sa hinenahena tanisa Pasova?"
gua si arini.
18 Meke olaṉa koa rini si Asa, "Mi la pa vasileana
Zerusalema koa keke tie vasina, mi tozi nia, 'Zama sa Titisa:
Ele kamo sa Qua totoso; pude henahena turaṉi Rau sari Qua
disaepeli koasa totoso Pasova pa mua vetu,' " gua si Asa.
19 Ke la sari disaepeli meke va namanama vekoa rini sa
hinenahena Pasova, gua tugo sapu tozi ni Zisu.
20 Totoso veluvelu sa popoa, si la habotu henahena se Zisu
meke sari ka manege rua Nana disaepeli.
21 Sipu korapa henahena rini, si zama se Zisu, "Maqu tozi
va hinokarani gamu, sapu keke koa gamu si kote vata qora
Nau si Arau," gua si Asa.
22 Talotaṉa hola sari disaepeli, ke podalae nanasa ekeke
la ia rini si Asa, "Baṉara, vea arau sia?" hopeke gunia rini
si Asa.
23 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, "Asa sapu somana poṉa
ia sa gana bereti koasa baolo koa Rau, si asa mo sa tie asa.*
24 Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate gua sapu tozia sa
Kinubekubere Hope, ba mani talotaṉa gana sa tie pu vata
qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana."
25 Meke zama se Ziudasi, sa tie pu kote qorana Sa, "Titisa,
vea arau sia?" gua si asa. Meke olaṉa la ia Zisu si asa, "Gua
tugo sapu zama nia goi sana," gua si Asa.

Podalae nia Zisu sa Napo Vaeni meke Hena Bereti
(Maka 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

26 Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke
bereti*, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa
koari Nana disaepeli meke zama guahe: "Hie tugo sa Tiniqu,
mi vagia mamu hena ia," gua si Asa.
27 Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana
nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini meke zama, "Mi
napoa si hie gamu doduru.
28 Hie sa eharaqu sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi
vaqura te Tamasa, sapu zoloro pude ta vulasa palae sari na
sinea tadi sokudi.*

---

* **26:23** Sam 41:9 * **26:26** Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide. * **26:28** Ekd 24:8; Zer 31:31-34

29 Tozi hinokarani gamu Rau, sapu lopu kote napo pulea
Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kote napo
turaṉa gamu Rau koasa vaeni vaqura pa Binaṉara Tanisa
Tamaqu,” gua si Asa.
30 Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la
si arini pa Toqere Olive.

Tozi Va Kenue ia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa
(Maka 14:27-31; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38)

31 Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Pa boṉi hie
si kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, ura zama
sa Kinubekubere Hope:*
‘Kaqu va matea Tamasa sa Sepati,
meke kote ta hurakatae sari na sipi koasa rovana,’ gua.
32 Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va
kenue koa gamu pa Qaleli si Rau,” gua si Asa.*
33 Ba zama la koa Sa se Pita, “Be govete beto sari kasa
doduru turaṉaqu hire, ba arau si namu lopu kaqu luara
hokarigo,” gua si asa.
34 Meke zama la ia Zisu se Pita, “Maqu tozi va hinokara
nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boṉi, si kote oso
Nau goi si Rau ka ṉeta totoso,” gua si Asa.
35 Meke olaṉa la se Pita, “Be mate turaṉigo rau, ba lopu
kaqu hite osonigo rau!” gua si asa. Meke zama beto gua
tugo sari doduru disaepeli.

Varavara se Zisu pa Qetisemani
(Maka 14:32-42; Luke 22:39-46)

36 Meke turaṉa lani Zisu sari Nana disaepeli pa keke
vasina pozana Qetisemani. Meke tozi ni Sa sarini, “Habotu
tani gamu, maqu hola la varavara pana hoi si Rau,” gua si
Asa.
37 Turaṉia Sa se Pita meke sari karua tuna e Zebeti.
Talotaṉa na balabala mamata sisigiti si Asa. 38 Meke zamai
Sa sari ka ṉeta, “Sa maqomaqoqu si siṉia na tinalotaṉa
nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani mamu kopu
na varavara turaṉau,” gua si Asa.
39 Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa oporapaha
pa pepeso, meke varavara guahe: “Tamaqu, be boka, si Mu
va rizu taloa ia sa totoso tinasigiti hie koa Rau; ba lopu Qua
hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi,” gua si Asa.
40 Meke pule la koari ka ṉeta disaepeli si Asa, meke dogori
Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, “Vegua, lopu
boka kopu na varavara turaṉau gamu si Rau pa keke aoa?

---

* **26:31** Zak 13:7 * **26:32** Mt 28:16

41 Mi kopu na varavara pude mi lopu hoqa la pa
tinoketoke; sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini,” gua
si Asa.
42 Meke la varavara vina rua totoso se Zisu, meke zama,
“Tamaqu, be lopu boka tava rizu taloa koa Rau sa kapa
tinasigiti hie, ba kaqu napoa tugo Rau gua, si leana mo;
mani ta evaṉa sa Mua hiniva,” gua si Asa.
43 Totoso asa, si kekere pule la si Asa koari ka ṉeta
disaepeli meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola
si arini.
44 Ke vekoi Sa si arini, meke pule la varavara si Asa pa
vina ṉeta totoso; zama pule nia tugo Sa sa vinaravara pu
ele varavara nia Sa.
45 Beto asa si pule la si Asa koari ka ṉeta disaepeli, meke
zamai Sa, “Lopu ṉazulu gamu tu puta si gamu? Dotu, ele
kamo sa totoso pude kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi
sa Tuna na Tie.
46 Dotu, ele kamo mo hie sa tie pu vata qoraqu Rau! Aria,
turu mada la tutuvia,” gua se Zisu.

Ta Vagi se Zisu Koari na Kana
(Maka 14:43-50; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

47 Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo gana mo se
Ziudasi sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli
ni rina ṉati hiama na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke
puku minate lavata. Paleke dia vedara na huda sekesekeana
si arini.
48 Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi koa rini,
“Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo sa tie sapu hiva
nia gamu, mi la tuqe vagia,” gua si asa.
49 Meke ene toṉoto la koe Zisu se Ziudasi meke zama,
“Leana Titisa,” gua si asa; meke tiqe ahoa* sa se Zisu.
50 Meke olaṉa la koasa se Zisu, “Mu evaṉia tu gua sapu
mae nia goi!” gua si Asa. Meke mae vagia rini se Zisu, meke
tuqe va nabua.
51 Keke ari na disaepeli pu lulidi koe Zisu, si saputu vagia
sa sa nana magu meke seke tarasa pania sa si keke kali
taliṉana sa pinausu tanisa ṉati hiama kenukenue.
52 Ba norea Zisu si asa, “Voi pulea sa mua magu pa nana
vovoina! Ari doduru pu varipera pa magu, si kaqu mate
tugo pa magu.
53 Vegua, lopu gilania tu goi sapu boka tepa ia Rau sa
Tamaqu, meke kote boka garunu gore mae ni mo Sa sari
soku vuro tina hola mateana pude toka Nau?

---

* **26:49** Hahanana qetuqetu tadi na baere pude varitutuvi.

54 Ba be evaṉia Rau sapu gua asa, si lopu kaqu tava
gorevura gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu kaqu
ta evaṉa gua sapu korapa hie."
55 Meke zama la koasa qeto minate lavata se Zisu, "Vegua
na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara
na huda sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au? Nake
hoke habotu variva tumatumae mo si Rau pa Zelepade
doduru rane, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu?*
56 Ba pude madi tava gorevura tugo sari doduru gua pu
koroto ni rina poropita gua, ke ta evaṉa sari doduru pu gua
hire." Meke pa totoso asa si govete veko pania rina disaepeli
si Asa.

Ta Turaṉa La pa Vinaripitui tadi na Tie Ziu se Zisu
(Maka 14:53-65; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24)

57 Meke ari kasa tugo pu la tuqe vagina se Zisu si turaṉia si
Asa meke la pa vetu te Kaeapasi, sa ṉati hiama kenukenue;
vasina pu korapa koa varigara sari na tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese meke sari na koimata tadi na tie
Ziu.
58 Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke kamo la koasa
pavasa pa sadana sa vetu tanisa ṉati hiama. Nuquru la si
asa meke la habotu somanae nana koari na tie kopu, hiva
gilania sa gua sapu kote ta evaṉa koe Zisu.
59 Podekia rina ṉati hiama, meke sari doduru tie pa
korapa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu[d],
pude hata vura ni si kaiqa vina sosode kokohadi, pude boka
zutua meke va matea se Zisu, gua.
60 Soku tugo arini si turu la meke va vura dia koha, ba
lopu boka. Vina betobeto si turu la si karua tie.
61 Zama sari karua, "Sa tie hie si zama, 'Boka huaria Rau
sa Zelepade te Tamasa, meke kuri pulea mo pa ka ṉeta
rane,' gua si Asa," gua sari kara.*
62 Meke turu sa ṉati hiama kenukenue meke nanasia sa
se Zisu. "Vegua, lopu kote olaṉia tu Goi gua sapu zutu nigo
ri karua hire?"
63 Ba lopu kulu se Zisu. Meke zama pule la koa Sa sa
ṉati hiama kenukenue, "Pa korapa pozana sa Tamasa toana
si tepa igo rau, mu tozi va hinokara ni gami; Agoi tugo sa
Karisito[d], sa Tuna sa Tamasa?" gua si asa.
64 Meke olaṉa la koasa se Zisu, "Uve, Arau tugo sa Karisito;
ba maqu tozini gamu si hie, sapu lopu seunae si kote dogoria
gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa pu

---

* **26:55** Lk 19:47, 21:37 * **26:61** Zn 2:19

tagoi sari doduru ṉiniraṉira, meke kote pule mae gua koari
na lei pa maṉauru si Asa!” gua se Zisu.*
65 Pa totoso asa si daku rikatia sa ṉati hiama kenukenue
sa nana poko meke zama, “Ele avosia mo gamu sapu va
tamatamasae pule nia si Asa! Lopu hiva ni pule gita si kaiqa
tie va sosode, sina vaquru avoso sotia mia mo gamu sa Nana
vina tamatamasae!*
66 Ke na sa sa mia binalabala?” gua si asa. Meke olaṉa
sari doduru koasa vinarigara, “Ele sea mo si Asa, ke garona
tugo pude kaqu tava mate!” gua si arini.
67 Beto asa si loroa rini sa isumatana, meke komitia rini.
Meke zama sarini pu poharana Sa,*
68 “Ego, Agoi sa Karisito, Mu korokorotae sapu esei si
korapa seke igo!” gua si arini.

Oso nia Pita se Zisu
(Maka 14:66-72; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)

69 Ego se Pita si korapa habotu nana pa korapana sa
pavasa pa sadana sa vetu tanisa ṉati hiama kenukenue,
meke mae koa sa si keke nabulu vineki tanisa ṉati hiama
meke zama la koasa, “Agoi tugo si keke sapu luli koe Zisu
sa tie Qaleli!” gua si asa.
70 Ba oso si asa pa kenudi ri doduru, “Lopu hite gilania
rau sapu gua korapa zama nia goi sana,” gua si asa.
71 Meke ene vura la se Pita pa sasadana sa pavasa meke
dogoria pule keke nabulu vineki si asa, ke zama la koari na
tie vasina sa vineki, “Sa tie hie si hoke lululi koe Zisu pa
Nazareti,” gua si asa.
72 Ba oso pule tugo se Pita, meke zama tokotokoro si asa,
“Lopu hite gilania rau sa tie sana!” gua si asa.
73 Lopu seunae sapu gua asa, si mae koe Pita saripu turu
tata vasina meke zama la koasa, “Namu agoi hokahokara
mo si keke koari pu lululi koe Zisu, sina tava sosode mo
koasa mua vinahoqa zama gugua ri pa Qaleli,” gua si arini.
74 Meke zama se Pita, “Zama tokotokoro si rau pa
hinokara! Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa,
namu lopu hite gilana hokaria rau sa tie sana!” gua si asa.
Lopu seunae hoi, si kabo mo sa kokorako.
75 Meke tiqe balabala ia Pita gua sapu tozia Zisu koasa,
sapu guahe, “Sipu lopu ele kabo sa kokorako, si kaqu oso
nau goi ka ṉeta totoso,” gua. Meke vura taloa se Pita meke
la kabo ta ṉusuṉusurae pa sada.

---

* **26:64** Dan 7:13 * **26:65** Liv 24:16 * **26:67** Ais 50:6

27

Ta Turaṉa La Koe Paelati se Zisu
(Maka 15:1; Luke 23:1-2; Zone 18:28-32)

1 Pana munumunu hokara si varigara sari doduru ṉati hiama meke sari koimata tadi na tie Ziu, meke va ego ia rini gua pude va matea se Zisu.
2 Pusi rini sari limana, meke turaṉa la nia rini si Asa koe Paelati[d], sa qavuna tadi na tie Roma.

Mate Pule nia se Ziudasi
(Tinavete 1:18-19)

3 Meke sipu avoso nia Ziudasi, asa sapu qorana se Zisu, sapu ele ta zutu pude tava mate se Zisu, si pulepaho si asa, ke paleke pule lani sa sari ka toloṉavulu poata siliva koa ri na ṉati hiama na koimata tadi na tie Ziu.*
4 La zama helahelae guahe si asa, “Ele sea si rau sapu vata qorae ia rau sa tie toṉoto pude tava mate,” gua. Meke olaṉa la ia rini si asa, “Asa si lopu mami ginugua gami ba mua ginugua telemu,” gua si arini.
5 Meke gona veko ni Ziudasi pa Zelepade sari na poata, meke vura taloa nana, meke la huqi pule nia si asa.
6 La pudiki vagi rina ṉati hiama sari na poata, meke zama, “Na poata lae ehara si hire, ke lopu toṉoto pa nada Tinarae pude vekoi gita koasa lose vekovekoana poata pa Zelepade,” gua sarini.
7 Variva ego nia rini sa poata asa si pude holu nia keke vasi pepeso tanisa tie tavetavete raro patu, pude na popomunuana tadi na tie karovodi, gua.
8 Gua asa ke sa vasina asa si ta pozae na “Pepeso Tana Ehara,” kamoa pa rane ṉinoroi.
9 Ke gorevura gua sapu zama nia sa poropita Zeremaea sapu guahe:
“Vagi rini sari ka toloṉavulu poata siliva
sapu holu nia rina tie Izireli si asa;*
10 meke tavetavete nia rini pude holu vagia sa pepeso tanisa
tie tavetavete raro patu,
gua tugo sapu garunu nau sa Baṉara,” gua.

Nanasia Paelati se Zisu
(Maka 15:2-5; Luke 23:3-5; Zone 18:33-38)

11 La turu pa kenuna e Paelati sa Qavuna se Zisu, meke nanasia sa Qavuna si Asa, “Vea Agoi tugo sa Baṉara tadi na tie Ziu?” gua si asa. Meke olaṉa se Zisu, “Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa.

---

* **27:3** TTA 1:18-19 * **27:9** Zak 11:12-13

12 Ba totoso ta zutu si Asa koari na n̲ati hiama, na koimata
tadi na tie Ziu si lopu hite olan̲i Zisu.
13 Ke zama pule la koa Sa se Paelati, “Vegua, lopu avosi tu
Goi sari doduru ginugua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa.
14 Ba lopu hite hiva olan̲a se Zisu, ke magasa hola sa
Qavuna.

Ta Vizata pude Tava Mate se Zisu
(Maka 15:6-15; Luke 23:13-25; Zone 18:39, 19:16)

15 Ego, sa hahanana tanisa Qavuna Roma pa doduru
Inevan̲a Pasova si pude vata rupahia si keke tie ta pusina
koari na tie Ziu; keke tie sapu hiva vata rupahia rina kobi
tinoni pu la tepa koasa Qavuna.
16 Somana ta pusi pa totoso asa si keke tie kaleanana hola,
na pozana sa si e Zisu Barabasi.
17 Sipu varigara la sari na kobi tinoni si nanasi Paelati
si arini, “Esei ari kara si hiva vata rupahia gamu? E Zisu
Barabasi? Ba e Zisu sapu ta pozae Karisito?” gua si asa.
18 Gilana valeania Paelati sapu sari kasa tie Ziu pu tuqei
sari na n̲ninirann̲ira hire, si pa dia kinonokono mo meke la
luara vala rini koasa se Zisu.
19 Sipu korapa habotu nana pa habohabotuana varipitui
se Paelati, si garunu la nia sa nana barikaleqe si keke
inavoso koa sa, sapu zama guahe: “Mu lopu tavete nia
keketon̲a goi sa tie ton̲oto sana, sina soku ginugua variva
talotan̲adi si putagitai rau koa sa guguana sa Tie sana pa
bon̲i lahe,” gua si asa.
20 Ba sari na n̲ati hiama, meke sari na koimata tadi na tie
Ziu, si sovutu nonoi sari na kobi tinoni, pude la zama ia se
Paelati pude vata rupahia se Barabasi, ba va matea se Zisu,
gua.
21 Ke nanasi Paelati sari na kobi tinoni, “Esei ari kara tie
hire si hiva nia gamu pude vata rupahia rau?” gua si asa,
“E Barabasi!” gua si arini.
22 Meke nanasi Paelati, “Ke sa kaqu tavete nia rau se Zisu
sapu ta pozae Karisito?” gua si asa. Meke olan̲a si arini, “Va
matea gana pa korosi!” gua sari doduru.
23 Ba nanasa pulei tugo Paelati, “Na sinea sa si tavetia Sa?”
Ba velavela va sisigitae si arini meke zama, “Va matea gana
pa korosi!” gua sarini.
24 Meke sipu don̲o gilania Paelati sapu loketon̲a pule si
kote boka evan̲ia sa, ba na vinari kakatorai mo si kote ta
evan̲a, gua; si la siovo kolo si asa, meke n̲uzapa lima pa
kenudi ri kobi tinoni, meke zama, “Ilolo si rau koasa minate
tanisa tie hie, mia tinavetena gamu si hie,” gua si asa.*

---

* **27:24** Diut 21:6-9

25 Meke olaṉa sari kobi tinoni, “Va goregore nia koa gami
meke koari ṉa tumami sa vina kilasa koasa vina matena
Sa!” gua si arini.
26 Ke vata rupaha vala nia e Paelati koa rini se Barabasi,
ba vata seke nia hilihiliburuana sa se Zisu, meke tiqe luara
vala sa koa rini pude madi la va matea pa korosi, gua.

Va Sisire nia Rina Solodia se Zisu
(Maka 15:16-20; Zone 19:2-3)

27 Beto si turaṉa nuquru la nia rina solodia te Paelati
pa vetu qavuna se Zisu, meke varigara beto la koa Sa sari
doduru solodia.
28 Va gore pani rini sari Nana poko, meke va sage hobe
nia rini si keke poko doduru ziṉara sapu tana baṉara.
29 Meke vagi rini si kaiqa lelaṉa aroso rakihi meke tavetia
rini si keke piribatu rakirakihi guana toropae baṉara, meke
va hakea rini pa batuna, meke va taṉini nia rini si keke kolu
pa limana, meke todoṉo va sisirei nia rini si Asa meke zama,
“Mani toa va gelenae sa Baṉara tadi na tie Ziu!” gua.
30 Loroa rini si Asa, meke vagia rini sa kolu meke seke nia
pa batuna.
31 Beto va sisire gunia rini, si va gorea rini sa poko ziṉara,
meke va sage pule nia rini sari Nana poko soti telena, meke
tiqe turaṉa vura nia rini pude la va matea pa korosi.

Tava Mate pa Korosi se Zisu
(Maka 15:21-32; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27)

32 Sipu korapa topue vura la rini, si tutuvia rini si keke tie
pa popoa Saerini, pozana si e Saimone. Garunu zukuru ia
ri na solodia si asa pude palekia sa korosi te Zisu.
33 La kamoa rini sa vasina sapu Qoloqota pozana, ginuana
asa si na vasina batu* tomate.
34 Vasina si ponia vaeni rini sapu heni nia tiṉitoṉa pasa
rini. Ba totoso liṉiliṉi podekia mo Zisu, si korona napo ia
Sa.*
35 Meke poka nia rini pa korosi si Asa, beto meke vari hia
ni rini pa mudumudukeda sari Nana poko.*
36 Beto hoi si habotu kopukopu nia rini si Asa vasina.
37 Kali sage koasa batuna Sa si ta veko sa kinubekubere
sapu tozia sa tinazutuna Sa, sapu guahe: “HIE SE ZISU, SA
BAṈARA TADINA TIE ZIU,” gua.
38 Meke karua tie hikohiko si somana ta poka pa hopeke
dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena.

---

* **27:33** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinoṉona sa toqere si guana batu tomate. * **27:34** Sam 69:21 * **27:35** Sam 22:18

39 Sari na tie pu ene hola si qenoqeno batudi meke
pesipesia rini se Zisu.*
40 Meke zama si arini, “Agoi sapu kote huarana sa
Zelepade, meke kuri pulea pa ka ṉeta rane, gua! Ego
harupu pule nigo ko, mamu gore mae koasa korosi sana
be na Tuna Tamasa si Goi!” gua si arini.*
41 Sari na ṉati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae
te Mosese, meke na koimata tadi na tie Ziu ba va sisire gunia
tugo rini se Zisu,
42 meke zama si arini, “Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka
harupu pule nia! Lopu Asa tu sa Baṉara tadi pa Izireli? Be
boka gore mae Sa pa korosi kamahire, si kote va hinokaria
gita.
43 Raṉea Sa sa Tamasa meke poza pule nia ‘Tuna Tamasa’
gua. Ego, mada dogoria be kote hiva harupia Tamasa si Asa
kamahire,” gua si arini.*
44 Kamo koari karua tie hikohiko sapu sigoto turaṉi Sa pa
korosi, ba somana zamazama ṉoṉovala la gua tugo koa Sa.

Sa Minate te Zisu
(Maka 15:33-41; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30)

45 Meke pana kamo sa korapa rane si huporo sa doduru
popoa, padana ka ṉeta aoa.
46 Sipu kamoa ṉeta koloko, si kabo velavela se Zisu, *“Ilai,
Ilai lema sabakatani?”* Na ginuana sa si guahe: “Qua
Tamasa, Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?”
gua.*
47 Kaiqa rina tie pu turu vasina si avosia ri sapu gua asa,
meke zama si arini, “Korapa tiokia Sa se Ilaiza,” gua.
48 Keke arini si tuturei la vagia si keke puha, meke poṉa va
bobosia sa pa vaeni pasana, meke va sotoa sa pa keke kolu,
beto meke huhuku sage la nia sa pude podekia va napo nia
se Zisu, gua.*
49 Ba zama sari kaiqa, “Aqa paki, mada dogoria, hokara
kote mae harupia e Ilaiza Sia,” gua si arini.
50 Meke kabo va ululae pule se Zisu, meke tiqe luaria Sa
sa siniṉo.
51 Pa totoso asa si ta rikata rua sa poko gobana sa Lose
Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalema podalae
panauluna meke kamo pa hubina. Niu sa pepeso, meke
viqala sari na patu.*
52 Sari na lovu si tukele, meke sokudi rina tie te Tamasa
saripu ele mate si tava toa pule.

---

* **27:39** Sam 22:7, 109:25 * **27:40** Mt 26:61; Zn 2:19 * **27:43** Sam 22:8
* **27:46** Sam 22:1 * **27:48** Sam 69:21 * **27:51** Ekd 26:31-33

53 Luara vekoi rini sari na dia lovu, meke pa mudina sa
tinoa pule te Zisu pa minate, si la si arini koa sa vasileana
hope sapu pa Zerusalema, meke soku tie dogori vasina.
54 Sa palabatu tadi na solodia meke sari nana tie varipera
si matagutu sisigiti sipu dogoria rini sa niu, meke sari gin-
ugua pule saripu ta evaṉa, meke zama si arini, “Hinokara,
na Tuna tugo Tamasa sa Tie hie,” gua si arini.
55 Soku barikaleqe saripu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli
pude toka nia si Asa, si koadia vasina. Turu pa seuna si
arini meke doṉodoṉo la.*
56 Ari Mere pa vasileana Magidala, meke e Mere sapu
tinadia ari Zemisi e Zosepa, meke sa barikaleqe te Zebeti
si koa somanae koari kasa barikaleqe arini.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu
(Maka 15:42-47; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

57 Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae kamo se Zosepa,
sapu keke tie tagotago pa vasileana Arimatia. Na keke
disaepeli tugo te Zisu si asa.
58 La koe Paelati si asa meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu.
Va malumia Paelati pude vala nia koe Zosepa si Asa.
59 Ke la va gore vagia Zosepa si Asa meke hade nia poko
keoro viana sa.
60 Meke la vekoa sa pa nana lovu soti telena, sapu vaquru
horea mo sa pa kali toqere. Beto asa si topili tuku la nia sa
si keke patu nomana pa sasadana sa lovu, meke taloa nana.
61 Se Mere pa vasileana Magidala, meke keke Mere pule si
habotu tia la dia koasa lovu.

Sa Puku Tie Kopu Koasa Lovu

62 Meke sipu kamo pule keke rane, sapu sa rane Sabati si
mae koe Paelati sari na ṉati hiama, na Parese.
63 Zama si arini, “Baṉara, lopu muliṉi nia gami sa zinama
tanisa tie kokohana sana sipu lopu ele mate Sa; zama si Asa,
‘Pana hola ṉeta rane si kote toa pule pa minate si Asa,’ gua.*
64 Ke mamu garunu nia tie kopu sa lovu pude kopu totoko
nia osolae kamoa sa rane vina ṉeta, pude madi lopu la hiko
vagia ri Nana disaepeli sa tinina beto meke la kokoha koari
na tie sapu ‘Ele toa pule si asa pa minate,’ gua. Meke sa
kinohakoha vina betobeto asa si kote kaleana hola nia sapu
kekenu,” gua si arini.
65 Meke zama se Paelati, “La vagi kaiqa tie kopu mamu
kopu totoko nia sa lovu, gua sapu bokaia gamu,” gua si asa.

---

* **27:55** Lk 8:2-3 * **27:63** Mt 16:21, 17:23, 20:19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

66 Ke taluarae si arini meke la tokoro va nabu valeania
rini sa patu tukuna sa lovu, meke veko nia tie kopu rini si
asa pude kopu totoko nia.

28

Sa Tinoa Pule te Zisu pa Minate
(Maka 16:1-10; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

1 Pa vaqavaqasa rane Sade, pa mudina sa rane Sabati,
si topue la sari Mere sa barikaleqe pa vasileana Magidala,
meke keke Mere pule, pude la hopiki nia sa lovu, gua.
2 Pa totoso asa si kamo va hodaka gana si keke niu lavata.
Gore mae pa maṉauru si keke mateana te Tamasa meke la
topili pania sa sa patu tukuna sa lovu, meke habotu hake
nana koasa patu.
3 Sa dinoṉona Sa si malara guana kapi, meke sari Nana
poko si keoro sisigiti guana sinou.
4 Sari tie kopu si matagutu sisigiti, ke neneqara si arini,
meke doṉo guana tie matedi.
5 Meke zama la koari karua barikaleqe sa mateana, “Mi
lopu matagutu, gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu,
se Zisu sapu tava mate pa korosi.
6 Ba lopu koa tani si Asa. Ele toa pule tu si Asa, gua tugo
sapu ele tozia Sa. Mae mamu dogoria sa vasina pu eko Sa.
7 Tuturei la kamahire mi la tozi ni sari kasa Nana
disaepeli, sapu ele toa pule tu si Asa pa minate, meke korapa
la va kenue koa gamu pa Qaleli si Asa. Vasina tu kote la
dogoria gamu. Mi lopu muliṉi nia gua sapu tozini gamu
rau hie,” gua sa mateana.
8 Ke tuturei taluarae pa lovu sari karua. Matagutu dia,
ba qetuqetu hola dia tugo; meke totoso haqala la sari karua
pude la tozi ni sari kasa Nana disaepeli, gua,
9 si tutuvu va hodaki Zisu sari karua, meke zamai Sa, “Mi
koa bule,” gua si Asa. Meke mae hoqa todoṉo koa Sa sari
karua, tuqei rini sari nenena, meke vahesia rini si Asa.
10 Meke zama la i Zisu, “Mi lopu matagutu, la mamu tozi
ni sari kasa tasiqu pude topue la pa Qaleli. Vasina tu si kote
dogorau rini si Rau,” gua si Asa.

Sa Tinozi tadi na Tie Kopu pa Lovu

11 Meke sipu korapa ene pule la sari na barikaleqe, si
pule la pa Zerusalema sari kaiqa rina solodia pu kopu koasa
lovu, meke la vivinei ni rini koari na ṉati hiama sari doduru
ginugua saripu ta evaṉa.
12 Meke varigara sari na ṉati hiama na koimata tadi na
tie Ziu, meke pada ia rini gua sapu kote taveti rini. Poni va
soku ni poata rini sari kasa solodia pu kopu koasa lovu,

13 meke zamai rini, “Kote zama guahe si gamu: Totoso
korapa puta gami pana boṉi, si mae hiko vagia ri Nana
disaepeli sa tinina, mi gua.
14 Meke be avoso nia sa Qavuna sa ginugua asa, si kote
podekia gami pude zama ia si asa, sapu lopu sea si gamu,
ke lopu kaqu kamo pa tinasuna si gamu,” gua si arini.
15 Ke vagia rina solodia sa poata, meke lulia tugo rini gua
sapu tozi ni rina ṉati hiama koa rini. Ke sa inavoso gua tu
asa si ene koari na tie Ziu, kamo pa rane ṉinoroi.

Vura koari Nana Disaepeli se Zisu
(Maka 16:14-18; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

16 Meke topue la sari na disaepeli koasa toqere pa Qaleli,
vasina sapu tozi ni Zisu pude la.*
17 Totoso dogoria rini se Zisu, si vahesia rini si Asa, ba
kaiqa arini si korapa nunala dia tugo.
18 Meke tata la koa rini se Zisu, meke zama, “Doduru
ṉiniraṉira pa Maṉauru, meke pa pepeso si ele ta poni ni
Rau.
19 Mi la gamu koari doduru butubutu pa ninae vasina. Mi
va evaṉae ni Qua disaepeli si arini. Mi papitaiso i pa korapa
pozana sa Tamada, na Tuna meke sa Maqomaqo Hope.*
20 Mi va tumatumae ni si arini pude va tabei sari doduru
gua saripu tozi ni gamu Rau; meke kaqu koa somana koa
gamu si Rau, osolae kamoa na kamoa,” gua se Zisu.

* **28:16** Mt 26:32; Mk 14:28 * **28:19** TTA 1:8

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA
MAKA
Sa Vinabakala

Pa pinodalaena sa Qosipeli te Maka, si ta kubere sari na zinama hire: "Hie sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa Tuna Tamasa." Koasa vivineina e Zisu si ta dogoro sa Nana ṉiniraṉira pa Nana tinavete meke Nana vina tumatumae. Hoke hipuru pani Sa sari na tomate kaleadi, meke taleoso ni Sa sari na tie koari na dia sinea. Tozi pule nia se Zisu, sapu Asa sa tie pu mae meke ponia sa Nana tinoa pa tinarupahadi rina tie pa sinea.

E Maka si tozi va toṉotia meke va bakalia sa vivineina e Zisu koari na tinavete pu ele taveti Sa, lopu tale koari Nana zinama na vina tumatumae mo. Sipu beto sa vivineina e Zone Papitaiso, meke sa pinapitaiso te Zisu, meke sa Nana tinoketoke, si toṉoto lamo si asa koasa tinavete salaṉa meke sa Nana vina tumatumae. Sipu ele hola soku ṉavulu rane si podalae gilana valeania rina disaepeli si Asa, ba sari na tie pu kanaia se Zisu, si hiva va matea si Asa. Koari na hinia 11 meke kamoa pa 16 si ta tozi vura, sapu gua ta evaṉa koe Zisu koasa vuiki vina betobeto pa Nana tinoa pa pepeso. Koari na hinia hire, si ta kubere sa vivineina sa Nana minate pa korosi, meke sa tinuru pule.

Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lopu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20. Ta kubere si arini pa vari korapadi sari [ ] pa iniliri hie.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Buka

Pinodalaena sa Inavoso Leana. Hinia 1:1-13
Tinavete ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 1:14 kamo hinia 9:50
Podalae pa Qaleli kamoa Zerusalema. Hinia 10:1-52
Sa vuiki vina betobeto pa korapana, meke pa valena Zerusalema. Hinia 11:1 kamo hinia 15:47
Sa tinuru pule te Zisu. Hinia 16:1-8
Sari na vinura koari na tie meke sa sinage pule pa Maṉauru tanisa Baṉara Toana. Hinia 16:9-20

Sa Tinarae te Zone Papitaiso
(Matiu 3:1-12; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

1 Sa pinodalaena sa Inavoso Leana, koasa guguana e Zisu Karisito, sa Tuna Tamasa,

2 gua tugo sa zinama sapu kuberia sa poropita Aisea sapu
guahe:*
" 'Kote garunu kenue la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,
sipu lopu ele kamo la si Goi,
pude va nama ponigo sa siraṉa.'
3 Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega[d]:*
'Mi va nama nia sa siraṉa tanisa Baṉara,
mi va toṉotia vasina pu kote ene si Asa,' gua."
4 Gua asa ke mae variva papitaiso[d], na tarae se Zone koa
rina tie pa korapa soloso qega: "Mi kekere, koari na mia
sinea, mi ta papitaiso, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa
koari na mia sinea," gua si asa.
5 Meke soku tie si varigara mae vasina, saripu mae guadi
pa ninae vasina pa popoa Ziudia, meke pa Zerusalema, pude
va avosia se Zone. Helahelae ni rini sari na dia sinea, meke
ta papitaiso koa sa si arini pa Ovuku Zodani.
6 Na kalu kameli si poko nia e Zone, meke dokoho nia sa sa
kapu kurukuru tava popana, meke na kupokupo na zipale
mo si henai sa.*
7 Hie sa inavoso sapu tozia sa koari na tie: "Asa sapu
kote luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si arau!
Lopu garoqu rau si pude kokopo gore meke rupahia sa Nana
sadolo.
8 Papitaisoni gamu kolo mo rau, ba Asa tu kote papitaisoni
gamu sa Maqomaqo Hope," gua si asa.

Ta Papitaiso meke Ta Toketoke se Zisu
(Matiu 3:13 kamo hinia 4:11; Luke 3:21-22, 4:1-13)

9 Pa totoso asa si lopu ele seunae taluarae mae gua pa
vasileana Nazareti, koasa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zisu,
meke ta papitaiso si Asa koe Zone pa Ovuku Zodani.
10 Meke sipu popa sage tugo Sa pa kolo, si dogoria Sa
sa tukelena sa Maṉauru, meke gore mae guana baruku sa
Maqomaqo Hope koa Sa.
11 Meke ta avoso mae gua pa Maṉauru si keke mamalaiṉi,
sapu guahe: "Agoi tugo sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo
Rau," gua.*
12 Meke hinoqa turaṉa la nia sa Maqomaqo Hope pa
soloso qega si Asa.
13 Meke ka made ṉavulu puta rane si koa vasina, meke
toketoke ia Setani si Asa. Soku kurukuru pinomo si koa, ba
kopu nia rina mateana si Asa.

Tioki Zisu sari ka Made Tie Habu
(Matiu 4:12-22; Luke 4:14-15, 5:1-11)

---

* **1:2** Mal 3:1 * **1:3** Ais 40:3 * **1:6** 2 Baṉ 1:8 * **1:11** Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 9:7; Lk 3:22

14 Mudina sapu ta veko pa vetu varipusi se Zone, si la gua
pa popoa Qaleli se Zisu, meke tarae nia Sa sa Inavoso Leana
te Tamasa, sapu guahe:
15 “Sa totoso si ele kamo meke sa Binaṉara te Tamasa[d]
si tata koa gamu kamahire. Mi veko pani sari doduru mia
kinaleadi; mi va hinokaria sa Inavoso Leana!” gua si Asa.*
16 Meke sipu enene se Zisu pa raratana masa pa kopi
Qaleli, si dogoria Sa se Saimone meke se Aduru sa tasina;
korapa vaqara dia, sina na habu mo sa dia tinavete. 17 Tioko
la i Zisu sari karua, “Mae luli Au, maqu va tumatumaeni
gamu habu tie!” gua si Asa.
18 Meke pa totoso tugo asa si luara vekoi ri kara sari dia
vaqara, meke lulia rini se Zisu.
19 Sipu ene rizu hite la Sa, si dogori Sa sari karua tamatasi,
ari Zemisi e Zone, sari karua tuna e Zebeti; korapa suraṉa
pa dia koaka si arini, na tuvaki sari dia vaqara.
20 Totoso dogori tugo Sa, si tioki Sa si arini; ke veko pania
rini pa koaka se Zebeti sa tamadia, meke sari dia tie habu
ta tabaradi, meke lulia rini se Zisu.

Sa Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleana
(Luke 4:31-37)

21 Meke sipu kamo se Zisu, meke sari Nana disaepeli pa
vasileana Kepaniami, si la pa sinaqoqi[d] pa rane Sabati si
Asa, meke podalae va tumatumae.
22 Meke magasa nia rina tie sa Nana vina tumatumae,
sina koa ia na ṉiniraṉira sa Nana vina tumatumae ura lopu
hite kekeṉoṉo gua ari tie va tumatumae koasa Tinarae te
Mosese[d].*
23 Meke mae koa Sa pa sinaqoqi si keke tie pu ta higorae
tomate kaleana, meke velavela guahe:
24 “Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi?
Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu sa Nabulu
Hopemu te Tamasa si Agoi!” gua si Asa.
25 Meke norea Zisu sa tomate kaleana, “Mokomoko, mu
vura taloa koasa tie sana!” gua si Asa.
26 Ke vata higoro ia sa tomate kaleana sa tie, ke neneqara
sisigiti, meke gagaemana sa tomate kaleana, meke vura
taloa koasa.
27 Ke magasa hola sari doduru tie meke podalae varivari
nanasi teledia, “Na sa sapu guahe? Kaiqa vina tumatumae
vaqura beka? Sina koa ia ṉiniraṉira sa tie hie, ke boka
avosia na va tabea rina tomate kaleadi si Asa!” gua si arini.
28 Ke, sa inavosona Zisu, si lopu sana ta urahae la pa
doduru vari likohaena sa pinaqaha popoa pa Qaleli.

---

* **1:15** Mt 3:2 * **1:22** Mt 7:28-29

Soku Tie si Salaṉi Zisu
(Matiu 8:14-17; Luke 4:38-41)

29 Sipu taluarae pa sinaqoqi se Zisu meke sari Nana
disaepeli, somanae tugo sari Zemisi e Zone, si ene toṉoto
la pa vetu tadi Saimone e Aduru sarini.
30 Sa barikaleqe sapu sa roana e Saimone, si korapa eko
nana pa teqe, na moho nunuare si asa, ke tozi nia rini se
Zisu.
31 Ke la si Asa, meke taṉinia Sa sa limana meke va tekulia.
Totoso asa si magogoso si asa, meke va togai sa si arini.
32 Pana veluveluna asa, sipu lodu sa rimata, si turaṉa mae
ni rini koa Sa sari doduru tie mohodi, na ta hilae tomate
kaleadi.
33 Sari doduru tinoni koasa vasileana nomana sana, si
varigara pa sadana sa vetu.
34 Meke salaṉi Zisu sari sokudi tie pu ta razae votivotiki
minoho, meke soku tomate kaleadi si hipuru pani Sa. Ba
lopu va malumi Sa sari na tomate kaleadi pude zama, sina
tumae nia dia sapu esei si Asa.

Tarae pa Qaleli se Zisu
(Luke 4:42-44)

35 Pana munumunu vaqavaqasa, sipu lopu ele kalalasa
valeana sa popoa, si taluarae pa vetu se Zisu, meke la pa
keke vasina ivuluna meke varavara.
36 Ba vura la hata ia e Saimone, meke ri kasa nana baere
si Asa.
37 Meke sipu dogoria rini, si zama si arini, “Soku tie si
korapa hata igo,” gua si arini.
38 Ba olaṉa la i Zisu si arini, “Aria, mada la koari kaiqa
vasileana pule. Ura koa rini ba kaqu tarae nia tugo Rau sa
Inavoso Leana, sina asa tugo si mae nia Rau,” gua si Asa.
39 Ke ene kamoi Sa sari doduru vasileana pa Qaleli, meke
tarae koari na sinaqoqi, meke hipuru pani sari na tomate
kaleadi.*

Salaṉia Zisu si Keke Tie Popoquna
(Matiu 8:1-4; Luke 5:12-16)

40 Keke tie popoquna si mae koe Zisu, meke hoqa todoṉo
pa kenuna Sa. Tepa sisigitia sa si Asa pude toka nia, meke
zama, “Be hiva Goi, si boka va via* au mo Goi,” gua si asa.
41 Meke tataru sisigiti nia na hiva toka nia Zisu si asa, ke
qaqama la nia Sa sa limana, meke tiqua Sa si asa, meke
zama, “Hiva tugo si Rau, ke mu via tu ba goi,” gua se Zisu.
42 Koasa totoso tugo asa si ta salaṉa meke via sa tie.

---

* **1:39** Mt 4:23, 9:35 * **1:40** Sa ginuana va via si ta salaṉa sa tie meke boka somana pule koari na tie te Tamasa.

43 Meke koasa totoso tugo asa si garunu taloa nia Sa, ba
va balau ia Sa,
44 “Avoso mae, mu lopu la vivinei pa tie, ba mu la vata
dogoro pule nigo koasa hiama[d] pude vilitigo. Mamu tavetia
sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese,
pude va sosodea koari na tie, sapu ele via si goi kamahire,”
gua si Asa.*
45 Ba sipu taluarae sa tie, si podalae urahae nia mo sa sa
inavoso, pa doduru vasina. Gua ke lopu boka vura la koari
na vasileana se Zisu pude ta gilana koari na tie, ba koa mo
si Asa koari na vasidi ivuludi, ba mae mo koa Sa sari na tie
pu mae guadi pa doduru vasina.

2

Salania Zisu si Keke Tie Mohona
(Matiu 9:1-8; Luke 5:17-26)

1 Hola kaiqa rane, si pule mae pa Kepaniami se Zisu, meke
ene sa inavosona sapu koa nana vasina si Asa, gua.
2 Ke soku hola sari na tie si varigara mae koasa vetu pu
koa ia Sa, ke loke vasi lolomo si koa, kamo la gua tugo pa
kenuna sa sasada. Meke tarae nia Sa sa zinama koa rini.
3 Totoso asa si paleke mae nia ri ka made tie si keke tie
pu mate kukuru tinina.
4 Ba lopu boka va nuquru la ia rini koe Zisu sa tie, sina
sokua tie sa korapa vetu; ke kakelia rini sa batu vetu, pa
totosona puta Zisu, meke va isu gore la ia rini sa tie pu
ekona pa nana teqe.
5 Meke sipu dogoria Zisu nomana gua sa dia rinaṉeraṉe
koa Sa, si zama la ia Sa sa tie mohona, “Tuqu, ele taleosae
sari na mua sinea,” gua si Asa.
6 Ba kaiqa ri na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese
pu habotu vasina si balabala golomo pa bulodia,
7 “Na vegua ke zama guahe si Asa? Na va Tamatamasae
pule nia si Asa! Tamasa mo telena si boka taleoso ni sari na
sinea[d]!” gua si arini.
8 Ba gilania Zisu pa korapa maqomaqona koasa totoso asa,
sapu gua korapa balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa,
“Na vegua ke balabala i tu gamu saripu gua sara pa korapa
bulomia?
9 Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona
pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa ṉiniraṉira? ‘Ele
taleosae sari na mua sinea?’ gua, ba ‘Turu, palekia mua
teqe, mamu ene?’

---

* **1:44** Liv 14:1-32

10 Ba pude mi tumae nia gamu, sapu sa Tuna[d] na Tie si
ari Nana ṉiniraṉira pa pepeso, pude taleoso ni sari na sinea
tadi na tie.” Meke zama la si Asa koasa sapu mate kaiqa
kukuru tinina,
11 “Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la
pa mua vetu!” gua si Asa.
12 Sipu korapa doṉo la rini, si gasa turu sa tie, meke paleke
vagia sa sa nana teqe, meke ene taloa nana. Ke magasa
beto sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama,
“Namu lopu hite ele ta dogoro koa gita si keketoṉa guahe!”
gua si arini.

Tiokia Zisu se Livae
(Matiu 9:9-13; Luke 5:27-32)

13 Meke pule la pa raratana pa kopi Qaleli se Zisu,
meke mae koa Sa si keke puku vinarigara lavata, meke va
tumatumae i Sa si arini.
14 Meke sipu ene hola la Sa, si dogoria Sa se Livae, sa tie
hata takisi, sapu na tuna e Alepiasi, korapa habotu nana pa
vetu vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si
asa, “Mae luli Au.” Totoso asa si turu se Livae, meke lulia
sa se Zisu.
15 Meke sipu korapa henahena pa vetu te Livae se Zisu, si
sokudi rina tie hata takisi, meke kaiqa tie kaleadi pule pu
luli koe Zisu, meke sari Nana disaepeli, si mae henahena
turaṉia si Asa.
16 Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese[d],
saripu na Parese[d], si dogorona se Zisu sapu korapa
henahena turaṉi sari na tie kaleadi, na tie hata takisi, si
nanasa la koa ri Nana disaepeli, “Na vegua ke henahena
turaṉi tu Sa sari na tie gugua sara?” gua si arini.
17 Sipu avosi Zisu si olaṉa la i Sa si arini, “Sari na tie toa
valeanadi si lopu hata ia sa tie salaṉa, ba sarini pu mohodi
mo. Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toṉoto, ba sari
na tie kaleadi tu,” gua si Asa.

Ninanasa pa Vina Madi pa Ginani
(Matiu 9:14-17; Luke 5:33-39)

18 Pa keke totoso sipu madi[d] sari na disaepeli te Zone
Papitaiso meke sari na Parese, si mae nanasia ri kaiqa tie se
Zisu, “Na vegua ke madi pa ginani sari na disaepeli te Zone
Papitaiso, meke tadi na Parese, ba saripu Tamugoi si lopu
madi tu?” gua si arini.
19 Meke olaṉa la i Zisu, “Vegua, hiva ni gamu sari na tie
ta ruvatadi koasa inevaṉa vinarihaba, pude mae somana ba
lopu henahena? Lokari! Sipu korapa koa turaṉia rini sa tie
varihaba si lopu kaqu madi si arini.

20 Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie
varihaba koa rini, meke koasa totoso tu asa si kote madi
si arini.
21 Loke tie si tuvaka la nia si keke kukuru poko vaqura
koasa poko koana, sina kote viziri sa poko vaqura, meke ta
rikata palae koasa poko koana, meke kote kaleana hola la
tu sa rikata.
22 Meke loke tie si toṉo la nia sa vaeni vaqura koasa
vovoina vaeni koana, sina kote va puzakia sa vaeni sa
vovoina koana, meke kote kaleadi beto mo sari kara. Gua
asa, ke sa vaeni vaqura si kaqu ta toṉo la tugo koasa vovoina
vaqura," gua si Asa.

Guguana sa Rane Sabati
(Matiu 12:1-8; Luke 6:1-5)

23 Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma
huiti[d] se Zisu, meke sari Nana disaepeli. Meke sipu ene gua
pa korapa inuma huiti si arini, si podalae rarusu vagi kiko
huiti sari Nana disaepeli.*
24 Meke kaiqa rina Parese si zama la koe Zisu, "Dotu, na
vegua ke tavetia ri na mua disaepeli gua sapu lopu tava
malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?" gua
si arini.
25 Meke olaṉi Zisu, "Lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu
tavetia sa baṉara Devita pukerane? Sipu ovia si asa meke
sari nana tie,*
26 si nuquru la si asa pa korapana sa Ipi[d] Hopena te
Tamasa, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe
Tamasa. E Abiata sina hiama pa totoso asa. Koasa tinarae,
si teledia mo rina hiama si hoke hena ia sa bereti asa, ba
hena ia Devita si asa, meke poni tugo sa sari nana tie."*
27 Meke zama la i Zisu si arini, "Sa rane Sabati si na nabulu
mo tana tie, ba lopu sa tie si nabulu nia sa rane Sabati.
28 Gua asa, ke sa Tuna na Tie mo si Baṉara ni sari doduru
tiṉitoṉa meke kamo koasa rane Sabati tugo," gua se Zisu.

3

Salaṉia Zisu sa Tie pu Mate Limana
(Matiu 12:9-14; Luke 6:6-11)

1 Meke sipu pule la pa sinaqoqi[d] se Zisu, si koa nana
vasina si keke tie sapu mate limana.
2 Meke koadia tugo vasina si kaiqa tie pu hiva zutua si
Asa pa sinea, ke kopu totoko nia rini si Asa, pude dogoria
be guana salaṉia Sa si asa pa rane Sabati.

---

* **2:23** Diut 23:25 * **2:25** 1 Samuela 21:1-6 * **2:26** Liv 24:9

3 Meke zama la ia Zisu sa tie pu mate limana, “Sage mae,
pa kekenu tani,” gua si Asa.
4 Meke nanasa la i Sa si arini, “Na sa si va egoa sa Tinarae
te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete
valeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana
tie, ba pude va mate tie?”
Ba lopu va kulu si arini.
5 Ke bugoro si Asa, meke doṉo la i Sa si arini, ba talotaṉa
sisigiti tugo si Asa, sina luli dia hiniva sisigiti, meke sea
si arini. Ke tiqe zama la ia Sa sa tie, “Mu va nadoria sa
limamu.” Ke va nadoria sa sa limana, meke leana pule si
asa.
6 Meke taluarae pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vari
vivinei si arini koari na puku tie pu zuka ia se Herodi[d] pude
hata ia sa siraṉa, gua pude va matea se Zisu.

Sa Puku Vinarigara Lavata pa Masa Qaleli

7 Meke sipu taluarae la pa kopi Qaleli se Zisu meke sari
Nana disaepeli, si luli mae koa Sa sa kobi tinoni lavata. Na
mae guadi pa Qaleli, pa Ziudia,
8 pa Zerusalema, meke pa popoa Idumea, meke pa kali
gasa rimata pa popoa Zodani, meke pa vari likohaedi rina
vasivasileana nomadi pa Taea meke Saedoni. Mae koe Zisu
sari doduru tie hire, sina avoso nia rini, sapu soku tinavete
variva magasadi si taveti Sa, gua.
9 Soku sisigiti sari na tie, ke tozi ni Zisu sari Nana
disaepeli, pude va nama veko vala koa Sa si keke koaka,
pude boka ilolo meke lopu ta zukuru koari na tie, gua.*
10 Ura sokudi sari na tie si ele salaṉi Sa, ke zukuria rina
tie mohodi si Asa, pude tiqua, gua.
11 Totoso dogoria rina tie pu koai na tomate kaleadi si
Asa, si hoqa todoṉo pa kenuna Sa si arini, meke velavela va
ululae guahe: “Agoi si na Tuna Tamasa!” gua si arini.
12 Meke norei Zisu sari na tomate kaleadi, pude lopu tozia
pa tie sapu esei si Asa, gua.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Nana Apositolo
(Matiu 10:1-4; Luke 6:12-16)

13 Sage la pa keke toqere se Zisu, meke tioko varigara ni
Sa vasina sarini pu hiva ni Sa, ke mae koa Sa si arini.
14 Vizati Sa sari ka manege rua, sapu poza ni apositolo[d]
Sa, meke zama guahe si Asa koa rini, “Ele vizata gamu Rau
pude koa koa Rau si gamu, meke kote garunu vurani gamu
tugo Rau pude la tarae,

---

* **3:9** Mk 4:1; Lk 5:1-3

15 meke kote tagoa gamu sa n̲iniran̲ira pude hipuru palae
tomate kaleadi,” gua si Asa.
16 Hire sari na pozadi ri ka manege rua, saripu vizati Sa
pude na apositolo. E Saimone (sapu poza nia Pita, e Zisu);
17 e Zemisi meke e Zone, sari karua tuna e Zebeti, (saripu
poza ni Boaneaqesi e Zisu; sa ginuana sina tuna paka
man̲auru).*
18 Aduru, Pilipi, Batolomiu, Matiu, Tomasi, Zemisi sa tuna
Alepiasi, Tadeasi, Saimone sa Tie Zeloti*,
19 meke Ziudasi Isikarioti, sapu qoraqora nia se Zisu.

Zisu meke Belozibabi
(Matiu 12:22-32; Luke 11:14-23, 12:10)

20 Totoso asa si kekere pule la pa Kepaniami se Zisu,
meke nuquru si Asa koasa vetu sapu hoke koa ia Sa. Meke
varigara pule mae sari kobi tinoni, ke loke Nana totoso pude
henahena se Zisu meke sari Nana disaepeli.
21 Totoso avoso nia sa tinana meke sari na tasina, sapu
gua asa si topue la si arini pude tuqea meke vagi taloa nia
sina zama sari na tie, “Ele pekipeki sa tie sana!”
22 Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese,
pu mae guadi pa Zerusalema si zama, “Koaia Belozibabi[d] si
Asa. Sa ban̲aradi rina tomate kaleadi na ponia n̲iniran̲ira
si Asa pude hipuru palae tomate,” gua si arini.*
23 Ke tioko vagi Zisu sari na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese, meke va tumatumae ni Sa koari na
parabolo[d], meke zama, “Vegugua meke boka hipuru pania
Setani se Setani?
24 Be paqaha pule nia telena si keke butubutu ban̲ara, si
kote ta huarae sa butubutu asa.
25 Be varivari paqahi si keke puku tatamana, si kote ta
huarae sa kinoa tatamana asa.
26 Ke be varipaqahi la pa hopeke pukuna sa butubutu te
Setani, si lopu kaqu turu hola la si asa, ba kote ta huarae,
meke beto mo si asa.
27 Loke tie si boka gasa nuquru la pa korapa vetu tanisa tie
n̲in̲ira*, meke hikoi sari nana likakalae, be lopu pusi kenu
pakia sa sa tie n̲in̲ira; meke tiqe kote boka paleke vagi sa
sari likakalae pa nana vetu.
28 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote boka taleosae
mo sari doduru sinea meke pinaraparan̲a tadi na tie.

---

* **3:17** Gina ta pozae tuna paka man̲auru sina na tie pude tuture zama va n̲in̲ira. * **3:18** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qinavuna pa Roma. * **3:22** Mt 9:34, 10:25 * **3:27** Sa ginuana sa tie n̲in̲ira si e Setani.

29 Ba asa sapu paraṉia sa Maqomaqo Hope, si namu lopu
hite kaqu taleosae, sina ele evaṉia sa sa sinea sapu kaqu
koa hola ninae rane ka rane.”*
30 Zama gua asa se Zisu, sina kaiqa rina tie si zama guahe,
“Koaia na tomate kaleana si Asa,” gua.

Sa Tinana Zisu meke sari na Tasina Zisu
(Matiu 12:46-50; Luke 8:19-21)

31 Meke totoso asa si kamo sa tinana meke sari na tasina
koreo e Zisu pa vetu sapu koa ia Sa. Turu mo pa sada si
arini, meke garunu nuquru la tie pude tioko mae ia se Zisu,
gua.
32 Na kobi tie si habotu vari likohae nia se Zisu, meke
zama la si arini koa Sa, “Tio, sa tinamu meke sari na tasimu
si korapa hiva nigo pa sada,” gua si arini.
33 Meke olaṉa la i Zisu si arini, “Ari sei sari tinaqu meke
tasiqu?”
34 Meke doṉo la si Asa koa ri na tie pu habotu vari likohae
koa Sa, meke zama, “Doṉo mae! Hire sari tinaqu, meke sari
tasiqu!
35 Asa mo sapu taveti sari hiniva te Tamasa, si na tasiqu
koreo, na tasiqu vineki, meke na tinaqu,” gua si Asa.

4

Sa Parabolona sa Tie Uma
(Matiu 13:1-9; Luke 8:4-8)

1 Meke va tumatumae pule se Zisu pa kapa masamasa
Qaleli, meke sa kobi tinoni sapu mae vari likohae koa Sa
si noma hola, ke suraṉa la koa pa keke koaka si Asa meke
habotu Nana. Na alena pa kolo sa koaka asa, ba sari tinoni
si turu dia pa masa.*
2 Soku tiṉitoṉa si variva tumatumae ni Sa koari na
parabolo, meke zama guahe si Asa koa rini:
3 “Avoso mae! Keke tie uma si la, meke taburu ni sari na
kiko pa nana inuma.
4 Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa
korapa siraṉa, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru
si arini.
5 Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu
moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na
linetelete, sina lopu moata sa pepeso.
6 Ba totoso gasa mae sa rimata, si ṉadai si arini, ke
harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi.
7 Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia hilibubuku, ke
toqolo sage sari na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini,
ke loke vuadi.

* **3:29** Lk 12:10 * **4:1** Lk 5:1-3

8 Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leana, ke toqolo sage
meke vua katakata. Kaiqa si vua toloṉavulu kiko koai, kaiqa
si onomo ṉavulu, meke kaiqa si keke gogoto.
9 Ego, be ari taliṉa mia, si mi va avoso mae!” gua se Zisu.

Sa Ṉatidi gua rina Parabolo
(Matiu 13:10-17; Luke 8:9-10)

10 Totoso koa eke telena se Zisu, si mae koa Sa sari
Nana disaepeli meke gua tugo sari kaiqa pu avosi sari na
parabolo, meke tepa ia rini si Asa, pude va bakali si arini.
11 Meke olaṉa la i Sa, “Sari na tinumatumae tomedi koasa
Binaṉara te Tamasa si ele ta poni atu koa gamu. Ba koari na
votiki tie pu lopu somana koa gamu, si avosi mo pa parabolo
si arini.
12 ‘Pude madi dodogorae,
ba lopu doṉo gilania,
pude madi avavosae,
ba lopu avoso gilania.
Ura be lopu gua asa arini,
si madi kekere la koe Tamasa,
meke kote taleoso ni Sa si arini,’” gua si Asa.*

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma
(Matiu 13:18-23; Luke 8:11-15)

13 Meke nanasi Zisu si arini, “Vegua, lopu tumae nia tu
gamu sa parabolona sa tie uma? Vea meke kote boka tumae
ni gamu sari kaiqa parabolo pule?
14 Ego, sa tie uma si letea sa zinama te Tamasa.
15 Kaiqa tie si gua tugo rina kiko pu hoqa pa siraṉa; sipu
avosia tugo rini sa zinama te Tamasa, si hinoqa mae se
Setani meke vagi pania koa rini sa zinama.
16 Kaiqa tie pule si gua rina kiko pu hoqa la pa pepeso
sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Ke sipu
avosia rini sa Inavoso Leana, si lopu sana vagi qetuqetu nia
rini.
17 Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va
gore karoso si arini. Ke totoso raza mae sari na tinasuna,
na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si lopu sana luara
pania rini si asa.
18 Kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu hoqa pa vasina
sapu koa ia hilibubuku. Arini si avosia sa Inavoso Leana,
19 ba sari na ilipuṉanana sa tinoa hie, na inokorodi rina
tinagotago pa pepeso, meke kaiqa inoko'okoro pule, si mae
pa korapa bulodia, meke hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu
boka vua pa dia tinoa.

---

* **4:12** Ais 6:9-10

20 Ba kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu ta lete pa
pepeso leanana, sipu avosia rini sa Inavoso Leana sana, si
va tabea rini si asa, meke vua si asa pa dia tinoa: kaiqa
toloṉavulu, kaiqa onomo ṉavulu, meke kaiqa pule si keke
gogoto," gua si Asa.

Sa Zuke pu Tava Opo Tamunu Lolu
(Luke 8:16-18)

21 Meke zama la koa rini se Zisu, "Vegua, hoke vagia sa
tie sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa sa
pa kauru teqe ululu? Vegua, lopu kaqu va hakea tu sa pa
hakehakeana zuke sia?*
22 Gua sapu ta tome, si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi
tamunu, si kaqu ta kepuhu vura tugo.*
23 Asa sapu ari taliṉana, si mani va avoso mae!" gua si
Asa.
24 Meke zama gua tugo hie si Asa koa rini, "Mi kopu, na va
avoso valeana mae koa Rau! Sa pada sapu ponia goi koari
na tie, si asa tugo padana sapu kaqu vagia goi koe Tamasa,
ba kote hola nia tu sa pada asa.*
25 Ura asa sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va
soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa
sa ba kote ta vagi palae koa sa."*

Sa Parabolona sa Tinoqolo Tanisa Binaṉara te Tamasa

26 Meke zama tugo si Asa, "Sa Binaṉara te Tamasa si
guahe: Sa tie uma, si letei sari na kiko pa nana inuma.
27 Kamo sa boṉi meke rane, totoso puta si asa meke
vaṉunu, si liho meke toqolo sage sari na kiko, ba lopu
gilania sa sapu vea meke ta evaṉa sapu gua asa.
28 Sa pepeso telena si va toqolia sa linetelete meke vua;
kekenu si vura mae sa elelo, meke sa havorona, beto asa si
na vuana, meke mumudi si komiha si arini.
29 Sipu komiha sari na vuadi, si mae sari na tie
pakepakete, sina ele kamo sa totoso."*

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Matiu 13:31-32,34; Luke 13:18-19)

30 Meke zama se Zisu, "Na sa kote va padapada nia gita
sa Binaṉara te Tamasa? Na parabolo sa kote va bakala nia
gita si asa?
31 Gua mo hie si asa: Vagia keke tie si keke kiko masitadi,
sapu hiteke hola koari doduru kiko, meke letea sa pa pepeso.
32 Ba sipu ta lete sa, meke toqolo sage, si noma hola ni sa
sari doduru linetelete. Sari na lelaṉana si nomadi, ke sari

* **4:21** Mt 5:15; Lk 11:33 * **4:22** Mt 10:26; Lk 12:2 * **4:24** Mt 7:2; Lk 6:38
* **4:25** Mt 13:12, 25:29; Lk 19:26 * **4:29** Zol 3:13

na kurukuru tapuru si mae tavete dia vori vasina, koari na lelaṉa aqaqorodi,” gua si Asa.

33 Meke sokudi sari na parabolo gugua hire, si zama ni Zisu koari na tie, ba gua mo sapu boka gilania rini si tozi ni Sa.

34 Lopu hite keketoṉa sapu zama nia Sa koarini, sapu lopu ta tozi pa parabolo, ba pana koa eke turaṉi Sa sari Nana disaepeli, si hoke va bakala ni Sa koa rini sari na ginuadi rini.

Va Bulea Zisu sa Raneboṉi
(Matiu 8:23-27; Luke 8:22-25)

35 Koasa rane sana, sipu kamo mae sa veluvelu, si zama la i Sa sari Nana disaepeli, “Aria, mada karovo la pa kali karovona sa kopi,” gua si Asa.

36 Ke veko pania rini sa puku tinoni lavata, meke suraṉa sari kasa disaepeli koasa koaka sapu ele suraṉia Zisu, meke luli turaṉia rini si Asa. Kaiqa koaka pule si somana luli tugo koa rini.

37 Meke toka la si arini meke lopu sana raza mae gana sa givusu ṉiburuna, ke puzaka nuquria na bogusu sa koaka meke podalae siṉi ia na kolo.

38 Ba se Zisu si puta pa tatavana sa koaka, eko Nana koa ke tarabatu. Ke va vaṉunia rina disaepeli si Asa meke zama, “Titisa, tata mate si gita! Ba lopu hite va galagalae tu si Goi?” gua si arini.

39 Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, “Mu noso!” Meke zama la i pule Sa sari na bogusu, “Mu bule!” Ke noso hokara sa givusu, meke bule nodolo sa kolo.

40 Meke zama la i Zisu sari Nana disaepeli, “Na vegua ke matagutu si gamu? Korapa loke mia rinaṉeraṉe tugo si gamu?”

41 Ba matagutu sisigiti si arini, meke vari zama pulei teledia, “Esei sa tie hie, ke sari na givusu na bogusu, ba va tabea tu?” gua si arini.

5

Salaṉia Zisu si Keke Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleadi
(Matiu 8:28-34; Luke 8:26-39)

1 Kamo la pa kali karovona sa kopi Qaleli pa popoa Qerasa se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

2 Meke totoso neti gore tugo Sa pa masa, si lopu sana vura mae gana koari na bae popomunuana, si keke tie pude mae tutuvia se Zisu. Sa tie hie si koa ia na tomate kaleadi,

3 na kokoana koari na bae popomunuana si asa. Loke tie boka va noso ia, na seni ba lopu padana.

4 Ele soku totoso pusi nia seni rini limana na nenena, ba
hoke kumati sa sari na seni, meke mokui sari na aeana tava
sage pa nenena. Loke tie si ṉiṉira pada pude va noso ia.
5 Rane na boṉi si ene limilamae si asa koari na bae popo-
munuana, meke koari na toqere, meke hoke gagaemana, na
va bakora pule nia pa patu ṉarudi si asa.
6 Sipu koatu sa pa seu si dogoria sa se Zisu, meke haqala
mae kokotuṉu pa kenuna Sa.
7 Meke velavela va ululae si asa meke zama, “Zisu, Tuna
sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Pa
pozana Tamasa, si tepa igo rau, pude Mu lopu va kilasa au
pa tinasigiti!” gua si asa.
8 Ura ele zama ia tu Zisu si asa, “Tomate kaleamu, mu
vura taloa koasa tie hie!” guni nia Sa.
9 Meke nanasia Zisu si asa, “Esei sa pozamu?”
Meke olaṉa sa tie, “E Rerege sa pozaqu, sina na soku
mami si gami!” gua si asa.
10 Meke tepa ososo nia sa se Zisu, pude lopu hitu lani pa
votiki popoa pa seu sari na tomate kaleadi, gua.
11 Koanana vasina si keke rovana boko lavata, sapu
korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini.
12 Meke tepa ia rina tomate kaleadi se Zisu, “Mu garunu
lani gami koari na boko, pude mami la nuquru koa rini,”
gua si arini.
13 Ke va malumi Sa si arini, meke vura taloa si arini koasa
tie, meke la nuquru koari na boko. Tata karua tina sari na
boko koasa rovana sana, sapu haqala gorea rini sa kali taba
meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.
14 Sari na tie pu kopudi rina boko si govete, meke la tozia
rini sa inavoso koasa vasileana, meke koari na tie pa vari
likohaena sa popoa sana. Ke vura la sari na tie pude dogoria
gua sapu ele ta evaṉa.
15 Meke totoso mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa
tie pu koa ia na rerege, pokopoko valeana na gilae, meke
habotu nana, ke matagutu sarini.
16 Ba arini pu dogorona sapu gua ta evaṉa koasa tie pu
nuquria na rerege, meke gua sapu ta evaṉa koasa rovana
boko, si vivinei nia koari na tie.
17 Ke tepa ososo nia rina tinoni se Zisu, pude rizu taloa pa
dia popoa.
18 Meke totoso korapa va namanama suraṉa pa koaka se
Zisu, si mae tepa luli koa Sa sa tie pu tiqe luaria na rerege,
“Va malumau maqu luli qua koa Goi,” gua si asa.
19 Lopu va malumia Zisu, ba tozi nia Sa, “Lokari, mu pule
la pa mua popoa, koari na turaṉamu, mamu vivinei nia

koarini sa tinokae nomana, meke sa Nana tataru va tukana
sapu tavetia Tamasa koa goi,” gua si Asa.
20 Ke taluarae sa tie, meke ene gua pa doduru vasileana
pa korapa popoa Dikapolisi, meke vivinei nia sa sa tinokae
nomana sapu tavetia Zisu koasa. Meke magasa hola sari
doduru tie.

Sa Tuna Vineki e Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu
(Matiu 9:18-26; Luke 8:40-56)

21 Meke sipu karovo pule pa kali karovona sa Kopi Qaleli
se Zisu, si mae vari likohae nia keke puku vinarigara lavata
si Asa pa masa.
22 Meke mae kamo se Zaerasi sapu keke rina koimata
koasa sinaqoqi koasa vasileana sana. Totoso dogoria sa se
Zisu, si todoṉo pa nenena Sa si asa,
23 meke tepa ososo nia sa se Zisu, “Sa tuqu vineki si
moho sisigiti. Mae mamu va opo nia limamu, pude mani
magogoso na toa si asa!”
24 Ke luli koasa se Zisu, meke gua tugo sa puku vinarigara
lavata, ke zukuru varikali nia rini si Asa.
25 Koanana si keke barikaleqe sapu kamoa minoho* tana
barikaleqe, meke koa ta sigiti si asa ka manege rua vuaheni.
26 Soku tie salaṉa si ele dogori sa, meke doduru nana
poata si ele tabarani sa koa rini, ba si kaleana nono latu
sa minoho koa sa.
27 Avoso nia sa sapu hoke salaṉa tie se Zisu, ke ene mae
pa mudina Sa si asa, pa korapana sa kobi tie.
28 Na balabala guahe si asa, “Be tiqua mo rau sa Nana
poko, ba kote ta salaṉa qua mo si rau,” gua si asa.
29 Meke totoso tiqua sa sa Nana poko, si ta salaṉa mo sa
nana minoho, meke va nonoga ia tu sa pa korapa tinina,
sapu ta salaṉa si asa koasa nana tinasuna.
30 Meke tumae va hodaka nia Zisu sapu vura taloa koa Sa
sa ṉiniraṉira, ke taliri la koasa kobi tie si Asa, meke nanasa,
“Esei tiqua sa Qua poko?” gua.
31 Ke zama sari Nana disaepeli, “Dotu, sa kobi tinoni
lavata si korapa zukurigo, ba vegua ke boka nanasa tu si
Goi sapu, ‘Esei tiqu Au?’ gua.”
32 Ba doṉo hatahata ia tugo Zisu, sina hiva gilania Sa sapu
esei tugo tiqua si Asa, gua.
33 Tumae nia sa barikaleqe gua sapu ta evaṉa koasa, ke
matagutu sisigiti na neneqara si asa, ke la kokotuṉu pa
kenuna Zisu, meke helahelae nia sa sa hinokara koa Sa.

---

* **5:25** “Kamoa minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara.

34 Meke zama la koa sa se Zisu, “Tuqu, sa mua rinaṉeraṉe
si ele salaṉigo. Mu lopu talotaṉa, mu taloa pa binule, ele ta
salaṉa si goi koasa mua tinasuna,” gua si Asa.
35 Sipu korapa zama koasa barikaleqe se Zisu, si mae
kamo mo si kaiqa tie, pu taluarae mae guadi pa vetu te
Zaerasi, meke tozi nia rini si asa, “Sa tumu vineki si ele
mate tu, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa,”
gua si arini.
36 Ba lopu va gunagunana ni Zisu sari dia zinama, ba tozi
nia Sa se Zaerasi, “Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara
mo,” gua si Asa.
37 Loke tie si va malumu luli Sa koa Sa, ba sari Pita, e
Zemisi meke e Zone mo, sapu sa tasina e Zemisi.
38 Totoso kamo la rini pa vetu te Zaerasi, si dogori Zisu
viṉohaedi sari kobi tie vasina pu korapa takatakala pa
mate, meke kabo va ululae.
39 Meke sipu nuquru Sa, si zama la koa rini si Asa, “Na
vegua ke takatakala, na kabo sisigiti si gamu? Lopu mate sa
koburu sana, na puta gana mo!” gua si Asa.
40 Ba hegehegere nia rini si Asa, ke hitu vura betoni Sa
si arini. Sari ka ṉeta Nana disaepeli mo, meke sari karua
tiatamana sa koburu, si turaṉa nuquru lani Sa pa korapa
lose, vasina korapa eko sa koburu.
41 Taṉinia Sa limana sa koburu meke zama ia Sa si asa,
“Talitha, koum*,” gua. Sa ginuana si, “Vineki hite, zama igo
Rau si goi, mu tekulu!”.
42 Meke pa totoso tugo asa si tekulu si asa, meke ene vari
likohae nia sa sa lose, ke magasa sisigiti si arini. Ka manege
rua vuahenina si asa, pa totoso asa.
43 Ba va balaui Zisu si arini, pude lopu vivinei nia koari na
tie sapu gua ta evaṉa, meke zama si Asa, “Mi ponia ginani
pude mani henahena,” gua si Asa.

6

Ta Kilu pa Nazareti se Zisu
(Matiu 13:53-58; Luke 4:16-30)

1 Taluarae vasina se Zisu si pule la pa Nazareti, meke lulia
ri Nana disaepeli si Asa.
2 Meke sipu kamo sa rane Sabati, si podalae va tumatumae
si Asa pa sinaqoqi. Meke soku tie pu avosia si magasa beto.
Zama si arini, “Pavei vagi ni sa tie hie sari doduru pu gua
hire? Na ginilagilana sa si ta poni nia Sa, meke vegugua ke
boka va vura tinavete variva magasadi tu Sia?

* **5:41** Zinama Arameiki.

3 Nake na kamada mo si Asa? Na tuna mo e Mere, meke
na tasidia mo ari Zemisi, Zosepa, Ziudasi meke Saimone,
meke sari na tasina vineki si koadia mo hire?” gua si arini.
Ke lopu va hinokaria rini si Asa.
4 Meke zama se Zisu koarini, “Na poropita si ta pamaṉae
koari doduru vasina, ba lopu pa nana popoa soti, na
turaṉana, na nana tatamana soti,” gua si Asa.*
5 Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu
vasina, ba va opo ni limana mo Sa si kaiqa tie mohodi, meke
tava magogoso si arini.
6 Meke magasa sisigiti ni Zisu, sina lopu va hinokaria rini
si Asa.

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli
(Matiu 10:5-15; Luke 9:1-6)

Ke ene va tumatumae se Zisu koari na vasivasileana.
7 Meke tioko varigara mae ni Sa koa Sa sari ka manege
rua disaepeli, meke paqaha rurua i Sa, meke garunu taloa
ni. Poni ni ṉiniraṉira Sa, pude hipuru pani sari na tomate
kaleadi,
8 meke tozi ni Sa, “Mi lopu palekia keketoṉa pa mia
inene la, lopu paleke vinabeo, na huneke, loke poata pa mia
vovoina, ba mi hopeke paleke kolu hodu mo.*
9 Va sagei mia sadolo, ba lopu va sage varitomoi poko*.
10 Koasa vetu vasina va kamo gamu rini pude koa, si mi
koa vasina osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa.
11 Meke be korodia va kamo gamu na avoso gamu rina
tie pa keke vasileana, si mi tavusu pania sa kavuru pa nene
mia pana taluarae gamu, pude na vina balau la koa rini,
sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini,” gua si Asa.*
12 Meke vura la si arini, meke tarae koari na tie, pude di
kekere, na luara pani sari dia sinea.
13 Meke soku tomate kaleadi si hipuru pani rina disaepeli,
meke va boboso ni oela rini sari na tie mohodi, pude ta
salaṉa si arini pa ṉiniraṉira te Tamasa.*

Sa Minate te Zone Papitaiso
(Matiu 14:1-12; Luke 9:7-9)

14 Meke avoso ni sa Baṉara Herodi sari doduru gua pu
taveti Zisu, sina sa inavosona Sa si ele ta gilana pa doduru
popoa. Kaiqa rina tie si zama, “Ele toa pule se Zone
Papitaiso! Gua asa ke koa ia na ṉiniraṉira si Asa, pude
taveti sari tinavete variva magasadi,” gua.*

---

* **6:4** Zn 4:44 * **6:8** Lk 10:4-11 * **6:9** Keke poko sote tomena na gelena si hoke va sagei rini. Be guana ibu sa popoa si hoke va sage varitomoe ni rini. * **6:11** TTA 13:51 * **6:13** Zem 5:14 * **6:14** Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19

15 Kaiqa si zama, “Asa mo se Ilaiza,” gua. Ba ari kaiqa
pule si zama, “Na poropita si Asa gugua tugo rina poropita
pukerane,” gua.
16 Ba totoso avoso nia Herodi sapu gua asa, si zama si asa,
“E Zone Papitaiso mo si Asa, sa tie sapu ele kupa pania rau
batuna si toa pule!” gua.
17 Sina e Herodi mo garunu nia tie se Zone, pude pusia,
meke vekoa pa vetu varipusi. Ta evaṉa si hie, koasa ginuana
e Herodiasi, sa barikaleqe tanisa tasina sapu se Pilipi, ba
haba vagia Herodi.*
18 Ura tozi pilipule nia Zone Papitaiso se Herodi, “Lopu
toṉoto koasa tinarae te Tamasa pude haba vagia goi sa
barikaleqe tanisa tasimu!” gua.
19 Ke kukiti nia Herodiasi pude va mate ia se Zone
Papitaiso, ba lopu boka, sina koa gua koe Herodi.
20 Matagutu nia Herodi se Zone Papitaiso, sina gilania sa
sapu na tie toṉotona, na madina si asa. Ke lavelave nia sa
pude lopu va matea e Herodiasi si asa. Totoso avosi Herodi
sari zinama te Zone Papitaiso si hoke nunala si asa, gua ba
hoke hiva avavoso nana koa sa.
21 Ba koasa rane podo te Herodi, si kamo sa lolomo
leana sapu aqa nia Herodiasi. Sari na palabatu nomadi pa
qinavuna, meke tadi na tie varipera, meke tadi na butubutu
pa Qaleli, si ta ruvata la pude somana henahena koasa
inevaṉa.
22 Meke totoso nuquru la pekapeka sa tuna vineki e
Herodiasi, si qetu se Herodi meke sari na tie ta ruvatadi.
Ke zama la koasa vineki sa baṉara, “Mu tozi nau sapu hiva
nia goi, maqu ponigo,” gua si asa.
23 Meke zama va tokotokoro se Herodi koasa vineki,
“Maqu tozi nigo, be tiṉitoṉa sa sapu hiva nia goi, si kote
poni nigo mo rau, be kukuruna sa qua binaṉara gua goi, ba
leana mo!” gua si asa.
24 Ke vura la nanasia sa vineki sa tinana, “Na sa si kote
tepa ia rau?”
Meke olaṉa sa tinana, “Sa batuna e Zone Papitaiso,” gua
si asa.
25 Meke tuturei ene pule la koasa baṉara si asa, meke
zama, “Mu voi mae nia kamahire pa keke besini, sa batuna
e Zone Papitaiso!” gua si asa.
26 Meke talotaṉa sisigiti se Herodi, ba lopu boka va karia
sa si asa, sina koa gua koari nana zinama tokotokoro pa
kenudia ri doduru tie ta ruvatadi.

---

* **6:17** Lk 3:19-20

27 Ke tuturei garunia sa sa solodia, pude paleke mae nia
sa batuna e Zone Papitaiso. Ke topue la pa vetu varipusi sa
solodia, meke la kupa vagia sa sa batuna e Zone Papitaiso.
28 Meke vekoa sa pa besini, meke la vala nia sa koasa
vineki, meke la vala nia sa vineki koasa tinana.
29 Sipu avoso nia rina disaepeli te Zone Papitaiso sapu gua
asa, si la palekia rini sa tinina, meke la vekoa pa keke lovu*.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Matiu 14:13-21; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14)

30 Pule mae koe Zisu sari ka manege rua apositolo,
meke tozi rini koa Sa sari doduru gua pu taveti na variva
tumatumae ni rini.
31 Soku hola sari na tie pu ene la, mae, gua, ke loke nana
totoso pude henahena paki se Zisu meke sari Nana disaepeli.
Ke zama la koa rini si Asa, "Aria, mada la pa keke vasina
ivuluna pude boka magogoso paki si gamu," gua si Asa.
32 Ke suraṉa pa keke koaka si arini, meke la pa keke vasina
ivuluna.
33 Ba sokudi rina tie pu koadi pa ninae vasileana si dogori
tokadi, meke doṉo gilani rini, ke haqala rarata, meke kamo
va kenue la koasa vasina pu kote la ia rini.
34 Totoso gore se Zisu pa masa, si dogoria Sa sa puku tinoni
lavata, meke tataru sisigiti ni Sa, sina gua tugo rina sipi pu
loke dia sepati[d] si arini. Ke soku tiṉitoṉa si va tumatumae
ni Sa koa rini.*
35 Totoso kamo sa veluvelu, si mae koa Sa sari Nana
disaepeli meke zama, "Ele veluvelu sa popoa, meke na
vasina ivuluna sa vasina hie.
36 Tozi ni sarini, pude la koari na vasivasileana tatadi,
pude madi la holu gedi ginani," gua.
37 Ba olaṉa se Zisu, "Poni mo gamu."
Meke zama si arini, "Baṉara, hiva nia Goi pude karua
gogoto poata siliva* si kaqu holu nia ginani gami, pude
poni?" gua.
38 Ke nanasi Zisu, "Ka visa bereti si koa koa gamu? La
mamu dogori ko."
Meke sipu la dogori rini, si mae tozi nia rini si Asa, "Ka
lima bereti, meke karua igana mo," gua si arini.
39 Meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli, pude paqapaqahi
sari doduru tie meke va haboti koasa duduli buma.
40 Ke habotu si arini, kaiqa pukuna si keke gogoto, meke
kaiqa si lima ṉavulu.

---

* **6:29** Sari doduru lovu tadi na tie Ziu si na bae ta horena pa patu pa kali toqere, kekeṉoṉo sa lovuna Zisu. * **6:34** Nab 27:17; 1 Baṉ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mt 9:36 * **6:37** Karua gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie pa vesu sidara.

41 Meke vagi Zisu sari ka lima bereti, meke sari karua
igana, meke doṉo sage la pa Maṉauru, meke mana ni Sa.
Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli,
pude va hia lani koari na tie, meke gua tugo sari karua
igana, si va hia beto lani Sa koari doduru.
42 Henahena sari doduru, meke deṉa valeana beto.
43 Meke pudiki va siṉi ni umumu bereti, na igana rina
disaepeli sari ka manege rua pili.
44 Sa ninaedi rini pu ta poni, si ari ka lima tina tie, ba lopu
ta nae sari na tamatina.

Ene pa Kolo se Zisu
(Matiu 14:22-33; Zone 6:15-21)

45 Meke beto asa si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude
suraṉa pa koaka, meke toka va kenue la pa Betiseda, pa kali
karovona sa kopi Qaleli, meke Asa si koa pude garunu taloa
ni sari na tie.
46 Sipu ele va taloai Sa sari na tie, si sage la pa keke toqere
si Asa pude varavara.
47 Sipu kamo sa boṉi, si ele pa kokorapa lamana tu sa
koaka, ba se Zisu si koa telena pa toqere.
48 Meke doṉo la i Sa si arini korapa qelu na qelu, sina
ṉiṉira sa givusu kemua, ke pa kaiqa vari korapana ṉeta
meke onomo koloko, si ene mae koarini pa kolo se Zisu.
Meke totoso tata ene hola ni Sa, si arini,
49 si dogoria rini enena pa kolo si Asa, meke hokara na
tomate gunia rini, ke gagaemana si arini.
50 Matagutu sisigiti sari doduru totoso dogoria rini si Asa.
Ba hinoqa zama la koarini se Zisu, “Mi koa varane! Arau
mo, mi lopu matagutu!” gua si Asa. 51 Sipu suraṉa la pa
koaka koarini si Asa, si bule nana sa givusu. Ke magasa
sisigiti sari na disaepeli.
52 Dogoria rini sa tinavete variva magasana koasa pinon-
idi ri ka lima tina tie ba lopu ele tumae nia rini vea
noma gua sa ṉiniraṉira te Zisu, na pupuhu nia rini pa dia
binalabala si asa.

Salaṉi Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti
(Matiu 14:34-36)

53 Meke sipu karovia rini sa kopi, si mae hogoto si arini
pa Qenesareti, meke sigotia rini sa dia koaka vasina.
54 Totoso taluarae rini koasa koaka, si doṉo gilania rina
tie pa popoa sana se Zisu.
55 Meke haqala la si arini pude va enea sa inavoso pa
doduruna sa popoa, ke be pavei vasina avoso nia rini koa
si Asa, si paleki rini sari na tie mohodi pa teqe, meke mae
koe Zisu.

56 Meke doduru vasina pu la i Zisu koari na vasileana
nomadi na hitekedi, si paleke mae ni rina tie koari na vasina
tana maketi sari na tie mohodi. Meke tepa koa Sa si arini
pude di tiqua rini sa hukihukirina sa Nana poko, meke ari
doduru pu tiquna Sa, si tava magogoso.

7

Sa Vina Tumatumae Koadi Tadi na Tie Ziu
(Matiu 15:1-9)

1 Kaiqa rina Parese meke kaiqa rina tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi pa Zerusalema
si varigara mae koe Zisu.
2 Meke dogori rini si kaiqa ri Nana disaepeli si boni limadi
meke henahena si arini, sina lopu n̲uzapa lima.
3 Sina sari na Parese, meke sari doduru tie Ziu, si
lopu kaqu henahena osolae n̲uzapa lima si arini lulia sa
hahanana tana n̲uzapa lima tadi na tiatamadia.
4 Meke lopu kaqu henai rini sari na ginani pu ta vagidi
pa maketi, osolae tava n̲uzapa paki si arini*. Soku tinarae
gugua arini si luli rini, gua sa hahanana n̲uzapa kapa, raro,
vovoina kolo, meke na teqe, pa dia hahanana vinavia.
5 Ke nanasia rina Parese meke na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese se Zisu, “Na vegua ke lopu luli rina Mua
disaepeli sari na hahanana tadi na tiatamada? Ura boni
limadi, ba henahena gedi mo,” gua si arini.
6 Meke olan̲a se Zisu, “Hinokara sapu gua zama nia Aisea
pa ginua mia gamu, sapu na tie sekesekei mia si gamu, gua
tugo sapu ta kubere:*
‘Sari na tie hire si va lavata Au rini pa beru dia,
ba seu koa Rau sari bulodi.
7 Gua hoboro mo sa dia vinahesi mae koa Rau.
Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini
sari na vina turu tadi tie!’ gua sa Tamasa.
8 Luara pani gamu sari tinarae te Tamasa, ba va tabei gamu
sari na tinarae tana tie.”
9 Meke zama pule si Asa, “Tumatumae hola si gamu pude
veko gore ni sari Tinarae te Tamasa, pude kopu ni mo sari
mia vina tumatumae soti telemia.
10 Sina zama se Mosese, ‘Mu va lavatia sa tinamu meke
tamamu,’ meke ‘Asa sapu zama n̲on̲ovali sari tiatamana si
kaqu tava mate,’ gua.*
11 Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he:
Be keke tie tagoa si keketon̲a pude boka toka ni sari na

---

* **7:4** Tava n̲uzapa paki si arini teledia babe sari na ginani ta holuholudi, ba pa zinama Quriki si lopu bakala sa zinama “arini”, na ginani sia babe na tie.
* **7:6** Ais 29:13 * **7:10** Ekd 20:12, 21:17; Liv 20:9; Diut 5:16

tiatamana, ba tozi ni sa sari karua, ‘Sa tiṉitoṉa hie si Kobani’ gua. (Sa ginuana si ele ponia rau koe Tamasa, gua.)
12 Ke ele ta hukata mo si asa koasa mia vina tumatumae, ke lopu boka toka ni sa sari na tiatamana.
13 Gua asa ke, koasa mia hahanana variva tumatumae koari kaiqa, si va karia gamu sa zinama te Tamasa. Meke soku pule sari hahanana seadi gugua hire si taveti gamu,” gua si Asa.

Tiṉitoṉa pu Va Bonia sa Tie
(Matiu 15:10-20)

14 Meke tioko varigara pule mae ni Zisu koa Sa sari na tie, meke zamai Sa, “Mi va avoso mae koa Rau si gamu doduru, mamu tumae nia.
15 Loketoṉa sapu hena ia sa tie si va bonia si asa, ba sapu vura koa sa tie, asa tu va bonia si asa.
16 Asa sapu ari taliṉana pude avosia, si mani avosia!”
17 Meke sipu taluarae Sa koasa kobi tie, meke la nuquru pa vetu, si la nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa guguana sa vivinei hie.
18 Meke zamai Sa si arini, “Vea, na korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu? Lopu gilania tu gamu sia? Loketoṉa hokara sapu hena ia sa tie meke gore la pa tiana, si va bonia si asa.
19 Sina lopu nuquru la pa bulona si asa, ba pa korapa tiana mo, meke vura taloa mo pa tinina,” gua se Zisu. (Koari na zinama sara, si tozia Sa sapu sari doduru ginani si viadi, meke garo pude ta hena.)
20 Meke zama se Zisu, “Sapu vurana mae tu koasa tie, si va boni ia.
21 Ura vura mae pa korapa bulona sa tie, sari binalabala kaleadi pude evaṉi si hire: na vinari riqihi, hinikohiko, vina mate tie,
22 binarabarata, pinuhi, meke doduru tinavete kaleadi; na sinekesekei, hahanana bonidi, kinonokono, zama va kaleana la koari na tie, vinahesi pule, meke sa dinuviduvili.
23 Doduru tiṉitoṉa kaleadi arini si vura maedi pa korapa bulona sa tie, meke va bonia si asa.”

Sa Rinaṉeraṉe Tanisa Barikaleqe Zenitailo[d]
(Matiu 15:21-28)

24 Meke taluarae koasa vasina asa se Zisu, meke topue la pa vasina sapu tata pa Taea* pa popoa tadi na tie Zenitailo. Meke sipu kamo sa vasina, si la nuquru pa keke vetu si Asa; na lopu hiva ta gilana koari na tie, gua, ba lopu boka tome si Asa.

---

* **7:24** Kaiqa kinubekubere koadi tozia si la pa Taea meke Saedoni, gua.

25 Meke keke barikaleqe, sapu sa tuna vineki si ta higorae
tomate kaleana, si avoso nia sa se Zisu, ke lopu sana mae
meke kokotuṉu pa nenena Sa.
26 Sa barikaleqe hie si na tie Quriki[d], ba na podona tu
pa kali pinaqaha Ponisia pa popoa Siria, meke tepa ia sa
se Zisu pude hipuru pania sa tomate kaleana koasa tuna
vineki, gua.
27 Ba olaṉa la ia Zisu sa barikaleqe, “Lopu leana pude
vagia sa ginani tadi na koburu, meke oki lania koari na siki,
ba maqu poni kekenui tu sari na koburu,” gua si Asa.

28 “Hinokaramu Baṉara, ba sari na siki pa kauru tevolo
ba hoke henai tugo sari na umumu ginani pu hoke va hoqai
rina koburu,” olaṉa gua sa barikaleqe.

29 Ke zama se Zisu koasa, “Sina gua asa sa mua inolaṉa,
ke mamu pule la pa mua vetu. Sa tomate kaleana si ele
taluarae tu koasa tumu vineki,” gua si Asa.

30 Pule la si asa pa nana vetu, meke dogoria sa sa tuna
korapa eko nana pa nana teqe. Ele luara ia tu sa tomate
kaleana si asa.

Salaṉia Zisu sa Tie Pokana

31 Taluarae se Zisu koari na popoa pa Taea, meke ene pa
korapa Saedoni, meke gore la pa Kopi Qaleli, meke la koasa
pinaqaha popoa Dikapolisi.
32 Vasina si turaṉa mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie
sapu nuli, meke lopu boka zama valeana, meke tepa ososo
nia rini se Zisu pude va opo nia limana meke salaṉia, gua.
33 Ke turaṉa vata kalea Zisu sa tie, seu koasa vinarigara
tie, meke va nuquru ni kakarutuna Sa sari na taliṉana. Beto
si va boboso nia loro Sa sa kakarutuna, meke tiqua Sa sa
meana sa tie.
34 Meke eṉa sage la pa Maṉauru se Zisu, meke siṉo
maṉini, meke zama la koasa tie, “Epipata,” sa ginuana si
Mu tukele! gua.

35 Koasa totoso tugo asa si boka avavosae sa tie, meke sa
meana si ta rupaha, meke podalae zama va bakala si asa.
36 Meke tozi ni Zisu sari na tie pude lopu vivinei nia pa tie
gua sapu ta evaṉa, ba totoso tozi pilipule ni Sa pude di lopu
tozia gua, si la urahae valeana nia tu rini sa inavosona.
37 Meke magasa hola sari doduru tie, “Doduru tiṉitoṉa
sapu taveti sa tie hie, si tavete valeana betoi Sa. Asa sapu
nuli si va avavosae ia Sa, meke sapu poka si zama,” gua si
arini.

8

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie
(Matiu 15:32-39)

1 Koari na rane arini si varigara mae pule si keke
vinarigara lavata, meke loketoṉa hokara gedi ginani. Ke
tioki Zisu sari Nana disaepeli, meke zama,
2 “Tataru ni Rau sari na tie hire, sina ka ṉeta rane si ele
koa koa Rau si arini, meke kamahire si loke gedi ginani.
3 Be lopu ta poni si arini meke va pulei Rau si kote
mabubulu si arini koari na dia inene la, sina kaiqa arini
si mae guadi pa seu,” gua si Asa.
4 Meke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, “Pavei si kote
boka vagi ginani si gami koasa popoa qega hie, sapu padana
pude poni betoi sari doduru tie hire?” gua si arini.
5 Meke nanasi Zisu si arini, “Ka visa bereti si koa koa
gamu?” “Ka zuzuapa mo,” gua si arini.
6 Meke tiqe tozi ni Zisu sari na tinoni pude habotu pa
pepeso. Beto hoi si vagi Sa sari ka zuapa bereti, meke zama
leana ni Sa koe Tamasa. Meke videvidei Sa, meke valani Sa
koari Nana disaepeli pude va hia i koari na tinoni, ke tavete
gua tugo asa sari na disaepeli.
7 Ka visavisa igana hitehite tugo si koa koa rini, ke zama
leana ni Zisu si arini, meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli
pude va hia i tugo koari na tinoni.
8 Henahena meke deṉa valeana sari doduru. Beto asa si
pudiki va siṉi rina disaepeli si ka zuapa pili koari na umumu
ginani koa holadi.
9 Sa ninaedi* rina tie mo, si ari ka made tina. Garunu pule
ni Zisu sari tie
10 meke suraṉa pa keke koaka si Asa meke sari disaepeli,
meke toka la gua pa popoa Dalamanuta si arini.

Tepa Tinavete Variva Magasana sari Parese
(Matiu 16:1-4)

11 Kaiqa Parese si mae koe Zisu, meke podalae varitokei
koa Sa. Na hiva podekia rini si Asa, ke tepa ia rini pude
tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea
sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.
12 Ba siṉo maṉini se Zisu meke zama, “Na vegua ke tepa
tinavete variva magasana sa sinage hie? Maqu tozi va
hinokarani gamu, sapu loke vina sosode gua sana si kote
ta poni nia sa sinage hie!” gua si Asa.*
13 Veko pani Sa si arini, meke suraṉa pule la pa koaka si
Asa, meke podalae toka karovo la pa kali karovona sa kopi.

---

* **8:9** Lopu ta nae sari na barikaleqe na tudia, mamu tiroa Matiu 15:38. * **8:12** Mt 12:39; Lk 11:29

Va Balau i Zisu sari Nana Disaepeli
(Matiu 16:5-12)

14 Muliṉi nia ari na disaepeli pude paleke va pada bereti,
na keke mo si palekia rini pa koaka.
15 Meke tozi ni Zisu si arini, “Mi koa kopu na va balau
koari na isiti* tadi na Parese meke te Herodi,” gua si Asa.*
16 Meke vari zamai teledia sari kasa disaepeli, “Na loke
gada bereti si gunia Sa,” gua si arini.
17 Ba gilania Zisu gua sapu zama nia rini, ke nanasi Sa, “Na
vegua ke vari zama nia tu gamu sapu loke gemi bereti, gua?
Lopu dogoria tu gamu babe boka gilagilana tu si gamu?
Korapa tutaka tu sari mia binalabala?
18 Nake ari mata mia, ba lopu boka dodogorae tu? Meke
nake ari taliṉa mia tu, ba lopu boka avavosae tu?* Lopu
boka balabala ia tu gamu
19 totoso videvidei Rau sari ka lima bereti, meke poni sari
ka lima tina tie? Ka visa pili si va siṉi ni umumu ginani
gamu?”
“Ka manege rua,” gua si arini.
20 “Meke sipu videvidei Rau sari ka zuapa bereti, meke
poni sari ka made tina tie, si ka visa pili si va siṉi ni umumu
ginani gamu?” guni Zisu si arini.
“Ka zuapa,” gua si arini.
21 “Ba vegua, lopu ele gilania tu gamu?” guni Sa si arini.

Salaṉia Zisu sa Tie Behuna pa Betiseda

22 Totoso mae pa Betiseda si arini, si turaṉa mae nia ri
kaiqa tie koe Zisu si keke tie behuna, meke tepa ia rini si
Asa pude va opo nia limana, gua.
23 Taṉini vagia Zisu limana sa tie behuna, meke turaṉa
vata kalea Sa pa vasileana. Mudina sapu loro i Sa sari
matana sa tie, si va opo ni limana Sa, meke nanasia Sa si
asa, “Boka dogoria goi si keketoṉa?” gua si Asa.
24 Doṉo la sa tie meke zama, “Uve, boka dogori rau sari
tie korapa ene la mae, ba lopu bakala. Guana huda enedi
mo si arini,” gua si asa.
25 Ke, va opo pule lani Zisu sari limana pa matana sa tie.
Ke pa totosona asa si tukele sari matana meke dodogorae
pule si asa, meke dogoro va bakali sa sari doduru likakalae.
26 Garunu pule la nia Zisu pa nana vetu, meke tozi nia
Sa pude lopu pule la tozia pa vasileana Betiseda sapu gua
tavetia Sa koasa.

---

* **8:15** Sa ginuana sa isiti pa vesi hie sina vina tumatumae tadi na Parese meke te Herodi. * **8:15** Lk 12:1 * **8:18** Zer 5:21; Izk 12:2; Mk 4:12

Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito[d]
(Matiu 16:13-20; Luke 9:18-21)

27 Meke ene la gua koari na vasivasileana tata pa Sizaria
Pilipae se Zisu meke sari Nana disaepeli. Meke koasa dia
inene si nanasi Sa si arini, "Tozi Nau, esei guni Nau rina tie
si Arau?" gua.
28 Meke olaṉa si arini, "Kaiqa si zama sapu e Zone
Papitaiso si Agoi, gua; ba kaiqa pule si zama, e Ilaiza, gua; ba
kaiqa pule rini si zama, sapu keke rina poropita pukerane
si Agoi," gua.*
29 Meke nanasi Sa si arini, "Ba gamu si vegua? Esei
balabala Nau gamu si Arau?"*
Meke olaṉa se Pita, "Agoi tugo sa Karisito," gua si asa.
30 Meke tozi ni Sa si arini, "Lopu tozia pa keke tie sapu
Arau sa Karisito," gua se Zisu.

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate
(Matiu 16:21-28; Luke 9:22-27)

31 Meke podalae va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli:
"Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu
koari na koimata tadi na tie Ziu, na ṉati hiama, meke koari
na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaqu
tava mate, ba hola ṉeta rane si kaqu toa pule si Asa," gua
si Asa.
32 Tozi va bakala va leana nia Sa koarini sapu gua asa, ke
vagi vata kale ia Pita si Asa, meke podalae norea sa.
33 Ba taliri se Zisu, meke doṉo la koari Nana disaepeli,
meke norea Sa se Pita, "Taloa koa Rau Setani! Sa binalabala
tamugoi si lopu mae guana koe Tamasa, ba tana tie mo," gua
si Asa.
34 Meke tioko mae nia Zisu koa Sa sa vinarigara lavata,
meke sari Nana disaepeli, meke zamai Sa, "Asa sapu hiva
luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti
telena; mani ovulu palekia nana korosi*, meke luli Au.*
35 Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa
si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu
Rau pude tozia sa Inavoso Leana, si kaqu vagia sa sa tinoa
hola.*
36 Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa
sa doduruna sa kasia popoa ba siana nia sa sa nana tinoa?
Namu loketoṉa hokara!

---

* **8:28** Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **8:29** Zn 6:68-69 * **8:34** Sari zinama, *"Palekia nana korosi,"* ginuana si, mani va namanama pude koa ta sigiti pa linulina e Zisu, kekeṉoṉo gua na minate pa korosi. * **8:34** Mt 10:38; Lk 14:27 * **8:35** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25

37 Loketoṉa si kote boka holu nia sa pude vagi pule nia sa
nana tinoa.
38 Be keke tie koasa sinage kaleana, na va gugue hie,
si kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu
kurekure nia tugo sa Tuna[d] na Tie si asa, pana mae si Asa*
koasa tinolava ṉedalana tanisa Tamana, somanae koari na
mateana hopedi.”

9

1 Meke zama pule la si Asa, “Maqu tozi va hinokarani
gamu, kaiqa gamu pu koa hire, si lopu kaqu mate, osolae
dogoria gamu sa Binaṉara te Tamasa pu mae somania na
ṉiniraṉira.”

Ta Ilirae Ṉedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere
(Matiu 17:1-13; Luke 9:28-36)

2 Meke sipu hola ka onomo rane, si turaṉa lani Zisu pa
keke toqere ululuna sari Pita, Zemisi meke Zone, vasina koa
teledia si arini. Meke sipu korapa doṉo la rini, si ta ilirae
ṉedala si Asa.*
3 Sa Nana poko si ṉedala, meke keoro sisigiti, hola ni
doduru tiṉitoṉa keorodi pule saripu boka taveti rina tie pa
pepeso.
4 Meke dogori ri ka ṉeta disaepeli sari Ilaiza meke Mosese
korapa vivinei dia koe Zisu.
5 Meke zama la se Pita koe Zisu, “Titisa, leana hola sapu
koa tani si gami! Mami taveti ka ṉeta ipi, keke Tamugoi,
keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa.
6 Na lopu gilania Pita nasa si kote boka zama nia sa, sina
matagutu hola dia sari ka ṉeta.
7 Meke mae nobi i keke lei si arini, meke avosia rini si
keke mamalaiṉi mae gua koasa lei, sapu zama, “Hie tugo sa
Tuqu koleo, mi avosia si Asa!” gua.*
8 Meke seke liṉana lamae si arini, ba loke tie pule si
dogoria rini, ba e Zisu mo telena si korapa koa koa rini.
9 Meke sipu gore pule rini koasa toqere, si tozini Zisu si
arini, “Mi lopu vivinei nia pa tie sapu gua ele dogoria gamu,
osolae turu pule pa minate sa Tuna na Tie,” gua si Asa.
10 Ke va tabea rini, ba podalae vari vivinei nia rini teledia
na sa ginuana sa, “turu pule pa minate?”
11 Meke nanasia rini se Zisu, “Na vegua ke zama sari na
tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu e Ilaiza tu
si pule va kenue mae pa totoso lopu ele mae sa Karisito,
gua?” gua si arini.*

---

* **8:38** *“Pana mae si asa,”* ginuana si pana pule mae se Zisu. * **9:2** 2 Pit 1:17-18
* **9:7** Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22 * **9:11** Mal 4:5; Mt 11:14

12 Meke olaṉi Zisu, “Hinokara, e Ilaiza tugo si kaqu mae va
kenue pude va nama va toṉoto vekoi sari doduru ginugua.
Ba na vegua ke ta zamae tu pa Kinubekubere Hope sapu sa
Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke ta kilu koari na
tie?
13 Ba maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele pule kenu
mae tu se Ilaiza*, ba ṉoṉovalia rini si asa pa siraṉa gua mo
sapu hiva nia rini, gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere
Hope koasa guguana sa.”

Salaṉia Zisu si Keke Koreo sapu Koa ia na Tomate Kaleana (Matiu 17:14-21; Luke 9:37-43)

14 Meke totoso kamo pule mae koari kasa disaepeli se
Zisu, meke sari ka ṉeta disaepeli, si dogoria rini sa puku
vinarigara lavata korapa koa nana vasina, meke kaiqa rina
tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si varivaritokei
koari kasa disaepeli.
15 Meke totoso dogoria tugo ri doduru tie se Zisu, si
magasa sisigiti si arini, ke haqala la koa Sa, meke va kamoa
rini si Asa.
16 Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na sa si varitokei
nia gamu koarini?” gua si Asa.
17 Meke keke tie koasa vinarigara si olaṉa, “Baṉara,
turaṉa mae nia rau koa Goi sa tuqu koreo, na koa ia na
tomate kaleana si asa, ke lopu boka zama.
18 Pana kamoa tomate kaleana si asa, si va hoqaia sa pa
pepeso, meke vuraia na ṉoroṉoro ṉuzuna, na garata livona,
meke totoqehe doduru tinina si asa. Tepai rau sari na Mua
disaepeli pude hipuru pania sa tomate kaleana, ba lopu
boka rini,” gua si asa.
19 Meke olaṉa la se Zisu, “Kei, na sinage loke mia vina
hinokara! Ve seunae gua si kaqu koa turaṉa gamu, na
tupitini gamu Rau? Turaṉa mae nia koa Rau sa koreo!”
gua si Asa.
20 Meke turaṉa mae nia rini koe Zisu sa koreo. Meke sipu
dogoria sa tomate kaleana si Asa, si lopu sana kamo pulea
sa koreo, ke hoqa pa pepeso, meke topili lamae, na vuraia
ṉoroṉoro ṉuzuna si asa.
21 Meke nanasia Zisu sa tamana, “Ve seunae gua ta evaṉa
koasa sapu guahe?”
Meke olaṉa sa tie, “Podalae tu sipu kobukoburuna.
22 Soku totoso, si ele podekia sa tomate kaleana pude va
matea si asa, ke va hoqaia sa si asa pa nika meke pa kolo.
Mu tataruni gami, mamu tokani gami, be guana boka Goi!”
gua si asa.

---

* **9:13** Sapu gunia Zisu koe Ilaiza si e Zone papitaiso, mamu tiroa Matiu 17:13.

23 “Uve, be guana boka si goi telemu, sina doduru tiṉitoṉa
si lopu tasuna koasa tie sapu va hinokara,” gua se Zisu.
24 Lopu sana zama va ululae sa tie pu ari tuna, “Va
hinokara si rau, ba lopu garo sa qua vina hinokara, ke
mamu toka nau,” gua si asa.
25 Meke totoso dogoria Zisu sapu haqala varigara mae sari
na tie, si zama ia Sa sa tomate kaleana, “Agoi na tomate sapu
evaṉia sa nuli na poka, zama igo Rau si goi, mamu vura
taloa koasa koreo, mamu lopu nuquru pule hokara koasa!”
gua si Asa.
26 Meke sipu beto gagaemana sa tomate kaleana si ta
kamoe va kalekaleana sa koreo, meke tiqe vura taloa koasa
si asa. Doṉo guana tie matena sa koreo, ke soku ari na tie
si zama, “Ele mate si asa!” gua.
27 Ba taṉinia Zisu sa limana, meke va tekulia, ke turu si
asa.
28 Sipu ele nuquru pa vetu se Zisu, si nanasa golomia ri
Nana disaepeli si Asa, “Na vegua ke lopu boka hipuru pania
tu gami sa tomate kaleana?” gua si arini.
29 Meke olaṉa se Zisu, “Pa vinaravara mo si boka ta hipuru
palae sapu gua asa, loketoṉa pule,” gua si Asa.

Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Matiu 17:22-23; Luke 9:43-45)

30 Meke taluarae vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli,
meke ene va korapa hola la gua pa Qaleli si arini. Lopu hiva
vata gilana nia Zisu koa ri na tie, sa vasina koa si Asa,
31 sina korapa va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli sapu
sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie pu kote va
matea si Asa. Ba hola ṉeta rane, si kaqu turu pule si Asa,
gua.
32 Pupuhu nia rini ginuana sa vina tumatumae hie, ba
pamaṉa nanasia rini si Asa.

Esei sapu Arilaena Hola?
(Matiu 18:1-5; Luke 9:46-48)

33 Totoso kamo pa Kepaniami si arini, meke sipu ele
nuquru rini pa vetu, si nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na
sa si varitokei nia gamu pa siraṉa?” gua si Asa.
34 Ba lopu hite kulu si arini, sina koasa dia inene pa siraṉa,
si varivaritokei nia rini sapu esei si arilaena hola, gua.*
35 Habotu se Zisu meke tioki Sa sari ka manege rua
disaepeli, meke zama, “Be keke tie si hiva koa na ṉati hiniva
si mani va hiteke pule nia, mani nabulu ni sari doduru.”*

---

* **9:34** Lk 22:24 * **9:35** Mt 20:26-27, 23:11; Mk 10:43-44; Lk 22:26

36 Meke vagia Sa si keke koburu hite, meke va turua Sa pa
kenudia rini; kuka vagia Sa si asa, meke zama,
37 “Asa sapu va kamo ia si keke ri na koburu hite hire pa
korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke
asa sapu va kamo Au, si lopu Arau mo, si va kamo Au sa, ba
Asa tugo sapu garunau si Arau,” gua se Zisu.*

Asa sapu Lopu Kana Gita si Tokani Gita
(Luke 9:49-50)

38 Zama se Zone koa Sa, “Baṉara, dogoria gami si keke tie
sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi
nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si
asa,” gua si asa.
39 Ba zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si asa,
ura loke tie pu tavetia si keke tinavete variva magasana pa
pozaqu Rau, si kote boka zama va kaleana Au.
40 Ura asa sapu lopu va kari gita, si tokani gita tugo.*
41 Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu poni gamu si
keke kapa kolo mo, koa gua sapu na tie taqarau si gamu, si
hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia.*

Sa Tinoketoke pu Va Kamo Gita pa Sinea
(Matiu 18:6-9; Luke 17:1-2)

42 Asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite gua hire pa
nana rinaṉeraṉe koa Rau, si leana hola koa sa tie sana si
pude sidolo nia patu lavata ruana, meke la va lodu pania
gana pa lamana peava.
43 Ke be vata luarae ia sa kali limamu sa mua rinaṉeraṉe,
si mamu gomu pania! Ura leana hola si be gomugomumu
meke vagia goi sa tinoa hola, hola nia si be koa beto dia sari
karu limamu, meke ta okie la pa Heli, koasa nika sapu lopu
hite ari matena.**
45 Meke be vata luarae ia sa kali nenemu sa mua
rinaṉeraṉe, si mamu gomu pania! Ura leana hola si pude
gomu palae kali nenemu, meke nuquru pa tinoa hola, hola
nia si pude koa beto dia nenemu, meke ta okie la pa Heli.
47 Meke be vata luarae ia sa kali matamu sa mua
rinaṉeraṉe, si mamu lobiti pania gana! Ura leana hola
si pude nuquria goi sa Binaṉara te Tamasa*, koa ke kali
matamu mo, hola nia si pude koa beto dia matamu, meke
ta okie la pa korapa Heli.*

---

* **9:37** Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20 * **9:40** Mt 12:30; Lk 11:23 * **9:41** Mt 10:42 * **9:43** Sari kara vesi 44, 46 si lopu koa pa doduru Kinubekubere Hope koadi. Meke kekeṉoṉo puta si arini koasa vesi 48. * **9:43** Mt 5:30 * **9:47** Mamu tiro la ia sa buka Revalesoni 20:11-15. * **9:47** Mt 5:29

48 Vasina pu lopu ari matedi sari na uloso pu ganidi rini,
meke sa nika sapu suludi si lopu hite ari matena.*
49 Doduru tie si kaqu tava via pa nika, gua sapu tava via
sa vina vukivukihi koasa soloti.*
50 Soloti si leana, ba pana murimuri sa liṉiliṉi soloti
tanisa, si vegua meke kaqu boka va liṉiliṉi pulea gamu si
asa? Mi tagoa gamu sa soloti, sapu sa tinoa binaere, pude
mani toa koa gamu sa binule.”*

10

*Sa Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinari-
haba*
(Matiu 19:1-12; Luke 16:18)

1 Meke taluarae se Zisu pa vasina asa, meke la pa kali
pinaqaha popoa pa Ziudia, meke karovia Sa sa Ovuku
Zodani. Meke soku puku tinoni pule si varigara mae koa
Sa, meke va tumatumae i Sa si arini, gua tugo sapu ele hoke
taveti Sa.
2 Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese, meke podekia rini
pude sekesekei nia si Asa, ke nanasia rini, “Mamu tozini
gami, vea tava malumu koasa tinarae te Mosese, si pude
luara pania keke tie sa nana barikaleqe?” gua si arini.
3 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Na tinarae savana si
ponini gamu Mosese?” gua si Asa.
4 Zama si arini, “Va malumia Mosese pude kuberia sa
palabatu si keke pepa vinari luari, meke tiqe luara pania
sa sa nana barikaleqe.”*
5 Ba zama se Zisu, “Kuberia Mosese sa tinarae asa sina
tasuna hola si gamu.
6 Ba gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sipu toto-
sona pu kuri Tamasa sari doduru likakalae, pa pinodalaena
sa kasia popoa, si ‘Va podaka ni koreo na vineki Tamasa,’
gua.*
7 ‘Pa ginugua asa si kaqu luaria sa koreo sa tamana meke
sa tinana, meke kaqu koa keke koa sa nana barikaleqe si
asa,*
8 meke kaqu koa keke tinidia sari karua,’ gua. Ke lopu
karua sari kara, ba kekeke mo.

---

* **9:48** Ais 66:24 * **9:49** Gina zama nia sa vesi hie sa hahanana tadi Ziu pa vina vukivukihi. Sari na tie si na vina vukivukihi toana (Roma 12:1) meke kaqu tava via si arini koa sa nika, guana tinasuna meke na tina sigiti pa dia tinoa (1 Pita 1:7, 4:12), kekeṉoṉo guana vina vukivukihi tadi na Ziu pukerane sapu tava via koasa soloti pude va qetua sa Tamasa. (Liv 2:13, Izk 43:24) * **9:50** Mt 5:13; Lk 14:34-35 * **10:4** Diut 24:1-4; Mt 5:31 * **10:6** Zen 1:27, 5:2 * **10:7** Zen 2:24

9 Ke, saripu ele vari soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si
mani lopu vari luara ni na tie,” gua si Asa.
10 Meke sipu pule la rini pa vetu, si nanasa nia rina
disaepeli koe Zisu sa ginugua hie.
11 Meke zama si Asa, “Asa sapu luara pania sa nana
barikaleqe meke haba hobea si keke barikaleqe babe na
vineki, si barabarata si asa.*
12 Kekeṉoṉo gua tugo, si be luara pania sa barikaleqe sa
nana palabatu, meke haba hobea sa si keke tie votikaena, si
barabarata tugo si asa,” gua si Asa.

Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite
(Matiu 19:13-15; Luke 18:15-17)

13 Meke turaṉa mae ni ri kaiqa tie koe Zisu sari na koburu,
pude va opo ni limana Sa, gua, ba norei rina disaepeli si
arini.
14 Ba sipu dogoria Zisu sapu gua asa, si bugoro si Asa,
meke zama i Sa sari Nana disaepeli, “Va malumu mae i koa
Rau sari na koburu, mu lopu hukati si arini, ura sa Binaṉara
te Tamasa si tadirini pu gugua hire.
15 Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa
Binaṉara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu
nuquria sa si asa,” gua si Asa.*
16 Meke kuka vagi Sa sari na koburu, meke hopehopeke
va opo ni limana Sa si arini, meke mana ni Sa.

Sa Tie Tagotago
(Matiu 19:16-30; Luke 18:18-30)

17 Meke sipu podalae topue pule se Zisu meke sari Nana
disaepeli, si haqala mae kokotuṉu pa kenuna Zisu si keke
tie, meke nanasia sa si Asa, “Titisa leamu, na sa si kaqu
tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.
18 Meke nanasia Zisu si asa, “Na vegua ke poza Nau leaqu
tu goi? Loke tie si leana, ba Tamasa mo Telena.
19 Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, ‘Meke mu
variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke
mu zutu kokoha ia si keke tie, meke mu sekesekei, mamu
pamaṉa ni sari tiatamamu,’” gua si Asa.*
20 Meke zama pule sa tie, “Titisa, doduru arini si kopu ni
rau podalae tu kobukoburuqu,” gua si asa.
21 Ba doṉo totoa Zisu si asa, meke tataru nia Sa ke
zama ia Sa, “Keketoṉa pule mo si ta hivae koa goi. La
mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi
poatadi mamu poni koari na habahuala, meke kote ari mua

* **10:11** Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11 * **10:15** Mt 18:3 * **10:19** Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20

tinagotago pa Maṉauru; beto asa, mamu mae luli Au,” gua si Asa.
22 Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotaṉa si asa meke taloa, sina soku hola sari nana tinagotago.
23 Meke doṉo la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama, “Tasuna hola koari na tie tagotago, si pude nuquru pa Binaṉara te Tamasa,” gua si Asa.
24 Hodahodaka ni ri Nana disaepeli sari Nana zinama, ba zama pule tugo koarini se Zisu, “Kasa tuqu, tasuna hola pude nuquru ia sa Binaṉara te Tamasa!
25 Tasuna hola koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binaṉara te Tamasa, hola nia si pude nuquru gua si keke kameli pa lopa nila,” gua si Asa.
26 Ke magasa hola la tu sari Nana disaepeli sapu gua asa, meke vari nanasi teledia si arini, “Esei mo si kote boka ta harupu?” gua si arini.
27 Meke doṉo toto la i Zisu si arini meke zamai Sa, “Pa tie si tasuna si hie, ba lopu koe Tamasa ura loketoṉa si tasuna koe Tamasa,” gua si Asa.
28 Meke zama la koa Sa se Pita, “Gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luli Igo!” gua si asa.
29 Meke olaṉa la se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu luara pania sa nana vetu, na tasina koreo na vineki, na tiatamana, na tuna, babe na pepeso na gua, pa linuliqu Rau pude tozia sa Inavoso Leana,
30 si kaqu poni va soku nia Tamasa koari na rane hire. Kaqu vagi sa si keke gogoto totoso soku hola ni sari na vetu, na tasina koreo na vineki, na tinana, na tuna, na pepeso, turaṉae na tinasigiti meke sari na ṉinovaṉovala tugo pa linuliqu Rau. Meke pa totoso korapa mae* si kaqu vagia sa sa tinoa hola.
31 Ba sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu,” gua si Asa.*

Vina Ṉeta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate
(Matiu 20:17-19; Luke 18:31-34)

32 Meke sipu ene sage la gua pa Zerusalema si arini, si ene va kenue se Zisu. Sari kasa disaepeli, si magasa sisigiti nia si Asa, meke sari na tinoni pu luli mudi la si matagutu dia. Meke turaṉa vata kalei Zisu, sari ka manege rua disaepeli, meke tozi pule ni sari na tiṉitoṉa pu kote ta evaṉa koa Sa vasina.

---

* **10:30** Sa “totoso sapu korapa mae” ginuana si na totoso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu doṉo la pa Matiu 24:3: * **10:31** Mt 20:16; Lk 13:30

33 Meke zama si Asa, “Avoso mae gamu, korapa sage la pa
Zerusalema si gita, vasina si kote ta vala pa limadi rina ṉati
hiama, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese
sa Tuna na Tie, meke kote ta zutu meke tava mate, beto asa
si kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo.
34 Meke kote va sisire nia, na loroa, na seke nia hilihilibu-
ruana, meke va matea rini si Asa, ba hola ṉeta rane si kaqu
turu pule pa minate si Asa,” gua se Zisu.

Sa Tinepa Tadi Zemisi e Zone
(Matiu 20:20-28)

35 Meke mae koe Zisu sari karua tuna e Zebeti, sari Zemisi
e Zone, meke zama, “Baṉara, keketoṉa si hiva nia gami
pude tavete ponini gami Goi,” gua sari karua.
36 “Na sa si hiva nia gamu?” guni Zisu sari karua.
37 Meke olaṉa si arini, “Pana habotu Goi pa mua habo-
habotuana Baṉara pa korapana sa Mua binaṉara lavata, si
Mu va malumu gami pude somana habotu* koa Goi, keke pa
kali mataomu, meke keke pa kali gedemu,” gua sari karua.
38 Ba olaṉa la i Zisu sari karua, “Lopu gilania gamu kara
sapu gua tepa ia gamu. Vegua, boka napo turaṉau gamu sa
kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau? Babe ta papitaiso
koasa pinapitaiso* sapu kaqu ta papitaiso nia Rau?” gua si
Asa.*
39 Meke olaṉa sari karua, “Uve, boka tugo si gami kara,”
gua. Meke zama la koari karua se Zisu, “Ego, kote somana
napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau,
meke kote ta papitaiso nia gamu gua sapu kaqu ta papitaiso
nia Rau.
40 Ba sa ṉiniraṉira pude vizatia sapu esei si kote habotu
pa kali mataoqu, meke pa kali gedequ, si lopu Taqarau. Sari
na vasidi gugua arini si tadirini tu, pu ele vizata vekoi sa
Tamasa,” gua se Zisu.
41 Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa,
si bugoro ni rini sari Zemisi e Zone.
42 Ke tioko varigara mae ni Zisu koa Sa sari doduru Nana
disaepeli, meke zama, “Gilani mia gamu sari na tie pu tagoa
sa ṉiniraṉira pude na baṉara tadi na tie Zenitailo, si lalae
ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke ṉati hiniva ni rina
dia koimata si arini.*
43 Ba koa gamu si lopu kote gua asa. Be keke koa gamu
si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa
gamu.

---

* **10:37** Hiva habotu kapae koe Zisu si arini, sa ginuana si pude ṉati hiniva ni sari na tie. * **10:38** Sa pinapitaiso gunia Sa sina tinasisigiti meke na minate te Zisu. * **10:38** Lk 12:50 * **10:42** Lk 22:25-26

44 Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si
mani koa na pinausu tadi doduru tie si asa.
45 Ura, sa Tuna na Tie si lopu mae pude va baṉabaṉarae,
ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponia sa Nana tinoa
pude holu pule ni sari sokudi," gua si Asa.

Va Dodogorae Pulea Zisu se Batimeasi
(Matiu 20:29-34; Luke 18:35-43)

46 Mae pa Zeriko se Zisu meke sari na disaepeli, meke
totoso ene hola gua pa korapana sa vasileana lavata sana
sarini si luli koa rini si keke puku tinoni lavata. Meke
keke tie bebehuna si korapa habotu tepatepa* nana pa vale
siraṉa, na pozana sa si e Batimeasi, sapu na tuna e Timeasi.
47 Totoso avoso nia sa sapu e Zisu pa Nazareti, si korapa
ene hola pa siraṉa gua, si podalae velavela si asa, "Zisu,
Tuna[d] Devita! Tataru nau, mamu toka nau!" gua si asa.
48 Meke soku tie norea si asa, pude mani mokomoko. Ba
velavela va ululae latu si asa, "Tuna Devita, tataru nau
mamu toka nau!" gua si asa.
49 Turu noso se Zisu meke zama, "Tioko mae nia," gua.
Ke tiokia rini sa tie bebehuna, "Mu lopu talotaṉa. Turu,
korapa tiokigo Sa," gua si arini.
50 Ke gona veko nia sa sa nana poko hade, meke gasa turu
meke la si asa koe Zisu.
51 Meke nanasia Zisu si asa, "Na sa si hiva Nau goi pude
tavete ponigo?"
Ke olaṉa si asa, "Titisa, hiva dodogorae si rau," gua si asa.
52 Meke zama ia Zisu si asa, "Mu la, sa mua rinaṉeraṉe si
ele salaṉigo si agoi," gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si
dodogorae si asa, meke ene lulia sa se Zisu pa siraṉa.

11

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema
(Matiu 21:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)

1 Meke sipu tata kamo la rini pa Zerusalema, si ene tata
koari na vasivasileana pa Betipezi, meke pa Betani, sapu pa
Toqere Olive. Vasina si garunu va kenu lani Zisu sari karua
Nana disaepeli.
2 Meke zama si Asa koa rini, "Mi la koasa vasileana pa
kenumia la hoi, meke pana kamo gamu vasina, si kote
dogoria gamu si keke tuna doṉ'ki sapu ta sidolo vekona,
loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turaṉa mae nia tani.
3 Meke be nanasa gamu keke tie, 'Pude vegua ke rupahia
gamu sia?' gua, si mi tozi nia, 'Hiva nia sa Baṉara si asa,

* **10:46** Hoke habotu tepatepa poata sari na tie behu.

meke lopu sana kote va pule mae ia Sa,’ mi gunia,” gua si Asa.
4 Ke topue la sari karua meke dogoria rini sa tuna doṉ'ki pu ta sidolo kapae koasa sasadana sa vetu pa kapa siraṉa. Meke sipu korapa rupahia rini si asa,
5 si nanasi ri kaiqa tie pu turu tatadi vasina, “Na sa si tavetia gamu, ke rupahia sa tuna doṉ'ki sana?” gua.
6 Meke olaṉa lani rini sapu gua zama ni Zisu koari karua, ke va malumia rini si asa, ke turaṉa taloa nia ri karua.
7 Meke turaṉa la nia rini koe Zisu sa tuna doṉ'ki, meke ivara va hake lani ri karua pa mudina sari na dia poko, meke habotu hake la se Zisu koasa.
8 Meke soku tie si ivara ni sari na dia poko pa siraṉa, ari kaiqa pule si ivara kava huda pamu, pu seke vagi rini koari na hudahuda.
9 Meke sari na tie pu ene va kekenue, meke arini pu luli va mumudie la si podalae velavela: “Hozana! Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Baṉara!*
10 Mani mana nia Tamasa sa minae tanisa Baṉara hie, pude va turua sa binaṉara te Devita, sa tamada gita pukerane! Mani tavahesi sa Tamasa panaulu!” gua si arini.
11 Meke nuquru la pa Zerusalema se Zisu, meke la pa Zelepade si Asa, meke doṉo viliti Sa sari doduru tiṉitoṉa vasina. Ba sina ele veluvelu sa popoa, ke taluarae pule la pa Betani si Asa, meke sari ka manege rua disaepeli.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi
(Matiu 21:18-19)

12 Meke pa koivugona, sipu pule mae guadi pa Betani si arini, si ovia se Zisu.
13 Dogoria Sa pa seu si keke huda piqi[d] sapu elo va leleana mo, ke la hopiki nia Sa; hokara koa ia vuana gua. Ba sipu kamoa Sa, si tale elona mo si asa, sina lopu ele kamo sa nana totoso vua.
14 Ke leve nia Zisu si asa, “Hiniamu be namu loke tie si kaqu hena pule vua koa goi!” gua. Avosia dia ri Nana disaepeli sapu gua zama nia Sa.

La pa Zelepade se Zisu
(Matiu 21:12-17; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22)

15 Meke sipu kamo si arini pa Zerusalema, si nuquru la pa Zelepade* se Zisu, meke podalae hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa variholuholue kurukuru. Titisi ni Sa sari na tevolo tadirini pu vari hobehobei poata, meke tupele

* **11:9** Sam 118:25-26 * **11:15** Sa varivargarana lavata pa Zelepade si na vasina varavarana, ba korapa variholuholue kurukuru sarini vasina.

va hoqai Sa sari na habohabotuana tadi na tie pu vari
holuholue baruku.
16 Meke lopu va malumi Sa pude paleke karovo nia si
keketoṉa koari na varivarigarana pa Zelepade.
17 Meke va tumatumae ni Sa sari na tie, “Guahe sapu zama
nia sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: ‘Sa Qua vetu si kote
ta pozae na vetu varavara tadi doduru butubutu!’ gua. Ba
tavete gunia gamu na bae tadi na tie hikohiko si asa!” gua
si Asa.*
18 Meke avoso nia rina ṉati hiama, meke na tie va
tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu gua asa, ke
podalae hata ia rini sa siraṉa gua pude va matea gana se
Zisu, gua. Ura matagutu nia rini si Asa, sina doduruna sa
kobi tinoni, si magasa nia sa Nana vina tumatumae.
19 Meke sipu veluvelu sa popoa, si taluarae taloa koasa
vasileana lavata sana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

Sa Vinanonoga koasa Huda Piqi
(Matiu 21:20-22)

20 Pana munumunu hokara pa koivugona, sipu ene pule la
gua pa Zerusalema si arini, si dogoria rini sapu ele harahara
mate sa huda piqi, podalae pa lihona, meke gore kamo koari
na karosona.
21 Meke balabala ia Pita sapu gua ta evaṉa, ke zama la
koe Zisu si asa, “Titisa, dotu, sa huda piqi sapu leve nia Goi,
si ele mate tu,” gua si asa.
22 Meke olaṉa la i Zisu si arini, “Mi raṉea sa Tamasa.
23 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be zama ia keke
tie sa toqere hie pude rizu la pa lamana gua, meke be lopu
nunala si asa pa korapa bulona, ba va hinokaria mo sa sapu
gua pu zama nia sa, si kote ta evaṉa nana.*
24 Gua asa ke tozini gamu sapu be tepa ia gamu si
keketoṉa pa vinaravara, si mi va hinokaria sapu ele vagia
gamu si asa, meke kote ta poni nia tugo gamu, gua sapu tepa
ia gamu.
25 Meke pana turu varavara gamu si mi taleoso ni sari na
sinea pu tavete atuni rina tie koa gamu, meke sa Tamamia
pa Maṉauru si kaqu taleoso ni sari na mia sinea pu taveti
gamu.*
26 [Be lopu taleoso ni gamu sari na tie, si lopu kaqu taleoso
ni sa Tamamia pa Maṉauru sari na mia sinea pu taveti
gamu.”]*

---

* **11:17** Ais 56:7; Zer 7:11 * **11:23** Mt 17:20; 1 Kor 13:2 * **11:25** Mt 6:14-15
* **11:26** Sa vesi hie si lopu koa pa doduru Kinubekubere hope pukerane.

Zisu meke sa Nana Niniraṉira
(Matiu 21:23-27; Luke 20:1-8)

27 Kamo pule la si arini pa Zerusalema. Meke sipu enene
se Zisu pa Zelepade, si mae koa Sa sari ṉati hiama, na tie
va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke koimata tadi
na tie Ziu,
28 meke nanasia rini si Asa, “Pa ṉiniraṉira savana meke
taveti Goi saripu gua hire? Esei ponigo sa ṉiniraṉira hie?”
gua si arini.
29 Meke olaṉa se Zisu, “Maqu nanasa pakini gamu si keke
ninanasa, meke be olaṉau gamu, si kote tiqe tozini gamu
Rau, sapu pa ṉiniraṉira savana, meke taveti Rau saripu gua
hire.
30 Mamu tozi Nau, ‘Esei poni nia ṉiniraṉira se Zone pude
papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?’ ” gua si Asa.
31 Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote
olaṉa nia gita? Be zama si gita, ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote
zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’
32 Ba be zama si gita, ‘Pa tie mo,’ gua, ba lopu kaqu boka.”
Matagutu ni rini sari na tie, sina doduru tie si va hinokaria
sapu e Zone si keke poropita hinokara.
33 Ke olaṉa la si arini koe Zisu, “Lopu gilania gami,” gua.
Ke zama se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu,
sapu esei poni Nau sa ṉiniraṉira pude taveti Rau saripu
gua hire,” gua si Asa.

12

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni
(Matiu 21:33-46; Luke 20:9-19)

1 Meke podalae variva tumatumae se Zisu koa rini pa
parabolo: “Koanana si keke tie sapu letea si keke inuma
vaeni, meke bara vari likohae nia sa, meke horea sa si keke
patu, vasina pu kote ta munala vagi sari na kolodi rina vua
vaeni. Beto asa, si kuria sa si keke vasina hakehakeina, pude
kopu nia sa inuma, beto meke va kopu nia sa sa inuma koari
kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa
nana, meke la koa si asa pa keke popoa pa seu.*
2 Sipu kamo sa totoso pakepakete, si garunu la nia sa koari
na tie pu kopuna sa inuma vaeni, si keke nana nabulu pude
la vagia koa rini sa nana hinia.
3 Ba tuqe vagia rina tie kopu sa nabulu hie, komitia rini,
meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule.
4 Meke garunu pule la nia sa tie tago inuma si keke nabulu,
ba sekea rina tie kopu sa batuna, meke va kurekure va
kaleania rini si asa.

* **12:1** Ais 5:1-2

5 Garunu la nia pule sa tie tago inuma vaeni si keke
nabulu, meke va matea rini. Meke soku pule si garunu lani
sa; kaiqa si komiti rini, meke kaiqa pule si va matei rini.
6 Meke keke mo si koa hola tanisa pude garunu lania, sapu
sa tuna koreo, sapu tataru hola nia sa. Ke mumudi hokara
si garunu la nia sa si asa koari na tie kopu inuma, meke
zama, 'Na tuqu soti si hie, ke kote pamaṉa nia rini,' gua.
7 Ba totoso dogoria ri na tie kopu inuma, si vari zama nia
rini si asa, 'Sa tuna soti sa tie tago inuma si hie! Aria, mada
va matea gana, mada vagia nada sa inuma!' gua si arini.
8 Ke tuqe vagia rini sa tuna, va matea, meke oki vura nia
rini pa inuma vaeni sa tomatena.
9 Ke na sa si kote tavetia sa tie tago inuma kamahire?"
nanasa gua se Zisu. "Kote mae va mate betoi sa sari tie
kopu inuma, meke kote poni la nia pule sa sa nana inuma
vaeni, koari kaiqa votiki tie kopu.
10 Vea, lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu zama nia sa
Kinubekubere Hope:*
'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.
11 Sa tinavete te Tamasa hie
si variva magasa hola tugo,' gua?" gua si Asa.
12 Ke hata ia rina koimata tadi na tie Ziu sa siraṉa pude
tuqe vagia se Zisu, sina gilania rini sapu sa parabolo hie si
soto la gua mo koa rini. Ba matagutu ni rini sari na tinoni,
ke luara veko pania rini si Asa, meke taloa dia.

Sa Guguana sa Tinabara Takisi
(Matiu 22:15-22; Luke 20:20-26)

13 Kaiqa rina Parese, meke kaiqa arini pu zuka ia se
Herodi, si ta garunu la koe Zisu pude va hoqaia si Asa koari
dia ninanasa.
14 Mae si arini koa Sa meke zama, "Titisa, gilania gami
sapu sa hinokara si tozia Goi. Sari na binalabala tana tie si
lopu hoke va tasuna igo, meke lopu arilaedi koa Goi sari na
tuturuana tana tie, be esei si arini, ba sa hinokara te Tamasa
si variva tumatumae nia Goi pa tie. Vegua, tava malumu pa
tinarae te Mosese si pude tabaria sa takisi koasa baṉara
Roma? Kaqu tabara takisi si gami, ba lokari?" gua si arini.
15 Ba doṉo gilania Zisu sapu na tie mari sekesekeidi si
arini, ke olaṉa si Asa, "Na vegua ke podekia gamu pude
sekesekei Nau si Rau? Paleke mae nia si keke poata siliva,
maqu dogoria," gua si Asa.

---

* **12:10** Sam 118:22-23

16 Ke hena vala nia rini si keke poata. Meke nanasi Sa si
arini, “Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata
hie?” gua si Asa.
“E Siza,” gua si arini.
17 Ke zama la koa rini se Zisu, “Leana, valai koe Siza saripu
te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa,” gua si
Asa. Meke magasa nia rini si Asa.

Sa Guguana sa Tinuru Pule pa Minate
(Matiu 22:23-33; Luke 20:27-40)

18 Meke mae koa Sa si kaiqa rina Sadusi[d], pu lopu va
hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama,*
19 “Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita: ‘Be
mate luaria keke tie sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si
kaqu haba ia sa tasina koreo sa nabokona sa, pude sari na
koburu pu podoi ri kara, si kote ta pozae na koburu tu tanisa
palabatu kekenu sapu ele mate,’ gua.*
20 Ego, koadia si ka zuapa tamatasi koreo, meke varihaba
sapu kenuna, ba loke tuna, meke mate.
21 Haba ia sa koreo vina rua sa nabokona sa ba loketoṉa
tugo tuna meke mate. Kekeṉoṉo gua tugo asa si ta evaṉa
koasa tasina koreo vina ṉeta,
22 meke gua tugo sari doduru. Sari ka zuapa tamatasi
koreo si haba betoa mo sa barikaleqe meke mate, ba loke
tudia. Mumudi hokara si mate sa barikaleqe.
23 Ego, pana turu pule pa minate sari doduru pa rane
tinuru pule, si esei koari ka zuapa si kaqu na loana sa
barikaleqe, sina ari doduru mo haba ia si asa?” gua si arini.
24 Meke olaṉa la i Zisu, “Sea hola si gamu! Gilania gamu
gua meke sea si gamu? Na lopu tumani gamu ginuadi sari
na Kinubekubere Hope, babe sa ṉiniraṉira te Tamasa!
25 Ura pana turu pule pa minate sari na tie matedi, si kote
koa gua mo rina mateana pa Maṉauru si arini, meke lopu
kote varihaba.
26 Ego, koasa guguana sa tinuru pule pa minate, si vegua,
lopu ele tiroa tu gamu koasa Kinubekubere Hope sapu
kuberia Mosese, totoso zama sa Tamasa pa nika pu huruṉu
koasa huda toana? Totoso asa si zama ia Tamasa se Mosese,
‘Arau tugo sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake, meke te
Zekopi,’ gua.*
27 Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, lopu tadi pu matedi.
Ke sea hola si gamu!” gua si Asa.

Sa Nati Tinarae Arilaena
(Matiu 22:34-40; Luke 10:25-28)

---

* **12:18** TTA 23:8 * **12:19** Diut 25:5 * **12:26** Ekd 3:6

28 Koanana vasina si keke tie va tumatumae koasa Tinarae
te Mosese, meke avosi sa sari dia vivinei. Dogoria sa sapu
olaṉa valeani Zisu sari na tie Sadusi, ke mae nanasia sa si
Asa, “Na tinarae savana sapu arilaena hola koari doduru
tinarae?” gua si asa.*
29 Meke olaṉa se Zisu, “Sa ṉati tinarae sapu arilaena hola
si guahe: ‘Gamu na tie Izireli, mi avoso mae! Sa Tamasa sa
nada Baṉara, si Asa mo telena sa Tamasa.*
30 Mu tataru nia sa Baṉara sa mua Tamasa pa doduru bu-
lomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua binalabala,
meke pa doduru mua ṉiniraṉira.’
31 Sa tinarae vina rua sapu arilaena hola tugo si hie: ‘Mu
tataru nia sa turaṉamu gua sapu tataru pule nigo.’ Loke
tinarae pule si arilaena hola ni sari karua hire.”*
32 Meke zama la koe Zisu sa tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese, “Titisa, gotogoto sa Mua zinama! Gua
sapu zama ni Goi si hinokara, sapu sa Baṉara mo sa Tamasa,
meke loke Tamasa pule si koa, ba Asa mo telena.*
33 Meke pude tataru nia sa Tamasa pa doduru bulomu,
meke pa doduru mua binalabala, meke pa doduru mua
ṉiniraṉira, meke pude tataru nia sa turaṉamu, gua sapu
tataru pule nigo si agoi. Arilaena hola si pude va tabei sari
karua tinarae hire, hola nia sa vina vukivukihi va uququ
kurukuru, meke kaiqa pule vina vukivukihi la koe Tamasa,”
gua si asa.*
34 Meke sipu gilania Zisu sapu toṉoto sari nana inolaṉa,
si zama la ia Sa si asa, “Lopu seu si goi koasa Binaṉara te
Tamasa.” Mudina asa, si pamaṉa nanasa pule nia ninanasa
rini si Asa.

Sa Guguana sa Karisito
(Matiu 22:41-46; Luke 20:41-44)

35 Sipu variva tumatumae pa Zelepade se Zisu, si nanasa
nia Sa sa ninanasa hie, “Na vegua ke hoke zama sari na tie
va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu sa Karisito si
na tutina e Devita?
36 Ta turaṉa koasa Maqomaqo Hope se Devita meke
zama:*
‘Zama sa Tamasa koasa qua Baṉara:
Mu habotu pa kali Mataoqu,
osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,’ gua
se Devita.
37 Telena Devita poza nia ‘Baṉara’ si Asa, ke vegugua
meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?” gua si Asa.

---

* **12:28** Lk 10:25-28 * **12:29** Diut 6:4-5 * **12:31** Liv 19:18 * **12:32** Diut 4:35 * **12:33** Hoz 6:6 * **12:36** Sam 110:1

Vina Balau te Zisu koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese
(Matiu 23:1-36; Luke 20:45-47)

Ke avoso na qetu nia sa vinarigara lavata se Zisu.

38 Sipu korapa va tumatumae ni Sa si arini, si zama si Asa, “Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele, meke enene la pude ta zama va kamo, na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua.

39 Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi, meke sari na vasina ta pamaṉaedi pa inevaṉa.

40 Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!” gua si Asa.

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko
(Luke 21:1-4)

41 Meke habotu tata pa vasina vekovekoana poata pa Zelepade se Zisu, meke kopukopu ni Sa sari na tie pu mae veko dia vinariponi. Meke soku ari na tie tagotagodi si veko poata sokudi.

42 Meke mae si keke naboko habahabahualana, meke vekoi sa si karua poata kopa hitekedi hite, sapu pada keke seniti laena.

43 Meke tioko va mae i Sa koa Sa sari Nana disaepeli, meke zama i Sa sarini, “Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sa naboko habahabahualana hie, si veko va soku pa voivoina poata hola ni sari doduru pule.

44 Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie, si pa nana hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia,” gua se Zisu.

13

Sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(Matiu 24:1-2; Luke 21:5-6)

1 Meke sipu korapa ene taloa se Zisu pa Zelepade, si zama la koa Sa si keke ri Nana disaepeli, “Titisa, dotu! Tolavaedi hola sari na patu meke sari na vetu!” gua si asa.

2 Meke olaṉa se Zisu, “Dogori goi sari doduru vetu nomadi sara? Sari doduru patu pu dogori goi hire, si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto,” gua si Asa.

Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu
(Matiu 24:3-14; Luke 21:7-19)

3 Meke sipu korapa habotu nana pa Toqere Olive se Zisu,
meke doṉo karovo la gua pa Zelepade, si ene mae teledia
koa Sa sari Pita, Zemisi, Zone meke e Aduru.
4 Meke zama si arini, “Mu tozini gami, sapu totoso sa kote
ta evaṉa sa tinahuara sana? Meke nasa sa vina gilagila pana
kaqu ta evaṉa sari doduru tiṉitoṉa arini,” gua si arini.
5 Meke zama la koa rini se Zisu, “Mi kopu, pude loke tie
si turaṉa va sea gamu.
6 Soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama
‘Arau sa Karisito,’ gua, meke kote turaṉa va sea i sari soku
tie.
7 Pana avoso ni gamu sari na vinaripera tata koa gamu,
meke na inavosona sa vinaripera pa seu, si mi lopu
matagutu. Sari na tiṉitoṉa arini si kaqu ta evaṉa; ba lopu
asa sa vinabetona.
8 Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu
baṉara; meke kote ta evaṉa sari na niu pa soku vasidi,
meke sari na soṉe kote kamo. Sari doduru ginugua hire,
si gua tugo sa pinodalaena sa tinasigiti sapu va kamoa sa
barikaleqe, totoso tata podo sa koburu.
9 Mi koa va balau si gamu. Kote ta tuqe vagi si gamu
meke la pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa
sinaqoqi. Kote tava turu pa kenudia rina qavuna, na baṉara
pa pozaqu Rau si gamu, pude tozi vura nia koa rini sa
Inavoso Leana.*
10 Sa Inavoso Leana si kaqu ta tarae kekenu pa doduru
butubutu pa kasia popoa meke tiqe kote kamo sa rane
mumudi.
11 Meke pana ta tuqe vagi si gamu meke ta turaṉa la pa
vinaripitui, si mi lopu balabala mamata na neneke va kenue
nia sapu na sa si kote zama nia gamu, ba pana kamo sa
totoso si mi zamani mo gua sapu ta poni nia gamu. Ura sari
na zinama saripu kote zamani gamu si lopu tamugamu, ba
kote mae guadi tu koasa Maqomaqo Hope.
12 Sari na tamatasi si kaqu turaṉa lani pa minate sari na
tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kaqu gua
tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kaqu vala ni sari
na tiatamadia pa minate.
13 Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru
tie. Ba asa sapu koa va nabu, meke kamoa sa vinabetona,
si kaqu ta harupu.*

Sa Tinahuara sapu Kaleana Va Gorevura
(Matiu 24:15-28; Luke 21:20-24)

---

* **13:9** Mt 10:17-20; Lk 12:11-12 * **13:13** Mt 10:22

14 Meke kaqu dogoria gamu sa ‘beku variva malederena
sapu vata kamoa sa tinahuara nomana,’ pu kaqu tava turu
koasa vasina sapu lopu garo pude koa ia.” (Gamu pu tiroa
si hie, si mi tumae nia sa ginuana.) “Ego, arini pu korapa
koa pa Ziudia, si madi govete la koari na toqere vasina.*
15 Asa sapu koa pa batu vetu*, si mani tuturei gore taloa,
ba mani lopu nuquru pa vetu pude va qaqiri i sari nana
likakalae.* 16 Asa sapu koa pa inuma, si mani lopu pule la
vagi nana poko pa vetu.
17 Kote na rane tinalotaṉa nomadi si arini koari na
barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha!
18 Mi tepa la koe Tamasa, pude lopu kaqu ta evaṉa sari
na tiṉitoṉa gua hire pa totoso ibu sisigiti.
19 Ura sa tinasuna koari na rane arini, si kote hola ni
doduru pu ele ta evaṉa podalae pa pinodalaena, totoso va
podakia Tamasa sa kasia popoa, kamo kamahire, meke lopu
kaqu gua pule.*
20 Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu
gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta
vizatadi pu ele vizati Sa, si kote va papaki Tamasa sari na
rane sara.
21 Meke be zama si keke tie koa gamu, ‘Dotu, hoi sa
Karisito!’ ba be ‘Isa si Asa!’ gua, si mi lopu va hinokaria.
22 Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi, meke na
poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila, na
vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo
koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si arini.
23 Mi koa va balau ni! Sina ele tozi va kenueni gamu tu
Rau sari doduru tiṉitoṉa, sipu lopu ele kamo sa totoso.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Matiu 24:29-31; Luke 21:25-28)

24 Ba koari na rane pa mudina sa tinasuna,
si kote tava huporo sa rimata,
meke lopu kote kalalasa sa sidara.*
25 Kote hoqa sari na pinopino pa maṉauru,
meke kaqu tava rizu pa dia siraṉa si arini.*
26 Beto asa si kote ta dogoro maena sa Tuna na Tie
pa korapadi ri na lei, somania na ṉiniraṉira lavata, na
ṉinedala.*

---

* **13:14** Dan 9:27, 11:31, 12:11 * **13:15** Sa batu vetu si na vasina hoke varigara sari na tie pude vahesi, na puta, na zokoro, meke va rimata popai sari na elelo. * **13:15** Lk 17:31 * **13:19** Dan 12:1; Rev 7:14 * **13:24** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12 * **13:25** Ais 34:4; Zol 2:10; Rev 6:13 * **13:26** Dan 7:13; Rev 1:7

27 Meke kote garunu lani Sa sari na mateana koari ka
made iiona sa popoa pepeso, pude varigara ni sari na tie
ta vizatadi te Tamasa, koari na hopeke vasidi, koasa kasia
popoa.

Sa Vinanonoga Tanisa Huda Piqi
(Matiu 24:32-35; Luke 21:29-33)

28 Sa huda piqi si va tumatumaeni gamu si keke vina
nonoga. Pana poraka vura mae, meke podalae liho sari
lelaṉana, si gilania gamu sapu tata sa totoso maṉini.
29 Kekeṉoṉo gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na
tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu
tata sa totoso, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie.
30 Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru hire, si
kaqu ta evaṉa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage
hie.
31 Kote murimuri palae sa Maṉauru meke na pepeso, ba
sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Rane meke sa Totoso si Lopu Ta gilana
(Matiu 24:36-44)

32 Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa totoso sapu
kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa maṉauru,
meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena
tumae nia.*
33 Mi va balau, mamu kopu, sina lopu tumae nia gamu
pana kamo mae sa totoso.
34 Kote gua tugo sa palabatu sapu taluarae pa nana popoa,
meke enene la pa seu. Hopeke va hia poni ni tinavete sa sari
na nana nabulu, pude kopu ni rini. Meke tozi nia sa sa tie
kopu pa sasada, pude ni aqa va kamoa pana pule mae si
asa.*
35 Gua ke mi kopu, sina lopu gilania gamu sa totoso sapu
kote pule mae ia sa palabatu pu ari nana vetu. Be pana
veluvelu si asa, babe pana boṉi, pana vaqavaqasa, babe pa
totoso ele gasa sa rimata.
36 Be guana mae va hodaka si Asa, si mani lopu dogoro
gamu Sa puta mia.
37 Gua sapu zama nia Rau koa gamu, si tozia tugo Rau
koari doduru: Mi kopu!” gua si Asa.

14

Hata ia Rini sa Siraṉa pude Va Matea se Zisu
(Matiu 26:1-5; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)

---

* **13:32** Mt 24:36 * **13:34** Lk 12:36-38

1 Sipu karua rane si koa meke kamo sa Inevaṉa Pasova[d],
meke sa Inevaṉa Bereti Loke Isitina*, si hata ia rina ṉati
hiama, meke rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese
si keke siraṉa pude tuqe golomo vagia gana se Zisu, pude
va matea, gua.*
2 Vari zamai si arini, “Mada lopu tuqe vagia si Asa pa
totoso Inevaṉa Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari
na tie,” gua si arini.

Ta Lumue Oela Humaṉa Lea se Zisu pa Betani
(Matiu 26:6-13; Zone 12:1-8)

3 Meke sipu koa pa Betani se Zisu, pa vetu te Saimone, sa
tie sapu raza ia na minoho popoqu visoroihe si mae si keke
barikaleqe totoso korapa henahena rini. Palekia sa si keke
vovoina lumu sapu ta tavetae patu* tolavaena na arilaena,
siṉia na oela nadi viana sapu humaṉa lea meke sage hola
hinoluna. Porakia sa si asa, meke zoropo nia sa pa batuna
Zisu.*
4 Meke bugoro si kaiqa tie vasina, meke vari zamai si
arini, “Lopu leana si pude tavete hoboro gunia asa sa oela
humaṉa lea.
5 Boka ta holuholue si asa pude vagi nia poata nomana,
hola nia ṉeta gogoto poata siliva* pude poni sari pu
habahuala!” gua. Meke gegesia rini sa barikaleqe.
6 Ba zama se Zisu, “Vekoa tu! Pude vegua ke va tasuna ia
gamu? Keke tinavete leana si tavete Nau sa hie.
7 Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru
totoso, meke be hiva gamu, si kote boka toka ni mo gamu.
Ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu.*
8 Sa barikaleqe hie si tavetia sa, gua sapu bokaia sa.
Zoropo nia oela humaṉa lea sa sa tiniqu, pude va nama
kenue nia sa tina pomunaequ.
9 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be pavei si ta tarae
sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si kaqu ta
vivinei tugo gua sapu evaṉia sa barikaleqe hie koa Rau,
pude na vina balabalana sa nana tinavete hie,” gua si Asa.

Va Egoa Ziudasi pude Vata Qora nia se Zisu
(Matiu 26:14-16; Luke 22:3-6)

---

* **14:1** Sa Inevaṉa Pasova si keke rane, meke sa inevaṉana bereti loke isitina si ka zuapa rane, meke pa totoso asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. * **14:1** Ekd 12:1-27 * **14:3** Sa vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena na arilaena si ta pozae pa zinama English “Alabaster”. * **14:3** Lk 7:37-38 * **14:5** Ṉeta gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke vuaheni. * **14:7** Diut 15:11

10 Meke taluarae se Ziudasi, keke ri ka manege rua
disaepeli, la koari n̲ati hiama pude vata qora nia se Zisu
koa rini, gua.
11 Meke totoso avosia rini sa nana zinama, si qetu hola si
arini, meke va tatara nia rini pude ponia poata si asa, gua.
Ke podalae hata ia Ziudasi si keke lolomo leana pude vata
qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli
(Matiu 26:17-25; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

12 Koasa rane kekenu tanisa Inevan̲a Bereti Loke Isitina,
totoso tava mate sari na lami tanisa hinenahena Pasova,
si nanasia ri Nana disaepeli si Asa, “Pavei si hiva nia Goi
pude la va namanama ponigo gami sa hinenahena tanisa
Pasova?” gua si arini.
13 Ke garuni Zisu si karua Nana disaepeli, meke tozi ni Sa,
“Mi la pa vasileana Zerusalema, meke kote tutuvia gamu si
keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi
lulia si asa,
14 osolae kamoa sa vetu sapu nuquria sa. Mi tozi nia sa
tie pu ari nana vetu, ‘Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina
kote hena ia Rau, meke rina Qua disaepeli sa hinenahena
Pasova?’ Mi gua.
15 Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana
panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia
gamu sa nada hinenahena vasina,” gua si Asa.
16 Taluarae la sari karua disaepeli koasa vasileana lavata,
meke dogori rini sari doduru, gua puta tugo sapu tozi ni
Zisu koarini, meke va namanama vekoa rini sa hinenahena
Pasova.
17 Totoso veluvelu sa popoa, si kamo la vasina se Zisu
meke sari ka manege rua Nana disaepeli.
18 Sipu korapa henahena rini, si zama se Zisu, “Tozi
va hinokarani gamu Rau, sapu keke koa gamu pu korapa
henahena turan̲au, si kote vata qora Nau si Arau,” gua si
Asa.*
19 Ke talotan̲a sari na disaepeli meke podalae nanasa
ekeke la ia rini si Asa, “Vea arau sia?”
20 Meke olan̲a se Zisu, “Keke mo koa gamu ka manege rua,
sapu korapa somana pon̲a ia sa gana bereti koa Rau koasa
baolo.
21 Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu tozia sa
Kinubekubere Hope, ba mani talotan̲a gana sa tie pu vata
qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana.”

---

* **14:18** Sam 41:9

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope pa Hinenahena Pasova
(Matiu 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

22 Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke bereti*, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa koari Nana disaepeli meke zama guahe: "Hie tugo sa Tiniqu, mi vagia mamu hena ia," gua si Asa.
23 Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini, meke napoa ri doduru.
24 Meke zama si Asa koa rini, "Hie sa eharaqu, sapu zoloro pude na vinulasa tadi sokudi, meke sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi te Tamasa.*
25 Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kaqu napoa Rau sa vaeni vaqura pa Binaṉara te Tamasa."
26 Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la si arini pa Toqere Olive.

Tozi Va Kenue nia Zisu sa Inoso te Pita
(Matiu 26:31-35; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38)

27 Meke zama se Zisu koa rini, "Kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, sina zama sa Kinubekubere Hope:
'Kote sekea Tamasa sa Sepati,
meke kote ta hurakatae sari doduru sipi,' gua.*
28 Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va kenue koa gamu pa Qaleli si Rau," gua si Asa.*
29 Ba zama se Pita, "Be govete beto sari doduru hire, ba arau si namu lopu kaqu luara hokarigo," gua si asa.
30 Meke zama la ia Zisu se Pita, "Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo vina rua totoso sa kokorako kohite boṉi, si kote oso Nau goi si Rau ka ṉeta totoso," gua si Asa.
31 Ba toke sisigitia Pita si Asa, "Be mate turaṉigo rau, ba lopu kaqu hite osonigo rau!" gua si asa. Meke zama beto gua tugo asa sari doduru disaepeli.

Varavara se Zisu pa Qetisemani
(Matiu 26:36-46; Luke 22:39-46)

32 La si arini pa keke vasina pozana Qetisemani, meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, "Habotu tani gamu, maqu la varavara si Rau."
33 Meke turaṉi Sa sari Pita, Zemisi, e Zone; meke podalae talotaṉa sisigiti, na balabala mamata si Asa.

---

* **14:22** Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide.
* **14:24** Ekd 24:8; Zer 31:31-34 * **14:27** Zak 13:7 * **14:28** Mt 28:16

34 Meke zama si Asa koarini, “Sa maqomaqoqu si siṉia
na tinalotaṉa nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani,
mamu kopu na varavara,” gua si Asa.
35 Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa eko
oporapaha pa pepeso, meke varavara tepa ia Sa sapu be
boka, si mani tava rizu koa Sa sa totoso tinasigiti hie, gua.
36 Meke zama si Asa, “Tamaqu, loketoṉa si tasuna koa Goi.
Mamu va rizu taloa ia sa kapa tinasigiti hie koa Rau, ba lopu
Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi,” gua si Asa.
37 Meke pule la koari ka ṉeta disaepeli si Asa, meke dogori
Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, “Saimone, puta
si goi? Vegua, lopu boka kopu na varavara turaṉau goi si
Rau pa keke aoa?
38 Mi kopu na varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke.
Sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini,” gua si Asa.
39 Meke keke totoso pule si la si Asa, meke varavara pule
kekeṉoṉo gua tugo totoso kekenu.
40 Beto asa si pule mae pule koari ka ṉeta Nana disaepeli
si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola si
arini, meke lopu gilania rini sapu na sa si kote zama la nia
koa Sa.
41 Meke sipu pule mae Sa pa vina ṉeta totoso, si zama la si
Asa koa rini, “Lopu ṉazulu gamu tu puta si gamu? Leana,
ele pada mo! Sa totoso si ele kamo pude kaqu ta vala pa
limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie.
42 Dotu, ele kamo mo hie sa tie pu vata qoraqu Rau! Aria,
turu mada la tutuvia,” gua se Zisu.

Sa Tinuqe Vagina e Zisu
(Matiu 26:47-56; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

43 Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo mo se Ziudasi
sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli ni rina
ṉati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese,
meke sari na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke puku
minate varipera. Paleke dia vedara na huda sekesekeana si
arini.
44 Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi sa tie
qoraqora koa rini, “Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo
sa tie sapu hiva nia gamu. Mae tuqe vagia, mamu turaṉa
taloa nia,” gua si asa.
45 Meke sipu kamo mae tugo se Ziudasi, si ene toṉoto la
koe Zisu si asa, meke zama, “Titisa,” meke tiqe ahoa sa si
Asa.
46 Meke mae vagia rini se Zisu, meke tuqe va nabua.
47 Ba keke ri kasa disaepeli pu turu vasina, si saputu vagia
sa sa nana magu, meke seke tarasa pania sa si keke kali
taliṉana sa pinausu tanisa ṉati hiama kenukenue.

48 Meke tiqe zama la koa rini se Zisu, “Na tie hikohiko
na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda
sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au?
49 Doduru rane si koa variva tumatumae turaṉa gamu Rau
pa Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au gamu. Ba sina kaqu tava
gorevura sa Kinubekubere Hope,” gua si Asa.*
50 Meke govete veko pania ri doduru disaepeli si Asa.
51 Ba keke tie vaqura sapu hade nia si keke poko lineni
mo si luli koe Zisu, meke hiva tuqe vagia rini si asa.
52 Ba sipu tuqea rini sa nana poko, si luara pania sa, meke
govete taloa nana dododohona.

Ta Turaṉa La se Zisu koa sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu
(Matiu 26:57-68; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24)

53 Meke turaṉa la nia rini pa vetu tanisa ṉati hiama
kenukenue se Zisu, vasina pu korapa koa varigara sari
doduru ṉati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari
na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese.
54 Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke nuquru la
koasa pavasa pa sadana sa vetu tanisa ṉati hiama. Vasina
si habotu somanae koari na tie kopu si asa, meke maliha
nana pa nika.
55 Ego, podekia rina ṉati hiama, meke sari doduru tie pa
korapa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude hata vura ni
si kaiqa vina sosode, pude boka zutua meke va matea gana
se Zisu gua, ba lopu boka si arini.
56 Soku tugo tie si zutua se Zisu koari na dia kinohakoha,
ba lopu variṉoṉoi sari na dia vivinei.
57 Meke tiqe turu sari kaiqa tie, meke zutu kokoha ia rini
se Zisu. Zama si arini,
58 “Avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: ‘Kote huaria
Rau sa Zelepade hie sapu kuria rina tie, meke koari ka ṉeta
rane, kote kuria Rau si keke sapu lopu ta kurina pa tie,’ ”
gua.*
59 Gua asa, ba lopu vari kekeṉoṉoi tugo si arini.
60 Meke turu pa kenudia ri doduru sa ṉati hiama
kenukenue, meke nanasia sa se Zisu, “Vegua, lopu kote
olaṉia tu Goi gua sapu zutu nigo rini?” gua si asa.
61 Ba lopu kulu meke lopu zama nia keketoṉa se Zisu. Ke
nanasa pulea sa ṉati hiama kenukenue si Asa, “Agoi tugo
sa Karisito, sa Tuna sa Tamasa ta manaena?” gua si asa.
62 Meke olaṉa se Zisu, “Uve, Arau tugo! Meke kote dogoria
gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa

* **14:49** Lk 19:47, 21:37 * **14:58** Zn 2:19

pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira, meke kote dogoria gamu
pulena mae pa korapadi ri na lei pa maṉauru si Asa!” gua
si Asa.*
63 Meke daku rikatia sa ṉati hiama kenukenue sa nana
poko meke zama, “Lopu hiva ni pule gita si kaiqa tie va
sosode!
64 Ele avosia mo gamu sapu va tamatamasae pule nia si
Asa. Ke nasa sa mia binalabala?” Meke va egoa ri doduru
sapu ele sea mo si Asa, ke garona tugo pude tava mate, gua.*
65 Meke podalae loroa ri kaiqa se Zisu, meke pusi nia poko
rini isumatana. Meke sekea tugo rini si Asa, meke zama,
“Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo,” gua si arini.
Meke hena vagia rina tie kopu pa Zelepade si Asa, meke
poharia.

Osonia Pita se Zisu
(Matiu 26:69-75; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)

66 Sipu korapa koa nana panapeka pa korapana sa pavasa
pa sadana sa vetu se Pita, si ene tata la si keke nabulu vineki
tanisa ṉati hiama kenukenue.
67 Totoso dogoria sa se Pita korapa malihana, si doṉo totoa
sa si asa, meke zama, “Agoi tugo si keke sapu hoke luli koe
Zisu sa tie Nazareti,” gua si asa.
68 Ba oso si asa, “Lopu hite gilania rau sapu gua zama nia
goi sana,” gua si asa. Meke sipu ene vura la koasa lolomo
ene vura pa sadana sa vasina varipituina si asa, si kabo mo
sa kokorako.
69 Dogoro pulea sa nabulu vineki si asa, meke zama la koa
rini pu turu tata si asa, “Asa tugo si keke sapu luli koe Zisu!”
gua.
70 Ba oso pule tugo se Pita. Lopu seunae sapu gua asa, si
zutu pulea pule ri kasa sapu koa tata vasina si asa, “Namu
agoi hokahokara mo si keke pu lululi koa Sa, sina tie Qaleli
tugo si agoi,” gua si arini.
71 Ba zama se Pita, “Zama tokotokoro si rau pa hinokara!
Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa. Namu lopu
hite gilana hokaria rau sa tie sapu zama nia gamu!” gua si
asa.
72 Pa totoso tugo asa, si kabo vina rua mo sa kokorako, ke
tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, “Sipu
lopu ele kabo vina rua sa kokorako, si kote oso Nau goi si
Rau ka ṉeta totoso,” gua. Ke kabo ṉusuṉusurae gana si asa.

15

Ta Turaṉa La Koe Paelati se Zisu
(Matiu 27:1-2,11-14; Luke 23:1-5; Zone 18:28-38)

---

* **14:62** Dan 7:13 * **14:64** Liv 24:16

1 Pana munumunu hokara si tuturei vivinei sari na ṉati
hiama koari na koimata tadi na tie Ziu, meke koari na tie
va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke koari doduru
pule pu koa pa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, pude di
vizatia sa siraṉa gua pude va matea se Zisu. Pusi rini sari
na limana, meke turaṉa la nia rini si Asa koe Paelati.
2 Meke sipu kamo rini vasina si nanasia Paelati se Zisu,
"Vea Agoi tugo sa Baṉara tadi na tie Ziu?"
Meke olaṉa si Asa, "Uve, gua tugo sapu zama nia goi
sana," gua si Asa.
3 Meke soku ginugua kaleadi si zutu nia rina ṉati hiama
se Zisu.
4 Ke nanasa pulea Paelati si Asa, "Na vegua ke lopu hite
olaṉa tu si Goi? Avoso latu koari doduru dia tinazutumu
Goi!" gua si asa.
5 Ba korona kulu se Zisu, ke magasa hola nana se Paelati.

Sa Vinizata pude Va Matea se Zisu
(Matiu 27:15-26; Luke 23:13-25; Zone 18:39 kamo hinia 19:16)

6 Meke sa hahanana te Paelati pa totoso Pasova, si pude
rupahia si keke tie ta pusina pu ta tepa koari na tie pa totoso
asa.
7 Keke tie, e Barabasi pozana, si ta pusi turaṉae koarini
pu raza ia sa qinavuna Roma. Koasa vinaripera si va mate
tie tugo si asa.
8 Meke sipu varigara sa kobi tinoni si podalae tepa ia
rini se Paelati pude va malumu nia koa rini sapu gua hoke
tavetia sa.
9 Meke nanasa la i Paelati si arini, "Hiva nia gamu si pude
vata rupaha vatua koa gamu sa Baṉara tadi na Ziu?" gua
si asa.
10 Sina gilania nana Paelati sapu na konokono nia mo rina
ṉati hiama se Zisu, ke luara la nia rini koa sa.
11 Ba sovuti rina ṉati hiama sari na kobi tinoni, pude mani
vata rupaha la nia Paelati koa rini se Barabasi, ba lopu se
Zisu, gua.
12 Meke zama pule la koasa kobi tinoni se Paelati, "Ke sa
kaqu tavete nia rau se Zisu, sapu poza nia Baṉara tadi na
tie Ziu gamu?" gua si asa.
13 Meke velavela si arini, "Va matea pa korosi!" gua si
arini.
14 Ba nanasa pulei tugo Paelati sarini, "Na sinea sa si
tavetia Sa?"
Ba velavela va sisigitae si arini, "Va matea pa korosi!" gua
si arini.
15 Sina hiva va qetua Paelati sa kobi tinoni, ke vata rupaha
la nia sa koarini se Barabasi. Ba tozi ni sa sari na solodia

pude seke nia hilihiliburuana se Zisu, meke tiqe luara vala nia sa koa rini si Asa pude di la va matea pa korosi, gua.

Nonovalia rina Solodia se Zisu
(Matiu 27:27-31; Zone 19:2-3)

16 Meke turaṉa nuquru la nia rina solodia se Zisu, koasa pavasa pa vetu qavuna, meke tioko varigara beto mae ni rini sari na solodia. 17 Meke va sage nia poko pepolo tana baṉara rini si Asa, meke tavetia rini si keke piribatu rakirakihi guana toropae baṉara, meke va hakea rini pa batuna.
18 Meke va lavalavata kokoha ia rini si Asa meke zama: "Mani toa va gelenae sa Baṉara tadi na tie Ziu!" gua.
19 Meke seke nia kolu rini batuna, meke loroa, na kokotuṉu meke todoṉo nia rini si Asa.
20 Sipu beto ṉoṉovala gunia rini si Asa, si va gorea rini sa poko pepolo, meke va sage pule ni rini sari Nana poko soti, meke tiqe turaṉa vura nia rini, pude la va matea pa korosi.

Tava Mate pa Korosi se Zisu
(Matiu 27:32-44; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27)

21 Koasa dia inene la si tutuvia rini si keke tie Saerini, pozana si e Saimone, na tamadia ri Alekezada e Rupasi, na tiqe nuquru maena mo pa Zerusalema si asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi te Zisu.*
22 Meke turaṉa la nia rini se Zisu pa keke vasina pozana Qoloqota, ginuana asa si na vasina batu tomate.*
23 Vasina si hiva poni nia rini sa vaeni sapu ta henie oto, pozana moa,* ba korona napoa Zisu si asa.
24-25 Meke poka nia rini pa korosi si Asa, pa sia koloko munumunu, meke mudumudukeda ni rini sari Nana poko pude dogoria esei kote vagi.*
26 Ta kubere guahe sa tinazutuna Sa: "SA BAṈARA TADINA TIE ZIU," gua.
27 Meke karua tie hikohiko si somana ta poka turaṉae koe Zisu pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena.
28 [Ke tava gorevura sa Kinubekubere Hope sapu guahe: "Ta nae turaṉae koari na tie kaleadi si Asa," gua.]*
29 Sari na tie pu ene hola si va qenoqeno batu, meke pesipesia rini se Zisu, "Ke isana, si Agoi sapu kote huaria sa Zelepade, meke kuri pulea pa ka ṉeta rane, gua!*

---

* **15:21** Rom 16:13 * **15:22** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinoṉona sa toqere asa si guana batu tomate. * **15:23** Moa si na oto maena pa huda, ba lopu bakala sa ginuana meke napoa rini. Gina na meresena hukata sigiti. * **15:24-25** Sam 22:18 * **15:28** Ais 53:12 * **15:29** Sam 22:7, 109:25; Mk 14:58; Zn 2:19

30 Ego, mamu harupu pulenigo, mu gore mae pa korosi
kamahire!” gua si arini.
31 Sari na ṉati hiama, meke sari na tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese, ba zama ṉoṉovala kekeṉoṉo
gunia tugo rini asa se Zisu, meke vari zamai guahe teledia,
“Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka harupu pule nia telena!
32 Ego, be sa Karisito, sa Baṉara tadi na tie Izireli si Asa,
si mani gore mae kamahire pa korosi, pude mada dogoria
meke va hinokaria!” gua si arini. Sari karua pu somana ta
poka pa korosi ba zama ṉoṉovala la gua tugo koe Zisu.

Sa Minate te Zisu
(Matiu 27:45-56; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30)

33 Sipu kamo sa korapa rane, si huporo sa doduru popoa,
padana ka ṉeta aoa.
34 Sipu kamo sa ṉeta koloko si velavela se Zisu, *“Iloi, Iloi,*
lema sabakatani?” Sa ginuana sa si guahe: “Qua Tamasa,
Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?” gua.*
35 Totoso avosia ri kaiqa pu tuturu tata, si zama si arini,
“Avoso la, korapa tiokia Sa se Ilaiza!” gua.
36 Meke haqala la nia keke ri kasa si keke puha, meke
poṉa va bobosia sa pa vaeni pasana, meke va sotoa sa pa
keke kolu, meke huhuku sage la nia sa koe Zisu, pude va
napo nia, gua. Beto meke zama si asa, “Aqa paki! Mada
dogoria, hokara kote mae va gorea Ilaiza Sia pa korosi,” gua
si asa.*
37 Meke velavela va ululae se Zisu, meke luaria Sa sa
sinino.
38 Meke ta rikata rua gana sa poko gobana sa Lose
Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalema, podalae
panauluna, meke kamo pa hubina.*
39 Meke sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia pu korapa
turu pa kenuna sa korosi, sari doduru gua pu ta evaṉa koasa
minate te Zisu, si zama si asa, “Hinokara, na Tuna tugo
Tamasa sa Tie hie,” gua si asa.
40 Kaiqa barikaleqe si korapa koa vasina pa seu, meke
doṉodoṉo la. Koa somanae dia koa rini vasina sarini hire:
e Mere pa vasileana Magidala, e Salome, meke Mere sa
tinadia ri Zemisi sapu mudina meke e Zosepa.*
41 Lulidi mae koe Zisu pa Qaleli si arini pude toka nia
si Asa, meke soku pule barikaleqe si koadia vasina, saripu
lulidi koa Sa, sipu sage mae pa Zerusalema si Asa.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu
(Matiu 27:57-61; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

---

* **15:34** Sam 22:1 * **15:36** Sam 69:21 * **15:38** Ekd 26:31-33 * **15:40** Lk 8:2-3

42 Na Rane Va Namanama bisa sa rane asa, sapu sa rane
vugo si sa rane Sabati. Ke sipu tata lodu sa rimata,
43 si sage va mataqara la se Zosepa, tie pa Arimatia, koe
Paelati meke tepa vagia sa sa tinina e Zisu. Na somanana
koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu,
meke asa ba somana aqa nia tugo sa minae tanisa Binaṉara
te Tamasa.
44 Magasa se Paelati totoso avoso nia sa sapu ele mate tu se
Zisu. Ke tiokia sa sa palabatu tadi na solodia, meke nanasia
sa, sapu be ele mate hinokara tu se Zisu, gua.
45 Totoso gilana valeania sa koasa palabatu tadi na
solodia, sapu ele mate tu se Zisu, si va malumu la nia sa
koe Zosepa sa tinina.
46 Holua Zosepa si keke poko keoro lineni. Va gore vagia
sa sa tinina e Zisu, meke hade nia koasa poko keoro, meke la
vekoa sa pa korapa lovu sapu ta horena pa kali toqere. Beto
asa si topili tuku la nia sa si keke patu nomana pa sasadana
sa lovu.
47 Mere pa vasileana Magidala, meke Mere sa tinana
Zosepa, si koadia, meke dogoria dia sa vasina pu ta veko
sa tinina e Zisu.

16

Sa Tinuru Pule te Zisu
(Matiu 28:1-8; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

1 Sipu hola sa rane Sabati, si la holu oela humaṉa lea sari
Mere sapu sa barikaleqe Magidala, meke e Mere sa tinana
Zemisi, meke e Salome, pude ṉuzapa nia pa tinana Zisu,
gua.
2 Pana munumunu hokara pa rane Sade, sipu tiqe gasa
vaqura sa rimata, si topue la pa lovu si arini.
3 Meke vari nanasi teledia si arini, “Esei kote topili poni
gita sa patu pa sasadana sa lovu?” gua.
4 Ba sipu doṉo la dia gua si sa patu, sapu nomana hola, si
ele ta topili palae tu.
5 Ke nuquru la pa korapa lovu si arini, meke dogoria
rini vasina si keke tie vaqura*, korapa habotu nana pa kali
matao, na poko keoro gele doduru si asa, ke matagutu hola
si arini.
6 Zama sa tie, “Mi lopu matagutu na magasa si gamu!
Gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu se Zisu sa tie
Nazareti, sapu tava mate pa korosi. Lopu koa tani si Asa;
ele turu pule tu! Dotu sa vasina sapu veko nia rini si Asa.
7 Mi la kamahire mamu tozini sari Nana disaepeli, meke
koe Pita tugo sa inavoso hie: ‘Korapa la va kenue koa gamu

* **16:5** Sa tie vaqura hie si keke Mateana, mamu tiro la ia Matiu 28:5:

pa Qaleli si Asa. Vasina tu kaqu la dogoria gamu si Asa, gua puta tugo sapu ele tozini gamu Sa,’” gua si Asa.*
8 Ke vura si arini, meke govete luaria rini sa lovu. Matagutu na magasa dia, ke lopu hite vivinei koa ke tie si arini.

[Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lopu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20.]

KEKE VINAHOKOTO KOANA KOASA QOSIPELI

Vata dogoro Koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu
(Matiu 28:9-10; Zone 20:11-18)
9 [Pa mudina sa tinuru pule te Zisu pa minate pana munumunu hokara pa rane Sade, si la vata dogoro kekenu si Asa koe Mere, sapu sa barikaleqe Magidala. Koasa si hipuru pani Zisu sari si ka zuapa tomate.
10 Ke la tozi ni sa sarini pu lulidi koe Zisu, meke pu korapa kabo na talotaṉa.
11 Totoso avoso nia rini sapu ele turu pule se Zisu, meke ele dogoria tu sa, gua, si lopu va hinokaria rini si asa.

Vura se Zisu Koari Karua Disaepeli
(Luke 24:13-35)
12 Meke sipu ele hola sapu gua asa, si vura votivotikaena se Zisu koari karua disaepeli koasa dia inene la pa keke popoa.
13 Ke pule sari kara, meke la tozi ni ri sari doduru disaepeli pule, ba lopu va hinokari tugo rini sari kara.

Vata Dogoro Koari ka Manege Eke se Zisu
(Matiu 28:16-20; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)
14 Mumudi si vura la koari ka manege eke disaepeli se Zisu, totoso korapa henahena si arini. Meke norei Sa, sina loke dia rinaṉeraṉe si arini, meke korodia va hinokari rini, sarini pu dogoria mudina sapu turu pule si Asa, gua.
15 Meke zama la koa rini si Asa, “La gamu pa ninae vasina pa kasia popoa, mamu tarae nia sa Inavoso Leana koari doduru tie.*
16 Asa sapu va hinokara meke ta papitaiso, si kote ta harupu, ba asa sapu lopu va hinokara, si kote tava kilasa pa Heli.
17 Kaqu ta vala koa rini pu va hinokara sa ṉiniraṉira pude tavete tinavete variva magasadi gua hire: Kote hipuru palae tomate kaleadi si arini pa korapa pozaqu Rau, kote zama pa votivotiki vinekala si arini.

---

* **16:7** Mt 26:32; Mk 14:28 * **16:15** TTA 1:8

18 Be taṉini noki, babe napoa rini sapu variva mate, ba
lopu kote kaleana nia rini, kote opo ni limadi rini sari na
tie mohodi, meke kote magogoso dia,” gua si Asa.

Ta hena Sage La pa Maṉauru se Zisu
(Luke 24:50-53; Tinavete 1:9-11)

19 Meke sipu beto zama koarini se Zisu sa Baṉara, si ta
hena sage la pa Maṉauru si Asa, meke habotu* pa kali
mataona sa Tamasa.*

20 Meke la tarae pa ninae vasina sari na disaepeli, meke
somana tavetavete turaṉi sa Baṉara meke va sosodei sari
Nana zinama koari na tinavete variva magasadi sapu evaṉi
rini.]

* **16:19** Ginuana “Habotu pa kali mataona sa Tamasa,” si pude koa Baṉara si Asa koasa Binaṉara te Tamasa. * **16:19** TTA 1:9-11

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA
LUKE
Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Luke, si tozia sapu e Zisu tugo sa Hinarupu sapu ele tava tatarana pude tadi na tie Izireli, meke tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tozia tugo Luke pa nana kinubekubere sapu ele ta tioko koasa Maqomaqona sa Tamasa se Zisu, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala. Meke sa Inavoso Leana hie si balabala sisigiti sari doduru tie pa kasia popoa, koari hopeke dia minalaṉa na tinasuna.

Sa "qinetuqetu" si keke ṉati zinama pa Qosipeli te Luke. Ta dogoro sisigiti si hie koari na hinia kekenu tanisa Qosipeli hie, vasina ta tozi sa minae, na pinodo te Zisu, meke pa vinabetona si ta tozi sa totoso pu ta hena sage pule pa Maṉauru se Zisu.

Sa vivineina sa tinoqolo na vina enena la sa vina hinokarana e Karisito, si tozia tugo e Luke pa buka Tinavete Tadi na Apositolo.

Koari na pinaqapaqahana sa Qosipeli te Luke hie si boka dogoria gita sapu pa pinaqaha vina rua meke vina onomo, si koa dia sari kaiqa tiṉitoṉa sapu telena mo sa Qosipeli te Luke si tozi.

Kekeṉoṉo sa kinera tadi na mateana, sa inene la tadi na Sepati koasa Haha Zisu, sa kinoa te Zisu pa Zelepade, sa vivineina sa tie Sameria leana, meke sa koburu muliuṉu.

Pa korapana la sa Qosipeli hie, si ta tozi va ṉiṉira sa ginuana sa vinaravara, sa Maqomaqo Hope, sa tinavete varitokae tadi na barikaleqe koasa ninabulu te Zisu, meke sa tinaleosae te Tamasa koari na sinea tana tie.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa pinodalaena sa Qosipeli. Hinia 1:1-4

Totoso podo meke kobukoburudi sari Zone Papitaiso, e Zisu. Hinia 1:5 kamo hinia 2:52

Ninabulu te Zone Papitaiso. Hinia 3:1-20

Sa pinapitaiso meke sa totoso ta toketoke se Zisu. Hinia 3:21 kamo hinia 4:13

Sa ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 4:14 kamo hinia 9:50

Beto pa Qaleli meke la pa Zerusalema se Zisu. Hinia 9:51 kamo hinia 19:27

Sa Nana totoso mumudi e Zisu pa Zerusalema meke koari na vasidi pu tata vasina. Hinia 19:28 kamo hinia 23:56

Sa tinuru pule te Zisu pa minate, sari na totoso ta dogoro pule, meke sa Nana sinage pule pa Maṉauru. Hinia 24:1-53

Sari Zinama Tuketukele

1 Soku tie si ele podekia, pude vagi varigara ni sari na vivineidi rina tiṉitoṉa pu ele ta evaṉa pa vari korapada gita, koari na rane la hiroi.
2 Ele kuberi rini sari vivinei, gua pu totozini gami arini pu ele dogoro soti matadi podalae pa podalaena, meke ele tarae nia tugo rini sa inavoso te Tamasa asa.
3 Gua asa, ke leana tugo pude kubere atu ni rau koa goi Tiopilasi pu ta pamaṉaemu, sari na vinari lulidi rina ginugua hire; sina ele viliti valeani, na va sosode valeani rau sari doduru vivinei, podalae pa pinodalaena meke kamo pa rane ṉinoroi.
4 Gua pude mu tumae nia sa hinokara koari doduru vina tumatumae sapu ele ta poni ni goi.

Ta Tozi Va kenue sa Pinodo te Zone Papitaiso

5 Pa totosona pu koa baṉara se Herodi[d] koasa pinaqaha popoa pa Ziudia, si koa nana vasina si keke hiama, pozana e Zakaraea, pa puku hiama te Abaeza. Se Lizabeti, sa nana barikaleqe, ba gore mae tugo pa keke tututi hiama sapu koe Eroni.*
6 Na tie toṉoto sari kara pa kenuna sa Tamasa, meke luli valeani ri kara sari doduru tinarae, na ginarunu te Tamasa.
7 Ba loke tudia sari kara, sina tige se Lizabeti, meke ele barogoso na kaleqe tugo sari kara.
8 Ego, keke rane si kamo sa totoso tavetavete tanisa puku hiama sapu somana nia e Zakaraea pa Zelepade, meke korapa taveti sa sari na nana tinavete hiama pa kenuna sa Tamasa.
9 Lulia rini sa hahanana tadi na hiama, ke mudu-mudukeda si arini, meke ta vizata se Zakaraea pude nuquru la pa korapa lose hopena tanisa Baṉara meke tavetia sa vina uququ ruqa humaṉa lea pa hope[d].
10 Meke sipu kamo sa totoso si nuquru la si asa meke va uququ ruqa humaṉa lea, meke koa varavara pa sada sari vinarigara tie pu mae vahesi.
11 Meke vura koa sa sa mateana te Tamasa, turu nana pa kali mataona sa hope, vasina tava uqu sa ruqa humaṉa lea.
12 Totoso dogoria Zakaraea sa mateana, si ta duaṉa na matagutu si asa.

---

* **1:5** 1 Koron 24:10

13 Ba zama la koa sa sa mateana, “Mu lopu matagutu
Zakaraea! Ura ele avosia Tamasa sa mua vinaravara, ke
kote podoa e Lizabeti, sa mua barikaleqe, si keke koburu
koreo, meke kote poza nia Zone goi si asa.
14 Kaqu koa qetuqetu hola si goi, meke sari sokudi pana
podo si asa.
15 Kote keke tie arilaena hola si asa pa kenuna sa Baṉara.
Lopu kaqu napo vaeni, meke sari napo ṉiṉiradi si asa, meke
kote ta siṉie nia sa sa Maqomaqo Hope podalae totoso podo
sa.*
16 Sokudi ri na tie Ziu, si kote turaṉa pule mae ni sa koasa
Baṉara, sa dia Tamasa.
17 Meke kote la va kenue si asa koasa Baṉara pa
ṉiniraṉira te Tamasa, kekeṉoṉo sa poropita Ilaiza, pude va
kekeri bulodi sari na tamadia, meke koa varivari tatarue
koari na tudia. Meke kaqu va kekere maei sa sari na tie va
gugue, pude balabala kekeṉoṉo gua rina tie toṉoto, meke
kote va namanama vekoi sa sari na tinoni tanisa Baṉara,”
gua sa mateana.*
18 Meke zama la koasa mateana se Zakaraea, “Vegua
meke kote gilania rau sapu kote boka ta evaṉa sapu gua
hie? Sina ele barogoso si rau, meke ele kaleqe tugo sa qua
barikaleqe,” gua si asa.
19 Meke olaṉa sa mateana, “Arau se Qebireli, arau si turu
pa kenuna sa Tamasa, meke garunau Sa pude mae tozi nigo
sa inavoso leleana hie.*
20 Kamahire si kote poka si agoi meke lopu boka zama
osolae kamo sa rane sapu kote tava gorevura si asa, sina
lopu va hinokari goi sari qua zinama, sapu kote ta evaṉa
pa dia totoso gotodi,” gua sa mateana.
21 Korapa gua si aqa lamo nia rina tinoni se Zakaraea,
meke balabala si rini sapu na vegua ke koa seunae si asa pa
korapana sa lose hopena, gua.
22 Meke totoso vura mae tugo sa, si lopu boka zama la
koa rini si asa, ke gilania rini sapu keke dinogodogorae si
ele dogoria sa pa korapana sa lose hopena. Meke sina lopu
boka zama si asa, ke zama lima la koa rini si asa.
23 Meke sipu hokoto sa nana totoso tavetavete pa
Zelepade, si pule la pa nana vetu se Zakaraea.
24 Meke mudina asa si ari tiana mo se Lizabeti sa nana
barikaleqe, ke koa tome mo pa vetu se Lizabeti ka lima
sidara.
25 Meke zama si asa, “Kamahire tu si vata dogoro nau
sa Baṉara sa Nana tataru, meke vagi pania Sa sa qua
kinurekure pa kenudi ri na tinoni,” gua si asa.

---

* **1:15** Nab 6:3 * **1:17** Mal 4:5-6 * **1:19** Dan 8:16, 9:21

Ta Tozi sa Pinodo te Zisu

26 Meke totoso kamo sa vina onomo sidarana sa molu te
Lizabeti, si garunu la nia Tamasa sa mateana Qebireli, koasa
vasileana pa Qaleli, sapu Nazareti pozana.
27 Keke inavoso te Tamasa si paleke la nia sa koa keke
vineki vaqura vasina, pu ele ta pinirovetu vekona pude kote
haba ia keke tie pozana Zosepa, sapu podo mae pa tutina
Devita sa baṉara. Sa pozana sa vineki si e Mere.*
28 Mae sa Mateana koe Mere meke zama, "Mu koa qetu,
agoi pu ta vizatamu na ta manaemu. Sa Baṉara si koa koa
goi!" gua sa mateana.
29 Ta duaṉa hola ni Mere sari zinama tanisa Mateana, ke
balabala hata sisigitia sa ginuana sa inavoso hie.
30 Ba zama la koa sa sa mateana, "Mere! Mu lopu
matagutu, ura ele ta vizata si goi sina tataru hola nigo sa
Tamasa.
31 Ura kote aritiamu si goi, meke kote podoa goi si keke
koburu koreo, meke kaqu poza nia 'Zisu' goi si asa.*
32 Kote koa tava lavata si Asa, meke kote ta pozae na Tuna
sa Tamasa Ululuna Hola. Meke sa Tamasa, sa Baṉara si kote
va Baṉaria si Asa, gua tugo sa tamana pukerane, sapu se
Devita.*
33 Meke kote koa Baṉara si Asa pa tutina e Zekopi ninae
rane ka rane, meke sa Nana Binaṉara si loke vina betona!"
gua sa mateana.
34 Meke nanasa la koasa mateana se Mere, "Vegua meke
kote boka podoa rau sa koburu, sina lopu ele koa turaṉa tie
si rau?" gua si asa.
35 Meke olaṉa sa mateana, "Sa Maqomaqo Hope si kote
kamo atu koa goi, meke sa ṉiniraṉira te Tamasa sapu
Ululuna Hola kote va aqoro igo. Gua ke sa koburu hopena
hie sapu kote podo si kote ta pozae na 'Tuna sa Tamasa.'
36 Mu balabala ia se Lizabeti, sa turaṉamu sapu tige meke
ele kaleqe tu, ba kamahire si ele onomo sidarana sa molu
tanisa.
37 Ura loketoṉa hokara si tasuna koe Tamasa pude
tavetia," gua sa Mateana.*
38 Meke zama se Mere, "Na nabulu te Tamasa si arau, ke
mani ta evaṉa tugo koa rau gua sapu zama nia goi," gua si
asa. Meke taluarae taloa sa mateana koa sa.

Enene La Koe Lizabeti se Mere

39 Lopu seunae si va qaqiri mo se Mere, meke topue
bebeno la si asa koa sa vasileana koari na toqere pa soloso
Ziudia.

---

* **1:27** Mt 1:18 * **1:31** Mt 1:21 * **1:32** 2 Samuela 7:12,13,16; Ais 9:7 * **1:37** Zen 18:14

40 Vasina si la nuquru si asa pa vetu te Zakaraea, meke la
zama qetuqetu koe Lizabeti.
41 Totoso avosia tugo e Lizabeti sa zinama qetuqetu te
Mere, si voluṉu sa koburu pa korapa tiana, meke ta siṉie
nia e Lizabeti sa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope.
42 Meke zama va ululae si asa, “Ta manaemu si goi koa
ri doduru barikaleqe, meke ta manaena tugo sa koburu pu
kaqu podoa goi.
43 Na vegua ke ta evaṉa tu koa rau sa ginugua nomana
hie, sapu sa tinana sa qua Baṉara si mae kamo tu koa rau?
44 Ura totoso avosia tugo rau sa zinama qetuqetu tamugoi,
si voluṉu qetuqetu sa koburu pa tiaqu.
45 Ta manaemu si agoi Mere, sina va hinokaria goi sapu
kote gorevura sapu gua zama nia sa Baṉara koa goi!” gua
si asa.

Sa Kinera Vinahesi te Mere

46 Meke zama se Mere:
“Sa buloqu si va lavatia sa Baṉara;*
47 meke qetuqetu nia sa maqomaqoqu sa Tamasa, sa
qua Hinarupu.
48 Sina arau si keke Nana nabulu,
pu lopu hite arilaequ,
ba balabala au tu Sa.
Ke kaqu poza nau tamanae
ri doduru sinage na sage si rau,*
49 sina koa gua koari na tiṉitoṉa marilaedi
pu evaṉi sa Tamasa Heheda koa rau.
Hopena tugo sa pozana;
50 meke koari na sinage na sage si vata dogoro nia Sa
sa Nana tataru variva taleosae,
koa ri pu pamaṉa nia si Asa.
51 Koasa lima ṉiṉirana Tanisa si taveti Sa sari Nana tinavete
ṉiṉiradi,
va talahuarae i Sa saripu vahesi puleni koari na dia
binalabala.
52 Va gore pani Sa sari na baṉara ṉiṉiradi pa dia tuturuana,
ba va lavati Sa sarini pu koa va pepekae.*
53 Poni va sokuni tiṉitoṉa leadi Sa saripu oviadi,
ba limalimadi meke va taloa i Sa saripu tagotagodi.
54 Ele toka nia Sa se Izireli sa Nana nabulu,
lopu muliṉi nia Sa pude tataru nia na taleoso nia
55 se Ebarahami meke sarini pu tuti gore koa sa pa sinage
na sage,

---

* **1:46** 1 Samuela 2:1-10 * **1:48** 1 Samuela 1:11 * **1:52** Zob 5:11, 12:19

gua sapu va tatara nia Sa koari tiatamada pukerane,”
gua si asa.*
56 Meke koa paki tu koe Lizabeti se Mere, padana ṉeta
sidara, meke tiqe pule la pa nana popoa soti.

Sa Pinodo te Zone Papitaiso

57 Meke sipu kamo sa totoso pude koa ta holae se Lizabeti,
si podoa sa sa tuna koreo.
58 Ke sipu avoso nia rina turaṉana, na nana butubutu,
sapu gua tataru gunia Tamasa si asa, si somana qetuqetu
turaṉia rini si asa.
59 Koasa vina vesu ranena podo gua sa koburu, si mae si
arini pude ta magu[d] si asa, meke hiva poza nia “Zakaraea”
rini si asa; pude poza luli koasa tamana, gua.*
60 Ba zama sa tinana: “Lokari! E Zone tu kote pozana si
asa,” gua.
61 Meke zama si arini koa sa; “Ai, loke turaṉamu goi si
pozapoza Zone,” gua si arini.
62 Ke zama pokapoka la ia rini sa tamana sa koburu,
nanasia rini sapu esei kote hiva poza nia sa sa koburu.
63 Ke tepa ia Zakaraea si keke kubekubereana, meke
kuberia sa si guahe: “Sa pozana sa si e Zone” gua. Ke
magasa beto sari doduru.
64 Meke pa totosona tugo asa, si boka zama pule se
Zakaraea, meke vahesia sa sa Tamasa.
65 Matagutu hola sari na tie pu koa tata vasina, meke ta
urahae la pa doduru vasileana koari na toqere pa soloso
Ziudia sari na inavosodi rina ginugua hire.
66 Meke sari doduru pu avosia sa ginugua hie, si va soku
nia binalabala rini sa guguana sa koburu, meke zama, “Na
sa beka si kote ta evaṉa koa sa?” gua. Ura bakala mo sapu
sa ṉiniraṉira te Tamasa si koa koa sa.

Sa Kinorokorotae te Zakaraea

67 Meke ta siṉie nia sa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope
se Zakaraea, ke korokorotae guahe si asa:
68 “Mada vahesia sa Baṉara sa Tamasa pa Izireli!
Ura mae si Asa pude harupi sari Nana tie, meke pude
vata rupaha gita.
69 Ele ponini gita Sa si keke Hinarupu ṉiṉirana,
pa tutina e Devita sa Nana nabulu.
70 Gua sapu ele va tatara nia Sa koari Nana poropita madidi
pukerane,
71 sapu kote harupu gita koari nada kana,
meke koa sa ṉiniraṉira tadirini pu kukitini gita,

* **1:55** Zen 17:7 * **1:59** Liv 12:3

72 meke kaqu tataru sisigiti ni Sa sari na tiatamada pukerane,
meke pude balabala pule ia sa Nana Vinariva Egoi hopena koe Ebarahami,
73 sapu zama tokotokoro nia Sa koe Ebarahami, sa tamada:
74 va tatara nia Sa, si pude va sare gita koari nada kana,
meke pude lopu matagutu ni gita si arini,
pana nabulu nia gita si Asa.
75 Meke pude boka koa va madi,
meke toṉoto si gita pa kenuna Sa doduru rane pa nada tinoa.
76 Ke agoi na tuqu si kote ta pozae na poropita[d] tanisa Tamasa Ululuna Hola.
Ura kote ene va kenue si goi koa sa Baṉara,
pude va namanama vekoa sa Nana siraṉa,*
77 pude tozi ni sari na Nana tie,
sapu kaqu ta harupu si arini,
koasa tinaleosaedi ri na dia sinea.
78 Ura sa nada Tamasa si lohi hola sa Nana tataru variva taleosae.
Gua ke sa rimata sapu gasa koa gita si kote mae gua pa maṉauru
79 pude kalalasa la koarini pu koa pa hinuporo,
koa rini pu koa tata sa minate,
pude matamatani gita pa nada inene la koasa siraṉana sa binule," gua si asa.*
80 Meke noma sage sa koburu; na ṉiṉira pa tinina meke pa maqomaqona. Meke koa mo si asa pa soloso qega, osolae kamo sa totoso pude vura ta dogoro si asa koari na tie Izireli.

2

Sa Pinodo te Zisu
(Matiu 1:18-25)

1 Koari na rane arini, si va turua e Oqasitasi, sa Baṉara Roma si keke tinarae pude kaqu ta kubere meke ta nae sari doduru tiena sa nana binaṉara, gua.
2 Hie sa ninae kekenu hokara totoso e Quiriniasi si na qavuna koasa pinaqaha popoa pa Siria.
3 Ke sari doduru tie si la pa dia vasileana soti, pude ta kubere, gua.
4 Ke taluarae pa vasileana Nazareti, koa sa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zosepa, meke la pa Ziudia, pa Betilihema, vasina podo se Devita sa baṉara. Sapu la nia Zosepa vasina, si na tutina e Devita si asa.

---

* **1:76** Mal 3:1 * **1:79** Ais 9:2

5 La si asa pude ta nae somanae koe Mere sapu ele ta
pinirovetu vekona pude haba ia sa, gua. Se Mere si ele
aritiana tu* pa totoso asa.
6 Meke sipu koa sari kara pa Betilihema, si kamo sa totoso
pude podo sa koburu.
7 Ke podoa sa sa tuna koreo kenuna, meke hade nia poko
tana haha sa, meke va ekoa sa si Asa pa vasina ganiganiana
tadi na kurukuru* ṉame, sina loke lolomo si koa koari na
vetu* tadi na tie maedi.

Sari na Tie Kopu Sipi meke sari na Mateana

8 Meke koadia pa popoa sana tata pa Betilihema, sari
kaiqa sepati, saripu koa kopu ni dia rovana sipi pa soloso
pana boṉi. 9 Meke vura va hodaka mae koa rini si keke
mateana te Tamasa, meke ṉedala vura koa rini sa kalalasa
tanisa Baṉara, ke matagutu sisigiti si arini.
10 Ba zama la koa rini sa mateana, "Mi lopu matagutu!
Ura paleke ponini gamu rau si keke inavoso leleana sapu
kote qetu hola nia ri doduru tie.
11 Ura ele podo ṉinoroi pa vasileana te Devita, sa mia
Hinarupu, Asa se Karisito[d] sa Baṉara!
12 Meke guahe sa vina gilagilana Sa koa gamu: Kote la
dogoria gamu si keke koburu, ta hadei poko tana haha
meke eko nana pa ganiganiana tadi na kurukuru," gua sa
mateana.
13 Meke vura va hodaka mae somana koa sa mateana asa,
si keke puku mateana lavata pa Maṉauru, meke vahesia
rini sa Tamasa pa dia kinera sapu guahe:
14 "Mani tava lavata sa Tamasa panaulu pa Maṉauru,
meke sa binule si mani koa pa pepeso, koa rini pu qetu
ni Sa," gua.
15 Totoso ele taluarae pule la pa Maṉauru sari na mateana,
si vari zamai sari na sepati, "Aria, mada la pa Betilihema,
mada la dogoria sapu gua ta evaṉa, pu ele tozini gita sa
Baṉara," gua si arini.
16 Ke topue tuture la si arini, meke la dogori rini sari Mere,
e Zosepa meke sa haha, korapa eko nana pa ganiganiana
kokobana tadi na kurukuru.
17 Sipu dogoria rina sepati sa haha, si vivinei ni rini koari
na tie sari doduru ginuguana sa koburu, gua sapu tozia sa
Mateana koa rini.
18 Ke magasa beto sari doduru pu avosia sa vivinei tadi
na sepati.

---

* **2:5** Mamu tiro la ia Lk 1:35: * **2:7** Sari na kurukuru ṉame hire si na bulumakao, na sipi, na qoti meke na doṉ'ki, na gua. * **2:7** Sa vetu tadi na tie maedi ginuana sina vetu vasina boka la koa na puta sari na tie enenedi.

19 Ba se Mere, si va naqiti sari doduru ginugua hire, meke
balabala va lohi ni pa bulona.
20 Meke taluarae pule taloa dia sari na sepati, va lavatia
na vahesihesia rini sa Tamasa koari doduru gua pu dogori,
na avosi rini, sina gua tugo sapu tozi ni sa mateana si ta
evaṉa.

Ta Vala Pozapoza se Zisu

21 Pa vina vesu rane, sipu kamo sa totoso pude ta magu
sa koburu, si poza nia Zisu rini si Asa, gua tugo sapu tozia
sa mateana totoso lopu ele aritiana nia tu Mere si Asa.*

Tava Madi pa Zelepade se Zisu

22 Meke sipu kamo sa totoso tadi Zosepa e Mere, pude
la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa, gua sapu tozia sa
Tinarae te Mosese, si paleke la nia tugo rini pa Zerusalema
sa haha pude va madia koe Tamasa.*
23 Gua sapu ta kubere pa Tinarae te Tamasa, sapu guahe:
“Doduru koburu koreo kenudi si kaqu tava madi vala koa
sa Baṉara,” gua.*
24 Meke pude la vala i ri karua koasa hiama si karu baruku
nomadi, babe karua tuna baruku, pude va vukivukihi poni,
gua sapu ta hivae koasa Tinarae te Tamasa.
25 Ego koa nana pa Zerusalema pa totoso asa, si keke tie
pozana si e Simione. Keke tie toṉoto si asa, meke va madi
pule nia koe Tamasa. Korapa aqa nia sa sa hinarupu tadi
na tie Ziu, meke sa Maqomaqo Hope si koa koa sa.
26 Ele va gilana nia sa Maqomaqo Hope koa sa, sapu lopu
kote turei mate si asa, osolae kaqu dogoro pakia tu sa sa
Karisito[d] sapu ele tava tatarana.
27 Ta turaṉa si asa koa sa Maqomaqo Hope pude nuquru
la koasa varivarigarana pa Zelepade. Meke sipu paleke
la nia ri karua tiatamana pa Zelepade sa koburu sapu se
Zisu, pude ta tavete koa Sa sapu gua ta hivae pa Tinarae te
Tamasa,
28 si kuka vagia Simione pa limana sa koburu, meke zama
guahe si asa koe Tamasa:
29 “Baṉara, gua sapu va tatara nia Goi,
si Mamu va taloa ia pa binule sa Mua nabulu kamahire.
30 Ura ele dogoro nia mataqu rau sa Mua tinaharupu,
31 sapu ele va namanama vekoa Goi
pa kenudi ri doduru tie pude dogoria:
32 Na kalalasa pude va vura ia sa Mua hiniva
koari na tie Zenitailo[d],

* **2:21** Liv 12:3; Lk 1:31 * **2:22** Liv 12:6-8 * **2:23** Ekd 13:2,12

meke na vina lavata koari na Mua tie Ziu,” gua si asa.*
33 Meke magasa hola ni ri karu tiatamana sa koburu, sari
na zinama te Simione, koasa guguana sa koburu.
34 Beto asa si mana ni e Simione si arini, meke zama guahe
si asa koe Mere, sa tinana sa koburu: “Sa koburu hie, si
ele ta vizatana koe Tamasa, pude na tinahuara, meke na
tinaharupu koari sokudi rina tie Ziu. Kote keke vina gilagila
maena koe Tamasa si Asa, sapu kote ta etulu koari soku tie,
35 meke sari na binalabala tomedi tadi soku tie, si kote
tava vura. Meke sa mua tinalotaṉa sapu guana magu
ṉaruna, si kote hova ia sa bulomu,” gua si asa.
36 Koa nana tugo vasina si keke poropita barikaleqe
pozana si e Ana, na tuna e Panuela, pa tutina e Asa. Na
kaleqe si asa, sapu ka zuapa vuaheni mo si koa turaṉia sa
sa loana mudina sa dia vinarihaba.
37 Ke koa naboko si asa meke kamahire si vesu ṉavulu
made vuahenina. Lopu hoke luaria sa sa varivarigarana pa
Zelepade ba vahesia sa sa Tamasa boṉi na rane, koa madi
pa ginani meke varavara si asa.
38 Pa totoso tugo asa si kamo se Ana vasina, meke zama
leana si asa koe Tamasa. Meke zama nia sa sa guguana sa
koburu koari doduru pu korapa aqa nia sa Tamasa, pude
vata rupahia sa popoa Zerusalema.
39 Meke sipu va hokoto betoi rini sari doduru ginugua,
saripu ta hivae koa sa Tinarae tanisa Baṉara, si taluarae
pule la pa Qaleli sari ka ṉeta tatamana, pa dia vasileana
soti pa Nazareti.*
40 Meke noma sage sa koburu, na ṉiṉira si Asa meke siṉia
na ginilagilana lohina[d] meke sa tataru lopu ta ṉana kamona
te Tamasa si koa koa Sa.

Sa Koburu Zisu si pa Zelepade

41 Doduru vuaheni si hoke la pa Zerusalema sari tiata-
mana Zisu, la somana koasa Inevaṉa Pasova[d].*
42 Meke sipu kamoa manege rua vuahenina se Zisu, si la
somana pule si arini koasa vinarigara, sapu hoke gugua tugo
doduru vuaheni.
43 Meke sipu hola sa vinarigara, si podalae topue pule sari
Mere e Zosepa, ba sa koreo, se Zisu, si koa hola Nana tu pa
Zerusalema. Ba lopu gilania ri karua tiatamana sapu gua
asa.
44 Balabala ia ri karua si hokara ene luli si asa koasa puku
vinarigara tinoni gua. Ke gua asa, si hola tu keke doduru
rane, meke tiqe doṉo hata ia ri kara koari na turaṉa dia, na
dia baere.

---

* **2:32** Ais 42:6, 49:6, 52:10 * **2:39** Mt 2:23 * **2:41** Ekd 12:1-27; Diut 16:1-8

45 Totoso lopu boka dogoria rini si Asa, si kekere pule latu
pa Zerusalema sari karua, meke la hata ia.
46 Pa rane vina ṉeta tu hoi, si tiqe la dogoria ri kara pa
korapa varivarigarana pa Zelepade. Korapa habotu somana
Nana si Asa, koari na tie va tumatumae pa Tinarae te
Mosese, meke avavoso na nananasi Sa si arini.
47 Magasa hola sari doduru pu va avosi sari Nana inolaṉa
koari na ninanasa.
48 Meke sipu la dogoria ri karu tiatamana, si magasa hola
sari kara, meke zama la koa Sa sa tinana, "Tuqu, na vegua
ke evaṉia Goi si guahe? Dotu, sa tamamu, meke arau si
talotaṉa hola koasa hinatamu Agoi," gua si asa.
49 Meke olaṉa si Asa, "Na vegua ke hatau tu gamu kara?
Lopu gilania tu gamu, sapu kaqu koa si Rau pa vetu tanisa
Tamaqu?" gua si Asa.
50 Ba lopu gilania ri kara ginuana sapu gua zama nia Sa
koa rini.
51 Ke luli Sa meke pule la pa Nazareti, meke koa va tabei
Sa si arini vasina. Ba lopu muliṉi ni sa tinana sari doduru
ginugua pu ta evaṉa hire.
52 Meke noma sage pa tinina, meke pa Nana ginilagilana
lohina se Zisu, meke ta qetue si Asa koe Tamasa, meke koari
na tie.*

3

Sa Tinarae te Zone Papitaiso
(Matiu 3:1-12; Maka 1:1-8; Zone 1:19-28)

1 Pa vina manege lima vuahenina sa binaṉara te Taebe-
riasi sa ṉati baṉara pa Roma, si e Ponitiasi Paelati si na
Qavuna pa Ziudia, e Herodi si na Baṉara pa Qaleli, meke sa
tasina sapu se Pilipi si pa Ituria, meke pa Tarakonitisi, meke
e Laesaniasi si na Baṉara pa Abileni,
2 meke ari Anasi e Kaeapasi sari ṉati hiama kenukenue.
Pa totoso asa si koa pa soloso qega se Zone, sa tuna
Zakaraea, meke mae koasa sa ginarunu te Tamasa pude la
tarae.
3 Gua asa, ke la se Zone pa doduruna sa pinaqaha popoa
koari karua kalina sa Ovuku Zodani, meke tarae guahe si
asa: "Mi kekere koari na mia sinea, mi ta papitaiso[d], meke
kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sinea!" gua si
asa.
4 Ura ta kubere pa buka te Aisea sari zinama sapu guahe:
"Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:
'Mi va nama nia sa siraṉa tanisa Baṉara,
mi va toṉotia vasina pu kote ene si Asa.*

* **2:52** 1 Samuela 2:26; ZT 3:4 * **3:4** Ais 40:3-5

5 Doduru lolomo si kote tava siṉi;
meke doduru toa na toqere si kote tava pepeka.
Sari na siraṉa koqidi si kote tava toṉoto,
meke sari na vasina koluradi
si kote tava memehe.
6 Meke sari doduru butubutu,
si kote dogoria sa tinaharupu te Tamasa!' gua."

7 Meke moatana sa kobi tinoni pu varigara la koe Zone pude ta papitaiso dia gua. Meke zama la koa rini si asa, "Gamu na tutimia na noki! Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?*

8 Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami!*

9 Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avaṉa nama pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika," gua si asa.*

10 Meke nanasia rina tinoni si asa, "Ke, na sa si kaqu tavetia gami?" gua si arini.

11 Meke olaṉa si asa, "Asa sapu karua nana poko, si mani ponia keke koasa pu loke nana, meke gua tugo si asa sapu ari gana ginani, si mani poni saripu oviadi," gua si asa.

12 Kaiqa ri na tie hata takisi*, si mae koasa pude ta papitaiso dia gua. Meke nanasia rini si asa, "Titisa, sapu gua gami hire, si sa kote tavetia?" gua si arini.*

13 Meke olaṉa la koa rini si asa, "Lopu vagi va hola ia sa takisi, ba pada ia mo gua sapu tava ego pa tinarae tana qinavuna," gua si asa.

14 Meke kaiqa solodia ba mae nanasa, "Vegua sapu gami hire? Na sa si kaqu tavetia gami?"

Meke olaṉa la si asa, "Mi lopu vagi zukuru poata koari na tie! Mamu lopu zutu kokoha ia si keke tie, ba mi qetu nia mo sa mia tinabara," gua si asa.

15 Sari tie si korapa aqa va ṉoṉo, meke podalae roverovea rini sapu hokara hie mo sa Karisito, gua si arini.

16 Ke tozi ni Zone sari doduru, "Arau si papitaisoni gamu kolo mo, ba Asa sapu korapa luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si rau! Lopu garoqu rau si pude rupahia sa Nana sadolo. Asa tu si kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope, meke na nika.

---

* **3:7** Mt 12:34, 23:33 * **3:8** Zn 8:33 * **3:9** Mt 7:19 * **3:12** Sari na tie Ziu pu vagi sari na takisi pude ta vala i koari na tie Roma. * **3:12** Lk 7:29

17 Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari
doduru kiko koari qaqalotodi. Kote va naqiti Sa sari kiko
pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaqalotodi koasa
nika sapu huruṉu eko lamo," gua si asa.
18 Meke pa soku tinarae pule si va balau i Zone sari na tie,
totoso tarae nia sa sa Inavoso Leana koa rini. Tozi ni sa si
arini pude di kekere.
19 Ba gegesia Zone se Herodi sa Baṉara, koari nana
tinavete kaleadi, meke sina la haba vagia tugo sa se
Herodiasi, sa barikaleqe te Pilipi sa tasina.*
20 Beto asa, si evaṉia pule Herodi si keketoṉa sapu kaleana
hola la tu, sapu vekoa sa pa vetu varipusi se Zone.

Ta Papitaiso se Zisu
(Matiu 3:13-17; Maka 1:9-11)

21 Meke totoso ta papitaiso sari na tie, si mae se Zisu meke
somana ta papitaiso tugo. Meke sipu varavara Sa, si ta
tukele sa Maṉauru,
22 meke sa Maqomaqo Hope, si gore la koa Sa pa kineha
tini gua na baruku, meke mae hake koa Sa. Meke keke
mamalaiṉi maena pa Maṉauru si zama guahe: "Agoi tugo
sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo Rau," gua.*

Sa Tutina e Zisu
(Matiu 1:1-17)

23 Meke totoso podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninab-
ulu, si pada guana toloṉavulu puta vuahenina si Asa. Pa
binalabala tadi na tie, si e Zisu hie si na tuna e Zosepa sapu
sa tuna e Hilae, gua.
24 Meke se Hilae si na tuna e Matati, sapu na tuna e Livae,
sapu na tuna e Meleki, sapu na tuna e Zanai te Zosepa.
25 Meke se Zosepa hie si na tuna e Matatiasi sapu te Emosi,
sapu na tuna e Nehumu, sapu podoa e Esili te Nagai.
26 Meke se Nagai hie si na tuna e Ma'ata sapu na tuna e
Matatiasi sapu na tuna e Semeini te Zoseki sapu na tuna e
Zoda.
27 Meke se Zoda hie si na tuna e Zoanani, sapu na tuna e
Resa, sapu na tuna e Zerubabele, sapu na tuna e Silitili te
Neri,
28 sapu na tuna e Meleki te Adi, sapu podoa e Kosamu,
sapu na tuna e Elemadamu te Ea.
29 Meke se Ea si na tuna e Zosua te Elieza, sapu na tuna e
Zorimi, sapu podoa e Matati te Livae.
30 Meke se Livae si na tuna e Simione, sapu podoa e Ziuda,
sapu na tuna e Zosepa, sapu podoa e Zonamu te Eliakimi.

---

* **3:19** Mt 14:3-4; Mk 6:17-18 * **3:22** Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 9:35

31 Meke se Eliakimi si na tuna e Melea te Mina, sapu na
tuna e Matata te Netani, sapu podoa e Devita.
32 Ego, se Devita si na tuna e Zese, sapu na tuna e Opeti,
sapu na tuna e Boazi te Salamoni, sapu podoa e Nasoni.
33 Meke se Nasoni si na tuna e Aminadabi te Adamini,
sapu podoa e Ani sapu te Hezironi. E Hezironi si na tuna e
Perezi te Ziuda.
34 Ego, se Ziuda hie si na tuna e Zekopi, sapu na tuna e
Aisake sapu podoa e Ebarahami, sapu na tuna e Tera sapu
podoa e Nehoa.
35 Meke se Nehoa si na tuna e Seruqi te Riu, sapu podoa
e Peleqi sapu na tuna e Ebera te Sila.
36 Meke Sila hie si na tuna e Kainani, sapu podoa e
Apakisadi te Semi, sapu na tuna e Noa sapu podoa e Lemeki.
37 Meke se Lemeki si na tuna e Metusela sapu na tuna e
Inoke. Meke Inoke hie si na tuna e Zaredi, sapu na tuna e
Mahalaleli, sapu podoa e Kenani.
38 Ego, se Kenani hie si na tuna e Inosi te Seti, meke se
Seti si na tuna mo e Adama, sapu na tuna mo e Tamasa.

4

Toketokea Setani se Zisu
(Matiu 4:1-11; Maka 1:12-13)

1 Ta siṉie nia Zisu sa Maqomaqo Hope, meke taluarae
pa Ovuku Zodani si Asa, meke turaṉa la nia sa Maqomaqo
Hope pa soloso qega si Asa,
2 vasina si toketoke ia Setani[d] si Asa ka made ṉavulu puta
rane, gua. Meke pa doduruna sa totoso asa si loketoṉa si
hena ia Sa, ke sipu hola sa made ṉavulu rane, si ovia si Asa.
3 Meke zama la koa Sa se Setani, “Be na Tuna Tamasa si
Goi, si Mu zama ia sa patu hie, pude mani ta evaṉae na
bereti,” gua si asa.
4 Ba olaṉa se Zisu, “Guahe si ta kubere pa Kinubekubere
Hope, ‘Lopu tale toa pa bereti mo sa tie!’” gua si Asa.*
5 Beto asa, si turaṉa sage la nia pule Setani pa keke vasina
ululuna se Zisu, meke va dogoro ni sa koa Sa pa keke vasi
totoso hite mo, sari doduru butubutu binaṉara pa kasia
popoa.
6-7 Beto meke zama ia sa se Zisu, “Be vahesi au Goi, si kote
poni beto nigo rau sari doduru ṉiniraṉira tadi na binaṉara,
meke sari na dia tinagotago tolavaedi tugo. Ura ele ta poni
ni arau si hire, meke arau boka valani koa sa pu hiva valani
rau,” gua si asa.

---

* **4:4** Diut 8:3

8 Ba olaṉa la koa sa se Zisu, “Gua hie si ta kubere
koasa Kinubekubere Hope, ‘Mu vahesia sa Baṉara sa mua
Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua se Zisu.*
9 Beto asa si turaṉa la nia Setani pa Zerusalema se Zisu,
meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade, meke
tiqe zama ia sa, “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu
gore tani.
10 Ura guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:
‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude kopu nigo.’*
11 Meke gua pule he si ta kubere:
‘Kote ovuligo rini pa limadia, pude lopu hoqa bakora nigo
keke nenemu koari na patu,’” gua si asa.
12 Ba olaṉa se Zisu, “Zama gua tugo hie sa Kinubekubere
Hope, ‘Mu lopu podepodekia sa Baṉara sa mua Tamasa!’
gua.”*
13 Meke sipu beto toketokea Setani se Zisu koari doduru
ginugua, si taluarae paki si asa koa Sa.

Podalae nia Zisu pa Qaleli sa Nana Tinavete
(Matiu 4:12-17; Maka 1:14-15)

14 Meke pule la pa Qaleli se Zisu, pa ṉiniraṉira tanisa
Maqomaqo Hope meke sa inavosona Sa, si ta urahae la pa
doduruna sa pinaqaha popoa sana.
15 Variva tumatumae si Asa, koari na sinaqoqi[d] pa
vasivasileana, meke vahesia ri doduru tie si Asa.

Ta Kilu pa Nazareti se Zisu
(Matiu 13:53-58; Maka 6:1-6)

16 Beto asa, si la pa Nazareti si Asa, vasina pu noma sage
Sa. Meke pa rane Sabati si la pa sinaqoqi si Asa, gua tugo
sapu hoke tavetia Sa doduru totoso, meke turu si Asa pude
tiroa sa Kinubekubere Hope.
17 Vala ia ri koa Sa sa Kinubekubere Hope tanisa poropita
Aisea, ke repahia Sa sa vasina pu koa sari na zinama saripu
gua hire:
18 “Sa Maqomaqona Tamasa si koa koa rau,
sina ele mana Nau Sa
pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala.
Ele garunau Sa pude tozi vura nia sa tinarupaha koari pu
ta pusidi.
Pude va dodogorae pulei saripu behudi,
meke pude vata rupahi saripu ta ṉoṉovala koari na tie.*
19 Meke pude tozi vura nia sapu ele kamo mae sa totoso
sapu kaqu harupi sa Baṉara sari Nana tie,” gua.

---

* **4:8** Diut 6:13 * **4:10** Sam 91:11-12 * **4:12** Diut 6:16 * **4:18** Ais 61:1-2

20 Beto asa, si viqusu pulea Sa sa Kinubekubere Hope,
meke vala pulea Sa koasa tie kopu, meke habotu si Asa pude
va tumatumaei si arini. Meke doṉo toto beto la mo koa Sa
sari doduru pa sinaqoqi,
21 ke zama si Asa, “Pa rane ṉinoroi sari zinama pa
Kinubekubere Hope hie si tava gorevura, gua sapu avosia
gamu,” gua se Zisu.
22 Meke zama valeana hola ia ri doduru si Asa, meke
magasa ni rini sari na zinama tataru pu zama vura ni Sa.
Ke zama si arini, “Lopu sa tuna mo e Zosepa sia?” gua si
arini.
23 Meke zama si Asa koa rini, “Gilania Rau sapu kote
zama mae nia gamu koa Rau gua tozia sa zinama pesipesi
sapu guahe: ‘Tie salaṉa, mamu salaṉa pulenigo!’ gua.
Kote hiva Nau gamu pude taveti Rau pa Qua vasileana soti
sari na tinavete variva magasadi, gua sapu taveti Rau pa
Kepaniami.
24 Ba Maqu tozi va hinokarani gamu si hie: sapu sa
poropita si lopu hoke tava lavata pa nana popoa soti.*
25 Maqu tozini gamu sapu hinokara tugo sapu pa totoso
te Ilaiza, si soku sari na nabonaboko si koa pa Izireli, koari
ka ṉeta vuaheni kukuruna sapu loke ruku, meke ta evaṉa
sa soṉe pa doduru vasina.*
26 Ba lopu garunu la nia Tamasa se Ilaiza koa rini pa
Izireli, ba ta garunu la tu si asa koa keke nabonaboko pa
vasileana Zarepati koasa pinaqaha popoa pa Saedoni.*
27 Meke pa totoso tanisa poropita Ilaisa si soku hola sari
tie popoqudi pa Izireli, ba lopu keke arini si salaṉia Ilaisa.
Ba e Neamani sapu na tie pa Siria tu, si salaṉia sa,” gua si
Asa.*
28 Meke doduru tie pa sinaqoqi si bugoro sisigiti totoso
avosia rini sapu gua asa.
29 Meke gasa turu la tuqe vagia rini si Asa, meke ririhi
vura nia rini pa vasileana, meke turaṉa sage la nia rini pa
batu toqere vasina koa sa dia vasileana, pude la tupele gore
la nia pa tabahoara, gua.
30 Ba ene vura Nana pa varikorapadia rina kobi tinoni
meke taloa Nana.

Keke Tie sapu Koaia Tomate Kaleana
(Maka 1:21-28)

31 Meke topue la pa Kepaniami se Zisu koa keke vasileana
pa Qaleli, meke la va tumatumae si Asa vasina pa rane
Sabati.

---

* **4:24** Zn 4:44 * **4:25** 1 Baṉ 17:1 * **4:26** 1 Baṉ 17:8-16 * **4:27** 2 Baṉ 5:1-14

32 Magasa beto sari doduru koari Nana vina tumatumae,
sina koai na n̲iniran̲ira sari Nana zinama.*
33 Koa nana pa sinaqoqi si keke tie sapu koa ia na tomate
kaleana. Meke velavela va ululae guahe si asa,
34 “Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi?
Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu na Nabulu
Hopemu te Tamasa si Agoi!” gua si asa.
35 Meke norea Zisu sa tomate kaleana, “Mokomoko, mu
vura taloa koasa tie sana!” gua si Asa. Meke va hoqa ia sa
tomate pa kenudi rini sa tie, meke vura taloa si asa, ba lopu
va kaleania sa sa tie.
36 Magasa beto sari doduru tie, meke vari zamai sarini,
“Na zinama sa si gua hire? Ura koa ia na n̲iniran̲ira sa tie
hie, ke sipu hipuru pani sa sari na tomate kaleadi, si vura
taloa si arini koasa tie,” gua si arini.
37 Meke sa inavosona Zisu si ta urahae la pa doduru
vasivasileana pa pinaqaha popoa asa.

Soku Tie si Salan̲i Zisu
(Matiu 8:14-17; Maka 1:29-34)

38 Taluarae koasa sinaqoqi se Zisu meke la pa vetu te
Saimone. Sa barikaleqe roana e Saimone si korapa moho
nunuare, ke tozi nia rini se Zisu.
39 La turu se Zisu pa kalina sa teqe tanisa barikaleqe, meke
norea Sa sa minoho pude beto. Noso sa nunuare, ke tekulu
sa barikaleqe meke va togai sa si arini.
40 Meke sipu korapa lodu sa rimata, si turan̲a mae ni rina
tie koe Zisu sari na dia baere, pu kamoi hopehopeke minoho
na vinagauru. Va opo ni limana Sa si arini, meke ta salan̲a
beto.
41 Meke vura taloa sari na tomate kaleadi koari soku tie
meke velavela guahe: “Agoi tugo sa Tuna Tamasa!” gua. Ba
norei Zisu sari na tomate kaleadi, meke lopu va malumi Sa
pude zama, sina gilania dia rini sapu Asa tugo sa Karisito.

Tarae koari na Sinaqoqi se Zisu
(Maka 1:35-39)

42 Sipu kamo sa vaqavaqasa si taluarae pa vasileana se
Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna. Hata lulia tugo rina
tie si Asa, meke sipu dogoria tugo rini, si lopu hiva nia rini
si Asa pude taloa.
43 Ba zama la i Sa, “Kaqu la tugo si Rau koari kaiqa
vasileana pule, pude tarae nia sa Inavoso Leana tanisa
Binan̲ara te Tamasa[d] koa rini, sina asa tugo sapu garunu
Nau sa Tamasa pude tavetia,” gua si Asa.

---

* **4:32** Mt 7:28-29

44 Ke gua asa si la tarae si Asa koari na sinaqoqi pa
doduruna sa popoa tadi na tie Ziu.

5

Tioki Zisu sari na Disaepeli Kekenu
(Matiu 4:18-22; Maka 1:16-20)

1 Keke rane sipu korapa turu Nana se Zisu pa masa pa
kopi Qenesareti[d], si zukuria rina kobi tinoni si Asa, pude
avavoso dia pa zinama te Tamasa, gua.*
2 Meke sipu dogori Sa si karua koaka, pu ravahaele vekoni
ri kasa tie habu, meke va via dia vaqara,
3 si suraṉa si Asa pa keke, sapu te Saimone. Garunia Sa
se Saimone pude rizu va seu hite koasa masa, meke habotu
vasina se Zisu meke va tumatumae koasa puku vinarigara
lavata.
4 Meke totoso beto variva tumatumae se Zisu, si zama la
ia Sa se Saimone, "Mamu sage hite la nia pule pa lamana sa
koaka, mamu va gorei sari vaqara pude vagi igana," gua si
Asa.
5 Meke zama se Saimone, "Baṉara, doduru boṉi si voriti
gami, ba loketoṉa si hite va gavoria. Ba sina zama gua si
Goi, ke kote va gorei rau sari vaqara," gua si asa.*
6 Meke sipu tavete gua si arini, si nunala sa igana vagi
rini, meke tata rikata sari dia vaqara.*
7 Ke tioko la i rini sari kasa turaṉa dia pa keke koaka,
pude mae toka ni. Va siṉi ni igana rini sari karua koaka, ke
tata lodu beto sarini.
8 Totoso dogoria Saimone Pita sapu gua ta evaṉa, si mae
hoqa kokotuṉu si asa pa kenuna Zisu, meke zama, "Taloa
koa rau Baṉara, sina tie kaleaqu si rau," gua si asa.
9 Na magasa hola nia Pita meke sari doduru pu luli koasa
sa sinokuna gua sa igana pu vagi rini,
10 gua tugo sari karua tuna e Zebeti, ari Zemisi e Zone sari
baere te Pita pa kali habu.
Meke zama se Zisu koe Saimone, "Mu lopu matagutu,
podalae kamahire si kote habu tie si goi," gua si Asa.
11 Ke la gotolo sage ni rini pa masa sari dia koaka, luara
pani rini sari doduru dia likakalae, meke lulia rini se Zisu.

Ta Salaṉa si Keke Tie Popoqu
(Matiu 8:1-4; Maka 1:40-45)

12 Totoso sipu koa se Zisu pa keke vasileana, si koa nana
vasina si keke tie sapu popoqu beto tinina. Totoso dogoria
tugo sa se Zisu, si mae hoqa todoṉo si asa pa kenuna Sa,

---

* **5:1** Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1 * **5:5** Zn 21:3 * **5:6** Zn 21:6

meke tepa sisigiti, “Baṉara, be guana hiva Goi, si boka va
via au mo Goi,” gua si asa.
13 Ke qaqama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna
meke tiqua sa, meke zama, “Hiva tugo si Rau, ke mamu via
tu ba goi,” gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si ta salaṉa
sa nana minoho.
14 Beto asa si va balau ia Zisu si asa, “Mu lopu la vivinei
nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa
hiama pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina
vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude
va sosodea koari na tie sapu ele via* si goi,” gua si Asa.*
15 Ba sa inavosona e Zisu si ta urahae hola la tu, ke
varigara la koa Sa sari doduru tie pude avavoso, meke pude
ta salaṉa dia koari na dia minoho na vinagauru, gua.
16 Ba hoke la si Asa koari na vasina ivuludi, meke la
varavara.

Sa Tie Mohona pu Va Isu Gorea Rini Koe Zisu
(Matiu 9:1-8; Maka 2:1-12)

17 Keke rane sipu korapa variva tumatumae se Zisu, si koa
dia vasina si kaiqa rina Parese[d] meke na tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi koari na
vasivasileana pa Qaleli, pa Ziudia, meke pa Zerusalema.
Sa ṉiniraṉira te Tamasa si koa nana koe Zisu pude salaṉi
saripu mohodi.
18 Meke paleke mae nia rini pa teqe si keke tie pu mate
kukuru tinina, meke podekia rini pude va nuquria pa vetu,
pude la vekoa pa kenuna e Zisu, gua.
19 Ba lopu boka, sina soku hola sari na tie. Ke haele sage
meke la kakelia rini sa batu vetu, meke va isu gorea rini pa
varikorapadi ri na tie pa kenuna e Zisu sa tie pu korapa eko
pa teqe.
20 Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinaṉeraṉe, si
zama la ia Sa sa tie mohona, “Qua baere, ele taleosae sari
na mua sinea,” gua si Asa.
21 Meke vari zama golomi teledia sari na tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese meke na Parese, “Ai, va Tamata-
masae pule nia sa tie hie. Loke tie si boka taleosae nia sa
sinea, ba Tamasa mo telena,” gua si arini.
22 Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama
la koa rini si Asa, “Na vegua ke balabala gua tu asa si gamu
pa bulomia?

---

* **5:14** Sipu ele ta salaṉa sa tie si ta tavete sa vina vukivukihi vinulasa, pude boka somana pule koari na tie te Tamasa si asa. * **5:14** Liv 14:1-32

23 Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona
pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa n̲iniran̲ira, ‘Ele
taleosae sari na mua sinea?’ gua, ba ‘Tekulu, mamu ene?’
24 Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si
ari Nana n̲iniran̲ira pa pepeso pude taleosae sinea,” gua si
Asa. Meke tiqe zama ia Sa sa tie mate kaiqa kukuru tinina,
“Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa
mua vetu!” gua si Asa.
25 Meke gasa turu gana mo sa tie pa varikorapadi ri
doduru. Palekia sa sa nana teqe pu ekoa sa, meke ene pule
la nana pa nana vetu, meke vahesia sa sa Tamasa.
26 Matagutu sisigiti, na magasa beto sari na tie. Meke
vahesia rini sa Tamasa, meke zama, “Variva magasa sari
na ginugua pu dogori gita n̲inoroi he!” gua si arini.

Tiokia Zisu Se Livae
(Matiu 9:9-13; Maka 2:3-17)

27 Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke la dogoria Sa
si keke tie hata takisi pozana si e Livae, korapa habotu nana
pa nana vetu, vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la
ia Zisu si asa, “Mae luli Au,” gua si Asa.
28 Ke turu luari Livae sari doduru nana likakalae, meke
lulia sa se Zisu.
29 Mudina asa, si tavete ponia Livae si keke hinenahena
nomana se Zisu pa nana vetu. Soku sari na tie hata takisi,
meke kaiqa tie pule si somana pa hinenahena.
30 Ba kaiqa rina Parese meke sari na tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese pu koa pa pukuna tadi na Parese,
si qumiqumi koari na disaepeli te Zisu, meke zama si arini,
“Na vegua ke henahena somanae tu koari na tie hata takisi,
meke koari kaiqa tie kaleadi pule si gamu,” gua si arini.*
31 Meke olan̲i Zisu si arini, “Sari na tie pu toa valeanadi
si lopu hoke hata ia sa tie salan̲a, ba sarini pu mohodi mo.
32 Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie ton̲otodi, ba pude
va kekeri tu sari na tie kaleadi!” gua se Zisu.

Sa Vina Madi pa Ginani
(Matiu 9:14-17; Maka 2:18-22)

33 Beto hoi si nanasia ri kaiqa tie si Asa. “Vegua sari na
disaepeli te Zone meke sari na disaepeli tadi na Parese, si
hoke madi pa ginani meke varavara, ba sari Mua disaepeli
si lopu madi, ba hena na napo gedi tu?” gua si arini.
34 Meke olan̲i Zisu, “Vegua, hiva nia gamu pude madi pa
ginani sari na tie ta ruvatadi pa inevan̲a varihaba, totoso
korapa koa turan̲ia rini sa tie varihaba? Lokari!

---

* **5:30** Lk 15:1-2

35 Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie
varihaba koa rini, koasa totoso tu asa si kote madi si arini,”
gua si Asa.
36 Meke tozini Sa sa parabolo[d] hie: “Loke tie si boka rikata
vagia si keke kukuru poko vaqura, pude tuvaka la nia koa
keke poko koana. Pude gua asa si kote rikata n̲ovalia mo
sa sa poko vaqura, sina sa kukuru poko vaqura asa si lopu
garo la koa sa poko koana.
37 Meke loke tie tugo si voi nia vaeni vaqura sa vovoina
vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina vaeni
koana, meke titisi palae sa vaeni, meke ta n̲ovala sa vovoina
vaeni.
38 Ba sa vaeni vaqura, si kaqu ta voi tugo pa vovoina
vaqura.
39 Meke loke tie kote hiva napoa sa vaeni vaqura pana ele
napoa sa sa vaeni koana, sina zama si asa, ‘Sa vaeni koana
si leana,’” gua.*

6

Guguana sa Rane Sabati
(Matiu 12:1-8; Maka 2:23-28)

1 Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huiti[d]
se Zisu, meke sari kasa Nana disaepeli. Podalae rarusu
vagi kiko huiti sari Nana disaepeli, meke n̲una n̲unai rini
pa limadi pude okipani kapudi, meke henai.*
2 Dogori ri kaiqa Parese si arini, meke nanasi rini, “Na
vegua ke tavetia gamu gua sapu lopu tava malumu pa nada
tinarae pude tavetia pa rane Sabati?” gua si arini.
3 Meke olan̲i Zisu, “Lopu hite tiro ia tu gamu sapu tavetia
sa ban̲ara Devita pukerane, meke sari nana tie sipu ovia si
arini?*
4 Nuquru la si asa pa korapana sa Ipi Hopena te Tamasa[d],
meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa.
Koasa Tinarae te Mosese si teledia mo rina hiama si hoke
hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni sa
sari nana tie.”*
5 Meke zama se Zisu, “Sa Tuna na Tie[d] mo si Ban̲ara nia
sa Rane Sabati,” gua si Asa.

Sa Tie Mate Limana pu Ta Salan̲a
(Matiu 12:9-14; Maka 3:1-6)

---

* **5:39** Sapu gunia Zisu si guahe: Sa vina tumatumae koana te Mosese, meke sa vina tumatumae vaqura te Zisu, si lopu ta hivae pude varihenie ni. Ura sari na tie Ziu pu tumae nia sa tinarae te Mosese si lopu hoke hiva nia sapu te Zisu.

* **6:1** Diut 23:25 * **6:3** 1 Samuela 21:1-6 * **6:4** Liv 24:9

6 Pa keke rane Sabati pule, si nuquru se Zisu pa keke
sinaqoqi pude la variva tumatumae gua, meke koa nana
vasina si keke tie sapu mate kali lima mataona.
7 Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese
meke na Parese si hiva hata ginugua pude zutua se Zisu,
gua, ke kopu totoko nia rini si Asa. Hiva dogoria rini sapu
be guana salaṉa tie si Asa pa rane Sabati.
8 Ba ele gilani tu Zisu sari na dia binalabala, ke zama la ia
Sa sa tie mate limana, “Turu, mamu mae pa kekenu,” gua
si Asa. Ke gasa turu sa tie, meke la turu vasina.
9 Meke zama la i Zisu si arini, “Maqu nanasa paki gamu.
Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa
rane Sabati? Pude tavete valeana, ba tavete va kaleana?
Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?”
10 Doṉo beto la i Sa sari doduru, meke tiqe zama la ia Sa
sa tie, “Mu va nadoria sa limamu!” Ke va nadoria sa, meke
leana pule sa limana.
11 Ta ṉaziri hola si arini, meke vari vivinei nia gua sapu
kote tavete nia rini se Zisu.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Apositolo
(Matiu 10:1-4; Maka 3:13-19)

12 Meke lopu seunae hoi, si sage la pa keke toqere si
Asa pude varavara, meke pa doduruna sa boṉi asa si koa
varavara la koe Tamasa si Asa.
13 Totoso rane sa popoa, si tioko vagi Sa sari doduru Nana
disaepeli, meke vizata vagi Sa si ari ka manege rua koa rini,
saripu poza ni apositolo[d] Sa:
14 e Saimone (sapu poza nia Pita Sa) meke e Aduru sa
tasina, ari Zemisi e Zone, ari Pilipi e Batolomiu,
15 ari Matiu e Tomasi, e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke e
Saimone sa Tie Zeloti*,
16 e Ziudasi sa tuna e Zemisi, meke se Ziudasi Isikarioti
sapu ta evaṉae na tie qoraqora.

Variva Tumatumae na Salaṉa se Zisu
(Matiu 4:23-25)

17 Meke sipu gore pule mae gua pa toqere se Zisu
meke sari Nana apositolo, si turu turaṉia Sa pa keke
vasina pezarana sa Nana puku disaepeli lavata. Koa
nana tugo vasina si keke kobi tinoni lavata, saripu mae
guadi pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Ziudia, meke pa
Zerusalema, meke gua tugo pa vasileana Taea meke Saedoni
pa raratana Meditareniani.

---

* **6:15** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qavuna pa Roma.

18 Mae si arini pude avavoso dia koa Sa, meke pude mae
ta salaṉa dia koari na dia minoho, gua. Arini pu ta hilae
tomate kaleadi si mae ta salaṉa tugo.
19 Sari doduru tie si podekia pude tiqua se Zisu, sina sa
ṉiniraṉira Tanisa si karovo koa rini meke ta salaṉa beto
sari doduru.

Qinetuqetu meke na Tinalotaṉa
(Matiu 5:1-12)

20 Beto asa si doṉo la koari Nana disaepeli se Zisu meke
zama:
"Tamanae tugo si gamu pu habahuala,
ura tamugamu sa binaṉara te Tamasa!
21 Tamanae tugo si gamu pu ovia kamahire,
ura kote tava deṉa si gamu.
Tamanae si gamu pu kabo kamahire,
ura kote hegere si gamu.
22 Tamanae tugo si gamu pana kukitini gamu, na etulu
gamu, na zama ṉoṉovala gamu, meke zutu gamu rini koari
doduru kinaleadi pa ginuana sa Tuna na Tie.*
23 Mi koa qetu, be ta evaṉa saripu gua sara. Mi peka
na gasa pa qinetuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa
Maṉauru. Ura gua tugo asa si tavete lani rina tiatamadia
pukerane koari na poropita.*
24 Ba mi talotaṉa gemi si gamu pu tagotago kamahire,
ura ele vagia mo gamu sa tinoa leana.
25 Mi talotaṉa gemi si gamu pu deṉa kamahire,
ura kote ovia tugo si gamu!
Mi talotaṉa gemi si gamu pu qetuqetu na hegere kamahire,
ura kote kabo, na talotaṉa sisigiti si gamu!
26 Mi talotaṉa gemi si gamu pana vahesi gamu ri doduru
tie, ura zama vahesihesi guni tugo rina tiatamadia pukerane
sari na poropita kokohadi.

Tataru ni sari na Mia Kana
(Matiu 5:38-48, 7:12)

27 Ba guahe si tozini gamu Rau koa gamu kasa pu okoro
va avoso mae: Tataru ni sari na mia kana, mamu tavete
valeana la koari pu kukiti ni gamu.
28 Mana ni saripu leveni gamu, mamu varavara toka ni
saripu ṉoṉovala gamu.
29 Be poharigo keke tie kali paparamu, si mu liṉana la nia
pule si keke kalina. Be vagia keke tie sa mua koti, si mu
lopu hukatia pana vagia tugo sa sa mua sote.
30 Mu poni sarini pu tepa nigo, meke be vagia keke tie si
keke mua tiṉitoṉa, si mu lopu la tepa pule nia.

---

* **6:22** 1 Pit 4:14 * **6:23** 2 Koron 36:16; TTA 7:52

31 Mi tavete la nia koa ri na tie gua sapu hiva ni gamu
pude tavete atu nia koa gamu.*

32 Be tale tataru ni mo gamu saripu tataruni gamu, si na
minana savana si kote vagi nia gamu? Ura ari na tie huporo,
ba hoke tataru ni tugo saripu hoke tataru ni si arini.
33 Be tale tavete valeana la mo si gamu koarini pu hoke
tavete valeana atu koa gamu, si na minana savana si kote
vagi nia gamu? Ari na tie huporo ba hoke tavete valeana la
mo koari na tie pu tavete valeana la koa rini.
34 Meke be arini mo sapu kote boka vagi pulei gamu
sari mia tiṉitoṉa, si va malumi gamu pude boka vagi paki
tiṉitoṉa koa gamu, si mi lopu balabala ia sapu kote boka
vagi nia minana gamu sapu gua asa! Ari na tie huporo ba
hoke gugua tugo asa, pude boka vagi pulea rini sa padana
gua sapu ele vala pakia rini.
35 Ba mi tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana
la koa rini. Vala ni tu sapu gua tepa paki rina tie. Mi lopu
okoro vagi pule ni. Pude gua asa, si kote noma hola sa mia
pinia, meke kote ta evaṉae na tuna sa Tamasa Ululuna Hola
si gamu. Sina tataru beto ni mo sa Tamasa saripu lopu hoke
zama leana koa Sa, meke sari na tie kaleadi.
36 Gua sapu tataru ni na va tuka ni Tamasa sari doduru
tie, si mi tataru guni na vatukana guni tugo si arini.

Mi Lopu Pitua sa Turaṉamu
(Matiu 7:1-5)

37 Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa,
mi lopu tozia sa vina kilasa te Tamasa koari na tie, pude mi
lopu tava kilasa koe Tamasa. Mi variva taleosae, pude mani
taleosoni gamu sa Tamasa.
38 Mi variponi, meke kaqu poni gamu sa Tamasa. Pude
gua asa si kaqu vagi va sokua gamu sa hinia sapu ta nono
gore va nabuna, meke garo valeana, sapu siṉi ta luluapae,
meke ta titisi atu koa gamu. Sa pada gua sapu poni lania
gamu koari na tie, si kaqu ta poni pule nia tugo gamu koe
Tamasa.”
39 Beto asa, si tozi ni Sa sa parabolo hie: “Na tie behu si
lopu boka turaṉia sa tie behu, pude turaṉia sa, si kote la
hoqa varigara mo pa keke pou sari kara.*
40 Loke disaepeli si ululu hola nia sa nana titisa, ba sipu
va nonoga valeania sa tie sa vina tumatumae tanisa titisa si
kote kekeṉoṉo mo sari kara.*

---

* **6:31** Mt 7:12 * **6:39** Mt 15:14 * **6:40** Mt 10:24-25; Zn 13:16, 15:20

41 Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa
tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu
telemu?
42 Vea meke kote zama si goi koasa tasimu, ‘Tasiqu, atu
maqu suti pania sa kavuru pa matamu,’ gua, ba lopu
dogoria goi sa kukuru huda pa matamu soti? Agoi na tie
sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu
telemu, pude boka dodogorae valeana meke boka suti pania
sa kavuru pa matana sa tasimu.

Sa Huda meke sa Vuana
(Matiu 7:16-20, 12:33-35)

43 Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa
huda kaleana si lopu boka vua valeana.
44 Hopeke huda si ta gilana koari na vuadi. Lopu boka
pakete piqi si goi pa hilibubuku, meke lopu boka vagi
qurepi[d] si goi pa huda rakihi.*
45 Na tie leana si va vurai sa sari na tiṉitoṉa leanadi pu
siṉi pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na
tiṉitoṉa kaleanadi pu siṉi pa bulona. Ura gua sapu siṉi
vura pa bulona sa tie, si zama vura nia sa pa ṉuzuna.*

Sari Karua Tie Kuri Vetu
(Matiu 7:24-27)

46 Na vegua ke poza Nau, ‘Baṉara, Baṉara,’ gamu si Rau,
ba lopu luli gamu gua saripu tozini gamu Rau?
47 Asa sapu mae koa Rau meke avosi na va tabei sari na
Qua vina tumatumae, si maqu va dogoro ni gamu guguana
sa tie asa.
48 Asa si kekeṉoṉo puta gua tugo sa tie sapu geli va lohi
nia sa sinokiraena sa nana vetu, meke va turua sa pa patu.
Ke sipu naqe sa ovuku, meke raza koasa vetu, ba lopu boka
niu si asa, sina ta sokirae va nabu si asa pa patu.
49 Ba asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae, ba lopu
va tabei si arini, si kekeṉoṉo gua tugo sa tie sapu kuria sa
nana vetu pa pepeso malohorona, vasina loke sinokiraena.
Ke sipu mae sa naqe, meke raza koasa vetu sana, si lopu
sana hoqa si asa, meke huara ta inete nana!” gua se Zisu.

7

Salaṉia Zisu si Keke Nabulu
(Matiu 8:5-13)

1 Meke sipu beto zama ni Zisu saripu gua hire koari na
tinoni, si taluarae la pa Kepaniami si Asa.

---

* **6:44** Mt 12:33 * **6:45** Mt 12:34

2 Koanana vasina si keke koimata varipera tadi na tie
Roma, meke moho tata mate sa nana nabulu pu tataru hola
nia sa.
3 Sipu avoso nia sa koimata hie sa inavosona e Zisu, si
garuni sa sari kaiqa koimata[d] tadi na tie Ziu pude la tepa ia
se Zisu, pude mae salaṉia sa nana nabulu.
4 Mae si arini koe Zisu, meke tepa ososo nia rini si Asa:
"Sa koimata hie si na tie leana, ke garona tugo pude mae
salaṉia Goi sa nana nabulu.
5 Tataruni gita sa si gita na tie Ziu, ke kuri poni gita tugo
sa si keke sinaqoqi[d]," gua si arini.

6 Ke luli la i Zisu si arini. Ba sipu tata la kamoa Sa sa
vetu, si garuni sa koimata sari kaiqa nana baere, meke la
tozi gunia he se Zisu: "Baṉara, meke va mabo igo. Lopu na
tie gotogotoqu si arau, pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu.
7 Meke lopu garogaroqu tugo, pude atu soti telequ koa Goi.
Mamu leve mae nia mo sa qua nabulu pude mani magogoso.
8 Arau ba hoke zamai mo sari tie varipera koasa
ṉiniraṉira sapu poni nau ri qua palabatu. Pude 'La!' gunia
rau si keke, si la mo si asa. Pude 'Mae!' gunia pule rau si
keke, si mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu,
'Tavetia hie!' gua, si tavetia tugo sa," gua si asa.

9 Totoso avosia Zisu sa zinama gua asa tanisa koimata, si
magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu
luli koa Sa: "Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu ele
dogoria Rau si keke tie, sapu raṉeraṉe kekeṉoṉo gua sa tie
hie, meke koari kasa na tie Izireli ba gua tugo," gua si Asa.

10 Meke totoso kekere pule la pa vetu tanisa koimata sari
kasa tie paleke inavoso, si la dogoria rini sa nabulu sapu ele
magogoso nana tu.

Va Toa Pulea Zisu sa Tuna Koreo Tanisa Keke Nabonaboko

11 Meke lopu seunae hola gua, si topue la pa keke
vasileana pozana Neini si Asa. Luli tugo koa Sa sari kasa
Nana disaepeli, meke keke puku tinoni lavata.
12 Sipu adaṉae nuquru la tugo Sa pa sasada barana sa
vasileana, si paleke vura mae nia mo rini si keke tie matena
pude la pomunu nia, gua. Sa tie matena asa si na tuna
titekena mo keke barikaleqe nabonabokona. Keke puku
vinarigara lavata koasa vasileana si lulina sa naboko.
13 Totoso dogoria Zisu sa naboko si tataru hola nia Sa, na
hiva toka nia Sa si asa, ke zama la ia Sa: "Mu lopu kabo,"
gunia Sa.
14 Meke ene la se Zisu, meke taṉinia Sa sa hape tomate,
ke turu noso saripu palekena sa. Meke tiqe zama la ia Sa sa

tie matena, “Koreo, Arau si zama atu koa goi, mu tekulu!”
gua si Asa.
15 Toa pule sa tie matena, meke tekulu na podalae zama.
Meke vala pule la nia Zisu si asa koasa tinana.

16 Matagutu hola meke magasa sari doduru, meke vahesia
rini sa Tamasa meke zama, “Keke poropita nomana si vura
mae koa gita, meke sa Tamasa si ele mae pude harupi sari
Nana tie!” gua.

17 Sa inavosona Zisu hie si ta urahae la pa doduruna
sa popoa tadi na tie Ziu, meke pa doduru popoa pa vari
likohaena vasina.

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso
(Matiu 11:2-19)

18 Meke sipu tozi nia rina disaepeli te Zone koasa sari
doduru gua pu evaṉi Zisu, si tioko vagi sa si karua disaepeli,
19 meke garunu lani sa si arini koe Zisu pude nanasa
guahe: “Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae,
gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?”

20 Ke totoso la koe Zisu sari kara si nanasia rini si
Asa: “Garunu gami Zone Papitaiso si gami kara pude mae
nanasigo, sapu Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote
mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?” gua
si arini.
21 Koasa totoso asa si salaṉi Zisu sari soku tie pa hopeke
dia minoho na vinagauru, meke saripu ta hilae tomate
kaleadi, meke soku tie behudi si va dodogorae pulei Sa.
22 Ke olaṉa la i Sa sari karua tie paleke inavoso te Zone,
“Pule la mamu tozi koe Zone gua saripu avosi na dogori
gamu. Na tie behu ba dodogorae, na tie ike ba ene pule,
saripu popoqudi ba ta salaṉa, na tie nuli ba avavosae,
saripu mate ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te
Tamasa si ta tarae koari na tie habahuala.*
23 Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hi-
nokaraqu Rau,” gua se Zisu.

24 Mudidia taloa pule sari na disaepeli te Zone, si podalae
zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa guguana e Zone. Zama
si Asa, “Totoso la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone,
na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro
kekeṉoṉo na elo duduli sapu va niniu ia na givusu?
25 Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu
pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa, si hoke
koa valeana hola tu pa vetu baṉara!

---

* **7:22** Ais 35:5-6; Ais 61:1

26 Tozi Nau, na sa zoṉazoṉa tugo si emi la dogoria gamu?
Keke poropita? Uve, na poropita tugo si asa, ba se Zone, si
arilaena hola ni sa sari na poropita.
27 E Zone mo sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu
zama guahe:
‘Zama sa Tamasa:
Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,
sipu lopu ele kamo la si Goi,
pude va namanama ia sa Mua siraṉa,’ gua.*
28 Tozi hinokarani gamu Rau, sapu arilaena hola ni e Zone
Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu
hiteke hola pa Binaṉara te Tamasa, si noma hola nia sa se
Zone,” gua se Zisu.
29 Totoso avosia ri doduru tie, meke sari tie hata takisi
tugo sa zinama te Tamasa koe Zone, si va sosodea rini sapu
toṉotona sa siraṉa te Tamasa, sina ta papitaiso si arini
koasa.*
30 Ba sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese
meke na Parese si kilua rini sa hiniva te Tamasa koa rini,
sina korodia ta papitaiso koe Zone.
31 Meke zama pule se Zisu. “Ego, na sa kote va padapada
guni Rau sari na tie pa rane ṉinoroi? Vegugua si arini?
32 Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina
maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi
si arini, meke zama guahe: ‘Kera atu ni gami sari na kinera
mate pa tinalotaṉa, ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami
sari na kinera vinarihaba pa qinetuqetu, ba lopu peka si
gamu,’ gua.
33 Totoso mae tarae se Zone Papitaiso, si hoke madi pa
ginani, meke lopu napo vaeni si asa; ke zama si gamu, ‘Koa
ia tomate kaleana si asa!’ gua.
34 Ba totoso mae sa Tuna na Tie si hena na napo si Asa,
ke zama pule si gamu, ‘Na tie doa, meke na tie naponapo si
Asa, meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa
tie kaleadi pule si Asa,’ gua pule.
35 Ba sa ginilagilana lohina te Tamasa si ta dogoro vura
pa korapadi ri na tinavete tadi na Nana tie.”

Zisu si Koa pa Vetu te Saimone sa Parese

36 Beto asa si ruvatia keke Parese se Zisu, pude la
henahena somanae koa sa pa nana vetu. Ke la se Zisu, meke
habotu henahena somanae koa sa.
37 Koasa vasileana asa si koa nana si keke barikaleqe
kaleana. Totoso avoso nia sa sapu korapa henahena pa vetu
tanisa Parese se Zisu, si palekia sa si keke vovoina lumu

* **7:27** Mal 3:1 * **7:29** Mt 21:32; Lk 3:12

sapu ta tavetae patu* arilaena, sapu siṉia na lumu humaṉa
lea.*
38 Meke la turu kabokabo nana pa mudina Zisu, tata pa
nenena, meke va boboso ni kolo matana sa sari nenena Zisu,
meke puha va popa ni kaluna sa. Beto meke ahoi sa sari na
nenena Zisu, meke tiqe zoropo ni lumu sa.
39 Meke totoso dogoria sa Parese sapu gua asa, si zama
golomo telena si asa, “Be guana keke poropita hinokara sa
tie hie, si be kote gilania mo Sa sa barikaleqe kaleana pu
tiquna Sa hie!” gua si asa.
40 Meke zama vura la koasa se Zisu, “Saimone, hiva tozi
nigo Rau si keke tiṉitoṉa,” gua si Asa.
“Leana titisa, tozi nau,” gua sa Parese.
41 “Koadia si karua tie pu lipulipu koa keke tie pu hoke
va malumu lipulipu. Keke si lima gogoto poata siliva* si
lipulipu ni Sa, meke keke pule si ka lima ṉavulu.
42 Ba lopu keke ari kara si boka tabara pulea sa nana
lipulipu, ke taleoso ni mo sa tie ari nana poata sari kara,
meke va mate pani mo sa sari dia lipulipu. Ego, esei ari
karua tie hire si kote tataru hola nia sa sa tie ari nana
poata?” gua se Zisu.
43 “Gina asa sapu noma hola nana lipulipu sapu taleoso
nia sa tie,” gua se Saimone. “Goto puta goi,” gua se Zisu.
44 Beto asa si taliri la si Asa koasa barikaleqe, meke zama
la koe Saimone, “Dogoria goi sa barikaleqe hie? Totoso
nuquru mae Rau pa mua vetu si lopu poni Au kolo goi, pude
dalo i sari na nenequ. Ba sa barikaleqe hie, si va boboso nia
kolo matana sa sari nenequ, meke puha va popa ni kaluna
sa.
45 Agoi si lopu aho va kamo Au, ba asa si aho la i mo sa
sari nenequ podalae gua kamo Rau tani.
46 Agoi si lopu lumua sa batuqu, ba asa si zoropo ni lumu
humaṉa lea sa sari nenequ.
47 Ke tozi nigo Rau si guahe: Sari nana sinea sokudi si
ele taleosae, ura noma hola sa tataru tanisa sapu ele vata
dogoro nia sa. Ba asa sapu lopu soku nana sinea sapu
taleosae, si lopu noma tugo sa nana tataru sapu va vuraia
sa,” gua si Asa.
48 Beto asa, si zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Ele
taleosae sari na mua sinea,” gua si Asa.
49 Totoso avosia sari kaiqa pule pu somana henahena si
qumiqumi golomo pa bulodi si arini, “Esei sa tie hie, ke na
sinea ba taleoso ni tu Sa?” gua si arini.

---

* **7:37** Sa patu arilaena si ta pozae pa zinama English “Alabaster”. * **7:37** Mt 26:7; Mk 14:3; Zn 12:3 * **7:41** Keke poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke rane pa totoso asa.

50 Ba zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Sa mua ri-
naṉeraṉe si ele harupigo. Mu taloa va bulei mua,” gua si
Asa.

8

Sari na Barikaleqe pu Zuka ia sa Tinavete te Zisu

1 Mudina sapu gua asa si la ene tarae nia Zisu koari na
vasivasileana hitekedi na nomadi, sa Inavoso Leana tanisa
Binaṉara te Tamasa. Luli tugo koa Sa sari ka manege rua
Nana disaepeli,
2 meke gua tugo sari kaiqa barikaleqe pu ele koa i tomate
kaleadi, meke hipuru pani Sa, meke salaṉi tugo Sa koari
kaiqa dia vinagauru. E Mere pa vasileana Magidala si keke,
sapu koa ia ka zuapa tomate kaleadi, meke hipuru pani
Zisu.*
3 E Zoana si keke, sa barikaleqe te Kuza sapu sa nabulu
te Herodi, meke e Suzana tugo si keke, meke sokudi pule
sari barikaleqe saripu zuka ia sa tinavete te Zisu meke sari
disaepeli koari dia likakalae soti teledia.

Sa Parabolona sa Tie Uma
(Matiu 13:1-9; Maka 4:1-9)

4 Totoso korapa varigara va soku la sari na tinoni koari na
vasivasileana koa Sa, si tozia Sa koa rini sa parabolo[d] hie:
5 “Keke totoso si la si keke tie uma, meke taburu ni sari
na kiko pa nana inuma. Totoso taburu ni sa sari na kiko si
kaiqa si hoqa la pa korapa siraṉa ke neti rina tie, meke mae
gani betoi rina kurukuru tapuru si arini.
6 Kaiqa si hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna, meke
sipu toa vura mae sari na linetelete si harahara si arini, sina
popa sa pepeso vasina.
7 Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia na hilibubuku,
ke toqolo sage turaṉi na hilibubuku, meke ilupu va matei si
arini.
8 Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, ke toa meke
vua valeana, meke hopeke keke gogoto kiko koai.” Meke
totoso zama beto ni Sa saripu gua hire, si velavela guahe si
Asa: “Asa sapu ari taliṉana si mani va avoso,” gua se Zisu.

Sa Nati Ginuadi rina Parabolo
(Matiu 13:10-17; Maka 4:10-12)

9 Meke mae nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa
ginuana sa parabolo hie,
10 ke tozini Sa si arini, “Sari na tinumatumae tomedi koasa
Binaṉara te Tamasa, si ele vata gilana ni Tamasa koa gamu,
ba koari na votiki tie, si zama pa parabolo si Arau, pude

* **8:2** Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lk 23:49

madi dodogorae, ba lopu doṉo gilania; pude madi avavosae,
ba lopu avoso gilani rini ginuadi.*

Va Bakalia Zisu sa Parabolo tanisa Tie Uma
(Matiu 13:18-23; Maka 4:13-20)

11 Ego, sa ginuana sa parabolo hie si guahe: Sa kiko si sa
zinama te Tamasa.
12 Sari na kiko pu hoqa pa vale siraṉa si gua arini pu
avosia sa zinama, ba mae se Setani meke vagi pania sa
zinama pa bulodi, pude madi lopu va hinokara na ta harupu
si arini, gua.
13 Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna
meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa
Inavoso Leana, meke vagi qetuqetu nia rini. Ba lopu soto va
nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va gore karoso si arini.
Ke totoso raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa
Inavoso Leana sana, si luara pania rini si asa.
14 Sari na kiko pu hoqa koari na hilibubuku, si gua tugo
arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipuṉanadi ri
na tinagotago, meke na inokoro pude koa qetuqetu na koa
valeana, si hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa
dia tinoa.
15 Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso leanana, si gua tugo
arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke kopu nia na va tabea
rini pa bulodia, meke soto va nabu osolae vua valeana si
arini.

Lopu Tomea sa Mua Kalalasa
(Maka 4:21-25)

16 Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia
lolu, babe vekoa pa kauru teqe ululu. Ba kaqu va hakea sa
si asa pa keke hakehakeana zuke, pude saripu nuquru mae,
si kaqu dogoria sa kalalasa.*
17 Ura sapu ta tome si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi
tamunu, si kaqu ta gilana, meke kaqu tava vura tugo pa
kalalasa.*
18 Mi balau na va avoso valeana mae koa Rau! Sina sa tie
sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa
sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi
palae koa sa.”*

Sa Tinana meke sari Tasina e Zisu
(Matiu 12:46-50; Maka 3:31-35)

19 Meke mae koe Zisu sa tinana meke sari na tasina
koreo, ba lopu boka kamo la ia rini si Asa, sina moatana
sa vinarigara tie.

---

* **8:10** Ais 6:9 * **8:16** Mt 5:15; Lk 11:33 * **8:17** Mt 10:26; Lk 12:2 * **8:18** Mt 25:29; Lk 19:26

20 Meke keke rina tie si la tozi nia se Zisu, “Hiva dogorigo
sa tinamu, meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa
sada sarini,” gua si asa.
21 Ba olaṉa la koa rini se Zisu, “Sa tinaqu, meke sari
na tasiqu, si arini pu avosia, meke va tabea sa zinama te
Tamasa,” gua si Asa.

Va Bulea Zisu sa Raneboṉi
(Matiu 8:23-27; Maka 4:35-41)

22 Keke rane si zamai Zisu sari Nana disaepeli. “Aria mada
karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli,” gua si Asa, ke
suraṉa si arini koa keke koaka meke toka la.
23 Sipu korapa toka la rini, si puta se Zisu, meke raza gore
mae gana sa givusu ṉiṉirana koasa kopi, meke siṉia na kolo
sa koaka, ke tata lodu si arini.
24 Meke la va vaṉunia rina disaepeli se Zisu, “Baṉara,
Baṉara, vaṉunu, tata mate si gita,” gua si arini. Ke tekulu
se Zisu meke norea Sa sa givusu, meke na bogusu; totoso
asa si mate gore sa raneboṉi, meke kapuna bule nodolo sa
kolo.
25 Meke zama la koari na disaepeli si Asa, “Avei sa mia
rinaṉeraṉe?” gua si Asa. Magasa na matagutu si arini, ke
vari zamai teledia. “Esei sa tie hie? Ke va tabea tu rina
givusu na bogusu!” gua si arini.

Ta Salaṉa sa Tie Koaia Tomate Kaleadi
(Matiu 8:28-34; Maka 5:1-20)

26 Meke toka la pa kali karovona sa kopi Qaleli si arini,
sapu pa popoa Qerasa.
27 Totoso neti gore tugo pa masa se Zisu, si mae takalia
mo keke tie sapu koa ia tomate kaleadi si asa. Na tie pa
vasileana sana si asa, ba ele seunae hola sapu dododohona
mo sa tie hie, meke lopu koa pa vetu, ba koa la mo koari na
bae popomunuana.
28 Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si gagaemana, meke
hoqa kokotuṉu pa kenuna Sa, meke velavela guahe: “Zisu,
Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau?
Tepa igo rau pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!” gua
si asa.
29 Tepa guahe si asa, sina ele zama ia Zisu sa tomate
kaleana pude vura taloa koa sa tie sana. Soku totoso si
hoke ta higorae nia sa tie hie sa tomate kaleana, ke be ta
pusie seni tu limana na nenena, meke kopu nia rini, ba
hoke kumati sa sari na seni, meke turaṉa la nia tu sa tomate
kaleana pa qega si asa.
30 Meke nanasia Zisu sa tie, “Esei sa pozamu?” Meke olaṉa
si asa, “E Rerege,” gua si asa, sina sokudi sari na tomate
kaleadi pu koa koasa tie hie.

31 Meke tepa ososo sari na tomate kaleadi koe Zisu, pude
lopu garunu lani Sa koasa pou loke kokoina*, gua.

32 Ego, lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko
lavata, korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini. Ke
tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi pude la nuquru koari
na boko, gua, ke va malumi Sa si arini.
33 Vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na
boko. Meke haqala gore sa rovana boko hie pa kali taba
meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

34 Sari na tie pu kopudi ri na boko, si govete beto totoso
dogoria rini sapu gua ta evaṉa. La tozi va enea rini sa
inavoso pa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena
sa popoa sana.
35 Ke vura la sari na tie pude dogoria sapu gua ele ta
evaṉa. Meke sipu mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa
tie pu ta salaṉa, korapa habotu kapae nana pa nenena Zisu.
Ele pokopoko, meke ele gilae tu, ke matagutu sarini.
36 Ba arini pu dogorona sapu gua ta evaṉa, si vivinei nia
koari na tie gua meke ta salaṉa sa tie sana.
37-39 Beto hoi, si tepa ia ri doduru tiena sa popoa sana se
Zisu pude taloa, sina matagutu sisigiti nia rini si Asa. Mae
tepa luli koe Zisu sa tie pu tiqe ta salaṉana, ba tozi nia Zisu si
asa, “Pule la pa mua popoa soti, mamu la totozia sa tinokae
nomana gua sapu evaṉia sa Tamasa koa goi,” gua si Asa.
Meke la suraṉa pule pa koaka se Zisu meke toka pule taloa
Nana. Meke pule sa tie, meke la tozi urahae nia sa pa nana
popoa gua sapu evaṉia Zisu koasa.

Sa Tuna Vineki Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu
(Matiu 9:18-26; Maka 5:21-43)

40 Meke totoso kamo pule la pa kali karovona sa kopi se
Zisu, si aqa va kamoa ri na tinoni si Asa. Sina korapa aqa
nia ri doduru tie si Asa.
41 Beto hoi si mae kamo gana sa koimata tanisa sinaqoqi,
pozana e Zaerasi. Mae todoṉo si asa pa nenena Zisu, meke
tepa ososo nia sa si Asa pude la pa nana vetu,
42 sina sa tuna vineki titekena sapu tiqe manege rua
vuahenina mo, si tata mate hokara. Meke sipu korapa ene
la se Zisu, si zukuru varikali nia rini si Asa.

---

* **8:31** Sa pou loke kokoina sina vasina pu ta pusi sari na tomate kaleadi, osolae kamoa sa dia totoso vina kilasa vina betobeto koasa nika toa holana. Mamu tiro pa Rev 9:1, 20:1-3,14:

43 Meke koa nana koari kobi tinoni sana si keke
barikaleqe, sapu kamoa minoho* tana barikaleqe ka ma-
nege rua vuaheni. Ele okipani beto ni sa koari na tie salaṉa
sari doduru pu tagoi sa, ba lopu keke arini boka salaṉia.
44 Ene mae gua pa mudina Zisu si asa, meke la tiqua sa
sa hukihukiri poko te Zisu, meke pa totoso tugo asa si ta
salaṉa sa nana minoho. 45 Meke nanasa se Zisu, “Esei tiqu
Au?” gua si Asa. Meke hopeke olaṉa si arini, “Lopu gami!”
gua. Ke zama la koa Sa se Pita, “Baṉara, na kobi tie si vari
likohae nigo, meke korapa zukurigo sara,” gua si asa.
46 Ba olaṉa se Zisu, “Keke tie si tiqu Au, ura gilania Rau
pa tiniqu sipu vura taloa sa ṉiniraṉira koa Rau,” gua si Asa.
47 Gilania sa barikaleqe sapu ele ta gilana mo sapu gua
evaṉia sa, ke matagutu sisigiti meke neneqara si asa, meke
la hoqa kokotuṉu pa nenena Zisu. Meke tozi helahelae nia
sa koe Zisu pa kenudi ri doduru tie, gua meke tiqua sa sa
poko te Zisu, meke pa totoso tugo asa si ta salaṉa si asa.
48 Ke zama la koa sa se Zisu, “Tuqu, sa mua rinaṉeraṉe
si ele salaṉigo, mu taloa va bulei mua tu,” gua si Asa.
49 Sipu korapa zama gua se Zisu si mae kamo mo sa tie
paleke inavoso pu taluarae mae guana pa vetu te Zaerasi,
sa palabatu pa sinaqoqi. Meke zama, “Ele mate tu sa tumu
vineki, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa,”
gunia sa se Zaerasi.
50 Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa se
Zaerasi, “Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara, meke kote
leana mo sa tumu,” gua si Asa.
51 Totoso kamo la si Asa pa vetu te Zaerasi, si lopu va
malumi Sa sari na tie pude nuquru luli la koa Sa, ba ari
Pita, Zone, Zemisi, meke sari karu tiatamana mo sa vineki.
52 Sipu korapa gua si sari doduru tie si korapa takatakala
pa mate, meke kaboa rini sa koburu. Meke zama la i Zisu si
arini, “Lopu kabo gamu, lopu mate sa vineki, na puta gana
mo,” gua si Asa.
53 Meke hegere nia rini si Asa, sina tumae nia dia sapu ele
mate si asa.
54 Ba taṉinia Zisu limana sa koburu meke zama ia sa,
“Tuqu, mu tekulu,” gua si Asa.
55 Pule la sa maqomaqona sa vineki meke tekulu mo sa
koburu, ke tozi ni Zisu si arini pude ponia ginani, mani
henahena.
56 Meke magasa sisigiti sari karua tiatamana, ba va balaui
Zisu si arini pude di lopu vivinei nia pa tie sapu gua ta
evaṉa.

---

* **8:43** Sa “minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara.

9

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli
(Matiu 10:5-15; Maka 6:7-13)

1 Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua disaepeli,
meke poni Sa sa ṉiniraṉira, pude hipuru pani sari doduru
tomate kaleadi, meke pude salaṉi sari na minoho.
2 Meke garunu vura ni Sa si arini pude tarae nia sa
Binaṉara te Tamasa, meke pude salaṉi saripu moho.
3 Zamai Sa, "Mi lopu palekia keketoṉa pa mia inene la,
lopu paleke kolu hodu, na huneke, na vinabeo, na poata,
meke lopu paleke hopeke sote pule, ba sapu va sagei mo
gamu.*
4 Vasina pu va kamo gamu rini pude koa, si mi koa mo
koasa vetu sana, osolae taluarae si gamu koasa vasileana
asa.
5 Vasina pu lopu va kamo gamu rina tie, si mi luara pania
sa popoa sana. Tavusu pani sari na kavuru pepesona sa
popoa asa pa nene mia, pude na vina balau la koa rini, sapu
kaqu va kilasi Tamasa si arini," gua si Asa.*
6 Meke taluarae sari disaepeli, meke ene la koari doduru
vasivasileana. Tarae nia rini sa Inavoso Leana, meke salaṉi
rini saripu moho pa doduru vasina.

Nunala se Herodi
(Matiu 14:1-12; Maka 6:14-29)

7 Totoso avoso ni e Herodi[d], sa baṉara pa Qaleli sari
doduru saripu gua ta evaṉa hire, si nunala si asa. Sina tozi
nia ri kaiqa sapu e Zone Papitaiso si ele toa pule pa minate,
gua.*
8 Ari kaiqa pule si zama sapu e Ilaiza si ele vura pule
mae, gua, meke kaiqa pule si zama sapu keke rina poropita
pukerane si toa pule pa minate, gua.
9 Meke zama se Herodi, "Ele kupa pania tu rau batuna se
Zone, ba savana pule sa tie pu evaṉi sari doduru ginugua pu
avosi rau hire?" gua si asa. Meke podekia sa pude dogoria
se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Zone 6:1-14)

10 Meke pule mae sari na apositolo, meke tozi rini koe Zisu
sari doduru gua pu evaṉi rini. Ke turaṉi Sa si arini meke la
teledia pa keke vasileana pozana Betiseda.
11 Totoso avoso nia rina kobi tinoni sapu gua asa, si luli
la ia rini se Zisu. Ke va kamoi Sa si arini, meke tarae nia Sa

* **9:3** Lk 10:4-11; TTA 13:51 * **9:5** TTA 13:51 * **9:7** Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19

koa rini sa guguana sa Binaṉara te Tamasa, meke salaṉi Sa saripu mohodi.

12 Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, “Mu garunu taloa ni sari na tinoni, pude boka la hata gedi ginani, na putaputana koari na vasivasileana nomadi na hitekedi, saripu tatadi, sina vasina ivuluna si hie,” gua si arini.

13 Ba zama la i Zisu si arini, “Poni mo gamu,” gua si Asa. “Ka lima bereti meke karua igana mo si koa hire. Ba vegua? Hivani gami Goi pude la holu poni ginani gami sari na kobi tinoni hire?” gua si arini.

14 Ura ari ka lima tina sari na tie arini. Meke zamai Zisu sari Nana disaepeli, “Va habotu i sari na tie pa hopehopeke lima ṉavulu pa keke pukuna,” gua si Asa.

15 Meke sipu ele va haboti rina disaepeli sari na tinoni,

16 si vagi Zisu sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke doṉo sage la pa Maṉauru si Asa meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie.

17 Henahena sari doduru, meke deṉa valeana. Meke pudiki va siṉi ni umumu ginani koa holadi rina disaepeli si ka manege rua pili.

Helahelae Vura nia Pita sa Guguana e Zisu
(Matiu 16:13-19; Maka 8:27-29)

18 Keke rane sipu korapa varavara telena se Zisu, si koa turaṉia ri Nana disaepeli. Meke nanasi Zisu si arini, “Tozi Nau, esei guni Nau rina tie si Arau,” gua si Asa.

19 Meke olaṉa sarini, “Kaiqa si zama, ‘E Zone Papitaiso,’ gua, kaiqa si ‘E Ilaiza’ gua, meke kaiqa pule si, ‘Keke votiki poropita pukerane si toa pule!’ gua.”*

20 “Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?” gua si Asa.

Meke olaṉa se Pita, “Agoi tugo sa Karisito[d] pu mae guamu koe Tamasa,” gua si asa.*

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate
(Matiu 16:20-28; Maka 8:30 kamo hinia 9:1)

21 Beto asa, si naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa keke tie, sapu Asa tugo sa Karisito.

22 Tozini tugo Sa, “Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na ṉati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Kaqu tava mate si Asa, ba pa rane vina ṉeta, si kaqu tava turu pule pa minate,” gua si Asa.

---

* **9:19** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **9:20** Zn 6:68-69

23 Meke zama la koari doduru si Asa, “Asa sapu hiva luli
Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena,
meke mani ovulu palekia nana korosi doduru rane*, meke
luli Au.*
24 Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa
si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu
Rau si kaqu vagia sa sa tinoa hola.*
25 Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa
sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola?
Namu loketoṉa hokara!
26 Asa sapu kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama,
si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna na Tie, pana mae si
Asa koasa Nana tinolava ṉedalana, meke koasa tinolava
ṉedalana tanisa Tamana, meke tadi na mateana hopedi.
27 Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kaiqa gamu
pu koa hire si lopu kaqu mate osolae dogoria rini sa
Binaṉara te Tamasa,” gua si Asa.

Ta Ilirae Ṉedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere
(Matiu 17:1-8; Maka 9:2-8)

28 Meke sipu pada zuapa rane hola gua zama ni Sa saripu
gua sara, si turaṉi Sa sari Pita, e Zone meke Zemisi, meke
sage la pa toqere si arini pude varavara.*
29 Sipu korapa varavara Sa, si ta ilirae ṉedala sa
isumatana, meke sari Nana poko si keoro sisigiti.
30 Meke karua tie, ari Mosese e Ilaiza si vura va hodaka
la koa Sa.
31 Ṉedala si arini, meke mae vivinei nia rini koe Zisu sa
Nana tina luarae sapu kote va gorevura ia Sa pa Zerusalema.
32 Se Pita meke sari karua disaepeli turaṉana si ele
puta muliuṉu tu, ba vaṉunu si arini meke dogoria rini sa
ṉinedala te Zisu, meke sari karua tie pu turu somanae koa
Sa.
33 Meke sipu korapa taluarae taloa koe Zisu sari karua tie,
si zama la koa Sa se Pita, “Baṉara, leana hola sapu koa tani
si gami! Mami taveti ka ṉeta ipi, keke Tamugoi, keke te
Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. (Ba lopu gilania
Pita sapu gua zama nia sa telena.)
34 Meke sipu korapa zama se Pita, si vura mae si keke lei
meke mae opo adumi si arini, ke matagutu sari disaepeli
sipu mae nobi tamuni sa lei si arini.

---

* **9:23** Sa ginuana “Palekia nana korosi” si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekeṉoṉo guana minate pa korosi. * **9:23** Mt 10:38; Lk 14:27 * **9:24** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 * **9:28** 2 Pit 1:17-18

35 Meke keke mamalaiṉi si mae koa sa lei, sapu zama
guahe: “Hie tugo sa Tuqu sapu ele vizatia Rau, mi avosia
si Asa!” gua.*
36 Totoso noso sa mamalaiṉi, si e Zisu mo telena si koa
hola, ba lopu hite vivinei ni ri disaepeli pa tie koari na totoso
arini gua sapu dogori rini.

Ta Salaṉa sa Koreo Koaia Tomate Kaleana
(Matiu 17:14-18; Maka 9:14-27)

37 Meke pa koivugona totoso taluarae gore pule mae pa
toqere se Zisu meke sari ka ṉeta disaepeli, si la tutuvia keke
puku vinarigara lavata si Asa.
38 Meke keke tie pa korapana sa puku tinoni lavata si
velavela vura guahe: “Titisa! Hiva nigo rau pude mae
dogoria sa tuqu koreo, ura asa mo sa qua koburu titekena.
39 Na nuquria keke tomate kaleana si asa, meke pude
kamoa si hoke kukili va hodahodaka, meke hoqa neneqara,
meke vura ia na ṉoroṉoro ṉuzuna. Vata sigiti hola ia sa
tomate kaleana si asa, meke hoke ta kamoe va kalekaleana,
meke lopu hiva luaria sa tomate kaleana si asa!
40 Ele tepai rau sari mua disaepeli pude hipuru pania, ba
lopu boka ia rini,” gua si asa.
41 Meke olaṉa la se Zisu, “Kei, na sinage va gugue, na
kaleamia si gamu! Vea seunae gua kaqu koa turaṉa gamu,
na tupitini gamu Rau? Turaṉa mae nia koa Rau tani sa mua
koburu!” gua si Asa.
42 Sipu korapa turaṉa mae nia sa koreo, si va hoqaia sa
tomate kaleana si asa pa pepeso, meke neneqara na garata
si asa. Meke hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke ta
salaṉa sa koreo, meke vala pulea Sa koasa tamana.
43 Meke magasa beto nia ri doduru tie sa ṉiniraṉira te
Tamasa.

Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Matiu 17:22-23; Maka 9:30-32)

Sipu korapa magasa ni rina tie sari doduru ginugua pu
evaṉi Zisu, si zama la si Asa koari Nana disaepeli,
44 “Mi lopu muliṉi nia gua sapu kote tozini gamu Rau
kamahire, sapu sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi
rina tie,” gua si Asa.
45 Pupuhu nia rina disaepeli gua sapu zama nia Sa. Tava
paere koarini sa ginuana, pude di lopu tumae nia rini, ba
pamaṉa nanasa la nia rini koa Sa.

Esei sapu Arilaena Hola?
(Matiu 18:1-5; Maka 9:33-37)

---

* **9:35** Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22

46 Meke keke vinaritokei si ta evaṉa pa varikorapadi ri
kasa disaepeli, sapu esei si arilaena hola koa rini, gua.*
47 Gilania Zisu sapu gua varitokei nia rini, ke vagia Sa si
keke koburu hite meke va turua Sa pa kapana.
48 Meke zama la koa rini si Asa, “Asa sapu va kamo ia sa
koburu hite hie pa korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo
sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au, si va kamoa
tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau. Ura asa sapu hiteke hola
koa gamu doduru, si asa tugo si arilaena hola,” gua si Asa.*

Arini pu Tokani Gamu
(Maka 9:38-40)

49 Meke zama la koa Sa se Zone, “Baṉara, dogoria gami si
keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi,
meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena
koa gita si asa,” gua si asa.
50 Meke zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si
asa, ura asa sapu lopu va kari gamu, si tokani gamu tugo
sa,” gua si Asa.

Lopu Va Kamoa Ari pa Sameria se Zisu

51 Meke sipu tata kamo mae sa totoso pude kaqu sage pule
pa Maṉauru si Asa, si va ṉiṉira ia Zisu sa Nana binalabala
meke topue la pa Zerusalema si Asa.
52 Garunu kenu la tie paleke inavoso se Zisu koasa
vasileana pa Sameria, pude va namanama veko ponia sari
na tiṉitoṉa pu ta hivae koa Sa.
53 Ba korodia sari na tie koasa vasileana sana pude va
kamoa si Asa, sina sa Nana inene si la gua tu pa Zerusalema.
54 Ke totoso dogoria ri na disaepeli, ari Zemisi e Zone, sapu
gua asa, si zama si arini, “Baṉara, vea hiva nia Goi, pude
mami tioko gore nia gana sa nika pa Maṉauru, pude sulu
pani gedi sari kasa tie sara?” gua sari kara.*
55 Ba taliri meke norei Zisu sari karua*.
56 Beto asa, si ene hola la pa keke votiki vasileana se Zisu,
meke sari Nana disaepeli.

Saripu Hiva Lulia se Zisu Ba Ruarabeke
(Matiu 8:19-22)

57 Meke sipu korapa ene la rini, si mae zama koe Zisu si
keke tie, “Doduru vasina pu la ia gua Goi, si maqu luligo,”
gua si asa.

---

* **9:46** Lk 22:24 * **9:48** Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20 * **9:54** 2 Baṉ 1:9-16
* **9:55** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si hodaia sa vesi hie meke zama guahe: “Lopu gilana valeania gamu guguana sa Maqomaqo sapu lulia gamu, sina Na Tuna na Tie si lopu mae pude va mate tie, ba pude harupi tu si arini.”

58 Ba olaṉa la koa sa se Zisu, “Sari na kurukuru ṉame, na
kurukuru tapuru, ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa
Tuna na Tie si loke Nana vasina soti pude eko magogoso,”
gua si Asa.
59 Meke zama la ia pule Sa si keke tie, “Mae luli Au,” gua.
Ba olaṉa la sa tie, “Baṉara, Mu va malumau, pude la
pomunu paki nia sa tamaqu,” gua si asa.
60 Ba olaṉa la ia Zisu si asa, “Vekoi saripu matedi pude
madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi, si mu la mamu
tarae nia sa Binaṉara te Tamasa,” gua si Asa.
61 Meke zama pule si keke tie, “Baṉara, kote luli Igo rau,
ba va malumu paki au pude pule meke zama luluara koari
pa qua vetu,” gua si asa.*
62 Ba olaṉa la ia Zisu si asa, “Sa nabulu te Tamasa sapu
kekeṉoṉo guana tie uma pu taṉini rupaha pa tinavete uma,
si lopu garogaro koasa Binaṉara te Tamasa,” gua si Asa.

10

Garunu Vura ni Zisu sari ka Zuapa Ṉavulu Rua Tie

1 Beto saripu gua hire, si vizati Zisu sari ka zuapa ṉavulu
rua* tie, meke garunu taloa ni Sa, hopehopeke karua, pude
la va kenue koari doduru vasileana, na popoa pu lopu
seunae kote kamo la i Sa.
2 Zamai Sa sarini, “Soku sari na vuvua komiha, ba lopu
soku sari na tie pakepakete. Mi varavara la koa sa Baṉarana
sa vuvua pude garunu la ni sari na tie pakepakete, pa Nana
inuma, pude mani varigara ni sari na vuadi.*
3 Mi la! Garunu vurani gamu Rau, gua tugo rina lami pa
varikorapadi rina siki pinomo variva mate.*
4 Mi lopu paleke vovoina poata, babe na huneke, na
sadolo; mi toṉoto la mo koari na vasivasileana. Mi lopu
vivinei va hola pana totoso tutuvia gamu si keke tie pa
siraṉa.*
5 Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si kekenu mamu
zama guahe: ‘Mani koa koa gamu sa binule meke sa minana
te Tamasa,’ mi gua.
6 Be koa nana si keke tie bule pa vetu asa si mani koa koa
sa sa mia minana; ba be lopu gua si kote pule atu koa gamu
sa mia minana sana.
7 Mi koa mo koasa vetu pu va kamo gamu, mamu henai na
napoi mo gua saripu poni gamu rini. Ura sa tie tavetavete
si garo tugo pude ta tabara. Mi koa mo koa sa vetu vasina

---

* **9:61** 1 Baṉ 19:20 * **10:1** Pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si ta kubere 70: * **10:2** Mt 9:37-38 * **10:3** Mt 10:16 * **10:4** Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lk 9:3-5

va kamo gamu rini, osolae taluarae si gamu koasa vasileana
sana.*
8 Pana la kamo gamu pa keke vasileana meke tava kamo
valeana, si mi henai sari na ginani pu poni gamu rini.
9 Mi salaṉi saripu mohodi koasa vasileana asa, mamu tozi
ni, ‘Sa Binaṉara te Tamasa si tata mae koa gamu kamahire,’
mi gua.
10 Ba pana la gamu pa keke vasileana, meke be lopu
va kamo gamu rini, si mi vura la pa siraṉa, mamu zama
guahe:*
11 ‘Kamo koari na kavuru pepesona sa mia vasileana sari
pu napiti pa nene mami, ba tavusu pani tugo gami, pude na
vina balau koa gamu sapu sa tinahuara si kaqu kamo koa
gamu; ba mi tumae nia sapu sa Binaṉara te Tamasa si ele
kamo tata koa gamu!’ mamu guni.
12 Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sari na tiena
sa popoa asa, si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane
vinaripitui, hola nia sapu gua ta evaṉa pa Sodomu pa rane
asa.*

Sari na Vasileana Vagugue
(Matiu 11:20-24)

13 Ke mi talotaṉa si gamu pa vasileana Korazini, meke
gamu pa Betiseda! Be ta evaṉa koari na tie Zenitailo pa
Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua
pu ta evaṉa koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea
si arini meke ele habotu tu pa eba meke pokopoko baika!*
14 Ba gamu si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane
vinaripitui, hola nia gua sapu ta evaṉa koari pa Taea meke
Saedoni pa rane asa.
15 Meke sapu gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu
kote ta ovulu sage pa Maṉauru si gamu gua? Lokari hokara!
Kote ta gona gore la pa Heli si gamu!” gua si Asa.*
16 Meke zama pule la koari Nana disaepeli se Zisu, “Asa
sapu avoso gamu, si avosau tugo sa si Arau, ba asa sapu
etulu gamu si etulau tugo sa si Arau, meke asa sapu etulau
si Arau, si etulia tugo sa si Asa sapu garunau si Arau,” gua
si Asa.*

Pule Mae sari ka Zuapa Ṉavulu Rua

17 Meke totoso pule mae sari ka zuapa ṉavulu rua, si
qetuqetu hola si arini, meke zama, “Baṉara, sari na tomate

* **10:7** 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 * **10:10** TTA 13:51 * **10:12** Zen 19:24-28; Mt 11:24; Mt 10:15 * **10:13** Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4 * **10:15** Ais 14:13-15 * **10:16** Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48; Zn 13:20

kaleadi, ba va tabe gami tugo totoso hipuru pani gami si arini pa korapa pozamu Goi!” gua si arini.
18 Meke olaṉa se Zisu, “Dogoria Rau se Setani, hoqa gore mae pa Maṉauru, gua tugo na kapi.
19 Mi avoso mae! Ele ponini gamu Rau sa ṉiniraṉira, pude boka neti sari na noki, na nenege variva matedi, meke pude va kilasia gamu sa doduru ṉiniraṉira tanisa kana sapu e Setani, meke loketoṉa si kote boka va kaleana gamu.*
20 Ba mi lopu qetu nia mo sapu va tabe gamu rina tomate kaleadi si gamu, ba mi qetu nia tu sapu sari na poza mia si ta kubere pa Maṉauru,” gua se Zisu.

Qetuqetu se Zisu
(Matiu 11:25-27, 13:16-17)

21 Meke pa totoso asa si ta siṉie qinetuqetu koa sa Maqomaqo Hope se Zisu meke zama, “Tamaqu, Agoi na Baṉara pa Maṉauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi ke ta evaṉa sapu gua asa.
22 Sa Tamaqu si ele poni Nau sari doduru tiṉitoṉa. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana.”*
23 Meke taliri la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama golomi Sa, “Ta manae dia sari mata pu dogori sari na tiṉitoṉa gua pu dogori gamu!
24 Maqu tozini gamu, sokudi sari na poropita, na baṉara pukerane pu edi hiva dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka.”

Sa Parabolo Tanisa Tie Sameria Leanana

25 Meke keke tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si turu mae meke hiva podekia sa se Zisu. Zama si asa, “Titisa, na sa si kote tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.*
26 Meke olaṉa la ia Zisu si asa, “Na sa si ta kubere koasa Tinarae te Mosese? Na sa si tiro gilania goi vasina?” gua si Asa.
27 Meke olaṉa sa tie, “‘Mu tataru nia sa Baṉara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua ṉiniraṉira, meke pa doduru mua binalabala’; meke hie pule, ‘mu tataru nia sa turaṉamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,’” gua si asa.*

---

* **10:19** Sam 91:13 * **10:22** Zn 3:35; Zn 10:15 * **10:25** Mt 22:35-40; Mk 12:28-34 * **10:27** Diut 6:5; Liv 19:18

28 “Olaṉa va gotogoto si goi, ke mu evaṉia mo sapu gua
asa meke kaqu toa si goi,” gua se Zisu.*
29 Ba hiva vata dodogoro nia sapu ele tie gugua tu asa si
asa, ke nanasia sa se Zisu, “Esei tugo sa turaṉaqu?” gua si
asa.
30 Meke olaṉa ia Zisu, “Keke tie si taluarae pa Zerusalema
meke ene gore la pa Zeriko. Pa korapa nana inene la si
rapata ia rina tie hikohiko si asa pa siraṉa, meke va gore
vagi rini sari nana poko, sekea rini, meke veko pania rini
tata matena, meke taloa dia.
31 Meke ta evaṉa sapu keke hiama si ene gore gua pa
siraṉa asa, meke sipu dogoria sa sa tie bakorana, si ene va
talevara nana pa kali siraṉa.
32 Beto asa, si ene mae gua tugo vasina si keke tie Livaeti.
La hopiki nia sa sa tie bakorana, meke ene hola taloa nana
tugo.
33 Ba keke tie Sameria sapu ene gua tugo vasina, si la
kamoa sa sa tie. Totoso dogoria sa, si tataru nia sa si asa.*
34 Ke la si asa meke zoropo ni oela, na vaeni sa sari na
bakorana, meke pusi sa. Beto si ovulu va hakea sa pa nana
doṉ'ki, meke turaṉa la vekoa sa pa vetu putaputana tadi na
tie enenedi, meke kopu nia sa si asa vasina. 35 Pa koivugona
si vagi sa si karua poata siliva* meke vala nia koasa tie kopu
vetu, meke tozi nia sa, ‘Mu kopu nia sa tie hie. Pana pule
mae gua rau, si kote mae hobei rau gua sari pu oki pani goi
pa kinopuna sa,’ gua si asa.
36 Ego, esei ari ka ṉeta tie hire si na turaṉana sa tie pu ta
ṉoṉovala koari na tie hikohiko?” gua se Zisu.
37 “Asa tugo sapu tataru nia sa tie,” gua sa tie.
Meke zama la koasa se Zisu, “Ego, mu la, mamu tavete
kekeṉoṉo gua puta tugo asa,” gua si Asa.

La se Zisu pa Vetu Tadi Mata e Mere

38 Meke sipu ene hola la se Zisu meke sari Nana disaepeli
si kamoa rini si keke vasileana. Meke keke barikaleqe
pozana e Mata si va kamoa si Asa pa nana vetu.*
39 Sa tasina vineki e Mata sapu e Mere pozana, si
habotu tata pa nenena Zisu, meke avavoso koari Nana vina
tumatumae.
40 Ba se Mata si tupiti hola koari na vinatana, ke mae zama
koe Zisu si asa, “Baṉara, leana mo koa Goi si pude va tupiti
eke au sa tasiqu si rau? Tozi nia pude mae toka nau,” gua
si asa.

---

* **10:28** Liv 18:5 * **10:33** 2 Koron 28:15 * **10:35** Karua poata siliva si padana karua rane tinabara. * **10:38** Zn 11:1

41 Ba olaṉa la koasa se Zisu, “Mata, Mata, talotaṉa meke
balabala mamatani goi sari soku ginugua;
42 Ba kekeke mo si ta hivae, meke se Mere si vizatia gua
sapu leana hola latu. Meke lopu kaqu ta vagi palae koa sa
sapu asa,” gua se Zisu.

11

Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinaravara
(Matiu 6:9-13, 7:7-11)

1 Keke rane si la varavara se Zisu pa keke vasina. Meke
sipu beto varavara Sa, si mae tepa koa Sa si keke ri Nana
disaepeli meke zama, “Baṉara, mu va tumatumaeni gami
varavara, gua sapu va tumatumae ni e Zone sari Nana
disaepeli,” gua si asa.
2 Meke zama la koa rini se Zisu, “Pude varavara gamu si
mi zama guahe:
‘Tamamami,
mani tava lavata sa Pozamu Hopena,
va mae ia koa gami sa Butubutu Binaṉara Tamugoi.
3 Mu ponini gami ginani ṉinoroi meke ninae rane.
4 Mu taleosoni gami koari na mami sinea,
ura taleoso ni gami saripu ṉoṉovala gami si gami.
Mu lopu turaṉa lani gami pa tinoketoke!’ ” gua si Asa.
5 Meke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, “Be keke koa gamu
si la pa vetu tana keke nana baere pa korapa boṉi tu, meke
zama, ‘Kei, tio, poni paki nau ka ṉeta bereti.
6 Na keke qua baere enenena si tiqe mae kamo pa qua
vetu, meke loke gequ ginani pude ponia!’ gua.
7 Meke be olaṉa guahe sa mua baere pa korapa vetu,
‘Meke va duvilau, ele tuku sa sasada, meke ele puta si rau
meke sari na qua koburu. Lopu boka tekulu atu si rau pude
ponigo gua sapu hiva nia goi,’ gua.
8 Ba tozini gamu Rau sapu pa ginugua sapu na nana baere
mo si agoi gua, si gina lopu kaqu hiva tekulu si asa. Ba be
tepatepa nono lamo si goi, si kote tekulu mo si asa meke
ponigo gua sapu hiva nia goi, sina lopu hiva tava kurekure
si asa koari na tie.
9 Gua ke Maqu tozini gamu: Tepa, meke kote vagia gamu,
hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele vatu
koa gamu sa sasada.
10 Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, meke asa
sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote
ta tukele vala tugo sa sasada koasa.
11 Esei koa gamu na tamadia ri na koburu, be tepa gana
igana sa tumu, si kote poni nia noki tu?
12 Babe tepa gana vovoto sa, si kote poni nia nenege tu?

13 Tie kaleamia si gamu, ba hoke poni tiṉitoṉa leadi gamu
sari mia koburu. Ke sa Tamamia pa Maṉauru si leana
holani gamu si gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni
Maqomaqo Hope tu Sa saripu tepa koa Sa.”

Zisu meke Setani
(Matiu 12:22-30; Maka 3:20-27)

14 Pa keke totosona si hipuru pania Zisu sa tomate poka
koa keke tie, meke totoso vura taloa sa tomate, si podalae
zama sa tie, ke magasa hola sari doduru.
15 Ba kaiqa arini si zama, “Na Belozibabi[d] mo, sapu sa
baṉaradi ri na tomate kaleadi, na ponia koa Sa sa ṉiniraṉira
pude hipuru pani sari na tomate kaleadi,” gua si arini.*
16 Ari kaiqa pule si hiva podekia se Zisu, ke tepa ia rini
si Asa, pude tavetia si keke tinavete variva magasana, pude
va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.*
17 Ba gilani Zisu sari dia binalabala, ke zama la i Sa sarini,
“Sari doduru butubutu baṉara saripu paqapaqaha puleni,
meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola
seunae. Meke na tatamana sapu paqaha pule nia si kote ta
huarae.
18 Gua asa, ke be sa binaṉara te Setani si ta paqaha pa
soku pukudi meke varivaripera pulei, si vea meke kote boka
koa hola si asa? Zama si gamu sapu e Setani mo poni Nau
ṉiniraṉira, ke boka hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi,
gua.
19 Ba be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa ṉiniraṉira
te Setani, si pa ṉiniraṉira tesei si hipuru palae tomate sari
na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli
telemia mo va sosodea sapu sea si gamu!
20 Ba be pa ṉiniraṉira te Tamasa si hipuru pani Rau
sari na tomate kaleadi, si tava sosode sapu sa Binaṉara te
Tamasa si ele kamo koa gamu.
21 Pana va namanama valeana ṉi sa tie ṉiṉira sari nana
tiṉitoṉa varipera, meke kopu totoko nia sa sa nana vetu, si
lopu kaqu boka ta ṉovala sari nana likakalae.
22 Ba pana mae si keke sapu ṉiṉira hola pule, meke rapata
ia na va kilasia sa tie ṉiṉira sana, si kote zau vagi sa sari
nana tiṉitoṉa varipera, saripu raṉeraṉei sa tie ṉiṉira, meke
kote va hihia i sa sari doduru likakalae pu zau vagi sa.
23 Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu
lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na
tie, si va talahuarae i sa si arini koa Rau.*

---

* **11:15** Mt 9:34, 10:25 * **11:16** Mt 12:38, 16:1; Mk 8:11 * **11:23** Mk 9:40

Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana
(Matiu 12:43-45)

24 Be guana ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa
keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke
vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si
keke vasina pude koa, si zama si asa, ‘Maqu pule la mo pa
vetu vasina pu koa kenuqu si rau,’ gua si asa.
25 Meke totoso pule mae sa, si ele ta sara va via, na tava
tana valeana sa vetu.
26 Ke pule si asa, meke la turana mae ni sa sari ka zuapa
tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea
rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana, si namu na
kaleana hola nia sapu gua tatasana,” gua si Asa.

Sa Qinetuqetu Hinokara

27 Meke sipu korapa zama gua se Zisu, si velavela vura
si keke barikaleqe pa vinarigara, meke zama guahe: “Ta
manae tugo sa barikaleqe pu podo igo, na ponigo,” gua si
asa.
28 Ba olana la se Zisu, “Uve, ba sarini pu ta manae
hinokara, si arini mo pu avosia meke va tabea sa zinama
te Tamasa,” gua si Asa.

Sa Vinagilagila te Zona
(Matiu 12:38-42)

29 Meke sipu varigara va sokusoku la koa Sa sari na tie, si
zama se Zisu, “Na sinage kaleana sa sinage hie! Hiva vina
gilagila si gamu, ba loke vina gilagila si kaqu poni gamu
Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona mo.*
30 Kekenono gua sapu e Zona si na vina gilagila koari na
tiena sa popoa Ninive, si gua tugo sapu sa Tuna na Tie si
kaqu na vina gilagila koari na tiena sa sinage hie.*
31 Pa rane vinaripitui, si kaqu turu meke zutu gamu sa
banara maqota pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena
sa nana inene mae pa nana popoa, pude mae avosia sa
ginilagilana lohina te Solomone. Meke dotu, koa nana
kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Solomone.*
32 Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na
tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea,
totoso avosia rini sa tinarae te Zona. Meke dotu, koa nana
kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Zona.*

Sa Kalalasa Tanisa Tini
(Matiu 5:15, 6:22-23)

33 Loke tie si va katua sa zuke meke vekoa pa vasina
tomena babe va opo tamunu nia lolu, ba kote va hakea sa

---

* **11:29** Mt 16:4; Mk 8:12 * **11:30** Zna 3:4 * **11:31** 1 Ban 10:1-10; 2 Koron 9:1-12 * **11:32** Zna 3:5

si asa pa hakehakeana zuke, pude va kalalasi sari doduru
tie pu nuquru pa vetu.*
34 Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Totoso leadi
sari matamu, si kalalasa sa doduru tinimu, ba pude kaleadi
sari matamu, si kote huporo tugo sa doduru tinimu.
35 Mu kopu, pude sa kalalasa si koa pa mua tinoa, meke
lopu na hinuporo.
36 Be kalalasa beto sa doduru tinimu, meke loke vasi
hinuporo koa ia, si kaqu kalalasa beto sa doduruna sa mua
tinoa, kekeṉoṉo gua tugo na zuke sapu malara atu koa goi,”
gua se Zisu.

Zutui Zisu sari na Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese
(Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)

37 Sipu beto zama gua se Zisu, si ruvatia keke Parese si
Asa, pude la henahena somana koa sa, ke la se Zisu meke
habotu henahena koasa.
38 Ba magasa hola sa Parese totoso dogoria sa sapu lopu
ṉuzapa lima paki se Zisu meke tiqe henahena.
39 Ke zama la koa sa se Zisu sa Baṉara, “Gamu na Parese!
Hoke va via i gamu sari na sadadi rina mia kapa na peleta,
ba pa korapa mia si siṉi na ṉinovaṉovala na kinaleadi.
40 Duvili si gamu! Vegua? Lopu sa Tamasa tu sapu
tavetena sa sadana sa tini, si tavetia tugo sa korapana sa
tie?
41 Mi poni sari na habahuala sapu koa koa gamu, meke
kaqu via koa gamu sari doduru likakalae.
42 Mi talotaṉa gemi si gamu na Parese! Hoke ponia gamu
koe Tamasa sa keke pa manege koari na vuadi rina mia
vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite guana
miniti, na ru*, meke kaiqa linetelete pasapasa pa inuma
pule; ba muliṉi nia gamu si pude tavete va toṉoto la koari
na tie, meke pude tataru nia sa Tamasa. Arini sari na
ṉati vina tumatumae saripu garo pude kopu ni gamu, beto
mamu tiqe kopu nia tugo sa keke pa manege.*
43 Mi talotaṉa gemi si gamu na Parese! Okoro haboti
gamu sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi, meke
emi hiva ta zama va kamo na tava lavata koari na vasina
maketi.
44 Mi talotaṉa gemi si gamu! Ura gua tugo na lovu lopu
tava nonogadi si gamu, sapu lopu dogori na tie, meke neti
hola i sipu ene hola rini,” gua se Zisu.

---

* **11:33** Mt 5:15; Mk 4:21; Lk 8:16 * **11:42** Na ru si keke linetelete hite sapu hoke salaṉa nia pa ginarata tadi na kurukuru hite. * **11:42** Liv 27:30

45 Meke zama la koa Sa si keke ri na tie va tumatumae pa
Tinarae te Mosese, “Titisa, totoso zama gua asa Goi, si zutu
gami tugo Goi si gami!” gua si asa.
46 Meke olaṉa se Zisu, “Mi talotaṉa gemi si gamu na titisa
koasa Tinarae te Mosese! Va paleke ni pinaleke mamata
gamu sari na tie pa mia rinupahana sa Tinarae te Mosese,
ke lopu boka luli betoa rina tie si asa. Ba lopu hite hiva
podekia gamu, pude va mamahelo poni koari na tie.
47 Mi talotaṉa gemi si gamu, sina tavete va leleani gamu
sari na lovudi ri na poropita pu va matei ri na tiatamamia
pukerane.
48 Ke gua asa si pa mia tinavete si bakala sapu va egoa mo
gamu sapu gua evaṉia rina tiatamamia pukerane. Arini si
va matei sari na poropita, meke gamu si kuri sari na lovudi
rini.
49 Gua ke pa ginugua hie si zama sa Tamasa pa Nana
ginilagilana lohina, ‘Kote garunu la ni Rau sari na poropita,
na tie paleke inavoso, meke kaiqa si kote va matei rini, meke
kaiqa pule si kote ṉoṉovali rini,’ gua.
50 Ke gua asa, si kaqu ta goregorei nia sa sinage hie pa
vina kilasa nomana sa vina matedi rina poropita, podalae
gua tava podaka sa kasia popoa.
51 Podalae pa vina matena e Ebolo, meke kamoa koe
Zakaraea, sapu tava mate pa Zelepade pa vari korapana
sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihi. Uve! Tozi
hinokara ni gamu Rau, sapu sari na tiena sa sinage hie, si
kaqu ta goregorei nia sa vina kilasa tadi doduru tie variva
mate sara!*
52 Mi talotaṉa gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te
Mosese! Hena pania gamu sa vidulu koasa tinumatumae te
Tamasa, meke gamu telemia ba lopu nuquru la tugo, meke
hukati tugo gamu sarini pu korapa va podepodekae pude
nuquru dia.”
53 Meke totoso taluarae vasina se Zisu, si podalae kana
sisigitia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese
meke ari na Parese si Asa, meke soku ninanasa si nanasa ni
rini koa Sa koari soku tiṉitoṉa.
54 Podekia rini pude sekesekei nia pude zama ni Sa si
kaiqa tiṉitoṉa seadi, gua.

12

Sa Vina Balau koasa Sinekesekei tadi na Parese
(Matiu 10:26-27)

---

* **11:51** Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21

1 Meke sipu varigara la koa Sa sari soku tina tie pu vari
zukuri na vari neti kalukaluti, si zama kenu la koari Nana
disaepeli se Zisu, “Mi balau nia gamu sa isiti[d] tadi na Parese,
sapu sa dia sinekesekei si gunia Rau.*
2 Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura beto, meke
sari doduru ginugua tomedi si kaqu ta gilana pa tie.*
3 Gua asa, ke saripu zama tome ni gamu pa hupohu-
porona, si kaqu ta avoso pa korapa kalalasa, gua sapu
manamanasa ni gamu pa vasina tomena, si kaqu ta velavela
vurae pa kobi tie.

Asa sapu Pada Pude Matagutu nia
(Matiu 10:28-31)

4 Kasa Qua baere, maqu tozini gamu, mi lopu matagutu
va sogo ni saripu va matea sa tini, ba beto asa, si lopu boka
evaṉa hola la ia pule rini si keketoṉa.
5 Ba maqu va gilanani gamu si Asa pu kaqu matagutu nia
gamu. Mi matagutu nia sa Tamasa, sapu pana beto va matea
Sa sa tini, si ari Nana ṉiniraṉira, pude gona lani gamu pa
Heli. Uve, mi matagutu nia si Asa.
6 Dotu sa laedi ri ka lima pitikole, si karurua seniti mo!
Ba lopu hite keke arini si muliṉi ni sa Tamasa.
7 Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia, ba
ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. Ke mi lopu matagutu.
Gamu si arilaemia hola ni sari soku ṉavulu pitikole!

Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito
(Matiu 10:32-33, 12:32, 10:19-20)

8 Maqu tozi hinokara ni gamu, sapu asa pu tozi helahelae
Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau, gua,
si kaqu tozi helahelae gunia tugo sa Tuna na Tie si asa pa
kenudi rina mateana te Tamasa.
9 Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu oso
nia tugo sa Tuna na Tie si asa, pa kenudi rina mateana te
Tamasa.
10 Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si kote
taleosae koe Tamasa, ba asa sapu paraṉia sa Maqomaqo
Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara.*
11 Pana ta turaṉa la si gamu pa vinaripitui koari na
sinaqoqi, pa kenudi ri na baṉara, ba be na qavuna, si mi
lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote
zama nia gamu pude lavelave puleni gamu.*
12 Ura sa Maqomaqo Hope tu si kote va gilanani gamu pa
totoso asa, saripu gua kote zama ni gamu,” gua si Asa.

---

* **12:1** Mt 16:6; Mk 8:15 * **12:2** Mk 4:22; Lk 8:17 * **12:10** Mt 12:32; Mk 3:29
* **12:11** Mt 10:19-20; Mk 13:11; Lk 21:14-15

Sa Parabolona sa Tie Tagotago Duviduvilina

13 Meke keke tie pa korapana sa vinarigara si zama la koe
Zisu, “Titisa, tozi nia sa tasiqu koreo pude varipaqaha ni
koa gami kara sari na tinago pu luara veko poni gami sa
tamamami,” gua si asa.

14 Meke olaṉa se Zisu, “Tio, esei va turu Au si Arau pude
na tie vilavilasa babe na tie va hihia tinago pa varikorapa
mia gamu kara?” gua si Asa.
15 Meke zama pule la koari doduru si Asa, “Mi kopu
puleni gamu koari doduru inoko'okoro seadi, sina sa tinoa
hinokara tana tie, si lopu koa koari soku likakalae pu tagoi
sa,” gua se Zisu.

16 Meke tozi ni Sa sa parabolo hie: “Koa nana si keke tie
tagotago, sapu sa nana inuma si vua valeana hola.
17 Meke balabala telena si asa, ‘Koi, loke vasina pude vekoi
rau sari vua pa qua inuma. Na sa beka si kote tavetia rau,’
gua si asa.
18 Meke zama si asa, ‘Leana, guahe si kote tavetia rau.
Kote huari rau sari na qua vetu vekovekoana ginani, meke
kote tavete va nomai, pude vasina kote veko ni rau sari
doduru ginani pa qua inuma, meke sari kaiqa qua likakalae
pule.
19 Meke kote zama si arau telequ: Ego, soku hola sari na
qua likakalae kamahire, padana pa soku vuaheni. Maqu
koa valeana, maqu hena, na napo, na koa qetuqetu,’ gua si
asa.
20 Ba zama ia Tamasa si asa, ‘Na tie duviduvili si goi! Pa
boṉi tugo hie si kaqu ta vagi palae sa mua tinoa, meke esei
si kote tagoi sari doduru mua likakalae?’ gua.”

21 Kote gua asa si ta evaṉa koasa tie pu hata va omuni sari
na likakalae pa pepeso pude nana telena, gua, ba loke nana
tinagotago pa Maṉauru.

Kalavarae Koe Tamasa
(Matiu 6:25-34)

22 Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Gua asa ke
tozini gamu Rau, pude mi lopu talotaṉa nia sa ginani pude
toa nia, meke sa poko sapu ta hivae pa tinimia.
23 Ura sa tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini
si arilaena hola nia sa poko.
24 Mi doṉo la koari na kurukuru tapuru, lopu lelete na
qireqire si arini, meke loke dia vetu vekovekoana ginani
tugo, ba poni mo Tamasa! Ba gamu si ari laemia hola ni
sari na kurukuru tapuru!

25 Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa* pa
tinalotaṉana sa.
26 Be lopu boka evaṉia goi sa tiṉitoṉa hitekena sapu gua
asa, si vegua ke talotaṉa ni goi sari doduru pule?
27 Mamu doṉo la ia sa tinoqolo tadi na havoro. Lopu
tavetavete na pitipiti si arini. Ba tozi hinokarani gamu Rau,
sapu koari doduru poko tolavaedi te Solomone sa baṉara,
ba loketoṉa poko tanisa si tolavaena kekeṉoṉo gugua keke
riṉa havoro hire.*
28 Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki
la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu
si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu
kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia
riṉaṉeraṉe!
29 Ke mi lopu talotaṉa nia, sapu na sa si kaqu hena ia na
napoa gamu.
30 Ura sari na tie huporo pa kasia popoa hie si hoke
talotaṉa ni sari doduru hire, ba sa Tamamia pa Maṉauru
si ele gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu.
31 Ke mi lopu talotaṉa ni saripu gua hire, ba mi hata ia
sa Binaṉara te Tamasa, meke kaqu ponini gamu Sa sari
doduru pu gua hire.

Sari na Tinagotago Maṉauru
(Matiu 6:19-21)

32 Mi lopu matagutu, gamu na Qua puku tinoni hite. Ura
qetuqetu nia sa Tamamia pa Maṉauru pude vatua koa gamu
sa Nana Binaṉara.
33 Mi holuholu ni sari na mia tinagotago, mamu poni sari
na poatadi koari na habahuala. Mi vagi sari na mia huneke
Maṉauru, pu lopu boka popozu na rikata, pude kopu ni
sari na mia tinagotago. Vasina lopu boka murimuri taloa
si arini, meke loke tie si boka hikoi, meke loke kikiti boka
ṉovali.
34 Ura vasina koa sari na mia tinagotago, si koa tugo
vasina sari na bulomia.

Sari Nabulu pu Koa Kopu Doduru Totoso

35-36 Mi koa va namanama doduru totoso, gua rina nabulu
pu va katui sari na dia zuke, meke va sagei sari na dia poko
tavetavete, meke aqa nia sa dia baṉara pa nana pinule mae
pa inevaṉa varihaba. Totoso pule mae sa meke kikia pa
sasada, si hinoqa la tukele vala rini sa sasada koasa.*
37 Kote gulea hola dia sari na nabulu sara pana mae dogori
sa dia Baṉara, sapu korapa vaṉunu va namanamadi totoso

* **12:25** Hoda va gelea sa tinimu babe sa mua tinoa. * **12:27** 1 Baṉ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6 * **12:35-36** Mt 25:1-13; Mk 13:34-36

kamo pule maei Sa! Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu
kote poko nia Sa sa poko nabulu, meke va haboti Sa sari
kasa nabulu hire, meke va tana poni ginani sa.
38 Kote gulea hola dia si arini, be guana dogori sa dia
palabatu va namanamadi, be guana korapa boṉi tu, babe
hola korapa boṉi si pule mae ia Sa.
39 Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa
tie tago vetu sa totoso sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si
kaqu vaṉunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana
vetu, pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko.*
40 Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totoso, sina
kaqu pule mae sa Tuna na Tie pa totoso sapu lopu hite rovea
gamu," gua se Zisu.

Sa Nabulu Ta Ronuna meke sapu Lopu Ta Ronuna
(Matiu 24:45-51)

41 Meke nanasa se Pita, "Baṉara, koa gami na mua
disaepeli si zama mae nia Goi sa parabolo hie? Ba koa gami
doduru tie sia?" gua si asa.
42 Meke olaṉa se Zisu, "Esei sa nabulu ta ronuna meke
tumatumaena? Asa tugo sapu kaqu va palabatua sa Baṉara,
pude kopu nia sa Nana vetu, pude va hia poni ginani sari
kaiqa Nana nabulu pa totoso garona.
43 Kote gulea hola nana sa nabulu sana, be korapa
tavetavete valeana gua sana si asa, totoso pule mae dogoria
sa nana Palabatu.
44 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va
hinokaria sa nana Palabatu si asa pude kopu ni sari doduru
nana tinagotago.
45 Ba be sa nabulu sana, si kote balabala sapu lopu kote
turei pule mae sa nana Palabatu, gua. Ke podalae komiti
sa sari na nabulu turaṉana, sari na barikaleqe na palabatu,
meke podalae henahena na napo va viviri si asa.
46 Kote pule mae gana sa Palabatu tanisa nabulu sana,
koasa rane, na totoso sapu lopu hite rovea, na gilania sa.
Kaqu va kilasa va leleania sa Palabatu si asa, meke kote
veko turaṉa nia Sa koari na tie va guguedi pa tinahuara
koa holana.
47 Sa nabulu sapu gilania nana mo gua sapu hiva nia sa
nana Palabatu koa sa, ba lopu va namanama meke evaṉia,
si kaqu ta seke soku ṉavulu totoso.
48 Ba sa nabulu sapu lopu gilania sa sapu gua hiva nia
sa nana Palabatu, meke evaṉa hobori mo sa gua sapu pada
tava kilasa sisigiti ni sa, si kaqu visavisa mo sari na sineke.
Ba asa sapu ta poni va soku koe Tamasa pude kopu ni, si

* **12:39** Mt 24:43-44

kaqu soku tugo si ta hivae pule koa sa. Meke asa sapu ta garunu ni soku hola pule, si kaqu soku hola la tu si kote ta hivae koa sa.”

Lopu na Binule Ba na Vinaripaqahi Tu
(Matiu 10:34-36)

49 “Ele mae si Rau pude va mae ia sa nika pa pepeso, meke leana hola koa Rau si be ele tava katu si asa!*
50 Keke pinapitaiso* si kaqu ta papitaiso nia Rau, meke asa si korapa talotaṉa nia Rau, osolae kaqu hola si asa.*
51 Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule ba na vinaripaqahi tu.
52 Podalae kamahire, si ari ka lima pu koa pa keke tatamana, si kaqu vari kanai. Ari ka ṉeta si kaqu kanai sari karua, meke ari karua si kaqu kanai sari ka ṉeta.
53 Kote varipaqahi si arini, sari na tamadia si kote kanai sari na tudia koreo, meke sari tudia koreo kote kanai sari tamadia. Sari tinadia kote kanai sari tudia vineki, meke tudia vineki koari na tinadia. Sari tinadia kote kanai sari na dia roroto barikaleqe, meke sari na roroto barikaleqe si kote kanai sari na roadia barikaleqe,” gua si Asa.*

Pude Tumae Tiro ia sa Totoso
(Matiu 16:2-3)

54 Meke zama la koari na tie se Zisu, “Totoso dogoria gamu sa lei sapu sage mae pa kali lodu rimata, si lopu sana kote zama si gamu, ‘Ai, kote ruku sa popoa,’ gua; meke ruku tugo.
55 Meke totoso turu tia la gamu pa kali gasa rimata, meke va gilagila ia sa givusu sapu raza mae gua pa kali mataomia*, si zama si gamu sapu kote maṉini sa popoa, gua; meke maṉini tugo si asa.
56 Tie sekesekei mia si gamu! Tumae tiro ia mo gamu sa dinoṉona sa popoa pepeso meke sa galegalearane, ba vegua ke lopu boka doṉo gilania tu gamu sa ginuana sa totoso hie?

Varibulei Koasa Mua Kana
(Matiu 5:25-26)

57 Vegua ke lopu boka vizatia tu gamu telemia gua sapu toṉoto?
58 Be keke tie si hiva turaṉa la nigo pa vinaripitui, si mu va toṉoto pakia sa mua vinaritokei totoso lopu ele la pa vinaripitui si goi. Sina be kamoa goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui

---

* **12:49** 2 Pit 3:7,10,11 * **12:50** Sa pinapitaiso hie ginuana si sari na tinasuna na tinasisigiti te Zisu. * **12:50** Mk 10:38 * **12:53** Mka 7:6 * **12:55** Kali mataomia be tia la pa kali gasa rimata.

si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta
veko pa vetu varipusi si goi.
59 Ke tozi nigo Rau si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae
tabara betoi goi sari doduru vasi poata," gua si Asa.

13

Kekere babe Mate pa Mia Sinea

1 Meke pa totoso asa si vivinei ni ri kaiqa tie koe Zisu sari
kaiqa tie Qaleli, saripu tava mate pa ginarunu te Paelati,
totoso korapa va vukivukihi la si arini koe Tamasa.
2 Meke olaṉa la i Zisu si arini, "Balabala ia gamu sapu na
tie kaleadi hola si arini, ke tava mate pa siraṉa gua asa, hola
ni sari doduru tie Qaleli pule?
3 Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu, sapu be lopu
kekere si gamu koari na mia sinea, si kote mate gua tugo
arini si gamu.
4 Meke vegua pule sari ka manege vesu tie pa Sailomi,
saripu hoqa va mate i sa vetu hakehakei ululuna? Balabala
ia gamu sapu sa ginugua asa si na vina sosodena sapu
arini si na tie kaleadi, hola ni sari doduru pule pu koa pa
Zerusalema?
5 Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu sapu be lopu
kekere si gamu koari na mia sinea, si kaqu mate gua tugo
arini si gamu!" gua si Asa.

Sa Parabolona sa Huda Piqi Egorona

6 Beto asa si tozia Zisu sa parabolo hie: "Koa nana si keke
tie sapu tagoa si keke huda piqi[d] pa nana inuma vaeni. La
hata vua si asa koasa huda piqi, ba loketoṉa si dogoria sa.
7 Ke zama ia sa sa nana tie tavetavete pa inuma, 'Dotu, ka
ṉeta vuaheni si mae hopiki nia rau sa huda piqi hie, ba loke
vuana si dogoria rau. Mu la maho gore nia! Na vegua ke
hukahukata hoboro lolomo pa inuma si asa,' gua si asa.
8 Ba olaṉa sa nana tie tavetavete pa inuma, 'Lokari
baṉara, veko pakia nana pa keke vuaheni pule. Kote maqu
geli vari likohae nia, maqu tamunu va masuria.
9 Meke pude vua sa pa vuaheni maehe, si leana hola, ba
be lopu vua tugo sa, si mamu tiqe maho gore nia,' gua," gua
se Zisu.

Salaṉia Zisu si Keke Barikaleqe pa Rane Sabati

10 Keke rane Sabati si va tumatumae pa keke sinaqoqi se
Zisu.
11 Meke koa nana vasina si keke barikaleqe sapu raza ia
na tomate kaleana, ke moho si asa ka manege vesu vuaheni.

Podu eko mo mudina si asa ke lopu boka turu va toṉoto hokara.
12 Totoso dogoria Zisu si asa, si tioko vagia Sa meke zama,
“Tio, ta salaṉa si goi koasa mua minoho!” gua si Asa.
13 Meke va opo nia limana Sa sa barikaleqe, meke pa
totoso tugo asa turu va toṉoto pule si asa, meke vahesia
sa sa Tamasa.
14 Meke bugoro nia sa palabatu koasa sinaqoqi si Asa, sina
salaṉa tie pa rane Sabati se Zisu, ke zama la i sa sari na tie,
“Koa dia sari ka onomo rane pude tavetavete si gita! Mae
mamu ta salaṉa koari na rane arini, ba lopu pa rane Sabati!”
gua si asa.*
15 Meke olaṉa la koa sa se Zisu sa Baṉara, “Na tie
sekesekei si gamu! Gamu ba hoke rupaha vagi mo sari na
mia bulumakao babe doṉ'ki, pa dia kokoana, meke turaṉa
la va napoi mo pa rane Sabati.
16 Ego, sa barikaleqe hie si keke tuna tugo e Ebarahami
si asa, sapu koa ta pusi koe Setani koari ka manege vesu
vuaheni. Vegua, lopu leana tu pude vata rupahia si asa pa
rane Sabati?” gua si Asa.
17 Ke kurekure sari kasa Nana kana sipu olaṉa guni Sa,
ba sari na tinoni si qetu hola ni rini sari na tiṉitoṉa variva
magasadi pu evaṉi Sa.

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Matiu 13:31-32; Maka 4:30-32)

18 Meke nanasi Zisu si arini, “Vegugua sa Binaṉara te
Tamasa? Na sa kote va padapada nia Rau si asa?
19 Na guahe si asa: Keke tie si vagia sa si keke kiko
masitadi, meke letea sa pa nana inuma. Toqolo sage si
asa, meke ta evaṉae keke huda nomana, meke mae sari na
kurukuru tapuru, meke tavete dia vori koari na lelaṉana,”
gua si Asa.

Sa Parabolona sa Isiti
(Matiu 13:33)

20 Meke zama pule se Zisu, “Na sa pule kote va padapada
gunia Rau sa Binaṉara te Tamasa?
21 Guana isiti si asa sapu vagia keke barikaleqe, meke heni
ni sa koari ka hiokona lima kilo palava, osolae ta ovulae sage
beto sa palava,” gua si Asa.

Sa Sasada Ṉizupuna
(Matiu 7:13-14,21-23)

22 Meke ene gua koari na vasivasileana nomadi, na
hitekedi se Zisu meke va tumatumae koari na tie koasa Nana
inene la gua pa Zerusalema.

---

* **13:14** Ekd 20:9-10; Diut 5:13-14

23 Meke keke tie si nanasa la koa Sa, “Baṉara, kote ari ka
visavisa tie mo si ta harupu?” gua si asa.
Meke olaṉa la koa rini se Zisu,
24 “Mi podeke sisigitia pude nuquru la koasa sasada
ṉizupuna, sina ari sokudi si kote podekia pude nuquru
vasina, ba lopu kote boka.
25 Kote gasa turu mae sa baṉarana sa vetu, meke tukua
sa sasada. Ke kote turu pa sada si gamu, meke kikia, meke
zama, ‘Baṉara, tukele poni gami sa sasada!’ gua.
Meke kote olaṉa si Asa, ‘Lopu gilana gamu Rau babe pavei
mae gua mia si gamu!’ gua.
26 Meke kote olaṉa si gamu, ‘Gami si hena na napo
turaṉigo si agoi, meke Agoi mo si mae va tumatumae pa
mami vasileana!’ gua.
27 Ba kote olaṉa pule si Asa, ‘La mi taloa! Gamu doduru
pu tavetavete va sea! Lopu gilana gamu Rau vasina mae
gua mia!’ kote guni gamu Sa.*
28 Meke kote kabo, na garata livomia vasina si gamu, pana
dogori gamu sari Ebarahami, Aisake, e Zekopi, meke sari
doduru poropita pa korapana sa Binaṉara te Tamasa, ba
gamu si koa ta veko hola pa sada.**
29 Sari na tie pu kote mae guadi pa kasia ia ka ia, si kote
nuquru, meke habotu somana henahena pa inevaṉa, koasa
Binaṉara te Tamasa.
30 Ke sokudi ri pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu,
ba arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi,” gua se
Zisu.*

Tataru nia Zisu sa Popoa Zerusalema
(Matiu 23:37-39)

31 Meke pa totoso tugo asa si mae zama ia ri kaiqa Parese
se Zisu, meke zama guahe si arini, “Mu ture taloa si Agoi,
Mu rizu la pa kaiqa votiki vasina, sina korapa hiva va mate
igo e Herodi,” gua si arini.
32 Ba olaṉa se Zisu, “Mi la tozi nia sa tie sekesekeina sana,
sapu Arau si hipuru palae tomate kaleadi, meke salaṉa tie
Qua ṉinoroi, meke vugo, meke pa rane vina ṉeta si kote
tiqe va hokotia Rau sa Qua tinavete.
33 Ba leana, maqu ene la si Rau ṉinoroi, vugo, meke
repere, sina lopu toṉoto pude tava mate sa poropita pa keke
votiki vasina, ba kaqu pa Zerusalema mo.
34 Kei, gamu kasa na tinoni pa Zerusalema, gamu pu va
matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu
atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku totoso si ele podekia Rau

* **13:27** Sam 6:8 * **13:28** Mt 22:13, 25:30 * **13:28** Mt 8:11-12 * **13:30** Mt 19:30, 20:16; Mk 10:31

pude varigara ni gamu koa Rau, guana kokorako pu va aqori
sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu.
35 Gua ke kote ta huara sa mia Zelepade. Tozi va
hinokarani gamu Rau sapu lopu kaqu hite dogoro Au gamu
si Rau, osolae kaqu kamo tu sa totoso sapu kote zama
si gamu, ‘Tamanae si Asa pu mae pa korapa pozana sa
Baṉara,’” gua si Asa.*

14

Salaṉia Zisu si Keke Tie Mohona

1 Keke rane Sabati totoso la henahena se Zisu pa vetu tana
keke palabatu tadi na Parese, si kopu totoko nia ri na tie si
Asa.
2 Na pa kenuna Sa si keke tie sapu kamoa na minoho loba.
3 Meke nanasi Zisu sari na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese, meke sari na Parese, “Vegua, tava
malumu pa nada tinarae si pude salaṉa tie pa rane Sabati?
Ba lokari?” gua si Asa.
4 Ba lopu kulu si arini, ke taṉinia Zisu sa tie mohona, meke
salaṉia Sa, meke va pule taloa ia.
5 Beto asa si zama la koa rini si Asa, “Be keke koa gamu si
hoqa voi pa pou sa tuna* koreo, babe keke nana bulumakao
pa rane Sabati, si vegua? Lopu kaqu tuturei la kave vura
pule nia sa si asa pa rane Sabati tugo asa?” gua se Zisu.*
6 Ba lopu olaṉia rini si Asa.

Vina Pepekae na Vina Kamo Tie

7 Meke doṉo gilania Zisu sapu sari na tie ta ruvatadi
si vizati rini sari na habohabotuana arilaedi koasa tevolo
henahenana, ke zama guahe si Asa koarini,
8 “Pana ta ruvata gamu pa keke inevaṉa vinarihaba, si mi
lopu la koari na habohabotuana arilaedi. Sina be somana
ta ruvata mae si keke tie sapu arilaena hola nigo,*
9 si kote mae sa tie ari nana inevaṉa, meke zama koa goi,
‘Tio, mu habotu gore goi, pude mae habotu tani sa tie hoi,’
gua. Meke kote kurekure si agoi meke habotu gore la pa
vasina sapu lopu arilaena.
10 Ba pana ta ruvata goi, si mu la habotu pa vasina pu
lopu arilaena. Pude totoso mae sa tie pu ruvatigo, si kote
zama si asa, ‘Qua baere, habotu sage pa vasina leana tani,’
kote gua si asa. Pa totoso tu asa si kote ta pamaṉae si goi
pa kenudi ri doduru pu ta ruvatadi.

---

* **13:35** Sam 118:26; Zer 22:5 * **14:5** Sa zinama hie si lopu koa koari doduru kinubekubere pukerane, kaiqa si zama “doṉ'ki na bulumakao”. * **14:5** Mt 12:11 * **14:8** ZT 25:6-7

11 Ura asa sapu va lavalavata pule nia, si kaqu tava
kurekure tugo, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu
tava lavata,” gua si Asa.*

12 Beto asa, si zama la se Zisu koasa tie pu ruvatana Sa,
“Pana tavetia goi si keke hinenahena babe na inevaṉa, si
mu lopu ruvati sari na mua baere, na tasimu koreo, na
turaṉamu, meke sari na tie tagotagodi pu koa tata koa goi.
Sina kote ruvata hobe igo rini keke totoso, meke ta lipu mo
sapu gua tavetia goi koa rini.

13 Ba pana tavete inevaṉa goi, si mu ruvati sari na
habahuala, na ike, na koele, meke na behu.

14 Pana gua asa si kaqu tamanae si goi. Sina lopu kaqu
boka hobea rini sapu gua tavete poni ni goi, ba sa Tamasa
tu si kote pia igo koasa rane tinuru pule pa minate tadi na
tie toṉoto,” gua si Asa.

Parabolona sa Inevaṉa Lavata
(Matiu 22:1-10)

15 Totoso avosia keke ari kasa pu habotudi pa tevolo sapu
gua asa, si zama la koe Zisu si asa, “Tamanae hola dia sarini
pu kaqu somana habotu pa inevaṉa koa sa Binaṉara te
Tamasa,” gua si asa.

16 Meke olaṉa la koa sa se Zisu, “Keke totoso si tavetia
keke tie si keke inevaṉa lavata, meke soku hola tie si ruvati
sa.

17 Sipu kamo sa totoso tanisa inevaṉa, si garunia sa sa
nana nabulu pude la tozi ni sari na tie ta ruvatadi, ‘Mae
gamu, tava nama beto sari doduru tiṉitoṉa,’ gua.

18 Ba hopeke podalae va ririunae sarini. Sa tie kekenu si
zama koasa nabulu, ‘Keke vasi pepeso si tiqe holua mo rau,
ke kaqu la hopiki nia rau, ke mu va malumau pude lopu
atu,’ gua.

19 Keke pule si zama, ‘Ka manege puta bulumakao* si tiqe
holui rau, ke korapa ene la podeki rau, ke va malumau pude
lopu atu si rau,’ gua.

20 Keke pule si zama, ‘Tiqe varihaba mo si rau, gua asa ke
lopu boka atu,’ gua.

21 Ke pule sa nabulu meke la tozi ni koasa nana baṉara
sari doduru gua pu zama ni rini. Ke ta ṉaziri sa baṉara,
ke tozi nia sa sa nana nabulu, ‘Mu tuturei vura la koari na
siraṉa nomadi, na ṉizupudi pa vasileana. Mamu turaṉa
mae ni sari na habahuala, na ike, na behu, na koele,’ gua si
asa.

---

* **14:11** Mt 23:12; Lk 18:14 * **14:19** Hire si na bulumakao ririhi geligeliana pepeso pa inuma pude lelete, karua bulumakao pa keke geligeliana.

22 Meke lopu seunae, si zama pule sa nabulu, ‘Baṉara, ele
taveti rau gua sapu tozi nau goi, ba lopu ele siṉi sa vetu.
Soku lolomo korapa koa dia,’ gua sa nabulu.
23 Ke zama sa baṉara koa sa nana nabulu, ‘Mu vura la pa
sadana sa vasileana nomana, koari na siraṉa na vasidi pa
seu, mamu turaṉa mae ni sari na tie, pude va siṉia sa qua
vetu.
24 Tozini gamu rau, sapu lopu keke arini pu va karia
sa qua rinuvata, si kaqu hena keke vasi toṉa koasa qua
inevaṉa!’ gua,” gua se Zisu.

Gua Pude Koa na Disaepeli te Zisu
(Matiu 10:37-38)

25 Meke keke totoso si keke puku vinarigara lavata si
lulina se Zisu, ke taliri pule si Asa meke zama la koarini,
26 “Be mae koa Rau si keke tie, meke sa tataru tanisa koasa
tamana, na tinana, meke koasa loana, meke koari na tuna,
na tasina koreo na vineki, meke pa nana tinoa soti telena,
si noma hola nia sa nana tataru koa Rau, si lopu boka koa
na Qua disaepeli si asa.*
27 Meke asa sapu lopu palekia sa nana korosi telena meke
luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli.*
28 Be keke gamu si hiva kuria si keke vetu, si kaqu habotu
si asa meke tavete vura kekenu nia sa sa hinoluna sa vetu,
pude gilania sapu be pada sa nana poata pude va hokotia
sa tinavetena sa vetu, babe lokari.
29 Be lopu gua asa, si pana va turua sa sa sinokiraena,
meke lopu boka va hokotia sa sa doduruna sa vetu si kote
va sisire nia ri doduru tie pu dogoria sapu gua evaṉia sa.
30 Meke kote zama si arini, ‘Sa tie hie si podalae kuri vetu,
ba lopu boka va hokotia sa,’ kote gua si arini.
31 Meke gua tugo, sapu be keke baṉara si ka manege puta
tina mo nana tie varipera, meke namanama la varipera koa
keke baṉara sapu ka hiokona puta tina tu nana tie varipera,
si kaqu habotu paki si asa, meke vizavizata valeana, sapu
kote boka raza ia sa sa baṉara hoi? Ba lokari?
32 Be gilania sa sapu lopu kaqu boka si asa, si kaqu garunu
lani sa sari nana tie paleke inavoso, sipu korapa seu si arini,
pude tepa ia sa binule.
33 Gua asa, ke kekeṉoṉo gua tugo si gamu, mi pada
valeana kekenui sari na mia vinizata pude luli Au. Sina
loke tie gamu si boka koa na Qua disaepeli, be lopu luara
pani sa sari doduru nana ginugua soti, meke luli Au.

---

* **14:26** Mt 10:37 * **14:27** Mt 10:38, 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23

Sa Soloti sapu Murimuri sa Liṉiliṉina
(Matiu 5:13; Maka 9:50)

34 Soloti si leana, ba pana murimuri sa liṉiliṉi soloti
tanisa, si vegua meke boka va liṉiliṉi pulea gamu si asa?
35 Lopu leana pude vala nia pa pepeso, babe heni nia pa
remoremo muzidi pude tana linetelete. Padana sa si pude
oki pania mo. Asa sapu ari taliṉana si mani va avoso!” gua
se Zisu.

15

Sa Sipi Muliuṉuna
(Matiu 18:12-14)

1 Keke rane si mae koe Zisu sari na tie hata takisi, meke
sari kaiqa tie kaleadi pule, pude avavoso dia koa Sa, gua.*
2 Meke qumiqumi nia rina tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese meke na Parese si Asa, meke zama guahe
si arini, “Sa tie hie si va tata i Sa sari na tie kaleadi, meke
henahena turaṉi tugo Sa si arini,” gua si arini.
3 Ke tozini Zisu sa parabolo hie koarini:
4 “Be keke koa gamu si tagoi keke gogoto nana sipi[d], meke
keke ri nana sipi hire si muliuṉu, si nasa si kote tavetia sa?
Kote veko paki sa sari ka sia ṉavulu sia sipi pa vasina koadi,
meke la hata ia sa si asa sapu muliuṉu, osolae dogoro pulea
tu sa.
5 Pana dogoria tugo sa, si qetu hola nana, ke kokovara
palekia sa pa avarana.
6 Meke paleke pule la nia sa vasina koadi sari na sipi. Beto
asa si tioko varigara ni sa sari nana baere na turaṉana,
meke zama, ‘Mi mae somana qetuqetu turaṉau sina ele
dogoro pulea rau sa qua sipi sapu muliuṉu,’ gua si asa.
7 Tozini gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa sa
qinetuqetu tadi pa Maṉauru pana keke tie kaleana si kekere
pule mae, hola ni sari ka sia ṉavulu sia tie leadi saripu lopu
kilu kekere si arini, gua.

Sa Poata sapu Muliuṉu

8 Meke gua pule he: Be keke barikaleqe si ka manege puta
nana poata siliva, meke va muliuṉia sa si keke, si nasa si
kote tavetia sa? Kote va katua sa sa zuke, meke sara hata
valeania sa si asa pa korapana sa vetu, osolae kaqu vagia tu
sa si asa.
9 Meke totoso dogoria tugo sa, si tioko varigara ni sa sari
nana baere na turaṉana, meke zama, ‘Mae gamu, mada
qetuqetu! Sina ele dogoro pulea rau sa qua poata sapu va
muliuṉia rau,’ kote gua.

---

* **15:1** Lk 5:29-30

10 Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu gua putaputa tugo
asa, sa qinetuqetu tadi na mateana te Tamasa koa keke tie
kaleana sapu kekere pule mae,” gua se Zisu.

Sa Koburu sapu Muliuṉu

11 Meke tozia pule Sa si keke parabolo, “Koa nana si keke
tie sapu karua tuna koreo.
12 Meke zama sa tuna koreo mudina koasa tamana,
‘Tamaqu, poni nau kamahire sa qua hinia koari na mua
tinago,’ gua si asa. Ke hopeke paqaha poni sa tamadia koari
karua tuna koreo sari nana likakalae.
13 Meke hola ka visavisa rane, si holuholu ni mo sa koreo
mudina sari doduru nana likakalae, meke vagi sa sari na
poatadi, meke topue taloa nana pa keke popoa pa seu.
Vasina la va murimuri pani sa sari doduru nana poata koari
na maqota meke na hahanana kaleanadi.
14 Meke sipu ele va murimuri beto ni sa sari doduru pu
tagoi sa, si kamo pa popoa sana si keke soṉe nomana, ke
ovia si asa.
15 Ke la tepa tinavete si asa koa keke tie pa popoa sana,
meke garunia sa tie si asa pude la kopu ni sari nana boko.
16 Okoro hiva henai sa sari na ginani tana boko, ba loke tie
ponia.
17 Meke totoso gilae pule sari nana binalabala, si va
pulepaho si asa meke zama, ‘Kei, sari doduru nabulu tanisa
tamaqu si hoke soku gedi ginani, ba hie si rau korapa mate
mo pa inovia.
18 Maqu topue pule la mo koasa tamaqu, maqu la
helahelae guahe: Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa
meke koa goi.
19 Ele lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau, ba mamu
guni nau mo na mua tie tavetavete,’ gua si asa.
20 Ke gasa turu si asa, meke taluarae pule la koasa tamana.
Meke sipu lopu ele tata kamo la sa pa vetu, si dogoria
sa tamana si asa, meke tataru sisigiti nia sa, ke haqala la
ṉazaia na ahoa sa sa tuna.
21 Meke zama la koasa tamana sa tuna, ‘Tamaqu, ele va
sea si rau koe Tamasa meke koa goi. Lopu garoqu pude ta
pozae na tumu si rau,’ gua si asa.
22 Ba zama la koari nana nabulu sa tamana, ‘Tuture
paleke mae sa poko sapu tolavaena koari doduru, mamu va
sage nia. Mamu va sage nia riṉi tugo sa kakarutu limana,
meke va sage ni sadolo nenena.
23 Vagia sa tuna bulumakao nobonobokona, mamu va
matea, mada henahena qetuqetu!

24 Ura ele mate sa tuqu hie, ba toa pule; ele muliuṉu si
asa, ba ta dogoro pule kamahire,’ gua si asa. Ke podalae
nia rini sa inevaṉa qetuqetu.
25 Pa totoso asa si korapa koa pa inuma sa tuna koreo
kenuna. Meke sipu pule mae sa, meke tata kamo pa vetu si
avosia sa sa mike na peka.
26 Ke tiokia sa si keke rina nabulu, meke nanasia sa, ‘Na
sa si korapa ta evaṉa hoi?’ gua si asa.
27 Meke olaṉa sa nabulu, ‘Sa tasimu si ele pule mae, ke va
matea sa Tamamu sa tuna bulumakao nobonobokona, meke
inevaṉa qetuqetu, sina kamo pule valeana si asa,’ gunia sa.
28 Meke bugoro hola sa koreo kenuna, meke korona
nuquru la pa vetu, ke vura la sa tamana, meke va mamania
pude nuquru.
29 Ba olaṉa la si asa koasa tamana, ‘Tamaqu, ele soku
vuaheni si mabo mate si arau tavetavete poni igo, gua tugo
na mua pinausu, meke lopu hite sekei rau sari na mua
tinarae. Ba sa si hite poni nau goi? Namu loketoṉa hokara,
kekeke qoti mo pude inevaṉa turaṉi sari na qua baere, ba
lokari tugo!
30 Ba sa tumu sana sapu va murimuri pani beto ni sari
mua likakalae koari na maqota, ba kamahire pule mae sa,
meke va mate ponia tuna bulumakao nobonobokona tu goi!’
gua si asa.
31 Meke olaṉa sa tamana, ‘Tuqu, agoi si koamu mo koa
rau doduru totoso, meke sari doduru gua pu tagoi rau si
tamugoi mo.
32 Ba leana hola tugo pude inevaṉa qetuqetu si gita, sina
sa tasimu hie si ele mate tu, ba toa pule; ele muliuṉu tu, ba
ele ta dogoro pule!’ gua si asa,” gua se Zisu.

16

Sa Kineha Leana Tanisa Nabulu Kaleana

1 Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Koa nana si
keke tie tagotago, meke koa nana tugo si keke nana nabulu
sapu kopu ni sari doduru nana likakalae. Ta zutu sa nabulu
sapu sasurae ni sa sari na poata tanisa nana palabatu, gua.
2 Ke tiokia sa tie tagotago sa nana nabulu hie, meke zama
ia sa, ‘Vegua sapu gua avoso nia rau pa ginugua mu goi? Va
maei sari doduru mua buka, vasina kuberi goi sari doduru
mua tinavetavete, koa sa kinopudi rina qua likakalae, sina
lopu kaqu va palabatu pule igo rau si goi, koari na qua
likakalae!’ gua si asa.
3 Meke balabala telena sa nabulu hie, ‘Koi, kote va beto
au mo sa qua palabatu si rau pa qua tinavete. Ke sa beka si

kaqu tavetia rau? Lopu tie va garo si rau pa tinavete uma,
meke na tepatepa pa tie si kurekure nia rau.
4 Ego, leana, guahe si kaqu tavetia rau, meke be tava beto
si rau pa qua tinavete, ba kote soku qua baere va kamo au
pa dia vetu,' gua si asa.
5 Ke podalae hopehopeke tioko va mae i sa sari na tie
pu ari dia lipulipu koasa nana palabatu. Nanasia sa sa tie
kekenu, 'Ka visa sa mua lipulipu agoi koasa qua palabatu?'
gua si asa.
6 Meke olaṉa sa tie, 'Ka keke gogoto vovoina oela olive
siṉidi,' gua si asa.
Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu,
tuturei habotu, mamu kuberi ka lima ṉavulu puta vovoina
oela siṉidi mo,' gua si asa.
7 Meke nanasia pule sa si keke, 'Ka visa sa mua lipulipu?'
gua si asa.
'Keke tina baika huiti,' gua si asa.
Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu, mu
kuberi ka vesu gogoto mo,' gua si asa.
8 Va lavatia sa palabatu sa nabulu sekesekeina hie. Sina
doṉo va kenue la si asa vugo repere, meke va namanama si
asa pude kopu nia sa nana tinoa soti. Ura sari na tie tanisa
popoa pepeso si hoke tumaedi kopu pule ni, hola ni sari na
tie tana kalalasa.
9 Gua asa ke tozini gamu Rau, mi variponi ni sari na mia
tinagotago tanisa kasia popoa, pude boka ari mia baere,
meke pana kamo sa minate si kaqu ta hapahapae si gamu
pa popoa tinoa hola.
10 Asa sapu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si kaqu ta
ronu tugo koari na tinavete nomadi, ba asa sapu lopu ta
ronu koari na tinavete hitekedi, si lopu kaqu ta ronu tugo
koari na tinavete nomadi.
11 Ke be lopu ta ronu si gamu pa kinopudi rina tinagotago
pa pepeso, si vegua meke kote boka ta ronu si gamu koari
na tinagotago maqomaqo pu koa hola?
12 Meke be lopu ta ronu si gamu koari na likakalae tana
votiki tie, si esei kote boka ronu gamu pude poni gamu sapu
mia soti telemia?
13 Loke nabulu si boka nabulu beto ni si karua baṉara. Ba
kote kukiti nia sa si keke, meke tataru nia sa si keke; babe
va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka
keke gua nabulu nia goi sa Tamasa, meke sa poata," gua se
Zisu.*

Kaiqa Vina Tumatumae te Zisu
(Matiu 11:12-13, 5:31-32; Maka 10:11-12)

---

* **16:13** Mt 6:24

14 Sipu avosia rina Parese sapu gua asa, si va sisire nia na
ṉoṉovalia rini se Zisu, sina okoro poata si arini.
15 Ke zama la koa rini se Zisu, “Gamu kasa tugo hire
sapu va toṉotoṉotae pule ni gamu pa dinoṉo tadi na tie, ba
Tamasa ele gilana betoi bulomia. Ura sari na binalabala pu
hoke arilaedi pa tie, si kaleadi sisigiti pa dinoṉo te Tamasa.
16 Sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi
na poropita, si tuturaṉa koari na tie, osolae kamo pa totoso
te Zone Papitaiso. Podalae pa totoso te Zone Papitaiso, meke
kamoa kamahire, si ta tarae sa Binaṉara te Tamasa, meke
soku tie si podekia pude nuquru mae koasa.*
17 Tasuna pude murimuri palae sa maṉauru na pepeso, ba
sapu tasuna hola si pude ta veko palae si keke vasi kukuruna
hite sa Tinarae te Tamasa.*
18 Be keke tie si luara pania sa nana barikaleqe, meke
la haba hobea sa si keke vineki babe na barikaleqe, si
barabarata si asa. Meke sa tie pu haba ia si keke barikaleqe
ta luluarana, si barabarata tugo si asa.*

Sa Tie Tagotago meke se Lazarasi

19 Koa nana si keke tie tagotago sapu poko ni sari na poko
noma hinoludi, meke henahena valeana doduru rane.
20 Meke koa nana tugo si keke tie habahuala, pozana e
Lazarasi, sapu tubu beto doduru tinina. Hoke la vekoa rini
si asa pa sasada bara vetu tanisa tie tagotago,
21 meke okoro hiva hena umumu ginani hoqadi si asa pa
tevolo tanisa tie tagotago, ba lopu boka. Ari na siki ba hoke
mae memea i sari na tubuna.
22 Totoso mate sa tie habahuala, si mae turaṉia ri na
mateana si asa, meke la koa kapae meke somana henahena
pa inevaṉa koe Ebarahami pa Maṉauru. Mumudi si mate
tugo sa tie tagotago, meke ta pomunae si asa.
23 Meke sipu koa sa pa tinasigiti pa Heli, si doṉo sage va
seu si asa, meke dogoria sa se Lazarasi korapa koa nana pa
kalina e Ebarahami.
24 Ke titioko si asa, ‘Kei, Ebarahami, tamaqu, tataru nau,
mamu toka nau. Mu garunia se Lazarasi pude koti nia pa
kolo sa kakarutuna, pude mani mae va ibua sa meaqu, ura
ta sigiti qua koasa nika hie!’ gua si asa.
25 Ba olaṉa la se Ebarahami, ‘Tuqu, mu balabala ia sapu
totoso toamu goi, si tagoi goi sari doduru tiṉitoṉa leadi, ba
e Lazarasi si koa malamalaṉa. Ba kamahire si koa qetuqetu
si asa, meke agoi si koa ta sigiti.
26 Meke gua pule hie, keke pou lohina na labena, si koa
nana pa varikorapada gita, pude hukati saripu hiva karovo

* **16:16** Mt 11:12-13 * **16:17** Mt 5:18 * **16:18** Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

atu koa gamu, meke gamu pu hiva karovo mae koa gami,’
gua si asa.
27 Meke olaṉa sa tie tagotago, ‘Kei, Ebarahami, tamaqu!
Pude gua si tepa zoṉazoṉa si arau koa goi pude mamu
garunu la nia se Lazarasi pa vetu tanisa tamaqu,
28 ka lima tasiqu si koa dia vasina. Tozi nia pude la va
balau i sarini, pude di lopu mae pa vasina tinasigiti hie,’
gua si asa.
29 Ba olaṉa se Ebarahami, ‘Na Kinubekubere Hope te
Mosese meke sari na poropita si koa dia, pude va balau i
sari kasa tasimu sara. Leana madi avosi si arini,’ gua si asa.
30 Meke olaṉa sa tie tagotago, ‘Lokari, Ebarahami,
tamaqu, be toa pule pa minate si keke tie, meke pule la
koa rini, si kote avosia rini, meke veko pani rini sari na dia
sinea,’ gua si asa.
31 Ba zama se Ebarahami, ‘Be lopu hiva avosia rini sa
Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita, si kote
korodia avoso tugo be toa pule si keke tie meke la zama koa
rini!’ gua,” gua se Zisu.

17

Sa Kinaleana
(Matiu 18:6-7,21-22; Maka 9:42)

1 Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Sari na
tiṉitoṉa pu va hoqai pa sinea sari na tie si kaqu kamo mae
tugo. Ba mani talotaṉa gana si asa pu va kamo mae i sari
na tiṉitoṉa arini.
2 Leana hola koasa tie sana si pude sidolo nia keke patu
lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava,
hola nia si pude vata luarae ia sa si keke koburu hite pa
nana rinaṉeraṉe koa Rau.
3 Gua asa, ke mi kopu puleni gamu koari na mia tinavete!
Be sea sa tasimu, si mu norea; meke be kekere si asa, si mu
taleoso nia.*
4 Be va sea atu si asa koa goi ka zuapa totoso pa keke rane,
meke pule atu helahelae si asa koa goi ka zuapa totoso, meke
zama, ‘Kekere si rau, mamu taleoso nau,’ gua, si mu taleoso
nia,” gua se Zisu.

Sa Rinaṉeraṉe

5 Meke tepa la koasa Baṉara sari na apositolo, “Baṉara,
mu va ṉiṉirai sari na mami rinaṉeraṉe,” gua si arini.
6 Meke olaṉa la sa Baṉara, “Be hitekena hite gua mo na
kiko huda masitadi sa mia rinaṉeraṉe, ba boka zama ia

* **17:3** Mt 18:15

gamu sa huda moloberi hie, ‘Mu ta rabutu toa vagi, mamu ta lete pa lamana,’ gua. Meke kote va tabe igo mo sa.”

Sa Tinavete tanisa Nabulu

7 “Be keke koa gamu si koa nana keke nana nabulu sapu tavetavete va ṉiṉira pa inuma, babe kopu ni sari na sipi, meke totoso pule atu sa pa vetu, si vegua? Kote zama si goi, ‘Mae, habotu mamu henahena,’ gua?

8 Lokari, lopu kote zama gua asa si agoi! Ba kote tozi nia tu goi si asa, ‘Mu va namanama poniau sa gequ ginani, mamu va sagei sari na mua poko nabulu, pude turu kopu nau totoso henahena na napo si rau. Beto tu asa, meke kote boka henahena si goi,’ gua.

9 Lopu kaqu hite ta zama leana tugo sa nabulu, sina sari nana tinavete mo si va gorevura i sa.

10 Kekeṉoṉo puta gua tugo asa si gamu. Pana va hokoti gamu sari doduru gua pu garunu ni gamu sa mia Baṉara, si mi zama gua mo he, ‘Gami si na nabulu tavetavete mo. Na mami tinavete tugo mo si taveti gami,’ mi gua mo,” gua si Asa.

Salaṉi Zisu sari ka Manege Puta Tie Popoqudi

11 Koasa Nana inene la pa Zerusalema, si ene lulia Zisu sa vari volosona sa pinaqaha popoa pa Sameria, meke pa Qaleli.

12 Meke sipu korapa ene nuquru Sa koa ke vasileana, si la tutuvia ri ka manege puta tie popoqudi si Asa. Turu pa seseuna si arini,

13 meke velavela guahe: “Baṉara Zisu! Mu tataru ni gami, mamu salaṉa gami!” gua si arini.

14 Dogori Zisu si arini, meke zama la i Sa, “La mi vata dogoro koari na hiama pude viliti gamu,” gua si Asa. Sipu korapa ene la rini, si ta salaṉa si arini.*

15 Meke sipu gilania keke koari kasa sapu ta salaṉa si asa, si kekere pule la koe Zisu si asa, meke velavela vahesia sa sa Tamasa.

16 Hoqa todoṉo si asa pa nenena Zisu, meke zama leana koa Sa. Na tie Sameria si asa.

17 Meke zama se Zisu, “Ka manege puta tu si ta salaṉa, ba avei sari ka sia?

18 Na vegua ke sa tie karovona mo hie, si pule mae zama leana koe Tamasa?” gua si Asa.

19 Meke zama la ia Zisu sa tie, “Turu, mamu taloa mua. Sa mua rinaṉeraṉe si ele salaṉigo,” gua si Asa.

Sa Minae Tanisa Binaṉara te Tamasa
(Matiu 24:23-28,37-41)

---

* **17:14** Liv 14:1-32

20 Kaiqa rina Parese si nanasa nia sa totoso pu kaqu
mae sa Binaṉara te Tamasa, ke olaṉi Zisu “Sa Binaṉara te
Tamasa si lopu mae pa siraṉa gua sapu kote boka ta dogoro.
21 Loke tie si kote boka zama guahe: ‘Dotu, hie si asa, babe
hoi si asa,’ gua. Ura sa Binaṉara te Tamasa si koa mo pa
korapa mia gamu,” gua se Zisu.

22 Beto asa, si zama la koari Nana disaepeli si Asa, “Korapa
mae sa totoso, pana kaqu okoro hiva dogoria gamu, si
kekeke mo rane tanisa Tuna na Tie, ba lopu kaqu boka
dogoria gamu.
23 Pana tozini gamu rina tie sapu guahe: ‘Dotu, hoi si Asa,
babe hie si Asa!’ gua, si mi lopu vura luli pude la hata ia
gamu si Asa.
24 Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo sa
kapi sapu malara pa maṉauru, podalae pa kali gasa rimata
meke kamo pa lodu rimata.
25 Ba kekenu si kaqu koa ta sigiti hola si Asa, meke kaqu
ta kilu koari na tie pa sinage hie.

26 Gua sapu ta evaṉa koari na rane te Noa, si kaqu gua
tugo asa si ta evaṉa koari na rane tanisa Tuna na Tie.*
27 Henahena na napo sari doduru tie, meke sari na koreo
na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu
nuquru pa Aka[d] se Noa, meke tiqe raza sa naqe, meke va
puzulu betoi sari doduru.*

28 Kote kekeṉoṉo gua tugo asa sapu ta evaṉa pa totoso
te Loti, sapu hena na napo, vari holuholui, na lelete, na
kurikuri si arini.*
29 Ba totoso kamo sa rane sapu taluarae pa Sodomu se
Loti, si gore mae sa nika, meke na patu leradi pa maṉauru,
meke va mate beto i sari doduru.
30 Kote kekeṉoṉo gua tugo asa sa rane pu kaqu vura pule
mae sa Tuna na Tie.
31 Koasa rane sana, asa sapu koa pa batu vetu, si mani
lopu gore la va qaqiri sari nana likakalae pa korapa vetu.
Gua tugo si asa pu koa pa inuma, mani lopu pule la pa nana
vetu.*
32 Mi balabala ia gua sapu ta evaṉa koa sa barikaleqe te
Loti!*
33 Asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa,
ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa, si kaqu ta harupu.*

---

* **17:26** Zen 6:5-8 * **17:27** Zen 7:6-24 * **17:28** Zen 18:20 kamo hinia 19:25
* **17:31** Mt 24:17-18; Mk 13:15-16 * **17:32** Zen 19:26 * **17:33** Mt 10:39, 16:25;
Mk 8:35; Lk 9:24; Zn 12:25

34 Tozini gamu Rau, sapu pa boṉina tugo asa si karua tie
si kote eko varigara pa keke teqe, keke si kote ta vagi taloa,
meke keke si kote koa hola.
35 Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti; keke
ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola," gua
se Zisu.*
37 Meke nanasia ri kasa disaepeli si Asa, "Baṉara, pavei
kote ta evaṉa si guahe?"

Meke olaṉa se Zisu, "Vasina pu koa si keke tie* matena,
si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu
gani tomate," gua si Asa.

18

Sa Parabolona sa Naboko meke sa Tie Varipitui

1 Beto asa si tozia Zisu koari Nana disaepeli si keke
parabolo, pude va tumatumae ni si arini pude madi
varavara nono lamo meke lopu malohoro:
2 "Pa keke vasileana si koa nana si keke tie varipitui sapu
lopu pamaṉa nia sa sa Tamasa, meke lopu hoke balabala i
tugo sa sari na tie.
3 Meke pa vasileana tugo asa si koa nana si keke
barikaleqe nabonabokona, sapu mae tepa pilipule koasa tie
varipitui hie, meke zama, 'Ta ṉoṉovala si rau koasa qua
kana, mu toka nau!' gua si asa.
4 Ele seunaena hola tu sapu korona sa tie varipitui, ba
mumudi si balabala sa tie varipitui, meke zama telena,
'Hinokara sapu lopu pamaṉa nia rau sa Tamasa, meke lopu
balabala i tugo rau sari na tie,
5 ba sina mae va duvilau sa naboko hie, ke leana, maqu
varipitui ponia gua sapu hiva nia sa, Sina be lopu gua rau,
si kote pilipule mae au sa, meke kote mabo nia rau!' gua sa
tie varipitui."
6 Meke zama pule sa Baṉara, "Mi avosia sapu gua zama
nia sa tie varipitui kaleana hie.
7 Ke vegua? Balabala ia gamu si lopu kaqu varipitui poni
Tamasa sari Nana tie soti, pu tepa la koa Sa, rane na boṉi?
Kote va aqaqa kumana i Tamasa si arini?
8 Lokari! Maqu tozini gamu sapu kote tuturei hola
varipitui poni Sa si arini.

Ba vegua, pana pule mae sa Tuna na Tie? Kote dogoro tie
raṉeraṉe tugo si Asa pa popoa pepeso?"

---

* **17:35** Kaiqa Kinubekubere pukerane si va somana mae ia sa vesi 36 sapu guahe: [36 "Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, ba keke ri kara si kote ta vagi

* **17:37** Kote bakala sa minae te Zisu koari na tie pa nana totoso.

Sa Parese meke sa Tie Hata Takisi

9 Meke tozia pule Zisu sa parabolo hie koari kaiqa pu va
toṉotoṉotae puleni, meke doṉo va gorei rini sari kaiqa tie.
10 Zama si Asa, “Keke totoso si la varavara pa Zelepade si
karua tie, keke si na Parese, meke keke si na tie hata takisi.
11 Sa Parese si turu sage, meke varavara pule nia sa nana
tinoa: ‘Tamasa, zama leana hola si rau koa Goi, sapu lopu
hikohiko, lopu sekesekei, meke lopu barabarata gugua ri
doduru tie si rau. Zama leana si rau sapu lopu gugua sa
tie hata takisi tugo pa kaliqu sana si rau.
12 Arau si hoke madi pa ginani karua totoso pa keke vuiki,
meke hoke ponigo rau sa keke pa manege, koari doduru qua
vinagi,’ gua si asa.
13 Ba sa tie hata takisi si turu pa seseuna vasina hite,
meke pamaṉa doṉo sage la pa maṉauru, ba poharia sa sa
raqaraqana pa tinalotaṉa, meke varavara guahe: ‘Tamasa,
mu taleoso nau, ura na tie sea si rau,’ gua si asa.
14 Tozini gamu Rau, sapu sa tie hata takisi hie si taleosae,
na tava toṉoto pa kenuna Tamasa totoso pule si asa pa nana
vetu, ba lopu sa Parese. Ura asa sapu va lavata pule nia, si
kaqu tava pepekae, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu
tava lavata,” gua se Zisu.*

Mana ni Zisu sari na Koburu Hite
(Matiu 19:13-15; Maka 10:13-16)

15 Meke turaṉa la ni ri kaiqa tie koe Zisu sari dia koburu
hite, pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua. Ba totoso
dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si norei rini sarini.
16 Ba tioko vagi Zisu sari na koburu hite meke zama, “Va
malumu mae i koa Rau sari na koburu hite, lopu hukati si
arini, sina sa Binaṉara te Tamasa si tadirini pu gugua hire.
17 Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa
Binaṉara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu
nuquria sa si asa,” gua se Zisu.

Sa Tie Tagotago
(Matiu 19:16-30; Maka 10:17-31)

18 Meke mae koe Zisu si keke koimata tadi na Ziu, meke
nanasa guahe: “Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude
vagia rau sa tinoa hola?” gua si asa.
19 Meke nanasia Zisu si asa, “Na vegua ke poza Nau leaqu
tu goi? Loke tie si leana, ba e Tamasa mo telena.
20 Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, ‘Meke mu
barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke

* **18:14** Mt 23:12; Lk 14:11

mu zutu kokoha ia si keke tie, mamu pamaṉa ni sari tiatamamu,’” gua si Asa.*

21 Meke olaṉa sa tie, “Doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu,” gua si asa.

22 Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa sa tie, “Keketoṉa mo si lopu ele tavetia goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi sari poatadi mamu poni koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maṉauru; beto asa, mamu mae luli Au,” gua si Asa.

23 Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotaṉa si asa, sina soku hola sari nana tinagotago.

24 Meke totoso dogoria Zisu sapu talotaṉa sa tie, si zama si Asa, “Tasuna hola tugo koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binaṉara te Tamasa.

25 Uve, tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa Binaṉara te Tamasa, hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila,” gua si Asa.

26 Ke sari na tie pu avosia sapu gua asa, si nanasa la koa Sa, “Ke esei mo si kote boka ta harupu?” gua si arini.

27 Meke olaṉa se Zisu, “Sapu tasuna hola pa tie, si lopu tasuna koe Tamasa,” gua si Asa.

28 Meke zama se Pita, “Baṉara, gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luligo,” gua si asa.

29 Meke olaṉa se Zisu, “Tozi va hinokarani gamu Rau, asa sapu luara pania sa nana vetu, na barikaleqe, sari na tasina koreo, na tiatamana, babe sari na tuna na gua, pude nabulu nia sa Binaṉara te Tamasa,

30 si kaqu ta poni va soku hola kamahire, meke pa totoso* korapa mae si kaqu vagia sa sa tinoa hola,” gua si Asa.

Vina Ṉeta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate
(Matiu 20:17-19; Maka 10:32-34)

31 Meke turaṉa vata kalei Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke zamai Sa, “Mi avoso mae gamu: korapa sage la pa Zerusalema si gita, meke vasina si kaqu tava gorevura sari doduru tiṉitoṉa, gua pu kuberi rina poropita pa Kinubekubere Hope, koasa guguana sa Tuna na Tie.

32 Kote ta vala si Asa pa limadi ri na tie Zenitailo, pu kote va sisire nia, na zama ṉoṉovalia, meke loroa.

33 Kaqu seke nia hilihiliburuana, na va matea rini si Asa; ba pa rane vina ṉeta, si kaqu turu pule pa minate si Asa,” gua se Zisu.

---

* **18:20** Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20 * **18:30** Sa “totoso sapu korapa mae” ginuana si na totoso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu doṉo la pa Matiu 24:3:

34 Ba lopu boka tumae ni rina disaepeli sari doduru
ginugua hire. Sina tava paere koa rini ginuadi sari Nana
zinama hire, ke lopu boka tumae nia rini gua sapu zama
nia Zisu.

Salaṉia Zisu sa Tie Behuna
(Matiu 20:29-34; Maka 10:46-52)

35 Meke sipu tata kamo la pa Zeriko se Zisu, si korapa
habotu tepatepa nana pa vale siraṉa si keke tie bebehuna.
36 Totoso avosi sa ene holadi sari na puku vinarigara, si
nanasi sa, "Na sa sia?" gua si asa.
37 Meke tozi nia rini si asa, "E Zisu pa Nazareti si korapa
ene hola pa siraṉa," gua sarini.
38 Ke velavela si asa, "Zisu, Tuna[d] Devita, tataru nau,
mamu toka nau!" gua si asa.
39 Meke va mokomokoa ri kasa pu ene va kenue si asa.
Ba velavela va ululae latu si asa, "Tuna Devita, tataru nau,
mamu toka nau!" gua si asa.
40 Ke turu noso se Zisu, meke tozi ni Sa pude turaṉa la nia
koa Sa sa tie bebehuna. Sipu tata mae sa si nanasia Zisu si
asa,
41 "Nasa si hiva nia goi pude tavete ponigo Rau?" gua si
Asa. Meke olaṉa sa tie bebehuna, "Baṉara, hiva dodogorae
si rau," gua si asa.
42 Meke tozi nia Zisu si asa, "Ego, mu dodogorae tu ba goi!
Sa mua rinaṉeraṉe si ele salaṉigo!" gua si Asa.
43 Meke pa totoso tugo asa dodogorae nana mo sa tie,
meke ene lulia sa se Zisu, meke vahesihesia sa sa Tamasa.
Totoso dogoria ri na kobi tinoni sapu gua asa, si vahesia ri
doduru sa Tamasa.

19

Tutuvia Zisu se Zakia

1 Ego, sipu kamo pa Zeriko se Zisu, meke ene hola gua Sa
vasina,
2 si koa nana vasina si keke ṉati tie hata takisi, pozana si
e Zakia. Na tie tagotagona tugo si asa.
3 Hiva dogoria sa vea guguana se Zisu, ba na tie papakana
mo si asa, meke soku hola sari na tie, ke lopu boka dogoria
sa se Zisu.
4 Ke haqala va kenue si asa koasa puku vinarigara tie,
meke la haelia sa si keke huda sikamoa, pude boka dogoria
se Zisu gua, sina vasina si kote ene hola gua Sa.
5 Totoso kamoa Zisu sa vasina asa, si doṉo sage si Asa
meke zama, "Zakia, tuturei gore! Sina ṉinoroi tugo he, si
kote atu koa pa mua vetu si Rau," gua si Asa.

6 Ke tuturei gore se Zakia, meke va kamo qetuqetua sa se
Zisu pa nana vetu.
7 Dogoria rina tinoni sapu gua asa, meke qumiqumi nia
rini se Zisu. Zama si arini, “Sa tie hie si la koa pa vetu tanisa
tie kaleana,” gua si arini.
8 Ba turu sage se Zakia, meke zama la koe Zisu, “Baṉara,
kaqu vala rau sa kukuruna sa qua tinagotago koari na
tie habahuala. Meke be vagi rau pa sinekesekei sari na
likakalae tana keke tie, si kaqu poni pule nia rau, padana
made totoso soku gua saripu ele vagi rau koasa,” gua si asa.
9 Meke zama la koasa se Zisu, “Pa rane ṉinoroi sa
tinaharupu si kamo koasa vetu hie. Ura keke tutina tugo
Ebarahami se Zakia.
10 Ura sa Tuna na Tie si mae pude hata ia, meke harupu
pule nia si asa sapu muliuṉu,” gua se Zisu.*

Sa Parabolodi ri ka Manege Puta Nabulu
(Matiu 25:14-30)

11 Pa totoso asa sipu korapa va avosia rina tie sari nana
zinama, si balabala ia rina tie sapu tata hokara mo sa totoso,
sapu kote vura koa rini sa Binaṉara te Tamasa, gua. Ura pa
dia inene la, si ele tata kamo pa Zerusalema si Asa, ke tozia
pule Sa koa rini sa parabolo hie,*
12 meke zama si Asa: “Keke tie pa tututi baṉara, si
taluarae la pa keke popoa pa seu, pude la tava turu baṉara
si asa, beto meke kote pule mae baṉara pa nana popoa.
13 Ba sipu lopu ele taluarae sa, si tioki sa sari ka manege
puta nana nabulu, meke hopeke hia poni poata sa, meke
tozi ni sa, ‘Tavetavete ni sari poata hire, mamu va toqoli,
osolae kaqu pule mae si rau,’ gua si asa.
14 Ego, taluarae si asa, ba sari na tie pa nana popoa soti
si kukiti nia si asa, ke va garunu luli la nia rini sa zinama
koasa ṉati baṉara pa popoa sana meke zama guahe: ‘Lopu
hiva nia gami sa tie sana pude koa baṉara koa gami,’ gua.
15 Ba totoso tava turu baṉara sa, meke pule mae, si tioki
sa sari kasa nana nabulu sara, pude hopeke mae va vurai
sari na tinoqolodi rina poata pu hopeke poni sa, gua.
16 Sa nabulu kekenu si mae, meke zama, ‘Baṉara, va vurai
rau si ka manege puta poata qolo pule,’ gua si asa.
17 ‘Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu si goi!
Sina ele ta ronu si goi koa keke tiṉitoṉa hitekena, ke va
palabatu igo rau koari ka manege puta vasileana,’ gua sa
nana baṉara.

---

* **19:10** Mt 18:11 * **19:11** Mt 25:14-30

18 Beto si mae pule sa nabulu vina rua, meke zama,
‘Baṉara, va vurai rau si ka lima poata qolo pule, koasa mua
poata,’ gua si asa.
19 Meke zama sa nana baṉara, ‘Va palabatu igo rau si goi
koari ka lima vasileana,’ gua si asa.
20 Beto si mae gana si keke nabulu pule, meke zama,
‘Baṉara, hie sa mua poata qolo, hade tome vekoa mo rau
pa keke poko hite.
21 Matagutu nigo qua, sina keke tie tasunamu si goi.
Hoke vagia goi sa mua sapu lopu veko sotia telemu, meke
hoke pakepakete si goi pa mua vasina sapu lopu uma sotia
telemu,’ gua si asa.
22 Meke zama la koasa sa nana baṉara, ‘Na nabulu
kaleamu si goi! Kaqu zutugo rau si goi koari na mua zinama
soti telemu! Nake gilanau mua mo sapu keke tie tasunaqu
si rau, sapu hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu
lelete si rau, meke hoke pakepakete vasina lopu taburu kiko
si rau.
23 Ba na vegua ke lopu la va nuquria goi pa beṉ'ki sa qua
poata, pude totoso pule mae rau si boka vagi pulea rau si
asa, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa?’ gua
sa nana baṉara.
24 Meke zamai sa baṉara sari kasa pu turu tata vasina,
‘Mae vagia sa poata qolo koa sa, mamu vala nia koasa
nabulu sapu ka manege puta nana,’ gua si asa.
25 Ba zama la ia rini sa baṉara, ‘Baṉara, ele tagoi sa si ka
manege puta nana poata!’ gua.
26 Meke olaṉa sa baṉara, ‘Asa sapu ari nana, si kaqu ta
poni va soku pule tugo, ba asa sapu loke nana, si kaqu ta
vagi palae sa vasina hite sapu tagoa sa.*
27 Ego, kamahire si mi la vagi sari kasa tie pu kukiti nau,
meke lopu hiva nau pude koa na dia baṉara. Turaṉa mae
ni, mi va mate beto pani pa kenuqu Rau!’ gua,” gua se Zisu.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema
(Matiu 21:1-11; Maka 11:1-11; Zone 12:12-19)

28 Sipu beto tozia Zisu sa parabolo hie, si taluarae taloa si
arini, meke ene va kenu la gua pa Zerusalema si Asa koari
Nana disaepeli.
29 Totoso tata kamo si arini pa Betipezi meke Betani, sapu
pa Toqere Olive, si garunu va kenu lani Sa si karua Nana
disaepeli,
30 meke tozini Sa si arini, “Mi la koasa vasileana pa
kenumia la hoi, meke pana kamo la gamu kara vasina, si

* **19:26** Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18

kote dogoria gamu si keke tuna doṉ'ki sapu ta sidolo vekona,
loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turaṉa mae nia tani.
31 Be nanasa gamu ke tie, ‘Pude vegua ke rupahia gamu
sia?’ gua, si mi tozi nia, ‘Hiva nia sa Baṉara si asa,’ mi
gunia,” gua si Asa.
32 Meke taluarae la sari karua, meke la dogori rini sapu
gua putaputa tugo pu tozi ni Zisu.
33 Sipu korapa rupaha vagia ri karua sa tuna doṉ'ki, si
mae nanasi rina tie pu ari dia sari karua, “Pude vegua ke
rupahia gamu sia?” gua si arini.
34 Meke olaṉa sari karua, “Na hiva nia sa Baṉara,” gua si
arini.
35 Meke turaṉa la nia rini koe Zisu sa tuna doṉ'ki, meke
ivara va hake Iani rini pa mudina sari dia poko, meke va
habotu la ia rini se Zisu.
36 Meke totoso korapa koi la koasa tuna doṉ'ki se Zisu, si
ivara ni rina tinoni pa siraṉa sari na dia poko.
37 Meke tata la pa Zerusalema se Zisu, koasa siraṉa
gore pa Toqere Olive, sa puku vinarigara lavata tadi Nana
disaepeli, si podalae velavela vahesia rini sa Tamasa, koari
doduru tinavete variva magasa pu ele dogori rini.
38 Zama guahe si arini:
“Mani tamanae sa Baṉara pu mae pa korapa pozana sa
Tamasa!
Na binule si koa pa Maṉauru,
meke tava lavata sa Tamasa panaulu,” gua si arini.*
39 Meke kaiqa rina Parese koasa kobi tinoni si zama la koe
Zisu, “Titisa, Mu gegesi sari mua disaepeli!” gua si arini.
40 Meke olaṉa la se Zisu, “Hinokara sapu tozini gamu Rau,
sapu pana mokomoko si arini, si kote velavela sari na patu,”
gua si Asa.

Kaboi Zisu sari na Tiena sa Popoa Zerusalema

41 Sipu tata kamo la ia Zisu sa popoa Zerusalema, meke
dogoria Sa si kaboa Sa si asa.
42 Zama si Asa, “Kei, gamu na tiena sa popoa Zerusalema,
be hite gilania mo gamu kamahire sa ṉatina sa binule be
leana, ba kamahire si tava paere koa gamu si asa.
43 Korapa mae sa totoso sapu kaqu mae sari na mia kana,
meke kuria si keke baragoba nomana pa vari likohaena sa
mia popoa, meke kaqu koa vari likohaeni gamu rini.
44 Kaqu huara va inetia rini sa popoa Zerusalema, meke
kaqu va mate gamu rini si gamu pu koa pa korapadi rina
baragoba. Lopu keke patu pa mia popoa si kote varihakei

* **19:38** Sam 118:26

hola, sina lopu hite doṉo gilania gamu sa totoso sapu mae sa Tamasa pude harupu gamu!” gua se Zisu.

Nuquria Zisu sa Zelepade
(Matiu 21:12-17; Maka 11:15-19; Zone 2:13-22)

45 Beto asa, si nuquru la si Asa pa korapana sa Zelepade, meke la hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa vari holuholue kurukuru.
46 Zamai Sa sarini, “Zama guahe sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: ‘Sa Qua vetu si na vetu varavara,’ ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko!” gua si Asa.*
47 Doduru rane si variva tumatumae se Zisu pa Zelepade. Meke hata ia ri na ṉati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke rina koimata tadi na tie Ziu sa siraṉa, gua pude va matea si Asa, gua.*
48 Ba lopu boka vagia rini, si keke siraṉa gua pude evaṉia si asa, sina sari doduru tie si okoro hola, pude avavoso dia koari na zinama te Zisu.

20

Sa Niniraṉira te Zisu
(Matiu 21:23-27; Maka 11:27-33)

1 Keke rane sipu korapa la variva tumatumae na tarae nia Zisu sa Inavoso Leana, koari na tie pa Zelepade, si mae zama koa Sa sari na ṉati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaiqa rina koimata tadi na tie Ziu,
2 “Tozini gami? Pa ṉiniraṉira savana, babe esei poni nigo sa ṉiniraṉira, ke boka mae taveti Goi sari na ginugua hire?” gua si arini.
3 Meke olaṉa la si Asa, “Arau ba maqu nanasa paki gamu keke ninanasa. Tozi Nau,
4 esei poni nia ṉiniraṉira se Zone pude papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?” gua si Asa.
5 Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote olaṉa nia gita? Be zama si gita ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’ Kote gua si Asa.
6 Ba be zama si gita, ‘Koari na tie mo’, be gua, si kote gonani gita patu ri kobi tie hire. Sina ari doduru si va hinokaria sapu na keke poropita te Tamasa se Zone,” gua si arini.
7 Gua asa, ke olaṉa mo sarini, “Lopu gilania gami,” gua.
8 Ke zama se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa ṉiniraṉira, pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

---

* **19:46** Ais 56:7; Zer 7:11 * **19:47** Lk 21:37

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni
(Matiu 21:33-46; Maka 12:1-12)

9 Beto asa si tozi ni Sa sa parabolo hie koa rini: “Keke tie
si letea sa sa nana inuma vaeni, beto meke va kopu nia sa
koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae
taloa nana, meke la koa va seunae hola pa seu.* 10 Meke
sipu kamo sa totoso pakepakete, si garunu la nia sa si keke
nana nabulu koari na tie uma hire, pude vagi ponia sa nana
hinia koari na vuadi rina vaeni. Ba komitia rina tie uma sa
nabulu hie, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule.
11 Ke garunu pule la nia tugo sa si keke nana nabulu,
ba komitia tugo rina tie uma si asa, meke n̲on̲ovalia na va
kurekurea rini, beto meke tiqe hitua rini, limalimana meke
va pule ia.
12 Beto asa, si garunu pule la nia sa si keke nabulu vina
n̲eta, ba va bakora ia tugo rini, beto meke gona pania rini
pa inuma vaeni.
13 Ke balabala sa tie tago inuma hie meke zama, ‘Na sa
beka si kaqu tavetia rau? Leana maqu garunu la nia mo sa
tuqu koreo titekena. Gina asa si kote pamaṉa nia rini,’ gua
si asa.
14 Ba totoso dogoria ri kasa tie uma sa tuna koreo hie,
si vari zamai si arini, ‘Sa tuna koreo sa tie tago inuma si
hie. Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa nana
inuma!’ gua si arini.
15 Meke oki vura nia rini pa inuma vaeni si asa, meke va
matea rini.”
Meke nanasa se Zisu, “Ke na sa si kote tavete ni sa tie tago
inuma sari kasa tie uma hire?
16 Kote mae va mate betoi sa sari doduru tie kopu inuma,
meke va karovo vala koari votiki tie uma sa inuma!” gua si
Asa. Sipu avosia rina tie sapu gua asa, si zama sarini, “Mani
lopu va malumia Tamasa sapu gua asa pude ta evaṉa!” gua
si arini.
17 Meke doṉo totoi Zisu si arini, meke zamai Sa, “Ego, na
sa gua sa Kinubekubere Hope? Sapu guahe:
‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si evaṉae na patu arilaena hola koari doduru.’*
18 Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie, si kaqu moku umumu
nia, ba asa sapu kaqu ta hoqa naqoto koasa Patu hie, si kaqu
ta munala guana kavuru,” gua se Zisu.

Sa Guguana sa Tinabara Takisi
(Matiu 22:15-22; Maka 12:13-17)

---

* **20:9** Ais 5:1 * **20:17** Sam 118:22

19 Sari na n̲ati hiama, meke sari na tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese si podekia pude tuqe vagia se Zisu
pa totoso tugo asa, sina gilania rini sapu sa parabolo hie,
si soto la mo koa rini. Ba lopu boka vagia rini si Asa, sina
matagutu ni rini sari na tie.
20 Gua asa ke kopu totoko nia rini, meke garunu lani rini
si kaiqa tie, pude la sekesekei guana tie leadi pude la nanasa
ni koe Zisu si kaiqa ninanasa sekesekeidi, pude boka vala
nia si Asa pa n̲iniran̲ira tanisa Qavuna Roma, pude vata
zutua gua.
21 Ke la nanasia rini si Asa, "Titisa, gilania gami sapu
sa hinokara si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa
hinokara tanisa hiniva te Tamasa pa tie, meke lopu arilaedi
koa Goi sari na tuturuana tana tie be esei, sina lopu va
kalekale si Agoi.
22 Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude
tabaria gami sa takisi koasa ban̲ara Roma? Ba lokari?" gua
si arini.
23 Ba don̲o gilania Zisu sa dia sinekesekei, ke zama la koa
rini si Asa,
24 "Va dogoro Nau keke poata?" gua si Asa. Ke va dogoro
nia rini si keke, meke zama si Asa, "Esei isumatana, meke
na pozana, si koa koasa poata sana?" gua si Asa.
"E Siza," gua si arini.
25 Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu
te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si
Asa.
26 Ke magasa hola nia rini sa Nana inolan̲a, meke lopu
boka va hoqaia rini si Asa pa kenudi ri na tie koasa dia
sinekesekei, ke lopu kulu dia mo.

Sa Tinuru Pule pa Minate
(Matiu 22:23-33; Maka 12:18-27)

27 Meke mae koe Zisu si kaiqa rina Sadusi[d], pu lopu va
hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama,*
28 "Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita, 'Be
keke tie si mate luaria sa sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si
kaqu keke tasina koreo tugo si kaqu la haba ia sa nabokona
sa, pude sari koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na
koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,' gua.*
29 Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koa dia. Sa koreo
kenuna si haba ia si keke barikaleqe, ba loke tuna si asa,
meke mate.
30 Ke la haba ia pule sa tasina vina rua sa naboko, ba gua
tugo.

---

* **20:27** TTA 23:8 * **20:28** Diut 25:5

31 La pule sa vina ṉeta, ba kekeṉoṉo mo; meke osolae
hokoto sari ka zuapa tamatasi, ba loke tudia.
32 Mumudi si mate sa barikaleqe.
33 Ego, pa rane tinuru pule pa minate, si esei ari ka zuapa
hire si kote na loana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa
hire si ele haba betoa si asa?" gua si arini.
34 Meke olaṉa la i Zisu, "Sa vinarihaba si tadi na tie koasa
tinoa pa kasia popoa mo hie,
35 ba sarini pu garogarodi pude kaqu toa pule pa minate,
si lopu kaqu varihaba pa totoso* sapu korapa mae.
36 Kote koa gua mo ari na mateana si arini, sapu lopu kaqu
mate. Arini sari na tuna sa Tamasa, sina tava toa puledi pa
minate si arini.
37 Meke e Mosese ba ele va sosodea tugo sapu kaqu toa
pule pa minate saripu mate. Sina pa vivineina sa nika
pu huruṉu pa huda toana, si zama nia sa sapu sa Tamasa
sina 'Tamasa te Ebarahami, na Tamasa te Aisake, meke na
Tamasa te Zekopi,' gua.*
38 Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, ba lopu tadi pu
matedi. Ura koe Tamasa sari doduru si na tie toadi*."
39 Meke zama si kaiqa rina tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese, "Titisa, leana hola sa Mua inolaṉa!" gua
si arini.
40 Mudina asa, si pamaṉa nanasa pule nia ninanasa ri na
tie si Asa.

Tuna Esei sa Karisito
(Matiu 22:41-46; Maka 12:35-37)

41 Meke nanasi Zisu si arini, "Na vegua ke zama sari na
tie, sapu sa Karisito si na tutina e Devita, gua?
42 Ba e Devita telena si zama gua tu he pa buka Sam:
'Zama sa Tamasa koasa qua Baṉara:
Mu habotu pa kali Mataoqu,*
43 osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,' gua.
44 Poza nia 'Baṉara' e Devita sa Karisito, ba vegugua ke kote
boka na tutina tu Devita si Asa?" gua se Zisu.

Vina Balau te Zisu Koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese
(Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)

45 Meke sipu korapa va avoso sari na tie, si zama la koari
Nana disaepeli se Zisu,

---

* **20:35** Sa "totoso sapu korapa mae" ginuana sina totoso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu tiro la pa Matiu 24:3 meke Rev 20:4-6: * **20:37** Ekd 3:6 * **20:38** Ele mate si arini pukerane ba korapa toa koe Tamasa si arini * **20:42** Sam 110:1

46 “Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae
te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele meke enene,
meke okoro hiva ta zama va kamo na tava lavata dia koari
na vasina tana maketi, gua. Meke hoke vizati rini sari
na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi,
meke sari na vasina ta pamaṉaedi pa inevaṉa.
47 Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko,
meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua.
Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!” gua si
Asa.

21

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko
(Maka 12:41-44)

1 Doṉo la se Zisu, meke dogori Sa sari na tie tagotago
pu korapa veko poata koasa vasina vekovekoana poata pa
Zelepade.
2 Meke dogoria tugo Sa si keke naboko habahabahualana
sapu voi lani si karua poata kopa hitekedi hite,
3 meke zama si Asa, “Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu
sa naboko habahabahualana hie, si veko va soku hola ni
sari doduru pule.
4 Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia
tinagotago, ba sa naboko hie si pa nana hinabahuala, si vala
betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia,” gua se Zisu.

Tozi Va Kenua Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(Matiu 24:1-2; Maka 13:1-2)

5 Meke sipu korapa vari vivinei nia ri kaiqa disaepeli sa
tinolava tanisa Zelepade, meke sari na patu, na vinariponi
pu ta kuri ni sa, si zama la koa rini se Zisu,
6 “Sari doduru gua pu dogori gamu hire, si korapa mae sa
totoso sapu sari doduru patu sara si lopu kote ta varihakei
hola si arini, ba kaqu ta huarae gore beto,” gua si Asa.

Sari na Tinasuna pu Kaqu Mae
(Matiu 24:3-14; Maka 13:3-13)

7 Meke nanasia rini si Asa, “Titisa, panavisa kote ta evaṉa
sa tinahuara sana? Meke na sa sa vina gilagila, sapu ele tata
sa totoso pude ta evaṉa saripu gua sara?” gua si arini.
8 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Mi kopu pude mi lopu
ta turaṉa va sea. Sina ari sokudi si kote mae pa korapa
pozaqu Rau, meke zama, ‘Arau sa Karisito!’ meke ‘Ele kamo
sa totoso!’ gua. Ba mi lopu luli.
9 Mi lopu matagutu pana avosia gamu sa inavosona sa
vinaripera, meke sa vinaripaqahi pude turu eke si keke

popoa. Sari na tiṉitoṉa gugua arini si kaqu ta evaṉa kekenu,
ba lopu asa sa vinabetona,” gua.
10 Meke zama pule si Asa, “Kote varipera sari na butubutu,
meke sari na butubutu baṉara;
11 meke kaqu raza sari na niu nomanomadi, meke na
soṉe, na oza pa soku vasina; meke kaqu ta dogoro sari na
vina gilagila variva matamatagutudi pa maṉauru.
12 Ba sipu lopu ele ta evaṉa saripu gua hire, si kote ta tuqe
vagi, meke ta ṉoṉovala si gamu koari na tie pa ginuaqu Rau.
Kote ta vala si gamu pude ta pitu koari na sinaqoqi, meke
ta veko pa vetu varipusi, meke kote ta turaṉa la si gamu pa
kenudi ri na baṉara, na ṉati hiniva pa ginuaqu Rau.
13 Ba asa si keke totoso leana tamugamu pude tozia
koarini sa Inavoso Leana.
14 Mi koa ṉoṉo pa bulomia, mamu lopu balabala mamata
nia, sapu gua leana pude kote olaṉa la nia koari na tinazutu
mia.*
15 Ura Arau tu kote poni gamu sari na zinama, na
ginilagilana pu kaqu zama ni gamu, sapu lopu keke rina
mia kana kote boka olaṉi, babe va kari pani.
16 Meke sari na tiatamamia, na tasimia koreo, na tu-
raṉamia, na mia baere pu lopu va hinokara, kote turaṉa
lani gamu tugo pa vinaripitui, meke kaiqa gamu si kote tava
mate.
17 Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru
tie,
18 ba lopu keke kalu pa batu mia si kote ta vagi palae.
19 Mi turu va nabu, meke kaqu vagia gamu sa tinoa hola!

Sa Tinahuara Tanisa Popoa Zerusalema
(Matiu 24:15-21; Maka 13:14-19)

20 Pana dogoria gamu sapu mae varidikue nia rina kana
sa popoa Zerusalema, si kaqu gilania gamu sapu tata sa
tinahuara tanisa.
21 Ke arini sapu koadi pa pinaqaha popoa Ziudia, si madi
govete la koari na toqere vasina. Meke arini pa korapana
sa vasileana sana si madi govete taloa, meke arini pu koa
koari na popoa pa sadana Zerusalema, si madi lopu nuquru
la pa korapana.
22 Ura arini sari na rane vina kilasa, pude tava gorevura
sari doduru sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope.*
23 Kote na rane tinalotaṉa nomadi si arini koari na
barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha! Ura na
tinasuna nomana si kaqu kamo koasa popoa, meke na vina
kilasa te Tamasa si kaqu raza koari na tie hire!

---

* **21:14** Lk 12:11-12 * **21:22** Hoz 9:7

24 Kote tava mate pa vinaripera si arini, meke kaiqa rini si
kote ta raovo[d] la koari soku popoa. Kaqu mae koa, na neti
va konekone ia rina Zenitailo sa popoa Zerusalema, osolae
hokoto sa totoso tadi na tie huporo hire.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Matiu 24:29-31; Maka 13:24-27)

25 Na vina gilagila si kote ta evaṉa koasa rimata, na sidara,
meke koari na pinopino. Kote tarazuzu sari na tie pa kasia
popoa, kote matagutu nia rini sa ovaṉana sa lamana, meke
sari na tovovo lavalavata.*
26 Kote mabubulu pa tinarazuzu sari na tiena sa pepeso,
totoso korapa aqa dogoria rini sapu gua kote ta evaṉa pa
doduruna sa kasia popoa, ura sari na pinopino pa maṉauru
si kote tava rizu pa dia siraṉa.
27 Pa totoso asa kote dogoria rini maena sa Tuna na Tie
pa korapadi ri na lei, somania na ṉiniraṉira lavata, na
ṉinedala.*
28 Pana podalae ta evaṉa saripu gua hire, si mi gasa turu
mamu doṉo sage, sina tata vura mae sa mia tinarupaha,”
gua se Zisu.

Sa Vinagilagila Koasa Huda Piqi
(Matiu 24:32-35; Maka 13:28-31)

29 Beto asa si tozia Zisu koarini sa parabolo hie: “Mi doṉo
la koasa huda piqi, meke sari kaiqa huda pule.
30 Pana dogori gamu sapu podalae liho si arini, si gilania
gamu sapu tata sa totoso maṉini.
31 Gua tugo sapu pana dogori gamu ta evaṉa sari na
ginugua hire, si kaqu gilania gamu sapu tata mae sa
Binaṉara* te Tamasa.
32 Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua
hire, si kaqu ta evaṉa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa
sinage hie.
33 Kote murimuri palae sa Maṉauru meke na pepeso, ba
sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Koa Kopu

34 Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu tupiti henahena
sisigiti, na naponapo, na talotaṉa ni sari likakalae tana tinoa
pepeso, pude lopu kamo va hodaka koa gamu sa rane sana.
35 Ura sa rane asa si kote kamo guana sipata, koari doduru
tinoni pu koa pa doduruna sa popoa pepeso.

---

* **21:25** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:31; Rev 6:12-13 * **21:27** Dan 7:13; Rev 1:7
* **21:31** Sa ginuana sa Binaṉara te Tamasa pa vesi hie si na totoso pule mae se Zisu pa kasia popoa. Mi tiroa sari vesi Luke 21:27-28:

36 Mi koa kopu, na varavara doduru totoso, pude mi boka
koa varane meke va holai gamu sari doduru ginugua hire
pana ta evaṉa rini, meke pude mi boka turu va mataqara
pa kenuna sa Tuna na Tie,” gua si Asa.
37 Meke koa variva tumatumae se Zisu pa Zelepade koari
na rane arini, meke doduru veluvelu si hoke vura la si Asa
pa Toqere Olive, pude koa vasina pana boṉi.*
38 Meke pana munumunu pa hopeke rane, si hoke la pa
Zelepade sari doduru tie, meke la avavoso koari Nana vina
tumatumae.

22

Tata Kamo sa Inevaṉa Pasova
(Matiu 26:1-5; Maka 14:1-2; Zone 11:45-53)

1 Ego, ele tata kamo sa totoso tanisa Inevaṉa Bereti Loke
Isitina[d],* sapu sa Inevaṉa Pasova.*
2 Hata ia rina ṉati hiama meke na tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosese, si keke siraṉa pude tuqe vagia gana
se Zisu pude va matea, gua, sina matagutu ni rini sari na
tinoni.

Va Egoa Ziudasi pude Qoraqora nia se Zisu
(Matiu 26:14-16; Maka 14:10-11)

3 Meke nuquria Setani se Ziudasi, sapu ta pozae Isikarioti,
sapu keke ri ka manege rua disaepeli.
4 Ke topue la se Ziudasi koari na ṉati hiama, meke koari
na palabatudi rina tie pu kopu nia sa Zelepade, meke la vari
vivinei nia rini gua pude boka vata qora nia se Zisu koa rini,
gua.
5 Meke qetu hola si arini meke va egoa rini pude ponia
poata si asa.
6 Va egoa Ziudasi sa dia hiniva asa, ke podalae hata ia sa si
keke lolomo leana, sapu lopu koa sari na tinoni, pude vata
qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova
(Matiu 26:17-25; Maka 14:12-21; Zone 13:21-30)

7 Sipu kamo sa rane kekenu koasa Inevaṉa Bereti Loke
Isitina, sapu tava mate sari na lami tanisa Inevaṉa Pasova,
8 si garuni Zisu sari Pita e Zone, meke zamai Sa, “Mi la,
mamu va namanama ia sa hinenahena Pasova tadigita,” gua
si Asa.

---

* **21:37** Lk 19:47 * **22:1** Pa totoso te Zisu hoke varihobei sari kara pozana sa inevaṉa. Sa Inevaṉa Pasova si keke rane, meke sa Inevaṉa Bereti Loke Isitina si ka zuapa rane. Pa totoso asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi, sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. * **22:1** Ekd 12:1-27

9 Meke nanasa sarini, “Pavei si hiva nia Goi pude la va
namanama ia gami sia?” gua sari kara.
10 Meke olaṉa se Zisu, “Pana la gamu pa vasileana
Zerusalema, si kote tutuvia gamu kara si keke tie sapu
korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi luli la koasa
vetu vasina nuquru sa.
11 Mi tozi gunia he sa tie ari nana vetu, ‘Zama sa Titisa:
Avei sa lose vasina kote hena ia rina Qua disaepeli, meke
Arau sa hinenahena Pasova?’ Mi gunia.
12 Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana
panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia
gamu sa nada hinenahena vasina,” gua si Asa.
13 Meke taluarae la sari karua, meke dogori tugo ri kara
sari doduru, gua puta tugo sapu ele tozi ni Zisu, ke va
namanama vekoa ri karua sa hinenahena Pasova vasina.

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope
(Matiu 26:26-30; Maka 14:22-26; 1 Koriniti 11:23-25)

14 Meke sipu kamo sa totoso tanisa Pasova, si la habotu
turaṉi Zisu pa tevolo sari Nana apositolo.
15 Meke zama la koa rini si Asa, “Okoro hola nia Rau pude
henahena turaṉa gamu koasa hinenahena Pasova[d] hie, sipu
lopu ele kamoa Rau sa tinasigiti.
16 Maqu tozini gamu sapu lopu kaqu hite hena pulea Rau
sa hinenahena Pasova, osolae kaqu tava gorevura tu sa
ginuana hinokara pa Binaṉara te Tamasa,” gua se Zisu.
17 Beto asa, si hena ia Zisu sa kapa vaeni, meke zama leana
nia Sa koe Tamasa, meke zama la si Asa koa rini, “Mi vagi
ia sa kapa hie, mamu hopeke napoa.
18 Maqu tozini gamu, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa
vaeni hie, osolae kamo sa Binaṉara te Tamasa,” gua si Asa.
19 Beto asa si vagia Sa sa bereti*, meke zama leana nia
Sa, meke videvidea Sa, meke hopeke poni Sa koarini, meke
zama, “Hie tugo sa tiniqu [sapu ponini gamu Rau pa laemia
gamu, mi vagia, mamu hena ia, pude mi balabala Au,” gua
si Asa.
20 Meke gua tugo sipu beto sa hinenahena Pasova, si vagia
Sa si keke kapa vaeni meke vala Sa koa rini, meke zama, “Sa
kapa vaeni hie si na vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu
ele ta tokoro veko koasa eharaqu, sapu zoloro pa laemia
gamu.]**

---

* **22:19** Sa bereti loke isitina si kaburu guana bisikiti gua asa ke boka ta videvide. * **22:20** Sari na zinama pa vari korapadi rina [ ] si lopu koa koari doduru kinubekubere Hope pukerane. * **22:20** Zer 31:31-34

21 Ba doṉo la tu! Asa sapu kaqu qoraqora Nau, si korapa
habotu somanae koa Rau pa tevolo hie!*
22 Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu hiva nia sa
Tamasa, ba mani talotaṉa hola sa tie sapu vata qorae Nau,”
gua se Zisu.
23 Avosia tugo rini sapu gua asa, si podalae vari nanasi
teledia sari kasa disaepeli, sapu esei beka ari kasa si kaqu
tavete gua asa, gua.

Vinari Tokeina sa Vinalavata

24 Meke varitokei nia rina disaepeli sapu esei arini si kote
arilaena hola, gua.*
25 Ke zama koa rini se Zisu, “Sari na baṉara tadi na tie
Zenitailo si hoke lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie,
meke sari na tie pu tago ṉiniraṉira, si hoke ta pozae na ‘tie
variponi valeana hola’.*
26 Ba gamu si lopu kaqu gua asa, asa sapu arilaena hola
koa gamu, si mani va hiteke pule nia koari doduru, meke
asa sapu koimata koa gamu, si mani koa na mia nabulu.*
27 Esei si arilaena hola? Asa sapu habotu henahena? Ba
asa sapu va tana ponia ginani sa tie sapu habotu henahena?
Asa sapu habotu henahena, taga? Ba sa Qua kinoa koa
gamu, si kekeṉoṉo gua tugo asa sapu nabulu.*
28 Gamu si ele koa turaṉau koari na Qua rane tinasuna,
29 ke gua sapu ele poni Nau sa Tamaqu sa ṉiniraṉira pude
koa Baṉara, si gua tugo sapu poni gamu Rau sa ṉiniraṉira
asa.
30 Kaqu somana hena na napo si gamu pa Qua tevolo
koasa Qua Binaṉara, meke kaqu habotu si gamu koari na
habohabotuana baṉara, pude totoli ni sari ka manege rua
butubutu Izireli,” gua si Asa.*

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa
(Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Zone 13:36-38)

31 Meke zama se Zisu, “Saimone, Saimone, ele va malumia
Tamasa se Setani pude podeke gamu, pude varipaqaha ni
saripu leadi na kaleadi gua sapu varipaqaha ni sari na kapu
huiti koari na kikodi.
32 Ba ele varavara nigo Rau si goi Saimone, pude lopu
mate taloa hokara sa mua rinaṉeraṉe. Ke pana kekere pule
mae goi, si mu va ṉiṉirai sari disaepeli turaṉamu,” gua se
Zisu.

---

* **22:21** Sam 41:9 * **22:24** Mt 18:1; Mk 9:34; Lk 9:46 * **22:25** Mt 20:25-27; Mk 10:42-44 * **22:26** Mt 23:11; Mk 9:35 * **22:27** Zn 13:12-15 * **22:30** Mt 19:28

33 Ba olaṉa la koa Sa se Pita, “Baṉara, arau si va
namanama pude luligo la pa vetu varipusi, babe la mate
turaṉigo,” gua si asa.
34 Ba olaṉa la ia Zisu si asa, “Pita, Maqu tozi nigo, sipu
lopu ele kabo sa kokorako kohite boṉi, si kaqu oso Nau goi
ka ṉeta totoso,” gua se Zisu.

Mi Paleke Vinaqaqiri

35 Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Totoso garunu
taloani gamu Rau, meke tozini gamu Rau pude lopu paleke
vovoina poata, na huneke, meke na sadolo, si vegua? Ehaka
nia tugo gamu si keketoṉa?” gua si Asa.*
Meke olaṉa sarini, “Loketoṉa,” gua.
36 Meke zama se Zisu, “Ba, kamahire si asa sapu ari nana
vovoina poata, na huneke, si mani paleki. Meke asa sapu
loke nana magu varipera, si mani holuholu nia sa nana koti,
pude mani holua keke.
37 Ura koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:
‘Guana somana ta nae turaṉae koari na tie kaleadi si Asa,’
gua, hie si kaqu tava gorevura, meke gua tugo sari doduru
ginuaqu Rau, si kaqu ta evaṉa beto,” gua si Asa.*
38 Meke zama sari kasa disaepeli, “Baṉara, dotu, hire si
karua magu varipera,” gua si arini.
Meke olaṉa la se Zisu, “Leana, pada mo si arini,” gua si
Asa.

Varavara se Zisu pa Toqere Olive
(Matiu 26:36-46; Maka 14:32-42)

39 Meke taluarae pa Zerusalema se Zisu, meke sage la pa
toqere Olive si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa soku
totoso, meke sage luli tugo sari Nana disaepeli.
40 Totoso kamo Sa vasina, si zamai Sa sari Nana disaepeli,
“Mi varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke,” gua si Asa.
41 Meke ene va seseu hite la si Asa, padana keke ginona
patu, meke kokotuṉu gore si Asa, meke varavara guahe:
42 “Tamaqu, be va malumia Goi, si Mu va rizu ia koa Rau
sa kapa tinasigiti hie, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua
hiniva tu Goi,” gua si Asa.
43 [Meke vura mae koa Sa si keke mateana Maṉauru meke
va ṉiṉira ia si Asa.
44 Meke ta sigiti hola si Asa pa Nana binalabala, meke
maṉini sa Nana vinaravara meke varavara va ṉiṉira hola
la tu, meke sari na ṉataṉatana si guana ehara pu honihoni
gore pa pepeso.]*

---

* **22:35** Mt 10:9-10; Mk 6:8-9; Lk 9:3, 10:4 * **22:37** Ais 53:12 * **22:44** Sari na vesi made ṉavulu ṉeta meke made ṉavulu made si lopu koa koari doduru Kinubekubere Hope pukerane.

45 Beto asa, si turu si Asa, meke pule la koari na disaepeli,
meke dogori Sa korapa putadi, sina mabo sisigiti si arini pa
dia tinalotaṉa. 46 Meke zama la koa rini si Asa, “Na vegua
ke puta si gamu? Mi vaṉunu, na varavara, pude mi lopu
hoqa pa tinoketoke,” gua si Asa.

Ta Tuqe Vagi se Zisu Koari na Kana
(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Zone 18:3-11)

47 Meke sipu korapa zama se Zisu, si la vura gana mo si
keke puku minate varipera, se Ziudasi sapu keke koari ka
manege rua disaepeli si turaṉadi rini. Ene la se Ziudasi,
meke la ahoa sa se Zisu.
48 Ba zama la ia Zisu si asa, “Ziudasi, pa inaho si va
qoraqora nia goi sa Tuna na Tie?” gua si Asa.
49 Meke totoso dogoria rina disaepeli pu lulidi koa Sa sapu
gua kote ta evaṉa, si nanasia rini se Zisu, “Baṉara, mami
la seke ni magu varipera gedi?” gua si arini.
50 Meke keke ri kasa disaepeli arini, si seke tarasa pania sa
kali taliṉa mataona sa nabulu tanisa ṉati hiama kenukenue.
51 Ba norei Zisu si arini, meke zama, “Beto, lopu tavete
gua asa!” gua si Asa. Meke la taṉinia Sa sa taliṉana sa
nabulu, meke ta salaṉa si asa.
52 Beto asa si zama la se Zisu koari na ṉati hiama, na
palabatudi rina tie kopu Zelepade, meke sari na koimata
tadi na tie Ziu pu la pude tuqe vagia, “Na tie hikohiko
na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda
sekesekeana tu gamu?
53 Doduru rane si variva tumatumae mo si Rau pa
Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu? Ba sina hie tugo
sa mia totoso, sa totoso sapu koa baṉara sa ṉiniraṉira tana
hinuporo,” gua se Zisu.*

Osonia Pita se Zisu
(Matiu 26:57-58,69-75; Maka 14:53-54,66-72; Zone 18:12-18,25-27)

54 Meke tuqe vagia rini se Zisu, meke turaṉa la nia ri pa
vetu tanisa ṉati hiama kenukenue. Se Pita si lululi mudi
nana, seseu vasina hite koarini.
55 Meke totoso va katua rini si keke nika pa kokorapana sa
pavasa pa sadana sa vetu tanisa ṉati hiama, meke habotu
vari likohae nia rini, si la somana habotu koarini se Pita.
56 Meke dogoria keke nabulu vineki se Pita, koasa
malarana sa nika, ke doṉo totoa sa, meke zama, “Hie tugo
si keke tie sapu lulina koe Zisu,” gua si asa.
57 Ba oso se Pita meke zama, “Tio, lopu hite gilania rau sa
tie sana!” gua si asa.

---

* **22:53** Lk 19:47, 21:37

58 Meke seseunae vasina hite si doṉo vagia pule keke tie
si asa, meke zama ia sa, “Agoi mo si keke arini pu luli koe
Zisu!” gua si asa.

Ba olaṉa se Pita, “Tio, lopu arau!” gua si asa.

59 Meke sipu hola padana keke aoa, si mae gana pule
si keke tie, meke zama nia sapu guahe: “Namu hie
hokahokara mo si keke arini pu luli koe Zisu, sina keke tie
Qaleli si hie!” gua si asa.

60 Ba olaṉa se Pita, “Tio, lopu hite va nonoga ia rau sapu
korapa zama nia goi sana!” gua si asa. Sipu korapa zama
tugo se Pita, si kabo mo sa kokorako.

61 Pa totoso asa si liṉana se Zisu, meke doṉo totoa Sa se
Pita, ke tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa,
sapu guahe: “Sipu lopu ele kabo sa kokorako pa boṉi hie, si
kaqu oso Nau goi ka ṉeta totoso,” gua.

62 Ke vura taloa se Pita, meke la kabo ṉusuṉusurae pa
sada.

Tava Sisire na Ta Seke se Zisu
(Matiu 26:67-68; Maka 14:65)

63 Sarini pu kopuna se Zisu si va sisire nia, na sekea rini
si Asa.

64 Pusi tukui rini sari na matana, meke nanasia rini si Asa,
“Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!” gua si arini.

65 Meke soku sari na zinama ṉoṉovala si zama lani rini
koa Sa.

Ta Turaṉa La pa Kenuna sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu
(Matiu 26:59-66; Maka 14:55-64; Zone 18:19-24)

66 Meke sipu rane sa popoa, si varigara sari na koimata
tadi na tie Ziu, na ṉati hiama, meke na tie va tumatumae
koasa Tinarae te Mosese; meke ta turaṉa la se Zisu pa
kenuna sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu[d].

67 Meke zama ia rini si Asa, “Mu tozini gami, Agoi tugo sa
Karisito[d]? Ba lokari?” gua si arini.

Meke olaṉa si Asa, “Be tozini gamu Rau sapu Arau sa
Karisito, ba lopu kaqu va hinokarau tugo gamu.

68 Meke be nanasa gamu Rau, ba lopu kaqu olaṉau gamu.

69 Ba lopu seunae, sa Tuna[d] na Tie si kaqu habotu pa kali
mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira,” gua
si Asa.

70 Meke nanasa la ia ri doduru si Asa, “Ke vegua? Agoi
mo sa Tuna Tamasa?” gua si arini.

Meke olaṉa la i Sa sarini, “Uve, Arau mo sa Tuna Tamasa,”
gua si Asa.

71 Meke zama sarini, “Lopu kaqu hata pule vina sosode si
gita, sina ele avoso sotia mo teleda sapu gua zama nia Sa
telena,” gua si arini.

23

Ta Turaṇa La Koe Paelati se Zisu
(Matiu 27:1-2,11-14; Maka 15:1-5; Zone 18:28-38)

1 Beto asa si turu sari doduru pu somana koasa Sani-
hiderini sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke turaṇa
la nia rini koe Paelati[d] se Zisu.
2 Podalae zutua rini si Asa vasina, meke zama, “Ele pohoa
gami sa tie hie, sapu turaṇa va sea i sa sari na mami tie, tozi
ni Sa si arini pude lopu tabara takisi koasa baṇara Roma,
meke poza pule nia Karisito, na Baṇara si Asa,” gua si arini.
3 Ke nanasa la ia Paelati se Zisu, “Vea, Agoi tugo sa Baṇara
tadi na tie Ziu?”
Meke olaṇa si Asa, “Uve, gua tugo sapu zama nia goi
sana,” gua si Asa.
4 Meke zama la se Paelati koari na ṇati hiama, meke sa
kobi tinoni, “Loke sinea si dogoria rau pude boka zutua sa
tie hie,” gua si asa.
5 Ba zutu pilipulea rini si Asa, meke zama, “Koari na
Nana vina tumatumae si vari kakatora ni Sa sari na tie pa
doduruna Ziudia; podalae maena tu pa Qaleli si Asa, meke
mae kamo tani,” gua si arini.

Ta Garunu La Koe Herodi se Zisu

6 Totoso avosia Paelati sapu gua asa, si nanasa si asa, “Na
tie Qaleli sa tie hie?” gua si asa.
7 Meke totoso gilania Paelati sapu mae guana pa Qaleli se
Zisu, vasina baṇara se Herodi; si garunu la nia sa koa sa se
Zisu. Pa totoso asa si koa nana mo pa Zerusalema se Herodi.
8 Totoso dogoria Herodi se Zisu si qetu hola si asa, sina ele
avoso nia sa guguana e Zisu, meke seunae hola sapu hiva
dogoro gunia sa se Zisu. Okoro hiva dogoria sa totoso tavete
tinavete variva magasadi se Zisu.
9 Gua asa, ke soku ninanasa si nanasa ni Herodi koe Zisu,
ba lopu olaṇi Sa.
10 Meke turu mae sari na ṇati hiama, meke sari na tie
va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke zutu sisigitia
rini se Zisu.
11 Meke zama ṇoṇovalia, na tavete gunia na keke tie loke
laena e Herodi, meke sari nana solodia se Zisu, meke va
sage nia rini si keke poko doduru tolavaena tana baṇara,
meke tiqe garunu pule la nia rini si Asa koe Paelati.
12 Meke pa rane tugo asa si tiqe baere sari Herodi e Paelati,
ba visoroihe si vari kanaidi sari kara.

Va Egoa Rini Pude Va Matea se Zisu
(Matiu 27:15-26; Maka 15:6-15; Zone 18:39 kamo hinia 19:16)

13 Meke tioko varigara ni Paelati sari na ṉati hiama, na
koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tinoni.
14 Tozini sa sarini, “Turaṉa mae nia gamu sa tie hie koa
rau, meke zutua gamu sapu turaṉa va sea i Sa sari na tie,
gua. Ba sipu beto pitua rau, si lopu hite dogoria rau keke
nana sinea sa tie hie, koari na ginugua pu zutuni gamu koa
Sa.
15 E Herodi ba lopu dogoria tugo keke sinea, gua asa ke
garunu pule mae nia mo sa koa gita. Ke dogoria gamu? Loke
ginugua kaleadi sapu pada tava mate nia Sa, si ele evaṉia
Sa.
16 Gua asa ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke
nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia,” gua si asa.*
18 Ba velavela va ululae sari na tinoni, “Va matea gana,
ba mu vata rupaha poni gami se Barabasi!” gua si arini.
19 Se Barabasi si ta veko pa vetu varipusi sina somana nia
sa si keke vinaripera koari na Qinavuna, meke va mate tie
tugo si asa.
20 Hiva vata rupahia e Paelati se Zisu, ke tepa pule la tugo
koasa vinarigara tinoni si asa.
21 Ba velavela nono la mo si arini, “Va matea pa korosi!
Va matea pa korosi!” gua si arini.
22 Meke zama pule la tugo pa vina ṉeta totoso se Paelati,
“Ba na kinaleana sa si evaṉia Sa? Arau lopu boka dogoria
keke sinea sapu kote pada tava mate nia Sa! Ke kote tozi ni
mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke
tiqe vata rupahia,” gua si asa.
23 Ba velavela va sisigiti palae si arini, pude kaqu va
matea tugo se Zisu, gua, meke osolae va malohoria tu rini
se Paelati.
24 Ke gua asa si va egoa mo Paelati pude va matea si Asa,
gua tugo sapu tepa ia rini.
25 Meke vata rupahia sa se Barabasi, sapu hiva vata
rupahia rini, asa sapu ta veko pa vetu varipusi, sina somana
nia sa si keke vinaripera koasa qinavuna meke va mate tie.
Meke luara vala nia sa koa rini se Zisu, pude tavetia gua
sapu hiva tavete nia rini.

Tava Mate pa Korosi se Zisu
(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Zone 19:17-27)

---

* **23:16** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si va somana mae ia sa vesi 17 sapu guahe: [17 Ta hivae pude vata rupahia Paelati si keke tie ta pusina pa totoso Inevaṉa Pasova.

26 Meke turaṉa taloa nia rina solodia se Zisu, meke pa
korapana sa dia inene la, si tutuvia rini si keke tie pa popoa
Saerini, pozana si e Saimone, na tiqe nuquruna mo pa
Zerusalema si asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va
paleke nia rini sa korosi, meke luli mae pa mudina Zisu.
27 Na vinarigara lavata si luli koe Zisu, meke kaiqa arini
si ari na barikaleqe pu korapa kaboa na talotaṉa nia si Asa.
28 Ba taliri la koari kasa barikaleqe se Zisu, meke zama,
“Kasa barikaleqe pa Zerusalema! Mu lopu kabo Au, ba mi
kabo pule ni gamu, meke sari na tumia.
29 Ura korapa mae sari na rane kaleadi, pana kote zama
guahe sari na tie, ‘Tamanae dia sari na barikaleqe pu tige,
meke saripu lopu podo koburu na variva susu.’
30 Pa totoso asa si kote zama la si arini koari ṉa toa na
toqere, ‘Mi hoqa tamunu gami!’ kote gua si arini.*
31 Ura be evaṉi rina tie koa Rau pu guana huda toana,
saripu gua hire, si kote kaleana hola tu si evaṉi rini koa
gamu, pu guana huda matedi,” gua se Zisu.
32 Meke karua tie kaleadi si turaṉa vura mae ni rini pude
va mate turaṉa ni koe Zisu.
33 Sipu kamoa rini si keke vasina pozana, “Batu* Tomate,”
si poka nia rini pa korosi vasina se Zisu, meke gua tugo
sari karua tie kaleadi pa hopeke dia korosi, keke pa kali
mataona, meke keke pa kali gedena.
34 [Meke zama se Zisu, “Tamaqu, Mu taleoso ni, sina lopu
gilania rini sapu gua evaṉia rini,” gua si Asa.]**
Meke mudumudukeda ni rina solodia pude variva hihia
ni sari Nana poko.
35 Sa puku vinarigara si turu meke doṉo la, meke sari
koimata tadi na tie Ziu si pesipesi laia meke ṉoṉovalia rini
se Zisu, “Votiki tie si harupi Sa. Ego, kamahire mani harupu
pule nia, be Asa sa Karisito sapu ele vizatia Tamasa!” gua
si arini.*
36 Sari na solodia ba va sisire nia tugo si Asa, meke ponia
vaeni pasana rini.*
37 Zamaia rini si Asa, “Be na Baṉara tadi na tie Ziu si Goi,
si mamu harupu pulenigo,” gua sarini.
38 Pa batuna sage sa korosi si kuberia rini sa tinazutuna
Sa sapu zama guahe: “HIERA SA BAṈARA TADINA TIE ZIU,”
gua.

---

* **23:30** Hoz 10:8; Rev 6:16 * **23:33** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinoṉona sa toqere asa si guana batu tomate. * **23:34** Lopu koa sari zinama pa varikorapadi rina [ ] koari doduru kinubekubere hope pukerane. * **23:34** Sam 22:18 * **23:35** Sam 22:7 * **23:36** Sam 69:21

39 Meke keke ri karua tie kaleadi pu tava sigoto turaṉae
koa Sa pa korosi, si zama ṉoṉovala la tugo koa Sa, “Be Agoi
sa Karisito! Ego mu harupu pulenigo, meke mamu harupu
gami tugo si gami kara!” gua si asa.
40 Ba keke ari kara si norea si asa, meke zama, “Tio, vegua
lopu matagutu nia goi sa Tamasa? Sina agoi, ba tava kilasa
kekeṉoṉo gua tugo asa.
41 Gita kara si garoda tugo pude tava kilasa, sina ta poni
nia gita kara sa laedi ri nada tinavete kaleadi, ba sa tie hie
si loke Nana kinaleana,” gua si asa.
42 Beto asa si zama la koe Zisu si asa, “Baṉara, Mu
balabala au pana koa Baṉara Goi pa Mua Binaṉara,” gua si
asa.
43 Meke olaṉa la koasa se Zisu, “Tozi va hinokara nigo Rau
si goi, kaqu somana koa Rau ṉinoroi si goi pa Paradaisi[d],”
gua se Zisu.

Sa Minate te Zisu
(Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Zone 19:28-30)

44 Meke sipu kamo sa korapa rane si huporo sa doduru
popoa, osolae kamo tu ṉeta koloko,
45 ura lopu kalalasa mae sa rimata. Meke ta rikata rua sa
poko gobana sa Lose Hopena, pa korapana sa Zelepade pa
Zerusalema.*
46 Meke velavela va ululae se Zisu, meke zama, “Tamaqu,
pa korapa limamu si luara vekoa Rau sa Maqomaqoqu,” gua
si Asa, meke tiqe mate.*
47 Sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia gua saripu ta
evaṉa si vahesia sa sa Tamasa, meke zama, “Hinokara tugo,
sapu na keke tie toṉoto sa tie hie,” gua si asa.
48 Meke totoso dogori ri doduru pu varigara pude
dodogoro koasa vina matena e Zisu, gua saripu ta evaṉa, si
pohari rini sari raqaraqadi pa tinalotaṉa, meke pule taloa
pa dia vasidi sari doduru.
49 Sari doduru pu ele gilana sotia se Zisu, meke sari kasa
barikaleqe pu lulidi mae koa Sa pa Qaleli, si turu pa seuna
vasina hite, meke doṉodoṉo la dia.*

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu
(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Zone 10:38-42)

50-51 Ego, koa nana si keke tie pozana Zosepa, sa tie pa
vasileana Arimatia pa pinaqaha popoa Ziudia. Keke tie
leana, na tie toṉoto si asa, pu korapa aqa nia sa minae tanisa
Binaṉara te Tamasa. Meke keke koari na tie pu somana
koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, ba

---

* **23:45** Ekd 26:31-33 * **23:46** Sam 31:5 * **23:49** Lk 8:2-3

lopu somana va egoa sa sa dia vina ego na vinizata pa vina
matena e Zisu.
52 La si asa koe Paelati, meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu.
53 Beto asa, si la va gore vagia sa si Asa, meke hade nia
keke poko keoro viana sa, meke la va nuquru vekoa sa koa
keke lovu sapu ta horena pa patu pa kali taba, sapu lopu ele
ta pomunu nia tie matena rini.
54 Na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane
Sabati.
55 Sari na barikaleqe pu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli,
si lulia rini se Zosepa, meke dogoria rini sa lovu, meke sa
vinekona gua sa tinina e Zisu pa korapana sa lovu.
56 Beto asa si pule la vasina koadi sari kasa barikaleqe,
meke la va namanama i rini sari na oela humaṉa lea, pude
vala i pa tinina Zisu, gua. Meke sipu kamo sa Sabati, si
magogoso si arini, lulia rini gua sapu koa pa Tinarae te
Mosese.*

24

Sa Tinuru Pule te Zisu pa Minate
(Matiu 28:1-10; Maka 16:1-8; Zone 20:1-10)

1 Meke pana vaqavaqasana sa rane Sade, si la koasa lovu
sari kasa barikaleqe, paleke la ni rini sari na oela humaṉa
lea, saripu ele va nama vekoi rini.
2 Doṉo la dia gua, si dogoria rini sapu ele ta topili palae
tu sa patu, sapu tukuna sa sasadana sa lovu.
3 Ke nuquru la si arini pa korapana sa lovu, ba lopu
dogoria rini sa tinina e Zisu.
4 Ke sipu korapa turu nunala dia vasina si arini, si vura va
hodaka la si karua tie sapu pokopoko keoro ṉedala, meke
turu kapae dia koa rini.
5 Matagutu sisigiti sari kasa barikaleqe, ke todoṉo gore pa
pepeso si arini. Meke zama la koa rini sari karua tie, “Na
vegua ke hata ia gamu sa tie toana koari pu matedi?
6 Lopu koa tani si Asa, ba ele turu pule tu pa minate.
Balabala ia gua sapu ele tozini gamu Sa, sipu korapa koa
pa Qaleli si Asa, sapu guahe:*
7 ‘Sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi,
meke kaqu tava mate pa korosi, ba pa rane vina ṉeta si kaqu
tava turu pule si Asa,’ gua,” gua sari karua.
8 Ke tiqe balabala pulei rini sari Nana zinama arini.

---

* **23:56** Ekd 20:10; Diut 5:14 * **24:6** Mt 16:21, 17:22-23, 20:18-19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

9 Ke taluarae pule pa lovu si arini, meke la vivinei ni rini
koari ka manege eke disaepeli, meke koari kaiqa pule, sari
doduru tiṉitoṉa gua pu ta evaṉa.
10 Sari kasa barikaleqe arini, si ari Mere pa vasileana
Magidala, e Zoana, meke e Mere tinana e Zemisi. Arini
hire, meke kaiqa pule barikaleqe saripu lulidi koa rini, si
la vivinei ni koari na apositolo saripu gua ta evaṉa hire.
11 Ba lopu va hinokari rini sari na barikaleqe, guana lopu
vivinei hinokara guni rini.
12 Ba e Pita si turu, meke topue haqala la koa sa lovu.
Kokopo nuquru si asa, meke dogoria mo sa sa poko keoro
sapu ta hade nia Zisu. Ke kekere pule si asa, magasa hola
nia sa sapu gua ta evaṉa.

Karua Tie pu Ene La pa Emeasi
(Maka 16:12-13)

13 Meke pa ranena tugo asa si ene la pa Emeasi sari karua
disaepeli te Zisu. Emeasi si manege eke kilomita[d] seu gua
pa Zerusalema.
14 Korapa vivinei ni ri kara sari doduru ginugua pu ta
evaṉa.
15 Meke sipu korapa vari vivinei sari kara, si vura tata la
se Zisu, meke ene somanae koari kara.
16 Dogoria ri kara si Asa, ba lopu tava malumu nia pude
doṉo gilania.
17 Meke nanasi Zisu, “Na sa si korapa vivinei nia gamu
kara pa mia inene?” gua si Asa. Ke turu noso sari kara,
meke guana doṉo talotaṉa sari isumatadia.
18 Meke keke ari kara, pozana si e Kiliopasi, si nanasa la
koa Sa, “Vegua? Agoi mo telemu si kekeke tie karovomu
mae pa Zerusalema, si lopu gilani sari doduru ginugua
saripu ta evaṉa vasina, koari ka visavisa rane la hire?” gua
si asa.
19 “Sari ginugua savadi?” gua se Zisu.

Meke olaṉa sari kara, “Sari doduru ginugua pu ta evaṉa
koe Zisu sa tie Nazareti. Na keke poropita ṉiṉirana pa
Nana zinama na tinavete si Asa, pa kenudi rina tie, meke sa
Tamasa.
20 Sari na nada ṉati hiama, na koimata, si luara vala nia
si Asa koasa qavuna Roma, meke pitua meke va matea si
Asa pa korosi.
21 Meke pa mami dinoṉodoṉo gami, si hokara Asa sa tie
sapu kote vata rupahia sa butubutu Izireli, gua. Ego, meke
hie sa vina ṉeta rane podalae gua ta evaṉa si hire.
22 Kaiqa rina barikaleqe pu somanadi koa gami, si va
magasa gami. La munumunu hokara si arini koa sa lovu,

23 ba lopu dogoria rini sa tinina Zisu. Meke pule mae
tozini gami rini sapu dogori rini si kaiqa mateana, meke
tozi ni rina mateana sapu ele turu pule se Zisu, gua.
24 Ke kaiqa koa gami kasa si la koasa lovu, meke dogoria
sapu gua tozia ri kasa barikaleqe, meke hinokara tugo, ba
lopu dogoria rini sa tiena," gua sari kara.
25 Meke zama la koari kara se Zisu, "Duvili si gamu, meke
lopu boka tuturei va hinokari gamu sari doduru tiṉitoṉa,
gua pu tozi rina poropita.
26 Vegua, lopu kaqu koa ta sigiti ni tugo sa Karisito sari
doduru ginugua sara, meke tiqe la vagia sa vina lavatana
pa Maṉauru?" gua si Asa.
27 Meke va bakali Zisu koari kara sari doduru ginugua pu
soto la gua koa Sa, saripu ta tozi koari na Kinubekubere
Hope; podalae koari na buka te Mosese, meke kamo koari
na poropita.
28 Totoso tata kamoa rini sa vasileana vasina korapa la ia
rini, si doṉodoṉo guana hiva ene hola si Asa,
29 ba ososo nia ri kara si Asa, meke zama, "Mae mamu
koa paki koa gami tani; ele veluvelu sa popoa, meke ele
tata boṉi mo," gua sari kara. Ke luli la koa rini si Asa.
30 Totoso habotu henahena Sa koa rini, si vagia Sa sa
bereti, meke mana nia Sa, meke videa, meke vala Sa koa
rini.
31 Pa totoso asa si tiqe guana ta tukele sari na matadi, ke
tiqe doṉo gilania rini si Asa, ba murimuri taloa Nana si Asa
pa dia dinoṉo.
32 Meke vari zamai sari karua, "Hinokara sapu totoso va
bakali Sa koa gita pa nada inene mae sari na Kinubekubere
Hope, si maṉini sari na buloda," gua si arini.
33 Beto asa si hinoqa gasa turu mo sari karua, meke
taluarae pule la mo pa Zerusalema, meke la tutuvi rini sari
ka manege eke disaepeli, meke sari kaiqa pule, korapa koa
varigara dia.
34 Meke tozi ni rina disaepeli, meke sari kaiqa pule pu
varigara vasina sari karua, "Sa Baṉara si hinokara ele turu
pule! Ele vata dogoro pule nia si Asa koe Saimone Pita!"
gua si arini.
35 Meke tiqe tozia pule ri kara pu mae guadi pa Emeasi,
sapu gua ta evaṉa pa siraṉa, meke sapu gua meke doṉo
gilania ri kara se Zisu, totoso videa Sa sa bereti.

Vata Dogoro Koari na Disaepeli se Zisu
(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

36 Meke sipu korapa vivinei nia ri kara sapu gua asa, si
la turu vura Nana mo pa varikorapadi rini sa Baṉara Zisu,
meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua si Asa.
37 Ke hodahodaki, na matagutu si arini; hokara keke
tomate si dogoria rini, gua.
38 Ba zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke nunala, na
matagutu si gamu?
39 Doṉo maei sari na limaqu na nenequ, mamu va sosodea
sapu Arau mo si hie. Taṉinau, mamu gilanau, ura na tomate
si loke masana na susurina gua Arau he,” gua si Asa.
40 Totoso zama gua Sa, si va dogoro ni Sa koa rini sari
limana na nenena.
41 Meke sipu korapa lopu boka va hinokaria rini, sina qetu
meke magasa dia, si zama la koa rini si Asa, “Koa dia gemi
vasi ginani si gamu?” gua si Asa.
42 Ke vala nia rini si keke igana kinana.
43 Vagia Sa sa igana, meke hena ia Sa pa kenudia rini.
44 Beto asa, si zama la koa rini si Asa, “Hire sari na
tiṉitoṉa pu ele tozini gamu Rau, totoso koa somana koa
gamu si Rau. Doduru ginuguaqu Rau sapu ta kubere pa
Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na
poropita, meke koari na Sam, si kaqu tava gorevura beto,”
gua si Asa.
45 Meke tukeli Sa monanadi, pude madi tumae ni sari na
Kinubekubere Hope.
46 Meke zama la koa rini si Asa, “Hie gua sapu ta kubere:
Sa Karisito si kaqu koa ta sigiti na tava mate, meke pa rane
vina ṉeta si kaqu turu pule pa minate.
47 Meke pa korapa pozana Sa, si kaqu ta tarae sa
inavosona sa kinekere meke sa tinaleosae pa sinea koari
doduru butubutu, podalae pa Zerusalema.
48 Meke gamu si na tie va sosode koari na ginugua hire.
49 Kaqu garunu atu nia Rau koa gamu sa Maqomaqo Hope,
sapu ele va tatara nia sa Tamaqu. Ba mi la koa aqa pa
Zerusalema, osolae kaqu ta gorei nia gamu sa ṉiniraṉira
Maṉauru,” gua si Asa.*

Ta Hena Sage La pa Maṉauru se Zisu
(Maka 16:19-20; Tinavete 1:9-11)

50 Beto saripu gua hire si turaṉa lani Sa pa Betani sari kasa
Nana disaepeli, meke ovulu sage ni Sa sari limana, meke
mana ni Sa si arini.*
51 Sipu korapa mana ni Sa sarini, si taluarae koa rini si
Asa, meke ta hena sage pa Maṉauru.

---

* **24:49** TTA 1:4 * **24:50** TTA 1:9-11

52 Meke vahesia rini si Asa. Qetuqetu hola dia meke pule
la pa Zerusalema,
53 meke lopu makudo vahesia rini sa Tamasa pa korapa
Zelepade.

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA
ZONE
Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Zone koasa guguana e Zisu sapu sa Zinama toa holana te Tamasa, pu "Ta evaṉae na tie meke koa somanae koa gita." Asa tugo sapu zama nia sa qosipeli hie, sapu guahe: "Ta kubere sa Inavoso Leana hie pude sarini pu tiroa si kaqu va hinokaria sapu e Zisu si sa Karisito, sapu ele tava tatarana, na Tuna Tamasa, meke pa korapadi rina dia rinaṉeraṉe koa Sa si kaqu vagia rini sa tinoa hola." (20:31)

Pa pinodalaena sa qosipeli si ta tozi sapu e Zisu mo sa Zinama toana, meke beto sapu gua asa si ta vivinei sari na tinavete variva magasadi te Zisu pu vata dogoro nia sapu e Zisu mo sa Karisito tava tatarana, na Tuna Tamasa. Beto sari na tinavete variva magasadi si luli mae sari na vivinei pu vata dogoro nia sa guguana e Zisu sapu boka dogoria gita koari Nana tinavete variva magasadi. Meke koari na vivinei hire si hoke ta tozi gua tugo sapu va hinokaria ri kaiqa tie se Zisu meke lulia rini si Asa, ba ari kaiqa pule si va karia meke korodia va hinokaria si Asa. Soku ginugua saripu evaṉi Zisu meke sapu ta evaṉa koa Sa meke koari Nana disaepeli pa boṉina sapu ta qorae si Asa si ta tozi va bakala koari na hinia 13-17. Ta tozi tugo koa rini sa Nana zinama vina namanama, na vina ṉiṉira koa rini koasa rane arilaena koasa Nana minate pa korosi. Koari na hinia vina betobeto si ta tozi sa tinuqe vagina, sa pinituna, sa Nana minate pa korosi, sa Nana tinuru pule, meke sari Nana vinura koari Nana disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate.

Sa vivineina sa barikaleqe barabaratana pa (8:1-11), si ta pusi veko guahe [ ] pa kinubekubere, sina pa soku kinubekubere koadi meke sokudi rina tie ililiri kekenu si lopu kuberia si asa, ba ari kaiqa si kuberia si asa koari na votiki vasidi.

Zama nia e Zone sa vinariponi tinoa hola sapu mae guana koe Karisito, sa vinariponi sapu podalae kamahire, meke ta poni koarini pu va hinokaria meke lulia se Zisu sapu sa siraṉa na hinokara meke na tinoa. Keke ṉati ginugua koasa Qosipeli sapu kuberia e Zone si na vina balabalana sa guguana e Zisu koari na tiṉitoṉa pu hoke ta dogoro doduru rane pa tinoa tana tie: guana kolo, palava, kalalasa,

na sepati meke sari nana sipi, sa huda vaeni meke sari na vuana.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-18
Zone Papitaiso meke sari na disaepeli te Zisu. Hinia 1:19-51
Sari na tinavete pu evaṉi Zisu koari na kobi tinoni. Hinia 2:1 kamo hinia 12:50
Sari na rane vina betobeto pa Zerusalema meke pa vasidi tatadi. Hinia 13:1 kamo hinia 19:42
Sa tinuru pule meke sari na vinura tanisa Baṉara. Hinia 20:1-31
Vinabetona: keke Nana vinura pule pa Qaleli. Hinia 21:1-25

Sa Zinama Tinoa

1 Pa pinodalaena tu sipu lopu ele ta tavete sa kasia popoa si ele koa Nana tu sa Zinama, meke koa somanae koe Tamasa sa Zinama, meke sa Zinama si na Tamasa.
2 Pa pinodalaena hokara si ele koa nana tu koe Tamasa sa Zinama.
3 Taveti Tamasa koa Sa sari doduru likakalae, meke lopu keke koari doduru tiṉitoṉa, si lopu somana tavetia Sa.
4 Koa koa Sa sa tinoa meke sa tinoa asa si va kalalasadi sari doduru tie.
5 Meke pelara vura pa hinuporo sa kalalasa hie, meke lopu hite boka va matea sa hinuporo si Asa.
6 Ta garunu koe Tamasa si keke tie, sa pozana sa si e Zone Papitaiso.*
7 Mae tozia sa koari na tie sa guguana sa kalalasa hie, pude arini pu avosia sa inavosona Sa si madi va hinokaria.
8 Lopu na asa sa kalalasa, ba sapu mae nia sa si pude tozia mo sa guguana sa kalalasa hie.
9 Sa kalalasa hinokara, sapu va kalalasi sari doduru tie si korapa mae koasa kasia popoa.
10 Koa Nana si Asa pa kasia popoa, meke ta tavete koa Sa sa kasia popoa, ba lopu gilania rina tie si Asa.
11 Meke mae tugo koasa Nana popoa soti si Asa, ba lopu va kamoa rina turaṉana.
12 Ba arini pu va kamoa si Asa, arini pu va hinokaria sa Pozana Sa, si poni ni Sa sa ṉiniraṉira pude ta evaṉae na koburu te Tamasa si arini.
13 Lopu podo pa ginugua masa na ehara, na vina nonoga pa tini, babe pa hiniva tana tie si arini; ba pa hiniva mo te Tamasa si vata evaṉa ni Sa pude na koburu Tanisa si arini.
14 Meke sa Zinama si ta evaṉae na tie toana, meke koa somanae koa gita meke dogoria gita sa Nana tinoa tinamasa

* **1:6** Mt 3:1; Mk 1:4; Lk 3:1-2

sapu koa ia na tataru variharupi meke na hinokara. Asa sa
tinoa tinamasa sapu vagia sa Tuna ekei koasa Tamana.
15 Zama nia Zone si Asa meke velavela vura se Zone meke
zama, “Hiera sa tie sapu tozia rau guguana visoroihe, meke
zama guahe si rau, ‘Sa tie sapu kaqu luli mudi mae koa rau
si arilaena hola nau Sa si rau, sina lopu ele podo tu rau, ba
ele koa Nana tu si Asa,’” gua si asa.
16 Koasa Nana tataru variharupi sapu siṉi luluapae, si vagi
vari luli minana si gita doduru.
17 Ponini gita Tamasa sa Tinarae koe Mosese, ba sa tataru
variharupi meke sa hinokara si mae gua koe Zisu Karisito.
18 Loke tie si ele dogoria sa Tamasa. Ba sa Tuna Tamasa
sapu sa Tuna ekei pu koa kapae koasa Tamana, si vata gilana
valeana nia sa Tamasa koa gita.

Sa Inavoso te Zone Papitaiso
(Matiu 3:1-12; Maka 1:1-18; Luke 3:1-18)

19 Ta garunu koari na koimata tadi na tie Ziu pa
Zerusalema, sari kaiqa hiama[d] na Livaeti[d] pude la koe Zone,
meke nanasia sapu esei si asa, gua.
20 Ba lopu tomea Zone si keketoṉa, ba tozi va bakala
valeana nia sa, “Lopu sa Karisito[d] si rau,” gua si asa.
21 Ke nanasa pulea pule rini si asa, “Esei tu si agoi? E Ilaiza
tu?” “Lokari lopu asa si arau,” gua se Zone. “Sa poropita[d]
tu sapu ta korotae mae gua koe Mosese si agoi?” Nanasa
guni pulea tugo rini si asa. “Lokari,” olaṉa pule gua tugo si
asa.*
22 “Ego, tozini gami sapu esei zoṉazoṉa tugo si agoi, pude
mami la tozi ni sarini pu garunu gami si gami. Ke esei tugo
guni pule nigo si agoi?” gua si arini.
23 Meke olaṉa la i Zone si arini, “Arau tugo si asa sapu
tozia sa poropita Aisea, sapu guahe:
‘Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:
Mi va nama nia sa siraṉa tanisa Baṉara,’” gua.*
24 Kaiqa rina Parese[d] pu somana koarini pu ta garunudi,
25 si mae nanasa pulea pule se Zone, “Be lopu sa Karisito
babe e Ilaiza, babe sa poropita sapu tozia Mosese si agoi, si
na vegua ke papitaiso[d] tie tu si goi?” gua si arini.
26 Ba olaṉa la se Zone, “Hinokara, na kolo mo si papitaiso
nia tie rau, ba koa nana koa gamu sana si keke tie sapu
arilaena hola nau, asa sapu lopu gilania gamu.
27 Asa sa tie sapu korapa luli mudi mae koa rau, ba lopu
garoqu rau pude rupahi sari Nana sadolo,” gua se Zone.

---

* **1:21** Mal 4:5; Diut 18:15,18 * **1:23** Ais 40:3

28 Arini si ta evaṉa pa Betani, pa kali gasa rimata koasa
Ovuku Zodani, vasina pu papitaiso[d] tie sa.

Sa Lami te Tamasa

29 Pa koivugona si dogoria Zone se Zisu, korapa ene mae
koa sa, meke zama si asa, “Dotu sa Lami[d] te Tamasa korapa
maehe; Asa sa tie sapu kaqu vulasa pani sari na sinea tadi
na tie pa kasia popoa.
30 Meke Asa sa tie sapu zama gunia rau he, ‘Keke tie si
korapa luli mudi mae koa rau, sapu arilaena hola nau si
rau, sina ele koa nana tu si Asa sipu lopu ele podo si rau!’
31 Arau ba lopu gilania, sapu esei si Asa, ba na mae variva
papitaiso kolo mo si rau, pude vata gilana nia mo si Asa
koari na tinoni pa Izireli,” gua se Zone.
32 Meke hie gua sapu helahelae vura nia e Zone, “Dogoria
rau sa Maqomaqo Hope sapu gore mae, guana baruku pa
Maṉauru meke hake koa Sa.”
33 “Arau ba lopu ele gilana valeania sapu Asa zoṉa tugo
si Asa, ba sa Tamasa pu garunau pude papitaiso tie pa kolo,
Asa zama au, ‘Kote dogoria goi gorena mae sa Maqomaqo
Hope, meke hake koa sa tie, sapu kote papitaiso nia koari
na tie sa Maqomaqo Hope,’ gua si Asa.
34 Ele dogoro soti mataqu, ke helahelae nia rau kamahire
sapu Asa tugo sa Tuna Tamasa,” gua se Zone.

Sari Disaepeli Kekenu te Zisu

35 Meke pa koivugona, sipu korapa turu pule nana vasina
se Zone meke sari karua nana disaepeli,
36 si dogoria sa se Zisu korapa ene hola gua vasina, ke
zama si asa, “Dotu sa Lami te Tamasa!” guni sa.
37 Totoso avosia ri karua disaepeli gua sapu zama nia sa,
si lulia mo ri kara se Zisu.
38 Meke liṉana se Zisu meke dogori Sa korapa luli koa Sa
si arini, ke nanasi Sa, “Na sa si hiva nia gamu?”
Meke olaṉa la si arini, “Rabae[d], pavei koa si goi?” (Sa
ginuana Rabae si na titisa te Tamasa.)
39 Meke olaṉa se Zisu, “Mae luli Au, mamu dogoria,” gua
si Asa. Ke lulia rini si Asa, meke dogoria rini sa vetu vasina
sapu koa ia Sa. Na tata made koloko veluvelu sa totoso hie,
ke koa koa Sa si arini osolae kamoa boṉi.
40 Keke ri kara sapu avosona sa zinama te Zone meke luli
koe Zisu si e Aduru, sa tasina e Saimone Pita.
41 Meke tuturei la dogoria sa se Saimone sa tasina, meke
zama ia sa si asa, “Tio, ele dogoria gami sa Mesaea,” gua si
asa. Sa ginuana sa Mesaea si e Karisito, gua.
42 Meke turaṉa la nia sa koe Zisu se Saimone. Ke sipu
dogoria Zisu si asa, si zama ia Sa, “Agoi se Saimone, sa tuna

e Zone, ba kamahire si kaqu ta pozae Sipasi si goi," gua si Asa. Kekeṉoṉo ginuadi sari pozapoza Pita meke Sipasi, sa ginuadi si na patu.

Tioki Zisu sari Pilipi meke Nataniela

43 Pa koivugona si hiva la pa Qaleli se Zisu, meke hata ia Sa se Pilipi meke sipu dogoria Sa, si zama la ia Sa, "Mae luli Au!" gua si Asa.

44 Na tie pa Betiseda se Pilipi, meke gua tugo sari Aduru e Pita.

45 Meke la tutuvia Pilipi se Nataniela meke tozi nia sa si asa, "Ele dogoria gami si Asa sapu tozia Mosese koasa Tinarae, meke sari na poropita ba gua tugo, Asa se Zisu pa Nazareti sa tuna e Zosepa," gua si asa.

46 Ke nanasa la ia Nataniela se Pilipi, "Tio, boka vura mae pa Nazareti si keke tiṉitoṉa arilaena gua asa?" Meke olaṉa la se Pilipi, "Mae ba goi mamu dogoria," gua si asa.

47 Meke totoso dogoria Zisu se Nataniela sapu korapa mae, si zama nia Zisu, "Hiera sa tie Izireli hinokara; sapu loke nana kinohakoha la pa tie!" gua si Asa.

48 Ke nanasa la ia Nataniela si Asa, "Vegua meke boka gilanau tu Goi si rau?" gua si asa.

Meke olaṉa la ia Zisu si asa, "Ele dogorigo tu Rau sipu korapa habotu goi pa kauru huda piqi, totoso lopu ele tiokigo tu e Pilipi," gua si Asa.

49 Meke olaṉa la ia Nataniela si Asa, "Titisa, uve Agoi tugo sa Tuna Tamasa, na Baṉara tadi na tie Izireli!" gua si asa.

50 Meke zama se Zisu, "Sina tozi nigo mo Rau sapu dogorigo Rau habotumu pa kauru huda piqi, gua ke tiqe va hinokarau goi, ba kote dogori goi sapu hola nia sapu gua asa!"

51 Meke zama pule si Asa, "Maqu tozi valeanani gamu kamahire sa hinokara. Kaqu dogori gamu ta tukele sa Maṉauru meke gore na sage sari na mateana te Tamasa koasa Tuna[d] na Tie," gua se Zisu.*

2

Sa Vinarihaba pa Kena

1 Pa vina ṉeta rane si ta evaṉa si keke vinarihaba koasa vasileana nomana pa Kena pa popoa Qaleli. Meke ele koa nana tu vasina sa tinana e Zisu.

2 Somana ta ruvata tugo se Zisu meke sari Nana disaepeli.

3 Ke sipu beto sa vaeni[d], si zama la koe Zisu sa tinana, "Ele paho ni vaeni si arini," gua si asa.

---

* **1:51** Zen 28:12

4 “Tinaqu, na vea ke tozi Nau tu goi, ura lopu ele kamo sa
Qua totoso*,” olaṉa gua se Zisu.
5 Meke zama la koari na nabulu sa tinana Zisu, “Mi tavetia
sapu gua kaqu tozini gamu Sa,” gua.
6 Turu kapae dia si ka onomo vovoina kolo, sapu tana
huve va via tie luli gua pa dia tinarae, sapu hopeke pada
zuapa ṉavulu lima babe keke gogoto manege lima lita kolo
boka voi i.
7 Meke zama la koari na nabulu se Zisu, “Toṉo va siṉi ni
kolo sari na vovoina kolo hire.” Ke va siṉi luluapae ni kolo
rini.
8 Meke tozi ni Sa, “Ego, mi toṉo va karovo vagi kaiqa kolo,
mamu paleke lani koasa tie kopuna sa inevaṉa,” gua si Asa,
ke tavetia tugo rini sapu gua tozi ni Sa.
9 Meke sipu napoa sa tie kopu inevaṉa, si va liṉiliṉia sa
sa kolo sapu ele ta ilirae vaeni hinokara, ke magasa sisigiti
si asa. Ba lopu gilania sa sapu pavei mae guana sa vaeni
hie, ba sari na nabulu mo pu toṉona sa si gilania. Gua asa,
ke tiokia sa sa tie varihaba, meke zama,
10 “Tio, sa vaeni leana hola gua hie si hoke tava hia kekenu
koari na tie, meke sipu ele beto napo va soku rini, si tiqe
hoke va hia ia rini sa kolo vaeni sapu pasana. Ba agoi si
kopu veko nia sa vaeni leanana, meke kamahire tu tiqe va
vura ia goi si asa,” gua si asa.
11 Hie tugo sa tinavete variva magasa kekenu hokara sapu
tavetia Zisu pa vasileana Kena pa popoa Qaleli; sapu va
dogoro nia Sa vasina sa Nana ṉiniraṉira, ke va hinokaria ri
Nana disaepeli si Asa.
12 Sipu beto saripu gua hire, si ene gore la pa Kepaniami
se Zisu meke sa tinana, sari na tasina koreo meke sari Nana
disaepeli, meke la koa hite kaiqa rane vasina si arini.*

Hadui Zisu sari Tie Holuholu pa Zelepade
(Matiu 21:12-13; Maka 11:15-17; Luke 19:45-46)

13 Ego, tata sa totoso tanisa Inevaṉa Pasova[d], ke topue
sage la pa Zerusalema se Zisu.*
14 Sipu kamo Sa vasina si nuquru la si Asa koasa
varivarigarana tanisa Zelepade, meke dogori Sa vasina sari
na tie pu korapa vari holuholui bulumakao na sipi na

* **2:4** Sa zinama “lopu ele kamo sa Qua totoso” si hoke tozia e Zisu koari na vesi hire: Zone 7:6, 8, 30, 8:20 Meke hoke zama nia tugo Sa sa Nana minate sapu guahe: “Ele kamo sa totoso kamahire pude kaqu tava lavata sa Tuna na Tie,” koari na vesi hire Zone 12:23,27; 13:1; 16:32; 17:1 Sa tinana gina lopu gilania sapu zama nia Zisu sa Nana minate pa korosi, ba lopu korona tugo se Zisu pude va dogoro nia sa Nana vina lavata. * **2:12** Mt 4:13 * **2:13** Ekd 12:1-27

baruku, meke sari na tie pu korapa hobehobe poata Roma
la pa poata tadi tie Ziu, habotu dia koari na tevolo.
15 Ke tavetia Sa si keke hilihiliburuana meke hadu
vuravura ni Sa sari doduru kurukuru: sari na sipi na
bulumakao pa Zelepade. Meke tupele titisi ni Sa sari
na tevolo tadirini pu vari hobehobei poata, ke talahuarae
limilamae sari na dia poata.
16 Meke zamai Sa sari na tie pu holuholu baruku, "Paleke
va seui sari na tiṉitoṉa hire! Mu lopu tavete gunia na vasina
holuholuana sa vetu tanisa Tamaqu," gua si Asa.
17 Meke balabala ia ri Nana disaepeli[d] sapu gua zama nia
sa Kinubekubere Hope, sapu guahe: "Qua Tamasa, tataru
sisigiti nia Rau sa Mua Zelepade[d], ke ta sigiti nia Rau gua
na nika pa buloqu," gua.*
18 Ke mae nanasia ri na koimata tadi na tie Ziu se Zisu,
"Na vina gilagila sa si boka tavetia goi pude va sosodea gami
sapu na ari Mua ṉiniraṉira si Goi pude tavetia si hie?" gua
si arini.
19 Meke olaṉa se Zisu, "Huaria sa Zelepade hie, meke pa
rane vina ṉeta si kaqu va turu pulea Rau si asa," gua si
Asa.*
20 "Vegua, kaqu va turu pulea mo goi pa ka ṉeta rane sia?
Sina ka made ṉavulu onomo vuaheni tu seunaena gua sa
kinurina sa Zelepade hie!" gua si arini.
21 Ba sa Zelepade sapu gunia Zisu si sa tinina mo.
22 Ke mudina sapu turu pule pa minate si Asa, si balabala
pulea ri Nana disaepeli gua sapu zama nia Sa, ke va
hinokaria rini sa Kinubekubere Hope meke sa zinama te
Zisu.

Gilani Zisu sari na Bulodi ri Doduru Tie

23 Sipu koa pa Zerusalema pa totoso Inevaṉa Pasova[d] se
Zisu, si va hinokaria ri soku tie si Asa, sina dogori rini sari
na tinavete variva magasadi pu taveti Sa.
24 Ba lopu kalavarae la i Zisu si arini, sina ele gilana betoi
Nana tu Sa sari doduru tie.
25 Lopu kilu tozi nia keke tie si Asa, koari na guguadi rini,
sina ele tumae nia Nana gua sapu koa pa bulodi ri na tie.

3

Zisu meke Nikodimasi

1 Koa nana si keke ṉati palabatu tadi na tie Ziu, sa pozana
sa si e Nikodimasi; keke rina Parese[d] si asa.
2 Keke boṉi si ene golomo mae koe Zisu si asa, meke zama,
"Rabae[d], gilanigo mami gami sapu keke titisa ta garunumu

* **2:17** Sam 69:9 * **2:19** Mt 26:61, 27:40; Mk 14:58, 15:29

mae koe Tamasa si Goi. Sina loke tie si boka taveti sari na tinavete variva magasadi gua sapu taveti Goi, be lopu koa koasa sa Tamasa."

3 Ba olaṉa la koasa se Zisu, "Maqu tozi va hinokara nigo, be lopu podo pule sa tie, si lopu boka dogoria sa sa Binaṉara te Tamasa," gua si Asa.

4 "Ai, vegua meke kote boka podo pule si keke tie sapu ele nomana? Namu lopu kaqu boka nuquru pule la pa tiana sa tinana si asa, meke podo pule pa vina rua totoso!" gua se Nikodimasi.

5 Ba olaṉa la ia Zisu si asa, "Maqu tozi va hinokara nigo: loke tie si boka nuquru pa Binaṉara te Tamasa be lopu podo pa kolo meke koasa Maqomaqo Hope si asa.

6 Ura sapu ta podo koasa tini si tini tugo, meke asa sapu ta podo koasa Maqomaqo Hope, si tanisa Maqomaqo Hope tugo.

7 Mu lopu magasa nia sapu gua tozi nigo Rau, sapu gamu doduru si kaqu podo pule.

8 Doṉo la koasa givusu; hoke raza lamae si asa, meke avosia mo goi sa buruṉuna, ba lopu hite gilania goi pavei mae guana, babe pavei la guana. Kekeṉoṉo puta gua tugo asa sa tie pu ta podo koasa Maqomaqo Hope," gua se Zisu.

9 "Vegua meke kote boka ta evaṉa sapu gua asa?" nanasa gua se Nikodimasi.

10 Meke olaṉa se Zisu, "Nake na titisa arilaemu tu tadi pa Izireli[d] si goi, ba na vegua ke lopu gilani tu goi sari ginugua arini?

11 Maqu tozi va hinokarani gamu: zama vura nia gami sapu gua gilania gami, meke tozi vura nia gami sapu gua dogoro sotia gami; ba loke tie gamu si emi va hinokari sari na mami zinama.

12 Ele tozi nigo Rau sari na tiṉitoṉa tanisa kasia popoa hie, ba lopu va hinokarau goi, si vegugua meke kote boka va hinokarau goi, be tozi nigo Rau guguadi sari na tiṉitoṉa Maṉauru?

13 Loke tie si ele sage la pa Maṉauru pude la gilania sapu gua ta evaṉa vasina. Ba sa Tuna[d] na Tie mo, Asa mo si gore mae guana pa Maṉauru.

14 Gua sapu ovulu sage nia Mosese sa noki boronizi pa batuna sa huda pa soloso qega[d], si kaqu ta ovulu sage gua tugo asa sa Tuna na Tie,*

15 pude arini pu raṉea si Asa, si kaqu tagoa sa tinoa hola.

16 Ura tataru sisigiti nia Tamasa sa kasia popoa, ke poni nia Sa sa Tuna ekei, pude arini pu raṉea si Asa si lopu kaqu tava kilasa pa Heli ba kaqu tagoa rini sa tinoa hola.

---

* **3:14** Nab 21:9

17 Ura lopu garunu mae nia Tamasa sa Tuna pude pitu ia
sa kasia popoa, ba pude ta harupu sa kasia popoa koa Sa.
18 Asa sapu ranea sa Tuna si lopu kaqu tava kilasa koe
Tamasa, ba asa sapu lopu ranea si Asa si ele somana pude
tava kilasa koe Tamasa, sina lopu ranea sa sa Tuna ekei sa
Tamasa.
19 Gua asa, ke guahe sa vinaripitui, ele mae sa kalalasa pa
popoa pepeso, ba okoro nia rina tie sa hinuporo, hola nia
sa kalalasa, sina kaleadi sari na dia tinavete.
20 Asa sapu tavete va sea si kilua sa kalalasa, meke lopu
hiva vura mae koasa, sina hiva tomei sa sari nana tinavete
kaleadi.
21 Ba asa sapu evania sa hinokara, si mae koa sa kalalasa,
pude ta dogoro va bakala sapu gua tavetia sa si pa vina
tabena sa Tamasa," gua se Zisu.

Zisu meke Zone

22 Beto asa si la gua pa popoa Ziudia se Zisu meke sari
Nana disaepeli, meke koa paki koa rini vasina se Zisu, meke
variva papitaiso.
23 Zone ba papitaiso tie pa Aenoni, tata pa Salimi, sina
sokua kolo sa vasina asa. Ke la koa sa sari na tie, meke ta
papitaiso koa sa si arini.
24 Koasa totoso hie si lopu ele ta veko pa vetu varipusi se
Zone.*
25 Meke kaiqa rina disaepeli te Zone si varitokei nia koa
keke tie Ziu sa guguana sa vinavia pa hahanana vinahesi
tadi na tie Ziu.
26 Ke la koe Zone si arini meke zama, "Titisa, balabala
ia tugo goi sa tie sapu somana koa goi pa kali karovona sa
Ovuku Zodani, sapu vivinei nia goi? Sa tie asa si korapa
variva papitaiso kamahire, meke soku tie si korapa la koa
Sa!" gua si arini.
27 Meke olana la i Zone si arini, "Loke tie si boka vagia
keketona, be lopu ta poni nia sa koe Tamasa si asa.
28 Ele gilania mia mo gamu sapu zama nia rau, sapu lopu
sa Karisito si rau, ba ta garunu va kenue mo koa Sa si rau.*
29 Sapu gunia rau si guahe: Sa barikaleqe si tanisa tie
pu habana, ba lopu tanisa nana baere. Sa nana baere si
somana mo pa vinarihaba, meke aqa nia sa sa minae tanisa
tie varihaba. Meke sipu mae kamo si asa, meke avosia sa
nana baere sa mamalaiṉina sa, si qetu sa nana baere. Ego,
arau ba gua tugo, qetu hola si rau kamahire, sina ele mae
kamo sa Karisito.
30 Asa tu si kaqu arilaena hola nau si rau, meke arau si
kaqu tava hiteke gore," gua se Zone.

---

* **3:24** Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20 * **3:28** Zn 1:20

Asa sapu Mae Guana pa Maṉauru

31 Asa sapu gore mae guana pa Maṉauru si arilaena hola koari doduru. Ba asa sapu koana pa pepeso si tanisa pepeso tugo, meke vivinei ni sa sari ginugua tanisa popoa pepeso. Ba Asa sapu gorena mae pa Maṉauru si ululu hola koari doduru.

32 Tozi vura ni Sa koari na tie sapu gua ele dogori na avosi Sa, ba loke tie va hinokaria sa Nana zinama.

33 Ba asa sapu va hinokaria sa Nana zinama si va egoa sa sapu hinokara sa Tamasa.

34 Asa sapu ta garununa koe Tamasa, si tozia Sa sa zinama te Tamasa, sina lopu ta ṉana kamo sa Maqomaqo Hope sapu poni nia Tamasa koa Sa.

35 Ura tataru sisigiti nia Tamasa sa Tuna, ke vekoi Sa pa Nana ṉiniraṉira sari doduru likakalae.*

36 Asa sapu raṉea sa Tuna Tamasa, si tagoa sa tinoa hola. Ba asa sapu kilu ia sa Tuna si lopu tagoa sa tinoa, ba sa vina kilasa mo te Tamasa si kaqu raza koasa ninae rane ka rane.

4

Zisu meke sa Barikaleqe Sameria

1 Meke avoso nia rina Parese sapu sari na tie pu ta papitaiso koe Zisu meke lulia si Asa, si soku hola ni saripu te Zone, gua.

2 Ba, e Zisu telena si lopu papitaiso tie, ba sari Nana disaepeli tu.

3 Ke totoso avoso nia Zisu sa ginugua asa, si taluarae pa Ziudia meke pule la pa Qaleli si Asa.

4 Meke koasa Nana inene la gua vasina si ene hola gua pa korapa Sameria si Asa.

5 Meke mae pa keke vasileana nomana sapu Saeka pozana, sapu lopu seu koasa vasi pepeso sapu poni nia Zekopi koasa tuna sapu e Zosepa.*

6 Meke koa nana vasina sa berukehe te Zekopi. Mabo sisigiti ene se Zisu, ke habotu Nana pa kali berukehe; na korapa rane sa popoa.

7-8 Meke totoso ele latu pa vasileana sari Nana disaepeli pude holu ginani gua, si mae utuvu vagi kolo gua si keke barikaleqe Sameria. Meke zama la koasa se Zisu, “Poni Au goi vasi kolo napo,” gua si Asa.

9 Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, “Ki, nake na tie Ziu tu si Goi meke arau si na tie Sameria, ba vegua ke boka tepa

---

* **3:35** Mt 11:27; Lk 10:22 * **4:5** Zen 33:19; Zos 24:32

nau kolo napo tu Goi?” gua si asa. (Sina lopu hoke vari
zamai na vari napoi kapa sari na tie Ziu meke Sameria.)*
10 Meke olaṉa la koasa se Zisu, “Be gilania goi sa
vinariponi te Tamasa meke esei si Asa sapu tepa nigo kolo
napo si boka tepa mo koa Sa si goi, meke boka poni nigo mo
Sa sa kolo tinoa.”
11 Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, “Palabatu, lohi hola
sa berukehe, meke loke Mua toṉa pude utuvu nia, pavei
kaqu boka vagia Goi sa kolo tinoa?
12 Sa tamamami gami sapu e Zekopi, si ponini gami sa
berukehe hie. Asa meke sari na tuna meke sari doduru nana
pinausu kurukuru si hoke napo koasa kolo hie. Ke vegua,
arilaemu hola nia Goi se Zekopi, gua si Goi?” gua si asa.
13 Meke olaṉa la se Zisu, “Asa sapu napoa sa kolo koasa
berukehe hie si kote memeha pule,
14 ba asa sapu napoa sa kolo sapu kaqu poni nia Rau
koa sa si lopu kaqu memeha pule. Sa kolo asa sapu kaqu
poni nia Rau koa sa si kote ta evaṉae na bukaha pa korapa
bulona sapu bukabukaha sage, meke ponia sa tinoa hola
koa sa,” gua si Asa.
15 “Palabatu,” gua sa barikaleqe, “Poni au sa kolo asa,
maqu napoa, pude qu lopu memeha pule, meke pude lopu
mae utuvu pule kolo tani si rau,” gua si asa.
16 Meke zama la koasa se Zisu, “La mamu tiokia sa loamu,
mamu turaṉa mae nia,” gua si Asa.
17 Meke olaṉa sa barikaleqe, “Loke loaqu,” gua si asa, ke
zama pule se Zisu, “Hinokaramu, sapu loke loamu gua si
goi.
18 Ba ari ka lima tie tu saripu ele habai goi, meke sa tie
sapu korapa koa turaṉia goi kamahire si lopu na loamu.
Hinokaramu si goi,” gua si Asa.
19 “Palabatu, kamahire tu gilanigo rau sapu keke poropita
si Goi.
20 Sari tiatamamami pukerane si vahesia sa Tamasa koasa
toqere hoi, ba gamu na tie Ziu si zama sapu pa Zerusalema
tu sa vasina sapu kaqu vahesia gita sa Tamasa,” gua sa
barikaleqe.
21 Meke zama la koasa se Zisu, “Va avoso mae. Korapa
mae sa totoso sapu lopu kaqu vahesia rina tie sa Tamasa pa
toqere hoi babe pa Zerusalema.
22 Gamu na tie Sameria si vahesia si Asa sapu lopu gilania
gamu; ba gami na tie Ziu si gilana valeania mami si Asa sapu
vahesia gami, sina sa tinaharupu si vura mae gua koa gami
na tie Ziu.

---

* **4:9** Ezr 4:1-5; Nehe 4:1-2

23 Ba korapa mae sa rane, meke ele kamo mo hie sapu
kaqu vahesi va hinokaria rina tie sa Tamasa pa maqomaqo
dia meke pa hinokara. Ura asa sa vinahesi sapu hiva hola
nia sa Tamasa.
24 Sina na maqomaqo sa Tamasa, ke arini pu vahesia si
kaqu vahesia pa Maqomaqo meke pa hinokara si Asa."

25 Meke zama sa barikaleqe, "Gilania rau sapu kaqu mae
sa Mesaea" (sapu sa Karisito), "meke pana mae tu Sa, si
kaqu tozi va hinokarani gita Sa sari doduru tiṉitoṉa," gua
si asa.
26 Meke olaṉa la ia Zisu si asa, "Arau mo si Asa sapu
korapa zama atu koa goi kamahire," gua si Asa.

27 Meke pa totoso tugo asa si pule mae mo sari Nana
disaepeli meke magasa hola nia ri kasa si Asa, sipu dogoria
rini, sapu korapa vivinei turaṉia Sa si keke barikaleqe. Ba
loke tie ari kasa si odi hiva nanasa, "Nasa si hiva nia goi,"
gua, babe nanasa la ia se Zisu, "Na vegua ke vivinei turaṉia
tu Goi sa barikaleqe sana?" gua.

28 Meke veko pania sa barikaleqe sa nana vovoina kolo,
meke pule la pa vasileana, meke tozi ni sa sari na tie vasina,
29 "Mae gamu, mamu dogoria si keke tie sapu tozi nau
sari doduru ginugua saripu ele hoke evevaṉi rau. Hokara
Asa beka sa Karisito?"
30 Ke taluarae koasa dia vasileana nomana sari na tie
meke la koe Zisu.
31 Ba sipu korapa mae gua sari na tie si tepa ososo nia
rina disaepeli se Zisu, "Titisa, henahena paki," gua si arini.

32 Ba olaṉa se Zisu, "Sa gequ ginani si koa nana sapu lopu
hite gilania gamu," gua si Asa.

33 Ke podalae vari nanasi teledia sari na disaepeli,
"Hokara kaiqa tie paleke ponia ginani sia?"

34 Meke zama se Zisu, "Sa gequ ginani si pude va tabea
mo sa hiniva tanisa pu garunuqu, meke pude va gorevura i
sari Nana tinavete saripu poni Nau Sa.
35 Hoke zama guahe si gamu, 'Ka made sidara koa meke
kamo sa totoso pakepakete,' gua. Ba maqu tozini gamu,
doṉo viliti valeani sari na linetelete pa inuma. Ele komiha
sari meke garo pude ta pakete.
36 Sa tie sapu pakepakete si vagia sa sa nana tinabara
kamahire, meke varigara ni sa, sari na vuadi pa tinoa hola,
gua asa ke sa tie sapu lelete, meke sa tie sapu pakepakete si
kaqu qetuqetu varigara.
37 Hinokara tugo sapu ta zamae, 'Keke tie si lelete meke
keke pule si pakepakete,' gua.

38 Garunu gamu Rau pude la paketi sari na vuvua pa
inuma saripu lopu mabo ni gamu, ba kaiqa tie tu mabo letei,
ba gamu si paketi sari vuadi koa sa laena sa dia minabo.”
39 Meke sokudi rina tie Sameria pa vasileana asa si
va hinokaria se Zisu, sina koa gua koasa zinama tanisa
barikaleqe sapu guahe: “Ele tozi nau Sa sari doduru
ginugua saripu hoke evevaṉi rau,” gua.
40 Ke totoso mae koa Sa sari na tie Sameria si tepa ososo
nia rini si Asa pude koa paki koa rini, ke koa karua ranena
tu vasina se Zisu.
41 Meke soku pule tie Sameria si va hinokara koa gua
koasa tinarae te Zisu.
42 Meke zama la koasa barikaleqe si arini, “Va hinokara
kamahire si gami, lopu sapu gua mo pu tozini gami goi, ba
sina avoso sotia telemami si Asa, meke gilana valeania gami
sapu Asa hinokara tugo sa hinarupu tanisa kasia popoa.”

Salaṉia Zisu sa Tuna sa Palabatu Qavuna

43 Meke sipu hola karua rane vasina, si taluarae la pa
Qaleli se Zisu.
44 (Ele zama nia tu Zisu telena koari Nana disaepeli sapu
guahe: “Sa poropita si lopu hoke ta pamaṉae pa nana popoa
soti,” gua.)*
45 Totoso kamo Sa pa Qaleli, si va kamoa rina tie vasina
si Asa, sina somanadi tugo koasa Inevaṉa Pasova pa
Zerusalema si arini, meke dogori rini sari doduru tiṉitoṉa
saripu taveti Sa vasina.*
46 Meke topue pule la pa vasileana Kena pa popoa Qaleli
se Zisu, vasina iliri nia vaeni Sa sa kolo. Meke koa nana
vasina si keke palabatu qavuna sapu moho sa tuna koreo
pa Kepaniami.*
47 Meke sipu avoso nia sa sapu ele taluarae pa Ziudia meke
koa Nana pa Qaleli se Zisu gua, si la tutuvia sa si Asa, meke
tepa ia sa pude luli la salaṉia sa tuna koreo sapu tata mate,
gua.
48 Meke zama la koasa se Zisu, “Be lopu dogori gamu
sari na vina gilagila na tinavete variva magasadi si kaqu
va hinokara si gamu,” gua si Asa.
49 “Baṉara, tuturei mae sipu lopu ele mate sa tuqu,” gua
sa palabatu.
50 Meke zama se Zisu, “Mu pule la, sa tumu koreo si
kote magogoso nana mo!” Ke va hinokaria sa palabatu sa
zinama te Zisu meke topue pule la si asa.

---

* **4:44** Mt 13:57; Mk 6:4; Lk 4:24 * **4:45** Zn 2:23 * **4:46** Zn 2:1-11

51 Meke sipu korapa ene pule la sa si tutuvia ri nana
nabulu meke tozi nia ri sapu, “Ele magogoso tu sa tumu
koreo,” gunia rini.
52 Ke nanasa la i sa, “Pa totoso sa si podalae magogoso si
asa?” Meke olaṉa si arini, “Pa keke koloko veluvelu norae
tu si beto maṉini si asa,” gua si arini.
53 Meke gilania sa sapu asa tugo sa totoso sapu tozi nia
Zisu si asa, “Sa tumu koreo si kote magogoso,” gua. Ke va
hinokaria ri doduru tie pa nana vetu se Zisu.
54 Hie tugo sa vina rua tinavete variva magasa sapu
evaṉia Zisu sipu taluarae mae gua pa Ziudia meke la pa
Qaleli si Asa.

5

Ta Salaṉa sa Tie Mohona pa Kopi

1 Meke sipu hola sapu gua asa, si somana sage la pa keke
inevaṉa tadi na tie Ziu pa Zerusalema se Zisu.
2 Pa korapana pa Zerusalema si koa nana si keke kopi
sapu ka lima vetu tokele dedegere pa vari likohaena meke
ta pozae Betizata si asa pa zinama Hiburu, meke sa kopi si
tata koasa Sasada Sipi.
3 Meke soku hola sari na tie mohodi si ekodia koari na
gogoe arini: behudi na ikedi meke mate kaiqa tinidi, korapa
aqa nia rini nakilina sa kolo.
4 Sina hoke gore mae koasa kopi sana sa mateana te
Tamasa meke va nakilia sa sa kolo. Meke sa tie mohona
pu kamo kekenu la koasa kopi, sipu nakili sa kolo sana si ta
salaṉa sa nana minoho.
5 Meke koa nana vasina si keke tie sapu ka toloṉavulu
vesu vuaheni si koa moho si asa.
6 Meke totoso dogoria Zisu si asa korapa eko nana vasina,
meke tumae nia Sa sapu ele seunae hola sa nana minoho,
si nanasia Sa, “Vegua, hiva ta salaṉa si goi?”
7 Meke olaṉa sa tie mohona, “Baṉara, loke tie si koa pude
toka nau gore la koasa kopi, totoso nakili sa kolo, pude
korapa la gua rau, si keke votiki tie tu si gore va kenue la.”
8 Ke zama la ia Zisu si asa, “Turu, palekia mua teqe mamu
ene.”
9 Meke pa totoso tugo asa si ta salaṉa sa tie, meke palekia
sa sa nana teqe meke topue ene.
Pa rane Sabati si evaṉia Zisu sapu guahe,
10 ke zama ia rina koimata tadi na tie Ziu sa tie pu ta
salaṉa, “Na rane Sabati si hie meke ta hukata pa nada
tinarae si pude paleke teqe si goi.”*

* **5:10** Nehe 13:19; Zer 17:21

11 Ba olaṉa la i sa si arini, “Sa tie tu sapu salaṉau, si
garunau pude palekia sa qua teqe.”
12 Ke nanasia rini si asa, “Esei sa tie, sapu tozi nigo pude
tavete gua asa?”
13 Ba lopu gilania sa tie sapu e Zisu si asa, sina moatana
sa tie vasina, meke ele va muluhipuru taloa nana tu se Zisu.
14 Ba mumudi si dogoria Zisu si asa pa korapa Zelepade,
meke zama la ia Sa si asa, “Dotu, ele ta salaṉa si goi, ke mu
lopu tavete va sea pule sina be gua asa si kote kaleamu hola
si goi,” gua si Asa.
15 Ke la tozi ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu sapu e
Zisu si salaṉia si asa.
16 Ke podalae ṉoṉovalia rini se Zisu, sina salaṉia Sa sa tie
pa rane Sabati.
17 Meke olaṉa la i Zisu sarini, “Sa Tamaqu si tavetavete
lamo kamo pa rane ṉinoroi, ke Arau ba korapa tavetavete
tugo.”
18 Gua asa ke bugoro sisigiti nia ri na koimata tadi na tie
Ziu, meke hiva va matea rini si Asa. Sina lopu tale koasa
sinekena mo sa tinarae Sabati, ba na zama nia tugo Sa sapu
sa Tamasa si na Tamana soti, gua asa ke va kekeṉoṉo pule
nia mo koe Tamasa si Asa, gua.

Sa Ṉiniraṉira Tanisa Tuna

19 Meke olaṉa la i Zisu si arini, “Maqu tozi va hinokarani
gamu: sa Tuna si lopu boka tavetia sa Nana hiniva soti
telena, ba tale gua mo sapu dogori Sa koasa Tamana. Ke
gua mo sapu taveti sa Tamana, si taveti tugo sa Tuna.
20 Ura tataru sisigiti nia sa Tamana sa Tuna, ke va dogoro
ni Sa koa Sa sari doduru gua pu korapa taveti Sa telena.
Meke kote va dogoro ni pule sa Tamana koa sa Tuna sari na
tiṉitoṉa arilaedi, pude taveti, hola ni saripu gua hire, meke
kote magasa hola si gamu doduru.
21 Kekeṉoṉo gua tugo sapu va toa pulei sa Tamana saripu
matedi, si kaqu poni tinoa sa Tuna si arini pu hiva ni Sa
pude poni.
22 Gua tugo koasa tinavete varipitui, si lopu pitui sa
Tamana telena sari na tie, ba poni nia Sa koasa Tuna sa
ṉiniraṉira pude pitui sari na tie,
23 pude doduru tie si kaqu va lavatia sa Tuna, kekeṉoṉo
gua tugo sapu va lavatia rini sa Tamana. Ba asa sapu lopu
va lavatia sa Tuna si lopu va lavatia tugo sa sa Tamana sapu
garununa sa Tuna.
24 Ego, maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu avosi sari
Qua zinama meke va hinokaria si Asa sapu garunuqu Rau,
si ele vagia sa sa tinoa hola. Lopu kaqu tava kilasa pa Heli[d]

sa tie sana, sina ele hola nia sa sa minate, meke ele karovo la pa tinoa.
25 Maqu tozi va hinokarani gamu, korapa mae sa totoso meke ele kamo mo si asa, sapu pana va avosia meke va tabea rini pu mate sa mamalaiṉina sa Tuna Tamasa, si kaqu toa si arini.
26 Gua tugo sapu telena sa Tamana sina ṉatina sa tinoa, si poni nia Sa koasa Tuna pude na ṉatina sa tinoa.
27 Meke ponia tugo Tamasa koa Sa sa ṉiniraṉira pude varipitui, sina na Tuna na Tie si Asa.
28 Mi lopu magasa nia sapu gua ele tozini gamu Rau. Ura korapa mae sa totoso pana kaqu avosia ri doduru tie matedi pa korapa lovu sa mamalaiṉina sa Tuna na Tie,
29 meke kaqu toa pule meke vura mae pa dia lovu sari doduru, meke arini pu tavete valeana, si kaqu turu pule pa tinoa hola, ba sarini pu tavete va kaleana si kaqu turu pule pude tava kilasa pa Heli.*

Vina Sosodena e Zisu
30 Loketoṉa si boka tavetia Rau pa Qua ṉiniraṉira soti telequ, ba gua mo sapu tozi Nau sa Tamasa. Ke toṉoto nana sa Qua vinaripitui, sina lopu lulia Rau sa Qua hiniva ba sa hiniva mo tanisa Tamaqu sapu garunuqu Rau.
31 Be va sosode pule Nau telequ si Rau, si kote kilui gamu sari na Qua zinama.
32 Ba koa nana si asa sapu va sosode Au, meke gilania Rau sapu hinokara sa nana zinama.
33 Ele garunu lani tu gamu koe Zone sari kaiqa mia tie, meke ele va sosodea tu sa sa hinokara.*
34 Sa qua vina sosode tana tie si lopu ta hivae koa Rau, ba pude mi ta harupu gua, ke zama ni Rau saripu gua hire.
35 E Zone si guana keke zuke toana meke sa kalalasana si ele qetu paki nia gamu.
36 Ba sa vina sosodequ Rau si arilaena hola nia sapu te Zone. Sari Qua tinavete saripu poni Nau sa Tamaqu pude taveti, si va sosodea sapu ta garunuqu si Rau koasa Tamaqu.
37 Meke sa Tamaqu pu garunuqu Rau, si va sosode Au tugo si Arau. Ba namu lopu hite avosia gamu sa mamalaiṉina babe dogoria gamu si Asa.*
38 Meke lopu koa pa korapa bulomia sari Nana zinama, sina lopu va hinokaria gamu si Asa pu ta garununa koa sa Tamasa.
39 Tiro hatai gamu sari na Kinubekubere Hope, sina vasina si kote vagia gamu sa tinoa hola, balabala gua si

---

* **5:29** Dan 12:2 * **5:33** Zn 1:19-27, 3:27-30 * **5:37** Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22

gamu! Ba sari na Kinubekubere Hope arini si tozia mo sa
guguaqu Rau.
40 Gua ba koromia mae koa Rau si gamu, pude vagia sa
tinoa hola.
41 Ba lopu okoro nia Rau si pude va lavatau rina tie.
42 Ba gilana gamu Qua, sapu loke mia tataru si gamu koe
Tamasa pa korapa bulomia.
43 Pa korapa hiniva tanisa Tamaqu si mae si Rau, ba
koromia avosau gamu. Ba be guana mae si keke tie pa nana
hiniva soti telena si kote va hinokaria mo gamu.
44 Hoke emi variva lavati si gamu, ba lopu podekia gamu
pude vagia sa vina lavata koasa kekeke Tamasa hinokara.
Ke vegua meke kaqu boka va hinokarau gamu si Rau?
45 Mi lopu balabala ia sapu kote zutu gamu Rau koasa
Tamaqu. E Mosese sapu ronua gamu sapu kote tokani gamu
gua, si asa tugo kote zutu gamu si gamu.
46 Ba be va hinokara valeania gamu se Mosese, si kote
boka va hinokarau mo gamu si Rau, sina sa guguaqu mo
Rau si kuberia sa.
47 Ba sina lopu va hinokaria gamu sa nana kinubekubere,
ke lopu boka va hinokari tugo gamu sari Qua zinama!” gua
se Zisu.

6

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Luke 9:10-17)

1 Meke sipu beto sapu guahe, si karovo la se Zisu pa kali
karovoana sa kopi Qaleli sapu keke pozana si kopi Taberiasi.
2 Meke keke puku vinarigara lavata si luli mudi mae koa
Sa, sina dogori rini sari tinavete variva magasadi, saripu
taveti Sa koari na tie mohodi.
3 Meke ene sage la pa keke toqere se Zisu, meke la habotu
turaṉi Sa sari Nana disaepeli.
4 Na ele tata sa Inevaṉa Pasova[d].
5 Meke sipu doṉo la se Zisu, si dogoria Sa sa vinarigara
lavata sapu korapa ene mae koa Sa, ke nanasa la ia Sa se
Pilipi, “Pavei si kote boka holu bereti gita pude poni sari
doduru tie hire?”
6 Zama guahe si Asa pude podekia se Pilipi gua, ura ele
gilania Nana tu sapu gua kote tavetia Sa.
7 Meke olaṉa se Pilipi, “Be guana hopeke vasidi hite mo si
henai rini, ba kote hola nia tu sa tinabara tana keke tie pa
vesu sidara padana sa hinoludi rina ginani,” gua si asa.
8 Ba keke ri Nana disaepeli sapu e Aduru, sa tasina
Saimone Pita, si zama,

9 “Koa nana he si keke koreo sapu ka lima gana bereti
meke karua gana igana. Ba ve kaqu gua pa soku tie sarini?”
gua si asa.
10 “Va haboti sari na tie,” gua se Zisu. Na vasina dudulina
tugo sa vasina asa, ke habotu sari doduru tie. Ari ka lima
tina sari vinarigaraedi si arini, ba lopu ta nae somanae sari
na koburu na barikaleqe.
11 Meke vagi Zisu sari na bereti meke zama valeana ni
Sa koe Tamasa, meke va hihia i Sa koari na tie pu habotudi
vasina. Tavete guni tugo Sa sari na igana, meke deṉa zotaṉa
beto sari doduru tie.
12 Sipu ele deṉa sari doduru tie si zama la koari Nana
disaepeli se Zisu, “Pudiki varigara ni sari na umumu ginani
saripu koa hola, pude lopu ta oki palae hoboro,” gua si Asa.
13 Ke gua asa si pudiki varigara ni rini, sari na umumu
ginani pu hena tairi rina tie, meke va siṉi rini sari ka
manege rua pili.
14 Sipu dogoria rina tinoni sa tinavete variva magasana
sana sapu tavetia Zisu, si zama sarini vasina, “Hinokara
sapu hie tugo sa poropita sapu kaqu mae koasa kasia
popoa,” gua si arini.
15 Gilania Nana tu Zisu sapu kote mae tuqe ososo nia rini
si Asa, pude va baṉaria gua, ke taluarae pule la telena koari
na toqere si Asa.

Ene pa Kolo se Zisu
(Matiu 14:22-23; Maka 6:45-52)

16 Meke sipu veluvelu sa popoa, si ene gore pule la pa kopi
Qaleli sari na disaepeli te Zisu.
17 Meke suraṉa pa keke koaka sarini meke karovo koasa
koqu meke pule la pa Kepaniami. Boṉi mo sa popoa ba lopu
ele kamo la koa rini se Zisu.
18 Meke podalae hiru sa givusu, ke noma sa kolo.
19 Ba sipu ka lima babe ka onomo kilomita seuna gua sapu
qelua ri kasa disaepeli, si dogoria rini se Zisu korapa ene
mae pa kolo, meke matagutu sisigiti si arini.
20 “Mi lopu matagutu, Arau mo!” gua se Zisu.
21 Ke tiqe hiva suraṉia rini pa koaka si Asa. Sipu suraṉa
tugo Sa, si hogoto mo si arini pa popoa sapu hiva la ia gua
rini.

Hata ia rina Tinoni se Zisu

22 Pa koivugona pule si gilania sa puku tinoni lavata pu
koa hola pa kalina sa kopi Qaleli sapu keke mo sa koaka
sapu koana vasina, meke gilania tugo rini sapu lopu suraṉa
luli vasina koari Nana disaepeli se Zisu ba koa hola Nana
tu.

23 Ba kaiqa koaka saripu mae guadi pa vasileana Taberi-
asi, si mae hogoto tata koasa vasina pu mana ni Zisu sari na
bereti, saripu henai rina kobi tinoni.
24 Meke totoso gilania sa puku tinoni lavata sapu lopu koa
vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli, si la suraṉa dia
koari na koaka arini, meke karovo luli la pa Kepaniami,
pude hata ia se Zisu, gua.

Zisu sa Bereti Variva Toa

25 Meke sipu kamo rini pa kali karovona sa kopi si dogoria
rini se Zisu vasina, ke nanasia rini si Asa, "Titisa, visoroi si
mae goi tani?" gua si arini.
26 Meke olaṉa se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu,
sapu gua hata Nau gamu, sina henai mo gamu sari na bereti,
meke deṉa valeana mia, lopu koa gua sapu dogori gamu sari
na Qua tinavete variva magasadi.
27 Mu lopu voriti sisigiti nia sa ginani sapu lopu sana
kaleana, ba mi voriti nia tu sa ginani sapu lopu beto meke
kamoa sa tinoa hola. Asa sa ginani sapu kaqu ponini gamu
sa Tuna na Tie. Ura ele vata dogoro nia sa Tamasa pa Nana
ṉiniraṉira sapu qetu Nau Sa si Rau."
28 Ke nanasa la ia rini si Asa, "Na sa si kaqu tavetia gami,
pude boka tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa?"
29 Meke olaṉa se Zisu "Sapu hiva nia Tamasa pude tavetia
gamu, si mi va hinokaria mo si Asa sapu ta garununa koa
Sa."
30 Ke olaṉa la ia rini si Asa, "Na tinavete variva magasana
sa si kaqu tavetia Goi koa gami pude mami dogoria, meke
va hinokarigo? Ego, na sa si kaqu tavetia Goi?
31 Sari tiatamada si hena ia sa mana pa qega, gua sapu
koa pa Kinubekubere Hope, 'Poni ni Sa sari na bereti sapu
mae guadi pa Maṉauru pude di henai,' gua."*
32 Meke zama se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu,
lopu e Mosese si ponini gamu sa bereti hinokara sapu gore
mae guana pa Maṉauru, ba sa Tamaqu tu si vari poni
nia koa gamu sa bereti hinokara sapu gore mae guana pa
Maṉauru.
33 Sa bereti sapu vari poni nia Tamasa koari na tie, si Asa
tugo sapu gore mae guana pa Maṉauru, sapu ponia sa tinoa
koasa kasia popoa," gua se Zisu.
34 Meke tepa la koa Sa si arini, "Baṉara, podalae kamahire
mu ponini gami sa bereti asa."
35 Meke zama la koa rini se Zisu, "Arau tugo sa bereti
variva toa. Asa sapu mae koa Rau si lopu kaqu ovia, meke
asa sapu va hinokarau si lopu kaqu memeha si asa.

* **6:31** Ekd 16:4,15; Sam 78:24

36 Ba gua sapu ele tozini gamu tu Rau, sapu ele dogorau
mia mo, ba korapa lopu va hinokarau tugo gamu.
37 Sari doduru pu poni Nau sa Tamaqu si kote mae koa
Rau, meke namu lopu kote kilu pania Rau si keke arini.
38 Ura lopu gore mae si Arau pa Maṉauru pude lulia sa
Qua hiniva soti, ba sa hiniva tu tanisa sapu garunuqu si
Arau.
39 Meke hie sa hiniva tanisa sapu garunau, sapu lopu keke
arini pu poni Au Sa si kote muliuṉu meke kaqu va toa pule
betoi Rau sari doduru pa rane mumudi.
40 Ura sapu hiva nia sa Tamaqu koari doduru pu doṉo
la koa sa Tuna meke va hinokaria, si pude kaqu tagoa rini
sa tinoa hola, meke kaqu va toa pulei Rau si arini pa rane
mumudi," gua si Asa.
41 Meke pa totoso asa si podalae qumiqumi nia rina tie si
Asa, sina zama si Asa, "Arau tugo sa bereti sapu gore mae
guana pa Maṉauru," gua.
42 Ke zama si arini, "Lopu e Zisu tu sia, sapu sa tuna
e Zosepa? Nake gilani nada mo sari na tiatamana. Ba
na vegua ke zama nia tu Sa sapu na gore mae guana pa
Maṉauru si Asa?" gua.
43 Meke olaṉi Zisu si arini, "Mi lopu qumiqumi golomo
Nau.
44 Loke tie si boka mae koa Rau, be lopu ta turaṉa mae
si asa koasa Tamaqu pu garunau, meke kaqu va toa pulea
Rau si asa pa rane mumudi.
45 Ta kubere koasa Kinubekubere tadi na poropita si
guahe: 'Kote tava tumatumae beto koe Tamasa sari doduru
tie,' gua. Doduru pu avosia sa Tamaqu meke tava tumatu-
mae koa Sa si mae koa Rau.*
46 Loke tie si ele dogoro nia pa matana sa Tamaqu, ba
telena mo Asa sapu gorena mae gua koe Tamasa si ele
dogoro sotia si Asa.
47 Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu va hinokara
si ele tagoa sa sa tinoa hola.
48 Arau tugo sa bereti sapu variva toa.
49 Sari tiatamamia pukerane si hena ia sa mana pa korapa
qega, ba mate tu si arini.
50 Ba sa bereti sapu gorena mae gua pa Maṉauru si
votikaena, ke asa sapu hena ia sa bereti asa si lopu kaqu
mate.
51 Arau tugo sa bereti variva toa sapu gore mae guaqu pa
Maṉauru. Be hena ia ke tie sa bereti hie, si kaqu toa hola
si asa. Sa bereti asa si na masaqu, sapu vari poni nia Rau
pude toa sa kasia popoa," gua si Asa.

---

* **6:45** Ais 54:13

52 Ke asa sa pinodalaena sa vinari bugori na vinari tokei
tadirini. “Vegua meke kaqu va henani gita sa tie hie sa
masana?” gua si arini.
53 Meke olaṉa la i Zisu si arini, “Maqu tozi va hinokarani
gamu, be lopu hena ia gamu sa masana sa Tuna na Tie meke
napoa sa eharana, si lopu kaqu boka tagoa gamu sa tinoa.
54 Ke asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaqu
si tagoa sa sa tinoa hola, meke kaqu va turu pulea Rau si
asa pa rane mumudi.
55 Ura sa masaqu si na ginani hinokara, meke sa eharaqu
si na napo hinokara.
56 Asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaqu, si
toa koa Rau si asa, meke Arau si toa koasa.
57 Gua sapu sa Tamaqu toana si garunau si Arau meke
Arau si toaqu koasa Tamaqu, ke asa sapu hena ia sa masaqu
si kote toa gua koa Rau.
58 Asa tugo sa bereti sapu gore mae guana pa Maṉauru.
Sari tiatamamia si hena ia sa mana meke mate, ba asa sapu
hena koasa bereti hie si kote toa hola ninae rane,” gua.
59 Zama ni Zisu saripu gua hire, sipu variva tumatumae
pa sinaqoqi[d] pa Kepaniami si Asa.

Sa Guguana sa Tinoa Hola

60 Sokudi ri Nana tie pu luli koa Sa si avosia sapu gua asa,
meke zama si arini, “Tasuna hola sa vina tumatumae asa.
Esei kote boka va hinokaria sia?”
61 Ba sipu va muloṉia e Zisu sapu qumiqumi nia ri Nana
disaepeli sa Nana zinama, si zama la koa rini si Asa, “Vegua,
sea atu koa gamu sa Qua zinama?
62 Vegua be dogoria gamu sage pulena sa Tuna na Tie pa
Maṉauru, vasina pu koana tatasana? Kote boka koa ṉiṉira
si gamu?
63 Sa Maqomaqona mo e Tamasa si ponini gamu sa tinoa.
Ba sa masa si lopu boka ponini gamu sa tinoa. Sari na
zinama pu zama atu ni Rau koa gamu si na Maqomaqo meke
na tinoa.
64 Gua ba kaiqa gamu si lopu va hinokara,” gua si Asa.
Na ele gilani Nana tu Zisu pa pinodalaena hokara, sarini pu
lopu va hinokara, meke asa sapu kaqu qorana si Asa.
65 Meke zama pule la koa rini si Asa, “Gua asa, ke ele
zamani gamu Rau, sapu loke tie si boka mae koa Rau, si be
lopu turaṉa mae nia sa Tamaqu si asa.”
66 Podalae pa totoso asa si taliri taloa dia sari sokudi ri
Nana disaepeli meke lopu luli pulea rini si Asa.
67 Ke nanasa la i Sa sari ka manege rua disaepeli, “Vegua,
gamu ba kote taloa mia tugo?” gua si Asa.

68 Meke olaṉa la ia Saimone Pita si Asa, “Baṉara, koe sei
si kaqu la gami? Sina Agoi mo tagoa sa zinama sapu ponini
gami sa tinoa hola.*
69 Gami va hinokaria meke tumae nia sapu Agoi mo sa
Nabulu Hopemu te Tamasa.”
70 Meke olaṉa se Zisu, “Nake ele vizata gamu tu Rau si
gamu ka manege rua, ba keke koa gamu si na tomate,” gua
si Asa.
71 E Ziudasi mo si gunia Sa, sa tuna e Saimone Isikarioti,
sina asa mo si keke ri ka manege rua disaepeli, sapu kaqu
qorana se Zisu.

7

Zisu meke sari na Tasina

1 Mudina asa, si topue la koari na vasivasileana pa Qaleli
se Zisu. Lopu hiva la pa Ziudia si Asa, sina na kuhana nia
rina koimata tadi na tie Ziu si Asa, pude va matea gua.
2 Ba totoso tata kamo sa Inevaṉa Vina Balabaladi rina Ipi
pa Qega,*
3 si zama la ia rina tasina koreo si Asa, “Mu la pa Ziudia
pude di dogori rini pu luligo sari na Mua tinavete variva
magasadi saripu taveti Goi.
4 Ura loke tie sapu hiva ta gilana valeana koari na tie si
tavetavete tome. Sina korapa taveti Goi saripu gua hire, ke
mamu vata dogoro pule nigo koasa kasia popoa!” gua si
arini.
5 Teledia ri kasa tasina mo ba lopu hite va hinokaria si
Asa.
6 Ke zama la i Zisu si arini, “Lopu ele kamo sa Qua totoso,*
ba gamu si ari mia totoso mo ninae rane.
7 Gamu si lopu boka ta kukitae koari na tie pa kasia popoa,
ba Arau si kukiti nau rini, sina helahelae vura ni Rau sari
na dia tinavete kaleadi.
8 Mi la gamu koasa inevaṉa. Arau si lopu kaqu la pa
inevaṉa sana, sina lopu ele kamo sa Qua totoso,” gua si Asa.
9 Zama gua si Asa meke koa hola Nana tu pa Qaleli.

Somana se Zisu pa Inevaṉa

10 Ba pa mudi dia sapu taluarae la pa inevaṉa sari kasa
tasina, si luli mudi la se Zisu, ba lopu la vata gilana pa
korapa kobi tie si Asa.
11 Meke hatahata ia rina koimata tadi na tie Ziu si Asa,
koasa inevaṉa, “Avei sa tie Asa?” nanasa gua si arini.

---

* **6:68** Mt 16:16; Mk 8:29; Lk 9:20 * **7:2** Liv 23:34; Diut 16:13 * **7:6** Mi doṉo la koasa vinabakala pa Zn 2:4:

12 Meke vari zamazama golomo nia rina tinoni sa guguana
Zisu. Zama sari kaiqa, “Na tie leana si Asa,” gua. Ba ari
kaiqa si zama, “Lokari, lopu na tie leana si Asa, na turaṉa
va sea i Sa sari na tie,” varivarigue si arini.
13 Ba lopu zama vura sari na tie pa guguana Sa, sina
matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu.
14 Meke pa vari korapana sa totoso inevaṉa* si tiqe la
podalae variva tumatumae koari na tie pa Zelepade se Zisu.
15 Totoso avosi rini sari Nana zinama, si magasa sisigiti
sari na koimata tadi na tie Ziu. Zama si arini, “Pavei na
vagi sa tie hie sari tinumatumae gua hire, ura na lopu hite
sikuluna*?” gua si arini.
16 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Sari na vina tumatumae
hire si lopu Qua telequ, ba Tanisa tu pu garunu mae Nau.
17 Be keke tie si hiva tavetia sapu gua hiva nia Tamasa, si
kote gilania nana mo telena sari Qua vina tumatumae hire
si be mae guadi koe Tamasa, babe Qua mo telequ.
18 Sa tie pu zama pa nana ṉiniraṉira soti, si korapa hata
ia sa si pude tava lavata telena. Ba asa sapu hiva va lavatia
si Asa sapu garununa Sa, si hinokara, meke namu loke hite
ari kinohakoha si koa koa Sa.
19 Vea, lopu poni gamu tu e Mosese sa Tinarae? Gua ba
lopu keke gamu kasa sara si va tabea sa Tinarae. Ba na
vegua ke hiva va mate Au tu gamu si Rau?” gua si Asa.
20 Meke olaṉa la ia rina kobi tinoni si Asa, “Tio, ta hilae
tomate kaleana si Goi, esei na hiva va matego?” gua si arini.
21 Meke olaṉa la se Zisu, “Keke tinavete variva magasana
mo si tavetia Rau, ba ele magasa nia mo gamu doduru.
22 Garunu gamu Mosese pude ta magu[d] sari na tumia
koreo, ba lopu e Mosese tavete kenua sia, ba sari na
tiatamamia tu, gua asa ke hoke ta magu sari na koburu
koreo pa rane Sabati.*
23 Be lopu sea pa Tinarae te Mosese si pude magui pa
rane Sabati sari na koburu koreo, si vegua ke bugoro nau
tu gamu, totoso salaṉia Rau si keke tie pa rane Sabati?*
24 Mi lopu vari zutui pa tinoa vurana, ba mi viliviliti va
toṉoto,” gua se Zisu.

Sa Karisito Beka Sia?

25 Meke vari nananasi guahe si kaiqa tie pa Zerusalema,
“Lopu sa tie tu sana sapu hiva va matea rina koimata?

---

* **7:14** Sa inevaṉa hie si ka zuapa rane. Mi tiro Liv 23:33-34: * **7:15** Lopu sikulu nia Sa si pude na Rabae. * **7:22** Liv 12:3; Zen 17:10 * **7:23** Zn 5:9

26 Dotu, korapa zama pa vinarigara tinoni si Asa, ba loke
tie si hite zama nia keketoṉa koa Sa. Ke hokara gilana
valeania tu rina koimata sapu Asa beka sa Karisito?
27 Ba pana mae sa Karisito, si loke tie kaqu gilania sapu
pavei mae guana si Asa, ba sa tie hie si ele gilania nada mo
gita doduru vasina mae guana,” gua si arini.
28 Meke sipu korapa variva tumatumae pa korapa
Zelepade se Zisu, si velavela va ululae si Asa, “Vegua, gilana
valeania tugo gamu vasina mae guaqu si Arau? Lopu mae
pa Qua ṉiniraṉira soti si Rau, ba Asa tu sapu garunau, si
hinokara, ba lopu gilania gamu si Asa.
29 Arau si gilania Qua si Asa, sina koa Sa mo mae guaqu
meke Asa garunau si Arau,” gua se Zisu.
30 Ke podekia rini pude tuqe vagia si Asa, ba loke tie hite
tiqu la ia, sina lopu ele kamo sa Nana totoso.*
31 Ba soku arini pa korapa kobi tie si va hinokaria si Asa.
Ke zama si arini, “Vegua, pana mae sa Karisito[d], si kote
taveti tugo Sa sari na tinavete variva magasadi sapu hola ni
saripu taveti Sa tie hie?” gua si arini.

Zama nia Zisu sa Nana Sinage pa Maṉauru

32 Meke avoso vagi rina Parese sari na tiṉitoṉa pu
qumiqumi ni rina tie koasa guguana e Zisu, ke garunu lani
rina Parese[d] meke na ṉati hiama[d] sari kaiqa tie kopu pude
tuqe vagia se Zisu, gua.
33 Meke zama la i Zisu si arini, “Lopu kote koa va seunae
koa gamu si Rau, sina kote la Qua tu koa Sa pu garunau.
34 Meke kote hata Au gamu, ba lopu kote boka dogorau,
sina lopu kote boka la ia gamu sa vasina pu kote koa ia Rau,”
gua si Asa.
35 Meke vari zamai teledia sari na koimata[d] tadi na tie
Ziu, “Pavei si kote la gua Sa, ke lopu kote boka dogoria gita?
Gina kote la gua Nana koari na popoa tadi na tie Quriki[d]
vasina pu koa sari kaiqa tie Ziu turaṉada pude la variva
tumatumae koari na tie Quriki?
36 Zama si Asa, sapu kote hata ia gita si Asa, ba lopu kaqu
boka dogoria, meke lopu kote boka la ia gita sa vasina pu
kote koa ia Sa, gua. Na sa sapu gunia Sa?” gua si arini.

Kolo Bukaha sapu Ponia Sa Tinoa

37 Koasa rane vina betobeto sapu sa rane nomana hola
tugo tanisa inevaṉa, si turu se Zisu meke velavela va ululae
guahe: “Asa sapu memeha si mani mae napo koa Rau!*

---

* **7:30** Mi doṉo la koasa vinabakala pa Zn 2:4: * **7:37** Liv 23:36

38 Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: ‘Asa
sapu va hinokarau, si kaqu bukaha vura pa korapa bulona
sa kolo tinoa.’ ”*
39 Sa maqomaqona sa Tamasa si gunia Zisu, sapu kaqu
vagia rini pu va hinokaria si Asa. Ba lopu ele ta poni koa
rini sa Maqomaqo Hope pa totoso asa, sina lopu ele tava
lavata pa Maṉauru se Zisu.

Ta Paqaha Rua sa Vina Hinokara tadi Tie

40 Totoso avosia ri kaiqa tie sari Nana zinama si zama si
arini, “Hinokara asa tugo sa Poropita,” gua.
41 Zama si kaiqa, “Hinokara, Asa tugo sa Karisito,” Ba
zama pule si kaiqa, “Lopu kaqu vura mae pa Qaleli sa
Karisito.
42 Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa Karisito si
kote mae gua pa tutina e Devita, meke kote podo si Asa pa
Betilihema, koasa vasileana te Devita,” gua si arini.*
43 Ke koasa guguana mo e Zisu, si ta paqaha rua sa kobi
tinoni.
44 Kaiqa arini si hiva tuqe vagia si Asa, ba lopu keke arini
hite taṉini la ia si Asa.

Lopu Va Hinokaria rina Koimata tadi na tie Ziu se Zisu

45 Meke sipu pule la sari na tie kopu Zelepade, si nanasa
la i rina ṉati hiama na Parese si arini, “Na vegua ke lopu
turaṉa mae nia gamu si Asa?” gua.
46 Meke olaṉa sari na tie kopu, “Na lopu ele hite avosia
gami si keke tie sapu zama gua sa tie hie,” gua si arini.
47 Meke zama sari na Parese, “Ai gamu ba ele ta sekesekei
tugo koa Sa?
48 Vegua, gilania gamu sapu lopu keke rina koimata, babe
gami na Parese si va hinokaria si Asa?
49 Ba sari na kobi tinoni hire si lopu tumae nia rini sa
tinarae te Mosese, ke ta levei koe Tamasa si arini!” gua sari
na Parese.
50 Ba se Nikodimasi sapu keke mo koari kasa Parese sapu
la koe Zisu pana boṉi, si zama la koa rini,*
51 “Pa tinarae te Mosese si lopu boka zutua gita si keke
tie be lopu ele avosia meke gilana pakia gita, sapu gua ele
tavetia sa,” gua si asa.
52 Meke olaṉa la koasa si arini, “Vegua, agoi ba keke tie
Qaleli tugo? Hata ia pa Kinubekubere Hope, mamu gilania
sapu namu loke poropita hokara si kote vura mae gua pa
Qaleli,” gua si arini.
53 [Meke hopeke pule la dia pa dia vasina sari doduru tie.

---

* **7:38** Izk 47:1; Zak 14:8 * **7:42** 2 Samuela 7:12; Mka 5:2 * **7:50** Zn 3:1-2

8

Sa Barikaleqe Barabaratana

1 Ba se Zisu si sage la Nana pa Toqere Olive.
2 Pana munumunu hokara pa koivugona, si pule la pa
Zelepade si Asa. Meke mae varigara koa Sa sari doduru
tie, ke habotu si Asa, meke podalae va tumatumae koa rini.
3 Meke turaṉa mae nia rina tie va tumatumae koasa
Tinarae te Mosēse meke rina Parese, si keke barikaleqe sapu
ta poho barabaratana, meke va turua rini pa kenudia ri
doduru tie.
4 Zama guahe koe Zisu si arini, "Titisa, ta poho pa
binarabarata sa barikaleqe hie.
5 Ke koasa Tinarae sapu ta poni nia gita koe Mosese, si
kaqu ta gona va mate patu si asa, ke sa gua si Goi?" gua si
arini.*
6 Zama gunia rini se Zisu, pude di sekesekei nia, meke vata
zutua gana gua. Ba kokopo gore si Asa, meke kubekubere
nia kakarutuna pa pepeso.
7 Meke totoso nono la sari ninanasa si turu sage si Asa,
meke zama la koa rini, "Asa sapu loke nana sinea, si mani
gona kekenu nia patu si asa."
8 Beto hoi si kokopo gore pule si Asa, meke kubekubere
nana pa pepeso.
9 Meke sipu avosia tugo rini sapu gua asa, si hopehopeke
taluarae beto sari doduru, podalae koari na tie koadi. Ke
koa hola mo telena se Zisu, meke sa barikaleqe si turu nana
tugo vasina.
10 Meke turu sage pule se Zisu, meke zama la koa sa
barikaleqe, "Tio avei sarini? Loke tie si koa hola pude zutu
igo?"
11 "Uve, loke tie, Baṉara," olaṉa gua sa barikaleqe.
"Ego, leana, Arau ba lopu zutu igo tugo. Mu la mua tu, ba
mu lopu tavete va sea pule," gua se Zisu.]*

Zisu sa Kalalasa Tanisa Kasia Popoa

12 Meke zama pule la koari na tinoni se Zisu, "Arau tugo
sa kalalasa tanisa kasia popoa. Asa sapu luli Au, si lopu kote
ene pa hinuporo, ba kote tagoa sa sa kalalasa sapu koa ia
tinoa," gua si Asa.*
13 Ke zama pule la koa Sa sari na Parese, "Agoi si korapa va
sosode pule nigo mo, ke lopu hinokara sa mua vina sosode,"
gua si arini.*

---

* **8:5** Liv 20:10; Diut 22:22-24 * **8:11** Pa kaiqa kinubekubere si lopu koa sa kukuruna hie kaiqa pule si pa vinabetona Zone 21:24, kaiqa pule si pa Luke 21:38, pa keke kinubekubere pule si pa Zone 7:36: * **8:12** Mt 5:14; Zn 9:5 * **8:13** Zn 5:31

14 Meke olaṉa se Zisu, “Hinokara tugo sapu va sosode pule
Nau si Rau, ba sapu gua zama nia Rau si hinokara, sina
gilania Qua sa vasina pu mae guaqu, meke sa vasina korapa
la ia Rau. Ba gamu si lopu gilania sa vasina pu mae guaqu,
meke sa vasina pu kote la gua si Arau.
15 Gamu si varipitui pa hahanana tie mo, ba Arau si lopu
pitua si keke tie.
16 Ba be varipitui si Rau, si hinokara sa Qua vinaripitui,
sina lopu tavete ekea Rau si asa, ba sa Tamaqu sapu
garunuqu Rau si somana koa Rau.
17 Sa mia tinarae si zama guahe: Pana variva egoi si karua
tie va sosode, si hinokara tugo sapu zama nia rini.*
18 Va sosode pule Nau si Rau, meke sa Tamaqu sapu
garunuqu Rau, ba va sosode Au tugo,” gua si Asa.
19 “Avei sa Tamamu?” gunia rini si Asa.
Meke olaṉa la i Zisu, “Lopu gilanau gamu si Arau meke
sa Tamaqu. Be gilanau gamu si kote gilania mo gamu sa
Tamaqu,” gua se Zisu.
20 Zama ni Zisu sari na zinama arini, sipu variva tumatu-
mae si Asa pa Zelepade, tata koasa vasina pu ta veko sari
na poata vinariponi. Ba loke tie tuqe vagia si Asa, sina lopu
ele kamo sa Nana totoso.

Lopu Boka La si Gamu pa Vasina Korapa La si Arau

21 Meke zama pule la i Zisu si arini, “Kote taloa si Rau
meke kote hatau gamu, meke kote mate pa mia sinea si
gamu. Ke lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina sapu korapa
la ia Rau,” gua si Asa.
22 Meke vari zamai sari na koimata tadi na tie Ziu, “ ‘Lopu
kote boka la ia gita sa vasina sapu korapa la ia Sa,’ gua.
Hokara kote va mate pule nia Sia?” gua si arini.
23 Ba olaṉa se Zisu, “Gamu si mae gua panapeka, ba Arau
si mae gua panaulu. Gamu si mae mia pa kasia popoa, ba
Arau si lopu mae guaqu koasa kasia popoa.
24 Gua asa ke tozini gamu Rau sapu kote mate pa mia
sinea si gamu. Kaqu mate pa mia sinea si gamu, be lopu va
hinokarau gamu sapu ‘Arau, si Arau tugo,’ ” gua si Asa.
25 “Esei si Agoi?” gunia rini si Asa. Meke olaṉa se Zisu,
“Ele tozini gamu tu Rau tatasana.
26 Soku tiṉitoṉa si boka zutuni gamu Rau. Ba Asa sapu
garunuqu Rau si hinokara, meke sapu gua tozia Rau koasa
kasia popoa, si gua mo sapu avosi Rau koa Sa.”
27 Ba lopu gilania rini sapu sa Tamana mo pa Maṉauru si
zama gunia Zisu koa rini.

---

* **8:17** Diut 19:15

28 Ke zama si Asa, “Pana ovulu sage nia gamu sa Tuna na
Tie, si kote tiqe gilania gamu sapu ‘Arau tugo si Asa’. Meke
kote gilania tugo gamu sapu loketoṉa si tavetia Rau telequ,
ba sapu va tumatumae Nau mo sa Tamaqu si zama nia Rau.
29 Meke Asa sapu garunuqu si Arau, si koa somana koa
Rau. Meke lopu veko pani Au Sa sina taveti Rau doduru
totoso gua sapu qetuni Sa.”
30 Sipu korapa zama Sa, si sokudi si va hinokaria si Asa.

Sari Koburu te Ebarahami

31 Ke zama la se Zisu koa rini pu va hinokara, “Be va
tabei gamu sari na Qua vina tumatumae, si na Qua disaepeli
hinokara tugo si gamu.
32 Kote gilania gamu sa hinokara, meke sa hinokara, si
kote vata rupaha gamu si gamu,” gua se Zisu.
33 Meke olaṉa la ia rini si Asa, “Na tuti gore mami koe
Ebarahami si gami, meke namu lopu hite ele tava pinausu
koa ke tie si gami. Vea meke boka zama nia goi sapu kote
ta rupaha si gami?” gua.*
34 Meke olaṉa se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu,
asa sapu tavete va sea si na pinausu tana sinea tugo si asa.
35 Sina sa pinausu si lopu somanana koasa tatamana, ba
sa tudia soti tu si koa soto ninae rane.
36 Ke, be vata rupahigo sa Tuna, si kaqu ta rupaha
hinokara si goi.
37 Gilana gamu Qua sapu na tuti gore mia koe Ebarahami
si gamu. Ba gamu si hiva va mate Au si Arau, sina lopu va
hinokari gamu sari na Qua vina tumatumae.
38 Tozi vura ni Rau, sapu gua va dogoro soti Nau sa
Tamaqu, ba sapu taveti gamu si gua tugo sapu tozini gamu
sa tamamia,” gua se Zisu.
39 Meke olaṉa si arini, “E Ebarahami mo sa tamamami.”
Ke zama se Zisu, “Be na tuna hinokara Ebarahami si
gamu, si kote taveti gamu sari na tinavete, gua pu taveti
Ebarahami.
40 Ba gamu hiva va mate Au sina tozini gamu Rau sa
hinokara gua sapu avosia Rau koe Tamasa. Ba e Ebarahami
si lopu hite evaṉia sapu gua asa!
41 Gamu si tavetia mo gua sapu tavetia sa tamamia,” gua
si Asa.
Ba toke la si arini koa Sa, “E Tamasa mo telena sa
tamamami, meke gami mo sari na tuna hinokara. Lopu pa
molu siraṉa si podo si gami.”
42 Meke zama la koa rini se Zisu, “Be hinokara sapu e
Tamasa tugo sa tamamia gua, si kote tataru Nau gamu si

* **8:33** Mt 3:9; Lk 3:8

Arau, sina koe Tamasa mae guaqu si Rau, meke kamahire si somana koa koa gamu tani. Na lopu mae pa Qua hiniva soti si Rau, ba Asa tu garunau.
43 Na vegua ke lopu bakala koa gamu sapu gua zama nia Rau? Ura na koromia va avosi gamu sari na Qua zinama.
44 Gamu tugo sari na tuna sa tamamia sapu e Setani. Meke gamu tugo si hiva luli sari na hiniva tanisa tamamia, sina na tie variva mate si asa pa pinodalaena, meke namu lopu hite turu pa hinokara si asa, sina loke nana zinama si hinokara. Totoso kokoha sa, si tavetia mo sa sa nana hahanana soti, sina na tie kokohana si asa, meke na tamadia ri doduru kinohakoha.
45 Ba sina tozia Rau sa hinokara, ke gua asa si lopu va hinokarau gamu.
46 Ke esei koa gamu si boka va sosodea sapu sea si Rau? Be hinokara sapu tozia Rau, si na vegua ke lopu va hinokarau tu gamu?
47 Asa sapu te Tamasa si avosi sari na zinama te Tamasa, ba gamu, si lopu te Tamasa. Gua asa ke lopu boka avoso si gamu.”

Zisu meke Ebarahami

48 Meke olan̲ia rini se Zisu, “Goto sapu tozia gami, na tie Sameria si Agoi meke koa igo na tomate kaleana,” gua si arini.
49 Meke olan̲a se Zisu, “Lopu koa Au na tomate kaleana si Rau, ba va lavatia Rau sa Tamasa, ba gamu tu si lopu va lavatau si Arau.
50 Arau lopu hata ia pude tava lavata si Arau; ba koa Nana tu si Asa sapu hata ia, meke na tie varipitui si Asa.
51 Maqu tozi va hinokarani gamu, Asa sapu va tabei sari na Qua zinama, si namu lopu kaqu dogoria sa minate,” gua se Zisu.
52 Ke olan̲a la ia rini si Asa, “Namu gilana valeania gami kamahire sapu koa igo na tomate kaleana si Goi! E Ebarahami si ele mate meke sari na poropita, ba zama si Goi, ‘Asa sapu va tabe Au, si namu lopu kaqu mate,’ gua.
53 Se Ebarahami sa tamamami si ele mate tu. Ba vegua, arilaena hola nia tu Goi si asa? Sari doduru poropita ba ele mate beto tugo. Ke, esei tu guni pulenigo si Agoi?” gua si arini.
54 Meke olan̲a se Zisu, “Be guana va lavata pule Nau si Rau, si loke laena sa Qua vina lavata asa. Ba sa Tamaqu tu sapu poza nia mia Tamasa gamu, si Asa tu va lavatau si Arau.
55 Gamu lopu gilania si Asa, ba Arau si gilania si Asa. Be zama si Rau, lopu gilania Rau si Asa gua, si kote na tie

kokoha gugua mo gamu si Rau. Ba Arau gilania si Asa, meke va tabei Rau sari Nana zinama.
56 Sa tamamia e Ebarahami si qetu nia sapu kote mae si
Arau. Dogoro va kenu ia meke qetu nia sa si asa."
57 Ke zama la ia rini si Asa: "Lopu ele lima ṉavulu
vuahenimu si Goi, ba vegugua meke boka dogoria tu Goi
se Ebarahami?" gua si arini.
58 Ke olaṉi Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu: sipu
lopu ele podo se Ebarahami, Arau tugo si koa Qua," gua se
Zisu.
59 Pa totoso asa si pudiki vagi patu si arini, pude gona
ia gana gua, si rizu taloa meke lopu ta dogoro Nana pa
Zelepade se Zisu.

9

Salaṉia Zisu sa Tie Podo Behuna

1 Sipu korapa ene la se Zisu, si dogoria Sa si keke tie sapu
podo behuna. 2 Ke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, "Titisa,
esei si sea ke podo behu sa tie sana? Nana sinea telena, ba
sari na tiatamana?" gua si arini.
3 Meke olaṉa la i Zisu si arini, "Lopu nana sinea, babe sari
na sinea tadi na tiatamana si behu nia sa, ba pude ta dogoro
sa ṉiniraṉira te Tamasa pa nana tinoa.
4 Sipu korapa rane sa popoa si mada taveti sari tinavete
Tanisa pu garunu mae Nau si Arau, sina korapa nono mae
sa boṉi, pana loke tie si boka tavetavete.
5 Sipu korapa koa si Rau pa kasia popoa, si Arau tugo sa
kalalasa tanisa kasia popoa."*
6 Sipu beto zama gua si Asa, si loro va bobosia Sa si keke
vasi pepeso, meke tita la nia Sa pa matana sa tie.
7 Meke tozi nia Sa sa tie behuna, "La mamu dalo pa Kopi
Sailomi", gunia Sa. Sa ginuana sa pozapoza Sailomi si "ta
garunu". Ke la dalo sa tie, meke tiqe dodogorae, ke pule
nana.
8 Dogoria ri turaṉana meke arini pu hoke dogoria
tepatepana, meke vari nanasi, "Lopu asa tu sa tie sapu hoke
habotu tepatepa sia?"
9 Meke zama sari kaiqa tie, "Asa tugo," gua. Ba kaiqa pule
si zama, "Lokari, lopu asa, na doṉodoṉo gugua mo asa." Ba
zama la telena sa tie, "Arau mo si asa," gua.
10 Ke nanasia rini si asa, "Vegugua meke boka dodogorae
kamahire si goi?" gua si arini.
11 Meke olaṉa la i sa si arini, "Keke tie pozana e Zisu, si
loro va bobosia Sa si keke vasi pepeso, meke tita la nia Sa

* **9:5** Mt 5:14; Zn 8:12

pa mataqu, meke zamau Sa pude la dalo pa kopi Sailomi.
Ke la dalo si rau, meke dodogorae," gua si asa.
12 Meke nanasia rini, "Avei si Asa?" "Lopu gilania rau,"
gua si asa.

Hataia rina Parese Guguana sa Sinalaṉana sa Tie Behu

13 Meke turaṉa la nia rini koari na Parese sa tie sapu podo
behuna hie.
14 Na pa rane Sabati si loro va bobosia Zisu sa pepeso,
meke salaṉia sa tie behuna.
15 Gua ke nanasa pule ia rina Parese sa tie, sapu vegugua
zoṉazoṉa tugo meke dodogorae si asa. Meke tozini sa si
arini, "Va tita ni pepeso bobosona Sa sari na mataqu, meke
la dalo pa kolo, meke boka dodogorae kamahire," gua si asa.
16 Meke zama sari kaiqa rina Parese, "Lopu mae guana
koe Tamasa sa tie hie, sina lopu kopu nia Sa sa rane Sabati."
Meke zama pule si kaiqa arini, "Ba sa tie sea lopu kote
boka tavete tinavete variva magasadi gua asa." Ke lopu
boka variva egoi si arini.
17 Ke nanasa pulea pule rina Parese sa tie podo behuna,
"Na sa guni nia goi sa tie sapu salaṉi sari matamu?"
Meke olaṉa sa tie, "Na poropita tugo si Asa."
18 Ba lopu va hinokaria rina koimata tadi na tie Ziu, sapu
behuna si asa, meke kamahire si dodogorae, ke tioki tu rini
sari karu tiatamana,
19 meke nanasi rini, "Hie tugo sa tumia koreo sapu podo
behuna? Vegugua meke boka dodogorae kamahire si asa?"
20 Meke olaṉa sari karu tiatamana, "Gilania mami sapu
asa tugo sa tumami, sapu podo behuna;
21 ba lopu gilania gami gua meke boka dodogorae
kamahire si asa, meke lopu gilania tugo gami sapu esei
salaṉia si asa. Mu nanasia; na ele tie nomana si asa, boka
tozini gamu mo sa telena!"
22 Zama gua sari na tiatamana, sina na matagutu ni rini
sari na koimata tadi na tie Ziu, sina ele variva ego nia rini,
sapu be keke tie si va hinokaria, sapu e Zisu si sa Karisito,
si kaqu ta hitu palae pa sinaqoqi, gua.
23 Gua asa, ke zama mo sari karu tiatamana, "Ele tie
nomana bisa, mi nanasia mo!" gua.
24 Meke tioko pule mae nia rini pa totoso vina rua sa tie
sapu podo behuna, meke zama ia rini si asa, "Mamu zama
va hinokara nia pa kenuna sa Tamasa! Gami si tumae nia
sapu sa tie pu salaṉigo si na tie sea," gua si arini.
25 Meke olaṉa sa tie, "Lopu gilania rau sapu na tie sea
si Asa babe lokari. Ba keketoṉa mo si gilania rau, sapu

visoroihe na behuqu si rau, ba kamahire si dodogorae,” gua si asa.
26 “Na sa si tavete nigo Sa? Vegugua meke salaṉi Sa sari matamu?” gunia rini si asa.
27 Meke olaṉa la i sa, “Nake ele tozini gamu tu rau, ba lopu hiva va avosau gamu. Ba vegua ke hiva avoso pulea tu gamu sia? Gina gamu ba hiva disaepeli tugo tanisa?” gua si asa.
28 Meke zama ṉoṉovalia rini si asa, “Agoi si na disaepeli tanisa tie sana, ba gami sina disaepeli tu te Mosese.
29 Gilania mami gami sapu zama soti koe Mosese sa Tamasa. Ba sa tie sana sapu e Zisu, si lopu hite gilania gami vasina mae guana,” gua si arini.
30 Meke olaṉa sa tie, “Variva magasa hola sapu gua asa! Sapu lopu hite gilania gamu vasina mae guana si Asa, ba ele salaṉi Sa sari mataqu!
31 Gilania nada gita sapu lopu avosi Tamasa sari na tie seadi, ba arini mo pu va lavatia meke taveti sari Nana hiniva si va avosi Sa.
32 Lopu hite ta avosae visoroihe, sapu ele va dodogorae ia ke tie, si keke tie sapu podo behuna.
33 Ego, be lopu maena koe Tamasa sa tie hie, si lopu kaqu boka tavetia Sa si keketoṉa,” gua si asa.
34 Meke olaṉia rini si asa, “Ta podomu pa sinea si goi, vea meke hiva va tumatumae tu koa gami si goi?” Meke hitu vura nia rini pa sinaqoqi si Asa.

Binehu pa Maqomaqo

35 Meke sipu avoso nia Zisu sapu hitu vura nia rini, gua, si la dogoria Sa si asa, meke nanasia Sa, “Vegua, va hinokaria tugo goi sa Tuna na Tie?”
36 Meke olaṉa sa tie, “Baṉara, esei si Asa, pude qu va hinokaria!”
37 Meke zama la koasa se Zisu, “Ele dogoria mo goi si Asa. Asa mo sapu korapa zama atu koa goi kamahire.”
38 Meke hoqa todoṉo si asa pa kenuna Zisu meke vahesia sa, meke zama, “Baṉara, va hinokara si rau.”
39 Meke zama se Zisu, “Na vinaripitui si mae nia Rau koasa kasia popoa hie, pude madi dodogorae sari na tie behu, meke saripu dodogoraedi si madi behu,” gua si Asa.
40 Meke kaiqa rina Parese saripu somana koa koa Sa vasina, si avosia sapu gua asa, ke nanasia rini si Asa, “Hinokara sapu gami si behu guni gami Goi, taga?”
41 Meke olaṉi Zisu sarini, “Be behu si gamu, si loke mia sinea, ba sina dodogorae mia gua si gamu, ke korapa koa dia koa gamu sari mia sinea,” gua se Zisu.

10

Sa Parabolona[d] sa Sepati meke sari Nana Sipi

1 Zama se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu
lopu nuquru gua pa sasadana sa bara, ba haele nuquru gua
tu pa votiki vasina, sina tie hikohiko meke na tie n̲on̲ovala
si asa.
2 Ba sa tie sapu nuquru gua pa sasadana sa bara, si na
Sepati[d] tadi na sipi si Asa.
3 Tukele vala nia sa tie kopu bara koa Sa sa sasada, meke
avoso gilania rina sipi sa mamalain̲ina. Tioki Sa pozadi
saripu Nana soti, meke turan̲a vura ni Sa si arini.
4 Meke sipu turan̲a vura betoi Sa saripu tanisa, si ene
kekenu si Asa, meke luli koa Sa sari na sipi, sina avoso
gilania rini sa mamalain̲ina.
5 Sa votiki tie si lopu kaqu lulia rini, ba kote govete nia
rini si asa, sina lopu gilania rini sa mamalain̲ina.”
6 Tozi ni Zisu sa parabolo hie, ba lopu gilania rini na sa si
korapa zama nia Sa.

Zisu sa Sepati Leana

7 Gua asa ke zama pule se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani
gamu: Arau tugo sa sasada tadi na sipi.
8 Ari doduru pu mae va kenue koa Rau, si na tie hikohiko,
meke na tie n̲on̲ovala. Titioko si arini, ba lopu avoso gilani
rina sipi.
9 Arau tugo sa sasada; asa sapu nuquru gua koa Rau si
kaqu ta harupu. Kote nuquru vura si asa, meke vagi gana
ginani.
10 Ba sa tie hikohiko si mae pude hiko, huhuara, meke
variva mate. Ba Arau si mae pude boka vagia gamu sa tinoa
sapu marilaena hola.
11 Arau tugo sa sepati leaqu, meke sa sepati leana si mate
hobeni sari Nana sipi. 12 Ba sa tie ta tabarana si lopu na
sepati hinokara pu tagodi sari na sipi, ke pana dogoria sa
tie ta tabarana sapu mae si keke siki pinomo si kote govete
veko pania sa sa rovana sipi, ke kote garati sa siki pinomo
meke ta hurakatae si arini.
13 Govete taloa sa nabulu, sina na tie ta tabarana mo si
asa, ke lopu tataru ni sa sari na sipi.
14 Arau tugo sa sepati leaqu. Gilani Rau sari Qua sipi,
meke sari Qua sipi ba gilanau si Arau
15 gua mo sapu gilanau sa Tamaqu si Arau meke Arau
gilania sa Tamaqu, meke mate hobeni Arau sari Qua sipi.*

---

* **10:15** Mt 11:27; Lk 10:22

16 Ba koadia pule si kaiqa Qua sipi saripu lopu somanadi
pa korapa bara hie. Kaqu turaṉa maeni tugo Rau si
arini. Kote avosia tugo rini sa mamalaiṉiqu, meke kote ta
varigarae mae tugo pa keke rovana si arini, meke kote keke
mo sa dia Sepati.

17 Tataru Nau sa Tamaqu si Arau, sina lopu ruritia Rau sa
Qua tinoa ba va malumia Rau pude tava mate, beto si vagi
pule nia mo Rau si asa.
18 Loke tie si vagi pania sa Qua tinoa ba va malumia Rau
pa Qua hiniva soti. Sina Arau mo lalae nia pude vala nia,
meke vagi pule nia. Gua asa sapu tozi Nau sa Tamaqu pude
tavetia," gua se Zisu.

19 Koa gua koari na zinama arini, si vari paqaha pule sari
na binalabala tadi na tie.
20 Kaiqa arini si zama, "Na koa ia tomate kaleana si Asa,
ke ilipuṉana sa Nana binalabala! Pude vegua ke va avosia
gamu Sia?" gua si arini.
21 Ba kaiqa arini si zama, "Na tie koa ia tomate kaleana
si lopu boka zama kekeṉoṉo gua asa. Vegua, boka va
dodogorae tie behuna sa tomate kaleana?" gua si arini.

Kilua rina Tie se Zisu

22 Pa totoso ibu si ta evaṉa sa vinarigara vina balabala
pulena sa vina madina sa Zelepade pa Zerusalema.
23 Meke enene Nana pa Zelepade, vasina pu ta pozae
zokozokoroana[d] te Solomone se Zisu.
24 Meke varigara mae koa Sa sari kaiqa koimata tadi na
tie Ziu, meke nanasia rini si Asa, "Ve seunae gua kaqu va
nunala gami Goi si gami? Mu tozi va hinokarani gami
kamahire; Agoi tugo sa Karisito?" gua si arini.

25 Meke olaṉa la i Zisu si arini, "Ele tozini gamu tu Rau,
ba lopu va hinokarau gamu. Sari na tinavete pu taveti Rau
pa pozana sa Tamaqu, si va sosode Au si Rau,
26 ba lopu va hinokarau gamu, sina lopu na Qua sipi si
gamu.
27 Ba sari na Qua sipi si avoso gilania sa mamalaiṉiqu,
meke Arau ba gilani tugo si arini, ke luli Au rini si Arau.
28 Poni nia Rau koa rini sa tinoa hola, ke namu lopu kaqu
tava kilasa pa Heli si arini. Meke loke tie hokara kaqu zau
vagi pa limaqu si arini.
29 Sa Tamaqu sapu poni Nau si arini si noma hola koari
doduru, meke loke tie si boka zau vagi pa limana Sa si arini.
30 Sa Tamaqu meke Arau si keke mo," gua se Zisu.

31 Ke pudiki pule nia patu rini si Asa pude gona ia gua.

32 Ba zama la i Zisu si arini, “Soku tinavete variva magasa
Tanisa Tamaqu si ele va dogoroni gamu Rau. Ba avei koa
rini hire si kote ta gona nia patu Rau?” gua si Asa.
33 Meke olaṉa si arini, “Lopu keke koari na tinavete leadi
hire si hiva gona nigo patu gami, ba paraparaṉa si Agoi!
Sina na tie mo si Goi, ba poza pule nigo na Tamasa!” gua si
arini.*
34 Meke olaṉa la i Zisu si arini, “Sapu ta kubere koasa mia
Tinarae soti si zama guahe: ‘Gamu tugo sari na tamasa!’
gua sa Tamasa.*
35 Gilania gita sapu sa Kinubekubere Hope si kaqu tava
gorevura. Meke e Tamasa poza ni tamasa sari na tie, saripu
va paleke ni inavoso Sa.
36 Ba vea si Asa sapu va madia sa Tamasa pude na Nana
soti meke garunu la nia Sa pa kasia popoa? Na vegua ke
zutu Au gamu sapu paraparaṉa si Arau gua, totoso zama si
Arau, ‘Arau tugo sa Tuna Tamasa’ gua?
37 Ego, be lopu taveti Rau sari na tinavete pu hiva Nau sa
Tamaqu pude taveti, si mi lopu va hinokarau.
38 Ba be taveti Rau si arini, meke be lopu va hinokarau
tugo gamu, si mi va hinokari mo sari na Qua tinavete variva
magasa, pude mi boka gilana valeania sapu koa koa Rau sa
Tamaqu meke Arau si koa koa Sa,” gua si Asa.
39 Meke podekia rini pude tuqe pulea se Zisu, ba taluarae
taloa Nana koa rini si Asa.
40 Meke taluarae se Zisu meke karovo pule la pa kali
karovona sa Ovuku Zodani koasa vasina pu variva papitaiso
kekenu se Zone.*
41 Meke soku tie si mae koa Sa. Meke zama si arini, “E
Zone Papitaiso si lopu tavete tinavete variva magasadi, ba
sapu gua zama ni sa koasa guguana sa tie hie si hinokara,”
gua si arini.
42 Meke soku tie vasina si va hinokaria se Zisu.

11

Minate meke Tinoa Pule te Lazarasi

1 Keke tie pa Betani, sapu e Lazarasi pozana si moho.
Betani si keke vasileana, vasina koa sari Mere e Mata karua
tamatasi vineki.*
2 Asa se Mere sapu zoropo ni oela humaṉa lea sari nenena
sa Baṉara, meke puha ni kaluna sa, na tasina sa se Lazarasi,
sa tie mohona.*

---

* **10:33** Liv 24:16 * **10:34** Sam 82:6 * **10:40** Zn 1:28 * **11:1** Lk 10:38-39
* **11:2** Zn 12:3

3 Meke garunu la nia inavoso ri karua tamatasi se Zisu,
meke zama, “Baṉara, sa Mua baere sapu tataru hola nia
Goi si moho,” gua si arini.
4 Meke sipu avosia Zisu sapu gua asa, si zama si Asa, “Sa
minoho hie si lopu kaqu kamo pa minate, ba ta evaṉa si hie
pude tava lavata sa Tamasa, meke koasa ginugua asa si kote
tava lavata tugo sa Tuna Tamasa,” gua se Zisu.
5 Tataru ni Zisu sari ka ṉeta tamatasi: ari Mata, Mere,
meke se Lazarasi.
6 Ba totoso avoso nia Sa sapu moho se Lazarasi, si karua
rane tu si koa hola Sa vasina.
7 Beto si tiqe zama la i Sa sari Nana disaepeli, “Aria, mada
pule la pa Ziudia,” gua si Asa.
8 Meke olaṉa sari na disaepeli, “Titisa, lopu ele seunae
hokara sapu hiva gona nigo patu rina tie pa vasina asa, ba
na vegua ke hiva pule latu si Goi?” gua si arini.
9 Meke olaṉa se Zisu, “Vegua, lopu ka manege rua aoa tu
si koa pa keke rane? Gua asa, ke be ene pana rane sa tie
si lopu kaqu ta tubarae si asa, sina kalalasa sa popoa ke
dodogorae si asa.
10 Ba be ene si asa pana boṉi si kote ta tubarae si asa, sina
loke nana kalalasa.”
11 Beto zama nia Zisu sapu guahe, si zama pule si Asa, “Sa
nada baere e Lazarasi si ele puta, ba kaqu la va vaṉunia
Rau si asa,” gua se Zisu.
12 Meke olaṉa sari na disaepeli, “Baṉara, be puta mo si
asa, si kote magogoso nana mo,” gua si arini.
13 Ba sapu gunia Zisu si na ele mate tu se Lazarasi, ba
arini balabala ia si na puta nana mo si asa, gua.
14 Gua asa, ke tozi toṉoto ni mo Zisu, “Ele mate tu se
Lazarasi,
15 ba pa ginua mia gamu si qetu nia Rau sapu lopu koa si
Rau vasina, pude boka va hinokara si gamu. Ego, aria mada
la koasa kamahire,” gua si Asa.
16 Ba zama la koari na disaepeli turaṉana se Tomasi sapu
ta pozae vivi, “Aria, gita doduru mada lulia sa Titisa, pude
mada la mate turaṉia!” gua si asa.

Zisu sa Tinuru Pule meke sa Tinoa

17 Sipu kamo se Zisu pa Betani, si tiqe gilania Sa, sapu ele
koa ka made ranena tu pa korapa lovu se Lazarasi.
18 Betani si tata ṉeta kilomita seuna gua pa Zerusalema.
19 Ke soku rina tie pa Ziudia si mae pude va manoti sari
Mata e Mere koasa minate tanisa tasidia.
20 Totoso avoso nia Mata sapu korapa mae se Zisu, si ene
la tutuvia sa si Asa, ba e Mere si koa hola pa vetu.

21 Meke zama la koe Zisu se Mata, “Baṉara, be guana koa
Mua tani si Goi, si lopu kote mate sa tasiqu!
22 Ba gilania qua, sapu kamahire ba kote ponigo Tamasa
sapu gua tepa ia Goi koa Sa.”
23 Meke zama la se Zisu, “Kote toa pule sa tasimu.”
24 Meke olaṉa se Mata, “Gilania qua sapu kote toa pule pa
rane mumudi si asa.”
25 Meke zama la koa sa se Zisu, “Arau tugo sa tinuru pule
pa minate meke sa tinoa. Asa sapu va hinokarau si na tie
toana si asa, be vea ele mate gua.
26 Meke asa sapu toana meke va hinokarau, si lopu kaqu
mate si asa. Va hinokaria goi sapu gua asa?” gua se Zisu.
27 Meke olaṉa se Mata, “Uve, baṉara! Va hinokaria rau
sapu Agoi tugo sa Karisito, sa Tuna Tamasa, gua sapu ele
tozia sa Tamasa sapu kaqu gore mae pa popoa pepeso,” gua
si asa.

Kabo se Zisu

28 Sipu beto zama guahe se Mata, si pule si asa, meke tioko
vata kale ia sa se Mere sa tasina, meke tozi nia sa, “Koanana
hoi sa Titisa, meke nanasa nigo Sa,” gua si asa.
29 Totoso avosia tugo Mere sapu gua asa, si gasa turu meke
la tutuvia sa si Asa.
30 Na lopu ele kamo pa vasileana se Zisu, ba korapa koa
Nana mo vasina pu tutuvu nia e Mata.
31 Ego, sari na tie Ziu pu koa variva manoto koe Mere pa
korapa vetu, si vura lulia rini sipu dogoria rini bebeno vura
taloa si asa. Balabala ia rini sapu hokara korapa la pa lovu
si asa, pude la kabo vasina, gua.
32 Meke sipu dogoria Mere se Zisu vasina pu koa Sa, si
hoqa todoṉo pa nenena Sa si asa, meke zama, “Baṉara, be
guana koa Mua tani Goi, si lopu kaqu mate sa tasiqu!” gua
si asa.
33 Totoso dogoria Zisu kabona se Mere, meke sari doduru
pu luli koa sa, si siṉo maṉini na mamata sa bulona.
34 Meke nanasi Sa si arini, “Pavei veko nia gamu sa tinina
e Lazarasi?”
Meke olaṉa si arini, “Baṉara, mae mamu dogoria,” gua
si arini.
35 Meke kabo se Zisu.
36 Vari zamai sari tie, “Dotu, gua tataru guni nia Sa se
Lazarasi!” gua si arini.
37 Meke zama sari kaiqa, “Na tie behuna ba va dodogorae
ia mo Sa, na vea lopu boka hukatia mo Sa se Lazarasi pude
lopu mate be guana koa Nana Sa?” gua si arini.

Tava Toa Pule se Lazarasi

38 Siṉo maṉini pule se Zisu meke la koasa lovu, sapu keke
bae pu ta tuku patu sadana.
39 Meke zama la koa rini se Zisu, “Topili pania sa patu.”
Zama la koa Sa se Mata, sa tasina sa tie matena, “Baṉara,
kote humaṉa hikare sia. Na ele ka made ranena tu koa pa
lovu si asa!”
40 Ba olaṉa se Zisu, “Vegua, lopu tozi nigo tu Rau sapu
kaqu dogoria goi sa ṉiniraṉira te Tamasa be va hinokara si
goi?” gua si Asa.
41 Ke va topili pania rini sa patu, meke doṉo sage la pa
Maṉauru se Zisu meke zama, “Zama leana si Rau koa Goi
Tamaqu, sapu ele avosau Goi.
42 Gilania Rau sapu hoke avosau Goi doduru totoso, ba
sina koa gua koari na tie hire, ke zama guahe si Rau, pude
di va hinokaria sapu Agoi garunau si Rau,” gua si Asa.
43 Sipu beto zama ni Sa saripu gua hire, si titioko va ululae
si Asa, “Lazarasi, vura mae!”
44 Meke vura mae gana si asa, ta hadei poko tana lovu sa
doduru tinina, meke gua tugo sa isumatana. Meke zamai
Zisu si arini, “Mi vagi pani sari poko lovu mamu va taloa
ia.”

Kinuhana Pude Va Mate ia se Zisu

45 Meke sokudi rina tie Ziudia saripu somana mae pude
va manotia se Mere, si dogoria sapu gua tavetia Zisu, meke
va hinokaria rini si Asa.
46 Ba kaiqa arini si pule la tozia koari na Parese, gua sapu
tavetia Zisu.
47 Gua asa, ke tioko varigara ni ari na Parese na ṉati
hiama, sari doduru tie koasa puku tie varipitui tadi na tie
Ziu[d], meke zama, “Na sa si kaqu tavetia gita? Dotu sari na
tinavete variva magasadi pu taveti sa tie hie!
48 Be va malumia gita pude tavete gua asa si Asa, si kote
lulia ri doduru tie, meke kote mae sari tie Roma meke
huaria sa nada Zelepade meke sa nada butubutu,” gua si
arini.
49 Ba keke koa rini sapu e Kaeapasi, sa ṉati hiama
kenukenue koasa vuaheni asa, si zama, “Duvili si gamu!
50 Lopu gilania tu gamu sapu leana hola, si pude keke
tie mo mate hobe ni sari doduru tie, hola nia si pude sa
doduruna sa nada butubutu si tava mate?”
51 Ba sa zinama sapu zama nia sa si lopu vura mae gua
pa nana binalabala soti, ba sina na ṉati hiama kenukenue
si asa koasa vuaheni asa, ke korotae nia sa sapu e Zisu si
kote mate hobe ni sari na tie Ziu.
52 Ba lopu tanisa butubutu Ziu eke mo, ba sari na koburu
te Tamasa sapu koa ta hurakatae lamae, pude varigara ni
meke va keke i, gua.

53 Podalae pa rane asa si kuhana nia rina koimata tadi na
tie Ziu se Zisu pude va matea, gua.
54 Gua asa, ke lopu va vura pule nia si Asa koasa Nana
inene pa Ziudia, ba luaria Sa sa vasina asa, meke la Nana
pa keke vasina tata pa qega, pa keke vasileana sapu Iparemi
pozana, meke koa turaṉi Sa vasina sari Nana disaepeli.
55 Tata sa totoso Inevaṉa Pasova[d], ke taluarae koari na
hopeke dia vasidi sari na tie meke sage la pa Zerusalema,
pude di la ta vulasa dia, sipu lopu ele kamo sa inevaṉa, gua.
56 Hata ia rini se Zisu, meke vari nanasa nia rini si Asa,
sipu mae pa Zelepade si arini, "Na sa si balabala ia gamu?
Gina lopu kaqu mae pa inevaṉa si Asa?" gua si arini.
57 Ba ele tozi ni rina ṉati hiama na Parese sari na tinoni
sapu be dogoria keke tie pae koa se Zisu si mani tozia, pude
di la tuqe vagia gana, gua.

12

Ta Lumu Nenena se Zisu pa Betani

1 Ka onomo rane koa meke kamo sa Inevaṉa Pasova, si la
pa Betani se Zisu, vasina koa se Lazarasi, sapu va toa pulea
Sa pa minate.
2 Meke va namanama ponia ginani rini si Asa vasina, ke
va tana se Mata. E Lazarasi si keke koarini pu somana
habotu koe Zisu pa tevolo.
3 Meke vagia Mere sa oela nadi viana sapu humaṉa lea,
padana keke kukuru lita, sapu sage hola hinoluna, meke
zoropo nia sa pa nenena Zisu, meke ṉuzapa va popa nia
kaluna sa, ke sa humaṉa lea si tivusu toa pa doduruna sa
vetu.* 4 Ba keke ri kasa disaepeli te Zisu, sapu e Ziudasi
Isikarioti, sa tie sapu kote qoraqora nia si Asa, si zama,
5 "Sa oela humaṉa lea hie si padana pude holuholu
nia pa ṉeta gogoto poata siliva,* meke poni koari na tie
habahuala."
6 Zama gua mo si asa, ba lopu tataru ni sa saripu
habahuala, sina na tie hikohiko si asa. Asa tugo kopu nia sa
vovoina poata, meke hoke vagi golomo nana.
7 Ba zama se Zisu, "Vekoa tu, mani tavetia; pude na vina
namanamana sa rane kote ta pomunae si Rau.
8 Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru
totoso, ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu,"
gua se Zisu.*

Kuhana nia Rini Pude Va Matea se Lazarasi

---

* **12:3** Lk 7:37-38 * **12:5** Ṉeta gogoto siliva si soku hola poata padana sa tinabara pa keke tie pa keke vuaheni. * **12:8** Diut 15:11

9 Sipu avoso nia rina kobi tinoni sapu korapa koa pa
Betani se Zisu, gua si la vasina si arini. Lopu na e Zisu mo
telena si hiva dogoria rini, ba e Lazarasi tugo, sa tie sapu va
toa pulea Zisu pa minate.
10 Gua asa ke kuhana nia rina ṉati hiama si pude va matea
gana tugo se Lazarasi gua.
11 Sina pa ginuana mo sa, si taluarae koa rini sari na tie
Ziu, meke va hinokaria rini se Zisu, gua.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema

12 Pa koivugona, si avoso nia sa kobi tinoni lavata pu mae
koasa Inevaṉa Pasova, sapu korapa mae pa Zerusalema se
Zisu, gua.
13 Ke maho vagi lelaṉa huda pamu si arini, meke vura la
tutuvia rini si Asa, meke velavela guahe si arini:
"Hozana! Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa
Baṉara!
Mani mana nia Tamasa sa Baṉara Izireli!"*
14 Meke vagia Zisu si keke tuna doṉ'ki, meke koi ia Sa, gua
tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe:
15 "Mu lopu matagutu, gamu na tinoni pa popoa Zaione!
Dotu, korapa mae sa mia Baṉara,
koi Nana pa keke tuna doṉ'ki," gua.*
16 Kekenu si lopu gilania ri Nana disaepeli sapu gua ta
evaṉa, ba sipu toa pule tu se Zisu pa minataqara, si tiqe
gilania rini, sapu gua ta zamae koasa Kinubekubere Hope
hie, si tavete la nia mo rini koa Sa.
17 Sari na tie pu koa somanae koe Zisu, totoso tioko vura
nia Sa pa lovu meke va toa pulea se Lazarasi, si tozi vura
nia sapu gua ta evaṉa.
18 Gua asa, ke keke kobi tinoni lavata si mae tutuvia se
Zisu, sina avoso nia rini sa tinavete variva magasana asa
sapu tavetia Sa.
19 Meke vari zamai sari na Parese, "Dogoria gamu, ele
lopu boka si gita! Dotu, korapa lulia ri doduru tie pa kasia
popoa si Asa," gua si arini.

Hataia ri Kaiqa Tie Quriki se Zisu

20 Meke kaiqa rina tie Quriki si somana luli la pa
Zerusalema pude vahesi koasa totoso Inevaṉa Pasova.
21 Mae koe Pilipi si arini, na tie Betiseda pa popoa Qaleli
si asa meke zama, "Tio, hiva dogoria gami se Zisu," gua si
arini.
22 Ke la tozi nia Pilipi se Aduru, meke keke gua la tozi nia
ri kara se Zisu.

---

* **12:13** Sam 118:25-26 * **12:15** Zak 9:9

23 Meke olaṉa la i Zisu sarini, “Ele kamo sa totoso
kamahire pude kaqu tava lavata sa Tuna na Tie.
24 Maqu tozi va hinokarani gamu: sa kiko huiti[d] si lopu
kaqu boka soku, be lopu mate meke nolo pa pepeso si asa,
ba be mate tu sa si kote soku kiko si vura hobe mae.
25 Asa sapu tataru nia sa nana tinoa, si kaqu siana nia sa
si asa; ba asa sapu lopu tataru nia sa nana tinoa pa pepeso,
si kaqu tagoa sa si asa pa tinoa hola.*
26 Asa sapu hiva nabulu Nau, si mani luli Au, pude vasina
pu koa Rau si kaqu koa tugo si asa; meke kaqu va lavatia sa
Tamaqu sa tie pu nabulu Nau si Rau.

Tozia Zisu sa Nana Minate

27 Kamahire si talotaṉa sisigiti sa buloqu, ke na sa si kaqu
zama nia Rau? Kaqu zama guahe si Rau, ‘Tamaqu, Mu
harupau pa totoso hie,’ gua? Lokari, Ba sapu mae nia Rau
pa popoa pepeso, si pude kaqu koa ta sigiti tugo.
28 Tamaqu, Mu va lavatia sa Pozamu!”
Meke zama sa mamalaiṉi pa Maṉauru, “Ele va lavatia
Rau si asa, meke kaqu va lavata pulea tugo Rau!” gua si
Asa.
29 Avosia sa puku tinoni sapu koa vasina sa mamalaiṉi, ke
zama sari kaiqa, “Na paka maṉauru mo,” gua. Ba ari kaiqa
pule si zama, “Keke mateana si zama koa Sa!” gua.
30 Ba olaṉa la i Zisu si arini, “Sa mamalaiṉi si pude tokani
gamu, lopu Arau.
31 Kamahire mo sa totoso sapu kaqu pitui Tamasa sari na
tinoni pa kasia popoa, meke kamahire tugo si kaqu ta hitu
taloa se Setani, sa baṉaradi rina tinoni pa kasia popoa.
32 Ba pana ta ovulu sage si Rau pa pepeso, si kaqu varigara
mae ni Rau, sari doduru tinoni.”
33 Sapu gunia Sa pa Nana zinama hie, si na Nana minate
mo sapu kaqu ta sigiti nia Sa pa korosi.
34 Ba olaṉa la koa Sa sa kobi tinoni lavata, “Sa nada
Tinarae si tozia sapu kaqu toa hola sa Karisito, gua. Ba
vegua ke zama si Goi sapu sa Tuna na Tie si kaqu ta ovulu
sage gua? Esei tu sa Tuna na Tie hie?” gua si arini.*
35 “Kaqu koa paki koa gamu sa kalalasa, ke mi ene pa
kalalasa totoso koa koa gamu si Asa, pude mi lopu koa pa
huporo, sina asa sapu ene pa huporo si lopu kaqu gilania
sa sa vasina pu la ia sa.
36 Sipu koa koa gamu sa kalalasa, si mi va hinokaria si
Asa, pude kaqu na tie tanisa kalalasa si gamu,” gua se Zisu.

Lopu Va Hinokara sari na Tie Ziu

---

* **12:25** Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33 * **12:34** Sam 110:4; Ais 9:7; Izk 37:25; Dan 7:14

Sipu beto zama guahe si Asa, si taluarae taloa Nana meke
tome pule nia koa rini.
37 Sari doduru tinavete variva magasadi hire si taveti mo
Sa pa kenudia, ba lopu va hinokaria rini si Asa.
38 Ke sa zinama sapu zama nia sa poropita Aisea si
gorevura, sapu guahe:
“Ba̱nara, esei ele va hinokaria sa nada inavoso
meke koe sei ele tava dogoro sa limana e Zihova?”*
39 Gua asa ke lopu va hinokara si arini, sina e Aisea ba
zama gua tugo he:
40 “Ele va behui Tamasa sari matadi,
meke va nunali Sa sari dia binalabala;
pude sari matadi si lopu kaqu dodogorae
pude di lopu gilagilana pa dia binalabala,
pude di lopu kaqu kekere mae koa Rau si arini,
meke ta sala̱na koa Rau,” zama gua sa Tamasa.*
41 Zama nia Aisea sapu gua asa, sina dogoria sa sa vina
lavata te Zisu, ke zama nia sa sa guguana Sa.
42 Soku rina koimata tadi na tie Ziu si va hinokaria se
Zisu, ba lopu boka helahelae vura nia rini si Asa, sina koa
gua koari na Parese, na hako ta hitu vura dia pa sinaqoqi
gua.
43 Na okoro tava lavata pa tie si arini, hola nia sa vina
lavata te Tamasa.

Ta Pitu pa Zinama te Zisu

44 Ba velavela va ululae se Zisu, “Asa sapu va hinokarau, si
lopu Arau mo si va hinokarau sa, ba Asa tugo sapu garunau.
45 Meke asa sapu dogorau, si dogoria tugo sa si Asa sapu
garunau.
46 Mae guana kalalasa si Rau koasa kasia popoa, pude
arini pu va hinokarau, si lopu kaqu koa pa hinuporo.
47 Asa sapu avosia sa Qua zinama meke lopu lulia, si lopu
kaqu pitua Rau si asa. Ura sapu mae nia Rau si lopu pude
pitua sa kasia popoa, ba pude harupia tu.
48 Asa sapu etulau, meke lopu va hinokari sari Qua
zinama, si koa nana si keke sapu kaqu zutu ia si asa. Sari
na zinama saripu zama ni Rau si kaqu zutua si asa pa rane
mumudi.
49 Hinokara si hie, sina lopu zama pa Qua n̲inira̱nira soti
si Rau, ba sa Tamaqu tu sapu garunau, si tozi Nau sapu gua
zama ni Rau.
50 Meke gilania Rau sapu sa Nana zinama, si va maea sa
tinoa hola, sina sapu gua zama nia Rau, si gua mo sapu tozi
Nau sa Tamaqu,” gua se Zisu.

---

* **12:38** Ais 53:1 * **12:40** Ais 6:10

13

Ṉuzapi Zisu sari na Nenedi ri Disaepeli

1 Koasa rane sipu lopu ele kamo sa Inevaṉa Pasova, si
ele gilania tu Zisu sapu ele kamo sa totoso pude luaria Sa sa
kasia popoa hie, meke pule la koasa Tamana. Doduru totoso
si tataru ni Sa sari Nana tie koasa kasia popoa, meke lopu
kokoi mo pa minate sa Nana tataru koa rini.
2 Pa korapana sa hinenahena veluvelu te Zisu koari Nana
disaepeli, si ele vekoa tu Setani sa binalabala pa bulona e
Ziudasi Isikarioti, sa tuna e Saimone Isikarioti, pude qora ia
gana se Zisu, gua.
3 Ba ele gilania tu Zisu, sapu ele ponia sa Tamana pa
limana sari doduru ṉiniraṉira; meke ele gilania tugo Zisu
sapu maena koe Tamasa si Asa, meke kote pule la koe
Tamasa.
4 Ke gasa turu si Asa, meke va gore vekoa Sa sa Nana poko
hake ulue, meke dokoho nia Sa si keke taoro pupuhana.
5 Meke voi nia kolo Sa si keke besini, meke podalae ṉuzapi
Sa nenedi sari na disaepeli, meke puha va popa ni Sa koasa
taoro, sapu dokoho nia Sa.
6 Sipu kamoa Sa se Saimone Pita, si zama se Pita, “Baṉara,
kote ṉuzapi mo Goi sari na nenequ?” gua si asa.
7 Meke olaṉa la ia Zisu si asa, “Lopu gilania goi kamahire,
gua sapu korapa tavetia Rau, ba pana hola sari na tiṉitoṉa
hire si kote gilania goi,” gua se Zisu.
8 Meke zama se Pita, “Lokari! Lopu kaqu ṉuzapi Goi sari
nenequ!”
Meke olaṉa se Zisu, “Be lopu ṉuzapi Rau sari nenemu, si
lopu kaqu na Qua disaepeli si goi,” gua si Asa.
9 Meke olaṉa pule la se Saimone Pita, “Baṉara, pude gua
si lopu sari nenequ mo, ba sari limaqu, na batuqu tugo!”
gua si asa.
10 Meke zama la se Zisu, “Asa sapu ele huvena, si ele via
mo, meke lopu kaqu huve pule, ba sari na nenena si pada
ta ṉuzapa. Gamu si ele via, ba keke mo koa gamu si lopu
via.”
11 Ele gilania tu Zisu si asa pu kote qorana, gua asa ke
zama guahe si Asa, “Keke mo koa gamu si lopu via,” gua.
12 Meke sipu beto ṉuzapi Zisu sari na nenedi, si va sage
pulea Sa sa Nana poko hake ulue, meke la habotu pule Nana
pa tevolo si Asa. Meke nanasi Sa si arini, “Vegua, gilania
tugo gamu sapu gua tiqe tavetia Rau koa gamu?” gua si
Asa.*

---

* **13:12** Lk 22:27

13 “Poza Nau Titisa na Baṉara gamu, meke hinokara mia
tugo, sina gua tugo asa si Rau.
14 Ego, be Arau, sa mia Baṉara meke sa mia Titisa si ele
ṉuzapi sari nenemia, si ego, gamu ba mi tavete kekeṉoṉo
gua tugo asa pa varikorapa mia.
15 Ele va dogoroni gamu Rau sa Qua vina titila, gua asa ke
mi tavete lulia sapu gua taveteni gamu Rau.
16 Maqu tozi va hinokarani gamu: loke nabulu si ululu
hola nia sa nana palabatu, meke loke tie ta garununa si
ululu hola nia si asa pu garununa sa.*
17 Ego, kamahire si ele gilania gamu sa hinokara hie, ke
kaqu ta manae si gamu, be tavetia gamu sapu gua asa!
18 Ba lopu gamu doduru si guni gamu Rau, gilani Qua
sarini pu ele vizati Rau, ba pude tava gorevura sapu
zama guahe pa Kinubekubere Hope: ‘Sa tie sapu henahena
turaṉae koa Rau si kukiti Nau sa si Rau,’ gua.*
19 Maqu tozi va kenueni gamu kamahire, sipu lopu ele ta
evaṉa si asa, meke be pana ta evaṉa sa, si kote va hinokaria
gamu sapu Arau si Arau tugo.
20 Maqu tozini gamu sa hinokara: asa sapu va kamoa si
keke tie sapu garunia Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau,
meke asa sapu va kamo Au, si va kamo ia tugo sa si Asa pu
garunau si Rau,” gua se Zisu.*

Tozia Zisu sapu Kaqu Ta Qorae si Asa
(Matiu 26:20-25; Maka 14:17-21; Luke 22:21-23)

21 Sipu beto zama nia Zisu sapu gua asa, si ta duaṉa hola
sa bulona, ke zama si Asa, “Maqu tozi va hinokarani gamu:
keke koa gamu si kote qora Nau si Arau,” gua si Asa.
22 Ke vari doṉoi sari na disaepeli, meke pupuhu beto nia
dia sapu esei si gunia Sa.
23 Ba keke ri kasa disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, si
habotu kapae nana koa Sa.
24 Ke sipua Pita si asa meke zama, “Nanasia ko, esei si
gunia Sa?”
25 Ke rizu tata valeana la koe Zisu sa disaepeli asa meke
nanasa, “Baṉara esei si gunia Goi?” gua si asa.
26 Meke olaṉa la ia Zisu si asa, “Kote poṉa ia Rau sa bereti,
meke ponia koasa tie asa.” Ke hena ia Sa si keke kali bereti,
meke poṉa ia Sa, meke vala nia Sa koe Ziudasi, sa tuna e
Saimone Isikarioti.
27 Sipu hena tugo Ziudasi sa bereti, si nuquria mo Setani,
ke zama la ia Zisu si asa, “Ego, ture tavetia tu sapu hiva nia
goi!” gua si Asa.

---

* **13:16** Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 15:20 * **13:18** Sam 41:9 * **13:20** Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16

28 Ba lopu keke koari kasa pa tevolo si hite gilania, sapu
gua zama nia Zisu koa sa.
29 E Ziudasi sina tie kopu poata, ke balabala ia rina
disaepeli sapu gina tozi nia Zisu si asa, pude la holui kaiqa
toṉa, sapu hiva ni rini pude tanisa inevaṉa, babe poni sari
na tie habahuala, gua.
30 Sipu hena ia Ziudasi sa bereti si vura taloa si asa, na ele
boṉi sa totoso asa.

Sa Tinarae Vaqurana

31 Sipu ele taloa tu se Ziudasi si zama se Zisu, “Kamahire
si tava lavata sa Tuna na Tie meke sa Tamasa si tava lavata
koa Sa.
32 Meke be tava lavata sa Tamasa koasa Tuna, si kote va
lavatia sa Tamasa sa Tuna meke kote tuturei va lavatia Sa.
33 Kasa tuqu, lopu kaqu koa va seunae koa gamu si Rau.
Kote hatau gamu si Rau, ba maqu tozini gamu kamahire
gua sapu tozia Rau koari na koimata tadi na tie Ziu, sapu
guahe: ‘Lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina pu korapa la
ia gua Rau.’*
34 Ke kamahire si ponini gamu Rau si keke tinarae
vaqurana: Mi koa varitatarue, gua tugo sapu tataru guni
gamu Rau, si mi koa vari tatarue gua tugo asa.*
35 Be guana koa vari tatarue si gamu, si kote gilania ri
doduru tie, sapu gamu sina Qua disaepeli.”

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita
(Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Luke 22:31-34)

36 Meke nanasa la ia Pita si Asa, “Baṉara, pavei si korapa
la Goi?”
Meke olaṉa se Zisu, “Kamahire si lopu kaqu boka luli Au
goi vasina sapu korapa la ia Rau, ba koari na rane pu mae
kote boka luli mae Au goi,” gua se Zisu.
37 Meke nanasa pule se Pita, “Baṉara, na vegua ke lopu
kaqu boka luli Go tu rau kamahire? Na ele va namanama
mo si rau, pude mate nigo,” gua si asa.
38 Meke olaṉa se Zisu, “Vegua, hinokara sapu va na-
manama valeana si goi, pude mate Nau? Maqu tozi va
hinokara nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako si kaqu oso
Nau goi ka ṉeta totoso.

14

Zisu sa Siraṉa La Gua Koasa Tamana

1 Meke mi koa kuliusu, mi raṉea sa Tamasa, mamu raṉe
Au tugo si Arau.

---

* **13:33** Zn 7:34 * **13:34** Zn 15:12,17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5

2 Pa korapa vetu tanisa Tamaqu si sokudi sari na vasidi
kokoana. Be lopu gua, si lopu kaqu tozini gamu tu Rau.
Arau si la pude va namanama vekoa si keke vasina pude
tamugamu.
3 Meke pana la va namanama vekoa Rau si keke vasina
pude tamugamu, si kote pule mae si Rau meke vagi gamu,
pude vasina pu koa si Rau kote koa tugo si gamu.
4 Gilania mia mo gamu sa siraṉa sapu la gua koasa vasina
pu la ia Rau," gua se Zisu.

5 Meke zama la koa Sa se Tomasi, "Baṉara, lopu gilania
gami sa vasina sapu korapa la ia gua Goi, ke vegua meke
boka gilania gami sa siraṉa sapu la gua vasina?" gua si asa.

6 Meke olaṉa se Zisu, "Arau tugo sa siraṉa, sa hinokara
meke sa tinoa. Loke tie si boka la koasa Tamaqu, ba koa
Arau mo.
7 Be gilana va hinokara Au gamu si Arau si kote ele
gilania mia tugo gamu sa Tamaqu, meke podalae kamahire
si gilania gamu si Asa, meke ele dogoria mia tugo gamu si
Asa," gua se Zisu.

8 Meke zama la koa Sa se Pilipi, "Baṉara, Mu va dogoroni
gami sa Tamamu. Asa mo si hiva nia gami," gua si asa.

9 Meke olaṉa se Zisu, "Ele koa va seunae koa gamu si Rau,
ba lopu gilanau tu goi ta Pilipi? Asa sapu ele dogorau, si ele
dogoria tugo sa sa Tamaqu. Na vegua ke zama gua tu si goi,
'Mu va dogoroni gami sa Tamamu,' gua.
10 Lopu va hinokaria tu goi Pilipi, sapu Arau si koa koasa
Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau? Sari na zinama
saripu zama atu ni Rau si lopu mae guadi koa Rau mo, ba
sa Tamaqu tu sapu koa koa Rau. Asa tu taveti sari Nana
tinavete.
11 Mi va hinokara Au totoso zama si Arau, sapu Arau si
koa koasa Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau. Be lopu
gua, si mi va hinokari sari na vina sosode, koari na tinavete
variva magasa.
12 Maqu tozi va hinokarani gamu: asa sapu va hinokarau,
si kaqu taveti sa saripu gua taveti Rau. Uve, kaqu taveti
sa sari na tinavete pu noma hola ni saripu taveti Rau, sina
korapa la gua Qua koasa Tamaqu si Rau.
13 Meke kote tavete vatuni Rau, gua saripu tepai gamu pa
korapa Pozaqu, pude sa vina lavatana sa Tamasa si kaqu ta
dogoro koasa Tuna.
14 Be tepa ia gamu si keketoṉa pa korapa Pozaqu Rau, si
kote tavete ponini gamu Rau si asa.

Sa Vina Tatarana sa Maqomaqo Hope

15 Be tataru Nau gamu, si kote va tabei gamu sari na Qua
tinarae.
16 Meke kote tepa ia Rau sa Tamaqu, meke kote poni gamu
Sa si keke 'Tie Varitokae pa Binalabala', sapu kote koa koa
gamu ninae rane ka rane.
17 Asa sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara. Sa
kasia popoa lopu boka vagia si Asa, sina lopu dogoria rini
meke lopu gilania rini, ba gamu si gilania mia si Asa, sina
korapa koa turaṉa gamu Sa, meke kote koa pa korapa mia
gamu si Asa.
18 Pana taloa Rau, si lopu kaqu va eapa gamu Rau, ba kaqu
pule mae si Rau koa gamu.
19 Lopu seunae meke lopu kote dogorau sa kasia popoa si
Rau. Ba gamu si kote dogorau, sina toa si Rau, ke kaqu toa
tugo si gamu.
20 Meke koasa rane asa, si kaqu tiqe gilania gamu sapu
koa koasa Tamaqu si Rau, meke gamu si koa koa Rau, gua
tugo sapu koa koa gamu si Rau.
21 Asa sapu tagoi sari na Qua tinarae meke va tabei si
arini, si tataru nau sa si Rau. Asa sapu tataru Nau, si kaqu
ta tatarue koa sa Tamaqu, meke kaqu tataru nia tugo Rau
si asa, meke kote vata dogoro pule Nau si Rau koasa."

22 Meke zama la koasa se Ziudasi, (lopu e Ziudasi
Isikarioti) "Baṉara, vegua ke koa gami mo kote vata dogoro
pule nigo si Goi, meke lopu koari na tiena sa kasia popoa?"
gua si asa.

23 Meke olaṉa la ia Zisu si asa, "Asa sapu tataru Nau, si
kote va tabei sari na Qua vina tumatumae. Kote tataru nia
sa Tamaqu si asa, meke sa Tamaqu meke Arau si kote mae
koa koa sa.
24 Asa sapu lopu tataru Nau, si lopu va tabei sari na Qua
vina tumatumae. Sari na vina tumatumae pu avosi gamu
koa Rau, si lopu Qua telequ, ba mae guadi tu koasa Tamaqu
pu garunau.

25 Doduru zinama hire si zama ni Rau, sipu korapa koa
koa gamu si Rau.
26 Ba sa Tie Varitokae pa Binalabala tu, sapu sa Maqomaqo
Hope, sapu kaqu garunu mae nia sa Tamaqu pa Pozaqu,
si kaqu va tumatumaeni gamu sari doduru tiṉitoṉa, meke
kote va balabalani gamu sari doduru gua pu ele tozini gamu
Rau.
27 Sa binule si vekoa Rau koa gamu; Qua binule soti si
ponini gamu Rau. Lopu gugua sa binule sapu variponi nia
sa kasia popoa si vatuni gamu Rau. Mi lopu koa kuliusu na
matagutu.

28 Ele avosia mia sapu zama nia Rau, kote taloa si Rau,
meke sapu kote pule mae si Rau koa gamu. Be tataru va
hinokara Nau gamu, si kote qetu nia gamu sapu korapa la
koasa Tamaqu si Rau, sina Asa tu si noma hola Nau si Rau.
29 Tozi kenuni gamu Rau si hie kamahire, sipu lopu ele ta
evaṉa si asa, pude pana ta evaṉa sa, si kote va hinokarau
gamu.
30 Zama va papaka atu mo si Rau koa gamu, sina sa
baṉarana* sa kasia popoa si korapa mae, ba lopu ṉiṉira
hola Nau sa si Rau.
31 Ba kaqu tumae nia sa kasia popoa sapu tataru nia Rau
sa Tamaqu, meke Arau tavetia gua puta tugo sapu garunu
Nau sa Tamaqu pude tavetia.
Aria! Mada taluarae koasa vasina hie," gua se Zisu.

15

Zisu sa Huda Vaeni Hinokara

1 "Arau tugo sa ṉati vaeni hinokara, meke sa Tamaqu si
na tie uma.
2 Sari doduru lelaṉaqu Rau saripu loke vuadi si koku pani
Sa, ba sari doduru lelaṉa saripu vua valeana si vale ni Sa
pude di vua katakata.
3 Gamu si ele via, koa gua koari na zinama sapu ponini
gamu Rau.
4 Mi koa soto koa Rau, meke kote koa soto koa gamu si
Rau. Loke lelaṉa si boka vua eke telena, be lopu soto si asa
koasa ṉati vaeni. Gua puta tugo asa, gamu si lopu boka vua
be lopu koa soto koa Rau.
5 Arau tugo sa ṉati vaeni, meke gamu tugo sari na lelaṉa.
Asa sapu koa soto koa Rau, meke Arau si koa koa sa, si
kote vua katakata, ura loketoṉa hokara si kote boka tavetia
gamu, be lopu koa soto koa Rau si gamu. 6 Ba asa sapu lopu
koa soto koa Rau si gua tugo sa lelaṉa sapu ta koku palae,
meke mate harahara. Meke sari na lelaṉa gua hire si ta
varigarae meke ta okie la pa korapa nika vasina ta sulu si
arini.
7 Be koa soto koa Rau si gamu, meke koa koa gamu sari
na Qua zinama, si mi tepa ia sapu gua hiva nia gamu, meke
kote vagia gamu si asa.
8 Sa vina lavatana sa Tamasa si ta dogoro pana vua va
sokusoku si gamu, meke pa siraṉa asa si kote ta dogoro sapu
na Qua disaepeli si gamu.
9 Gua sapu tataru Nau sa Tamaqu, si tataru guni gamu
tugo Rau si gamu; ke mi koa soto pa korapa Qua tataru.

---

* **14:30** Sa baṉarana sa kasia popoa hie sapu gunia e Zisu si Setani.

10 Be va tabei gamu sari na Qua tinarae, si kaqu koa soto
pa korapa Qua tataru si gamu, gua sapu va tabei Rau sari
na tinarae tanisa Tamaqu meke koa soto pa korapa Nana
tataru si Arau.
11 Tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude kaqu koa koa
gamu sa Qua qinetuqetu, meke pude boka tava gorevura sa
mia qinetuqetu.
12 Hie sa Qua tinarae: mi koa varitatarue, gua tugo sapu
tataru gunini gamu Rau.*
13 Loke tataru si noma hola nia sapu pude mate hobei
keke tie sari nana baere.
14 Gamu si na Qua baere, be taveti gamu saripu gua tozini
gamu Rau.
15 Lopu poza puleni gamu nabulu Rau si gamu, sina sa
nabulu si lopu gilania sapu gua tavetia sa nana palabatu.
Ba Arau si pozani gamu na Qua baere si gamu, sina doduru
tinitona saripu avosi Rau koasa Tamaqu, si ele tozi betoni
gamu tu Rau.
16 Gamu lopu vizatau, ba Arau tu vizata gamu si gamu,
meke garunu gamu Rau, pude mi la vua va sokusoku ni
sari vua pu koa hola ninae rane. Meke kote ponini gamu sa
Tamaqu, gua saripu tepai gamu pa korapa pozaqu Rau.
17 Hie sa Qua tinarae koa gamu: mi koa varitatarue.

Sa Kinukiti Tadi na Tiena sa Kasia Popoa

18 Be kukitini gamu rina tiena sa kasia popoa, si mi
balabala ia sapu Arau si ele kukiti kenu Nau rini.
19 Be na tie tana kasia popoa si gamu, si kote tataruni
gamu sa kasia popoa si gamu, sina tanisa si gamu. Ba lopu
tanisa kasia popoa si gamu, sina ele vizata vurani gamu Rau
koasa kasia popoa. Gua asa ke kukitini gamu sa kasia popoa
si gamu.
20 Ba mi balabala ia sapu gua tozini gamu Rau, sapu loke
pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu. Be nonovalau
rini si Arau, si kote nonovala gamu tugo rini. Ba be va tabei
rini sari na Qua vina tumatumae, si kote va tabei tugo rini
sari na mia vina tumatumae.*
21 Kote tavete atu ni rini koa gamu sari doduru pu gua
hire, sina Taqarau si gamu, ura lopu gilania rini si Asa pu
garunau si Rau.
22 Be guana lopu mae tozi ni Rau si arini si lopu kaqu
gilania rini sa dia sinea. Ba kamahire si loke dia zinama
sekesekei pude boka tomei sari na dia sinea.
23 Ura asa sapu kukiti Nau, si kukiti nia tugo sa sa Tamaqu.

---

* **15:12** Zn 13:34, 15:17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5 * **15:20** Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 13:16

24 Be lopu taveti Rau koa rini sari na tiṉitoṉa saripu lopu
hite taveti rina tie, si lopu kaqu gilania rini sa dia sinea.
Ba kamahire si ele dogori rini saripu gua ele taveti Rau, ba
kukiti Nau rini si Arau meke sa Tamaqu.
25 Ba asa si pude tava gorevura sapu gua ta kubere pa
dia Tinarae, sapu guahe: ‘Loke dia ginugua hokara si arini
pude kukiti Nau,’ gua.*
26 Pana mae sa ‘Tie Varitokae pa Binalabala’ sapu kote
garunu mae nia Rau koa gamu, sa Maqomaqo Hope sapu
tozia sa hinokara si kote helahelae vura Nau Sa si Arau.
Asa tugo pu maena gua koasa Tamaqu.
27 Meke gamu ba kote helahelae vura Nau tugo koari na
tie, sina ele koa somanae koa Rau si gamu pa pinodalaena
sa Qua tinavete.

16

1 Ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude lopu kote
taluarae si gamu koasa mia rinaṉeraṉe.
2 Kaqu hitu vurani gamu rini si gamu pa dia sinaqoqi[d]. Na
korapa mae sa totoso, sapu kote va mate gamu rini, meke
kote balabala ia rini sapu tavete va leana la si arini koasa
Tamasa, gua.
3 Kote evaṉi rini koa gamu saripu gua hire, sina lopu
gilanau rini si Arau meke sa Tamaqu.
4 Ba ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude pana
kamo sa totoso si kote balabala ia gamu sapu ele va balau
gamu tu Arau si gamu.

Sa Tinavete Tanisa Maqomaqo Hope

Lopu tozini gamu Rau tatasana sina korapa koa turaṉa
gamu mo Arau.
5 Ba kamahire si korapa la Qua tu koasa Tamaqu pu
garunu mae Nau. Ba loke tie koa gamu si hite nanasau,
‘Pavei la si Goi?’ gua.
6 Sina tozini gamu Rau kamahire, ke tiqe talotaṉa sari
bulomia.
7 Ba Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu pa mia lineana
gamu kaqu taloa tugo si Rau. Ura be lopu taloa Rau, si lopu
kaqu mae sa Tie Varitokae pa Binalabala koa gamu. Ba pana
taloa si Rau, si kote tiqe garunu mae nia Rau koa gamu si
Asa.
8 Meke pana mae Sa, si kote va gilana ni Sa sapu na tie
sea si arini meke lopu na tie toṉoto si arini meke kote kamo
pa vinaripitui.

---

* **15:25** Sam 35:19, 69:4

9 Sea nia rini sa guguana sa sinea, sina lopu va hinokarau
rini si Arau.
10 Sea nia rini sa tinoṉoto, sina korapa la koa sa Tamaqu
si Rau,* meke lopu kaqu dogoro pule Au gamu.
11 Sea nia rini sa vinaripitui, sina se Setani sa baṉarana
sa kasia popoa hie si ele ta pitu pude tava kilasa pa Heli.*
12 Sokudi pule si hiva tozini gamu Rau, ba lopu kaqu boka
avoso va nonoga i gamu kamahire.
13 Ba pana kamo tu sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa
hinokara, si kaqu va bakalia Sa koa gamu meke turaṉa lani
gamu koari doduru hinokara. Lopu kote zama nia Sa sa
Nana ṉiniraṉira soti, ba kote zama nia mo Sa sapu avosia
Sa, meke tozini gamu saripu korapa mae pa kenumia.
14 Kote va lavatau Sa si Rau, sina kote tozi mo Sa koa gamu
sapu vagi sa pa guguaqu Rau.
15 Sari doduru guguana sa Tamaqu si Taqarau tugo, gua
asa ke sa Maqomaqo Hope si kote vagi sari doduru pa
guguaqu Rau meke vata gilana ni koa gamu.

Tinalotaṉa si Kote Ta Ilirae na Qinetuqetu

16 Lopu seunae meke lopu kote dogorau gamu si Arau, ba
lopu kaqu seunae, meke kote dogoro pule Au mo gamu si
Arau.”
17 Meke vari nanasa pulei teledia sari kaiqa ri Nana
disaepeli, “Na sa si gunia Sa totoso zama si Asa ‘Lopu seunae
meke lopu kaqu dogoria gita si Asa, ba lopu kaqu seunae
meke kote dogoro pulea gita si Asa,’ gua, meke zama gua
tugo he si Asa, ‘Sina korapa la koa Sa Tamaqu si Arau,’ gua
pule.
18 Na sa sapu ‘Lopu seunae’ gunia Sa? Lopu gilania gita
sapu zama nia Sa!” gua si arini.
19 Gilania tu Zisu sapu odi hiva nanasia rini si Asa, ke
zama la koa rini si Asa, “Lopu seunae meke lopu kote
dogorau gamu si Arau, ba lopu kote seunae pule meke kote
dogoro pule Au gamu si Arau. Gua asa sapu vari nanasa
pule nia gamu telemia?
20 Ba maqu tozi va hinokarani gamu, kote kabo na
talotaṉa si gamu, ba sari na tiena sa kasia popoa si kote
qetuqetu dia. Kote talotaṉa si gamu, ba sari na mia
tinalotaṉa si kote ta ilirae na qinetuqetu.
21 Pana tata sa nana totoso sa barikaleqe, si balabala
mamata si asa, sina korapa kamo mae mo sa nana totoso
ta sigiti. Ba sipu ele podo sa haha, si muliṉi nia sa sa nana

---

* **16:10** Sina be sea si Rau si lopu kaqu boka la koasa Tamaqu si Rau. * **16:11** Zn 12:31, 14:30

tinasigiti, sina qetu nia sa sapu ele podo vura mae koasa kasia popoa si keke haha.

22 Gua tugo asa sapu ta evaṉa koa gamu kamahire. Balabala mamata si gamu, ba kote dogoro pule gamu mo Rau, meke kote qetuqetu hola sari bulomia, meke loke tie hokara kote boka vagi pania pa korapa bulomia.

23 Meke pa rane asa, si lopu kote nanasa Nau keketoṉa gamu si Arau. Ba maqu tozi va hinokarani gamu sapu kote ponini gamu sa Tamaqu gua sapu tepa ia gamu pa pozaqu Rau.

24 Kamoa kamahire si lopu hite tepa ia gamu si keketoṉa pa pozaqu Rau. Mi tepa meke kaqu poni gamu sa Tamasa, meke kote gorevura valeana sa mia qinetuqetu.

Mataqara Hola nia Sa sa Kasia Popoa

25 Ele vivineini gamu tu Arau sari na tiṉitoṉa hire pa parabolo. Ba vugo repere, si lopu kote vivinei si Rau pa parabolo, ba kote tozi va bakalia mo Rau koa gamu sa guguana sa Tamaqu.

26 Pa rane asa, si kote tepa koa sa Tamaqu si gamu pa Pozaqu Rau. Lopu zama si Rau sapu Arau kote tepa poni gamu koa Sa.

27 Sina sa Tamaqu tu telena si tataruni gamu si gamu. Tataruni gamu Sa, sina tataru Nau gamu si Arau, meke va hinokaria tugo gamu sapu mae guaqu koa Sa si Arau.

28 Arau si mae guaqu koa sa Tamaqu, meke mae koasa kasia popoa, meke kamahire si kote luaria Rau sa kasia popoa meke pule la koasa Tamaqu," gua si Asa.

29 Meke zama sari Nana disaepeli, "Kamahire si zama va lodaka si Goi, meke lopu zama pa parabolo.

30 Gilania gami kamahire sapu gilana betoi mo Goi sari doduru tiṉitoṉa, ke be lopu kilu nanasigo ke tie ba leana mo. Gua asa ke va hinokaria gami sapu na mae guamu koe Tamasa si Agoi," gua si arini.

31 Meke olaṉa se Zisu, "Va hinokara kamahire si gamu?

32 Ba korapa mae sa totoso, meke ele kamo tugo si asa, pana kote hopeke govete taloa si gamu, meke pule la pa hopeke mia vasina, meke Arau telequ mo si kote koa hola. Ba lopu telequ hinokara sina sa Tamaqu si koa koa Rau.

33 Ele tozini gamu tu Rau si hire: pude mi vagia sa binule pa mia tinoa keke koa Rau. Kote koa tasuna si gamu koasa kasia popoa. Ba mi koa va mataqara! Sina ele va mate pania Rau sa ṉiniraṉira tanisa kinaleana tanisa kasia popoa," gua se Zisu.

17

Varavara ni Zisu sari Nana Disaepeli

1 Sipu beto zama ni Zisu saripu gua arini, si eṉa sage la pa Maṉauru si Asa meke varavara guahe: “Tamaqu, ele kamo sa totoso. Mu va lavatia sa Tumu, pude boka va lavatigo sa Tumu si Agoi.

2 Ura ele ponia ṉiniraṉira Goi si Asa pude ṉati hiniva ni sari doduru tie, pude kaqu poni tinoa hola Sa si arini, pu ele poni Goi koa Sa.

3 Ego, hie tugo sa siraṉa gua pude vagia sa tinoa hola: pude gilanigo rini sapu Agoi mo telemu sa Tamasa hinokara, meke pude gilanau rini sapu Arau tugo sa Karisito sapu ele garunu mae nia Goi.

4 Ele va lavatigo Arau si Agoi pa popoa pepeso totoso va hokoti Arau sari doduru pu garunu Nau Agoi pude taveti.

5 Ego, Tamaqu, Mu poni Nau kamahire sa vina lavata pa Maṉauru gua sapu ele somana tagoa Rau koa Goi, sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.

6 Ele vata gilana Nigo Rau si Agoi koari na tie pu poni vata kale Nau Goi koasa popoa pepeso. Na Tamugoi tu si arini, ba poni Nau Goi si arini, meke va tabei rini sari Mua zinama.

7 Meke kamahire si ele gilania rini sapu sari doduru pu poni Nau Goi si mae guadi mo koa Goi.

8 Ele tozi tu Rau koa rini sari zinama sapu poni Nau Goi, meke ele va hinokari rini si arini. Meke ele va sosodea tugo rini sapu hinokara, na mae guaqu tugo koa Goi si Rau, meke ele va hinokaria rini sapu Agoi garunau si Arau.

9 Lopu ari doduru tie pa kasia popoa si varavara ni Rau, ba arini mo pu ele poni Nau Goi, ura Tamugoi si arini.

10 Sari doduru tie pu Taqarau, si Tamugoi tugo, meke sari doduru pu Tamugoi si Taqarau tugo; meke ele vata dogoro nia rini sa vina lavataqu Rau.

11 Lopu kaqu koa hola koasa kasia popoa si Rau. Na korapa pule atu mo koa Goi si Rau, ba arini si kote koa koasa kasia popoa. Tamaqu hopemu! Mu kopu ni si arini koasa Pozamu sapu poni Nau Goi, pude kaqu koa keke mo si arini, gua tugo sapu Agoi meke Arau si keke mo.

12 Totoso koa somanae koa rini si Rau, si kopu ni Rau si arini koasa pozapoza sapu poni Nau Goi. Ele kopu ni Rau si arini, meke lopu keke koari kasa si muliuṉu, ba asa pu kote la pa tinahuara koa holana,* pude kaqu tava gorevura gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope.*

---

* **17:12** Asa pu kote la pa tinahuara koa holana si e Ziudasi Isikarioti. * **17:12** Sam 41:9; Zn 13:18

13 Kamahire si korapa pule atu koa Goi si Rau, ke zama ni
Rau si gua hire totoso korapa koa si Rau koasa kasia popoa,
pude di tagoa rini sa doduruna sa Qua qinetuqetu pa korapa
bulodia.
14 Ele tozi ni tu Rau sari na Mua zinama, ba kukiti ni sa
kasia popoa si arini, sina lopu tana kasia popoa si arini, gua
tugo sapu lopu tana kasia popoa si Rau.
15 Sa Qua vinaravara si lopu pude vagi pani Goi koasa
kasia popoa si arini, ba tepa igo Rau pude lavelave ni koe
Setani sa tie kaleana.
16 Lopu tana kasia popoa si arini sina Arau si lopu tana
kasia popoa tugo.
17 Mu va madi Goi si arini koa Goi koasa Mua hinokara,
ura sari Mua zinama si hinokara.
18 Gua sapu garunu lani Au Goi si Arau koasa kasia popoa
si garunu lani tugo Arau si arini koasa kasia popoa.
19 Meke pa ginuadi arini si va madi pule Nau koa Goi si
Rau, pude di va madi puleni tugo koa Goi si arini.
20 Lopu sari na Qua disaepeli hire mo si varavara ni Arau,
ba sarini tugo pu kote va hinokarau totoso tarae rini.
21 Varavara ni Rau si arini pude di koa keke mo sari
doduru. Tamaqu, madi koa koa gita si arini, gua sapu Agoi
si koa koa Rau meke Arau si koa koa Goi. Madi koa keke si
arini, pude madi va hinokaria rina tie pa kasia popoa sapu
Agoi garunau si Arau.
22 Ele ponini Rau sa vina lavata gua sapu poni Nau Goi,
pude di koa keke si arini, gua sapu koa keke si Gita Kara,
23 pude Arau si koa koa rini meke Agoi si koa koa Rau,
pude tava gorevura valeana sa tinoa keke koa rini, pude
mani gilania sa kasia popoa sapu Agoi mo garunau si Rau,
meke tataru ni Goi si arini, gua tugo sapu tataru Nau Goi si
Arau.
24 Tamaqu, hiva ni Rau si arini pu poni Nau Goi pude koa
turaṉau vasina koa si Arau, pude di dogoria rini sa vina
lavataqu Rau sapu ele poni Nau Goi, sina ele tataru Nau tu
Goi sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.
25 Tamaqu, toṉotomu si Agoi. Lopu hite gilanigo sa kasia
popoa si Goi, ba Arau gilanigo meke arini hire gilania sapu
Agoi garunau si Rau.
26 Ele vata gilana nigo Rau koa rini si Agoi, meke kote hoda
la pude vata gilana nigo Rau koa rini, pude sa Mua tataru
koa Rau si kaqu koa tugo koa rini, meke Arau ba kaqu koa
tugo koa rini.”

18

Ta Tuqe Vagi se Zisu
(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Luke 22:47-53)

1 Sipu beto varavara se Zisu, si taluarae si Asa turaṉae sari
Nana disaepeli, meke ene karovia rini sa Lolomo Kidoroni.
Keke inuma si koa vasina, meke la vasina se Zisu meke sari
Nana disaepeli.
2 Se Ziudasi sapu qorana Sa, si gilania nana sa vasina asa,
sina ele hoke la vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli.
3 Ke turaṉa la nia Ziudasi koasa inuma asa si keke puku
solodia Roma meke sari na tie kopu pa Zelepade, pu ta
garunudi koari na ṉati hiama na Parese, paleke dia tiṉitoṉa
varipera na zuke, meke na zuke oto huda tugo.
4 Ele tumae nia Nana tu Zisu sari doduru gua pu kaqu ta
tavete koa Sa, ke la nanasi Sa si arini, “Esei si korapa hata
ia gamu?” gua si Asa.
5 “E Zisu pa Nazareti,” gua si arini.
Meke zama la se Zisu, “Arau mo si Asa,” guni Sa. Se
Ziudasi sapu qorana Sa si korapa turu somanae nana mo
koa rini.
6 Totoso zama se Zisu, “Arau mo si Asa,” gua, si togolo tu
meke hoqa ni pa pepeso si arini.
7 Meke nanasa pulei Sa si arini, “Esei si korapa hata ia
gamu?”
Meke zama si arini, “E Zisu pa Nazareti,” gua.
8 Meke olaṉa se Zisu, “Ele tozini gamu tu Rau sapu Arau
mo si Asa. Pude Arau si korapa hata Au gamu gua, si mi va
taloa i sari na Qua disaepeli hire.”
9 Zama nia Sa si gua asa, pude tava gorevura gua sapu
zama nia Sa, “Lopu keke arini pu poni Au Goi si tava
muliuṉu pa Qua kinopu,” gua se Zisu.
10 Koanana koe Saimone Pita si keke magu varipera, ke
lobusu vagia sa, meke seke tarasa pania sa sa kali taliṉa
mataona sa ṉabulu taṉisa ṉati hiama[d] kenukenue. Sa
pozana sa ṉabulu asa si e Malakasi.
11 Meke nore la ia Zisu se Pita, “Voi pulea sa mua magu
sana pa nana vovoina! Vegua, balabala ia goi sapu lopu
kaqu napoa Rau sa kapa tinasigiti sapu ele poni Nau sa
Tamaqu?”*

Ta Turaṉa La koe Anasi se Zisu

12 Meke tuqe vagia rina solodia, na dia koimata, meke sari
na tie kopu pa Zelepade, se Zisu meke pusia rini si Asa.
13 Meke turaṉa kekenu la nia rini koe Anasi, meke va
turua rini pa kenuna sa se Zisu. Se Anasi hie sina roana

---

* **18:11** Mt 26:39; Mk 14:36; Lk 22:42

e Kaeapasi, sapu sa n̲ati hiama kenukenue koasa vuaheni asa.
14 Meke se Kaeapasi tugo sa tie sapu zamadi sari na koimata tadi na tie Ziu, sapu leana hola si pude keke tie mo mate pae ni sari doduru tie, gua.*

Oso nia Pita se Zisu
(Matiu 26:47-56; Maka 14:46-68; Luke 22:55-57)

15 Saimone Pita meke keke disaepeli pule si luli la koe Zisu. Sa disaepeli asa si ta gilanana koasa n̲ati hiama kenukenue, ke somana luli nuquru la si asa pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa n̲ati hiama kenukenue.
16 Ba koa hola nana pa sada tata pa sasada se Pita. Ke ene vura pule mae sa disaepeli pu ta gilanana koasa n̲ati hiama kenukenue, meke la zama koasa vineki pu korapa kopu pa sasada, ke va egoa sa vineki pude tiqe turan̲a nuquru nia sa se Pita.
17 Meke zama la koe Pita sa nabulu vineki sapu kopu pa sasada, "Vegua, agoi tugo si keke rina disaepeli tanisa tie hie?"
Meke olan̲a se Pita, "Lokari, lopu arau," gua si asa.
18 Ba na ibu sa popoa ke va katua ri kasa nabulu meke sari na tie kopu si keke nika motete, meke la turu vari likohae nia rini meke maliha dia, ke la somana turu maliha nana koa rini se Pita.

Ta Nanasa koasa N̲ati Hiama Kenukenue se Zisu

19 Meke nanasa ni sa n̲ati hiama kenukenue koe Zisu sari na guguadi ri Nana disaepeli, meke sa Nana vina tumatumae koari na tie.
20 Meke olan̲a la ia Zisu si asa, "Hoke zama vura koari doduru tie si Rau. Doduru totoso si va tumatumae si Arau pa sinaqoqi meke pa Zelepade, vasina pu hoke varigara sari doduru tie Ziu. Namu lopu hite zama tome nia Rau si keketon̲a.
21 Na vegua ke nanasau tu goi? Nanasa la i sari na tie pu avosi sari Qua zinama, pude di tozi nigo gua saripu zama ni Rau koa rini. Na gilani dia sari na Qua zinama saripu ele tozi ni Rau," gua se Zisu.
22 Sipu beto tugo zama nia Zisu sapu gua asa, si poharia mo keke ri kasa tie kopu si Asa, meke zama, "Na vegua ke boka zama la gua tu si Goi koasa n̲ati hiama kenukenue!" gua si asa.
23 Meke olan̲a la ia Zisu si asa, "Be sea sapu zama ni Rau, si mu tozi va bakalia tu sapu sea. Ba be ton̲otodi sari na Qua zinama sina venagua tu ke poharau goi!" gua si Asa.

---

* **18:14** Zn 11:49-50

24 Sipu korapa ta pusi dia sari na limana e Zisu si garunu
la nia e Anasi[d] koe Kaeapasi[d] sa n̲ati hiama kenukenue si
Asa.

Oso Pule nia Pita se Zisu
(Matiu 26:71-75; Maka 14:69-72; Luke 22:58-62)

25 Meke sipu korapa turu maliha nana vasina se Pita, si
zama la koasa sari kaiqa tie, "Vegua, agoi tugo si keke koa
ri kasa disaepeli tanisa tie hie?"
Ba oso se Pita meke zama, "Lokari, namu lopu arau," gua
si asa.
26 Ba keke ri kasa nabulu tanisa n̲ati hiama kenukenue,
pu ari turan̲ana sa tie pu seke tarasa pania Pita talin̲ana
si zama, "Agoi mo hie sapu dogorigo rau sapu ene luli
somanae koa Sa pa inuma!" gua si asa.
27 Ba zama pule tugo se Pita, "Lokari," gua; meke kabo
mo sa kokorako pa totoso asa.

Turu pa Kenuna Paelati se Zisu
(Matiu 27:1-2; Maka 15:1-5; Luke 23:1-5)

28 Meke pana munumunu vaqavaqasa si turan̲a vura nia
rini se Zisu pa vetu te Kaeapasi, meke la pa vetu tanisa
qavuna Roma. Ba sari na koimata tadi na tie Ziu si lopu
nuquru la pa korapana sa vetu, sina hako masala dia, meke
lopu kote boka hena ia rini sa Inevan̲a Pasova gua.
29 Ke vura la nanasi e Paelati si arini pa sada, "Na sa zutu
nia gamu sa tie hie?" guni Sa.
30 Meke olan̲a si arini, "Lopu kaqu turan̲a hoboro mae nia
gami koa goi si Asa be na tie ton̲oto si Asa," gua.
31 Meke olan̲a la i Paelati si arini, "Ego vagia telemia si
Asa, mamu pitua pa mia tinarae soti."
Ba olan̲a si arini, "Gami si lopu tava malumu koa gamu
na tie Roma pude va mate tie," gua.
32 Ta evan̲a sapu gua asa pude tava gorevura gua sapu
koroto nia e Zisu koasa guguana sa Nana minate pa korosi.*
33 Meke nuquru pule la pa nana vetu se Paelati, meke
tioko vagia sa se Zisu meke nanasia, "Vea Agoi tugo sa
Ban̲ara tadi na tie Ziu?" gunia sa.
34 Meke olan̲a se Zisu, "Mua telemu sa ninanasa asa, ba
ari kaiqa tie tozi nigo sa guguaqu Rau?" gua si Asa.
35 Meke olan̲a la ia Paelati se Zisu, "Balabala ia Goi sapu
na tie Ziu si rau? Sari na turan̲amu soti tu, meke sari na
n̲ati hiama tu si turan̲a mae nigo pude pitu igo arau si Agoi.
Tozi nau na tinavete kaleana sa si tavetia Goi?" gua si asa.
36 Meke olan̲a se Zisu, "Sa Qua Binan̲ara si lopu tanisa
kasia popoa hie, ba be guana tanisa kasia popoa hie si asa,

* **18:32** Zn 3:14, 12:32

si kote varipera na lavelave Nau rini pu luli Au, meke lopu kaqu ta tuqe vagi koari na koimata tadi na tie Ziu si Rau. Ba sa Qua Binaṉara si lopu tanisa kasia popoa hie," gua se Zisu.

37 Ke nanasa la ia Paelati si Asa, "Vegua, na baṉara tugo si Goi! Taga?"

Meke olaṉa se Zisu. "Uve, goto si goi totoso zama sapu baṉara si Arau. Pa ginugua asa ke podo si Arau, meke pa ginugua asa ke mae si Arau pa kasia popoa pude tozi vura nia sa hinokara. Doduru pu koa pa kalina sa hinokara si va avoso mae koa Rau," gua se Zisu.

38 Meke nanasa la ia Paelati si Asa, "Nasa sa hinokara?" gua si asa.

Tava Ego pude Va Matea se Zisu
(Matiu 27:15-31; Maka 15:6-20; Luke 23:13-25)

Meke pule la pule koari na tie Ziu pa sada se Paelati, meke la zama koa rini, "Loke tinavete kaleana si dogoro vura nia rau sapu tavetia sa tie hie.

39 Ba mia hahanana gamu pa totosona sa Inevaṉa Pasova si pude vata rupaha atua rau koa gamu si keke tie ta pusina. Vegua maqu vata rupaha vatua koa gamu sa Baṉara tadi na tie Ziu?" gua si asa.

40 Meke velavela la ia rini si asa, "Lokari, lopu Asa! E Barabasi tu si hiva nia gami!" gua si arini. Barabasi si na tie hikohikona meke variva mate si asa.

19

1 Meke tozi ni sa sari na solodia pude seke nia hilihilibu-ruana se Zisu.

2 Meke tavetia rina solodia si keke piribatu rakirakihi guana toropae baṉara, meke va hakea rini pa batuna, meke va sage nia poko pepolo tana baṉara rini si Asa.

3 Beto asa si mae zama guahe koa Sa si arini, "Mani toa va gelenae sa Baṉara tadi na tie Ziu," gua. Meke la pihipoharia rini sa isumatana Sa.

4 Meke vura pule la koasa kobi tinoni se Paelati meke zama, "Ego, turaṉa vura pule atu nia rau koa gamu si Asa pude vata gilana nia koa gamu, sapu lopu boka vagia rau si keke ginugua pude zutu nia koa Sa," gua si asa.

5 Ke totoso vura mae se Zisu, si toropae nia Sa sa toropae rakihi, meke poko nia Sa sa poko baṉara meke zama se Paelati. "Dotu, sa tie!" gua.

6 Sipu dogoria tugo ri kasa ṉati hiama na tie kopu Zelepade se Zisu, si velavela si arini, "Va matea gana pa korosi! Va matea gana pa korosi!" gua si arini.

Meke zama la koa rini se Paelati, “Mae vagia gamu, mamu va matea pa korosi. Ba sapu arau si namu loke ginugua hokara si dogoria rau koa Sa pude vata zutu nia,” gua se Paelati.
7 Ba olaṉa pule la tugo koa sa sa vinarigara lavata, “Koa nana sa mami Tinarae, meke koasa Tinarae asa si kaqu tava mate tugo sa tie sapu guahe. Ura zama si Asa, ‘Arau si na Tuna Tamasa,’ guni pule nia,” gua si arini.
8 Sipu avosia tugo Paelati sapu gua asa, si matagutu sisigiti si asa.
9 Ke nuquru pule la pa nana vetu qavuna se Paelati meke nanasia sa se Zisu, “Pavei mae guamu si Goi?” Ba korona olaṉia Zisu si asa.
10 Ke zama se Paelati, “Na vegua ke koromu olaṉa mae au tu Goi? Lopu gilanau tu Goi, sapu arau tagoa sa ṉiniraṉira pude vata rupahigo babe va matego pa korosi?” gua si asa.
11 Meke olaṉa la se Zisu, “Loke mua ṉiniraṉira telemu si goi, be lopu poni nigo sa Tamasa. Ba sa sinea tanisa tie pu luara lani Au koa goi si kaleana hola nia sa mua sinea.”
12 Sipu avosia Paelati sapu gua asa, si podekia sa pude vata rupahia se Zisu, ba velavela pule la sa vinarigara lavata, “Be vata rupahia goi si Asa, si lopu na baere tanisa baṉara Roma si goi! Sina asa sapu zama, ‘Arau si na baṉara,’ gua si na kana te Siza si asa!” gua si arini.
13 Totoso avosi Paelati sari na zinama arini, si turaṉa la nia sa pa sada se Zisu meke habotu si asa pa habohabotuana varipitui, sapu ta tavetae patu laṉolaṉono lavata. (Pozana si Qabata pa zinama Hiburu.)
14 Ele tata korapa rane sa popoa koasa rane va namanama, meke pana veluveluna sa rane sana si kote kamo sa rane Sabati tanisa vuiki Pasova, gua, ke zama la koari na tie se Paelati, “Dotu, sa mia Baṉara!” gua si asa.
15 Ba velavela pule la si arini, “Va matea! Va matea gana pa korosi!” gua si arini.
Meke nanasa la i Paelati si arini, “Hiva nia gamu pude va matea rau pa korosi sa mia baṉara?”
Meke olaṉa sari na ṉati hiama, “Loke mami baṉara pule si gami ba e Siza mo!” gua si arini.
16 Ke tiqe va malumu vala nia Paelati koa rini se Zisu pude madi va matea pa korosi, gua.

Tava Mate pa Korosi se Zisu
(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Luke 23:26-43)
Meke turaṉa taloa nia rina solodia se Zisu.
17 Meke palekia Sa sa nana korosi, meke la kamo pa keke vasina sapu ta pozae, “Batu Tomate,” (Pa zinama Hiburu si Qoloqota.)

18 Vasina si poka nia rini si Asa pa korosi. Meke karua tie
pule si pokani tugo rini pa hopeke dia korosi, koa varikali
pa karu kalina e Zisu.
19 Meke kuberia Paelati si keke kinubekubere sapu guahe:
"ZISU PA NAZARETI, SA BAN̲ARA TADINA TIE ZIU," gua.
Meke va sotoa sa pa batuna sa korosi.
20 Meke soku tie Ziu tiroa si asa, sina lopu seu koasa
vasileana nomana sa vasina pu poka nia rini pa korosi
se Zisu. Sa kinubekubere si ta kubere pa zinama Hiburu,
Latini meke Quriki.
21 Meke zama sari na n̲ati hiama koe Paelati, "Mu lopu
kubere gunia asa, 'SA BAN̲ARA TADINA TIE ZIU,' gua, ba
gua tu he: zama guahe sa tie hie, 'Arau sina Ban̲ara tadi na
tie Ziu.' Mamu gua tu," gua sarini.
22 Ba olan̲a la koa rini se Paelati, "Sapu ele kuberia rau si
asa tugo si ele kuberia rau," gua si asa.
23 Sipu beto poka nia rina solodia se Zisu pa korosi si vagi
rini sari Nana poko meke paqaha made i meke variva hia
ni rini, hopeke sari ka made solodia. Meke vagia tugo rini
sa nana poko doduru sapu loke pinitina, podalae pa ruana
meke kamo pa hubina.
24 Meke vari zamai sari solodia, "Mada lopu rikatia ba
mada variva mudumudukeda nia, mada dogoria sapu esei
kote vagia sia," gua si arini. Ta evan̲a si hie pude ni tava
gorevura sapu gua ta kubere koasa Kinubekubere Hope
sapu guahe:
"Vari hia ni rini sari na Qua poko
meke vari mudumudukeda nia rini sa Qua poko do-
duru."
Ke gua asa sapu tavetia rina solodia.*
25 Ba turu tata dia pa korosi vasina pu ta pokae se Zisu,
se Mere sa tinana, sa vavenena sa tinana, meke e Mere sa
loana e Kilopasi, meke e Mere sapu mae guana pa Magidala.
26 Meke sipu dogoria Zisu sa tinana meke sa disaepeli sapu
tataru hola nia Sa, korapa turu dia vasina, si zama la koasa
tinana si Asa, "Isa sa tumu," gua si Asa.
27 Meke zama la tugo koasa disaepeli si Asa, "Isa sa
tinamu," gua. Podalae koasa totoso tugo asa, si turan̲a vagia
sa disaepeli sa tinana Zisu meke la koa pa nana vetu.

Sa Minate te Zisu pa Korosi
(Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Luke 23:44-49)

28 Sipu gilania Zisu sapu ele hokoto kamahire sari doduru
tin̲itoan̲a meke pude tava gorevura valeana, sapu gua ele

* **19:24** Sam 22:18

ta kubere pa Kinubekubere Hope, gua, si zama si asa,
“Memeha Qua,” gua.*
29 Koanana si keke vovoina, sapu siṉia na vaeni[d] pasana,
ke sipu avosia rini sa zinama te Zisu si poṉa la nia rini koasa
vaeni si keke puha, meke va sotoa rini pa batuna keke huda
meke va sage la nia rini pa beruna Zisu.
30 Meke sipu beto napoa Zisu sa vaeni si zama si Asa, “Ele
beto hokara.” Meke tiqe va todoṉo gorea Sa sa batuna meke
luaria Sa sa maqomaqona.

Ta Hova Kali Qeleqelena se Zisu

31 Ura na rane va namanama bisa sa rane asa, meke
koivugona si kote na rane Sabati arilaena pa korapana sa
vuiki Pasova. Sina lopu hiva ni ri na tie Ziu pude sigoto
hola pa korosi sari na tini pa rane hopena asa, ke la tepa
koe Paelati sari kasa pude mokui nenedi sari tie pa korosi,
pude tuturei mate meke va gorei sari tinidia.
32 Gua asa ke la mokui rina solodia sari na nenedi ri karua
tie, sapu ta pokae turaṉae koe Zisu pa korosi.
33 Ba sipu la dia koe Zisu gua si dogoria rini sapu ele mate
tu si Asa, ke lopu mokui rini sari nenena.
34 Ba huma nia hopere keke solodia si Asa pa kali
qeleqelena, meke zoloro vura va hodaka sa ehara na kolo
pa tinina Sa.
35 Meke sa tie pu dogorona sapu gua ta evaṉa si helahelae
vura ni sa saripu gua hire, pude gamu ba kote va hinokara.
Ura saripu zama ni sa si hinokara tugo, meke gilania sa
telena sapu zama hinokara si asa.
36 Ta evaṉa saripu gua hire pude tava gorevura sa
Kinubekubere Hope sapu zama guahe: “Lopu keke rina
susurina si kote ta moku,” gua.*
37 Meke keke zinama pule pa Kinubekubere Hope si zama
guahe: “Kaqu doṉo la ia ri sa tie pu huma ia rini,” gua.*

Ta Pomunae se Zisu
(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Luke 23:50-56)

38 Sipu hola sapu gua asa, si mae koe Paelati si keke tie
pozana e Zosepa, na tie pa Arimatia si asa, meke tepa ia sa
sa tinina e Zisu koe Paelati, ke va malumu la nia Paelati si
asa. Zosepa si keke disaepeli golomona te Zisu ba koa gua
sapu matagutu ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu ke lopu
vata gilana si asa koari na tie.
39 Meke se Nikodimasi, sa tie pu la dogorona se Zisu pana
korapa boṉi tatasana, si luli koe Zosepa, meke palekia sa

---

* **19:28** Sam 69:21, 22:15 * **19:36** Ekd 12:46; Nab 9:12; Sam 34:20 * **19:37** Zak 12:10; Rev 1:7

sa meresena sapu ta varihenie moa na aloesi, sapu padana
keke gogoto toloṉavulu kilo mamatana.*
40 Vagia ri kara sa tinina Zisu, meke hade nia poko lineni,
meke va vuvusu nia meresena humaṉa lea ri kara, gua sa
hahanana tadi na tie Ziu, pude va namanama nia sa tinina
pude ta pomunae, gua.
41 Meke tata koasa vasina pu ta pokae pa korosi se Zisu
si keke inuma, meke pa inuma asa si koa nana si keke lovu
vaqurana, sapu lopu ele ta pomunae tiena.
42 Sina na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane
Sabati, meke lopu seu tugo sa lovu asa, ke la veko nia mo
rini vasina sa tinina e Zisu.

20

Lovu Kokobana
(Matiu 28:1-8; Maka 16:1-8; Luke 24:1-12)

1 Pana munumunu vaqavaqasa rane Sade, sipu korapa
huporo nana sa popoa, si topue la pa lovu se Mere sa
barikaleqe pa Magidala, meke dogoria sa sapu ele tava rizu
sa patu lavata pa sasadana sa lovu.
2 Ke haqala la si asa koe Saimone Pita, meke koasa
disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, meke la totozi koa rini,
“Ele vagi taloa nia rini sa tinina sa nada Baṉara koa sa lovu,
meke lopu ta gilana sa vasina pu veko nia rini si Asa,” gua
se Mere.
3 Ke topue la pa lovu se Pita meke sa disaepeli asa.
4 Haqala beto sari kara, ba sa disaepeli asa si haqala va
mudia sa se Pita meke la kamo kekenu nana koasa lovu.
5 Meke kokopo la si asa meke dogori sa sari poko lineni
pa korapana sa lovu sapu korapa koa dia, ba lopu nuquru
la si asa.
6 Meke kamo mudi la se Saimone Pita, meke nuquru hola
la pa korapana sa lovu. Meke dogoria sa sa poko lineni
korapa koa nana vasina,
7 meke sa poko sapu hade nia rini pa batuna Zisu, si lopu
koa somanae koasa, ba ta polo valeana meke koa vata kale
nana.
8 Ke tiqe somana nuquru la sa disaepeli sapu mae kamo
kekenua sa lovu, meke dogoria sa, ke va hinokara.
9 Ba lopu ele boka va bakalia rini sapu gua ta kubere pa
Kinubekubere Hope, sapu kaqu turu pule pa minate si Asa,
sapu gua.
10 Meke pule sari karua disaepeli la pa vasina pu koa rini.

Vata Dogoro koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu
(Matiu 28:9-10; Maka 16:9-11)

* **19:39** Zn 3:1-2

11 Ba se Mere si turu kabokabo nana pa sadana sa lovu
meke kokopo pude doṉo la pa korapana sa lovu si asa.
12 Meke dogori sa sari karua mateana pokopoko keoro,
korapa habotu dia vasina pu veko nia rini sa tinina e Zisu;
keke pa batuna meke keke pule si pa nenena.
13 “Tio na vegua ke kabo tu si goi?” gua sari karua.

Meke olaṉa si asa, “Na vagi pania rini sa tinina sa qua
Baṉara, meke lopu gilania rau sapu pavei veko nia rini si
Asa!” gua se Mere.
14 Ba seke liṉana gua se Mere si dogoria sa se Zisu korapa
turu Nana vasina, ba lopu doṉo gilania Mere sapu e Zisu
mo si Asa.
15 Meke zama se Zisu, “Tio, na vegua ke kabo si goi? Esei
si hata ia goi?” gua si Asa.

Balabala se Mere sapu hokara sa tie tavetavete pa inuma
gua, ke zama la ia sa si Asa. “Tio, pude ele paleke pania
goi, si mamu tozi nau sa vasina pu veko nia goi si Asa, pude
maqu la vagia,” gua si asa.
16 “Mere!” gua se Zisu. Ke gasa taliri la koa Sa se Mere
meke zama la pa zinama Hiburu, “Rabae” sapu sa ginuana
sa sina Titisa.
17 Ba zama la koasa se Zisu, “Mu lopu tiqu Au, sina lopu
ele pule la koasa Tamaqu si Rau. Ba mu la tozi ni sari kasa
tasiqu sapu korapa pule la si Arau koasa Tamaqu, meke sa
Tamadia, sa Qua Tamasa, meke dia Tamasa tugo,” gua si
Asa.
18 Ke pule la totozi koari na disaepeli se Mere, sa
barikaleqe Magidala, sapu ele dogoria sa sa Baṉara, meke
tozi ni tugo sa sapu gua zama nia Zisu koa sa.

Vata Dogoro koari Nana Disaepeli se Zisu
(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Luke 24:36-49)

19 Koasa veluvelu koasa rane Sade asa, na ele huporo sa
popoa, si varigara sari na disaepeli meke tuku tamunu pa
keke lose, sina matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie
Ziu. Meke mae turu Nana pa varikorapadia rini se Zisu
meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua si Asa.
20 Beto zama gua si Asa, si va dogoro ni Sa koa rini
sari limana, meke sa kali qeleqelena. Sipu dogoria rini sa
Baṉara, si qetuqetu hola sari disaepeli.
21 Meke zama pule la koa rini se Zisu, “Mani koa koa
gamu sa binule! Gua sapu garunu Au sa Tamaqu si Arau, si
garunu gamu tugo Arau si gamu,” gua si Asa.
22 Meke sipu beto zama gua si Asa, si siṉo la koa rini si
Asa meke zama, “Mi vagia sa Maqomaqo Hope.

23 Be taleoso ni gamu sari na sinea tadi na tie, si kote
taleosae tugo si arini, ba be lopu taleoso ni gamu sarini, si
lopu kote taleosae tugo si arini.”*

Zisu meke Tomasi

24 Totoso mae koa rini se Zisu, si lopu somana koa rini se
Tomasi, sapu ta pozae Vivi, sapu keke koari ka manege rua
disaepeli.
25 Ke tozi nia ri kasa disaepeli si asa, “Ele dogoria gami sa
Baṉara,” gua.
Ba zama la koa rini se Tomasi, “Be lopu dogori rau sari
na kiradi rina poka pa limana, meke koti ni kakarutuqu rau
sari poudi rina poka arini, meke taṉini nia limaqu sa kali
qeleqelena, si koroqu va hinokara si rau,” gua si asa.
26 Ego sipu hola keke vuiki si varigara pule pa vetu sari na
disaepeli, meke pa totoso asa si somana se Tomasi koarini.
Tuku sari na sasada, ba mae turu pa varikorapadi rini se
Zisu, meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua.
27 Meke zama la koe Tomasi se Zisu, “Ego mamu koti
mae ni kakarutumu koari na poudi rina poka pa limaqu,
mamu dogoro valeani sari limaqu; mamu qaqama mae nia
sa limamu, mamu va nuquru la nia pa kali qeleqelequ. Mu
lopu koa tie va gugue ba mu va hinokara tu ba goi,” gua si
Asa.
28 Meke olaṉa la koa Sa se Tomasi, “Kei, qua Baṉara meke
qua Tamasa!” gua si asa.
29 Meke zama la koa sa se Zisu, “Sina dogorau mo goi ke
va hinokara, ba qetu tugo si arini pu lopu hite dogorau ba
va hinokara,” gua se Zisu.

Sa Ṉati Guguana sa Buka Hie

30 Sokudi rina vina gilagila variva magasadi si taveti Zisu
pa totoso sipu koadia sari Nana disaepeli, ba lopu ta kubere
koasa buka hie.
31 Ba hire si ta kubere, pude mi va hinokaria sapu e Zisu
si sa Karisito[d], sa Tuna Tamasa, meke pana va hinokaria
gamu si kote vagia gamu sa tinoa hola pa korapa Pozana
Sa.

21

Vata Dogoro koari ka Zuapa Disaepeli se Zisu

1 Sipu hola kaiqa rane, si la vata dogoro pule nia pule
koari Nana disaepeli pa kopi Taberiasi se Zisu, meke guahe
sapu ta evaṉa pa totosona asa.
2 Ari Saimone Pita, e Tomasi sapu ta pozae Vivi, e
Nataniela sapu mae guana pa Kena pa popoa Qaleli, meke

* **20:23** Mt 16:19, 18:18

sari na tuna e Zebeti, meke sari karua disaepeli pule si koa
varigara dia.
3 Meke zama la koa rini se Pita, “Tala habu qua si rau,”
gua si asa. Meke zama la koasa sarini, “Gami ba hiva luli
mami tugo koa goi,” gua si arini. Ke la suraṉa si arini pa
keke koaka meke topue la, ba koasa boṉina asa si namu na
loketoṉa hokara si vagia rini.*

4 Sipu vaqavaqasa sa popoa, si mae turu Nana pa
masamasa se Zisu, ba lopu hite gilania ri kasa disaepeli sapu
e Zisu mo si Asa.
5 Ke nanasa la si Asa koa rini, “Kasa Qua baere, vegua
vagi igana tugo si gamu?”

Olaṉa si arini, “Lokari, namu lopu keke,” gua si arini.

6 Ke zama si Asa, “Ego, mi ipania sa vaqara pa kali
mataona sa koaka, meke kaqu vagi si gamu,” gua si Asa.
Ke ipania rini sa vaqara meke lopu boka kave vura nia rini,
sina na siṉia na igana si asa.*

7 Meke zama la koe Pita sa disaepeli sapu tataru nia Zisu,
“Sa Baṉara si isa,” gua. Sipu avosia tugo Saimone Pita sapu
sa Baṉara si isa, gua, si va sage pulea sa sa nana poko
doduru, ura ele va gorea sa sa nana poko doduru asa totoso
habu rini, meke hoqa gore la pa kolo meke gore la koe Zisu
pa masa.
8 Meke qelu gore la pa masa sari kasa disaepeli pu koa
koasa koaka, meke kavea rini sa vaqara sapu siṉia na igana.
Na lopu seu sisigiti pa masa si arini, guana lima ṉavulu ṉava
mo seu gua.

9 Meke sipu kamoa rini sa masa, si dogoria rini si keke
nika motete lerana sapu hakea na igana, meke kaiqa bereti.
10 Meke zama la koa rini se Zisu, “Paleke mae kaiqa igana
saripu tiqe habui gamu,” gua si Asa.

11 Meke suraṉa pule la pa koaka se Pita, meke balu gore la
nia pa masa sa vaqara, sapu siṉia na igana nomadi, padana
keke gogoto lima ṉavulu ṉeta ninaedi sari doduru. Soku
hola ba lopu hite boka rikata sa vaqara.
12 Meke zama la koa rini se Zisu, “Mae gamu mamu
henahena paki,” gua si Asa. Ba loke tie ri kasa si ona hiva
nanasia si Asa, “Esei si Goi?” sapu gua, sina na doṉo gilania
dia rini sapu Asa tugo sa Baṉara.
13 Meke mae se Zisu, meke vagi Sa sari na bereti meke
vala ni Sa koa rini meke tavete kekeṉoṉo guni ni tugo Sa
sari na igana.

---

* **21:3** Lk 5:5 * **21:6** Lk 5:6

14 Hiera tugo sa totoso vina ṉeta sapu la vata dogoro se
Zisu koari na disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa
minate.

Zisu Meke Pita

15 Meke sipu beto henahena rini, si zama la koe Saimone
Pita se Zisu, “Saimone, tuna e Zone, vegua, tataru zoṉazoṉa
Nau tugo goi, hola nia sa tataru tadirini sara,”
Meke olaṉa se Saimone, “Uve, Baṉara, gilania Mua sapu
tataru nigo rau,” gua si asa.
Meke zama se Zisu, “Mu poni sari na Qua lami,” gua si
Asa.
16 Meke nanasa pule la tugo koa sa se Zisu pa vina rua
totoso, “Saimone, tuna e Zone; tataru Nau tugo goi si Rau?”
Meke olaṉa se Saimone, “Uve, Baṉara, gilania Mua Goi
sapu tataru nigo rau.”
“Ego, mu kopu ni sari na Qua sipi,” gua se Zisu.
17 Ba zama pule la tugo koasa pa vina ṉeta totoso si
Asa, “Saimone, tuna e Zone, tataru Nau goi si Rau?” Meke
talotaṉa hola nia Pita sapu gua asa, sina nanasa gunia he
Zisu ka ṉeta totoso, “Tataru Nau goi,” gua.
Ke zama la koa Sa si asa, “Baṉara, doduru tiṉitoṉa si
gilani Goi. Ke ele gilanau Mua mo sapu tataru nigo rau si
Goi!”
Meke olaṉa la ia Zisu si asa, “Ego mu poni sari na Qua
sipi.
18 Maqu tozi va hinokara nigo, pa totoso tie vaqaramu si
hoke vatana pulenigo telemu meke hoke la vasina pu hiva
la ia goi, ba pana barogoso goi si kote va nadori goi sari
na limamu, meke votiki tie tu kote va pokogo, meke kote
turaṉa la nigo vasina sapu lopu emu hiva la ia goi,” gua se
Zisu.
19 Zama nia Zisu si hie pude tozia sa guguana sa minate
sapu kote va kamoa Pita pude va lavatia sa Tamasa, gua.
Meke beto asa si zama la koa sa se Zisu, “Mae mamu luli
Au,” gua si Asa.

Zisu meke sa Disaepeli sapu Tataru nia Sa

20 Liṉana se Pita meke dogoria sa sa disaepeli sapu tataru
nia Zisu, asa sapu rizu tata koe Zisu pa totoso henahena rini,
meke sapu nanasa, “Esei tugo si kote qoramu Goi?” gua.*
21 Sipu dogoria tugo Pita si asa, si nanasa la ia sa se Zisu,
“Baṉara, vegua sa tie hie?” gua si asa.
22 Meke olaṉa se Zisu, “Be hiva nia Rau pude toa kamoa
sa sa Qua pinule mae, si lopu mua ginugua goi pude gilania.
Agoi si mamu luli Au mo!” gua si Asa.

---

* **21:20** Zn 13:25

23 Ke ene sa inavoso koari na tie saripu lulia se Zisu sapu
lopu kaqu mate sa disaepeli hie, gua. Ba lopu gua asa sapu
zama nia Zisu, ba gua mo he: “Be hiva nia Rau pude toa
kamoa sa sa Qua pinule mae si pude vegua ke nominomi
nia goi si asa,” gua mo.
24 Asa tugo sa disaepeli sapu helahelae ni saripu gua hire,
meke asa tugo sapu kubere gore ni si arini, meke gilania
gita sapu gua zama ni sa si hinokara tugo.

Vina Betobeto

25 Ba sokudi hola pule sari na tinavete saripu taveti Zisu,
be guana ta kubere gore beto sari doduru, si balabala ia rau
sapu lopu kote ari lolomona sa kasia popoa pude veko betoi
sari buka.

SARI NA TINAVETE
TADINA APOSITOLO
Sa Vinabakala

Sa buka hie si na hodana mo sa Qosipeli sapu kuberia e Luke. Sa n̲atina sa buka hie si pude vivinei nia sa tinavete tadi na tie te Zisu, sapu ta turan̲a koa sa Maqomaqo Hope, meke tarae nia rini sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, podalae pa Zerusalema, meke hola la pa doduruna Ziudia, Sameria, meke pa doduru kasia popoa. (1:8)

Sa buka hie si na vivineina sa vina hinokarana e Karisito sapu podalae koari na tie Ziu, meke ta urahae la pa doduruna kasia popoa. Sa tie pu kuberena sa buka hie, se Luke, si hiva nia tugo sa pude va gilana pule nia koari na tie sapu lopu na hiniva tadi na tie te Karisito si pude n̲ovalia sa binan̲ara Roma. Meke hiva vata gilana nia tugo sa koari na tie sapu sa vina hinokarana e Karisito si na vina gorevurana sa linotu tadi na tie Ziu.

Sa buka Tinavete Tadi na Apositolo hie si boka ta paqaha n̲eta si asa: (1) podalae pa Zerusalema sa linotu vina hinokarana e Zisu Karisito, pa mudina sa sinage pule te Zisu pa Man̲auru; (2) ta urahae la si asa koari kaiqa kukuruna sa popoa Palesitaeni; (3) meke ta paleke hola la si asa koari na popoa pa kolo Meditareniani meke kamo la pa vasileana nomana pozana Roma.

Keke kali inarilaena sa buka hie, si sa vivineina sa tinavete tanisa Maqomaqo Hope sapu gore koari na tie te Zisu pa rane Pen'tikosi[d] pa Zerusalema, meke hola la pa tinuran̲ana na vina n̲in̲irana sa ekelesia, meke sari na koimata pa korapadi rina dia tinavetavete gua saripu ta tozi koasa buka hie. Sa Inavoso Leana pa podalaena sa ekelesia si ta tozi va papaka koari soku tinarae tadi na Apositolo. Meke sari na tin̲itoan̲a pu ta evan̲a gua saripu ta kubere pa buka hie, si va vura ia sa n̲inira n̲ira tanisa Inavoso Leana pa tinoa tadi na tie te Karisito, pa korapana sa dia binaere koasa ekelesia.

Sari na N̲ati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

1. Vina namanamana sa vina sosodena e Karisito. Hinia 1:1-26
   a. Ginarunu vina betobeto, meke sa vina tatara te Zisu. Hinia 1:1-14
   b. Sa tie sapu hobena e Ziudasi Isikarioti. Hinia 1:15-26
2. Sa tinozina e Zisu Karisito pa popoa Zerusalema. Hinia 2:1 kamo hinia 8:3
3. Sa tinozina e Zisu Karisito pa Ziudia meke Sameria. Hinia 8:4 kamo hinia 12:25

4. Sa ninabulu te Paula. Hinia 13:1 kamo hinia 28:31
   a. Inene misinare kekenu. Hinia 13:1 kamo hinia 14:28
   b. Vivinei nomana pa Zerusalema. Hinia 15:1-35
   c. Inene misinare vina rua. Hinia 15:36 kamo hinia 18:22
   d. Inene misinare vina ṉeta. Hinia 18:23 kamo hinia 21:16
   e. Ta pusi se Paula pa Zerusalema, Sizaria, meke pa Roma. Hinia 21:17 kamo hinia 28:31

Zinama Tuketukele

1 Koasa qua buka kekenu sapu kubere atu nia rau koa goi
Tiopilasi, si vivinei ni rau sari doduru pu podalae taveti na
va tumatumae ni e Zisu,
2 osolae kamoa sa rane sapu ta hena sage pa Maṉauru
si Asa. Totoso lopu ele ta hena sage Sa, si tozi ni Sa pa
korapa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope sari kasa Nana
apositolo[d] pu ele vizati Sa, gua sapu kote tavetia rini.
3 Pa korapadi ri ka made ṉavulu puta rane, pa mudina sa
Nana tinuru pule pa minate, si vuravura vata dogoro pule
nia koa rini si Asa soku totoso. Vasina si tava sosode valeana
sapu hinokara toana si Asa, meke vivinei nia Sa koa rini sa
guguana sa Binaṉara te Tamasa.
4 Pa keke totoso sipu korapa henahena turaṉi Sa si tozi ni
Sa si arini, “Mi lopu ta luarae pa Zerusalema, ba mi aqa nia
sa ṉiniraṉira sapu ele va tatara veko nia sa Tamaqu, gua
sapu ele tozini gamu Rau.*
5 E Zone Papitaiso si variva papitaiso nia sa kolo. Ba
hola kaiqa rane, si kote ta papitaiso nia gamu sa Maqomaqo
Hope[d],” gua se Zisu.*

Sage Pule se Zisu pa Maṉauru

6 Meke sipu koa varigara sari doduru apositolo, si nanasia
rini se Zisu, “Baṉara, vegua, kamahire kote va turu eke pule
ia Goi sa butubutu baṉara te Izireli?” gua si arini.
7 Meke olaṉa la koa rini se Zisu, “Sari na rane, na totoso,
si lopu tava malumu ni gamu pude gilani, ba sa Tamaqu mo
telena si vizatia sa totoso pu kaqu ta evaṉa sarini.
8 Ba pana kamo koa gamu sa Maqomaqo Hope, si kote
ta siṉie nia gamu sa ṉiniraṉira te Tamasa, meke kaqu tozi
helahelae Nau gamu si Arau pa Zerusalema, pa doduruna
sa popoa Ziudia, pa Sameria, meke kamo la pa ninae vasina
pa kasia popoa,” gua si Asa.*

---

* **1:4** Lk 24:29 * **1:5** Mt 3:11; Mk 1:8; Lk 3:16; Zn 1:33 * **1:8** Mt 28:19; Mk 16:15; Lk 24:47-48

9 Sipu beto zama nia Sa sapu gua asa, si dogoria rini ta
hena sage la pa Maṉauru si Asa. Meke va paeria keke lei si
Asa, ke lopu dogoro pulea rini.*
10 Meke sipu korapa eṉa toto sage lulia rini pa Maṉauru
si Asa, si vura va hodaka meke turu pa kalidia si karua tie
pokopoko keoro.
11 Meke zama sari kara, “Gamu kasa pa Qaleli! Na vegua
ke turu eṉa eko la mo pa Maṉauru si gamu? Ura se Zisu hie
sapu ta hena sage pa Maṉauru, si kote pule mae gua tugo
sapu dogoria gamu sagena la pa Maṉauru,” gua si arini.

Sa Hinobena e Ziudasi Isikarioti

12 Beto asa, si taluarae pa toqere Olive, meke kekere pule
la pa Zerusalema sari kasa apositolo, sa inene asa si padana
keke kilomita seu gua pa Zerusalema.
13 Sipu kamo rini pa Zerusalema, si nuquru la si arini
koasa lose panaulu pa vetu vasina koa rini. Sarini hire
si ari Pita, Zone, Zemisi, Aduru, Pilipi, Tomasi, Batolomiu,
Matiu, meke e Zemisi sapu sa tuna e Alepiasi, Saimone sa
Tie Zeloti*, meke e Ziudasi sapu sa tuna e Zemisi.*
14 Hoke varigara si arini meke koa keke pa vinaravara,
meke somana tugo sari na barikaleqe, meke e Mere sa
tinana e Zisu, meke sari kasa tasina koreo e Zisu.
15 Meke keke rane totoso koa varigara padana keke gogoto
hiokona tie te Karisito, si turu se Pita meke zama,
16 “Kasa tasiqu, padana tugo pude tava gorevura, gua sapu
zama nia sa Maqomaqo Hope pa Kinubekubere Hope koe
Devita, koasa guguana e Ziudasi, sapu turaṉadi sarini pu la
tuqe vagina se Zisu.
17 Se Ziudasi hie si keke tie tugo koa gita meke somanana
koasa tinavete hie,” gua si asa.
18 Koasa poata pu vagia sa koasa nana tinavete kaleana,
si holu nia sa si keke vasi pepeso, meke vasina tugo si
hoqa sovitili gore nia meke puzaka sa tiana, meke vura beto
laguna.*
19 Doduru tie pa Zerusalema si avoso nia si hie ke poza
nia pa dia zinama, “Akeledama” rini sa vasi pepeso asa. Sa
ginuana si na pepeso tana ehara.
20 Meke zama pule se Pita, “Ura guahe si ta kubere pa
buka Sam:
‘Mani tava ivulu sa nana vetu;
mani loke tie koa ia si asa!’ gua. Meke pa keke Sam
pule si zama guahe:

---

* **1:9** Mk 16:19; Lk 24:50-51 * **1:13** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera la koasa qavuna pa Roma. * **1:13** Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Lk 6:14-16 * **1:18** Mt 27:3-8

‘Mani vagi hobea keke votiki tie sa nana tinavete,’ gua.*
21-22 Gua ke garo pude vizatia gita si keke tie pude somana
va sosodea koari na tie sa tinuru pule te Zisu. Kaqu keke tie
pu ele somana lululi koa gita si asa, pa doduruna sa totoso
sapu koa somana koa gita se Zisu, sa Baṉara. Podalae pa
totoso pu variva papitaiso se Zone, meke kamoa pa totoso
sapu taluarae koa gita, meke ta hena sage pa Maṉauru si
Asa,” gua si asa.*
23 Ke poza vagi rini si karua tie: ari Zosepa meke Mateasi.
(Zosepa si hoke poza nia Basabasi meke e Zasitasi tugo rini.)
24 Beto asa, si varavara guahe sarini: “Baṉara, Agoi gilani
sari na bulodi ri doduru tie. Ke, mu va dogoroni gami, sapu
esei ari karua hire si vizatia Goi,
25 pude tuqe hobea sa tinavete tana apositolo sapu luara
veko pania Ziudasi, meke la nana koasa vasina vina kilasa
koa hola pu ta hia nia sa,” gua si arini.
26 Beto asa, si mudumudukeda si arini, meke ta vizata
se Mateasi, ke tava somana la si asa koari ka manege eke
apositolo.

2

Sa Minae Tanisa Maqomaqo Hope

1 Totoso kamo sa rane Pen'tikosi[d], si koa varigara dia pa
keke vasina sari doduru tie raṉeraṉe hire.*
2 Meke kamo va hodaka mae gua pa galegalearane si keke
ovaṉa lavata, sapu gua tugo na givusu hiru, meke la siṉia
sa sa korapa vetu, vasina pu korapa habotu rini.
3 Meke dogoria rini si keketoṉa guana huruṉu nika sapu
varipaqaha la, meke hake koa ri hopeke tie pu koa vasina.
4 Doduru arini si ta siṉie nia rini sa Maqomaqo Hope,
meke hopeke zama si arini koari hopeke vinekala koasa
binokaboka, gua sapu poni ni sa Maqomaqo Hope.
5 Meke koa dia pa Zerusalema sari na tie Ziu saripu vahesi
zoṉazoṉa ia sa Tamasa, saripu mae guadi koari soku popoa
nomadi pa kasia popoa.
6 Totoso avosia rini sa vevehe si varigara va soku la si
arini. Nunala dia si arini, sina hopeke la avosi rini sari na
dia vinekala soti pu zama ni ri na apositolo.
7 Magasa sisigiti si arini meke zama, “Sari kasa tie pu
korapa zamazama sara, si na tie Qaleli beto sarini.
8 Ba vegua meke boka zama ni tu rini sari hopeke nada
vinekala, meke boka avosi tu gita?

---

* **1:20** Sam 69:25; Sam 109:8 * **1:21-22** Mt 3:16; Mk 1:9, 16:19; Lk 3:21, 24:51
* **2:1** Liv 23:15-21; Diut 16:9-11

9 Ura gita si hopeke mae guada tu pa Patia, Media, Elami,
Mesopotemia, Ziudia, meke pa Kapadosia, Ponitasi, meke pa
Esia.
10 Kaiqa pule si mae gua pa Pamipilia, Pirizia, Izipi, meke
koari na pinaqaha popoa pa Libia, sapu tata pa Saerini.
Kaiqa gita si mae guada tu pa Roma.
11 Na tie Ziu si gita, meke na Zenitailo[d] tugo pu kekeredi
la pa linotu Ziu. Kaiqa gita si mae guada tu pa Kiriti, meke
pa Arebia[d], ba avoso betoi tu gita doduru sari na tiṉitoṉa
arilaedi pu evaṉi sa Tamasa, gua saripu korapa zama ni rini
sara!" gua si arini.
12 Meke pa dia minagasa, na ninunala, si lopu boka beto
vari nanasi sarini, "Na sa si korapa ta evaṉa hie?" gua si
arini.
13 Ba kaiqa arini si va sisire, meke zama, "Ai, na naponapo
ba sara!" gua.

Sa Tinarae te Pita

14 Meke gasa turu se Pita somanae koa ri ka manege eke
apositolo, meke zama va ululae guahe si asa koari na kobi
tinoni, "Gamu kasa na tie Ziu turaṉaqu, meke gamu doduru
pa Zerusalema, mi avoso mae; hiva tozi va bakalani gamu
rau sapu gua ta evaṉa hie!
15 Sari tie hire si lopu naponapo, sapu gua balabala ia
gamu. Na tiqe sia koloko munumunu mo sa totoso hie.
16 Lokari, ura hie si zama nia sa poropita Zoili sapu guahe:
17 'Zama sa Tamasa: Gua hie si kaqu tavetia Rau koari na
rane mumudi:
Kaqu zoropo gore la nia Rau koari doduru tie sa
Maqomaqoqu.
Meke sari na tumia koreo na vineki vaqura si kaqu
korokorotae,
meke sari na tie vaqura si kaqu dogori sari na dino-
godogorae variva magasadi,
meke sari na barogoso si kaqu putaputagita.*
18 Koari na rane sara, si kaqu zoropo gore la nia tugo Rau
sa Maqomaqoqu,
kamo la gua tu koari na nabulu, sari palabatu na
barikaleqe,
meke kaqu korokorotae si arini.
19-20 Kaqu evaṉi Rau sari na vina gilagila variva magasadi
pa maṉauru panaulu meke pa pepeso panapeka;
kaqu ta evaṉa sa minate, meke sa nika meke tuṉaha
nika moataṉa.
Pa maṉauru si kaqu tava huporo sa rimata,
meke kaqu ziṉara guana ehara sa sidara,

* **2:17** Zol 2:28-32

sipu lopu ele kamo sa rane arilaena meke variva
holoqoruna tanisa Baṉara.
21 Ba sari doduru pu tepa la koasa pozana sa Baṉara, si kaqu
ta harupu!’ gua.
22 Gamu kasa na tie Izireli, mi avoso mae i sari na qua
zinama: Va sosodea Tamasa sapu garunu mae nia Sa se Zisu,
koari na tinavete variva magasa meke na vina gilagila pu
taveti Tamasa koa Sa pa vari korapa mia. Gamu ba tumae
nia telemia si hie.
23 Ura ele vizatia Tamasa pa Nana hiniva soti si pude kaqu
ta luara vatu koa gamu se Zisu, meke pa tinokae tadi tie
kaleadi si va matea gamu si Asa pa korosi.*
24 Ba ele va toa pulea Tamasa si Asa, meke vata rupahia
Sa koasa tinasigitina sa minate, sina lopu boka sa ṉiniraṉira
tanisa minate pude pusi hola ia si Asa.*
25 Ura guahe si zama nia e Devita koasa guguana Sa:
‘Dogoria rau sapu koa pa kenuqu rau doduru rane sa
Baṉara.
Koa tata koa rau si Asa, ke lopu kaqu matagutu si rau.*
26 Gua asa ke qetuqetu hola sa buloqu,
meke sari na qua zinama si ta siṉie qinetuqetu,
meke be mate si rau,
ba raṉe valeanigo rau si Goi,
27 sina lopu kaqu veko hola au Goi si rau pa lovu,
meke lopu kaqu va malumia Goi sa mua nabulu Hopena
pude muzi tinina.
28 Ele va dogoro nau Goi sa siraṉana sa tinoa,
meke va siṉi nau Goi sa qinetuqetu pa kenumu,’ gua.
29 Ke, kasa tasiqu, maqu tozi va bakalani gamu rau sapu
se Devita sa tamada si mate meke ta pomunae si asa, meke
sa lovuna sa si korapa koa nana mo koa gita tani pa rane
ṉinoroi.
30 Ba na poropita tugo se Devita, meke ele gilania nana
sa sapu ele tokoro vekoa Tamasa sa vina tatara, sapu keke
koari na tutina e Devita si kote baṉara hobena.*
31 Na dogoro va kenue ia e Devita gua sapu kote evaṉia
sa Tamasa, ke zama nia sa sa tinuru pule pa minate tanisa
Karisito[d], sipu zama si asa, ‘Lopu ta veko hola pa lovu babe
muzi sa tinina,’ gua.
32 Meke se Zisu hie si ele va turu pulea Tamasa, meke gami
doduru hire si dogoro soti matamami!
33 Ta ovulu sage la pa kali mataona sa Tamasa sa Tamana
si Asa, meke vagia Sa koa sa Tamasa sa Maqomaqo Hope

* **2:23** Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 23:33; Zn 19:18 * **2:24** Mt 28:5-6; Mk 16:6; Lk 24:5 * **2:25** Sam 16:8-11 * **2:30** Sam 132:11; 2 Samuela 7:12-13

gua sapu ele va tatara nia Sa. Ke zoropo vura mae nia Sa
gua sapu dogoria na avosia gamu kamahire.
34 Ura se Devita si lopu sage la pa Maṉauru ba zama nia
sa sapu guahe:
‘Zama sa Tamasa koasa qua Baṉara:
Mu habotu pa kali mataoqu,*
35 osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu!’ gua.
36 Gua ke mi tumae nia gamu doduru tie Izireli si hie: Se
Zisu hie sapu va matea gamu pa korosi, si ele va evaṉae nia
Baṉara, meke sa Karisito[d] sa Tamasa!” gua se Pita.
37 Sipu avosia ri na kobi tinoni sapu gua asa, si ta duaṉa
hola sari bulodia. Ke nanasia rini se Pita, meke sari kaiqa
apositolo, “Kasa turaṉa mami, na sa si kote tavetia gami?”
gua si arini.
38 Meke olaṉa la koa rini se Pita, “Hopehopeke gamu
doduru si mani kekere, mani ta papitaiso pa korapa pozana
e Zisu Karisito, pude kaqu taleosae sari mia sinea, meke
kaqu vagia gamu sa vinariponi sapu sa Maqomaqo Hope.
39 Ura sa vina tatara te Tamasa si tamugamu, meke tadi
na tumia, meke tadi doduru pu koa pa seu, sari doduru pu
kote tioko vagi sa Tamasa,” gua se Pita.
40 Soku ginugua pule si zama ni Pita koa rini. Meke va
balau i na sovuti sa si arini, meke zama, “Mi harupu puleni
gamu, pude mi lopu kaqu tava kilasa turaṉae koari kasa tie
pa sinage kaleana hie,” gua si asa.
41 Arini pu va hinokaria sa tinarae te Pita si ta papitaiso.
Padana ṉeta tina tie si somana la koa ri kasa tie te Zisu pa
rane asa.
42 Soto va nabu si arini koari na vina tumatumae tadi na
apositolo, pa kinoa binaere koari na tie pu va hinokara koe
Zisu, pa hinenahena varigara, meke pa vinaravara.

Sa Tinoa Varigara Tadi na Tie Kekenu pu Vahinokara Koe Zisu

43 Soku sari tinavete variva magasadi si evaṉi Tamasa
koari na apositolo, ke magasa hola sari doduru tie.
44 Lopu makudo varigara pa binaere sari doduru tie pu
va hinokara, meke varitago ni rini sari doduru likakalae pu
tagoi rini.*
45 Holuholu ni rini sari hopeke dia tinago, meke variva
hihia ni rini sari na poatadi, koa gua mo koasa padana gua
sapu ta hivae koari hopeke tie pu malaṉa.
46 Hopeke rane si hoke la varigara sari doduru koasa
varivarigarana lavata pa Zelepade. Hoke varigara tugo si

* **2:34** Sam 110:1 * **2:44** TTA 4:32-35

arini koari hopeke dia vetuvetu, meke henahena varigara
na qetuqetu si arini pa bulodi pa vina pepekae.
47 Vahesia rini sa Tamasa, meke ta qetuqetue si arini koari
doduru tie. Meke hopeke rane si va somani sa Baṉara koa
rini saripu va hinokara meke ta harupudi.

3

Salaṉia ri Pita e Zone sa Tie Ikena

1 Keke rane sipu kamo sa totoso varavara pa ṉeta koloko
veluvelu, si sage la pa Zelepade pa Zerusalema sari Pita e
Zone.
2 Meke paleke la nia rini si keke tie sapu podo mate karua
nenena. Hopeke rane si hoke paleke la va habotia rini si asa
pa sasadana sa Zelepade sapu ta pozae "Sasada Tolavaena",
pude mani tepatepa poata koari pu ene nuquru la koasa
Zelepade, gua.
3 Meke sipu dogori sa sari Pita e Zone pu korapa ene
nuquru, si tepa poata si asa koari kara.
4 Ba doṉo toto la ia ri Pita e Zone si asa, meke zama la koa
sa se Pita, "Doṉo mae koa gami kara!" gua si asa.
5 Ke doṉo la koari kara sa tie, hokara kote ponia ri kara
keketoṉa, gua.
6 Ba zama la ia Pita si asa, "Loke qua poata siliva, na qolo
si rau pude ponigo, ba gua sapu tagoa rau si maqu poni
nigo. Pa korapa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, si mu
turu, mamu ene!" gua si asa.
7 Meke taṉinia Pita kali lima mataona sa tie, meke toka
nia sa pude turu, meke hinoqa ṉiṉira sari na nenena na
kikikorerekena sa tie.
8 Meke gasa turu si asa, meke podalae ene mo. Luli i
Sa sari Pita e Zone, meke nuquru la pa Zelepade. Ene,
na horuhoru si asa, meke vahesia sa sa Tamasa. 9 Totoso
dogoria ri doduru tie pa Zelepade enenena sa tie mate
nenena, meke vahesihesia sa sa Tamasa,
10 si doṉo gilania rini sapu asa mo sa tie sapu habotu
tepatepa pa Sasada Tolavaena, ke magasa hola nia rini sapu
gua ta evaṉa koa sa.

Sa Tinarae te Pita pa Zelepade

11 Meke sipu korapa tuqe koa ri Pita e Zone sa tie pu ta
salaṉa, si magasa hola sari na tie, meke varigara la i rini
sari ka ṉeta koasa vasina pa Zelepade sapu ta pozae na
Zokozokoroana[d] te Solomone.
12 Totoso dogori Pita sari kobi tinoni pu varigara la, si
zama la koa rini si asa, "Gamu kasa na tie Izireli, na vegua
ke magasa nia tu gamu sa ginugua hie, meke doṉo toto gami

tu, guana sapu pa mami n̲iniran̲ira na tinon̲oto tu telemami
si salan̲ia gami kara sa tie hie!
13 Sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi,
sapu sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, Asa tu si va
lavatia se Zisu sa Nana nabulu, ba gamu si turan̲a vala nia
si Asa koasa Qavuna pude tava mate. Kilu ia gamu si Asa
pa kenuna e Paelati, totoso hiva vata rupahia sa si Asa.*
14 Etulia gamu se Zisu sa Tie[d] Hopena meke Ton̲otona,
ba tepa ia gamu, sa tie variva mate pude vata rupaha poni
gamu.*
15 Va matea gamu sa n̲atina sa tinoa, ba va toa pulea
Tamasa pa minate si Asa, meke sipu ele toa pule Sa si dogoro
sotia gami si Asa.
16 Pa n̲iniran̲ira koasa pozana Zisu, meke sa rinan̲eran̲e
koa Sa, si ta salan̲a sa tie hie. Dogoria gamu, meke ele
gilania gamu sa tie hie. Sa rinan̲eran̲e koasa pozana Zisu si
salan̲ia sa tie hie.
17 Ego, kasa tasiqu, gilana valeania rau sapu pa pinupuhu,
si taveti gamu, meke rina mia koimata, sapu gua tavete la
nia gamu koe Zisu.
18 Ba gua asa si va gorevura nia Tamasa sapu tozi vata
kenue i Sa koari na poropita, sapu na tina sigiti si kote
kamoa sa Karisito.
19 Ke mi veko pani sari na mia sinea, mamu kekere pule
la koe Tamasa, meke kaqu taleosoni gamu Sa,
20 pude kaqu va mae i Tamasa koa gamu sari na totoso pu
kaqu va n̲in̲irai Sa sari na bulomia, meke kaqu garunu atu
nia Sa se Zisu, sa Karisito[d] sapu ele vizata vekoa Sa pude
tamugamu.
21 Ba kaqu koa paki pa Man̲auru si Asa, osolae kamo sa
totoso te Tamasa pude va vaqura pule betoi sari doduru
likakalae, gua sapu va tatara veko nia Sa koari na poropita
madidi pukerane.
22 Ura ele zama nia e Mosese, ‘Kaqu garunu atu nia sa
Ban̲ara sa mia Tamasa, si keke poropita gugua arau, sapu
keke mo koari kasa na turan̲amia soti. Kaqu va avosia gamu
si Asa koa ri Nana zinama koa gamu.*
23 Asa sapu lopu va avosia sapu gua tozia sa poropita Asa,
si kaqu tava mate palae koari na tie te Tamasa,’ gua.*
24 Sari doduru poropita podalae koe Samuela meke hola
mae, si ele korotae beto ni sari na totoso hire.
25 Gamu si na tudia ri na poropita, meke tamugamu tugo
sa vinariva egoi sapu tavetia Tamasa koari na tamamia

* **3:13** Ekd 3:15 * **3:14** Mt 27:15-23; Mk 15:6-14; Lk 23:13-23; Zn 19:12-15
* **3:22** Diut 18:15,18 * **3:23** Diut 18:19

pukerane. Zama sa Tamasa koe Ebarahami, ‘Koasa tutimu goi si kote tamanae sari doduru tinoni pa kasia popoa,’ gua.*
26 Gua ke totoso garunu mae nia Tamasa sa Nana nabulu se Zisu Karisito, si garunu kekenu atu nia Sa si Asa koa gamu, pude mi luara pani i gamu sari na mia kinaleadi, pude mi ta manae,” gua se Pita.

4

Pita e Zone pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini

1 Meke sipu korapa vivinei koari na tinoni sari Pita e Zone, si mae koari kara sari na n̲ati hiama, meke sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke sari na Sadusi[d].
2 Lopu hite qetu nia rini sapu gua tarae nia ri kara, sapu toa pule pa minate se Zisu, meke saripu mate ba kaqu toa pule tugo, sapu gua.
3 Ke tuqe vagi rini sari Pita e Zone, ba sina ele tata bon̲i sa popoa, ke la voi vekoi mo rini pa vetu varipusi, pude aqa nia sa rane vugo, gua.
4 Ba soku arini pu avosia sa tinarae te Pita si va hinokara. Ke sa ninaedi ri pu va hinokara si kamoa padana ka lima tina tie kamahire.
5 Meke pa koivugona, si varigara pa Zerusalema sari na koimata meke na palabatu tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese.
6 Somana tugo se Anasi sa n̲ati hiama kenukenue, meke ari Kaeapasi, e Zone, e Alekezada, meke ari kaiqa pule pa tatamana tanisa n̲ati hiama kenukenue.
7 Meke turan̲a la va turui rini pa kenudi rina koimata hire sari Pita e Zone, meke nanasi rini, “Na n̲niniran̲ira savana, meke pa pozana esei si tavete ni gamu kara saripu gua evan̲i gamu kara?” gua si arini.
8 Meke ta sin̲ie nia e Pita sa n̲niniran̲ira tanisa Maqomaqo Hope, meke olan̲a la i sa sarini, “Gamu kasa na koimata, na palabatu tadi na tinoni!
9 Be sa tinavete leana sapu gua ta evan̲a koasa tie mate nenena hie, meke ta salan̲a si gunia gamu pa mia ninanasa,
10 si mi tumae nia si hie, gamu meke ari doduru tie Izireli: Sa tie hie pu turu pa kenumia gamu, si ta salan̲a pa korapa n̲niniran̲ira koasa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, Asa sapu ele va matea gamu pa korosi, ba sapu ele va turu pulea Tamasa pa minate.
11 Se Zisu tugo hie sapu tozia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:
‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

---

* **3:25** Zen 22:18

si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu,’ gua.*
12 Sa hinarupu si lopu koa pule pa keke tie, ura loke
pozapoza pule, sapu ta poni nia na tie pa kauruna sa
maṉauru, si boka ta harupu nia gita,” gua se Pita.
13 Sipu dogoria ri kasa koimata tadi na tie Ziu sa
minataqara tadi Pita e Zone, meke gilania rini sapu na tie
pa vasileana mo, meke lopu tie sikuludi sari kara, si magasa
hola si arini. Meke doṉo gilania rini sapu na tie sapu lululidi
koe Zisu sari kara.
14 Ba loketoṉa si boka zama nia rini, sina dogoro sotia dia
mo sa tie sapu ta salaṉa, turu somanae nana koari Pita e
Zone.
15 Ke va vura paki rini sari kara, meke vari vivinei teledia
si arini.
16 Vari nananasi sarini, “Na sa kote tavete ni gita sari tie
hire? Sina lopu boka tomea gita sa tinavete variva maga-
sana sapu evaṉia ri kara, sina doduru tie pa Zerusalema si
ele gilana betoa.
17 Ba mada va balau i mo, pude madi lopu zama pule
hokahokara nia sa pozana e Zisu koari na tinoni, pude lopu
kaqu ta tozi urahae la pa doduru vasina sa ginugua hie,”
gua si arini.
18 Beto si tioko va nuquru pulei rini sari kara, meke tozi
ni rini pude lopu zama nia ba be va tumatumae hokara pa
korapa pozana Zisu.
19 Ba olaṉa la sari Pita e Zone, “Ego, mi pitu ia telemia be
toṉoto sia pa kenuna sa Tamasa pude va tabe gamu si gamu
babe pude va tabe ia sa Tamasa.
20 Ura gami kara si lopu boka beto tozi helahelae ni, gua
saripu ele dogori, na avosi gami,” gua sari kara.
21 Beto asa si va nabu valeana pulea ri kasa koimata sa
dia vina balau koari kara, meke tiqe va vura taloa i rini.
Lopu boka vizatia rini gua pude va kilasi sari kara, sina
sari doduru tie si vahesia ri sa Tamasa koasa tinavete variva
magasana pu ta evaṉa.
22 Ura sa tie pu ta salaṉa si ele hola made ṉavulu puta
vuahenina.

Sa Vinaravara Tadi Kasa Tie Raṉeraṉe

23 Sipu vata rupahi tugo rini, si topue la mo sari Pita e
Zone, meke la tozi ri kara koari kasa tie pu va hinokaria se
Zisu, gua saripu zama ni rina ṉati hiama, na koimata.
24 Totoso avosia tugo ri kasa tie te Karisito sapu gua tozia
ri Pita e Zone, si koa keke pa vinaravara, meke zama guahe
si arini: “Baṉara sapu tavetena sa Maṉauru, sa pepeso,

* **4:11** Sam 118:2

meke sa kolo lamana, meke sari doduru likakalae pu koa
koa rini.*
25 Ura guahe si zama nia Goi koasa Maqomaqo Hope, sapu
tozia sa Mua nabulu Devita sa tamamami:
‘Na vegua ke hiva veko pania rina butubutu huporodi sa
binaṉara te Zihova?
Meke vegua ke balabala vekoa rini si pude luara pania
sa Nana tinolitolie?*
26 Sari na baṉara pa popoa pepeso si ele varigara,
meke va namanama pude varipera la koasa Tamasa meke
sa Nana Karisito sapu vizatia Sa,’ gua.
27 Meke ele tava gorevura si hie sipu varigara sari Herodi e
Ponitiasi Paelati tani, pa popoa Zerusalema. Meke somana
tugo sari na butubutu Zenitailo, meke sari na tie Izireli,
meke raza la ia rini se Zisu sa Mua nabulu hopena, pu ele
vizatia Goi pude sa Karisito.*
28 Tavete va gorevura i rini gua saripu ele vizata veko kenui
Goi, pude taveti rini koe Zisu.
29 Gua asa ke, Baṉara, Mu doṉo gilania sapu va mata-
matagutu gami rini; mamu va mataqara gami si gami na
Mua nabulu, pude zama ni sari Mua inavoso.
30 Mu vata dogoro nia sa Mua ṉiniraṉira pude salaṉi saripu
moho, mamu vata evaṉi sari na tinavete variva magasadi
pa korapa pozana e Zisu sa Mua nabulu hopena,” gua si
arini.
31 Meke sipu beto tugo varavara rini, si niu mo sa lose
vasina varigara rini, meke ta siṉie nia rini sa ṉiniraṉira
tanisa Maqomaqo Hope, ke podalae la tarae va mataqara
nia rini sa Inavoso Leana te Tamasa.

Tinoa Keke Tadi na Tie te Karisito

32 Sari na tie te Karisito si koa keke pa hiniva, meke keke
pa dia binalabala. Loke tie si puhi nia si keketoṉa, ba
varitago ni mo rini sari na dia likakalae.*
33 Meke pa korapa ṉiniraṉira lavata si tarae nia rina
apositolo sa tinuru pule te Zisu Karisito pa minate, meke
sa minana nomana te Tamasa si koa koa rini.
34 Loke tie koa rini si ehaka nia ke toṉa. Sarini pu ari dia
pepeso, babe na vetu, si holuholu ni rini,
35 meke vala ni rini koari na apositolo sari na poatadi,
meke tava hia sari na poata koari hopeke tie pu loke dia.
36 Ke gua tugo asa si tavetia e Zosepa. Keke tie pa
butubutu Livae[d] si asa pu ta podona pa Nusa Saeparasi.

---

* **4:24** Ekd 20:11; Nehe 9:6; Sam 146:6 * **4:25** Sam 2:1-2 * **4:27** Lk 23:1,7-11; Mt 27:1-2; Mk 15:1; Zn 18:28-29 * **4:32** TTA 2:43-47

Hoke poza nia Banabasi rina apositolo si asa, (sa ginuana sa pozana si na tie pu sovutu va n̲in̲irai sari na tie).

37 Holuholu nia sa si keke nana vasi pepeso, meke paleke la luaria sa sari poatana koari na apositolo.

5

Ananaeasi meke Sapaera

1 Ba koa nana tugo si keke tie, pozana e Ananaeasi, meke sa nana barikaleqe si e Sapaera. Holuholu nia tugo rini si keke dia vasi pepeso.

2 Paleke la nia Ananaeasi sa kukuruna sa poata koari na apositolo, ba kopu pule nia sa si keke kukuruna. Sa nana barikaleqe ba va egoa sapu gua asa.

3 Meke zama la ia Pita si asa, “Ananaeasi! Na vegua ke va malumia tu goi se Setani pude lalae nia sa mua tinoa, ke kokoha ia goi sa Maqomaqo Hope, meke kopu pule nia goi sa kukuruna sa poata koa sa pepeso pu holuholu nia goi?

4 Sa pepeso si tamugoi totoso lopu ele holuholu nia goi. Meke sipu beto holuholu nia goi, si leana pude tavetavete nia sa poatana vasina pu hiva nia goi. Na vegua ke kokoha nia goi sapu sa doduruna sa poata si vala goi, gua; ba tuqe veko tomea goi sa kukuruna? Lopu kokoha pa tie si goi, ba koe Tamasa tu!” gua se Pita.

5 Meke totoso avosia tugo Ananaeasi sa zinama te Pita, si hoqa mate nia mo si asa. Ke matagutu hola sari doduru, totoso avoso nia rini sa ginugua asa.

6 Meke mae hade palekia rina tie vaqura sa tomatena, meke la pomunu nia rini si asa.

7 Meke sipu hola padana n̲eta aoa, si la kamo sa nana barikaleqe. Lopu gilania sa sapu gua ele ta evan̲a koasa loana.

8 Meke nanasa la ia Pita si asa, “Sapaera! Vegua, hiera hinokara tugo doduruna sa poata sapu vagi nia gamu kara Ananaeasi koasa pepeso?” gua si asa.

“Uve, asa tugo,” gua se Sapaera.

9 Meke zama la ia Pita si asa, “Na vegua ke variva ego nia gamu kara tamaloana pude podekia sa Maqomaqo Hope te Tamasa? Dotu, sari na tie vaqura pu ele la pomunu nia sa loamu, si tiqe kamo pule mo pa sasada sara, meke kote mae paleke vura nia pule rini sa tomatemu goi!” gua si asa.

10 Meke pa totoso asa si hoqa mate mo se Sapaera pa kenuna e Pita. Nuquru pule sari kasa tie vaqura, meke sipu dogoria rini sapu ele mate si asa, si paleke vagia ri sa tomatena, meke la pomunu nia rini pa kapana sa loana.

11 Meke matagutu hola sari doduru tie te Karisito, meke
sari doduru tie pu avoso nia sapu gua ta evaṉa.

Sari na Tinavete Variva Magasadi

12 Soku tinavete variva magasadi si evaṉi rina apositolo
koari na tinoni. Hoke la varigara sari na tie te Zisu
koasa vasina pu ta pozae Zokozokoroana[d] te Solomone pa
Zelepade.
13 Meke va lavati rina tinoni sari na tie te Karisito, ba
kadaka la somana si arini pa Zelepade.
14 Ba soku lala dia sari na tie na barikaleqe si va hinokaria
sa Baṉara meke somana la koa rina tie te Karisito.
15 Hoke ta salaṉa sari na tie koari na apositolo, gua asa
ke paleke lani rina tinoni sari dia tie mohodi, meke ivara ni
rini pa sisiraṉa sari na teqe, meke va ekoi rini, pude pana
ene hola se Pita si kote va aqori sa maqomaqona sa meke
ta salaṉa.
16 Soku puku tinoni saripu maedi gua koari na vasi-
vasileana pa vari likohaena Zerusalema, si paleke mae ni
sari dia tie mohodi, meke saripu ta higorae tomate kaleadi,
meke ta salaṉa beto sari doduru.

Ta Ṉoṉovala sari na Apositolo

17 Meke sa ṉati hiama kenukenue meke rina Sadusi pu
koa turaṉia, si konokono sisigiti ni sari na apositolo.
18 Ke tuqe vagi i rini sarini, meke vekoi rini pa vetu
varipusi.
19 Ba pana boṉi asa, si la si keke mateana te Tamasa, meke
tukelia sa sa sasadana sa vetu varipusi, meke turaṉa vura
ni sa sari na apositolo, meke zama,
20 “Mi la koasa Zelepade, mi la va tumatumae nia koari
na tie sa doduru guguana sa tinoa vaqura hie,” gua si asa.
21 Ke pana vaqavaqasa, si nuquru la pa varivarigarana pa
Zelepade sarini, meke podalae la variva tumatumae koari
na tinoni.
Sipu kamo sa ṉati hiama kenukenue, meke sari na tie pu
koa turaṉia, si tioko varigara ni rini sari na koimata tadi
na tie Ziu, meke sari doduru koasa Sanihiderini, sa puku tie
varipitui tadi na tie Ziu pude vivinei, gua. Ke garunu lani
rini pa vetu varipusi sari kaiqa dia tie kopu pa Zelepade,
pude la turaṉa mae ni sari kasa apositolo, gua.
22 Ba sipu la kamo pa vetu varipusi si arini, si lopu koa
vasina sari na apositolo. Ke pule la totozi sarini koa ri kasa
koimata pu korapa varigara.
23 Zama si arini, “Sipu la kamo gami, si dogoria gami sa
vetu varipusi korapa ta loka eko nana, meke sari na tie kopu

si korapa turu dia pa kapa sasada. Ba sipu tukelia gami, si loke tiena sa korapana!” gua si arini.

24 Sipu avosia sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke ri na n̲ati hiama sapu gua asa, si nunala dia si arini. Lopu gilania rini sapu gua ta evan̲a koari na apositolo, meke na sa pule si kote ta evan̲a.

25 Korapa gua asa, si nuquru mae gana si keke tie meke zama, “Kasa palabatu, avoso mae, sari kasa tie pu vekoi gamu pa vetu varipusi, si hiroi; korapa va tumatumae pa varivarigarana koasa Zelepade eko la sara!” gua si asa.

26 Ke tiqe topue la sa koimata tadi na tie kopu Zelepade, meke sari nana tie, meke la turan̲a pule ni sari na apositolo. Ba lopu la raza pude tuqe vagi rini sarini, sina matagutu ta gona patu koari na tie si arini.

27 Turan̲a nuquru ni rini sari na apositolo, meke va turui rini pa kenuna sa Sanihiderini[d], meke nanasi sa n̲ati hiama kenukenue si arini,

28 “Vegua, nake ele tozini gamu tu gami pude lopu kaqu variva tumatumae pule nia gamu koari na tie sa pozana e Zisu, gua? Ba korapa urahae nia tugo gamu pa doduruna Zerusalema sa mia vina tumatumae, beto meke hiva vata zutu nia gamu koa gami sa vina matena Sa!” gua si asa.*

29 Meke olan̲a la se Pita, meke sari apositolo, “Sa Tamasa mo si kote va tabea gami, lopu sari na tie!

30 Sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, si va turu pulea pa minate se Zisu sapu poka nia gamu pa korosi, meke va matea.

31 Meke va lavatia sa Tamasa pa kali mataona se Zisu pa Man̲auru, pude koa Ban̲ara, meke na Hinarupu; pude boka kekere sari tie Izireli koari na dia sinea, pude madi taleosae.

32 Ke gami hire, meke sa Maqomaqo Hope, sapu poni ni sa Tamasa koa rini pu va tabea, si na tie va sosode koari na ginugua arini,” gua si arini.

33 Sipu avosia ri kasa koasa Sanihiderini sapu gua asa, si ta n̲aziri sisigiti, meke hiva va matei rini sari na apositolo.

34 Ba gasa turu si keke rina Parese[d] pozana si e Qamalieli. Keke titisa arilaena pa Tinarae te Mosese si asa, meke keke tie ta paman̲aena tugo koari doduru tie. Tozi ni sa sari na tie kopu Zelepade pude va vura paki i sari na apositolo.

35 Beto asa, si tiqe zamai sa si arini, “Kasa tinoni pa Izireli, mi balabala valeana, na sa si leana pude tavete lani gamu koari kasa tie hire.

36 Mi balabala ia sapu gua ta evan̲a koe Teudasi sapu turu vura mae visoroihe, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua; meke padana made gogoto tie si lulina

* **5:28** Mt 27:25

sa. Ba sipu tava mate sa, meke ta hurakatae sari nana tie, si mate taloa mo sa tinavete tanisa.
37 Beto asa, pa totoso ta nae sari na tie, si keke tie Qaleli, pozana e Ziudasi, si turu vura mae, meke keke puku tinoni varipera tugo si lulina sa. Ba tava mate tugo si asa, ke ta hurakatae tugo sari nana tie.
38 Gua asa, ke koa sa ginugua sapu ta evaṉa kamahire, si maqu tokani gamu pa binalabala: Vekoi dia sari kasa tie sara! Vata rupahi, madi taloa dia. Ura be maena pa tie mo sapu gua hiva tavetia rini, si lopu kaqu koa hola.
39 Ba be maena koe Tamasa si asa, si lopu kaqu boka tava noso si arini, meke gamu si kote varipera la koe Tamasa,” gua si asa.

Meke va egoa rini sa zinama te Qamalieli,

40 ke tioko nuquru pule ni rini sari kasa apositolo, meke sekei na va balaui rini, pude di lopu zama pule hokara nia sa pozana e Zisu, gua. Beto meke tiqe va malumu taloai rini.
41 Ke vura taloa koasa vinaripitui sari na apositolo, meke qetuqetu si arini, sina va malumi sa Tamasa si arini pude koa tava lavata pa tinasigiti variva kurekurena koasa laena sa pozana e Zisu.
42 Meke doduru rane koari na varivarigarana pa Zelepade, meke koari na vetuvetu tadi na tie, si lopu makudo la variva tumatumae na tarae nia rini sa Inavoso Leana, sapu e Zisu si sa Karisito[d].

6

Ta Vizata Sari Ka Zuapa Tie Varitokae

1 Meke soku laladia saripu kekere meke somana va hinokaria se Zisu. Meke sipu hola kaiqa rane, sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki[d] si podalae qumiqumi ni sari na tie Ziu pu koa pa Zerusalema. Lopu qetu si arini, sina lopu somana ta poni sari na dia naboko, totoso va hia i rini sari na ginani pa hopeke rane.
2 Gua asa, ke tioko varigara ni ri ka manege rua apositolo sari doduru tie te Zisu, meke zamai rini, “Lopu leana si pude veko pania gami sa tinarae koa sa zinama te Tamasa meke tupiti doduru rane pa hihia ginani.
3 Ke gua asa, kasa turaṉamami, mi vizati ka zuapa tie koa gamu saripu ta siṉie nia sa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope, meke na ginilagilana lohina[d]. Kote va turui gami si arini pude kopu nia sa tinavete va hihia ginani.
4 Ba gami si mami soto mo pa vinaravara, meke pa tinaraena sa zinama te Tamasa,” gua si arini.

5 Meke va egoa ri doduru tie te Zisu sa binalabala tadi na
apositolo, ke vizati rini sarini hire: e Sitivini, sapu na tie
ṉiṉirana pa rinaṉeraṉe, meke ta siṉie nia sa Maqomaqo
Hope; meke ari Pilipi, e Porokorasi, e Nikano, e Taimoni, e
Pamenasi, meke e Nikolasi sapu na tie Zenitailo pa Anitioki,
sapu ele kekere la pa linotu Ziu sipu lopu ele lulia sa se
Karisito.
6 Beto hoi, si turaṉa la ni rini sarini koari na apositolo,
meke va opo ni limadi meke varavara ni rini.

7 Gua asa, ke ta tozi urahae la sa Inavoso Leana te Tamasa,
meke lopu sana soku laladia sari na tie pu va hinokaria,
meke lulia se Karisito. Meke sokudi rina hiama si va tabea
na lulia tugo sa tinaraena sa rinaṉeraṉe koe Karisito.

Tuqe Vagia Rini se Sitivini

8 Ego, se Sitivini si siṉia na tataru variharupi meke na
ṉiniraṉira te Tamasa, ke evaṉi sa sari na tinavete variva
magasa nomanomadi koari na tie.
9 Ba kaiqa rina tie pu somanadi koasa sinaqoqi[d] tadi na
tie ta rupahadi, saripu na tie sapu mae guadi pa vasileana
Saerini, meke Alekezadaria, meke arini tugo pu mae guadi
pa pinaqaha popoa pa Silisia, meke Esia[d], si podalae tokea
rini se Sitivini.
10 Ba sa Maqomaqo Hope si ponia ṉiniraṉira na ginilagi-
lana lohina se Sitivini, pude zama, ke lopu boka va kari pani
rini sari nana zinama.
11 Gua asa, ke sovutu golomi rini sari kaiqa tie pude zama
guahe: “Ele avosia gami sapu zama va kaleana la ia Sitivini
sa Tamasa, meke se Mosese,” gua.
12 Meke va gevuri rini sari na tinoni, meke sari na koimata
tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae
te Mosese. Meke tuqe vagia rini se Sitivini, meke turaṉa
nuquru la nia rini si asa koasa Sanihiderini sa puku tie
varipitui tadi na Ziu.
13 Beto hoi, si vagi i rini sari kaiqa tie va sosode kokohadi,
sapu zutu kokoha ia si asa, meke zama guahe: “Sa tie hie si
tale zama va karia mo sa sa nada Zelepade[d] hope, meke sa
Tinarae te Mosese.
14 Ele avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: ‘Se Zisu
pa Nazareti si kote huara pania sa Zelepade hie, meke kote
hobei Sa sari na nada hahanana vinahesi saripu ta podalae
mae koe Mosese!’ gua,” gua si arini.
15 Meke doṉo totoa ri doduru pu somana koasa puku
tie varipitui se Sitivini, meke dogoria rini sa isumatana si
ṉedala gua tu na isumata mateana.

7

Sa Zinama te Sitivini

1 Meke nanasia sa n̲ati hiama kenukenue se Sitivini,
“Vegua, hinokara sari d̲oduru gua pu zutu nigo rini hire?”
gua si asa.
2 Meke olan̲a la se Sitivini, “Kasa tasiqu na tamaqu, mi
avoso mae koa rau. Sa Tamasa lavata si vata gilana pule
nia koe Ebarahami, sa tamada pukerane, sipu koa si asa pa
Mesopotemia totoso lopu ele la koa si asa pa Harani.*
3 Meke zama sa Tamasa, ‘Mu luaria sa mua popoa soti, na
mua butubutu, mamu la koasa popoa pu kaqu va dogoro
nigo Rau,’ gua si Asa.
4 Gua asa, ke taluarae se Ebarahami pa popoa tadi na
tie Kaladea, meke la koa pa Harani. Meke pa mudina tu
sa minate tanisa tamana, si tozi nia Tamasa si asa pude
rizu mae koa koasa popoa sapu korapa koa ia gamu hie
kamahire.*
5 Ba lopu hite ponia Tamasa si keke vasi pepeso koasa
popoa hie, keke vasi kabu pepeso ba lokari tugo. Ba sa vina
tatara te Tamasa si pude sa popoa hie si kaqu ta evan̲ae na
tinago te Ebarahami, meke tadi na tutina sa vugo repere,
totoso lopu ele ari tuna tu se Ebarahami.*
6 Zama guahe sa Tamasa koe Ebarahami, ‘Sari tutimu goi
si kote la koa na tie karovodi pa keke votiki popoa, meke
kote koa tava pinausu, na ta n̲on̲ovala si arini koari ka made
gogoto vuaheni.*
7 Beto hoi, si kote va kilasia Rau sa butubutu pu va
pinausudi rini, meke kote vura taloa si arini koasa popoa
asa, meke kote tiqe mae koa ia rini sa popoa pu kote poni
ni Rau, pude di va lavatau tani,’ gua sa Tamasa.*
8 Beto asa si tiqe vata magua [d] Tamasa se Ebarahami, pude
na vina gilagilana sa Nana tinokotokoro koasa Nana vina
tatara, gua. Gua asa ke e Ebarahami ba magua tugo se
Aisake, sipu ka vesu ranena podo gua; meke e Aisake ba
magua tugo se Zekopi, meke e Zekopi ba magui tugo sari ka
manege rua tuna koreo, sapu sari ka manege rua tamada
gita pukerane.*
9 Meke konokono nia ri kasa tiatamada gita se Zosepa sa
tasidia soti, ke holuholu nia rini si asa pude la koa pinausu
pa Izipi, gua. Ba koa koe Zosepa sa Tamasa,*

---

* **7:2** Zen 12:1 * **7:4** Zen 11:31, 12:4 * **7:5** Zen 12:7, 13:15, 15:18, 17:8 * **7:6** Zen 15:13-14 * **7:7** Ekd 3:12 * **7:8** Zen 17:10-14, 21:2-4, 25:26, 29:31 kamo hinia 35:18 * **7:9** Zen 37:11, 39:2,21, 45:16

10 ke harupia Sa si asa koari doduru nana tinasuna. Poni
nia Tamasa koa sa sa ginilagilana lohina, ke boka ta qetue
si asa koe Pero, sa baṉara pa Izipi. Meke va evaṉae nia na
qavuna sa se Zosepa pa popoa Izipi, meke koasa nana vetu
baṉara.
11 Meke raza si keke soṉe nomana pa doduruna Izipi meke
Kenani. Koa tasuna hola sari na tie, meke loke vasina vagi
ginani sari kasa tiatamada pa totoso asa.
12 Totoso avoso nia Zekopi sapu pa Izipi si koa ginani, gua,
si garunu lani sa sari na tiatamada gita. Asa sa dia inene
kekenu pude la pa Izipi si arini.
13 Meke koasa dia inene vina rua sipu la rini pa Izipi, si
tiqe vata gilana pule nia se Zosepa koari kasa tasina koreo.
Meke pa totoso asa si gilani e Pero sari na tiena sa tatamana
te Zosepa.
14 Beto tu asa, meke tiqe tioko la ia Zosepa se Zekopi, sa
tamana, meke sari doduru tiena sa nana tatamana; ari ka
zuapa ṉavulu lima sari doduru.*
15 Ke tiqe taluarae gore la pa Izipi se Zekopi, vasina tu si
koa sa meke tiqe mate; asa meke sari kasa tiatamada gita
ba mate tugo vasina.*
16 Meke sari na tomatedi rini si ta paleke pule la pa popoa
Sekemi, meke ta veko koasa lovu ta horena pa patu, sapu
holu nia kaiqa poata e Ebarahami koari na butubutu te
Hamoa pa Sekemi.*
17 Sipu tata sa totoso pude va gorevura ia sa Tamasa sa
Nana vina tatara koe Ebarahami, si ele soku lala dia sari na
tie tadigita pa Izipi.*
18 Beto hoi, si baṉara hobe si keke votiki baṉara pa Izipi,
sapu lopu hite gilana hokaria sa guguana e Zosepa.
19 Ke ṉoṉovali sa sari kasa nada butubutu, meke veko ni
tinarae sa sari kasa tiatamada, pude va vura pani sari na
dia koburu haha pude va matei, gua.*
20 Pa totoso asa si podo se Mosese, meke keke koburu
tolavaena hola si asa. Ka ṉeta sidara si kopu nia ri karu
tiatamana si asa pa dia vetu kinoa.*
21 Meke totoso tava vura taloa sa pa dia vetu, si pudiki
vagia sa tuna vineki e Pero si asa. Ke pausia sa, meke kopu
gunia na tuna soti sa si asa.*
22 Tava tumatumae se Mosese koari doduru tinumatumae
pa Izipi, meke keke tie bokabokana si asa pa zinama, meke
pa tinavete.

---

* **7:14** Zen 45:9-10,17-18, 46:27 * **7:15** Zen 46:1-7, 49:33 * **7:16** Zen 23:3-16, 33:19, 50:7-13; Zos 24:32 * **7:17** Ekd 1:7-8 * **7:19** Ekd 1:10-11,22 * **7:20** Ekd 2:2 * **7:21** Ekd 2:3-10

23 Meke sipu made n̲avulu vuahenina se Mosese, si
balabala ia sa pude ene la hopiki ni sari kasa turan̲ana,
sapu sari na tie Izireli.*
24 Dogoria sa sapu korapa sekea keke tie Izipi si keke tie
Izireli, ke la toka nia sa sa tie Izireli, meke seke va matea sa
sa tie Izipi.
25 Balabala se Mosese sapu gina kote gilania ri na tie Izireli
sapu kote tavetavete nia Tamasa si asa pude vata rupahi si
arini, gua, ba lopu boka tumae nia tu rina tie Izireli sapu
gua asa.
26 Pa koivugona, si dogori sa si karua tie Izireli, korapa
varipera. La norei sa sari kara, meke zama, 'Karua, gamu
kara si keke tiena mo, ke lopu varipera,' guni sa.
27 Ba keke ari kara sapu komitina sa turan̲ana, si tupele
pania sa se Mosese, meke zama, 'Esei va turu igo si agoi
pude na koimata, meke na tie vilavilasa koa gami?
28 Hiva va mateau goi si rau? Kekeno̲no gua sapu va
matea goi sa tie Izipi norae?' gua si asa.
29 Sipu avosia tugo Mosese sapu gua asa, si govete si asa,
meke la koa na tie karovona pa popoa Midiani. Varihaba si
asa vasina, meke podoi sa si karua koburu koreo.*
30 Meke sipu hola made n̲avulu vuaheni, si vura koa sa pa
soloso qega pa toqere Saenai si keke mateana sapu guana
huruno̲u nika pa keke huda hite.*
31 Totoso dogoria Mosese sa huruno̲u, si magasa hola si
asa, ke ene tata la si asa pude la vilitia gua. Ba avosia sa sa
mamalaino̲ina sa Tamasa sapu zama guahe:
32 'Arau sa Tamasa tadi na tiatamamu pukerane; sa
Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi,' gua si
Asa. Matagutu hola se Mosese, ke lopu hiva voriti dono̲ la
si asa.
33 Meke zama la ia Tamasa si asa, 'Mu va gore pani sari
na sadolo pa nenemu, sina hopena sa vasina sapu turua goi
sana.
34 Ele dogoria Rau sa tinasigiti tadi na Qua tinoni pa Izipi
koasa n̲inovaladi rini. Ele avosia Rau sa dia kinabo alili,
ke gore mae si Rau pude vata rupahi. Gua asa, ke mu mae
si agoi, pude Maqu garunu pule la nigo pa Izipi,' gua sa
Tamasa.
35 Asa tugo se Mosese sapu kilua rini, meke zama ia ri,
'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, na tie vilavilasa
koa gami?' gua. Garunu pule la nia Tamasa si asa pude
na dia koimata, meke pude vata rupahi sa si arini. Evan̲ia

* **7:23** Ekd 2:11-15 * **7:29** Ekd 18:3-4 * **7:30** Ekd 3:1-10

Tamasa sapu gua asa koasa tinokae tanisa mateana pu vura koasa nika pa huda.*

36 La turaṉa vura ni Mosese sari na tie Izireli pa Izipi, meke taveti sa sari na tinavete variva magasadi pa Izipi, pa Kolo Ziṉara, meke pa soloso qega, koari ka made ṉavulu vuaheni.*

37 Asa tugo se Mosese pu tozi ni sari na tie Izireli, ‘Kote garunu atu nia Tamasa koa gamu si keke poropita gugua arau, sapu kote keke mo ari na turaṉamia soti,’ gua si asa.*

38 Somana mo se Mosese koari na tie Izireli, sapu sari na tiatamada, totoso koa varigara rini pa soloso qega. Meke e Mosese tugo mo si koa somana koasa mateana pu vivinei koa sa pa toqere Saenai. Vasina vagia sa sa tinarae toana te Tamasa, meke tiqe va kamo mae ia koa gita.*

39 Ba korodia va tabea tu ri na tiatamada gita si asa, ba kilua tu rini, meke okoro hiva pule latu pa Izipi sari bulodia.

40 Ke tepa ia tu rini se Eroni, ‘Taveti kaiqa nada tamasa pude turaṉa gita. Ura lopu gilania gita na sa si ta evaṉa koe Mosese, sa tie sapu ele turaṉa vurani gita pa Izipi,’ gua si arini.*

41 Ke pa totoso asa si tavetia rini si keke beku bulumakao, meke koasa si va vukivukihi la rini. Meke va lavatia rini pa inevaṉa qetuqetu sa beku, sapu tavetia rini pa limadia soti.*

42 Gua asa, ke veko pani Tamasa si arini, meke va maluara la i Sa pude di vahesi sari na pinopino pa Maṉauru, gua sapu ta kubere koari na poropita, sapu guahe:
‘Gamu kasa na tinoni pa Izireli!
Koe sei va vukivukihi la si gamu koari ka made ṉavulu
vuaheni pa soloso qega? Koa Rau?*
43 Lokari! Sa ipi vina vukivukihi tu te tamasa Moleki
si palekia gamu pa mia vinahesi,
meke sa bekuna tu e Ripani,
sa mia tamasa pinopino.
Sari na beku tu arini pu taveti gamu pude vahesi.
Gua asa, ke kote garunu taloani gamu Arau pa tinaraovo[d]
la pa kali la pa Babiloni,’ gua sa Tamasa.

44 Sari kasa tiatamada pukerane si koa turaṉia rini sa Ipi Hopena te Tamasa[d], sapu sa vina sosodena sa sinomana te Tamasa koa rini pa soloso qega. Ta kuri sa Ipi Hopena asa koasa kineha sapu gugua hiva nia sa Tamasa, sapu ele va dogoro nia Sa koe Mosese.*

---

* **7:35** Ekd 2:14 * **7:36** Ekd 7:5, 14:21; Nab 14:33 * **7:37** Diut 18:15,18 * **7:38** Ekd 19:1 kamo hinia 20:17; Diut 5:1-33 * **7:40** Ekd 32:1 * **7:41** Ekd 32:2-6 * **7:42** Em 5:25-27 * **7:44** Ekd 25:9,40

45 Sa Ipi Hopena asa, si tago vari tetei nia ri na tiatamada
pukerane, meke pa totoso te Zosua, si palekia rini si asa,
totoso la zukuru taloa ni rini sari na butubutu huporodi
pa kenudia rini. Vagia rini sa popoa hie, totoso va kilasi
Tamasa sari na butubutu huporodi sara. Meke kopu nia rini
sa Ipi Hopena asa pa popoa hie, osolae kamoa pa totoso te
Devita.*
46 Qetu nia Tamasa se Devita, ke tepa ia Devita si pude
mani kuria si keke Zelepade tanisa Tamasa te Zekopi, gua.*
47 Ba e Solomone tu si kuri poni nia sa Zelepade asa.*
48 Ba sa Tamasa Ululuna Hola si lopu koa pa vetu sapu ta
kuri pa lima tie. Ura guahe si zama nia sa Tamasa koa ke
poropita:
49 'Sa Maṉauru si na Qua habohabotuana Baṉara,
meke sa popoa pepeso si Qua hakehakeana nene.
Na vetu vea guguana si kote tavete poni Nau gamu?
Pavei kote koa sa Qua vetu magomagogosoana?*
50 Vea, lopu sa limaqu tu taveti sari doduru vina podaka
hire?' gua sa Tamasa."
51 Meke zama pule se Sitivini, "Tie tasuna sisigiti, meke
na tie lopu ta magu pa bulomia si gamu*; lopu boka avosia
gamu sa zinama te Tamasa. Gamu si kekeṉoṉo gua tugo
rina tiatamamia, sina tale etulia mo gamu sa Maqomaqo
Hope.*
52 Hokara loke poropita sapu lopu ta ṉoṉovala koari na
tiatamamia, kamo koa rini pu matei rini pu koroto nia sa
minae tanisa Nabulu Toṉoto, sapu se Zisu. Kamahire gamu
kasa tugo hire si qoraqora nia, na va matea sa tie toṉoto
Asa.
53 Gamu kasa tugo si vagina sa Tinarae te Tamasa, sapu
mae guana koari na mateana, meke gamu kasa tugo si
sekena sa Tinarae asa!" gua si asa.

Ta Gona Patu se Sitivini

54 Totoso avosia ri kasa pu somana koasa Sanihiderini sa
zinama te Sitivini, si ta ṉaziri hola dia meke garata livodi si
arini.
55 Ba se Sitivini sapu ta siṉie nia sa Maqomaqo Hope, si
doṉo sage pa Maṉauru, meke dogoria sa sa ṉinedalana sa
Tamasa, meke se Zisu sapu turu pa kali mataona sa Tamasa.

---

* **7:45** Zos 3:14-17 * **7:46** 2 Samuela 7:1-16; 1 Koron 17:1-14 * **7:47** 1 Baṉ 6:1-38; 2 Koron 3:1-17 * **7:49** Ais 66:1-2 * **7:51** Poza i sa si arini na tie lopu ta magu pa bulodia si arini, gugua rina tie Huporo si arini. Mi doṉo la pa Zer 9:26, meke Izk 44:7. Sa tie ta magu si lulia sa vinariva egoi te Ebarahami, koe Zihova. * **7:51** Ais 63:10

56 Ke zama si asa, “Dotu! Dogoria rau sa Maṉauru si ta
tukele, meke sa Tuna na Tie si turu pa kali mataona sa
Tamasa,” gua si asa.
57 Sipu avosia tugo rina tie koasa Sanihiderini sapu gua
asa, si kukili si arini, meke tukui rini sari na taliṉadia, meke
haqala la tuqe vagia rini si asa.
58 Tuqe vagia rini meke ririhi vura nia rini si asa pa valena
sa popoa Zerusalema, meke podalae gona nia patu rini. Sari
na tie va sosode pu gona ia, si va gore vekoi rini sari na dia
poko pa kapa nenena keke tie vaqura, pozana si e Saula.
59 Meke sipu korapa gona ia rini, si varavara guahe se
Sitivini: “Kei Zisu, Baṉara, mu vagia sa maqomaqoqu,” gua
si asa. 60 Beto si kokotuṉu gore si asa, meke velavela guahe:
“Kei Baṉara, Mu lopu zutu nia koa rini sa dia sinea hie!”
gua si asa. Beto meke luaria sa sa siniṉo.

8

Noṉovalia Saula sa Ekelesia

1-3 Meke koa nana se Saula vasina, meke va ego ia sa sa
minate te Sitivini. Podalae tugo pa rane asa, si ta ṉoṉovala
va kaleana sa ekelesia pa Zerusalema. Kaiqa rina tie madidi
pu lulia sa hiniva te Tamasa, si la takatakala na kabo va
ululae, meke pomunu nia rini sa tinina e Sitivini.
Ba se Saula si podalae huaria sa sa ekelesia. La ene
vetuvetu si asa meke hatai sari na tie, meke ririhi vura ni
sa sari doduru palabatu na barikaleqe pu va hinokaria se
Karisito, meke vekoi sa pa vetu varipusi si arini. Ke sari
doduru tie te Zisu si ta hurakatae lamae pa doduruna sa
popoa Ziudia meke Sameria. Sari na apositolo mo si koa
hola pa Zerusalema.*

Ta Tarae pa Sameria sa Inavoso Leana

4 Arini pu ta hurakatae la mae, si la tarae nia rini sa
inavosona e Zisu Karisito koari vasina pu kamo la rini.
5 Keke arini si e Pilipi*. La si asa koasa vasileana nomana
pa Sameria[d], meke tarae nia sa vasina sa guguana sa
Karisito sapu e Zisu.
6-7 Totoso dogori tugo rini sari na tinavete variva maga-
sadi pu evaṉi sa, si va avoso hola sari na puku tinoni koasa
nana tinarae. Ura gagaemana sari na tomate kaleadi totoso
hipuru pani sa sarini koari soku tie. Meke soku saripu mate
limadi na nenedi meke na ike, si ta salaṉa tugo.
8 Ke qetuqetu hola sari na tiena sa vasileana asa.

---

* **8:1-3** TTA 22:4-5, 26:9-11 * **8:5** Se Pilipi hie si keke tie pu ta vizatana (TTA 6:5) pude kopu ni na va hihia i sari na poata koari na naboko.

9 Ego, koa seunae vasinahite vasina si keke tie vakuvakutae, pozana si e Saimone. Hoke magamagasa nia rina tie Sameria si asa koari nana tinavete variva magasadi pu hoke taveti sa koari nana potana. Hoke vahesi pule nia si asa, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua.
10 Doduru tie, hiteke na lavata pa popoa Sameria si va avoso la koa sa, meke zama, "Sa tie hie si na n̲iniraṇira te Tamasa, sapu ta pozae 'Na N̲iniraṇira Lavata'," gunia rini si asa.
11 Va avosia rini si asa, sina ele seunae hola si va magasi sa si arini koasa nana potana.
12 Ba sipu va hinokaria rini sa Inavoso Leana te Pilipi koasa guguana sa Binaṇara te Tamasa, meke sa pozana e Zisu Karisito, si ta papitaiso sari doduru.
13 Se Saimone ba va hinokaria tugo meke ta papitaiso. Beto asa si lulia lamae sa se Pilipi, na magamagasa ni sa sari na tinavete variva magasadi, pu dogori sa koe Pilipi.

14 Avoso nia rina apositolo pa Zerusalema, sapu ele va hinokaria rina tie pa Sameria sa Inavoso Leana, ke garunu la ni rini sari Pita e Zone.
15 Meke sipu kamo pa popoa Sameria sari kara, si varavara ni ri kara sarini pu va hinokara, pude di vagia sa Maqomaqo Hope, gua.
16 Sina ta papitaiso mo pa pozana e Zisu sa Baṇara si arini, ba lopu ele vagia rini sa Maqomaqo Hope.
17 Ke va oponi limadi ri Pita e Zone si arini, meke tiqe vagia rini sa Maqomaqo Hope.

18 Dogoria e Saimone sa tie vakuvakutae sapu sari na tie pu va oponi limadi rina apositolo, ari Pita e Zone, si vagia rini sa Maqomaqo Hope. Ke hiva poni ni poata sa sari kara,
19 meke zama si asa, "Poni nau sa n̲iniraṇira sana, pude saripu va oponi limaqu rau, si kote vagia tugo sa Maqomaqo Hope," gua si asa.

20 Ba olaṇa la koasa se Pita, "Mamu tava kilasa pa Heli turaṇi sari na mua poata sara! Sina balabala ia goi sapu boka holu nia poata goi sa vinariponi te Tamasa!
21 Namu na loke mua hinia hokara si agoi koasa tinavete pu korapa nia gami hie, sina sa bulomu si lopu toṇoto pa keṇuna sa Tamasa.
22 Mu kekere koasa kinaleana hie, mamu varavara la koa Sa Baṇara. Hokara kote taleosae sa inokoro kaleana pa bulomu.
23 Ura gilania rau sapu siṇia na kinonokono sa bulomu, meke korapa ta pusi koasa mua kinaleana si goi," gua si asa.

24 Meke olaṉa se Saimone, “Varavara nau koasa Tamasa,
pude mani lopu ta evaṉa koa rau, gua sapu zama nia goi
sana,” gua si asa.
25 Meke sipu beto helahelae vura nia rini sa guguana e
Zisu, meke tarae nia rini sa zinama tanisa Baṉara, si kekere
pule la dia pa Zerusalema sari kara. Tarae tokele nia rini
sa Inavoso Leana tanisa Baṉara, koari na vasivasileana pa
Sameria, koasa dia inene pule.

Pilipi meke sa Tie Itiopia

26 Keke mateana te Tamasa si la koe Pilipi, meke zama
guahe: “Mu topue ene la gua pa kali matao* koasa siraṉa
sapu ene gua pa Zerusalema, meke la gua pa Qaza,” gua si
asa. Na siraṉa sapu ene gua pa qega si asa.
27 Ke topue la gana se Pilipi. Meke pa korapana sa
nana inene la si dogoria sa si keke tie* Itiopia. Na
koimata arilaena si asa, meke na nabulu pu kopu ni sari na
tinagotago arilaedi; na qolo na siliva na gua, tanisa baṉara
maqota* pa Itiopia. Sa koimata hie si ele la somana pa
vinahesina sa Tamasa pa Zerusalema.
28 Na korapa koi pule nana pa nana totopili. Meke habotu
titiro tokelia sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea.
29 Meke zama ia sa Maqomaqo Hope se Pilipi, “La, mamu
ene kapae tata koasa totopili sana,” gua si asa.
30 Ke haqala tata la koasa totopili se Pilipi, meke avosia
sa sapu korapa tiroa sa sa kinubekubere tanisa poropita
Aisea, ke nanasa la ia sa, “Gilania tugo goi ginuana sapu
gua korapa tiroa goi sana?” gua se Pilipi.
31 Meke olaṉa sa tie, “Vegua meke kote boka gilania rau,
be loke tie va bakalia koa rau?” gua si asa. Ke tiokia sa se
Pilipi pude la suraṉa luli koasa pa totopili.
32 Sa kinubekubere te Aisea sapu tiroa sa si guahe:
“Kekeṉoṉo gua tugo na sipi[d] si Asa,
sapu ta turaṉa la pude tava mate,
meke gua tugo na lami pa kenuna sa tie kotokoto sipi si Asa,
sapu lopu hite kulu,
lopu hite zama nia Sa si keke zinama.*
33 Tava kurekure si Asa koari na ṉinovaṉovala,
meke lopu ta tokae totosona ta pitu hoboro si Asa.
Esei boka zama nia sa ginore tuti Tanisa?
Ura ta vagi taloa pa pepeso sa nana tinoa,” gua.

---

* **8:26** Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. * **8:27** Sa tie Itiopia hie si na tie ta puzalana. Pa tinarae tadi na tie Ziu si lopu tava malumu sa tie ta puzalana pude somana pa korapa Zelepade, ba Zisu si va malumi sari doduru tie pu va hinokara. * **8:27** Sa zinama baṉara maqota koari na tie pa Itiopia si Kadesi. * **8:32** Ais 53:7-8

34 Meke nanasia sa tie se Pilipi, “Esei si gunia sa poropita
hie? Telena mo? Ba keke votiki tie tu?” gua si asa.
35 Meke tiqe vivinei se Pilipi koa sa. Podalae nia sa sa
vivinei koasa tiniro pu tiroa sa tie, meke va bakala la nia sa
koasa sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu.
36 Meke pa korapana la sa dia inene pa siraṉa, si kamoa ri
kara si keke vasina sapu koa ia sa kolo, ke zama la koe Pilipi
sa tie, “Ego, hie si sa kolo. Vegua, lopu boka ta papitaiso si
rau?” gua si asa.*
38 Meke va nosoa sa tie sa totopili, ke gore la pa kolo sari
kara Pilipi, meke papitaiso ia Pilipi si asa. 39 Sipu popa sage
pule mae pa kolo sari kara, si hinoqa turaṉa taloa nia sa
Maqomaqona sa Baṉara se Pilipi, ke lopu dogoro pulea sa
tie si asa, ba hola taloa nana sa tie. Qetuqetu hola si asa.
40 Ba se Pilipi si la kamo tu pa popoa Asidodi[d]. Meke ene
tarae nia sa sa Inavoso Leana koari doduru vasileana osolae
kamo tu pa Sizaria.

9

Sa Kinekere Te Saula
(Tinavete 22:6-16, 26:12-18)

1 Ba se Saula si korapa hoda la ia tu sa nana zinama
va matamatagutu pude va matei sari na disaepeli tanisa
Baṉara. La si asa koasa ṉati hiama kenukenue,
2 meke tepa vagi sa sari na leta la koari na koimata koari
na sinaqoqi pa Damasikasi, pude be dogori sa sarini pu lulia
sa Siraṉa tanisa Baṉara, palabatu meke barikaleqe, si pude
mani tuqe vagi, meke pusi la ni pa Zerusalema, gua.
3 Ba pa korapana sa nana inene la pa Damasikasi, sipu
tata kamo la ia sa sa vasileana, si malara va hodaka mae pa
Maṉauru si keke kalalasa ṉiṉirana, meke gona la koa sa.
4 Hoqa gore nia pa pepeso si asa, meke avosia sa si keke
mamalaiṉi sapu zama guahe: “Saula, Saula, na vegua ke
ṉoṉovalau goi?” gua.
5 Meke nanasa la se Saula, “Baṉara, esei si Goi?” gua si
asa.
Meke olaṉa sa Baṉara, “Arau Zisu tugo, sapu korapa
ṉoṉovalau goi.
6 Ego, turu, mamu la koasa vasileana Damasikasi, meke
vasina tu si kote ta tozi nia goi gua sapu kaqu tavetia goi,”
gua se Zisu.

---

* **8:36** Sari na zinama hire si soto la koari kaiqa Kinubekubere Hope pukerane,
37 Meke olaṉa se Pilipi, “Be raṉea goi pa doduru bulomu si mamu ta papitaiso, gua”

7 Sari doduru pu luli koe Saula si turu noso, meke lopu hite
kulu. Ura avosia mo rini sa mamalaiṉi, ba lopu ta dogoro
sa tiena.
8 Meke turu sage se Saula, meke va vaṉuni matana gua,
si lopu boka dodogorae si asa, ke taṉinia mo rini limana,
meke turaṉa la nia pa Damasikasi.
9 Ka ṉeta rane si lopu dodogorae se Saula, meke lopu hite
hena na napo si asa.
10 Ego, pa Damasikasi si koa nana si keke disaepeli, pozana
si e Ananaeasi. Meke zama koa sa sa Baṉara pa korapa nana
dinogodogorae, “Ananaeasi,” gua si Asa.
“Hiera si rau Baṉara,” gua se Ananaeasi.
11 Meke zama la koa sa sa Baṉara, “Mamu ene la gua pa
siraṉa sapu pozana ‘Siraṉa Toṉoto.’ Mamu la koasa vetu
te Ziudasi, mamu la nanasa nia si keke tie mae guana pa
Tasisi, pozana si e Saula. Korapa varavara si asa.
12 Meke ele dogoria sa pa nana dinogodogorae si keke tie
pozana si e Ananaeasi, sapu nuquru la pa vetu vasina koasa,
meke va opo nia limana sa si asa, pude mani dodogorae
pule,” gua.
13 Ba olaṉa la se Ananaeasi, “Baṉara, soku tie ele tozia
guguana sa tie sana, sapu ṉoṉovala sisigiti i sa sari na tie
Tamugoi pa Zerusalema.
14 Meke sapu mae nia sa hie, si na vagi ṉiniraṉira si
asa koari na ṉati hiama, pude pusi vagi sari doduru pu
vahesigo,” gua.
15 Ba olaṉa sa Baṉara, “Mu la, ura ele vizatia Rau si asa
pude tarae nia sa Pozaqu koari na tie Zenitailo, koari na dia
baṉara, meke koari na tie Izireli.
16 Meke kote va dogoro ni Rau koa sa sari doduru gua pu
kote ta sisigiti ni sa pa ginuaqu Rau,” gua sa Baṉara.
17 Ke topue la se Ananaeasi, meke la kamoa sa sa vetu
vasina koa se Saula. Meke va opo nia limana sa se Saula,
meke zama se Ananaeasi, “Saula, tasiqu, sa Baṉara Zisu
sapu vura koa goi pa siraṉa totoso korapa ene mae goi, si
garunu mae nau koa goi si rau, pude va opo nigo limaqu,
pude mu dodogorae pule, meke pude mu ta siṉie nia sa
Maqomaqo Hope,” gua si asa.
18 Pa totoso tugo asa si hoqa palae si keketoṉa sapu
kekeṉoṉo gua na kapu igana pa matana e Saula, meke tiqe
dodogorae pule, ke turu si asa, meke ta papitaiso.
19 Beto asa si tiqe henahena si asa, meke ṉiṉira pule.

Tarae se Saula pa Damasikasi

Koa paki se Saula kaiqa rane koari na tie te Zisu pa
Damasikasi.

20 Meke la si asa koari na sinaqoqi[d], meke podalae tarae
nia sa sapu e Zisu si na Tuna Tamasa, gua.
21 Meke magasa sari doduru pu avosona sa, meke zama,
“Lopu asa tu sa tie sapu ṉoṉovaladi sari na tie pu vahesia
se Zisu pa Zerusalema? Lopu asa tu si mae nia sa, pude
pusi vagi sari na tie te Zisu, meke turaṉa la ni koari na ṉati
hiama?” gua si arini.
22 Ba ṉiṉira lala nana tu sa tinarae te Saula, meke va
pupuhi sa sari na tie Ziu pu koadi pa Damasikasi koari na
nana vina sosode, sapu e Zisu tugo sa Karisito.
23 Meke sipu hola soku rane, si kuhana nia ri na tie Ziu
pude va matea se Saula.*
24 Ba kaiqa tie si tozi vura nia koe Saula sa dia kinuhana.
Kopu totoko ni rini sari na sasada barana sa vasileana, boṉi
na rane, pude va matea gana gua.
25 Ba turaṉia ri nana disaepeli se Saula keke boṉi, meke
va vuraia pa keke lopana sa gobana sa vasileana, meke va
isu gorea rini pa keke huneke nomana.

Koa pa Zerusalema se Saula

26 Meke sipu la pa Zerusalema se Saula, si podekia sa pude
la somana koari na tie te Zisu. Ba matagutu nia rini si asa,
sina lopu va hinokaria rini sapu keke koari na tie te Zisu si
asa.
27 Ke la se Banabasi koasa, meke turaṉa la nia koari na
apositolo. Va bakalia Banabasi koa rini sapu tutuvia Saula
se Zisu pa siraṉa, meke sapu ele zama koasa se Zisu. Tozia
tugo sa koa rini, sapu gua ele tarae va mataqara nia Saula
pa Damasikasi sa pozana e Zisu.
28 Gua asa, ke tiqe koa somana koa rini se Saula, meke
ene la mae pa popoa Zerusalema, meke tarae va mataqara
nia sa sa pozana sa Baṉara.
29 La zamai, na tokei sa sari na tie Ziu pu zama nia sa
zinama Quriki, ba podekia rini pude va matea si asa.
30 Totoso avoso nia ri na tie te Zisu sapu gua asa, si turaṉa
gore la nia rini pa Sizaria se Saula, meke va taloa la ia rini
pa Tasisi si asa.
31 Gua asa, ke loke ṉinovaṉovala si koa koasa ekelesia
pa doduruna Ziudia, Qaleli, meke pa Sameria. Ṉiṉira meke
toqolo va noma sa ekelesia pa korapa tinokae tanisa Maqo-
maqo Hope, meke toa sa ekelesia pa korapa pinamaṉana sa
Baṉara.

La pa Lida meke pa Zopa se Pita

32 Totoso ene la mae se Pita pude hopiki ni sari tie te
Tamasa koari hopeke vasidi, si la si asa pa vasileana Lida.

---

* **9:23** 2 Kor 11:32-33

33 Meke la dogoria sa vasina si keke tie pozana si e
Aeneasi, sapu mate kaiqa kukuru tinina. Ka vesu vuaheni
si eko la mo pa teqe si asa.
34 Meke zama la ia Pita si asa, “Aeneasi! Ele salaṉigo Zisu
Karisito si goi. Tekulu, mamu va tana ia sa mua teqe,” gua
si asa. Meke pa totoso asa si ta salaṉa se Aeneasi, ke tekulu
si asa.
35 Sipu dogoria rina tiena sa vasileana pa Lida, meke pa
raratana Saroni sapu gua ta evaṉa, si va hinokaria rini sa
Baṉara.
36 Meke koa nana pa vasileana Zopa si keke barikaleqe
sapu somana va hinokaria se Zisu, pozana si e Tabita. (Sa
pozana sa pa zinama Quriki si e Dokasi*.) Doduru totoso si
taveti sa sari na tinavete leadi, meke hoke variponi koari na
tie malaṉa.
37 Pa totoso asa si moho se Tabita meke mate, ke huvea
rini sa tinina, meke va ekoa rini pa lose panaulu.
38 Sina lopu seu pa Zopa sa vasileana Lida, ke sipu avoso
nia rina tie te Zisu sapu se Pita si koa nana pa Lida, gua, si
garunu la ni rini si karua tie, meke zama koe Pita, “Tataru
ni gami mamu tuturei mae koa gami pa Zopa,” gua si arini.
39 Ke luli se Pita koari kara. Totoso kamo rini si turaṉa
sage la nia rini si asa koa sa lose panaulu. Meke turu
varigara la koe Pita sari doduru nabonaboko, kabo si arini,
meke va dogoro ni rini koa sa sari na poko doduru, meke
kaiqa poko pule saripu piti i e Dokasi, totoso toana si asa.
40 Ba hitu vura ni e Pita sari doduru, meke kokotuṉu gore
si asa, meke varavara. Beto asa, si taliri la si asa koasa
barikaleqe matena, meke zama ia sa, “Tabita, tekulu!” gua
si asa. Va vaṉuni sa sari matana, meke sipu dogoria sa se
Pita, si tekulu si asa.
41 Meke taṉini vagia Pita sa limana meke toka nia sa
pude turu sage si asa pa nenena. Beto, si tioki sa sari kasa
nabonaboko meke sari doduru tie te Zisu pule, meke va
dogoro nia sa koa rini si asa, sapu ele toa pule tu.
42 Sa inavosona sa si ene pa doduruna sa vasileana pa
Zopa, meke soku tie si va hinokaria sa Baṉara.
43 Meke koa paki pa Zopa soku rane se Pita, koa keke tie
tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone.

10

Pita meke Koniliasi

* **9:36** Ginuana sa zinama Dokasi meke Tabita sina kurukuru sapu pozana “dia”.

1 Meke koa nana pa Sizaria si keke koari na koimata tana
keke qeto minate varipera tadi na tie Roma, sapu ta pozae
na “Puku minate varipera pa Itali”.
2 Na tie soto va nabu koa sa Tamasa, meke pamaṉa nia
meke vahesia sa meke sari nana tamatina sa Tamasa. Hoke
varitokae si asa koari na tie malaṉa, meke na tie varavara
tugo si asa.
3 Keke rane, padana ṉeta koloko veluvelu, si dogoro
bakalia sa si keke mateana te Tamasa sapu mae zama koasa,
“Koniliasi,” gua si asa.
4 Meke pa nana minatagutu si doṉo la se Koniliasi, meke
zama, “Baṉara, na sa si hiva nia Goi koa rau?” gua si asa.
Meke olaṉa la sa mateana, “Sari na mua vinaravara, na
mua tinavete leadi koari na tie malaṉa, si ele avosi, na
dogori sa Tamasa, ke korapa ta balabala koa Sa si goi.
5 Ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la turaṉa mae nia
si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita.
6 Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu
kurukuru, sapu e Saimone pozana. Sa nana vetu si tata pa
masa,” gua sa mateana.
7 Meke sipu taluarae sa mateana pu zama koe Koniliasi,
si tioko vagi sa si karua nana nabulu, meke keke solodia
pu somana la aqa ginarunu koasa. Sa solodia asa si hoke
vahesia tugo sa Tamasa.
8 Tozi ni Koniliasi sari doduru tiṉitoṉa gua pu zama ni sa
mateana koasa, meke tiqe garunu lani sa si arini pa Zopa.
9 Meke pa koivugona, sipu korapa ene la rini pa siraṉa,
sapu tata kamo pa Zopa, si sage la pa batu vetu se Pita pa
manege rua koloko, pude la varavara.
10 Ovia se Pita, ke hiva henahena. Ba sipu korapa va na-
manama ginani sarini, si dogoria sa si keke dinogodogorae.
11 Dogoria sa sapu ta tukele sa maṉauru. Meke keketoṉa
sapu guana keke vaqara poko nomana, si isu nana koari ka
made iiona, meke gore mae kamo pa pepeso.
12 Voi pa korapana sa vaqara asa sari doduru votivotiki
kurukuru ṉame, na noki, meke na kurukuru tapuru.
13 Meke zama la si keke mamalaiṉi, “Pita, turu, mamu va
matei si hire, mamu henai,” gua.
14 Ba olaṉa se Pita, “Lokari Baṉara, namu lopu ele hite
henai rau sari na ginani bonidi gua hire,” gua si asa.
15 Meke zama sa mamalaiṉi pa vina rua totoso, “Mu lopu
poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,” gua si Asa.
16 Ka ṉeta totoso si ta evaṉa sapu gua asa, meke tiqe ta
hena sage pule pa maṉauru sa vaqara poko asa.
17 Meke sipu korapa nunala nia Pita ginuana sa nana
dinogodogorae, si la nanasa hata nia ri kasa pu garuni e

Koniliasi sa vetu vasina koa se Pita, ke la turu si arini pa sadana sa bara koasa vetu.
18 Titioko si arini, meke nanasa, “Vegua koa nana tani si keke tie pozana e Saimone Pita?”

19 Sipu korapa podekia Pita pude gilania ginuana sa nana dinogodogorae, si zama la koa sa sa Maqomaqo Hope, “Pita, ka n̲eta tie si korapa hata igo.
20 Tuturei turu, mamu gore la tutuvi. Mu lopu koromu, ba mamu luli koa rini, ura Arau garunu atu ni si arini,” gua si Asa.
21 Ke gore la se Pita koari kasa, meke zama, “Arau mo sapu nanasa hata nau gamu. Vegua, nasa sa n̲atina sa mia minae?” gua si asa.

22 Meke olan̲a sarini, “Gami si ta garunu koe Koniliasi, sa koimata tadi na tie varipera, pude mae koa goi. Keke tie leana si asa, sapu hoke vahesia sa sa Tamasa, meke ta pamaṉaena si asa koari doduru tie Ziu. Keke mateana te Tamasa garunia si asa pude mae hata igo si goi, pude la pa nana vetu, meke pude mani va avosi, gua saripu kaqu la zama ni goi, gua,” gua si arini.
23 Ke tioko va nuquri e Pita si arini, pude koa paki koa sa pa keke bon̲i.

Meke pa koivugona si taluarae se Pita, meke luli koa rini. Kaiqa rina tie te Zisu pa Zopa, ba somana luli tugo koe Pita.
24 Pa koivugona, si la kamo si arini pa Sizaria, vasina korapa aqa se Koniliasi, meke sari kasa turan̲ana, na nana baere pu ele ruvati sa.
25 Meke sipu tata nuquru la pa vetu se Pita, si la kokotun̲u pa nenena sa meke todon̲o va lavatia Koniliasi si asa.
26 Ba zama la se Pita koasa, “Mu turu, ura na tie mo si rau,” gua si asa.

27 Vivinei se Pita koa sa meke nuquru la pa vetu, meke dogoria Pita sapu soku hola sari tie pu korapa varigara aqa.
28 Ke zama la koa rini se Pita, “Ele gilana valeania mia gamu sapu hopena pa tinarae tamigami na tie Ziu si pude keke tie Ziu si la koa somanae, babe ene la hopiki nia si keke tie pa votiki butubutu. Ba ele va dogoro nau sa Tamasa, sapu lopu kaqu poza nia boni, na kaleana rau si keke tie.
29 Gua asa, ke sipu mae hata au gamu, si lopu hite koroqu si rau pude mae. Ke kamahire si hiva gilania rau, gua meke mae hata au gamu si rau,” gua se Pita.

30 Meke zama se Koniliasi, “Ka n̲eta rane ele hola, pa n̲eta koloko totoso gugua tugo hie, si koa varavara si rau pa qua vetu, meke vura mae turu va hodaka pa kenuqu rau si keke mateana sapu pokopoko keoro n̲edala.

31 Zama si asa, ‘Koniliasi, ele avosi Tamasa sari mua
vinaravara, meke ele gilani na balabala i tu Sa sari na mua
vinaritokae koari pu malaṉa;
32 ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la hata ia si
keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. Koa nana si asa
pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si
e Saimone. Tata pa masa sa nana vetu,’ gua si asa.
33 Gua asa, ke tuturei garunu atu tie si rau pude hata igo,
meke leana hola sapu boka mae si agoi. Ke hire si gami
doduru; ele mae varigara pa kenuna sa Tamasa pude va
avosia, sapu gua garunu nigo sa Tamasa pude mae tozia
koa gami,” gua se Koniliasi.

Sa Zinama te Pita

34 Meke podalae zama se Pita, “Kamahire tu tiqe gilania
rau sapu koe Tamasa si kekeṉoṉo mo si gita doduru tie.*
35 Sari doduru tie pu pamaṉa nia na vahesia sa Tamasa,
meke evaṉi rini gua saripu toṉoto, si qetuqetu ni Sa pude
poza ni Nana tie si arini.
36 Ele gilania mia gamu sa tinarae sapu garunu la nia sa
Tamasa koari na tie Izireli, sapu sa inavosona sa binule koe
Zisu Karisito, sa Baṉara tadi doduru tie.
37 Meke ele gilania mia gamu sapu gua ta evaṉa pa popoa
tadi na tie Ziu, podalae pa Qaleli pa mudina sapu tarae nia
e Zone Papitaiso sa pinapitaiso.
38 Meke ele gilania mia tugo gamu se Zisu pa Nazareti,
sapu ele va siṉi nia Maqomaqo Hope, meke ṉiniraṉira sa
Tamasa. Meke sapu ene la mae si Asa, meke taveti Sa sari
na tinavete leadi, meke salaṉi Sa saripu ta ṉoṉovala koari
na tomate kaleadi, sina koa koa Sa sa Tamasa.
39 Gami si na tie pu dogoro soti sari doduru tiṉitoṉa pu
evaṉi Sa pa Zerusalema meke koari doduru vasina pule pa
popoa tadi na tie Ziu, osolae poka nia na va matea rini si
Asa pa korosi.
40 Ba pa vina ṉeta rane si va turu pulea Tamasa si Asa pa
minate, meke vata dogoro pulea Tamasa si Asa koa gami.
41 Lopu pa doduru tie si vura Sa, ba koa gami mo pu ele
vizata gami sa Tamasa, pude na tie va sosode. Gami si hena
na napo turaṉia si Asa, sipu toa pule si Asa pa minate.
42 Meke garunu gami Sa si gami, pude la tarae koari na
tie, meke pude tozi vura nia koa rini sapu Asa tugo sapu ele
vizatia sa Tamasa, pude na tie varipitui koari na tie toadi
meke matedi.
43 Sari doduru poropita si huhukia mo si Asa pa dia
zinama, sapu sari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu

* **10:34** Diut 10:17

taleosae sari na dia sinea pa korapa ṉiniraṉira tanisa pozana Sa,” gua se Pita.

Vagia rina Zenitailo sa Maqomaqo Hope

44 Sipu korapa zama se Pita, si ta kamoe nia ri doduru pu avavoso koasa tinarae sa Maqomaqo Hope.
45 Meke magasa hola sari na tie Ziu pu va hinokaria se Zisu, saripu lulidi mae koe Pita pa Zopa, sina dogoria rini sapu koari na Zenitailo, ba variponi nia tugo Tamasa sa Maqomaqo Hope.
46 Ura avosi rini sari na tie Zenitailo sapu zama pa votiki vinekala, meke vahesia rini sa Tamasa. Ke zama se Pita,
47 “Sari kasa tie hire si vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo mo sapu ta evaṉa koa gita. Ke vegua? Sei kote boka hukati si arini pude ta papitaiso?” gua si asa.
48 Ke gua asa, si tozini Pita si arini pude di ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito. Meke sipu beto saripu gua hire, si tepa ia rini se Pita pude koa paki koa rini kaiqa rane.

11

Tozia Pita pa Zerusalema sapu gua Ta Evaṉa

1 Beto asa si avoso nia rina apositolo, meke rina tie te Zisu pa doduruna Ziudia, sapu ele va hinokaria ri kaiqa tie Zenitailo[d] sa zinama te Tamasa.
2 Gua ke totoso sage la se Pita pa Zerusalema, si arini pu va egoa sapu sari na tie Zenitailo pu va hinokaria sa zinama te Tamasa meke kekere, si kaqu ta magu, gua, si tokea rini se Pita. Zama si arini,
3 “Na vegua ke la si goi koari na tie pu lopu ta magudi, meke somana henahena koa rini?” gua si arini.
4 Meke va bakala valeania Pita koa rini podalae pa podalaena sapu gua ta evaṉa.
5 Zama si asa, “Totoso korapa varavara rau pa vasileana Zopa, si dogoria rau pa keke dinogodogorae si keketoṉa nomana, guana vaqara poko. Tava isu gore mae pa maṉauru si asa koari ka made iiona, meke mae gore kamo pa kapaqu.
6 Meke sipu la hopiki nia rau, si dogori rau pa korapana sari na kurukuru ṉame made nene, na kurukuru pinomodi, na noki, na kurukuru tapuru.
7 Meke avosia rau si keke mamalaiṉi sapu zama mae guahe koa rau, ‘Pita! Turu, mamu va matei si hire, mamu henai,’ gua.
8 Ba olaṉa la si rau, ‘Lokari Baṉara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire,’ gua si rau.

9 Ba zama pule tugo sa mamalaiṉi pu maena pa Maṉauru,
‘Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,’ gua.
10 Ka ṉeta totoso ta evaṉa sapu gua asa, meke tiqe ta hena
sage pule la pa Maṉauru sa vaqara poko asa.
11 Meke pa totoso tugo asa si mae kamo mo pa vetu pu
koa ia rau sari ka ṉeta tie pu garunu mae ni e Koniliasi pa
Sizaria.
12 Zama au sa Maqomaqo Hope si rau pude lopu koroqu,
ba luli la mo koa rini. Ke ari ka onomo tasiqu hire pu va
hinokaria se Zisu si luli au, meke la nuquru si gami pa vetu
te Koniliasi.
13 Meke tozini gami Koniliasi, sapu dogoria sa si keke
mateana turu nana pa nana vetu, meke zama la koa sa,
‘Koniliasi, mu garunu la tie pa vasileana Zopa, pude la hata
mae nia si keke tie pu koa vasina, pozana e Saimone Pita.
14 Asa tu kote atu tozia koa goi sa inavoso sapu kote ta
harupu nia agoi, meke sari doduru tie pu koa pa mua vetu,’
gua.
15 Meke sipu korapa zama rau koa rini, si kamo mo koa
rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu kamo koa
gita pa pinodalaena.
16 Ke tiqe balabala ia rau sapu gua zama nia sa Baṉara,
sapu guahe: ‘E Zone si papitaiso nia sa kolo, ba gamu si kote
ta papitaiso nia sa Maqomaqo Hope,’ gua.*
17 Ke bakalana mo sapu e Tamasa si ponia koari na tie
Zenitailo sa vinariponi sapu kekeṉoṉo puta gua mo pu
ponini gita Sa, totoso va hinokaria gita se Zisu Karisito sa
Baṉara. Ke Esei si arau pude va karia gua sapu evaṉia sa
Tamasa?” gua se Pita.
18 Meke sipu avosia rini sapu gua asa, si beto mo tokea
rini se Pita, ba vahesia rini sa Tamasa, meke zama guahe:
“Uve! Sari na tie Zenitailo, ba poni totoso tugo Tamasa pude
kekere meke vagia sa tinoa,” gua si arini.

Sa Ekelesia pa Anitioki

19 Ego, kaiqa rina tie pu va hinokaria se Zisu sapu ta
ṉoṉovala pa totoso tava mate se Sitivini, si ta hurakatae la
mae koari na popoa pu kamo la gua pa Ponisia, Saeparasi,
meke pa Anitioki; meke la tarae nia rini sa Inavoso Leana
koari na tie Ziu mo.*
20 Ba kaiqa rina tie Saeparasi, meke pa Saerini pu va
hinokaria se Zisu, si la pa Anitioki meke tozia tugo koari
na tie Zenitailo, sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu sa
Baṉara.

---

* **11:16** TTA 1:5 * **11:19** TTA 8:1-4

21 Sa n̲iniran̲ira te Tamasa si koa koa rini, ke soku hola
sari tie si va hinokara, meke lulia rini sa Ban̲ara.
22 Meke kamo la koasa ekelesia pa Zerusalema sa inavoso
hie, ke garunu la nia rini pa Anitioki se Banabasi.
23 Meke sipu la kamo se Banabasi pa Anitioki, meke
dogoro sotia sa sa tinavete tanisa tataru variharupi te
Tamasa koari na tie, si qetu hola si asa, ke sovuti sa si arini
pude di soto va nabu doduru totoso koasa Ban̲ara pa dia
rinan̲eran̲e.
24 Keke tie leana se Banabasi, sapu ta sin̲ie nia sa
Maqomaqo Hope, meke na tie n̲in̲ira pa nana rinan̲eran̲e.
Ke soku hola tie si tava kekere la koasa Ban̲ara.
25 Beto asa si hola latu pa Tasisi se Banabasi pude la hata
ia se Saula, gua.
26 Meke sipu dogoria sa se Saula, si turan̲a la nia sa pa
Anitioki, meke keke doduru vuaheni si koa turan̲ia ari karua
sa ekelesia vasina. Variva tumatumae sari kara koari soku
tie vasina. Pa Anitioki tugo si ta pozae kekenu "Tie te
Karisito" saripu va hinokaria se Zisu.
27 Pa totoso asa si taluaraedi mae pa Zerusalema sari
kaiqa poropita, meke la pa Anitioki.
28 Keke rina poropita arini si e Aqabasi. Pa n̲iniran̲ira
tanisa Maqomaqo Hope si turu meke korokorotae nia sa,
sapu keke son̲e nomana si kote ta evan̲a koari na popoa pu
kopu ni sa qinavuna Roma, gua. Meke ele ta evan̲a tugo si
asa pa totoso pu koa n̲ati ban̲ara pa Roma se Kolodiasi.*
29 Ke variva ego nia rina tie te Zisu pa Anitioki si keke
binalabala pude hopeke arini si vekoa gua sapu bokaia rini,
pude toka ni sari na tasidia koe Karisito pu koa pa Ziudia,
gua.
30 Tavetia rini si hie, meke va paleke ni rini sari na dia
vinariponi koari Banabasi e Saula, pude la vala i koari na
koimata tadi na tie te Zisu pa Zerusalema.

12

Va Matea Herodi se Zemisi

1 Meke tata pa totoso tugo asa si tuqe vagi sa ban̲ara
Herodi[d] se Zemisi meke sari kaiqa tiena sa ekelesia pude
n̲on̲ovali,
2 meke garuni sa sari nana solodia meke la kupa nia magu
ruana se Zemisi, sa tasina e Zone.
3 Meke totoso dogoria e Herodi sapu qetu nia rina tie Ziu
sapu gua tavetia sa, si la vata pusia pule sa se Pita. Ta evan̲a
si hie pa totoso vinarigara pude hena ia sa bereti loke Isitina.

---

* **11:28** TTA 21:10

4 Sipu tuqe vagia sa se Pita, si la vekoa sa si asa pa vetu
varipusi. Meke luara vala sa si asa koari ka made puku
solodia pa vetu varipusi pude kopu nia. Hopeke ka made
tie si keke pukuna. Hiva nia Herodi si pude pa mudina sa
Inevaṉa Pasova[d] si kote ta pitu se Pita pa kenudi rina tie,
gua.*
5 Ke ta kopue veko mo pa vetu varipusi se Pita. Ba sa
ekelesia si korapa varavara toka sisigiti la nia koe Tamasa
si asa.

Ta Rupaha pa Vetu Varipusi se Pita

6 Pana boṉi, sipu lopu ele kamo sa koivugona totoso kaqu
ta pitu se Pita, si puta si asa pa varikorapadi ri karua solodia
pu kopu totoko nia, meke ta pusie karua seni tugo si asa.
Koa dia tugo sari na solodia pu kopu pa sasadana sa vetu
varipusi. 7 Meke vura va hodaka la si keke mateana tanisa
Baṉara, ke kalalasa sa korapa losena sa vetu varipusi. Zotia
sa mateana sa kali tinina e Pita, meke va vaṉunia sa, meke
zama, "Tuturei tekulu!" gua si asa. Meke hoqa palae sari
na seni koari na limana e Pita.
8 Meke zama sa mateana, "Mu va nabua sa mua belete,
mamu va sagei sari na mua sadolo," gua si asa. Ke tavete
gua tugo se Pita. Meke zama pule tugo sa mateana, "Mu va
sagea sa mua poko hade, mamu luli au," gua si asa.
9 Ke lulia Pita si asa, ba lopu gilania Pita sapu na tiṉitoṉa
hinokara si korapa evaṉia sa mateana koa sa. Balabala ia
Pita si hokara keke dinogodogorae mo si dogoria sa, gua.
10 Ene hola nia ri kara sa puku tie kopu vinakeke, meke
la hola nia pule sa vina rua, meke tiqe la kamoa ri kara sa
sasada aeana sapu vura la pa vasileana nomana. Meke ta
tukele telena sa sasada, ke vura taloa dia sari kara. Meke
sipu ene gore la ri kara pa siraṉa, si murimuri taloa nana
sa mateana koe Pita.
11 Pa totoso tu asa si tiqe gilania Pita sapu gua ta evaṉa
koa sa, ke zama si asa, "Koi, tiqe kamahire tu tumae nia rau
sapu hinokara sa Nana mateana tu si garunu mae nia sa
Baṉara pude harupau si arau koasa ṉiniraṉira te Herodi,
meke koa ri doduru ginugua pu korapa hiva ni rina tie Ziu
pude vata evaṉi," gua si asa.
12 Totoso gilana valeana ia sa sapu gua asa, si topue ene la
si asa pa vetu te Mere sa tinana e Zone Maka, vasina korapa
varigara na varavara sari kobi tie.
13 La kikia se Pita pa sasada, ke la pude tukelia sa sasada
gua si keke nabulu vineki, sapu e Roda pozana.

---

* **12:4** Ekd 12:1-27

14 Sipu avoso gilania sa sa mamalaiṉina e Pita, si qetu va
hola si asa. Ke haqala pule, ba lopu tukelia sa sa sasada. La
tozia sa koa rini sapu e Pita si korapa turu nana pa sada,
gua.
15 “Ai, pekipeki si goi,” gua sarini.
Ba toketoke si asa, meke zama, “Lokari, hinokaraqu!” gua
si asa.
Ke olaṉa si arini, “Ego, nana* mateana mo si isa,” gua
sarini.
16 Ba kikia nono la se Pita, ke la tukelia sa sasada gua rini,
si turu nana se Pita, ke magasa hola si arini.
17 Ba va noso la ni limana e Pita si arini, meke tiqe tozi
va bakalia sa koa rini, gua meke vata rupahia sa Baṉara si
asa pa vetu varipusi. Beto asa, si garuni Pita si arini pude la
tozi nia se Zemisi*, meke koa ri doduru tie te Karisito sapu
gua ta evaṉa. Beto asa si taluarae la pule pa keke vasina se
Pita.
18 Pana munumunu si pupuhu sisigiti nia dia rina tie kopu
pa vetu varipusi sapu gua ta evaṉa koe Pita.
19 Garuni Herodi sari nana tie pude hata ia se Pita, ba lopu
boka dogoria rini si asa. Ke tiqe hata va minakia Herodi
koari na tie kopu pa vetu varipusi sa ginugua asa, meke
garunu nia sa pude va matei sari kasa tie kopu vetu varipusi
arini, gua. Beto asa, si ta luarae pa Ziudia se Herodi, meke
la koa paki si asa pa Sizaria.

Sa Minate te Herodi

20 Na bugoro ni e Herodi sari na tie pa popoa Taea meke
Saedoni, ke la si keke dia puku tinoni tadi kasa pude dogoria
se Herodi. Ba kekenu si la baere pakia tu rini se Balasitasi,
sa tie kopu koasa vetu baṉara te Herodi, pude tokani, gua.
Beto asa, meke tiqe la tepa ia sa vinaribulei koe Herodi gua,
sina sari na dia popoa si hoke la vagivagi ginani mo koari
na popoa pu koa pa kinopu te Herodi.
21 Meke sipu kamo sa rane ta mutina, si va sagei Herodi
sari nana poko baṉara, meke la habotu si asa pa nana
habotuana baṉara, meke tiqe zama koari na tinoni.
22 Velavela sari na tinoni, meke zama, “Na tamasa mo si
zama hie, lopu na tie!” gua si arini.
23 Meke pa totoso tugo asa si la sa mateana te Tamasa
meke va mohoa se Herodi, sina lopu va lavatia sa sa Tamasa.
Ke gania na nokinoki sa tinina, meke mate si asa.
24 Ba sa zinama te Tamasa si ta tarae hoda la, meke soku
lala dia saripu avosia meke lulia si asa.

---

* **12:15** Balabala ia ri kaiqa tie sapu keke mateana si kopu ni hopeke tie te Tamasa. * **12:17** Zemisi sa tasina Karisito.

25 Meke sipu va hokotia ri Banabasi e Saula sa n̲atina sa
dia inene pa Zerusalema si taluarae pule taloa sari kara.
Meke turan̲ia rini se Zone Maka.

13

Ta Vizata meke Ta Garunu Taloa sari Banabasi e Saula

1 Koasa ekelesia pa Anitioki si koa dia si kaiqa poropita,
meke na tie variva tumatumae pa zinama te Tamasa. Arini
sari Banabasi, e Simione sapu poza nia "tie muho" rini,
meke e Lusiasi sa tie pa Saerini, e Manaeni sapu ta pausuna
meke noma sage turan̲ia se Herodi[d], meke se Saula.
2 Totoso va madi si arini pa ginani, meke vahesia rini sa
Ban̲ara, si zama sa Maqomaqo Hope koa rini, "Mi vizata
vata kalei sari Banabasi e Saula, pude la tavetia sa tinavete
sapu ele poni ni Rau," gua si Asa.
3 Ke sipu beto madi pa ginani meke varavara rini, si va
oponi limadi rini sari kara, meke tiqe garunu taloa ni.

Banabasi meke Saula pa Nusa Saeparasi

4 Meke sipu ta garunu koasa Maqomaqo Hope sari
Banabasi e Saula, si la pa Selusia sari kara, meke la
suran̲a pa keke vaka tepetepe, meke toka karovo la pa nusa
Saeparasi sarini.
5 Totoso la hogoto rini pa vasileana Salamisi, pa nusa
Saeparasi, si tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa koari
na sinaqoqi tadi na tie Ziu vasina. Luli koa rini se Zone
Maka, pude toka ni pa tinavete.
6 Ene karovia rini sa nusa Saeparasi osolae kamoa rini
sa vasileana pa Paposi. Vasina si tutuvia rini si keke tie
matemateana, pozana si e Ba-Zisu* Keke tie Ziu si asa, sapu
na poropita kokohana.
7 Keke baere soti tanisa Qavuna Seqiasi Paulasi pa nusa
Saeparasi si asa. Keke tie bokabokana se Paula. Tioki sa
Qavuna hie sari Banabasi e Saula, sina hiva avosia sa sa
zinama te Tamasa.
8 Ba hukati sa tie matemateana sari kara. Sa pozana sa
tie matemateana hie pa zinama Quriki si e Elimasi. Podekia
e Elimasi pude hukatia sa Qavuna pude mani lopu tagoa sa
vina hinokarana e Karisito, gua.
9 Ba se Saula sapu ta pozae Paula, si ta sin̲ie nia sa
n̲niniran̲ira tanisa Maqomaqo Hope, ke don̲o toto la ia sa
se Elimasi, meke zama la ia sa,

---

* **13:6** Sa ginuana sa pozapoza "Ba" pa zinama Hiburu si na "tuna". Soku tie koari na tie Ziu si ta pozae "Zisu". Se "Ba-Zisu" hie si keke tie matemateana.

10 “Na tuna e Setani si agoi! Meke na kana tadi doduru
lineana. Siṉia na sinekesekei kaleadi sa mua tinoa, vea lopu
kaqu noso hokara si goi pude ṉoṉovalia sa vina tumatumae
hinokara tanisa Baṉara?
11 Sa ṉiniraṉira tanisa Baṉara si kote raza koa goi
kamahire, meke kote behu paki si goi, meke lopu kote
dogoria goi sa kalalasa,” gua se Paula.
Meke behu va hodaka sari matana sa tie, ke hata tie si asa
pude taṉinia sa limana meke turaṉia, gua.
12 Totoso dogoria sa Qavuna gua sapu ta evaṉa, si
va hinokara si asa, sina magasa sisigiti nia sa sa vina
tumatumaena sa Baṉara.

Gua sapu Ta Evaṉa pa Anitioki pa Popoa Pisidia

13 Meke taluarae pa Paposi se Paula, meke saripu luli
koasa, meke la pa vasileana Peqa pa popoa Pamipilia.
Vasina si ta luarae koa rini se Zone Maka, meke pule la nana
pa Zerusalema.
14 Ba arini si topue ene pa Peqa, meke la kamo pa
vasileana Anitioki pa popoa Pisidia. Meke nuquru la habotu
pa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini pa rane Sabati.
15 Meke sipu beto ta tiro sa Tinarae te Mosese, meke
sari na kinubekubere tadi na poropita, si tozi la ni rina
palabatuna sa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini, meke zama,
“Be guana koa nana keke zinama vinaritokae, sapu hiva
tozia gamu koa gami, si boka zama kamahire,” gua si arini.
16 Ke gasa turu se Paula, meke va mokomoko ni limana sa
sarini meke zama guahe si asa, “Gamu kasa na tie Izireli,
meke gamu na Zenitailo pu va lavatia sa Tamasa, mi avoso
mae!
17 Sa Tamasa tadigita na tie Izireli, si ele vizati sari kasa na
tamada pukerane, meke va evaṉae ni keke butubutu lavata
Sa si arini, sipu koa si arini pa Izipi. Meke turaṉa vura ni
Sa si arini pa Nana ṉiniraṉira lavata.*
18 Totoso malohoro si arini pa rinaṉeraṉe koari ka made
ṉavulu vuaheni, sipu ene si arini pa qega, ba aqu ni Sa si
arini.*
19 Va kilasi Sa sari ka zuapa butubutu huporo pa Kenani,
meke poni ni Sa sari dia pepeso koari na Nana tie pude na
dia tinagotago.*
20 Sari doduru ginugua hire si ta evaṉa pa korapadi ri ka
made gogoto lima ṉavulu vuaheni.
Beto asa, si va turui Tamasa sari na dia tie varipitui* pude

* **13:17** Ekd 1:7, 12:51 * **13:18** Nab 14:34; Diut 1:31 * **13:19** Diut 7:1; Zos 14:1 * **13:20** Dia tie varipitui si hoke harupi rini sari na tie koari na dia kana, meke hoke kopu ni rini sari na butubutu Izireli osolae kamo sa totoso tadi na baṉara.

turaṉi, osolae kamoa koe Samuela sa poropita.*
21 Beto asa, si tepa ia ri na tie si pude va turua si keke
dia baṉara, gua. Gua asa, ke va malumu poni Sa se Saula,
sa tuna e Kisi pa butubutu te Benisimane. Meke ka made
ṉavulu vuaheni si koa baṉara se Saula.*
22 Mudina sapu va betoa Tamasa se Saula, si hobe la nia
Sa se Devita pude koa baṉara. Meke zama guahe sa Tamasa
koasa guguana e Devita: ‘Ele dogoria Rau sapu se Devita, sa
tuna e Zese, sapu kote luli sari hiniva pa buloqu Rau. Sa tie
pu kote boka evaṉi saripu gua hiva ni Rau pude taveti sa,’
gua.*
23 Pa tutina e Devita si ponia Tamasa koe Izireli se Zisu
pude na Hinarupu tadi na tie, gua sapu ele va tatara nia Sa.
24 Sipu lopu ele vura mae se Zisu koari na tie, si tarae se
Zone koa ri doduru tie Izireli, pude madi kekere meke luara
pani sari na dia sinea, meke ta papitaiso.*
25 Meke sipu tata va hokotia e Zone sa nana tinavete
ninabulu, si zama si asa, ‘Esei tugo guni nau gamu si arau?
Lopu arau si Asa sapu kaqu mae! Ba korapa luli mudi mae
tu koa rau si Asa, meke pude kokotuṉu gore pude nabulu
nia mo si Asa, na rupahia sa Nana sadolo, ba lopu garoqu
rau,’ gua se Zone.*
26 Gamu kasa turaṉamami pa tutina Ebarahami, meke
gamu na tie Zenitailo pu pamaṉa nia sa Tamasa; sa
inavosona sa tinaharupu hie, si ta garunu mae pude
tadigita.
27 Sari na tinoni pu koa pa Zerusalema, meke sari na
dia koimata, si lopu doṉo gilania rini se Zisu, meke sari
na kinorokorotae tadi na poropita, saripu hoke ta tiro pa
doduru rane Sabati koasa guguana Sa. Ba sipu zutua rini si
Asa meke va matea, si va gorevura ia mo rini sapu gua ta
korotae koa Sa.
28 Meke lopu boka vagia rini si keke ginugua sea koa Sa,
pude zutua, meke va matea si Asa; ba tepa ososo nia rini
koe Paelati pude kaqu tava mate tugo si Asa, gua.*
29 Meke sipu ele va gorevura betoi rini sari doduru
kinorokorotae pu ta kubere koasa guguana Sa, si va gore
vagia rini pa korosi sa tinina Sa, meke la vekoa rini pa lovu.*
30 Ba va turu pulea Tamasa si Asa pa minate.

---

* **13:20** Zaz 2:16; 1 Samuela 3:20 * **13:21** 1 Samuela 8:5, 10:21 * **13:22** 1 Samuela 13:14, 16:12; Sam 89:20 * **13:24** Mk 1:4; Lk 3:3 * **13:25** Mt 3:11; Mk 1:7; Lk 3:16; Zn 1:20,27 * **13:28** Mt 27:22-23; Mk 15:13-14; Lk 23:21-23; Zn 19:15 * **13:29** Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lk 23:50-56; Zn 19:38-42

31 Meke soku rane si vura vata dogoro si Asa koa rini pu
ele luli somana koa Sa pa Qaleli, meke mae pa Zerusalema.
Meke arini sari na tie pu korapa tozi va sosodea si Asa koari
na tie Izireli.*
32 Ke gami hire si mae pude tozia koa gamu sa Inavoso
Leana. Sa vina tatara sapu ele tozia Tamasa koari na
tiatamada pukerane si
33 tava gorevura kamahire koa gita kasa na tutidia, totoso
va turu pulea Sa pa minate se Zisu. Tava gorevura sapu gua
ta kubere pa Sam vina rua, sapu zama guahe:
'Na Tuqu soti si Agoi,
ṉinoroi si ta evaṉae
na Tamamu Goi si Arau,' gua.*
34 Meke gua pule hie si ta zamae, koasa guguana sapu va
toa pulea Tamasa si Asa pa minate, pude lopu kaqu muzi sa
tinina:
'Kaqu ponigo Rau sa minana hinokara, meke madina,
sapu va tatara nia Rau koe Devita,' gua si Asa.*
35 Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si gua
pule hie si ta zamae:
'Sa Mua Nabulu Hopena, si lopu kaqu va malumia Goi
pude muzi tinina,' gua.*
36 Ba se Devita si ele mate tu, meke ta pomunu turaṉae
koari na tiatamana, meke muzi sa tinina totoso va hokotia
sa pa nana ninabuluna sa hiniva te Tamasa pa nana totoso.
37 Ba Asa sapu va turu pulea sa Tamasa pa minate, si lopu
hite muzi sa tinina.
38-39 Kasa turaṉamami, hiva tozi va gilanani gamu gami
si hie; sapu pa korapa pozana e Zisu, si ta tarae koa gamu sa
tinaleosaena sa sinea. Meke koasa tie hie, si ari doduru pu
va hinokaria si Asa, si kaqu ta rupaha koari na tinazutudi
rina dia sinea, sapu lopu boka vagia gamu koa sa Tinarae
te Mosese.
40 Mi kopu puleni gamu, pude mani lopu ta evaṉa koa
gamu gua sapu ta zamae koari na poropita, sapu guahe:
41 'Gamu na tie pu va karia sa Tamasa! Mi doṉo mae, mamu
magasa meke mate.*
Ura gua sapu korapa tavetia Rau koa gamu kamahire,
si keke tiṉitoṉa sapu lopu kaqu boka va hinokaria
gamu.
Meke be atu tozini gamu keke tie,
ba lopu kaqu va hinokaria tugo gamu!' gua," gua se
Paula.

---

* **13:31** TTA 1:3 * **13:33** Sam 2:7 * **13:34** Ais 55:3 * **13:35** Sam 16:10
* **13:41** Hbk 1:5

42 Meke sipu korapa taluarae dia pa sinaqoqi sari Paula e
Banabasi, si ruvati rina tinoni sari kara, pude pule la meke
zama pule ni sari ginugua hire pa Sabati maehe, gua.
43 Totoso taluarae koasa vinarigara sari na tinoni, si
sokudi rina tie Ziu, na tie Zenitailo saripu lulia sa linotu
Ziu, si luli koari kara. Ke sovutu va ṉiṉirai rina apositolo si
arini, pude di lopu luaria sa tataru variharupi te Tamasa.
44 Meke sipu kamo pule sa rane Sabati, si tata doduru
tie mo koasa vasileana, si varigara pule la pude avosia sa
zinama te Tamasa.
45 Totoso dogoria rina tie Ziu sa puku tinoni lavata pu
varigara, si kono sisigiti nia ke tokea rini se Paula koari na
nana zinama, meke zama va kaleania rini si asa.
46 Ba mataqara sari Paula e Banabasi, meke zama guahe
sari kara: “Ta hivae si pude koa gamu si kaqu ta tarae
kekenu sa zinama te Tamasa. Ba sina kilua gamu si asa,
meke lopu balabala va garogaro puleni gamu si gamu, pude
boka vagia sa tinoa hola; ke kote karovo la si gami koari na
tie Zenitailo.
47 Ura zama guahe sa Baṉara koa gami:
‘Ele vizata gamu tugo Rau si gamu pude na kalalasa koari
na tie Zenitailo,
pude boka paleke la nia sa Qua hinarupu koari na tie pa
vina betona sa popoa pepeso,’ gua,” gua sari kara.*
48 Totoso avosia rina tie Zenitailo sapu gua asa, si qetu
hola si arini, meke va lavatia rini sa zinama te Tamasa.
Meke sari doduru pu ta vizatadi pude vagia sa tinoa hola
si va hinokara.
49 Meke ta urahae la sa zinama te Tamasa pa doduruna
sa pinaqaha popoa asa.
50 Ba sovutu va kaleani ri na tie Ziu sari na koimata
pa vasileana, meke sari na barikaleqe arilaedi tadi na tie
Zenitailo pu pamaṉa nia sa Tamasa. Podalae qoraqora ni
rini sari Paula e Banabasi, meke ṉoṉovali meke hitu taloa
ni rini sari kara pa popoa sana.
51 Gua asa ke tavusu pani ri karua apositolo sari na
kavuru pepeso pa nenedia, pude na vina balau koa rini sapu
kaqu va kilasi sa Tamasa si arini; meke ene hola la dia pa
Aekoniami sari kara.*
52 Sari na tie pa Anitioki pu va hinokara, si koa qetuqetu
hola, meke ta siṉie nia rini sa Maqomaqo Hope.

14

Paula meke Banabasi pa Aekoniami

* **13:47** Ais 42:6, 49:6 * **13:51** Mt 10:14; Mk 6:11; Lk 9:5, 10:11

1 Pa Aekoniami si la pa sinaqoqi tadi tie Ziu sari Paula
meke Banabasi, gua mo sapu hoke tavetia rini. Tarae va
mataqara sari kara, ke sokudi rina tie Ziu na tie Zenitailo si
va hinokara.
2 Ba sari na tie Ziu pu korodia va hinokara, si sovutu va
kaleani rini sari na tie Zenitailo, meke va kaleani rini sari
na dia binalabala, ke kanai rini sari na tie pu va hinokaria
se Zisu.
3 Koa seunae vasinahite pa Aekoniami sari Paula e
Banabasi, meke tarae va mataqara nia ri kara sa Baṉara.
Meke va sosodea sa Baṉara koari na tinavete variva magasa
pu taveti ri kara, sapu hinokara sa dia inavosona sa Nana
tataru variharupi.
4 Meke vari paqahi sari na tiena sa vasileana nomana
sana. Ari kaiqa si luli sari na tie Ziu pu lopu va hinokara,
meke ari kaiqa si luli sari karua apositolo.
5 Meke kaiqa rina tie Zenitailo, na tie Ziu, meke sari na dia
koimata, si va egoa rini si pude ṉoṉovali sari na apositolo,
meke pude gona ni patu sari kara, gua.
6 Ba avosia ri karua apositolo sapu gua asa, ke govete
la dia pa vasileana Lisitara meke Debi pa popoa Laekonia,
meke koari na vasivasileana pa popoa sana.
7 Vasina si la hoda ia ri kara sa tinozina sa Inavoso Leana.

Paula meke Banabasi pa Lisitara meke pa Debi

8 Koanana si keke tie pa Lisitara sapu mate karua nenena,
na podona gua tu; meke lopu ele hite ene hokara si asa, pa
doduruna sa nana tinoa.
9 Habotu meke va avavoso si asa pa tinarae te Paula.
Dogoria Paula si asa, ke doṉo totoa sa, meke doṉo gilania sa
sapu koa nana rinaṉeraṉe sa tie sana, sapu padana pude ta
salaṉa nia sa.
10 Gua asa ke velavela la se Paula koa sa, “Mu turu!” gua
si asa. Meke gasa turu nana mo sa tie, meke podalae ene si
asa.
11 Meke sipu dogoria sa vinarigara tinoni gua sapu evaṉia
Paula, si velavela si arini pa zinama Laekonia, “Sari na
tamasa si ele ta evaṉae tinoni, meke gore mae koa gita
hire!” gua si arini.
12 Se Banabasi si poza nia tamasa Zeusi rini, meke se Paula
si poza nia tamasa Hemesi rini, sina se Paula si na ṉati tie
zamazama koari kara.
13 Sa zelepade tanisa tamasa Zeusi si lopu seu pa sada
barana sa vasileana, ke sa hiama te Zeusi meke sari na dia
puku tinoni, si paleke la havoro, meke kaiqa bulumakao pa
sasadana sa vasileana, pude va vukivukihi la koari karua
apositolo, gua.

14 Ba totoso avoso nia ri Paula e Banabasi sapu gua asa,
si daku rikati ri kara sari dia poko, meke haqala la pa
varikorapadi rina tinoni meke velavela,
15 “Kei! Gamu kasa na tinoni! Na vegua ke evaṉia gamu
sa tinavete sana? Gami kara si na tie gua mo gamu! Sapu
mae nia gami si pude tarae nia mo koa gamu sa Inavoso
Leana, pude luara pani sari na mia tamasa huporodi sara,
meke boka kekere la si gamu koasa Tamasa toana sapu
tavetena sa Maṉauru, na pepeso, meke sa lamana, meke
sari doduru likakalae vasina.*
16 Koari na totoso pu ele hola, si va malumi sa Tamasa
sari doduru butubutu tie pude lulia gua sapu hiva nia rini.
17 Ba lopu hite va paere pule nia sa Tamasa, ba vata
gilana pule nia si Asa koa gamu koa ri Nana vina sosode gua
hire: Vata dogoro pule nia si Asa koasa Nana tataru variva
tukana, sipu va gore mae ia sa sa ruku pa maṉauru, meke
va toqoli Sa sari na linetelete pa dia totoso garodi. Soku
ginani si ponini gamu Sa, ke qetuqetu sari na bulomia,” gua
sari kara.
18 Ba sari na zinama pu zama ni ri kara hire, si tasuna
pude va nosoi saripu hiva va vukivukihi la koari kara, ba
va nosoi ri kara sarini.
19 Meke kaiqa rina tie Ziu, pu mae guadi pa vasileana
Anitioki meke pa Aekoniami si zama sovusovuti rini sari
na kobi tinoni, meke gona nia patu rini se Paula, beto meke
ririhi vura nia rini pa vasileana. Balabala ia rini sapu ele
mate si asa, gua.
20 Ba sipu turu vari likohae nia ri na tie te Karisito se
Paula, si turu si asa, meke pule la nana tugo koasa vasileana.
Meke pa koivugona si topue la pa Debi sari kara Banabasi.

Pule La sari Karua pa Anitioki pa Siria

21 Meke tarae nia ri kara pa Debi sa Inavoso Leana, meke
soku tie si kekere, meke ta evaṉae na tie te Karisito. Beto
asa si pule la pa Lisitara meke pa Aekoniami, meke tiqe hola
pule la pa Anitioki pa popoa Pisidia sari kara.
22 Toka ni ri kara sari na tie te Karisito, koari ka ṉeta
vasileana arini, pude soto va nabu koa sa vina tumatumae
pu ele va hinokaria rini. Zama sari kara, “Soku hola sari na
tinasuna si kaqu ta raza ni gita, pude hukata gita pa nada
ninuquru koasa Binaṉara te Tamasa,” gua.
23 Vizati ri sari na koimata koa ri hopeke puku tie te
Karisito. Meke sipu ele koa madi pa ginani si arini, meke
varavara ni, si va kopu ni rini sarini koa sa Baṉara pu raṉea
rini.

---

* **14:15** Ekd 20:11; Sam 146:6

24 Meke totoso ele karovo gua si arini koasa pinaqaha
popoa pa Pisidia, si hola la pa popoa Pamipilia sari kara.
25 Tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa vasina pa
vasileana Peqa meke tiqe la pa Atalia.
26 Beto asa si luli pa vaka tepetepe vasina sari karua, meke
pule la pa Anitioki, vasina pu tava madi sari kara koasa
tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa, sapu tiqe va
hokotia ri kara.
27 Meke sipu hogoto pule ri kara pa Anitioki, si tioko
varigara ni ri kara sari na tie te Karisito vasina, meke tozi
ni ri kara sari doduru gua pu evaṉi sa Tamasa koasa dia
tinavete, meke gua sapu tukele gunia sa Tamasa sa siraṉana
sa rinaṉeraṉe koari na Zenitailo.
28 Meke koa va seunae koari na tie te Karisito pa Anitioki
sari kara.

15

Sa Vivinei pa Zerusalema

1 Meke kaiqa tie si taluaraedi mae pa Ziudia, meke gore
mae pa Anitioki, meke mae variva tumatumae nia rini koari
na tie te Karisito vasina sapu guahe: “Pude lopu ta magu
gamu, sapu gua tozia e Mosese pa nana tinarae, si lopu kaqu
ta harupu si gamu,” gua.*
2 Varitokei va ṉiṉira nia ri Paula e Banabasi koa rini sa
ginugua hie. Gua asa, ke ta vizata sari kara, meke ari kaiqa
tie pule te Karisito pude sage la pa Zerusalema, meke la
vari vivinei nia koari na apositolo, meke koari na koimata
pa ekelesia vasina sa ginugua hie, gua.
3 Ke garunu la ni sa ekelesia sarini, meke pa korapana sa
dia inene la, si ene gua pa Ponisia meke pa Sameria si arini.
Vivinei nia rini koari na vasileana hire guguana sa kinekere
tadi na tie Zenitailo, ke qetuqetu hola sari na tie te Karisito
sipu avosia rini sapu gua asa.
4 Meke sipu la kamo rini pa Zerusalema, si tava kamo
valeana si arini koasa ekelesia, meke koari na apositolo,
meke na koimata vasina. Meke vivinei ni rini koasa ekelesia
pa Zerusalema gua saripu evaṉi sa Tamasa pa dia inene
tarae koari na tie Zenitailo.
5 Ba kaiqa rina tie te Karisito saripu somanadi koasa
pukuna tadi na Parese, si turu meke zama, “Sari na tie
Zenitailo[d] pu kekeredi si kaqu ta magu[d], meke kaqu tozi ni
pude luli sari doduru sapu gua ta tozi pa Tinarae te Mosese,”
gua si arini.
6 Meke varigara meke vari vivinei nia rina apositolo, meke
sari na koimata pa ekelesia sa ginugua hie.

* **15:1** Liv 12:3

7 Meke sipu ele seunae vari vivinei nia rini, si turu se
Pita meke zama, “Kasa tasiqu, ele gilania mia gamu sapu
visoroi tu he ele vizatau sa Tamasa si rau, pude tozia koari
na Zenitailo sa Inavoso Leana, pude di avosia rini, meke
kekere.*
8 Meke sa Tamasa sapu gilanana sa bulo tie, si ele vata
dogoro nia sa Nana hiniva koari na Zenitailo, pude di ta
evaṉae na tie Tanisa, sipu poni Sa koa rini sa Maqomaqo
Hope, gua putaputa tugo sapu poni nia Sa koa gita.*
9 Loke vinotikaena gua si tavetia Tamasa koa rini, meke
koa gita. Taleoso ni Sa sari na dia sinea, sina va hinokara si
arini.
10 Gua asa ke, na vegua ke hiva podekia gamu sa Tamasa
pude sekea sa Nana hiniva, meke va hake ni pinaleke
mamata sarini pu va hinokara? Sa pinaleke mamata sapu
sari na tiatamada pukerane, meke gita kamahire ba lopu
boka palekia.
11 Mada lopu gua asa, ura gita si va hinokaria mo meke ta
harupu pa korapa tataru variharupi te Zisu sa Baṉara, gua
putaputa tugo sapu tavetia rina tie Zenitailo,” gua si asa.
12 Meke sipu vivinei ni ri Banabasi e Paula sari doduru
tinavete variva magasadi, pu evaṉi sa Tamasa koari kara
koari na tie Zenitailo, si lopu hite kulu va kale sari doduru
pu somana koasa vivinei asa.
13 Sipu beto zama sari kara, si zama se Zemisi, “Kasa
tasiqu, mi avoso mae koa rau!
14 Vaquru tozi va bakalia mo e Saimone, sa totoso kekenu
sapu vata dogoro nia Tamasa sapu tataru ni Sa sari na tie
Zenitailo totoso vagi Sa sari kaiqa koa rini, pude na Nana
tie soti.
15 Hie si va sosodea sa zinama tadi na poropita sapu zama
guahe:
16 ‘Mudina asa, si kote pule mae si Rau,
va vaqura pule ia Rau sa butubutu baṉara te Devita
sapu guana keke ipi hoqana.
Kote kuri pulei Rau sari na tinahuara tanisa,
meke va turu pulea.*
17 Pude sari doduru butubutu si kote hata ia sa Baṉara;
sapu sari doduru tie Zenitailo pu ele tioki Rau,
pude na qua tie soti.
18 Gua asa si ele zama nia sa Baṉara pukerane,’ gua.”
19 Meke zama pule se Zemisi, “Hie sa qua binalabala.
Mada lopu va tasunai sari na tie Zenitailo pu kekere mae
koe Tamasa.

---

* **15:7** TTA 10:1-43 * **15:8** TTA 2:4, 10:44 * **15:16** Em 9:11-12

20 Ba gua sapu kote boka tavetia gita, si mada kubere la
nia keke leta koa rini, pude tozi ni pude madi lopu henai mo
sari na masadi ri na kurukuru, sapu ele tava vukivukihidi
la koari na beku, meke pude kopu pule ni pa vinari riqihi,
meke pude madi lopu henai sari na kurukuru pu lopu tava
honi palae eharadi, meke lopu henai tugo eharadi.*
21 Ura sa Tinarae te Mosese si ele hoke ta tiro soku navulu
vuaheni pa sinaqoqi koari na rane Sabati, meke ele hoke ta
tarae pa soku vasileana," gua si asa.

Sa Leta La Koari na Tie Zenitailo pu Lulia se Karisito

22 Meke variva ego nia ri na apositolo, na koimata, meke
sa ekelesia, si pude vizati si kaiqa tie koa rini, pude luli la
koari Paula e Banabasi pa Anitioki, gua. Ke vizati rini sari
Ziudasi sapu ta pozae Basabasi, meke e Saelasi. Karua nati
tie koari na tie te Karisito sari karua tie hire.
23 Meke guahe sa leta sapu va paleke nia rini koari kasa:
"Sa leta hie si mae guana koa gami kasa na apositolo,
na koimata pa ekelesia, meke na tasimia koe Karisito. Va
atua gami sa leta hie koa gamu kasa na tie Zenitailo, pu va
hinokaria se Zisu Karisito pu koa mia pa Anitioki, Siria,
meke pa Silisia. Sa mami tataru si garunu atu nia gami
koa gamu.
24 Ele avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gami si ele atu,
meke va tasuna gamu koari na dia vina tumatumae. Sari
kasa tie arini si lopu ta garunudi koa gami meke atu.
25 Gua asa, ke variva ego nia gami, si pude garunu luli
atu ni sari kaiqa mami tie koari na mami baere ta tataruedi
sapu ari Paula e Banabasi.
26 Sari karua tie hire si ele vala i sari na dia tinoa
pa korapa tinasuna pude nabulu nia sa nada Banara Zisu
Karisito, totoso hiva va matei rina tie si arini.
27 Ke garunu atu ni gami sari Ziudasi e Saelasi, pude atu
tozi sotini gamu teledia gua saripu kubere atu ni gami.
28 Leana koa gami meke koa sa Maqomaqo Hope, si
pude lopu va mamata gamu koari soku tinarae, ba gua mo
hire si garo:
29 Mi lopu henai sari na kurukuru saripu tava vukivuk-
ihidi la koari na beku. Mi lopu henai sari na eharadi, meke
lopu henai sari na kurukuru saripu lopu tava honi palae
eharadi. Mi va ilolo puleni gamu pa vinari riqihi. Be va
ilolo pule ni gamu si gamu koari na ginugua hire, si kote
boka tavete valeana si gamu. Ego, leana hola gamu."

---

* **15:20** Ekd 34:15-17; Liv 17:10-16, 18:6-23

30 Ke topue sari kasa pu palekena sa leta, meke la si arini
pa Anitioki, meke la varigara ni rini sari na tie te Karisito
vasina, meke vala rini sa leta.
31 Sipu tiroa rini sa leta si tava qetuqetu hola sari na
bulodi koari na zinama variva tukana tanisa.
32 Sari Ziudasi e Saelasi si na poropita tugo, ke koari soku
zinama si va ṉiṉirai ri kara sari na tie.
33 Meke sipu ele va hokotia rini sa totoso pu koa pakia rini
vasina, si luluari rina tie te Karisito pa korapa binule sarini,
meke va pule la i rini koari pu garunudi mae si arini.*
35 Sari Paula e Banabasi, si koa hola pa Anitioki, meke
arini meke ari kaiqa pule, si va tumatumae nia na tarae nia
sa zinama tanisa Baṉara vasina.

Varipaqahi sari Paula e Banabasi

36 Meke sipu ele seunae lalanana sa dia kinoa vasina, si
zama se Paula koe Banabasi, “Aria mada pule la hopiki ni
sari na tasida koe Karisito koari na vasina pu ele la tarae
nia gita kara sa zinama tanisa Baṉara, pude mada gilania
sapu vegugua beka sa dia kinokoa pa rinaṉeraṉe,” gua si
asa.
37 Hiva turaṉia Banabasi se Zone Maka,
38 ba lopu va egoa Paula sa binalabala asa, sina lopu va
hokotia e Zone Maka sa dia inene tarae kekenu, ba luara
veko pani sa si arini pa Pamipilia.*
39 Ṉiṉira sa dia vinaritokei, ke varipaqahi tu sari kara. E
Banabasi si turaṉia se Zone Maka, meke toka la gua pa Nusa
Saeparasi.
40 E Paula si vizatia se Saelasi. Tava madi sari kara koari
na tie te Karisito, pude ta kopue pa korapa tataru variharupi
tanisa Baṉara, beto meke taluarae taloa sari kara.
41 Meke la gua pa Siria, meke pa Silisia sari kara, meke va
ṉiṉirai rini sari na ekelesia vasina.

16

Turaṉia ri Paula e Saelasi se Timote

1 Meke kamo la pa Debi meke pa Lisitara sari Paula e
Saelasi. Koa nana vasina si keke tie te Karisito pozana si
e Timote. Sa tinana e Timote si na tie tugo te Karisito, meke
na tie Ziu si asa, ba sa tamana si na tie Quriki.
2 Sari doduru tie te Karisito pa Aekoniami meke pa
Lisitara, si zama sapu na tie leana hola se Timote.

---

* **15:33** Sa vesi hie si koa koari kaiqa Kinubekubere Hope koadi, ba lopu koari doduru. [34 Ba e Saelasi si qetu pude koa hola vasina.] * **15:38** TTA 13:13

3 Hiva turaṉia Paula se Timote, ke magua sa si asa, pude
boka tarae koari na tie Ziu, sina sari doduru tie Ziu pa popoa
asa, si gilania sapu na tie Quriki sa tamana e Timote.
4 Sipu kamoi rini sari na vasivasileana, si tozi rini sari
na vinaturu sapu gua variva ego ni rina apositolo pa
Zerusalema, pude di luli rina tie.
5 Gua asa ke tava ṉiṉira sari na tie te Karisito pa dia
rinaṉeraṉe, meke soku laladia si arini pa hopeke rane.

Sa Dinogodogorae te Paula

6 Meke ene gua pa Pirizia meke pa Qalesia si arini, sina
hukati sa Maqomaqo Hope si arini pude lopu la ene tarae
pa pinaqaha popoa Esia, gua.
7 Sipu kamoa rini sa volosona sa popoa Maesia si podekia
rini pude ene gua pa pinaqaha popoa Bitinia, ba lopu va
malumi sa Maqomaqona e Zisu si arini.
8 Gua asa, ke ene karovo gua tu pa Maesia si arini, meke
gore kamo la pa Toroasi.
9 Pana boṉina asa, si dogoria Paula pa dinogodogorae si
keke tie koasa pinaqaha popoa Masedonia, sapu turu, meke
tepa ia sa se Paula, “Karovo mae pa Masedonia, mamu mae
tokani gami!” gua si asa.
10 Sipu beto tugo dogoria Paula sa dinogodogorae asa, si
va qaqiri mo si gami, pude karovo la pa Masedonia, sina
gilania gami sapu tioko gami sa Tamasa si gami, pude la
tarae nia sa Inavoso Leana koari na tinoni vasina.

Sa Kinekere te Lidia

11 Toka taluarae pa Toroasi pa vaka tepetepe si gami,
meke toṉoto la pa nusa Samotarasi, meke pa koivugona si
la hogoto pa Niapolisi.
12 Taluarae pule gami vasina, si hola la pa korapa soloso
pa Pilipae. Sa ṉati vasileana nomana koa sa pinaqaha
popoa pa Masedonia si asa, meke soku tugo tie Roma si koa
vasina. Koa paki vasina si gami kaiqa rane.
13 Meke pa rane Sabati si vura la si gami pa sadana sa
vasileana, meke la pa taqelena sa ovuku, pu balabala ia
gami sapu koa ia keke vasina varavarana. Meke la habotu si
gami, meke vivinei koari na barikaleqe pu varigara vasina
pude varavara.
14 Keke koari na barikaleqe pu avavoso koari na mami
zinama si e Lidia, na barikaleqe pa vasileana Taeatira, meke
na barikaleqe holuholu poko pepolo si asa. Sa barikaleqe
asa si vahesia na va lavatia sa sa Tamasa. Ke tukelia sa
Baṉara sa bulona pude va hinokari saripu gua zama ni e
Paula.

15 Totoso ta papitaiso si asa, meke sari na tiena sa nana vetu, si ruvata gami sa si gami pude la koa paki koa sa, meke zama si asa, “Be gilania gamu sapu arau si keke barikaleqe pu raṉea sa Baṉara, si mi koa paki pa qua vetu,” gua si asa.

Ta Veko pa Vetu Varipusi sari Paula e Saelasi

16 Keke rane sipu korapa ene la gami pa vasina varavarana, si tutuvu gami keke pinausu vineki si gami, sapu koa ia na tomate kaleana, meke hoke korokorotae si asa. Sari na tie pu tagona sa, si vagi va soku nia poata rini sa tinavete korokorotae tanisa vineki hie.

17 Lulia sa vineki hie se Paula, meke gua tugo koa gami kasa, meke velavela guahe si asa, “Sari kasa tie hire si na nabulu tanisa Tamasa Ululuna Hola. Korapa tarae nia rini koa gamu sa siraṉana sa tinaharupu,” gua si asa.

18 Gua la mo si tavetia sa koari soku rane, osolae lopu qetu nia e Paula sa tinavete tanisa. Ke taliri se Paula, meke norea sa sa tomate kaleana, meke zama, “Pa korapa Pozana e Zisu Karisito si zama igo rau, mu vura taloa koasa vineki!” gua si asa. Meke vura taloa sa tomate kaleana koasa vineki, pa totoso tugo asa.

19 Ba totoso dogoria rina tie pu tagona sa pinausu vineki sapu beto mo sa dia siraṉa vagivagi poata, si la tuqe vagi rini sari Paula e Saelasi, meke ririhi la ni rini pa kenudia rina tie varipitui pa vasina maketi.

20 Meke sipu turaṉa la ni rini pa kenudi rina tie varipitui sari kara, si zutui rini meke zama, “Sari karua hire si na tie Ziu, ba mae varikakatora ni rini sari na tie pa nada vasileana.

21 Mae variva tumatumae ni rini sari na hahanana sapu sea pa tinarae tadigita na tie Roma pude va egoi, na taveti,” gua si arini.

22 Meke somana la sa kobi tinoni pude zutui sari Paula e Saelasi. Pa ginarunu tadi na tie varipitui si ta daku gore sari dia poko meke ta seke sari karua.

23 Sipu beto seke va kalekaleani rini sari kara, si vekoi rini pa vetu varipusi, meke tozi nia rini sa tie kopu, pude loka va nabui sari kara.

24 Ke la vekoi sa sari kara pa korapana hokara sa vetu varipusi, meke kapihi va nabu ni kukuru huda mamatadi rini nenedi.

25 Meke tata la gua pa korapa boṉi, si kera na varavara sari Paula e Saelasi, na vahesia ri kara sa Tamasa. Sari kaiqa tie ta pusidi si avosi sari kara.

26 Meke pa totoso asa keke niu lavata, si va niu i sari na sinokiraena sa vetu varipusi, ke ta tukele sari na sasada, meke hoqa palae sari na seni pa limadi ri na tie ta pusidi.

27 Meke vaṉunu sa tie kopu vetu varipusi, meke dogoria sa
sapu ta tukele tu sa vetu varipusi, ke balabala ia sa sapu
govete taloa beto tu sari na tie ta pusidi, gua. Ke lobusu
vagia sa sa nana magu, meke hiva hova va mate pule nia
mo.
28 Ba velavela la ia Paula si Asa, “Tio! Lopu va mate
pulenigo, korapa koa beto mami mo hire si gami!” gua si
asa.
29 Ke tepa zuke sa tie kopu vetu varipusi, meke haqala
nuquru la, meke la hoqa todoṉo, na neneqara pa kenudi ri
Paula e Saelasi si asa.
30 Beto asa si turaṉa vura ni sa sari kara, meke nanasi
sa, “Karua palabatu, na sa si kaqu tavetia rau pude qu ta
harupu?” gua si asa.

31 Meke tozi nia ri kara si asa, “Mu va hinokaria se Zisu
sa Baṉara, meke kote ta harupu si goi, meke sari doduru tie
pu koa pa mua tatamana,” gua sari kara.
32 Beto asa, si tarae nia ri kara koa sa, meke koari doduru
pa nana vetu sa zinama tanisa Baṉara.
33 Ke pa totoso tugo asa, pana korapa boṉi, si turaṉi sa
tie kopu vetu varipusi sari kara, meke la huvei sa sari na
bakoradi. Beto asa, si ta papitaiso si asa, meke sari doduru
tie pu koa pa nana tatamana.
34 Meke turaṉa la ni sa pa nana vetu sari Paula e Saelasi,
meke la va taṉa poni ni ginani sa. Qetuqetu hola si asa,
meke sari na tiena sa nana tatamana, sina va hinokaria rini
sa Tamasa.
35 Meke sipu munumunu sa popoa, si garuni rina tie
varipitui sari kaiqa dia palabatu pulisi. Tozi ni rini sarini
pude la rupaha va vura pulei sari karua tie ta pusidi.

36 Gua asa, ke la tozi ni sa tie kopu vetu varipusi sari
Paula e Saelasi, meke zama, “Ele va mae zinama sari na
tie varipitui, pude ta rupaha si gamu kara, gua. Ke leana,
boka vura taloa mia mo si gamu kara, mamu taloa va bulei
mia,” gua si asa.

37 Ba zama la se Paula koari na palabatu pulisi, “Loke
tinavete kaleana si evaṉia gami kara, ba ta seke si gami pa
kenudi ri na tinoni, meke veko gami tu rini pa vetu varipusi.
Ba gami si na tie Roma* tugo, ta kopu mami koasa tinarae
Roma. Ba kamahire si hiva va taloa va golomo gami rini,
ba lopu kaqu vura si gami. Sari na tie varipitui pa qavuna
si kaqu mae soti teledia, pude va vura gami,” gua se Paula.

---

* **16:37** Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago ṉiniraṉira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

38 Ke pule la tozia rini sapu gua asa koari na tie varipitui.
Ke sipu gilania rini sapu ta kopue koasa tinarae Roma sari
kara, si matagutu si arini.
39 Gua asa, ke tiqe la teledia si arini, gua sapu tepaia
ri Paula e Saelasi, meke tiqe turaṉa vura ni rini sari
kara, meke tepai rini sari kara pude madi taluarae koasa
vasileana Pilipae.
40 Ke vura pa vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke la
pa vetu te Lidia. Vasina si la tutuvi ri karua sari na tie
te Karisito. Meke sovutu va ṉiṉirai ri kara sarini pa dia
zinama, meke tiqe taluarae taloa vasina.

17

Tinavete pa Tesalonaika

1 Ene gua pa Amapipolisi meke pa Apolonia sari Paula
e Saelasi, meke kamo pa Tesalonaika, vasina koa si keke
sinaqoqi tadi na tie Ziu.
2 La nuquru si asa koasa sinaqoqi gua mo sapu hoke
tavetia sa, meke koari ka ṉeta rane Sabati si va bakali sa
koa rini sari zinama koasa Kinubekubere Hope.
3 Va bakalia na va sosodea sa sapu ta hivae tugo pude
koa ta sigiti, meke turu pule pa minate sa Karisito. Zama
guahe si asa, “Se Zisu sapu korapa tarae nia Rau, si Asa mo
sa Karisito,” gua.
4 Kaiqa rina tie Ziu si va hinokara, meke somana si arini
koari Paula e Saelasi. Meke soku tugo ari na ṉati barikaleqe
arilaedi, meke soku tie Quriki pu hoke vahesia sa Tamasa si
va hinokara.
5 Ba kono sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, ke varigara
ni rini sari na tie kaleadi pu koa koasa vasina tana maketi,
meke tavetia rini si keke puku vinarigara kaleana, meke
varikakatorae ni rini sari na tie, meke tuturei haqala la
nuquria rini sa vetu te Zesoni, pude la daku vura ni sari
Paula e Saelasi, gua.
6 Ba sipu lopu dogori rini sarini, si la daku ririhi vura
nia mo rini se Zesoni, meke sari kaiqa tie pule te Karisito
pu koadi vasina. Turaṉa la ni rini sarini koari na koimata
pa qinavuna koasa vasileana nomana sana, meke velavela
sarini, “Sarini pu varikakatorae ni sari na tie pa doduru
vasina, si mae kamahire pa nada vasileana,
7 meke va koa i e Zesoni sarini pa nana vetu, meke sekei
rini sari na tinarae te Siza. Zama si arini, sapu koa nana
pule si keke Baṉara, pozana si e Zisu, gua.”
8 Meke sipu avosi ri na tinoni, na koimata koasa vasileana
nomana sana sari na zinama gua sara, si iliṉoara sa popoa.

9 Ke va here ia rina koimata pa qinavuna se Zesoni, meke
sari kaiqa pule pu somana ta vagi turaṉae koasa, pude lopu
tavete pule gua asa, meke tiqe va taloa i rini.

Sari Paula e Saelasi pa Berea

10 Meke sipu boṉi tugo sa popoa, si tuturei va taloa i ri na
tie te Karisito sari Paula e Saelasi pude la pa Berea. Sipu la
kamo tugo ri kara vasina, si la mo pa sinaqoqi tadi na tie
Ziu sarini.
11 Sari na tie pa Berea si leadi sari na dia binalabala, lopu
gua ri na tie pa Tesalonaika. Sarini pa Berea si okoro hola
nia rini pude avosia sa vina tumatumae, ke doduru rane si
tiro va nonoga ia rini sa Kinubekubere Hope, pude dogoro
va sosodea sapu be hinokara sapu gua tarae nia e Paula.
12 Ke soku rina tie Ziu, meke gua tugo sari na palabatu na
barikaleqe nomanomadi tadi na tie Quriki si va hinokara.
13 Ba sipu avoso nia ri na tie Ziu pa Tesalonaika, sapu pa
Berea ba la tarae nia tugo Paula sa zinama te Tamasa, si
topue la sarini vasina, meke podalae la sovutu va kaleani
pule rini sari na tinoni vasina.
14 Ke lopu sana garunu taloa nia rina tie te Karisito se
Paula, pude la koari na popoa pa raratana. Ba sari Saelasi
e Timote si koa hola pa Berea.
15 Kaiqa rina tie te Karisito si turaṉia se Paula, meke kamo
latu pa Atenisi, meke tiqe pule la pa Berea. Palekia rini sa
zinama te Paula pude sari Saelasi e Timote si kaqu tuturei
luli la koasa, gua.

Tarae se Paula pa Atenisi

16 Sipu korapa koa aqa ni e Paula pa Atenisi sari Saelasi e
Timote, si dogoria sa sapu tale bekuna mo sa doduru vasina
pa Atenisi, ke talotaṉa hola si asa.
17 Ke hoke la varitokei si asa koari na tie Ziu pa dia
sinaqoqi, meke koari na tie Quriki pu vahesia sa Tamasa.
La tugo pa hopeke rane si asa pa vasina tana maketi, meke
vari vivinei koari na tie pu la varigara vasina.
18 Meke kaiqa titisa tadi na puku tie Epikiuriani* meke na
tie Sitoiki si varitokei koasa. Kaiqa arini si nanasa guahe:
“Na sa si korapa hiva tozia sa tie pupupuhuna sana?” gua
si arini.
Meke kaiqa si zama, “Ai, guana kaiqa tamasa votikaedi tu
si korapa tarae ni sa sara,” gua, sina tarae nia Paula se Zisu,
meke sa tinuru pule pa minate.

---

* **17:18** Sari na puku tie Epikiuriani meke na tie Sitoiki si hoke vahesi puleni koari na dia binalabala soti pa tinoa pepeso.

19 Meke turaṉa la nia rini se Paula pa kenuna sa kauniseli
sapu ta pozae Areopaqasi. Zama si arini, “Hiva gilania gami
guguana sa vina tumatumae vaqura sapu korapa tarae nia
goi sana.
20 Sina sari binalabala pu zama ni goi si vaquradi koa
gami, ke hiva gilani gami ginuadi,” gua si arini.
21 Ura sari na tiena sa popoa Atenisi, meke sari na tie
karovodi pu koa vasina, si hoke okoro hiva gilani na vivinei
ni rini sari na ginugua vaquradi.
22 Ke gasa turu se Paula pa korapana sa kauniseli
Areopaqasi, meke zama, “Kasa tinoni pa Atenisi, ele dogoro
sotia rau sapu pa doduru ginugua si ṉiṉira pa mia kinoa
vinahesi si gamu.
23 Ura sipu ene la mae rau pa korapana sa mia vasileana,
meke dogori rau sari na mia vasidi hopedi, vasina hoke
vahesi gamu sari na mia tamasa, si dogoria rau koa keke ri
na mia hope si keke kinubekubere sapu zama guahe: ‘KOA
KEKE TAMASA SAPU LOPU TA GILANANA,’ gua. Sa Tamasa
sapu lopu ta gilanana gunia gamu hie, si Asa tugo sa Tamasa
sapu mae tarae nia rau koa gamu hie.
24 Asa tugo sa Tamasa sapu tavetena sa kasia popoa,
meke sari doduru likakalae vasina. Asa tugo sa Baṉara pa
Maṉauru meke pepeso, sapu lopu koa pa keke Zelepade,
sapu ta kuri pa lima tie.*
25 Lopu tava tana si asa pa lima tie, gua sapu hiva nia tu
Sa si keketoṉa, ura Asa mo ponia tinoa na siniṉo sa tie meke
sari doduru tiṉitoṉa pule.
26 Ura ele va podaka vurai Sa koa kekeke tie mo sari
doduru butubutu, pude koa koa ri ninae vasina pa kasia
popoa. Meke vizati Sa sari na dia totoso na rane pude toa,
meke sari na vasidi pude koa si arini.
27 Taveti Tamasa si gua hire, pude boka hata ia rina tie si
Asa, meke pude boka tumae nia rini si Asa, ba lopu koa va
seu si Asa koa gita.
28 Gua tugo sapu zama nia keke tie, sapu guahe:
‘Ura koa Sa si toa meke rizu,
meke boka na tie si gita,’ gua.
Meke gua tugo sapu kuberia kaiqa mia tie kubekubere, sapu
zama guahe:
‘Gita ba na koburu tanisa,’ gua.
29 Ego, sina na koburu te Tamasa si gita, ke mada lopu
balabala ia sapu sa Tamasa, si kekeṉoṉo na kinehadi rina
beku qolo na siliva, na patu hokara na gua, saripu ta peqo
na ta tavete pa lima tie.

---

* **17:24** 1 Baṉ 8:27; Ais 42:5; TTA 7:48

30 Pa totoso ele hola, totoso lopu gilania rina tie sa Tamasa,
si lopu zutui Sa, ba kamahire si tozi ni Sa sari doduru tie pa
ninae vasidi pude di kekere.
31 Ura ele muti vekoa tu Sa, sa rane pu kote pitu va tonoti
Sa sari na tinoni pa kasia popoa, koa sa tie pu ele vizata
vekoa Sa. Meke va sosodea tugo Sa si hie koari doduru
tinoni totoso va turu pulea Sa si Asa pa minate," gua si asa.
32 Sipu zama nia Paula sa tinuru pule pa minate, si
hegehegere nia ri kaiqa si asa. Ba ari kaiqa si zama, "Hiva
avoso pulea gami keke totoso sapu gunia goi sana," gua si
arini.
33 Meke vura taloa koa rini se Paula.
34 Ba kaiqa rina tie si lulia si asa, meke va hinokaria rini.
Kaiqa rini si ari Daeonisiasi, sapu na tie tanisa kauniseli,
meke keke barikaleqe tugo, pozana si e Damarisi, meke
kaiqa tie pule.

18

Paula pa Koriniti

1 Beto asa, si taluarae pa Atenisi se Paula, meke la pa
Koriniti.
2 Vasina si la tutuvia sa si keke tie Ziu, pozana si e Akuila;
na tie pa Ponitasi si asa, na tiqe mae guana pa Itali, turania
tugo sa se Pirisila, sa nana barikaleqe. Sina va turua e
Kolodiasi sa banara Roma, si keke tinarae pude va taloa
betoi sari doduru tie Ziu pu koadi pa Roma, gua. La se Paula
pude hopiki ni sarini.
3 La koa, na tavetavete somana paki koa rini se Paula, sina
na tie tavete ipi poko sa tinavete sapu hoke vagi nia poata
sa, kekenono gua tugo ari Akuila.
4 Doduru rane Sabati si la varitokei si asa koari na tie pu
varigara pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Podekia sa pude va
kekeri sari na tie Ziu, meke sari na tie Quriki.
5 Meke sipu la kamo sari Saelasi e Timote pu taluaraedi
pa Masedonia, si vala betoa Paula doduruna sa nana totoso
pa tinozina sa Inavoso Leana, meke va sosodea sa koari na
tie Ziu, sapu e Zisu tugo sa Karisito.
6 Ba totoso korodia avosia rina tie Ziu gua sapu tarae
nia sa, meke zama va kaleania rini si asa, si tavusu pani
Sa sari na kavuru pa nana poko, meke zama, "Kaqu ta
goregorei nia tugo telemia gamu sa mia minate! Arau si
via pa tinazutu mia gamu, ke podalae kamahire si kaqu la
tarae si rau koari na tie Zenitailo," gua si asa.
7 Meke taluarae se Paula pa sinaqoqi, meke la koa nana
pa vetu tana keke tie Zenitailo, pozana si e Taitiusi Zasitasi.

Taitiusi si hoke vahesia sa sa Tamasa, meke sa nana vetu si kapae pa sinaqoqi tadi na tie Ziu.

8 Se Kirisipasi sa ṉati koimata pa sinaqoqi sana, meke sari nana tamatina si va hinokaria sa Baṉara. Meke soku pule tie pa Koriniti si avosia sa tinarae te Paula meke va hinokara, meke ta papitaiso si arini.

9 Keke boṉi si zama sa Baṉara koe Paula pa keke dinogodogorae, “Mu lopu matagutu, ba mamu tarae nono la tu. Lopu noso.

10 Ura Arau si korapa koa somana koa goi. Loke tie si kote raza igo na va sigitigo, sina soku arini pa vasileana nomana hie si na Qua tie Arau,” gua si Asa.

11 Ke keke vuaheni kukuruna si koa se Paula vasina, meke variva tumatumae nia sa sa zinama te Tamasa koa rini.

12 Meke sipu tava turu se Qalio koari na tie Roma, pude na qavuna pa pinaqaha popoa Akaia, sari na tie Ziu vasina si varigara meke tuqe vagia rini se Paula, meke turaṉa la nia pa vinaripitui.

13 Zama si arini, “Sa tie hie si korapa ososo ni sa sari na tinoni pude vahesia sa Tamasa pa keke siraṉa sapu sea pa mami Tinarae,” gua si arini.

14 Ke sipu korapa va namanama pude zama mo gua se Paula, si zama la mo se Qalio koari na tie Ziu, “Be guana zutu nia gamu na tie Ziu sa tie hie, koa keke tinavete kaleana, hitekena, babe nomana pu tavetia sa, si kote toṉoto mo pude avoso gamu rau.

15 Ba sina sa ginugua la gua mo pa kaiqa zinama, na pozapoza sapu sosoto la gua mo pa mia Tinarae telemia pa mia linotu, ke telemia mo gamu kote va toṉotia. Arau si lopu kaqu varipitui ni sari na ginugua gugua arini,” gua si asa.

16 Meke hitu vura ni sa si arini pa vetu varipitui.

17 Ego, gua ke tuqe vagia ri* doduru se Sositenesi, sa ṉati koimata koa sa sinaqoqi vasina, meke seke va kalekaleana ia rini pa kenuna sa vasina varivaripituina. Ba se Qalio si lopu hite hiva galagala nia gua sapu evaṉia rini.

Pule La pa Anitioki se Paula

18 Soku rane si koa koari na tie te Karisito pa Koriniti se Paula, meke tiqe toka taluarae la pa Siria si asa. Somana luli koa sa sari Akuila e Pirisila. Meke sipu lopu ele toka rini pa Seniserea, si koto golu si asa, sina hokoto sa nana vina tatara sapu tavetia sa koe Tamasa.*

---

* **18:17** “Vagia ri” sa zinama “ri” si lopu bakala be guana rina tie Ziu babe rina tie Quriki. * **18:18** Nab 6:18

19 Totoso la hogoto rini pa Episasi, si luara vekoi sa sari
Akuila e Pirisila, meke la mo pa sinaqoqi si asa, meke la vari
vivinei koari na tie Ziu.
20 Tepa ia rini si asa, pude koa seunae paki kaiqa rane, ba
lopu va egoi Paula si arini.
21 Tozini sa si arini, “Be pa hiniva te Tamasa, si kote pule
mae koa gamu si rau,” gua si asa. Meke tiqe suraṉa pa vaka,
meke toka la pa Episasi si asa.
22 Totoso hogoto sa pa Sizaria, si sage la si asa pa
Zerusalema, meke la zama qetuqetu koasa ekelesia vasina,
meke tiqe hola la pa Anitioki.
23 Mudina sapu la koa seunae hite vasina si asa, si taluarae
si asa, meke ene gua pa pinaqaha popoa pa Qalesia, meke
pa Pirizia si asa. Meke sovutu va ṉiṉirai sa sari doduru tie
te Karisito vasina.

Apolosi si Tarae pa Episasi meke Koriniti

24 Koanana pa totoso asa si keke tie sapu podona pa
Alekezadaria, pozana si e Apolosi; meke mae si asa pa
Episasi. Keke tie bokabokana si asa pa zama, meke pa
ginilanadi ri na Kinubekubere Hope.
25 Ele tava tumatumae nia sa sa siraṉa tanisa Baṉara,
meke na tie tarae maṉinina tugo si asa, meke koba gotōgoto
sari nana vina tumatumae koasa guguana sa Baṉara Zisu.
Ba sa pinapitaiso te Zone mo si gilania sa.
26 Podalae zama va mataqara si asa pa sinaqoqi tadi na
tie Ziu. Ke sipu avosia ri Akuila e Pirisila sa nana vina
tumatumae, si tioko la nia ri kara si asa pa dia vetu, meke
va bakala la nia ri kara koa sa, meke va toṉoti rini sari na
nana ginilagilana koasa siraṉa hinokarana te Tamasa.
27 Meke totoso hiva karovo la pa Akaia si asa, si sovutu
va ṉiṉira ia ri kasa tie te Karisito si asa, meke kubere la nia
rini si keke leta, pude madi va kamoa si asa. Ke totoso kamo
sa pa Akaia, si toka hola ni sa saripu tava kekere meke va
hinokaria sa tataru variharupi te Tamasa.
28 Ura varitokei va ṉiṉira si asa koari na tie Ziu pa kenudi
ri na tinoni, na va sosode ia sa koari na Kinubekubere Hope,
sapu e Zisu tugo sa Karisito.

19

Paula pa Episasi

1 Sipu korapa koa pa Koriniti se Apolosi, si ene karovo gua
pa soloso se Paula, meke la kamo pa Episasi. La dogori sa
vasina sari kaiqa tie pu somana va hinokaria se Zisu.
2 Nanasi Paula sarini, “Ele vagia tugo gamu sa Maqomaqo
Hope totoso va hinokara gamu?” gua si asa.

“Lokari, na inavosona tu ba lopu hite avoso nia gami sapu koa nana sa Maqomaqo Hope,” gua sarini.

3 “Ego, na pinapitaiso savana si ta papitaiso nia gamu?” nanasa gua se Paula. “Na pinapitaiso te Zone,” gua si arini.

4 Ke tozi ni Paula sarini, “Sa pinapitaiso te Zone si na pinapitaiso kinekere mo tadirini pu tozi ni sa, pude va hinokaria si Asa pu korapa luli mudi mae koa sa, sapu se Zisu,” guni sa sarini.*

5 Sipu avosia rini sapu gua asa, si ta papitaiso si arini pa pozana e Zisu sa Baṉara.

6 Totoso va opo ni limana e Paula si arini, si ta kamoe nia rini sa Maqomaqo Hope, meke zama pa vinekala lopu ta gilanadi si arini, meke tozia tugo rini sa zinama te Tamasa.

7 Sa ninaedi ri doduru si pada ari ka manege rua.

8 Pa korapadi ri ka ṉeta sidara, si hoke la pa sinaqoqi tadi na tie Ziu se Paula, meke la zama va mataqara, na varitokei si asa koari na tie, meke vari vivinei nia sa sa butubutu binaṉara te Tamasa, pude di va hinokaria sapu gua zama nia sa.

9 Ba kaiqa arini si korodia, meke lopu hiva va hinokara, meke zama ṉoṉovalia tugo rini pa kinoa tie sa Siraṉa tanisa Baṉara. Ke veko pani Paula sarini, meke turaṉa vagi mo sa saripu va hinokara. Meke pa hopeke rane si hoke la varigara meke vari vivinei si arini koasa lose nomana te Taeranasi.

10 Pa korapadi ri karua vuaheni, si tavetia Paula sapu gua asa, ke sari doduru tie Ziu na Zenitailo pa korapana sa pinaqaha popoa pa Esia, si avosia sa inavosona sa Baṉara Zisu, gua.

Sari Kasa Tuna e Sikiva

11 Kaiqa tinavete variva magasa votivotikaedi si evaṉi sa Tamasa pa tinavete te Paula.

12 Kamo tu koari na nana poko dadaloana, na kukuru poko pu tavetavete ni sa, ba paleke lani rini, meke salaṉa ni tie mohodi, na hipuru palae ni tomate kaleadi tu rini.

13 Kaiqa rina tie Ziu pu hoke ene lamae pude hipuru palae tomate kaleadi, si podekia rini pude hipuru pani sari na tomate kaleadi koari na tie pa korapa pozana e Zisu sa Baṉara, meke zama guahe si arini, “Hipuru panigo rau si goi pa korapa pozana e Zisu sapu tarae nia e Paula,” gua.

14 Ka zuapa tamatasi koreo te Sikiva, sa ṉati hiama tadi na tie Ziu, si tavetia sapu gua asa.

---

* **19:4** Mt 3:11; Mk 1:4,7-8; Lk 3:4,16; Zn 1:26-27

15 Ba zama la i sa tomate kaleana sarini, “E Zisu meke e
Paula si gilani rau; ba sapu gamu kasa isara, si lopu gilana
gamu rau,” guni sa.
16 Meke razai sa tie pu koa ia tomate kaleana sarini, meke
va kilasa va kaleani sa. Ke govete taloa sarini pa vetu tanisa,
bakobakora na dododohodi.
17 Totoso avoso nia ri doduru tie Ziu, na Zenitailo pa
Episasi sapu gua asa, si matagutu hola si arini, meke va
lavatia rini sa pozana e Zisu.
18 Soku arini pu va hinokara si mae helahelae ni rini pa
vinarigara sari na dia sinea.
19 Meke soku arini pu hoke tavetavete potana, si paleke
varigara mae ni rini sari na dia buka potana, meke sulu
pani rini pa kenudi ri na tinoni. Sari na laedi rina buka
arini, si padana tinabara tana keke tie koari ka lima ṉavulu
puta tina rane.
20 Ke gua asa si ta tozi urahae la sa inavosona e Zisu
koari soku tie pule, ke soku lala dia saripu va hinokaria
sa Baṉara.

Sa Vinari Kakatorai pa Episasi

21 Mudina sapu gua asa, si vizatia Paula si pude ene
gua pa Masedonia meke pa Akaia si asa, meke tiqe pule
la pa Zerusalema. Zama si asa, “Pana beto koa rau pa
Zerusalema, si kaqu la hopiki nia tugo rau si pa Roma,” gua
si asa.
22 Ke garunu la ni Paula pa Masedonia sari Timote e
Erasitasi, sapu sari karu nana tie varitokae, meke asa si koa
hola hite koa sa pinaqaha popoa pa Esia.
23 Pa totoso asa si ta evaṉa si keke vinari kakatorai
nomana pa Episasi, sina koa gua koasa tinaraena sa Siraṉa
tanisa Baṉara.
24 Koanana si keke tie tavetavete patu siliva, pozana e
Demitiriasi. Hoke tavete ni siliva sa sari na kinehana
sa zelepade tanisa tamasa barikaleqe pa Episasi, sapu e
Atemisi pozana. Hoke vagi valeana nia poata ari na nana
tie tavetavete sa tinavete asa.
25 Tioko varigara ni sa meke sari kasa pa tinavete gugua
tugo asa. Zama si asa, “Kasa turaṉaqu, gilania mia gamu
sapu vagi va leana nia poata gita sa tinavete hie.
26 Meke ele avosia na dogoro sotia mia mo gamu, sapu
soku hola tie si ele turaṉa va sea i e Paula. Lopu tale
pa Episasi mo hie, ba gua tugo koari soku vasileana pa
korapana sa pinaqaha popoa pa Esia. Zama si asa, sapu
sari na tamasa pu ta tavete pa lima tie si lopu na tamasa
hinokara, gua.

27 Sa tinasuna, si lopu tale sa nada tinavete hata poata
mo si kote ta ṉovala, ba sa zelepade tugo tanisa tamasa
barikaleqe Atemisi si kote loke guguana, meke kote ta huara
sa nana linavata sapu vahesia ri doduru tiena sa popoa Esia,
meke pa doduru vasina," gua si asa.
28 Totoso avosia tugo rina kobi tinoni sapu gua asa, si
ta ṉaziri hola si arini, meke podalae velavela guahe: "E
Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata," gua.
29 Meke lopu seunae si ṉoveoro sa vasileana lavata pa
Episasi. Tuqe vagi rini sari Qaeasi e Arisitakasi, sari karua
tie Masedonia pu lulidi koe Paula. Meke ririhi vagi rini sari
kara, meke zukuru varigara beto la si arini koasa vasina
varivarigarana nomana tadi na tiena sa popoa Episasi.
30 Hiva vura la pa kenudia rina tie se Paula, ba hukatia
rina tie te Karisito si asa.
31 Kaiqa rina ṉati tie tadi na qinavuna pa pinaqaha popoa
sana, saripu na baere te Paula, ba vala dia zinama tugo
koe Paula, pude mani lopu vura la ta dogoro koasa vinari
kakatorai sana.
32 Ṉoveoro hola sa vinarigara tie: Kaiqa rini si velavela
nia si keketoṉa, ba kaiqa pule si keke votiki tiṉitoṉa tu si
velavela nia rini. Sokudi arini si lopu hite gilana hokaria
tu, sapu na sa si varigara nia rini.
33 Zukuru la nia ri tie Ziu pa kekenu se Alekezada meke
kukili lani rina tie pa puku tinoni gua sapu hiva nia rini
pude tozia sa. Ke va sagea Alekezada sa limana, pude va
mokomokoi sari na tinoni, meke podekia sa pude zama
meke olaṉi sari dia zinutu.
34 Ba totoso doṉo gilania rina tinoni sapu na tie Ziu se
Alekezada, si lopu makudo velavela nia rini, padana karua
aoa sapu guahe: "E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa
lavata!" gua.
35 Meke sipu va nosoi sa palabatu pa qinavuna sari na
tinoni, si zamai sa sarini, "Avoso mae gamu pa Episasi!
Doduru tie pa kasia popoa si gilana betoa, sapu sa popoa
Episasi, si kopu nia sa zelepade tanisa tamasa lavata, se
Atemisi, meke sa patu hopena sapu hoqa gorena mae pa
maṉauru.
36 Ele ta gilanadi mo si hire, loke tie boka va kohai. Ke mi
mokomoko, mamu noso mo si gamu, mu lopu neneke na
bebeno va evaṉia si keketoṉa sapu lopu leana.
37 Turaṉa mae ni gamu sari karu tie hire, ba lopu hikoi
rini sari na tiṉitoṉa koa ri na nada zelepade, meke lopu
zama ṉoṉovalia rini sa nada tamasa barikaleqe, se Atemisi.
38 Ba be hiva zutua e Demitiriasi, meke ari nana tie
tavetavete si keke tie, si korapa koa dia sari na nada tie

varipitui, meke sa vasina varipituina. La tozi koa rini pude madi ta pitu.
39 Ba be keketoṉa votikaena pule si hiva nia gamu, si mi vivinei nia pa keke vinarigara tadi na tie pa popoa hie pa siraṉa tava egona pa tinarae.
40 Ba sapu ṉinoroi he, si gina kote ta zutu nia gita sa vinari kakatorai hie; na loke nada ginugua pude vata evaṉia sa iniliṉoara, meke lopu kote boka govete nia gita si asa," gua si asa.
41 Sipu beto zama ni sa saripu gua hire, si tukua mo sa sa vinarigara meke tozi ni sa sarini pude hopeke pule.

20

La pa Masedonia meke pa Akaia se Paula

1 Meke sipu ele hola sa ṉinoveoro, si tioko varigara ni e Paula sari kasa tie pu va hinokara, meke sovutu va ṉiṉirai sa. Beto asa si zama luluari sa, meke taluarae la nana pa Masedonia si asa.
2 Sipu enei sa sari na vasivasileana koasa pinaqaha popoa pa Masedonia, si sovutu va ṉiṉirai tugo sa sari na tie te Karisito vasina, beto asa si ene hola latu pa Qurisi si asa.
3 Ka ṉeta sidara si koa si asa vasina. Meke totoso va namanama pude toka la pa Siria gua si asa, si tiqe avoso nia sa sapu kuhana nia rina tie Ziu si asa, ke vizatia sa si pude ene pule gua mo pa Masedonia.
4 Hire sari na tie pu luli koe Paula, meke kamo la pa Esia: E Sopata, sa tie pa Berea, sapu na tuna e Paehasi; meke ari Arisitakasi, e Sekudasi, sapu na tie pa Tesalonaika; e Qaeasi, sapu na tie pa Debi; meke karu tie pa Esia, ari Tikikasi, e Toropimasi; meke se Timote.
5 Arini hire si la aqa kenuni gami pa Toroasi,
6 meke gami si taluarae pa Pilipae sipu beto sa Inevaṉa Bereti Loke Isitina[d]. Hola ka lima rane, si la kamoi gami si arini pa Toroasi, meke koa keke vuiki tu vasina si gami.

Va Toa Pule ia Paula se Iutikasi

7 Koasa rane kekenu koasa vuiki, sipu varigara si gami pude videvidea sa bereti*, si tarae va gele se Paula osolae kamoa tu korapa boṉi, sina hiva taluarae si asa pa koivugona.
8 Soku sari na zuke pu toa koasa lose panaulu, vasina varigara gami.
9 Meke keke tie vaqura, pozana e Iutikasi, si habotuna pa vuida, meke sipu tarae va gele se Paula, si rorodokia si asa,

---

* **20:7** Ginuana sa zinama "videvidea sa bereti" si gina keke hinenahena vinarigara, beto asa si hena ia rini sa Ginani Hope pa boṉi rane Sarere, babe pa boṉi rane Sade lopu bakala.

meke puta muliuṉu. Ke hoqa gore pa pepeso si asa, podalae mae gua pa hatara vina ṉeta si asa. Totoso la ovulu vagia rini, si ele mate tu si asa.

10 Ba gore la opo tamunia meke ṉaza vagia Paula sa tinina, meke zamai sa sarini, “Lopu talotaṉa gamu, ele toa pule si asa,” gua se Paula.

11 Beto asa, si sage pule la koasa lose panaulu se Paula, meke la videvidea sa sa bereti meke henahena turaṉa gami. Vari vivinei si gami, osolae kamo rane, meke tiqe taluarae taloa si gami.

12 Turaṉa pule nia rini se Iutikasi, meke koa tava manoto hola si arini.

Topue pa Toroasi meke La pa Mailitasi

13 Beto asa, si luli kekenu pa vaka si gami, meke la pa Asosi. Vasina tu kote la suraṉia gami se Paula, gua asa sa nana hiniva, sina kote ene karovo la pa Asosi si asa.

14 Meke sipu mae tutuvu gami sa pa Asosi, si suraṉia gami pa vaka si asa, meke hola la pa Maitalini.

15 Taluarae gami vasina, si la kamo tata pa nusa Kiosi pa koivugona. Meke hola keke rane pule, si la kamo pa nusa Samosi si gami, meke pa koivugona pule, si la hogoto si gami pa vasileana Mailitasi.

16 Hiva nia Paula si pude lopu noso pa Episasi, pude lopu oki palae totoso pa popoa Esia; sina bebeno sisigiti si asa pude tuturei la kamoa sa rane Pen'tikosi[d] pa Zerusalema, be boka, gua.

Zama Luluara se Paula koari na Koimata pa Episasi

17 Koa pa Mailitasi se Paula, meke tioko la i sa sari na koimata koasa ekelesia pa Episasi, pude mae tutuvia si asa, gua.

18 Meke sipu kamo rini koasa, si zamai sa sarini, “Ele gilana betoa mia gamu sa qua kinoa koa gamu, podalae pa rane kekenu sapu kamo rau pa Esia.

19 Pa vina pepekae meke pa kolomata si nabulu nia rau sa Baṉara, koari na tinasuna nomadi pu va raza nau rina tie Ziu, sipu kuhana nau rini.

20 Gilania mia gamu sapu lopu hite tomea rau koa gamu si keketoṉa, sapu boka tokani gamu koari na qua tinarae na vina tumatumae pa kobi tie, meke totoso hopiki vetuvetu si rau.

21 Sa qua vina balau si la beto mo koari na tie Ziu, meke na tie Zenitailo, pude madi luara pani sari na dia sinea, meke kekere mae koe Tamasa, meke pude madi va hinokaria se Zisu Karisito sa nada Baṉara.

22 Ego, kamahire he si ta turaṉa koasa Maqomaqo Hope
si rau, pude la pa Zerusalema. Meke lopu gilania rau sapu
na sa si kote ta evaṉa koa rau vasina.
23 Ba gilania rau sapu koa ri doduru vasileana pu ele kamo
la i rau, sa Maqomaqo Hope si ele va balau au, sapu korapa
aqa nau sa tinapusi, meke sari na tinasuna pa Zerusalema.
24 Sa qua tinoa si namu loke guguana koa rau; ba sa qua
ṉati inokoro, si pude va hokotia mo sa tinavete sapu ele poni
nau sa Baṉara Zisu pude tavetia. Sa tinavete asa si pude
tarae vura nia sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te
Tamasa.*
25 Meke kamahire si gilania rau, sapu gamu doduru pu ele
kamo atu gamu rau, pude tarae nia sa Butubutu Binaṉara
te Tamasa, si lopu kaqu dogoro pule au si rau.
26 Gua asa, ke maqu tozi va bakalani gamu, sapu arau si
via kamahire, be guana keke koa gamu si lopu kamoa sa
tinoa hola.
27 Ura loketoṉa si tomea rau koasa doduruna sa hiniva te
Tamasa, ba ele tarae vura beto nia rau.
28 Mi tavetavete guana sepati mamu kopu puleni gamu,
meke gua tugo sari doduru tie pu koa koasa puku tie te
Tamasa. Ura ta vizata si gamu koasa Maqomaqo Hope pude
kopu ni. Mi kopu nia sa ekelesia te Tamasa, sapu ele vagia
Sa koasa eharana sa Tuna soti.
29 Gilania qua rau, sapu pana taloa si rau, si kote mae
koa gamu sari na titisa kokohadi, saripu guana kurukuru
pinomo pu va matei na ṉoṉovali sari na tie, meke kaqu
nuquru mae si arini koari na puku tie te Tamasa.
30 Kaiqa tie mo pa korapa mia gamu telemia, si kote paleke
va sea i sari na vina tumatumae hinokara, pude turaṉa va
sea i sari na tie pu va hinokara.
31 Ke mi kopu, mamu balabala ia sapu pa korapadi ri ka
ṉeta vuaheni, si lopu makudo va balau gamu rau si gamu
doduru rane na boṉi, pa kolomata.
32 Ego, kamahire si luara veko gamu rau si gamu pa
limana sa Tamasa, meke koasa inavosona sa Nana tataru
variharupi, sapu boka va ṉiṉira gamu pa mia rinaṉeraṉe,
meke kaqu ponini gamu Sa sa tinago pu ele va naqiti vekoa
Sa, pude tadi na Nana tie pu tava via koari na dia tinavete
kaleadi.
33 Arau si lopu okoro pude vagi sari poata qolo, na siliva,
babe na poko tana ke tie.
34 Ele gilanau mia gamu, sapu tavetavete pa limaqu soti
si rau pude va gavori gua saripu ta hivae koa rau, meke koa
rini pu luli tavetavete turaṉau.

---

* **20:24** 2 Tim 4:7

35 Pa doduru ginugua, si ele va dogoroni gamu rau, sapu
pude tavetavete va ṉiṉira mo gita, si kote boka toka ni
saripu malohoro. Balabala i sari na zinama te Zisu sapu
gua hire: ‘Pude variponi, si leana hola nia si pude vagi,’
gua.”
36 Meke sipu beto zama se Paula, si kokotuṉu turaṉi sa
sari doduru meke varavara.
37 Kabo beto sari doduru, sipu ṉazaia, na ahoa rini si asa.
38 Sapu talotaṉa hola nia rini, sina tozi ni sa sapu lopu
kaqu dogoro pulea rini si asa, gua. Ke ene lulia rini si asa,
meke la luaria ri pa vaka.

21

La pa Zerusalema se Paula

1 Zama luluari gami sarini, meke tiqe taluarae meke
karovo toṉoto la pa nusa Kosi si gami. Meke pa koivugona si
la kamo si gami pa nusa Rodesi, meke taluarae gami vasina
si la hogoto pa vasileana Patara.
2 La luli karovo si gami koa keke vaka vasina, sapu korapa
va qaqiri toka la pa Ponisia, meke tiqe taluarae taloa si gami.
3 Meke sipu dogoria gami sa nusa Saeparasi, si ene pa
kali mataona sa nusa si gami, meke hola la pa Siria. Meke
la hogoto si gami pa Taea, sina vasina si kote la va gorei sa
vaka sari na likakalae pu suraṉi sa.
4 La tutuvi gami vasina sari kaiqa tie te Karisito, meke koa
koa rini keke vuiki vasina si gami. Meke vata gilana nia sa
Maqomaqo Hope koari na tie hire, si pude mani lopu la pa
Zerusalema se Paula, gua; ke tozi nia rini si asa.
5 Ba sipu ele hokoto sa mami totoso pude koa koa rini, si
ta luarae si gami, ke ene luli gami ri doduru puku tatamana,
meke vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la
kokotuṉu, meke varavara si gami pa masa.
6 Meke sipu beto vari zama luluari si gami, si la suraṉa si
gami pa vaka, meke ene kekere pule la dia pa hopeke dia
vetu si arini.
7 Meke topue pa Taea si gami, meke la hogoto pa
Tolimeasi. La tutuvu qetuqetu ni gami sari na tie te Karisito
vasina, meke koa paki si gami vasina keke rane.
8 Pa koivugona pule, si taluarae si gami meke la pa Sizaria.
Koa si gami vasina, pa vetu te Pilipi sa tie pu hoke tarae nia
sa Inavoso Leana. Asa si keke koari ka zuapa pu ta vizatadi
pude na tie varitokae pa Zerusalema.*
9 Ka made sari na tuna vineki sa, saripu lopu varihabadi,
meke hoke tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa.

---

* **21:8** TTA 6:5, 8:5

10 Sipu ele koa kaiqa rane si gami vasina, si gore mae
guana pa Ziudia si keke poropita, pozana si e Aqabasi.*
11 Mae koa gami si asa, meke hena vagia sa sa belete te
Paula, meke pusi nia sa koari na limana, na nenena telena,
meke zama, “Guahe sapu zama nia sa Maqomaqo Hope: Sa
tie pu tagona sa belete hie, si kaqu pusi gunia he rina tie Ziu
pa Zerusalema, meke kaqu vala nia rini koari na Zenitailo,”
gua si asa.
12 Sipu avosia gami sapu gua asa, si tozi ososo nia gami
meke rina tie vasina se Paula, pude mani lopu la pa
Zerusalema, gua.
13 Ba olaṉa se Paula, “Na sa si tavetia gamu? Kabokabo si
gamu pude va talotaṉa sisigitau gua? Ura sapu korapa aqa
nia rau, si lopu pude ta pusi mo, ba pude tava mate tu pa
pozana e Zisu sa Baṉara,” gua si asa.
14 Na lopu boka hukatia gami si asa, ke zama mo si gami,
“Ego leana, gua mo sapu hiva nia sa Baṉara si mani ta
evaṉa,” gua.
15 Meke sipu ele hokoto sari na rane pu koai gami
pa Sizaria, si va qaqiri si gami meke topue hola la pa
Zerusalema.
16 Kaiqa rina tie te Karisito pa Sizaria si luli koa gami,
meke turaṉa lani gami rini pa vetu te Masoni. Na tie
Saeparasi si asa, sapu keke rina tie pu luli koe Zisu tatasana.

La Tutuvia Paula se Zemisi

17 Sipu la kamo gami pa Zerusalema, si tava kamo valeana
si gami koari na tie te Karisito vasina.
18 Pa koivugona si luli koa gami se Paula, meke la dogoria
gami se Zemisi, meke mae koa somana beto tugo sari kasa
koimata pa ekelesia pa Zerusalema.
19 Zama qetuqetu koa rini se Paula, meke tozi betoi sa koa
rini sari doduru tiṉitoṉa gua saripu evaṉi sa Tamasa koari
na tie Zenitailo, pa korapa inene misinare tanisa.
20 Sipu avosia rini sapu gua asa, si vahesia ri sa Tamasa,
meke zama ia rini se Paula, “Tasimami, gilania goi sapu
guahe: Ele soku tina sari na tie Ziu pu ele va hinokara, meke
korapa ṉaliṉali nia rini kinopuna sa Tinarae te Mosese.
21 Meke ele avoso nia rini, sapu agoi si tozi ni sari na tie
Ziu pu koadi koari na popoa tadi na tie Zenitailo, pude luara
pania sa tinarae te Mosese, meke pude lopu magu i sari na
tudia koreo, babe luli sari na hahanana tadi na tie Ziu, gua.
22 Meke lopu sana kote avoso nia rini, sapu ele kamo tani
si goi. Ke na sa si kote tavetia gita?

---

* **21:10** TTA 11:28

23 Ego, guahe si balabala ia gami, pude tavetia goi. Ari ka
made tie tani si korapa evaṉia sa vina gorevurana sa dia
vina tatara.*
24 La, mamu somana koa rini koasa vina vukivukihi
vinulasa, mamu tabari sari na laedi rina dia vina vukivukihi
meke tamugoi tugo, pude di boka koto va golugolu si arini.
Meke pude gua asa, si kote boka dogoria rina tie Ziu, sapu
lopu hinokara sari na inavosomu goi pu ele avoso ni rini,
ba agoi si korapa kopu nia mo sa Tinarae te Mosese.
25 Ba lopu sapu hiva ni gami sari na tie Zenitailo pu ele va
hinokara pude kopu nia sa Tinarae te Mosese. Ele kubere
la i gami sarini pude di taveti sapu gua hire: Lopu henai
sari na ginani pu tava vukivukihidi la koari na beku, meke
sari na eharadi, na masadi rina kurukuru pu lopu tava honi
palae eharadi; meke pude madi va ilolo pule ni pa vinari
riqihi,” gua si arini.*
26 Ke pa koivugona, si turaṉi e Paula sari ka made tie
pu guni rini meke la va via pule nia si asa, somanae koari
ka made. Meke tiqe nuquru la sarini pa Zelepade, pude la
tozia sa totoso pu kaqu hokoto sa totoso tanisa vinavia tadi
kasa pude mudina asa kaqu ta tavete sari hopeke dia vina
vukivukihi vinulasa, gua.*

Ta Tuqe Vagi se Paula pa Zelepade

27 Ba sipu tata hokoto tugo sari ka zuapa rane sara, si
mae dogoria ri kaiqa tie Ziu mae guadi pa Esia se Paula pa
korapa Zelepade. Ke sovusovutu va bugoria rini sa puku
vinarigara lavata, meke tuqe vagia rini se Paula.
28 Velavela si arini, “Gamu na tie Izireli! Mae tokani
gami! Hiera mo sa tie sapu ene ni pa doduru vasina sari na
vina tumatumae sapu lopu garo koa gita na tie Ziu, meke
koasa Tinarae te Mosese, meke koasa Zelepade hie. Meke
kamahire, ba mae turaṉa nuquru nia tie Zenitailo pule tu
sa sa Zelepade, ke va bonia sa sa vasina hopena hie!” gua
si arini.
29 Na ele dogoria mo rini se Toropimasi, sa tie Episasi,
sapu luli koe Paula pa Zerusalema. Ke balabala ia rini sapu
gina turaṉa nuquru nia Paula si asa pa Zelepade, gua.*
30 Ke noma lala nana sa vinari kakatorai pa korapana sa
popoa Zerusalema. Meke haqala varigara sari doduru tie,
meke tuqe vagia rini se Paula, meke ririhi vura nia rini si
asa pa sadana sa Zelepade, meke tuturei tukui rini sari na
sasada.

---

* **21:23** Nab 6:9-12 * **21:25** TTA 15:29 * **21:26** Nab 6:9-12 * **21:29** TTA 20:4

31 Sipu korapa komitia pude va matea gunia rini se Paula,
si kamo la mo sa inavoso koa sa ṉati koimata tanisa qeto
minate tadi na tie Roma, sapu keke vinari kakatorai si
korapa ta evaṉa pa Zerusalema, gua.
32 Ke tioko vagi sa ṉati koimata sari kaiqa palabatu
varipera, na tie varipera, meke tuturei topue gore la sarini
koa sa vinarigara. Sipu dogoria tugo rina tinoni sa koimata
meke sari na tie varipera pu turaṉi sa, si tiqe beto komitia
rini se Paula. 33 La tuqe vagia sa ṉati koimata tadi na tie
varipera se Paula, meke garuni sa sari nana tie, pude pusi
nia karua seni pa limana e Paula. Beto asa si tiqe nanasa
la si asa koari na tie, “Esei sa tie hie? Meke na sa si evaṉia
sa?” gua si asa.
34 Meke kaiqa ri na tinoni si velavela nia keketoṉa, ba
kaiqa si votiki ginugua tu. Na lopu boka vagia sa koimata
sa ṉatina hinokara sa tinasuna, sina soku sa ṉinoveoro. Ke
garuni mo sa sari kasa nana tie varipera, pude turaṉa la nia
pa vetu tadi na tie varipera se Paula.
35 Sipu kamoa Paula sa halehaleana sage pa vetu, si ṉiṉira
hola sa tinaṉaziri, na tinuru hiva varipera tadi na tinoni, ke
palekia tu rina tie varipera se Paula.
36 Ba luli la tugo sa puku vinarigara lavata, meke velavela,
“Va mate pania gana! Va mate pania gana!” gua si arini.

Zama se Paula koasa Vinarigara Tinoni

37 Totoso tata turaṉa nuquru nia rini pa vetu se Paula,
si zama la koasa ṉati koimata tadi na tie varipera si asa,
“Vegua, boka zama paki koa goi si rau?” gua si asa.
Meke nanasia sa koimata si asa, “Vegua, tumae zama
Quriki si goi?
38 Vea, lopu agoi tu sa tie Izipi pu varipera la koasa
qinavuna Roma visoroihe, meke turaṉa lani sari ka made
tina tie varipera na variva mate pa soloso qega?” gua si asa.
39 Meke olaṉa la se Paula, “Arau si na tie Ziu, podoqu pa
popoa Silisia, pa vasileana Tasisi, na tie soti koasa vasileana
arilaena sana si rau. Tepa si rau koa goi, mu va malumu
paki au, maqu zama paki koari na tinoni,” gua si asa.
40 “Leana,” gua sa ṉati koimata. Ke turu mo pa hale-
haleana sage se Paula, meke va mokomokoi sa pa limana
sari na tinoni. Meke sipu noso sarini si zama la koa rini si
asa pa zinama Hiburu:

22

1 “Kasa turaṉaqu, mi avoso mae pude maqu va bakalia
koa gamu sapu lopu sea si rau,” gua si asa.

2 Totoso avosia tugo rini sapu zama pa zinama Hiburu se
Paula, si noso beto si arini, ke zama si asa,
3 “Arau si na tie Ziu, podoqu pa vasileana Tasisi, pa
pinaqaha popoa pa Silisia. Ba noma sage meke sikulu si
rau koe Qamalieli na Parese pa vasileana nomana hie pa
Zerusalema. Tava tumatumae valeana nia rau sa Tinarae
te Mosese, meke tadi na tiatamada pukerane. N̲aliṉali hola
nia rau sa vina lavatana sa Tamasa koari na qua tinavete,
gua putaputa tugo sapu korapa nia gamu kamahire.*
4 N̲oṉovali, na va matei rau sarini pu lulia sa Siraṉa
vinahesi hie. Pusi vagi rau sari na palabatu na barikaleqe,
meke la vekoi rau pa vetu varipusi.*
5 Sa n̲ati hiama kenukenue, meke sari doduru koasa
Sanihiderini[d],* ba boka va sosodea mo, sina arini mo poni
nau sari na leta pu paleki rau, sapu kubere la ni rini koari
kasa tie Ziu turaṉadia pu koa pa Damasikasi, pude kaqu
pusi vagi rau sari na tie pu koadi vasina pu lulia sa Siraṉa
vinahesi hie, pude la va kilasi pa Zerusalema, gua.

Tozia Paula sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 26:12-18)

6 Ba sipu korapa rane sa popoa, totoso korapa ene la rau
pa siraṉa, meke tata la pa Damasikasi, si malara va hodaka
mae koa rau si keke kalalasa variva keanana pa Maṉauru.
7 Ke hoqa gore pa pepeso si rau, meke avosia rau si keke
mamalaiṉi sapu zama guahe: ‘Saula! Saula! Na vegua ke
n̲oṉovalau goi?’ gua.
8 ‘Baṉara, esei si goi?’ gua si rau.
Meke olaṉa si Asa, ‘Arau Zisu pa Nazareti tugo si hie, sapu
korapa n̲oṉovalau goi!’ gua si Asa.
9 Sari na tie pu lulidi koa rau si dogoria mo rini sa kalalasa,
ba lopu avosia rini sa mamalaiṉina sa tie pu zama mae koa
rau.
10 Meke nanasia rau si Asa, ‘Baṉara, na sa si kaqu tavetia
rau?’ gua si rau.
Meke olaṉa mae si Asa, ‘Mu turu, mamu la pa Damasikasi,
meke vasina tu si kote ta tozi ni goi sari doduru gua pu ta
hivae koa goi pude taveti,’ gua si Asa.
11 Lopu boka dodogorae si rau, sina va behu au sa kalalasa
variva keanana. Ke sari na tie mo pu lulidi koa rau si taṉinia
limaqu, meke turaṉa la nau pa Damasikasi.
12 Koa nana vasina si keke tie pozana e Ananaeasi. Keke
tie toṉoto si asa pa hahanana kinopuna sa Tinarae te

---

* **22:3** TTA 5:34-39 * **22:4** TTA 8:3, 26:9-11 * **22:5** Sa Sanihiderini hie si na n̲ati puku tie vari pitui tadi na tie Ziu.

Mosese, meke na tie ta pamaṉaena hola si asa koari doduru tie Ziu vasina.
13 Mae turu kapae koa rau si asa, meke zama, ‘Saula, tasiqu, mu dodogorae tu ba goi!’ gua si asa. Meke pa totoso tugo asa si dogoria rau si asa.
14 Meke zama si asa, ‘Ele vizatigo sa Tamasa tadi na tiatamada si agoi, pude mu tumae nia sa Nana hiniva, meke pude dogoria sa Nana Nabulu Toṉotona, sapu ele dogoria goi meke avosia goi sa mamalaiṉina soti pa siraṉa.
15 Ura kaqu keke Nana tie va sosode si agoi, pude tozia koa ri doduru tie gua saripu dogori na avosi goi.
16 Ke mu lopu aqa, ba la mamu ta papitaiso, pude tava via koari na mua sinea, mamu varavara la koasa pozana Sa,’ gua si asa.

Ta Garunu se Paula Pude Tarae Koari na Tie Zenitailo

17 Totoso pule la pa Zerusalema si rau, meke sipu la koa varavara si rau pa Zelepade, si dogoria rau si keke dinogodogorae.
18 Dogoria rau sa Baṉara sapu zama mae koa rau, ‘Mu tuturei sisigiti, mamu taluarae pa Zerusalema, sina lopu kaqu va hinokaria rina tie tani sa inavosoqu Rau sapu kote totozia goi,’ gua si Asa.
19 Meke olaṉa la si rau, ‘Baṉara, ele gilana valeania dia rini sapu arau mo la vata pusi, na sekei pa hopeke sinaqoqi sari na tie pu va hinokarigo si Goi.
20 Meke sipu tava mate se Sitivini, sa tie pu helahelae nigo koari na tie, si arau tugo mo somana va egoa sa nana minate, meke arau tugo mo turu kopu ni sari na poko tadirini pu va matena si asa,’ gua si rau.*
21 Ba zama mae koa rau si Asa, ‘Mu la! Sina kaqu garunu la nigo Rau si goi pa seu, koari na tie Zenitailo,’ gua si Asa.”
22 Va avoso sari na tinoni, ba sipu zama nia tugo Paula sapu kaqu ta garunu la koari na tie Zenitailo si asa gua, si keke gua velavela va ululae si arini, “Va matea gana sa tie sana, lopu padana pude toa!” gua si arini.
23 Zama ta ṉaziṉaziri sarini, meke hiru ni rini pa galegalearane sari na dia poko, meke taburu sage ni rini panaulu sari na kavuru pepeso.
24 Ke garuni sa ṉati koimata tadi na tie varipera sari nana tie, pude turaṉa nuquru nia se Paula pa vasina tadi na tie varipera. Meke garuni sa si arini pude komitia si asa, pude ni tozia sapu pa ginugua sa, ke zama ta ṉaziṉaziri nia tu rina tie Ziu si asa, gua.

---

* **22:20** TTA 7:58

25 Ba sipu korapa pusia rini si asa pude komitia, si zama la
se Paula koa keke koimata tadi na tie varipera pu turu tata
koa sa, “Vegua, leana mo koa gamu si pude komitia sa tie
Roma* tugo, sapu ta kopue koasa tinarae Roma, pana lopu
ele ta pitu?” gua si asa.
26 Sipu avosia tugo sa koimata sa zinama gua asa te Paula,
si la si asa koasa ṉati koimata, meke zama, “Tio, na sa si kote
tavetia goi? Na tie hie si na tie Roma tugo, ta kopue koasa
tinarae Roma,” gua si asa.
27 Ke la nanasia sa ṉati koimata se Paula, “Mu tozi nau,
na tie Roma tugo si goi?” gua si asa.
“Uve,” gua se Paula.
28 Meke zama sa ṉati koimata, “Arau si soku poata vekoi
meke tiqe ta evaṉae na tie Roma si rau,” gua si asa. Meke
olaṉa se Paula, “Ba arau si na tie Roma pa qua pinodo,” gua
si asa.
29 Ke rizu taloa sarini pu korapa va namanama pude la
nanasia se Paula; meke sa ṉati koimata ba matagutu tugo,
totoso avosia sa sapu na tie Roma tugo se Paula, sina pusia
tu sa pa seni, pude komitia.

Ta Vala pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini se Paula

30 Hiva gilana va sosodea sa ṉati koimata tadi na tie
varipera Roma, gua meke zutua rina tie Ziu se Paula. Ke
pa koivugona, si rupahia sa se Paula, meke tozi ni sa sari
na ṉati hiama, meke sari doduru tiena sa puku tie varipitui
tadi na tie Ziu pude varigara. Meke turaṉia sa se Paula,
meke la va turua sa pa kenudi rini.

23

1 Doṉo toto la i e Paula sari na tiena sa Sanihiderini sa
puku tie varipitui[d] tadi na tie Ziu, meke zamai sa, “Kasa
turaṉaqu pa Izireli! Gilana valeania rau sapu pa qua tinoa
si evaṉi rau sari doduru gua saripu toṉoto pa kenuna sa
Tamasa, kamo pa rane ṉinoroi,” gua si asa.
2 Sipu zama gua asa si garunu la i Ananaeasi sapu sa ṉati
hiama[d] kenukenue sari kaiqa pu turu tata koe Paula pude
poharia ṉuzuna, gua.
3 Ba zama la koa sa se Paula, “Mani poharigo tugo Tamasa
si agoi, sina gua tugo na gobagoba sapu ta pedi va keoro mo
si goi. Habotu vasina si goi pude varipitui nau pa siraṉana
gua sa Tinarae te Mosese gua, ba korapa sekea mo telemu

* **22:25** Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago ṉiniraṉira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

sa Tinarae, totoso garunu nau tie goi pude poharau!” gua se Paula.*

4 Meke zama saripu turu tata koe Paula, “Tio, na ṉati hiama kenukenue te Tamasa si zama va kaleania goi,” gunia rini si asa.

5 Ba olaṉa se Paula, “Kasa turaṉaqu pa Izireli, lopu hite gilania rau sapu na ṉati hiama kenukenue sa tie hie. Ura ta kubere si guahe pa Kinubekubere Hope: ‘Mu lopu zama va kaleania sa koimata pa mua butubutu,’” gua.*

6 Sipu doṉo gilania Paula sapu kaiqa arini pu varigara si na Sadusi, meke kaiqa si na Parese, si velavela la koa rini si asa, “Kasa turaṉaqu pa Izireli, arau he si na Parese, meke na tuna tugo keke Parese. Sapu ta pitu nia rau hie, si koa gua mo koasa qua vina hinokarana sa tinuru pule tadi pu mate!” gua si asa.*

7 Sipu beto tugo zama nia Paula sapu gua asa, si podalae varitokei gedi mo sari na Parese, meke sari na Sadusi, ke ta paqaha rua sari na tinoni pu varigara.

8 Ura sari na Sadusi si lopu va hinokaria sa tinuru pule tadi pu mate, meke sari na mateana, na tomate, na gua. Ba sari na Parese si va hinokara betoi saripu gua hire.*

9 Noma hola sa ṉinoveoro, meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu na Parese tugo, si turu meke zama va ṉiṉira, “Loke sinea si boka dogoria gita koasa tie hie! Vea be keke mateana babe keke maqomaqo si zama koa sa? Lopu boka zutua gami,” gua si arini.

10 Ṉiṉira hola sa vinaritokei, ke mala nia sa ṉati koimata tadi na tie varipera, sapu meke ta seke va umumu se Paula, gua. Ke garuni sa sari nana solodia pude gore la saputu vagia se Paula koa rini, meke la vekoa rini pa vetu tadi na solodia.

11 Pa boṉina asa, si la turu tata koe Paula sa Baṉara, meke zama, “Mu lopu matagutu! Ele tozi helahelae nau goi si Rau tani pa Zerusalema, ke mamu tavete kekeṉoṉo gua tugo asa pa Roma,” gua si Asa.

Kuhana nia Rina Tie Ziu se Paula

12 Meke pana munumunu pa koivugona, si varigara meke vari vivinei sari kaiqa tie Ziu, meke variva ego nia rini pa keke tinokotokoro, sapu lopu kaqu hena na napo hokara si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua.

13 Sarini pu tavetena sa vinariva egoi hie, si hola nia ka made ṉavulu tie.

---

* **23:3** Mt 23:27-28 * **23:5** Ekd 22:28 * **23:6** TTA 26:5; Pil 3:5 * **23:8** Mt 22:23; Mk 12:18; Lk 20:27

14 La si arini koari na n̲ati hiama, na koimata tadi na
tie Ziu, meke zama, “Gami si ele tokotokoro puleni gami
pa kenuna sa Tamasa, pude lopu kaqu hena ginani si gami
osolae kaqu va matea tu gami se Paula.
15 Ke gua asa si hiva nia gami pude gamu meke sa puku
tie varipitui, si kaqu tozi sekesekei la nia sa n̲ati koimata
tadi na tie varipera, pude mani turan̲a gore atu nia sa koa
gamu se Paula. Tozi nia sapu hiva avoso valeani gamu si
kaiqa ginuguana sa, mamu gua. Meke gami si kote tome
aqa pude va matea si asa, totoso lopu ele kamo atu sa,” gua
si arini.
16 Ba keke tuna koreo sa tasina barikaleqe e Paula, si
avoso pohoa sa dia hiniva hie, ke la pa vetu tadi na tie
varipera si asa, meke tozi nia sa se Paula.
17 Beto asa, si tioko vagia Paula si keke koari na koimata
tadi na tie varipera Roma, meke zama ia sa, “Mu turan̲a la
nia sa koreo hie koasa mia n̲ati koimata, sina keke tin̲itoan̲a
si kote la tozia sa koreo hie koa sa,” gua se Paula.
18 Meke turan̲ia sa koimata sa koreo, meke la koasa dia
n̲ati koimata, meke zama, “Garunau e Paula, sa tie ta
pusina, pude turan̲a atu nia koa goi sa koreo hie, sina
keketon̲a si kote tozi nigo sa, gua,” gua si asa.
19 Ke tan̲ini vagia sa n̲ati koimata sa limana sa koreo,
meke turan̲a vata kalea sa, meke nanasia sa, “Ego, na sa
si hiva tozi nau goi?” gua si asa.
20 Meke zama sa koreo, “Sari na koimata tadi na tie Ziu,
si ele variva ego nia si pude vugo si kaqu atu tepa sekesekei
nigo rini, pude turan̲a gore la nia goi se Paula koasa puku
tie varipitui tadi na tie Ziu, si pude hiva avoso valeani rini
sari kaiqa ginugua pule tanisa, gua.
21 Mu lopu va hinokari, sina hola nia made n̲avulu puta
tie si korapa tome aqa pude va matea se Paula, gua. Ele
tokotokoro puleni si arini, sapu lopu kaqu hite hena na napo
si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. Korapa
aqa sarini kamahire pude avosia be guana va egoa goi sa
dia tinepa,” gua sa koreo.
22 Ke naqua sa koimata sa koreo, meke zama ia sa, “Ego,
mu lopu la tozi hokaria goi koa keke tie, gua saripu vivinei
ni goi koa rau hire,” gunia sa, meke tiqe va taloa pulea sa
sa koreo.

Ta Garunu La koasa Qavuna Pilikisi se Paula

23 Beto asa si tioki sa n̲ati koimata tadi na tie varipera
si karu nana koimata, meke zamai sa, “Mi va namanama i
karua gogoto solodia, meke ka zuapa n̲avulu tie koi hose,
meke karua gogoto tie tan̲ini hopere. Va namanama pude
taluarae la pa Sizaria pa sia koloko kohite bon̲i.

24 Va nama ponia hose se Paula pude boka turaṉa va kamo
valeania se Paula koe Qavuna Pilikisi,” guni sa sarini.
25 Meke kubere la nia sa ṉati koimata si keke leta koa sa
Qavuna Pilikisi sapu zama guahe:
26 “Arau Kolodiasi Laesiasi si kubere atu koa goi na
Qavuna Pilikisi pa qua pinamaṉa.
27 Sa tie isa si ele tuqe vagia rina tie Ziu, meke tata va
matea rini. Ba avoso nia rau sapu na tie Roma tugo si asa,
ke turaṉi rau sari na qua tie varipera meke la harupia si
asa.
28 Hiva gilania rau sapu gua zutu nia rini si asa, ke
turaṉa gore la nia rau pa dia puku tie varipitui.
29 Tiqe va nonoga ia rau sapu loketoṉa si evaṉia sa
sapu pada pude tava mate nia, ba be ta pusi nia sa pa
vetu varipusi. Sari na tiṉitoṉa pu zutu ni rini koa sa, si
na ginugua la gua mo pa dia tinarae soti teledia.
30 Ke totoso avosia rau sapu kaiqa tie si kuhana pude
va matea si asa gua, si hinoqa vizatia rau si pude garunu
atu nia koa goi si asa. Ele tozi ni tu rau sarini pu zutuna sa
pude madi paleke atu ni koa goi sari na dia zinutu koa sa,”
gua.
31 Tavetia tugo rina solodia sapu gua ta garunu nia rini.
Turaṉia rini se Paula pa boṉina tugo asa, meke la kamo pa
vasileana Anitipatirisi.
32 Meke pa koivugona, si kekere pule la pa Zerusalema
sari na tie varipera pu ene pa nenedi, ba sarini pu koi pa
hose si turaṉa hola nia se Paula.
33 Turaṉa va kamoa rini pa Sizaria si asa, meke la luaria
rini sa leta koasa Qavuna, meke luara vekoa rini koa sa se
Paula.
34 Sipu beto tiroa sa Qavuna sa leta, si nanasia sa se Paula,
“Pa pinaqaha popoa pavei si mae gua mu goi?” gunia sa.
Meke sipu gilania sa Qavuna sapu mae guana pa Silisia se
Paula,
35 si zama si asa, “Kote varipitui nia rau sa ginuguamu
goi, pana mae kamo sarini pu zutu igo,” gua si asa. Beto
asa si garuni sa Qavuna sari nana tie kopu, pude kopu nia
se Paula pa vetu Qavuna sapu kuria Herodi pukerane.

24

Ta Pitu se Paula koe Pilikisi

1 Hola ka lima rane, si turaṉa gore lani e Ananaeasi sa
ṉati hiama kenukenue pa Sizaria, sari kaiqa koimata tadi
na tie Ziu, meke keke loea, pozana e Tetulasi. Paleke lani
rini sari na zinutuna e Paula koasa Qavuna Pilikisi, pude
zutua rini pa kenuna sa.

2 Totoso ta tioko va nuquru la se Paula, si podalae va vurai
e Tetulasi sari doduru dia zinutu koa sa, meke zama guahe
si asa:
“Qavuna Pilikisi pu ta pamaṉaemu, pa mua tinuraṉa goi
si ele boka koa bule si gami pa keke totoso gelena. Meke
kaiqa hinobe saripu ta hivae, si ele boka ta evaṉa koasa
mami popoa.
3 Qetu ni gami pa doduru popoa, meke koari doduru
totoso hire, meke zama valeana hola igo gami si agoi.
4 Ba maqu lopu okipani hoboro ni sari na mua totoso pa
soku zinama, ba tepa igo rau si goi pa mua tataru vatukana,
pude va avosia sa mami zinama papakana hie.
5 Sa tie hie si variva ilipuṉana sisigiti. Podalae ni sa sari
na vinari kakatorai pa korapa mami gami na tie Ziu pa
doduru vasina. Meke asa tugo si na koimata pa keke puku
tinoni votivotikaena sapu ta pozae na ‘Nazarini’.
6 Podekia tugo sa pude va bonia sa Zelepade, ba tuqe vagia
mo gami.*
8 Be nanasia goi sa tie hie, si kote avoso gilani mo goi koari
nana zinama sari na tiṉitoṉa pu zutu ni gami koa sa,” gua
si asa.
9 Meke somana zutua tugo rina koimata tadi na tie Ziu se
Paula, sapu hinokara sari doduru gua pu zama ni e Tetulasi,
gua.

Lavelave Hukata Pule nia se Paula

10 Totoso nuke la ia sa Qavuna se Paula pude zama si olaṉa
se Paula, “Qavuna Pilikisi, gilania rau sapu agoi si ele koa
na keke tie varipitui pa popoa hie pa soku vuaheni, gua asa
ke qetu si rau pude mae zama lavelave hukata pule nau pa
kenumu goi.
11 Telemu ba kote boka gilania mo koari kaiqa tie, sapu
ka manege rua rane tu ele hola si la si rau pa Zerusalema,
pude vahesia sa Tamasa.
12 Ba lopu hite dogorau ri kasa pu zutu au, sapu la
varitokei si rau koa ke tie pa Zelepade, babe la vari
kakatorai ni rau sari na tinoni koari na sinaqoqi, babe pa
keke vasina pule pa korapana sa vasileana lavata.
13 Arini ba lopu boka va sosode ia koa goi, gua saripu
korapa zutu nau rini hire.

---

* **24:6** Sari na zinama hire vesi 6-8 si koa pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane. [Ele hiva varipitui nia mo gami si asa pa siraṉana gua sa Tinarae te Mosese, 7ba mae varipera nia e Laesiasi, sa ṉati koimata tadi na tie varipera, meke zau vagia

14 Maqu tozi helahelae vura nia sapu arau si vahesia mo sa
Tamasa tadi na tiatamamami pukerane, meke vahesia rau
si Asa, pa Siraṉa tanisa Baṉara sapu kokoha gunia ri kasa
hire. Ba arau si va hinokari tugo sari doduru gua saripu ta
kubere pa Tinarae te Mosese, meke koari na kinubekubere
tadi na poropita.
15 Sa vina hinokara koe Tamasa sapu tagoa ri kasa hire,
si tagoa tugo rau, sapu kaqu tava toa pule pa minate keke
rane, sari doduru tie leadi, na kaleadi, saripu ele mate.
16 Ke gua asa si podeke sisigitia rau doduru totoso, pude
qu evaṉi sapu toṉoto pa kenuna sa Tamasa meke na tie.
17 Mudina sapu koa va seu si arau pa kaiqa vuaheni, si
pule mae si arau pa Zerusalema, pude la luari si kaiqa
vinariponi na poata tadi kaiqa tie Ziu pu malaṉa, meke
pude la va vukivukihi qua tugo, gua.*
18 Totoso dogoro au rini pa Zelepade si ele va hokotia
rau sa vinulasa gua sapu ta hivae pa Tinarae te Mosese, ba
loketoṉa puku tinoni na ṉinoveoro si koa vasina pa totoso
asa.
19 Ba kaiqa tie Ziu pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa
Esia si koadia vasina. Arini teledia si pada pude paleke atu
ni koa goi, pude atu tozi, saripu lopu qetu ni rini koa rau.
20 Ba be lopu gua, si arini mo hire si madi tozi vura nia
kamahire, sapu na tinavete kaleana sa si dogoro vura nia
rini koa rau, totoso la turu si rau pa kenuna sa dia puku tie
varipitui.
21 Ba keketoṉa mo sapu ele zama va ṉiṉira nia rau, totoso
turu rau pa kenuna sa Sanihiderini, si gina lopu qetu nia rini
koa rau sapu guahe: ‘Koasa ginuguana mo sa tinuru pule
tadi pu mate si ta pitu nia rau pa kenumia gamu pa rane
ṉinoroi,’” gua se Paula.*
22 Se Pilikisi hie si ele gilana valeania sa guguana sa Siraṉa
tanisa Baṉara, ke tukua mo sa sa vinaripitui, meke tozi ni
sa sarini, “Pana mae kamo tu se Laesiasi, si kote tiqe vilasia
rau guguana sa mia vinaripitui,” gua si asa.
23 Tozi nia sa sa koimata tadi na tie varipera pude kopu nia
se Paula, ba va malumi sari nana baere, pude mae hopiki
nia na ponia.

Vivinei se Paula Koari Pilikisi e Durusila

24 Meke sipu hola kaiqa rane, si mae se Pilikisi, meke sa
nana barikaleqe Ziu sapu se Durusila. Tiokia sa se Paula
meke avavoso si asa totoso vivinei nia Paula sa guguana sa
vina hinokarana e Zisu Karisito.

---

* **24:17** TTA 21:17-28 * **24:21** TTA 23:6

25 Totoso zama nia Paula guguana sa tinoṉoto, na tinuqe
pule nia, meke sa totoso vinaripitui pu korapa mae, si
matagutu se Pilikisi, ke tozi nia sa se Paula, “Leana, gina
boka taloa mua kamahire, meke pana ari qua totoso, si kote
tioko pulego rau,” gua si asa.
26 Balabala ia tugo sa sapu hokara kote ponia Paula kaiqa
poata pude vata rupahia, gua si asa. Gua asa ke hoke titiokia
na vivinei ia sa se Paula.
27 Meke sipu hola karua vuaheni, si beto se Pilikisi, meke
Qavuna hobe se Posiasi Pesitasi. Ba hiva ta qetue koari na
tie Ziu se Pilikisi, ke vata pusi hola ia sa se Paula pa vetu
varipusi.

25

Tepa se Paula pude Ta Pitu Koe Siza

1 Meke sipu ele hola ṉeta ranena kamo gua koasa
pinaqaha popoa pa Ziudia se Pesitasi, pude hobea sa
Qavuna Pilikisi, si taluarae si asa pa Sizaria, meke sage la
pa Zerusalema.
2 Vasina si la tozi rina ṉati hiama na koimata tadi na tie
Ziu koa sa, sari doduru gua pu zutu ni rini koe Paula.
3 Tepa ia rini se Pesitasi, pude tataru ni na toka ni sa si
arini, meke pude va pule mae ia pa Zerusalema se Paula,
sina ele pada vekoa rini, si pude va matea gana si asa pa
korapana sa nana inene la pa Zerusalema, gua.
4 Meke olaṉa se Pesitasi, “Se Paula si korapa koa ta kopue
pa Sizaria, meke arau si kote lopu sana pule la mo vasina.
5 Ke madi luli mo koa rau sari kasa mia koimata, pude
madi la zutua vasina, be guana sea nia sa si keketoṉa,” gua
si asa.
6 Ke vesu, ba be manege rane, si koa paki koa rini pa
Zerusalema se Pesitasi, meke tiqe gore la pa Sizaria si asa.
Meke pa koivugona si la habotu pa nana habohabotuana
varipitui si asa, meke tiqe garuni sa sari nana tie, pude
turaṉa nuquru la nia se Paula.
7 Sipu kamo tugo se Paula, si la turu vari likohae nia ri
kasa tie Ziu saripu mae guadi pa Zerusalema si asa, meke
soku tiṉitoṉa si podalae zutu va kaleana nia rini, sapu
teledia ba lopu boka va sosode valeani mo.
8 Ba lavelave hukata pule nia se Paula meke zama, “Loke
sinea si evaṉia rau pude sekea sa tinarae tana butubutu
Ziu, babe va bonia sa Zelepade, meke pude kana la koasa
Baṉara Roma,” gua si asa.
9 Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pesitasi, ke nanasia
sa se Paula, “Vegua, kote leana, pude la pa Zerusalema si

goi, pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa.

10 Meke olaṉa se Paula, “Korapa koa pa vinaripitui tanisa Baṉara Roma si rau; tani tu si ta hivae pude ta pitu si rau. Na loke sinea si evaṉia rau koari na tie Ziu, meke agoi ba gilania mua mo.

11 Ba be ele sekea rau sa tinarae tana qinavuna, sapu pada pude tava mate nia rau, si lopu kaqu tepa ia rau, pude govete nia sa minate. Ba pude lopu hinokara sari doduru gua pu zutu nau rini hire, si lopu toṉoto pude luara vala nau goi koa rini. Ke gua asa, si tepa ia rau, si pude maqu ta pitu koe Siza sa baṉara Roma!” gua si asa.

12 Ke sipu beto vivinei koari nana tie varitokae se Pesitasi, si olaṉa la koe Paula si asa, “Ego, sina ele tepa la si goi pude ta pitu koasa baṉara Roma, ke kaqu la tugo koa sa si goi,” gua si asa.

Zama se Paula Koasa Baṉara Aquripa meke Koe Benisi

13 Hola kaiqa rane, si mae kamo pa Sizaria se Aquripa[d] sa baṉara, meke se Benisi pude la va kamoa, meke zama qetuqetu koe Pesitasi, gua.

14 Meke sina kote koa kaiqa rane vasina si arini, ke tozi va bakalia e Pesitasi koe baṉara Aquripa sa guguana e Paula. Zama si asa, “Keke tie ta pusina si veko hola ia e Pilikisi, meke koa nana tani.

15 Totoso la rau pa Zerusalema, si mae zutua rina ṉati hiama na koimata tadi na tie Ziu si asa, meke hiva nau rini pude vizatia si pude va matea si asa.

16 Ba tozi ni rau si arini, sapu lopu na hahanana tamigami na tie Roma, si pude vala nia koari nana kana si keke tie ta zutuna pude tava mate, sipu lopu ele ta pitu sa tie asa, pude boka lavelave hukata pule nia si asa koari na dia zinutu koa sa.

17 Ke sipu kamo tugo rini tani, si lopu aqa si rau. Ba pa koivugona tugo si habotu nia mo rau sa vinaripitui, meke tozi ni rau sari na qua tie, pude va nuquru mae ia se Paula.

18 Ba totoso turu sari kasa pu zutuna sa, si loke tinavete kaleadi gugua sapu rovea rau kote pada zutu ni rini koa sa, si tozi rini.

19 Sari doduru dia vinaritokei koa sa, si tale kalina pa dia linotu mo, meke na guguana mo keke tie sapu pozana e Zisu, sapu ele mate tu, ba tozia Paula sapu ele toa pule pa minate si Asa, gua.

20 Lopu gilania rau si keke siraṉa, gua pude vagi pule kaiqa vivineidi rina ginugua hire, ke nanasia rau se Paula sapu vegua, kote leana, pude la pa Zerusalema si asa? Pude

maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nia rini
koa sa.
21 Ba ele tepa se Paula pude la ta pitu koe Siza, sa baṉara
pa Roma, gua. Ke gua asa, si tozi ni rau sari qua tie pude
kopu nia si asa, osolae kamo sa totoso sapu kaqu garunu la
nia rau si asa koasa baṉara pa Roma," gua se Pesitasi.
22 Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, "Hiva avoso soti
rau telequ sari nana zinama sa tie sana," gua si asa.
Meke olaṉa se Pesitasi, "Leana, vugo kote mamu avosia,"
gua si asa.
23 Ke pa koivugona, si varigara sari na tie nomanomadi
pa vasileana, meke sari na koimata tadi na tie varipera pa
keke lose nomana hola, meke sipu nuquru la sari Aquripa
e Benisi si va lavalavati rina tie sari kara. Beto asa, meke
tiqe tozi ni e Pesitasi sari nana tie, pude turaṉa nuquru la
nia se Paula.
24 Meke zama se Pesitasi, "Baṉara Aquripa, meke gamu
doduru pu somana koa hire. Sa tie sapu dogoria gamu hie,
si tepa zukuria ri doduru tie Ziu pa Zerusalema meke pa
Sizaria hie koa rau, meke velavela nia rini sapu padana
pude kaqu tava mate tugo si asa, gua.
25 Ba ele hata vura nia rau, sapu loketoṉa si evaṉia sa
sapu kote pada tava mate nia sa. Ba sina telena si tepa,
pude kamo latu koasa baṉara pa Roma, gua; gua asa ke
vizatia rau si pude garunu la nia vasina.
26 Ba lopu ele vagia rau keketoṉa, pude boka kubere tozi
la nia koasa qua baṉara pa Roma koasa guguana sa tie hie.
Gua asa ke turaṉa mae nia rau si asa pa kenumia gamu
na tie. Meke sa ṉatina sa hiniva, si pude turaṉa mae nia
koa goi baṉara Aquripa, pude pana beto avosi gita sari na
vina bakalana sa, si hokara kote bakala sapu gua leana pude
kubere la nia rau.
27 Ura guana loke laena koa rau, si pude garunu la nia si
keke tie ta pusina, sapu lopu bakala sari na tinazutuna sa,"
gua se Pesitasi.

26

Paula pa Kenuna sa Baṉara Aquripa

1 Beto asa, si tiqe zama la koe Paula se Aquripa, "Paula,
tava malumu si goi pude zama nia sa mua kalina kamahire,"
gua si asa. Ke va sage la nia Paula sa limana pude va nosoi
meke zama guahe si asa:
2 "Baṉara Aquripa, qetu hola si rau, sapu boka vagia rau
sa totoso pude turu pa kenumu goi pa rane ṉinoroi, meke
pude lavelave pule nau koari doduru ginugua pu zutu nau
rina tie Ziu.

3 Qetu si rau sina agoi si gilana valeani sari na hahanana
tana tie Ziu, meke sari na mami vinaritokei. Gua asa, ke
tepa atu si rau koa goi, pude mamu aqa va ṉoṉo meke va
avoso valeana mae koari na qua zinama.
4 Ari doduru tie Ziu si tuma valeana nia sa tinoa taqarau,
podalae totoso tie vaquraqu si rau. Gilania rini gua sapu
evaṉia rau pa doduruna sa qua tinoa, podalae pa qua popoa
soti, meke kamo pa Zerusalema.
5 Ele ta gilana valeana mo koa rini si rau, ke be hiva tozia
rini si boka mo, sapu arau si keke koari na Parese, sapu sa
puku tie Ziu pu luli va minaki sari na tinaraena sa mami
linotu.*
6 Meke sapu tava turu nia rau pa kenu mia gamu hie, si
na koa gua sapu raṉea rau sa vina tatara sapu ele ponia
Tamasa koari na tiatamamami pukerane.
7 Asa tugo sa vina tatara sapu okoro vagia ri ka manege
rua mami butubutu, sipu vahesia ri sa Tamasa boṉi na rane.
Baṉara, koasa laena sa vina tatara tugo mo asa, si ta zutu
nia rau hie koari na tie Ziu.
8 Na vegua ke lopu boka va hinokaria tu gamu, sapu va
toa pulei Tamasa saripu mate?
9 Arau telequ ba ele balabala ia tugo, sapu kaqu taveti rau
si soku ginugua, pude maqu qoraqorai gedi sari na tie pu
va hinokaria se Zisu pa Nazareti, gua.*
10 Meke ele evaṉia tu rau sapu gua asa pa Zerusalema. Pa
ṉiniraṉira tadi na ṉati hiama si vekoi rau pa vetu varipusi
sari tie te Karisito, meke totoso tava mate si arini si somana
va egoi tugo rau sa vina matedi rini.
11 Hoke komiti rau si arini koari na sinaqoqi, meke va
kilasi rau si arini, pude luara pania sa dia vina hinokara.
Pa qua tinaṉaziri, si hoke hata lululi rau sarini pu koadi
koari na vasivasileana pa votiki popoa.

Tozia Paula Sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 22:6-16)

12 Pa keke inene arini si la si rau pa Damasikasi pa vina
malumu, na ṉiniraṉira, meke pa ginarunu tadi na ṉati
hiama.
13 Baṉara Aquripa, sipu korapa rane sa popoa, pa
korapana sa qua inene la, si dogoria rau si keke kalalasa
sapu ṉedala hola nia sa sa rimata, malara gore mae pa
maṉauru si asa, meke gona mae pa vari likohaequ rau,
meke koa rini pu lulidi koa rau.
14 Hoqa beto pa pepeso si gami doduru, meke avosia rau si
keke mamalaiṉi sapu zama mae koa rau pa zinama Hiburu,

* **26:5** TTA 23:6; Pil 3:5 * **26:9** TTA 8:3, 22:4-5

‘Saula, Saula, na vegua ke ṉoṉovalau goi, meke hukatau goi si Rau. Va bakora pule nigo si goi, guana bulumakao pu zopu pulea sa kolu tanisa tie pu tagona sa,’ gua.

15 Meke nanasa si rau, ‘Baṉara, esei si goi?’

Meke olaṉa sa Baṉara, ‘Arau Zisu tugo sapu korapa ṉoṉovalau goi.

16 Ba tekulu, mamu turu. Vata dogoro si Rau koa goi, meke vizatigo Rau, pude na Qua nabulu si goi. La mamu tozia koari na tinoni sapu gua ele dogoro guni Nau goi kamahire, meke sapu gua kaqu va dogoro nigo Rau vugo repere.

17 Kaqu va sare igo Rau si goi koari na mua tie Izireli, meke koari na tie Zenitailo vasina pu kaqu garunu la nigo Rau.

18 Kaqu tukeli goi sari na matadi, pude di luaria sa hinuporo, madi mae pa kalalasa; meke pude di luaria sa ṉiniraṉira te Setani, madi mae koe Tamasa; pude madi taleosae koari na dia sinea, meke la somanae koa rini pu tava toṉoto sa dia tinoa, pa dia rinaṉeraṉe koa Rau,’ gua si Asa.

Tozia Paula sa Nana Tinavete

19 Kei baṉara Aquripa, gua asa ke lopu boka va karia rau sa dinogodogorae maena pa Maṉauru.

20 Ba podalae tarae mo si rau pa Damasikasi, meke tiqe pa Zerusalema pule, meke tiqe la koari doduruna sa popoa Ziudia, meke gua tugo koari na tie Zenitailo, pude doduru tie si madi luara pani sari na dia sinea, meke kekere mae koe Tamasa. Madi evaṉi sari na tinavete pu va sosodei sari dia kinekere.*

21 Pa ginugua gua asa meke vagi taloa nau rina tie Ziu si rau pa korapa Zelepade, meke hiva va mate au rini.

22 Ba ele va sare au Tamasa si rau, osolae kamo pa rane ṉinoroi. Gua asa ke boka turu si rau tani, pude tozi vura nia koa gamu doduru tinoni, hiteke na lavata, sa guguana sa Karisito. Asa tugo sapu koroto veko nia e Mosese, meke ari na poropita sapu ele ta evaṉa, sapu guahe:

23 Kaqu koa ta sigiti sa Karisito, meke asa sa tie kekenu sapu tava turu pule pa minate, pude kaqu la tozia sa sa kalalasa koari na tie Ziu meke koari na tie Zenitailo, gua.”*

24 Sipu zama ni Paula saripu gua hire, si velavela ia e Pesitasi si asa, “Paula, pekipeki si goi! Sa mua tinumatumae lohina si va pekipeki igo!” gua si asa.

25 Meke olaṉa se Paula, “Qavuna, lopu pekipeki si rau! Na hinokara meke gotogoto si korapa tozi atuni rau.

---

* **26:20** TTA 9:20,28,29 * **26:23** 1 Kor 15:20; Ais 42:6, 49:6

26 Sa baṉara Aquripa si tumaeni nana sari ginugua hire,
ke boka varane si rau pude zama atu koa sa. Gilania rau
sapu lopu paere koa sa saripu gua hire, sina lopu ta evaṉa
pa keke vasina tomena si arini.
27 Baṉara Aquripa! Va hinokari tugo goi sari na poropita?
Gilania rau sapu va hinokari goi si arini!” gua se Paula.
28 Meke zama la koe Paula se Aquripa, “Paula, balabala ia
goi si kote boka va kekerau goi si rau pa totoso papakana
gua hie, pude ta evaṉae na tie te Karisito?” gua si asa.
29 Ba olaṉa se Paula, “Be gelena, babe papakana sa totoso,
ba sa qua tinepa koe Tamasa si pude agoi, meke sari doduru
pu korapa va avoso mae koa rau pa rane ṉinoroi, si pude
mi koa kekeṉoṉo gua arau; ba lopu pude ta pusie seni gua
arau hie!” gua se Paula.
30 Beto asa si gasa turu taloa sa baṉara Aquripa, sa qavuna
Pesitasi, se Benisi, meke sari doduru pule.
31 Sipu ele taluarae taloa rini, si vari zamai teledia si arini,
“Sa tie hie si loke nana tinavete kaleana sapu kote pada
pude tava mate nia, na ta pusi nia sa,” gua si arini.
32 Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, “Pada pude ta
rupaha mo sa tie hie, be guana lopu tepa la si asa koasa
baṉara pa Roma, pude ta pitu koa sa,” gua si asa.

27

Toka La pa Roma se Paula

1 Meke sipu ele tava ego, sapu kote toka taluarae la pa
Itali si gami gua, si ta luara vala se Paula meke sari kaiqa
tie ta pusidi pule pa kinopu te Ziuliasi, sa koimata tana keke
puku minate varipera, sapu ta pozae “Na minate varipera
tanisa baṉara Roma.”
2 Keke vaka pu mae gua pa popoa Adaramitiami, si korapa
va namanama pude taluarae la koari na hogotoana vaka
pa raratana koasa pinaqaha popoa Esia. Ke la suraṉa
koasa si gami, meke toka taluarae. Luli tugo koa gami se
Arisitakasi; keke tie pa popoa Masedonia si asa, pa vasileana
Tesalonaika.
3 Pa koivugona si la hogoto si gami pa Saedoni. Va tukania
Ziuliasi se Paula, ke va malumia sa si asa pude boka gore,
pude la dogori sari nana baere, pude boka ponia rini sapu
gua ta hivae koa sa.
4 Sipu taluarae gami pa Saedoni, si raza sa givusu kemua,
ke ene gua pa kali paerena sa nusa Saeparasi si gami.
5 Hebala karovia gami sa karovoana sapu taluarae pa
Silisia meke Pamipilia, meke la gua pa vasileana Maera pa
popoa Laesia.

6 Dogoria sa koimata tadi na tie varipera sapu kopuni
gami, si keke vaka vasina, sapu mae guana pa Alekezadaria,
meke korapa la gua pa Itali, ke va karovo gami sa koasa vaka
asa.
7 Toka hitehite la si gami koari kaiqa rane. Tasuna hola
sa mami inene, meke osolae la kamo pa kalina sa vasileana
Sinidasi. Lopu boka hola la si gami vasina hiva la gua gami,
sina n̲in̲ira hola sa givusu, ke kekere la gua mo pa kali
paerena koasa nusa Kiriti, hola nia sa miho Salamone.
8 Rarata lulia mo gami sa popoa, sina tasuna hola meke
tiqe kamoa gami si keke vasina, pozana "Koqu Aqoroana",
sapu lopu seu pa vasileana Lasea.
9 Koa soku rane si gami vasina osolae kamo mo sa
totoso sapu tasuna pude ene sari na vaka, ke sa rane vina
vukivukihi tinaleosae tana sinea, ba ele hola tugo, ke zamai
Paula sarini,
10 "Kasa turan̲aqu, gilania rau sapu kote tasuna sa
nada inene podalae tani. Kote ta n̲ovala hokara sari na
vinasuran̲a pa vaka, meke sa vaka tugo, meke kamo koa
gita na tie," gua si asa.
11 Ba sa koimata tadi na tie varipera si lopu va hinokaria
sapu gua zama nia Paula, ba lulia tu sa sapu zama nia sa
palabatuna sa vaka, meke saripu tagona sa vaka.
12 Sa koqu hie si lopu vasina leana pude va hola ia sa
totoso ibu. Gua asa ke sokudi rina tie si valeania pude luaria
sa vasina asa, meke toka la pa Ponikisi be guana boka, pude
la koa va hola ia sa totoso ibu vasina, gua. Ponikisi si keke
koqu sigotoana pa Kiriti, sapu tia la pa kali gedena, meke pa
kali mataona sa lodu rimata sapu kalalasa meke hiru ton̲oto
la ia sa givusu.

Sa Rane Bon̲i pa Lamana

13 Totoso podalae nebe hitehite mae sa givusu pa kali
saoti, si balabala sarini sapu gina kote boka toka la mo si
gami, gua. Ke kave sigoto sarini, meke ene kapae gua pa
raratana pa Kiriti.
14 Ba lopu seunae hoi, si raza mae gana mo sa givusu
n̲iburuna, sapu raza mae guana koasa nusa pa kali gedena
sa gasa rimata.
15 Mae raza koasa vaka si asa; meke sipu lopu boka
varipera la si gami koasa givusu kemua, si va luli nia mo
gami pa givusu sa vaka.
16 Totoso la gua gami pa keke nusa hite, pozana "Kauda,"
si paere vasina hite si gami. Vasina si boka va suran̲ia gami
sa diqina sa vaka pude lopu kaleana, ba na vinoriti meke
bokaia gami.

17 Kave va suraṉia rini sa diqi, meke dikuru nia iku rini
sa tinina sa vaka. Mala nia rini sapu meke la pararavae
pa bolebole onone pa Libia, gua. Ke va gorea rini sa tepe
nomana, meke va luli nia mo rini pa givusu sa vaka.
18 Ṉiṉira lala nana tu sa raneboṉi, ke pa koivugona si
podalae okipani rini pa kolo si kaiqa vina suraṉa pa vaka.
19 Meke pa rane luli mae pule, si okipani pule rini si kaiqa
tiṉitoṉana sa vaka.
20 Meke totoso ele hola soku rane, ba lopu hite ta dogoro
sa rimata pana rane, meke sari na pinopino pana boṉi, ba
keke pada mo sa ṉiṉirana sa givusu, si duta mo sari doduru
mami rinovena sa tinaharupu koasa raneboṉi.
21 Sipu ele hola soku rane lopu henahena gua sari na tie,
si turu se Paula pa kenudi rini meke zama, “Kasa turaṉaqu,
be va avosau gamu, meke be lopu taluarae si gita pa nusa
Kiriti, si lopu kaqu va kamoa gita sa tinahuara gua hie, meke
lopu kaqu ta okipalae sari na tiṉitoṉa.
22 Ba kamahire si tepa gamu rau pude mi koa varane pa
bulomia; ura loke tie si kote mate, ba sa vaka mo si kote ta
huara.
23 Ura pa boṉi tugo, si mae turu tata koa rau si keke
mateana tanisa Tamasa sapu nabulu nia na vahesia rau,
24 meke zama, ‘Paula! mu lopu matagutu, kote la turu
si goi pa kenuna sa baṉara pa Roma. Meke dotu, pa Nana
tataru variharupi sa Tamasa, si kote va sarei Sa sari doduru
pu luli koa goi koasa vaka hie,’ gua sa mateana.
25 Ke gua asa, si mi koa varane, sina raṉea rau sa Tamasa,
ke gua puta tugo sapu tozi nau Sa si kote ta evaṉa.
26 Ba kote la hake mo si gita koa ke nusa,” gua si asa.
27 Meke pa korapa boṉi, koasa boṉi vina manege made,
sipu korapa ta paleke lamae si gami koasa kolo Meditareni-
ani, si roverovea ri na tie tavetavete koasa vaka sapu gina
ele tata pararavae pa popoa si gami, gua.
28 Ke va gorea rini pa lamana si keke taili, sapu koa ia na
mamamata pude pada ia sa lamana, meke gilania rini sapu
ka made ṉavulu mita mo lamanana sa vasina asa. Lopu
seunae, si pada pulea tugo rini, meke ka toloṉavulu mita
mo sa lamanana sa.
29 Matagutu nia rini sapu, meke la hake pa patu sa vaka,
gua. Ke va gorei rini si ka made sigoto pa tatavana sa vaka,
meke varavara la si arini koari na dia tamasa pude va kamo
valeani pana rane, gua.
30 Beto asa si va gorea rina tie tavetavete pa vaka sa diqi,
pude govete taloa dia koasa vaka, gua. Sekesekei nia rini
sapu pude la va gorei sari kaiqa sigoto pa kemuana sa vaka,
gua.

31 Ba zama se Paula koasa koimata tadi na tie varipera,
meke koari na solodia, “Be taloa sari na tie tavetavete koasa
vaka, si lopu kaqu boka ta harupu si gamu,” gua si asa.
32 Gua asa ke, seke kumatia rina solodia sa iku pusina sa
diqi, meke va hoqa pania rini si asa pa kolo.
33 Meke sipu tata sa vaqavaqasa, si tozi ni Paula sari
doduru pude henahena paki, “Ka manege made rane si ele
koa ia gamu, meke lopu hite henahena.
34 Ta hivae pude henahena si gamu, pude boka ta harupu,
lopu keke gamu si kote mate,” gua si asa.
35 Sipu beto zama gua se Paula, si vagi ia sa si keke bereti,
meke zama leana nia sa koe Tamasa pa kenudi ri doduru,
meke videa sa, meke podalae henahena.
36 Ke tava ṉiṉira pule sari doduru, meke podalae
henahena si arini.
37 Doduru gami pu luli koasa vaka, si gami ka karua
gogoto zuapa ṉavulu onomo.
38 Sipu beto henahena sari doduru, si gona pani rini pa
kolo sari doduru sinuraṉa huiti, pude va mamaheloa sa
vaka.

Hake meke Poraka sa Vaka

39 Meke sipu maraqata mae sa rane, si lopu doṉo gilania
ri kasa tie tavetavete pa vaka sa raratana masa vasina, ba
dogoria rini si keke koqu raratana onone. Ke balabala ia
rini si pude la ravahaele nia pa masa vasina sa vaka, be
guana boka, gua si arini.
40 Ke seke kumata va lodu pani rini pa lamana sari na
sigoto, meke rupaha pani tugo rini sari na iku pusidi rina
qelu tana kalaha. Beto asa si kave sage nia rini sa tepe
kemua, meke taluarae la gemami si gami pa masa.
41 Ba la soteṉae va nabu nia kemuana koa ke botubotu
onone sa vaka, vasina varikatupali sa kolo, ke lopu boka
rizu. Meke sa kukuru tatavana si mae huara ilasia na tovovo
lavalavata.
42 Sari na solodia si ele pada vekoa rini si pude va mate
betoi sari kasa tie ta pusidi, pude di lopu tunuru gore, meke
govete taloa, gua.
43 Ba sa koimata tadi na tie varipera, si hiva harupia sa se
Paula, ke norei sa si arini, pude di lopu tavete gua asa. Ba
tozi ni tu sa sari doduru tie pu bokadi tunuru, pude hoqa
tunuru kekenu la pa masa.
44 Meke saripu koa hola si kote tuqe koari na labelabete,
babe koari kaiqa kukuru ta bele labelabetena sa vaka, meke
ale luli mudi la. Pa siraṉa mo asa si ta harupu beto, meke
kamo pa masa si gami doduru.

28

Pa Nusa Molota

1 Sipu ele kamo valeana beto pa masa si gami, si tiqe
gilania gami sapu Molota pozana sa nusa asa.
2 Sari na tiena sa nusa asa si varitokae hola, meke va kamo
valeana gami rini. Na ruku sa popoa, meke ibu, ke va katua
rini si keke nika, meke maliha si gami.
3 Totoso pudiki varigara ni e Paula si kaiqa rerequtu, pude
vala i pa nika gua, si horu vura la si keke noki variva mate,
na n̲adaia na nika, meke la garata va soto nana pa limana.
4 Totoso dogoria rina tie pa nusa asa sa noki sapu isu nana
pa limana e Paula, si vari zamai si arini, “Bakala mo sapu
keke tie va mate tie si hie; ele ta harupu si asa pa raneboṉi,
ba kaqu va matea sa tamasa tana tinoṉoto si asa,” gua si
arini.
5 Ba siburu la nia Paula pa nika sa noki, meke lopu sigitia
si asa.
6 Kopukopu nia rini, sapu hokara kote moqo sa limana
meke hoqa mate va hodaka se Paula, gua si arini. Ba sipu
ele seunae aqa rini ba loketoṉa si hite ta evaṉa koa sa, si
hobe sari dia binalabala, meke zama, “Keke tamasa si hie,”
gua si arini.
7 Tata pa vasina asa, si koa nana sa n̲ati baṉara pa nusa
sapu tago kaiqa pepeso vasina; pozana sa si e Pabiliasi. Va
kamo gami sa si gami pa nana vetu, meke kopu valeanani
gami sa ka n̲eta rane.
8 Meke sa tamana e Pabiliasi si moho nunuare, meke sigiti
tia ke huru ehara. Eko nana pa nana teqe si asa. Nuquru la
se Paula pa nana lose, meke la varavara nia na va opo nia
limana sa, ke magogoso si asa.
9 Sipu ta evaṉa tugo sapu gua asa, si mae beto koe Paula
sari doduru tie mohodi koasa nusa asa, meke ta salaṉa si
arini.
10-11 Meke sipu hola ka n̲eta sidara, si suraṉa si gami
koa ke vaka, pozana “Sa Tamasa Vivi,” mae guana pa
Alekezadaria si asa, meke mae koa va hola ia sa sa totoso
ibu pa nusa. Soku vinariponi na vina lavata si ponini gami
rini, meke sipu taluarae taloa gami pa nusa asa, si va qaqiri
valeana poni gami rini, gua saripu ta hivae pa mami inene.
12 La hogoto si gami koasa vasileana nomana pozana
Sairakusi, meke koa paki vasina ka n̲eta rane.
13 Meke sipu topue gami vasina, si la hogoto pa keke
vasileana nomana, pozana Reqiamu. Meke sipu hola keke
rane si raza sa gevasa, ke pa koivugona si la hogoto si gami
pa Putioli.

14 Vasina si la tutuvi gami sari kaiqa turaṉamami koe
Karisito, meke tepa gami rini pude koa keke vuiki paki koa
rini, meke tiqe ene hola la pa Roma si gami.
15 Na avosoni gami rina tie te Karisito pa Roma sapu
korapa la si gami, ke mae si arini pude dogoro gami. Kaiqa
arini si mae tutuvu gami koasa vasileana tana maketi pa
Apiasi, meke kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana
vasina koa sari ka ṉeta vetu kamoana tadi na tie enenedi.
Sipu dogori e Paula si arini, si vahesia sa sa Tamasa, meke
koa tava ṉiṉira si asa.

Koa pa Roma se Paula

16 Meke sipu la kamo gami pa Roma si tava malumu se
Paula pude koa eke telena, meke ta kopue mo si asa koa ke
solodia.
17 Sipu hola ka ṉeta rane, si tioko varigara ni e Paula sari
na koimata tadi na tie Ziu pa Roma, meke zamai sa si arini,
"Gamu kasa na tie Ziu turaṉaqu, loketoṉa si evaṉia rau
pude ṉoṉovali sari na tie Ziu turaṉada, babe va kari sari
na hahanana tadi na tiatamada pu ta kopue vari tetei mae
pukerane, ba ta pusi hoboro mo si rau pa Zerusalema, meke
ta vala pa limadi rina tie Roma.
18 Sipu beto nanasau rina tie Roma, si hiva vata rupahau
rini si rau, sina dogoria rini sapu lopu evaṉia rau si keke
sinea, sapu pada pude tava mate nia rau.
19 Ba sipu lopu va egoa rina tie Ziu sapu gua asa, si ta
zukuru si rau pude tepa pude ta pitu koasa baṉara pa Roma,
ba lopu sapu ari qua ginugua pude zutu i sari na tie Ziu
turaṉaqu.*
20 Asa ginuana sapu tiokoni gamu rau, pude qu vivinei
koa gamu, gua. Sina koa gua koasa tie sapu rovea na aqa
nia sa butubutu Izireli, si ta pusi nia seni rau hie," gua si
asa.
21 Meke zama si arini, "Lopu hite vagia gami si keke leta
mae gua pa Ziudia koasa guguamu goi. Meke kaiqa mami
tie pu mae guadi vasina, ba lopu hite mae tozini gami tugo
si kaiqa inavoso kaleadi pa ginuamu goi.
22 Ba kote hiva avosi gami sari na mua binalabala, sina
pa doduru vasina si gilania gami sapu kana ia rina tie sa
linotu pu somana nia goi sana," gua si arini.
23 Gua asa, ke variva toṉoto nia rini koe Paula si keke
rane; meke sipu kamo sa rane asa, si moatana sa vinarigara
tinoni pu mae vasina koa se Paula. Podalae munumunu
meke kamoa boṉi si vivinei va bakala nia Paula koa rini sa
inavosona sa Butubutu Baṉara te Tamasa, meke podekia sa
pude va hinokaria rini se Zisu. Ke vizata vagi meke zama

* **28:19** TTA 25:11

luli ni sa sari na Kinubekubere Hope pu koa pa Tinarae te
Mosese, meke tadi na poropita koasa guguana e Zisu.
24 Kaiqa arini si va hinokari sari nana zinama, ba kaiqa
si lopu va hinokara.
25 Gua asa ke vari tokei teledia si arini meke sipu taluarae
si arini, si zama nia e Paula sapu guahe: “Hinokara sapu gua
zama nia sa Maqomaqo Hope koasa poropita Aisea koari na
tiatamamia pukerane!
26 Ura zama guahe si Asa:
‘La mamu tozi ni sari na tinoni hire:
Kaqu avosia, na avosia mo gamu,
ba lopu kaqu gilania;
meke kaqu dogoria, na dogoria mo gamu,
ba lopu kaqu gilania.*
27 Ura lopu hiva va avoso sari na taliṉa dia,
meke ele va puta i rini sari na matadia,
meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire.
Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,
meke avavosae mo sari na taliṉa dia,
meke kote boka gilagilana mo sari na bulodia,
meke kote boka kekere mae mo koa Rau,
meke kaqu salaṉi Rau si arini,’ gua sa Tamasa.”
28 Meke pa vinabetona, si zama guahe se Paula, “Mi
gilania si hie, sapu sa inavosona sa tinaharupu te Tamasa,
si ta garunu la koari na Zenitailo. Arini si kote va avoso!”
gua si asa.*
30 Meke koa karua vuaheni se Paula koasa vetu sapu
tabaria sa pude koa ia, meke vasina si va kamoi sa sari
doduru tie pu mae hopiki nia si asa.
31 Tarae nia sa koa rini guguana sa Binaṉara te Tamasa,
meke variva tumatumae nia sa sa guguana e Zisu Karisito.
Zama va mataqara si asa, meke loke tie hite hukahukatia si
asa.

---

* **28:26** Ais 6:9-10 * **28:28** Sa vesi 29 si ta kubere vala pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane, sapu guahe: “29Sipu beto zama guahe se Paula, si taluarae sari na tie Ziu vasina, meke varitokei si

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA ROMA

Sa Vinabakala

Ta kubere koe Paula sa leta hie, pude na vina namanamana sa nana inene la koasa ekelesia pa Roma gua. Sa nana n̲ati minizimizi si pude la tavetavete somanae paki koari na tie te Zisu Karisito vasina, meke koasa dia tinokae rini si pude hola la pa Sipeini, gua. Koasa nana leta si va bakalia sa koa rini sa nana ginilagilanana sa rinan̲eran̲e meke sa tinoa tadina tie te Karisito. Va bakala valeani sa sari doduru guguana sa Inavoso Leana koasa leta hie.

Sipu beto zama qetuqetu na tozia sa sa nana tinokae koa rini pa vinaravara, si zama vura nia sa sa n̲ati ginuana sa leta hie sapu guahe: "Ura va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa siran̲ana gua meke va ton̲oto pule gita Tamasa si gita, podalae pa rinan̲eran̲e meke tava hokoto tugo pa rinan̲eran̲e." (1:17) Beto asa si hoda la ia Paula sa nana binalabala sapu guahe: Ari doduru tie mo, sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo[d] si ta hivae beto mo pude tata pule mae koe Tamasa, sina lopu votivotikaedi si arini koasa n̲iniran̲ira tanisa sinea. Sea beto mo sarini meke lopu boka harupu puleni teledia si arini, ba pa korapa rinan̲eran̲e mo si va tata pule lai Tamasa koa Sa sari na tie koe Zisu Karisito.

Beto asa si tozi va bakalia Paula sa tinoa vaqura tadina tie pu koa soto koe Karisito. Koa varibulei koe Tamasa si arini, meke sa Maqomaqo Hope si vata rupahi si arini koasa n̲iniran̲ira tanisa sinea meke sa minate.

Pa hinia lima meke kamoa vesu si vari vivinei nia tugo Paula sa tinavete tanisa Tinarae te Mosese, meke sa n̲iniran̲ira tanisa Maqomaqona Tamasa pa tinoa tanisa pu va hinokara. Podalae pa hinia sia meke kamoa pa hinia manege eke, si balabala sisigitia e Paula sa ninanasa sapu vegugua meke kaqu boka varigotoi sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo koasa minizimizi te Tamasa koari doduru tie, gua. Sa n̲atina sa nana vivinei koasa guguana sa si guahe: Sa kiniluna e Zisu koari na tie Ziu kamahire si na kukuruna sa minizi mae te Tamasa pude di ta varigarae mae sari doduru tie pa korapa tataru variharupi te Tamasa koe Zisu Karisito. Meke va hinokaria Paula sapu pa vina betona sa totoso ta mutina si lopu kaqu tale kilua rina tie Ziu se Zisu, ba kaqu ta harupu tugo si arini.

Vina betobeto hokara, si kuberia Paula sa guguana sa kinokoa tanisa tie koe Karisito pa siran̲a tataru, sapu soto la koasa tinoa vari tatarue koari na votiki tie. Vivinei ni tugo

sa sari na binalabala gugua hire: sa tinavete nabulu la koe Tamasa, sa tinavete tadina tie te Karisito koasa qinavuna, meke koari na tie te Karisito, meke sapu gua leana meke kaleana pa tinavete pude mada lopu ta zutu si gita pa nada binalabala. Sa nana inavoso telena koari nana baere, meke sa nana vinahesi la koe Tamasa si tozia sa pa vinabetona sa leta.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Vina bakalana meke sa ṉati binalabala. Hinia 1:1-17
Sa hiniva pude ta harupu sari na tie. Hinia 1:18 kamo hinia 3:20
Sa siraṉa tinaharupu te Tamasa. Hinia 3:21 kamo hinia 4:25
Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 5:1 kamo hinia 8:39
Sa minizimizi te Tamasa koari na butubutu Izireli. Hinia 9:1 kamo hinia 11:36
Hahanana leana pa tinoa koe Karisito. Hinia 12:1 kamo hinia 15:13
Vina betobeto meke sa qinetuqetu te Paula. Hinia 15:14 kamo hinia 16:27

Sari Zinama Tuketukele

1 Arau Paula si kuberia sa leta hie. Arau si keke nabulu te
Zisu Karisito. Ta tioko si rau pude na apositolo[d] meke tava
madi si rau pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie.
2 Sa Inavoso Leana hie si ele va tatara nia tu Tamasa
pukerane koari Nana poropita, sapu gua ele ta kubere pa
Kinubekubere Hope.
3 Sa Inavoso Leana si sa guguana sa Tuna Tamasa, sapu
sa nada Baṉara, se Zisu Karisito, sapu podo guana tie pa
tutina e Devita.
4 Meke sa Nana tinoa tinamasa si vata dogoro va bakala
koasa ṉiniraṉira pa Nana tinuru pule pa minate, sapu na
Tuna sa Tamasa lavata si Asa.
5 Pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito si ta vizata
si rau koe Tamasa pude na Nana apositolo, pude tarae nia
sa Inavoso Leana koari doduru tie pa ninae popoa, pude
va hinokaria na va tabea rini si asa. Asa si tavetia Tamasa
pude mani tava lavata se Karisito.
6 Gamu pu koa mia pa Roma ba ta tioko tugo koe Tamasa
pude somana tugo koari na tie te Zisu Karisito.
7 Gua asa si kubere atunia rau koa gamu doduru tie te
Karisito pa Roma sa leta hie. Gamu pu ta tatarue na ta tioko
mia koe Tamasa, pude Nana tie soti, gua.

Mani ponini gamu sa Tamasa, sa Tamada, meke e Zisu
Karisito sa Nada Baṉara sa tataru lopu ta ṉana kamona
meke sa binule.

Sa Vinaravara Zama Leana

8 Kekenu si maqu zama leanani gamu rau si gamu doduru
koasa qua Tamasa pa korapana Zisu Karisito, sina avoso nia
rau sa inavosona sa mia rinaṉeraṉe sapu ta tozi urahae
koasa kasia popoa.
9 Meke sa Tamasa tu si va sosodea sapu lopu hite muliṉini
gamu rau doduru totoso koari na qua vinaravara. Nabulu
nia rau si Asa pa doduru buloqu sipu tarae vura nia rau sa
Inavoso Leana koasa guguana sa Tuna.
10 Hoke tepa ia rau sa Tamasa, meke be guana Nana hiniva
kamahire si mani toka nau pude atu dogoro gamu.
11 Ura okoro sisigiti nia rau si pude atu dogoro gamu.
Pude maqu atu vivinei ni koa gamu sari na vinaritokae
maqomaqo ta manaedi, pude va ṉiṉirai sari na maqomaqo
mia.
12 Sapu gunia rau si guahe: pude mada keke gua ta tokae
beto mo si gita doduru. Gamu ta tokae pa qua rinaṉeraṉe,
meke arau ba ta tokae tugo pa mia rinaṉeraṉe.
13 Gilania mia gamu na tasiqu koe Karisito sapu soku
totoso si mizimizi atu si rau, ba koba ta hukata. Hiva vata
evaṉae ni tie te Karisito pule rau si kaiqa tie koa gamu.
Kekeṉoṉo gua tugo sapu ele evaṉia rau koari kaiqa votiki
tie Zenitailo.*
14 Sina koa nana sa qua tinavete koa gamu doduru tie,
koari na tie Quriki[d], meke koarini pu lopu na tie Quriki,
meke koari na tie tumatumaedi meke sari na tie pupuhudi.
15 Gua asa ke okoro hola nia rau si pude atu tarae nia koa
gamu na tie pa Roma sa Inavoso Leana te Zisu Karisito.

Sa Ṉiniraṉira tanisa Inavoso Leana te Zisu Karisito

16 Lopu hite kurekure nia rau sa Inavoso Leana te Zisu
Karisito hie, sina gilania rau sapu asa sa ṉiniraṉira te
Tamasa pude harupi sari doduru tie pu va hinokaria si
Asa, kekenu koari na tie Ziu[d], meke gua tugo koari na tie
Zenitailo[d].*
17 Ura ele va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu
Karisito sa siraṉa gua meke va toṉoto gita Tamasa si
gita. Ta podalae pa rinaṉeraṉe meke tava hokoto tugo
pa rinaṉeraṉe si asa. Gua asa sapu ta kubere koasa
Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: “Asa sapu tava
toṉoto koe Tamasa pa korapa rinaṉeraṉe si kaqu toa,” gua.*

Doduru Tie si Sea Beto

18 Ba sa binugoro te Tamasa si vura mae pa Maṉauru
koari doduru sinea na kinaleadi tadi na tie pu hukatia sa
hinokara.

---

* **1:13** TTA 19:21 * **1:16** Mk 8:38 * **1:17** Hbk 2:4

19 Kaqu va kilasi Tamasa si arini, sina ele va dogoro ni tu
Sa koa rini sa Nana tinoa soti, meke ele bakala valeana tu
koa rini si Asa.
20 Seunae gua kuria Tamasa sa kasia popoa si ele bakala
mo koari na tie sa Nana Tinoa lopu ta dogorona, sapu sa
Nana ṉiniraṉira koa holana, meke sa Nana Tinamasa. Ta
dogoro va bakala si arini koari doduru vina podaka saripu
taveti Sa. Gua ke lopu boka zama kokoha sari na tie sapu
lopu tumae nia rini sa Tamasa, gua.
21 Gilania dia mo sa Tamasa, ba lopu ponia rini sa vina
lavata sapu garona Sa, meke lopu zama leana koa Sa si arini.
Ba sari na dia binalabala na ginilagilana si ta evaṉae loke
laedi meke siṉi na hinuporo si arini.*
22 “Tie tumatumae mami si gami” gua si arini, ba namuna
duviduvilidi hokara mo.
23 Vahesia rini sa Tamasa toa holana, gua si arini, ba sari
na beku tu saripu tavete guni ri na kinehadi rina tie pu lopu
kaqu koa hola, na kurukuru tapuru, na kurukuru ṉame,
meke na kurukuru gotolo si vahesi rini.*
24 Gua asa ke luara lani Tamasa si arini koari na dia
inokoro seadi pa bulodia meke taveti rini sari na tinavete
variva kurekuredi pa vari korapadia.
25 Hobe nia kinohakoha rini sa guguana hinokara sa
Tamasa, meke vahesi tu rini sari na likakalae saripu taveti
Sa, ba lopu vahesia rini si Asa pu tavetedi. Ura Asa tu si
kaqu tavahesi ninae rane ka rane, Emeni.
26 Gua asa ke luara lani Tamasa si arini, meke evaṉi rini
sari na hahanana variva malederedi. Sari na barikaleqe si
lopu haba tie ba haba barikaleqe tu, ba lopu gua sapu tavete
ni Tamasa koa rini pa pinodalaena.
27 Meke gua tugo sari na palabatu, veko pania rini
sa siraṉana hinokara sa hahanana tamaloana pude haba
barikaleqe, meke ṉiṉira hola sa hiniva pude eko turaṉa
koreo na palabatu, meke evaṉi rini sari na hahanana variva
kurekuredi pa vari korapadia. Gua asa ke vagi pulea rini
teledia sa vina kilasa padadi rina dia tinavete kaleadi.
28 Koa gua sapu lopu balabala ia rini pude kopu nia sa
tinumatumae hinokara te Tamasa, ke luara lani Sa koari
na dia binalabala kaleadi pude taveti rini sari na tinavete
kaleadi pu lopu pada koa rini pude taveti.
29 Ta siṉie doduru kinaleadi si arini; sapu sari na
vinarivosa, na pinuhi, na ṉinovaṉovala, na kinonokono, na
vina mate tie, na vinaripera, na sinekesekei, na balabala va
kaleani sari na votiki tie, na vari nanaei,

---

* **1:21** Epi 4:17-18 * **1:23** Diut 4:16-18

30 na vari zama va kaleani, meke kukiti nia rini sa Tamasa;
vahesi pule ni, na va lavalavata pule ni, meke hatahata
siraṉa pude tavete va kaleana, meke lopu va tabei tugo rini
sari na tiatamadia.
31 Namu, loke dia binalabala leadi si arini. Lopu va
gorevura i rini sari na dia vina tatara, meke loke dia tataru
na vina tukana pa tie.
32 Gilania dia mo rini sa zinama te Tamasa sapu garodi
tugo pude tava mate sari na tie pu tavete gua asa, gua. Ba
tavete nono la i mo rini sari na sinea sara, meke va egoi
tugo rini sari na tie pu tavete va kaleana gua arini.

2

Sa Vinaripitui te Tamasa

1 Gua ke lopu kote boka sekesekei si gamu, ura be zutui
gamu sari na votiki tie, si zutu puleni gamu mo telemia, sina
gamu ba tavete kekeṉoṉo gua tugo arini.*
2 Gilania nada gita sapu e Tamasa mo si toṉoto Nana
pinitu koari na tie pu taveti sari na tiṉitoṉa gua arini.
3 Ba sapu gamu, totoso taveti gamu sari na ginugua arini
telemia, meke zutui sari kaiqa tie, si vegua, balabala ia
gamu sapu kote boka govete nia gamu sa vinaripitui[d] te
Tamasa?
4 Ba hokara doṉo va karia tu gamu sa Nana tataru lavata
meke sa Nana inaqa va ṉoṉo koa gamu! Gilana valeania
mia gamu sapu tataruni gamu sa Tamasa, sina korapa
hivani gamu Sa pude luara pani gamu sari na mia sinea.
5 Ba sina luli mia hiniva sisigiti si gamu, ke lopu hiva luara
pani gamu sari na mia hahanana kaleadi, gua asa ke tomo
va noma puleni gamu vina kilasa telemia pa rane mumudi,
pana kaqu vata dogoro nia Tamasa sa Nana binugoro meke
sa Nana vinaripitui toṉotona.
6 Ura gua mo sapu tavetia ri hopeke tie, si kote ta pia nia
rini koe Tamasa.*
7 Koa rini pu lopu makudo tavete valeana, meke hata ia
rini sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke sa tinoa sapu
loke kokoina, si kote ponia Tamasa koa rini sa tinoa hola.
8 Ba koa rini pu balabala puleni meke kilua rini sa
hinokara meke lulia rini sa siraṉa kaleanana, si kote vata
dogoroni Sa sa Nana binugoro meke tinaṉaziri.
9 Na tinasuna meke na tinasigiti si kote kamo koari
doduru tie pu tavete va kaleana, koa rina tie Ziu, meke gua
tugo koari na tie Zenitailo.

---

* **2:1** Mt 7:1; Lk 6:37 * **2:6** Sam 62:12; TTA 24:12

10 Ba sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke binule, si
tadi doduru pu tavete valeana, koa rina tie Ziu meke gua
tugo koari na tie Zenitailo.
11 Ura sa Tamasa si lopu toka kale pa tie.*
12 Sari doduru tie Zenitailo saripu lopu gilania sa Tinarae
te Mosese meke tavete va sea, si kaqu tava kilasa pa Heli
koari na sinea pu taveti rini. Meke doduru tie Ziu pu gilania
sa Tinarae te Mosese ba lopu lulia, si sea tugo; meke kaqu
ta pitu koasa Tinarae te Mosese si arini.
13 Ura lopu arini pu avosia sa Tinarae te Mosese si toṉoto
pa kenuna sa Tamasa, ba arini tu pu va tabea sa Tinarae si
kote ta pozae na tie toṉoto.
14 Pana lulia rina tie Zenitailo sa Tinarae te Mosese saripu
lopu gilania sa Tinarae, si va sosodea mo rini sapu sa
Tinarae asa si koa pa bulodia. Ba lopu hite tiroa babe tagoa
rini si asa.
15 Vata dogoro nia rini sapu sa Tinarae te Tamasa si ta
kubere pa bulo dia, sina sa dia binalabala boka zutu i babe
tozini sapu toṉoto sari na dia tinavete.
16 Meke gua tugo asa si kote ta evaṉa koasa rane
vinaripitui, sapu pa korapana e Zisu Karisito, si kote pitui
Tamasa sari na binalabala tomedi tadi na tie, gua tugo sapu
hoke tarae nia rau koasa Inavoso Leana.

Sari na Tie Ziu meke sa Tinarae

17 Ba vegua si gamu kasa pu poza puleni gamu na tie Ziu?
Kalavarae si gamu pa Tinarae te Mosese, meke zama sapu
na tie te Tamasa si gamu, gua.
18 Tumae nia gamu sapu gua hiva nia sa Tamasa koa
gamu, meke tava tumatumae si gamu koasa Tinarae te
Mosese gua sapu toṉoto pude tavetia.
19 Zama si gamu sapu na tie tuturaṉa tadi pu behudi si
gamu, meke sari na mia zinama si guana kalalasa koari na
tie huporo.
20 Meke na tie va tumatumae koarini pu pupuhu meke na
titisa tadi na tie vaqura si gamu. Meke zama si gamu sapu
sa ṉatina sa tinumatumae hinokara, si koa koasa Tinarae te
Mosese, gua.
21 Ego, variva tumatumae si gamu koari kaiqa, ba vegua
ke lopu boka va tumatumae puleni gamu? Zama si gamu,
“Meke mu hiko,” gua; ba vegua lopu hite hiko si gamu?
22 Zama si gamu, “Meke mi barabarata,” gua. Ba vegua,
lopu hoke barabarata si gamu? “Namu lopu leana si pude
vahesi beku,” gua si gamu. Ba vegua, lopu hikoi gamu

* **2:11** Diut 10:17

sari na tinitona pu koa koari na zelepade tadi na tamasa huporodi?
23 “Tumae nia gami sa Tinarae te Tamasa,” gua si gamu;
ba vegua ke sekea gamu sa Nana Tinarae, ke lopu pamana
nia rina votiki tie sa Tamasa?
24 Zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Ura koa gua koa
gamu na tie Ziu, si zama va kaleania rina tie Zenitailo sa
pozana sa Tamasa,” gua.*
25 Be guana lopu sekei gamu sari na Tinarae te Mosese si
kote arilaedi sari na mia minagu[d]. Ba be sekei gamu sari
na Tinarae te Mosese, si loke laedi tugo sari na mia minagu.
26 Gua asa ke sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi[d], ba
va tabei rini sari na gorena ka sagena pa Tinarae te Tamasa,
si kekenono mo pa dinono te Tamasa koari na tie Ziu pu ta
magudi.
27 Tagoa gamu na tie Ziu sa Tinarae te Tamasa, meke ta
magu si gamu; ba sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi,
ba va tabea sa Tinarae te Tamasa, si kaqu zutu gamu rini si
gamu, sina lopu va tabea gamu sa Nana tinarae.
28 Ura lopu sari na tie Ziu pa tinoa tini mo si na tie
hinokara te Tamasa, meke lopu na minagu mo si vata
dogoro nia sapu na tie te Tamasa, meke ta qetue koa Sa
si gamu.
29 Ba sa tie Ziu hinokara si na tie sapu ta hobe sa bulona
koasa Maqomaqona sa Tamasa, ba lopu koasa tinarae ta
kuberena mo. Sa tie gugua asa si lopu hata vina lavata pa
tie ba koe Tamasa tu.*

3

1 Na sa si leana nia rina tie Ziu hola ni sari na tie Zenitailo?
Lopu arilaena tu sa minagu?
2 Uve, arilaena hola si pude na tie Ziu; sina kekenu si va
ronu nia Tamasa koari na tie Ziu sa Nana zinama.
3 Ba vegua be kaiqa arini si loke dia rinanerane koa Sa?
Be gua asa si vegua, e Tamasa ba lopu kaqu kopu nia sa
Nana vinariva egoi koa rini?
4 Lokari hokara! Be guana kokoha sari doduru tie ba sa
Tamasa si lopu boka kokoha. Sina guahe si zama nia sa
Kinubekubere Hope:
“Sari na tinoni si kaqu va sosodea sapu hinokara sa Mua
zinama,
meke tonoto si Goi pa vinaripitui,” gua.*
5 Vegua be sa nada tinavete sea, si va vura va bakala nia
sapu gotogoto sa pinitu te Tamasa koa gita? Na sa pule si

* **2:24** Ais 52:5 * **2:29** Diut 30:6 * **3:4** Sam 51:4

kote zama nia gita? Lopu tonoto tu sapu va kilasa gita sa
Tamasa si gita? Hoke balabala gua asa sari tie.
6 Lokari hokara! Be lopu tonoto sa Tamasa, si vea meke
kote boka pitua Sa sa kasia popoa?
7 Ba be zama guahe si keke tie: “Be sekea rau sa tinarae
te Tamasa, si ta dogoro va bakala sapu kopu ni Tamasa sari
Nana zinama, pude mani tavahesi. Ba vegua ke korapa ta
zutue tie sea tu si rau?”
8 Ego, vegua mada zama kokoha kekenono gua rina tie
sekesekei pu zutu gami sapu zama guahe si gami, gua, koa
ri mami vina tumatumae sapu guahe: “Mada tavete va
kaleana pude mani ta dogoro sa lineana te Tamasa,” gua?
Lokari hokara, arini pu zama gua asa si garodi pude tava
kilasa koe Tamasa.

Loke Tie si Tonoto

9 Ke vegua, gita na tie Ziu si leana hola ni sari na tie
Zenitailo, gua? Lokari hokara! Ele tozini gamu tu rau sapu
sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo si kekenono mo. Ta
pusi varigara mo pa ninirana tanisa sinea si gita doduru.
10 Ura sa Kinubekubere Hope, si zama guahe:
“Loke tie si tonoto,
namu loketona hokara!*
11 Loke tie si gilagilana,
lopu keke sapu hata ia sa Tamasa.
12 Doduru tie si luara pania sa Tamasa;
ke sea beto mo sari doduru;
loke tie si tavetia gua sapu leana,
namu loketona hokara.
13 Sari nuzudia si guana lovu ta tukeledi;
meke tale zama kokoha mo sari meadi.
Sa poizini tadi na noki variva mate si koa mo pa beru dia.*
14 Meke sari na leodi si ta sinie lineveleve kaleadi hola.*
15 Sari nenedi si tuturei haqala la pude va mate tie;*
16 meke vasina la gua rini si vata sigiti na vata sunai rini
sari na tie,
17 meke sa siraṇa tanisa binule si lopu hite tumae nia rini;
18 meke namu lopu hite matagutu nia rini sa vina kilasa
te Tamasa,” gua.*
19 Ego, kamahire si gilania gita sapu sari doduru pu zama
ni sa Tinarae te Tamasa si ta zamae koa rini pu koa ta
kopue koasa Tinarae sana, pude kaqu tava noso sari na vina
ririunae tana tie; meke pude sari doduru tinoni pa kasia
popoa si kaqu ta pitu koe Tamasa.

---

* **3:10** Sam 14:1-3, 53:1-3 * **3:13** Sam 5:9, 140:3 * **3:14** Sam 10:7 * **3:15** Ais 59:7-8 * **3:18** Sam 36:1

20 Gua ke loke tie hokara si boka ta pozae na tie toṉoto
totoso pitua Tamasa si asa koasa vina tabena sa Nana
Tinarae. Ba sa tinavete tanisa Tinarae te Tamasa si pude
vata gilana nia mo koasa tie sapu sea si asa.*

Tava Toṉoto pa Rinaṉeraṉe si Gita

21 Ba kamahire si vata dogoro nia Tamasa sa siraṉa gua
sapu va toṉoti Sa sari na tie, ba lopu pa ginuguana sa
Tinarae. Ura sa Tinarae te Mosese meke sari na poropita
si ele tozi va sosodea koa gita sa siraṉa asa.
22 Sa tinoṉoto te Tamasa asa si vagia arini pu va hinokara
ia se Zisu Karisito pa korapana sa dia rinaṉeraṉe koa Sa.
Loke vinotikaena si koa koari doduru, be esei si arini,*
23 ura ele tavete va sea sari doduru tie, ke lopu hite ṉana
kamoa rini sa tinoṉoto te Tamasa.
24 Ba koasa tataru variharupi sapu poni moka nia Tamasa
si tava toṉoto sari doduru tie pu va hinokara. Vata evaṉia
Tamasa si hie koe Zisu Karisito pu vata rupahi si arini.
25 Asa tu si garunu mae nia Tamasa pude na vina
vukivukihi tana vulasa palae sinea tadirini pu raṉea sa
eharana Sa. Taleosae sari na dia sinea koari na dia
rinaṉeraṉe koa Sa. Sa vinukivukihi hie vata dogoro nia
sa Nana ṉinoṉo totoso tuqe pule sa Tamasa meke lopu va
kilasi Sa sarini pu tavete va sea pa totoso ele hola.
26 Evaṉia Tamasa si hie pude tavete vura nia sa Nana
ṉinoṉo koari doduru, ura na ṉoṉo si Asa koari doduru tie
sea, ba tozi vura nia Sa sapu sari tie sea si ta pozae na tie
toṉoto pa kenuna Sa pana va hinokaria rini se Zisu Karisito.
27 Vegua, boka zama va titie si gita, sapu pa nada vina
tabena sa Tinarae te Mosese si ta pozae na tie toṉoto si
gita koe Tamasa? Lokari hokara! Lopu pa vina tabena sa
Tinarae, ba pa rinaṉeraṉe koe Karisito.
28 Ura gilania gita sapu tava toṉoto koe Tamasa sa tie
pa korapa nana rinaṉeraṉe tu koe Zisu Karisito, lopu pa
kinopuna sa Tinarae.
29 Ba vegua, tadi na tie Ziu eke mo sa Tamasa? Lokari,
tadi na tie Zenitailo tugo.
30 Kekeke mo sa Tamasa. Asa mo kote va toṉoti sari na
tie Ziu pa dia rinaṉeraṉe meke sari tie Zenitailo pa dia
rinaṉeraṉe tugo asa.*
31 Ke vegua, mada veko pania sa Tinarae, mada lulia mo sa
rinaṉeraṉe? Lokari hokara! Sipu vagia gita sa rinaṉeraṉe
si tiqe va gorevura ia gita sa ṉatina sa Tinarae.

---

* **3:20** Sam 143:2; Qal 2:16 * **3:22** Qal 2:16 * **3:30** Diut 6:4; Qal 3:20

4

Sa Rinaṉeraṉe te Ebarahami

1 Ke na sa si kote zama nia gita koasa guguana e
Ebarahami, sa tamada gita na tie Ziu? Na sa si boka gilania
gita koasa guguana sa nana rinaṉeraṉe koe Tamasa?
2 Be koari na tinavete leadi pu taveti sa si poza nia tie
toṉoto Tamasa si asa, si kote boka vahesi pule nia pa nana
zinama si asa. Ba lopu kaqu boka vahesi pule nia si asa pa
keṉuna sa Tamasa.
3 Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: "Raṉea Ebara-
hami sa Tamasa, meke koasa nana rinaṉeraṉe si poza nia
na tie toṉoto Tamasa si asa."*
4 Totoso tavetavete sa tie koa keke tie si lopu na vinariponi
si vagia sa, ba na tinabara tu padana sa tinavete.
5 Ego, sa tie pu lopu kalavarae pa nana tinavete leadi pu
taveti sa, ba kalavarae koe Tamasa pu poza nia tie toṉoto
Sa sa tie sea pa nana rinaṉeraṉe, si pa nana rinaṉeraṉe
mo si vata evaṉae nia tie toṉoto Tamasa sa tie sana.
6 Kekeṉoṉo gua tugo asa sapu zama nia Devita, totoso
tozia sa guguana sa tie tamanaena sapu vata evaṉae nia tie
toṉoto Tamasa, ba lopu koari nana tinavete leadi pu taveti
sa.
7 "Tamanae tugo sari na tie pu taleosoni Tamasa sari dia
tinavete kaleadi,
meke tava murimuri palae sari dia sinea.*
8 Tamanae tugo sa tie sapu lopu kote balabala pulei Tamasa
sari nana sinea."
9 Vegua sa tinamanae sapu zama nia Devita hie? Tadi
na tie Ziu pu ta magudi[d] mo? Lokari hokara! Tadi pu
lopu ta magudi tugo. Ura ele tozia tu rau sapu gua koa pa
Kinubekubere Hope: "Raṉea Ebarahami sa Tamasa, meke
koasa nana rinaṉeraṉe si poza nia na tie toṉoto Tamasa si
asa."
10 Pa totoso sa, si ta evaṉa sapu gua asa? Pa totoso sipu
lopu ele ta magu se Ebarahami, ba pa mudina tu sipu ele ta
magu sa? Pa totoso sipu lopu ele ta magu tu sa.
11 Sa minagu si ta evaṉa mumudi mo, ke na vina gilagilana
mo sa nana rinaṉeraṉe koe Tamasa si asa. Ele poza nia tie
toṉoto tu Tamasa si asa, sipu lopu ele ta magu tu sa. Ke
se Ebarahami si guana tamadia ri doduru tie pu raṉea sa
Tamasa, meke ta pozae tie toṉoto koa Sa, be vea ta magudi
babe lopu ta magudi.*
12 Meke asa tugo sa tamadia rina tie Ziu pu ta magudi.
Ba lopu koasa tinamagudi si ta evaṉae nia tamadia rini se

---

* **4:3** Zen 15:6; Qal 3:6 * **4:7** Sam 32:1-2 * **4:11** Zen 17:10

Ebarahami, ba koasa dia tinoa raṉeraṉe tu totoso keha lulia rini sa rinaṉeraṉe te Ebarahami, sapu tagoa sa totoso lopu ele ta magu tu.

Sa Vina Tatara te Tamasa koa Rini pu Kalavarae koa Sa

13 Lopu koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese si vagi nia Ebarahami, meke rina tutina sa vina tatara sapu kaqu tagoa rini sa popoa pepeso. Ba sina raṉea Ebarahami sa Tamasa, ke vagia sa sa tinoṉoto koa Sa.*

14 Ego, be vagia rini sapu gua va tatara nia sa Tamasa, sina va tabea rini sa Tinarae te Mosese, si kote loke guguana sa dia rinaṉeraṉe koe Tamasa, meke sa vina tatara ba kote loke laena tugo.*

15 Sa Tinarae te Mosese si va mae ia sa binugoro te Tamasa koa rini pu lopu va tabea si Asa, ba vasina sapu loke Tinarae, si loketoṉa tugo sa sineke Tinarae.

16 Gua asa ke koasa rinaṉeraṉe mo si ta vagi sa vina tatara, pude va sosode valeania sapu gua poni moka nia Tamasa koari doduru tie pu tuti lulia se Ebarahami pa rinaṉeraṉe. Ke sa vina tatara hie si lopu tadirini mo pu va tabea sa Tinarae te Mosese, ba tadirini tugo pu raṉea sa Tamasa, kekeṉoṉo gua tugo e Ebarahami. Ura se Ebarahami si na tamada gita doduru pu raṉea sa Tamasa.*

17 Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Vata evaṉae nigo Arau na tamadia ri soku butubutu si goi." Ke sa tamada gita si asa pa kenuna sa Tamasa, sa Tamasa sapu raṉea sa. Asa sa Tamasa sapu va toa puledi ri pu matedi, meke va podakadi sari doduru likakalae saripu lopu ele tava podaka.*

18 Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa, ba pa binalabala tadi na tie si tasuna pude ta evaṉa si asa. Gua asa ke ta evaṉae na tamadia ri soku butubutu si asa. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Kaqu soku gua tugo rina pinopino pa maṉauru sari na tudia rina tumu," gua.*

19 Koa sa totoso hie si ele tata keke gogoto vuahenina se Ebarahami, ba lopu hite malohoro sa nana rinaṉeraṉe koe Tamasa. Sa tinina si balabala gunia sa sapu tata matena, gua, meke gua tugo se Sera, sapu tige, gua.*

20 Ba va hinokara sisigitia Ebarahami sa vina tatara te Tamasa, ke ṉiṉira lalanana sa nana rinaṉeraṉe, meke lopu hite nunala si asa, ba vahesia sa sa Tamasa.

21 Tumae valeana nia Ebarahami sapu kote boka va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa.

---

* **4:13** Zen 17:4-6, 22:17-18; Qal 3:29 * **4:14** Qal 3:18 * **4:16** Qal 3:7 * **4:17** Zen 17:5 * **4:18** Zen 15:5 * **4:19** Zen 17:17

22 Gua asa, ke “Ta pozae na tie toṉoto” koe Tamasa se
Ebarahami koasa nana rinaṉeraṉe.
23 Ego, sa zinama sapu, “Ta pozae tie toṉoto si asa,” gua,
si lopu ta kubere pa Kinubekubere Hope pude te Ebarahami
eke mo,
24 ba pude tadigita tugo si asa. Ura gita ba kaqu pozani
gita tie toṉoto tugo Tamasa pa nada rinaṉeraṉe, sina va
hinokaria gita si Asa pu va toa pulena sa Baṉara Zisu
Karisito pa minate.
25 Mate hobei Zisu Karisito sari nada sinea, meke tava turu
pule si Asa pa minate pude tava toṉoto koe Tamasa si gita.*

5

Tava Toṉoto koe Tamasa si Gita

1 Gua ke, sina pa nada rinaṉeraṉe si tava toṉoto si gita,
ke koa bule koe Tamasa si gita, pa korapana Zisu Karisito
sa nada Baṉara.
2 Pa korapa nada rinaṉeraṉe koe Karisito si va kamo
lani gita Sa koasa Nana tataru variharupi, sapu koa ia gita
kamahire. Ke qetuqetu tugo si gita sina gilania gita sapu
kote somana tagoa gita sa tinoa marilaena te Tamasa.
3 Lopu asa mo, ba mada qetuqetu tugo koari nada
tinasuna. Ura koari nada tinasuna na tinasigiti tugo si
kote va nonoga ia gita pude ṉoṉo meke soto va nabu pa
rinaṉeraṉe.
4 Meke koasa nada tinuru va ṉoṉo meke va nabu si kote
vagia gita sa hahanana sapu qetu nia Tamasa, totoso aqa va
ṉoṉo si gita pa Nana vinatatara.
5 Meke totoso aqa va ṉoṉo si gita koasa Nana vina tatara
si lopu kaqu hite kurekure si gita, sina ta zoropo vura koe
Tamasa sa Nana tataru pa korapa buloda koasa Maqomaqo
Hope sapu ele ponini gita Sa.
6 Pa totoso gotona sipu lopu boka harupu puleni gita si
gita, si mae mate paeni gita Karisito, pude harupu gita koari
nada kinaleana.
7 Tasuna hola si pude mate hobea keke tie si keke tie
toṉoto; ba be leana sa tie, si hokara kote hiva mate hobea
sa si keke tie.
8 Ba sipu korapa koa tie sea si gita si mate paeni gita
Karisito, pude va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru
lavata.
9 Gua asa ke gilana valeania gita sapu kaqu harupu puleni
gita Zisu Karisito, koasa tinaṉaziri te Tamasa pa totoso
varipitui, sina va toṉoto gita Tamasa si gita koasa eharana
Sa.

---

* **4:25** Ais 53:4-5

10 Ura sipu korapa kana ia gita sa Tamasa si tavetia Sa sa
vinariva bulei koa gita, koasa minate tanisa Tuna pa korosi.
Ke koa gua sapu koa bule si gita koe Tamasa kamahire, ke
mada tumae valeana nia sapu kaqu ta harupu si gita, sina
toana se Karisito.
11 Ba lopu asa mo, mada qetu nia gita sa nada binaere
leleana koasa Tamasa, sina ele tavetia Zisu Karisito, sa nada
Baṉara, sa vinari bulei.

Adama meke Karisito

12 Gua ke, koa gua koasa tinavete tanisa keke tie si kamo
sa sinea koasa kasia popoa, meke koasa sinea si kamo sa
minate tanisa tie asa, meke sa minate asa si kamo la koari
doduru tie, sina sea beto sari doduru tie.*
13 Ura sipu lopu ele ta poni nia e Mosese koe Tamasa sa
Tinarae, si ele koa nana tu sa sinea koasa kasia popoa, ba
vasina sapu loketoṉa sa tinarae, si lopu kaqu ta zutu nia
rini sa sinekena sa tinarae.
14 Gua, ba podalae koasa totoso te Adama[d] meke kamoa
sa totoso te Mosese, sa minate si kamo la koari doduru tie.
Sa minate si kamo la tugo koa rini pu tavete va sea ba lopu
sekea rini keke tinarae gugua tavetia e Adama totoso sekea
sa sa tinarae sapu avoso sotia sa koe Tamasa.
Ba se Adama si na kinehana mo e Zisu sapu luli mudi mae
koa sa.
15 Ba sa tinoṉoto sapu poni moka nia Tamasa pa korapa
Zisu Karisito si lopu kekeṉoṉo sa sinea te Adama. Hinokara
sapu koa gua koasa sinea te Adama si mate nia ri soku tie; ba
sapu arilaena hola si na tataru variharupi te Tamasa koari
soku tie. Arini si vagi va sokua totoso pozani "Tie toṉoto"
Sa si arini, koa gua koasa tataru variharupi tanisa keke tie
sapu e Zisu Karisito.
16 Meke gua pule he: Sa vinariponi te Tamasa si lopu
kekeṉoṉo gua sa sinea tanisa keke tie. Ura koasa sinea
tanisa keke tie, sari doduru si ta zutu pude tava kilasa koari
na dia sinea. Ba sipu tavete va sea sari soku tie, si poni
moka nia Tamasa sa Nana tataru variharupi, meke pozani
tie toṉoto Sa si arini.
17 Hinokara sapu koasa sinea tana keke tie, si mate nia ri
doduru tie. Ba sapu arilaena hola si gua tu sapu evaṉia
keke tie pule, sapu e Zisu Karisito! Ke sari doduru pu
somana tagoa sa tataru variharupi te Tamasa, meke sa Nana
vinariponi moka tanisa tinoṉoto, si kaqu somana tagoa sa
tinoa hola koe Zisu Karisito.
18 Ura koasa sinea tanisa keke tie sapu e Adama si ta zutu
sari doduru tie, ba koa sa tinavete toṉoto tanisa keke tie,

* **5:12** Zen 3:6

sapu e Zisu Karisito si boka ta pozae tie tonoto sari doduru tie, meke ponini Sa koarini sa tinoa.
19 Ke gua sapu koasa sineke tinarae tanisa keke tie si pozani tie sea Tamasa sari doduru tie, ba koasa vinatabe tanisa keke tie sapu Zisu Karisito, si boka tava tonoto koe Tamasa sari doduru pu va hinokara.
20 Ta vala sa Tinarae te Mosese pude tumae valeana ni rini sari dia sinea, ba vasina sapu ta tumae valeana sa sinea si soku nono latu sa tataru variharupi te Tamasa.
21 Gua sapu sa sinea kamo la koari doduru tie meke kamo sa minate koari doduru, ke sa tataru variharupi si kamo koari pu ta pozae na tie tonoto pa korapana Zisu Karisito sa nada Banara pude va kamoi pa tinoa hola.

6

Luaria sa Sinea pude Toa koe Karisito

1 Ego, na sa si kaqu boka zama nia gita? Mada tavete sinea nono latu pude noma nono latu sa tataru variharupi te Tamasa koa gita?
2 Lokari hokara! Sina ele mate luara pani gita sari na sinea koe Karisito, ba vegua ke kote tavete nono lai mo sari na sinea?
3 Gilania mia gamu sapu gita doduru pu ta papitaiso nia se Zisu Karisito si somana ta papitaiso pa korapana sa Nana minate.
4 Pa nada pinapitaiso si ta pomunu turanae koa Sa si gita, meke somana nia gita sa Nana minate, pude gua sapu ele va toa pulea sa Tamana pa Nana ninirania se Zisu Karisito pa minate, si toa si gita pa tinoa vaqurana.*
5 Be guana ele koa keke koa Sa si gita pa Nana minate si kaqu koa keke tugo koa Sa si gita pa Nana tinuru pule.
6 Gilania gita sapu sa nada tinoa koana si ele tava mate turanae koe Karisito pa Nana korosi, pude lopu koa hola si gita koasa ninirania tanisa sinea, ke lopu kaqu nabulu nia gita sa sinea kamahire.
7 Ura totoso mate sa tie si ta rupaha si asa koasa ninirania tanisa sinea.
8 Be guana ele mate turania gita se Karisito, si va hinokaria gita sapu kaqu toa turania tugo gita si Asa.
9 Gilania gita sapu sina ele toa pule se Karisito pa minate, ke lopu kaqu mate pule hokara si Asa. Na minate si loke nana ninirania koa Sa.
10 Sa minate sapu mate nia Karisito kekeke totoso mo, si na minate tanisa sinea. Ba sa tinoa sapu toa nia Sa kamahire, si toa koasa Tamasa.

---

* **6:4** Kol 2:12

11 Koasa siraṉa tugo asa, si mi balabala guni pule ni gamu
sapu mate si gamu koasa sinea, ba toa si gamu koe Tamasa
pa korapana Zisu Karisito.
12 Gua ke mi lopu va malumia sa sinea pude baṉara ni
sari tini mia, mi lopu va tabei sari inokoro tanisa sinea.
13 Mi lopu va malumu hokaria keke kukuru tinimia koasa
sinea, pude tavetavete ni pa kinaleana. Ba mi poni koe
Tamasa sari na mia tinoa, guana tie tava turu mia pa
minate. Mi poni lani sari doduru tinimia koe Tamasa, pude
tavetavete ni pa tinoṉoto.
14 Ura lopu kaqu va baṉaria gamu pa mia tinoa sa sinea,
ura lopu sa Tinarae si toa nia gamu kamahire ba sa tataru
variharupi tu te Tamasa.

Pinausu Tana Tinoṉoto

15 Ke vegua si gita? Mada tavete va sea, sina lopu na
Tinarae si lalae nia sa nada tinoa, ba sa tataru variharupi
tu te Tamasa? Lokari hokara!
16 Gilania mia sapu be vala puleni gamu koa keke tie si
gamu pude na pinausu, si na pinausu tugo si gamu koa sa
pu va tabe ia gamu; be na pinausu si gamu koasa sinea si
kote kamo pa minate, ba be na pinausu si gamu koasa vina
tabe si kote kamo pa tinoṉoto koe Tamasa.
17 Koari na totoso ele hola, si na nabulu si gamu koasa
sinea. Ba kamahire mada zama leana koasa Tamasa sapu
va tabea gamu pa doduru bulomia sa vina tumatumae sapu
ta poni nia gamu.
18 Kamahire si ta rupaha koasa sinea si gamu, meke ta
evaṉae na pinausu tanisa tinoṉoto si gamu.
19 Va padapadae nia rau sa tinoa pinausu pude va bakalia
sapu gua korapa va tumatumaeni gamu rau, sina malohoro
sari mia binalabala. Gua sapu va pinausu puleni gamu
koasa kinaleana, na hahanana bonidi pa doduru kukuru
tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete kaleadi, si mi
va pinausu puleni gamu pude nabulu nia sa tinoṉoto pa
doduru kukuru tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete
toṉotodi.
20 Totoso na pinausu si gamu koasa sinea, si lopu lulia
gamu sa tinoṉoto.
21 Na sa sa lineana sapu vagia gamu koari na hahanana
variva kurekuredi saripu taveti gamu? Sa vina betodi rina
tinavete gugua arini sina minate mo.
22 Ba kamahire si ta rupaha si gamu koasa ṉiniraṉira
tanisa sinea, meke ta evaṉae na pinausu te Tamasa si gamu.
Ke sa laena sapu vagia gamu si na tinoa tava madina, meke
sa vina betona sina tinoa hola.

23 Ura sa tinabara tanisa sinea si na minate tugo, ba sa
vinariponi moka te Tamasa si na tinoa hola pa korapa Zisu
Karisito sa nada Baṉara.

7

Vina Padapadae pa Vinarihaba

1 Kasa tasiqu koe Karisito, ele gilania mia mo gamu kasa
sapu gua hiva zama nia rau kamahire, sina ele tumae nia
gamu sa tinarae. Sa tinarae si ari nana ṉiniraṉira koari na
tie, totoso toa mo si arini.
2 Gua sapu zama nia sa tinarae koasa barikaleqe varihabana, sapu ta pusi si asa koasa nana palabatu totoso toa
nana si asa, ba pana mate sa nana palabatu, si ta rupaha si
asa koasa tinarae pa nana vinarihaba.
3 Gua asa, ke be koa turaṉia sa si keke votiki tie, totosona
sapu korapa toa sa nana palabatu, si barabarata tugo si
asa, ba pana mate sa nana palabatu, si ta rupahana si asa
koasa tinaraena sa vinarihaba, meke be varihaba pule sa
barikaleqe ba lopu barabarata si asa.
4 Gua asa ke ta rupaha si gamu koasa Tinarae te Mosese
koasa minate te Karisito. Ke kamahire si soto koe Karisito
meke tanisa tugo si gita, Asa sapu ele mate meke toa pule,
pude boka vua va sokusoku si gita koe Tamasa.
5 Ura pa totoso sapu luli gita sari na hiniva kaleadi tanisa
tini, si va ṉiṉira ia sa Tinarae te Mosese sa hiniva tanisa
sinea pude vua sa kinaleana, meke kamo pa minate.
6 Ba kamahire si ele ta rupaha si gita koasa Tinarae te
Mosese sapu vata pusi gita visoroihe. Ura ele mate luaria
gita si asa. Ke kamahire si lopu nabulu nia gita sa Tinarae
sapu ta kuberena koe Mosese, ba nabulu nia tu gita sa
Tamasa pa tinoa vaqura koasa Maqomaqo Hope.

Sa Tinarae te Mosese meke sa Sinea

7 Na sa si kaqu zama nia gita? Koa ia sinea sa Tinarae
te Mosese? Lokari hokara! Be lopu koa sa Tinarae si lopu
kote tumae nia rau sa sinea. Be lopu zama sa Tinarae te
Mosese: “Mu lopu okoro nia si keketoṉa tadi na tie,” gua, si
lopu kote tumae nia rau sa inoko'okoro sea.*
8 Ba sipu avosia rau sa tinarae hie, si la sa sinea va gevuria
sa inoko'okorodi rina tiṉitoṉa tadi na votiki tie. Ba sipu lopu
ele gilania rau sa Tinarae te Mosese, si lopu gilania rau sa
sinea.
9 Totoso lopu ele gilania rau sa Tinarae si toaqu, gua si
rau, ba sipu avosia rau sa Tinarae, si toa vura mae koa rau
sa sinea,

* **7:7** Ekd 20:17; Diut 5:21

10 ke mate si rau. Ke sa Tinarae sapu tava mae pude va
toa tie gua, si va mate au tu sa.
11 Meke sa sinea si vagi lolomo koasa Tinarae meke
sekesekei nau sa, meke va mate au.*
12 Gua asa ke sa Tinarae te Mosese telena si hopena, meke
sa tinarae pude lopu okokoro si hopena tugo, meke tonoto
na leana si asa.
13 Ke vegua, sa Tinarae sapu leana si va mate au si arau?
Lokari hokara! Sa sinea tu si tavetavete nia sa Tinarae sapu
leanana meke va mate au si rau, pude mani ta dogoro sapu
kaleana hola la tu sa sinea. Ke koasa Tinarae si ta dogoro
sapu kaleana hola sa sinea.

Vinaripera pa Korapa Tinoa Tie

14 Ura gilania nada gita sapu sa Tinarae te Mosese si mae
guana koe Tamasa, ba arau sina tie tana tini mo, meke na
pinausu tanisa sinea.
15 Lopu tumae valeana nia rau sapu gua tavetia rau. Ura
lopu tavetia rau gua sapu hiva nia rau, ba sa kinaleana tu
sapu kukiti nia rau, si asa tu si tavetia rau.
16 Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau, si ta
dogoro mo sapu va egoa rau sapu leana sa Tinarae.
17 Ke lopu arau soti tavetia sa kinaleana hie, ba sa sinea
tu sapu koa koa rau; asa tu tavetia si asa.*
18 Gilania rau sapu loke lineana si koa koa rau pa qua
hiniva kaleadi pa tini. Ura koa nana sa qua hiniva pude
tavete va leana, ba lopu boka tavete vura nia rau.
19 Lopu tavetia rau sa lineana sapu hiva tavetia rau, ba
gua tu sapu lopu hiva tavetia rau si tavete nono laia rau.
20 Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau, si
lopu arau tu tavetia si asa, ba sa sinea tu sapu koa koa rau;
asa tu tavetia.
21 Ke asa mo sapu dogoria rau korapa ta evaṉa koa rau
kamahire sapu guahe: pana hiva tavete valeana si rau, si
na hiniva pude tavetia sa sinea tu si koa tugo koa rau.
22 Ba pa korapa buloqu si qetuqetu nia rau sa Tinarae
sapu mae guana koe Tamasa.
23 Ba dogoria rau si keke hiniva kaleana sapu tavetavete
pa tiniqu, sapu varipera la koasa hiniva leana pa qua
binalabala meke vata pusi au koasa hiniva tana sinea sapu
tavetavete pa korapa tiniqu.
24 Kei! Namuna tie talotaṉaqu mo si rau. Esei si kote
harupau koasa hiniva tana sinea pa tiniqu sapu korapa
turaṉa lani au pa minate?

---

* **7:11** Zen 3:13 * **7:17** Qal 5:17

25 Ba vahesia rau sa Tamasa sapu harupau koe Zisu
Karisito sa nada Baṉara! Sa inolaṉa si guahe: Pa qua
binalabala si nabulu nia rau sa Tinarae te Tamasa, ba sa
hiniva tana kinaleana pa tiniqu si nabulu nia sa sinea.

8

Tinoa pa Korapa Maqomaqo

1 Gua ke loke tie si boka zutu gita pu koa koe Karisito
kamahire sapu garo si gita pude tava kilasa pa Heli.
2 Ura sa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope, sapu va toa
gita si gita koe Zisu Karisito, si vata rupaha gita koasa
ṉiniraṉira tanisa sinea meke sa minate.
3 Evaṉia Tamasa, gua sapu lopu boka evaṉia sa Tinarae
te Mosese, sina tava malohoro si asa koasa hiniva tana
kinaleana pa tini. Gua asa ke garunia Sa sa Tuna soti, pude
mae podo kekeṉoṉo gua ri doduru tie pa tinoa tini, pude na
vinulasana sa sinea, meke pude zutua meke va kilasia Sa sa
sinea tana hiniva kaleana pa tinida.
4 Evaṉia Tamasa si hie, pude sa tinoṉoto sapu ta hivae
koasa Tinarae te Mosese, si kaqu tava gorevura koa gita
pu ene pa korapa Maqomaqo Hope, ba lopu koasa hiniva
kaleana tanisa sinea pa tinida.
5 Ura arini pu lulia sa hiniva kaleadi tana sinea pa tinidia
si ta pusi koasa hiniva tanisa sinea. Ba arini pu lulia sapu
gua tozi ni sa Maqomaqo Hope, si soto sari dia binalabala
koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope.
6 Ba be ta pusi si gita koasa hiniva tanisa sinea, si kote
kamo pa minate si gita. Ba be ta totolie si gita koasa hiniva
tanisa Maqomaqo Hope, si kote kamo si gita pa tinoa meke
pa binule.
7 Totoso ta pusi sa tie koasa sinea pa tinina, si ta evaṉae na
kana koe Tamasa si asa; ura lopu lulia sa sa Tinarae Tanisa,
meke lopu boka va tabea sa si Asa.
8 Ke sari na tie pu va tabea sa hiniva tanisa kinaleana pa
tinidia, si lopu boka va qetua rini sa Tamasa.
9 Ba gamu si lopu ta pusi koasa hiniva tanisa sinea pa
tinimia, ba ta totolie si gamu koasa hiniva tanisa Maqomaqo
Hope, be guana koa koa gamu sa Maqomaqona sa Tamasa.
Meke be keke koa gamu si lopu tagoa sa Maqomaqona e
Karisito, si lopu te Karisito tugo si asa.
10 Ba be toa pa korapa bulomia se Karisito, si toa tugo
sari na maqomaqo mia, sina ele tava toṉoto koe Tamasa si
gamu, ba mate sari na tinimia koa gua koasa sinea.
11 Meke be toa koa gamu sa Maqomaqona Tamasa sapu va
toa pulea se Zisu pa minate, si Asa tugo sapu va toa pulea

se Karisito pa minate, si kote va toa pulei tugo Sa sari na tinimia pu kaqu mate. Kaqu evaṉia Sa sapu gua asa koasa Maqomaqona Sa sapu koa koa gamu.*

12 Ego, kasa tasiqu, mada lopu luli sari hiniva kaleadi pa tinida pude taveti.

13 Ura be luli gamu sari na hiniva kaleadi pa tinimia, si kote mate si gamu, ba be va matei gamu sari na tinavete kaleadi koasa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope, si kote toa si gamu.

14 Ura arini mo pu ta turaṉa koasa Maqomaqona Tamasa, si arini tugo sari na tuna Tamasa.

15 Ura sa Maqomaqo Hope sapu ele poni nia Tamasa koa gamu, si lopu va pinausu gamu ke lopu matagutu si gamu. Asa tu vata evaṉaeni gita tuna Tamasa, meke va boka gita si gita pude zama la koe Tamasa, “Tamaqu, Tamaqu!” gua.**

16 Sa Maqomaqona Tamasa si somana koa koari na maqomaqoda, pude va sosodea sapu na tuna Tamasa si gita.

17 Ke koa gua sapu na tuna Tamasa si gita, si kaqu somana tagoi tugo gita sari na tinamanae sapu va nago veko ni Sa pude tadi Nana tie soti, meke kaqu somana tagoi tugo gita koe Karisito saripu ele va nago veko ni Tamasa pude Tanisa. Ura be somana nia gita sa tinasigiti te Karisito, si kaqu somana tagoa tugo gita sa Nana vina lavata.

Sa Vinalavata Vugo Repere

18 Gilana valeania rau sapu sa tinasigiti tadi gita pa rane ṉinoroi si lopu garo pude vari padapada la nia koasa vina lavata sapu kote ta poni nia gita.

19 Doduruna sa vina podaka pu tavetia Tamasa si korapa okoro hola nia meke aqania sa sa totoso pana kaqu vata dogoro ni Sa koasa sari na tuna soti.

20 Ura sa vina podaka si lopu boka va gorevura ia sa nana tinavete, ba lopu pa nana hiniva soti pude gua asa, ba pa hiniva tu te Tamasa. Ba ele koa nana tu sa rinoverove,*

21 sapu sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si kote ta rupaha keke rane koasa tinapusi pude muzi si arini, ba kaqu somana koasa tinarupaha tolavaena tadi na tuna Tamasa.

22 Ele gilania gita sapu podalae pukerane meke kamo kamahire sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si va gilagila ia sa tinasigiti, kekeṉoṉo gua sa tinasigiti tanisa barikaleqe pu tata sa nana totoso podopodo.

23 Ba lopu sari na vina podaka eke mo pu taveti Tamasa si silava nia sa tinasigiti, ba gita tugo pu ele vagia sa vua

---

* **8:11** 1 Kor 3:16 * **8:15** Mk 14:36; Qal 4:6 * **8:15** Qal 4:5-7 * **8:20** Zen 3:17-19

kenuna sapu sa Maqomaqo Hope, si somana silava tugo pa korapa buloda, sipu aqa nia gita sa totoso sapu kaqu tava hokoto valeana sa tinapausuda koe Tamasa, meke vagi gita sari tini vaquradi.*

24 Koasa nada rinoverove asa si ele ta harupu si gita, ba be guana ta dogoro sapu gua rovea gita, si lopu na rinoverove si asa. Ura esei si boka rovea sa tiṉitoṉa sapu ta dogorona?

25 Ba pana rovea gita sa tiṉitoṉa sapu lopu ta dogorona si kote aqa va ṉoṉo nia gita si asa.

26 Meke gua tugo sapu sa Maqomaqo Hope si tokani gita pa nada minalohoro, ura lopu gilana valeania gita sapu na sa si garo pude varavara nia gita. Ba sipu varavara gita si sa Maqomaqo Hope tu si varavara tokani gita koari Nana siniṉo maṉini saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama.

27 Meke sa Tamasa sapu dogorodi saripu koa pa korapa buloda, si gilania sa binalabala tanisa Maqomaqo Hope, ura varavara toka ni sa Maqomaqo Hope sari tie te Karisito, koari na hiniva te Tamasa.

28 Gilania gita sapu sari doduru tiṉitoṉa pu ta evaṉa koa gita si tavetavete ni Tamasa pude valeani saripu tataru nia si Asa, sarini pu tioki Sa pude taveti sari Nana hiniva.

29 Arini pu ele gilana vata kenue i sa Tamasa, si ele vizata vekoi Sa, pude vata evaṉae guni Sa pa kinehana sa Tuna soti sapu e Zisu, pude na Tuna kenuna koari soku tamatasi.

30 Gua asa ke sarini pu ele vizata vekoi Tamasa tatasana hokara si tioki Sa. Meke arini pu ele tioki Sa si pozani na tie toṉoto Sa, meke sarini pu pozani na tie toṉoto Sa si va somana ni Sa pa Nana vinalavata.

Sa Tataru te Tamasa pu Mae Gua koe Zisu Karisito

31 Ke na sa si boka zama nia gita? Be Tamasa sa nada tinokae, si esei si kaqu boka va kilasa gita?

32 Loke tie! Sina Tamasa tugo si lopu hite ruritia sa Tuna soti, ba va vukivukihi nia Sa pa laeda gita doduru tie. Gua asa ke kaqu poni mokani gita tugo Sa sari doduru likakalae.

33 Esei kote boka zutui sari na tie ta vizatadi te Tamasa? Ura sa Tamasa tu telena si pozani na tie toṉoto si arini.

34 Esei si boka zutu gita? Zisu Karisito sapu ele mate, meke ele turu pule si korapa habotu Nana pa kali mataona sa Tamasa pude varavara tokani gita.

35 Na sa si kote boka vari paqahani gita koasa tataru te Zisu Karisito? Na tinasuna, na minalaṉa, na ninaqunaqu, na inovia, na hinabahuala, na vinaripera, na minate?

36 Lokari hokara, ura guahe sapu ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

---

* **8:23** 2 Kor 5:2-4

“Koasa laemu Goi, si tata tava mate nia gami doduru totoso,
gua tugo rina sipi si gami
pu ta turaṉa va namanama pude tava mate.”*
37 Ba koari doduru tinasuna gugua hire, si tava mataqara si
gita koe Zisu Karisito pu tataruni gita!
38 Ura gilana valeania rau sapu loketoṉa hokara si boka
varipaqahani gita koasa Nana tataru: lopu na tinoa babe na
minate, lopu sari na mateana babe sari na tomate kaleadi,
meke sari na dia ṉiniraṉira, meke lopu sapu gua ta evaṉa
pa rane ṉinoroi, babe vugo repere,
39 meke lopu saripu koa panaulu pa maṉauru, babe
panapeka pa pepeso. Namu loketoṉa hokara koari doduru
vina podaka pu ta tavetedi hire, si kaqu boka varipaqahani
gita koasa tataru te Tamasa, sapu ele ponini gita Sa koe Zisu
Karisito sa nada Baṉara.

9

Tamasa meke sari Nana Tie Ta Vizatadi

1 Pa qua kineke koe Karisito si zama va hinokara atu si
rau. Sa Maqomaqo Hope meke sari na qua binalabala, si va
sosodea sapu lopu kokoha si rau.
2-3 Sipu balabala i rau sari na turaṉaqu, na qua butubutu
soti, si nomana hola sa qua tinalotaṉa, meke lopu boka
beto ta sigiti ni rau sarini pa korapa buloqu. Leana hola
be ta levei mo si rau koe Tamasa, pude ta paqaha taloa koe
Karisito, pude qu hobei sari na turaṉaqu soti.
4 Na tie ta vizatadi koe Tamasa si arini, meke ta pozae
na tuna soti. Va dogoroni Sa koa rini sa Nana tinolava
ṉedalana. Taveti Sa sari Nana vinariva egoi koa rini, meke
ponini Sa koa rini sa Tinarae te Mosese, sa vinahesi pa
Zelepade, meke sari na vina tatara.*
5 Arini tugo si podo gore mae gua koe Ebarahami, Aisake,
meke Zekopi, meke e Karisito si na tutidia tugo rini, sapu
podo guana tie pa pepeso. Mani tavahesi sa Tamasa, na
Baṉara tadi doduru tinoni ninae rane ka rane! Emeni.
6 Lopu zama si rau, sapu sekea Tamasa sa Nana vina
tatara, sina na lopu ari doduru tie Izireli si na tie hinokara
te Tamasa.
7 Meke lopu ari doduru pu tuti gore mae koe Ebarahami
si na tuna Tamasa. Ura zama sa Tamasa koe Ebarahami,
“Arini mo pu podo gore mae koe Aisake si ta pozae tutimu
hinokara goi,” gua.*

---

* **8:36** Sam 44:22 * **9:4** Ekd 9:4 * **9:7** Zen 21:12

8 Gua asa ke saripu pododi pa hiniva tana tie, si lopu poza
ni tuna sa Tamasa si arini, ba sari na koburu tu pu pododi pa
Nana vina tatara, si ta pozae na tuna hinokara Ebarahami.
9 Sina guahe sa vina tatara te Tamasa koe Ebarahami, “Pa
totoso guahe pa vuaheni maehe si kote pule mae si Rau,
meke kote podoa Sera si keke tuna koreo,” gua.*
10 Meke lopu asa mo, ba sari karua tuna koreo e Ribeka,
si keke mo sa tamadia sapu e Aisake sa tamada.
11-12 Ba sipu lopu ele vizatia tu ri karua sapu gua leana
babe kaleana, si ele zama la tu koe Ribeka sa Tamasa, “Kaqu
nabulu nia sa koburu kenuna sapu mudina,” gua. Zama nia
Sa sapu gua asa sipu lopu ele podo tu sari karua tamatasi.
Vata evaṉia Tamasa sapu gua asa, pude vizatia si keke ri
karua tamatasi, pude boka va gorevura ia Sa sa Nana hiniva.
Gua asa ke sa ṉatina sa vinizata te Tamasa si koa gua tu pa
Nana tinioko, ba lopu koa ke toṉa sapu ele tavetia rini.*
13 Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
“Tataru nia Rau se Zekopi ba etulia Rau se Isoa,” gua sa
Tamasa.*
14 Na sa si kaqu zama nia gita? Lopu toṉoto sa Tamasa,
gua? Lokari hokara!
15 Ura zama sa Tamasa koe Mosese, “Arini pu hiva ni Rau
si kaqu tataru ni, meke toka ni Rau,” gua.*
16 Gua asa ke lalae Tamasa mo sapu ari sei si hiva tataru
ni na toka ni Sa, ba lopu pa hiniva na tinavete tana tie.
17 Ura zama gua pule he sa Kinubekubere Hope koe Pero,
sa baṉara pa Izipi: “Va baṉarigo Rau si goi, pude tavetavete
nigo na vata dogoro nia sa Qua ṉiniraṉira, meke vata gilana
nia sa Pozaqu koasa doduruna sa kasia popoa,” gua sa
Tamasa.*
18 Gua asa ke tataru ni meke toka ni Tamasa si arini pu
hiva ni Sa, meke va luli ni dia hiniva Sa si arini pu hiva ni
Sa pude koa hola pa vina karikari.

Sa Binugoro meke sa Tataru Variva Taleosae te Tamasa

19 Keke koa gamu si gina kote zama guahe: “Na vegua ke
zutui tu Tamasa sari na tie koari na dia sinea? Ura esei kote
boka korona nia sa hiniva te Tamasa?” gua.
20 Esei si agoi ke boka zama hemohemoa sa Tamasa? “Na
sa si tavetia Goi?” gua. Agoi si kekeṉoṉo mo na raro patu
ta tavetena pa lima tie, ke lopu leana pude zama la guahe si
goi koe Tamasa pu tavetigo, “Na vegua ke tavete guni nau
tu Goi sana si rau?” gua.*

---

* **9:9** Zen 18:10 * **9:11-12** Zen 25:23 * **9:13** Mal 1:2-3 * **9:15** Ekd 33:19
* **9:17** Ekd 9:16 * **9:20** Ais 29:16, 45:9

21 Sa tie mo pu tavetena sa raro patu, si kaqu tavetia sapu
gua hiva nia sa koasa pepeso asa. Boka taveti sa si karua
raro; keke si pude tavetavete nia pa totoso arilaena, meke
keke pule si pude tavetavete nia koari na totoso hoborodi.
22 Kekeṉoṉo gua puta tugo asa si tavetia sa Tamasa.
Hiva va dogoro nia Sa sa Nana binugoro meke sa Nana
ṉiniraṉira, ba aqa va ṉoṉo ni Sa si arini pu bugoro ni Sa,
saripu kote tava kilasa pa tina huara.
23 Meke hiva vata gilana nia tugo Sa sa Nana vina lavata
nomana, sapu ele vata gilana valeana nia Sa koa gita, pu
tataru ni, meke toka ni Sa; gita pu va namanama gita Sa
pude somana pa Nana vina lavata.
24 Ura gita tugo sari na tie pu ele tioko gita sa Tamasa,
lopu tale koari na tie Ziu mo, ba koari na tie Zenitailo tugo.
25 Guahe sapu zama nia Tamasa koasa buka Hozea:
“Kote poza ni ‘Qua tinoni’ Rau si arini
pu pozani lopu na Qua tinoni Rau.
Meke kote poza ni ‘Na butubutu ta tataruedi’ Rau si arini
pu lopu tataruni Rau.*
26 Meke koasa vasina tugo pu ta tozi nia rini sapu,
‘Gamu si lopu na Qua tinoni,’ gua,
si vasina tugo si kaqu ta pozae ‘Na tuna sa Tamasa
toana’ si arini,” gua.*
27 Meke velavela vura nia Aisea sa guguadi rina tie Izireli
sapu guahe: “Be vea lopu boka ta nae, guana onone pa masa
si arini, ba ari ka visavisa mo si kote ta harupu,*
28 ura kote lopu sana va kilasa hokari sa Baṉara sari na tie
pa popoa pepeso,” gua si asa.
29 Asa sapu zama nia Aisea pukerane, “Be lopu veko hola i sa
Baṉara Tadi na Qeto Minate si ka visavisa tie pa butubutu
Izireli, si kote ele ta huara va inete gua tugo pa Sodomu
meke pa Qomora si gita,” gua.*

Izireli meke sa Inavoso Leana

30 Na sa si kaqu zama nia gita kamahire? Ari na tie
Zenitailo saripu lopu hite hata ia sa tinoṉoto, si ele vagia
rini sa tinoṉoto koe Tamasa pa dia rinaṉeraṉe.
31 Ba sari na tie Izireli pu podekia pude vagia sa tinoṉoto
koasa linulina sa Tinarae te Mosese, si lopu boka tu.
32 Na vegua? Ura lopu hata ia rini pa dia rinaṉeraṉe, ba
pa korapa dia tinavete leadi, saripu taveti rini pa kinopuna
sa Tinarae te Mosese. Gua asa ke ta tubarae koasa “Patu”
meke hoqa si arini.
33 Asa sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe:

---

* **9:25** Hoz 2:23 * **9:26** Hoz 1:10 * **9:27** Ais 10:22-23 * **9:29** Ais 1:9

“Dotu, vekoa Rau pa Zaione si keke patu*,
sapu kote va tubarae i sari na tie,
na patu sapu kote va hoqai si arini.
Ba arini pu raṉea si Asa
si lopu kote tava kurekure,” gua.*

10

1 Kasa tasiqu, hiva sisigiti nia rau si pude ta harupu sari
tie Izireli. Asa sa qua vinaravara koe Tamasa.
2 Arau boka va sosodea sapu podeke sisigitia rini pude
lulia sa Tamasa, ba sa dia pinodepodekae si lopu turu koasa
ginilagilana hinokarana.
3 Lopu gilania rini sa siraṉa, gua meke va toṉoti Tamasa
sari na tie. Podekia rini pude va toṉoto puleni teledia koari
na dia tinavete soti. Gua asa ke va tabea rini sa siraṉana
gua meke va toṉoti Tamasa sari na tie.
4 Ura e Karisito sina vina hokotona meke na vina
gorevurana sa Tinarae te Mosese, pude sari doduru tie pu
va hinokaria si Asa si kote tava toṉoto koe Tamasa.

Tadi Doduru Tie mo sa Tinaharupu

5 Kuberia Mosese sa guguana sa tinoṉoto sapu podekia
rina tie pude vagia koasa vina tabena sa Tinarae sapu
guahe: “Asa sapu va tabei sari na zinama tanisa Tinarae
te Tamasa si kote toani tugo sa,” gua.*
6 Ba sa Kinubekubere Hope si tozia sa tinoṉoto sapu mae
guana koasa rinaṉeraṉe sapu gua tu he: “Mu lopu zama
guahe pa bulomu, esei si kote sage la pa Maṉauru?” (pude
turaṉa gore mae nia se Karisito*, si gunia sa.)*
7 Meke lopu kaqu nanasa guni pule nigo he telemu si
goi: “Esei si kote gore la pa Hedisi, sa vasina koa sari na
maqomaqodi rina tie matedi?” (pude la turaṉa sage pule
mae nia se Karisito, si gunia sa.)
8 Gua mo he sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sa
zinama te Tamasa si koa nana mo koa goi. Koa nana mo pa
korapa ṉuzumu meke pa bulomu.” Asa tu sa inavoso tanisa
rinaṉeraṉe sapu tarae nia gami.
9 Be helahelae vura nia goi pa ṉuzumu sapu e Zisu sina
Baṉara, meke va hinokaria goi pa bulomu, sapu va toa

---

* **9:33** E Zisu si na patu pa Zaione. * **9:33** Ais 28:16 * **10:5** Liv 18:5 * **10:6** Sa tinaharupu te Karisito si boka vagia gita kamahire koasa rinaṉeraṉe. Lopu ta hivae pude sage la pa Maṉauru pude turaṉa vagia, si Asa sina balabala ia gita sapu lopu ele mae si Asa. Meke lopu ta hivae tugo pude gore la pa Hedisi[d] si gita sa vasina pu koa sari na maqomaqodi rina tie matedi pa kasia popoa, pude hata ia sina balabala ia gita sapu lopu hite turu pule pa minate si Asa. * **10:6** Diut 30:12-14

pulea Tamasa se Zisu pa minate, gua, si kaqu ta harupu
si agoi.
10 Ura totoso va hinokara ia gita se Zisu pa korapa buloda,
si ta pozae na tie tonoto si gita koe Tamasa. Meke sipu
helahelae vura nia gita sa nada vina hinokara, si ta harupu
si gita.
11 Gua mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: "Asa
sapu ranea si Asa, si lopu kaqu tava kurekure," gua.*
12 Ura kekenono mo sari doduru tie koasa tinaharupu te
Tamasa, be na tie Ziu babe na tie Zenitailo, sina kekeke mo
sa Tamasa, na Banara tadi doduru tie, meke poni beto ni
minana lavata mo Sa sari doduru pu ranea si Asa.
13 Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu
zama guahe: "Sari doduru pu tepa ia sa tinokae koasa
pozana sa Banara, si kaqu ta harupu," gua.*
14 Ba vegua meke boka tepa tinokae si arini, be lopu ele va
hinokaria rini si Asa? Vegua meke kote boka va hinokaria
rini be lopu avoso nia rini si Asa? Vegua meke boka avoso
nia rini, be loke tie si tarae nia koa rini?
15 Ba vegua meke boka ta tarae vura sa inavosona Sa, be
lopu ta garunu vura sari tie pude tozia sa Inavosona Sa?
Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: "Nake tolavaedi
sari nenedi ri na tie pu paleke mae nia sa Inavoso Leana!"
gua.*
16 Ba lopu doduru tie si va hinokaria sa Inavoso Leana.
Zama se Aisea: "Banara, esei ele va hinokaria sa nada
inavoso?" gua.*
17 Ke sa rinaneranе si kamo mae pana avosia gita sa
Inavoso Leana, meke sa Inavoso Leana si mae gua pa korapa
tinozi vurana e Karisito.
18 Ba nanasa si rau, hinokara sapu lopu ele avosia rina tie
Ziu sa Inavoso Leana?
Lokari, ele avosia dia mo,
sina zama guahe sa Kinubekubere Hope:
"Sa dia tinarae si ene vari likohae nia sa kasia popoa,
meke sari na dia zinama si kamoa sa hukihukirina sa popoa
pepeso," gua.*
19 Ego, maqu nanasa pule guahe: Vegua, lopu gilania tu rina
tie Izireli sia? Lokari, ele avosia dia mo ba lopu va hinokaria
rini. Ura e Mosese tu sa tie kekenu sapu tozia, gua sapu
zama nia Tamasa koarini sapu guahe:
"Kote va kono gamu Rau koari na butubutu
pu lopu vizati Rau,

* **10:11** Ais 28:16 * **10:13** Zol 2:32 * **10:15** Ais 52:7 * **10:16** Ais 53:1
* **10:18** Sam 19:4

meke kote va bugoro gamu Rau si gamu na Qua tie soti
koari na butubutu* duviduvilidi pu raṉe Au si Rau,”
gua si Asa.*
20 Meke zama va mataqara nia Aisea sapu guahe:
“Ta dogoro si Rau koa rini pu lopu hata Au,
meke vata dogoro pule nau si Rau
koa rini pu lopu nanasa Nau,” gua.*
21 Ba zama guahe sa Tamasa koasa guguadi rina tie
Izireli:
“Doduru rane mo si hiva repaha lani Rau sari limaqu pude
va kekere pulei Rau sari na tie va guguedi, na va
karikaridi,” gua.*

11

Sa Tataru te Tamasa koari na Tie Izireli

1 Nanasa guahe si rau: Vegua, kilu pani Tamasa sari Nana
tie soti? Lokari hokara! Arau ba na tie Izireli mo, sapu
tuti gore mae guaqu koe Ebarahami, koasa butubutu te
Benisimane.*
2 Ele vizati tu Tamasa sari na tie Izireli, pude Nana tie
soti pa pinodalaena hokara. Meke lopu etulu pani Sa sarini.
Gilania mia mo gamu sapu gua zama nia sa Kinubekubere
Hope, totoso varavara lani Ilaiza sari na tie Izireli koe
Tamasa:
3 “Baṉara! Ele va matei rini sari Mua poropita, meke
huari rini sari Mua hope, meke arau mo si koa hola. Meke
kamahire si hiva va mate au tugo rini,” gua si asa.*
4 Ba sa gua sa inolaṉa te Tamasa koa sa? “Ari ka zuapa
tina tie si korapa koadia pa Qua kinopu, saripu lopu vahesia
se Beolo, sa beku,” gua sa Tamasa.*
5 Meke kekeṉoṉo gua tugo pa rane ṉinoroi; sapu ari ka
visavisa mo sapu ta vizatadi koasa tataru variharupi te
Tamasa si koa hola.
6 Ke be guana sa vinizavizata te Tamasa si koa gua koasa
Nana tataru variharupi, si lopu pa tinavete tadi tie sia. Ura
be koari na tinavete saripu taveti rina tie si ta vizata nia
rini koe Tamasa, si lopu ta vizata koa gua koasa Nana tataru
variharupi si arini.
7 Ke vea mo? Gua sapu hata sisigitia ri na tie Izireli si lopu
vagia rini, ba ari ka visavisa mo ta vizatadi mo si vagia sa
tinaharupu. Sari kasa doduru pule si tava nuli pude di lopu
avosia sa tinioko te Tamasa.

---

* **10:19** Sari na tie Zenitailo. * **10:19** Diut 32:21 * **10:20** Ais 65:1 * **10:21** Ais 65:2 * **11:1** Pil 3:5 * **11:3** 1 Baṉ 19:10,14 * **11:4** 1 Baṉ 19:18

8 Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe:
“Ele poni Tamasa si keke maqomaqo pupuhu,
ke sari mata dia si lopu boka dodogorae
meke sari taliṉa dia si lopu boka avavosae,
kamo pa rane ṉinoroi.”*
9 Zama se Devita:*
“Madi ta evaṉae guana sipata sari na dia inevaṉa,
madi hoqa na tava kilasa gedi si arini!
10 Madi tava tutaka sari na matadi,
pude di lopu dodogorae,
madi ene kokokopo mo ninae rane
guana tie pu mamati pa dia tinasuna,” gua.
11 Ke nanasa guahe si rau: Totoso hoqa sari na tie Ziu si hoqa ta inete ni sarini? Lokari hokara! Sipu hoqa pa sinea sarini, si mae koari na tie Zenitailo sa tinaharupu, pude va konoi sari na tie Ziu, gua.
12 Sa sinea tadi na tie Ziu si vata evaṉia sa minana lavata pa kasia popoa. Sa minana hie si vagia rina tie Zenitailo, sina lopu va hinokaria rina tie Ziu se Zisu, ke kote nomana hola tu sa minana, pana tava somana beto sari na tie Ziu pu ta vizatadi.

Sa Tinaharupu Tadi na Tie Zenitailo

13 Kamahire si zama atu si rau koa gamu kasa na tie Zenitailo: Koa gua sapu na apositolo si rau koa gamu na tie Zenitailo, si va arilaena hola ia rau sa qua tinavete,
14 pude va konoi gedi sari na turaṉaqu soti, pude boka ta harupu sari kaiqa arini.
15 Ura sipu kilui Tamasa sari na tie Ziu, si va evaṉae ni Nana baere Sa sari na tinoni pa kasia popoa. Ba pana tava kekere pule mae koe Tamasa sari na tie Ziu, si hokara kote guana tiqe toa puledi pa minate si arini.
16 Be sa sinika bereti kekenu si ta vala koe Tamasa, si te Tamasa beto mo sa doduruna, meke be sari na dadagana sa huda si ta vala koe Tamasa si tanisa tugo sari na lelaṉa.*
17 Ba kaiqa lelaṉana sa huda olive si ta moku palae, meke ta soto hobe vala si gamu na tie Zenitailo, na guana lelaṉa olive pinomodi si gamu. Kamahire si tava ṉiṉira si gamu koari na tinoa maqomaqo tadi na tie Ziu.
18 Gua asa, ke mi lopu doṉo va gorei gamu saripu guana lelaṉa huda ta moku palaedi. Ura mi tumae nia si hie: Loke

* **11:8** Diut 29:4; Ais 29:10 * **11:9** Sam 69:22-23 * **11:16** Sapu gunia hie si sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo: Pana somana sari na tie Zenitailo koari na tie Ziu pu raṉea se Zisu si kaqu tava madi beto sarini koe Tamasa.

mia vinaritokae koari na dadaga, ba ari na dadaga mo si
tokani gamu.
19 Ba kote zama si gamu, “Uve, ba sari na lelaṉa si ta moku
palae pude veko poni gami lolomo si gami,” gua.
20 Hinokara sapu ta moku palae si arini sina loke dia vina
hinokara, ba gamu si soto vasina, sina va hinokara. Ba mi
lopu vahesi puleni gamu, ba mi koa va balau.
21 Be lopu ruriti Tamasa sari na tie Ziu, sari na lelaṉa
hinokaradi sa huda olive, si vegua, kote ruriti gamu Tamasa
be lopu va hinokara si gamu?
22 Mi balabala ia sa tataru meke sa vina kilasa te Tamasa:
Va kilasi Sa si arini pu hoqa meke lopu va hinokara, ba
tataru ni gamu Sa, be koa nono la si gamu koasa Nana
tataru. Ba be lopu gua, si kote ta koku palae tugo koe
Tamasa si gamu.
23 Meke be kekere meke va hinokara sari na tie Ziu, si
kote tava soto pule dia mo vasina pu koa kenudi si arini,
ura sa Tamasa mo tagoa sa ṉiniraṉira pude tava soto pule
lani koasa huda.
24 Ura, be gamu si ta koku vagi koasa keke huda olive
pinomona meke tava soto la koasa huda olive ta letena gua
sapu lopu hoke ta tavete, si lopu tasuna koasa Tamasa pude
vagi puleni sari tie Ziu, sari lelaṉa hinokaradi, meke va soto
pule lani pa dia kokoana soti.
25 Kasa tasiqu, hiva va gilanani gamu rau sa hinokara
tomena hie pude lopu vahesi puleni gamu. Sa vina karikari
tadi na tie Izireli si lopu kaqu koa hola ninae rane, ba kaqu
koa paki mo si asa, osolae kamoa sa totoso sapu kote somana
beto mae sari na tie Zenitailo ta vizatadi koe Tamasa.
26 Ke pa totoso asa doduru tie Izireli si kote ta harupu.
Gua puta tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
“Sa Hinarupu si kote mae gua pa Zaione*,
meke kote vagi pania sa kinaleana tadi na tie pa tutina e
Zekopi.*
27 Meke hie sa Qua vinariva egoi koa rini,
pana taleoso ni Rau sari doduru dia sinea.”*
28 Koa gua sapu kilua rina tie Ziu sa Inavoso Leana, ke
ta evaṉae kana te Tamasa si arini, pa vinaleana mia gamu
na tie Zenitailo. Ba koa gua sapu ele vizati tu Tamasa sari
tiatamadia, ke ta tataruedi koe Tamasa si arini.
29 Ura sa vinizata meke sari vinariponi te Tamasa si lopu
hite boka ta hobe.
30 Kekeṉoṉo gua tugo gamu na tie Zenitailo, sapu lopu hite
va tabea gamu sa Tamasa pa totoso ele hola. Ba kamahire

* **11:26** E Zisu si na Hinarupu pu mae gua pa Zerusalema. * **11:26** Ais 59:20-21
* **11:27** Ais 27:9

si tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, sina lopu va
tabea ri na tie Ziu si Asa.
31 Ke kamahire si ari tie Ziu si lopu va tabe pude di boka
vagia tugo sa tataru variva taleosae te Tamasa gugua gamu
pu ele vagia sa tataru variva taleosae Tanisa.
32 Ura ele vata pusi betoi Tamasa sari doduru tie koasa dia
vina karikari, pude mani vata dogoro nia Sa koari doduru
sa Nana tataru variva taleosae.

Mani Tavahesi sa Tamasa

33 Sa Nana tataru variva taleosae ravutuna e Tamasa si
lopu boka ta n̲ana kamo, meke sa Nana ginilagilana lohina[d],
na tinumatumae si lohi hola. Loke tie boka tumae nia sa
guguana sa Nana vinaripitui, meke sari Nana tinavete.*
34 Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
"Vea, esei ele tumae nia sa binalabala te Zihova?
Babe esei ele totoli nia si Asa?*
35 Esei ele hite ponia keke tin̲itoṇa sa Tamasa
pude kaqu poni hobea Sa si asa?"*
36 Ura Asa mo taveti meke kopu ni sari doduru vinapodaka,
meke Tanisa tugo si arini.
Mani tavahesi sa Tamasa ninae rane ka rane! Emeni.*

12

Sa Tinoa pa Ninabuluna sa Tamasa

1 Ego, kasa tasiqu, koasa tataru variva taleosae te Tamasa
koa gita, si tepa zoṇazoṇa gamu rau, pude vala i koe Tamasa
sari na mia tinoa, guana vina vukivukihi toana. Mamu va
madi i pa ninabuluna Sa sari na mia tinoa, pude va qetua
sa Tamasa. Asa sa mia vinahesi hinokara koa Sa pa korapa
bulomia.
2 Mi lopu va malumi sari na mia tinoa, pude keha luli sari
na hahanana kaleadi tanisa kasia popoa. Ba mi va malumi
sari na mia binalabala, pude ta hobe beto koe Tamasa,
pude boka gilania gamu sa hiniva te Tamasa, sapu leana
na toṇoto, meke pude va qetua si Asa.
3 Ba koasa Nana tataru variharupi, sapu poni nau Tamasa
koa rau, si zama atu guahe si rau koa gamu hopeke tie:
Mu lopu doṇo va sage pule nigo sapu na tie arilaemu si
goi, ba mu balabala pule nigo gua sapu garomu. Mu va
pepekae pule nigo pa mua binalabala, mamu va garogaroa
sa mua tinoa, koasa padana sa rinaṇeraṇe sapu poni nigo
sa Tamasa.

---

* **11:33** Ais 55:8 * **11:34** Ais 40:13 * **11:35** Zob 41:11 * **11:36** 1 Kor 8:6

4 Ura sari hopeke tinida gita, si soku kukukurudi, meke
sari doduru kukukuru tini hire si votivotikaedi sari na dia
tinavete.*
5 Gua tugo asa si gita, ke sokuda si gita pu va hinokaria se
Zisu, ba soto varigarae mo pa kekeke tini koe Zisu Karisito.
Hopeke gita pu ta varigarae si keke kukuruna sa tini asa.
6 Hopeke gita si ta poni votivotiki vinariponi, luli gua
koasa tataru variharupi sapu ta poni nia gita koe Tamasa.
Be sa vinariponi tanisa keke tie si pude tozia sa Inavoso
te Tamasa, si mani tavetavete nia luli gua koasa padana sa
nana rinaṉeraṉe.*
7 Be guana sa vinariponi si pude varitokae, si mani
varitokae; ba be variva tumatumae gua, si mani variva
tumatumae.
8 Meke pude variva ṉiṉirae i gua, si mani variva ṉiṉirae
i. Asa sapu variponi, si mani variponi va sokusoku tugo; be
pude tuturaṉa gua, si mani tuturaṉa va ṉaliṉali; be va sare
gua, si mani va sare pa qinetuqetu si asa.
9 Mi tataru va hinokara ni sari na tie. Mi kukiti nia sa
kinaleana, mamu tuqe va nabua sapu leana.
10 Ke mi koa vari tatarue doduru totoso, guana tamatasi
soti koe Karisito, mamu qetuqetu pude variva pamaṉi.
11 Mu lopu koa gua na tie hakohako, ba mi koa ṉaliṉali
nia sa ninabuluna sa Baṉara pa doduru bulomia.
12 Mi koa qetu nia gua sapu raṉea gamu sapu kote ta
evaṉa, mamu aqa va ṉoṉo koari na mia tinasuna, mamu
lopu makudo varavara doduru totoso.
13 Mi poni sari na tasimia koe Karisito pu ehaka nia sa
tinokae, mi va kamo qetuqetui pa mia vetu sari na tie.
14 Mi varavara lani koe Tamasa pude mana ni si arini pu
ṉoṉovala gamu; uve, tepa ia sa Tamasa pude mana ni, ba
lopu pude leve ni si arini.*
15 Mi qetu somanae koa rini pu qetu, mamu kabo turaṉi
si arini pu kabo.
16 Mi koa varibulei pa vari korapa mia, mi lopu vahesi
puleni gamu, ba koa baere turaṉi sari tie kumakumana. Mi
lopu doṉo va sage puleni gamu.*
17 Mu lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi tavetia
sapu gua leana koari doduru tie.
18 Gua sapu bokai gamu pa mia kalina, si podekia pude
mi koa bule koari doduru tie.
19 Kasa qua baere, mi lopu hobe nia kinaleana sa
kinaleana, ba mi veko la nia koe Tamasa sapu gua asa pude

---

* **12:4** 1 Kor 12:12 * **12:6** 1 Kor 12:4-11 * **12:14** Mt 5:44; Lk 6:28 * **12:16** TTA 3:7

lipua, sina zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Arau si
kote tubehi; kote hobei Rau si arini,” gua sa Tamasa.*
20 Ba mi tavetia sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope:
“Be ovia sa mua kana, si mamu ponia, babe memeha sa,
si mamu va napoa, ura be tavete guahe si gamu, si kote
pulepaho sa mia kana.”*
21 Mu lopu va malumia sa kinaleana pude va kilasigo; ba
mamu va kilasa nia lineana sa kinaleana.

13

Sa Nada Vinatabe koasa Qinavuna

1 Gamu doduru si mi va tabei sari na tie pu tago n̲iniran̲ira
pa qinavuna. Ura be lopu tava malumu koe Tamasa si arini,
si lopu boka tagoa rini sa n̲iniran̲ira. Sina sari doduru tie
pu tagoa sa n̲iniran̲ira asa, si ta vizatadi koe Tamasa.
2 Sa tie sapu lopu va tabea sa tinarae tadi na qinavuna,
si va karia tugo sa sa Tamasa sapu vizatadi si arini, meke
sa tie sapu tavete gua asa si tepa ia sa vina kilasa pa nana
tinoa soti koari na qinavuna.
3 Sari na tie pu tavete va ton̲oto si loke dia minatagutu
koari na qinavuna. Ba sarini pu tavete va sea mo si
matagutu. Be lopu hiva koa matamatagutu si gamu, si
mi tavete va ton̲oto mo, pude tava lavata mia koari na
qinavuna.
4 Ura na nabulu mo te Tamasa si arini pude tokani gamu.
Ba be tavete va sea si gamu si mi matagutu ni. Ura sari na
qinavuna si ari dia n̲iniran̲ira pude va kilasa gamu. Arini
si na nabulu te Tamasa, pude vata evan̲ia sa vina kilasa te
Tamasa koa rini pu tavete va sea.
5 Gua asa, ke mi va tabei sari na tinarae tadi na qinavuna,
lopu koa gua koasa minatagutuna mo sa vina kilasa, ba gua
tu sapu tozini gamu sa bulomia pude taveti.
6 Gua asa ke tabara takisi si gamu, sina sarini pu tuqei
sari na n̲iniran̲ira pa qinavuna, si na tie tavetavete mo te
Tamasa, pu kopu totoko nia sa dia tinavete.*
7 Ke mi tabari sari doduru mia takisi saripu tepai rini;
sari doduru mia takisi soti telemia, meke saripu tana mia
tinagotago; mi paman̲a ni na va lavati sari doduru tie
tavetavete sara.

Tinavete Variva Tokae pa Hopeke Tie

8 Mu lopu veko gale koa ke tie pa doduru ginugua, ba sapu
kaqu tavetia goi, si mamu lopu makudo koa vari tatarue mo.

---

* **12:19** Diut 32:35 * **12:20** TTA 25:21-22 * **13:6** Mt 22:21; Mk 12:17; Lk 20:25

Ke asa sapu tataru, si ele va tabe betoa mo sa sa Tinarae te
Tamasa.
9 Sari tinarae hire: “Meke mu barabarata, meke mu
variva mate, meke mu hiko, meke mu okoro nia sa likakalae
tanisa votiki tie,” gua; sari doduru arini, meke kaiqa pule
si ta varigarae mo pa keke tinarae, sapu guahe: “Mu tataru
nia sa turaṉamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua.*
10 Ura asa sapu tataru ni sari doduru tie, si lopu tavete va
kaleana si asa koa rini. Ke asa sapu tataru, si ele va tabea
mo sa doduruna sa Tinarae te Tamasa.
11 Ego, mi tavete gua asa, sina gilania mia mo gamu sa
totoso kamahire. Ele kamo mo sa totoso, ke mi vaṉunu
koari na mia pinuta. Ura sa nada tinaharupu si tata hola
kamahire, hola nia totosona sipu podalae va hinokara si
gita.
12 Ele tata hola taloa sa boṉi, meke tata mae sa rane.
Mada beto taveti sari na hahaṉana tanisa hinuporo, mada
va namanama varipera ni sari na tiṉitoṉa varipera tanisa
kalalasa.
13 Mada ene pa hahanana toṉoto, gua rina tie pu ene pa
kalalasana sa rane; lopu na ninaponapo va viviri, meke na
vinarigara tie pa vinarivosa, lopu pa vinari riqihi, babe na
hahanana kaleadi, lopu pa vinaripera, babe na kinonokono.
14 Ba mi pokopoko nia sa kinehana e Zisu Karisito. Mi lopu
balabala hata i pude luli meke va tabei sari hiniva kaleadi
pa tinimia.

14

Mu Lopu Zutua sa Tasimu

1 Mi baeria sa tie sapu malohoro pa nana rinaṉeraṉe, ba
lopu zutua babe varitokei nia koari nana binalabala soti.*
2 Koa keke tie si kote leana mo pa nana rinaṉeraṉe si
pude henai sari doduru ginani, ba sa tie sapu malohoro
nana rinaṉeraṉe si tale hena ginani elelo na vua huda mo.
3 Meke sa tie sapu boka henai sari doduru ginani si lopu
kaqu doṉo va gorea sa sa tie sapu lopu boka, meke sa tie
sapu lopu henai sari doduru ginani, ba lopu kaqu zutua si
asa sapu boka henai sari doduru ginani, sina lopu etulia
Tamasa si asa.
4 Esei si agoi pude zutua sa nabulu tana votiki tie? Sa nana
palabatu soti mo telena si kaqu vizatia, sapu be toṉoto babe
sea si asa, meke kote qetu nia tugo Tamasa, sina Asa tu kote
boka toka nia pude tavete valeana si asa.
5 Pa binalabala tanisa keke tie si arilaena hola si keke
rane, hola ni sari kaiqa rane pule; ba pa binalabala tanisa

* **13:9** Ekd 20:13-15,17; Diut 5:17-19,21; Liv 19:18 * **14:1** Kol 2:16

keke tie pule, si kekeṉoṉo beto mo sari doduru rane. Ego,
hopeke tie si mani vizata valeania mo sapu gua toṉoto pa
nana binalabala.
6 Asa sapu va madia si keke rane si va madi nia sa koasa
Baṉara, meke asa sapu boka henai sari doduru ginani si
va lavatia sa sa Baṉara, sina zama leana ni sa si arini koe
Tamasa. Asa sapu madi ni sari kaiqa ginani, si va madi
ni sa koasa Baṉara, meke zama leana ni tugo sa pa nana
vinaravara.
7 Ura loke tie gita si toa babe mate eke telena pude va qetu
pule nia.
8 Be toa si gita, si toa pude va lavatia sa Baṉara; meke be
mate si gita, si mate pude va lavatia tugo sa Baṉara. Ke be
toa ba be mate si gita, ba tanisa Tamasa tugo si gita.
9 Ura Karisito si mate meke toa pule, pude na Baṉara tadi
pu toadi meke matedi.
10 Ke, sapu agoi na vegua ke zutua goi sa tasimu koe
Karisito? Babe na vegua ke doṉo va gorea goi sa tasimu?
Ura gita doduru mo si kote turu pa kenuna sa Tamasa, pude
ta pitu koa Sa.*
11 Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
"Na Tamasa toaqu si Rau,
ke tozi va hinokarani gamu Rau,
sapu kote kokotuṉu pa kenuqu Rau sari doduru tie,
meke kote helahelae Nau rini sapu Arau sa Tamasa,"
gua.*
12 Ke hopeke gita doduru si kote tozi vura ni koa sa
Tamasa pa rane vinaripitui sari hopeke nada tinavete.

Mu Lopu Turaṉa Va Sea ia si Keke Tasimu

13 Ego, mada lopu varivari zutui si gita. Mada balabala ia
pude lopu tavetia si keketoṉa sapu boka vata tubarae ia pa
sinea si keke tasida koe Karisito.
14 Pa korapa qua tinoa koe Karisito sa Baṉara, si gilania
rau sapu loke ginani si hopena pude hena ia. Ba be va
hinokaria ke tie sapu hopena si keke ginani gua, si ta evaṉae
hopena tugo koasa si asa.
15 Be guana ṉoṉovala ia goi sa rinaṉeraṉe tanisa tasimu
koasa ginani sapu hena ia goi, si lopu luli valeania goi sa
hahanana tataru. Mu lopu ṉovala nia pa ginugua ginani goi
sa rinaṉeraṉe tanisa tasimu sapu ele mate hobea Karisito.
16 Mu lopu taveti sari na tinavete sapu kote boka zama va
kaleanani gamu ri na tie si gamu na tie te Karisito.

---

* **14:10** 2 Kor 5:10 * **14:11** Ais 45:23

17 Ura sa Butubutu Baṉara te Tamasa si lopu koa gua pa
ginugua ginani na napo; ba na tinoṉoto, na binule, meke
na qinetuqetu tu pa korapana sa Maqomaqo Hope.
18 Ke asa sapu nabulu nia se Karisito pa siraṉa asa, si va
qetua sa sa Tamasa, meke tava sosode tugo koari na tie,
sapu leana si tavetia sa.
19 Gua asa, ke mada podeke sisigitia pude koa bule koari
na tie doduru totoso. Mada koa varivari tokae na variva
ṉiṉirai.
20 Mani lopu ta ṉoṉovala pa ginugua ginani sa tinavete
te Tamasa. Doduru ginani si leadi beto mo pude henai. Ba
lopu leana si pude hena ia si keke ginani sapu boka va hoqai
pa sinea sari kaiqa tie.
21 Sapu toṉoto pude tavetia si pude lopu hena miti, na
napo vaeni, babe evaṉi kaiqa toṉa pule sapu boka va hoqaia
sa tasimu.
22 Mamu kopu nia mo sapu gua va hinokaria goi pa
varikorapamu goi meke sa Tamasa. Ba tamanae sa tie sapu
lopu zutu pule nia totoso tavetia sa sapu gua toṉoto pa nana
binalabala.
23 Ba be nunala sa tie totoso henahena si asa, si zutu pule
nia mo si asa, ura lopu soto pa rinaṉeraṉe sapu gua evaṉia
sa, meke sa tiṉitoṉa sapu lopu ta tavete pa rinaṉeraṉe, si
na sinea tugo si asa.

15

Sa Tinoa pude Va Qetui sari Votiki Tie

1 Gita pu ṉiṉira pa rinaṉeraṉe, si mada paleke toka ni
pinaleke mamata saripu malohoro pa rinaṉeraṉe. Ba lopu
pude va qetu puleni gita.
2 Ba mada hopeke tavetia sapu gua leana, pude va qetui
sari na tasida pude va ṉiṉira sagei pa rinaṉeraṉe si arini.
3 Sina e Karisito ba lopu va qetu pule nia telena, ba gua
tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sipu zama va
kaleanigo rini si zama va kaleanau tugo rini si Arau,” gua.*
4 Sari doduru tiṉitoṉa saripu ele ta kubere koasa Kin-
ubekubere Hope, si pude va tumatumae gita, pude mada
soto va nabu meke tava ṉiṉira si gita koari na vinatatara.
5 Sa Tamasa sapu poni gita sa sinoto va nabu meke sa
ṉiniraṉira, si mani va boka gamu pude mi koa keke mo pa
mia binalabala meke tinoa, pude lulia sa kinehana e Zisu
Karisito;
6 pude mi keke gua vahesia gamu doduru sa Tamasa, sa
Tamana sa nada Baṉara Zisu Karisito.

---

* **15:3** Sam 69:9

Sa Inavoso Leana koari na Tie Zenitailo

7 Mi koa vari hapahapai si gamu gua sapu vagi gamu
Karisito si gamu pude mani tavahesi sa Tamasa.
8 Ura tozini gamu rau sapu nabulu ni Karisito sari na tie
Ziu, pude vata dogoro nia sapu hinokara sa vina tatara te
Tamasa koari na tiatamadia rini.
9 Gua asa pude va bokai tugo Sa sari na tie Zenitailo,
pude vahesia sa Tamasa koa gua koasa Nana tataru variva
taleosae koarini, gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
“Gua asa ke kote vahesigo rau pa vari korapadi ri na tie
Zenitailo;
kote kera vahesia rau sa Pozamu.”*
10 Meke gua pule he si ta zamae:
“Gamu na tie Zenitailo,
si mi koa qetuqetu somanae koari na tie ta vizatadi te
Tamasa,” gua.*
11 Meke gua pule he:
“Mi vahesia sa Baṉara, gamu doduru tie Zenitailo,
mi kera vahesia, gamu doduru tinoni.”*
12 Meke e Aisea ba zama gua tugo he:
“Sa Karoso te Zese si kote tuvulu vura,
kote turu sage si Asa pude baṉara ni sari tie Zenitailo,
meke kote raṉea ari na Zenitailo si Asa,” gua.*
13 Mani va siṉi ni gamu qinetuqetu meke binule, sa
Tamasa koari na mia rinaṉeraṉe koa Sa, pude mi raṉe
valeania pa korapa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope sapu
kote gorevura sari Nana vinatatara.

Guguana sapu Zama Va Mataqara nia Paula

14 Kasa tasiqu, gilana valeania rau sapu siṉi nia na
lineana sa mia tinavete koari na tie, meke tagoi gamu sari
tinumatumae, pude boka variva tumatumae si gamu.
15 Ba mataqara si rau pude kubere atu koa gamu, pude
va balabala puleni gamu si kaiqa ginugua, sina ele garunau
Tamasa si rau pa Nana tataru variharupi
16 pude qu nabulu nia se Zisu Karisito koari na tie
Zenitailo. Tavetavete guana hiama si rau, pude tarae nia sa
Inavoso Leana te Tamasa, pude di ta evaṉae na vinariponi
pu variva qetu koe Tamasa sari na tie Zenitailo, pu ele tava
madidi koa Sa, pa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope.
17 Gua ke koasa qua sinoto va nabu koe Zisu Karisito, si
koa qetu nia rau sa qua tinavete pude nabulu nia sa Tamasa.
18 Lopu kote zama nia rau keketoṉa ba gua mo sapu
evaṉia Zisu Karisito koa rau, pude turaṉa lani sari na tie

* **15:9** 2 Samuela 22:50; Sam 18:49 * **15:10** Diut 32:43 * **15:11** Sam 117:1
* **15:12** Ais 11:10

Zenitailo pude va tabea sa Tamasa. Ele evaṉia Karisito sapu
gua asa koari na qua zinama na tinavete,
19 koasa ṉiniraṉira tadi na tinavete variva magasadi
na vina gilagila nomadi, meke koasa ṉiniraṉira tanisa
Maqomaqona Tamasa. Ke koari doduru qua inene podalae
pa Zerusalema, meke kamoa pa Ilirikamu, si tarae beto nia
rau sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito.
20 Sa qua hiniva nomana si pude tarae nia sa Inavoso
Leana koari na vasidi sapu lopu ele ta avoso sa pozana e
Karisito, pude qu lopu guana la kuri vetu koasa sinokirae
sapu ele podalae nia rina votiki tie.
21 Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu zama
guahe:
"Arini pu lopu ta tozi nia sa guguana Sa si kote dogoria rini,
meke sarini pu lopu ele avoso nia si kote gilania."*

Sa Minizi te Paula pude La pa Roma

22 Gua mo asa ke ta hukata si arau soku totoso pude atu
koa gamu.*
23 Ba kamahire si ele va hokoti rau sari na qua tinavete
koari na vasidi hire, meke sina hoke mizimizi atu si rau koa
gamu koari soku vuaheni ele hola pude atu dogoro gamu,
gua;
24 ke balabala ia rau si pude atu tutuvu gamu koasa qua
inene la pa Sipeini, pude qu boka ta tokae koa gamu koasa
qua inene la vasina, pana ele beto atu koa qetuqetu paki
koa gamu si rau.
25 Ba kamahire si korapa hebala la pa Zerusalema si rau,
pude varitokae paki si rau koari na tie te Tamasa vasina.*
26 Ura koasa dia tataru rina ekelesia pa Masedonia meke
Akaia si vala ni rini si kaiqa vinariponi, pude toka ni sari
na tie habahualadi, saripu koa turaṉi rina tie te Tamasa pa
Zerusalema.
27 Qetu nia rini sa dia tinavete hie, ba lopu asa mo; na
asa tugo sa dia tinavete, sina ele vagia rini koari na tie
Ziu sa tinoa Maqomaqo tamanaena. Gua asa, ke goto tugo
koarini pude toka ni sari na tie Ziu pa kalina poata, meke
pa tiṉitoṉa hokara.*
28 Pana va hokotia rau sa qua tinavete, pude vala nia sa
poata koa rini pa Zerusalema, si kote tiqe topue la pa Sipeini
si rau, ba kote atu hopiki ni gamu tu rau pa qua inene la.
29 Meke gilana valeania rau, sapu pana atu kamo rau, si
kote tava kamo koa gamu sa minana nomana hola te Zisu
Karisito.

---

* **15:21** Ais 52:15 * **15:22** Rom 1:13 * **15:25** 1 Kor 16:1-4 * **15:27** 1 Kor 9:11

30 Ke tepa zoṉazoṉa gamu rau si gamu kasa na tasiqu,
pude varavara toka sisigiti nau koe Tamasa, sina raṉea gita
sa Baṉara Zisu Karisito, meke ele ponini gita Sa sa tataru
koasa Maqomaqo Hope.
31 Mi varavara toka nau, pude qu tava leseve si rau koari
pu lopu na tie te Karisito pa Ziudia, pude di qetu nia ri
na tie te Tamasa pa vasileana Zerusalema sa qua tinavete
varitokae vasina.
32 Ke pa hiniva te Tamasa si kote qetu hola si rau pana
kamo atu, pude kote variva ṉiṉira i si gita.
33 Sa Tamasa sapu poni nia sa binule koa gita, si mani koa
koa gamu doduru, Emeni.

16

Sa Tataru te Paula koari Hopeke Tie pa Roma

1 Maqu zama leana atu nia koa gamu se Pibi, sa vaveneda
pa vinahesi sapu nabulu nia sa ekelesia pa Senekeria.
2 Mi va kamo valeania si asa pa hahanana sapu garodi
rina nabulu tie te Karisito; mi va tukania pa doduru siraṉa,
gua sapu hivani gamu sa. Ura soku tie si ele toka valeana
ni sa, meke gua tugo arau.
3 Tozia qua tataru koari Pirisila meke e Akuila, saripu na
qua baere tavetavete koe Zisu Karisito,*
4 sapu lopu ruriti dia tinoa, pude toka nau pa tinasuna.
Zama leana hola si rau koa rini, meke lopu arau mo, ba
doduru ekelesia Zenitailo hire ba gua tugo.
5 Mi tozia sa qua tataru koasa ekelesia pu hoke vahesia sa
Tamasa pa dia vetu.
Mi tozia tugo sa qua tataru koasa qua baere Ipaenitasi
sapu sa tie kekenu hokara koasa pinaqaha popoa Esia pu
va hinokaria se Zisu Karisito.
6 Qua tataru tugo koe Mere sapu toka sisigitini gamu.
7 Tozia tugo sa qua tataru koari Adoronikasi meke Zuniasi,
sari na tie Ziu turaṉaqu pu koa turaṉi rau pa vetu varipusi.
Na tie ta gilanadi koari na apositolo si arini, meke lulia rini
se Karisito, sipu lopu ele na tie te Karisito si rau.
8 Mi tozia tugo sa qua tataru koe Amipiliatasi, sa tie tanisa
Baṉara meke na qua baere soti tugo.
9 Tozia tugo sa qua tataru koe Urabanasi, sa nada baere
tavetavete te Zisu Karisito, meke koe Sitakaisi sa qua baere
soti.
10 Meke koe Apelisi tugo, sapu qetu nia Karisito koasa
nana kinalavarae. Meke gua tugo koari kasa pu koa koasa
puku tatamana te Arisitobiulasi.

---

* **16:3** TTA 18:2

11 Qua tataru tugo koe Herodioni, sa tie Ziu turaṉaqu,
meke tataru koari kasa tasida pu koa pa puku tatamana te
Nasisasi.
12 Tozia tugo qua tataru koari Tarapaena, e Taraeposa, sari
barikaleqe sapu nabulu nia sa Baṉara, meke na qua tataru
tugo koe Perisi keke barikaleqe pule sapu sa qua baere soti,
pu tavetavete va ṉiṉira ponia sa Baṉara.
13 Garunu la nia tugo sa qua tataru koe Rupasi, sa nabulu
arilaena hola tanisa Baṉara, meke koasa tinana, sapu hoke
toka sisigiti nau doduru totoso guana tuna soti.*
14 Sa qua tataru tugo koari, Esinikiritasi, Pileqoni, Hea-
masi, Paterobasi, e Hemesi, meke koari tasida pu koadi
koarini.
15 Meke qua tataru tugo koari Piloloqasi, e Zulia meke e
Neriasi meke sa vavenena, meke koe Olimipasi, meke koari
doduru nabulu te Tamasa saripu koa somanae koarini.
16 Mi koa varihapahapai pa inaro hope, ura sari doduru
ekelesia te Karisito si garunu atu ni koa gamu sari na dia
tataru.

Sari na Vina Tumatumae Vina Betobeto

17 Kasa tasiqu, maqu zama va ṉiṉira atu koa gamu
kamahire, mi balau ni sarini pu boka varipaqahani gamu,
meke turaṉa va sea i sari na tie koe Karisito, koasa vina
tumatumae sapu ele vagia gamu. Mi koa va seu koa rini.
18 Ura sari na tie gua arini, si loke dia tinokae koasa nada
Baṉara Zisu Karisito. Balabala kale lamo si arini koari na
dia ginugua soti teledia. Koari na dia zinama memehedi,
meke lomosodi, si va pupuhi ri sari na binalabala tadi na
tie pu loke dia ginugua seadi.
19 Avoso nia ri doduru tie sapu ta ronuemia si gamu koasa
Inavoso Leana te Karisito, ke asa sapu qetu nia rau koa
gamu, ba hivani gamu rau pude gilana valeania gamu, gua
sapu leana, ba lopu tavetia gua sapu kaleana.
20 Ego, sa Tamasa sapu sa ṉatina sa binule, si mani lopu
sana toka nigo pude va kilasia se Setani pa kauru nenemu.
Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu sa nada
Baṉara.
21 E Timote sa nabulu sapu toka nau, si garunu atunia
tugo koa gamu sa nana tataru, meke gua tugo ari Lusiasi,
Zesoni meke e Sosipata, sari na tie Ziu turaṉaqu.*
22 Meke arau Tetiasi sapu kuberia sa leta te Paula pa
pepa hie, ba garunu atunia tugo sa qua tataru koa gamu
pa korapana e Zisu Karisito.
23 E Qaeasi sa palabatu sapu kopu nau si arau Paula, si
garunu atu nia tugo sa nana tataru koa gamu. Pa vetu

* **16:13** Mk 15:21 * **16:21** TTA 16:1

tanisa si hoke varigara pa vinahesi sari doduru tie tani.
Meke e Erasitasi, sa tie sapu kopu poata tanisa vasileana
nomana, meke e Kuatasi sa tasida, ba garunu atu nia tugo
sa dia tataru koa gamu.*
24 Mani koa koa gamu sa tataru variharupi tanisa nada
Baṉara, Zisu Karisito, Emeni.*

Tukutuku Vinaravara Vinahesi

25 Mada vahesia sa Tamasa, sapu boka va ṉiṉira gamu
pa mia rinaṉeraṉena sa Inavoso Leana, sapu tarae vura
nia rau, sapu sa inavosona e Zisu Karisito sapu ta tome pa
totoso pukerane,
26 ba kamahire si tava bakala valeana koari na kinubeku-
bere tadi na poropita. Meke sa Tamasa toa holana si garunu
atu ni sari Nana nabulu pude madi tozi vura valeana nia
koari doduru butubutu si asa, pude madi va hinokaria na
va tabea.
27 Mani ta vala sa vinahesi koasa Tamasa ekeina pu tagoa
sa ginilagilana lohina, pa korapana Zisu Karisito, ninae rane
ka rane! Emeni.

* **16:23** TTA 19:29; 1 Kor 1:14; 2 Tim 4:20 * **16:24** Kaiqa kinubekubere koadi pukerane si somania sa vesi hie tani meke kaiqa pa vinabetona sa leta.

SA LETA KEKENU TE PAULA KOARI NA TIE PA KORINITI

Sa Vinabakala

Sa leta kekenu te Paula koari na tie pa Koriniti hie, si ta kubere la si asa pude va toṉoti sari na tinasuna pu ta evaṉa pa tinoa tadina tie te Karisito, meke koasa vina tumatumae hinokara pa popoa Koriniti. Pa totoso te Paula, si na popoa ta gilanana sa popoa Koriniti, sapu na ṉati vasileana nomana koari na tie Quriki pa korapana sa pinaqaha popoa sapu Akaia pozana. Ta avosaena sa popoa Koriniti koari na ginugua hire: Pa tinavete holuholu, pa hahanana meke vina tumatumae tanisa butubutu, pa hahanana vinari riqihi na vinarivosa, meke pa soku votivotiki linotu tadina tamasa huporodi saripu tavahesi vasina.

Sipu lopu ele kubere lania Paula sa leta hie, si tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie pa Koriniti, meke kaiqa si va hinokara. Meke sipu koa si asa pa keke votiki popoa, si kubere la nia tugo sa si keke leta koa rini, meke kubere pule la nia rini si keke leta koasa, pude nanasa lani sari kaiqa ninanasa. Sari na inolaṉa te Paula si koa pa hinia 7:1, 8:1, 12:1, meke 16:1.

Sari na ṉati tiṉitoṉa pu guana va soto sisigiti ni binalabala e Paula pude va toṉoti si hire: Na vinaripaqahi, na vinari riqihi, na tinoa vinarihaba, na kinopu puleni pa tinoṉoto, na vinari luli pa tinavete pa ekelesia, sari na vinariponi tanisa Maqomaqo Hope, meke sa tinuru pule pa minate. Vata dogoro valeana nia sa koa rini gua meke va bakala valeani sa Inavoso Leana sari doduru ginugua arini.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-9
Vinaripaqahi koasa ekelesia. Hinia 1:10 kamo hinia 4:21
Vinari riqihi koari na tie te Karisito. Hinia 5:1-13
Vari turaṉi la pa vinaripitui. Hinia 6:1-8
Lineana pa tinoa. Hinia 6:9-20
Vinarihaba meke na tinoa koa eke. Hinia 7:1-40
Ginani pu ta poni koari na beku. Hinia 8:1 kamo hinia 11:1
Tinoa na vinahesi tanisa ekelesia. Hinia 11:2 kamo hinia 14:40
Tinuru pule te Karisito meke tadi Nana tie. Hinia 15:1-58
Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 16:1-4
Nana zinama soti meke na vinabetona sa leta. Hinia 16:5-24

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sapu ta tiokoqu pa hiniva te Tamasa pude
na apositolo[d] te Zisu Karisito, meke e Sositenesi, sa tasida
koe Karisito; gami kara si kubere atu nia sa leta hie.
2 Ta garunu atu sa leta hie koa gamu pu koa koasa ekelesia
te Tamasa pa Koriniti, gamu doduru pu ta tioko pude na tie
tava madi mia te Tamasa pa korapa kinoa keke koe Zisu
Karisito. Meke gamu si koa somana koari doduru tie pule
pa ninae ia ka ia, arini pu va lavatia se Zisu Karisito, sa
Baṉara tadigita doduru.*
3 Sa Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṉara Zisu
Karisito, si mani poni gamu sa tataru lopu ta ṉana kamona
meke sa binule.

Sari na Minana pa Kinoa Keke Koe Karisito

4 Pa doduru qua vinaravara si hoke zama leana koasa
Tamasa si rau, sina koa gua koa sa tataru loke kokoina sapu
ponini gamu sa Tamasa pa mia kinoa keke koe Karisito.
5 Ura pa korapa mia kineke koa Sa, si va boka gamu
Sa pa doduru ginugua koari na mia zinamazama na
tinumatumae,
6 totoso va hinokaria gamu sa inavosona e Karisito sapu
tozia gami.
7 Gua ke lopu hite siana nia gamu si keke vinariponi
maqomaqo, sipu aqa nia gamu sa rane pu kaqu pule mae
ia sa Baṉara Zisu Karisito.
8 Kaqu kopuni gamu sa Tamasa si gamu, pude mi turu
va ṉiṉira, osolae kamoa sa vinabetona; pude loke tinazutu
mia koasa rane pu kaqu pule mae ia sa nada Baṉara Zisu
Karisito.
9 Kaqu tavete gua tugo asa sa Tamasa sina kopuni Sa sari
Nana zinama na vinatatara totoso tioko gamu pude koa
baere koa sa Tuna Zisu Karisito sa nada Baṉara.

Vinaripaqahi koasa Ekelesia

10 Pa korapa pozana sa nada Baṉara Zisu Karisito, si
tepa gamu rau kasa tasiqu, pude mi koa keke, pude loke
vinaripaqahi si ta evaṉa koa gamu. Mi koa keke pa
binalabala, meke keke hiniva pa bulomia.
11 Kasa tasiqu, ele mae tozi nau ri kaiqa pa tatamana te
Koloe, sapu koadia si kaiqa vinaritokei pa varikorapa mia
gamu, gua.
12 Sapu gunia rau si guahe: Keke koa gamu si zama guahe,
“Arau lulia se Paula,” keke pule si zama, “Arau lulia se
Apolosi[d],” keke pule si zama “Arau lulia se Pita,” meke keke
pule si zama, “Arau lulia se Karisito,” gua.*

---

* **1:2** TTA 18:1 * **1:12** TTA 18:24

13 Lopu ta paqapaqaha se Karisito! Meke lopu arau
Paula mate hobeni gamu pa korosi si gamu! Meke lopu ta
papitaiso pa pozaqu rau si gamu!
14 Zama leana koe Tamasa si rau, sapu lopu keke gamu si
papitaiso ia rau, ba ari Kirisipasi meke e Qaeasi mo.*
15 Ke loke tie gamu si kote boka zama, sapu ta papitaiso
si gamu pa pozaqu rau, pude na qua disaepeli, gua.
16 (Lokari ba, e Sitepanasi meke sari nana tamatina ba
papitaiso i tugo rau, ba loke tie pule si gilania rau sapu
papitaiso ia rau.)*
17 Lopu garunau Karisito si rau pude papitaiso tie. Ba
garunau Sa pude la tarae nia sa Inavoso Leana, meke lopu
pude tozi vura nia si asa pa zinama tumatumae tana tie mo,
pude lopu kaqu raṉea gamu sa tinumatumae tana tie, ba se
Karisito tu sapu mate pa korosi pude harupu gamu.

Karisito sa Ṉiniraṉira meke sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

18 Ura sa tinozina sa minate te Zisu pa korosi, si na
dinuviduvili gunia ri pu lopu ta harupudi, ba koa gita pu
ta harupuda, si na ṉiniraṉira te Tamasa si asa.
19 Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope:
"Kote huara pania Rau sa ginilagilana tadi tie gilae,
meke sa tinumatumae tadi tie tumatumae si kote noso,"
gua.*
20 Avei sa tie gilagilana? Avei sa tie tumatumae? Avei
sa tie varivaritokei pa binalabala pa tinoa pepeso? Na ele
iliri nia pinuhipuhi tu Tamasa sa ginilagilana tanisa kasia
popoa.*
21 Ura pa Nana tinumatumae si ele hukati Tamasa sari na
tie pude gilania rini si Asa pa dia tinumatumae soti. Ba koa
sa inavoso sapu ta pozae na "Inavoso duviduvilina" sapu
korapa tarae nia gami hie, si vizatia Tamasa pude harupi
sarini pu va hinokara.
22 Sari tie Ziu si hoke hiva dogoro paki sari tinavete variva
magasadi, pude va sosode. Sari tie Quriki si hata vina
sosode pa ginilagilana lohina[d].
23 Ba gami si tarae vura nia sa Karisito sapu tava mate pa
korosi. Sa inavoso hie si guana patu variva ta tubaraena
koari na tie Ziu[d], meke na dinuviduvili koari pu lopu na tie
Ziu.

---

* **1:14** TTA 18:8, 19:29; Rom 16:23 * **1:16** 1 Kor 16:15 * **1:19** Ais 29:14
* **1:20** Zob 12:17; Ais 19:12, 33:18, 44:25

24 Ba koarini pu ele tioki sa Tamasa, be na tie Ziu,
babe lopu na tie Ziu; ba sa inavosona Karisito hie, si na
ginilagilana lohina meke sa ṉiniraṉira te Tamasa.
25 Ura sapu sa dinuviduvili te Tamasa gunia rini, si
gilagilana hola nia sa ginilagilana tana tie. Meke sa
minalohoro te Tamasa gunia rini, si ṉiṉira hola nia sa
ṉiniraṉira tana tie.
26 Kasa tasiqu, mi balabala ia sapu veguguadi sari na mia
tinoa totoso tioko gamu sa Tamasa. Pa kalina binalabala
tana tie, si gamu ka visavisa mo si na tie gilagilana mia,
babe tago mia ṉiniraṉira, babe na tuturuana nomadi pa
butubutu.
27 Gua sapu dinuviduvili gunia ri na tie pa pepeso, si
asa tugo si vizatia sa Tamasa pude va kurekurei sari
na tie gilagilana, meke vizatia Sa gua sapu balabala nia
minalohoro ri pa pepeso, pude va kurekurei saripu ṉiṉira.
28 Vizatia Sa gua sapu doṉo va karia na etulia ri pa pepeso,
meke sapu loke laena gunia rini, pude huaria gua sapu va
arilaena ia rina tie pa pepeso.
29 Evaṉia Sa sa ginuana hie, pude loke tie si kote boka
vahesi pule nia pa kenuna sa Tamasa.
30 Ba sa Tamasa si ele turaṉa gamu si gamu, meke va keke
gamu Sa koe Zisu Karisito. Meke sa Karisito si va evaṉae
nia nada ginilagilana lohina e Tamasa. Koe Karisito si tava
toṉoto pule la koe Tamasa si gita, meke ta evaṉae na Nana
tie tava madida si gita, meke ta rupaha pa nada sinea.
31 Ke guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Asa
sapu hiva va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Baṉara,”
gua.*

2

Sa Inavoso tanisa Minate te Karisito pa Korosi

1 Kasa tasiqu, totoso atu koa gamu si rau pude tozi vura
nia sa inavoso hinokara te Tamasa, si lopu zama nia rau sa
ginilagilana lohina tomena babe sari na zinama tolavaedi.
2 Totoso koa koa gamu si rau, si vizatia rau pude muliṉi
pani sari doduru tiṉitoṉa, ba e Zisu Karisito meke sa Nana
minate pa korosi.
3 Meke totoso koa turaṉa gamu rau si malohoro, na
matagutu sisigiti si rau.*
4 Meke sa qua inavoso meke tinarae, si lopu tavetia rau
pa korapa zinama lomolomosodi na ginilagilana lohina tana
tie, ba pa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope si vata dogoro
nia sapu tarae nia rau sa hinokara.

* **1:31** Zer 9:24 * **2:3** TTA 18:9

5 Gua ke sa mia rinaṉeraṉe, si lopu kote kalavarae pa
ginilagilana lohina tana tie, ba pa ṉiniraṉira tu te Tamasa.

Sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

6 Ba koa rini pu ele komiha pa tinoa koe Karisito, si tarae
nia rau sa inavoso pu koa ia na ginilagilana lohina. Ba
lopu na ginilagilana tana kasia popoa si asa, babe tadi na
ṉiniraṉira maqomaqo na koimata pu koa totoli nia sa kasia
popoa, sapu sari na ṉiniraṉira pu kote murimuri palae.
7 Sa ginilagilana lohi tomena pu tarae nia rau si te Tamasa.
Meke lopu ta gilana si asa koari na tie pa kasia popoa
visoroihe, ba ele vizata vekoa Sa pude tadigita, sipu lopu
ele ta kuri sa kasia popoa, pude kaqu tagoa gita sa tinoa
marilaena koe Karisito.
8 Lopu hite keke rina koimata pa pepeso si gilania sa
ginilagilana lohina hie. Be guana gilania rini, si be lopu
kote va matea rini sa Baṉara pu tagoa sa tinoa Tinamasa.
9 Ba gua tugo asa si ta kubere pa Kinubekubere Hope,
sapu zama guahe:
"Loke mata si ele dogoria,
loke taliṉa si ele avosia,
loke binalabala si ele kamo ia
sapu gua ele va nama vekoa Tamasa pude tadirini pu
tataru nia si Asa," gua.*
10 Koasa Maqomaqo Hope te Tamasa telena, si vata gilana
nia Sa koa gita sa Nana ginugua tomena hie. Sa Maqomaqo
Hope si hata vura ni sari doduru tiṉitoṉa, kamo koari na
ṉati tiṉitoṉa lohidi na tomedi te Tamasa.
11 Sa maqomaqona mo telena sa tie, si boka gilana
betoa sa tinoa tanisa tie sana, kekeṉoṉo gua tugo, sapu sa
Maqomaqona mo telena Tamasa si gilana betoa sa guguana
sa Tamasa.
12 Lopu sa maqomaqo tanisa kinaleana pa kasia popoa si
vagia gita, ba sa Maqomaqo tu sapu mae guana koe Tamasa,
pude boka tumae ni gita sari doduru gua pu poni mokani
gita Sa.
13 Gua asa, ke sari na zinama pu zama ni gami, si
lopu vagi gami pa ginilagilana tana tie, ba saripu gua tu
tava tumatumaeni gami koasa Maqomaqo Hope. Ke va
tumatumae ni gami sari na vina hinokara pu mae gua koasa
Maqomaqo Hope koarini pu tagoa sa Maqomaqo Hope.
14 Asa sapu lopu tagoa sa Maqomaqona sa Tamasa, si
lopu boka tagoi sa sari na vinariponi tanisa Maqomaqona
Sa. Sina sa tie gugua asa si lopu tumae ni sa sari na
tiṉitoṉa Maqomaqo sara. Guana dinuviduvili guni sa si

* **2:9** Ais 64:4

arini, sina sari na laedi rina tiṉitoṉa arini, si pa ginugua tanisa Maqomaqo Hope mo kote boka ta gilana.
15 Asa mo sapu tagoa sa Maqomaqo Hope, si boka pitui
ginuadi sari doduru tiṉitoṉa, ba sa tie pu lopu ta totolie
koasa Maqomaqo Hope, si lopu boka pitua sa tie sana.
16 Sina guahe si koa pa Kinubekubere Hope:
"Ura esei tumae nia sa binalabala tanisa Baṉara?
Meke esei boka va tumatumae ia si Asa?" gua.*
Ba gita si gilania sa binalabala te Karisito.

3

Sari pa Koriniti si Lopu Komiha pa Tinoa Maqomaqo

1 Kasa tasiqu, totoso koa turaṉa gamu rau si lopu boka
zama atu ni rau koa gamu sari zinama sapu kote boka zama
lani rau koa rini pu tagoa sa Maqomaqo te Tamasa. Ba
sari qua zinama koa gamu si gua sapu hoke tozi atu ni rau
koari na tie tana kasia popoa, sina gua tugo na haha pa
rinaṉeraṉe koe Karisito si gamu.
2 Sa qua vina tumatumae koa gamu, si guana meleke
mo sapu poni gamu rau, ba lopu sari na ginani ṉiṉiradi.
Sina lopu ele garomia gamu sari na ginani ṉiṉiradi, meke
kamahire ba lopu ele garomia tugo pude avosia gamu sa
vina tumatumae sapu garo koari na tie komihadi.*
3 Ura sa mia tinoa si korapa koa gua mo rina tie tana kasia
popoa. Sari na mia vinari konokonoi, na vinaritokei, si vata
dogoro nia sapu tanisa kasia popoa mo si gamu. Korapa toa
nia mo gamu sa tinoa tana tie pa kasia popoa.
4 Ura keke gamu si zama, "Arau si lulia se Paula," meke
keke pule si zama, "Arau si lulia se Apolosi," gua. Vegua,
lopu tie tanisa kasia popoa si gamu pude gugua asa?*
5 Ba Esei se Apolosi? Meke esei si arau Paula? Gami si
na nabulu mo te Tamasa, sapu tokani gamu pude mi va
hinokara. Gami kara si hopeke taveti mo sari na tinavete
gua pu va hia ponini gami sa Baṉara.
6 Gua mo na tie lelete si rau, meke Apolosi si gua tugo
na tie vala kolo, ba Tamasa tu telena si va toqolo gamu pa
rinaṉeraṉe.*
7 Gua asa, ke arau meke Apolosi si lopu sa ṉatina, ba
sa Tamasa tu si arilaena hola. Sina Asa tu si va toqolia sa
liṉetelete.
8 Loke vinotikaena si koa koasa tie pu lelete, meke sa tie
pu vala kolo. Sa Tamasa si kote hopeke pia gami, koasa
padana gua ri hopeke mami tinavete.

---

* **2:16** Ais 40:13 * **3:2** Hib 5:12-13 * **3:4** 1 Kor 1:12 * **3:6** TTA 18:4-11,24-28

9 Ura gami kara sina tie tavetavete varitokae mo te
Tamasa, meke gamu kasa si na inuma te Tamasa, meke na
Nana vetu tugo si gamu.

10 Tavetavete nia rau koa gamu sa binokaboka pu poni
nau sa Tamasa, pude guana tie pu vekoa sa sinokirae, guana
tie tavetavete bokabokaqu. Meke keke tie pule si mae
tavetavete koa gamu, guana tie kurikuri koasa sinokirae. Ba
hopeke tie tavetavete si mani kopu pule nia pude va garo
valeania gua sapu tavetia sa.
11 Ura ele vekoa Tamasa se Zisu Karisito, pude Asa mo sa
titeke sinokirae, meke loketoṉa pule keke votiki sinokirae si
boka ta veko.
12 Be keke tie tavetavete si va tumatumae nia sa hinokara
koe Karisito si kote guana tie kurikuri panaulu koasa
sinokirae, pu tavetavete ni sari qolo, siliva, meke na patu
arilaedi; be guana lopu tavetavete nia sa hinokara koe
Karisito si guana tie tavetavete ni sari huda, edeve, meke
na kinahe.
13 Ba sa laedi rina hopeke tinavete tadi kasa tie sara, si
kote ta dogoro vura pana kamo sa rane pinule mae tanisa
Baṉara. Koasa rane sana si kote tava vura sa laedi rina
tinavete tana hopeke tie koa sa nika. Sa nika vinaripitui si
kote podeki sa si arini.
14 Be ta dogoro pa vinaripitui sapu hinokara sa nana
tinavete, meke lopu ta sulu palae si asa si kaqu ta pia sa
tie sana.
15 Ba be sulu pania nika sa nana tinavete, si lopu kote ta
pia si asa, ba asa telena si kote ta harupu, kote guana tie
sapu ta harupu vura pa korapa nika si asa.

16 Vegua lopu gilania tu gamu sapu na Zelepade te Tamasa
si gamu, meke sa Maqomaqona sa Tamasa si koa koa
gamu?*
17 Meke be keke tie si huaria sa Zelepade te Tamasa, si
kaqu huaria tugo Tamasa si asa. Sina hopena sa Zelepade
te Tamasa, meke gamu tugo sa Zelepade tanisa.

18 Mi lopu sekesekei puleni gamu! Be keke tie koa gamu
si balabala ia sapu gilagilana si asa koasa ginilagilana pa
kasia popoa gua, si mani koa gua na tie duduvilina, pude
mani gilagilana va hinokara.
19 Ura sa ginilagilana tanisa kasia popoa, si na dinu-
viduvili mo pa dinoṉo te Tamasa. Gua sapu tozia sa
Kinubekubere Hope: “Poho i Sa sari na sinekesekei tadi na
tie pu vahesi puleni sapu gilagilanadi,” gua.*

---

* **3:16** 1 Kor 6:19; 2 Kor 6:16 * **3:19** Zob 5:13

20 Meke gua pule hie si ta kubere: “Gilania Tamasa sapu
sari na binalabala tadi na tie gilagilanadi, si loke laedi.”*
21 Gua asa, ke mi lopu vahesi puleni gamu koari na
mia koimata! Ura sari doduru tie meke na tiṉitoṉa si
tamugamu.
22 Arau Paula, meke ari Apolosi, e Pita, meke sa kasia
popoa, na tinoa, na minate, sa totoso kamahire, meke vugo
repere; doduru hire si tamugamu.
23 Meke gamu si te Karisito, meke e Karisito si te Tamasa.

4

Sari na Apositolo te Karisito

1 Mi balabala guni gami na nabulu te Karisito si gami,
sapu ta vizata pude tozi vura ni sari na ginugua tomedi te
Tamasa.
2 Sapu ta hivae koasa nabulu gugua asa, si pude ta ronu
koasa nana Baṉara.
3 Lopu talotaṉa nia rau si pude ta pitu si rau koa gamu,
babe koari kaiqa tie varipitui. Telequ ba lopu pitu pule nau.
4 Loke ginugua si gilania rau sapu kote pada pude zutu
pule nau si rau. Ba asa si lopu na vina sosodena sapu arau
si na tie viaqu. Sa Baṉara tu si kote pitua sa qua tinoa.
5 Ke gua asa, si mi lopu zutua si keke tie sipu lopu ele kamo
sa rane vinaripitui. Mi aqa nia tu sa rane pinule mae tanisa
Baṉara. Asa tu kaqu va vura va bakali saripu ta tomedi pa
huporo, meke vata dogoro vura ni sari na hiniva tomedi pa
binalabala tana tie. Meke pa totoso asa si kote hopeke poni
Tamasa koari na tie sa vina lavata sapu garodi rini.
6 Kasa tasiqu, va padapada pule mae nia rau koa gami
kara Apolosi sari na ginugua hire, pude guana boka tumae
nia gamu sa ginuadi rina zinama gua hire: “Mi luli, na evaṉi
mo gua pu tozia sa Kinubekubere Hope.” Pude mi lopu
evaṉia si pude zuka ia si keke nabulu te Tamasa, meke etulia
si keke, gua.
7 Lopu votikaemu si goi koari na tasimu! Meke lopu boka
vahesi pule nigo si goi, sina sari doduru gua pu tagoi goi, si
na vinariponi mae guadi mo koe Tamasa.
8 Hokara balabala ia gamu sapu sari doduru ginugua
maqomaqo saripu ta hivae koa gamu, si ele tago betoi mo
gamu. Meke ele tago betoi tu gamu sari doduru minana.
Ele guana baṉara ravutu mia tu si gamu, ba gami si lopu
ele. Leana hola mo si pude gua asa, okoro nia gami pude
mi koa baṉara hinokara si gamu, pude mami somana koa
baṉara koa gamu si gami.

---

* **3:20** Sam 94:11

9 Pa dinoṉo taqarau, si gami na apositolo si poni gami
Tamasa sa vasina mumudi hokara. Gua rina tie ta zutudi
sapu kaqu tava mate pa matadi ri doduru tie, pude na
vinadodogoro koa sa kasia popoa, koari na mateana meke
koari na tie.
10 Pa ginuguana e Karisito, si doṉo guana tie duviduvili
mami si gami, ba gamu si gilagilana mia pa mia kinoa keke
koa Sa. Malohoro si gami, ba ṉiṉira si gamu. Ta ṉoṉovala
si gami, ba tava lavata si gamu.
11 Podalae visoroihe meke kamo kamahire, si ovia na
memeha si gami. Poko luluradi mo si va sagei gami, ta
komiti meke loke mami vetu soti.
12 Tavetavete sisigiti pa limamami si gami. Pude ta levei
gami, si hobe la nia gami sa minana. Tava sigiti meke ta
ṉovala, ba turu va nabu pa mami rinaṉeraṉe si gami.*
13 Totoso ta zama va kaleana si gami, si hobe lani gami
sari na zinama tataru. Guana bureṉe na remoremo mo tana
kasia popoa si gami, kamo pa rane ṉinoroi.

14 Kubere atu ni rau si gua hire, lopu pude va kurekure
gamu, ba pude tozi va gilana ni gamu mo, guana sapu na
tuqu soti si gamu.
15 Be guana ka manege puta tina sarini pu va tumatumae
gamu, ba kekeke mo sa tamamia. Pa totoso tarae vura
nia rau sa Inavoso Leana koa gamu tatasana, si ta evaṉae
tamamia koe Karisito si rau.
16 Ke tepa gamu rau si gamu pude mi keha luli au.*
17 Pa ginugua hie si garunu atu nia rau se Timote. Asa si
na tuqu koe Karisito, sapu tataru nia rau, meke ta ronuena
hola koe Karisito si asa. Asa kote va balabala puleni gamu
sari na ṉati vina tumatumae saripu luli rau pa tinoa keke
koe Karisito, gua saripu variva tumatumae ni rau koari na
ekelesia pa doduru vasina.

18 Kaiqa gamu si ele podalae vahesi puleni gamu, sina
balabala ia gamu sapu gina lopu kaqu pule atu si rau pude
hopiki ni gamu, gua.
19 Ba kote lopu sana pule atu mo si rau, be hiva nau
sa Tamasa. Meke kote atu gilana sotia telequ be zama pa
ṉiniraṉira te Tamasa si arini pu vahesi pule ni sara, babe
na zinama hoboro mo.
20 Ura sa butubutu baṉara te Tamasa si lopu koa pa
zinama mo, ba pa ṉiniraṉira.
21 Avei si leana koa gamu? Maqu atu va kilasa gamu? Ba
maqu atu pa tataru meke na ṉinoṉo?

---

* **4:12** TTA 18:3 * **4:16** 1 Kor 11:1; Pil 3:17

5

Vinarivosa na Binarabarata pa Korapa Ekelesia

1 Ego, ele ta tozi sapu ta evaṉa pa varikorapa mia gamu
sari na vinarivosa na binarabarata kaleadi hola, sapu ari na
tie huporo ba lopu hoke evaṉi. Ele avosia rau, sapu keke koa
gamu si koa turaṉia sa loana sa tamana.*
2 Vegua ke va sagesage pule ni gamu si gamu? Pada mia
si pude talotaṉa hola. Meke sa tie pu evaṉia sa kinaleana
sana, si mani tava vura palae koasa mia kinoa binaere pa
ekelesia.
3 Arau si koa va seu koa gamu pa tiniqu, ba lopu hite
muliṉini gamu rau pa qua binalabala, guana sapu korapa
koa qua mo koa gamu si rau. Pa korapa ṉiniraṉira tanisa
Baṉara Zisu Karisito, si ele vizatia rau sa vina kilasana sa
tie sana.
4 Pana varigara meke vivinei si gamu, si guana somana
mo koa gamu si rau. Meke sa ṉiniraṉira tanisa nada Baṉara
Zisu Karisito si koa Nana koa gamu pude tokani gamu pude
tavetia gua sapu zama ni rau.
5 Ke mi luara vala koe Setani sa tie sana, pude kaqu tava
mate sa hiniva kaleana pa tinina, pude mani ta harupu sa
maqomaqona, pana pule mae sa Baṉara.
6 Lopu leana pude va lavalavata puleni gamu si gamu!
Vegua, lopu ele gilania tu gamu sa vina balau sapu zama
guahe: “Keke vasi isiti[d] hite mo, ba kote boka va sagea si
keke doduru siniovo palava,” gua?*
7 Ke mi va vura taloa ia sa tie kaleana, gua sapu sari na
tie Ziu si hoke okipani sari doduru isiti pa dia vetu, meke
kinai rini sari na palava sapu loke isitidi, pude va namaia
sa rane Pasova. Meke kaqu guana siniovo palava vaqura
pu loke isitina si gamu. Asa tu sa mia tinoa hinokara koe
Karisito. Ura ele mate se Karisito pude vulasa pani sari nada
sinea guana nada vina vukivukihina sa lami tanisa Inevaṉa
Pasova.*
8 Gua asa, ke mada keha luli sarini pu kopu nia sa Inevaṉa
Tanisa Bereti pu Loke Isitina, mada okipania sa isiti koana,
sa isiti tana ṉinovaṉovala pa tie meke kinaleana, mada toa
nia sa tinoa viana, meke hinokara.*
9 Koa sa leta sapu ele kubere atunia rau, si ele tozini gamu
tu rau, pude mi lopu somanae koari na tie pu evaṉi sari na
vinari riqihi, na gua.
10 Lopu sari na tie huporo si guni rau, saripu hoke evaṉi
sari na vinari riqihi, na pinuhi, na hikohiko, meke na

* **5:1** Diut 22:30 * **5:6** Qal 5:9 * **5:7** Ekd 12:5 * **5:8** Ekd 13:7; Diut 16:3

vinahesi beku. Pude lopu koa turaṉi gamu sari na tie huporo, si kote lopu koa hola koasa kasia popoa si gamu.

11 Ba sapu gunia rau hie, si pude mi lopu somanae koa ke tie sapu poza pule nia tasimia koe Karisito si asa, gua, ba variriqihi, na puhi, vahesi beku, zama va kaleana pa tie, naponapo va hola, ba be hikohiko si asa. Sa tie gugua asa, si mi koromia hokara habotu turaṉia, na henahena turaṉia.

12-13 Sarini pu lopu na tie te Karisito, si lopu qua ginugua rau pude va kilasi sari na dia sinea. Ba Tamasa tu si kaqu va kilasi sari na dia sinea. Ba mamu va kilasi tu sari na sinea tadi na tie te Karisito. Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: "Va vura taloa ia sa tie kaleana koasa mia pukuna," gua.*

6

Na Vinaripitui pa Vari Korapadi rina Tie te Karisito

1 Be keke koa gamu si koa nana keke nana vinaritokei koa keke tasina koe Karisito, si variva kurekure hola sapu lopu pamaṉa nia sa sa Tamasa, meke turaṉa la nia tu sa sa tasina pa vinaripitui koari na tie varipitui huporodi, ba lopu la koari na koimata tadi na tie te Tamasa pude va toṉotia sa dia tinasuna.

2 Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie te Tamasa si kote varipitui ni sari na tie pa kasia popoa? Be sari na tiena sa kasia popoa ba boka varipitui ni mo gamu, si vegua, lopu boka varipitui ni tu gamu sari na ginugua hitekedi?

3 Lopu gilania tu gamu sapu sari na mateana, ba kote pitui mo gita? Pude gua asa si, na sa si tasuna pude pitui sari na ginugua tanisa kinokoa pa kasia popoa hie?

4 Pana ta evaṉa sari na vinaritokei gua hire koa gamu, si mi lopu paleke lani pa vinaripitui tadi na tie huporo pu lopu ta pamaṉaedi koari na tie pa ekelesia, ba mi va toṉoti mo pa korapa ekelesia.

5 Zama guahe si rau pude va kurekure gamu! Nake koa nana mo si keke tie koa gamu sapu pada pude va toṉoti sari na vinaritokei pa varikorapadi rina tie te Karisito.

6 Ba lopu gua tu si gamu. Karua tie te Karisito si varituraṉa latu pa vinaripitui, meke sari na tie varipitui huporodi tu si vilasia sa dia vinaritokei!

7 Sa mia vinarituraṉi la pa vinaripitui, si vata dogoro vura nia, sapu namu ele hoqa hokara si gamu. Leana hola pude ta ṉoṉovala koari na mia kana, babe hikohiko vagi rini sari na mia tinagotago, meke lopu la pa vinaripitui.

---

* **5:12-13** Diut 13:5, 17:7

8 Ba lopu gua tu, gamu mo telemia si variva kaleana pulei,
na vari ṉoṉovala pulei; kamo koa gamu na tamatasi soti pa
vinahesi, ba gua tugo.
9 Vegua lopu gilania tu gamu sapu loke tie kaleadi si kaqu
boka kamo la pa butubutu baṉara te Tamasa? Mi lopu
sekesekei puleni gamu; sina lopu boka koa pa butubutu
baṉara te Tamasa sari na tie gugua hire: na tie variriqihi,
tie vahesi beku, tie barabarata, na koreo pu puta turaṉa
koreo guana tamaloana, meke gua tugo na koreo pu guana
tie varivosa;
10 na tie hikohiko, tie puhi, tie naponapo, tie zama
ṉoṉovala la pa tie, meke na tie hiko doṉo pa kinoa tie.
11 Kaiqa gamu si ele evaṉi saripu gua sara. Ba ele tava
via si gamu koari na mia kinaleadi, ele tava madi mia si
gamu pude te Tamasa; ele tava garo valeana la koe Tamasa
si gamu, koasa ṉiniraṉira tanisa Baṉara Zisu Karisito, meke
koasa Maqomaqona sa nada Tamasa.

Tavetavete ni sari Tinimia pa Ninabuluna sa Tamasa

12 Kote boka zama si keke tie, “Loketoṉa si ta hukata nia
rau,” gua. Hinokara si asa; ba lopu doduru tiṉitoṉa si leana
koa goi. Arau si boka zama mo, sapu doduru tiṉitoṉa si lopu
ta hukata ni rau, ba lopu hiva ta totolie guana pinausu si rau
pa keketoṉa.*
13 Keke tie pule si kote boka zama, “Na ginani si pude tana
tia, meke sa tia si pude tana ginani,” gua. Hinokara si asa,
ba kote va murimuri mo Tamasa sari karua arini. Sa tini si
lopu pude tavetavete nia pa vinari riqihi, ba pude nabulu
nia tu sa Baṉara; ura sa Baṉara si kopu nia sa tini.
14 Koasa Nana ṉiniraṉira si va toa pulea Tamasa sa
Baṉara Zisu pa minate, ke kaqu va toa pule gita tugo Sa.
15 Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari tinimia si na
kukuruna sa tinina e Karisito? Kaqu vagia rau sa tinina
Karisito pude va keke la nia koasa maqota? Lopu boka!
16 Lopu bakala tu koa gamu sapu sa tie sapu ponia sa
tinina koasa maqota, si koa keke koa sa si asa? Ura ta tozi
va bakala pa Kinubekubere Hope si hie, sapu zama guahe:
“Kaqu koa keke tinidia sari kara,” gua.*
17 Ba asa sapu vala pule nia koasa Baṉara, si koa keke koa
Sa pa maqomaqo.
18 Mi govete nia sa vinari riqihi. Sari doduru votiki sinea
saripu evaṉi na tie, si lopu va kaleania sa tinina soti, ba sa
tie sapu evaṉia sa vinari riqihi, si va kaleania sa sa tinina
soti.

---

* **6:12** 1 Kor 10:23 * **6:16** Zen 2:24

19 Lopu gilania tu gamu sapu sari hopeke tinimia si na
Zelepade tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gamu, meke
sapu ponigamu sa Tamasa koa gamu? Sari na mia tinoa si
lopu tamugamu telemia, ba te Tamasa tu.*
20 Guana holu gamu Sa koasa minate te Zisu, pude Tanisa
si gamu, ke mi tavetavete ni sari na tinimia pa vina lavatana
sa Tamasa.

7

Ginugua Vinarihaba

1 Ego, kamahire si kote olaṉi rau sari na ginugua pu
nanasa mae ni gamu pa mia leta. Leana mo be lopu
varihaba sa tie.
2 Ba sina soku vinari riqihi si koa, ke leana pude hopeke
koreo si mani vagi nana barikaleqe telena, meke hopeke
vineki si mani vagi nana palabatu telena.
3 Sa palabatu si mani puta turaṉia sa nana barikaleqe,
meke sa barikaleqe si mani puta turaṉia tugo sa nana
palabatu. Madi variva qetui sari kara tamaloana pa dia
tinavete tamaloana.
4 Sa tinina sa barikaleqe si lopu nana eke telena, ba tanisa
nana palabatu tugo. Gua tugo sa tinina sa palabatu, si lopu
nana eke telena, ba tanisa nana barikaleqe tugo.
5 Pana hiva ta puta turaṉa si keke, si lopu kaqu korona si
keke, ba pana variva egoi ri kara pude lopu variva tata i pa
keke kolokolona, si leana mo, pude boka koa soto si gamu
pa vinaravara. Beto asa, mamu tiqe variva tata pulei. Pude
gua asa si lopu kaqu hoqa pa tinoketoke te Setani si gamu,
sina koa gua sapu lopu boka koa va ṉira si gamu.
6 Lopu tozini gamu rau si keke tinarae pude hopeke koa
eke meke varavara, ba va malumu gamu rau si gamu pude
gua asa.
7 Ba sapu okoro nia rau si pude koa gua mo arau pu lopu
varihaba si gamu doduru. Ba leana, sina ele hopeke poni
ni binokaboka Tamasa sari hopeke tie. Kaiqa si gua arau,
meke kaiqa si varihaba.
8 Ego, sapu la gua koari kasa pu lopu varihabadi, meke
sari na nabonaboko, si zama guahe si rau: Leana hola si
pude koa gua mo arau si arini meke lopu varihaba.
9 Ba be lopu boka tuqe puleni si arini pa dia inokorona sa
tinoa tamaloana, si leana, madi varihaba. Pude varihaba si
leana hola nia si pude neneke nia sa puta turaṉa.
10 Ego, koari na tie varihabadi, si hie sa tinarae kote tozia
rau; ba lopu qua tinarae telequ si hie, ba tanisa Baṉara tu:
Sa barikaleqe si mani lopu luara pania sa nana palabatu.

---

* **6:19** 1 Kor 3:16; 2 Kor 6:16

11 Ba be hiva luaria sa, si ego; mani koa lopu varihaba eko
mo, babe la varibulei pule mo koasa nana palabatu. Meke
sa palabatu, si lopu kaqu luara pania sa nana barikaleqe.*
12 Hie sa qua binalabala soti telequ, lopu tanisa Baṉara.
Ego, sapu koari kaiqa pule, be keke tie te Karisito si koa
nana sa nana barikaleqe pu lopu va hinokaria se Karisito,
ba qetu nia mo sa barikaleqe si pude koa soto koasa nana
palabatu, si leana; mani lopu luara pania sa palabatu si asa.
13 Meke be keke barikaleqe sapu na tie te Karisito, si koa
nana sa nana palabatu sapu lopu va hinokaria se Karisito,
ba qetu nia mo sa palabatu hie si pude koa soto koasa nana
barikaleqe, si ego; mani lopu luara pania sa barikaleqe si
asa.
14 Sina sa palabatu sapu lopu va hinokara, si pa nana
kinoa keke koasa nana barikaleqe, si tava tata koe Tamasa si
asa. Meke sa barikaleqe sapu lopu va hinokara, si pa nana
kinoa keke koasa nana palabatu, si tava tata koe Tamasa si
asa. Be lopu gua asa, sari na dia koburu si kote koa gua mo
na koburu huporodi. Ba koa gua koasa ginugua asa, si tava
madi koe Tamasa si arini.
15 Ba be keke ari kara tamaloana sapu lopu na tie te
Karisito, si hiva luara pania sa sa loana sapu na tie te
Karisito; leana, va malumia. Pa ginugua hie, si asa sapu
na tie te Karisito si ta rupaha. Ura ele tioko gita Tamasa si
gita pude koa bule.
16 Agoi na barikaleqe sapu na tie te Karisito, tasuna pude
gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia goi sa mua
palabatu. Meke agoi na palabatu sapu na tie te Karisito,
tasuna pude gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia
goi sa mua barikaleqe.

Tinoa pu Ponia Tamasa pa Hopeke Tie

17 Hopeke tie si mani toa nia gua sapu poni nia Tamasa
koasa. Mani koa hola si asa koasa kinoa pu koa ia sa totoso
tiokia Tamasa si asa. Asa tugo sa qua tinarae sapu va
tumatumae nia rau koari doduru ekelesia.
18 Be keke tie si ele ta maguna[d] totoso va tabea sa sa
tinioko te Karisito, si mani lopu podekia pude oki pania sa
minagu sapu sa vina gilagila tadi na tie Ziu meke be keke
tie si lopu ele ta maguna, totoso va tabea sa sa tinioko te
Karisito, si mani lopu hata ia pude ta magu.
19 Pude ta magu, babe lopu ta magu, si lopu arilaena. Sapu
arilaena si na vina tabedi tu rina tinarae te Tamasa.
20 Hopeke tie, si mani lopu luara pania sa kinoa gua sapu
koa ia sa tatasana, totoso va hinokaria sa se Karisito.

---

* **7:11** Mt 5:32, 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18

21 Be na pinausu* si goi, sapu keke votiki tie tu si lalae
nia sa doduruna sa mua tinoa, meke tagoa goi se Karisito,
si leana mo. Mu lopu talotaṉa nia. Lopu tozi nigo rau pude
koa hola na pinausu. Ba be boka vagi lolomo si goi pude ta
rupaha koasa tie pu lalae nia sa mua tinoa, si mu ade vagia
sa tinarupaha asa.
22 Ura sa pinausu sapu ta tioko koa sa Baṉara, si ta evaṉae
guana tie ta rupahana pude Tanisa Baṉara. Kekeṉoṉo gua
tugo sapu be sa tie ta rupahana totoso ta tioko koe Karisito,
si kaqu ta evaṉae gua na pinausu Tanisa Baṉara pude
nabulu nia si Asa.
23 Ele holu gamu Tamasa koasa minate te Zisu, ke mi lopu
ta evaṉae na pinausu tana tie.
24 Kasa tasiqu, hopeke tie si mani kopu nia sa kinoa keke
koa sa Tamasa, pa kinoa sapu koa ia sa totoso ta tioko si asa
koe Karisito.

Sari Ninanasa pa Kalina Lopu Varihaba meke sari Nabonaboko

25 Ego, koasa guguadi ri pu lopu varihabadi sapu nanasa
mae ni gamu, si loke inolaṉa mae guadi koasa Baṉara si
boka poni gamu rau; ba pa korapa Nana tataru variva
taleosae, si ronu au Sa. Gua asa, ke maqu tozi ni gamu
gua sapu balabala ia rau.
26 Ego, koa gua koasa totoso tasuna gua kamahire, si leana
hola si pude mamu lopu varihaba mo.
27 Ba be ele varihaba si goi, si mu lopu podekia pude
luaria sa loamu; ba be lopu ele varihaba si goi, si mu lopu
varihaba.
28 Be varihaba si goi, si lopu sea; meke be varihaba sa
vineki vaqura ba lopu sea tugo. Ba tozini gamu rau si
hie, sina hiva va balau gamu mo rau koari na tinasuna pa
hopeke rane, sapu kote tutuvi rina tie varihabadi.
29 Kasa tasiqu sapu gunia rau si guahe: Ele papaka sa
totoso! Ke podalae kamahire sari na tie varihabadi si madi
koa ṉaliṉali koasa tinavete tanisa Baṉara guana loke loadia.
30 Sarini pu kuliusu, si madi koa gua sapu lopu talotaṉadi.
Sarini pu hegere, si madi koa gua sapu lopu qetudi. Sarini
pu holuholu, si madi koa gua sapu lopu tadirini sari
hinoluholu.
31 Sarini pu hatai sari na tinagotago pa pepeso, si madi
koa gua sapu lopu ta pusi tu pa tinupitidi rini. Sina sa kasia
popoa hie, si lopu kaqu koa seunae gugua hie.
32 Hivani gamu rau pude mi lopu talotaṉa ni sari soku
ginugua. Sa tie pu lopu varihabana, si voriti kale nia mo sa

* **7:21** Sari na pinausu pukerane tadi na tie si ta holudi pude na tinagotago tanisa tie pu holuna.

sa tinavete tanisa Baṉara, sina podekia sa pude va qetua sa Baṉara.
33 Ba sa tie varihabana si voriti ni mo sa sari na likakalae
tana pepeso, pude va qetua sa nana barikaleqe.
34 Ke gua asa si ta daku varikali si asa pa karua siraṉa.
Sa vineki pu lopu varihabana meke sa barikaleqe pu loke
loana, si voriti kale nia mo sa sa tinavete tanisa Baṉara,
sina hiva va madia sa sa tinina meke sa maqomaqona.
Ba sa barikaleqe varihabana si voriti kale ni mo sa sari
na likakalae tana pepeso, sina hiva va qetua sa sa nana
palabatu.
35 Hiva tokani gamu rau, ke zama ni rau saripu gua sara.
Lopu podekia rau pude hukata gamu koasa qua tinarae, ba
hivani gamu rau pude tavetia gua sapu goto pude tavetia
gamu, meke pude vala betoi sari dodurudi rina mia tinoa
pude soto va nabu koasa tinavete tanisa Baṉara pa doduru
bulomia.
36 Ego, be keke koreo meke keke vineki saripu ele ta
pinirovetu veko, si ele kamo sari vuaheni tanisa vineki pude
varihaba ba lopu hiva pude tuture varihaba. Be gilania sa
koreo sapu lopu leana sa hahanana tanisa meke ṉiṉira sa
nana hiniva, ke balabala ia sa si leana pude madi varihaba
mo sari kara, gua; si leana, madi varihaba mo, gua sapu
hiva nia sa. Lopu sea si pude gua asa.
37 Ba be keke tie pa nana hiniva soti si ṉiṉira pa nana
vinizata pude lopu varihaba, meke be boka tuqe pule nia si
asa, meke ele vizatia sa pa nana binalabala si pude gua asa;
si leana mo pude lopu haba ia sa sa vineki.
38 Gua asa ke, sa tie pu varihaba si leana mo, ba asa sapu
lopu varihaba si leana hola tu.
39 Sa barikaleqe varihabana si lopu ta rupaha totoso
korapa toa nana sa nana palabatu. Ba pana mate tu sa nana
palabatu, si kote tiqe ta rupaha si asa pude haba pulea si
keke tie, ba kaqu keke tie te Karisito mo si haba ia sa.
40 Ba kote leana hola be lopu varihaba pule si asa. Asa
sa qua binalabala, meke va hinokaria rau sapu ta turaṉa
koasa Maqomaqona sa Tamasa si rau koasa ginugua hie.

8

Ginani Tava Vukivukihi Tairidi koari na Beku

1 Ego, hie sa guguadi ri na ginani pu tava vukivukihi
tairidi koari na beku, gua sapu kubere mae ni gamu.
Hinokara gua sapu zama nia ri kaiqa; sapu gita doduru
si tagoa sa tinumatumae. Ba koasa tinumatumae si hoke
vahesi pule nia sa tie; ba sa tataru si toka nia sa tie pude
toqolo pa dia tinoa koe Karisito.

2 Be keke tie si balabala ia sapu na tie tumatumae si asa,
gua, si lopu ele vagia sa sa tinumatumae sapu ta hivae pude
vagia sa.
3 Ba sa tie sapu tataru nia sa Tamasa si ta gilana tugo si
asa koe Tamasa.
4 Gua asa, ke sa guguana sa hinenadi rina ginani pu tava
vukivukihi tairidi la koari na beku si guahe: Gilania gita
sapu keke mo sa Tamasa, ba sari na beku, si na kinehadi
rina tiṉitoṉa pu lopu na Tamasa hinokara.
5 Meke koadia tugo sari kaiqa pu ta pozae tamasa pa
maṉauru meke pa pepeso, meke sokudi tugo sari na tamasa
meke na baṉara arini, gua sari na tie.
6 Ba sapu tadigita si koa nana si keke Tamasa mo, sapu sa
Tamada. Taveti Sa sari doduru likakalae, meke toa si gita
pude Tanisa. Meke keke mo sa Baṉara Zisu Karisito, sapu
koa Sa si ta tavete sari doduru likakalae, meke koa Sa si toa
si gita.
7 Ba lopu doduru tie gilania sa hinokara hie. Kaiqa tie
visoroihe si hoke somana pa vinahesidi rina beku, meke
kamo kamahire totoso henai rini sari na ginani pu ele
tava vukivukihi la koari na beku, si lopu ṉiṉira sa dia
rinaṉeraṉe. Gua asa ke balabala ia rini sapu somana pule
pa vinahesidi rina beku si arini, gua; ke va gilagila ia rini
sapu sea si arini.
8 Na ginani si lopu kaqu va tata gita koe Tamasa. Be
henahena si gita, si lopu kaqu ta evaṉae tie leada. Be lopu
henahena si gita, ba lopu kaqu ta evaṉae tie kaleada.
9 Ba mi kopu puleni gamu, pude sa mia tinarupaha si mani
lopu va hoqa ia pa sinea si keke tasimia koe Karisito sapu
lopu ele ṉiṉira pa nana rinaṉeraṉe.
10 Ura be agoi sapu tagoa sa tinumatumae gua asa,
si somana henahena pa korapa zelepade tadi na beku;
meke keke tie sapu lopu ele ṉiṉira pa nana rinaṉeraṉe si
dogorigo, si kote va varane pule nia si asa, meke atu somana
hena ia sa sa ginani pu ta vala koari na beku, ba pa nana
vina hinokara si na sinea si asa, gua.
11 Ke sa tasimu sapu malohoro pa nana rinaṉeraṉe, sapu
ele mate hobea Karisito, si ta ṉovala, sina koa gua koasa
mua tinumatumae.
12 Pa ginugua asa si ele tavete va sea si goi koe Karisito,
koa gua sapu va kaleania goi sa tasimu, meke ṉoṉovalia goi
sa nana rinaṉeraṉe malohorona.
13 Ke gua asa, be na ginani sapu ta vala pa beku si va hoqa
ia pa sinea si keke tasiqu, si maqu lopu hena pulea sa ginani
sana; pude maqu lopu va hoqa ia pa sinea sa tasiqu.

9

Sari na Tinavete Tana Apositolo

1 Arau si keke tie ta rupahaqu, meke na apositolo. Ele
dogoro sotia rau se Zisu sa nada Baṉara, meke gamu si na
vuana sa qua ninabuluna sa Baṉara.
2 Ba be lopu va egoa ri kaiqa sapu arau si keke apositolo,
ba gamu si va egoa! Ura sa mia kinoa keke koasa Baṉara,
si va sosodea sapu arau si keke apositolo.
3 Totoso zutu au rina tie, si hire sari na qua inolaṉa koa
rini, pude lavelave pule nau.
4 Pada mami tugo pude ta poni ginani na napo si gami
kara Banabasi pa mami tinavete.
5 Meke pada tugo si gami kara, pude turaṉi sari hopeke
mami barikaleqe koari na mami inene tarae, be guana
varihaba mami gua sapu tavetia ri kaiqa apositolo, meke
sari na tasina sa Baṉara, meke e Pita.
6 Hinokara sapu gami kara Banabasi, si pada mami tugo
pude lopu tavetavete telemami pude toka puleni gami!
7 Loke tie varipera si hoke tabara pule nia telena koari
nana sinomana koasa minate varipera. Loke tie sapu letea
keke inuma vaeni, si lopu kaqu hena pulei sari na vuadi ri
linetelete pa nana inuma soti. Loke tie pu kopu qoti, si lopu
kaqu napo pulei sari na melekedi ri nana qoti telena.
8 Lopu zama nia rau si hie pa binalabala tana tie mo, sina
sa Tinarae te Mosese ba tozia tugo si hie.
9 Ura guahe si tiroa gita pa Tinarae te Mosese: “Totoso
neti pani sa bulumakao kapudi sari na huiti, si mu lopu pusi
kumuhia goi ṉuzuna si asa, pude boka ganigani gana,” gua.
Lopu na bulumakao mo si gunia Tamasa tani,* 10 ba gita tu
si guni gita Sa, totoso zama nia Sa sapu gua asa. Hinokara
pa kaiqa ginugua, si koa gita mo si kubere mae Sa. Ura sa
tie pu geli va malohoria sa pepeso, meke sa tie pakepakete
si taveti rini sari na dia tinavete, meke rove va kenue la ia
rini sapu kaqu hopeke vagi dia hinia koari na linetelete.
11 Gami si ele tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu guana
tie pu letei sari na kiko, ke pada tugo pude tokani gami gamu
koari na mia likakalae.*
12 Be ari kaiqa apositolo si pada pude vagia sa tinokae gua
asa koa gamu, si gami si pada hola ni tu si arini!
Ba lopu hata ia gami si pude ta tokae. Ba koa pa tinasuna
pa doduru ginugua si gami, meke tavetavete mo telemami
pude toka puleni gami; pude lopu hukatia sa mia inokorona
sa Inavoso Leana te Karisito koa gamu.

---

* **9:9** Diut 25:4; 1 Tim 5:18 * **9:11** Rom 15:27

13 Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie pu
tavetavete pa Zelepade[d] si vagi gedi ginani pa Zelepade,
meke arini pu tavetia sa vina vukivukihi pa hope, si vagi
gedi hinia tugo koa sa vina vukivukihi?*
14 Ke kekeṉoṉo gua tugo asa sarini pu tarae nia sa Inavoso
Leana, kaqu toa nia tugo rini sa tinokae sapu vagia rini
koasa tinozina sa inavoso, gua sa Baṉara.*
15 Ba arau si lopu hite tepa ia keke tinokae koa gamu.
Meke sipu kubere atu rau kamahire, si lopu pude toka nau
kamahire, gua. Leana hola koa rau si pude mate, hola nia
si pude ta okipalae sa qua qinetuqetu sapu tozia rau sapu
guahe: Totoso sapu tarae nia rau sa Inavoso Leana koa
gamu, ba lopu vagi tinokae si rau.
16 Lopu boka vahesi pule nau si rau koasa tinozi vuraena
sa Inavoso Leana. Sina ta garunu nia rau si asa pude tavetia.
Maqu talotaṉa hola si rau, be lopu tarae nia rau sa Inavoso
Leana!
17 Be pa qua hiniva soti meke tarae si rau, si garoqu pude
ta tabara. Ba sina hie si lopu gua asa; sa Tamasa tu vizatau
si rau, meke poni nau Sa sa tinavete hie.
18 Ke pude gua asa, si nasa sa tinabara kote vagia rau?
Sa qua tinabara si guahe: Pude tozi vura nia sa Inavoso
Leana, meke poni moka nia koari na tie, meke lopu tepa
vinariponi koarini gua sapu padaqu pude vagia koasa qua
tinavete tarae.
19 Na tie ta rupahaqu si rau, meke lopu na pinausu pa
keke tie. Ba pa qua hiniva soti si nabulu ni rau sari doduru
tie guana pinausu pu loke nana tinabara, pude boka vagi
lani rau koe Karisito sari sokudi, gua sapu bokai rau.
20 Totoso koa somanae koari na tie Ziu, si koa guana tie
Ziu tugo si rau, pude boka vagi maeni rau si arini koe
Karisito. Totoso koa somanae si rau koarini pu ta turaṉa
koa sa Tinarae te Mosese, si koa gua tugo arini si rau, pude
boka vagi maeni rau si arini koe Karisito. Ba sa Tinarae te
Mosese si lopu lalae nia sa qua tinoa.
21 Gua tugo sapu be koa somanae si rau koari na
Zenitailo[d], si koa gua tugo arini si rau, sarini pu lopu va
tabea sa Tinarae te Mosese, pude boka vagi maeni rau koe
Karisito si arini. Pa ginugua asa, si lopu va karia rau sa
Tinarae te Tamasa, ba pa vina tabena sa si na Tinarae te
Karisito si lalae nia sa qua tinoa.
22 Sipu koa si rau pa varikorapadi ri pu malohoro pa
rinaṉeraṉe, si, koa malohoro gua tugo arini si rau, arini pu
nunala pude henai babe lopu henai si kaiqa ginani, pude

* **9:13** Diut 18:1 * **9:14** Mt 10:10; Lk 10:7

boka vagi maeni rau koe Karisito si arini. Ke koa lululi mo rau sari doduru kineha tie pa doduru ginugua, pude boka harupi rau si kaiqa.

23 Evaṉi rau sari doduru pu gua arini, pa ginuguana sa Inavoso Leana, pude maqu tozi urahae nia si asa, pude qu somana koari na minana tanisa.

24 Lopu gilania tu gamu, sapu sokudi si somana koasa vinarivose haqala, ba keke mo koa rini si vagia sa pinia? Ke mi haqala pa hahanana gua sapu boka vagia sa mia pinia koe Karisito.

25 Sari hopeke tie pu hiva varivose pa linopilopi nomana, si podepodekae pude koa ṉiṉira pa tini, pude boka vagia sa pinia sapu lopu kaqu koa hola. Ba gita si korapa voriti sisigiti puleni gita pude vagia sa pinia pu kaqu koa hola ninae rane ka rane.

26 Gua asa, ke pa qua kinoa koe Karisito si koa gua na tie pu haqala toṉoto la koasa gila pa vinabetona. Meke gua tugo na tie tupatupa si rau, sapu lopu hite tupa sea, ba tale tupa goto koari doduru tinupa.

27 Podepodekae sisigiti pude va ṉiṉira ia rau sa tiniqu pude va pinausu ia rau, meke lopu seke tinarae pude kaqu nabulu nia rau sa Baṉara pa siraṉa gua pu hiva nia Sa. Gua, pude pana beto tarae arau koari kaiqa si lopu kote siana nia rau sa pinia koe Tamasa.

10

Vinabalau pa Vinahesi Beku

1 Kasa tasiqu, hivani gamu rau pude balabala ia gua sapu ta evaṉa koari na tiatamada pukerane pu lulia se Mosese. Ari doduru si ta turaṉa koe Tamasa totoso koa aqorae koasa lei, meke sari doduru si ene karovo valeana koasa pepeso popana pa vari korapana sa kolo.*

2 Ta harupu pa popoa Izipi si arini meke guana ta papitaiso sari doduru koasa lei, meke koasa kolo, pude lulia se Mosese.

3 Sa ginani hopena si poni beto ni Tamasa meke hena ia ri doduru.*

4 Meke sari doduru si napoa sa kolo hopena, sapu vura maena koasa patu hopena, sapu koa luli koa rini. Meke sa patu asa si e Karisito.*

5 Ta evaṉa sapu gua asa koari doduru sara, ba lopu soku arini si va qetua sa Tamasa, ke tava mate si arini pa soloso qega.*

---

* **10:1** Ekd 13:21-22, 14:22-29 * **10:3** Ekd 16:35 * **10:4** Ekd 17:6; Nab 20:11
* **10:5** Nab 14:29-30

6 Ego, sari doduru ginugua sara, sina vina balau koa gita,
pude mada lopu okoro ni sari na kinaleadi gua pu taveti ri
kasa.*
7 Mu lopu vahesi sari na beku, gua sapu evaṉia kaiqa
arini. Sina guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope: “Sari
na tie si habotu henahena, naponapo va hola meke hoqa pa
sinea koasa hahanana vinari riqihi si arini,” gua.*
8 Mada lopu tavete va sea si gita pa vinari riqihi na
binarabarata, gua sapu evaṉia ri kaiqa pa totoso asa, ke
pa korapana keke rane mo, si ari ka hiokona ṉeta tina si
tava mate.*
9 Mada lopu podepodekia sa Baṉara, gua sapu tavetia ri
kaiqa arini, meke garata va matei na noki.*
10 Mada lopu qumiqumi, gugua ari kaiqa sapu qumiqumi,
ke tava mate koasa mateana variva mate.*
11 Doduru tiṉitoṉa sara si ta evaṉa koa rini, pude na vina
padapadae koari kaiqa, meke ta kubere si arini pude na vina
balau koa gita. Sina gita si korapa koa koasa totoso sapu tata
pa vinabetona, sapu sa vina gorevuradi rina totoso pu ele
hola.
12 Asa sapu balabala ia sapu korapa turu va nabu si asa,
gua, si mani va balau pude mani lopu hoqa pa sinea.
13 Sari doduru tinoketoke saripu ele tutuvi gamu, si arini
tugo mo saripu hoke kamokamo pa tie. Ba sa Tamasa si
korapa kopu nigo, meke lopu kaqu va malumigo Sa pude ta
toketoke hola nia sa padana sa mua ṉiniraṉira. Ba be ta
toketoke si goi, si kaqu ponigo Sa si keke siraṉa, gua pude
lopu hoqa pa tinoketoke. Gua asa, ke kote boka turu va
nabu si goi.
14 Ke gua asa, kasa qua baere soti, mi govete ni sari na
vinahesi beku.
15 Zama atu si rau koa gamu pu bokaboka mia pa
binalabala. Mi vilasia telemia be toṉoto sari na qua zinama
hire.
16 Totoso zama leana la nia meke napo nia gita sa kapa
koasa ginani hope tanisa Baṉara, si somana nia gita sa
tinaleosae tanisa eharana Karisito. Meke totoso hena ia
gita sa bereti vasina, si somana nia gita sa tinoa keke tanisa
tinina Sa.*
17 Kekeke mo sa bereti, meke sokuda si gita. Ba keke tini
mo si gita, sina keke mo sa bereti sapu hena ia gita doduru.
18 Mi doṉo la i sari na tie Izireli. Arini pu somana hena
sa ginani sapu tava vukivukihi koasa hope, si somanae tugo

---

* **10:6** Nab 11:4 * **10:7** Ekd 32:6 * **10:8** Nab 25:1-18 * **10:9** Nab 21:5-6
* **10:10** Nab 16:41-49 * **10:16** Mt 26:26-28; Mk 14:22-24; Lk 22:19-20

koasa vina vukivukihi la koe Tamasa.*
19 Ke vegua, sari na beku pu va vukivukihi la i rina
tie huporo si koai na tinoa? Meke sari na ginani pu va
vukivukihi lani rini si arilaedi?
20 Lokari, sapu gunia rau si gua tu he: Gua sapu tava
vukivukihi koari na hope huporodi, si ta vala koari na
tomate kaleadi, ba lopu koe Tamasa. Meke lopu hivani
gamu rau si gamu pude somana pa vinahesidi ri na tomate
kaleadi.*
21 Lopu boka napo nia gamu sa kapa tanisa Baṉara, beto
si napoa pule sa kapa tadi na tomate kaleadi. Meke lopu
boka somana henahena si gamu pa tevolo tanisa Baṉara,
beto si la pule pa tevolo tadi na tomate kaleadi.
22 Vegua, hiva va bugoria gita sa Baṉara? Balabala ia gita
sapu ṉiṉira hola nia gita si Asa?*
23 Zama si gamu, "Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu
hiva nia gita," gua. Hinokara si asa, ba lopu doduru tiṉitoṉa
si leadi. "Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu hiva nia
gita," gua; ba lopu doduru tiṉitoṉa si boka toka valeanani
gita.*
24 Mani lopu doṉo la ia keke tie gua sapu leana mo koasa,
ba mani doṉo la ia tu gua sapu leana la koari na votiki tie.
25 Sari na masa kurukuru sapu ta holuholue pa maketi,
si mi henai. Mi lopu nanasa ni be mae guadi koari na
vinahesidi rina beku.
26 Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: "Sa kasia
popoa, meke sari doduru likakalae vasina si tanisa Baṉara,"
gua.*
27 Be guana ruvata gamu keke tie pu lopu na tie te Karisito,
pude la henahena koa sa, si mi henai mo gua sapu poni
gamu sa. Ba mi lopu nanasa ni, be mae guadi koari na
vinahesidi rina beku.
28 Ba be keke tie si zama atu guahe koa gamu: "Sa ginani
hie si ele tava vukivukihi tairina la koari na beku." Be gua
si asa, si ego, mi lopu hena ia pude lopu ṉovalia sa tie sapu
totozi atu, pude mi lopu tavetia gua sapu lopu toṉoto pa
binalabala.
29 Sapu gunia rau si pa binalabala tanisa tu, lopu
tamugamu. Ura sa qua tinarupaha si lopu kaqu ta hukata
koari na zinutu tadi na votiki tie.
30 Be ele varavara la nia rau koe Tamasa sa gequ ginani,
si na vegua ke kote zutu au tu rina tie si rau pa ginuguana
sa ginani sapu ele varavara nia rau?

---

* **10:18** Liv 7:6 * **10:20** Diut 32:17 * **10:22** Diut 32:21 * **10:23** 1 Kor 6:12
* **10:26** Sam 24:1

31 Ego, gua mo he: Doduru gua pu taveti gamu, be
henahena si gamu, ba be napo si gamu, si mamu taveti pa
vina lavatana sa Tamasa.
32 Mi toa nia sa tinoa sapu lopu kaqu n̲on̲ovali sari na tie
Ziu, babe na Zenitailo, meke sa ekelesia te Tamasa.
33 Gua sapu hoke podekia rau pude va qetui sari doduru
tie koari na qua tinavete, si mi keha luli au. Lopu balabala
pule nau si rau pude valeana pule nau mo, ba balabala ia
rau sa lineana tadi doduru tie, pude boka ta harupu si arini.

11

1 Ke mi keha luli au si arau, gua sapu keha lulia rau se
Karisito.*

Nobi Batu pa Vinahesi

2 Qetu holani gamu rau si gamu, sina hoke balabala au
gamu doduru totoso, meke luli tugo gamu sari na vina
tumatumae saripu ponini gamu rau.
3 Ba hivani gamu rau pude gilania sapu e Karisito si na
batudi ri doduru tie, sa palabatu si na batuna sa barikaleqe,
meke sa Tamasa si na batuna e Karisito.
4 Ke gua asa, be nobia sa palabatu sa batuna totoso
varavara babe tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie, si
lopu pamaṉa nia sa se Karisito.
5 Meke be keke barikaleqe si lopu nobia sa batuna, meke
varavara, meke tarae nia sa Inavoso te Tamasa koari na tie,
si lopu pamaṉa nia sa sa nana palabatu. Lopu votikaena sa
barikaleqe sapu gua asa, meke sa barikaleqe sapu be koto
golugolu.
6 Be lopu hiva nobi batu sa barikaleqe pa totoso vinahesi,
si ego mani koto va golugolu mo. Ba sina variva kurekure
koasa si pude koto va golugolu, gua, si ego; mani nobia sa
batuna.
7 Sa palabatu si lopu ta hivae pude nobia sa batuna pa
totoso vinahesi, sina na kinehana sa Tamasa si asa. Ba sa
barikaleqe si na kinehana sa nana palabatu.*
8 Ura sa palabatu si lopu ta tavete pa kukuru tinina sa
barikaleqe, ba sa barikaleqe tu si ta tavete pa kukuru tinina
sa palabatu.
9 Meke lopu tavetia Tamasa sa palabatu meke ponia koasa
barikaleqe, ba tavetia tu Tamasa sa barikaleqe meke ponia
koasa palabatu.*
10 Pa ginuguadi ri na mateana, si leana mani nobi
batuna tugo sa barikaleqe pa totoso vinahesi, pude na vina
gilagilana sapu asa si koa aqorae koasa nana palabatu.

---

* **11:1** 1 Kor 4:16; Pil 3:17 * **11:7** Zen 1:26-27 * **11:9** Zen 2:18-23

11 Ba pa tinoa keke koasa Baṉara, si lopu boka koa eke
telena sa barikaleqe, meke lopu boka koa eke telena sa
palabatu.
12 Ura gua sapu ta tavete sa barikaleqe pa kukuru tinina
sa palabatu, si gua tugo, sapu sa koreo si ta podona koasa
barikaleqe. Ba e Tamasa mo telena ponia sa tinoa koari
doduru tiṉitoṉa.
13 Vizatia telemia sapu be leana mo sapu lopu nobi batu
sa barikaleqe, meke varavara la koe Tamasa pa vinarigara
tie.
14 Hinokara sapu sa hahanana tinoa pa pepeso si va
tumatumaeni gamu sapu be gele kaluna sa koreo, si lopu
koa ia pinamaṉa.
15 Ba koasa barikaleqe, si na nana tinolava si asa. Ta hia
nia sa barikaleqe sa kalu gelena, pude guana nana nobi batu
si asa.
16 Ba be keke tie si hiva varitokei nia sa ginugua hie, si gua
mo he si boka tozini gamu rau; sapu gami meke sa ekelesia
te Tamasa, si loketoṉa pule kaiqa votiki mami vinaturu pa
siraṉa vinahesi.

Sa Ginani Hope Tanisa Baṉara
(Matiu 26:26-29; Maka 14:22-25; Luke 22:14-20)

17 Koari na tinarae pu kote zama ni rau hire, si lopu kaqu
vahesi gamu rau, sina sari na mia vinarigara pa vinahesi,
si lopu koa i tinokae, ba na ṉinovaṉovala tu.
18 Kekenu, si ele avoso nia rau sapu hoke varitokei si gamu
koari na mia totoso varigara. Va hinokaria tugo rau si asa
pa kaiqa ginugua.
19 Gina ta hivae tugo sari na vinaritokei koa gamu, pude
boka ta dogoro va bakala sarini pu va qetua sa Baṉara koasa
dia sinoto koasa hinokara.
20 Meke sipu varigara gamu pude hena ia sa ginani hope
tanisa Baṉara, si kekeṉoṉo gua mo sapu be lopu hena ia
gamu si asa, sina lopu hena ia gamu pa siraṉa toṉotona.
21 Ura totoso henahena gamu, si hopeke tie si lopu aqa ba
hena va deṉa meke lopu balabala i saripu mae mumudi, ke
ovia si kaiqa, meke kaiqa si napo va viviri tu.
22 Koadia mia vetu ba gamu pude vasina boka hena na
napo, ba na vegua ke ṉoṉovalia tu sa ekelesia te Tamasa,
meke va kurekure i tu saripu loke gedi? Balabala ia gamu
si kote vahesi gamu rau gua? Lokari hokara! Namu lopu
kaqu vahesi hokahokara gamu tu rau!
23 Ura sa vina tumatumae gua sapu vagia rau koasa
Baṉara si ponini gamu rau hie: Sapu pa boṉina sapu ta
qorae Sa, si vagia e Zisu sa Baṉara sa bereti.

24 Meke sipu ele varavara la nia Sa koe Tamasa, si
videvidea Sa, meke zama: “Hie tugo sa tiniqu sapu ta poni
koa gamu. Mi hena ia si hie, mamu balabala Au,” gua.
25 Meke gunia tugo Sa sa kapa vaeni, sipu beto henahena
rini, si vagia Sa sa kapa meke zama: “Sa kapa hie si na
vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko
koasa eharaqu. Totoso napoa gamu si hie, si mi balabala
Au,” gua si Asa.*
26 Ura doduru totoso pana hena ia gamu sa bereti hie,
meke napoa gamu sa vaeni hie koa sa kapa, si tozi vura nia
gamu sa minate tanisa Baṉara, osolae kaqu pule mae si Asa.
27 Ke asa sapu lopu hena sa bereti meke napoa sa vaeni
koasa kapa tanisa Baṉara pa pinamaṉana Sa, si tavete va
sea si asa koasa tinina, meke na eharana sa Baṉara.
28 Gua asa, ke hopeke tie si kaqu pitu pule nia nana tinoa
telena, meke tiqe hena sa bereti, meke napoa sa vaeni.
29 Ura sa tie pu hena ia sa bereti meke napoa sa vaeni
koasa kapa, meke lopu doṉo gilania sa sa ginuana sa tinina
sa Baṉara, si tepa ia sa sa vina kilasa te Tamasa.
30 Gua asa ke soku gamu si malohoro, meke moho, meke
kaiqa gamu si mate.
31 Ba be pitu puleni gita si gita, si lopu kaqu ta pitu koe
Tamasa.
32 Ba ta pitu, meke tava kilasa vata kale koasa Baṉara si
gita, pude lopu kote ta pitu meke tava kilasa turaṉae koasa
kasia popoa pa rane mumudi.
33 Ke gua asa, kasa tasiqu, pana varigara gamu pude hena
ia sa ginani hope tanisa Baṉara, si mi vari aqae valeana.
34 Ba be ovia si keke koa gamu, si mani henahena pa nana
vetu, pude mani lopu tava kilasa koe Tamasa totoso varigara
si gamu. Sari kaiqa ginugua pule, si kote va toṉoti mo rau
pana atu rau.

12

Sari na Vinariponi Tanisa Maqomaqo Hope

1 Ego, kasa tasiqu, hiva va gilanani gamu rau sa hinokara
koasa guguadi rina vinariponi tanisa Maqomaqo Hope.
2 Gilania mia gamu sapu pa totoso pu koa na tie huporo
si gamu, si ta turaṉa va sea pa soku siraṉa si gamu koari na
vinahesidi rina beku pu loke dia tinoa.
3 Gua asa, ke hiva nia rau pude gilania gamu sapu loke
tie pu ta turaṉa koasa Maqomaqo Hope, si kote boka zama
nia sapu “Ta levei se Zisu,” gua. Meke loke tie pule si boka

* **11:25** Ekd 24:6-8; Zer 31:31-34; Ekd 24:6-8

zama nia sapu, “E Zisu si na Baṉara,” gua, ba asa mo sapu
ta turaṉa koasa Maqomaqo Hope.
4 Sokudi sari votivotiki vinariponi maqomaqo si koa, ba
keke mo sa Maqomaqo Hope pu variponi ni si arini.*
5 Sokudi sari na votivotiki tinavete ninabulu, ba keke mo
sa Baṉara pu ta nabulae.
6 Sokudi sari na votivotiki tinavete pu evaṉi gita na tie,
ba keke mo sa Tamasa pu poni nia sa binokaboka koa gita
doduru pude taveti sari doduru tinavete arini.
7 Sa sinomana tanisa Maqomaqo Hope koari hopeke tie
te Karisito si vata dogoro vura koari na hopehopeke dia
tinavete, pude valeani sari doduru tie.
8 Koa keke tie si ta poni nia sa koasa Maqomaqo Hope
pude tozia sa inavoso tanisa ginilagilana lohina, ba koa keke
tie pule si ta poni nia sa pude tozia sa tinumatumae.
9 Sa Maqomaqo Hope si ponia sa rinaṉeraṉe koa keke tie,
ba pa keke tie pule, si ponia Sa sa ṉiniraṉira pude salaṉi
saripu moho.
10 Ponia sa Maqomaqo Hope koa keke tie sa ṉiniraṉira
pude tavete tinavete variva magasadi, ba koa keke pule si
ponia Sa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa.
Koa keke pule si ponia Sa sa binokaboka pude doṉo gilania
sapu be maedi koari na tomate kaleadi sari na inavoso, babe
koasa Maqomaqo Hope. Pa keke tie pule si ponia Sa sa
binokaboka pude zama ni sari na votiki vinekala lopu ta
gilanadi, meke koa keke pule si na binokaboka pude rupahi
ginuadi sari na vinekala arini.
11 Sari doduru hire si na tinavete tana kekeke Maqomaqo
mo. Meke ponia sa Maqomaqo Hope asa pa hopehopeke tie
sa binokaboka gua sapu hiva ponia Sa.

Keke Tini se Karisito, Ba Soku Kukuruna

12 Sa tinina sa tie si keke mo, ba soku kukurudi. Votiv-
otikaedi sari na kukuru tini, ba ta varihodae si arini meke
ta evaṉae keke tini mo. Kekeṉoṉo gua tugo asa se Karisito.*
13 Ura pa tinoa keke koa Sa, si gita na tie Ziu, babe
Zenitailo, na pinausu, babe lopu na pinausu, ba ele ta
papitaiso si gita koasa Maqomaqo Hope, meke ta varigarae
pa keke tini mo, meke ele ta poni nia gita pa buloda si keke
Maqomaqo mo.
14 Sa tini tie si lopu keke kukuruna mo, ba soku kukuruna.
15 Be zama sa nene, “Arau si lopu na lima, ke lopu na
kukuruna sa tini si rau,” gua, ba korapa soto nana mo koasa
tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa.

---

* **12:4** Rom 12:6-8 * **12:12** Rom 12:4-5

16 Be zama sa taliṉa, “Arau si lopu na mata, ke lopu na
kukuruna sa tini si rau,” gua, ba korapa soto nana mo koasa
tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa.
17 Be tale mata mo si koa pa tini, si lopu kaqu boka
avavosae si asa. Meke be tale taliṉa mo si koa pa tini, si
lopu kaqu boka va humaṉa si asa.
18 Ba ele va tana va toṉoto betoi Tamasa sari hopeke
kukuru tini, pa dia vasidi pu hiva veko ni Sa.
19 Kote loketoṉa sa tini, be tale keke kukuruna mo si koa.
20 Ke gua asa, si soku sari kukukurudi, ba keke mo sa tini.
21 Gua asa, ke lopu boka zama sa mata koasa lima, “Lopu
ta hivae si goi koa rau,” gua. Meke lopu boka zama sa batu
koasa nene, “Lopu ta hivae si goi koa rau,” gua.
22 Uve, loketoṉa si kote boka tavetia gita, be loketoṉa sari
na kukuru tini saripu doṉodoṉo guana malohorodi.
23 Meke sari na kukuru tini saripu lopu balabala va
arilaedi i gita, si hoke pamaṉa ni tugo gita; meke sari na
kukuru tini pu variva kurekuredi, si hoke va paeri gita.
24 Ba sari na kukuru tini pu doṉo lea si lopu hoke va paeri
gita. Tavete gunia Tamasa sapu gua asa koa sa tini, pude
sari na kukuru tini pu lopu hoke ta pamaṉae; si madi ta
pamaṉae tugo.
25 Ke gua asa si loke vinari paqahi si koa koasa tini, ba sari
doduru hopeke kukuruna sa tini si kekeṉoṉo mo sa vinari
kopue.
26 Be keke kukuruna sa tini si koa ta sigiti, sari doduru
kukuruna si somana ta sigiti. Be keke kukuruna si ta vahesi,
sari doduru si somana qetu beto tugo koasa.
27 Ego, gamu doduru si na tinina e Karisito, meke hopeke
gamu si na kukuruna sa tinina Sa.
28 Koasa ekelesia, si ele hopeke vekoi Tamasa pa dia
vasina sari doduru tie: kekenu sari na apositolo, vina rua
sari na poropita, vina ṉeta sari na titisa, meke tiqe somana
mae tugo saripu tavete tinavete variva magasadi, na tie
salaṉa, meke saripu boka toka ni sari na votiki tie, na tie
totoli bokabokadi pude vagi sari na tie pude varitokae pa
ekelesia; meke saripu boka zama pa votiki vinekala.*
29 Lopu na apositolo beto, babe na poropita beto, babe
na titisa beto si arini. Lopu ari doduru si boka pude tavete
tinavete variva magasadi.
30 Lopu ari doduru si boka salaṉa minoho, meke lopu ari
doduru si zama pa votiki vinekala, babe boka pude rupahi
ginuadi gua saripu ta zamae pa votiki vinekala.

---

* **12:28** Epi 4:11

31 Mi okoro zoṉazoṉa pude ta poni ni sari na binokaboka arilaedi.
Meke kamahire si hiva va dogoroni gamu rau sa siraṉa tanisa tataru sapu leana hola.

13

Sa Tataru

1 Be boka zama ni rau sari na vinekala tadi na tie, meke tadi na mateana, ba be loke qua tataru, si kekeṉoṉo gua mo na kizana sa belo sari na qua zinama, sapu qaleqaleṉana hoboro mo, ba loke ginuadi.
2 Be na tie bokaboka pa tinarae si rau, meke be bokaboka si rau pude gilana betoi sari doduru tiṉitoṉa, meke gua tugo sari na tiṉitoṉa tomedi, be ṉiṉira hola sa qua rinaṉeraṉe, meke boka va rizui rau sari na toqere; ba be loke qua tataru, si namu na loke laequ si rau.*
3 Be poni beto ni rau sari doduru qua likakalae koari na habahuala, meke be va malumia rau sa tiniqu pude ta sulu; ba be loke qua tataru, si namu loke lineana si kote vagia rau pude va qetua sa Tamasa.
4 Na tataru si ṉoṉo, meke va tukana. Lopu konokono, babe vahesi pule nia, na va lavalavatae pule nia si asa.
5 Koa ia na pinamaṉa la pa tie, meke lopu balabala pule nia. Lopu tuturei ta ṉaziri si asa, meke lopu kopu veko nia sa sa sinea tana votiki tie.
6 Na tataru si lopu qetu nia sa kinaleana, ba qetu nia sa sa hinokara.
7 Sa tie pu tagoa sa tataru hinokara si koa hola sa tataru tanisa pa doduru ginugua, meke sa nana rinaṉeraṉe, na rinoverove koe Tamasa si koa hola, meke turu va nabu si asa pa doduru tinasuna.
8 Koa nana sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa, ba lopu kote koa hola si asa. Koa nana sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala, ba kote tava kokoi mo si asa. Koa nana sa binokaboka pude tozia sa tinumatumae, ba kote hola taloa si asa. Ba sa tataru si koa hola ninae rane ka rane.
9 Ura lopu ele tumae beto ni gita sari na tinumatumae, meke sari nada tinarae si lopu hokotodi.
10 Ba pana mae tu sapu sa hokotona, si kaqu hola taloa sapu lopu hokotona.
11 Totoso kobukoburuqu rau, si sari doduru qua zinama, na binalabala, na vinizavizata, si gua mo tadi na koburu. Ba sipu na tie nomaqu si rau, si luara pani rau sari na hahanana koburu.

---

* **13:2** Mt 17:20, 21:21; Mk 11:23

12 Meke kekeṉoṉo gua tugo asa si gita. Sapu gua dogoria
gita kamahire, si guana doṉo burubara mo pa tiroana
ridana; ba pana mae tu sa totoso mumudi, si kaqu dogoro
va tinitoa ia gita sa hinokarana. Kamahire si gilagilana va
kukutapo mo si rau, ba pana mae tu sa totoso mumudi
si kaqu gilagilana va bakala si rau, kekeṉoṉo gua sapu
kamahire si ele gilana va bakalau sa Tamasa si rau.
13 Ke gua asa si ari ka ṉeta hire si koa hola ninae rane
ka rane: sa rinaṉeraṉe, sa rinoverove, meke sa tataru. Ba
sapu nomana hola koarini, si na tataru mo.

14

Sari na Vinariponi Maqomaqo

1 Ke mi koa varivari tatarue doduru totoso pa mia tinoa.
Mi hata zoṉazoṉai sari na vinariponi maqomaqo. Sapu
arilaena hola si na binokaboka pude tarae nia sa zinama
te Tamasa.
2 Ura asa sapu zama pa votiki vinekala, si lopu zama la
koari na tie si asa, ba koe Tamasa. Zama ni sa sari na
hinokara tomedi pa korapa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo
Hope. Ba loke tie tumae ni gua saripu zama ni sa.
3 Ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si zama la
koari na tie si asa, meke toka ni, na sovutu va ṉiṉirai, meke
va manoti sa si arini.
4 Asa sapu zama pa votiki vinekala si toka pule nia mo
telena, ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si toka
ni sa sari doduru tiena sa ekelesia pude toqolo pa dia
rinaṉeraṉe.
5 Hivani gamu tugo rau pude zama pa votiki vinekala si
gamu doduru. Ba sapu hiva hola nia rau, si pude gamu
doduru si tagoa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama
te Tamasa. Ura sa tie pu tarae nia sa zinama te Tamasa, si
varitokae hola nia sa si asa sapu zama pa votiki vinekala.
Ba asa sapu zama pa votiki vinekala si leana, be koa nana
keke tie sapu boka va bakali gua saripu zama ni sa, pude
boka ta tokae sari doduru tiena sa ekelesia.
6 Kasa tasiqu, be guana atu si rau koa gamu, meke zama
pa votiki vinekala, si nasa sa qua vinaritokae koa gamu?
Be guana lopu atu va vura ia rau si keke inavoso te Tamasa,
babe keke ginilagilana, babe tarae nia sa zinama te Tamasa,
babe tozia sa vina tumatumae, si namu loke qua vinaritokae
koa gamu!
7 Ego, mi balabala i sari na ivivu na mike tana miuziki
sapu loke dia tinoa. Be lopu ta ivu va avoso lea, babe ta
mike va avoso lea sa tiunina sa kinera, si lopu kaqu boka
gilania rina tie sa tiunina. 8 Be lopu ivu va bakala ia sa tie

sa buki vina gilagila pude varipera, si lopu kaqu boka va namanama sari na tie varipera.

9 Kekeṉoṉo gua tugo asa, sapu be zama pa votiki vinekala si gamu, si loke tie kote boka gilania gua saripu ta zamae, be lopu bakala si arini. Ke sari na mia zinama si murimuri taloa mo pa galegalearane.

10 Soku sari na vinekala votivotikaedi pa kasia popoa, ba hopeke koa dia ginuadi si arini.

11 Ba be lopu tumae nia rau sa vinekala sapu ta zamae, si asa sapu zama nia sa vinekala sana, si na tie karovona koa rau, meke arau si na tie karovoqu koa sa.

12 Meke gua tugo asa si gamu. Koa gua sapu okoro ni gamu sari na vinariponi maqomaqo, si mi tavetavete valeana ni sari na vinariponi arini, pu boka varitokae pude va ṉiṉira ia sa ekelesia.

13 Ke, asa sapu zama pa votiki vinekala, si mani varavara tepa ia sa binokaboka pude va bakali ginuadi saripu zama ni sa.

14 Ura be varavara si rau pa votiki vinekala sapu lopu tumae nia rau, si sa maqomaqoqu mo si varavara, ba lopu gilani rau ginuadi saripu zama ni rau.

15 Pude gua asa, si nasa si kote tavetia rau? Leana si pude maqu varavara pa maqomaqoqu, meke maqu varavara tugo pa zinama sapu tumae nia rau. Maqu kera pa maqomaqoqu, ba maqu kera tugo pa zinama sapu tumae nia rau.

16 Be varavara zama leana la si goi koe Tamasa pa votiki vinekala, si vegua meke kote boka tumae nia ri na tie pu somana pa vinahesi sa mua vinaravara, pude boka zama “Emeni” si arini pa vinabetona? Ura lopu hite gilania rini si keke vasi tiṉitoṉa gua saripu zama ni goi.

17 Be vea leleana gua sa mua vinaravara zama leana koe Tamasa, ba loke tinokae si kote boka vagi nia ri kaiqa koa sa mua vinaravara.

18 Zama leana si rau koe Tamasa, sapu arau si hoke zama pa votiki vinekala, holani gamu si gamu doduru.

19 Ba pa totoso vinarigara pa vinahesi, si leana hola koa rau pude maqu zama ni ka visavisa zinama mo, saripu boka ta tumae pude va tumatumae ni sari kaiqa, ba lopu pude zama ni soku tina zinama pa votiki vinekala sapu lopu bakala ginuadi.

20 Kasa tasiqu, mi lopu balabala gugua ri na koburu, ba mi koa guana koburu pu lopu tumae ni sari na kinaleana. Mi koa na tie komiha mia pa binalabala.

21 Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope:

“Pa beru karovodi meke pa votiki vinekala

si kote zama la si Arau koari na Qua tinoni,
be gua asa, ba lopu kaqu hiva va avoso mae si arini koa
Rau," gua sa Baṉara.*
22 Gua asa, ke sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala
si na vina gilagila pude toka ni saripu lopu va hinokara,
lopu tadi pu va hinokara. Ba sa binokaboka pude tarae nia
sa zinama te Tamasa, si na vina gilagila pude toka ni saripu
va hinokara, lopu tadi ri pu lopu va hinokara.
23 Be guana varigara sari doduru tiena sa ekelesia, meke
hopeke tie gamu si podalae zama pa votiki vinekala, meke
be nuquru mae si kaiqa tie pu lopu va hinokara meke lopu
gilania rini sapu gua korapa ta evaṉa, si kote zutuni gamu
pekipeki rini.
24 Ba be nuquru mae si asa sapu lopu va hinokara, babe
asa sapu lopu gilania sapu gua korapa ta evaṉa, meke tarae
nia gamu doduru sa zinama te Tamasa, si kote ta suni
bulona si asa koari na zinama pu avosi sa, meke kote doṉo
gilania sa sapu na tie sea si asa.
25 Meke sari na binalabala tomedi pa bulona si kote ta
gilana vura, meke kaqu hoqa todoṉo si asa pude vahesia sa
Tamasa, meke zama guahe: "Hinokara sa Tamasa si koa pa
korapa mia gamu tani," gua.

Sari na Vinari Lulidi rina Tinavete pa Vinahesi

26 Ego, kasa tasiqu, pana varigara gamu pa vinahesi, si
keke tie si mani tuturaṉa pa kinera, keke si mani tozia keke
vina tumatumae, keke si mani va vura ia si keke inavoso
maena koe Tamasa, keke pule si na zinama te Tamasa pa
votiki vinekala, meke keke pule si mani rupahia gua sapu
ta zamae. Sari doduru hire si madi varitokae koasa ekelesia.
27 Be keke tie si hiva zama pa votiki vinekala, si karua,
babe ka ṉeta tie mo padana si kaqu hopeke zama, meke
keke tie si kaqu rupahi sari dia zinama.
28 Ba be loke tie sapu boka ruparupaha, si madi koa noso
mo saripu zama pa votiki vinekala. Madi vari zama ekei
mo teledia, meke koe Tamasa mo.
29 Ari karua babe ka ṉeta mo saripu bokaboka pude tarae
si madi zama pa hopeke totoso. Ari kaiqa pule si madi va
avoso valeana mo.
30 Ba be keke arini sapu habotu pa korapana sa vinahesi
si vagia si keke inavoso maena koe Tamasa meke hiva tozia
sa; ego asa sapu korapa tarae si mani noso paki.
31 Ura gamu doduru si boka hopeke vagi lolomo pude
tarae, pude boka variva tumatumae i si gamu doduru, meke
variva ṉiṉira i.

---

* **14:21** Ais 28:11-12

32 Asa sapu tarae nia sa inavoso te Tamasa, si boka tuqe
pule nia pude aqa va ṉoṉo nia sa nana totoso pude zama.
33 Ura sa Tamasa si lopu hiva nia sa ṉinoveoro hoboro,
ba hiva nia Sa sa vinariluli pa binule.

Gua sapu ta evaṉa koari doduru ekelesia tadi na tie te
Tamasa,
34 si madi koa noso sari na barikaleqe koari na vinarigara.
Lopu tava malumu si arini pude zama, sina gua sapu koa
pa Tinarae te Mosese, si madi koa kaurae koari na palabatu
mo si arini, gua.
35 Be hiva gilania rini si keketoṉa, si madi nanasa mo
koari na dia palabatu pa dia vetu kinoa. Variva kurekure
sa barikaleqe pude zama pa vinarigara pa vinahesi.
36 Ba vegua, balabala ia gamu sapu koa gamu mo si
nuquru mae gua sa zinama te Tamasa? Babe koa gamu eke
mo ta vatu sia? Lokari!
37 Be keke tie si balabala ia sapu na tie tarae te Tamasa
si asa, babe tagoa sa si keke binokaboka maqomaqo, gua, si
mani tumae nia, sapu gua pu kubere atu ni rau hire, si na
tinarae tanisa Baṉara.
38 Ba be lopu hiva va avosia sa sapu gua tozia rau, si mi
lopu va avosia tugo.
39 Ke gua asa, kasa tasiqu, mi okoro zoṉazoṉa pude tarae
nia sa zinama te Tamasa. Ba mi lopu hukati sari na tie pude
zama pa votiki vinekala.
40 Doduru tiṉitoṉa si madi ta tavete pa siraṉa gotogotona,
pude ta luli valeana.

15

Sa Tinuru Pule te Karisito

1 Kasa tasiqu, hiva va gilana puleni gamu rau sa Inavoso
Leana sapu ele tarae nia rau koa gamu, meke sapu ele tagoa
gamu, meke vasina si ta sokirae sa mia rinaṉeraṉe.
2 Koasa Inavoso Leana sapu tarae nia rau koa gamu si ta
harupu si gamu. Ba be lopu raṉe va nabua gamu si asa, si
loke guguana sa mia vina hinokara.
3 Tozi va karovo atua rau koa gamu, gua sapu ele vagia
rau, meke sa ṉatina si arilaena hola, sapu se Karisito si
ele mate hobei sari nada sinea, gua sapu ta kubere pa
Kinubekubere Hope,*
4 sapu ta pomunae si Asa, ba pa rane vina ṉeta si turu pule
pa minate, gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope,*

* **15:3** Ais 53:5-12 * **15:4** Sam 16:8-10; Mt 12:40; TTA 2:24-32

5 sapu ta dogoro si Asa koe Pita, meke beto asa si ta dogoro
tugo koari ka manege rua apositolo.*
6 Beto asa, si pa keke totosona si vata dogoro pule nia si
Asa koari ka lima gogoto tie pu va hinokara. Sokudi arini si
korapa toa dia, ba kaiqa si ele mate.
7 Beto asa si ta dogoro si Asa koe Zemisi, meke tiqe koari
doduru apositolo.
8 Meke mumudi hokara si ta dogoro si Asa koa rau.
Kekeṉoṉo guana tie sapu lopu ele kamo valeana nana totoso
meke ta podo si rau.*
9 Ura arau si hiteke hola koari doduru apositolo. Meke
lopu hite garoqu rau si pude ta pozae na apositolo, sina ele
ṉoṉovalia rau sa ekelesia te Tamasa.*
10 Ba koasa tataru variharupi te Tamasa, si boka ta evaṉae
gua hie si arau. Meke sa tataru pu poni nau Sa si lopu ta
okipalae hoboro. Ura pa kaiqa ginugua, si tavetavete va
ṉiṉira hola ni rau sari doduru apositolo. Ba lopu na qua
tinavete soti telequ, ba sa tataru variharupi tu te Tamasa
sapu koa tavetavete koa rau.
11 Ke gua asa, si be arau si tarae koa gamu, babe ari kaiqa
apositolo pule, ba kekeṉoṉo mo sapu gua tarae nia gami,
meke asa tugo si va hinokaria gamu.

Sa Nada Tinuru Pule pa Minate

12 Ego, ele tarae nia gami sapu Karisito, si ele turu pule
pa minate, gua. Ba vegua ke zama si kaiqa gamu, sapu sari
na tie matedi si lopu kaqu toa pule pa minate, gua?
13 Be hinokara sapu lopu kaqu toa pule saripu mate, si
lopu hinokara tugo sa tinuru pule te Karisito.
14 Meke be lopu turu pule pa minate se Karisito, si loke
laena sa mami tinarae koa gamu, meke loke laena tugo sa
mia rinaṉeraṉe koa Sa.
15 Ba sapu kaleana hola, si gami na apositolo si kote
ta zutu nia sapu gami si tarae nia sa kinohakoha koasa
guguana sa Tamasa. Ura zama si gami sapu ele va toa pulea
Tamasa pa minate se Karisito, gua. Ba pude hinokara sapu
saripu mate si lopu kaqu toa pule pa minate, si lopu va turu
pulea tugo Tamasa pa minate se Karisito.
16 Ura be lopu tava toa pule pa minate saripu mate, si e
Karisito ba lopu tava toa pule tugo pa minate.
17 Meke be lopu va turu pulea Tamasa pa minate se
Karisito, si loke guguana sa mia rinaṉeraṉe, meke korapa
koa hola mia pa mia sinea si gamu.

---

* **15:5** Mt 28:16-17; Mk 16:14; Lk 24:34,36; Zn 20:19 * **15:8** TTA 9:3-6 * **15:9** TTA 8:3

18 Meke arini pu ele va hinokaria se Karisito, meke ele
mate, ba lopu kaqu toa pule tugo.
19 Be sa nada kinalavarae koe Karisito si tana tinoa pa
pepeso mo hie, si variva talotaṉa hola si asa, ke variva
tataruda si gita, hola ni sari doduru tie pa kasia popoa.
20 Ba sa hinokarana, si ele va turu pulea Tamasa se
Karisito pa minate. Asa si na vina sosodena sapu, arini pu
koa keke koe Karisito meke mate, si kaqu va toa pulei tugo
Tamasa.
21 Kekeṉoṉo gua tugo sapu keke tie va mae ia sa minate,
si keke tie tugo va mae ia sa tinoa pule pa minate.
22 Ura gua sapu pa dia sinoto koe Adama[d] si mate nia ri
doduru tie, si pa dia sinoto koe Karisito si kaqu turu pule
nia ri doduru.
23 Hopeke rini si tava toa pule pa hopeke dia totoso.
Kekenu se Karisito, meke mumudi sari Nana tie pana kaqu
pule mae i Sa.
24 Beto asa meke kaqu tiqe kamo sa vinabetona sa kasia
popoa. Kaqu va kilasi Sa sari doduru tie na maqomaqo, pu
tago ṉiniraṉira pa maṉauru meke pa pepeso. Meke kaqu
va karovo vala Sa sa binaṉara koe Tamasa sa Tamana.
25 Ura kaqu koa Baṉara se Karisito, osolae kaqu va boka
ia Tamasa si Asa pude va kilasa beto pani sari doduru Nana
kana, pude ṉati hiniva ni Sa si arini.*
26 Sa kana vina betobeto hokara pude tava kilasa, si na
minate.
27 Ura guahe si ta zamae koa sa Kinubekubere Hope:
“Ele va boka ia Tamasa pude ṉati hiniva ni Sa sari
doduru tiṉitoṉa”, gua. Bakala mo sapu sa zinama “doduru
tiṉitoṉa,” si lopu nae somanae nia Sa sa Tamasa, sapu
vekodi sari doduru tiṉitoṉa pa ṉiniraṉira te Karisito.*
28 Ba pana ele ta veko pa ṉiniraṉira te Karisito sari
doduru tiṉitoṉa, si kaqu vala pule nia telena sa Tuna, koasa
ṉiniraṉira te Tamasa sapu ponina sa ṉiniraṉira koa Sa,
pude ṉati hiniva ni sari doduru tiṉitoṉa. Meke sa Tamasa
si kaqu koa ṉati hiniva ni sari doduru.
29 Ego, vegua saripu papitaiso poni saripu ele mate? Na
sa laena si asa? Be hinokara sapu lopu kote toa pule saripu
ele matedi gua, si pude vea ke papitaiso poni tu saripu ele
mate?
30 Meke sapu gami kasa na apositolo, si vegua ke vala
puleni gami pa tinasuna doduru totoso?
31 Hinokara hola kasa tasiqu, sapu hopeke rane si tata pa
qua minate si rau. Meke hinokara hola tugo sapu qetu hola
nia rau sa mia tinoa keke koe Karisito.

* **15:25** Sam 110:1 * **15:27** Sam 8:6

32 Be pa ginuguana sa tinoa tini mo si ele varipera si
rau koari na kana tani pa Episasi, saripu gua na kurukuru
pinomo variva mate, si loke pinia kaqu vagi nia rau si asa.
Be lopu toa pule saripu matedi, si "Mada henahena meke
napo, ura na kote mate mo si gita vugo," gua sapu hoke
zama nia rina tie.*
33 Mi lopu sekesekei puleni gamu. Sina guahe si hoke
zama nia rina tie: "Asa sapu koa baere koari na tie pu hoke
tavete va sea, si kaqu ta turaṉa va sea koarini, meke kote ta
ṉovala sa nana hahanana leana," gua.
34 Mi kekere pule mae koa sa tinoṉoto, mi noso nia sa
kinaleana. Kaiqa gamu si lopu gilania sa Tamasa; zama nia
rau si hie pude va kurekure gamu.

Sa Guguadi rina Tinida pana Toa Pule

35 Keke tie koa gamu si kote nanasa guahe: "Vegugua
meke kote boka toa pule pa minate sari na tie matedi? Kote
vegugua tinidi sarini?" gua.
36 Duvili si goi! Sa kiko sapu letea goi pa pepeso si lopu
boka toa be lopu mate paki si asa.
37 Gua sapu letea goi si na kiko mo. Be na kiko huiti sia, ba
be kaiqa votiki kiko, ba lopu sa ṉati huda sapu ele nomana
si kote letea goi.
38 E Tamasa tu ponia koasa kiko sana sa huda gua sapu
hiva nia Sa. Ponia Sa pa hopeke kiko sa huda sapu garo
koasa.
39 Sari na masadi ri doduru kurukuru toadi si lopu
kekeṉoṉo. Na tie si votiki masana, meke votikaena si tadi
na kurukuru ṉame. Votikaena pule si tadi na kurukuru
tapuru, meke sapu tadi na igana, ba votikaena tugo.
40 Koa dia tugo sari na tini tana maṉauru, meke sari na
tini tana pepeso. Sa tinolava tadi na tini tana maṉauru si
votikaena koari na tini tana pepeso.
41 Sa rimata si votiki nana tinolava, meke tanisa sidara
si votikaena. Votikaena pule sa tinolava tadi na pinopino.
Meke sari na pinopino teledia ba votivotiki dia tinolava
tugo.
42 Ego, kote guahe si ta evaṉa pana tava turu pule saripu
mate. Pana ta pomunae sa tini pa pepeso, si kote muzi si
asa, ba pana tava turu pule sa, si kaqu koa hola si asa.
43 Pana ta pomunae sa si doṉo hikare, meke malohoro, ba
pana ta va toa pule sa si kaqu tolavaena meke ṉiṉira.
44 Na tini hokara mo si asa sapu mate, ba pana tava turu
pule sa, si kaqu na tini maqomaqo. Gua sapu koa nana sa
tini hokara, si koa nana tugo sa tini maqomaqo.

---

* **15:32** Ais 22:13

45 Zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa tie kekenu sapu
se Adama, si ta tavete pude toa pa tinoa tini, ba sa Adama
mumudi sapu se Zisu Karisito, si na maqomaqo variva toa.*
46 Sa tini maqomaqo si lopu mae kekenu, ba sa tini tana
pepeso tu, meke mumudi si tiqe mae sa tini maqomaqo.
47 Sa tie kekenu si maena koasa kavuruna sa popoa pepeso
si asa, ba sa tie vina rua si mae guana pa Maṉauru.
48 Arini sapu tanisa pepeso si kekeṉoṉo gua tugo Adama
sapu tanisa pepeso, ba arini pu tanisa Maṉauru si kekeṉoṉo
gua e Karisito, sapu tana Maṉauru.
49 Kekeṉoṉo gua sapu tagoa gita sa kinehana Adama
sapu tana pepeso, si gua tugo sapu kaqu tagoa tugo gita
sa kinehana e Karisito sapu tana Maṉauru.
50 Kasa tasiqu, sapu gunia rau si guahe: Sapu sa tinoa
tini, pu ta tavetae masa, na ehara, si lopu boka nuquru pa
Butubutu Baṉara te Tamasa. Sa tini sapu kaqu muzi, si lopu
boka somana tagoa sa tinoa hola.
51 Mi avosia sa ginugua tomena hie: Sapu lopu kaqu ele
mate beto si gita doduru, si kaqu ta hobe beto si gita.*
52 Kaqu guana matapuri mo sa mata pana ta ivu sa buki
vina betobeto, meke kaqu tava turu pule pa tinoa hola
saripu matedi. Meke gita pu korapa toada si kaqu ta hobe.
53 Ura sa tini sapu muzina si kaqu ta hobe na tini toa
holana. Sa tini pu boka mate si kaqu ta hobe na tini pu
lopu boka mate.
54 Pana ta evaṉa sapu sa tini muzina si ta hobe na tini
toa holana, si kote tava gorevura gua sapu ta kubere, sapu
guahe:
“Bokaboka si gita pana murimuri taloa sa minate,” gua.*
55 Meke gua pule hie: “Minate, avei sa mua ṉiniraṉira?
Avei sa mua ṉiniraṉira pude variva matagutu?” gua.*
56 Sa ṉiniraṉira pude variva matagutu tana minate si na
sinea. Meke sa ṉiniraṉira tana sinea si na Tinarae te
Mosese.
57 Ba mada zama leana koasa Tamasa, sapu ponini gita sa
minataqara koe Zisu Karisito sa nada Baṉara.
58 Ke gua asa, kasa tasiqu, mi soto va ṉiṉira, mamu
turu va nabu. Mi va tupiti puleni gamu pa ninabuluna sa
Baṉara. Sina gilania mia gamu sapu lopu gua hoboro mo
sari na mia tinavete, pa korapa mia ninabuluna Sa.

16

Vinariponi La Koa Rini pa Zerusalema

---

* **15:45** Zen 2:7 * **15:51** 1 Tes 4:15-17 * **15:54** Ais 25:8 * **15:55** Hoz 13:14

1 Ego, sa ginugua sapu kubere mae nia gamu, sapu pude
veko varigara poata pude toka ni sari na tie te Karisito pa
Ziudia, gua; si leana mamu tavetia gua mo sapu tozi ni rau
koari na ekelesia pa popoa Qalesia.*
2 Pa doduru rane Sade, si hopeke tie gamu si mani veko
vata kalei kaiqa poata koasa padana gua sa nana binoka pa
vinagi poata, mani kopu veko ni. Meke pana atu rau, si lopu
kilu varigara poata pule.
3 Meke pana atu kamo rau, si kote va paleke ni rau sari na
leta vina bakala koari na tie pu ele vizati gamu, pude garuni
meke paleke lani pa Zerusalema sari na mia vinariponi.
Meke pana kamo rini vasina si sari na leta si kote va bakalia
sa guguana sa mia vinariponi koa rini pa Zerusalema.
4 Pude guana garo sapu kaqu la tugo si rau, gua, si boka
keke gua mo la si gami.

Sari Hiniva te Paula koari Nana Inene

5 Pana beto la rau pa Masedonia si kote atu koa gamu si
rau; sina kote ene gua pa Masedonia si rau.*
6 Gina kote koa seunae hite koa gamu si rau koari doduru
sidara pa totoso ibu. Beto asa, si kote boka toka nau gamu
pude hodaia sa qua inene, be pavei pule si kote la rau.
7 Lopu hiva dogoro gamu rau kamahire koa sa qua inene
hola hie. Hiva nia rau pude koa seunae koa gamu si rau, be
gua na hiniva tanisa Baṉara.
8 Kote koa mo si rau pa Episasi osolae kamoa sa rane
Pen'tikosi[d].**
9 Ura hie si keke totoso leana hola koa rau, pude tavetavete
meke toka valeani sari na tie tani, be vea soku gua sari kana
tani.
10 Be atu gua koa gamu se Timote, si mi va kamo valeania,
pude lopu matagutu si asa. Sina asa ba korapa nabulu nia
tugo sa Baṉara, kekeṉoṉo gua tugo arau.*
11 Mi lopu doṉo va karia si asa, ba mi toka nia pude hoda
ia sa nana inene pa korapa binule, pude boka kamo mae
koa rau si asa. Ura korapa aqa nia rau si asa, meke sari
kasa tasida koe Karisito pu luli koasa.
12 Ego, koasa guguana e Apolosi, sa tasida. Hoke
sovusovutia rau si asa, pude somana luli atu koari kaiqa
tasida koe Karisito, pude hopiki ni gamu. Ba lopu gotogoto
sigiti pa nana binalabala pude atu kamahire, ba pana leana
sa totoso koa sa si kote atu nana mo.

Sari na Zinama Vina Betobeto

---

* **16:1** Rom 15:25-26 * **16:5** TTA 19:21 * **16:8** Liv 23:15-21; Diut 16:9-11
* **16:8** TTA 19:8-10 * **16:10** 1 Kor 4:17

13 Mi kopu! Turu va n̲in̲ira pa mia rinan̲eran̲e, mi koa
varane.
14 Mi taveti pa korapa tataru sari doduru mia tinavete.
15 Gilani mia gamu sari kasa tatamana te Sitepanasi. Arini
sari na tie kekenu pa pinaqaha popoa pa Akaia, sapu kekere
meke lulia se Karisito. Meke ele va madi rini sari na dia
tinoa pa ninabuludi rina tie te Tamasa. Kasa tasiqu, tepa
gamu rau*
16 pude mi va tabei sari na koimata gugua arini, meke sari
kaiqa pule pu tavetavete somanae koa rini.
17 Qetu nia rau sa minae tadi Sitepanasi, e Potunatasi,
meke e Akaikasi. Vagi hobea rini sa lolomo tamugamu.
18 Mae va qetuqetu au rini si rau, gua tugo sapu tavetia
rini koa gamu. Sari na tie gua hire si garodi pude tava
lavata.
19 Sari na ekelesia koasa pinaqaha popoa pa Esia, si va
atua sa dia tataru koa gamu. Ari Akuila, e Pirisila, meke sa
ekelesia sapu hoke varigara pa dia vetu, ba va atua tugo sa
dia tataru nomana koa gamu.*
20 Sari doduru tamatasi tani si va atua tugo sa dia tataru
koa gamu. Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari
tutuvi gamu.
21 Hie si kuberia rau pa limaqu soti: “Qua tataru arau
Paula koa gamu.”
22 Mani ta levei gana si asa pu lopu tataru nia sa Ban̲ara.
Mani mae sa Ban̲ara!
23 Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta n̲ana kamona
tanisa Ban̲ara Zisu Karisito.
24 Sa qua tataru pa korapana e Zisu Karisito si mani koa
koa gamu.

---

* **16:15** 1 Kor 1:16 * **16:19** TTA 18:2

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOARI NA TIE PA KORINITI

Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Paula koari na tie pa Koriniti, si ta kubere si asa pa totoso sapu soku tinasuna si koa pa tinoa tanisa ekelesia pa Koriniti, meke koasa tinavete na binaere te Paula koasa ekelesia asa.

Sipu ele kubere la nia Paula sa leta kekenu tanisa koari na tie pa Koriniti si la hopiki ni sa si arini pa keke totoso papakana, ba lopu boka va toṉoti sa sari na tinasuna vasina, ke talotaṉa hola si arini meke se Paula. Ba vata dogoro vura nia Paula sa nana hiniva nomana pude koa varibulei koa rini, meke kubere lania sa si keke leta ṉiṉirana koarini sapu tozia sa pa 2 Kor 2:4. Ele muliuṉu sa leta asa. Taetusi si paleke la nia sa leta koarini, meke mizi vekoa ri kara si pude la vari tutuvi pa Toroasi. Sipu la vasina se Paula si lopu koa se Taetusi, ke hola la se Paula pa Masedonia. Vasina tu si vari tutuvi sari kara. Meke pa totoso asa si kubere la nia sa sa leta vina rua hie koari na tie pa Koriniti.

Kaiqa tie pu ele mae somana koasa ekelesia pa Koriniti, si lopu va egoa sapu e Paula si keke apositolo hinokara te Karisito. Meke sipu ta evaṉa sa vinaribulei pa vari korapadi rini meke e Paula, si tozi vura nia Paula sa nana qinetuqetu.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia Paula sa nana binaere, na tinavete koa sa ekelesia pa Koriniti. Tozi va bakalia sa, gua meke olaṉa va ṉiṉira la si asa koa rini pa korapana sa ekelesia pu zama ṉoṉovalia, na va karia si asa. Tozia tugo Paula sapu qetu nia sa, sapu sa vuana sa nana leta ṉiṉirana pu ele kubere la nia sa koasa ekelesia pa Koriniti, si na kinekere, meke na dia vinaribulei koa sa. Beto asa si tepa ia Paula sa ekelesia pude vala sa dia vinariponi, pude toka ni sari na tie malaṉa te Karisito pa popoa Ziudia.

Sari kaiqa apositolo kokohadi pa Koriniti si va apositolo pule ni, meke zutu nia apositolo kokoha rini se Paula. Ke koari na hinia vina betobeto, si lavelave hukata nia Paula koari na apositolo kokohadi pa Koriniti sa nana tuturuana, sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-11

Paula meke sa ekelesia pa Koriniti. Hinia 1:12 kamo hinia 7:16

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 8:1 kamo hinia 9:15

Lavelave hukata nia Paula sapu na apositolo hinokara si asa. Hinia 10:1 kamo hinia 13:10
Tinukuna sa leta. Hinia 13:11-14

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sa apositolo[d] te Zisu Karisito pa hiniva te
Tamasa, meke e Timote sa tasida koe Karisito, kubere atu
nia gami kara sa mami leta hie koa sa ekelesia te Tamasa
pa Koriniti, meke koari doduru tie te Tamasa pa doduruna
sa pinaqaha popoa pa Akaia.*
2 Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṉara
Zisu Karisito, sa tataru lopu ta ṉana kamona, meke sa
binule.

Zama Leana Koe Tamasa se Paula

3 Mada vahesia sa Tamasa sa Tamana sa nada Baṉara Zisu
Karisito, sapu sa ṉatina sa tataru variva tukana, meke sa
Tamasa pu va mae i sari doduru tinokae, pude va manoti
na va ṉiṉirai sari na tie.
4 Ke manoto gita Sa meke tokani gita koari doduru nada
tinasuna, pude boka va manoti gita sari votiki tie pa dia
tinasuna.
5 Ura gua sapu hoke tava sigiti si gita koari na kana pa
nada tinoa keke koe Karisito, si gua tugo pa tinoa keke koa
Sa, si hoke va manoto gita na va ṉiṉira gita Sa koa sa Nana
vinaritokae nomana.
6 Sari na mami tinasigiti si pude va ṉiṉira gamu, meke
pude ta harupu si gamu. Meke totoso tava manoto gami
koe Tamasa, si tava ṉiṉira si gamu, pude turu va nabu na
koa ṉoṉo koari na tinasuna pu ele boka turu va nabu ni
gami.
7 Gua asa ke raṉe valeania gami sapu gamu si kaqu koa va
nabu. Ura gilania gami sapu kekeṉoṉo gua sapu ele somana
ni gamu sari na mami tinasigiti, si kaqu somana ta tokae
tugo si gamu koari na tinokae pu ele vagi gami.
8 Kasa tasiqu, hiva va gilanani gamu rau sari na tinasuna
pu tutuvi gami koa sa pinaqaha popoa pa Esia. Noma hola
sari na tinasuna pu tutuvi gami, meke lopu rovea gami sapu
kote boka toa si gami.*
9 Hokara sa vinizata pude va mate gami gua, si ele tava
egona tu. Ba ta evaṉa si gua hie, pude mami kalavarae koe
Tamasa mo, sapu va toa pulei saripu mate, meke pude lopu
kalavarae puleni gami.
10 Ba ele harupu gami Sa koasa tinasuna variva mate sana,
meke kaqu harupu pule gami tugo Sa. Ele va sotoa gami koa

* **1:1** TTA 18:1 * **1:8** 1 Kor 15:32

Sa sa mami rinoverove, pude kaqu harupu pule gami tugo Sa.
11 Mi varavara tokani gami, pude soku tie si kote somana
zama leana koe Tamasa koasa minana sapu va mae ia Sa
koa gami, sina va egoa Sa sa vinaravara tadirini.

Sa Hinobe koari na Inene te Paula

12 Qetu hola si gami sapu sari na mami binalabala soti si
lopu zutu pule gami. Sari na mami tinoa pa kasia popoa
hie, meke sa mami sinoto koa gamu, si ta turaṉa koari na
mami tinoa madidi, meke pa zinama hinokara pu mae gua
koe Tamasa. Tavete gua asa si gami koasa tataru lopu ta
ṉana kamona te Tamasa, ba lopu pa tinumatumae tana tie.
13 Ura saripu kubere atu ni gami, si lopu tasuna pude
tiroi na tumaeni gamu. Ele tumae vasinahite ni gamu sari
na mami tinoa kamahire, ba lopu dodurudi si gilani gamu.
Rovea gami si vugo repere tu kote boka gilana valeana gami
gamu,
14 pude kaqu ta qetue koa gami si gamu, gua sapu kaqu
ta qetue koa gamu si gami koasa rane pu kaqu pule mae ia
e Zisu sa nada Baṉara.
15 Va hinokara valeania rau sapu gua asa, ke mizi vekoa
rau si pude atu hopiki ni gamu, pude kaqu ta tokae koa rau
si gamu karua totoso.
16 Ura gilania gamu sapu ele mutia rau si pude atu dogoro
gamu pa qua inene la gua pa Masedonia, meke koasa qua
pinule mae gua vasina, si pude boka toka nau gamu pa qua
inene la pa Ziudia.*
17 Totoso mizi vekoa rau sapu gua asa, si lopu tavete
hoboria rau sa binalabala asa, meke beto hoi si hobei rau
sari na qua binalabala pa hahanana tana tie pa kasia popoa,
kekeṉoṉo gua na tie pu zama uve meke lokari pa keke totoso
mo.
18 Gua sapu zama pa hinokara sa Tamasa, si gua tugo sa
qua vina tatara koa gamu, sapu lopu kaqu uve meke lokari
pa keke totoso mo.
19 Ura se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa, sapu tarae nia
gami Saelasi e Timote koa gamu, si lopu zama “Uve” meke
“Lokari”, pa keke totoso, ba koa Sa si “Uve” doduru totoso.*
20 Ura gita pu koa koe Karisito si zama “Uve”, sapu kaqu
tava gorevura sari doduru vina tatara te Tamasa. Gua asa,
ke pa pozana e Zisu Karisito si hoke zama “Emeni” si gita
pana vahesia rina tie sa Tamasa.

---

* **1:16** TTA 19:21 * **1:19** TTA 18:5

21 E Tamasa telena si vata evaṉaeni gita Nana tie, pude
turu va nabu pa tinoa keke koe Karisito. Meke ele vizata
gita na va madi gita Sa, pude nabulu nia.
22 Ele tokoro veko gita Sa sapu tanisa tugo si gita koa sa
Maqomaqo Hope sapu poni gita Sa pa buloda, pude na vina
sosodena sapu kaqu vagi betoi gita sari doduru gua pu ele
va nama vekoi Sa pude tadigita.
23 Sa Tamasa si sa qua tie va sosode. Ura gilania Sa sa
buloqu. Na lopu hiva va talotaṉa gamu rau pa qua ginegese,
gua asa ke lopu atu dogoro gamu rau, koa sa qua muti
kekenu pude atu.
24 Gami si lopu hiva lalae nia sa mia rinaṉeraṉe, gua
sapu kaqu va hinokaria gamu. Gilania mami gami sapu
korapa turu va nabu si gamu pa rinaṉeraṉe. Ba tavetavete
somanae mo si gami koa gamu, pude mi koa qetuqetu si
gamu.

2

1 Gua asa ke vizatia rau si pude maqu lopu tavete pule atu
nia koa gamu si keke inene variva sigitina, gua sapu tavetia
rau pa totoso sapu tiqe hola.
2 Ura be va talotaṉa gamu rau si gamu, si loke tie pule si
koa pude va qetuqetu au, ba gamu mo pu ele va talotaṉa
gamu rau.
3 Gua asa ke kubere atu nia rau koa gamu sa qua leta isa.
Lopu hiva atu si rau pude va talotaṉau gamu, sina gamu si
pada pude va qetu au. Ura gilania rau sapu pude kekere
meke qetuqetu si gamu, si kaqu qetuqetu tugo si rau.
4 Sipu kubere atu nia rau sa leta koa gamu, si talotaṉa
hola si rau, meke mamata hola sa buloqu pa kinabokabo.
Sa qua ṉati hiniva si lopu pude va talotaṉa gamu, ba pude
va gilana ni gamu sapu tataru holani gamu rau si gamu
doduru.

Tinaleosae koasa Tie Sea

5 Sa tie sapu ele evaṉia sa tiṉitoṉa variva talotaṉa, si lopu
arau mo si va talotaṉau sa, ba pa kaiqa ginugua si gamu
doduru tu si va talotaṉa gamu sa. Zama guahe si rau, ba
lopu hiva tozi va holahola si rau.
6 Ele pada mo sa vina kilasa gua sapu soku gamu ele ponia
koasa tie sana.
7 Kamahire si na totoso pude taleoso nia, meke sovutu va
ṉiṉira pulea si asa, pude lopu va talotaṉa hola la ia, meke
kote taluarae taloa hokara si asa.
8 Gua asa ke tepa gamu rau, pude mi vata gilana nia koa
sa, sapu tataru hinokara nia gamu si asa.

9 Gua meke kubere atu nia rau sa qua leta isa, si pude
gilania sapu be va tabei gamu gua sapu tozini gamu rau
koasa qua leta.
10 Totoso taleoso nia gamu si keke tie koari na kinaleadi
pu ele evaṉi sa, si arau ba taleoso nia tugo si asa. Ura be
hinokara sapu va sea mae si asa koa rau, si taleoso nia rau
si asa. Tavetia rau sapu gua asa pa kenuna e Karisito pa lae
mia gamu.
11 Pude mani lopu koa mataqara hola koa gita se Setani,
ura ele gilani nada gita sari nana hiniva sekesekeidi.

Balabala Mamata se Paula pa Toroasi

12 Totoso la kamo rau pa Toroasi, pude la tarae nia sa
Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, si dogoria
rau sapu tukele mae nia Tamasa si keke sasada koa rau
vasina. Keke totoso leana si asa pude tozi vura nia sa
Inavoso vasina.*
13 Ba balabala mamata sa buloqu, sina lopu boka dogoria
rau sa tasida, se Taetusi vasina. Ke zama luluara mo si rau
koari na tie vasina, meke taluarae la pa pinaqaha popoa
Masedonia.

Minataqara pa Tinoa Keke koe Karisito

14 Ba mada zama leana koe Tamasa. Ura pa korapa
tinoa keke koe Karisito si turaṉa gita Tamasa si gita pa
minataqara pa kenudi rina tie doduru totoso. Garunu gita
Tamasa si gita pude tozi urahae nia pa ninae vasina sa
Inavoso koasa guguana e Karisito, sapu guana keketoṉa
humaṉa lea.
15 Ura totoso tozi urahae nia gita sa Inavoso Leana koari
pu kote ta harupu, meke koari pu lopu kote ta harupu, si
kekeṉoṉo gua na vina uququ oto huda humaṉa lea sapu
vala nia Karisito koe Tamasa.
16 Koa rini pu lopu kote ta harupu, sa inavoso si kekeṉoṉo
na tiṉitoṉa matena sapu humaṉa hikare. Ba koa rini pu
kote ta harupu, si na inavoso variva toa si asa, kekeṉoṉo
gua na keketoṉa humaṉa lea. Ke esei si garo koa sa tinavete
hie?
17 Gami si lopu gua ri kaiqa pu urahae nia sa Inavoso
te Tamasa, sapu guana tie holuholu pu hiva vagi va soku
poata. Ba sina ta garunu si gami koe Tamasa, ke zama pa
hinokara si gami pa kenuna Sa, guana nabulu te Karisito.

3

Sari na Nabulu Tanisa Vinariva Egoi Vaqura te Tamasa

---

* **2:12** TTA 20:1

1 Vegua, balabala ia gamu sapu guana podalae vahesi
puleni gami pule si gami? Babe gua ri kaiqa tie si gami, sapu
hiva pude gamu kote va lavata gami pa mia leta la koari na
votiki tie pude di va kamo gami, babe arini si kubere atu
koa gamu pude mi va kamo gami, gua?
2 Lokari, gamu mo si nada leta sapu ta kubere pa buloda,
pude gilania meke tiroa ri doduru tie.
3 Bakala mo koasa mia tinoa vaqura, sapu gamu si va
hinokaria sa Inavoso Leana sapu tozia gami koa gamu. Gua
asa, ke gua na leta te Karisito si gamu. Lopu ta kubere iqi
si asa, ba koa sa Maqomaqona sa Tamasa toana. Lopu ta
kubere pa patu labelabe, ba pa bulo tie.*

4 Zama gua asa si gami, sina gilana valeania gami sapu
hie mo sa vina sosode, sapu gami sina nabulu te Karisito pu
ta garunu koe Tamasa.
5 Loke mami binokaboka soti si gami pude tavetia sa
tinavete hie. Sa binokaboka sapu tagoa gami, si maena mo
koe Tamasa.
6 E Tamasa telena si va boka gami pude nabulu nia si
Asa koasa vinariva egoi vaqura, sapu lopu tanisa Tinarae ta
kuberena koe Mosese, ba sapu tanisa Maqomaqo Hope tu.
Sa Tinarae ta kuberena si evaṉia sa minate koari na tie pu
lopu va tabea si asa, ba sa Maqomaqo Hope si ponini gita
sa tinoa.*

7 Totoso ta kubere pa patu labelabe sa Tinarae te Mosese,
si bakala vura sa ṉinedala te Tamasa. Meke totoso korapa
murimuri taloa sa ṉinedala pa isumatana e Mosese, ba lopu
boka doṉo la ia tugo ri na tie Izireli si asa. Sina ele vura
mae sa ṉinedala tolavaena te Tamasa totoso ta kubere sa
Vinariva Egoi Koana sapu evaṉia sa minate,*
8 ke kaqu noma hola latu sa tinoa tolavaena tamigami
sapu vura mae totoso tozi vura nia gami sa Inavoso Leana
tanisa Vinariva Egoi Vaqura sapu poni gita sa Maqomaqo
Hope.
9 Sa tie sapu va mae ia sa Vinariva Egoi koana pu tozia sa
tinazutu sapu la gua pa minate, si tolavaena sa ṉinedalana
sa isumatana, gua asa ke tolavaena hola la tu sa tinoa
vaqura tanisa sa tie pu va mae ia sa Inavoso Leana sapu
va toṉoti sari na tie koe Tamasa.
10 Ura sa tinolava kamahire si bakala sisigiti hola nia sa
ṉinedala tolavaena pukerane, ke boka zama si gita sapu ele
murimuri taloa sa tinolava koana, gua.

---

* **3:3** Ekd 24:12; Zer 31:33; Izk 11:19, 36:26 * **3:6** Zer 31:31 * **3:7** Ekd 34:29

11 Be sa Tinarae koana sapu lopu koa seunae ba koa ia
na tinolava, si sa tinoa vaqura sapu koa hola ninae rane, si
kaqu tolavaena hola la tu.
12 Gua asa, ke varane si gami, sina rove va hinokaria gami
sapu kaqu vagia gami sa tinoa tolavaena.
13 Gami si lopu kekeṉoṉo e Mosese sapu goba hukatia sa
sa isumatana, pude madi lopu dogoria ri na tie Izireli sa
minurimuri taloana sa ṉinedala koa sa.*
14 Ba tava pupuhu sari na binalabala tadi na tie Izireli,
osolae kamo pa rane ṉinoroi. Ura lopu boka gilania rini sa
hinokara totoso tiroa rini sa Vinariva Egoi Koana te Tamasa.
Kekeṉoṉo gua na poko sapu va paere ia sa isumatana
Mosese, si korapa tava paere tugo sari na isumatadia. Ba
pana soto mo sa dia rinaṉeraṉe koe Karisito, si kote tava
rizu palae sa poko pa isumatadia.
15 Kamoa kamahire, totoso tiroa rini sa Tinarae te Mosese,
ba korapa va paere ia na poko sa bulodia koasa hinokara.
16 Ba pana soto mo sa rinaṉeraṉe tanisa tie koasa Baṉara,
si kaqu tava rizu palae sa poko asa.*
17 Ego, sa zinama "Baṉara" koasa vesi asa, ginuana
si sa Maqomaqona sa Tamasa, meke sarini pu vagia sa
Maqomaqona sa Tamasa, si vagia tugo sa tinarupaha.
18 Gita doduru si vata dogoro nia pa nada tinoa sa tinoa
tolavaena tanisa Baṉara, meke lopu ta nobi gua e Mosese
sari isumatada. Meke korapa ta hobe si gita, pude keha lulia
sa kinehana sa Baṉara, meke toqolo gigiri hola latu sa tinoa
tolavaena sapu koa koa gita. Meke sa tinoa tolavaena asa si
mae guana koasa Baṉara, sapu sa Maqomaqona sa Tamasa.

4

Sa Tinagotago Maqomaqo pa korapa Raro Patu

1 Ego, pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ponini
gami Tamasa sa tinavete ninabulu hie, ke lopu malohoro si
gami pa tinavete.
2 Ba sari doduru tinavete tomedi meke variva kurekuredi,
si luara pani gami. Lopu sekesekei si gami, meke lopu iliri
va sea ia gami sa zinama te Tamasa. Ba tozi vura nia gami sa
hinokara, meke va sosodea koari na binalabala tadi doduru
tie pa kenuna sa Tamasa, sapu na nabulu hinokara Tanisa
si gami.
3 Ba be tava paere sa ginuana sa Inavoso Leana sapu tarae
nia gami, si koari na tie huporo mo pu lopu ta harupudi si
tava paere si asa.

---

* **3:13** Ekd 34:33 * **3:16** Ekd 34:34

4 Kekeṉoṉo guana tie behuna si arini, pu lopu dogoria
sa kalalasa. Ura e Setani sapu sa tamasa pu koa baṉara
koari na rane hire, si hukati si arini ke lopu va hinokaria sa
Inavoso Leana, sapu sa guguana e Zisu Karisito pu tagoa sa
tinoa tolavaena pa kinehana soti sa Tamasa.
5 Lopu tarae nia gami sa gugua mami tinoa soti, ba sapu
tarae nia gami, si e Zisu Karisito si na Baṉara, meke gami
si na mia nabulu pa guguana e Zisu Karisito.
6 Sa Tamasa sapu zama guahe: “Mani ṉedala vura pa
huporo sa kalalasa,” gua, si Asa tugo sa Tamasa sapu
vata dogoro nia pa buloda sa Nana hinokara sapu guana
kalalasa, pude boka vata gilana nia koa gita sa guguana sa
Tamasa sapu ta dogoro pa tinoa tolavaena te Karisito.*
7 Ba gita si tagoa sa ginilagilana arilaena hola sana pa
nada tinoa tini, guana tinagotago arilaena sapu voi pa raro
patu loke laena, pude mani ta dogoro sa ṉiniraṉira nomana
hola sapu mae gua koe Tamasa, ba lopu sa mami ṉiniraṉira
soti gami na apositolo.
8 Hoke va tasuna gami ri na tie, ba lopu hite tava kilasa si
gami. Hoke nunala si gami kaiqa totoso, ba lopu hite luara
pania gami sa mami rinaṉeraṉe koe Karisito.
9 Ta ṉoṉovala si gami koari na kana, ba lopu hite luara
pani gami sa Tamasa doduru totoso. Hoke ta seke va
kalekaleana meke hoqa si gami pa tinasigiti kaiqa totoso,
ba lopu tava mate si gami.
10 Doduru rane si tata mate kekeṉoṉo gua tugo e Zisu
si gami, pude vata dogoro nia tugo pa tinimami sa tinoa
Tanisa.
11 Ura pa dodurudi ri mami tinoa si koa tata lamo pa
minate si gami pa ginuana e Zisu, pude mani ta dogoro pa
tinimami soti sa tinoa tanisa.
12 Gua asa, ke doduru rane si tata mo pa minate si gami,
pude vagia gamu sa tinoa hola.
13 Zama sa Kinubekubere Hope: “Va hinokara si Rau, ke
zama,” meke kekeṉoṉo gua tugo asa sa mami rinaṉeraṉe.
Va hinokara si gami, ke zama.*
14 Gilania gami sapu sa Tamasa sapu va turu pulena se
Zisu sa Baṉara, si kaqu va turu pule somanae ni gami Sa koe
Zisu, meke kaqu turaṉa varigarani gita Sa pude somanae
koa Sa.
15 Doduru ṉinovaṉovala mami hire si pude leamia si
gamu. Meke pana urahae la koari soku tie pule sa tataru
variharupi te Tamasa, si kaqu va sagei rini sari na dia
vinaravara na zinama leana la koasa vina lavatana sa
Tamasa.

---

* **4:6** Zen 1:3 * **4:13** Sam 116:10

Koa Raṉeraṉe

16 Ke gua asa si lopu hite tava malohoro sari na buloda,
be vea hitehite mae gua sa minalohoro pa tinida guana
barogoso na kaleqe, ba sari na maqomaqoda si tava ṉiṉira
pa hopeke rane.
17 Ura sari nada tinasuna hitehite hire, sapu lopu kote koa
hola, si kote va kamo gita koasa tinoa tolavaena sapu koa
holana, sapu noma hola ni sari na tinasuna.
18 Ke lopu doṉo la i gita sari na tiṉitoṉa ta dogorodi mo
pude tagoi, ba sari na tiṉitoṉa lopu ta dogorodi tu. Ura sari
na tiṉitoṉa ta dogorodi si koa paki mo, ba sari na tiṉitoṉa
lopu ta dogorodi si koa hola ninae rane ka rane.

5

Sari Tini Vaqura

1 Sari na tinida sapu tana pepeso hie, si kekeṉoṉo gua mo
na ipi pu va koa paki gita pa pepeso. Gilania gita sapu be
mate si gita, si kaqu poni gita Tamasa sari na tinida sapu
tana Maṉauru, saripu kaqu koa hola ninae rane. Lopu na
tini sapu kekeṉoṉo guana ipi sapu ta kuri pa lima tie, ba sa
tini sapu ta kuri koe Tamasa.
2 Kamahire si siṉo maṉini pa tinalotaṉa si gita, ke hiva
ture tagoi gita sari na tinida sapu tana Maṉauru.
3 Meke pana hopeke tagoi gita sari tinida tana Maṉauru,
si lopu kaqu koa na maqomaqo mo si gita, sapu kekeṉoṉo
gua na tie dododohona.
4 Totoso koa si gita koari na tinida hire, si siṉo maṉini
pa tinalotaṉa, meke mamata sari na buloda. Lopu sapu na
hiva veko pani gita sari na tinida hire, ba sari na tinida pa
Maṉauru si hiva tagoi gita. Pude sari na tinida hire pu lopu
kote koa hola, si kote ta evaṉae na tini toa holadi.
5 E Tamasa si va namani gita pude vagia sa hinobe hie. Ele
ponini gita Sa sa Maqomaqona, pude na vina sosode sapu
kaqu vagi gita doduru gua saripu ele va nama vekoi Sa pude
tadigita.
6 Ke gua asa si ta sovutu va ṉiṉira si gita. Gilania gita
sapu koasa totoso sapu toa si gita pa kasia popoa, si koa va
seu si gita koa sa Baṉara pa Maṉauru.
7 Ura toa si gita pa rinaṉeraṉe, ba lopu pa dinogodogorae.
8 Ta sovutu va ṉiṉira si gita, ke okoro hola nia gita si pude
luari sari na tinida tana kasia popoa, pude la koa somanae
koasa Baṉara.
9 Ba sapu hiva hola nia gita koari doduru pule, si pude va
qetua si Asa, be pa tinoa koari na tinida hire, babe pa tinoa
panahoi.

10 Ura doduru gita si kaqu la vura ta dogoro pa kenuna
Karisito, pude ta pitu koa Sa. Hopeke gita si kaqu vagia gua
sapu garoda, koa gua mo koari doduru nada tinavete pa
tinoa hie pa pepeso, be leadi babe kaleadi.*

Sa Vinaribulei koe Tamasa pa Korapana Karisito

11 Gilania gami sa pinamaṉana sa Baṉara, gua asa ke
podekia gami pude va hinokaria ri na tie sa Inavoso Leana.
Ele gilana valeana gami Tamasa si gami. Meke rovea rau si
gamu ba gilana valeanau tugo si rau pa bulomia.
12 Gami si lopu podekia pule pude va lavata puleni gami
koa gamu, ba hiva va gilana ni gamu mo gami sari na
ginugua, gua meke ta qetue koa gamu si gami, pude boka
olaṉi gamu saripu hoke qetu nia mo sa tinoa vurana tana
tie, ba lopu sa nana tinoa pa korapa bulona.
13 Ba be duvili si gami, sina pa ginuguana e Tamasa si
doṉo guana duvili si gami koari na tie. Ba be gilae si gami,
si na pa laemia gamu si doṉo guana gilae si gami.
14 Gami si ta turaṉa koa sa tataru te Karisito, meke va
hinokaria gami sapu keke tie sapu e Karisito si ele mate
hobei sari hopeke tie. Ke gita si na tie mateda koe Zisu
Karisito.
15 Mate paeni Sa sari doduru, meke tava toa pule pa laedi
rini, pude sa ṉatina sa dia tinoa, si pude lulia sa hiniva
Tanisa pu mate ṉ poni, ba lopu sa dia hiniva soti.
16 Kamahire si lopu balabala gunia gita si keke tie pa
hahanana kasia popoa. Ba sipu lopu ele va hinokara gita, si
balabala gunia gita asa se Karisito.
17 Gua asa, ke be koa keke koe Karisito si keke tie, si na
tie vaqurana si asa. Sa tinoa koana si ele hola taloa meke
sa tinoa vaqura si ele kamo koa sa.
18 Doduru pu gua asa, si na tinavete te Tamasa mo. Meke
gua asa ke garunu mae nia Sa se Karisito, sapu vata evaṉia
sa vinaribulei pa vari korapada gita meke sa Tamasa. Meke
poni gami Sa sa tinavete pude vata evaṉia sa vinari bulei
pa vari korapadi ri kaiqa pule, meke Tamasa.
19 Ke tozia gami sapu pa korapana e Karisito si vata evaṉia
Tamasa sa vinaribulei pa vari korapana sa Tamasa telena
meke sari na tie pa kasia popoa. Lopu balabala vekoi Sa sari
na dia sinea, ba poni gami Sa sa inavoso tanisa vinaribulei.
20 Gua ke ta garunu si gami koe Karisito pude tozia sa
Nana inavoso. Meke korapa tioko gamu Tamasa si gamu
koasa inavoso sapu tozia gami. Ke tepa gamu gami koasa
tinioko te Karisito, mi koa varibulei koe Tamasa.

---

* **5:10** Rom 14:10

21 Loke Nana sinea se Karisito, ba pa laeda gita si va paleke
ni Tamasa koa Sa sari na nada sinea, pude pa nada kineke
koa Sa si kaqu somana tagoa gita sa tinoṉoto te Tamasa.

6

1 Koasa mami tinavetavete somanae koe Tamasa, si tepa
atu si gami koa gamu pu ele somana tagoa sa tataru
variharupi te Tamasa, pude mi lopu somana hoboro nia si
Asa meke loke vuana.
2 Ura guahe sapu zama nia sa Tamasa:
“Pana mae sa totoso garona, si kote avosigo Rau.
Totoso mae sa rane pude harupigo, si kote toka nigo
Rau,” gua.
Ke mi avoso mae! Hie sa totoso garo valeana, pude ade
vagia sa tataru variharupi te Tamasa, meke hiera sa rane
tinaharupu!*
3 Lopu hiva ta zutu pa keke tie si gami koasa mami
tinavete ninabulu, gua asa ke podekia gami pude lopu va
tasuna ia si keke tie, meke hukatia pude va hinokara.
4 Ba gua sapu evaṉia gami doduru totoso, si pude vata
dogoro nia sapu gami si na nabulu hinokara te Tamasa, ke
turu va nabu meke ṉoṉo si gami koari na totoso kaleadi
hola, na ṉinovaṉovala, meke na tinasuna.
5 Ta seke va kaleana, ta veko pa vetu varipusi, ta rapatae
pa kobi tie si gami, meke tavetavete va ṉiṉira, ovia, meke
lopu puta valeana si gami.*
6 Koari na mami tinoṉoto, na ginilagilana, na ṉinoṉo,
meke na tataru vatukana pa tie, si vata dogoro nia gami
sapu na nabulu te Tamasa si gami. Meke gua tugo koasa
tinagona sa Maqomaqo Hope, meke mami tataru hinokara,
7 na mami inavoso hinokara, meke pa ṉiniraṉira te
Tamasa. Tavetavete pa tinoṉoto si gami, kekeṉoṉo guana
tie varipera pu lavelave pule nia, meke razai sari na kana.
8 Kaiqa tie si va lavata gami, kaiqa si va kurekure gami,
kaiqa arini si zama ṉoṉovala gami, ba kaiqa si vahesi gami.
Ta zutue tie kokoha si gami, ba na hinokara si tozia gami.
9 Guana lopu ta gilana pa tie si gami, ba doduru tie si
gilana gami dia mo. Guana ele mate mami tu si gami, ba
dogoro gami mia mo. Korapa toa mo si gami. Ta komiti va
kaleana pa vina kilasa si gami, ba lopu mate.
10 Va talotaṉa gami rini, ba qetuqetu si gami doduru
totoso. Habahuala pa tinoa tini si gami, ba tagotago va soku
pa rinaṉeraṉe. Guana malaṉa si gami koari na likakalae pa
pepeso, ba tagotago va hola si gami koe Karisito.*

* **6:2** Ais 49:8 * **6:5** TTA 16:23 * **6:10** Rom 8:32

11 Kasa mami baere ta tatarue mia pa Koriniti, ele zama
va lodaka atu si gami koa gamu. Lopu tomea gami sa mami
tataru nomana koa gamu.
12 Gami si vata dogoro valeana nia koa gamu sa mami
tataru. Ba gamu si lopu va vura valeania sa mia tataru koa
gami.
13 Zama guni gamu na qua koburu soti rau si gamu. Mi
va dogoro valeanani gami sa mia tataru, kekeṉoṉo gua sapu
tavetia gami koa gamu. Mi lopu tomea sa tataru pa bulomia.

Vinabalau koari na Hahanana Huporodi

14 Mi lopu variva egoi pude koa keke pa tinavetavete koari
na tie huporodi. Sa tinoṉoto si lopu boka koa baere koasa
kinaleana, meke sa kalalasa si lopu boka koa keke koasa
hinuporo.
15 Vegua meke boka keke hiniva se Karisito meke se
Setani? Lopu boka kekeṉoṉo dia hahanana sari na tie te
Karisito, meke sari na tie sapu lopu te Karisito.
16 Lopu boka koa keke sa Zelepade te Tamasa meke sari na
beku tana hinuporo. Ura gita si na Zelepade tanisa Tamasa
toana, gua sapu ele zama nia telena sa Tamasa, sapu guahe:
"Kaqu koa turaṉi Rau si arini,
meke kaqu ene turaṉi Rau si arini.
Kaqu na dia Tamasa rini si Arau,
meke kaqu na Qua tinoni Rau si arini," gua si Asa.*
17 Gua asa ke zama guahe sa Tamasa:
"Mi rizu vura koari na tie huporodi sara,
pude mi koa varipaqahi koa rini.
Lopu tiqua keke tiṉitoṉa bonina,
meke kaqu va kamo gamu Rau.*
18 Kaqu na Tamamia gamu si Arau,
meke gamu si na Qua koburu," gua sa Baṉara pu tagoi
sari doduru ṉiniraṉira.*

7

1 Kasa qua baere ta tatarue mia, va tatara nia Tamasa koa
gita sapu kaqu na Tamada gita si Asa. Ke gua asa, si mada va
via puleni gita koari na tiṉitoṉa pu va bonia sa tini meke sa
maqomaqo; pude mada koa na tie madida pa doduru nada
tinoa pa korapa pinamaṉana sa Tamasa.

Sa Qinetuqetu te Paula

2 Mi lopu etulu pani gami, ba mi vata dogoro nia sa mia
tataru na qinetuqetu koa gami. Sina lopu hite tavete va

* **6:16** 1 Kor 3:16, 6:19; Liv 26:12; Izk 37:27 * **6:17** Ais 52:11 * **6:18** 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13; Ais 43:6; Zer 31:9

kaleana la koa keke tie si gami, meke lopu hite ṉoṉovalia
gami si keke tie, meke lopu na tie sekesekei si gami pude
valeana puleni gami telemami pa mami tinavete koari na
tie.
3 Sa qua zinama hie si lopu pude zutu gamu. Ura ele tozini
gamu tu rau, sapu tataru sisigiti ni gamu rau si gamu, pude
kaqu koa keke si gita pa tinoa babe pa minate.
4 Raṉe gamu rau si gamu, meke qetu holani gamu rau.
Koari doduru qua tinasuna si tava ṉiṉira si rau, meke loke
kokoina sa qua qinetuqetu mia gamu.
5 Ura sipu kamo gami pa Masedonia, si lopu hite magogoso
si gami. Soku sari na tinasuna pa vari likohae mami.
Vinari tokei koari na tie, meke na minatagutu pa korapa
bulomami.*
6 Ba sa Tamasa pu hoke va ṉiṉirai saripu malohoro pa
tinalotaṉa, si va ṉiṉira gami koasa minae te Taetusi.
7 Meke lopu sa nana minae mo si va ṉiṉira gami, ba gua
tugo koasa nana vivinei mia gamu, sapu sovutu va ṉiṉira
ia gamu si asa, gua. Tozini gami tugo sa sapu hiva dogoro
hola au gamu si rau, meke talotaṉa hola si gamu, meke hiva
si gamu pude lavelave hukata nau si rau koari na tinazutu.
Ke gua asa si qetu hola si rau kamahire.
8 Ura be sa leta sapu ele kubere atu nia rau si va talotaṉa
gamu, ba lopu pulepaho nia rau sapu ele kubere atu nia rau
si asa. Ura pa totoso papakana mo si va talotaṉa gamu sa
qua leta sana. Ba pada tugo pude pulepaho nia rau, sapu
va talotaṉa gamu sa qua leta sana.
9 Kamahire si qetu nia rau si asa, lopu sa mia tinalotaṉa
si qetu nia rau, ba sina sa mia tinalotaṉa si va kekere gamu,
gua sapu hiva nia sa Tamasa. Ke gua asa, si lopu va kaleana
gamu sa tinalotaṉa.
10 Ura sa tinalotaṉa sapu hiva nia sa Tamasa, si va kekeri
sari na bulo, meke kamoa pa tinaharupu. Ke gua asa si lopu
ta hivae sa pinulepaho, ba sa tinalotaṉa tana kasia popoa si
kamo pa minate.
11 Mi gilania sapu sa tinalotaṉa sapu hiva nia sa Tamasa, si
vata evaṉia pa mia tinoa sa inokoro arilaena. Hinoqa luara
pani gamu sari mia sinea, meke hiva vata dogoro nia gamu
koa rau sapu ele luara pani gamu sari na mia kinaleana.
Bakala si asa, sapu lopu qetu si gamu koari na sinea variva
kurekuredi. Matagutu nia gamu sa vina kilasa te Tamasa,
meke okoro nau gamu pude dogorau si rau. Hiva sisigiti nia
gamu pude va tabea sa Tamasa, ke hiva va kilasia gamu sa
kinaleana, meke va sosode valeania sapu ele ilolae si gamu
koasa tinasuna sana, meke loke tinazutu mia.

---

* **7:5** 2 Kor 2:13

12 Kuberia rau sa leta sana, lopu pa ginuguana mo sa tie
sapu tavete va sea, meke sa tie pu ṉoṉovalia sa. Ba kuberia
rau si asa, pude va bakala atua koa gamu pa kenuna sa
Tamasa sapu nomana sa mia tataru na vinatabedi rina qua
zinama koasa qua leta.
13 Gua asa ke tava ṉiṉira si gami. Meke lopu sapu tava
ṉiṉira mo si gami, ba qetu hola nia gami sapu ele va
qetuqetua gamu se Taetusi pa mia tataru koa gami.
14 Tozi qetuqetuni gamu rau si gamu koe Taetusi. Meke va
sosodea tugo gamu koa sa sapu guni gamu rau pa hinokara.
Gua sapu zama hinokara koa gamu si gami doduru totoso,
ke sa mami qinetuqetu mia gamu pu tozia gami koe Taetusi,
si va sosodea sapu hinokara tugo si asa.
15 Totoso balabala pulea sa sa mia vina kamona sa pa
korapa mia pinamaṉa na vina pepekae, meke sapu qetu si
gamu pude luli sari doduru nana vina tumatumae, si ṉiṉira
lala nana sa nana tataru koa gamu.
16 Qetu holani gamu rau, sina raṉe valeana gamu rau si
gamu.

8

Hahanana Variponi tadi na Tie te Karisito

1 Ego, kasa tasimami, hiva tozi va gilanani gamu gami sa
tataru lopu ta ṉana kamona te Tamasa, sapu ele ponia Sa
koari na ekelesia pa Masedonia.*
2 Ta podeke sisigiti si arini koari na tinasuna nomadi,
meke na tie habahuala tugo si arini. Ba sa dia qinetuqetu si
nomana hola, ke variponi valeana hola si arini.
3 Tozi va hinokarani gamu rau, sapu ele vala ia rini
doduruna gua sapu boka ia rini, meke hola nia tu gua sapu
boka ia rini si vekoa rini pa dia hiniva soti.
4 Tepa sisigitia rini si pude va somani si arini pa tinokaedi
rina tie malaṉa te Karisito pa Ziudia.
5 Sapu gua evaṉia rini, si hola nia tu gua sapu rovea
gami. Kekenu si poni rini sari na dia tinoa pa linulina sa
Baṉara, beto meke pa linuli mami tugo gami, koasa hiniva
te Tamasa.
6 E Taetusi si ele podalae nia sa tinavete varitokae hie
koa gamu, pude varigara poata meke poni sari na tie pa
Ziudia, ke gua asa si tepa ia gami si asa pude hoda la ia tu
sa tinavete, meke pude tokani gamu pude va hokotia tu sa
tinavete tataru arilaena hie.
7 Gua sapu bokaboka mia si gamu pa doduru ginugua: pa
rinaṉeraṉe, pa zinama, pa tinumatumae, meke gua tugo

* **8:1** Rom 15:26

pa mia tataru koa gami, ke mi varitokae valeana tugo koasa tinavete tataru hie koasa tinokae te Tamasa.
8 Lopu hiva va turui rau si kaiqa tinarae, ba hiva va dogoroni gamu mo rau sa inokoro nomana tadi kaiqa pude varitokae, pude mi gilania sapu ve hinokara gua sa mia tataru.
9 Ele gilania mia gamu sa tataru lopu ta ṉana kamona te Zisu Karisito. Tagoi Sa sari doduru tiṉitoṉa, ba va evaṉae pule nia tie malaṉana si Asa pa lae mia gamu, pude pa Nana tinoa minalaṉa, si kaqu boka ta evaṉae na tie tagotago mia si gamu pa mia tinoa maqomaqo.
10 Ego, balabala ia rau si leana hola pude mi va hokotia kamahire gua sapu ele podalae nia gamu pa vuaheni lahe. Gamu mo sari na tie kekenu pude va namanama vinariponi, meke sapu okoro nia tugo pude vala vinariponi.
11 Ke mi nono la ia, pude va hokotia sa tinavete! Gua sapu ele okoro hiva vala vinariponi si gamu pa qinetuqetu tatasana, si mi va hokotia pa qinetuqetu. Mi vala nia gua sapu boka ia gamu.
12 Be okoro pude variponi si gamu, si kote qetu nia Tamasa gua sapu vekoa gamu, koasa padana gua sapu boka ia gamu, ba lopu koa sa pada sapu lopu boka ia gamu.
13-14 Sa qua hiniva si lopu pude va tasuna gamu si gamu, meke valeani saripu kaqu tokani gamu. Ba pude gamu pu tago va soku kamahire, si pude toka ni saripu malaṉa. Meke pude be koa malaṉa si gamu, meke tago va soku si arini, si kote tokani gamu pule rini. Pa siraṉa hie si boka variṉoṉoi sari na mia kinoa.
15 Gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope:
“Arini pu vagi va soku,
si lopu tago va soku sisigiti;
meke arini pu vagi va visavisa,
si lopu papaka tugo sapu vagia rini,” gua.*

Taetusi meke Saripu Luli Koasa

16 Zama leana si rau koe Tamasa, sapu ponia Sa pa bulona e Taetusi sa hiniva pude tokani gamu, kekeṉoṉo gua arau.
17 Ura lopu sapu qetu mo si asa pude va tabea sa mami ginarunu koa sa, ba sapu asa telena ba hiva hinokara tugo pude varitokae, ke pa nana hiniva soti telena si vizatia sa pude atu koa gamu.
18 Garunu luli nia gami koa sa si keke tasimami koe Karisito, sapu ta pamaṉaena hola koari na ekelesia, koasa nana tinavete vina enena sa Inavoso Leana.
19 Meke lopu asa mo, ba ele ta vizata tugo si asa koari na ekelesia, pude ene luli koa gami koasa tinavete tataru hie,

* **8:15** Ekd 16:18

sa pinaleke vinariponi koari na tie malaṉa. Tavetia gami si hie, pude va lavatia mo sa Baṉara telena, meke pude vata dogoro vura nia sa mami qinetuqetu pude varitokae.

20 Kopu sisigiti si gami, pude lopu kaqu zutu gami rina tie koasa siraṉa gua pu kopu gunia gami sa vinariponi nomana hie.

21 Sa mami ṉati hiniva si pude tavetia gua sapu toṉoto, lopu pa dinoṉo tanisa Baṉara mo, ba pa dinoṉo tadi na tie tugo.*

22 Gua asa, ke garunu luli nia gami koa rini si keke tasida pule. Ele poni nia tinavete gami si asa soku totoso, ke ele bakala koa gami sapu hiva sisigiti pude varitokae si asa. Meke kamahire si raṉe valeana gamu sa si gamu, ke hiva varitokae hola si asa.

23 Se Taetusi si na turaṉaqu varitokae, meke tavetavete turaṉau sa pude tokani gamu. Sari karua tasida, si ta vizatadi meke ta garunu maedi koari na ekelesia, pude luli koe Taetusi pa vina lavatana e Karisito.

24 Ke mi va dogoro nia koa rini sa mia tataru, pude di dogoria rina ekelesia. Madi va sosodea gua meke hoke vivinei qetuqetuni gamu rau si gamu.

9

Sa Vinariponi koari Kaiqa Tie te Karisito

1 Sa mia vinariponi koari na tie malaṉa te Karisito pa Ziudia, si lopu kilu kubere atu nia rau koa gamu,

2 ura gilania rau sapu korapa hiva varitokae si gamu. Ele tozi qetuqetu nia rau koari na tie pa Masedonia sa gugua mia gamu. Zama si rau: “Sari na tasida koe Karisito pa Akaia si ele hiva varitokae, podalae tu vuaheni lahe,” gua. Sa mia hiniva si va ṉiṉirai sari sokudi pude varitokae.

3 Ke kamahire si garunu atu ni rau sari kasa tasida sara, pude mi va namai sari mia vinariponi gua sapu ele tozia rau koa rini. Lopu hiva nia rau si pude sa qua vinahesi mia gamu pa ginugua hie si lopu hinokara.

4 Lopu leana pude luli koa rau si kaiqa ari pa Masedonia, meke atu poho gamu sapu lopu ele va namanama si gamu. Kote variva kurekure hola pana gua asa, sina ele vahesi gamu rau koasa hiniva tamugamu pude varitokae.

5 Gua asa ke leana si asa pa qua binalabala pude garunu kekenu atu ni sari kasa tasida sara, pude di va nama vekoa sa mia vinariponi nomana pu ele va tatara veko nia gamu pude tavetia. Meke pana atu rau, si kote ele tava nama veko tu si asa. Pana gua asa, si kote ta gilana sapu pa mia hiniva

* **8:21** TTA 3:4

hinokara, meke vekoa gamu si asa, ba lopu sapu na ososoni
gamu gami.
6 Mi balabala ia, sapu asa pu lopu lete va soku kiko, si lopu
kote sokudi tugo si paketi sa, ba asa sapu lete va soku, si kote
pakete va soku tugo. 7 Hopeke tie si mani vala ia gua sapu
vizatia sa telena, lopu pude talotaṉa mudie nia gua sapu
vekoa sa, babe sapu na nana tinavete mo, gua, ke tavetia
sa. Ura Tamasa si qetu nia si asa pu variponi qetuqetu.
8 Gua asa ke, gua sapu sa inuma sapu ta lete va soku kiko,
si kote pakepakete va soku tugo; sa Tamasa si boka ponini
gamu soku hola ni gua saripu hiva ni gamu doduru totoso
pa doduru ginugua, pude kote tago va sokusoku si gamu,
pude tavetavete ni koari doduru tinavete leadi.
9 Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:
"Variponi va soku si asa koari pu malaṉa,
ke kaqu koa hola ninae rane sa nana tinoṉoto," gua.*
10 Meke sa Tamasa sapu poni gita sari na kiko pude lelete,
meke na ginani pude henahena, si kaqu poni va sokusoku
ni gamu sari na tiṉitoṉa, pude kaqu boka variponi va
sokusoku si gamu koari na tie malaṉa.*
11 Sa Tamasa si kaqu poni va sokusoku gamu pa doduru
ginugua, pude boka variponi va sokusoku tugo si gamu
doduru totoso, pude sari vinariponi sokudi pu paleke lani
gami, si kaqu zama leana ni gami koe Tamasa.
12 Ura sa tinavete tataru pu tavetia gamu hie, si lopu tale
toka ni mo sari na tie te Tamasa pu malaṉadi, ba pude soku
tugo tie si boka zama leana koe Tamasa.
13 Sa tinavete variponi hie, si na vina sosodena sa mia
rinaṉeraṉe. Meke soku tie si kote vahesia sa Tamasa, sina
va tabea gamu sa Inavoso Leana te Karisito sapu tozi vura
nia gamu koari na tie. Meke kote vahesia tugo rini sa
Tamasa, sina variponi va sokusoku si gamu koarini, meke
koari doduru pule.
14 Meke kote varavara tokani gamu rini pa dia tataru
lohina, sina ele va dogoroni gamu sa Tamasa sa Nana tataru
variharupi marilaena.
15 Mada zama leana koe Tamasa koasa Nana vinariponi
pu lopu boka ta ṉana kamona.

10

Lavelave nia Paula sa Nana Ninabulu

1 Tepa soti atu si arau Paula koa gamu. Arau sapu zama
nau gamu, sapu pude koa soti koa gamu si na tie ṉoṉo na
va pepekae, ba pude koa pa seu si na tie gegegese, gua. Pa

* **9:9** Sam 112:9 * **9:10** Ais 55:10

korapa ṉinoṉo na tataru vatukana te Karisito si tepa gamu rau:
2 mi lopu va hinokari sari na tie pu zutu gami, pude lopu
kote zama gegegese sisigiti si rau pana atu koa gamu. Sina
gilana valeania rau sapu namu kote atu gegesi rau sarini
pu zutu gami, sapu na hahanana tana kasia popoa si lulia
gami, ba lopu e Karisito, gua.
3 Hinokara tugo sapu korapa koa pa kasia popoa si gami,
ba lopu varipera si gami pa hahanana tanisa kasia popoa.
4 Sari na tiṉitoṉa varipera pu tavetavete ni gami si lopu
tanisa kasia popoa, ba sari na tiṉitoṉa varipera ṉiṉiradi tu
te Tamasa, pude boka huari sari na ṉiniraṉira tadi na kana
te Karisito.
5 Huara pani gami sari doduru zinama kokohadi tadi
na tie, pu va ululu puleni pa binalabala meke hukatia sa
ginilagilanana sa Tamasa. Va kekeri gami sari na tie, pude
madi hobei sari dia binalabala meke va tabea se Karisito.
6 Meke pana ele gotogoto sari na mia vina tabena Sa, si
kaqu va kilasi gami sari doduru pu lopu va tabe.

7 Mi doṉo la koasa kinokoa tadi na tie vasina pu koa gamu.
Ego, be keke tie koa gamu si balabala ia sapu asa si na
nabulu te Karisito, gua, si mani balabala valeana pakia sapu
gami hire ba na nabulu tugo te Karisito, sapu kekeṉoṉo puta
gua tugo mo asa.
8 Be vahesi pule hite nau si rau koasa ṉiniraṉira sapu poni
nau sa Baṉara, ba lopu hite kurekure nia rau. Sa ṉiniraṉira
asa si pude tokani gamu, lopu pude va kaleana gamu.
9 Lopu hiva nia rau pude balabala ia gamu sapu na hiva
va matagutu gamu mo rau si gamu koari na qua leta.
10 Kaiqa gamu si kote zama: “Sari na leta te Paula si tale
mamatadi meke ṉiṉiradi. Ba pana mae soti sa telena koa
gita, si na tie malohorona mo si asa, meke loke laedi sari
nana zinama!” gua.
11 Sa tie pu zama gua asa, si mani tumae nia sapu loke
vinotikaena si koa koari pu gua kuberi rau koari na qua
leta, meke gua saripu kote taveti rau pana atu si rau koa
gamu.

12 Lopu leana si pude vari padapada lani gami koari pu
vahesi puleni, sapu na nabulu arilaedi hola si arini, gua.
Va turui rini sari na dia pada soti teledia, pude vari pada
puleni teledia koarini, meke vilasa puleni si arini koari na
dia tuturuana soti teledia. Ke bakala mo sapu na duvili si
arini.
13 Ba sapu gami, si lopu kaqu va hola ia sa mami vinahesi
pule, ba padana mo sa tinavete sapu poni gami sa Tamasa,
meke gua tugo sa mami tinavete koa gamu.

14 Sa mami vinahesi pule si lopu hola nia sa padana sa
tinavete sapu ele poni gami Tamasa. Ba ele kamo tu koa
gamu si gami sipu tarae nia gami sa Inavoso Leana te
Karisito.
15 Lopu kaqu vahesi puleni gami si gami koasa tinavete
pu ele tavetia ri kaiqa. Ba rovea gami sapu kote toqolo sa
mia rinaṉeraṉe, meke kote boka noma sa mami tinavete
pa vari kōrapā mia gamu, ba sapu kote koa mo koasa pada
pu ele veko ponini gami sa Tamasa.
16 Beto asa meke kote tiqe la tarae nia gami sa Inavoso
Leana koari kaiqa popoa pule pa kali la koa gamu. Ura
lopu hiva vahesi puleni gami si gami koari na tinavete pu
ele ta tavetedi koari na popoa pu veko ponini Tamasa koari
na votiki tie, pude la tarae nia sa Inavoso Leana.
17 Ba guahe sapu ta kubere: “Asa sapu va lavata pule nia,
si mani va lavatia sa Baṉara koari na tinavete pu evaṉi Sa,”
gua.*
18 Sa tie pu va lavata pule nia, si lopu va qetua sa sa
Baṉara, ba asa tu sapu va lavatia sa Baṉara, si ta qetue
koa Sa.

11

Paula meke sari na Apositolo Kokohadi

1 Hivani gamu rau pude koa va ṉoṉo koari na qua zinama
duviduvilidi hire. Ba ele koa va ṉoṉo tu si gamu koari na
qua dinuviduvili.
2 Kono ni gamu rau si gamu pa kinonokono gugua te
Tamasa. Ura ele va tatarani gamu rau pude valani gamu
koe Zisu Karisito mo telena, pude mi soto va nabu koa Sa,
guana keke vineki vaqura, sapu tava tatara pude haba ia si
keke tie mo.
3 Talotaṉani gamu rau si pude ta sekesekei sari na mia
binalabala, meke ta turaṉa va ilolo taloa koa sa mia sinoto
koe Karisito, gua sapu evaṉia sa noki koari nana sinekesekei
koe Ivi.*
4 Ura ele va malumi gamu si arini pu atu tarae nia se Zisu
pa tinarae votikaena hola, lopu gua sapu ele tarae nia gami
koa gamu. Meke va kamoa tugo gamu si keke maqomaqo
kaleana na inavoso kaleana, lopu sa Maqomaqo Hope meke
sa Inavoso Leana sapu ele vagia gamu totoso va hinokara
gamu.
5 Lopu hite va hinokaria rau sapu sari kasa pu poza puleni
na apositolo arilaedi sara, si leadi hola nau si rau!

---

* **10:17** Zer 9:24 * **11:3** Zen 3:1-5,13

6 Be lopu bokabokaqu pa zama si rau, ba gilana valeania
rau gua sapu zama nia rau. Ele vata gilana nia mo gami koa
gamu doduru totoso, pa doduru ginugua sapu gua asa.
7 Lopu hite tavete va sea si rau, totoso atu tarae nia rau sa
Inavoso Leana te Tamasa koa gamu. Va pepekae pule nau
si rau, meke tavetavete pa limaqu, pude boka ta ovulu sage
meke ta tokae si gamu, ke lopu tepa ia rau si keketoṉa koa
gamu. Ba vegua, kaleana tu si gua asa?
8 Totoso nabuluni gamu rau, si pada pude toka nau gamu
pa poata, ba ari kaiqa votiki ekelesia tu toka nau. Gua asa,
ke guana hiko poata si rau koa rini, pude boka tokani gamu.
9 Sipu koa turaṉa gamu rau, meke papaka sa qua poata,
si lopu hite va tasuna gamu rau pa tinepa tinokae, ba sari
kasa tasida tu koe Karisito pu maedi pa Masedonia, si poni
nau sari doduru gua pu ta hivae koa rau. Meke gua sapu
lopu hite va tasuna gamu rau pa totoso ele hola, si kote gua
tugo vugo na repere.*
10 Gua sapu Karisito si tozia sa hinokara, si zama
tokotokoro nia rau si hie: sapu loke tie pa pinaqaha popoa
Akaia si kote boka hukatia sa qua vina lavata pule, sapu
arau si tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu ba lopu ta
tabara.
11 Ke vegua? Na lopu tataruni gamu rau, ke va lavata
pulenau? Lokari, Tamasa gilania Nana sapu tataruni gamu
rau si gamu.
12 Ba kote tavete nono la i tu rau gua saripu korapa taveti
rau kamahire, pude hukati gedi sari na votiki apositolo pu
tozia pa dia vinahesi pule, sapu kekeṉoṉo gua mo ele tavetia
gami si korapa tavetia rini koa gamu, gua.
13 Sari kasa tie sara si lopu na apositolo hinokara. Na
nabulu kokohadi mo si arini, saripu sekesekei koari na dia
tinavete, meke vata dogoro puleni pude doṉodoṉo gua na
apositolo hinokara te Karisito, gua.
14 Ba lopu variva magasa si hie. Ura e Setani telena ba
vata dogoro pule nia koari na tie, pude doṉodoṉo guana
keke mateana kalalasana te Tamasa.
15 Ke lopu variva magasa tugo pude sari na nabulu
te Setani si vata dogoro puleni gua rina nabulu tanisa
tinoṉoto. Ba pa vinabetona tu si kaqu vagia rini gua sapu
padana sa dia tinavete.

Sa Tinasigiti te Paula pa Nana Tinoa Apositolo

16 Maqu zama pule guahe: mani lopu balabala nau duvili
keke tie si rau. Ba be gua asa si gamu, si mi avoso nono guni
nau mo na tie duvili, pude maqu va lavata pule nau tugo.

---

* **11:9** Pil 4:15-18

17 Sari na qua vinahesi pule hire, si lopu doṉo guana sapu
hiva nia sa Baṉara pude zama ni rau, ba sapu zama gua mo
na tie duviduvili si rau.
18 Sina soku tie koa gamu si va lavata puleni, gua rina tie
kaleadi pa kasia popoa, ke arau ba maqu gua tugo.
19 “Tumatumae hola si gamu,” gua si gamu, ba va avosi
na qetuni tu gamu sari na tie duviduvilidi.
20 Ba qetu nia tugo gamu sapu be keke tie si lalae ni gamu,
babe ṉoṉovala gamu, pude vagi pule ni si kaiqa toṉa koa
gamu, na doṉo va gore gamu, na va kurekure gamu, na gua.
21 Pa qua kinurekure si tozi vura nia rau, sapu gua tozia
gamu si hinokara tugo, sapu gami si malohoro hola koari
na tiṉitoṉa gugua arini.
Pa qua dinuviduvili si zama si rau, sapu kekeṉoṉo gua ari
na apositolo kokohadi sapu boka vahesi puleni koari na dia
tinavete, si arau ba boka gua tugo mo arini.
22 Na tie Hiburu si arini, gua si arini, arau ba gua tugo. Na
tie Izireli si arini, si arau ba gua tugo. Na tutina Ebarahami
si arini, gua, arau ba gua tugo.
23 Na nabulu te Karisito si arini, gua si arini; ba arau si
keke nabulu gotogotoqu hola ni si arini! Arau si zama guana
tie pekipekiqu pa ginugua hie. Tavetavete va ṉiṉira hola si
rau. Soku totoso si ta pusi si rau, meke soku hola totoso si
ta komiti, meke hoke tata mate si rau soku totoso.*
24 Ka lima totoso si ta komiti va kaleana si rau koari na
koimata tadi na Ziu, meke hopeke toloṉavulu sia sineke si
vagi rau.*
25 Ka ṉeta totoso si ta seke si rau koari na tie Roma, meke
keke totoso si ta gona patu si rau. Ka ṉeta totoso si hake
nau na vaka si rau, meke keke boṉi, meke keke rane si ale
pa kolo si rau.*
26 Koari soku qua inene si tutuvi rau sari na tinasuna koari
na naqe, meke na tie hikohiko, tinasuna koari na tie Ziu
turaṉaqu, meke koari na Zenitailo. Soku tinasuna si koa
koari na vasileana nomadi, koari na popoa ivuludi, koari
na vaka pa lamana, meke koari na tasida sekesekeidi pa
vinahesi.*
27 Tavetavete sisigiti meke ṉuruṉausu si rau, meke soku
totoso si lopu boka puta. Hoke ovia na memeha si rau. Hoke
loke gequ ginani, na ibu hola au, meke loke qua poko si rau.
28 Lopu arini mo, ba mamata sa buloqu hopeke rane koasa
kinopu mia gamu doduru koari na ekelesia te Tamasa.
29 Pude malohoro pa rinaṉeraṉe, na hoqa pa sinea si keke
tie te Karisito, si talotaṉa nia rau si asa.

---

* **11:23** TTA 16:23 * **11:24** Diut 25:3 * **11:25** TTA 14:19, 16:22 * **11:26** TTA 9:23; TTA 14:5

30 Ososo nau gamu pude vahesi pule nau si rau, ke maqu
tozi sari na tiṉitoṉa pu vata dogoro nia sa qua minalohoro.
31 Sa Tamasa sa Tamana sa Baṉara Zisu, sapu tavahesi
ninae rane ka rane, si gilania Nana sapu lopu kokoha si
rau.
32 Totoso koa si rau pa Damasikasi, si sa Qavuna sapu
nabulu nia e Aretasi sa baṉara vasina, si veko tie kopu koari
na sasada barana sa vasileana nomana sana, pude tuqe vagi
au, gua.*
33 Ba kaiqa qua baere si va isu gore au pa keke huneke
nomana pa keke vuida koasa barana sa vasileana nomana
sana, ke govete taloa si rau koasa Qavuna.

12

Sari Dinogodogorae te Paula meke sa Tinasigiti pa Tinina

1 Lopu leana si hie, ba maqu vahesi pule nau mo.
Kamahire si kote tozi rau sari na dinogodogorae, na tiṉitoṉa
variva magasadi pu va dogoro nau sa Baṉara.
2 Keke tie* te Karisito si gilania rau sapu ka manege made
vuaheni la hire, si ta hena sage pa Maṉauru si asa, meke
la pa kenuna sa Tamasa. Lopu gilania rau sapu be ta hena
sage hinokara sa tiena, babe dogoro dinogodogorae mo si
asa. E Tamasa mo gilania.
3-4 Maqu zama pule nia, gilania rau sapu ta hena sage
sa tie hie pa Paradaisi[d]. Lopu gilania tugo rau sapu be ta
hena sage pa tinina sia, babe dogoro dinogodogorae mo si
asa. E Tamasa mo gilania. Vasina tu si avosi sa sari kaiqa
ginugua saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama, sina lopu
va malumia sa Tamasa si asa pude vivinei ni koari na tie.*
5 Maqu va lavatia sa tie hie, ba lopu hiva vahesi pule nau
telequ, ke maqu vahesi pule nau mo pa qua minalohoro.
6 Be hiva vahesi pulenau si rau, si lopu kaqu na keke tie
duviduviliqu si rau, ura sa hinokara mo si kote tozia rau. Ba
lopu kaqu vahesi pule nau si rau, sina lopu hivani gamu rau
pude va lavatau koari na dinogodogorae hire. Ba mamu va
lavatau koasa padana sapu gua dogoro soti au gamu koari
na qua tinavete, meke koari na qua zinama.
7 Ba ta poni nia rau si keke tinasigiti sapu guana keke
bakobakora huda rakihi pa tiniqu, pude boka ta tuqe pule
si rau, meke lopu vahesi pule nau koari soku tiṉitoṉa variva
magasadi saripu ele va dogoro nau sa Tamasa. Sa tinasigiti
hie si guana nabulu te Setani si asa, sapu komitau pude
maqu lopu vahesi pule nau.

---

* **11:32** TTA 9:23-25 * **12:2** Sa tie sapu gunia Paula hie si asa mo telena.
* **12:3-4** Rev 22:1,2

8 Ka n̲eta totoso si varavara la si rau koa sa Ban̲ara, pude
vagi pania koa rau sa tinasigiti hie.
9 Ba sa Nana inolan̲a koa rau si guahe: “Sa Qua tataru
varitokae si ele pada mo koa goi. Ura sa Qua n̲niran̲ira si
ta dogoro valeana totoso malohoro si goi.” Gua asa, ke qetu
hola mo si rau, pude tozi sari na qua minalohoro, meke
pude vata dogoro nia sapu na n̲niran̲ira te Karisito si toka
nau.
10 Ke qetu ni mo rau pa laena Karisito sari na qua
minalohoro, na zinama n̲on̲ovalaqu, na tinasuna pa tinoa,
na tinasigiti koari na tie, meke sari doduru tinasuna kaleadi.
Ura totoso malohoro si rau, si toka nau sa n̲niran̲ira te
Karisito.

Balabala Sisigiti Paula sari pa Koriniti

11 Ele zama guana tie duviduviliqu si rau kamahire, ba
gamu tu si va guni nau asa. Meke garo tugo mo pude va
lavatau gamu si rau. Lopu arilaedi hola nau ri kasa mia
apositolo pu va arilaedi i gamu sara, be vea hinokara sapu
loke laequ si rau.
12 Sari doduru tinavete variva magasadi, na tinavete pu
vata dogoro nia sa n̲niran̲ira te Tamasa, pu va sosodea sapu
arau si na apositolo hinokara, si ta tavete mo sipu koa va
nabu pa n̲inon̲o pa varikorapa mia gamu si rau.
13 Ele toka valeanani gamu rau, keken̲on̲o gua sapu toka
ni tugo rau sari doduru ekelesia. Ba keketon̲a mo si lopu
tavetia rau koa gamu, lopu va tasuna gamu rau pude toka
nau pa poata. Be asa mo sa qua sinea, si mi taleoso nau.
14 Ele va namanama si rau pude atu hopikini gamu, meke
hie sa totoso vina n̲eta pude atu si rau. Meke lopu kote tepa
gamu rau pude toka nau pa poata. Ba hivani gamu rau pude
tataru nau, lopu sari na mia poata. Doduru totoso si lopu
ari na koburu kote va gavoro poni sari na tiatamadia, ba
sari na tiatamadia tu kote va gavoro poni sari na tudia.
15 Ke qetu nia mo rau si pude vatui koa gamu sari doduru
qua tinago, meke sa qua tinoa soti pude tokani gamu. Ke
vegua, be tataru holani gamu rau, ba vea kote hiteke sa mia
tataru koa rau?
16 Ego, va hinokaria mo gita sapu lopu va tasuna gamu
rau. Ba gina kaiqa gamu si balabala ia sapu na tie sekesekei
si rau, meke kokoha pude vagi poata, gua.
17 Pa siran̲a sa? Sari na tie pu garunu atu ni rau si
tavetavete ni rau pude hiko poata koa gamu?
18 Lokari, tepa ia rau se Taetusi pude atu koa gamu, meke
ele garunu turan̲a nia rau koa sa si keke tasida koe Karisito.
Ba vegua, atu se Taetusi, meke sekesekei ni gamu pa tinepa

poata? Lokari! Kekeṉoṉo puta mo sari na binalabala na hahanana tamigami kara pa tinavete.

19 Gina balabala si gamu sapu lavelave puleni gami mo koa gamu si gami pa leta hie. Lokari! Zama nia mo gami gua sapu hivani gami Karisito pude zama nia pa kenuna sa Tamasa. Kasa tasiqu ta tatarue mia, sari doduru gua pu taveti gami, si ta tavete pude tokani gamu mo si gamu.

20 Ura talotaṉa ni gamu rau sapu pana atu rau koa gamu, si kote dogoria rau sapu sari na mia tinavete si lopu gua sapu hiva ni rau. Meke arau ba kote tavete atu ni koa gamu gua sapu lopu hiva nau gamu. Talotaṉa nia rau sapu kote atu dogoria rau sapu korapa koa sari na vinaritokei, na kinonokono, na bubugoro haru, na pinuhi, na zinama ṉoṉovala na vinari nanaei, na vinahesi pule meke na vinari paqahi.

21 Talotaṉa nia tugo rau si pude pule atu si rau, meke tava kurekure koasa qua Tamasa pa kenumia gamu. Meke kote talotaṉa hola meke kabo ni rau sari sokudi pu ele hoqa pa sinea visoroihe, ba lopu kekere taloa koari na dia hahanana kaleadi na bonidi, na vinari riqihi, na binarabarata, meke na vinari vosa na gua.

13

Vina Balau Vina Betobeto

1 Hie sa totoso vina ṉeta sapu kote atu si rau pude hopiki ni gamu. “Ta hivae pude karua babe ṉeta tie si va sosodea be sea sa tie ta zutuna,” gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope.*

2 Sipu atu dogoro gamu rau pa totoso vina rua si ele va balau gamu rau si gamu pu ele hoqa pa sinea, meke va balau gamu tugo rau kamahire, be lopu kekere si gamu pu ele sea visoroihe, meke gamu pu korapa sea, si kaqu va kilasa beto gamu rau totoso kamo pule atu koa gamu si rau.

3 Kote vagi gamu pa totoso asa sari doduru vina sosode pu hivani gamu, sapu e Karisito si zama koari na qua zinama. Totoso tavetavete si Asa koa gamu, si lopu malohoro si Asa, ba vata dogoro nia Sa sa Nana ṉiniraṉira pa varikorapa mia gamu.

4 Ura hinokara sapu pa minalohoro si tava mate si Asa pa korosi, ba pa ṉiniraṉira te Tamasa si toa pule tugo si Asa. Meke gua tugo asa, sapu pa mami kineke koa Sa, si malohoro tugo si gami. Ba toa tugo si gami pa mami kineke koa Sa pa ṉiniraṉira te Tamasa, meke tavetavete nia gami sa ṉiniraṉira asa pude atu va toṉoto gamu.

---

* **13:1** Diut 17:6, 19:15

5 Mi viliti puleni gamu, meke pitu puleni gamu, mamu
dogoria be koa hinokara si gamu pa rinaṉeraṉe. Hokara
gilana valeania mia mo sapu se Zisu Karisito si koa koa
gamu. Ba be lopu tava sosode sapu Tanisa si gamu, koari
na mia viniliti, si lopu koa koa gamu si Asa.
6 Raṉea rau sapu kote va sosodea, meke gilania mo gamu
sapu na apositolo hinokara te Karisito si gami.
7 Varavara tokani gamu rau koe Tamasa, pude lopu kote
evaṉia gamu si keke sinea. Lopu pude vata dogoro nia
mo sapu na apositolo hinokara si gami, ba pude mi tavetia
gua sapu leana, be vegua lopu doṉodoṉo guana apositolo si
gami.
8 Ura lopu boka hukatia gami sa hinokara, ba kaqu zuka
ia mo gami si asa.
9 Qetu nia mo gami sapu be malohoro si gami, ba ṉiṉira
si gamu koe Karisito. Ke tepa ia tugo gami si pude boka koa
va gotogoto si gamu koe Karisito.
10 Gua asa ke kuberia rau sa leta hie, totoso koa va seu koa
gamu, pude lopu kaqu tavetavete nia rau sa ṉiniraṉira pu
poni nau sa Baṉara, meke va kilasa gamu pana atu kamo
rau. Sa ṉiniraṉira asa si pude tokani gamu, ba lopu pude
va kaleana gamu.
11 Ego, kasa tasiqu, mi koa valeana tu gamu! Mi hata ia
gua sapu gotogoto koe Karisito. Mi va avosi sari na qua
tinepa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, mamu koa
varibulei, meke sa Tamasa pu poni gita sa tataru meke sa
binule, si kote koa koa gamu.
12 Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi
gamu.
13 Sari doduru tie te Tamasa tani si garunu atu nia sa dia
tataru koa gamu.
14 Sa tataru variharupi tanisa Baṉara Zisu Karisito, sa
tataru te Tamasa, meke sa binaere tanisa Maqomaqo Hope,
si madi koa koa gamu doduru.

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA QALESIA

Sa Vinabakala

Totoso podalae ta tarae sa Inavoso Leana koa sa guguana e Zisu Karisito, meke va hinokaria, na va egoa rina tie Zenitailo[d] pa votiki butubutu saripu lopu na tie Ziu, si podalae ta nanasae, na ta balabala sa binalabala sapu guahe: Sari na tie pu lopu na tie Ziu, meke ta evaṉae na tie te Karisito, si kaqu ta magu[d] si arini sina asa sa vina gilagilana sapu na tie te Tamasa si arini, meke kaqu lulia na va tabea tugo rini sa Tinarae te Mosese, pude boka ta evaṉae na tie te Karisito si arini, gua. Zama se Paula sapu lopu ta hivae si gua asa. Ba sa hinokarana si na rinaṉeraṉe mo koe Karisito, asa mo si tava toṉoto nia gita doduru koe Tamasa.

Ba koa dia pa korapadi rina ekelesia pa Qalesia, sapu keke pinaqaha popoa tana qinavuna Roma sapu ta pozae Esia[d] pukerane, si kaiqa tie Ziu pu poza puleni koimata. Mae guadi pa Zerusalema si arini, meke lopu va egoa rini gua sapu va tumatumae nia e Paula. Zama si arini, sapu kaqu lulia tugo rina tie pu hiva koa na tie te Karisito sa Tinarae te Mosese, meke kaqu tiqe garo la koe Tamasa sari na dia tinoa. Meke zutua tugo rini se Paula sapu lopu na apositolo[d] hinokara si asa gua rina apositolo pa Zerusalema, meke lopu tarae nia sa sa hinokara tanisa Inavoso Leana, gua.

Sa leta te Paula hie, sapu kubere lania sa koari na tie te Karisito pa Qalesia, si pude turaṉa va toṉoto pulei pa rinaṉeraṉe hinokara saripu ele ta turaṉa va sea koari na tie va tumatumae seadi arini. Pa podalaena sa nana leta hie, si lavelave hukata nia Paula sa nana tuturuana sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa. Zama va ṉiṉira nia sa sapu sa tiniokona sa pude ta evaṉae na apositolo, si maena koe Tamasa, ba lopu pa ṉiniraṉira tana keke tie pa pepeso. Meke sa nana tinavete ninabulu, si pude la koari na votiki butubutu pu lopu na tie Ziu. Sari doduru butubutu pu lopu na tie Ziu si ta pozae na tie Zenitailo si arini.

Va ṉiṉira ia Paula sa vina tumatumae, sapu sari na tie si pa korapa rinaṉeraṉe mo si kote boka tava toṉoto koe Tamasa. Pa vinabetona sa leta, si tozia Paula sapu sa tinoa linulina e Karisito, si vura toṉoto mae mo pa korapa tataru, sapu na vuana mo sa rinaṉeraṉe koe Karisito.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Leta

Vina bakalana. Hinia 1:1-10

Sa guguana sapu na apositolo hinokara se Paula. Hinia 1:11 kamo hinia 2:21
Sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa. Hinia 3:1 kamo hinia 4:31
Sa tinarupaha meke sa tinavete tadina tie te Karisito. Hinia 5:1 kamo hinia 6:10
Vinabetona sa leta. Hinia 6:11-18

Zinama Tataru Koari na Tie te Karisito

1 Sa leta hie si mae guana koa arau Paula, sa apositolo[d] sapu lopu ta vizata na ta garunuqu pa tie, meke lopu tozi nia Tamasa si keke tie pude mae garunau, ba telena soti e Zisu Karisito, meke sa Tamasa sa Tamana sapu va turu pulea si Asa pa minate si garunau.
2 Sari doduru tasiqu koe Karisito saripu koa hire, si somana va atua tugo sa dia tataru koa gamu na ekelesia pa hopeke vasivasileana pa Qalesia.
3 Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta n̲ana kamona, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Ban̲ara Zisu Karisito.
4 Asa tugo si mate hobei sari nada sinea, pa korapa vina tabena sa hiniva tanisa Tamasa sa Tamada, pude vata rupaha gita koasa n̲niniran̲ira kaleana tanisa kasia popoa pa totoso kamahire.
5 Mani tava lavata sa Tamasa ninae rane ka rane! Emeni.

Kekeke Mo sa Inavoso Leana

6 Magasani gamu qua tu, sapu lopu sana, meke veko pania tu gamu sa Tamasa sapu tioko gamu pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito, meke lulia tu gamu si keke votiki* Inavoso Leana.
7 Ba sa hinokarana si loke votiki Inavoso Leana pule si koa. Kaiqa tie si iliri va sea ia sa Inavoso Leana koasa guguana e Karisito, meke va tasunai rini sari na mia binalabala.
8 Ego, be guana keke koa gami na apositolo, babe keke mateana pa Man̲auru, si atu tarae nia koa gamu si keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele atu tarae nia gami koa gamu, si mani ta levei gana si asa koe Tamasa pude la pa Heli!
9 Maqu zama pule nia tugo sapu gua ele tozia gami: Be keke tie si atu tarae nia koa gamu si keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele va hinokaria gamu, si mani tava kilasa pa Heli si asa!

---

* **1:6** Sa votiki Inavoso Leana hie sapu tozia rina tie si guahe: Pana ta magu tu rini, si kote boka ta evan̲ae na tie te Tamasa si arini, meke lopu pa vina hinokara mo koe Karisito, gua.

10 Vegua? Balabala ia gamu sapu hiva va qetui mo rau
sari na tie pa qua zinama? Lokari, e Tamasa tu si korapa
hiva va qetua rau! Be guana korapa hiva va qetui mo rau
sari na tie, si lopu na nabulu te Karisito si arau.

Gua meke Ta Evaṉae na Apositolo se Paula

11 Maqu tozi va bakalani gamu kasa tasiqu, sapu sa
Inavoso Leana sapu tarae nia rau, si lopu maena pa tie.
12 Lopu vagia rau koa ke tie, meke loke tie va tumatumae
nau si asa, ba e Zisu Karisito telena va vura ia koa rau.
13 Ele avoso nia tu gamu vivineina sa qua tinoa, sipu lulia
rau sa linotu Ziu, meke sapu gua qoraqora gunia rau, meke
lopu hite tataru hokara nia rau sa ekelesia te Karisito, meke
ele podeke sisigitia rau pude huaria si asa.*
14 Sari doduru tie Ziu pa qua sinage, si hola beto ni rau
pa qua linulina sa linotu Ziu, meke sari na hahanana tadi
na tiatamamami pukerane.*
15 Ba pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si ele vizata
veko au tu Sa, sipu lopu ele podo tu rau, meke tiokau Sa
pude nabulu nia.*
16 Meke sipu ele vizatau Sa, pude vata dogoro nia koa rau
sa Tuna, pude la tarae nia rau sa Inavoso Leana koari na
tie Zenitailo[d], gua, si lopu la hata binalabala pule si rau koa
keke tie.
17 Lopu la tugo si rau pa Zerusalema, pude la dogori saripu
ele koa na apositolo kekenudi koa rau. Ba lopu seunae si la
gua tu pa Arebia[d] si rau, meke tiqe pule la pa Damasikasi.
18 Hola tu ka ṉeta vuaheni meke tiqe sage la pa
Zerusalema si rau, pa totoso kekenu pude la dogoria se Pita,
meke koa paki koa sa ka manege lima rane si rau.*
19 Loke apositolo pule si la dogoria rau, ba kekeke e Zemisi
mo, sa tasina sa Baṉara.
20 Gua sapu kuberi rau si hinokara, e Tamasa ba gilania
Nana sapu lopu kokoha si rau.
21 Mumudi tu si tiqe la si rau koari na vasidi pa Siria, meke
pa Silisia.
22 Pa totoso asa, si lopu ele gilana va leana au rina tie
koari na puku tie te Karisito pa Ziudia si rau.
23 Ba sapu gua mo tozia ri kaiqa si avosia rini, sapu guahe:
“Sa tie sapu qoraqora nia sa ekelesia visoroihe, si korapa
tarae nia sa sa vina hinokara sapu ele podekia sa pude
huaria,” gua.

---

* **1:13** TTA 8:3, 22:4-5, 26:9-11 * **1:14** TTA 22:3 * **1:15** TTA 9:3-6, 22:6-10, 26:13-18 * **1:18** TTA 9:26-30

24 Ke vahesia rini sa Tamasa, sina koa gua koa sa ginuaqu rau.

2

Paula meke sari Kaiqa Apositolo

1 Ele hola tu ka manege made vuaheni, meke tiqe sage pule la pa Zerusalema si rau, luli koe Banabasi, meke turaṉia tugo rau se Taetusi.*

2 Sapu la nia rau, si na va dogoro nau sa Tamasa pude la vasina si rau. Pa keke mami vivinei telemami koari na koimata pa ekelesia, si tozi va bakalia rau koa rini guguana sa Inavoso Leana, sapu la tarae nia rau koari na tie Zenitailo, sina hiva va sosodea rau, sapu be toṉoto nana sapu gua ele tavetia rau, meke sapu kote hiva tavetia rau vugo repere si toṉoto, gua, meke lopu ta okipalae hoboro sari qua tinavete.

3 Se Taetusi sapu luli koa rau si na tie Quriki[d], ba lopu ta ososae si asa pude kaqu ta magu[d];

4 Na hiva nia ri kaiqa pude kaqu ta magu si asa, gua. Sari na tie arini si mae sekesekei guana tie piko. Kokoa guguana tie te Karisito si arini, meke nuquru golomo mae pude piko ni gami, pude mae dogoro pohoa sa tina rupaha pu vagia gami koasa mami kineke koe Karisito. Hiva mae va pinausu gami rini koasa Tinarae te Mosese.

5 Ba koromami hokara lulia sa dia hiniva. Turu va nabu si gami, pude boka tuqe hola ia gami sa hinokara tanisa Inavoso Leana, meke vatua koa gamu.

6 Ba sarini pu doṉodoṉo guana koimata, si lopu tozia keke toṉa pule, pude hobe ia sa Inavoso Leana sapu tarae nia rau. Be guana koimata babe lopu na koimata si arini si lopu votikaedi pa dinoṉo taqarau. Ura sa Tamasa si lopu doṉo pa tinoa vurana mo.*

7 Ba doṉo gilania mo rini, sapu sa Tamasa si ele ponia koa rau sa tinavete, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie Zenitailo, kekeṉoṉo gua tugo sapu ponia Sa koe Pita sa tinavete pude tarae nia sa Inavoso leana koari na tie Ziu.

8 Ura pa korapa ṉiniraṉira te Tamasa, si ta evaṉae na apositolo koari na tie Zenitailo si rau; kekeṉoṉo gua tugo sapu e Pita si ta evaṉae na apositolo koari na tie Ziu.

9 Sari ka ṉeta pu poza ni koimata rina tie koa sa ekelesia, sari Zemisi, e Pita, e Zone, si tiqe doṉo gilania sapu ele poni nau Tamasa koa rau sa ṉati tinavete hie. Ke gua asa si qetu nia rini meke variva ego nia pude koa keke si gami koasa

* **2:1** TTA 11:30, 15:2 * **2:6** Diut 10:17

tinavete, pude gami kara Banabasi si kote tavetavete koari
na tie Zenitailo, meke arini si koari na tie Ziu, gua.
10 Keke binalabala mo si tozini gami rini, sapu pude lopu
muliṉi ni sari na habahuala pu koa koari na dia tie pa
Zerusalema, gua. Ba asa hokara mo sapu ele okoro hola
nia rau pude tavetia.

Norea Paula se Pita pa Anitioki

11 Ba totoso mae pa Anitioki se Pita, si norea rau si asa pa
kenudi rina tie, sina bakalana mo sapu sea si asa.
12 Ura sipu lopu ele mae kamo sari kaiqa tie Ziu saripu
garunu mae ni e Zemisi, si henahena turaṉi e Pita sari na
tie Zenitailo, sapu sari na tasida koe Karisito. Ba hopena pa
Tinarae te Mosese pude henahena turaṉi sarini. Ba totoso
mae kamo sari kasa tie Ziu sara, si rizu va ilolae koa rini na
lopu hiva henahena turaṉi tu sa sari kasa tie Zenitailo sara.
Sina matagutu ni sa sarini pu lulia sa vina hinokara, sapu
kaqu ta magu tugo sari na tie Zenitailo pu lulia se Karisito,
gua.
13 Kaiqa ri kasa tie Ziu pu lulia se Karisito, ba ele podalae
matamatagutu gua tugo e Pita. Kamo tu koe Banabasi, ba
ele somana turaṉia Pita, pude rizu va ilolae koari na tie
Zenitailo.
14 Totoso dogoria rau sapu lopu lulia rini sa siraṉa
hinokara tanisa Inavoso Leana, si norea rau se Pita pa
kenudi ri doduru tie. “Agoi na tie Ziu sapu ele koa gua rina
tie Zenitailo, meke lopu koa gua rina tie Ziu! Vegua meke
kote boka zukuru nia goi koari na tie Zenitailo, pude di koa
gua rina tie Ziu si arini?” gunia rau si asa.

Tie Ziu na Zenitailo si Ta Harupu pa Rinaṉeraṉe Mo

15 Gami si na tie pu ta podo pa butubutu Ziu, lopu na tie
Zenitailo saripu hoke ta pozae na tie kaleadi.
16 Ba gilania gami sapu gita na tie si pa korapa rinaṉeraṉe
mo koe Karisito si tava toṉoto si gita; lopu hite pa vina
tabena sa hiniva tanisa Tinarae te Mosese. Ke gami ba va
hinokaria mo se Zisu Karisito, pude ta pozae na tie toṉoto
pa korapa mami rinaṉeraṉe koa Sa. Ura loke tie si boka
tava toṉoto pa vina tabena mo sa Tinarae te Mosese.*
17 Ego, be totoso podekia gami na tie Ziu pude tava toṉoto
koasa mami tinoa keke koe Karisito gua, si kote ta poho mo
sapu na tie kaleamami gugua tugo mo na tie Zenitailo si
gami. Ke pude gua asa si vegua, na kinaleana tu si mae va
vura ia Zisu? Lokari hokara!
18 Ba be podalae lulia rau sa Tinarae sapu ele luaria rau,
si vata dogoro pule nau mo sapu na tie sea si rau.

* **2:16** Sam 143:2; Rom 3:20,22

19 Ura visoroihe totoso hata ia rau sa tinoṉoto pa qua vina
tabena sa Tinarae te Mosese si bakala koa rau sapu guana
tie matequ si rau. Gua ke kamahire si lopu lulia rau sa
Tinarae te Mosese, ba nabulu nia rau sa Tamasa pude toa
koa Sa.
20 Ele tava mate turaṉae koe Zisu pa korosi si rau, pude
lopu toa eke telequ, ba e Karisito tu si toa koa rau. Sa tinoa
sapu toa nia rau hie kamahire, si toa nia rau pa korapa qua
rinaṉeraṉe koasa Tuna Tamasa sapu tataru nau, meke mate
hobe au Sa.
21 Lopu hiva kilu ia rau sa tataru variharupi te Tamasa.
Sina be boka tava toṉoto koasa Tinarae te Mosese si keke
tie, si namu loke laenā mo sa minate te Karisito!

3

Sa Tinarae te Mosese meke na Rinaṉeraṉe

1 Duviduvili si gamu pa Qalesia! Esei va duviduvili gamu
si gamu? Nake ele tava bakala valeana mo koa gamu
guguana sa minate te Zisu pa korosi!
2 Ego, tozi nau si hie! Vea, pa vina tabena sa Tinarae te
Mosese si vagi nia gamu sa Maqomaqo Hope? Babe pa vina
hinokarana sa Inavoso Leana?
3 Na vegua ke duvili tu si gamu? Ele podalae ni tu gamu
sari na mia tinoa koasa Maqomaqona sa Tamasa; ba vea,
kamahire si hiva va hokoti tu gamu sari mia inene pa mia
ṉiniraṉira soti?
4 Ke gua sapu sari doduru tinasuna, saripu ele raza atu
koa gamu koasa linulina sa Inavoso Leana, si loke laedi mo?
Lokari na arilaedi si arini koa gamu!
5 Vegua, pa vina tabena sa Tinarae te Mosese si ponini
gamu Tamasa sa Maqomaqo Hope, meke evaṉi Sa sari na
tinavete variva magasadi koa gamu? Ba pa mia inavosona,
na vina hinokarana mo sa Inavoso leana?
6 Mi balabala ia se Ebarahami, gua sapu tozia sa Kin-
ubekubere Hope: “Raṉea sa sa Tamasa, ke koa gua koasa
nana rinaṉeraṉe, si poza nia tie toṉoto Tamasa si asa.”*
7 Pada gilania mo gamu, sapu sarini pu raṉea sa Tamasa,
si arini sari na tutina hinokara e Ebarahami.*
8 Sa Kinubekubere Hope si ele koroto nia tu sapu kote
va toṉoti Tamasa sari na tie Zenitailo pa korapa dia ri-
naṉeraṉe koa Sa. Ke ele tozi va kenue ia tu sa Kinubekubere
Hope sa Inavoso Leana koe Ebarahami sapu guahe: “Koa
goi si kote tamanae sari doduru butubutu tie pa kasia
popoa,” gua.*

---

* **3:6** Zen 15:6; Rom 4:3 * **3:7** Rom 4:16 * **3:8** Zen 12:3

9 Raṉeraṉe se Ebarahami ke tamanae; ke sari doduru pu raṉea sa Tamasa, si kaqu tamanae.
10 Arini pu kalavarae koasa vinatabena sa Tinarae te Mosese, si koa pa korapa tinalevei. Ura zama sa Kinubekubere Hope: "Asa sapu lopu va tabei doduru totoso sari doduru sapu gua ta kubere koa sa buka Tinarae, si koa pa tinalevei te Tamasa si asa!" gua.*
11 Ego, bakala mo sapu loke tie si tava toṉoto koasa Tinarae te Mosese, sina tie sea beto si gita doduru, ba zama sa Kinubekubere Hope: "Sa tie sapu tava toṉoto koe Tamasa pa rinaṉeraṉe si kaqu toa," gua.*
12 Ba sa Tinarae te Mosese si lopu koa gua koasa rinaṉeraṉe, ba pa tinavete mo. Ura guahe sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope: "Asa sapu taveti sari doduru hiniva tanisa Tinarae si kaqu toa," gua.*
13 E Karisito si ele mae harupu gita koari na tinaleveida koasa Tinarae te Mosese. Ura vagia Sa sa tinalevei sipu mate hobe gita Sa. Ura guahe si ta zamae pa Kinubekubere Hope: "Ta levei tugo koe Tamasa si asa sapu tava sigoto, meke mate koa keke huda," gua.* 14 Evaṉia Karisito si hie, pude gua sapu va tatara nia Tamasa koe Ebarahami, si kaqu ta poni koari na tie Zenitailo pa korapana e Zisu Karisito. Pude pa korapa rinaṉeraṉe si boka vagia gita sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tatara nia sa Tamasa.

Sa Tinarae meke sa Vinatatara

15 Kasa tasiqu, keke ginugua sapu hoke ta evaṉa si va bakalia sapu korapa gunia rau he: Be karua tie si variva ego nia si keke tiṉitoṉa, meke kubere pozadia koasa dia vinariva egoi asa, si loke tie kote boka huaria, babe tomo la ni kaiqa toṉa pule koasa vinariva egoi asa.
16 Ego, ele ponia Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, meke koa sa tutina. Sa Kinubekubere Hope si lopu zama "koari na tutimu" ba "koa sa tutimu" gua mo. Kekeke tie mo si gunia sa, sapu e Karisito mo.*
17 Sapu gunia rau si guahe: Ele tavetia Tamasa sa Nana vinariva egoi koe Ebarahami, meke ele va tatara nia Sa sapu kaqu va gorevura ia Sa sa vinariva egoi asa. Sa Tinarae te Mosese pu poni Tamasa, sapu hola made gogoto toloṉavulu vuaheni pa mudina Ebarahami, si lopu boka huaria sa vina tatara te Tamasa, meke sa vinariva egoi asa.*
18 Ura be sa minana te Tamasa si mae gua koa sa Tinarae te Mosese, si lopu kaqu mae gua koasa vina tatara si asa. Ba

* **3:10** Diut 27:26 * **3:11** Hbk 2:4 * **3:12** Liv 18:5 * **3:13** Diut 21:23 * **3:16** Zen 12:7 * **3:17** Ekd 12:40

sa Nana minana sapu ponia Sa koe Ebarahami, si mae gua
tu koasa Nana vina tatara.*
19 Ke sa n̄ati tinarae tanisa Tinarae te Mosese si hie mo:
Ta poni tomo mae si asa pude vata dogoro vura nia sa
kinaleana, meke tava turu paki mo si asa, osolae mae kamo
sa tutina e Ebarahami, sapu e Karisito, sapu tava tatarana.
Sa Tinarae te Mosese si ta vala koari na mateana, meke ta
poni koe Mosese sa tie varikarovae sapu va kamoa koari na
tie.
20 Ba sa tie varikarovae si lopu ta hivae, be keke mo sa tie
pu tavetia sa vina tatara, sapu e Tamasa mo.

Ta Kopue koasa Tinarae te Mosese Osolae Kamo se Karisito

21 Pude gua asa, si vegua? Sa Tinarae te Mosese si kana
koasa vina tatara? Lokari hokara! Be ele vagia rina tie
si keke tinarae sapu boka poni sa tinoa, si kote boka tava
ton̄oto mo si arini koe Tamasa pa vina tabena mo sa tinarae
asa.
22 Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sari doduru tie pa
kasia popoa si ta pusi mo pa n̄inirana̱ira tanisa sinea, gua asa
ke sa vinariponi sapu tava tatarana pa korapa rinan̄eran̄e
koe Zisu Karisito, si ta poni koarini pu va hinokara.*
23 Ba sipu lopu ele kamo sa totoso tana rinan̄eran̄e koe
Karisito, si ta pusi si gita koasa Tinarae te Mosese, osolae
mae kamo sa totoso tanisa rinan̄eran̄e koe Karisito.
24 Ke gua asa, si ta kopue si gita koa sa Tinarae te Mosese,
osolae mae kamo se Karisito, pude boka tava ton̄oto si gita
koe Tamasa pa korapa rinan̄eran̄e.
25 Ego, kamahire si ele kamo sa totoso tanisa rinan̄eran̄e
koe Karisito, ke lopu ta kopue si gita koa sa Tinarae te
Mosese.
26 Ke pa korapa rinan̄eran̄e mo koe Zisu Karisito, si na
tuna Tamasa si gamu doduru.
27 Ele ta papitaiso si gamu koasa mia kineke koe Karisito,
meke ele vagia tugo gamu sa tinoa soti Tanisa.
28 Ke gua asa, si loke vinotikaena pa varikorapadi rina
tie Ziu, meke na tie Zenitailo; na pinausu ba be lopu na
pinausu, na palabatu meke na barikaleqe; ba keke mo si
gamu doduru koasa mia kineke koe Zisu Karisito.
29 Be na tie te Karisito si gamu, si na tutina e Ebarahami
si gamu, meke kaqu somana tagoa gamu sapu gua ele va
tatara nia sa Tamasa.*

---

* **3:18** Rom 4:14 * **3:22** 3:2,8,9 * **3:29** Rom 4:13

4

1 Sapu gunia rau si guahe: Totoso hitekena sa koburu tavia
sapu kote tagodi sari doduru tinago tanisa tamana, si lopu
votikaena si asa koa sa pinausu, be vea tago guni sa sari
doduru tinago arini.
2 Totoso korapa koburu vaqura si asa, si kaiqa tie tu kopu
nia, na vatanai sari nana tinavete, osolae kamo sa totoso
garona pu vizatia sa tamana.
3 Gita ba kekeṉoṉo gua tugo asa. Visoroihe si guana
koburu si gita, meke ele tava pinausu si gita koari na tinarae
pu totoli ni gita pa doduruna sa kasia popoa.
4 Ba sipu ele kamo sa totoso garona, si garunu mae nia
Tamasa sa Tuna, meke mae podo pa barikaleqe, meke koa
pa vina tabena sa Tinarae te Mosese,
5 pude harupi saripu ta pusi koasa Tinarae sana, pude da
ta pausu, meke pude na koburu soti te Tamasa si gita.*
6 Ura na tuna Tamasa si gita, gua asa ke garunu mae
nia Tamasa pa korapa buloda sa Maqomaqona sa Tuna,
meke va boka gita Sa, pude zama koasa Tamasa: “Tamaqu,
Tamaqu” gua.
7 Gua asa ke lopu na pinausu si goi kamahire, ba na tuna.
Meke sina na tuna Sa si goi, ke kaqu ponigo Tamasa gua
saripu va nama ni Sa koari na tuna.

Balabala Hola i Paula sari na Tie Qalesia

8 Visoroihe si lopu gilania gamu sa Tamasa, ke koa tava
pinausu si gamu koari na maqomaqo kaleadi pu lopu na
Tamasa.
9 Kamahire sapu gilania gamu sa Tamasa, babe maqu
zama guahe, ta gilana koe Tamasa si gamu; si na vegua ke
hiva kekere pule la si gamu koari na tinarae koadi saripu
malohoro meke loke laedi? Na vegua ke hiva koa tava
pinausu pule tu koa rini si gamu?
10 Ke hoke kopuni gamu sari kaiqa rane, na sidara, meke
sari na totoso inevaṉa, na vuaheni pa Tinarae tadi na tie
Ziu.
11 Talotaṉani gamu rau si gamu! Guana kote ta oki palae
hoboro mo sari na qua tinavete koa sa tinupiti mia gamu.
12 Kasa tasiqu, tepa zoṉazoṉa gamu rau, pude mi keha
luli au pa kinopuna sa Tinarae te Mosese, sapu gua ele keha
luli gamu rau si gamu na tie Zenitailo. Loke kinaleana si ele
tavete mae nia gamu koa rau.
13 Gilania mia gamu sapu gua meke boka atu tarae nia
rau sa Inavoso Leana pa qua totoso kekenu koa gamu. Na
koa gua sapu mohoqu si rau.

---

* **4:5** Rom 8:15-17

14 Be vea ta podeke gua si gamu koasa minoho pa tiniqu,
ba lopu hite etulau na kilu pani au gamu si rau. Guana vina
kamona keke mateana, ba be e Zisu Karisito si tavete guni
nau gamu.
15 Noma hola sa mia qinetuqetu pa totoso asa, ba vegua
kamahire? Ura guahe si boka va sosodea rau koa gamu:
Sapu be guana hoke boka gugua, si be ele lobiti poni nau
mo gamu sari na matamia.
16 Vegua, sina tozini gamu rau sa hinokara, ke ta evaṉae
na mia kana si arau kamahire?
17 Sari na tie pu paleke va sea ia sa Inavoso Leana, si
okoro holani gamu rini, ba sa dia hiniva si seana. Ura sapu
gua hiva nia rini si pude vagi va ilolo gamu koa rau, meke
pude sa mia inokoro si kaqu soto koa rini, gua sapu soto koa
gamu sa dia inokoro.
18 Ego, leana hola si pude tagoa sa inokoro nabuna gua
asa, be leana sa ṉatina sa inokoro asa. Hinokara si hie
doduru totoso, meke lopu tale totoso koa somana mo koa
gamu si rau.
19 Kasa tuqu, gua tugo sa barikaleqe pu koa ta sigiti pa
totoso vagi koburu sa, si gua tugo sapu pa totoso vina rua
hie, si koa ta sigitini gamu rau si gamu, osolae kaqu koa koa
gamu sa tinoa te Karisito.
20 Oqu hiva koa somana hola koa gamu si rau, pude maqu
gilania gua sapu kote zama nia rau koa gamu. Ba kamahire
si nunala ni gamu rau si gamu kasa sara.

Sa Vina Padapadaedi ri Hega e Sera

21 Ego, maqu nanasa paki gamu si gamu, sapu korapa hiva
pude ta turaṉa koasa Tinarae te Mosese; vegua, lopu avosia
tu gamu sapu gua zama nia sa Tinarae?
22 Ta kubere sapu karua sari na koburu te Ebarahami,
keke si na tuna sa barikaleqe pinausu, meke keke pule si na
tuna sa barikaleqe sapu lopu na pinausu.*
23 Sa tuna koreo sapu ta podona koasa barikaleqe pinausu,
si ta podo pa siraṉa kekeṉoṉo gua mo ari doduru tie. Ba sa
tuna koreo sapu ta podona koasa barikaleqe sapu lopu na
pinausu, si ta podo pa vina tatara te Tamasa.
24 Ego, sari karua barikaleqe hire meke sari tudia, si na
vina padapadae koari karua vinariva egoi: E Hega si pa
kalina tanisa vinariva egoi te Mosese sapu ta tavete pa
toqere Saenai. Na pinausu si asa, ke sari koburu podoi sa si
na pinausu tugo.
25 E Hega si na vina gilagilana sa toqere Saenai pa Arebia,
meke na vina padapadaena sa popoa Zerusalema sapu sari

* **4:22** Zen 16:15, 21:2

na tiena sa si koa tava pinausu, meke ta turaṉa koasa Tinarae te Mosese.
26 Sa popoa Zerusalema panaulu pa Maṉauru, si guana tinada si asa, sapu e Sera pu lopu na pinausu.
27 Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope koasa guguana sa popoa Zerusalema:
“Agoi, na barikaleqe tigemu;
mu kukili pa qinetuqetu!
Agoi pu lopu hite ta sigiti pa pinodopodo.
Ura kaqu soku sari koburu tanisa barikaleqe sapu ta luarana
hola nia sa barikaleqe pu koa turaṉa loana,” gua.*
28 Ego, kasa tasiqu, gamu si na tuna Tamasa saripu ta podomia pa vina tatara, kekeṉoṉo gua tugo e Aisake sapu ta podona pa vina tatara.
29 Pa totoso pukerane, si asa sapu ta podona pa hiniva tana tie, si ṉoṉovalia si asa sapu ta podona pa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqona Tamasa; meke gua puta tugo asa si korapa ta evaṉa kamahire.*
30 Meke hie mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Mu hitu pania sa barikaleqe pinausu, meke sa tuna koreo. Ura sa koburu tanisa barikaleqe pinausu, si lopu kaqu somana vagia si keketoṉa koasa tamana, ba sa tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu, si kaqu vagi betoi sari doduru tinago tanisa tamana.”*
31 Ke gua asa, kasa tasiqu, gita si lopu na tuna sa barikaleqe pinausu, ba na tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu.

5

Kopu nia sa Mia Tinarupaha

1 Ele rupaha gita Karisito si gita, ke mi turu va nabu pa tinarupaha; mi lopu koa ta pusi pule pa tinoa pinausu koa sa tinarae koana.
2 Mi avoso mae; arau Paula si zama atu koa gamu hie. Be va malumu puleni gamu pude ta magu si gamu pa vina tabena sa Tinarae te Mosese, si namu loke guguana hokara se Karisito koa gamu.
3 Maqu tozi puleni gamu sa qua vina balau, sapu be keke tie si va malumu pule nia pude ta magu, si kaqu ta soqo nia sa pude kopu nia sa doduruna sa Tinarae te Mosese.
4 Gamu sapu korapa podekia pude tava toṉoto pa vinatabena sa Tinarae te Mosese, si paqaha puleni gamu

* **4:27** Ais 54:1 * **4:29** Zen 21:9 * **4:30** Zen 21:10

koe Karisito. Ke koa si gamu pa sadana sa tataru variharupi te Tamasa.

5 Ba gami si raṉe qetuqetu nia sapu sa Tamasa si kote poni gami sa tinoṉoto, ke asa si korapa aqa nia gami koa sa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqona Sa, sapu tavetavete pa korapa mami rinaṉeraṉe.

6 Ura gilania gami pu koa keke koe Karisito, sapu loke vinotikaena si koa koari pu ta magudi, meke koari pu lopu ta magudi. Ba sa ṉatina si hie mo: raṉea gita se Karisito, meke sa rinaṉeraṉe asa si ta dogoro koasa nada tataru koari na tie.

7 Visoroihe sipu lopu ele mae koa gamu sari na tie sekesekei, si luli valeania gamu sa Inavoso Leana. Esei si hukata gamu kamahire, ke lopu lulia gamu sa hinokara?

8 Sa Tamasa sapu tioko gamu, si lopu boka hukata gamu pa linulina sa hinokara.

9 Guahe si keke vina balau, “Keke vina tumatumae sea, si guana visavisa isiti sapu boka va sagea si keke doduru siniovo palava,” gua.*

10 Ba raṉe valeania rau sa Baṉara sapu lopu kaqu vagia gamu si keke votiki binalabala. Sa tie sapu va voriraqo gamu, si kote tava kilasa koe Tamasa, be esei si asa.

11 Ba kasa tasiqu, be korapa tarae nia rau sapu ta hivae tugo sa minagu, gua; si vegua ke korapa qoraqora nau tu rina tie Ziu si rau? Be gua asa, si kote lopu kilua rini sa tinaraena sa minate te Karisito pa korosi.

12 Sapu sarini pu korapa va voriraqo gamu sara, si pude madi va hola la ia tu sapu gua hiva nia rini, madi puzala* puleni, pude bakala sapu lopu na tie te Tamasa si arini.

13 Ba sapu gamu kasa na tasiqu, si ele ta tioko pude mi ta rupaha koasa Tinarae te Mosese. Ba mi lopu va malumia sa mia tinarupaha pude lulia sa hiniva kaleana tana tinimia; ba pa korapa tataru si mi koa varitokae.

14 Ura sa doduruna sa Tinarae te Mosese si ta varigarae mo koa ke tinarae sapu guahe: “Mu tataru nia sa turaṉamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua.*

15 Ba be tavetavete guana hahanana tana kurukuru si gamu, sapu variva ta sigiti pa vinarikanai, si kopu nia pude mi lopu varihuari telemia.

Sa Maqomaqo meke sa Hiniva Tanisa Kinaleana

---

* **5:9** 1 Kor 5:6 * **5:12** Pa tinarae tadi na Ziu, sa tie ta puzalana si lopu kaqu somanae koari na tie te Tamasa. Mu tiroa Diut 23:1: * **5:14** Liv 19:18

16 Ba maqu tozini gamu si hie: mi ta turaṉa koasa
Maqomaqona sa Tamasa, meke lopu kote lulia gamu sa
hiniva kaleana tana tini.
17 Ura gua sapu okoro nia sa kinaleana pa tinida, si kana
koasa inokoro tanisa Maqomaqona sa Tamasa; meke gua
sapu okoro nia sa Maqomaqona sa Tamasa, si kana koasa
hiniva kaleana tana sinea pa tinida. Vari kanai sari karua
hire; ke gua asa si lopu boka tavetia gamu gua sapu hiva
nia gamu.*
18 Be ta turaṉa koasa Maqomaqona sa Tamasa si gamu, si
lopu koa kaurae koasa ṉiniraṉira tanisa Tinarae.
19 Sari na tinavete tana hiniva kaleana tanisa sinea pa
tini si bakala mo. Ta dogoro mo si arini pa vinari riqihi, na
binoni, na hahanana kaleadi;
20 pa vinahesi beku, na vinakuvakutae, na kinukiti, na
vinaritokei, na kinonokono, na tinaṉaziri, na pinuhi, na
vinarikanai, na vinaripaqahi;
21 meke na inoko'okoro, na ninaponapo, meke na ni-
naponapo sapu somania na vinarivosa, na gua. Gua sapu
va balauni gamu rau visoroihe, si va balau puleni gamu rau
kamahire; sapu arini pu evaṉi saripu gua hire, si lopu kaqu
somana nia sa butubutu baṉara te Tamasa.
22 Ba sa vuana sa Maqomaqo Hope pa tinoa tie si na
tataru, na qinetuqetu, na binule, na ṉinoṉo, na tataru
vatukana, na lineana, na tinaronue,
23 na vinapepekae, meke na tinuqe pule. Sari na tiṉitoṉa
gua hire si loke tinarae hukati.
24 Meke sarini pu koa koe Zisu Karisito, si ele va mate
pania rini sa hiniva kaleana tana sinea pa tinidia, meke sari
doduru inoko'okoro seadi.
25 Sa Maqomaqona sa Tamasa si poni ni gita sa tinoa, ke
mani totoli ni tugo Sa sari na nada tinoa.
26 Mada lopu vahesi puleni gita, na vari bugori, na vari
konokonoi.

6

Mi Varitokae ni sari na Mia Tinasuna

1 Kasa tasiqu koe Karisito; be keke tie koa gamu si tavete
va sea; ego, gamu pu ta turaṉa koasa Maqomaqona sa
Tamasa si mi va toṉotia si asa; ba mi tavetia si hie pa
vina pepekae. Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu hoqa
pa tinoketoke gua tugo asa si gamu.
2 Mi varitokae ni sari na mia tinasuna, pude gua asa si
kaqu tiqe va tabea gamu sa tinarae te Karisito.

---

* **5:17** Rom 7:15-23

3 Be keke tie si balabala pule nia sapu asa si keke tie
arilaena, gua; si sekesekei pule nia, meke loke laena si asa.
4 Hopeke tie si mani pitu pule nia pa nana tinavete soti
telena; meke be leana sa, si mani qetu nia gua sapu evaṉia
sa; ba mani lopu va padapadae pule nia telena koasa keke
votiki tie.
5 Ura hopeke gita na tie si mani tupiti nia sa nana tinavete
ninabulu soti telena.
6 Asa sapu tava tumatumae si mani toka nia na ponia sa
nana titisa koari doduru tiṉitoṉa leadi.
7 Mi lopu balabala sea; lopu boka ta sekesekei sa Tamasa.
Gua sapu letea sa tie, si kaqu paketia tugo sa.
8 Asa sapu lelete koasa hiniva kaleana tana sinea pa tini,
si kaqu paketia tugo sa sa tinahuara koasa tini; ba asa sapu
lelete koasa Maqomaqo Hope, si kaqu vagia tugo sa sa tinoa
hola koasa Maqomaqo Hope.
9 Ke mada lopu mabo nia sa tinavete leana; ura be lopu
malohoro si gita, si kaqu paketia tugo gita sa vuana pa totoso
garona vugo repere.
10 Gua asa, ke doduru totoso pana boka gita, si mada
tavete valeana la koari doduru tie; sapu nomana hola si
koa rini pu somana koasa nada tatamana te Karisito.

Vina Balau Vina Betobeto meke na Zinama Tataru

11 Mi dogori kamahire sari na kinubekubere nomadi pu
kuberi rau pa limaqu soti.
12 Sarini pu hiva ososoni gamu pude ta magu[d], si na tie
va titiedi pa tinoa vurana. Tavetia rini sapu gua asa, pude
lopu ta ṉoṉovala si arini pa ginuguana sa korosi te Karisito,
gua.
13 Ba arini pu ta magudi sara si lopu lulia rini doduruna
sa Tinarae te Mosese. Hivani gamu rini pude ta magu si
gamu, pude vahesi puleni pa dia zinama koari na tie, sapu
lulia gamu sa tinavete minagu tana tini, gua.
14 Ba sapu arau si pa korosi mo tanisa Baṉara Zisu Karisito
si boka vahesi pule nau. Ura pa ginuguana mo sa korosi
tanisa si lopu va arilaedi i rau sari na ginugua tanisa kasia
popoa, meke arau ba loke laequ tugo koasa kasia popoa.
15 Loke vinotikaena si pude ta magu, ba be lopu ta magu
si keke tie. Sapu arilaena si pude ta evaṉae na tie sapu toa
nia sa tinoa vaqura.
16 Ke koa rini pu lulia sa tinarae toṉoto hie pa dia tinoa,
si mani koa koa rini meke koari doduru tie te Tamasa sa
binule, na tataru variva taleosae.
17 Ego, mani lopu ṉoṉovala pule au keke tie. Ura paleki
rau pa tiniqu sari na kirana e Zisu pu vata dogoro nia sapu
arau si na Nana nabulu.

18 Mani koa koa gamu doduru tasiqu sa tataru variharupi
tanisa Baṉara Zisu Karisito. Emeni.

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA EPISASI
Sa Vinabakala

Sa leta te Paula hie si ta garunu la koari na tie pa Episasi. Sa n̲ati guguana sa leta hie si pude tozia sa hiniva te Tamasa pa korapa Zisu Karisito, pude ta hena varigarae sari doduru kinurikuri pa Man̲auru meke pa pepeso, koe Zisu Karisito sa batuna (1:10). Meke koari na tinaraena sa leta hie si tepa sisigiti Paula sari na tie te Tamasa, pude koa soto koasa hiniva te Tamasa koe Karisito. Hiva ni Tamasa sari doduru tie; sari na tie Ziu[d], meke sari na tie Zenitailo[d] pude koa keke koe Karisito.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia sa sa guguana sa tinoa keke. Tozia sa sa siran̲a gua meke vizati Tamasa sari Nana tie, meke sa dia tinaleosae, na tinarupaha koari na dia sinea koe Zisu Karisito sa Tuna. Tozia tugo sa sapu sa tinagona sa Maqomaqo Hope sina vina sosodena sapu kaqu vagia gita sa vina tatara lavata te Tamasa. Pa kukuruna vina rua koasa leta, si sovuti sa sari na tie, pude toa pa siran̲a na hahanana sapu boka vata dogoro nia, sapu koa keke koe Karisito si arini.

Koari kaiqa vina padapadae si va bakalia Paula sa kinoa keke tadina tie te Tamasa koe Karisito. Tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke tini meke Karisito si na batuna, meke gua tugo sapu sa ekelesia si guana keke vetu, meke Zisu si na sinokiraena. Meke tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke barikaleqe, meke sa palabatuna si e Karisito. Vivinei nia tugo sa sa tataru variharupi te Tamasa koa gita pa korapana e Zisu Karisito. Doduru ginuguadi ri nada tinoa koe Karisito si ta dogoro pa korapana sa Nana tataru, na minate pa korosi, na tinaleosaeda, na tataru variharupi, meke na tinon̲oto.

Sari na N̲ati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-2
Karisito meke sa ekelesia. Hinia 1:3 kamo hinia 3:21
Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 4:1 kamo hinia 6:20
Sari na zinama tataru vina betobeto. Hinia 6:21-24

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa. Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa pa Episasi, gamu pu ta ronu mia pa mia rinan̲eran̲e koe Zisu Karisito.*

---

* **1:1** TTA 18:19-21, 19:1

2 Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta ṉana kamona,
meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Baṉara Zisu
Karisito.

Sa Tinamanae Maqomaqo koe Karisito

3 Mani tavahesi sa Tamasa, sa Tamana sa nada Baṉara
e Zisu Karisito! Ura koasa nada tinoa keke koe Karisito,
si ponini gita Tamasa sari doduru Nana tinamanae maqo-
maqo koasa tinoa Maṉauru.
4 Ura ele vizata gita tu Tamasa, sipu lopu ele ta kuri tu sa
kasia popoa, pude tanisa si gita pa korapa nada tinoa keke
koe Karisito, meke pude da koa madi na loke tinazutuda pa
kenuna Sa si gita.
Ura koasa Nana tataru,
5 si ele vizatia tu Tamasa sapu pa korapana e Zisu Karisito
si kaqu ta evaṉae na tuna Tamasa si gita, asa sa Nana hiniva
sapu qetu nia Sa.
6 Mada vahesia sa Tamasa koa gua koasa tataru vari-
harupi marilaena pu poni mokani gita Sa koasa Tuna ta
tataruena.
7 Koe Zisu, meke koasa eharana Sa pa Nana minate, si
vagia gita sa tinarupaha, sapu sa tinaleosaedi ri nada sinea.
Ke lopu boka ta ṉana kamo sa Nana tataru variharupi sa
Tamasa,*
8 sapu poni moka va sokuni gita Sa!
9-10 Sa hiniva golomona te Tamasa, si kaqu va gorevura
ia Sa pa totoso garona, pude ta varigarae sari doduru
vina podaka pa maṉauru meke pa pepeso, somanae koe
Karisito, sa Batuna. Ele vata dogoro nia Tamasa sa Nana
hiniva golomona hie koari doduru Nana tinumatumae na
ginilagilana lohina, meke vata gilana nia Sa koa gita, sapu
ele ta hivaena koa Sa, meke ta evaṉa vura koe Karisito.
11 Doduru gua pu hiva nia sa Tamasa, si taveti Sa pa Nana
hiniva na vinizata. Meke ele vizata gita Tamasa si gita pude
Nana tie soti pa kineke koe Karisito, sina koa gua koasa
Nana hiniva soti, sapu vizata vekoa Sa pa pinodalaena.
12 Gua asa, ke gami pu ele raṉe kekenua se Karisito si
mami vahesia sa Nana linavata.
13 Meke gamu tugo si ta evaṉae na Nana tie soti pa
inavosona sa tinarae hinokara, sapu sa Inavoso Leana sapu
ta harupu nia gamu. Totoso va hinokaria gamu se Karisito,
si bakala sapu ele tanisa Tamasa tugo si gamu, pa tinagona
sa Maqomaqo Hope sapu ele va tatara nia Sa.
14 Koasa tinagona sa Maqomaqo Hope si boka gilana
valeania gita sapu kote vagia gita gua sapu ele va tatara
nia Tamasa koari Nana tie, meke sa Maqomaqo Hope tugo

* **1:7** Kol 1:14

si va sosodea koa gita sapu kote ponia Tamasa sa Nana tinarupaha koarini pu tanisa. Mani tavahesi sa Nana linavata!

Sa Vinaravara te Paula

15 Koa gua koasa tinavete te Tamasa pa mia tinoa, meke sa mia rinaṉeraṉe koe Zisu sa Baṉara sapu avoso nia rau, meke sa mia tataru koari doduru tie te Tamasa,
16 si lopu hite makudo zama leana ni gamu rau koe Tamasa. Meke hoke varavara ni gamu rau,
17 meke hoke tepa ia rau sa Tamasa tanisa nada Baṉara Zisu Karisito, sa Tamada lavata, pude tokani gamu koasa Maqomaqo Hope, pude va gilae gamu meke va dogoroni gamu sa guguana sa Tamasa hinokara, pude mi gilana valeania si Asa.
18 Tepa ia tugo rau pude tava bakala pa bulomia, pude gilana valeania gamu sa doduruna gua sapu kaqu vagia gamu koasa mia sinomana koe Karisito. Asa tugo si tioko ni gamu sa Tamasa, pude mi vagi sari na tinagotago marilaedi na tinamanae tava tataradi koari na tie pu va hinokara.
19 Meke pude mi gilania tugo sapu ṉiṉira hola sa Nana ṉiniraṉira pude tokani gita si gita pu va hinokara. Sa ṉiniraṉira hie sapu tavetavete nia Sa pa korapada gita, si kekeṉoṉo puta gua tugo sa ṉiniraṉira lavata Tanisa,
20 sapu tavetavete nia Tamasa pude va toa pulea se Karisito pa minate, meke va habotia Sa pa kali mataona sa Nana habohabotuana Baṉara pa Maṉauru.*
21 Ponia ṉiniraṉira Tamasa se Karisito pude baṉara ni sari doduru tie na maqomaqo pu tago ṉiniraṉira leadi na kaleadi pa maṉauru meke pepeso. Sa pozapoza sapu tagoa Sa si noma hola ni sari doduru pozapoza, koasa kasia popoa kamahire, meke gua tugo ninae rane.
22 Ponia ṉiniraṉira Tamasa se Karisito, pude Baṉara ni sari doduru tiṉitoṉa pu vekoi Sa pa kauru nenena Karisito, meke vata evaṉae nia ṉati Baṉara Sa si Asa sapu sa Batuna sa ekelesia.**
23 Sa ekelesia sina tinina e Karisito, meke Asa telena si va garogaroa si asa, meke sari doduru vina podaka pa maṉauru meke pa pepeso gua sapu goto pa hiniva te Tamasa.

2

Pa Minate meke Kamoa pa Tinoa

1 Visoroi hire si mate sari maqomaqo mia, sina lopu va tabea gamu sa Tamasa, meke koa pa sinea si gamu.*

* **1:20** Sam 110:1 * **1:22** Sam 8:6 * **1:22** Kol 1:18 * **2:1** Kol 2:13

2 Pa totoso sana si luli gamu sari na hahanana kaleadi
tana kasia popoa, meke va tabea gamu sa baṉaradi*
rina ṉiniraṉira maqomaqo kaleadi pa galegalearane. Sa
maqomaqo kaleana hie si korapa lalae ni sa sari na tie pu
lopu va tabea sa Tamasa.
3 Hinokara sapu gita doduru visoroihe si kekeṉoṉo gua
tugo arini pu luli sari na hiniva kaleadi tana sinea pa tini.
Taveti mo gita gua sapu goto, meke sapu hiva ni rina tinida
na nada binalabala soti. Koari na nada hahanana gua hire,
si lopu votikaeda koari doduru tie pule si gita, ke bakala
valeana sapu kaqu tava kilasa si gita koasa binugoro te
Tamasa.
4 Ba sa Nana tataru lavata, meke sa Nana tataru variva
taleosae koa gita si marilaena hola.
5 Ke sipu mate tu sari na maqomaqoda totoso lopu va
tabea gita sa Tamasa, si va toa gita Sa koe Karisito. Ke pa
tataru variharupi mo te Tamasa si ta harupu si gita.
6 Koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito, si va toa
turaṉaeni gita Tamasa koe Zisu si gita, meke ele va habotu
turaṉaeni gita Sa koe Karisito pa Maṉauru.
7 Tavetia Sa si guahe, pude ni vata gilana nia vugo repere
koari doduru sinage sa Nana tataru variharupi sapu lopu ta
ṉana kamona; asa sa tataru sapu va dogoroni gita Sa koe
Zisu Karisito.
8 Ura koasa tataru variharupi mo te Tamasa, si ta harupu
si gamu pa korapa rinaṉeraṉe, meke sa tinaharupu si lopu
mia tinavete telemia, ba na vinariponi mo te Tamasa.
9 Ke loke tie si boka vahesi pule nia, sina lopu mae gua pa
mia tinavete soti si asa.
10 Ele harupu gita Tamasa si gita, pude pa nada tinoa
keke koe Zisu Karisito si mada koa varitokae, koari doduru
tinavete leadi pu ele va nama veko ponini gita Sa.

Kinoa Keke Koe Karisito

11 Gamu na tie Zenitailo[d], sapu ta pozae "Na tie lopu ta
magu mia[d]" koari na tie Ziu[d], pu poza puleni na tie ta
magudi[d] sapu gua ta tavete pa tinidia; mamu balabala pulea
gua sapu ta evaṉa koa gamu pukerane.
12 Pa totoso sana si lopu hite gilania gamu sapu esei se
Karisito. Ura lopu na tie ta vizata mia koe Tamasa si gamu,
ba na votiki tie tu si gamu. Lopu somana nia gamu sa
vinariva egoi sapu ṉatina mae gua koasa vina tatara te
Tamasa koari Nana tie. Meke pa mia kinokoa si lopu hite
rovea gamu sapu kote vagia gamu si keketoṉa leana, sapu

* **2:2** Sa baṉara hie si e Setani. Mi doṉo la pa Mk 3:22 meke Zn 12:31.

kote ta evaṉa koa gamu, sina lopu gilania gamu sa Tamasa hinokara.
13 Ba koasa mia tinoa keke koe Zisu Karisito kamahire,
si ele tava tata mae koe Tamasa si gamu, koasa eharana
Karisito.
14 Ura e Karisito mo sa nada binule, sapu vata evaṉae ni
keke tieda mo si gita, sapu gami na tie Ziu meke gamu na
tie Zenitailo. Huaria Sa pa tinina soti sa goba tanisa vinari
kanai sapu vari paqahani gita.
15 Meke pa Nana minate si va betoa Sa sa Tinarae te
Mosese, meke sari na tinarae sapu gua kaqu taveti, babe
lopu taveti. Tavetia Sa sapu guahe, pude va keke i sari karua
puku tie koa Sa, pude koa bule.*
16 Koasa minate mo te Karisito pa korosi, si tava beto sa
vinari kanai pa vari korapada gita, gami na tie Ziu, meke
gamu na tie Zenitailo. Ke koasa Nana minate si va keke gita
Sa pa nada rinaṉeraṉe koa Sa, pude koa keke tinida mo,
meke turaṉa pule maeni gita koe Tamasa.*
17 Ke mae tarae nia Karisito sa inavosona sa binule koari
doduru tie, koa gamu na tie Zenitailo, pu lopu tata koe
Tamasa, meke koa gami na tie Ziu, pu tata koa Sa.*
18 Meke pa korapana mo e Karisito, si vahesia gita sa
Tamasa sa Tamada pa keke Maqomaqo.
19 Ke gua asa, si lopu na tie karovo mia babe votikaemia si
gamu na tie Zenitailo kamahire; ba gamu meke gami na tie
te Tamasa si keke butubutu mo, meke koa pa Nana tatamana
raṉeraṉe si gita.
20 Meke kekeṉoṉo na vetu sapu kuria sa Tamasa si
gita. Karisito si guana patu arilaena hola sapu veko kenua
Tamasa. Sari na apositolo na poropita si kekeṉoṉo gua rina
patu pu tava hake la, meke gamu si gua tugo rina patu pu
ta vari hakei tomo la.
21 Karisito si vari sotoni gamu na varigarani gamu koasa
ekelesia, kekeṉoṉo gua rina patu pu ta vari hakei meke
tava hokoto sa vetu pude ta evaṉae guana Zelepade hopena
tanisa Baṉara.
22 Gua asa, ke koe Karisito si ta varigarae la si gamu koari
na tie Ziu, pude na vasina pu koa sa Maqomaqona Tamasa.

3

Sa Tinavete te Paula Koari na Tie Zenitailo

1 Sina koa gua koasa tinavete asa, sapu va keke i Tamasa
sari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la si arau,
Paula, koe Tamasa. Arau si na tie ta pusiqu te Zisu Karisito,

* **2:15** Kol 2:14 * **2:16** Kol 1:20 * **2:17** Ais 57:19

sina nabulu nia rau si Asa pa vinaleana mia gamu na tie
Zenitailo.
2 Hinokara sapu ele avoso nia gamu, sapu pa Nana tataru
variharupi sa Tamasa, si poni nau Sa sa tinavete hie, pude
tokani gamu.
3 Ele va gilana nia Tamasa koa rau sa Nana hiniva tomena,
sapu gua ele kubere atu nia rau koa gamu.
4 Meke be tiroa gamu sapu gua ele kubere atu nia rau,
si kote boka va nonoga ia mo gamu sapu gua gilania rau,
koasa hiniva tomena te Tamasa pu va vura ia e Karisito.*
5 Koari na sinage pukerane si lopu ta tozi nia rina tie sa
hiniva tomena hie, ba kamahire si va vura ia Tamasa koasa
Maqomaqo Hope, koari Nana apositolo[d] meke na poropita[d]
madidi.
6 Gua sapu ta tomena visoroihe si gua mo he: Koasa vina
hinokarana sa Inavoso Leana, si gamu na tie Zenitailo, si
somana tagoi sari na minana te Tamasa koa gami na tie
Ziu. Koa varigara tugo si gamu koa gami na tie Ziu pa keke
tini, meke somana tagoa gamu sa vina tatara sapu tavetia
Tamasa pa korapana Zisu Karisito.
7 Koasa Nana tataru variharupi pa korapa Nana
n̲iniran̲ira pa qua tinoa, si poni nau Tamasa sa tinavete hie,
pude tozi vura nia sa Inavoso Leana.
8 Na tie mumudi hokara si rau koari na tie te Tamasa; ba
pa Nana tataru si poni nau Tamasa sa tinavete hie, pude
tozia koari na tie Zenitailo sa inavoso marilaena hola koasa
guguana e Karisito, sapu lopu boka ta n̲ana kamo,
9 meke pude va gilana nia koari doduru tie gua pude tava
vura sa hiniva tomena te Tamasa. Asa tugo sa Tamasa sapu
tavetedi sari doduru likakalae, sapu lopu vata gilana nia sa
Nana hiniva tomena koari na totoso pu ele hola.
10 Ba sa Nana hiniva kamahire pa korapana sa tinoa tanisa
ekelesia, si pude vata gilana nia sa Nana ginilagilana lavata,
na lohina, koari na maqomaqo, na n̲ati hiniva pu tago
n̲iniran̲ira pa galegalearane meke pa man̲auru.
11 Evan̲ia Tamasa sa kinoa keke koari na tie Ziu meke
na tie Zenitailo, gua sapu goto koasa Nana hiniva pa
pinodalaena, meke va gorevura ia Sa koe Zisu Karisito sa
nada Ban̲ara.
12 Meke pa nada kinoa keke koa Sa, pa korapa nada
rinan̲eran̲e, si koa varane meke lopu matagutu si gita pa
nada vinaravara, pude la pa kenuna sa Tamasa.
13 Ke tepa gamu rau, pude mi lopu malohoro pa mia
rinan̲eran̲e, sipu avoso ni gamu sari na qua tinasuna pa

* **3:4** Kol 1:26-27

vetu varipusi. Sari na qua tinasuna, si pude na tinokae na vina lavata mia gamu.

Sa Tataru te Karisito

14 Sina koa gua koasa tinavete, sapu va kekei Tamasa sari
na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la koe Tamasa
si rau.
15 Koa Sa si vagia ri doduru tatamana raṉeraṉe, pa
Maṉauru meke pa pepeso sa pozadia hinokara sapu na "Tie
te Karisito" si arini.
16 Tepa ia rau sa Tamasa, pude va ṉiṉira gamu koa sa
ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope pa korapa mia tinoa
maqomaqo, meke sa ṉiniraṉira asa si mae guana koasa
Naṉa minana marilaena hola.
17 Ke koa gua koa sa mia rinaṉeraṉe, si mi gilania sapu
se Karisito si koa pa korapa bulomia, meke tepa ia rau sa
Tamasa pude sa tataru si na ṉatidi ri doduru mia tinavete,
18 pude boka gilana valeania gamu meke sari doduru tie
te Tamasa sa labena, na gelena, na ululuna, meke sa lohina
gua sa tataru te Karisito.
19 Uve, mi gilania gamu sa Nana tataru sapu holani
doduru ginilagilana; meke pa ginilagilanana sa Nana tataru
si kote boka keha luli valeania gamu sa tinoa soti te Tamasa.
20 Ego, mani tavahesi sa Tamasa, koa gua koasa Nana
ṉiniraṉira sapu tavetavete pa korapada gita, meke boka
taveti Sa sapu soku hola ni sari doduru gua pu tepa i na
balabala i gita.
21 Mani tavahesi sa Tamasa koa gita pa korapana sa
ekelesia pa nada kinoa keke koe Zisu Karisito, koari doduru
sinage, ninae rane ka rane, Emeni.

4

Sa Kinoa Keke Koe Karisito

1 Arau si na tie ta pusiqu, sina nabulu nia rau sa Baṉara.
Ke tepa sisigiti gamu rau si gamu pu ta tioko koe Tamasa,
pude mi enea sa siraṉa sapu qetu nia Sa, koasa padana sa
Naṉa hiniva.
2 Mi koa va pepekae, ṉoṉo, mamu variva taleosae pa
tataru. Mi vata dogoro nia sa mia tataru koari hopehopeke
tie.*
3 Sa Maqomaqona Tamasa si ponini gamu sa binule sapu
pusi varigarani gamu, ke mi podeke sisigitia pude kopu nia
sa tinoa keke hie.
4 Keke mo sa tini, meke keke mo sa Maqomaqo Hope,
meke keke mo sapu raṉea gamu pude vagia totoso ta tioko
si gamu pa mia kinoa koe Karisito.

* **4:2** Kol 3:12-13

5 Keke mo sa Baṉara sapu e Zisu Karisito, keke mo sa
rinaṉeraṉe, meke keke mo sa pinapitaiso,
6 keke mo sa Tamasa sa Tamada gita doduru; Asa sapu
baṉara ni sari doduru, meke tavetavete ni sari doduru,
meke koa somanae koari doduru.
7 Koasa Nana tataru variharupi e Karisito koa gita, si
hopeke ta poni vinariponi si gita.
8 Gua asa ke zama sa Kinubekubere Hope:
"Totoso sage la pa vasina ululuna hola si Asa,
si turaṉi Sa sari kobi tie ta raovodi[d],
meke poni vinariponi Sa sari na tie," gua.*
9 Ego, na sa sapu "sage la" gunia sa? Sapu gunia sa si guahe,
kekenu si gore la pa popoa pepeso.
10 Ke Asa sapu gore mae, si Asa tugo sapu sage la panaulu
pa Maṉauru, pude koa pa doduru vasina si Asa.
11 Meke Asa tugo poni vinariponi sari na tie, pude kaiqa
sina apositolo, kaiqa na poropita, kaiqa na tie tarae nia sa
Inavoso Leana koari na tie pu lopu ele va hinokara, kaiqa
na minisita, meke kaiqa pule si na titisa.
12 Pude va ṉiṉirai sari na tie te Tamasa, pude va namanama
meke tavetia sa tinavete tana ekelesia, pude nabulu ni sari
na tie pa tinina e Karisito,
13 osolae koa pa keke rinaṉeraṉe mo si gita doduru, meke
pa nada ginilagilanana sa Tuna Tamasa, si kote na tie
komihada valeana si gita, kamoa sa padana sa tinoa te
Karisito.
14 Meke lopu kote koa hola guana koburu si gita, sapu
ta turaṉa koari na vina tumatumae tadi na tie kokohadi,
pu hoke turaṉa va sea i sari sokudi, koari na dia tinavete
sekesekei pu va podoi mo rini, sapu guana vaka hite pu ta
hena limilamae koari na ololobagea, babe paleke lamae nia
na givusu.
15 Ba mada tozi vura nia gita sa hinokara pa korapa
maqomaqo tataru, meke koari doduru hahanana leadi si
mada toa sage si gita koe Karisito, sapu sa Batuna sa
ekelesia.
16 Koa Sa si ta varihodae valeana, na soto va nabu sari
doduru votivotiki kukukuru tini, meke tavetavete varigara
valeana sari doduru. Kekeṉoṉo gua tugo sari na tie pu koa
keke koe Karisito si kote boka tava ṉiṉira pule, meke noma
sage si arini pa tataru.*

Sa Tinoa Vaqura Koe Karisito

17 Pa korapa ṉiniraṉira tanisa Baṉara, si va balau gamu
rau; pude mi lopu koa hola gua rina tie huporo pu lopu

* **4:8** Sam 68:18 * **4:16** Kol 2:19

lulia sapu gua hiva nia sa Tamasa, meke loke laedi sari na
dia binalabala.
18 Sari na dia ginilagilana si koa seu koe Tamasa pa
hinuporo, meke lopu hiva nia rini sa tinoa vaqura sapu poni
nia Tamasa koari na tie, sina pupuhu hola meke korodia
pude va avoso si arini.
19 Loke hite vasi dia kinurekure hokara, ba vala puleni si
arini koari na hahanana kaleadi, meke doduru sapu boni,
si ehaka sisigiti ni rini.
20 Ba lopu gua tu asa si tava tumatumae nia gamu koasa
guguana e Karisito!
21 Ele avoso nia mia tu gamu sa guguana e Zisu Karisito,
meke koasa mia linulina Sa, si ele tava tumatumae nia tu
gamu sa hinokara.
22 Ele tava tumatumae nia tu gamu si pude mi luara pania
sa mia tinoa koana. Sa tinoa sapu turaṉa va sea gamu pa
kinaleana koari na inoko'okoro seadi.*
23 Madi tava vaqura zoṉazoṉa sari bulomia meke sari na
mia binalabala.
24 Mi tagoa sa tinoa vaqurana, sapu sa kinehana soti
sa Tamasa, mi vata dogoro nia sa tinoa hinokara, sapu
toṉotona meke madina.*
25 Mi lopu kokoha! Hopeke tie si mani zama pa hinokara
koasa turaṉana, sina na kukuruna mo sa tinina Karisito si
gita doduru.*
26 Be bugoro si goi, si mu lopu hoqa pa sinea, mamu lopu
va kamo nia lodu rimata sa mua binugoro.*
27 Mu lopu va malumu hokaria se Setani, sapu ta pozae
sa Devolo, pude va hoqa igo.
28 Sa tie pu hoke hikohiko si mani beto hiko, ba mani
tavetavete valeana pude boka ari nana, meke toka ni saripu
loke gedi.
29 Mi lopu zama ni sari na zinama pu hoke boka va kaleani
sari na tie, ba mi tale zama ni sari na zinama pu boka toka
ni si arini. Sari na zinama pu garo pude boka va ṉiṉirai,
meke toka ni sarini pu avosigo.
30 Mi lopu va talotaṉia sa Maqomaqo Hope te Tamasa. Ura
sa Maqomaqo asa sapu pa korapa mia si na tinokoro veko
sapu tanisa Tamasa tugo si gamu, meke Asa si va sosodea
koa gamu sapu te Tamasa si gamu osolae kamoa sa ranena
sa mia tinarupaha.
31 Ke mi luara pani sari na mia kinonokono, na tinaṉaziri,
na binugoro, meke sari doduru binalabala ṉoṉovala, mi

* **4:22** Kol 3:9 * **4:24** Kol 3:10; Zen 1:26 * **4:25** Zak 8:16 * **4:26** Sam 4:4

lopu vari velavela i pa vinaripera, meke lopu vari zama va kaleani.
32 Ba doduru totoso si mi koa vari tatarue, na variva tukana, meke variva taleosae, gua tugo sapu taleosoni gamu Tamasa pa korapana Karisito.*

5

Toa pa Korapana sa Kalalasa

1 Na koburu ta tatarue mia hola koe Tamasa si gamu, ke mi podekia lulia sa kinehana Sa.
2 Mi koa vari tatarue pa mia tinoa, gua sapu tataruni gita Karisito, meke mate paeni gita Sa, guana vinariponi na vinukivukihi humaṉa lea, sapu qetu nia Tamasa.*
3 Ke loke mia vasi inokoro sea, lopu na vinari riqihi, na hahanana boni, na pinuhi, na gua, sina na tie madi mia te Tamasa si gamu.
4 Meke lopu garo tugo koa gamu sari na zinama rarate, na zinama pekipekidi, na vina sisire kaleadi; ba mi zama leana koe Tamasa koari Nana tinavete leadi koa gamu.
5 Mi gilana valeania sapu sa tie pu hoke tavetavete va sea lamo pa vinari riqihi, na binoni, meke inoko'okoro sea sapu kekeṉoṉo guana vinahesi beku, si lopu kote vagia sa nana hinia pa Butubutu Binaṉara te Karisito meke te Tamasa.
6 Mi kopu nia pude loke tie sekesekeini gamu koari na zinama kokohadi, sina koa gua mo koari na sinea gua hire, si kote va raza mae ia Tamasa sa Nana tinaṉaziri koa rini pu lopu va tabea si Asa.
7 Ke mi lopu galagala hokara ni sari na tie gugua arini.
8 Visoroihe si na tie huporo tugo si gamu, ba kamahire si na tie te Tamasa pu koa pa kalalasa, ke mi koa gua rina koburu tanisa kalalasa.
9 Sina sari doduru hahanana leadi, na toṉotodi, na hinokaradi, si na vuana sa kalalasa pa tinoa tie.
10 Mi podekia pude tumae nia gua sapu variva qetu koasa Baṉara.
11 Mi lopu somana taveti sari na tinavete huporodi meke loke laedi, ba mi tozi vura lani tu sapu sea si arini.
12 Ura variva kurekure hola, pude vivinei ni sari na hahanana pu tavete tomei rina tie.
13 Meke pana ta dogoro pa kalalasa sari doduru tinavete, si kote ta gilana sari na guguadi hinokara.
14 Na kalalasa mo si boka va bakala valeani sari doduru tiṉitoṉa. Gua asa ke ta zamae si guahe:
“Mu vaṉunu, agoi pu korapa puta,

---

* **4:32** Kol 3:13 * **5:2** Ekd 29:18; Sam 40:6

mamu turu pule pa minate,
meke kaqu kalalasa atu igo e Karisito,” gua.
15 Ke mi kopu totoko ni sari na mia tinoa, gua rina tie
gilaedi lopu gugua ari tie duduvilidi.
16 Mi haloi sari na totoso pu boka vagi gamu pude tozia
sa Inavoso Leana, sina kaleadi sari na rane hire.*
17 Mi lopu va duviduvilae, ba mi podekia pude gilania
sapu gua hivani gamu sa Baṉara pude tavetia.
18 Mi lopu napo sisigiti vaeni sapu kote va kaleana gamu,
ba mi ta siṉie nia sa Maqomaqo Hope.
19 Mi vari vivinei ni sari na Sam, na kinera vinahesi, meke
na kinera hopedi. Mi kera vahesia sa Baṉara pa korapa
bulomia.*
20 Koari doduru totoso si mi zama leana lani koe Tamasa
sa Tamada, pa korapa pozana sa nada Baṉara e Zisu
Karisito, sari doduru gua pu ta evaṉa.

Sari Barikaleqe meke Palabatu

21 Mi koa variva tabei si gamu doduru, sina pamaṉa nia
gamu se Karisito.
22 Ego, gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia
palabatu, gua sapu va tabea gamu sa Baṉara.*
23 Ura sa palabatu si na batuna sa nana barikaleqe,
kekeṉoṉo gua sapu Karisito si na Batuna sa ekelesia. Asa
tugo sa Hinarupu tanisa ekelesia sapu sa tinina.
24 Gua asa, ke mi koa va tabei gamu na barikaleqe sari na
loamia pa doduru tiṉitoṉa, kekeṉoṉo gua puta tugo sapu
va tabea sa ekelesia se Karisito.
25 Gamu na palabatu, si mi tataru ni sari na mia
barikaleqe, gua sapu tataru nia Karisito sa ekelesia, meke
mate paenia Sa si asa.*
26 Kekeṉoṉo gua sapu tava via si gita pa kolo, si gua tugo
sapu va via ia Tamasa sa ekelesia koari Nana zinama.
27 Mate si Asa pude vagi pule nia sa ekelesia, guana Nana
barikaleqe tolavaena hola; viana, toṉotona, loke bonina,
loke vizirina, meke loke sineana.
28 Mani tataru nia sa palabatu sa nana barikaleqe,
kekeṉoṉo puta gua sapu tataru gunia sa sa tinina soti. Asa
sapu tataru nia sa nana barikaleqe, si tataru pule nia tugo
telena.
29 Ura loke tie si kukiti nia sa tinina soti, ba hoke ponia
na kopu nia sa si asa; kekeṉoṉo puta sapu kopu gunia Zisu
sa ekelesia,
30 sina gita mo sari kukuru Tinina Sa.

---

* **5:16** Kol 4:5 * **5:19** Kol 3:16-17 * **5:22** Kol 3:18; 1 Pit 3:1 * **5:25** Kol 3:19; 1 Pit 3:7

31 Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe:
“Koasa ginugua asa si kote luaria sa koreo sa tamana meke
sa tinana, meke koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa
keke tinidia sari karua,” gua.*
32 Koa nana sa ginugua hinokara meke lohina sapu gunia
sa Kinubekubere Hope asa, meke gilania rau sapu e Karisito
meke sa ekelesia si gunia sa.
33 Ba soto atu gua tugo koa gamu si asa, sapu hopeke
palabatu si mani tataru nia sa nana barikaleqe, gua sapu
tataru pule nia telena si asa; meke hopeke barikaleqe si
mani pamaṉa nia sa nana palabatu.

6

Sari na Koburu meke Tiatamadia

1 Gamu na koburu, si mi va tabei sari na tiatamamia,
koasa mia linulina sa Baṉara, sina asa tugo si toṉoto pude
tavetia gamu.*
2 “Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu,” asa tugo sa
tinarae kekenu sapu koa ia na vina tatara sapu guahe:*
3 “Pude leana sa mua kinokoa, meke kote toa va gelenae
pa popoa pepeso si goi,” gua.
4 Gamu na tiatamadia rina koburu, mi lopu va bubugori
sari mia koburu, ba mi turaṉa sage ni meke va toṉoti si
arini pa korapa vina tumatumae tanisa Baṉara.*

Sari na Pinausu meke sari Dia Palabatu

5 Gamu na pinausu*, mi va tabei sari na mia palabatu
pa korapa mia pinamaṉa na minatagutu. Mi tavete va
hinokaria si hie pa korapa bulomia, kekeṉoṉo guana tavete
la nia gamu si asa koe Karisito.*
6 Lopu tale pa totoso kopu totokoni gamu mo arini, pude
va qetui mo si arini, gua. Ba sina koa guana pinausu te
Karisito si gamu, ke mi tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa,
pa doduru bulomia.
7 Mi tavetavete qetuqetu guana sapu nabulu nia gamu se
Zisu sa Baṉara, meke lopu tale koari na mia palabatu mo.
8 Sina gilania mia sapu kote hopeke pia gamu sa Baṉara si
gamu koari na tinavete leadi pu taveti gamu, be na pinausu,
babe lopu na pinausu si gamu.
9 Gamu na palabatu si mi vata dogoro nia tugo sa
hahanana leana koari na mia pinausu, meke lopu va
mataguti. Mamu gilania sapu agoi, meke sari na mua

---

* **5:31** Zen 2:24 * **6:1** Kol 3:20 * **6:2** Ekd 20:12; Diut 5:16 * **6:4** Kol 3:21
* **6:5** Sari na pinausu pukerane tadi na tie si ta holudi pude na tinagotago tanisa tie pu holuna. * **6:5** Kol 3:22-25

pinausu si tanisa Baṉara mo pa Maṉauru, sapu lopu hoke toka kale nia si keke tie pa vinaripitui.*

Sari Doduru Poko Varipera te Tamasa

10 Ego, vina betobeto si mi koa va ṉiṉira koasa mia sinoto koasa Baṉara, meke koa sa Nana ṉiniraṉira lavata.
11 Mi va sagei sari doduru poko varipera saripu ponini gamu sa Tamasa, pude mi turu va ṉiṉira meke varipera koari na tinoketoke sekesekeidi tanisa Devolo sapu se Setani.
12 Sina lopu varipera la pa tie si gita, ba koari soku tomate kaleadi na ṉiṉiradi pa galegalearane meke pa maṉauru, sari na binalabala huporodi, meke sari na ṉiniraṉira kaleadi, meke sari na tomate kaleadi pu vahesi rina tie koari na rane kaleadi hire.
13 Ke mi va sage betoi sari na poko varipera te Tamasa, meke be pana raza mae sa kinaleana, si lopu kaqu boka va rizu gamu sa kana si gamu; meke sipu ele tavete betoi gamu sari doduru gua pu bokai gamu, si kaqu turu hola pa minataqara si gamu.
14 Ke sipu ele va sage betoi gamu sari na poko varipera, si mi turu va nabu. Mi dokoho nia sa hinokara, mi va sagea sa poko raqaraqa tana tinoṉoto.*
15 Mi va namanama pude tozia sa Inavoso Leana tanisa binule, kekeṉoṉo guana va sagei sari na mia sadolo.*
16 Pa doduru totoso si mi paleki sari na mia lave rinaṉeraṉe, pude boka kasi pani gamu sari na tupi huruṉudi pu gona ni e Setani, sapu sa ṉatina sa kinaleana.
17 Mi va hakea sa toropae varipera tanisa tinaharupu, mamu vagia sa magu varipera tanisa Maqomaqo Hope, sapu sa zinama te Tamasa.*
18 Mi varavara doduru totoso pa tinuraṉa tanisa Maqomaqo Hope, meke pa doduru mia vinaravara, si mi tepa sa tinokae te Tamasa. Pa ginugua asa, si mi koa va namanama, mamu lopu makudo varavara toka ni sari doduru tie te Tamasa.
19 Mi varavara toka nau tugo, pude boka poni nau Tamasa gua sapu kaqu zama nia rau, meke pana zama rau, si boka tozi va mataqara nia rau sa Inavoso Leana sapu lopu ta gilana koari na rane la hiroi.
20 Ta garunu si rau koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso, meke kamahire si koa pa vetu varipusi. Ke mi tepa ia sa Tamasa, pude toka nau, pude maqu zama va

* **6:9** Diut 10:17; Kol 3:25, 4:1 * **6:14** Ais 11:5, 59:17 * **6:15** Ais 52:7 * **6:17** Ais 59:17

mataqara nia rau sa Inavoso Leana, gua sapu garoqu tugo pude tavetia.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

21 E Tikikasi, sa tasida ta tataruena, meke na nabulu ta ronuena pa tinavete tanisa Baṉara, asa kote vivineini gamu sari doduru inavosoqu rau, pude boka gilani gamu gua sapu korapa evaṉi rau.**

22 Gua asa ke garunu atu nia rau koa gamu si asa, pude vivinei ni koa gamu sari doduru inavoso mami gami, meke pude va ṉiṉirai sari bulomia.

23 Sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṉara Zisu Karisito, si mani vatua koa gamu doduru tamatasi koe Karisito sa binule, sa tataru, meke sa rinaṉeraṉe.

24 Mani koa koa gamu doduru sa tataru variharupi te Tamasa, koa gamu pu tataru nia sa nada Baṉara Zisu Karisito koasa tataru toa holana.

---

* **6:21** TTA 20:4; 2 Tim 4:12 * **6:21** Kol 4:7-8

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA PILIPAE
Sa Vinabakala

Sa leta te Paula koari na tie pa vasileana Pilipae, si ta kubere la koasa ekelesia kekenu sapu kuria e Paula, koasa pinaqaha popoa Masedonia pa popoa Iuropu. Sa qinavuna Roma si kopu nia sa popoa asa. Ta kubere sa leta hie totoso koa se Paula pa vetu varipusi, meke pa totoso pu koa ta toke si asa koari kaiqa tie tavetavete te Karisito, meke guana koa talotaṉa si asa koari na dia vina tumatumae seadi koasa ekelesia pa Pilipae. Ba koa sa leta hie si va vura ia Paula sa nana qinetuqetu meke raṉe va nabua sa sa Tamasa, pa korapa nana rinaṉeraṉe lohina koe Zisu Karisito.

Sa ṉati ginugua meke ta kubere sa leta hie, si pude zama leana la koari na tie te Karisito pa Pilipae, koasa dia vinariponi sapu garunu lania rini koa sa pa totoso pu koa tasuna si asa. Ba vagia sa sa totoso leana hie pude vata gilana valeana nia koa rini, pude madi koa ṉiṉira si arini, be vea koa pa tinasuna si asa meke sari na tie te Karisito pa Pilipae. Tepa sisigiti sa si arini pude madi koa va pepekae gua e Zisu, ba lopu pude va lavata puleni, pude lopu va malumia rini sa dia hiniva soti pude totoli ni sari na dia tinoa.

Va balabala pule ni sa si arini, sapu sa dia tinoa keke koe Karisito, si na vinari ponina sa tataru variharupi te Tamasa sapu vagia rini pa korapa rinaṉeraṉe, lopu pa vina tabedi rina Tinarae te Mosese.

Kuberia sa sa guguana sa qinetuqetu na binule, sapu poni Tamasa koarini pu koa keke koe Karisito. Zama nia sa leta hie sa qinetuqetu, kineke, rinaṉeraṉe nabuna pa tinoa tadi na tie te Karisito. Tava bakala tugo koasa leta hie sa tataru lohina, sapu evaṉia Paula koasa ekelesia pa Pilipae.

Sari na Ṉati Pinaqahana sa Leta

Vina bakalana sa leta. Hinia 1:1-11
Gua sapu ta evaṉa koe Paula. Hinia 1:12-26
Sa tinoa keke koe Karisito. Hinia 1:27 kamo hinia 2:18
Sa minizi veko tadi Timote e Epaporodaitasi. Hinia 2:19-30
Vinabalau koari na kana meke na tinasuna. Hinia 3:1 kamo hinia 4:9
Paula si zama leana koari na tie te Karisito pa Pilipae. Hinia 4:10-20
Tinukuna sa leta. Hinia 4:21-23

Zinama Tuketukele

1 Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, meke Timote
pu koa turaṉau; gami kara si na nabulu te Zisu Karisito.
Kubere atu nia rau si asa koari doduru tie te Tamasa pa
Pilipae, sapu koa keke koe Zisu Karisito, meke gua tugo koari
kasa koimata, na tie varitokae pa ekelesia.*
2 Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṉara
Zisu Karisito, sa tataru lopu ta ṉana kamona, meke sa
binule.

Vinaravara te Paula Pude Toka ni sarini pa Pilipae

3 Hoke zama leanani gamu rau koe Tamasa doduru totoso,
pana balabala gamu rau si gamu.
4 Doduru totoso pana varavara tokani gamu rau, si
varavara si rau pa qinetuqetu,
5 koa gua koasa siraṉa gua pu toka nau gamu, koasa
tinavete tanisa Inavoso Leana, podalae gua totoso va
hinokara si gamu, meke kamoa kamahire.
6 Meke raṉe valeania rau, sapu sa Tamasa sapu podalae
nia sa tinoa vaqura hie pa korapa mia gamu, si kaqu hodaia
si Asa, osolae va hokotia Sa, kamoa koasa rane pu kaqu pule
mae ia Zisu Karisito.
7 Na toṉoto mo pude balabala gua asa si arau pa gugua
mia gamu sina tataru ni gamu rau pa korapa buloqu; ura be
ta pusi seni si rau, babe toketoke nia meke va turu va ṉiṉira
ia rau sa Inavoso Leana, ba ele somana nia gamu koa rau
koasa tinavete arilaena te Tamasa hie.
8 Tamasa sina qua tie va sosode, sapu sa hinokara si tozia
rau, sapu sa qua tataru lohina koa gamu si gua puta tugo sa
tataru te Zisu Karisito koa gamu.
9 Varavara nia rau si pude toqolo lala nana sa mia tataru,
koasa mia tinumatumae hinokara, meke koasa vinizavizata
gotogotona,
10 pude boka vizatia gamu sapu leana hola. Meke kote
tiqe loke boni mia na tinazutu mia koasa rane pu kote pule
mae ia Karisito.
11 Meke madi ta siṉie lineana sari mia tinoa, sapu e Zisu
Karisito mo telena boka vata evaṉa vura ia, pude na vina
lavatana meke na vinahesina sa Tamasa.

Toa Koe Karisito

12 Hiva va gilanani gamu rau kasa tasiqu, sapu sa
tinapusiqu rau pa vetu varipusi, si toka sisigiti nia sa vina
enena sa Inavoso Leana.
13 Gua asa ke sari doduru tie varipera pa vetu baṉara,
meke sari doduru tie pule tani, si gilania sapu ta pusi si rau,
sina nabulu nia rau se Karisito.*

---

* **1:1** TTA 16:12 * **1:13** TTA 28:30

14 Meke soku hola rina tasiqu, sapu sari na tie tanisa Baṉara, si ṉiṉira lala dia tu si arini pa dia rinaṉeraṉe sipu ta pusi si rau, meke lopu hite matagutu pude tozi vura nia rini sa Inavoso Leana.

15 Hinokara, kaiqa arini si tozi vura nia se Karisito pa kinonokono, meke pa vinaritokei, ba kaiqa arini si pa dia hiniva hinokarana.
16 Sarini hire si tavetia si asa pa dia tataru, sina gilania rini sapu ele veko mae nia Tamasa koa rau sa tinavete, pude lavelave hukata nia sa Inavoso Leana.
17 Ba kaiqa si lopu tozi vura nia se Karisito pa hiniva hinokarana, ba pude va arilaena puleni teledia hola nau si rau. Balabala ia rini si pude va talotaṉa hola au mo si arau pa vetu varipusi, gua.
18 Ba loke tinasuna! Qetu nia mo rau si gua asa. Sapu arilaena si pude ta tarae vura mo se Karisito pa doduru totoso. Be pa hiniva leana sia, ba be lokari, ba qetu nia mo rau.

Uve, meke lopu kaqu makudo qetu si rau,

19 sina gilania rau sapu koari na mia vinaravara, meke pa tinokae tanisa Maqomaqona e Zisu Karisito, si kote ta rupaha si rau.
20 Sa qua ṉati inokoro sapu raṉe valeania rau, si pude lopu kaqu malohoro si rau koa sa qua tinavete, ba pude doduru totoso, meke pa totoso tugo hie, si maqu zama va mataqara, meke lopu kurekure; pude boka tava lavata se Karisito pa doduruna sa qua tinoa, be toa babe mate si rau.
21 Sa ṉatina sa qua tinoa si pude toa keke koe Karisito. Ba be mate si rau, sa qua minate si na vinagi tugo taqarau.
22 Ba be toa si rau, si arilaena pude boka taveti pule si kaiqa tinavete leadi, ba lopu gilania rau, na sa si leana hola.
23 Leadi beto koa rau sari karua hiniva. Hiva luaria rau sa tinoa hie, pude la koa somanae koe Karisito; asa si arileana hola.
24 Ba pa ginua mia gamu, si ta hivae hola pude toa tugo si rau.
25 Va hinokaria rau si hie, meke gilania rau sapu kaqu toa si rau, kaqu koa somana koa gamu si rau, pude kaqu toqolo si gamu pa korapa mia qinetuqetuna sa rinaṉeraṉe.
26 Meke pana pule mae koa gamu si rau, si kote noma lalanana sa mia qinetuqetuqu rau, pa mia vinahesi koe Karisito.
27 Ego, sa tiṉitoṉa arilaena hola, si pude sari na mia tinoa si pude toa nia gua sapu hiva nia sa Inavoso Leana te Karisito. Ke be atu dogoro gamu rau ba be lokari, ba kote boka avosoni gamu mo rau, sapu turu va nabu si gamu pa

keke n̲ati binalabala meke keke hiniva, pude varipera nia sa rinan̲eran̲e tanisa Inavoso Leana.
28 Mi lopu matagutu ni sari na mia kana, mi koa va n̲in̲ira doduru totoso, meke kaqu vata gilana nia koarini sa dia tinahuara, meke sapu kaqu ta harupu si gamu koe Tamasa.
29 Sina ele ta vatu koa gamu sa vina malumu, pude va lavatia se Karisito pa mia tinoa, lopu pa vina hinokarana mo Sa, ba pude koa ta sigiti nia tugo si Asa.
30 Ura korapa somana si gamu koa rau pa vinaripera, pude tozi vura nia sa Inavoso Leana. Asa tugo sa vinaripera sapu ele dogorau gamu raza ia rau, meke avosia gamu kamahire, sapu asa tugo si korapa raza ia rau.*

2

Sa Vina Pepekae meke sa Linavata te Karisito

1 Sa mia tinoa keke koe Karisito si va n̲in̲ira gamu, meke sa Nana tataru si va manoto gamu. Koa vari baeri si gamu sina koa koa gamu sa Maqomaqo Hope, meke koa variva tukana na vari n̲on̲oi si gamu pa tataru.
2 Ke mi koa keke pa binalabala, pa tataru, meke pa hiniva, pude gua asa si kote va qetu hinokarau gamu.
3 Mi lopu tavetia si keketon̲a pa pinuhi meke pa vinahesi pule, ba mi koa va pepekae pa vari korapa mia. Doduru totoso si mi balabala ia sa lineana tana votiki tie, hola nia sa mia lineana telemia.
4 Mi lopu tale don̲o puleni gamu mo, pa mia vinaleana telemia, ba mi don̲o la ia tugo sa vinaleana tana votiki tie.
5 Ke mi keha lulia sa hahanana va pepekae te Zisu Karisito sapu guahe:
6 Tagoa Sa sa tinoa Tinamasa doduru totoso,
ba lopu balabala ia Sa pude tuqe va nabua sa vina keken̲on̲o pule nia koe Tamasa.
7 Ba luara pania Sa sa Nana vasina ululuna,
meke vagia Sa sa ginugua tana nabulu, meke ta evan̲ae na tie si Asa.
8 Meke ta dogoro guana tie hokara si Asa,
va pepekae pule nia, meke enea Sa sa siran̲ana sa vina tabe,
osolae kamo koasa minate, sapu sa Nana minate pa korosi.
9 Gua asa, ke va lavatia meke ovulu sage nia Tamasa si Asa, pude kamoa sa vasina ululuna hola pa Man̲auru,
meke ponia Sa sa pozapoza sapu nomana lavata, sapu ululu hola ni sari doduru pozapoza pule.

---

* **1:30** TTA 16:19-40

10 Meke pude koasa pozana e Zisu, sari doduru tinoni pa Maṉauru, pa pepeso,
meke pa kauruna* sa pepeso si kaqu kokotuṉu meke va lavatia si Asa.*
11 Meke kaqu tozi helahelae nia ri doduru sapu e Zisu Karisito si na Baṉara, pa vinahesina sa Tamasa sa Tamada.

Kalalasa Gua rina Pinopino

12 Kasa qua baere ta tatarue mia, gua sapu hoke va tabe au gamu sipu koa koa gamu si rau, si arilaena hola pude va tabe au tugo gamu totoso lopu koa koa gamu si rau. Mi tavetavete zoṉazoṉa pude kopu nia sa mia vinagina sa tinaharupu, mi pamaṉa sisigiti nia sa Tamasa, osolae vagi va hokotia gamu gua sapu va nama vekoa Sa pude tamugamu.
13 Sina Tamasa telena si tavetavete pa korapa mia gamu, pude boka hiva nia meke lulia gamu sa Nana hiniva.
14 Pa doduru mia tinavete si mi lopu qumiqumi na varitokei.
15 Gua, pude loke tinazutu mia, meke via pa bulomia; na tuna Tamasa si gamu sapu loke kisakisa mia, pa korapana sa sinage koqina meke va karikarina. Vasina kaqu koa na tie leamia pa vari korapadi rina tie, guana kalalasadi rina pinopino pana boṉi pa maṉauru,*
16 totoso tozi vura nia gamu koa rini sa inavosona sa tinoa hola. Be gua asa si gamu, si kote ari qua ginugua si rau pude qetuni gamu koasa rane pinule mae tanisa Baṉara, sina kote ta dogoro vura vasina sapu lopu oki palae hoboro sari doduru qua tinavete ṉiṉira.
17 Koasa mia rinaṉeraṉe si vala ni gamu sari na mia tinoa koe Tamasa pa ninabuluna Sa. Meke be guana tava mate si rau pa vina tabena Sa, meke tava zoloro sa eharaqu, ba kote qetu si rau.
18 Ke mi somana qetuqetu turaṉau.

Timote meke Epaporodaitasi

19 Raṉea rau se Zisu sa Baṉara, sapu pa hiniva Tanisa, si lopu sana kote garunu atu nia rau se Timote koa gamu, pude boka tava ṉiṉira si rau pa inavoso mia gamu.
20 Ura loke tie pule si gugua asa, sapu galagala sisigitini gamu.
21 Sari doduru tie pule si va boka pule ni mo dia tinoa soti, ba lopu kopu nia rini sa tinavete te Karisito.

---

* **2:10** Kauruna sa pepeso si na vasina tadi pu matedi sapu ta pozae Hedisi.
* **2:10** Ais 45:23 * **2:15** Diut 32:5

22 Ba gilana valeania gamu sapu se Timote si na tie
arilaena hola. Tavetavete varigara guana karu tatamana
si gami kara pa tinavete tanisa Inavoso Leana.
23 Rovea rau sapu lopu sana kote boka va atua rau si asa,
pana gilana pakia rau gua sapu kote ta evaṉa koa rau.
24 Meke kalavarae si rau koa sa Baṉara, sapu arau ba lopu
sana kote atu tugo koa gamu.
25 Balabala ia rau sapu leana tugo pude garunu atu nia
se Epaporodaitasi, sa tasida koe Karisito, sapu somana
tavetavete turaṉau, guana tie varipera te Karisito. Asa sa
mia tie ta garununa sapu ele va tukanau.
26 Hiva hola si asa pude dogoro gamu, meke mamata
sisigiti sa bulona sina ele avoso nia gamu sapu moho si asa.
27 Hinokara sapu ele moho tata mate si asa. Ba tataru nia
Tamasa si asa meke salaṉia. Meke lopu asa eke mo si tataru
nia Sa, ba arau tugo pude lopu talotaṉa nia rau sa minoho
tanisa, meke pude lopu vari tomoi koa rau sa tinalotaṉana
sa nana minate.
28 Hiva sisigiti pude garunu atu nia rau si asa koa gamu,
pude boka qetu si gamu pana dogoria si asa, meke lopu kote
talotaṉa sisigiti si arau.
29 Mi va kamo valeania si asa pa qinetuqetu, guana
tasimia koasa Baṉara. Mi pamaṉa ni sari doduru tie pu
gugua asa.
30 Ura pa korapa tinavete te Karisito si tata mate si asa,
sina va tasuna ia sa sa nana tinoa pude boka toka nau sa,
vasina lopu boka toka nau gamu.

3

Sa Tinoṉoto Hinokarana

1 Ego, hie tugo sa qua zinama vina betobeto kasa tasiqu,
mi koa qetu pa mia kinoa keke koasa Baṉara. Lopu mabo
nia rau pude tozi pilipule atua gua sapu ele kubere atu nia
rau visoroihe, pude gua asa si lopu kaqu ta turaṉa va sea si
gamu.
2 Mi balau ni saripu va kalekaleana guana siki*, sarini pu
ososo ni sari na tie pude ta magu[d] pude na vina gilagilana
sapu na tie te Tamasa si arini.
3 Ba gita tu si na tie hinokara te Tamasa, lopu arini, sina
vahesia gita sa Tamasa pa korapa Maqomaqona Sa, meke
koa qetuqetu si gita pa nada kineke koe Zisu Karisito. Lopu
ronu puleni gita pude vahesi puleni gita pa kenuna Tamasa.

---

* **3:2** Sari na tie pu ta pozae siki hire, si arini pu va kokoha ia sa hinokarana sa Inavoso Leana te Zisu. Mi tiroa sa vina bakala pa Qal 1:6:

4 Arau si boka balabala ia sapu boka vahesi pule nau, be
hiva si rau. Be keke tie si balabala ia sapu garona pude
vahesi pule nia sa nana tinoa meke tinavete pa kenuna sa
Tamasa, si hola nia tu rau si asa pa soku ginugua.
5 Ta magu si rau pa rane vina vesu, meke ta podoe tie
Izireli si rau pa tutina e Benisimane. Na tie Hiburu si
rau meke sari na tiatamaqu, meke pa kalina sa Tinarae te
Mosese, si na Parese si rau.*
6 Ṉaliṉali sisigiti si rau pude lulia sapu sa hiniva te
Tamasa gunia rau pa qua binalabala, ke ṉoṉovala ia rau
sa ekelesia. Sa tinoṉoto pa kinopuna sa Tinarae te Mosese,
si lopu hite sea nia rau.*
7 Ba sari doduru hire pu va arilaena i rau visoroihe, si
namu loke laedi kamahire sipu gilania rau se Karisito.
8 Lopu arini mo, ba balabala ia rau sapu sari doduru
tiṉitoṉa si namu loke laedi, sipu vagia rau sa ginilagilana
marilaena te Zisu Karisito sa qua Baṉara. Meke pa ginuana
Sa si veko pani rau sari doduru qua ginugua koadi sara,
meke balabala guni na remoremo rau si arini, pude boka
vagia rau se Karisito,
9 meke boka koa keke koa Sa. Meke loke qua tinoṉoto
telequ sapu ta vagi koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese,
ba kamahire si tagoa rau sa tinoṉoto sapu ta poni mae pa
korapa rinaṉeraṉe koe Karisito, sa tinoṉoto sapu maena
koe Tamasa pa korapa rinaṉeraṉe.
10 Hiva gilana valeania rau se Zisu Karisito pa qua tinoa,
pude somana nia sa Nana tinasigiti, pude enea rau sa
siraṉana sa vinatabe, osolae kamo koasa minate gua sapu
evaṉia Sa, pude mani ta evaṉa koa rau sa ṉiniraṉira tanisa
Nana tinuru pule pa minate.
11 Be boka rau, si maqu tava turu pule pa minate.

Haqala pude Vagia sa Tinoa Hola Koe Karisito

12 Lopu zama si rau sapu ele vagia na tagoa rau sa tinoa
gotogotona. Ba haqala zukuru lamo si rau pude vagia sa
pinia, sina ta vagi si rau koe Zisu Karisito pude Tanisa.
13 Kasa tasiqu, lopu balabala ia rau sapu ele vagia rau
si asa, ba keketoṉa mo si tavetia rau. Muliṉi ni rau sari
doduru tiṉitoṉa pu ele hola, meke zukuru nono la i rau
sari na tiṉitoṉa pu koa pa kenuqu.
14 Haqala toṉoto la si rau, pude vagia sa pinia sapu sa
tinoa hola panaulu, asa tu si tioko nau sa Tamasa koe Zisu
Karisito pude vagia.

---

* **3:5** Rom 11:1; TTA 23:6, 26:5 * **3:6** TTA 8:3, 22:4, 26:9-11

15 Ego, gita doduru tie pu komiha pa nada tinoa koe
Karisito, si mada zukuru nono la tu pude vagia sa tinoa
hola. Be kaiqa gamu si lopu va egoa sa binalabala asa, ba
kaqu va toṉoto gamu Tamasa si gamu.
16 Ba sa hinokara sapu ele gilania gita, si mada tuqe va
ṉiṉira ia.
17 Kasa tasiqu, mi keha luli au. Mi doṉo luli sarini pu lulia
sa kineha toṉoto sapu ele vekoa gami koa gamu.*
18 Ele tozini gamu tu rau soku totoso visoroihe si hie, meke
kamahire si zama pule nia rau si asa pa qua tinalotaṉa
nomana, sapu koa dia si ari sokudi, sapu kana ia sa tinozina
sa minate te Karisito pa Korosi.
19 Sa vinabetodi rini si na vina kilasa koa holana te
Tamasa, sina va tamasi rini sari na inokoro sea tana tinidi.
Va titie ni rini saripu gua pada pude kurekure ni rini, meke
soto mo koari na tinavete kaleadi tana kasia popoa sari na
dia binalabala.
20 Gita si na tie tana Maṉauru, meke aqa zoṉazoṉa nia
gita sa nada Hinarupu, sapu sa Baṉara Zisu Karisito pu kote
mae gua vasina.
21 Pa Nana ṉiniraṉira si kote hobei Sa sari na tinida sapu
tana pepeso, pude ta evaṉae na tini tolavaena na ṉedalana
sapu kekeṉoṉo gua Tanisa. Meke asa tugo sa ṉiniraṉira si
tavetavete nia Sa, pude vekoi pa Nana kinopu sari doduru
likakalae.

4

Sari na Inavoso

1 Ke gua asa, si tataru holani gamu rau kasa tasiqu, meke
hiva dogoro hola gamu rau! Va qetu hola au gamu si rau,
meke qetu holani gamu tugo rau. Ke kasa tasiqu, mi turu
va ṉiṉira pa mia tinoa koasa Baṉara.
2 Tepa gamu rau si gamu Euodia meke Sinitike, pude mi
koa variva egoi guana tamatasi barikaleqe pa korapana sa
Baṉara.
3 Tepa igo tugo rau si agoi na nabulu turaṉaqu pu ta
ronuemu*, pude mamu toka ni sari karu barikaleqe hire.
Sina ele toka hola nau rini pa vina enena sa Inavoso
Leana, gua tugo Kelemeniti meke sari doduru tie tavetavete
turaṉaqu, saripu ele tagoa sa tinoa hola meke ta kubere
pozadi pa buka te Tamasa.
4 Mi koa qetu doduru totoso pa mia kineke koa sa Baṉara.
Maqu tozi pulea, mi koa qetu!

---

* **3:17** 1 Kor 4:16, 11:1 * **4:3** Lopu ta gilana esei “sa nabulu turaṉaqu” sapu zama nia sa.

5 Mi va dogoro nia koari doduru tie sa mia ṉinoṉo. Tata
pule mae sa Baṉara.
6 Mi lopu talotaṉa nia si keketoṉa, ba pa mia vinaravara
si mi tepa la ni koe Tamasa sari doduru gua sapu ta hivae
koa gamu; mi zama valeana tugo koa Sa pa bulomia doduru
totoso pa mia vinaravara.
7 Meke sa binule te Tamasa sapu loke tie boka tumae beto
nia, si kote kopuni sari bulomia, meke na mia binalabala,
pa kinoa keke koe Zisu Karisito.
8 Hie sa qua zinama mumudi, kasa tasiqu, mi kopu ni pa
bulomia sari na hahanana gua hire sapu garona sa vina
lavata; sari pu hinokara, leadi, toṉoto, via, tolavaedi, meke
garo pude ta pamaṉae.
9 Mi tavete luli gua sapu ele va nonogai, na vagi gamu koa
rau, pa qua zinama na tinavete. Meke sa Tamasa pu poni
gita sa binule si kote koa koa gamu.

Zinama Leana Koasa Vinariponi

10 Pa qua tinoa keke koasa Baṉara, si variva qetu hola
koa rau sapu ele gelenaena sa totoso meke tiqe kamahire si
vagia gamu sa totoso pude va dogoro nau sa mia tataru koa
rau. Lopu zama si rau sapu lopu hoke galagala nau gamu,
ba sina loke mia totoso pude tavete vura nia.
11 Lopu pa ginugua sapu hiva ta tokae si rau ke zama nia
rau si hie, ura ele manavasa nia mo rau pude qetu ni gua
sapu tagoi rau.
12 Tumae nia rau sa kinoa malaṉa, meke pude tago va
soku. Soku tie si lopu ele tumae nia sa ginugua hie, ba Arau
si ele manavasa nia, be pavei koa si rau, ba be pa totoso sa,
si qetu nia mo rau si pude deṉa, ba be ovia, be soku qua,
ba be lopu soku.
13 Tagoa rau sa ṉiniraṉira sapu ta poni nia rau koe
Karisito pude turu va tia i, gua sapu ta evaṉa pa tinoa.
14 Ba leana hola si gamu, sapu ele boka toka nau gamu pa
qua tinasuna.
15 Meke gilania mia gamu na tie Pilipae tatasana ta tarae
sa Inavoso Leana, sipu luaria rau sa popoa Masedonia, si
gamu mo telemia sa ekelesia sapu toka nau, koari na mia
vinariponi.*
16 Ura totoso koa pa Tesalonaika si rau, meke ta hivae koa
rau sa tinokae, si hoke toka nau gamu.*
17 Lopu hata sisigitia rau sa mia vinariponi, ba okoro
dogoria rau sa vuana, sapu ta tomo la koasa minana pa
maqomaqo mia.

---

* **4:15** 2 Kor 11:9 * **4:16** TTA 17:1

18 Ele vagia rau doduruna sa mia vinariponi koa rau,
meke garo hola si asa! Lopu ehaka nia rau si keke toṉa
kamahire, sina ele vagi rau pa limana Epaporodaitasi sari
na mia vinariponi pu va mae i gamu. Guana vinariponi pu
variva qetu si arini koe Tamasa, meke na vina vukivukihi
humaṉa lea koa Sa.*
19 Sa qua Tamasa si kaqu ponini gamu sari doduru
tiṉitoṉa sapu garo koa gamu, koasa moatana gua sa Nana
tinago pa mia kinoa keke koe Zisu Karisito.
20 Mani tava lavata sa Tamasa sa Tamada ninae rane ka
rane! Emeni.

Zinama Tataru Vina Betobeto

21 Qua tataru koari na tie te Tamasa pu koa keke koe Zisu
Karisito. Sari kasa tamatasi pa vinahesi sapu koa koa rau
hire, ba va atua tugo sa dia tataru koa gamu.
22 Meke gua tugo sari doduru tie te Tamasa tani, meke
saripu koa pa vetu baṉara te Siza, ba garunu atu nia tugo
sa dia tataru koa gamu.
23 Mani koa koa gamu sa tataru variharupi tanisa Baṉara
Zisu Karisito.

* **4:18** Ekd 29:18

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA KOLOSAE

Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koa rina tiena sa ekelesia pa Kolosae. Kolosae si keke vasileana nomana pa Esia. Sapu Esia gunia rini pukerane, si kamahire poza nia rini Teki. Kolosae si koa pa kali gasa rimata pa Episasi.

Sa ekelesia pa Kolosae si lopu e Paula podalae nia, ba sina koa si asa koasa pinaqaha popoa vasina koa sari na puku ekelesia pu kopu ni e Paula, ke hoke garunu la tie tavetavete se Paula koa rina ekelesia arini. Sari na tie tavetavete arini si ta luaraedi mae pa Episasi, meke sa popoa Episasi si na ṉati popoa koasa pinaqaha popoa tanisa binaṉara Roma pa Esia.

Ele gilania Paula sapu koadia si kaiqa tie tuturaṉa seadi koasa ekelesia pa Kolosae. Sari na tie tuturaṉa seadi hire si zukuru nia rini koari na tie sa dia vina tumatumae sea sapu guahe: "Be hiva ta harupu si keke tie, si mani vahesi sari kaiqa votiki maqomaqo na ṉiniraṉira, kekeṉoṉo gua rina mateana," gua. Va tumatumae nia tugo rini sapu sari doduru koreo na palabatu si kaqu ta magu[d] gua sapu tozia sa Tinarae te Mosese, meke kaqu madi ni rini si kaiqa ginani pude lopu henai, gua. Meke kaiqa pule vina tumatumae seadi si tozi rini.

Paula si lopu va egoi sari na vina tumatumae gugua arini, gua asa ke zama va ṉiṉira nia sa pude tozi vura nia sa vina tumatumae hinokara te Karisito. Sa ṉatina hokara sa nana vina tumatumae si guahe: E Zisu Karisito mo telena si boka harupu gita, meke lopu ta hivae pule si kaiqa votiki siraṉa tinaharupu. Sari kaiqa votiki vina tumatumae seadi si va seu gita koe Karisito. Zama se Paula, "Pa korapana Karisito si kuri Tamasa sari doduru vina podaka, meke pa korapana tugo Karisito si vagi pule ni Tamasa si arini sapu ele muliuṉu taloa koa Sa. Sari na tie mo pu koa keke koe Karisito, si tagoa sa rinoverove sapu kaqu ta harupu si arini," gua si asa. Meke tozi vura ni tugo Paula sari doduru ginugua leadi pu vagi rina tie pu koa keke koe Karisito, pa tinoa tadi pu va hinokaria se Karisito meke sa Nana vina tumatumae.

Mada doṉo gilania tugo sapu Onesimasi si lulia tugo se Tikikasi totoso paleke lania sa sa leta hie koa rini pa Kolosae. Onesimasi si na pinausu te Pilimone sapu kubere lania leta tugo Paula. Gina koanana se Pilimone pa Kolosae.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama kekenu. Hinia 1:1-2

Vinaravara zama leana. Hinia 1:3-14
Tinoa meke na tinavete te Karisito. Hinia 1:15 kamo hinia 2:19
Tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 2:20 kamo hinia 4:6
Tinukuna sa leta. Hinia 4:7-18

Zinama Tuketukele

1 Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, sa apositolo[d] te
Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke Timote sa tasida
koe Karisito.
2 Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa
pa Kolosae, gamu na tamatasi ta ronu mia pa mia kineke koe
Karisito. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi na binule
tanisa Tamasa sa Tamada.

Vinaravara Zama Leana

3 Doduru totoso si zama leana si gami koe Tamasa, sa
Tamana sa nada Baṉara Zisu Karisito, totoso varavara
tokani gamu gami,
4 sina ele avoso nia gami sa mia rinaṉeraṉe koe Zisu
Karisito, meke sa mia tataru koari doduru tie te Tamasa.
5 Totoso kamo tatasana koa gamu sa inavoso hinokara,
sapu sa Inavoso Leana, si raṉea gamu sapu gua va nama
vekoa Tamasa pude tamugamu pa Maṉauru, ke vura mae
sa mia rinaṉeraṉe meke sa mia tataru.
6 Sa Inavoso Leana si korapa urahae la koari na tie pa
soku popoa meke vahinokara si arini. Gua puta tugo sapu ta
evaṉa pa korapa bulomia gamu, podalae totoso avosia meke
gilania gamu sa guguana hinokara sa tataru variharupi te
Tamasa.
7 Ele va nonoga ia gamu koe Epaparasi sa tataru vari-
harupi te Tamasa. Asa si keke nabulu turaṉamami sapu
ta tataruena, na ta ronuna te Karisito pu tokani gamu.*
8 Ele mae tozini gami tu sa sa tataru sapu ele ponini gamu
sa Maqomaqo Hope koa gamu.
9 Pa ginugua asa, si lopu makudo varavara tokani gamu
gami, podalae tugo sipu avosoni gamu gami. Tepa ia gami
sa Tamasa pude va siṉi ni gamu sa tinumatumae tanisa
Nana hiniva, meke sa ginilagilana lohina sapu poni gita
sa Maqomaqo Hope. 10 Tepa ia tugo gami pude boka toa
nia gamu sa tinoa sapu gotogoto sapu hiva nia Sa, meke va
boka gamu pude evaṉia gua sapu variva qetu koa Sa doduru
totoso. Sari na mia tinoa si kaqu va vurai sari na tinavete
leadi, meke kaqu toqolo si gamu pa ginilanana sa Tamasa.

---

* **1:7** Kol 4:12; Plm 23

11 Mi koa va n̲in̲ira koari doduru n̲iniran̲ira saripu mae
guadi koasa Nana n̲iniran̲ira marilaena, pude boka turu va
nabu si gamu koari doduru tinasuna pa korapa n̲inon̲o.
12 Pa korapa qinetuqetu, si mi zama leana koasa Tamada
sapu ele va garogaro gamu pude somana tagoa sa doduruna
gua sapu va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana tie, koasa
Binan̲ara sapu koa ia kalalasa.
13 Ele harupu gita Sa koasa n̲iniran̲ira tanisa hinuporo,
meke ele va karovo la gita Sa koasa Binan̲ara tanisa Tuna
sapu tataru nia Sa.
14 Ele vata rupaha gita Karisito si gita. Sapu gunia si
guahe: Ele taleosae ni Sa sari nada sinea.*

Karisito meke sa Nana Tinavete

15 Karisito si na kinehana sa Tamasa sapu lopu ta
dogorona. Asa mo sa Tuna Tamasa sapu ele koa va kenue
koari doduru vina podaka.
16 Ura pa korapana Sa si ta tavete sari doduru vina podaka
pa Man̲auru, meke pa pepeso. Sari na tin̲ito n̲a ta dogorodi,
meke saripu lopu ta dogorodi, na n̲iniran̲ira Maqomaqo,
sari na ban̲ara, na tie totoli, meke na n̲ati hiniva. Pa
korapana Sa si kuri Tamasa sari doduru vina podaka pude
tanisa Tuna.
17 Karisito si ele koa Nana tu sipu lopu ele ta tavete sari
doduru vina podaka, meke pa korapa kineke koa Sa, si tava
garogaro sari doduru pa hopeke dia vasidi.
18 Asa sa batuna sa tinina sapu sa ekelesia, meke na n̲atina
sa tinoa tanisa tini sana. Na tuna kenuna si Asa koari
doduru, sapu ele tava turu pule pa minate, pude kaqu koa
na N̲ati Ban̲ara koari doduru likakalae.*
19 Ura sa Nana vinizata soti sa Tamasa, si pude tagoa sa
Tuna sa doduruna sa Nana tinoa tinamasa.
20 Meke pa korapana sa Tuna si variva bule ni Sa sari
doduru Nana vina podaka pude pule la koa Sa, sari doduru
likakalae pa Man̲auru, meke pa pepeso. Meke ele evan̲ia
Tamasa sa binule pa korapa eharana sa Tuna koasa Nana
minate pa korosi.*
21 Visoroihe si seu koe Tamasa si gamu pu lopu na tie Ziu,
meke kana la koa Sa, sina koa gua koari na mia tinavete
kaleadi, na binalabala bonidi.
22 Ba pa korapana sa minate pa tini tanisa Tuna, si vata
evan̲ae ni gamu Nana baere sa Tamasa si gamu, pude boka
va kamo gamu Sa guana tie madi mia, via mia, meke loke
tinazutu mia pa kenuna Sa.

---

* **1:14** Epi 1:7 * **1:18** Epi 1:22-23 * **1:20** Epi 2:16

23 Ke mi koa soto va nabu koa sa mia rinaṉeraṉe. Mi lopu rizu taloa gamu koa Sa sapu raṉea gamu koasa Inavoso Leana. Asa tugo sa Inavoso leana sapu nabulu nia arau, Paula. Sa Inavoso Leana hie si ele avoso nia gamu meke ele ta tarae koari na tie pa doduru popoa.

Sa Ninabulu te Paula Koasa Ekelesia

24 Kamahire si qetu ni rau sari na qua tinasigiti pa vina leana mia gamu, sina sari na qua tinasigiti arini si pude toka nia sa vina gorevurana sa tinasigiti te Karisito pa laena sa tinina sapu sa ekelesia.

25 Ele vizata au Tamasa si arau pude nabulu nia sa ekelesia. Ele poni nau Sa sa tinavete pa vinaleana mia gamu. Sa tinavete asa si pude tozi vura nia sa doduruna sa Inavoso Leana.

26 Tava paere sa Inavoso Leana hie koari ninae butubutu na sinage na sage pukerane, ba kamahire si tava vura si Asa koari Nana tie.

27 Sa hiniva te Tamasa si pude vata gilana nia koari Nana tie meke koari doduru tie Zenitailo[d] sa inavoso tomena hie, sapu marilaena hola. Sa inavoso tomena asa si guahe: Sapu e Karisito si koa koa gamu; ginuana asa si gua pule he: Sapu gamu si raṉea pude somana tagoa sa tinoa tolavaena te Tamasa.

28 Asa tugo sa Karisito sapu tozi vura nia gami koari doduru tie. Koari doduru ginilagilana lohina, si va balau ni, na va tumatumae ni gami sari na tie, pude komiha pa hopeke dia tinoa keke koe Karisito, meke va kamoi si arini pa kenuna sa Tamasa.

29 Tavetavete va ṉiṉira, na voriti mate si rau, pude va gorevura ia sa hiniva asa. Tavetavete nia rau sa ṉiniraṉira sapu poni nau e Karisito, sapu korapa koa tavetavete pa korapana sa qua tinoa.

2

1 Maqu tozi va gilanani gamu sa qua pinodepodekae nomana, pude tokani gamu si gamu, meke sari na tie te Karisito pa Laodisia, meke arini pu lopu ele hite dogoro soti au si arau.

2 Tavetia rau si hie pude boka tava ṉiṉira si arini, pude di koa keke pa tataru, pude madi tagoa rini sa doduruna sa ginilagilana hinokara koasa inavoso tomena te Tamasa, sapu e Karisito mo.

3 Koa Sa si koa beto sari na tinagotago tomedi sapu sari na ginilagilana, na tinumatumae te Tamasa.

4 Tozini gamu arau si hie, pude mi lopu ta sekesekei pa
keke tie koari nana zinama, na vina lomolomoso kokohadi,
be vea avavoso lea gua sari nana zinama.
5 Lopu koa koa gamu si rau pa tiniqu, ba somana koa
gamu si rau pa qua binalabala, meke qetu hola nia rau sipu
gilania rau sa mia sinoto va nabu pa mia kinoa varigarae
pa rinaṉena e Karisito.

Sa Tinoa Hokotona koe Karisito

6 Sina ele tagoa gamu se Zisu Karisito sa Baṉara, ke mi
koa keke pa korapana Sa.
7 Mi soto va nabu, mamu kuri sari na mia tinoa koa Sa.
Koa va ṉiṉira pa rinaṉeraṉe gua sapu ele tava tumatumae
nia gamu, mamu zama leana doduru totoso.
8 Mi balau pude lopu vata pusi gamu keke tie, koari
na tinumatumae sekesekei sapu mae guadi koari na vina
tumatumae tana tie, sapu ta vagidi koari na maqomaqo
kaleadi tana kasia popoa, ba lopu koe Karisito.
9 Ura sa doduruna sa tinoa tinamasa si koa koe Karisito
pa korapana sa tinoa tini Tanisa.
10 Meke ele ta poni nia gamu sa tinoa hokotona pa kinoa
keke koa Sa. Asa si baṉara ni sari doduru maqomaqo
pu tago ṉiniraṉira leadi na kaleadi pa Maṉauru meke pa
pepeso.
11 Meke pa korapa kineke koa Sa si ta magu si gamu pa
minagu sapu lopu ta tavete pa lima tie, ba e Karisito tavetia,
sapu sa tinarupaha koari na hiniva kaleadi tana sinea pa
tinida.
12 Pa mia pinapitaiso[d] si guana ele mate, meke ta pomunu
turaṉae koa Sa si gamu, meke gua tugo pa korapa mia
rinaṉeraṉe, si kekeṉoṉo guana ele tava turu pule turaṉae
koa Sa si gamu koasa ṉiniraṉira te Tamasa pu va turu pulea
se Karisito pa minate.*
13 Visoroihe si mate si gamu pa maqomaqo mia, koa gua
koari na mia hiniva kaleadi tana sinea pa tinimia, sina na tie
Zenitailo[d] si gamu, meke lopu tagoa gamu sa Tinarae tadi
na tie Ziu, meke luli gamu sari na mia binalabala huporodi.
Ba kamahire si va toa gamu Tamasa koe Karisito. Meke
taleosoni gita Sa si gita koari nada sinea.*
14 Va betoa Tamasa sa kinubekuberedi ri nada lipulipu,
koasa sinekena sa Tinarae te Mosese, sapu koa pude va
kilasa gita koari nada sinea, sina vagi pania Sa meke poka
nia pa Korosi.*

---

* **2:12** Rom 6:4 * **2:13** Epi 2:1-5 * **2:14** Epi 2:15

15 Totoso asa si vagi pani Sa sari ṉiniraṉira tadi na
maqomaqo kaleadi, meke turaṉa va dodogoroni Sa guana
tie ta raovodi[d], koasa Nana minataqara pa korosi.
16 Ego, mi lopu va malumia keke tie pude zutu gamu
pa ginugua ginani na napo, ba be pa kinopudi* rina rane
hopedi, na inevaṉa pa totoso sidara vaqura, babe na rane
Sabati.*
17 Hire sina vina titiladi mo rina tiṉitoṉa pu kote mae, ba
sa hinokarana si e Karisito tu.
18 Mi lopu va malumu puleni gamu pude ta zutu koa ke
tie sapu balabala pule nia sapu na tie arilaena si asa, gua,
sina ele dogori sa sari kaiqa dinogodogorae votivotikaedi,
meke zukuru nia sa koari na tie sa vina pepekae kokohana,
meke na vinahesidi rina mateana. Sa tie gugua asa si va
lavalavatae pule nia koari na binalabala tana tie mo.
19 Luara pania sa se Karisito sa Batuna sa tini sapu sa
ekelesia. Pa korapa tinolitolie te Karisito si ta varihodae
valeana sari na kukuruna, meke tava toa sa tini, meke
toqolo pa tinoqolo gua sapu hiva nia sa Tamasa.*

Mate meke Toa Somanae koe Karisito

20 Ele mate turaṉae koe Karisito si gamu, meke ele ta
rupaha si gamu koari na maqomaqo kaleadi pu koa totoli
koari doduru vina podaka pa maṉauru meke pa pepeso. Na
vegua ke guana tie tanisa popoa pepeso tu si gamu, meke
luli gamu sari na dia tinarae saripu gua hire?
21 “Mi lopu taṉinia si hie, mi lopu va liṉiliṉia si asa, lopu
tiqua si hoi; na hopena,” gua.
22 Sari doduru arini si soto la gua mo koari na tiṉitoṉa pu
kote beto totoso tavetavete ni. Na vina turu, meke na vina
tumatumae tana tie mo si arini.
23 Sari na tinarae arini, si doṉodoṉo guana koa i na
ginilagilana lohina koari dia vina turu pa vinahesi sapu
teledia va turui, na vina pepekae kokoha, meke sa dia
tinarae ṉiṉiradi pa tini si arini. Ba loke dia lineana si arini
pude totoli va toṉotia sa hiniva kaleana tana tini.

3

1 Ele tava toa pule turaṉae koe Karisito si gamu, ke gua
asa si mi va soto la i sari na bulomia koari na tiṉitoṉa
pa Maṉauru, vasina pu habotu pa Nana habohabotuana
Baṉara se Karisito pa kali mataona sa Tamasa,*
2 Ke mi va soto la i sari na mia binalabala koari na tiṉitoṉa
panaulu, ba lopu koari na tiṉitoṉa pa pepeso.

---

* **2:16** Pa dia binalabala si ka ṉeta sari na inevaṉa pude kopu ni pude ta evaṉae na tie te Tamasa meke na tie Ziu si arini. * **2:16** Rom 14:1-6 * **2:19** Epi 4:16 * **3:1** Sam 110:1

3 Ura ele mate si gamu, meke sari mia tinoa hinokara si
ele ta tome somanae koe Karisito pa korapana sa Tamasa.
4 Sa mia tinoa hinokara hie si e Karisito, meke pana vura
mae Sa, si kaqu vura somanae mae koa Sa si gamu, pude
somana tagoa sa Nana tinolava.

Sa Tinoa Koana meke sa Tinoa Vaqura

5 Ego, mi va matei sari kukurudi rina mia tinoa saripu
soto koari na kinaleadi tanisa pepeso, saripu gua na vinari
riqihi, na binalabala bonidi, na inokoro sea, na tinaṉaziri,
meke na pinuhi sapu kekeṉoṉo guana vinahesi beku.
6 Sina koa gua koari na kinaleadi hire, si kote va raza mae
ia Tamasa sa Nana binugoro koari na tie va gugue.
7 Visoroihe si somana si gamu koari na inokoro sea hire,
totoso koa ta pusi koa rini si gamu.
8 Ba kamahire si mi luara beto pani si hire: sari na
binugoro, na tinaṉaziri, na kinukiti. Loke zinutuzutu
kokoha, na zinama kaleadi, saripu hopena pude zamani, si
kaqu vura pa beru mia.
9 Mi lopu vari zama kokohai, sina ele luara pania gamu
sa tinoa koana asa, meke sari nana tinavete.*
10 Meke ele tagoa gamu sa tinoa vaqura. Hie tugo sa tinoa
vaqura sapu ta kuri koe Tamasa sapu va podakana sa kasia
popoa, meke sapu korapa va vaqura pulea sa kinehana
soti, pude boka toqolo sage si gamu pa ginilagilanana sa
Tamasa.*
11 Ke gua asa, si loke vinotikaena si koa pa varikorapadi
rina tie Quriki, meke na tie Ziu, na tie ta magudi meke sapu
lopu ta magudi, na tie karovona babe na tie pa hiqohiqo,
pinausu meke lopu na pinausu, ba Karisito mo si arilaena
hola koari doduru tie.
12 Gamu si na tie te Tamasa; madi mia, na ele tataruni
gamu na vizata gamu Sa pude Nana telena. Ke gua asa,
si mi tagoa sa tataru variva tukana, na vinaritokae, na
vinapepekae, meke na ṉinoṉo.*
13 Mamu variva taleosae pa tataru. Be keke koa gamu si
lopu qetu nia sa si keke turaṉana, si mani taleoso nia. Madi
variva taleosae, gua sapu taleosoni gamu sa Baṉara.*
14 Meke koari doduru lineana hire, si mi va somania sa
tataru, sapu pusi varigara ni sari doduru hire pa kineke
hinokara.
15 Mamu va malumia sa binule te Karisito pude koa
baṉara pa bulo mia, sina koasa binule hie si tioko varigara

---

* **3:9** Epi 4:22 * **3:10** Epi 4:24; Zen 1:26 * **3:12** Epi 4:2 * **3:13** Epi 4:32

ni gamu Tamasa si gamu pa keke tini. Ke mamu zama leana
doduru totoso.
16 Mani koa zoṉazoṉa pa bulomia gamu sa zinama te
Karisito. Mi variva tumatumae ni sari na ginilagilana. Mi
kera ni sari na Sam meke na kinera vinahesi, mi kera zama
leana la koe Tamasa pa bulomia.*
17 Sari doduru tiṉitoṉa pu evaṉi gamu, si mi taveti pa
korapa pozana e Zisu sa Baṉara, pana zama leana si gamu
koasa Tamasa sa Tamada pa korapana Sa.

Tinoa Vaqura Tana Hopeke Tie

18 Gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia palabatu,
ura gua tu asa si leana pude tavetia gamu na tie te Karisito.*
19 Gamu na palabatu, mi tataru ni tugo sari mia
barikaleqe, mi lopu hidaki.*
20 Gamu na koburu, mi va tabei sari tiatamamia koari
doduru tiṉitoṉa, ura gua asa si qetu nia sa Tamasa.*
21 Gamu kasa na tamadia rina koburu, mi lopu va
bubugori sari na tumia, pude madi lopu talotaṉa.*
22 Gamu kasa na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu
pa doduru ginugua, lopu totoso kopu totokoni gamu mo rini
pude guana hiva va qetui mo si arini, ba mamu podekia
pude va qetu i sarini pa doduru bulomia, pa mia pinamaṉa
koa sa Baṉara.*
23 Gua sapu tavetia gamu si mi tavetia pa doduru bulomia,
guana sapu tavetavete ponia gamu sa Baṉara, lopu koari na
tie mo.
24 Mi balabala ia sapu sa Baṉara si kote poni gamu sa
pinia sapu ele va nama vekoa Sa, pude tadi Nana tie. Sina
e Karisito tu sa Baṉara hinokara pu nabulu nia gamu.
25 Asa sapu tavete va sea si kote ta poni nia tugo sa sa
laedi ri nana tinavete kaleadi. Ura lopu toka kale si Asa.*

4

1 Gamu na palabatu, mi tavete valeana meke tavete
va toṉoto la koari na mia pinausu. Mamu balabala ia
sapu gamu ba koa nana tugo sa Baṉara pa Maṉauru sapu
palabatuni gamu.*

Vina Tumatumae

2 Mi lopu makudo varavara, mi kopu pa mia vinaravara,
zama leana la koasa Tamasa.

---

* **3:16** Epi 5:19-20 * **3:18** Epi 5:22; 1 Pit 3:1 * **3:19** Epi 5:25; 1 Pit 3:7 * **3:20** Epi 6:1 * **3:21** Epi 6:4 * **3:22** Epi 6:5-8 * **3:25** Diut 10:17; Epi 6:9 * **4:1** Epi 6:9

3 Mi varavara tokani gami tugo, pude boka poni gami
Tamasa sa totoso leana pude tarae nia sa Nana inavoso
tomena, sapu se Karisito. Sina asa si ta pusi nia rau he.
4 Mi varavara toka nau pude boka tozi va bakalia rau sa
inavoso tomena sana, pa siraṉa gua sapu hiva nia Tamasa
pude tozia rau.
5 Mi koa gilae pa mia hahanana koa rini pu lopu va
hinokara, mi haloi sari na totoso pu boka vagi gamu pude
tozia sa Inavoso Leana.*
6 Sari na mia zinama si madi variva qetuqetu doduru
totoso, meke variva okoro. Mi tumae nia gua pude boka
olaṉa va gotogoto la koari na votivotiki tie.

Zinama Tataru Vina Betobeto

7 Se Tikikasi, sa tasida koe Karisito sapu ta tataruena;
sapu keke tie tavetavete ta ronuena, meke na nabulu turaṉa
mami koasa tinavete tanisa Baṉara, si kote tozini gamu sari
doduru inavosoqu rau.**
8 Gua asa ke garunu atu nia rau si asa koa gamu, pude
va ṉiṉira gamu pana tozini gamu sa sari na ginugua mami
gami.
9 E Onesimasi, si luli koa sa, keke tasida ta ronuena koe
Karisito si asa, sapu keke tie soti koa gamu. Arini kote atu
tozini gamu sari hopeke ginugua sapu ta evaṉa tani.*
10 Se Arisitakasi, sapu koa somana koa rau pa vetu
varipusi si garunu atu nia sa nana tataru koa gamu, meke
gua tugo e Maka, sa tasina puzakadara e Banabasi; ele vagia
mo gamu sa inavoso pude va kamoa se Maka pana be ene
hola gua koa gamu si asa.*
11 E Zosua sapu ta pozae Zasitasi, ba va atua tugo sa nana
tataru. Ari ka ṉeta mo hire sari na tie Ziu pu kekeredi, meke
tavetavete somanae koa rau koasa Binaṉara te Tamasa,
meke varitokae hola si arini koa rau.
12 Tataru koa gamu gua se Epaparasi, keke tie soti tugo
koa gamu si asa, meke na nabulu te Zisu Karisito. Hoke
varavara tokani gamu sa si gamu meke doduru totoso si
tepa ia sa sa Tamasa pude va boka gamu pude turu va nabu,
guana tie komiha mia, na tie hinokara te Karisito, pa korapa
vina tabena sa hiniva te Tamasa.*
13 Arau si boka tozini gamu sa nana tinavete ṉiṉirana
pude tokani gamu, meke sari na tie pa Laodisia meke
Haerapolisi.

---

* **4:5** Epi 5:16 * **4:7** TTA 20:4; 2 Tim 4:12 * **4:7** Epi 6:21-22 * **4:9** Plm 10-12 * **4:10** TTA 19:29, 27:2; Plm 24; TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39 * **4:12** Kol 1:7; Plm 23

14 Se Luke sa mami tie salasalaṉa, sapu qetu nia gami,
meke se Dimasi, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa
gamu.*
15 Tozia sa mami tataru koari na tasida pa Laodisia, meke
gua tugo koe Nimipasi meke sa ekelesia pa nana vetu.
16 Pana ele tiro betoa gamu sa leta hie, si mi vala nia koasa
ekelesia pa Laodisia, pude ta tiro pule vasina; meke gamu ba
kote tiroa tugo sa qua leta, sapu kote va atua ri pa Laodisia.
17 Mi tozi nia se Akipasi pude va hokoto valeania sa
tinavete sapu ele ta poni nia sa pa ninabuluna sa Baṉara.*
18 Hie si kubere sotia rau pa limaqu. Sa qua tataru arau
Paula koa gamu. Mi balabala i sari na tina pusiqu. Mani
koa koa gamu sa tataru variharupi te Tamasa.

* **4:14** 2 Tim 4:10,11; Plm 24 * **4:17** Plm 2

SA LETA KEKENU TE PAULA KOARI NA TIE PA TESALONAIKA

Sa Vinabakala

Sa n̲ati vasileana nomana koasa pinaqaha popoa Masedonia si pa Tesalonaika. Pa rane n̲inoroi, sa popoa hie si koa pa popoa nomana sapu ta pozae Qurisi. Sa ekelesia vasina si ele podalae nia Paula, sipu ta luarae si asa pa Pilipae pa nana inene tarae vina rua. Ba hinoqa mae sari na ninaqunaqu tadina tie Ziu, sarini pu lopu va hinokaria se Zisu, meke lopu qetu ni saripu lopu na tie Ziu pu visoroihe si edi hiva luli sari na hahanana tadina tie Ziu, ba kamahire si va hinokara meke lulia sa vina tumatumae te Paula. Ke hitua rini se Paula, pude ta luarae pa Tesalonaika meke la pa Berea. Ego pa mudina asa, si la kamo se Paula pa Koriniti. E Timote, sa tie pu tavetavete turan̲ia se Paula, si koa hola paki pa Masedonia, meke beto asa si mae koe Paula pa Koriniti. Tozi ni sa sari doduru ginugua koasa ekelesia pa Tesalonaika. Meke beto asa, si kubere la nia Paula sa leta hie koarini, totoso koa si asa pa Koriniti. Sari na ginugua hire si boka ta tiro pa Tinavete Tadina Apositolo 17:1-15.

Sa leta kekenu te Paula hie koari na tie pa Tesalonaika, si pude va n̲in̲irai sari na tie pa dia tinoa vaqura na rinan̲eran̲e koe Karisito, gua. Qetu meke zama leana si asa, sipu avoso ni sa sari na dia rinan̲eran̲e na tataru. Ke vivinei nia sa koa rini sa nana kineha leana, sipu koa koa rini si asa. Meke olan̲i sa sari na dia ninanasa pu mae guadi koasa ekelesia, koasa guguana sa pinule mae te Karisito saripu gua hire: Sa tie pu va hinokara, be mate si asa sipu lopu ele pule mae se Karisito, si vegua, kote vagia sa sa tinoa hola, sapu kote poni ni Karisito koari na tie pa Nana totoso pule mae Sa? Meke pa totoso sa si kote pule mae se Karisito? Tozi ni Paula si arini, pude di tavetavete pa korapa binule, meke aqa va n̲on̲o nia pa rinan̲eran̲e sa pinule mae te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1

Sa qinetuqetu na kineha leana, meke sa tataru te Paula. Hinia 1:2 kamo hinia 3:13

Sovutu va n̲in̲irai Paula sarini pa tinoa koe Karisito. Hinia 4:1-12

Vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 4:13 kamo hinia 5:11

Vina tumatumae vina betobeto. Hinia 5:12-22

Zinama tataru vina betobeto. Hinia 5:23-28

Zinama Tuketukele

1 Gami Paula, e Saelasi, meke Timote, si kubere atu koa
gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika sapu koa koe
Tamasa, sa Tamada, meke sa Baṉara Zisu Karisito. Mani
koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule.*

Sa Tinoa Vaqura meke sa Rinaṉeraṉe tadi pa Tesalonaika

2 Doduru totoso si zama leanani gamu gami si gamu
doduru koe Tamasa, meke hoke varavara poni gamu gami
pa mami vinaravara.
3 Pa mami vinaravara pa kenuna sa Tamasa sa Tamada, si
lopu hite makudo balabala la i gami sari na mia tinavete pu
evaṉi gamu pa rinaṉeraṉe, sipu tavetavete ṉaliṉali si gamu
pa tataru, meke turu va nabu, sina sa mia rinaṉeraṉe si soto
la koasa nada Baṉara Zisu Karisito.
4 Gamu kasa tasimami koe Karisito, ele gilania gami sapu
ta tatarue meke ta vizata mia si gamu koe Tamasa.
5 Ura lopu pa zinama mo si tozia gami koa gamu
sa Inavoso Leana, ba vagia gamu pa ṉiniraṉira koasa
Maqomaqo Hope, meke pa vina hinokara va nabuna tu. Ura
gilania mia mo gamu vegugua sa mami kinokoa totoso koa
gami koa gamu, pa laemia gamu.
6 Ke keha luli gami gamu si gami, meke keha lulia tugo
gamu sa Baṉara. Vea be ta ṉoṉovala pa tinasigiti si gamu
koari na mia kana, ba vagia gamu sa Inavoso pa qinetuqetu,
sapu mae guana koasa Maqomaqo Hope,*
7 pude boka keha luli gamu sari kaiqa pule koari doduru
pu va hinokara pa popoa Masedonia meke Akaia.
8 Ura ele tozi vura nia gamu sa Inavoso tanisa Baṉara,
lopu pa Masedonia meke Akaia mo, ba ta gilana pa doduru
vasina, sapu sa mia rinaṉeraṉe si soto koe Tamasa. Ke lopu
kilu vivinei nia gami si asa.
9 Ura arini tu tozini gami sapu gua evaṉia gamu totoso va
kamo gami gamu si gami, meke sapu ele luara pani gamu
sari na mia beku, pude nabulu nia sa Tamasa toana meke
hinokarana.
10 Meke aqa nia tu gamu sa Tuna sapu kaqu pule mae gua
pa Maṉauru, sapu va turu pulea Tamasa pa minate, sapu e
Zisu tugo, sapu harupu gita koasa tinaṉaziri, na vina kilasa
sapu korapa mae.

2

Sa Tinavete te Paula pa Tesalonaika

---

* **1:1** TTA 17:1 * **1:6** TTA 17:5-9

1 Kasa tasimami, gilania mia mo, sapu sa mami minae
koa gamu si lopu gua na hoborona, ba arilaena sapu gua ta
evaṉa.
2 Gilania mia sapu ele ta ṉoṉovala si gami, meke ta zama
va kaleana koari pa Pilipae, sipu lopu ele kamo atu si gami
pa Tesalonaika. Meke totoso koa koa gamu si gami si toleṉe
gua ta naqu tugo si gami. Ba koasa tinokae te Tamasa si koa
varane si gami, pude boka tozini gamu sa Inavoso Leana te
Tamasa telena.*
3 Ura lopu lulia gami si keke tinarae kokohana, babe na
inokoro sea tamigami, babe sapu hiva sekesekei ni gamu
gami, totoso tarae nia gami koa gamu sa Inavoso Leana.
4 Ba doduru totoso si zama ni gami gua sapu hivani gami
Tamasa pude zama ni, sina ronu gami Sa pude tozia sa
Inavoso Leana. Lopu podekia gami pude va qetui sari tie,
ba pude va qetu ia sa Tamasa, pu podeki sari bulo mami.
5 Gilana valeania gamu sapu loke totoso si vahesi gamu
gami pa zinama lomolomoso, babe zama sekesekei si gami
pude tomea sa pinuhi, ura sa Tamasa sa mami tie va sosode.
6 Lopu hite hata ia gami si pude tava lavata koa ke tie.
Lopu koa gamu, meke lopu koari kaiqa tie pule.
7 Na apositolo[d] si gami sapu ta garunu koe Tamasa, ke
boka tepa ia mo gami sa tinokae koa gamu pa mami kinoa.
Ba totoso koa koa gamu si gami si ṉoṉo si gami, kekeṉoṉo
guana tinana pu kopu ni sari na tuna.
8 Ura tataru sisigitini gamu gami, ke qetu si gami pude
tozini gamu sa Inavoso Leana te Tamasa, meke pude tokani
gamu pa doduru ginugua, sina sa mami tataru koa gamu si
nomana hola.
9 Kasa tasimami, gina lopu muliṉi nia tugo gamu sapu
tavetavete ṉaliṉali si gami rane na boṉi. Tavetavete si gami,
pude lopu atu tepa tinokae koa gamu, totoso tarae nia gami
sa Inavoso Leana koa gamu.
10 Gamu meke sa Tamasa tugo si na mami tie va sosode,
sina gilania gamu sapu na tie madi mami, na toṉoto, meke
loke tinazutu mami koe Tamasa si gami, totoso koa si gami
koa gamu pu va hinokara.
11 Ura gilania gamu, gua sapu hoke tavetia ri na tiatama-
dia koari na tudia, si gunini gamu tugo gami si gamu;
12 hoke va ṉiṉira gamu, na va manoto gamu, meke hoke
tozini gamu gami pude lulia sa siraṉa pa tinoa, sapu garona
pude va qetua sa Tamasa pu ruvata gamu, pude somanae
pa Nana Butubutu Binaṉara meke sa tinoa tolavaena.
13 Meke hie tugo si keke ginuana sa mami zinama leana
koe Tamasa doduru totoso. Sipu avoso vagia gamu sa

* **2:2** TTA 16:19-24, 17:1-9

zinama te Tamasa koa gami, si lopu vagia gamu si asa
guana zinama tana tie, ba na zinama te Tamasa. Meke
hinokara tugo sapu te Tamasa si asa. Ura sa Tamasa si
korapa tavetavete pa korapa bulo mia gamu pu va hinokara.
14 Kasa tasimami, gua sapu ele ta evaṉa koari na ekelesia
te Tamasa pa Ziudia pu koa keke koe Karisito, si ta evaṉa
tugo koa gamu. Ta ṉoṉovala si gamu koari na turaṉamia
soti, gua tugo si pa Ziudia sapu ṉoṉovali rina tie Ziu si
arini.*
15 Va matea rini sa Baṉara Zisu, meke sari na poropita[d],
meke ṉoṉovala gami tugo rini si gami. Lopu va qetua rini
sa Tamasa, meke kanai rini sari doduru tie.*
16 Hiva hukata gami tugo rini, pude lopu tarae nia sa
Inavoso Leana, sapu boka ta harupu nia rina tie Zenitailo.
Gua asa, ke vari tomotomoi sari na dia sinea, ke ta gorei nia
rini sa tinaṉaziri te Tamasa, meke ele ta evaṉa beto tugo
kamahire si asa.

Sa Hiniva te Paula pude Hopiki Pule Ni si Arini

17 Kasa tasimami, totoso vari paqahani gita ri na tie, si
podeke sisigitia gami pa mami inokoro nomana, pude atu
dogoro gamu. Koa pa seu si gami pa tinimami, ba sari mami
binalabala si koa koa gamu.
18 Ura ele podeke sisigitia gami pude atu, meke arau telequ
ba soku totoso si podekia tugo pude pule atu koa gamu, ba
hukata gami e Setani.
19 Na sa sia sapu raṉea gami, meke kote qetu nia gami,
meke sa pinia sa si kote vagia gami koasa mami tinavete
tarae, ba sapu gamu mo pu va hinokara sapu boka qetu nia
gami pa kenuna sa Tamasa pana pule mae se Zisu.
20 Uve, gamu mo sa mami vina lavata, meke sa mami
qinetuqetu.

3

1 Gua asa, ke totoso lopu boka hokara pude aqa nono la
si gami si vizatia gami si pude koa mo si gami kara Saelasi
pa Atenisi.*
2 Ba garunu atu nia mo gami koa gamu se Timote, sa
tasida. Na tie tavetavete te Tamasa si asa, pude tavetavete
turaṉae koa gami pa vina enena sa Inavoso Leana te Zisu
Karisito. Garunu atu nia gami si asa, pude va ṉiṉira gamu,
meke tokani gamu koari na mia rinaṉeraṉe,
3 pude loke tie koa gamu si kote hiva luara pania se
Karisito, sina koa gua koari na ṉinovaṉovala hire. Ura

* **2:14** TTA 17:5 * **2:15** TTA 9:23,29, 13:45,50, 14:2,5,19, 17:5,13, 18:12 * **3:1** TTA 17:15

gilania mia gamu sapu sari na pinodeke gugua arini, si na hiniva tugo te Tamasa koa gita.

4 Sipu korapa koa gami koa gamu, si ele tozi va kenue ni gamu tu gami, sapu kote ta ṉoṉovala si gita. Meke gilania mia gamu sapu asa tugo si ta evaṉa koa gita.

5 Gua asa, ke totoso lopu boka hokara pude aqa nono la si rau, ke hiva avoso gilania rau sapu be korapa koa va nabu si gamu. Ke garunu atu nia rau koa gamu se Timote, pude va avosi vegua sa mia rinaṉeraṉe. Ura mala nia rau sapu be ele toketoke gamu e Setani, meke kote ta okipalae hoboro mo sari na mami tinavete koa gamu.

6 Ba kamahire si ele pule mae se Timote, meke ele paleke mae nia sa koa gami sa inavosona sa mia rinaṉeraṉe na tataru. Meke ele tozini gami tugo sa sapu hoke ta balabala si gami koa gamu pa qinetuqetu, meke hiva dogoro sisigiti gami gamu, gua tugo sapu gami ba hiva dogoro sisigiti gamu.*

7 Ke kasa tasimami, koasa mia rinaṉeraṉe mo gamu, si tava ṉiṉira sari na bulomami koari doduru mami tinasuna na ṉiṉovaṉovala.

8 Ura kamahire si qetuqetu na tava ṉiṉira sa mami tinoa, koa gua sapu turu va nabu si gamu pa tinoa keke koasa Baṉara.

9 Ke zama leanani gamu gami koasa nada Tamasa kamahire. Zama leana nia gami sa qinetuqetu, sapu tagoa gami pa laemia gamu, sapu koa koari na bulo mami pa vinaravara pa kenuna sa nada Tamasa.

10 Rane na boṉi si varavara la koe Tamasa si gami pa doduru bulo mami, pude boka atu dogoro pule gamu gami, pude boka va toṉoti saripu gua sea koari na mia vina hinokara.

11 Telena sa nada Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṉara Zisu, si mani turaṉa toṉoto atuni gami, pude atu dogoro gamu.

12 Mani tokani gamu sa Baṉara si gamu, pude mi koa varivari tatarue, meke pude mi tataru ni sari doduru tie. Mani va ṉiṉira gamu sa Tamasa, pude toqolo va gigiri hola latu sa mia tataru, pude kekeṉoṉo gua sa mami tataru koa gamu.

13 Mani va ṉiṉirai Sa sari na bulomia, pude mi tavamadi, na loke tinazutu mia pa kenuna sa nada Tamasa sa Tamada, pana pule mae se Zisu sa nada Baṉara turaṉi sari doduru Nana tie madidi*.

---

* **3:6** TTA 18:5 * **3:13** Ginuana sari “Nana tie madidi” si ari na tie te Karisito pu ele mate, meke toa turaṉia si Asa pa Maṉauru, meke sari na Mateana.

4

Tinoa sapu Qetu nia Tamasa

1 Ego, kasa tasimami, ele tava tumatumae si gamu koa
gami koasa guguana sa tinoa sapu qetu nia sa Tamasa. Asa
sa tinoa sapu ele lulia gamu. Gua asa, ke tepa zoṉazoṉa
gamu gami kamahire pa korapa pozana sa Baṉara Zisu
Karisito, pude tavete gua asa doduru totoso.
2 Ura gilani gamu sari na vina tumatumae saripu ele
ponini gamu gami, pa korapa ginarunu tanisa Baṉara Zisu.
3 Meke na hiniva tugo te Tamasa pude mi koa tava madi
si gamu, mi koa va seu koari doduru hahanana kaleana tadi
na koreo na vineki, maqota, meke na binarabarata, na gua.
4 Mi hopeke tumae kopuni sari hiniva tadi tinimia.
Hopeke koa turaṉia sa loamu pa hahanana toṉotona.
5 Lopu pa korapa inokoro sea, gua rina tie huporo pu lopu
gilania sa Tamasa.
6 Koari na hahanana sea arini, si mani lopu sekesekei nia
na va kaleania keke tie sa tasina koe Karisito. Ura sa Baṉara
si kote va kilasa betoi sari doduru tie pa dia sinea gua hire,
gua sapu ele tozini gamu gami, meke ele va balauni gamu.
7 Ura lopu tioko gita Tamasa si gita pude luli sari na
inokoro sea, ba pude koa va madi tu.
8 Ke asa sapu va karia sa vina tumatumae hie, si lopu va
kari au mo sa si arau, ba sa Tamasa tugo sapu ponini gamu
sa Maqomaqo Hope.
9 Ego, lopu vivinei nia rau koasa leta hie sa vinari tatarue
tamatasi pa ekelesia, sina ele va tumatumaeni gamu tu
Tamasa pude koa varivari tatarue si gamu.
10 Hinokara sapu ele evaṉia gamu si hie, koari doduru
tasimia pa ekelesia, koari doduru vasina pa Masedonia. Ba
tepa gamu tugo gami, pude mi vari tatarue nono latu.
11 Mi podeke sisigitia pude koa va bule koari na tie. Mi
tavetavete telemia pa limamia soti, mi kopu nia sa mia
tinavete, ba lopu sapu tanisa votiki tie, gua sapu ele tozini
gamu gami visoroihe.
12 Pude gua asa si kote ta pamaṉae si gamu koari pu lopu
na tie te Karisito, meke lopu kote hite ehaka nia gamu si
keketoṉa.

Sa Pinule Mae Tanisa Baṉara

13 Kasa tasimami, hiva va gilanani gamu gami sa hinokara
koa rini pu ele mate, pude mi lopu koa hola pa kinuliusu,
kekeṉoṉo gua rina tie pu loke dia rinaṉeraṉe koe Karisito.
14 Va hinokaria gita sapu ele mate meke turu pule se Zisu,
ke va hinokaria tugo gita sapu kote turaṉa somana pule mae

ni Tamasa koe Zisu si arini pu va hinokaria si Asa meke ele mate.
15 Ura saripu ele zama atu ni gami koa gamu, si mae guadi
tu koasa Baṉara. Gita sapu toada koasa rane sapu kote pule
mae ia sa Baṉara, si lopu kote tutuvu kekenua si Asa, ba
saripu ele matedi tu si kote tutuvu kenua si Asa.*
16 Ura sa Baṉara telena si kote gore mae gua pa Maṉauru,
meke velavela vura nia sa ginarunu, meke kote ta avoso sa
mamalaiṉina sa ṉati mateana, meke sa kabona sa buki te
Tamasa. Meke sarini pu va hinokaria se Zisu Karisito meke
ele mate, si kote turu pule kekenu.
17 Mudina asa si gita pu korapa toa pa totoso asa, si kote
varigara somanae koarini pa lei, pude tutuvia sa Baṉara pa
galegalearane. Gua asa, ke kote koa turaṉia gita sa Baṉara
ninae rane ka rane.
18 Gua asa ke, mi variva manoti koari na zinama hire.

5

Mi Va Namanama nia sa Pinule Mae Tanisa Baṉara

1 Kasa tasimami, lopu kilu pude kubere atu ni gami koa
gamu sari na totoso na rane, pu kote ta evaṉa saripu gua
arini.
2 Ura ele gilana valeania mia mo gamu, sapu kaqu mae
va hodaka guana tie hikohiko pana boṉi sa rane tanisa
Baṉara.*
3 Sipu korapa zama guahe sari na tie, “Bule learane sa
popoa, mada koa valeana,” gua. Pa totoso tugo asa si kote
raza va hodaki na tinahuara si arini. Kote kamo guana
tinasigiti koasa barikaleqe molumoluna, meke lopu kaqu
boka govete nia rina tie si asa.
4 Ba gamu kasa na tasimami, si lopu koa pa hinuporo,
ke lopu kote kamo va hodahodaka koa gamu sa rane sana,
guana tie hikohiko.
5 Gamu doduru si tanisa kalalasa, meke tanisa rane. Lopu
tanisa boṉi, babe na hinuporo si gita.
6 Gua asa, ke mada lopu koa kekeṉoṉo gua rina tie pu
puta, ba mada kopu na koa gilae.
7 Ura saripu edi puta si hoke puta pana boṉi, meke saripu
napo va viviri, si hoke naponapo pana boṉi.
8 Ba gita sapu tanisa rane, si mada koa gilae. Mada koa va
nabu pa rinaṉeraṉe na tataru kekeṉoṉo gua na tie varipera
pu va sagea sa poko raqaraqa. Mada koa va nabu pa
rinaṉeraṉe sapu kaqu vagia gita sa tinaharupu, kekeṉoṉo
gua sa tie sapu va hakea sa toropae varipera.*

* **4:15** 1 Kor 15:51-52 * **5:2** Mt 24:43; Lk 12:39; 2 Pit 3:10 * **5:8** Ais 59:17; Epi 6:13-17

9 Ura lopu vizata gita Tamasa si gita, pude ta raza nia gita
sa Nana tinaṉaziri, ba pude vagia tu gita sa tinaharupu pa
korapa Zisu Karisito sa nada Baṉara.
10 Ele mate paeni gita Sa, ke be mate babe toa si gita, ba
kaqu toa turaṉia gita si Asa.
11 Ke mi variva ṉiṉirai na varivari tokae telemia, gua puta
tugo sapu korapa tavetia gamu kamahire.

Sari na Vina Tumatumae meke na Zinama Tataru Vina Betobeto

12 Kasa tasimami, tepa gamu gami si pude mi pamaṉa ni si
arini pu tavetavete pa vari korapa mia, sari na mia koimata
pu va tumatumaeni gamu sa tinoa koe Karisito.
13 Mi va lavati na tataru ni sari na koimata sina koa gua
koasa dia tinavete koa gamu. Mi koa vari bulei pa vari
korapa mia.
14 Tepa gamu gami si gamu doduru tasimami, pude mi
va balaui si arini pu koa hoboro pude di tavetavete. Mi va
ṉiṉirai saripu koa mala, mi toka ni saripu malohoro, mi
tataru va ṉoṉo ni sari doduru tie.
15 Mi kopu sisigiti nia pude loke tie si hobe nia kinaleana
sa kinaleana, ba mi podekia doduru totoso pude mi koa vari
tokae pa varikorapa mia, meke koari doduru tie.
16 Mi koa qetu doduru totoso.
17 Mi lopu makudo varavara.
18 Koari doduru tiṉitoṉa leadi na kaleadi pu ta evaṉa, si
mi zama leana ni koe Tamasa. Ura asa tugo sa hiniva te
Tamasa koa gamu pa mia tinoa keke koe Zisu Karisito.
19 Mi lopu kilua sa hiniva tanisa Maqomaqo Hope pa
bulomia, gua sapu siliria goi si keke nika.
20 Mi lopu kilui sari na kinorokorotae.
21 Mi viliti sari doduru inavoso, mamu tuqe va nabui
saripu leadi.
22 Mi taliri va seu koari doduru kinaleadi.
23 Mani va madi sa Tamasa taṉa biṉule sari doduru mia
tinoa: sa maqomaqo mia, sa bulomia, meke sari tini mia,
pude loke tinazutu mia pana pule mae sa nada Baṉara Zisu
Karisito.
24 Asa sapu tioko gamu si kote evaṉi saripu gua sara, sina
Asa mo si ta ronuena.
25 Kasa tasimami, mi varavara tokani gami.
26 Mi vari hapahapai na vari qetuqetui, pana vari tutuvi
si gamu na tamatasi koe Karisito.
27 Tozini gamu rau pa korapa ṉiniraṉira tanisa Baṉara,
pude mamu tiroa sa leta hie, koari doduru tamatasi koe
Karisito.

28 Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta ṉana kamona
tanisa nada Baṉara Zisu Karisito.

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOARI NA TIE PA TESALONAIKA

Sa Vinabakala

Sa Leta hie si na leta vina rua sapu kubere la nia Paula koasa ekelesia pa Tesalonaika. Pupuhu si arini koasa tinaraena sa pinule mae te Karisito. Balabala ia rini sapu ele kamo tu sa rane pinule mae tanisa Baṉara, gua. Va toṉotia Paula sa binalabala seana hie, meke tozia sa sapu pana lopu ele mae sa rane asa, si kaqu vura mae sa "tie kaleana" pu va karia se Karisito. Kote gigiri hola latu sa kinaleana pa kasia popoa pa totoso asa, ba kote gore pule mae se Zisu Karisito, meke va kilasia sa tie kaleana asa.

Tozia tugo Paula pude di soto va nabu si arini pa dia rinaṉeraṉe koe Karisito pa korapadi rina tinasuna, na ṉinovaṉovala, meke na tinasigiti koari na kana. Madi koa ṉaliṉali tugo pa tinavete si arini, pude kopu puleni sari na dia tinoa, meke tavetia sapu gua leana doduru totoso.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2
Zinama leana meke na vinaravara te Paula. Hinia 1:3-12
Sa vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 2:1-17
Tinepa tinokae pa vinaravara meke tinarae pude soto va nabu meke ṉaliṉali pa tinavete. Hinia 3:1-15
Sa tinukuna sa leta hie. Hinia 3:16-18

Zinama Tuketukele

1 Gami Paula, Saelasi, meke e Timote, si kubere atu koa gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika, sapu koa koe Tamasa, sa Tamada meke sa Baṉara Zisu Karisito.* 2 Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa, sa Tamada, meke sa Baṉara Zisu Karisito.

Sa Vinakilasa Nomana Hola koasa Minae te Karisito

3 Kasa tasimami koe Karisito, leana hola si pude zama leanani gamu gami koe Tamasa doduru totoso. Ura ṉiṉira lala dia sari na mia rinaṉeraṉe, meke gua tugo sari na mia vinari tatarue.

4 Gua asa, ke va lavata sisigiti gamu gami koari na ekelesia te Tamasa, sina korapa soto va nabu pa rinaṉeraṉe si gamu pa korapadi rina ṉinovaṉovala, na tinasuna pu maedi koarini pu lopu va hinokara.

---

* **1:1** TTA 17:1

5 Sa mia sinoto va nabu pa korapadi ri doduru
ṉinovaṉovala hire, si va sosodea koa gamu sapu sa vina
kilasa nomana te Tamasa si toṉoto, meke va garogaro gamu
pude somana koasa Nana Binaṉara, sapu ta sigiti nia gamu
kamahire.
6 Ura kote tavetia Tamasa gua sapu toṉoto, meke kote
hobe ni ṉinovaṉovala Sa si arini pu ṉoṉovala gamu.
7 Meke gamu pu ta ṉoṉovala si kote somana koa gami
pude ta harupu pa tinasuna, pana pule mae gua pa
Maṉauru se Zisu sa Baṉara, somanae koari Nana mateana
ṉiṉiradi.
8 Meke pa korapa nika huruṉuna, si kote va kilasi Sa si
arini pu lopu gilania sa Tamasa, meke lopu va tabea sa
Inavoso Leana koasa guguana e Zisu sa nada Baṉara.
9 Kote tava kilasa koasa tinahuara loke vina betona, meke
kote ta paqaha va seu si arini koasa ṉinedala tanisa Baṉara,
meke koasa Nana ṉiniraṉira.*
10 Pana mae si Asa koasa rane sana, si kote tavahesi
koari Nana tie soti, meke kote magasa nia ri doduru pu va
hinokaria si Asa. Kote somana tugo koa rini si gamu, ura
va hinokaria gamu sa inavosona Sa sapu gua tozini gamu
gami.
11 Gua asa, ke varavara tokani gamu gami doduru totoso,
meke tepa ia gami koe Tamasa pude va garogaro gamu
koasa tinoa hola sapu ta tioko nia gamu. Meke pa Nana
ṉiniraṉira si kote va boka gamu Sa pude evaṉi sari doduru
mia inokoro leadi, meke va hokoti sari na mia tinavete sapu
ṉatina mae gua koasa mia rinaṉeraṉe.
12 Pa siraṉa hie si mani tava lavata koa gamu sa Pozana e
Zisu sa nada Baṉara. Meke gamu ba kaqu tava lavata tugo
koa Sa, pa korapa tataru variharupi tanisa nada Tamasa,
meke sa nada Baṉara Zisu Karisito.

2

Sa Tie Kaleana

1 Kasa tasimami; koasa guguana sa minae tanisa nada
Baṉara Zisu Karisito, meke sa nada vinarigara koa Sa, si
tepa gamu gami,*
2 pude lopu ta ṉoṉovala sari na mia binalabala, babe ta
duaṉa si gamu, be avosia gamu sapu sa rane tanisa Baṉara
si ele mae, gua. Lopu va hinokaria be zama si arini sapu
sa dia inavoso si maena koasa Maqomaqo Hope, babe pa
zinama, na leta tamigami, gua.

---

* **1:9** Ais 2:10 * **2:1** 1 Tes 4:15-17

3 Mi lopu va malumia si keke tie pude sekesekeini gamu.
Ura lopu kaqu mae sa rane asa, osolae kamo mae sari na
rane pana kilua rina tie sa Tamasa pa vina betona sa totoso
ta mutina, meke kote vura sa tie kaleana. Asa tu si kote la
pa tinahuara koa holana.
4 Kote kanai sa sari doduru gua pu tavahesi meke va
tamasi rina tie, meke kote va lavata pule nia si asa. Kote
nuquru meke habotu si asa pa Zelepade* te Tamasa, meke
kote poza pule nia Tamasa si asa.*
5 Lopu balabala ia tu gamu sia? Totoso koa koa gamu si
rau, si ele tozini gamu tu rau sari doduru pu gua hire.
6 Meke gilania mia gamu sapu gua korapa hukatana sa,
pude mani lopu ta evaṉa kamahire. Ba pa totoso garona, si
kote vura mae sa tie kaleana sana.
7 Ura sa kinaleana si korapa tavetavete tome kamahire,
ba koa nana si keke sapu korapa hukatia sa kinaleana pude
ta dogoro va bakala koari na tie, osolae tava rizu palae si
asa pu hukatana sa.
8 Pa totoso asa si kote ta dogoro sa tie kaleana, meke kote
va mate pania e Zisu sa Baṉara si asa pa Nana zinama, meke
kote huara pania Sa si asa pana pule mae si Asa pa Nana
ṉinedala.*
9 Kote mae pa ṉiniraṉira te Setani sa tie kaleana, koari
soku vina gilagila na tinavete variva magasadi sapu kote
evaṉi sa.*
10 Meke koari doduru votivotiki tinavete kaleadi, si kote
sekesekei ni sa sari na tie pu kote kamo pa tinahuara. Ura
korodia pude tataru nia rini pa korapa bulodia sa hinokara,
pude boka ta harupu si arini.
11 Gua asa, ke kote va maluara lani Tamasa si arini koasa
ṉiniraṉirana sa sinekesekei, pude madi va hinokaria rini sa
kinohakoha,
12 ke kaqu tava kilasa beto pa Heli sari doduru pu qetu
nia sa kinaleana, meke lopu tagoa sa hinokara.

Ta Vizata Pude Ta Harupu sari na Tie pa Tesalonaika

13 Kasa tasimami ta tatarue mia, leana hola si pude zama
leanani gamu gami koe Tamasa doduru totoso. Ura pa
pinodalaena si ele vizata gamu tu Tamasa, pude mi ta
harupu pa korapa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope, meke
pa korapa mia rinaṉeraṉe koasa hinokara, pude va madi
gamu.

---

* **2:4** Kaiqa tie si balabala ia sapu sa Zelepade pa Zerusalema si gunia sa. * **2:4** Dan 11:36; Izk 28:2 * **2:8** Ais 11:4 * **2:9** Mt 24:24

14 Tioko gamu Tamasa si gamu pa korapa Inavoso Leana,
sapu tarae nia gami koa gamu, pude mi somana tagoa gamu
sa tinoa tolavaena tanisa nada Baṉara Zisu Karisito.
15 Ego, kasa tasimami, mi turu va nabu pa rinaṉeraṉe,
mamu tuqe va nabui sari na vina tumatumae saripu ele
vagi gamu koari na mami tinarae meke koari na leta.
16 Sa nada Baṉara Zisu Karisito telena, meke sa nada
Tamasa sa Tamada si ele tataruni gita, meke pa korapa Nana
tataru variharupi si ponini gita Sa sa minanoto toa holana,
meke sa rinaṉeraṉe nabuna koasa tinoa hola.
17 Mani tava manoto sari na bulomia, meke tava ṉiṉira si
gamu pude tavetia meke tozia gua sapu leana.

3

Tinepa Tinokae pa Vinaravara

1 Ego, hire sari na qua zinama vina betobeto. Mi varavara
tokani gami, pude tuturei ta urahae la sa inavoso tanisa
Baṉara, meke mani tava hinokara si asa, gua tugo sapu ele
ta evaṉa koa gamu.
2 Mi varavara tokani gami tugo, pude mani va sare gami
sa Tamasa koari na tie kaleadi. Ura lopu ari doduru tie si
va hinokaria sa Inavoso Leana.
3 Ba ta ronuna sa Tamasa, meke kote va ṉiṉira gamu,
na harupu va seu gamu Sa koe Setani, sapu sa ṉatina sa
kinaleana.
4 Meke raṉe valeania gami sa Baṉara, pude tokani gamu
pude taveti kamahire sari doduru gua pu ele tozini gamu
gami, meke lopu kaqu makudo tugo taveti gamu vugo na
repere sapu gua arini.
5 Mani turaṉi sa Baṉara sari bulomia, pude keha lulia
sa tataru te Tamasa meke se Karisito pu turu va nabu pa
korapa tinasuna.

Sa Vina Balau koasa Hinakohako

6 Kasa tasimami, tozini gamu gami pa korapa Pozana sa
nada Baṉara Zisu Karisito, pude mi koa va seu koari na tie
pu hakohako pa tinavete, meke lopu luli rini sari na vina
tumatumae saripu ele ponini gamu gami.
7 Ura gilana valeania mia mo telemia sapu gua pude keha
luli gami. Lopu hakohako pa tinavete si gami sipu koa koa
gamu.
8 Lopu ta poni moka pa tie si gami, ba tavetavete rane na
boṉi si gami pude lopu va tasuna gamu pa tinepa ginani na
poata.
9 Garo tugo pude tepa tinokae si gami koa gamu, pude ta
tokae mami, ba vekoa gami sa kineha hie koa gamu pude
mi tavete lulia.

10 Ura totoso korapa koa koa gamu si gami, si ele hoke
tozini gamu tu gami sapu guahe: “Be hakohako tavetavete
si keke tie, si mani lopu henahena tugo,” gua.
11 Na avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gamu si hakohako
sisigiti, ba voriti ni mo rini sari na tinoa tana votiki tie.
12 Koarini pu gugua asa, si tozi ni gami pa korapa Pozana
sa Baṉara Zisu Karisito, pude di koa noso. Madi tavetavete,
pude madi va gavori teledia sari ginani pu kote henai rini.
13 Ba gamu kasa na tasimami, si mi lopu mabo nia sa
tinavete leana.
14 Be koa nana keke tie sapu korona va tabea sa mami
zinama pa leta hie, si mi va nonoga vekoa sa tie sana, mamu
lopu somana baere koasa, pude mani kurekure pule nia.
15 Mi lopu kukiti gunia na mia kana, ba mi nore gunia mo
na tasimia si asa.

Ṣari na Zinama Vina Betobeto

16 Meke telena sa Baṉara tana binule, si mani ponini
gamu sa binule doduru totoso, pa doduru ginugua. Mani
koa koa gamu doduru sa Baṉara.
17 Arau Paula si kuberia sa zinama tataru hie pa limaqu
soti. *Sa qua tataru arau Paula koa gamu.* Meke gua tugo hie
sa qua vina gilagila kinubekubere koari doduru qua leta.
18 Mani koa koa gamu doduru sa tataru lopu ta ṉana
kamona tanisa nada Baṉara Zisu Karisito.

SA LETA KEKENU TE PAULA KOE TIMOTE
Sa Vinabakala

Timote si keke tie vaqurana koe Karisito, sapu koa pa pinaqaha popoa Laekonia, koa sa vasileana Lisitara babe Debi. Mi tiroa sa *Tinavete Tadina Apositolo* 16:1-3. Sa tinana si na barikaleqe Ziu, meke sa tamana si na tie Quriki[d]. Na tie varitokae meke na baere soti te Paula si asa, totoso tarae nia Paula sa Inavoso Leana. Ka ṉeta sari na ṉati ginugua, saripu hiva tozi vura ni Paula koasa nana leta kekenu hie.

Kekenu hokara, si na vina balau koa sa vina tumatumae seana pa korapana sa ekelesia. Sa vina tumatumae seana hie, si varihenie sari na binalabala tadina tie Ziu, meke sari na tie pa votiki butubutu. Meke ta zamae sapu sari doduru likakalae tanisa kasia popoa hie, meke sa tinoa tini, si kaleadi beto mo, gua; meke sa tinaharupu si kote boka ta vagi mo pa tinagona sa tinumatumae golomona, meke koasa linulidi rina vina tumatumae seadi hire, sapu lopu gani si kaiqa ginani, meke pude lopu varihaba, na gua. Ta kubere tugo koasa leta sa vina tumatumaena sa tinavete tanisa ekelesia, meke sa vinahesi, meke sa kineha leana pa tinoa, gua sapu kaqu luli rina palabatu lotu na tie varitokae pa korapa ekelesia. Vina betobeto si tava ṉiṉira se Timote, gua pude ta evaṉae na nabulu ta ronuena te Zisu Karisito, koari nana tinavete pa hopehopeke puku tie te Karisito.

Sari na Ṉati Pinaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2
Sari na vina tumatumaena sa ekelesia, meke sari nana nabulu tavetavete. Hinia 1:3 kamo hinia 3:16
Sari na tinokae koe Timote, meke sari nana tinavete. Hinia 4:1 kamo hinia 6:21

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula, sapu keke apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa ginarunu te Tamasa sa nada Hinarupu, meke se Zisu Karisito pu raṉe va hinokaria gita,

2 si kubere atu nia sa leta hie koa goi Timote, sa tuqu soti pa rinaṉeraṉe.*

Mani koa koa goi sa tataru variharupi, na vina tukana, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṉara Zisu Karisito.

Sa Vina Balau koari na Vina Tumatumae Seadi

---

* **1:2** TTA 16:1

3 Gua sapu ele tozi nigo rau totoso la gua rau pa
Masedonia, si pude mu koa hola si goi pa Episasi, mamu
norei sari kaiqa tie vasina, pude di lopu tozi sari na dia
vina tumatumae seadi.
4 Mamu norei tugo si arini pude di lopu vivinei hoboro ni
sari na vivinei kokohadi, meke na tuti sapu loke vinabetodi.
Arini si kote boka va gavoro ninominomi, ba loke dia
tinokae koari na tie pa tinavete te Tamasa, sapu ta tavete
pa rinaṉeraṉe mo.
5 Sa ṉatina sa nada tinavete si pude va ṉiṉira ia sa tataru
tadi na tie pa ekelesia sapu mae guana koasa bulo viana,
na tinavete toṉotodi, meke na rinaṉeraṉe hinokara koe
Karisito.
6 Kaiqa tie kokohadi sara, si ele taluarae va seu koari na
ginugua hire, meke luli rini sari na vivinei hoborodi.
7 Edi hiva ta pozae na titisa tanisa Tinarae te Mosese si
arini, ba lopu gilana valeani rini saripu gua zama ni rini,
be vea ṉiṉira gua sari na dia vina tumatumae koari na tie.
8 Gilania nada gita sapu leana sa Tinarae te Mosese, be ta
tavetavetae valeana si asa pa nana siraṉa.
9 Mada gilana valeania, sapu sa Tinarae asa si lopu ta
tavete pude tadi na tie toṉotodi; ba tadirini mo pu sekea
sa Tinarae, sari na tie va gugue, na tie va karikari, na
tie kaleadi, na tie lopu madidi, na loke dia pinamaṉa
koe Tamasa, meke sari na tie variva mate pu va mate
tiatamadia;
10 meke tadi na tie pu tavetia sa vinari riqihi, na
binarabarata, na vinarivosa, na gua; meke sarini pu hiko
vagi tie pude holuholu ni, meke sari na tie kokoha pu
helahelae na tokotokoro kokoha, babe kaiqa pule saripu
lopu lulia sa vina tumatumaena sa hinokara te Tamasa.
11 Asa sa vina tumatumaena sa Inavoso Leana; sapu sa
Tamasa lavata sapu tavahesi, si ele ta garunu nia rau pude
tozi vura nia.

Sa Tataru te Tamasa Koe Paula

12 Vahesia rau se Zisu Karisito sa nada Baṉara, pu va
ṉiṉira au pude tarae nia sa Inavoso Leana, meke sina ta
ronuequ si rau, ke vizatau Sa pude nabulu nia si Asa.
13 Pa totoso ele hola si zama va kalekaleania, na naqua,
meke ṉoṉovala ia rau si Asa. Ba tataru ṉau na taleoso nau
Sa, sina loke qua rinaṉeraṉe koa Sa, meke lopu gilania rau
sapu tavete va sea si rau.*
14 Ke marilaena hola sa tataru lopu ta ṉana kamona tanisa
nada Baṉara, meke gua tugo sa rinaṉeraṉe, na tataru pu
poni nau Sa, koasa qua tinoa keke koe Zisu Karisito.

* **1:13** TTA 8:3, 9:4-5

15 Hinokara hola si hie, ke mamu kopu nia na va hinokaria
si asa. Sapu mae nia Zisu Karisito pa popoa pepeso si pude
harupi sari na tie kaleadi; meke arau tugo hie si keke sapu
kaleana holani sari doduru tie.
16 Ba tataru nau Tamasa si rau, pude mani ta dogoro sa
ṉinoṉo koa holana te Zisu Karisito koa rau, sapu na tie
kaleaqu hola si rau, meke pude na vina sosode koari doduru
tie pu kaqu va hinokaria si Asa vugo na repere, meke vagia
sa tinoa hola.
17 Koasa Baṉara toa holana, meke lopu ta dogorona, sapu
sa Tamasa ekei mo, mani koa koa Sa sa vina lavata na
vinahesi ninae rane ka rane! Emeni.
18 Tuqu, Timote, tozi nigo rau sari na qua vina tumatumae
pa leta hie, pude toka nigo totoso lulia goi sapu gua ko-
rokorotae nia rina palabatu lotu visoroihe, koasa guguamu
goi. Mamu tavetavete ni sari na zinama hire, pude kaqu na
nabulu varipera te Tamasa pa mua tinavete leana si goi.
19 Mamu koa va ṉiṉira pa mua rinaṉeraṉe, mamu tavetia
sapu gua toṉoto pa mua binalabala. Kaiqa tie si lopu hiva
lulia rini gua sapu toṉoto pa dia binalabala, ke ta huara sa
dia rinaṉeraṉe guana vaka hakena pa sagauru,
20 gua sapu ta evaṉa koari Haimeneasi e Alekezada, saripu
ele luara vala ni rau koe Setani, pude madi gilania, pude
lopu zama va kaleania sa Tamasa.

2

Vinahesi pa Ekelesia

1 Ego, kekenu hiera tugo sari na qua zinama koari doduru
tie te Karisito. Mada varavara toka ni sari doduru tie pa
tinepatepa, meke na zinama leana koe Tamasa.
2 Mada varavara ni sari na baṉara, meke sari doduru pu
tago ṉiniraṉira, pude mada koa valeana pa binule si gita na
tie te Karisito. Pude mada toa nia sa tinoa toṉotona gugua
te Tamasa, pude mada koa madi koa Sa.
3 Leana si gua asa, meke qetu nia sa Tamasa sapu harupu
gita.
4 Asa tugo hivani gita si gita doduru pude ta harupu, meke
pude gilania sa hinokara.
5 Sina keke mo sa Tamasa, meke sa tie varikarovae koe
Tamasa meke pa tie, sapu e Zisu Karisito sa tie hinokara.
6 Poni pule nia Sa sa Nana tinoa pude vata rupahi sari
doduru tie pa sinea. Asa sa vina sosode pa totoso garona,
sapu hiva nia Tamasa pude di ta harupu sari doduru tie.
7 Gua asa, ke ta vizata si arau pude na apositolo, meke ta
garunu nia rau, pude tarae nia na variva tumatumae nia
koari na tie Zenitailo[d] sa Inavoso Leana tanisa rinaṉeraṉe

meke sa hinokara. Gua sapu zama nia rau si hinokara; lopu
kokohaqu.*
8 Koari doduru vinahesi pa ekelesia, si hiva ni rau sari na
tie pu via bulodi koe Tamasa, pude madi va sagei limadi pa
vinaravara, meke loke dia vinaritokei na vinaribugori.
9 Meke sari na barikaleqe, si hiva ni rau pude pokopoko
valeana pa pinamaṉa na vina pepekae, ba lopu va sarisari
ni qolo na vovoto davi sari na kaludia, na va sage poko
arilaedi hola.*
10 Ba sapu doṉo lea koe Tamasa, si na dia tinavete leadi
tu; arini tu si garogaro koari na barikaleqe pu pamaṉa nia
sa Tamasa.
11 Sari na barikaleqe si madi koa noso pa vina pepekae
pude tava tumatumae.
12 Lopu va malumi rau sari na barikaleqe pude variva
tumatumae, meke ululu hola ni sari na palabatu, ke madi
koa noso si arini.
13 Ura e Adama tu si ta tavete kekenu koe Tamasa, meke
mumudi se Ivi.*
14 Meke lopu e Adama si ta sekesekei koe Setani, ba e Ivi
tu; ke sa barikaleqe tu si ta sekesekei koe Setani, meke hoqa
pa sinea.*
15 Ba kaqu ta harupu sari na barikaleqe pa pinododi rina
dia koburu, be lopu makudo koa va nabu pa rinaṉeraṉe na
tataru, meke koa via, na leana pa dia hahanana.

3

Sari na Koimata pa Ekelesia

1 Hinokara hola sa zinama hie: Be keke tie si hiva koa
na koimata pa ekelesia, si okoro nia sa si keke tinavete
marilaena hola.
2 Sa koimata pa ekelesia hie, si mani koa va toṉoto, meke
kaqu kekeke mo sa nana barikaleqe. Mani koa kopu na va
balau, meke totoli pule nia, meke na tie ta pamaṉaena, na
hoke va kamoi sa sari na votiki tie pa nana vetu, meke boka
variva tumatumae,*
3 lopu na tie naponapo, babe na tie komikomiti, ba ṉoṉo
meke na tie bule, meke lopu na tie okokoro poata si asa.
4 Kaqu na tie leana si asa, sapu kopu valeana nia sa nana
kinoa tatamana. Meke sari nana koburu si kaqu va tabea
na pamaṉa nia si asa doduru totoso.
5 Sina be lopu kopu valeana nia sa tie sa nana kinoa
tatamana soti, si lopu kaqu boka kopu valeana nia tugo sa
tie hie, sa ekelesia te Tamasa.

* **2:7** 2 Tim 1:11 * **2:9** 1 Pit 3:3 * **2:13** Zen 2:7,21-22 * **2:14** Zen 3:1-6
* **3:2** Ta 1:6-9

6 Kaqu na tie komihana pa rinaṉeraṉe, meke lopu na tie
tiqe kekerena si asa. Sina be lopu gua, si kote vahesi pule
nia meke hoqa pa tinazutu, kekeṉoṉo gua e Setani.
7 Kaqu na tie ta pamaṉaena si asa koari pu lopu va
hinokara, pude lopu kaqu tava kurekure meke tava hoqa
koasa sipata te Setani si asa.

Sari na Tie Varitokae pa Ekelesia

8 Meke gua tugo sari na tie varitokae pa ekelesia, si madi
koa pa hahanana sapu garo pude ta pamaṉae, na zama va
hinokara koari na tie, meke lopu naponapo babe hata poata
pa hahanana kaleanadi.
9 Meke kaqu tuqe va ṉiṉira ia rini sa rinaṉeraṉe hinokara
pa korapa bulo viana, na tinavete toṉotodi.
10 Kaqu ta podeke paki si arini, meke pana ta dogoro sapu
loke tinazutudi, si kote tiqe tavetavete si arini.
11 Meke gua tugo sari dia barikaleqe, madi koa pa
hahanana sapu garo pude ta pamaṉae, meke lopu kaqu
vari nanaei, ba kaqu koa kopu, na ta ronuedi pa doduru
ginugua.
12 Na tie varitokae si kaqu keke mo sa nana barikaleqe,
meke kaqu kopu valeana ni sa sari na tuna meke sa nana
kinoa tatamana.
13 Ura sari na tie varitokae saripu tavetavete valeana,
si hoke koa tava lavata koari na tie, meke lopu matagutu
nia rini pude tarae nia sa guguana e Zisu Karisito pa dia
rinaṉeraṉe.

Sari na Ṉati Vina Hinokara

14 Kubere atunia rau sa leta hie, ba lopu sana kote atu
dogorigo mo rau.
15 Ba be ta hukata si rau, meke lopu ture atu, ba sa qua
leta hie si kote tozi nigo sapu gua leana pude tavetia goi
koasa puku tatamana te Tamasa, sapu sa ekelesia tanisa
Tamasa toana. Ura sa ekelesia sina dedegere sapu zuka ia
sa hinokara.
16 Sa vina tumatumae hinokarana te Karisito sapu tiqe ta
dogoro kamahire si arilaena hola, sapu guahe:

Ta dogoro pa tini tie si Asa,
meke sa Maqomaqo si vata dogoro nia sapu na tie
toṉoto si Asa,
meke ta dogoro koari na mateana,
meke ta tarae koari doduru butubutu tie,
meke tava hinokara koari na tie pa kasia popoa,
meke ta turaṉa la pa Maṉauru si Asa.

4

Sari na Tie Va Tumatumae Kokohadi

1 Tozi va bakalia sa Maqomaqo Hope sapu koari na rane
mae hiroi si kote ta luarae sari kaiqa pa dia rinaṉeraṉe
koe Karisito, meke kote va tabei rini sari na maqomaqo
kokohadi, meke kote luli rini sari na vina tumatumae tadi
na maqomaqo kaleadi.
2 Sari na vina tumatumae kokohadi hire, si mae guadi
koari na tie sekesekeidi. Lopu tumae nia rini sa tinoṉoto,
sina sari dia binalabala pude vizatia gua sapu leana meke
kaleana, si guana keketoṉa sapu ele tava uqu pa aeana
lerana.
3 Tozia rini koari na dia vina tumatumae, pude lopu
varihaba, meke lopu gani si kaiqa ginani, gua. Ba taveti
Tamasa sari na ginani hire, pude ta hena pa korapa zinama
leana, pa vinaravara koari na tie pu va hinokaria se Zisu
Karisito, meke gilania sa hinokara.
4 Sari doduru pu taveti Tamasa si leadi beto, namu
loketoṉa si pada pude ta kilu, be zama leana ni gita koe
Tamasa pa vinaravara meke tiqe henai.
5 Sina ele tava madidi si arini koasa zinama te Tamasa,
meke pa vinaravara.

Sa Nabulu Ta Ronuna te Zisu Karisito

6 Be va tumatumae ni goi koari kasa tamatasi koe Karisito
sari na tiṉitoṉa hire, si kote na Nana nabulu leamu si goi,
gua sapu ele tava tumatumae nia goi pa mua rinaṉeraṉe
na vina tumatumae hinokara sapu lulia goi.
7 Mu lopu avosi sari na vivinei hoborodi na kokohadi,
saripu loke guguadi pa vinahesina sa Tamasa, ba mamu va
podepodekae pude luli valeania sa pinamaṉana sa Tamasa.
8 Sa vina podepodekae pude koa ṉiṉira pa tini si koadia
tugo kaiqa nana lineana, ba pude keha lulia sa tinoa
toṉotona gugua te Tamasa si leana hola pa doduruna sa
tinoa, sina ponini gita Sa sa tinoa kamahire, meke sa tinoa
vugo repere.
9 Hinokara sapu gua asa, meke garo tugo pude va
hinokaria ri doduru tie.
10 Kalavarae si gita koasa Tamasa toa holana sapu sa
Hinarupu tadi doduru tie, ba sa ṉatina si tadi na tie mo pu
va hinokara. Gua asa ke tavetavete va ṉiṉira, meke voriti
sisigiti si gita.
11 Mu va tumatumae ni koari na tie te Karisito sari na qua
zinama hire.
12 Mamu lopu va malumi sarini pude doṉo va gore igo
sina na tie vaqura si goi. Ba mu koa na kineha leamu koari

pu va hinokara, pa mua kinokoa, pa zinama, pa tataru, pa
rinaṉeraṉe, meke pa tinoṉoto.
13 Ke mamu lopu makudo tiroa, na tarae nia, na variva
tumatumae nia koari na tie sa zinama hope te Tamasa,
osolae kaqu atu kamo vasina si rau.
14 Mu tavetavete nia sa mua vinariponi sapu poni nigo
sa Maqomaqo Hope, gua sapu ele korokorotae nia rina
palabatuna sa ekelesia pa totoso sapu va opo nigo limadia
rini.
15 Mamu koa na tie ṉaliṉali pa kinopudi rina tinavete
sara, pude ta dogoro valeana koari na tie sa mua tinoqolo
koasa ninabuluna sa Baṉara.
16 Mu kopu pule nigo pa mua hahanana meke pa mua
vina tumatumae, mu tavetavete va ṉiṉira, ura be gua asa
si kote ta harupu si goi, meke gua tugo saripu avosigo.

5

Sari na Tinavete Koari na Tie te Karisito

1 Mu lopu gegesia goi sa barogoso, ba mamu zama na va
toṉoto gunia mo na tamamu si asa. Sari na tie vaquradi si
mamu evaṉa guni ni mo na tasimu pa doduru ginugua.
2 Meke sari na kaleqe si mamu zama guni ni mo na
tinamu. Meke sari na vineki vaquradi si mamu zama guni
mo na tasimu, koari doduru hahanana viadi.
3 Mu doṉo gilani na toka ni sari nabonaboko, pu loke tie
hite galagala ni.
4 Ba be koadia tuna sa naboko, babe sari na tudia rina
tuna, si madi gilana kenua rini pude nabulu nia sa Tamasa,
madi galagala ni sari na tiatamadia, gua sapu ele galagala
ni rina tiatamadia sari na tudia visoroihe, ura gua asa si
variva qetu koe Tamasa.
5 Ba sa naboko sapu loke tie hite galagala nia, si va sotoa
sa sa nana kinalavarae koe Tamasa, meke lopu hite makudo
varavara tepa ia sa sa tinokae rane na boṉi.
6 Ba sa naboko sapu toa pude va qetua sa tinina mo, si
gua na tie matena tu si asa koe Tamasa.
7 Mu va tumatumae ni tugo koari na naboko sara sari na
qua zinama hire, pude di lopu ta zutu koari na tie si arini.
8 Be keke tie si lopu galagala ni sari na turaṉana, babe
sari nana tatamana na tiatamana soti, si va karia mo sa sa
rinaṉeraṉe, ke kaleana hola nia sa sa tie va gugue.
9 Mani lopu ta nae somanae koari na naboko pu ta tokae
koasa ekelesia si keke naboko, osolae hola onomo ṉavulu
puta vuahenina si asa, meke kaqu keke mo sa palabatu sapu
haba ia sa.

10 Meke ta zamae pa ekelesia sapu keke barikaleqe leana
pa nana tinavete si asa, turaṉa valeani sari na tuna, va
kamo valeani sari na tie maedi, koa va pepekae meke
galagala ni sari na tie te Tamasa, toka ni saripu malaṉa,
meke soto va nabu koari na tinavete leadi.
11 Ba mu lopu nae somana lani pozadi sari na naboko
vaquvaquradi. Ura be somana si arini koari na naboko pude
nabulu nia sa ekelesia, ba hokara kote hiva varihaba pule
si arini. Ke gua asa, si kote luara pania rini sa dia sinoto
koe Karisito pa ninabuluna Sa;
12 meke kote kumatia rini sa dia vina tatara koa Sa
tatasana.
13 Ba lopu asa mo, ba lopu seunae si kote podalae okipalae
hoboro totoso ene vari karovae vetuvetu si arini, meke kote
nanae tie, meke evaṉi na zamazama ni rini sari na ginugua
tadi na votiki tie pu lopu garo pude zama ni rini.
14 Ke sapu hiva nia rau si gua mo he: Madi varihaba pule
sari na naboko vaquvaquradi, madi podo dia koburu, pude
madi kopu valeana ni sari kinokoa pa dia vetu, pude loke
dia ginugua sari na kana, pude zama va kaleana gita.
15 Ura kaiqa rina nabonaboko si ele luaria tu rini se
Karisito, meke lulia rini se Setani.
16 Ba be koa nana si keke barikaleqe raṉeraṉena sapu
na turaṉana keke rina nabonaboko, si mani toka nia mo si
asa, pude lopu va tupitia sa ekelesia. Ba sa ekelesia si mani
tupiti ni mo sarini pu malamalaṉadi.
17 Sari na palabatu lotu pu tuturaṉa valeana pa dia
tinavete si garodi tugo pude di vagia sa dia tinabara na vina
lavata, gua tugo sari na tie tuturaṉa saripu tavetavete va
ṉiṉira pa tinavete tarae na vina tumatumae.
18 Ura zama sa Kinubekubere Hope: “Mu lopu pusi
kumuhia ṉuzuna sa bulumakao sipu korapa neti pani sa
kapudi sari na huiti, pude boka ganigani si asa,” meke gua
pule he, “Garona tugo pude ta tabara sa tie tavetavete,”
gua.*
19 Mu lopu va hinokaria si keke tinazutu la gua koa ke
palabatu lotu, be guana mae guana mo pa keke tie sa
tinazutu asa.*
20 Norei pa kenudi ri doduru tie, sarini pu ele tavete va
sea, pude di va balau tugo sari kaiqa tie pule.
21 Pa kenuna sa Tamasa meke Zisu Karisito, meke sari na
mateana ta vizatadi, si tozi va hinokara nigo rau, pude mu
va tabei sari na vina tumatumae hire, pude mu lopu toka
kale la pa keke tie koari na mua tinavetavete.

---

* **5:18** Diut 25:4; Mt 10:10; Lk 10:7 * **5:19** Diut 17:6, 19:15

22 Mu lopu tuturei va opo nia limamu si keke tie pude va
madia na va turua pa tinavete te Karisito. Mu lopu somana
ni sari na sinea tadi na votiki tie, ba mamu koa via.
23 Lopu tale napo kolo mo, ba mamu napo vasi vaeni, pude
toka nia sa tiamu, koari kaiqa minoho saripu hoke kamo koa
goi.
24 Kaiqa sinea tadi na tie si ta gilana va bakala dia, meke
ta pitu va kenue, ba kaiqa sinea tadi na tie si vura mumudi
mae meke kaqu ta pitu.
25 Kekeṉoṉo puta gua tugo sapu sari na tinavete leadi
si hoke ta gilana va bakala, meke gua tugo saripu lopu ta
gilanadi si lopu boka tava paere.

6

1 Sari na pinausu pu na tie te Karisito si madi pamaṉa
zoṉazoṉa ni sari na dia palabatu, pude lopu kote ta zama va
kaleana sa pozana Tamasa babe sa nada vina tumatumae.
2 Ba sarini pu tava pinausu koari na dia palabatu pu va
hinokaria se Zisu Karisito, si madi pamaṉa ni tugo sari
na dia palabatu, ura na tasidia pa rinaṉeraṉe si arini.
Madi tavetavete valeana hola latu si arini. Ura sari na dia
palabatu, pu ta tokae koari na tinavete tadi na dia nabulu,
si na tasidia koe Karisito si arini, meke tataru hola ni rini
sari na dia palabatu.

Sa Vina Tumatumae Kokoha meke sa Tinagotago Hinokara

Mu va tumatumae ni na tarae ni koari na tie sari doduru
gua pu ele tozi nigo rau.
3 Be keke tie si va tumatumae ni si kaiqa binalabala
kokohadi, meke lopu vari ṉoṉoi la koa sa vina tumatumae
gotogotona tanisa Baṉara Zisu Karisito meke koari na vina
tumatumae hopedi tanisa nada ekelesia,
4 si na tie vahesi pulenia si asa meke loketoṉa si gilania
sa. Na qetu ni na hatahata i sa sari na binalabala kaleana,
sari na vinaritokei koari na ginuguadi ri na zinama, sa
vinabetodi si kamo la pa vinari konokonoi, vinari ososi,
zinama vari ṉoṉovali, meke na zinutu kaleadi na hoborodi,
5 meke na ninominomi loke vinabetodi. Koari na tie pu
lopu hoke balabala valeana gua asa, si loke hinokara koai.
Balabala ia rini sapu pude koa pa tinoa toṉotona gugua te
Tamasa si kote boka tagotago nia rini, gua.
6 Na tinoa toṉotona gugua te Tamasa pu koai qinetuqetu,
meke lopu okokoro likakalae, si nomana sa dia tinagotago
pa maqomaqo.

7 Ura, loketoṉa si paleke nuquru mae nia gita koasa kasia
popoa hie, meke loketoṉa hokara tugo si kote paleke vura
nia gita!
8 Ke be ari gada ginani, na poko, si pada mo si arini koa
gita.
9 Ba arini pu okoro nia sa tinagotago, si tale hoqa lamo pa
tinoketoke. Ta turaṉa si arini pude ta sipata vagi koari na
inokoro sea na binalabala pekipekidi sapu turaṉa lani pa
tinasuna meke kamo nia rini koa sa tinahuara koa holana.
10 Ura sa tataru poata si na ṉatidi ri soku tinavete kaleadi,
meke kaiqa arini pu okoro poata, si ele rizu va seu koasa
rinaṉeraṉe, meke va bakora pule ni pa tinalotaṉa.

Sa Vina Tumatumae Vina Betobeto Koe Timote

11 Ba sapu agoi na nabulu te Tamasa, si mamu govete nia
sa inokorona sa poata, na gua. Mamu lulia sa tinoṉoto, na
rinaṉeraṉe, na tataru, na tinoa toṉotona gugua te Tamasa.
Mu turu va nabu pa totoso tinasuna, mamu koa va ṉoṉo.
12 Mu somana varipera koasa vinaripera leana pa ri-
naṉeraṉe koe Karisito. Mu tuqe va nabua sa tinoa hola,
sapu ta tioko nia goi koe Tamasa totoso helahelae vura nia
goi si asa pa kenudia ri doduru tie pu va sosode igo.
13 Pa kenuna sa Tamasa sapu ponia koari doduru tiṉitoṉa
sa tinoa, meke pa kenuna e Zisu Karisito pu helahelae vura
nia sa rinaṉeraṉe koe Ponitiasi Paelati, si tozi nigo rau,*
14 pude mamu va tabei saripu ta tozi ni goi, pude mu koa
via, meke loke tinazutumu, osolae kamo sa rane sapu kote
vura pule mae se Zisu Karisito sa nada Baṉara.
15 E Tamasa si kaqu vata evaṉia koe Zisu Karisito sa Nana
pinule mae pa totoso garona. Asa mo telena sa Tamasa pu
va lavatia gita, sa Ṉati Hiniva tadi na ṉati hiniva, meke sa
Baṉara tadi na baṉara.
16 Asa mo telena sa Tamasa sapu toa hola ninae rane, sapu
koa pa korapa ṉinedalana sa kalalasa sapu loke tie boka
doṉo la ia na tata ia, meke loke tie ele dogoria babe kaqu
dogoria. Mani koa koa Sa sa ṉiniraṉira na vina lavata ninae
rane ka rane. Emeni.
17 Mu tozi ni sarini pu tagotago koasa kasia popoa hie,
pude madi lopu vahesi pule ni, meke lopu kalavarae koari
na tinagotago pu lopu koa hola ninae rane, ba madi
kalavarae koe Tamasa sapu poni va sokuni gita, meke va
qetu gita koari soku likakalae leadi pa nada tinoa.
18 Tozi ni pude madi tavetavete valeana koari soku dia
tinavete leadi, meke lopu puhi ni sari na dia tinagotago, ba
pude variponi meke va hia i koari na tie.

---

* **6:13** Zn 18:37

19 Pa siraṉa gua mo asa, si kote va naqiti pule vekoa rini sa
tinagotago koa holana, guana vina namanama nabuna tadi
na rane mae hiroi, pude tuqe va nabua sa tinoa hinokara.
20 Ego Timote, mu kopu valeana ni saripu gua ele vatu
nigo pa mua kinopu, mu taliri va seu koari na zinamazama
duviduvilidi na hoborodi, meke na vina tumatumae koko-
hadi saripu balabala sea i rina tie, sapu poza ni “Na
tinumatumae,” rini.
21 Ura kaiqa ri na tie si zama sapu tagoa rini “Sa
tinumatumae,” asa, ba pa vinabetona si ene va seu koasa
rinaṉeraṉe hinokarana si arini.
Sa tataru variharupi te Tamasa si mani koa koa gamu
doduru.

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOE TIMOTE
Sa Vinabakala

Mudina sapu ta rupaha se Paula pa vetu varipusi pa Roma, si ene la tarae nia sa sa Inavoso Leana pa nana inene tarae vina made. Beto sapu gua asa, si ta tuqe vagi se Paula meke koa pule pa vetu varipusi pa totoso tanisa baṉara Roma, pozana si e Niro. Kaleana hola sa nana kinokoa pa vetu varipusi, meke koa ta pusi turaṉi sa sari na tie kaleadi. Pa totoso asa si kubere lania sa sa leta vina rua hie koe Timote. Gilania Paula sapu tata kamo sa nana totoso pude tava mate.

Koasa leta vina rua te Paula koe Timote sapu keke ṉati koimata turaṉana pa ekelesia, si koa dia sari na vina tumatumae pude toka nia se Timote koasa nana tinavete varitokae. Sa ṉati binalabala si pude turu va ṉiṉira. Tava tumatumae meke, ta sovutu si asa, pude lopu makudo helahelae nia sa rinaṉeraṉe koe Karisito. Meke tozia tugo sa pude tuqe va nabua sa vina tumatumae hinokara tanisa Inavoso Leana, meke tanisa Kinubekubere Hope pa buka koana. Pude mani va tumatumae ni sa sari na tie te Karisito, meke tarae vura nia sa Inavoso Leana koari na tie pa kasia popoa doduru totoso, be guana koa pa tinasigiti na ninaqunaqu tadina kana.

Tava balau se Timote koari doduru tinasuna, saripu kote boka somana mae pa vinari zamai hoborodi na pupuhudi, sapu loke lineana evaṉia, ba na kinaleana mo koari na tie pu avosodi.

Beto hoi, si va balabala nia sa koe Timote sa nana tinoa soti, meke sa nana linuli pa tinioko te Tamasa, nana rinaṉeraṉe, ṉinoṉo, tataru, meke sa nana kinoa va nabu pa tinasigiti na ṉinovaṉovala tadina kana.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2
Vinahesi meke vina ṉiṉira. Hinia 1:3 kamo hinia 2:13
Vina tumatumae meke vina balau. Hinia 2:14 kamo hinia 4:5
Sa nana tinoa soti e Paula. Hinia 4:6-18

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa hiniva te Tamasa, si kubere atu nia koa goi Timote sa leta hie. Ta garunu si rau pude qu helahelae vura nia sa vina tatara tanisa tinoa hola, sapu vagia gita koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito.

2 Timote, tuqu ta tataruemu, mani poni nigo sa Tamasa sa
Tamada, meke sa nada Baṉara Zisu Karisito sa tataru lopu
ta ṉana kamona, na vinatukana, meke sa binule.*

Zinama Leana Koe Tamasa

3 Pa doduru qua vinaravara boṉi na rane, si zama leana
nigo rau koe Tamasa. Nabulu nia rau si Asa meke evaṉia
rau gua sapu toṉoto pa qua binalabala, pa tinavete toṉotodi
gua tugo sapu evaṉia rina tiatamaqu pukerane.
4 Sipu balabala atui rau sari na kolo matamu, si hiva atu
dogoro sisigitigo rau, pude mani ta siṉi luluapae qinetuqetu
sa buloqu.
5 Sa mua rinaṉeraṉe hinokara si va balabala nau sa
rinaṉeraṉe, kekeṉoṉo gua sapu tagoa e Loisi tatasana,
sa tinana sa tinamu, meke e Iunisi sa tinamu. Meke va
hinokara valeania rau, sapu agoi ba tagoa tugo kamahire
sa rinaṉeraṉe kekeṉoṉo gua asa.*
6 Gua asa ke va balabala nigo rau, pude mu tavetavete
valeana nia sa binokaboka sapu poni nigo sa Tamasa,
totosona va opo nigo limaqu rau pude va turu igo pa
tinavete koimata.
7 Ura lopu ponini gita Tamasa sa Maqomaqona pude koa
matagutu si gita, ba pude ta siṉi nia tu gita sa ṉiniraṉira,
sa tataru, meke sa tinuqe pule.
8 Mu lopu kurekure helahelae nia sa nada Baṉara, arau
ba mu lopu kurekure nau tugo, na tie ta pusiqu mo te
Karisito si rau. Ba koasa ṉiniraṉira sapu ponini gita sa
Tamasa, si mu va namanama pude somana koa ta sigiti pa
tinozina sa Inavoso Leana.
9 Ele ta tiokoda na ta harupuda koa Sa si gita, pude Nana
tie soti tava madida, lopu koa gua koari nada tinavete leadi
saripu taveti gita, ba koa gua tu koasa Nana hiniva soti,
meke sa Nana tataru lopu ta ṉana kamona. Asa sa tataru,
sapu ele poni maeni gita Sa koe Zisu Karisito, sipu lopu ele
ta kuri tu sa kasia popoa.
10 Koasa minae hie tanisa nada Hinarupu se Zisu Karisito,
si ta dogoro kamahire sa tataru. Meke ele va kilasia Sa sa
minate pude lopu mate sari na tie. Meke koasa Inavoso
Leana si va dogoroni gita Sa sa tinoa hola.
11 Na apositolo ta garunuqu si rau pu ele vizatau sa
Tamasa pude na tie variva tumatumae, meke pude hela-
helae vura nia sa Inavoso Leana hie.*
12 Asa sa ṉatina sapu ta sigiti ni rau hire, ba namu lopu
hite kurekure si rau, sina gilania qua si Asa sapu raṉea rau.
Meke gilana valeania rau sapu lopu kaqu ta okipalae hoboro

---

* **1:2** TTA 16:1 * **1:5** TTA 16:1 * **1:11** 1 Tim 2:7

sa qua tinoa na tinavete, meke raṉea rau sapu korapa kopu nia Sa osolae kamoa rau sa rane vinaripitui mumudi.

13 Mu tuqe va nabui na luli valeani sari na zinama hinokaradi saripu ele va tumatumae nigo rau, pude guana keke kineha vina tumatumae pude lulia goi, turaṉae sa rinaṉeraṉe na tataru pa nada tinoa keke koe Zisu Karisito.

14 Pa korapa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gita, si mu kopu ni sari na zinama hinokara, saripu ele va tumatumae nigo rau.

15 Gilani mua goi sari Paezelusi e Heremozenisi, meke sari doduru tie te Karisito pule pa pinaqaha popoa Esia saripu veko pani au.

16 Ba mani va tukania Tamasa sa tatamana te Onesiporasi, sina hoke va qetu au sa soku totoso, meke lopu hite kurekure nia sa sapu na tie ta pusiqu si rau.

17 Ba totoso kamo tugo sa pa Roma, si podalae ene hatahatau sa, osolae dogorau tu sa.

18 Mani ponia sa Baṉara koa sa, sa tataru variva taleosae pa rane vinaripitui mumudi. Agoi ba gilania tugo sapu pa soku siraṉa si toka nau sa si rau pa Episasi.

2

Na Tie Varipera Ta Ronuna te Zisu Karisito

1 Ke agoi, na tuqu, mu koa va ṉiṉira pa mia sinoto koasa Baṉara, koasa tataru lopu ta ṉana kamona, pu poni nigo e Zisu Karisito pa tinoa keke koa Sa.

2 Sari na vina tumatumae pu ele avosi goi koa rau pa kenudi ri soku tie va sosode, si mamu va tumatumae ni koari na tie ta ronuedi, pude boka va tumatumae i tugo rini sari na votiki tie.

3 Mamu somana koa gami koasa tinasigiti, guana tie varipera leamu te Zisu Karisito.

4 Mamu tavetavete pude va qetua sa mua Baṉara kekeṉoṉo gua sa tie varipera pu hiva va qetua sa nana koimata pa varipera, ke lopu somana ni sari na tinavete tadi na tie hokara.

5 Mamu kopu ni sari na tinarae te Tamasa, kekeṉoṉo gua sa tie varivose haqala, sapu lopu boka vagia sa sa pinia, be lopu va tabei sa sarini pu tozi nia sa tinarae.

6 Mamu tavetavete va ṉiṉira pude vagia sa mua tinabara, guana tie uma sapu tavetavete va ṉiṉira pa nana inuma, si kaqu pakete kekenua sa sa vuana sa nana tinavete.

7 Ego, mamu balabala i saripu gua zama ni rau hire, sina kote va gilana nigo sa Baṉara sari doduru tiṉitoṉa.

8 Mu balabala ia se Zisu Karisito, sapu turu pule pa
minate, pu gore mae gua pa tutina e Devita, gua sapu va
tumatumae nia sa Inavoso Leana, sapu tarae vura nia rau.
9 Asa sa Inavoso Leana, sapu ta sigiti nia rau, meke ta
pusi nia seni rau, guana keke tie kaleana. Ba sa zinama te
Tamasa si lopu boka ta pusi.
10 Gua asa, ke somana ta sigiti ni rau sari doduru tie
ta vizatadi te Tamasa, pude arini ba kaqu vagia tugo sa
tinaharupu, sapu koa koe Zisu Karisito, meke va kamo gita
pa tinoa hola.
11 Hinokara sa zinama hie:
Be ele mate turaṉae koe Karisito si gita,
si kaqu toa turaṉae tugo koa Sa si gita.
12 Be koa va ṉiṉira pa tinasigiti si gita,
si kaqu somana tagoa tugo gita sa ṉiniraṉira koasa
Nana Binaṉara.
Be oso nia gita saṉpu na tie tanisa si gita,
si kaqu osoni gita tugo Sa si gita.*
13 Be guana lopu koa raṉeraṉe si gita,
ba lopu boka hobei Sa sari Nana zinama,
sina lopu na tie kokoha si Asa.

Sa Nabulu Tavetavete sapu Va Qetua sa Tamasa

14 Mamu va balabala ni koari na tie te Tamasa vasina sari
na ginugua sara, pude madi somana pa tinasigiti. Mamu
va balau zoṉazoṉa ni tugo pa kenuna sa Tamasa, pude
madi lopu varivari tokei ni sari na zinama, sina loke tinokae
hokara boka vagi ni saripu gugua arini, ba ṉovalia mo sa
rinaṉeraṉe tadirini pu va avoso.
15 Mamu tavete valeania sa mua tinavete ninabulu, pude
boka va qetua sa Tamasa. Guana nabulu sapu lopu
kurekure nia sa nana tinavete, sina variva tumatumae va
toṉoto nia goi sa zinama hinokara te Tamasa.
16 Mu lopu somana ni sari na zinamazama duviduvilidi,
na hoborodi, sina kote va ilolae taloa i rini koe Tamasa sari
na tie.
17 Sa vina tumatumae sea si araha la, kekeṉoṉo guana
tubu variva matena, sapu toa meke lopu boka ta salaṉa. Ari
Haimeneasi e Piletasi sari karua tie pu variva tumatumae
nia sa vina tumatumae kokoha gua asa.
18 Zama sari kara, sapu sa nada tinuru pule si ele ta
evaṉa tu koa gita, gua. Ke ele ilolae taloa sari kara
koasa vina tumatumae hinokara, meke ṉoṉovalia ri kara
sa rinaṉeraṉe tadi kaiqa tie te Karisito.
19 Ba sa patu sinokirae sapu ele vekoa Tamasa pa Nana
vetu sapu sa ekelesia, si turu va nabu. Meke koasa patu

* **2:12** Mt 10:33; Lk 12:9

sana si ta kubere sari na zinama gua hire: “Gilani Nana sa Tamasa saripu Tanisa,” meke, “Asa sapu zama, arau si tanisa Baṉara gua, si mani luara pani sari nana tinavete kaleadi,” gua.*

20 Koa ke vetu arilaena si koadia sari na votivotiki tiṉitoṉa: Kaiqa si ta tavetae siliva, kaiqa si na qolo, kaiqa sina huda, meke kaiqa pule sina pepeso. Kaiqa si pude tavetavete ni pa vinarigara arilaedi mo, meke kaiqa pule si tadi na tinavete hoborodi mo. 21 Meke koari na tie ba kekeṉoṉo gua tugo asa. Be va ilolo pule nia sa tie koari doduru vina tumatumae kokohadi sara, si kote na tie pu garona pude nabulu nia sa Baṉara pa doduru tinavete arilaedi. Sina madina si asa, pude tanisa Baṉara mo, meke tava nama si asa, pude taveti sari doduru tinavete leadi.

22 Ego, mu govete nia sa hahanana vinari riqihi tadi na tie vaqura. Mamu luli valeania sa tinoṉoto, na rinaṉeraṉe, na tataru, meke na binule; somanae koari na tie pu vahesia sa Baṉara pa bulo viana.

23 Mu lopu somana ni sari na vinari zamai duviduvilidi na hoborodi, gilania mua sapu sa vina betona si kote kamo pa vinaripera.

24 Sa nabulu tavetavete tanisa Baṉara, si lopu kote koa vari tokei si asa. Ba kaqu tataru ni sa sari doduru tie, meke na tie bokabokana, na ṉoṉo pa nana tinavete variva tumatumae si asa.

25 Mani va tumatumae ni pa ṉinoṉo saripu lopu va egoa sa nana vina tumatumae hinokara. Sina hokara kote va malumi Tamasa si arini pude kekere, meke tiqe va hinokara.

26 Meke tiqe kote pulepaho si arini, meke taluarae koasa sipata te Setani, pu hena vagidi visoroihe, meke vata evaṉae ni nana tie pude va tabe sari nana hiniva.

3

Sari na Rane Mumudi

1 Mu tumae nia si hie: Kote kamo mae sari na totoso kaleadi sisigiti koari na rane mumudi.

2 Sari na tie si kote balabala pule sisigiti ni, na tataru poata, vahesihesi puleni pa dia zinama, doṉo pule ni dia binokaboka, zamazama ṉoṉovala, va kari tiatamadia, qumiqumi sisigiti, meke loke dia pinamaṉa koe Tamasa.

3 Meke loke dia tataru, lopu variva taleosae. Hoke zutu kokoha, meke lopu boka tuqe puleni, ba ṉoṉovala sisigiti, meke lopu tataru nia rini sa lineana.

---

* **2:19** Nab 16:5

4 Meke kote qora ni rini sari dia baere, na vahesi pule
sisigiti ni, meke hata sisigitia rini sa qinetuqetu pa tinoa
tini, hola nia si pude va qetua sa Tamasa.
5 “Gami si na tie te Tamasa,” kote gua si arini, ba lopu
kote ta dogoro sa tinoa hinokara koa rini. Mu lopu va
gunagunana ni sari na tie gugua arini.
6 Kaiqa rina titisa kokohadi hire, si hoke nuquru la pa vetu
tana votiki tie, meke sekesekei ni rini sari na barikaleqe
duviduvilidi, saripu balabala mamata ni sari na dia sinea,
meke ta turaṉa koari dia inokoro seadi.
7 Sari na barikaleqe hire si hoke hiva va gilagilae doduru
totoso, ba lopu hite boka gilania rini gua sapu hinokara.
8 Sari na titisa kokohadi hire si kana ia rini sa hinokara,
kekeṉoṉo gua tugo ri Zanesi e Zaberesi sapu kana ia se
Mosese pukerane. Lopu hoke balabala valeana si arini,
meke lopu tagoa rini sa rinaṉeraṉe hinokara.*
9 Ba lopu kote boka hoda ia rini sa dia tinavete ninae rane,
sina kote ta dogoro mo sa dia dinuviduvili koari doduru tie,
gua sapu ta evaṉa koari Zanesi e Zaberesi pukerane.

Vina Tumatumae Vina Betobeto

10 Ba agoi si ele tumae valeani mo sari na qua vina
tumatumae, na qua hahanana, meke sa qua hiniva pa tinoa.
Meke ele gilania mo goi sa qua rinaṉeraṉe, na ṉinoṉo, na
tataru, meke ele gilania mo goi sapu boka koa va ṉira ni mo
rau sari na tinasuna,
11 na ṉinovaṉovala, na tinasigiti kaleadi hola saripu ta
evaṉa koa rau pa Anitioki, pa Aekoniami meke pa Lisitara.
Ba tava sare si rau koe Tamasa koari doduru arini.*
12 Kaqu ta ṉoṉovala gua asa sari doduru tie pu hiva keha
lulia sa Tamasa pa tinoa keke koe Zisu Karisito.
13 Meke sari na tie kaleadi na tie va gulegulea pule ni, si
kaqu gigiri hola la tu pa kinaleana, meke kaqu sekesekei ni
rini sari na votiki tie, meke sekesekei puleni tugo teledia.
14 Ba sapu agoi, si mu turu va nabu koasa hinokara sapu
ele tava tumatumae nia goi, meke sapu ele va hinokara
valeania goi. Na gilani mua mo sari na tie pu va tumatumae
igo.
15 Na tumae ni mua mo goi sari na Kinubekubere Hope,
seunae gua kobukoburumu goi, sapu boka poni nigo sa
ginilae, meke turaṉa la nigo koasa tinaharupu, sapu vagia
goi koe Zisu Karisito pa korapa rinaṉeraṉe.
16 Doduru Kinubekubere Hope si ta siṉo mae di koe
Tamasa meke arilaedi pude tava tumatumae, pude nonore,
va toṉotoṉoto, meke va bokaboka pa tinoṉoto,

* **3:8** Ekd 7:11 * **3:11** TTA 13:14-52, 14:1-7,8-20

17 pude sa nabulu te Tamasa si mani va namanama va
leana pude bokaboka si asa koari doduru votivotiki tinavete
leadi.

4

1 Pa kenuna sa Tamasa meke e Zisu Karisito, sapu kaqu
varipitui ni sari na tie toadi meke na tie matedi, pa Nana
pinule mae meke pa Nana Binaṉara, si garunigo rau,
2 pude mu tarae nia sa Zinama te Tamasa. Mamu koa va
namanama pude tozi vura nia doduru totoso be qetu nia
babe lopu qetu nia rina tie. Mu norei, na va toṉoti, na va
ṉiṉirai, meke va tumatumae i sarini pa doduru ṉinoṉo.
3 Sina kote mae sa totoso, pana lopu kote hiva va avosi
rina tie sari na vina tumatumae leadi. Ba kote hiva va avosi
tu rini sari na votiki vina tumatumae, meke kote hatai rini
sari soku votivotiki tie va tumatumae, pude tozi ni sapu gua
hiva va avosi rini.
4 Meke kote korodia hokara pude va taliṉa la ia sa
hinokara, meke kote va avoso la i tu rini sari na vivinei
kokohadi.
5 Ba agoi, si mamu kopu pule nigo koari doduru mua
hahanana, turu va nabu koari na tinasuna, mamu tarae nia
sa Inavoso Leana koari na tie pude madi va hinokara, mamu
tavete va gorevura i sari doduru mua tinavete ninabulu.
6 Ba sapu arau si ele kamo mae sa totoso, pude kaqu tava
vukivukihi sa qua tinoa, meke hiera mo sa qua totoso pude
taluarae.
7 Ele varipera nia rau sa vinaripera leana, ele haqala
kamoa rau sa vina betona sa qua vinarivose, meke ele kopu
valeana nia rau sa rinaṉeraṉe.
8 Meke kamahire si korapa va naqitia Tamasa sa qua
pinia, sapu sa tinoṉoto tanisa Baṉara. Sa tinoṉoto asa, si
kote poni nau sa Baṉara, sa tie varipitui toṉotona pa rane
vinaripitui. Lopu arau mo, ba gua tugo sari doduru tie pu
aqa va ṉoṉo nia sa Nana minae.

Sari na Tinepa Vina Betobeto Koe Timote

9 Mamu podeke sisigitia pude tuture mae koa rau.
10 Ura e Dimasi si tataru nia sa kasia popoa hie, ke luara
pani au sa, meke la gua nana pa Tesalonaika. E Kiresenisi
si la pa Qalesia, meke e Taetusi si la gua pa Dalamesia.*
11 Telena mo e Luke si korapa koa nana koa rau he. Ke
mamu vagia se Maka, mamu turaṉa mae nia koa rau, sina
kote boka toka nau sa pa qua tinavete.*

---

* **4:10** Kol 4:14; Plm 24; 2 Kor 8:23; Qal 2:3; Ta 1:4 * **4:11** Kol 4:14; Plm 24; TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10

12 Ele garunu la nia rau pa Episasi se Tikikasi.*
13 Pana mae goi si mamu paleke mae nia sa qua koti sapu
veko hola ia rau koe Kapasi pa vasileana Toroasi. Paleke
maeni sari na Kinubekubere Hope ta viqusudi, meke gua
tugo sari na Kinubekubere Hope saripu ta tavetae kapu
kurukuru.*
14 Se Alekezada sapu sa tie tavete kopa, si ele ṉoṉovalau
si rau, ba sa Tamasa tu kote va kilasa nia koasa sapu gua
tavetia sa.
15 Maqu va balau igo koa sa, sina kana zoṉazoṉa ia sa sa
inavosona e Zisu Karisito.
16 Pa qua totoso kekenu sapu lavelave pule nau telequ pa
vinaripitui, si loke tie toka nau, ba luara veko pani au ri
doduru. Mani taleoso ni Tamasa si arini.
17 Ba turu kapae koa rau sa Baṉara, meke va ṉiṉirau Sa
pude qu tarae va hokoto ia rau sa Inavoso Leana, meke pude
madi avosia ri doduru tie Zenitailo, meke pude maqu ta
harupu pa minate si rau.
18 Kote harupau e Zisu Karisito koari doduru tinasuna
meke kote turaṉa va kamo valeanau Sa koasa Nana Bi-
naṉara pa Maṉauru. Mani koa koa Sa sa vina lavata ninae
rane ka rane. Emeni.

Zinama Tataru Vina Betobeto

19 Tozia sa qua tataru koari Pirisila e Akuila, meke koe
Onesiporasi meke sa nana tatamana.*
20 Se Erasitasi si koa hola pa Koriniti, meke veko hola ia
rau pa Mailitasi se Toropimasi, sina ta razae moho si asa.*
21 Mamu podekia pude tuturei mae sipu lopu ele kamo sa
totoso ibu.
Dia tataru koa goi gua sari Eubulusi, Pudenisi, Lainusi
meke Kalaudia, meke gua tugo sari doduru tamatasi hire
pa linotu.
22 Sa Tamasa si mani koa koasa maqomaqomu, meke sa
Nana tataru lopu ta ṉana kamona si mani koa koa gamu
doduru.

---

* **4:12** TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8 * **4:13** TTA 20:6 * **4:19** TTA 18:2; 2 Tim 1:16-17 * **4:20** TTA 19:22; Rom 16:23; TTA 20:4, 21:29

SA LETA TE PAULA KOE TAETUSI
Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koe Taetusi. E Taetusi si keke koimata ṉiṉirana pa ekelesia, meke keke tie varitokae koe Paula. Koa si asa pa nusa Kiriti totoso kubere la nia Paula koasa sa leta hie.

Sa nusa Kiriti si keke gogoto onomo ṉavulu kilomita seu gua pa popoa Qurisi[d], meke vesu gogoto kilomita seu gua pa Zerusalema. Sa ninomana sa nusa Kiriti si tata karua gogoto made ṉavulu kilomita gelena meke made ṉavulu vesu kilomita labena.

Guana ka made sari na ṉati binalabala koasa leta hie sapu tozi Paula koe Taetusi pude taveti.

Pude vizati sari na koimata koasa ekelesia pa Kiriti. (1:5-12)

Pude norei sari na tie va tumatumae sea vasina. (1:13-16)

Pude va tumatumae nia sa tinoa hinokara koa rina tie. (2:1-15)

Pude va balabala pule ni koa rina tie sa hahanana leana. (3:1-7)

Pa hinia 3:8-11 si zama va papaka pule ni mo Paula sari na ṉati binalabala pu ele tozi sa pa korapana sa leta.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Leta

Vinabakala. Hinia 1:1-4

Sari na ṉati tie pa ekelesia. Hinia 1:5-16

Tinavete tadi hopeke puku tie pa ekelesia. Hinia 2:1-15

Vina tumatumae na vina balau. Hinia 3:1-11

Zinama vina betobeto. Hinia 3:12-15

Zinama Tuketukele

1 Kubere atu nia rau koa goi Taetusi sa leta hie. Arau si keke nabulu te Tamasa meke na tie ta garunuqu koe Zisu Karisito, pude turaṉi sari na tie ta vizatadi te Tamasa, pude va ṉiṉira ia sa dia rinaṉeraṉe meke sa dia ginilanana sa hinokara koasa guguana sa tinoa toṉotona gugua te Tamasa.

2 Nabulu nia rau sa Tamasa pa Pozana e Zisu Karisito, sina raṉe va hinokaria rau sa tinoa hola. Pukerane tu si ele va tatara nia Tamasa sa tinoa hola hie, meke lopu hite kokoha si Asa.

3 Meke pa totoso garona si va vura ia Sa telena sa tinoa hola hie. Asa tugo sa inavoso sapu ta garunu nia rau koe Tamasa sa nada Hinarupu pude tarae nia.

4 Kubere atu si rau koa goi Taetusi na tuqu hinokara koe Karisito pa korapana sa vina hinokara sapu tagoa gita. Sa

Tamasa sa Tamada meke se Zisu Karisito sa nada hinarupu si kaqu poni nigo sa Nana tataru variharupi meke na binule.*

Sa Tinavete te Taetusi pa Kiriti

5 Luara vekogo rau si goi pa popoa Kiriti, pude va tana va hokoti goi sari kaiqa ginugua saripu lopu tava hokoto. Ke mamu vizati sari na koimata pa ekelesia koari hopeke vasileana, koimata gua sapu ele tozi nigo rau.

6 Na koimata si kaqu loke tinazutuna, sapu na palabatu tanisa keke barikaleqe mo, meke sari nana koburu si kaqu na tie te Zisu Karisito, meke lopu ta zutu nia na gorena ka sagena.*

7 Koa gua sapu na tie tuturaṉa pa ekelesia te Tamasa si ta raṉena pude tavetavete pa tinavete te Tamasa, ke kaqu na tie pu lopu ta zutuna si asa koari na ginugua hire: doṉo pule nia, bubugoro haru, naponapo, na komikomiti, meke hata poata hinikodi.

8 Kaqu na tie va kamo tie si asa pa nana vetu, meke na tie pu tavete valeana doduru totoso. Kaqu na tie pu boka totoli pule nia, na tie toṉoto, madina, meke kopu pule nia pa kinaleana.

9 Kaqu tuqe va nabu si asa koasa inavoso ta raṉena sapu variva tumatumae nia gita. Pana gua asa si kote boka va niṉirai sa sari na tie koasa nana vina tumatumaena sa hinokara; meke kote boka gegesi sa sarini pu tozi sari vina tumatumae kokohadi.

10 Sina koa dia sari soku tie pu va karia sa vina tumatumae hinokara, na tie zamazama hoboro, na tie kokoha, meke lopu luli rini sari na koimata pa ekelesia. Gua tugo arini pu va tumaetumae nia sa vina hinokara koasa minagu.*

11 Mamu nore va noso i sari na tie va tumatumae seadi hire. Sina va kolurai rini sari na puku tatamana, koari na vina tumatumae seadi pu lopu garo pude tozi. Taveti rini si gua sara pa siraṉa hinata poata sapu lopu toṉotona.

12 Keke tie tumatumae pa Kiriti mo, si tozia si gua hie, meke hinokarana tugo: “Sari na tie pa Kiriti si na tie mari kokohadi. Gua tugo na kurukuru pinomo variva mate si arini. Na tie hakohakodi meke na tie mari ganiganidi si arini,” gua si asa.

13 Ke mamu gegese va sisigiti pani sari na tie te Karisito pa Kiriti, pude boka va niṉira i pa dia rinaṉeraṉe.

---

* **1:4** 2 Kor 8:23; Qal 2:3; 2 Tim 4:10 * **1:6** 1 Tim 3:2-7 * **1:10** Sari na tie ta magudi hire si hiva ni rini sari doduru tie te Karisito pude ta magu. TTA 15:1-33:

14 Pude madi lopu luli sari na vivinei kokohadi pukeranedi
tadi na tie Ziu, meke sari na tinarae seadi pu va turu i rina
tie saripu kilua sa hinokara.
15 Koa rini pu via bulodi, doduru tiṉitoṉa si via mo koa
rini; ba koa rini pu boni bulodi, meke lopu va hinokara, si
sari doduru tiṉitoṉa si boni beto mo koa rini; sina ele ta
siṉie kinaleadi sari na dia binalabala.
16 Gilania rini sa Tamasa, gua si arini, ba ta dogoro vura pa
dia tinavete sapu lopu te Tamasa si arini. Ta siṉie kinukiti
sari na bulodi. Va karia rini sa Tamasa, meke lopu pada
pude taveti sari tinavete leanadi.

2

Sa Vina Tumatumae Hinokara

1 Ba agoi, si kaqu va tumatumae nia sa tinarae gotogotona
meke hinokarana.
2 Tozi ni sari na tie koadi pude lopu naponapo va viviri.
Kaqu na tie ta pamaṉae si arini, totoli pule ni pa dia tinoa,
koa va ṉiṉira pa rinaṉeraṉe, koa tataru, meke madi turu
va nabu pa ninaqunaqu.
3 Gua tugo koari na barikaleqe kokoadi, pude madi toa
nia sa tinoa madina sapu garo koari na barikaleqe. Madi
lopu koa nanae tie, meke lopu koa ta pusi pa ninaponapo.
Ba madi variva tumatumae nia gua sapu leana.
4 Pude boka turaṉa va sagei rini sari na barikaleqe
vaquradi gua pude tataru ni sari dia palabatu, meke sari
na tudia,
5 pude boka totoli pule ni meke koa via pa dia tinoa. Pude
tupiti si arini pa dia vetu soti, koa tataru, meke koa aqorae
koari na dia palabatu. Pude gua asa, si kaqu boka pamaṉa
nia rina tie sa vina tumatumae hinokara te Tamasa.
6 Gua tugo koari na palabatu na koreo vaqura. Mu tozi ni
pude madi totoli pule ni pa dia tinoa soti.
7 Agoi si mamu na kineha leamu koa rini pude lulia. Mu
koa va gotogoto pa mua vina tumatumae, mu lopu lopilopi
nia.
8 Mu zama ni sari na zinama gotogotodi pu loke tinazu-
tudi, pude arini pu kana igo si kote kurekure, sina loketoṉa
pu boka zama va kaleana nia koa gita.
9 Tozi ni sari na pinausu pu va hinokara pude madi
va tabe, meke tavetia gua sapu variva qetu koari na dia
palabatu. Madi lopu hemohemo,
10 na hikohiko koari na dia palabatu. Ba madi koa na tie
ta ronuedi pa doduru tiṉitoṉa, meke na tie leadi. Meke
pana gua asa, si kote okoro hiva lulia rina tie sa nada vina
tumatumaena sa Tamasa, sa nada hinarupu.

11 Ura sa tataru variharupi te Tamasa sapu va kamo mae
ia sa tinaharupu si ele vata dogoro nia Tamasa koari doduru
tie.
12 Pa korapa Nana tataru variharupi si va tumatumaeni
gita sa Tamasa pude mada lopu evan̲i gita gua saripu lopu
variva qetu koa Sa. Meke pude lopu okoro ni sari na
kinaleana tanisa kasia popoa. Ba pude toa nia sa tinoa sapu
boka totoli puleni gita, sa tinoa ton̲otona, meke sa tinoa
madina koe Tamasa pa totoso toa si gita pa kasia popoa hie.
13 Sina korapa aqa qetuqetu nia gita sa rane tamanaena
sapu don̲o va kenue la ia gita. Pa rane asa si kote n̲edala
vura mae pa tinolava sa nada Hinarupu, se Zisu Karisito, sa
Tamasa Lavata.
14 Vala pule nia telena se Zisu koari na tie meke tava mate,
pude rupaha gita koari doduru kinaleadi, meke tava via si
gita pude na Nana tie soti telena, sapu okoro hinokara pude
evan̲ia gua sapu leana.*
15 Arini sari na tin̲iton̲a pu kaqu va tumatumae ni goi.
Mamu tavetavete nia sa n̲niniran̲ira sapu poni nigo Tamasa
pude va n̲in̲ira i, na nore i si arini. Madi lopu don̲o va karigo
rina tie si goi.

3

Sa Hahanana tadi na Tie te Karisito

1 Mu va balabala pule ni sari na mua tie pude va tabei
sarini pu tuqei sari na n̲niniran̲ira pa qinavuna, pude koa va
tabe koa rini. Madi qetu pude taveti gua saripu leadi.
2 Tozi ni pude madi lopu zama n̲on̲ovala la pa tie, ba pude
koa bule, na vari balabala i, madi koa va pepekae pa tie
doduru totoso.
3 Sina gita na tie te Karisito teleda ba gua mo tatasana,
sapu pupuhu, va karikari, ta turan̲a va sea, meke ta pusi
koari na hahanana kaleadi pa tinoa tini. Nono la i gita
sari na n̲inovan̲ovala, na kinonokono, kukiti ni gita sari na
votiki tie, meke arini ba kukitini gita tugo.
4 Ba totoso sapu vata dogoro vura nia Tamasa sa nada
Hinarupu sa Nana tataru koa gita
5 si harupu gita Sa. Lopu koa gua koari nada tinavete leadi
pu taveti gita si vata dogoro vura nia Tamasa sa Nana tataru
koa gita; ba koa gua tu koasa Nana tataru variva taleosae.
Ele harupu gita Tamasa si gita koa gua koa sa Maqomaqo
Hope sapu va via gita koari nada kinaleadi, meke poni gita
Sa sa tinoa vaqura.

---

* **2:14** Ekd 19:5; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Sam 130:8; 1 Pit 2:9

6 Ele zoropo va luluapae mae nia Tamasa sa Maqomaqo
Hope koa gita, koe Zisu Karisito sa nada Hinarupu.
7 Gua ke pa Nana tataru variharupi si pozani gita na tie
toṉoto Sa si gita koasa tinoṉoto te Karisito, pude boka tagoa
gua sapu tava tatara koa gita sapu korapa aqa nia gita, sapu
sa tinoa hola.
8 Gua sapu ele tozi nigo rau si hinokara. Ke hiva nigo rau
pude va nabua sa mua vina tumatumae koari na ginugua
sara. Arini pu va hinokaria sa Tamasa, si madi va ṉiṉira ia
pa dia binalabala pude tavete vura ni sari na tinavete leadi.
Sina sari na vina tumatumae hire si leadi, meke boka toka
ni sari na tie.
9 Ba sari na ginugua hoborodi gua hire, si mu lopu somana
ni goi: Na kinopudi rina tututi tadi na tie Ziu, na vinaritokei,
vinari zamai koasa Tinarae tadi na tie Ziu. Sari na ginugua
hire si loke laedi.
10 Be keke tie te Karisito si vari paqaha ni sari na tie, si mu
norea. Be lopu avoso sa, si nore pulea pa vina rua totoso.
Be lopu avoso tugo sa, si va vura pania pa ekelesia meke
lopu zama pule laia.
11 Gilania mua goi sapu sa tie gugua asa si na tie
ta huarana, sina ele tava sosode mo si asa koari nana
kinaleadi.

Vinabetona Sa Leta

12 Kote garunu atu nia rau se Atemasi babe e Tikikasi.
Pana atu kamo tugo sa, si mu podeke sisigitia mamu mae
koa rau pa vasileana Nikapolisi si agoi, sina ele vizatia rau
pude vasina si kote va hola ia rau sa totoso ibu.*
13 Podeke sisigitia mamu toka ni sari Zenasi sa loea*, meke
se Apolosi[d] pana taluarae sari kara pa dia inene. Va qaqiri
valeani pude loketoṉa si papaka nia ri kara pa dia inene.*
14 Sari nada tie pu lulia se Karisito si madi tumae gua
pude taveti sari na tinavete leadi, pude gua asa si kote boka
varitokae si arini koari kaiqa. Madi lopu toa nia sa tinoa
sapu loke nana vinaritokae pa tie.
15 Sari na tie te Karisito tani si va atua sa dia tataru koa
goi. Mamu tozia sa mami tataru koari na mami baere pa
korapana sa rinaṉeraṉe. Sa tataru variharupi te Tamasa si
mani koa koa gamu doduru.

---

* **3:12** TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8; 2 Tim 4:12 * **3:13** Tie pu gilani sari na tinarae tadi qavuna babe Ziu. Lopu bakala. * **3:13** TTA 18:24; 1 Kor 16:12

SA LETA TE PAULA KOE PILIMONE
Sa Vinabakala

Pilimone si keke n̲ati tie te Karisito; gina pa ekelesia pa Kolosae, meke tanisa sa pinausu sapu e Onesimasi pozana. Ele govete taloa nana se Onesimasi, meke pa kaiqa ginugua si kamo la si asa koe Paula pa Roma. Meke sipu koa pa vetu varipusi se Paula si ta evan̲ae na tie te Karisito se Onesimasi.

Sa leta te Paula koe Pilimone, si na tinepa te Paula koa sa pude mani vari bulei koasa nana pinausu, pude va kamoa meke taleoso nia mo. Lopu sapu guana vagi pulea mo sa sa nana pinausu, ba pude tavete gunia na tasina pa korapana e Karisito.

Sari na N̲ati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama tataru kekenu. Vesi 1-3
Vina lavatana e Pilimone. Vesi 4-7
Tinepa pude vari bulei pule koe Onesimasi. Vesi 8-22
Vinabetona. Vesi 23-25

Zinama Tuketukele

1 Arau Paula sa tie ta pusiqu, pa ninabuluna e Zisu Karisito, meke e Timote sa tasida koe Karisito si garunu atu nia sa leta hie koa goi Pilimone, sa mami baere meke na turan̲a mami pa tinavete.

2 Meke garunu atu nia tugo gami sa leta hie koari na tie te Karisito pu hoke varigara pa mua vetu, meke koasa tasimami barikaleqe se Apia, meke se Akipasi, sapu somana varane turan̲a gami koasa vinaripera.*

3 Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta n̲ana kamona, meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa sa Tamada, meke sa Ban̲ara Zisu Karisito.

Sa Tataru meke sa Rinan̲eran̲e te Pilimone

4 Doduru totoso si zama leana la koasa qua Tamasa si rau, pana varavara nigo rau si goi Pilimone na tasiqu koe Karisito,

5 sina avoso nia rau sa mua tataru koari doduru tie te Tamasa, meke sa mua rinan̲eran̲e koe Zisu sa Ban̲ara.

6 Sa qua vinaravara, si pude sa nada binaere gita pu va hinokara, si kaqu tokani gamu pude gilana valeania doduruna sa minana pu vagi gita pa nada tinoa keke koe Karisito.

---

* **1:2** Kol 4:17

7 Tasiqu, sa mua tataru si va qetuqetu hola au, meke va
ṉiṉira au, sina ele va qetu hola i goi bulodi sari doduru tie
te Tamasa.

Sa Tinepa pude Vari Bulei Pule koe Onesimasi

8 Gina pa ginugua hie si boka tava ṉiṉira si rau, guana
tasimu pa korapana Karisito, pude tozi nigo mamu tavetia
gua sapu leana.
9 Ba pa korapa mua tataru koa rau, si tepa atu si arau
Paula sa barogoso, meke na tie ta pusiqu tugo pa ginuana e
Karisito.
10 Ke tepa atu si rau koa goi pa kalina te Onesimasi, pu va
evaṉae nia tuqu rau pa rinaṉeraṉe koe Karisito, totoso koa
rau pa vetu varipusi.*
11 Pa totoso lahe, si guana lopu variva tukana* si asa koa
goi, ba kamahire, si variva tukana hola tu si asa koa gita
kara beto.
12 Garunu pule atu nia rau koa goi si asa, na tataru sisigiti
nia rau si asa.
13 Hiva heki veko nia mo rau si asa, pude koa mo koa rau
pa totoso koa rau pa vetu varipusi, pa ginuguana sa Inavoso
Leana, pude boka toka nau sa, sina lopu koa tani si goi.
14 Lopu hiva zukurigo rau pude toka nau. Ba hiva nia rau
pude pa mua hiniva soti tu evaṉia goi si asa. Ke lopu boka
evaṉia rau si keke toṉa, be lopu va egoa goi.
15 Hokara ele taloa paki mo se Onesimasi koa goi, pa totoso
papakana, pude pana vagi pulea goi si kote koa hola koa goi
si asa.
16 Meke kamahire si lopu na pinausu mo si asa, ba
arilaena hola nia sa sa pinausu; na tasida ta tataruena pa
korapana Karisito si asa. Arilaena si asa koa rau, meke kote
arilaena hola tugo si asa koa goi, guana pinausu meke na
tasimu tugo pa korapana Karisito!
17 Ke, be balabala ia goi sapu arau si keke tie tavetavete
turaṉamu pa korapana Karisito, si mu va kamo valeania si
asa, guana sapu arau tu si va kamo au goi.
18 Be evaṉi sa si kaiqa sinea koa goi, ba be kaiqa nana
gale si koa koa goi, si mu va gore mae ni koa rau.
19 Hiera si maqu kuberia pa limaqu soti: *Arau Paula si
kote hobei koa goi si arini.* Lopu ta hivae pude va balabala
pule nigo rau si hie; sapu agoi, ba sa mua tinoa soti si guana
mua gale koa rau, sina ele toka hola nigo rau si goi pude na
tie te Karisito si goi.
20 Ego, agoi na tasiqu, mu va egoa si hie pa ginuguana sa
Baṉara; mu va qetu au, guana tasimu pa korapana Karisito!

---

* **1:10** Kol 4:9 * **1:11** Sa ginuana sa pozana Onesimasi si “variva tukana”.

21 Va hinokara valeania rau totoso kuberia rau si hie, sapu
kote va egoa goi sa qua tinepa koa goi. Meke gilania rau
sapu kote tavete valeana hola la tu si goi.
22 Mamu va nama vekoa tugo keke lose taqarau, sina rove
valeania rau sapu kote olaṉi Tamasa sari na mia vinaravara
meke kote va pule atu au Sa si rau koa gamu.

Zinama Tataru Vina Betobeto

23 Se Epaparasi, sapu ta pusi turaṉae koa rau pa gin-
uguana e Zisu Karisito, si va atua sa nana tataru.*
24 Meke gua tugo sari kasa tie tavetavete turaṉaqu, ari
Maka, Arisitakasi, Dimasi, meke e Luke.*
25 Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu
Karisito.

* **1:23** Kol 1:7, 4:12 * **1:24** TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39, 19:29, 27:2; Kol 4:10,14; 2 Tim 4:10,11

SA LETA LA KOARI NA TIE ZIU SARIPU TA POZAE HIBURU

Sa Vinabakala

Sa leta hie, si ta kubere la koari na tie Hiburu[d] pu lulia se Karisito. Noma lala nana sa ninovanovala tadina kana koari kasa tie te Karisito hire, meke boka ta evana koarini sapu boka luara pania rini sa rinaneranе koe Karisito pu ele tagoa rini. Gua asa, ke sa tie pu kuberena sa leta hie si sovutu va ninira i sa si arini koari na dia rinaneranе. Va dogoro ni sa sapu e Zisu Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari doduru ginugua koadi pa Tinarae te Mosese koasa vinariva egoi te Tamasa.

Totoso kuberia sa sapu gua asa, si ka neta nati tinitona si zama va ninira ni sa koasa leta hie. (1) E Zisu si na Tuna Tamasa sapu koa hola ninae rane, meke ele va nonoga ia Sa gua pude va tabe hinokaria sa Tamana pa korapa tinasigiti, sapu ele va hokoto valeania Sa. Pa kalina sapu na Tuna Tamasa si Asa, si arilaena hola ni Sa sari na poropita pa totoso koana, meke gua tugo sari na mateana, meke se Mosese. (2) Se Zisu si ele tozia tugo Tamasa, pude na Nati Hiama Kenukenue pu koa hola ninae rane, sapu arilaena hola ni sari na nati hiama kenukenue pa totoso koana. (3) Saripu va hinokaria se Zisu si ta harupu koari na dia sinea, na minatagutu, meke na minate. Zisu sa Nati Hiama Kenukenue, si va mae ia sa tinaharupu hinokara, sapu ele tava titila vekona, koari na tinavete vina vukivukihi kurukuru pa linotu tadina tie Ziu.

Sa tie pu kuberena sa leta hie, si dogoria sa sa vina titila koari na rinaneranе tadina tie arilaedi pa vivineina sa butubutu Izireli (Hinia 11). Ke tepa la si asa koarini pu tirona sa leta pude madi soto va nabu koasa rinaneranе. Pa hinia 12, si tepa ososo ni sa si arini pude madi dono la koe Zisu, meke soto va nabu koa Sa osolae kamoa sa vina betobetona, somana ni sari na tinasigiti, na ninovanovala sapu be kamo koa rini.

Pa vina betona sa leta si na zinama vari tokae, na vina balau.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari na poropita. Hinia 1:1-3

Karisito si arilaena hola ni sari na mateana. Hinia 1:4 kamo hinia 2:18

Karisito si arilaena hola nia se Mosese. Hinia 3:1 kamo hinia 4:13

Karisito si na N̲ati Hiama Kenukenue sapu arilaena hola ni sari doduru n̲ati hiama kenukenue te Tamasa. Hinia 4:14 kamo hinia 7:28
Sa vinariva egoi vaqura te Karisito si arilaena hola nia sapu koana. Hinia 8:1 kamo hinia 9:28
Sa vina vukivukihi te Karisito si arilaena hola ni sari doduru vina vukivukihi. Hinia 10:1-39
Sa rinan̲eran̲e sapu soto va nabu koe Karisito. Hinia 11:1 kamo hinia 12:29
Sari na zinama vina betobeto. Hinia 13:1-25

Sa Zinama te Tamasa pu Vura Koasa Tuna

1 Pukerane si hoke zama sa Tamasa koari na tiatamada
pa votivotiki siran̲a, pa korapa zinama na tinavete tadi na
poropita[d],
2 ba koari na totoso mumudi hire si garunia Sa sa Tuna
pude zama koa gita. Asa tugo sa Tuna pu kuri nia Sa sa
doduru kasia popoa pukerane. Asa tugo si vizatia Tamasa
pude tagoi sari doduru likakalae.
3 Sa Tuna si na kalalasana sa n̲inedala te Tamasa, meke
sa kinehana soti sa tinoa te Tamasa meke Asa tugo si tuqena
sa tinoa tadi doduru likakalae koasa n̲ninirann̲irana sa Nana
zinama. Sipu ele vulasa pani Sa sari na sinea tadi doduru
tie, si la habotu si Asa pa kali mataona sa Tamasa, sa Ban̲ara
tolavaena, pa Man̲auru.

Zisu Karisito si Arilaena Hola ni sari na Mateana

4 Gua asa ke sa Tuna si ululu hola koari na mateana,
keken̲on̲o gua tugo sapu sa pozapoza "Tuna Tamasa" sapu
ta poni nia Sa si arilaena hola ni sapu tadi na mateana.
5 Ura loke totoso si zama nia Tamasa koa keke Nana
mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna pa Kinubeku-
bere Hope, sapu guahe:*
"Na Tuqu soti si Agoi,
n̲inoroi si ta evan̲ae na Tamamu Goi si Arau," gua.
Meke loke totoso tugo si zama guahe sa Tamasa koa keke
mateana:
"Arau si kaqu na Tamana Sa,
meke kaqu na Tuqu koreo Rau si Asa," gua.
6 Totoso hiva garunu gore mae nia Tamasa pa kasia popoa
sa Tuna kenuna, si zama gua pule hie si Asa:*
"Madi vahesia ri doduru mateana si Asa," gua.
7 Koasa guguadi rina mateana, si guahe si zama nia sa
Tamasa:*
"Va evan̲a guni Sa na givusu sari mateana,
meke sari Nana nabulu si gua rina hinuruu̲n̲u nika," gua.

---

* **1:5** Sam 2:7; 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13 * **1:6** Diut 32:43 * **1:7** Sam 104:4

8 Ba koa sa Tuna si zama guahe si Asa:*
“Tamasa, sa Mua habotuana Baṉara si kaqu koa hola ninae
rane ka rane,
Koa totoli ni Goi sari na Mua tinoni pa tinoṉoto koasa
Mua butubutu binaṉara.
9 Tataru nia Goi sa tinoṉoto,
ba kukiti nia Goi sa kinaleana.
Gua asa, ke vizatigo meke va madigo sa Baṉara sa Mua
Tamasa si Goi pude poni nigo sa qinetuqetu nomana,
hola ni sari doduru turaṉamu,” gua.
10 Meke zama gua tugo he si Asa:*
“Baṉara, Agoi tugo si kurina sa kasia popoa pa pinodalaena.
Sari doduru vinapodaka pa maṉauru si ta tavete pa
limamu soti Goi.
11 Kote murimuri palae si arini,
ba Agoi si kote koa hola ninae rane.
Kote ṉoreṉore guana poko si arini,
12 meke kote molomoloe ni goi si arini,
guana poko koana si kote ta hobe.
Ba Agoi si koa kekeṉoṉo mo ninae rane,
meke loke kokoina sa Mua tinoa,” gua.
13 Ura loke totoso si zama nia Tamasa koa keke ri Nana
mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna, sapu guahe:*
“Mu habotu pa kali Mataoqu,
osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,”
gua.
14 Ba sari na mateana si na maqomaqo, pu nabulu nia sa
Tamasa, meke ta garunu koa Sa, pude toka ni sari Nana tie
pu kote vagia sa tinaharupu.

2

1 Gua asa, ke kaqu kopu valeana si gita koari na vina
tumatumae hinokaradi, pu ele avosi gita, pude mada lopu
tapala taloa.
2 Sa inavoso sapu vala nia rina mateana koari na
tiatamada pukerane si hinokara, meke asa sapu sekea, si
vagia tugo sa koe Tamasa sa vina kilasa sapu garona.
3 Vea meke kote boka govete nia gita sa vinakilasa te
Tamasa be doṉo pania gita sa tinaharupu nomana hie? Sa
Baṉara telena si ele tozia, meke arini pu avosona sa, si tozia
koa gita sapu hinokara tugo sa tinaharupu asa.
4 Tamasa ba va sosodea tugo koari na votivotiki tinavete
variva magasadi. Meke ele hopeke poni ni tugo Sa koari
Nana tie sari na vinariponi mae guana koasa Maqomaqo
Hope, gua sapu hiva nia Sa.

---

* **1:8** Sam 45:6-7 * **1:10** Sam 102:25-27 * **1:13** Sam 110:1

Asa sapu Turaṉa Va Kamo Gita pa Tinaharupu

5 Sa tinoa koasa kasia popoa vaqura vugo repere sapu
korapa vivinei nia gita he, si lopu ari na mateana si vizati
Tamasa pude koa totoli nia si asa.
6 Ba koa nana keke vasina, si zama nia sa Kinubekubere
Hope sapu guahe:*
“Nasa sa tie ke balabala sisigitia Goi,
meke na tie hokara ba kopu nia Goi?
7 Ura ele tavetia Goi sa tie pa kinehamu Goi,
pude koa pa kauruna sa Mua ṉiniraṉira, pa kaurudi
sari na mateana.
Meke ele ponia ṉiniraṉira na vina lavata Goi koa rina
tie pude koa totoli,
8 meke va boka ia Goi pude ṉati hiniva ni sari doduru
tiṉitoṉa,” gua.
Totoso va boka ia Tamasa sa tie pude ṉati hiniva ni sari
doduru tiṉitoṉa, si loketoṉa sapu lopu kaqu koa pa kinopu
tanisa tie. Ba kamahire si lopu ele dogoria gita sapu koa
ṉati hiniva ni sa tie sari doduru tiṉitoṉa.
9 Ba dogoria nada se Zisu pa keke totoso papakana
visoroihe si ele tava pepekae holani sari na mateana si Asa,
meke koa gua mo na tie hokara, pude pa korapa tataru
vari harupi te Tamasa, si mate pae ni Sa sari doduru tie.
Kamahire si va baṉaria pa tinolava na vinalavata Tamasa
si Asa, sina koa gua koa sa Nana tinasigiti na minate pa
korosi.
10 Sari doduru tiṉitoṉa si ta tavete pa limana sa Tamasa.
Taveti Sa si arini pude Nana telena. Gua asa, ke padana
tugo si pude va gotogoto ia Tamasa se Zisu, meke mae koa
ta sigiti, pude va gorevura ia sa Nana hiniva, pude soku tie
si madi boka ta evaṉae na koburu te Tamasa, meke pude
madi boka somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena. Ura e
Zisu si kekenu ni si arini meke va kamoi pa tinaharupu.
11 E Zisu si va toṉoti sari na tinoa tadi na tie. Asa meke
sari doduru pu ele va toṉoti Sa, si keke e Tamasa mo sa
Tamadia. Gua asa ke lopu kurekure nia Sa pude poza ni
tasina si arini.
12 Zama guahe si Asa:*
“Kaqu tozi vura nia Rau sa Pozamu koari na turaṉaqu,
kaqu vahesigo Rau pa vari korapana sa vinarigara tadi
na tinoni.”
13 Meke hie si zama nia Sa:*
“Kote vala rau sa qua rinaṉeraṉe koasa Tamasa,” gua.
Meke guahe pule si zama nia Sa:

---

* **2:6** Sam 8:4-6 * **2:12** Sam 22:22 * **2:13** Ais 8:17,18

"Hiera si Rau, koa turan̲i Rau sari koburu pu poni Nau sa
Tamasa," gua si Asa.
14 Gita doduru sapu ta pozae na koburu Tanisa, si na tie
hokara mo. Ke gua asa, si mae ta evan̲ae na tie gua tugo mo
gita se Zisu, pude gua tu asa si kote boka mate si Asa, pude
va kilasia Sa se Setani, sapu tagona sa n̲iniran̲ira tanisa
minate,
15 pude boka vata rupahi Sa sarini pu koa ta pusi koe
Setani pa minatagutuna sa minate.
16 Gilana valeania gita sapu lopu ari na mateana si mae
nia Zisu pude harupi, ba gita na tie tu, sapu na tutina e
Ebarahami.
17 Gua asa ke garo tugo pude mae ta evan̲ae na tie hokara
se Zisu, pude pa doduru ginugua, si koa kekeṉoṉo gua tugo
ri Nana tie, meke pude boka ta evan̲ae na N̲ati Hiama[d]
kenukenue si Asa, meke pude na nabulu ta ronuena te
Tamasa. Meke pa siran̲a gua asa si boka taleoso ni na vulasa
pani Sa sari na sinea tadi na tie te Tamasa.
18 Meke pude boka toka ni Sa sarini pu ta toketoke, sina
Asa ba ele ta toketoke na koa ta sigiti kekeṉoṉo gua tugo
arini.

3

Zisu si Arilaena Hola nia se Mosese

1 Ke gua asa, kasa tasiqu koe Karisito, gamu pu ele somana
ta tioko koe Tamasa, si mi va sotoa sa mia rinan̲eran̲e koe
Zisu Karisito, sapu ele garunu mae nia Tamasa pude na N̲ati
Hiama Kenukenue, sapu va hinokaria gita.
2 Ele nabulu nia Zisu meke va gorevura ia Sa sa nana
tinavete kekeṉoṉo gua tugo e Mosese sapu nabulu nia
sa Tamasa meke va gorevura ia sa sa nana tinavete pa
korapana sa vetu te Tamasa.*
3 Ba padana Zisu pude tava lavata hola nia se Mosese.
Kekeṉoṉo gua sa vina lavata sapu ta vala koasa tie kuri
vetu, si noma hola nia sa vina lavata sapu ta vala koasa
vetu.
4 Ura sari doduru vetu si koa dia tugo tie kuridi, ba asa
sapu kuridi sari doduru likakalae, si e Tamasa mo.
5 Ego, se Mosese hie si nabulu va gorevura nia sa nana
tinavete koasa vetu te Tamasa. Helahelae ni sa sari tin̲itoṉa
pu kote zama ni Tamasa vugo repere.
6 Ba e Karisito sa Tuna si nabulu va gorevura ia Sa sa
Nana tinavete koasa vetu te Tamasa sa Tamana. Gita na tie
te Tamasa si na vetu Tanisa, be turu va nabu si gita koasa

* **3:2** Nab 12:7

nada vinarane meke koari na tiṉitoṉa pu helahelaeni gita
pa nada rinaṉeraṉe.

Vina Balau Koari pu Va Karikari

7 Ke gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope,*
“Be avosia gamu sa mamalaiṉina sa Tamasa ṉinoroi,
8 si mi lopu va ṉiṉirai sari na bulomia,
gua sapu tavetia rina tiatamamia pukerane,
sipu va karia rini sa Tamasa,
meke podekia rini si Asa pa soloso qega.
9 ‘Sari na tiatamamia pukerane si podepodekau rini si Arau,
ba koari ka made ṉavulu vuaheni si dogori rini gua sapu taveti Arau,
ba lopu boka va hinokarau rini.
10 Gua asa ke ta ṉaziri ni Rau si arini,
meke zama si Rau, sari bulodi si taliri va seu koa Rau,
meke korodia luli rini sari Qua hiniva.
11 Ke pa Qua tinaṉaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu guahe:
Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magoma-gogosoana,’ ” gua si Asa.
12 Kasa tasiqu koe Karisito, mi kopu puleni gamu, pude
lopu keke koa gamu si va karia se Karisito, meke taluarae
taloa koasa Tamasa toana.
13 Ba mi variva ṉiṉirai doduru rane pa mia tinoa sipu
korapa toa si gamu, pude loke tie gamu si tava ṉira sa
bulona koasa kinaleana.
14 Ura gita si somana tagoi sari na ginugua leadi te
Karisito, be tuqe va nabu si gita koari na tiṉitoṉa pu ele va
hinokari gita pa podalaena, meke osolae kamoa vinabetona.
15 Gua sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope sapu zama
guahe:*
“Be avosia gamu sa mamalaiṉina sa Tamasa ṉinoroi,
si mi lopu va ṉiṉirai sari bulomia;
kekeṉoṉo gua rina tiatamamia pukerane pa soloso qega,
totoso kilua rini sa Tamasa, meke sari Nana tinarae,” gua.
16 Ego, ari sei tu sapu ele avosi sari na zinama te Tamasa,
ba lopu hiva luli rini? Lopu arini tu sapu turaṉa vurani e
Mosese pa popoa Izipi sari? gua.*
17 Sarini tugo mo sapu ta ṉaziri ni Tamasa koari ka made
ṉavulu puta vuaheni! Meke ari kasa tugo mo sapu evaṉi
sari na kinaleadi, meke mate beto pa soloso qega!

---

* **3:7** Sam 95:7-11 * **3:15** Sam 95:7-8 * **3:16** Nab 14:1-35

18 Meke koari sei si zama tokotokoro sa Tamasa sapu lopu
kaqu kamo si arini koasa Nana vasina magomagogosoana?
Lopu koarini pu kiluna Sa tu sia?
19 Gua asa ke gilania gita sapu lopu kamoa rini sa popoa
magomagogosoana, sina lopu va hinokaria rini sa Tamasa.

4

1 Ego koa gua sapu sa vina tatara pude somana koa
magogoso koa Sa si korapa koa, ke mada kopu puleni gita,
pude mada lopu siana nia sa minagogoso asa.
2 Ura gita ba avosia mo sa Inavoso Leana te Tamasa,
kekeṉoṉo gua tugo arini pukerane; ba lopu va hinokaria
rini, ke sokudi arini si lopu vagi nia keke lineana si asa.
3 Ba gita tu sapu va hinokaria sa vina tatara si la somana
koa magogoso koe Tamasa. Sina gua hie si zama nia Sa:*
"Ke pa Qua tinaṉaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu
guahe:
'Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magoma-
gogosoana,'" gua si Asa.
Zama gua asa sa Tamasa, ba telena si ele koa magogoso tu si
Asa, totoso va hokoti Sa sari doduru vina podakana sa kasia
popoa.
4 Sina guahe si ta zamae koa keke vasina pa Kinubekubere
Hope koasa guguana sa rane vina zuapa:*
"Pa rane vina zuapa si magogoso sa Tamasa,
sipu ele va hokoto betoi Sa sari doduru Nana tinavete,"
gua.
5 Meke ta zamae pule tugo sapu guahe pa keke vasina:*
"Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,"
gua.
6 Meke sokudi arini pukerane si avosia mo sa zinama te
Tamasa, ba lopu va hinokara, ke lopu somana vagia rini
sa minagogoso, ba koadia si kaiqa kamahire pu vagia sa
minagogoso.
7 Gua asa ke gilania gita sapu ele vizata pulea Tamasa si
keke rane sapu ta pozae "Rane ṉinoroi." Sina ele zama vura
nia Tamasa koe Devita pukerane pa Kinubekubere Hope
sapu guahe:*
"Be avosia gamu sa mamalaiṉina sa Tamasa pa rane
ṉinoroi,
si mi lopu va ṉiṉirai sari na bulomia," gua.
8 Ura be ele poni ṉi Zosua sa minagogoso sapu va tatara
nia Tamasa koari na tinoni, si lopu kote zama pule nia
Tamasa si keke votiki rane magogoso.*

---

* **4:3** Sam 95:11 * **4:4** Zen 2:2 * **4:5** Sam 95:11 * **4:7** Sam 95:7-8 * **4:8** Diut 31:7; Zos 22:4

9 Gua asa ke korapa koa nana tugo sa minagogoso tadi na
tie te Tamasa, kekeṉoṉo gua tugo sa minagogoso te Tamasa
pa rane vina zuapa.
10 Ura asa sapu nuquru koa sa minagogoso tava tatarana
te Tamasa, si kote magogoso koari nana tinavete soti,
kekeṉoṉo gua sapu magogoso sa Tamasa koari Nana
tinavete.*
11 Gua asa ke mada podeke sisigitia pude nuquru koa sa
minagogoso asa, pude lopu keke tie koa gita si kote siana nia
si asa, kekeṉoṉo gua ri kasa tiatamada pukerane pu siana
nia sina loke dia vinatabe.
12 Ura sa zinama te Tamasa si toana meke ṉiṉira. Ṉaru
hola nia sa sa magu sapu ṉaru varikali. Nuquru va korapae
la si asa pa kokorapana hokara sa maqomaqona meke sa
tinoa tana tie. Viliti sa sari na inokoro, na binalabala tomedi
pa bulo tie.
13 Tamasa si dogoro betoi sari doduru tiṉitoṉa, meke
loketoṉa si paere pa dinoṉo Tanisa. Koa Sa si kote la va
vurai gita sari doduru gua pu ele evaṉi gita.

Zisu sa Ṉati Hiama Kenukenue Arilaena

14 Mada soto va nabu koasa vina hinokara sapu ele vagia
gita, sina korapa koa Nana sa nada Ṉati Hiama Kenukenue
arilaena, e Zisu sa Tuna Tamasa. Ele la si Asa vasina koa sa
Tamasa pude tokani gita.
15 Sa nada Ṉati Hiama Kenukenue asa si tataru hinokarani
gita Sa si gita koari na nada minalohoro pa maqomaqoda,
sina na tie gua mo gita si Asa, meke ele ta podeke si Asa
koari doduru pinodeke, kekeṉoṉo gua tugo gita, ba lopu
hite hoqa pa sinea si Asa.
16 Ke gua asa, si mada lopu matagutu, ba mada ene va
mataqara la vasina koa sa habotuana Baṉara te Tamasa,
vasina koa sa Nana tataru variharupi. Vasina si kote
vagia gita sa tataru variva taleosae, meke sa Nana tataru
variharupi pude tokani gita, pana ta hivae si asa koa gita.

5

1 Sari doduru ṉati hiama kenukenue si ta vizata vagidi
pa korapana sa dia butubutu tuti hiama, pude nabulu nia
sa Tamasa, meke pude taveti sari vina vukivukihi[d] na
vinariponi vinulasadi rina sinea tadi na tie. 2 Asa si boka
turaṉa va hitehite ni saripu pupuhu meke hoqa pa sinea,
sina Asa telena ba malohoro pa soku hahanana meke na tie
sea tugo si asa.
3 Gua asa ke hoke tavete dia vina vukivukihi soti tugo
teledia sari ṉati hiama kenukenue, pude na vinulasadi rina

* **4:10** Zen 2:2

dia sinea soti, kekeṉoṉo gua tugo sapu hoke va vukivukihi poni rini sari na tie.*

4 Loke tie arini si hoke vizata pule nia telena pude ta evaṉae na ṉati hiama kenukenue, ba Tamasa tu vizati, kekeṉoṉo gua tugo e Eroni sapu e Tamasa tu vizatia.*

5 Gua tugo se Karisito, lopu vizata pule nia telena si Asa pude na Ṉati Hiama Kenukenue, ba e Tamasa tu vizatia. Ura guahe si zama nia Tamasa:*

"Na Tuqu soti si Agoi, ṉinoroi si ta evaṉae na Tamamu Goi si Arau," gua.

6 Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si zama guahe sa Tamasa koasa Tuna:*

"Agoi si na Ṉati Hiama Kenukenue ninae rane ka rane, pa kinehana e Melekizadeki[d]," gua si Asa.

7 Totoso koa pa pepeso se Zisu, si kabo va ululae la koe Tamasa si Asa pa Nana vinaravara na tinepatepa la koa Sa, pu boka harupia si Asa pa minate. Avosia Tamasa sa Nana vinaravara, sina va pepekae meke vala betoa Sa koe Tamasa sa Nana tinoa.*

8 Hinokara tugo, sapu na Tuna Tamasa si Asa, ba pa korapa tinasigiti si va nonoga ia Sa gua pude va tabe.

9 Meke sipu ele tava gotogoto si Asa si ta evaṉae na ṉatina sa tinaharupu si Asa koari doduru pu va tabea si Asa.

10 Gua asa ke vizatia Tamasa si Asa, pude na Ṉati Hiama Kenukenue ninae rane ka rane, pa kinehana e Melekizadeki.

Sa Vina Balau Pude Lopu Taluarae Koe Zisu

11 Soku tiṉitoṉa si hiva tozini gamu rau koasa ginugua hie, ba tasuna kamahire, sina gamu si lopu boka tuturei avoso va nonoga.

12 Ele seunae hola sanugua vagia gamu sa vina tumatumae, ke pada pude ele boka variva tumatumae mo si gamu. Ba korapa he, si hiva tava tumatumae pule ni tu gamu gua sapu ta tozini gamu tatasana. Ba lopu ele boka henai gamu sari na ginani ṉiradi, na korapa guana koburu haha pu hiva susu si gamu.*

13 Asa sapu korapa susu si korapa na koburu si asa, meke lopu gilania sa sa lineana na kinaleana.

14 Ba sa tie komihana si boka hena sa ginani ṉirana, meke boka gilania sa telena sa tinoṉoto te Tamasa, meke sa kinaleana.

---

* **5:3** Liv 9:7 * **5:4** Ekd 28:1 * **5:5** Sam 2:7 * **5:6** Sam 110:4 * **5:7** Mt 26:36-46; Mk 14:32-42; Lk 22:39-46 * **5:12** 1 Kor 3:2

6

1 Ke gua asa, si mada rizu nono latu koari na vina
tumatumae pu boka va kamo gita pa tinoa komihana. Mada
lopu zama pilipule ni sari na vina tumatumae pu ele avosi
mo gita tatasana. Mada lopu va turu sinokirae lamo koasa
vina tumatumae tana kinekere pule koari na tinavete sapu
la pa minate meke na vina hinokara koe Tamasa;
2 gua tugo sari na vina tumatumaedi rina pinapitaiso, na
vina opo lima pude va madi saripu va hinokara, na tinuru
pule pa minate, meke sa vinaripitui pa rane mumudi.
3 Ba gua tu he si kaqu tavetia gita, mada rizu hola latu, be
gua asa sa hiniva te Tamasa.
4 Ura vegua meke kote boka va kekere pule maei gita
saripu ele kilua sa vina hinokara koe Karisito? Tasuna hola
pude evaṉia sapu gua asa. Sina ele tagoa tu rini sa kalalasa
te Tamasa, ele va gilagila ia tu rini sa vinariponi maena
pa maṉauru, meke ele somana tagoa tu rini sa Maqomaqo
Hope.
5 Ele gilania tu rini sa lineanana gua sa zinama te Tamasa,
meke ele va gilagila ia tu rini sa ṉiniraṉira tanisa Binaṉara
te Tamasa sapu korapa nono mae,
6 ba luara pania rini sa vina hinokara koe Karisito. Ke
tasuna hola pude va kekere pule maei si arini, sina guana
va mate pulea rini sa Tuna Tamasa, meke va kurekurea rini
si Asa pa kenudi rina tinoni.
7 Sa pepeso sapu ponia ruku sa Tamasa pude va bobosia,
meke toa valeana sari na linetelete, si variva qetu koasa tie
pu tavetavete koasa pepeso asa. Tamanaena sa pepeso sana.
8 Ba be siṉia mo na huda rakihi, na hiqohiqo kaleadi si
asa, si namu loke nana vinari tokae si asa koasa tie pu
tagona sa, ke tata mae mo sa totoso sapu kote leve nia
Tamasa, meke ta sulu pa nika si asa.*
9 Kasa qua baere, zama ni rau si gua hire, ba korapa raṉe
gamu rau si gamu sapu kote lulia gamu sa siraṉa sapu kamo
la pa tinaharupu.
10 Vilavilasa va toṉoto sa Tamasa, meke lopu kote muliṉi
nia Sa sa mia tinavete na tataru sapu vata dogoro nia gamu
pa mia tinokae koari Nana tie meke sapu korapa tokani
gamu si arini.
11 Sa qua ṉati inokoro si pude hopeke gamu si kaqu va
podepodekae sisigiti pa mua ṉinaliṉali pude mi boka vagi
sari doduru gua pu okoro vagi gamu, osolae kamoa sa vina
betona mua tinoa.

---

* **6:8** Zen 3:17-18

12 Mi lopu koa hakohako. Hivani gamu rau pude mi keha
luli gamu si arini pu va hinokaria sa Tamasa, meke vagi va
n̲on̲oa gua sapu gua va tatara ni sa Tamasa.

Hinokara sa Vina Tatara te Tamasa

13 Totoso tavetia Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebara-
hami, si tokotokoro nia Sa si asa pa pozana soti Telena, sina
loke pozapoza pule si koa sapu noma hola nia sa pozana Sa.
14 Zama guahe si Asa koasa Nana tinokotokoro:* "Kaqu
mana nigo Rau meke kaqu poni va soku nigo Rau sari
tutimu," gua si Asa.
15 Ke mudina sapu aqa va n̲on̲o se Ebarahami ke vagia
tugo sa sapu gua va tatara nia Tamasa koasa.
16 Pana tokotokoro si keke tie si kote poza ia sa sa pozana
keke tie sapu noma hola nia si asa, ke gua asa si kote beto
mo sa vinaritokei.
17 Koa rini pu kote vagina sa Nana vina tatara, si hiva va
bakala valeana ni Tamasa sapu lopu kaqu hobea Sa sa Nana
hiniva, gua asa ke tomo la nia Sa sa tinokotokoro koasa
Nana vina tatara.
18 Koa ri karua tin̲iton̲a sapu lopu boka ta hobe, sa vina
tatara meke sa tinokotokoro, si lopu boka kokoha sa Tamasa.
Gua asa, ke gita pu ran̲ea sa Tamasa pude kopuni gita si
mada ran̲eran̲e pude soto va nabu koasa vina tatara pu ta
poni nia gita.
19 Sa vina tatara hie si ran̲e va nabua gita sapu guana
nada sigoto pa tinoa, na vinasare hinokara si asa, sapu va
kamo la gita pa Lose Hopena pa Hopena pa mudina sa poko
goba pa kokorapana sa Zelepade pa Man̲auru.*
20 Zisu si ele nuquru va kenue la vasina pude tokani
gita, meke ta evan̲ae na N̲ati Hiama Kenukenue si Asa, pa
kinehana e Melekizadeki.*

7

Sa Hiama Melekizadeki

1 Se Melekizadeki hie si na ban̲ara si asa pa popoa Salema
pukerane, meke na hiama si asa tanisa Tamasa Ululuna
Hola. Totoso pulena pa vinaripera se Ebarahami, sipu va
kilasi sa sari ka made ban̲ara, si tutuvia Melekizadeki si
asa, meke mana nia sa.*
2 Pa totoso asa si ponia e Ebarahami koa sa si keke pa
manege koari doduru tin̲iton̲a pu vagi sa pa vinaripera.
Melekizadeki ginuana si na "Ban̲ara tana tinon̲oto". Ba
sina koa ban̲ara pa popoa Salema si asa, ke poza nia Ban̲ara
Salema rini si asa. Salema ginuana si na "binule."

---

* **6:14** Zen 22:16-17 * **6:19** Liv 16:2 * **6:20** Sam 110:4 * **7:1** Zen 14:17-20

3 Lopu ta tumae sapu ari sei sari na tiatamana e Melekizadeki. Lopu ta tozi tugo vasina tututi gore mae si asa, meke lopu ta tozi tugo sa nana pinodo, na minate. Gua asa ke na hiama si asa ninae rane ka rane, kekeṉoṉo sa Tuna Tamasa.
4 Ke dogoria gamu? Arilaena hola se Melekizadeki, ke se Ebarahami sapu sa tamada nomana, ba ponia sa koa sa si keke pa manege koari doduru tiṉitoṉa pu vagi sa pa vinaripera.
5 Sari na hiama pa tutina e Livae si tava malumu si arini pa Tinarae te Mosese, pude kote vagia rini koari na tie si keke pa manege. Ba sari kasa tie Izireli arini sina tutina tugo mo e Ebarahami.*
6 Melekizadeki si lopu na tutina e Livae ba vagia sa sa keke pa manege koe Ebarahami meke mana nia sa se Ebarahami sapu vagidi sari na vina tatara te Tamasa.
7 Gilana valeania gita sapu asa pu ponia sa minana koa keke tie, si arilaena hola nia sa si asa pu vagina sa minana.
8 Sari na hiama pa tutina e Livae saripu hoke vagia sa keke pa manege, si lopu toa hola si arini. Ba se Melekizadeki hie sapu vagina sa keke pa manege koe Ebarahami si toana gua sa Kinubekubere Hope.
9 Ke boka zama gua tugo he si gita sapu se Livae ba ele ponia tugo koe Melekizadeki sa keke pa manege somanae koe Ebarahami, sapu sa tamana nomana pukerane.
10 Hinokara sapu lopu ele podo se Livae totoso toa nana se Ebarahami, ba ele koa nana mo si asa pa eharana Ebarahami totoso tutuvia Ebarahami se Melekizadeki.
11 Koa gua koasa tinavete hiama tadi na butubutu Livae si ta poni nia rina butubutu Izireli sa Tinarae te Mosese. Ego, be ele gotogoto mo sa tinavete hiama pukerane, si lopu kaqu ta hivae si keke hiama vaqura pule pude mae, sapu pa kinehana e Melekizadeki ba lopu pa tutina e Eroni.
12 Ura be ele ta hobe sa tinavete hiama, si kote ta hivae tugo pude ta hobe sa Tinarae te Mosese.
13 Ura sa hiama sapu korapa ta vivinei tani si maena tu pa keke votiki kali butubutu Izireli, lopu gorena mae pa tututi hiama koe Livae. Meke loke tie tugo koasa kali butubutu pu gore mae ia Sa si ele ta evaṉae na hiama.
14 Ba sapu ta gilana valeana si ta podona mae tu pa butubutu Ziuda se Zisu sa nada Baṉara. Ba totoso vivinei ni Mosese sari na hiama, si lopu hite poza hokaria tu sa sa butubutu Ziuda.

Keke Hiama sapu Gugua e Melekizadeki

---

* **7:5** Nab 18:21

15 Bakala mo koa gita kamahire sapu ele mae si keke
hiama vaqura sapu gugua e Melekizadeki.
16 Lopu ta evaṉae hiama si asa pa tinarae na vinaturu
tana tie, ba pa korapa ṉiniraṉirana sa tinoa sapu loke
kokoina.
17 Sina ele tava sosode pa Kinubekubere Hope sapu
guahe:*
“Agoi tugo si kaqu koa na Hiama pa kinehana e Melek-
izadeki ninae rane ka rane,” gua sa Tamasa.
18 Sa Tinarae koana te Mosese si ele ta veko palae, sina
malohoro si asa, meke loke nana vinaritokae pa tie.
19 Ura sa Tinarae te Mosese si lopu boka va evaṉae nia
tie toṉoto si keke tie pa dinoṉo te Tamasa. Ba keke siraṉa
leanana hola si ele ta poni nia gita sapu boka va tata la gita
koe Tamasa.
20 Meke keke pule si hie, sapu sa tinokotokoro te Tamasa
si lopu ele hite ta evaṉa totoso tava turu pude na hiama si
keke koa rini pa tutina e Livae.
21 Ba e Zisu si ta evaṉae na hiama koa sa tinokotokoro te
Tamasa sapu zama guahe:*
“Sa Baṉara, si tavetia sa tinokotokoro hie meke lopu kaqu
hite hobea Sa si asa:
‘Agoi si na hiama ninae rane ka rane,’ ” gua si Asa.
22 Sa vinotikaena si hie, sapu e Zisu si na vina sosode nabuna
koasa vinariva egoi sapu leana hola.
23 Meke hie pule si keke vinotikaena, totoso mate si keke
rina ṉati hiama kenukenue pa tutina e Livae, si lopu boka
hoda la sari nana tinavete.
24 Ba e Zisu si lopu gua asa. Toa hola ninae rane si Asa, ke
sa Nana tinavete hiama si lopu tava karovo la pa keke tie,
ba hoda la ia mo Sa telena.
25 Gua asa ke boka si Asa kamahire meke ninae rane pude
harupi saripu mae koa Sa meke kamo la koe Tamasa, sina
toana si Asa ninae rane ka rane, pude varavara toka ni sari
Nana tie.
26 Gua asa, ke Asa sa Ṉati Hiama Kenukenue sapu tokani
gita, meke madina si asa pa dinoṉo te Tamasa. Loke Nana
sinea, meke loke tiṉitoṉa boka va kaleania si Asa. Paqaha
vagi vata kalea Tamasa si Asa koari na tie kaleadi, meke va
lavatia Sa si Asa pa Maṉauru.
27 Se Zisu si lopu gugua rina ṉati hiama kenukenue pa
butubutu Livae. Lopu kilu tavete vina vukivukihi doduru
rane si Asa pude va vulasa sinea gugua arini. Lopu tavetia
Sa sa vinukivukihi Tanisa, meke mumudi koari na sinea
tadi na tie, sina loke Nana sinea si Asa. Keke totoso mo

* **7:17** Sam 110:4 * **7:21** Sam 110:4

va vukivukihi nia Sa sa Nana tinoa soti pude na vinulasa tadi doduru tie.*

28 Koa sa Tinarae te Mosese, si ari na tie pu malohorodi si ta vizata pude na ṉati hiama kenukenue. Ba koasa vina tatara vaqura pu koa ia na tinokotokoro pa mudina sa Tinarae te Mosese, si vizatia Tamasa sa Tuna soti pude na Ṉati Hiama Kenukenue sapu tava gotogotona ninae rane ka rane.

8

Zisu sa Nada Ṉati Hiama Kenukenue

1 Sa ṉatina sa ginugua sapu gunia gami hie, si e Zisu sa nada Ṉati Hiama Kenukenue sapu korapa tokani gita. Korapa habotu si Asa pa kali mataona sa habotuana baṉara tolavaena te Tamasa ululuna pa Maṉauru.*

2 Korapa koa na Ṉati Hiama Kenukenue meke na nabulu si Asa koasa Ipi Hopena Hinokara vasina koasa Tamasa, koasa vasina hopena pa hopena, sapu ta kuri koa sa Tamasa ba lopu pa lima tie.

3 Sari doduru ṉati hiama kenukenue si ta vizata pude ponia sa vinariponi meke na vina vukivukihi kurukuru koe Tamasa. Ke sa nada Ṉati Hiama Kenukenue si kote koa nana tugo sa kurukuru sapu kote va vukivukihi la nia Sa koe Tamasa.

4 Be koa hola koa gita pa pepeso se Zisu, si lopu kote boka ta evaṉae na hiama si Asa, sina koa dia sari na hiama saripu tava egodi pa Tinarae te Mosese pude taveti sari na vina vukivukihi.

5 Sa tinavete hiama sapu tavetia rini sina kinehana mo sa tinavete hiama pa Maṉauru, ke sa Ipi Hopena pu tavetia Mosese ba gua tugo, na kineha, meke vina titilana mo sapu koa pa Maṉauru. Gua asa ke, totoso hiva podalae kuria Mosese sa ipi[d] hopena te Tamasa si zama koa sa sa Tamasa, “Mu kopu valeana, pude mamu tavete valeania sa kinehana sa Ipi Hopena sapu gugua ele va dogoro nigo Rau pa toqere,” gua si Asa.*

6 Ba kamahire si gilania gita sapu sa tinavete hiama sapu tavetia Zisu si arilaena hola nia sapu tadi na hiama pukerane, gua tugo sapu sa vinariva egoi sapu tavetia e Zisu pa vari korapana sa Tamasa meke sari Nana tie si leana hola, sina soto si asa koasa vina tataradi rina tiṉitoṉa pu leadi hola.

7 Be guana ele gotogoto valeana sa vinariva egoi te Mosese, si lopu kaqu ta hivae pule si keke vinariva egoi vaqura.

---

* **7:27** Liv 9:7 * **8:1** Sam 110:1 * **8:5** Ekd 25:40

8 Ba sina ele dogoria Tamasa sapu lopu gotogoto sa
vinatabe tadi na tie koasa vinariva egoi te Mosese, ke zama
guahe si Asa pa Kinubekubere Hope:*
“Na totoso si korapa mae,
pana kote tavetia Rau si keke vinariva egoi vaqura,
pa varikorapaqu Rau meke sari na tie Izireli, meke Ziuda.
9 Sa vinariva egoi vaqura hie si kote votikaena koasa vinariva egoi
sapu tavetia Rau koari na tiatamadia pukerane
sipu sese vura ni Rau si arini pa Izipi.
Sa vinariva egoi te Mosese si lopu va tabea rini;
gua asa ke ele etulu pani Rau si arini.
10 Ego, hie sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koari na tie Izireli:
Vugo repere si kote va gilana ni Rau pa dia binalabala,
meke kote va nonoga ni Rau pa bulodia sari na Qua tinarae,
meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na Qua tinoni.
11 Totoso asa si kote beto sa tie pude va tumatumae ia sa turaṉana,
babe keke tie va tumatumae ia sa tasina, meke zama guahe, ‘Mu tumae nia se Zihova,’ gua,
sina kote tumae beto nau rini si Arau,
podalae pa koburu hitekena kamo pa tie nomana,
12 Ura kote taleoso ni Rau sari dia kinaleana
meke lopu kote balabala pule i Rau sari dia sinea,” gua sa Tamasa.
13 Totoso poza nia Tamasa “sa vinariva egoi vaqura”, si hobe nia Sa si asa koasa vinariva egoi koana; meke gilania gita sapu sa tiṉitoṉa sapu ele koana, meke ele hola nia totoso, si lopu sana kaqu murimuri palae.

9

Sa Vinahesi pa Pepeso meke pa Maṉauru

1 Koasa vinariva egoi koana, si koa dia sari na tinarae pa hahanana vinahesi, meke koa nana tugo sa vasina hopena pude vahesi.

2 Koanana vasina, si keke Ipi Hopena, sapu tavetia rini. Sa lose kekenu* si ta pozae sa “Lose Hopena”. Koasa lose asa si kopu nia rini sa tuturuana zuke, na tevolo, meke sa bereti hope sapu ponia rini koasa Tamasa.*

---

* **8:8** Zer 31:31-34 * **9:2** Sa lose sapu kamo kenua sa hiama pude nuquru la.
* **9:2** Ekd 26:1-30, 25:23-40

3 Meke koa nana si keke poko goba pa vari korapana sa
Lose Hopena, meke sa lose sapu ta pozae, sa “Lose Hopena
pa Hopena”.*
4 Pa korapana sa lose asa si vekoa rini sa hope qolo
tana vina uququ oto huda humaṉa lea, meke sa Dolu Hope
sapu ta tavetae qolo sapu sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi[d],
sapu koa i na zagi qolo vasina voi sa ginani, sapu ta pozae
“mana”. Vasina tugo si veko nia rini sa kolu hodu te Eroni
sapu toa meke tuvulu. Meke koasa dolu tugo asa si veko
ni rini sari karu patu labelabe tanisa vinariva egoi vasina
ta kubere sari na Tinarae te Tamasa.* 5 Pa batuna sa Dolu
Hope si va turui rini sari na beku mateana serubimi pude
na vina gilagilana sapu sa Tamasa si koa vasina, meke sari
na tatapurudi si repaha la vasina pu hoke ta vulasa sari
na sinea tadi na tie. Ba kamahire si lopu boka tozi va
minaminaki rau sari doduru ginugua sara.*
6 Ego, gua sapu hoke tavetia rina hiama si guahe: hoke
nuquru la si arini doduru rane koasa lose kekenu pude la
taveti sari dia vina tana.*
7 Ba sa Lose Hopena pa Hopena, si telena eke mo sa ṉati
hiama kenukenue hoke nuquria, keke totoso mo pa vuaheni.
Totoso nuquru la sa vasina, si kote paleke ehara si asa, meke
la siburu nia sa koasa hope vasina taleosae sari nana sinea
telena, meke sari na sinea sapu lopu gilania rina tinoni
meke taveti.*
8 Koari na vinatana gugua arini, si va tumatumaeni gita
sa Maqomaqo Hope, sapu pa totoso sipu korapa koa sa Ipi
Hopena, si lopu tava malumu sari doduru tie pude nuquru
la koasa Lose Hopena pa Hopena, vasina koa sa Tamasa.
9 Sari doduru vinatana gugua sara, si na vina gilagilana
mo sa totoso kamahire. Sari na tinavete vina vukivukihi
sara si lopu boka va via i sari bulodi.
10 Sari na tiṉitoṉa sara si na tinarae tana tinoa tini mo,
sapu la gua mo pa ginani, na kolo, meke doduru hahanana
vina via tana tini mo, osolae kamoa sa totoso koasa vinariva
egoi vaqura.
11 Meke ele mae tu se Karisito sapu sa Ṉati Hiama
Kenukenue koari na tiṉitoṉa leadi pu ele kamo koa gita. Sa
Ipi Hopena vasina pu tavetavete Sa pa Maṉauru, si Hopena
pa Hopena, sapu arilaena hola nia sa Ipi Hopena pa pepeso.
Lopu ta tavete pa lima tie sa vasina pa Maṉauru, sina lopu
koa koasa kasia popoa sapu kuria Tamasa.

---

* **9:3** Ekd 26:31-33 * **9:4** Ekd 30:1-6, 25:10-16, 16:33; Nab 17:8-10; Ekd 25:16; Diut 10:3-5 * **9:5** Ekd 25:18-22 * **9:6** Nab 18:2-6 * **9:7** Liv 16:2-34

12 Meke sipu nuquru la se Zisu pa Lose Hopena pa Hopena,
si lopu paleke ehara bulumakao, na ehara qoti si Asa, pude
la va vukivukihi, ba keke totoso mo si ponia Sa sa eharana
soti, pude boka vagia gita sa tinarupaha sapu koa hola ninae
rane ka rane.
13 Sari na ehara qoti, na ehara bulumakao, meke sa ebana
sa tuna bulumakao sapu tava uqu, si siburu lani sa n̲ati
hiama kenukenue koari na tie pu bonidi meke tava via
sarini koari na dia binoni pa tinoa.*
14 Be sari na eharadi rina kurukuru si boka pude va
via i sari na kinaleana tadi na tie gua, si ego, sa eha-
rana e Karisito si boka hola ni tu si tadi na kurukuru.
Koasa n̲iniran̲ira tanisa Maqomaqo Hope toa holana, si va
vukivukihi nia Zisu koe Tamasa sa Nana tinoa soti sapu lopu
hite ari kisakisana. Meke sa Eharana Sa si kote va via i
sari buloda koari na tinavete sapu la pa minate, pude boka
nabulu nia gita sa Tamasa toana.
15 Gua asa ke, e Karisito mo sa Tie Varikarovae koasa
vinariva egoi vaqura, pude sari doduru tie pu tioki Tamasa,
si kaqu somana tagoi sari na minana pu koa ninae rane pu
ele va tatara veko ni Sa. Ta evan̲a sapu gua asa, sina ele
mate se Karisito pude vata rupahi sari na tie koari na dia
sinea pu ele evan̲i rini totoso lulia rini sa vinariva egoi te
Mosese.
16 Koasa vina tataradi rina tinago tana keke tie si kote tava
sosode valeana sapu ele mate tu sa tie pu tavetena sa vina
tatara, meke kote tava hia sari nana tinago koa rini pu va
tatara ni Sa.
17 Ura sa vina tataradi rina tinago si lopu kaqu tava
karovo be korapa toa nana sa tie pu tavetena sa vina tatara,
ba pude mate tu sa.
18 Gua asa ke sa vinariva egoi te Mosese si boka tava turu
valeana totoso tava mate tu si keke kurukuru.
19 Sipu beto zama ni Mosese koari na tinoni sari doduru
zinama pu ta kubere koari na Tinarae, si vagi sa sari na
ehara bulumakao na qoti, meke heni ni kolo sa; beto asa si
vagia sa si keke lelan̲a huda hite sapu hisope pozana, meke
pusi nia kalu sipi tava zin̲aradi sa sa kukuruna, meke noti la
nia sa koari na ehara ta henidi meke siburu la nia sa koasa
buka Tinarae, meke koari na tinoni,*
20 meke zama se Mosese, “Sa ehara hie si na vina gilagila
pude tokoro va nabua sa vinariva egoi te Tamasa sapu hiva
nia Sa pude kopu nia gamu,” gua.
21 Beto asa si siburu la nia ehara tugo Mosese sa Ipi
meke sari doduru tin̲itoan̲a pu tavetavete ni rini pa totoso

* **9:13** Liv 16:15-16; Nab 19:9,17-19 * **9:19** Ekd 24:6-8

vinahesi.*
22 Koasa Tinarae te Mosese, si tata doduru tinitona mo si
ta vulasa koasa ehara, meke be loke ehara si tava zoloro, si
lopu kaqu boka taleosae tugo sari na sinea tadi na tie.*

Sa Vina Vukivukihi te Zisu si Paleke Pani sari Nada Sinea
23 Sari na tinitona gugua sara si ta hivae pude ta vulasa
pa ehara kurukuru, sina na kineha mo si arini koari na
tinitona Manauru. Ba koari na tinitona Manauru hinokara,
si ta hivae sa vina vukivukihi sapu leana holani sari ehara
kurukuru.
24 Gua asa ke pa kalina tadigita si nuquru la se Zisu, pa
Manauru pa kenuna sa Tamasa. Lopu nuquru si Asa koasa
Ipi Hopena sapu ta tavete pa tie. Sina sa ipi asa si na
kinehana mo sa vasina te Tamasa pa Manauru.
25 Sa nati hiama kenukenue tadi na tie Ziu si hoke paleke
ehara kurukuru meke nuquru la koasa Lose Hopena pa
Hopena, keke totoso mo pa vuaheni. Ba e Zisu si lopu
nuquru la pude va vukivukihi pule nia soku totoso.
26 Be gua asa, si kote soku totoso si koa ta sigiti Sa, podalae
pa pinodalaena sa kasia popoa. Ba koari na rane mumudi
hire si keke totoso mo mae ta dogoro pa kasia popoa se Zisu,
meke va vukivukihi pule nia telena koa gita doduru, pude
paleke pani sari nada sinea ninae rane ka rane.
27 Gua tugo hopeke gita si kote mate keke totoso mo, beto
asa si kote tiqe ta pitu koe Tamasa.
28 Ke Zisu si keke totoso mo si va vukivukihi pule nia si
Asa, pude taleoso ni sari na sinea tadi soku tie. Kote vura
pule mae pa vina rua totoso si Asa, ba lopu pude mae taleoso
nia sa sinea, ba pude va kamo valeani pa tinaharupu saripu
korapa aqa nia si Asa.*

10

1 Sa Tinarae te Mosese si na vina titila mo tadi na tinitona
hinokaradi pu korapa mae, lopu arini sari na tinitona
hinokara. Sari na vina vukivukihi pu taveti rini si kekenono
mo pa doduru vuaheni. Gua asa ke lopu boka pude va
tonotia sa Tinarae te Mosese pa ginugua vina vukivukihi,
sa tinoa tadi na tie pu mae koe Tamasa.
2 Be ele boka tava via pa dia sinea sari na tie pu vahesia
sa Tamasa, si lopu kote va gilagila pulea rini sa sinea, meke
lopu kote voriti nia rini si pude la va vukivukihi pilipule.
3 Ba gua sapu ta evana, si doduru vuaheni mo va
vukivukihi si arini, ke balabala pule lai rini sari na dia sinea.

* **9:21** Liv 8:15 * **9:22** Liv 17:11 * **9:28** Ais 53:12

4 Ura sa ehara bulumakao, na qoti, si loke dia n̲iniran̲ira
pude vagi pani sari sinea tana tie.
5-6 Pa ginugua asa si zama guahe sa Karisito koe Tamasa
totoso mae si Asa pa popoa pepeso:*
“Lopu hiva nia Goi sa vina vukivukihi meke na vinariponi
pa hope,
sa vina vukivukihi vina uqu̲qu
babe na vina vukivukihi vinulasa sinea si lopu qetu ni
Goi,
ba ele va nama vekoa Goi si keke tini taqarau.*
7 Gua asa ke zama si Rau:
‘Hiera si Rau Qua Tamasa;
mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi,
gua sapu ta kubere sa guguaqu Rau koasa buka ta
viqusuna,’” gua si Asa.
8 Kekenu si zama guahe si Asa: “Sari na vina vukivukihi
na vinariponi, meke sa vina uqu̲qu kurukuru, na vina
vukivukihi vinulasa si ele tava egodi pa Tinarae te Mosese
si arini ba lopu qetu ni Goi,” gua.
9 Beto asa si zama pule si Asa: “Hiera si Rau Qua Tamasa,
mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi,” gua si
Asa. Gua asa ke huara pania Tamasa sa hahanana vina
vukivukihi koasa vinariva egoi te Mosese, meke vala hobea
Sa sa vina vukivukihi te Karisito.
10 Gua asa ke, koasa hiniva te Tamasa, si tava via sari nada
sinea sipu va vukivukihi nia Karisito koe Tamasa sa Tinina
soti kekeke totoso mo koari doduru.
11 Sari na hiama tadi na tie Ziu si hoke taveti sari vina
vukivukihi koari hopeke rane, meke hoke kekeno̲no̲ mo
doduru totoso sari na vina vukivukihi pu taveti rini, ba sari
na vina vukivukihi sara si lopu boka vagi pani sari na sinea
tadi na tie.*
12 Ba Zisu si keke totoso mo mae tavetia sa vina vukivukihi
sapu va vulasa pani sari na sinea tana doduru tie ninae
rane ka rane, beto asa si la habotu si Asa pa kali mataona
sa Tamasa pa Man̲auru.*
13 Vasina si la koa si Asa osolae vekoi Tamasa sari Nana
kana pa kauru Nenena.
14 Ura pa keke vina vukivukihi mo sapu tavetia Sa, si tava
gotogoto ninae rane ka rane sarini pu va vulasa pani Sa sari
dia sinea.
15 Ele va dogoroni gita sa Maqomaqo Hope sapu hinokara
si gua asa, ura ele zama kenu gua he si Asa:
16 “Hiera sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koasa
butubutu Izireli

* **10:5-6** Sam 40:6-8 * **10:5-6** Hib 10:5-9 * **10:11** Ekd 29:38 * **10:12** Sam 110:1

mudina sa totoso asa,” zama vura gua se Zihova.*
“Kaqu va gilana ni Rau pa bulodia sari na Qua tinarae,
meke kaqu va nonoga ni Rau pa dia binalabala,” gua.
17 Meke zama gua pule he sa Baṉara: “Lopu kote balabala
pule i Rau sari doduru dia sinea na tinavete kaleadi pu evaṉi
rini,” gua si Asa.*
18 Ke pana taleosae sari na sinea, si lopu kote ta hivae sari
na vina vukivukihi vinulasa.

Mada Tata Mae koe Tamasa

19 Kasa tasiqu, sa eharana e Karisito si ele poni gita sa
minataqara pude nuquru kamo la ia sa Lose Hopena pa
Hopena.
20 Totoso ta rikata sa poko goba si ele tukelia Zisu
kamahire si keke siraṉa vaqura meke toana, sapu sa tinina
soti.
21 Kamahire si koa Nana nada Ṉati Hiama Kenukenue
sapu kopu nia sa Zelepade te Tamasa pa Maṉauru.
22 Gua asa ke mada tata la koe Tamasa pa bulo viana,
meke pa rinaṉeraṉe hinokara, koari na buloda pu ele tava
viadi koari na binalabala seadi, meke sari na tinida pu ele
tava via pa kolo viana.*
23 Mada tuqe va nabua sa rinaṉeraṉe sapu tarae nia gita,
ura ta ronuena sa Tamasa sapu ponini gita sa Nana vina
tatara.
24 Mada vari balabala i, na vari tokae pude vata dogoro
nia sa tataru meke pude tavete valeana.
25 Mada lopu luara pania sa hahanana binaere varigara
pa vinahesi gua ari kaiqa pu ele luara pania. Gita si mada
variva ṉiṉirai la tu, sina gilania nada sapu sa rane tanisa
Baṉara si tata mae.
26 Ura be gilania nada gita sa hinokara, ba tavete nono
la i tu gita sari na kinaleadi, si loketoṉa pule keke vina
vukivukihi si kote boka tavetia gita pude va via i sari na
nada sinea.
27 Ba sapu korapa koa si na minatagutuna tu sa vinarip-
itui, meke sa nika maṉinina sapu kote sulu pani sarini pu
kana ia sa Tamasa.*
28 Pa Tinarae te Mosese, si be sea si keke tie, si loke
tinaleosaena, ba kaqu tava mate mo si asa, be guana koa
dia si karua babe hola ni karua tie va sosode pu dogoro
sotia si asa.*
29 Ego, arini pu va karia sa Tuna Tamasa, meke balabala
va loke laena ia sa eharana Zisu sapu va vukivukihi nia
Tamasa pude taleoso ni sari nada sinea, meke arini pu zama

* **10:16** Zer 31:33 * **10:17** Zer 31:34 * **10:22** Liv 8:30; Izk 36:25 * **10:27** Ais 26:11 * **10:28** Diut 17:6, 19:15

ṉoṉovalia sa Maqomaqo tataru vari harupi te Tamasa, si kote noma hola la tu sa vina kilasa pu kote vagia rini.*

30 Gilania gita si Asa sapu zama guahe: “Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini,” gua. Meke zama gua pule hie si Asa: “Sa Baṉara telena si kaqu varipitui ni sari Nana tie,” gua.*

31 Keke tiṉitoṉa variva matagutu hola si pude hoqa la si keke tie pa limana sa Tamasa toana.

32 Mi balabala pule la ia sa totoso pu tiqe tagoa gamu sa kalalasa te Tamasa. Koari na totoso arini si turu va nabu pa tinasigiti si gamu koari soku ginugua.

33 Koari na totoso arini si hoke ta ṉoṉovala si gamu pa kenudi rina tie, meke kaiqa totoso si hoke hiva somana si gamu koari na tie te Karisito turaṉa mia pu ta ṉoṉovala kekeṉoṉo gua gamu.

34 Hoke tataru ni na toka ni gamu sari na tie ta pusidi, meke be zau vagi rina mia kana sari doduru mia likakalae, ba koa ṉoṉo si gamu, sina gilania gamu sapu sari mia tinagotago sapu leadi hola, si koa hola ninae rane ka rane.

35 Gua ke mi koa varane pa mia rinaṉena sa Tamasa. Mi tumae nia sapu noma hola sa pinia sapu kote ta poni nia gamu.

36 Ta hivae pude koa va ṉoṉo si gamu pa tinasigiti koa rina kana te Karisito, pude mi boka va gorevura ia sa hiniva te Tamasa, meke kaqu poni gamu Sa sa pinia pu ele va nama vekoa Sa.

37 Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope:*

“Lopu seunae meke kote mae mo si Asa, lopu kaqu va sasanae.

38 Sari na Qua tie toṉoto si kote toa pa rinaṉeraṉe;
ba be keke arini si kekere pule la pa nana tinoa koana,
si lopu kote qetu nia Rau si asa,” gua sa Tamasa.

39 Ba gita si lopu gua rina tie pu kekere pule la pa dia tinoa koana, meke muliuṉu, ba na tie ta harupuda pa korapa nada rinaṉeraṉe.

11

Sa Rinaṉeraṉe Hinokara

1 Ego, sa rinaṉeraṉe si pude va hinokara valeania sapu kote vagi gita sari na tiṉitoṉa pu rovei gita, meke pude gilana valeani sari na tiṉitoṉa lopu ta dogorodi.

2 Sari na tiatamada pukerane si ta qetue koe Tamasa, sina koa gua koasa dia rinaṉeraṉe.

---

* **10:29** Ekd 24:8 * **10:30** Diut 32:35,36 * **10:37** Hbk 2:3-4

3 Pa korapa rinaṉeraṉe si gilania gita sapu e Tamasa kuri
sari doduru likakalae pa Nana zinama; gua asa, ke sari na
tiṉitoṉa ta dogorodi, si ta tavete vura koari na tiṉitoṉa lopu
ta dogorodi.*
4 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si ponia Ebolo koe Tamasa
sa vina vukivukihi sapu leana hola nia si te Keni. Pa korapa
nana rinaṉeraṉe si ta va sosode koe Tamasa sapu na tie
toṉoto se Ebolo, sina Tamasa tu telena si qetu nia sa nana
vina vukivukihi. Ele mate seunae tu si asa, ba korapa zama
si asa koa gita pa korapana sa nana rinaṉeraṉe.*
5 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si lopu mate se Inoke, ba
ta hena sage la pa Maṉauru si asa koe Tamasa, meke lopu
ta dogoro sa tinina, sina ele vagia Tamasa si asa. Zama sa
Kinubekubere Hope sapu qetu nia Tamasa si asa totoso lopu
ele ta hena sage sa.*
6 Loke tie si boka va qetua sa Tamasa, be lopu raṉea sa si
Asa, ura asa sapu tata mae koe Tamasa, si kaqu va hinokaria
sa sapu koa Nana sa Tamasa, meke sapu kaqu pia i Sa saripu
hata ia si Asa.
7 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si va tabea Noa sa vina balau
te Tamasa koari na tiṉitoṉa pu kote ta evaṉa, ba lopu ele
dogori sa. Va tabea Noa sa Tamasa ke kuria sa sa aka sapu ta
harupu nia ri kasa tatamana. Pa nana rinaṉeraṉe, si vata
dogoro nia sa sa vinakilasa te Tamasa koasa kasia popoa,
meke pa nana rinaṉeraṉe si ta pozae na tie toṉoto si asa
koe Tamasa.*
8 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si va tabea Ebarahami sa
tinioko te Tamasa, meke topue la si asa koasa popoa pu va
tatara nia Tamasa pude ponia koa sa. Taluarae si asa pa
nana popoa soti, meke ene la ia sa sa popoa pu lopu ele hite
gilania sa.*
9 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si la koa ia sa sa popoa pu
va tatara nia Tamasa koa sa, guana tie karovona pa keke
votiki popoa. Koa pa ipi si asa, meke gua tugo sari na tuna,
sari Aisake e Zekopi pu somana vagina sa vina tatara te
Tamasa.*
10 Doṉo va kenue la ia e Ebarahami sa vasileana lavata
sapu koa hola sa sinokiraena, sapu ele keha vekoa Tamasa
meke kuria Sa telena.
11 Pa korapa rinaṉeraṉe si ta evaṉae na tamana e Aisake
se Ebarahami* totoso ele barogoso na kaleqe tu sari kara

* **11:3** Zen 1:1; Sam 33:6,9; Zn 1:3 * **11:4** Zen 4:3-10 * **11:5** Zen 5:21-24 * **11:7** Zen 6:13-22 * **11:8** Zen 12:1-5 * **11:9** Zen 35:27 * **11:11** Kaiqa iniliri pule si zama guahe: “Ba pa korapa rinaṉeraṉe tu te Sera si boka ari tiana si asa, totoso ele kaleqe tu sa. Raṉea Sera sapu kote va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa.”

Sera. Raṉea Ebarahami sapu kote va gorevura ia Tamasa
sa Nana vina tatara koa sa.*
12 Na ele barogoso ta holae tu se Ebarahami, ba koa sa
kekeke tie mo hie si podo vura mae sari na butubutu tie pu
lopu boka ta nae, gua tugo rina pinopino pa maṉauru meke
na onone pa masa.*
13 Sari kasa tie raṉeraṉe sara si raṉea rini sa Tamasa
meke totoso mate si lopu ele vagi rini sari na likakalae pu
va tatara ni Tamasa, ba rove va kenue la i rini si arini, meke
qetu ni rini. Tozi vura nia rini sapu na tie karovodi na loke
dia popoa si arini koasa kasia popoa hie.*
14 Sarini pu zama gua asa, si tozi va bakalia ri sapu korapa
hata ia rini si keke dia popoa soti.
15 Sa popoa pu ele luaria rini hie si namu lopu hite
balabala pule hokaria tu rini. Be guana balabala pulea rini,
si kote boka ari dia totoso mo pude pule la ia rini si asa.
16 Ba hata ia tu rini sa popoa Maṉauru sapu leleana hola
nia sapu hie. Gua asa ke lopu kurekure nia Tamasa si pude
poza nia dia Tamasa rini si Asa, sina ele va nama vekoa tu
Sa si keke dia popoa.
17 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si podalae va vukivukihi
nia e Ebarahami se Aisake totoso podekia Tamasa si asa.
Koe Ebarahami mo ponia Tamasa sa Nana vina tatara, ba
tata va vukivukihi nia tu sa sa tuna titekena.*
18 Zama sa Tamasa koe Ebarahami, “Kote podo vura mae
koe Aisake sari na butubutu tie sapu va tatara nia Rau koa
goi,” gua.*
19 Va hinokaria Ebarahami sapu kote boka va toa pulea
mo Tamasa se Aisake, meke pa kaiqa ginugua si hinokara
tugo, sapu ele vagi pule nia tugo Ebarahami pa minate se
Aisake.
20 Pa korapa rinaṉeraṉe si mana ni e Aisake sari Isoa e
Zekopi koari na tinozidi rina tiṉitoṉa pu kaqu mae vugo
repere.*
21 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si mana ni Zekopi sari
karua tuna koreo e Zosepa totoso tata mate si asa. Beto
asa si kalavarae si asa koasa nana kolu hodu, meke vahesia
sa sa Tamasa.*
22 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si koroto kenu nia Zosepa
sa tinaluarae tadi na butubutu Izireli pa Izipi totoso tata sa
nana totoso mate. Tozi ni sa si arini pude pana taluarae rini
pa Izipi si kaqu paleki rini sari na susurina.*

---

* **11:11** Zen 18:11-14, 21:2 * **11:12** Zen 15:5, 22:17, 32:12 * **11:13** Zen 23:4; 1 Koron 29:15; Sam 39:12 * **11:17** Zen 22:1-14 * **11:18** Zen 21:12 * **11:20** Zen 27:27-29,39-40 * **11:21** Zen 47:31 kamo hinia 48:20 * **11:22** Zen 50:24-25; Ekd 13:19

23 Pa korapa dia rinaṉeraṉe si tomea ri karua tiatamana
se Mosese pa korapadi ri ka ṉeta sidara sipu ele podo sa.
Sina dogoria ri karua sapu koburu taguena hola si asa, ke
lopu matagutu nia ri kara pude sekea sa vinaturu te Pero.*

24 Pa korapana nana rinaṉeraṉe sipu noma sage se
Mosese, si korona nia sa si pude ta pozae na tuna koreo
sa tuna vineki e Pero.*
25 Ba vizatia sa si pude somana koa ta sigiti turaṉi sari na
tie te Tamasa, hola nia si pude qetuqetu nia sa kinaleana pa
totoso papakana mo.

26 Gilania sa sapu pude koa ta sigiti pa laena sa Karisito*
si leana hola nia si pude tagoi sari na tinagotago leleadi pa
Izipi, sina ele doṉo va kenue la ia tu Mosese sa pinia pu kote
ponia sa Tamasa koa sa vugo repere.

27 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si luaria Mosese sa popoa
Izipi, meke lopu matagutu nia sa sa binugoro tanisa baṉara
pa Izipi ke korona kekere pule si asa guana sapu ele dogoria
mo sa sa Tamasa sapu lopu ta dogorona.*

28 Pa korapa nana rinaṉeraṉe si tavetia Mosese sa
inevaṉa Pasova[d], meke tozi ni sa sari na tie Izireli pude
siburu ni ehara sipi sari na dia sasada vetu, pude lopu kaqu
va matei sa mateana variva mate te Tamasa sari na koburu
koreo kenudi tadi na tie Izireli.*

29 Pa korapa dia rinaṉeraṉe si karovia rina tie Izireli sa
Kolo Ziṉara, guana ene dia pa pepeso popana. Ba sipu
karovo luli la gua sa qeto minate pa Izipi, si la lodu mate
beto si arini.*

30 Pa korapa rinaṉeraṉe si huara ta inete sa barana sa
popoa Zeriko, sipu beto ene vari likohae nia rina tie Izireli
si asa koari ka zuapa rane.*

31 Pa korapa nana rinaṉeraṉe, si lopu tava mate se
Rehabi, sa barikaleqe maqota pa Zeriko, sina va kamo
valeani sa pa nana vetu sari na tie piko tadi na tie Izireli, ke
lopu mate somanae si asa koari na tie pu lopu va hinokaria
sa Tamasa.*

32 Esei pule si boka zama ni rau koari na tie raṉeraṉe?
Ba loke qua totoso pude vivinei ni sari Qitione, Beraki,

---

* **11:23** Ekd 2:2, 1:22 * **11:24** Ekd 2:10-12 * **11:26** Mosese si vizatia pude raṉea sa Tamasa meke koa turaṉi sari tie Izireli gua sapu gita si raṉea se Karisito meke luara pania gita sari tinagotago tanisa kasia popoa. * **11:27** Ekd 2:15 * **11:28** Ekd 12:21-30 * **11:29** Ekd 14:21-31 * **11:30** Zos 6:12-21 * **11:31** Zos 2:1-21, 6:22-25

Samusoni, Zepita, Devita, Samuela, meke sari doduru poropita tugo.*

33 Pa korapa rinaṉeraṉe si varipera va ṉiṉira si arini, meke va kilasi rini sari na votiki butubutu. Tavetia rini gua sapu toṉoto, ke vagi tugo rini gua saripu va tatara ni Tamasa, meke kumuhi rini ṉuzudi sari na laione.*

34 Na nika halaladi ba va matei rini, meke tava leseve tugo si arini koari na vedara tadi na dia kana. Kaiqa arini si malohoro tugo, ba tava ṉiṉira, meke ta evaṉae na tie varane pa vinaripera si arini, ke va kilasi rini sari na tie varipera tadi na votiki butubutu.*

35 Pa korapa rinaṉeraṉe si boka dogori ri kaiqa barikaleqe sari na turaṉa dia pu ele mate meke tava toa pule. Kaiqa pule si lopu hiva ta rupaha koari na dia kana, ba tava mate pa tina sigiti si arini, pude boka toa pule pa keke tinoa tolavaena hola pa Maṉauru.*

36 Kaiqa arini si tava sisirei, na ta seke hilihiliburuana, meke pusi rini, meke vekoi pa vetu varipusi.*

37 Kaiqa pule si ta gona va mate patu, kaiqa si kubolo ruai rini, meke kaiqa pule si seke va mate ni vedara rini. Na kapu sipi meke na kapu qoti mo si poko ni rini, malaṉa, na ta ṉoṉovala, meke ta naqu si arini.*

38 Ene hoboro lamae si arini koari na toqere na soloso qega. Koa mo koari na qoqoro patu, na bae si arini. Sa kasia popoa hie si lopu hosoro pude koa ia rina tie hire.

39 Koa gua koari na dia rinaṉeraṉe si ta zama valeana si arini, ba lopu ele vagi rini sapu gua va tatara ni sa Tamasa,

40 sina ele vizata vekoa Tamasa si keke siraṉa sapu leana hola koa gita doduru. Ke sa Nana hiniva leleana hola si pude sari na tie raṉeraṉe pukerane, meke gita kamahire, si kaqu keke gua tava gotogoto koa Sa.

12

Tamasa sa Tamada

1 Ke mada luara pani sari na tiṉitoṉa pu hukata gita, sa ṉatina si sari na sinea pu pusi gita; mada haqala va totoanae la, guana tie pu haqalana pa vinarivose. Ura sari na tie raṉeraṉe pukerane si guana keke puku vinarigara pu koa pa vari likohaeda sapu va sosodea sa nada rinaṉeraṉe.

---

* **11:32** Zaz 6:11 kamo hinia 8:32, 4:6 kamo hinia 5:31, 13:2 kamo hinia 16:31, 11:1 kamo hinia 12:7; 1 Samuela 16:1 kamo hinia 1 Baṉ 2:11; 1 Samuela 1:1 kamo hinia 25:1 * **11:33** Dan 6:1-27 * **11:34** Dan 3:1-30 * **11:35** 1 Baṉ 17:17-24; 2 Baṉ 4:25-37 * **11:36** 1 Baṉ 22:26,27; 2 Koron 18:25,26; Zer 20:2, 37:15, 38:6 * **11:37** 2 Koron 24:21

2 Mada doṉo toto la koe Zisu sa nada koimata, meke sa
vina gotogotona sa nada rinaṉeraṉe. Lopu togolo nia Sa
sa korosi koa gua sapu sa qinetuqetu si kote tagoa Sa, ke
lopu kadaka nia Sa sa minate variva kurekurena pa korosi
meke kamahire si ele habotu si Asa pa kali mataona sa
habohabotuana Baṉara te Tamasa.
3 Mi balabala ia sapu gua ele vala pule nia si Asa pa limadi
rina tie kaleadi pu kukiti nia si Asa. Ke mi lopu malohoro
na mabo pa mia tinoa.
4 Ura pa mia vinaripera koasa kinaleana, si lopu ele
varipera nono la sapu tata kamo pa minate si gamu.
5 Mi lopu muliṉi nia sa zinama vina ṉiṉira mia sapu
pozani gamu tuna Sa, sapu zama guahe:*
"Tuqu, mu va avoso totoso va toṉotigo sa Tamasa.
Mu lopu koa malohoro pa rinaṉeraṉe, pana avosia goi
sa Nana ginegese.
6 Sina saripu tataru ni Sa, si va toṉoti Sa;
meke saripu pozani tuna Sa, si va kilasi Sa," gua.
7 Mi koa ṉoṉo koari na tinasigiti pu poni gamu sa Tamamia.
Ura gunini gamu na tuna soti sa Tamasa si gamu. Sina loke
tie varipodo pa pepeso sapu lopu hite va toṉotia sa tuna.
8 Be lopu tava toṉoto gua ri doduru koburu te Tamasa si
gamu, si lopu boka ta pozae na tuna Tamasa si gamu, ba
guana koburu podo siraṉa mia mo.
9 Be sari na tamada hokara pa tinoa tini saripu hoke nore
va toṉoto gita, ba hoke pamaṉa ni mo gita, si arilaena hola
pude pamaṉa nia gita sa Tamada pa maqomaqo, pude mada
vagia sa tinoa hola.
10 Sari na tamada pa tinoa tini si hoke nore va toṉoto gita
rini pa totoso papakana mo, gua mo sapu leana koa rini. Ba
sa Tamasa si nore va toṉoto gita, meke tokani gita Sa pude
somana tagoa sa tinoa madina koa Sa.
11 Totoso tava toṉoto si gita, si lopu hoke qetu nia gita sa
vina toṉotoda, ba mumudi tu si kote paketia gita sa vuana
sa tinoa toṉotona meke sa binule. Ura gita sapu va egoa sa
vina toṉotoda, si koa bule na toṉoto pa nada tinoa.

Vina Tumatumae na Vina Balau

12 Ke gua asa, si mi va ṉiṉira i sari limamia sapu mabodi,
meke sari tuṉutuṉu mia sapu malohorodi.*
13 Mi ene nono la pa siraṉa toṉoto, pude sarini pu ike si
lopu kaqu tava malohoro, ba kote ta salaṉa si arini.*

---

* **12:5** Zob 5:17; TTA 3:11-12 * **12:12** Ais 35:3 * **12:13** TTA 4:26

14 Mi podeke sisigitia pude koa bule pa doduru tie, meke
koa va madi koe Tamasa, ura loke tie si boka dogoria sa
Baṉara be lopu koa va madi si asa.
15 Mi kopu nia pude loke tie koa gamu si siana nia sa
tataru variharupi te Tamasa, meke kote guana linetelete
pasana sapu vata evaṉi sari na kinaleadi pu va kolura ia
sa tinoa tadi soku tie te Karisito.*
16 Mi kopu nia tugo pude loke tie koa gamu si evaṉi sari
na vinarivosa, babe lopu pamaṉa nia sa Tamasa, gua se Isoa
sapu pa inokorona kekeke hinenahena mo si holuholu nia
sa koasa tasina mudina sa nana tinagotago pa pinodo.*
17 Gilania gamu sapu pa mudina asa si va pulepaho se
Isoa, meke hiva ta manae si asa koe Aisake sa tamana, ke
tepa ia sa sa minana, ba lopu boka. Ura tasuna pude hobea
e Isoa gua sapu ele evaṉia sa, be vea tepa kabokabo gunia
sa sa minana.*
18 Mi balabala ia si hie, sapu gamu si lopu ele kamo
ia sapu gua ele kamo ia ri na tie Izireli pa toqere Saenai
pukerane, totoso dogoria rini sa nika huruṉuna, na huporo
dudukurumu, meke sa raneboṉi.*
19 Avosia rini kabona sa buki, meke sa mamalaiṉi zinama,
ke tepa sari na tie pude lopu zama pule sa Tamasa,
20 sina matagutu hola si arini totoso avosia rini sa
mamalaiṉi sapu zama guahe: “Be na kurukuru ṉame mo
la tiqua sa toqere, ba kaqu ta gona va mate patu tugo.”*
21 Sa dinoṉona sa vasina asa si variva matagutu koari na
tinoni. E Mosese telena ba zama, “Arau si matagutu hola,
ke neneqara qua tu,” gua si asa.*
22 Ba gamu si ele kamo koasa toqere Zaione, sa popoa
tanisa Tamasa toana, sapu sa Zerusalema pa Maṉauru,
vasina koa varigara qetuqetu sari na vuro tina mateana te
Tamasa.
23 Ele kamo si gamu koasa vinarigara tadi na koburu
kenudi te Tamasa, saripu ele ta kubere pozadi pa Maṉauru.
Ele mae si gamu koe Tamasa sapu sa tie varipitui tadi
doduru tie, meke koari maqomaqodi ri na tie toṉoto pu tava
gotogoto.
24 Ele mae si gamu koe Zisu sapu va gorevurana sa
vinariva egoi vaqura koasa eharana Sa sapu tava zoloro
pude na laeda gita, sapu leana hola nia Sa sa eharana e
Ebolo.*
25 Mi balau, pude mi lopu etulia si asa pu korapa tozia koa
gamu sa zinama te Tamasa. Ura arini pu korodia avosia

---

* **12:15** Diut 29:18 * **12:16** Zen 25:29-34 * **12:17** Zen 27:30-40 * **12:18** Ekd 19:16-22, 20:18-21; Diut 4:11-12, 5:22-27 * **12:20** Ekd 19:12-13 * **12:21** Diut 9:19 * **12:24** Zen 4:10

se Mosese sa tie pa pepeso ba lopu boka govete nia sa
vinakilasa te Tamasa, gua asa ke gita pu koroda avosona
si Asa pu zama mae pa Maṉauru ba loke nada siraṉa tugo
pude govete.*
26 Pukerane pa toqere Saenai si va niu ia Tamasa sa
pepeso koasa mamalaiṉina sa Nana zinama, ba kamahire
si va tatara si Asa, meke zama: “Kaqu va niu pulea Rau sa
pepeso, ba lopu sa pepeso eke mo, ba sa Maṉauru tugo,”
gua si Asa.*
27 Sa Nana zinama “pulea” si tozia sapu sari na tiṉitoṉa
pu kuri Sa, sapu boka tava niu, si kote ta vagi palae, pude
sari na tiṉitoṉa pu lopu boka tava niu si kote koa hola.
28 Gua asa, ke mada zama leana si gita koe Tamasa, sina
ponini gita sa sa butubutu baṉara sapu lopu kote boka ta
huara palae. Mada zama leana, na vahesia sa Tamasa pa
siraṉa sapu variva qetu koa Sa, pa korapa pinamaṉa meke
na vina lavata.
29 Ura sa nada Tamasa si guana nika huruṉuna.*

13

Gua Pude Va Qetua sa Tamasa

1 Mi lopu makudo varivari tatarue, guana tamatasi koe
Karisito.
2 Mi lopu muliṉi nia si pude va togai sari na tie maedi pa
mia vetu, ura ari kaiqa pu ele tavete gua asa, si va togai rini
sari mateana te Tamasa, ba lopu gilania rini.*
3 Balabala i saripu koa pa vetu varipusi, meke sarini pu
koa ta sigiti pa ṉinovaṉovala, guana sapu somana koa koa
rini si gamu pa vetu varipusi meke pa tinasigiti.
4 Mani ta pamaṉae koa gamu doduru tie sa tinoa
vinarihaba. Koa turaṉia sa loamu lopu votiki tie. Ura sarini
pu taveti sari doduru vinarivosa meke barabarata si kaqu
ta pitu koe Tamasa.
5 Mi lopu okoro poata, mi qetu ni mo gua saripu tagoi
gamu. Ura zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: “Lopu
kaqu luara panigo Rau, meke lopu kaqu veko panigo Rau,”
gua.*
6 Gua ke, mada lopu matagutu, ba mada zama va
mataqara:*
“Tamasa si na qua tinokae, lopu kaqu matagutu si rau.
Na sa si kote boka tavete nau rina tie?” gua.

---

* **12:25** Ekd 20:22 * **12:26** Haq 2:6 * **12:29** Diut 4:24 * **13:2** Zen 18:1-8, 19:1-3 * **13:5** Diut 31:6,8; Zos 1:5 * **13:6** Sam 118:6

7 Mi balabala i sari na mia koimata kekenu saripu turaṉa
gamu, sarini pu ele tarae nia sa zinama te Tamasa koa gamu.
Mamu balabala ia tugo gua meke toa na mate si arini, mamu
keha luli sari na dia rinaṉeraṉe.
8 E Zisu Karisito si kekeṉoṉo norae, ṉinoroi, meke vugo
repere.
9 Gua asa, ke mi lopu va malumi sari na vina tumatumae
seadi, pude turaṉa va sea gamu koasa siraṉa toṉoto. Sa
Tataru variharupi te Tamasa si leana hola pude va ṉiṉirai
sari na mia tinoa. Ba sari na Tinarae te Mosese pa ginugua
la gua pa ginani, si lopu arilaedi, meke loke dia vinaritokae
si arini koari na tie pu luli si arini.

10 Sari na hiama pu va vukivukihi la koe Tamasa koa sa
Ipi Hopena pa pepeso, si lopu kaqu somana vagia si keke
hinia koasa nada hope.
11 Sa ṉati hiama kenukenue tadi na tie Ziu si hoke paleke
nuquru ni sa sari na ehara kurukuru koasa Lose Hopena pa
Hopena, totoso tavetia sa sa vina vukivukihi vinulasa sinea
tadi na tie, ba sari na tinidi rina kurukuru si ta sulu palae
pa sadana sa vasina pu koa ia rina tie pa ipi.*
12 Kekeṉoṉo gua tugo se Zisu, tava mate si Asa pa sadana
sa popoa Zerusalema, ba lopu pa korapa popoa, pude tava
via sari na sinea tadi na tie koasa eharana soti.
13 Gua asa, ke aria, mada somana luli la koa Sa pa sadana
sa popoa, mada la somana kurekure turaṉia si Asa.
14 Pa kasia popoa hie si loke nada popoa soti si gita sapu
kaqu koa hola ninae rane, ke korapa hata ia gita si keke
popoa sapu kote tagoa gita vugo repere.
15 Gua asa, ke mada lopu makudo ponia vinahesi sa
Tamasa, pude guana nada vina vukivukihi la koa Sa pa
korapana e Karisito, pude tozi helahelae nia sapu na Baṉara
si Asa.
16 Mi lopu muliṉi nia si pude tavete valeana meke
variponi la pa tie, ura asa sa vina vukivukihi sapu qetu nia
sa Tamasa.

17 Va tabei sari na mia koimata, mamu taveti gua saripu
garununi gamu rini. Ura arini sari na tie sapu lopu
magogoso kopu totoko ni sari na mia tinoa, meke arini tugo
si kote la turu pa kenuna sa Tamasa pa rane vinaripitui
pude tozi koa Sa sari na dia tinavete. Be va tabei gamu si
arini, si kote qetu si arini koari na dia tinavete. Be lopu gua
si lopu boka tavetavete qetuqetu si arini, meke lopu kote ta
tokae tugo si gamu.

---

* **13:11** Liv 16:27

18 Mi varavara tokani gami. Ura gilana valeania gami
sapu ele evaṉi gami sari doduru gua pu toṉoto pude taveti
gami meke hiva tavetia tugo koari doduru tiṉitoṉa.
19 Tepa zoṉazoṉa atu koa gamu si rau, pude mi varavara
toka nau, pude lopu sana kote boka garunu pule atu nau
Tamasa koa gamu si rau.

Vinaravara

20 Ele va turu pulea Tamasa pa minate se Zisu Karisito,
sapu sa ṉati Sepati lavata tadigita na Nana sipi, sina koasa
eharana sa Nana minate, si ta tokoro va nabu sa Nana
vinariva egoi sapu koa hola ninae rane ka rane.
21 Gua asa, ke sa Tamasa sapu poni gamu sa binule, si
mani ponini gamu sari doduru tiṉitoṉa leadi saripu gua
ta hivae koa gamu, pude mi boka evaṉia sa Nana hiniva,
meke sa Tamasa tugo si Mani tavetavete pa korapa buloda
pa korapa ṉiniraṉira te Karisito, pude kaqu toa nia gita sa
tinoa sapu gua hiva nia sa Tamasa. Mani tava lavata se Zisu
Karisito ninae rane ka rane. Emeni.

Zinama Vina Betobeto

22 Kasa tasiqu koe Karisito, tepa atu gamu rau si gamu
pude mi koa va ṉoṉo, mi va avosia sa inavoso sapu tozini
gamu rau hie. Sa leta sapu kubere atu nia rau hie si lopu
gelena.
23 Hiva tozi va avosoni gamu rau sapu sa tasida koe
Karisito, se Timote sapu ta veko pa vetu varipusi si ele ta
rupaha kamahire. Be guana turei kamo mae sa, si kote luli
turaṉia rau pude atu dogoro gamu.
24 Mi tozia sa qua tataru koari doduru mia koimata, meke
koari doduru tie te Tamasa. Sari na tie te Karisito pu mae
guadi pa Itali, si va atua sa dia tataru koa gamu.
25 Mani manani gamu sa Tamasa si gamu doduru, Emeni.

SA LETA SAPU KUBERIA ZEMISI
Sa Vinabakala

Se Zemisi sapu kuberena sa leta hie si na tasina soti e Zisu, meke na koimata si asa koasa ekelesia pa Zerusalema. Mi tiroa Matiu 13:55 meke Tinavete tadina Apositolo 15:13. Sa leta te Zemisi si ta kubere la koari "doduru tinoni te Tamasa, saripu ele ta hurakatae pa doduru kasia popoa."

Tozi ni sa sari na vina tumatumae pu boka va gilana ni na turaṉa lani sari na tie pa hiniva te Tamasa, koari na binalabala leadi, meke pa hahanana leana. Sokudi sari na vina bakala si zama ni sa tie kubekubere hie. Meke vivinei ni tugo sa sari na ṉati binalabala saripu gua hire: na tinagotago, na hinabahuala, na tinoketoke, na hahanana leadi, meke pude lopu toka kale pa tie. Zama ni tugo sa sari na zinama leadi na kaleadi, na tinumatumae, na vinari tokei, na vinahesi pule, na vina pepekae, na zinutu la koari na tie, na ṉinoṉo, meke na vinaravara. Zama nia tugo sa pa leta hie sapu sa rinaṉeraṉe si ta hivae tugo pude ta dogoro koari na tinavete tadina tie te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1
Sa rinaṉeraṉe meke sa tinumatumae. Hinia 1:2-8
Sa minalaṉa meke sa tinagotago. Hinia 1:9-11
Sa pinodeke meke sa tinoketoke. Hinia 1:12-18
Pude avosia meke tavetia. Hinia 1:19-27
Sa vina balau pude lopu toka kale. Hinia 2:1-13
Sa rinaṉeraṉe meke sa tinavete. Hinia 2:14-26
Sa tie te Karisito meke sa mea. Hinia 3:1-18
Sa tie te Karisito meke sa kasia popoa. Hinia 4:1 kamo hinia 5:6
Kaiqa vina tumatumae vina betobeto. Hinia 5:7-20

Zinama Tuketukele

1 Arau Zemisi si keke nabulu te Tamasa, meke tanisa nada Baṉara, Zisu Karisito. Garunu atu nia rau sa qua leta hie koa gamu doduru tie te Tamasa, pu ta hurakatae la pa doduru vasina pa kasia popoa.*

Sa Rinaṉeraṉe meke sa Ginilagilana Lohina

2 Kasa tasiqu koe Karisito, mi koa qetuqetu pana kamo koa gamu sari doduru votivotiki pinodeke.

---

* **1:1** Mt 13:55; Mk 6:3; TTA 15:13; Qal 1:19

3 Ura gilana valeania mia sapu sa pinodekena sa mia
rinaṉeraṉe, si kote va ṉiṉira gamu pude soto va nabu pa
mia rinaṉeraṉe koe Tamasa.
4 Mani va ṉiṉira gamu sa mia sinoto koe Tamasa, pude mi
ta evaṉae na tie komiha mia na gotogoto mia, koari doduru
mia hahanana leadi.
5 Ba be keke gamu si okoro nia sa ginilagilana lohina[d], si
mani tepa ia koe Tamasa pa korapa vinaravara, meke kote
ponia Tamasa si asa. Ura poni moka va soku ni Sa sari
doduru pu tepa koa Sa, meke lopu zutui Sa si arini.
6 Ba pana tepa la agoi koe Tamasa pa vinaravara, si mamu
lopu nunala, ba mamu va hinokara valeania sapu kote vagia
agoi gua sapu tepa ia. Asa sapu nunala si gua tugo na
ololobagea, sapu tava rizu lamae koasa givusu.
7-8 Sa tie sapu gugua asa si hoke va ririunae na ruarabeke
pa doduru nana tinavete, na binalabala, na gua. Ke namu
lopu kaqu vagia sa si keketoṉa koe Tamasa.

Sa Minalaṉa meke sa Tinagotago

9 Mani koa qetu sa tie te Karisito pu malaṉa, sina tava
lavata si asa pa tinoa keke koe Karisito.
10 Mani qetu tugo sa tie te Karisito pu tagotagona, pana
tava gore la si asa pa minalaṉa. Ura sari na tie tagotago si
lopu sana kote mate kekeṉoṉo gua sapu harahara na mate
sari na havoro pinomodi.*
11 Sina gasa sage mae sa rimata, meke ṉadai ke harahara,
meke lomu palae sari na havoro, meke ta ṉovala sa dia
tinolava. Kekeṉoṉo gua tugo asa sa tie tagotago, sapu
kote mate sipu korapa tupiti kale ni sa sari nana vinagi
tinagotago.

Pinodeke meke Tinoketoke

12 Qetu sa tie sapu turu va nabu pa rinaṉeraṉe koari na
pinodeke. Ura pana koa va ṉiṉira sa, si kote vagia sa sa
tinoa hola sapu kekeṉoṉo gua na pinia, pu ele va tatara nia
Tamasa pude poni koarini pu tataru nia si Asa.
13 Be keke tie si ta toketoke pa bulona pude sekea sa
tinarae te Tamasa, si mani lopu zama guahe si asa: "Na
maena koe Tamasa sa tinoketoke hie," gua. Ura lopu boka
ta toketoke sa Tamasa koasa kinaleana, meke sa Tamasa ba
lopu toketokea si keke tie.
14 Ba ta toketoke sa tie pana ria ia ri nana inokoro sea si
asa, pude luli sarini.
15 Beto gavoro mae sa nana inokoro sea, si ta evaṉa sa
sinea, meke sipu komiha sa sinea si kamoa sa sa minate.
16 Kasa tasiqu ta tatarue mia, mi lopu ta sekesekei si gamu.

---

* **1:10** Ais 40:6-7

17 Sari doduru vinariponi leadi meke gotogotodi, si gore
mae guadi koe Tamasa pa Maṉauru. Asa va podaki sari na
kalalasa, meke lopu hite hobehobe guana maqomaqona sa
lei si Asa.
18 Pa Nana hiniva soti si va toa gita Sa koasa Inavoso
hinokara te Karisito, pude te Tamasa si gita, kekeṉoṉo
guana vua kenudi ri doduru Nana vina podaka si gita.

Avosia meke Tavetia

19 Kasa tasiqu ta tatarue mia, mi balabala ia si hie, mi
tuturei va avoso, ba lopu tuturei zama meke lopu tuturei
bugoro.
20 Ura sa tie bubugoro, si lopu evaṉia sa tinoṉoto sapu
gua qetu nia sa Tamasa.
21 Ke mi luara pani sari doduru mia hahanana bonidi,
meke sari doduru kinaleana. Ba mi va tabea pa vina
pepekae sa zinama te Tamasa, sapu ele letea Sa pa korapa
bulomia, sapu boka harupu gamu si gamu.
22 Mi lopu sekesekei puleni gamu. Lopu tale avosia mo sa
zinama te Tamasa, ba tavete lulia tu.
23 Asa pu va avosia mo sa zinama meke lopu tavetia gua
sapu tozia sa, si gua tugo sa tie pu dogoro pule nia pa tiroana
si asa.
24 Meke sipu ele dogoro pule nia si asa pa tiroana, si taloa
si asa, meke lopu sana muliṉi nia sa sapu vea doṉo gua si
asa.
25 Ba asa sapu va nonoga valeania sa tinarae gotogotona
sapu vata rupaha gita, meke lopu tuturei muliṉi nia sa, ba
tavete lulia, si kote mana nia Tamasa si asa koasa tinavete
sapu tavetia sa.
26 Ba be na tie te Karisito si asa gua si keke tie, ba lopu
kopu pule nia koari nana zinama, si loke laena sa nana tinoa
vinahesi, meke sekesekei pule nia mo si asa.
27 Ba sa tinoa vinahesi hinokara sapu ta hivae koasa
Tamasa sa Tamada si guahe: va togai saripu eapadi, na
nabonabokodi, koari na dia minalaṉa, meke kopu pule nia
pude lopu tava boni koari na hahanana seadi pa kasia
popoa.

2

Vina Balau pude Lopu Toka Kale

1 Kasa tasiqu, mamu lopu toka kale pa tie, sina va
hinokaria gamu sa nada Baṉara Zisu Karisito, sa Baṉara
lavata.
2 Be nuquru mae pa mia vinarigara si keke tie sapu
pokopoko valeana, meke riṉiriṉi qolo, meke nuquru mae

tugo si keke tie malamalaṉana sapu koadi meke luluradi nana poko.

3 Meke be keke koa gamu si va kamo valeania sa tie pu pokopoko valeana, meke zama koasa, “Mae tani mamu habotu valeana,” gua. Ba koasa tie malamalaṉana si zama guahe si asa, “Turu paki vasina, babe habotu pa hatara tani, pa kapa nenequ,” gua.

4 Ego, be gua asa si toka kale si gamu, sina va lavatia gamu si keke meke doṉo va karia si keke. Meke vari vilasi telemia pa vari korapa mia si gamu koari na mia binalabala seadi.

5 Kasa tasiqu ta tatarue mia, mi va avoso mae au! Ele vizati tu Tamasa sari na tie malamalaṉadi pa kasia popoa hie, pude koa tagotago pa rinaṉeraṉe, meke pude tagoa sa Binaṉara Tanisa, sapu ele va tatara nia Sa koa rini pu tataru nia sa Tamasa.

6 Ba ṉoṉovali gamu sari na tie malamalaṉadi. Vegua, lopu sari na tie tagotago tu si va tasuna gamu, meke turaṉa lani gamu pa vinari pitui?

7 Lopu arini tu na zama ṉoṉovala ia sa pozapoza arilaena te Karisito sapu ta pozae nia gamu?

8 Be va tabea gamu sa Tinarae arilaena sapu koa pa Kinubekubere Hope sapu guahe: “Mu tataru nia sa turaṉamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua, si tavete valeana mia si gamu.*

9 Ba be toka kale si gamu koari na tie, si sea tugo si gamu. Meke zutu gamu sa Tinarae te Tamasa sapu na tie seke tinarae si gamu.

10 Ura asa sapu kopu nia sa doduruna sa Tinarae ba sekea si keke tinarae, si ele sea beto ni tugo sa sari doduru.

11 Ura zama sa Tamasa, “Meke mu barabarata.” Meke zama gua tugo he si Asa, “Meke mu variva mate,” gua. Ke be lopu barabarata si goi, ba na va mate tie mo, si na tie seke Tinarae te Tamasa tugo si goi.*

12 Ke mu zama nia mamu tavetia, pude guana tie ta pitu mia koasa tinarae te Karisito sapu vata rupaha gita.

13 Ura loke tataru na tinaleosae si koa pa vinaripitui te Tamasa, koasa tie sapu lopu va vura ia sa tataru na tinaleosae. Ba sa tataru na tinaleosae si mataqara hola nia sa vinaripitui.

Rinaṉeraṉe meke na Tinavete

14 Kasa tasiqu, lopu arilaena, be zama si keke tie, “Na tie raṉeraṉequ si rau,” gua. Ba be lopu vata dogoro nia sa pa tinavete sa nana rinaṉeraṉe, si lopu boka harupia sa rinaṉeraṉe sana si asa.

---

* **2:8** Liv 19:18 * **2:11** Ekd 20:13-14; Diut 5:17-18

15 Meke be keke tasimia koe Karisito si malaṉa meke loke
nana poko na ginani,
16 meke be keke koa gamu si zama koasa, “La mua tu,
kote leana mua mo si goi, mamu koa valeana, na henahena
valeana,” gua; ba be lopu poni nia sa si keketoṉa sapu ta
hivae koasa tinina, si namu loke laena sa nana tinokae.
17 Meke kekeṉoṉo gua tugo asa sa rinaṉeraṉe sapu be
telena mo, meke loke nana tinavete, si matena mo sa
rinaṉeraṉe asa.
18 Ba kote zama si keke tie, “Keke tie si raṉeraṉe, meke
keke tie si tavetavete.” Ba sa qua inolaṉa si, “Mu va dogoro
nau sa mua rinaṉeraṉe, be loke mua tinavete. Meke arau
ba, maqu va dogoro nigo sa qua rinaṉeraṉe koari na qua
tinavete.”
19 Vegua, va hinokaria tugo goi sapu keke mo sa Tamasa?
Ego, sari na tomate kaleadi ba va hinokaria tugo, meke
neneqara na matagutu si arini.
20 Na tie duvili si goi! Hie sa vina sosodena sapu sa
rinaṉeraṉe pu loke nana tinavete si loke laena.
21 E Ebarahami sa tamada, si lulia sa sa hiniva te Tamasa,
pude va vukivukihi la nia koa Sa pa hope se Aisake sa tuna.
Ke pa nana tinavete si ta pozae na tie toṉoto koe Tamasa si
asa.*
22 Ego, dogoria goi sapu sa nana rinaṉeraṉe meke nana
tinavete si tavetavete varigara, meke tava gorevura sa nana
rinaṉeraṉe koari nana tinavete.
23 Meke tava gorevura valeana sa Kinubekubere Hope,
sapu zama guahe: “Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa,
meke koasa nana rinaṉeraṉe si ta pozae tie toṉoto koe
Tamasa si asa.” Meke poza nia Nana baere tugo Tamasa
si asa.*
24 Ke dogoria goi sapu pa tinavete tugo si ta pozae na tie
toṉoto koe Tamasa sa tie, ba lopu koasa rinaṉeraṉe mo
telena.
25 Gua tugo asa se Rehabi sa maqota, sapu ta pozae na tie
toṉoto tugo koe Tamasa, sina va kamoi sa sari na tie piko,
meke garunu pule lani sa si arini pa keke votiki siraṉa.*
26 Gua asa, ke sa rinaṉeraṉe sapu loke nana tinavete
si matena, si gua tugo sa tini sapu loke maqomaqona si
matena.

3

Sa Mea

1 Kasa tasiqu, leana be lopu soku gamu si kote hiva pude
na titisa koari na zinama te Tamasa. Ura na gilania gita

* **2:21** Zen 22:1-14 * **2:23** Zen 15:6; 2 Koron 20:7; Ais 41:8 * **2:25** Zos 2:1-21

sapu gami na titisa, si ta pitu koe Tamasa hola ni sari kaiqa
tie pule.
2 Ura gita doduru mo si hoke tubarae ni gita pa soku
siraṉa. Ba be lopu hite tavete va sea si keke tie, koari nana
zinama, si na tie toṉotona tugo si asa, meke boka kopu pule
nia pa doduruna sa nana tinoa.
3 Pana hiva nia gita sa hose pude va tabe gita, gua, si vekoa
gita pa ṉuzuna si keke aeana hite, pude boka va ene la ia
gita si asa, vasina pu hiva nia gita. 4 Doṉo la koasa vaka
sapu nomana hola meke tepe pa givusu ṉiṉira, ba boka va
kekeria mo keke kalaha hitekena si asa, meke la vasina pu
hiva nia sa tie kopu kalaha pude la.
5 Ke gua tugo asa sa mea, sapu hitekena mo, ba boka
vahesi pule sisigiti nia si asa.

Sa nika hitekena si boka sulu betoa sa sa hiqohiqo lavata.

6 Sa mea si kekeṉoṉo gua tugo na nika, meke soku hola
sari na tinavete kaleadi sapu evaṉi sa. Keke kukuru tinida
si asa, sapu turaṉa va sea ia na va kaleania sa doduruna
sa tini, meke sa tinoa tanisa tie, koasa kinaleana sapu mae
guana koasa nika pa Heli.
7 Ura doduru kurukuru ṉame, na kurukuru tapuru, na
noki, meke na igana pa kolo, si boka tava manavasa, meke
ele tava manavasa tugo pa tie.
8 Ba sa mea si loke tie boka va manavasia. Kaleana hola
meke lopu boka tava manavasa pa tie, meke variva mate
hola si asa.
9 Koasa mea si hoke vahesia gita sa Baṉara sa Tamada.
Meke hoke zama va kaleana la nia tugo gita pa tie, sapu
tava podaka pa kinehana sa Tamasa.*
10 Sari na zinama vinahesi meke kaleadi, si vura mae gua
mo pa keke ṉuzu. Ke kasa tasiqu, lopu ta hivae pude ta
evaṉa saripu gua hire.
11 Ura lopu boka keke gua vura mae pa keke bukaha sa
kolo lomoso, meke sa kolo hokara.
12 Ke kasa tasiqu, sa huda piqi si lopu boka vua olive, meke
sa huda qurepi si lopu boka vua piqi. Meke loke bukaha
kolo hokara si va vura ia sa kolo lomoso.

Sa Ginilagilana Lohina pu Maena koe Tamasa

13 Asa sapu tumatumae na gilae koa gamu si mani vata
dogoro nia si asa pa nana tinoa leana meke pa tinavete
leana, sapu ta tavete pa korapa vina pepekae sapu vurana
pa korapa ginilagilana lohina.

---

* **3:9** Zen 1:26

14 Ba be koa nana pa korapa bulomia sa kinonokono, na
binugoro meke na pinuhi, si mi lopu vahesi puleni gamu,
meke lopu kokoha pude va paeria sa hinokara.
15 Arini pu tavete va sea gua sara si hoke poza puleni na
tie gilagilana, gua sarini, ba sari ginilagilana gugua arini si
lopu gore mae guadi pa Maṉauru, ba tanisa kasia popoa mo,
loke dia pinamaṉa koe Tamasa, ba tadi na tomate kaleadi
mo si arini.
16 Vasina pu koa sa kinonokono meke na pinuhi, si koa
nana tugo sa vinari paqahi meke sari doduru kinaleadi.
17 Ba sa ginilagilana lohina sapu gorena mae gua pa
Maṉauru, kekenu si via; meke bule, na ṉoṉo, va pepekae,
variva tukana hola, meke ta dogoro koari na tinavete leadi,
meke lopu toka kale, meke loke sinekesekei si koa koa sa.
18 Sari na tie va bulebule, saripu lelete pa binule, si kaqu
paketi tugo rini sari na vuana sa tinoṉoto.

4

Lopu Tataru Sisigiti nia sa Kasia Popoa

1 Gilania mia gamu sapu sari doduru mia vinari kanai na
vinari tokei pa vari korapa mia gamu, si mae guadi mo koari
na mia inokoro seadi, saripu korapa varipera pa korapa
bulomia.
2 Okoro nia gamu si keketoṉa, ba lopu boka vagia gamu,
ke hiva va mate tie si gamu. Noma hola latu sa mia
inokoro pude vagi tiṉitoṉa, ba lopu boka vagi tugo gamu, ke
varitokei na variperai mo si gamu. Lopu boka vagia gamu
sapu gua okoro nia gamu, ura lopu tepa ia gamu koe Tamasa
si asa.
3 Totoso tepa si gamu koe Tamasa si lopu vagia tu gamu.
Ura na lopu leadi sari na mia tinepa, sina hiva qetu eke ni
mo gamu telemia sari na tiṉitoṉa pu tepai gamu.
4 Lopu soto va nabu koe Tamasa si gamu! Vegua, lopu
gilania tu gamu sapu be okoro sigiti nia gamu sa kasia
popoa, si va kana puleni gamu koe Tamasa si gamu? Asa
sapu okoro nia sa kasia popoa, si vata evaṉae pule nia na
kana te Tamasa si asa.
5 Meke mi balabala sea ia sapu lopu hinokara sa Kin-
ubekubere Hope, sapu zama guahe: “Sa maqomaqoda sapu
vekoa Tamasa koa gita, si okoro sisigiti nia Sa pude tava
madida koa Sa,” gua.
6 Ba sa tataru lopu ta ṉana kamona si va mae ia Tamasa
koa gita. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope
hie: “Kanai Tamasa saripu vahesi pule ni, ba va mae ia Sa

sa tataru lopu ta n̲ana kamona koa rini pu va pepekae pule ni.”*
7 Ke, mi va tabea sa Tamasa, mi turu va nabu, mamu kana
ia sa devolo sapu se Setani, meke kote goveteni gamu sa.
8 Mi tata mae koe Tamasa, meke kote tata mae koa gamu
si Asa. Mi va via i limamia gamu na tie kaleamia! Mamu
va via i sari bulomia gamu na tie ruarabeke!
9 Mi talotan̲a na kabo ni gamu sari na mia sinea. Gamu
pu hegere si mi kabo, meke gamu pu koa qetuqetu si mi
balabala mamata.
10 Mi va pepekae puleni gamu pa kenuna sa Tamasa, meke
kote va lavata gamu Sa.

Mu Lopu Pitua sa Turan̲amu koe Karisito

11 Kasa tasiqu, mi lopu vari zama va kaleani. Asa sapu
zama va kaleania, babe pitua sa tasina koe Karisito, si zama
va kaleania mo sa sa Tinarae te Tamasa meke pitua sa si
asa. Be pitua goi sa Tinarae, si lopu va tabea goi si asa, ba
na pitua mo goi si asa.
12 Ba e Tamasa mo sa Tie Varipitui. Asa mo ponini gita sa
Tinarae. Asa mo telena si boka harupu tie meke huhuara.
Ba esei si goi sana sapu pitua sa turan̲amu?

Mu Lopu Vahesi Pule nigo

13 Ego, mi va avoso mae tu ba gamu pu zama guahe:
“N̲inoroi babe vugo si kote la si gami pa keke vasileana no-
mana, meke kote koa keke vuaheni vasina, pude holuholu,
meke vagi va soku poata,” gua.*
14 Ba lopu hite gilania gamu sapu gua kote ta evan̲a pa
koivugona. Keken̲on̲o gua tugo mo na rovu si gamu sapu
vura mae, meke lopu sana murimuri taloa.
15 Ba gua tu he si mamu zama nia gamu: “Be na hiniva
te Tamasa, meke be toa si gami, si kote boka tavetia gami
sapu hiera babe hoira,” gua.
16 Ba kamahire si va lavata sisigiti puleni gamu mo pa
bulomia, meke tozi tugo gamu sari na mia vinahesi pule, ba
doduru vinahesi pule si lopu leadi.
17 Ego, sa tie sapu gilania nana sa lineana sapu garo pude
tavetia, ba lopu tavetia sa, si tavete va sea tugo si asa.

5

Vina Balau koari na Tie Tagotago

1 Mi va avoso mae gamu na tie tagotago. Mi kabo na kabo
alili va ululae, ura sa tinasuna si korapa mae koa gamu.

---

* **4:6** ZT 3:34 * **4:13** TTA 27:1

2 Sari mia tinagotago si ele popozu palae, meke sari mia
poko si ele gani betoi na kikiti.*
3 Sari mia qolo na siliva saripu tagoi gamu, si ele nara
beto. Meke sa nara hie si kote na vina sosodedi rina mia
sinea, meke va kaleani sari na mia tinoa, meke turaṉa lani
gamu pa nika koa holana. Ura ele va omuni gamu sari mia
tinagotago soti koari na rane mumudi hire.
4 Dotu, lopu tabari gamu sari na tie tavetavete saripu
pakepakete koari na mia linetelete pa mia inuma. Avoso
la i sari na dia ninominomi! Sari na dia zinama si ele ta
avoso koasa Baṉara Tadi na Qeto Minate.*
5 Koari na mia tinoa pa popoa pepeso si koa valearanei,
meke va qetu puleni gamu koari na mia tinagotago sokudi
si gamu. Va nobonoboko puleni gamu gua rina kurukuru
nobokodi, osolae kamo sa rane vina mate mia.
6 Ele zutui meke va matei gamu sari na tie toṉoto,
saripu lopu kana gamu, meke lopu govete ni sari na mia
ṉinovaṉovala.

Sa Ṉinoṉo na Vinaravara

7 Kasa tasiqu, mi aqa va ṉoṉo, osolae kamo sa pinule mae
tanisa Baṉara. Dotu, sa tie lelete, hoke aqa valeana nia sa
sa totoso vua valeana tadi na linetelete pa pepeso. Hoke aqa
va ṉoṉo nia tugo sa sa ruku pa nana totoso.
8 Ke mi aqa va ṉoṉo gua tugo asa si gamu, mi va ṉiṉirai
sari bulomia. Ura sa rane sapu kote pule mae ia sa Baṉara
si tata kamo mo.
9 Kasa tasiqu, mi lopu vari qumiqumi, pude mi lopu
ta zutu koe Tamasa si gamu. Sa tie varipitui si ele va
namanama, meke lopu sana kote mae mo si Asa.
10 Kasa tasiqu, mi balabala i sari na poropita pu ele tarae
nia sa inavosona sa Baṉara. Na kineha leana tanisa inaqa
va ṉoṉo pa korapa ṉinovaṉovala tadi na kana si arini.
11 Poza ni tie qetuqetudi gita sari na tie arini, sina koa
va nabu si arini pa totoso tinasuna. Ele avoso nia mia mo
gamu sa tinoa va ṉoṉo te Zobi, meke gilania mia mo sapu
gua ta evaṉa koa sa pa vinabetona. Ura na lopu ta ṉana
kamona sa tataru variva tukana tanisa Tamasa.*
12 Ba kasa tasiqu, hiera si arilaena hola. Pana tavetia goi
si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu zama
tokotokoro koa sa Maṉauru, babe pa pepeso, babe koa keke
toṉa pule. Ba mamu zama gua mo hie: “Uve,” mu gua mo,
babe “Lokari,” mu gua mo. Be lopu gua asa, si kote ta zutu
koe Tamasa si goi.*

---

* **5:2** Mt 6:19 * **5:4** Diut 24:14-15 * **5:11** Zob 1:21-22, 2:10; Sam 103:8
* **5:12** Mt 5:34-37

13 Be keke koa gamu si koa tasuna, si mani varavara la
koe Tamasa. Meke be keke koa gamu si qetuqetu, si mani
kera vahesia sa Tamasa.
14 Be keke koa gamu si moho, si mani tioki sari na koimata
pa ekelesia pude di varavara nia, meke ṉuzapa nia oela pa
korapa pozana sa Baṉara.*
15 Be va hinokara valeania rina koimata, sapu kote ta
salaṉa koe Tamasa si asa, si kote magogoso tugo sa tie
mohona, meke kote va tavulalaṉia Tamasa. Meke be tavete
va sea si asa, si kote taleoso ni Tamasa sari nana sinea.
16 Gua asa, ke mi vari helahelae ni sari na mia sinea,
mamu varivari tokae pa vinaravara, pude mi ta salaṉa koe
Tamasa si gamu. Sa vinaravara tanisa tie toṉoto si koa ia
na ṉiniraṉira pude vagia sa tinokae koe Tamasa.
17 E Ilaiza si keke tie gua mo gita, meke varavara va ṉiṉira
nia sa si pude lopu ruku pa korapana ṉeta vuaheni onomo
sidara, meke lopu ruku tugo sa popoa.*
18 Ba sipu tepa pulea Ilaiza sa ruku, si hoqa gana mo sa
ruku lavata, ke toqolo pule mo sari na linetelete.*
19 Kasa tasiqu, be ilolae taloa koasa hinokara si keke koa
gamu, meke be keke tie si la turaṉa pule mae nia si asa,
20 si mi balabala ia sapu guahe: Asa sapu va kekere pulea
koasa nana tinavete sea sa tie asa, si kote harupia sa sa tie
sea sana koasa vina kilasa pu koa hola ninae rane. Meke
kote vagia sa sa tinaleosae koe Tamasa koari nana sinea
sokudi.*

* **5:14** Mk 6:13 * **5:17** 1 Baṉ 17:1, 18:1 * **5:18** 1 Baṉ 18:42-45 * **5:20** ZT 10:12; 1 Pit 4:8

SA LETA KEKENU TE PITA
Sa Vinabakala

Hie *Sa Leta Kekenu te Pita* sapu kubere la nia sa koari na tie te Karisito saripu ta pozae na "tie ta vizatadi te Tamasa," saripu ta hurakatae la koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke Bitinia. Pa rane ṉinoroi sari na popoa hire si koa koasa popoa sapu ta pozae Teki. Kaiqa tie si balabala ia sapu Pita si korapa koa pa Roma, sa ṉati vasileana lavata, totoso ta kubere sa leta hie. Hola kaiqa vuaheni si tava mate si asa vasina.

Sa ṉatina sa leta hie si pude sovutu va ṉiṉirai saripu tirona sa, saripu nuquru lai sari na ṉinovaṉovala na tinasigiti koasa dia rinaṉeraṉe koe Zisu. Tavetia Pita si hie, pude va balabala pule ni sa Inavoso Leana koa rini pu tirona sa leta koasa guguana e Zisu Karisito. Tozia sa sa Nana minate, tinuru pule, meke sa Nana vina tatara sapu kote pule mae, pude madi raṉe valeania se Zisu. Meke pude madi turu va nabu si arini koa sa rinaṉeraṉe pa korapa tinasuna na ṉinovaṉovala tadina kana. Meke be turu va nabu si arini, si kote tava sosode valeana pa korapa pinodeke, sapu hinokara sari na dia rinaṉeraṉe. Meke kote ta pia si arini "Koasa rane pana pule mae se Zisu Karisito."

Sipu beto sovuti Pita sari na tie te Karisito hire, pude koa va ṉiṉira koari na dia tinasuna, si sovuti tugo sa si arini pude madi koa guana tie te Tamasa pa doduru dia tinoa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2
Sa vina balabala pulena sa tinaharupu te Tamasa. Hinia 1:3-12
Tinarae pude koa madi pa tinoa. Hinia 1:13 kamo hinia 2:10
Sa hiniva te Karisito koari na tie pa totoso ta ṉoṉovala meke koa ta sigiti koari na kana. Hinia 2:11 kamo hinia 4:19
Vina pepekae meke na tinavete ninabulu tadina tie te Karisito. Hinia 5:1-11
Sa tinukuna sa leta. Hinia 5:12-14

Zinama Tuketukele

1 Arau Pita, sapu keke apositolo te Zisu Karisito, si kubere atu koa gamu na tie ta vizata mia te Tamasa, sapu ta hurakatae la pa seu, meke korapa koa guana tie karovomia koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke pa Bitinia.

2 Gamu sina tie ta vizata mia koasa hiniva te Tamasa sa
Tamada, podalae mae gua pukerane, meke ele tava madi
mia koa sa Maqomaqona sa Tamasa, pude mi va tabea se
Zisu Karisito, pude mi tava via koasa eharana Sa.

Mi tago zoṉazoṉa ia sa Nana tataru lopu ta ṉana kamona,
meke sa binule.

Sa Rinoverove koe Zisu sapu Tava Toa Pule

3 Mani tavahesi sa Tamasa sa Tamana sa nada Baṉara Zisu
Karisito! Sina koasa ninomana gua sa Nana tataru variva
taleosae, si ele poni gita Sa sa tinoa vaqura. Meke raṉe
valeania gita sapu kaqu vagia gita sa tinoa hola koe Zisu
Karisito, sina toa pule si Asa pa minate.

4 Ke gua asa, si doṉo va kenu la ia gita sapu kote tagoa gita
doduru, gua sapu ele va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana
tie. Ele va nama vekoa Tamasa si asa pa Maṉauru pude
tamugamu, vasina lopu kote boka kaleana, na ta ṉovala,
ba kote kekeṉoṉo puta mo sa Nana tinolava ninae rane ka
rane.

5 Ta kopue si gamu koasa ṉiniraṉira te Tamasa pa korapa
mia rinaṉeraṉe, osolae kote vagia gamu sa tinaharupu sapu
ele va nama vekoa Tamasa, pude vata dogoro nia koasa rane
mumudi.

6 Koa qetuqetu nia gamu sa tinaharupu asa, sapu evaṉia
Tamasa koa gamu, be ta vala pa tinalotaṉa si gamu pa totoso
papakana mo, sina koa gua koari soku votivotiki pinodeke
pu koa ta sigiti ni gamu.

7 Sa ṉatidi ri doduru tinasuna hire si pude podeki be
hinokara sari na mia rinaṉeraṉe. Sa mia rinaṉeraṉe si
marilaena hola nia sa qolo. Na qolo sapu lopu koa hola
si boka ta sulu pa korapa nika pude va via ia. Ba sa mia
rinaṉeraṉe sapu tava sosode, sapu be hinokara si asa, si
koa hola. Koasa rane pu kote pule mae ia Zisu Karisito, si
kote vagia gamu sa vinahesi, na vina lavata mia koe Tamasa.

8 Lopu ele dogoria gamu se Zisu, ba tataru nia gamu si Asa,
meke lopu dogoria gamu kamahire, ba va hinokaria gamu
si Asa. Gua asa si gamu ke ta siṉie qinetuqetu marilaena,
sapu loke zinama boka tozi va bakalia,

9 ura na korapa vagia gamu sa tinaharupudi rina mia
tinoa, sapu sa ṉatina sa mia rinaṉeraṉe koe Zisu Karisito.

10 Sari na poropita pukerane si ele korotae kenu nia rini
sa tataru variharupi hie, sapu kote vagia gamu koe Tamasa.
Ke hata va minakia rini sa guguana sa tinaharupu,

11 pude gilania sa totosona, meke sa guguana sa. Sa
Maqomaqona Karisito pu koa koa rini, si ele huhuku vekoa
meke tozi va kenu ia Sa sa tinasigiti sapu kote vagia Karisito,

meke pa mudina sa Nana tinasigiti, si na minataqara, pa
vina lavata.
12 Vata gilana nia Tamasa koari na poropita arini, sapu
sari na dia tinavete si lopu pude valeana pule ni mo teledia,
ba pude tokani gamu, totoso zama ni rini sari na ginugua
sapu ele avosi gamu koari kaiqa. Sari na tie pu tozia sa
Inavoso Leana koa gamu, si tozia rini pa korapa ṉiniraṉira
tanisa Maqomaqo Hope sapu ta garunu maena pa Maṉauru.
Ari na mateana ba hiva gilani sari ginugua hire te Karisito.

Sa Tinioko pude Koa Va Madi

13 Ke gua asa, si mi va namanama i sari na mia binalabala
pude tavetavete. Mi kopu puleni gamu, mamu va soto va
nabui sari na mia rinaṉeraṉe koasa tataru variharupi, sapu
kaqu ta poni nia gamu pana pule mae se Zisu Karisito.
14 Mi va tabea sa Tamasa, kekeṉoṉo gua ri Nana koburu
leadi. Mi lopu luli gamu sari na mia inoko'okoro kaleadi
saripu taveti gamu pa pinupuhu, totoso lopu ele va hi-
nokaria gamu se Karisito.
15 Mi koa na tie madi mia meke loke mia sinea koari
doduru mia tinavete, gua sapu sa Tamasa pu tioko gamu
si loke Nana sinea.
16 Ura zama sa Tamasa koasa Kinubekubere Hope: “Mi
koa na tie madi mia, meke loke mia sinea, sina loke Qua
sinea si Arau,” gua.*
17 Hoke poza nia Tamamia gamu sa Tamasa pana var-
avara gamu. Asa sa Tamasa pu lopu toka kale totoso
varipitui ni Sa sari doduru tie koari na dia tinavete. Ke
gua asa, si mi pamaṉa nia sa Tamasa, pa doduruna sa mia
tinoa koari na votiki popoa pa pepeso.
18 Ura ele gilania mia gamu sapu visoroihe si lulia gamu
sa hahanana huporo tadi na tiatamamia pukerane. Ba ele
holu vagi gamu Sa koasa tinoa loke laena asa, pude na tie te
Tamasa si gamu, meke sa hinolu mia si lopu evaṉia Tamasa
pa tinabara qolo na siliva pu lopu koa hola,
19 ba evaṉia Sa si asa koasa ehara marilaena te Karisito,
sapu guana lami pu loke ari kisakisana.
20 Ta vizatana koe Tamasa si Asa sipu lopu ele tava podaka
sa kasia popoa, meke tava dogoro vura si Asa koa sa ginugua
mia gamu koari na rane mumudi hire.
21 Pa korapana Zisu Karisito si va hinokaria gamu sa
Tamasa, sapu va toa pulea si Asa pa minate, meke ponia Sa
sa vina lavata. Gua asa ke sa mia rinaṉeraṉe na rinoverove,
si soto koasa Tamasa.
22 Ego, pa mia vina tabena sa hinokara, si ele va via puleni
gamu, pude vata dogoro nia gamu sa tataru hinokara koari

* **1:16** Liv 11:44-45, 19:2

na turaṉa mia pu va hinokara. Ke mi koa varivari tatarue
zoṉazoṉa pa doduru bulomia.
23 Ura pa korapana sa zinama toa holana te Tamasa si tava
podo pule si gamu. Lopu koasa tiṉitoṉa matena, ba koasa
tu sapu toa hola ninae rane.
24 Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:*
“Sari doduru tie si guana duduli;
meke doduru dia tinolava si guana havoro pa pezarana;
harahara sari duduli meke hoqa sari na havoro,
25 ba sa zinama te Tamasa si turu hola ninae rane.”
Sa zinama hie si asa tugo sa Inavoso Leana sapu ta tozi
vurae koa gamu.

2

Sa Patu Toana, meke sa Nana Butubutu Madina

1 Mi veko pani sari doduru mia kinaleadi: na kinohakoha,
na sinekesekei, na kinonokono, meke doduru zinama
ṉoṉovala.
2 Gua ri na koburu haha pu tiqe pododi sapu okoro nia
sa meleke, si mi okoro nia sa ginani maqomaqo hinokara,
sapu sa vina tumatumae te Tamasa, pude boka toqolo sage
koasa tinaharupu mia.
3 Ura tiqe gilania mia mo gamu sa guguana sa tataru va
tukana tanisa Baṉara.*
4 Mi mae koasa Baṉara toana, sapu kekeṉoṉo guana Patu
sapu loke laena pa tie, ba arilaena pa vinizata te Tamasa.
5 Gamu si korapa somana tugo gua rina patu toamia
pu ta tavetavetae pa kinurina sa Zelepade te Tamasa. Na
butubutu hiama si gamu tava madimia koe Tamasa, gamu
pu taveti sari na vinariponi na vina vukivukihi pa tinoa
maqomaqo mia. Arini sari na vinariponi na vina vukivukihi
pu va qetua sa Tamasa pa korapana Zisu Karisito.
6 Ura zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope:*
“Ele vekoa Rau si keke patu pa Zaione,
na patu arilaena meke ta vizatana pude na sinokirae.
Meke asa pu va hinokaria si Asa,
si lopu kaqu tava kurekure,” gua.
7 Hie si na patu marilaena koa gamu pu va hinokara, ba koa
rini sapu lopu va hinokara si guahe:*
“Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.”
8 Keke Kinubekubere Hope pule si zama guahe:*
“Hie tugo sa patu sapu kote va tubarae i sari na tie,

* **1:24** Ais 40:6-8 * **2:3** Sam 34:8 * **2:6** Ais 28:16 * **2:7** Sam 118:22 * **2:8** Ais 8:14-15

sa patu sapu kote va hoqai si arini.”
Tubarae ni si arini sina lopu va hinokaria rini sa zinama te
Tamasa, gua sapu ele vizata vekoa Sa pude tadirini.
9 Ba gamu sina butubutu ta vizata mia, na butubutu hiama
tanisa Baṉara, na butubutu tava madi mia, meke na tinoni
soti te Tamasa. Ta vizata si gamu pude tozi vurani sari na
tinavete variva magasadi te Tamasa, Asa pu tioko vurani
gamu pa hinuporo, pude koa pa Nana kalalasa marilaena.*
10 Koari na totoso ele hola si lopu na tie te Tamasa si gamu,
ba kamahire si na tinoni Tanisa si gamu. Koari na totoso ele
hola si lopu tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, ba
kamahire si ele tagoa gamu si asa.*

Sari na Pinausu te Tamasa

11 Kasa qua baere ta tataruemia, tepa zoṉazoṉa gamu rau
si gamu sapu na tie karovomia koasa kasia popoa hie, mi
lopu vala puleni gamu koari na inokoro sea tana tini, sapu
varipera doduru totoso koa sa mia tinoa vaqura.
12 Sari na mia kinokoa pa vari korapadi rina tie pu lopu
va hinokaria se Karisito, si mani gotogoto pa lineana, pude
pana zutuni gamu tie kaleamia rini, si kote dogori rini sari
na mia tinavete leadi, meke vahesia sa Tamasa koasa rane
pu kaqu pule mae ia Sa.
13 Pa ginuana sa Baṉara, si mi va tabei sari doduru tie pu
tuqei sari na ṉiniraṉira koasa binaṉara pa pepeso: koa sa
ṉati baṉara nomana pa qinavuna,
14 meke koari na qavuna koari hopeke popoa pu ele vizati
na va turui Sa pude va kilasi saripu tavete va sea, meke va
lavati saripu tavete valeana.
15 Ura hivani gamu sa Tamasa pude koari na mia tinavete
leadi, si kote tava mokomoko sari na zinama pekipekidi tadi
na tie duviduvilidi.
16 Mi koa guana tie ta rupaha mia; ba mi lopu tavetavete
nia sa mia tinarupaha pude va paere i sari mia tinavete sea,
ba mi koa guana nabulu te Tamasa.
17 Mi koa pamaṉa koari doduru tie, mi tataru ni sari na
tasimia koe Karisito, mi pamaṉa nia sa Tamasa, mi pamaṉa
nia tugo se Siza, sa mia ṉati baṉara.

Sa Kinehana sa Tinasigiti te Karisito

18 Gamu na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu
pa tinavete; mi pamaṉa ni si arini, lopu sarini mo pu hoke
tataru ni gamu, na ṉoṉo koa gamu, ba gua tugo koarini pu
hoke ṉoṉovala gamu.

---

* **2:9** Ekd 19:5-6; Ais 43:20,21; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Ta 2:14; Ais 9:2 * **2:10** Hoz 2:23

19 Kote va qetua gamu sa Tamasa, be koa va nabu si gamu
koari na tinasigiti totoso lopu tavete va sea si gamu, sina
gilania gamu sapu na hiniva te Tamasa si pude gua asa si
gamu.
20 Na lineana sa si kote vagia gamu, be ta komiti si gamu
koa sa mia tinavete kaleana? Ba be koa va nabu si gamu
koasa tinasigitina sa tinavete leana si kaqu qetu ni gamu sa
Tamasa si gamu.
21 Pa ginugua asa si tioko gamu sa Tamasa pude keha lulia
se Karisito. Ura Karisito telena si ele koa ta sigiti ni gamu,
meke ele vekoa Sa si keke kineha leana, pude kaqu lulia
gamu.
22 Loke sinea si tavetia Sa,
meke loke zinama kokoha si zama nia Sa.*
23 Totoso ta zama ṉoṉovala si Asa, si lopu olaṉa hobei Sa pa
ṉinovaṉovala. Totoso tava sigiti Sa, si lopu podekia Sa pude
zama hobena, ba kalavarae zoṉazoṉa si Asa koasa Tamasa,
sa tie varipitui toṉotona.*
24 E Karisito telena si ele paleke lani pa korosi pa tinina soti
sari nada sinea, pude luara pani betoi gita sari nada sinea,
gua na tie matena pu lopu boka tavete sea, meke pude toa
nia gita sa tinoṉoto. Koari na bakorana Sa si ta salaṉa si
gamu.*
25 Ura koari na totoso ele hola si koa guana sipi muliuṉu
si gamu, ba ele turaṉa puleni gamu Tamasa si gamu pude
lulia se Karisito sa Sepati, sa Tie sapu kopu ni sari na mia
tinoa.*

3

Sari na Barikaleqe na Palabatu

1 Gua tugo si gamu na barikaleqe, mi va tabei sari na
mia palabatu, pude be keke ari na palabatu pu lopu va
hinokaria sa zinama te Tamasa, si kote boka tava kekere
koari na mia hahanana leadi, lopu kilu tozi ni gamu pude
di va hinokara.*
2 Kote va hinokara si arini sina dogoria rini sa mia
kinokoa sapu ṉoṉo meke pamaṉa nia gamu sa Baṉara.
3 Mi lopu hata ia sa mia tinolava koari na tiṉitoṉa guana
vina tanadi rina kalu pa batu mia, na vinasari qolo pu va
sari ni gamu, meke na poko tolavaedi pu va sagei gamu.*
4 Ba hie tu, sari na mia tinolava si pude hata ia pa korapa
bulomia, sa tinolava loke kokoina sapu sa hahanana ṉoṉo,
na bule, sapu marilaena hola pa dinoṉo te Tamasa.

---

* **2:22** Ais 53:9 * **2:23** Ais 53:7 * **2:24** Ais 53:5-6 * **2:25** Ais 53:6 * **3:1** Epi 5:22; Kol 3:18 * **3:3** 1 Tim 2:9

5 Ura sari na barikaleqe madidi pukerane pu kalavarae
koe Tamasa, si va tabe koari na dia palabatu, meke pa siraṉa
asa si va doṉo lea pule ni si arini.
6 E Sera si gua asa. Va tabea sa se Ebarahami, meke poza
nia sa "Qua baṉara," gunia sa si asa. Gamu si boka ta
evaṉae guana tuna vineki e Sera, be keha lulia gamu si asa,
meke tavete valeana si gamu, meke lopu matagutu nia gamu
si keketoṉa.*
7 Meke gua tugo si gamu na palabatu, mamu tumae
nia sapu sa mua barikaleqe sapu koa turaṉigo, si na tie
malohoro hola nigo sa pa tinina. Mamu kopu nia si asa
pa korapa pinamaṉa, sina sari na barikaleqe, meke gamu
na palabatu si kote vagi betoa mo sa tinoa tanisa tataru
variharupi te Tamasa. Mi tavete gua asa, pude ta avoso sari
na mia vinaravara la koe Tamasa.*

Koa Ta Sigiti nia sa Tinavete Leana

8 Ego, gamu doduru, si mi koa varibulei, mamu koa vari
tatarue, mi tataru ni sari na tasimia koe Karisito, mamu koa
variva tukana na va pepekae.
9 Mi lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, babe hobe
ni zinama ṉoṉovala sari na zinama ṉoṉovala. Ba hie tu,
mamu tepa ia sa Tamasa pude mana ni tu, sina sa minana
tugo si va tatara nia Tamasa pude poni gamu, totoso tioko
gamu Sa.
10 Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope:*
"Asa sapu hiva koa qetuqetu pa tinoa
meke okoro hiva dogori sari na totoso leleadi,
si mani lopu zama va kaleana,
meke lopu zama kokoha pa tie.
11 Sa tie sana si mani luara pania sapu kaleana,
mani tavetia sapu leana;
mani lopu makudo hata sisigitia sa binule koari na tie.
12 Ura kopu totoko ni Tamasa sari na tie toṉoto
meke va avosi Sa sari na dia vinaravara;
ba etuli sa saripu tavete va kaleana," gua.
13 Loke tie kote ṉoṉovala gamu, be tavete valeana si
gamu.
14 Ba be koa ta sigiti nia gamu sa tinavete leana, si
tamanae si gamu! Mi lopu matagutu ni sarini pu boka va
sigiti gamu. Mi lopu koa talotaṉa.**
15 Ba mi pamaṉa nia sa mia Baṉara se Karisito pa
bulomia. Mi koa va namanama doduru totoso, pude olaṉi

* **3:6** Zen 18:12 * **3:7** Epi 5:25; Kol 3:19 * **3:10** Sam 34:12-16 * **3:14** Mt 5:10 * **3:14** Ais 8:12-13

saripu nanasani gamu rini koasa guguana sa rinaṉeraṉe
koe Karisito, sapu tagoa gamu pa bulomia.
16 Ba mi tavetia sapu gua asa, pa vina pepekae meke
pa pinamaṉa. Mi kopu puleni gamu pude lopu evaṉia, si
keketoṉa sapu kote boka zutu puleni gamu. Ke pana zama
ṉoṉovala gamu rini koasa mia hahanana leana pa linulina
Karisito, si kote kurekure ni rini sari na dia zinama teledia.
17 Ura leana si pude koa ta sigiti nia sa tinavete leana, ba
lopu sa tinavete kaleana, be gua asa sa hiniva te Tamasa.
18 Ura pa keke totoso mo si mate paeni Karisito sari na
sinea tadi doduru tie. Sa tie toṉoto si mate pa laemia gamu
na tie sea, pude va kamo gamu koe Tamasa. Tava mate si
Asa, ba tava toa koasa Maqomaqona Tamasa.
19 Meke pa korapa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo asa, si la
tarae si Asa koari na maqomaqo ta pusidi.
20 Sari na maqomaqo ta pusidi hire si na maqomaqodi
rina tie pu lopu va tabea sa Tamasa totoso aqa va ṉoṉo ni
Sa si arini pa totoso sapu kuria Noa sa vaka nomana. Ari
ka vesu tie mo si ta harupu koa sa kolo.*
21 Sa kolo hie si na vina gilagilana sa pinapitaiso sapu va
kamo gamu pa tinaharupu. Lopu na ṉinuzapa pa laena sa
boni pa tini si hie, ba sa vina tatara sapu ele vekoa gamu
koe Tamasa pude lopu evaṉia si keketoṉa sapu kote boka
zutu pule gamu ri bulomia sapu sea si gamu. Sa pinapitaiso
si va kamo gamu pa tinaharupu sapu boka vagia gamu, sina
turu pule se Zisu Karisito.
22 Ele sage pule pa Maṉauru si Asa, meke ponia ṉiniraṉira
sa Tamasa pa kali mataona, pude koa baṉara ni sari na
mateana, na maqomaqo pu tago ṉiṉira leadi na kaleadi pa
Maṉauru meke pa pepeso.

4

Tinoa Vaqura Koe Karisito

1 Sina ele koa ta sigiti pa tinina se Karisito, ke gamu ba
kaqu koa va ṉiṉira tugo telemia pude keha lulia gua sapu
ele evaṉia Sa. Ura asa sapu koa ta sigiti pa tinina, si ele
luara pani sa sari nana sinea.
2 Gua asa ke podalae kamahire, pa doduruna sa mia tinoa
pa popoa pepeso, si mi ta turaṉa koasa hiniva te Tamasa,
ba lopu koari na hiniva kaleadi tana tie.
3 Koari na totoso pu ele hola, si ele ta oki palae hoboro
sari na mia totoso koari na tinavete tadi na tie pu lopu va
hinokaria sa Tamasa, saripu gua hire: na inokoro sea pa
vinarivosa, na vinari riqihi; meke na ninaponapo va viviri

* **3:20** Zen 6:1 kamo hinia 7:24

telena, meke koari na vinarigara pude naponapo na lopilopi
va kaleana; meke sa vinahesi beku pu variva kurekurena.
4 Ke magasani gamu rini kamahire, sina lopu somana ni
gamu sari na dia kinokoa na hahanana kaleadi, ke zama va
kaleana gamu rini.
5 Ba sari na tie hire si kote hopeke la tozi vura ni sari
doduru dia tinavete koa sa Tamasa, pu korapa aqa pude
varipitui ni sari na tie toadi meke matedi.
6 Gua asa, ke ele ta tarae sa Inavoso Leana koari na tie
matedi* pude di ta pitu kekeṉoṉo gua ri doduru tie pa tinoa
tini, meke pude di toa pa Maqomaqona sa Tamasa.

Mi Kopu Valeana koari na Vinariponi te Tamasa

7 Tata sa vinabetona sa kasia popoa, ke mi balabala
valeana, mi kopu puleni gamu, pude mi boka varavara.
8 Ba sapu arileana hola koari doduru tiṉitoṉa, si mi koa
varivari tatarue hinokara; sina sa tataru si taleoso ni sari
na sinea sokudi.*
9 Mi lopu qumiqumi, ba mi qetu pude variva kamo i koari
na mia vetu.
10 Hopeke tie koa gamu si mani tavetavete nia sa vinar-
iponi sapu vagia sa koe Tamasa, pude nabulu ni sari na
turaṉa mia koe Karisito. Mamu kopu na tavetavete valeana
ni sari na votivotiki vinariponi marilaedi te Tamasa.
11 Asa sapu tarae, si mani tarae nia sa zinama te Tamasa.
Asa sapu nabulu, si mani koa nabulu koa sa ṉiniraṉira pu
poni nia sa Tamasa, pude mani tava lavata sa Tamasa koari
doduru tiṉitoṉa, pa korapana e Zisu Karisito. Tanisa tugo
sa vinahesi, na ṉiniraṉira ninae rane ka rane. Emeni.

Koa Ta Sigiti pa Linulina e Karisito

12 Kasa qua baere ta tataruemia, mi lopu magasa nia sa
pinodeke variva ta sigitina sapu koa ta sigiti nia gamu,
guana sapu na tiṉitoṉa votikaena hola si ta evaṉa koa
gamu, sapu gua.
13 Ba mi qetu nia sapu somana nia gamu sa tinasigiti te
Karisito, pude kaqu ta siṉie qinetuqetu sari na bulomia
pana vura pule mae si Asa, meke ta dogoro sa Nana tinoa
Tinamasa na ṉiniraṉira.
14 Be ta zama ṉoṉovala si gamu, koa gua sapu na tie te
Karisito si gamu, si tamanae si gamu. Ura koa koa gamu sa
Maqomaqo tanisa tinoa tolavaena sapu sa Maqomaqona sa
Tamasa.

---

* **4:6** "Koari na tie Matedi" si lopu bakala. Kaiqa tie si balabala ia se Zisu si tarae koari na tie matedi pa Hedisi[d] pa mudina sa Nana minate, kaiqa pude si balabala ia sa sa tie matedi hire si avosia sa Inavoso Leana totoso toadi meke beto asa si mate si arini, ba maqomaqodi si toa koe Tamasa. * **4:8** ZT 10:12

15 Be koa tava sigiti si keke koa gamu, si mani lopu tava
sigiti koa gua sapu va mate tie si asa, babe hikohiko, babe
kaiqa tinavete kaleadi pule, meke lopu la sosoara hoboro
koari na dia ginugua rina votiki tie.
16 Ba be koa ta sigiti si asa pa linulina e Karisito, si mani
lopu kurekure nia, ba mani vahesia sa Tamasa sapu na tie
te Karisito si asa.
17 Ura ele mae sa totoso pude kote podalae kekenu sa
vinaripitui koari na tie soti te Tamasa. Meke be podalae
si asa koa gita, si kote kaleana hola tugo sa vina kilasa pu
kote kamo koa rini pu lopu va hinokaria sa Inavoso Leana
te Tamasa.
18 Ura gua hie sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:
"Be tasuna koari na tie to̱notodi pude kamoa rini sa
tinaharupu,
si lopu kote boka hokara sari na tie va gugue na tie
kaleadi
pude vagia sa tinaharupu," gua.*
19 Ke gua asa, si arini pu koa ta sigiti pa hiniva te Tamasa,
si madi kalavarae zo̱nazo̱na koasa Tamasa pu va podaki si
arini, madi lopu makudo tavete valeana si arini.

5

Sa Kinopudi rina Tie te Tamasa

1 Ele dogoro sotia rau sa tinasigiti te Karisito, meke kote
somana tagoa tugo rau sa tinoa tolavaena te Karisito pu
kaqu vata dogoro vura pa Nana minae. Arau sapu keke
koimata pa ekelesia, si tepa atu koa gamu na koimata pa
ekelesia,
2 mi kopu ni sari na tie te Tamasa saripu koa pa mia
kinopu, kekeno̱no̱ gua na sepati sapu kopu ni sari nana sipi.
Mi tavetia pa qinetuqetu gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba
lopu sina asa mo sa mia tinavete, sapu lopu qetu nia goi. Mi
lopu tavetavete pa inokorona sa tinabara mo, ba mi okoro
nia pude koa va nabulu koari na tie.*
3 Mi lopu podekia pude lalae ni sari na tinoa tadirini pu
koa pa mia kinopu, ba mi koa na kineha leamia koari na tie
te Tamasa.
4 Meke pana vura mae se Zisu sa N̲ati Sepati sapu kopuni
gita, si kote ta poni nia gamu sa pinia tanisa tinoa tolavaena
sapu lopu kote rida hokara.
5 Gamu na tie vaqura ba gua tugo, mi va tabei sari na tie
koadi. Gamu doduru si mi va pepekae puleni gamu pa mia
ninabulu, ura gua hie si zama nia sa Kinubekubere Hope:*

* **4:18** ZT 11:31 * **5:2** Zn 21:15-17 * **5:5** ZT 3:34

“Kanai Tamasa saripu vahesi pule ni,
ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta ṉana kamona koa rini
pu va pepekae pule ni,” gua.
6 Gua asa ke, mi va pepekae puleni gamu pa kauruna sa
Lima ṉiṉira tanisa Tamasa pa vina tabena Sa, meke kote va
lavata gamu Sa pa Nana totoso garona.*
7 Mi valani koa Sa sari doduru mia tinalotaṉa, sina korapa
tataru ni gamu na kopuni gamu Sa.
8 Mi totoli puleni gamu, mamu kopu! Sina se Setani sa
mia kana si korapa ene la mae pude ṉoṉovala gamu, guana
laione oviana, pude doṉo hata ia si keke tie pude va matea,
gua. 9 Mi turu va nabu pa mia rinaṉeraṉe, mamu kana ia se
Setani. Sina gilania mia gamu sapu sari kasa turaṉamia koe
Karisito pa kasia popoa, ba va kamoi tugo sari na tinasigiti
gugua sapu ele va kamoi gamu pa linulina e Karisito.
10 Ba pa mudina sa mia tinasigiti pa totoso papakana, si sa
nada Tamasa telena kote va gotogoto gamu, meke va ṉiṉira
gamu pa rinaṉeraṉe, pude turu va nabu koasa sinokirae
hinokara. Asa tugo si tagoa sa tataru lopu ta ṉana kamona,
meke sapu tioko gamu Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa
tolavaena pa kineke koe Karisito.
11 Tanisa tugo sa ṉiniraṉira ninae rane ka rane. Emeni.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

12 Garunu atu nia rau sa qua leta papakana hie, sapu
kubere poni au e Saelasi. Balabala gunia rau na keke tasiqu
ta ronuena koe Karisito si asa. Hiva sovutu va ṉiṉira gamu
rau, maqu tozini gamu sapu hie tugo sa tataru variharupi
hinokara te Tamasa, ke mi turu va nabu koa sa.*
13 Sari na tiena sa ekelesia turaṉa mia pa Babiloni* sapu
ele ta vizatadi tugo koe Tamasa, si va atui sari na dia tataru,
meke gua tugo sa tuqu koe Karisito sapu se Maka.*
14 Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi
gamu. Sa binule si mani koa koa gamu doduru tie te
Karisito.

---

* **5:6** Mt 23:12; Lk 14:11, 18:14 * **5:12** TTA 15:22,40 * **5:13** Kaiqa tie balabala ia sapu Roma si poza nia Babiloni e Pita. * **5:13** TTA 12:12, 25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10; Plm 24

SA LETA VINA RUA TE PITA
Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Pita hie si ta kubere la si asa koari na tie te Karisito, sapu koa hurakatae lamae pa doduru vasidi. Sa ṉati hiniva koasa leta hie si pude sovutu va ṉiṉirai sari na tie te Karisito, pude turu va nabu pa hinokara, meke lopu luli koari na tie va tumatumae kokohadi, meke koasa tinoa na hahanana bonidi pu ta evaṉa koari na tie, sina koa gua koari na vina tumatumae kokohadi hire.

Sapu ta hivae koari na tie te Karisito si pude va talevara ni sari na vina tumatumae kokohadi hire, meke pude koa soto mo koa sa vina tumatumae hinokara te Tamasa, meke sa Baṉara Zisu Karisito. Sa vina tumatumae hie si tozia ri pu ele dogoro sotia, na avoso sotia se Zisu.

Se Pita si balabala sisigitia sa sa vina tumatumae tadi na tie va tumatumae sea hire sapu zama guahe: “Lopu kaqu pule mae se Zisu,” gua.

Zama si asa, sapu sa ṉatina sapu lopu turei pule mae nia Zisu, si koa gua sapu “lopu hiva nia Tamasa pude mate palae si keke ri na tie, ba hiva ni Sa pude kekere, meke veko pani rini sari na dia sinea,” gua.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2
Sa tinioko koari na tie te Karisito. Hinia 1:3-21
Sari na tie va tumatumae sea. Hinia 2:1-22
Sa minae vina betobeto te Karisito. Hinia 3:1-18

Zinama Tuketukele

1 Arau Pita, sapu keke nabulu meke na apositolo[d] te Zisu Karisito, si kubere atu nia sa leta hie koa gamu pu ele tagoa sa rinaṉeraṉe arilaena, kekeṉoṉo gua sapu ta poni nia gami pa korapa tinoṉoto tanisa nada Tamasa, meke te Zisu Karisito sa nada Hinarupu.

2 Mi tago zoṉazoṉa ia sa Nana tataru lopu ta ṉana kamona, meke sa binule pa korapa mia ginilanana sa guguana sa Tamasa, meke se Zisu sa nada Baṉara.

Sa Tinioko meke na Vinizata te Tamasa

3 Pa korapa Nana ṉiniraṉira si ponini gita sa Tamasa sari doduru tiṉitoṉa pu ta hivae koa gita, pude toa nia sa tinoa toṉotona gugua te Tamasa pa korapa nada ginilagilanana e Karisito. Ele tioko gita Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena, meke sa Nana lineana soti telena.

4 Pa siraṉa gua asa, si ponini gita Sa sari na vina tatara nomadi meke arilaedi. Meke pa vinagidi rini, si kote boka

govete nia gamu sa kinaleana tanisa inokoro sea koasa kasia popoa, pude kote somana tagoa gamu sa tinoa tolavaena Tanisa.
5 Gua asa ke, gamu pu tagoa sa rinaṉeraṉe, si mi koa ṉaliṉali sisigiti pude tagoa tugo sa lineana, meke koasa lineana si mi tomo la nia sa tinumatumae.
6 Meke pa mia tinumatumae, si mi tomo la nia sa kinopu pule, meke pa kinopu pule, si mi tomo la nia sa sinoto va nabu; meke koasa sinoto va nabu hie, si mi tomo la nia sa tinoa toṉotona gugua te Tamasa.
7 Meke koa sa tinoa toṉotona gugua te Tamasa, si mi tomo la nia sa vinari tatarue tamatasi koe Karisito; meke koasa vinari tatarue tamatasi hie, si mi tomo la nia sa tataru koari doduru tie.
8 Arini sari na lineana pu ta hivae koa gamu, meke be tago ṉiṉira lala i gamu si arini, si kote va boka gamu rini pude bokaboka si gamu pa mia ginilanana sa nada Baṉara Zisu Karisito, meke pude vua va sokusoku tugo si gamu, gua sapu ta hivae koa Sa.
9 Ba asa sapu lopu tagoi si arini, si guana tie behu sapu lopu boka doṉo va kenue la. Meke ele muliṉi nia sa sapu ele tava via si asa koari nana sinea pu ele holadi.
10 Ke gua asa, kasa tasiqu, mi podeke sisigitia pude va sosodea sapu hinokara sa tinioko mia na vinizata mia koe Tamasa. Pana gua asa, si lopu kote mate sa mia rinaṉeraṉe koe Karisito.
11 Pa siraṉa gua asa si kote tava kamo valeana si gamu, pude nuquru koa sa Binaṉara koa hola tanisa nada Baṉara, meke Hinarupu sapu se Zisu Karisito.
12 Gua asa, ke koa gua sapu ele gilani mia mo gamu sari na ginugua hire, meke ele ta sokirae va nabu sari na mia tinoa koasa hinokara sapu ele vagia gamu, ba kaqu va balabala puleni gamu tugo rau doduru totoso si arini.
13 Gina leana hola si pude maqu va ṉiṉira pulei sari na mia binalabaladi ri na ginugua hire pa totoso korapa toaqu rau.
14 Ura gilania rau sapu lopu sana, meke kote taluarae mo si rau koasa tinoa hie, gua sapu ele tozi va bakala nau sa nada Baṉara Zisu Karisito.
15 Gua asa, ke kaqu podeke sisigitia rau pude va ṉiṉira gamu, pude lopu muliṉi ni gamu doduru totoso sari na ginugua hire pa mudina sa qua minate.

Va Sosodea Pita sa Vinura Ṉinedala te Karisito pa Toqere

16 Lopu na keke vivinei tava podona mo si lulia gami, pude tozi vata gilana nia koa gamu sa ṉiniraṉira, meke sa minae

tanisa nada Baṉara Zisu Karisito. Ba na dogoria gami pa
matamami soti sa ṉinedala variva magasana tanisa Baṉara.
17 Ura koa mami mo gami totosona vala nia sa Tamasa sa
Tamada pa Maṉauru sa ṉinedala na vina lavata, sipu gore
mae koa Sa sa mamalaiṉina sa Tamasa lavata pa Maṉauru,
sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuqu koleo sapu qetu hola
nia Rau,” gua.*
18 Avoso sotia gami telemami sa mamalaiṉi hie sapu
maena pa Maṉauru, totoso koa turaṉia gami si Asa pa
toqere hope.
19 Gua asa, ke raṉe va hinokaria gami sa inavoso pu ta
tozi koari na poropita[d]. Ke leana hola si pude va avosia
gamu sa inavoso asa. Ura sa inavoso si vata dogoro nia sa
hinokara pa bulomia kekeṉoṉo gua na zuke sapu malara pa
huporo osolae pule mae se Karisito, kekeṉoṉo gua sapu gasa
sa pinopino habia meke kamo sa vaqavaqasana sa rane.
20 Ba sapu arilaena hola koari doduru ginugua pule, si mi
lopu muliṉi nia, sapu loke kinorokorotae pa Kinubekubere
Hope, si vura soti mae koasa vinabakala tanisa poropita.
21 Ura na loke kinorokorotae si mae pa hiniva tana tie, ba
sari na tie si ta turaṉa koa sa Maqomaqo Hope, meke tiqe
zama vura nia rini sa inavoso pu maena koe Tamasa.

2

Sari na Poropita Kokohadi

1 Ba gua sapu koa dia tugo sari na poropita kokohadi
koari na tie Ziu pukerane, si kote koa dia tugo sari na tie
va tumatumae seadi koa gamu. Kote paleke golomo atu ni
rini sari na vina tumatumae kokohadi pu ṉoṉovali sari na
tie. Meke kote oso nia tugo rini sa Baṉara sapu vata rupahi
si arini, meke pa ginugua asa, si kote vala puleni si arini
koasa vina kilasa koa holana pu kote kamo va hodaka.
2 Kote gua asa, ba kote ari sokudi tugo si kote luli sari na
dia hahanana variva kurekuredi. Meke koa gua koari na
dia tinavete kaleadi, si kote zama va kaleania ri kaiqa tie sa
siraṉa tanisa hinokara koe Karisito.
3 Kote tozini gamu rina tie va tumatumae sea hire sari
soku vivinei kokohadi pu va podoi mo rini, pude vagi dia
poata koa gamu gua. Ba pukerane tu si ele va nama vekoa
Tamasa sa tinazutudi; meke sa dia vina kilasa pu koa hola
ninae rane si lopu kaqu va sasanae.
4 Sari na mateana pu sea, ba lopu muliṉi pania Tamasa
sa Nana vina kilasa koa rini, ba gona gore la ni Sa pa Heli.

---

* **1:17** Mt 17:1-5; Mk 9:2-7; Lk 9:28-35

Vasina tu koa ta pusi veko si arini pa hinuporo, pude aqa
nia sa rane vinaripitui te Tamasa.
5 Meke sa kasia popoa koana ba lopu va toa hola ia
Tamasa, ba va mae ia Sa sa naqe pa popoa vasina koari na
tie pu etulia sa Tamasa pa dia tinavete kaleadi. Ba harupia
Sa se Noa pu tarae nia sa tinoṉoto, meke sari ka zuapa tie
pule.*
6 Sari karua vasileana nomadi sapu pa Sodomu[d] meke
Qomora[d], si ele sulu pani Tamasa pa nika, pude na
kinehana sapu gua kote ta evaṉa koari na tie kaleadi,*
7 ba harupia Sa se Loti, sa tie toṉoto pu talotaṉa hola ni
sari na hahanana boṉidi tadi na tie seke tinaraedi.*
8 Hopeke rane, sa tie toṉoto hie si koa pa vari korapadi
rini, meke dogori na avosi sa sari na dia tinavete kaleadi,
ke koa ta sigiti ni sa si arini pa bulona.
9 Gua asa, ke gilania sa Tamasa gua pude harupi sari na tie
toṉoto koari na pinodekedi, meke gua pude vekoi pa vina
kilasa sari na tie kaleadi, pude aqa nia sa vina kilasa pa
rane vinaripitui.
10 Meke kaqu gua tugo asa koarini pu luli sari na hiniva
kaleadi tana sinea pa tinidi, meke doṉo va karia na etulia
rini sa Tinarae te Tamasa.
Sari kasa tie va tumatumae seadi hire, si loke dia
minatagutu, meke lululi dia hiniva mo. Loke dia pinamaṉa
si arini koari na mateana pa Maṉauru, meke hoke zama va
kaleani rini si arini.
11 Ba sari kaiqa mateana leadi te Tamasa, sapu ṉiṉira hola
ni sari kasa tie va tumatumae sea hire, ba lopu zutui na
zama va kaleani rini sari na mateana kaleadi pa Maṉauru
pa kenuna sa Baṉara.
12 Ba sari kasa tie hire sapu gua tugo na kurukuru pinomo,
pu luli sari dia inokoro pa tini doduru totoso, sapu ta pododi
pude ta vagi meke tava mate, si hoke zama va kaleani sari
na tiṉitoṉa sapu lopu gilani rini guguadi. Ke kote tava mate
gua tugo na kurukuru pinomo si arini.
13 Kote vagia rini sa tinasigiti koa sa laena sa tinasigiti pu
vata evaṉia rini. Qetuqetu nia rini si pude taveti pana rane
sari na inokoro bonidi, na inevaṉa kaleadi pude va qetui
sari na tinidia. Variva kurekure meke variva talotaṉa, sipu
henahena somanae koa gamu si arini, meke tavete qetuqetu
ni rini sari na dia hahanana sekesekeidi!
14 Na binarabarata mo si okoro sisigiti nia rini. Lopu hiva
beto tavete va sea si arini. Turaṉa la va hoqai rini pa sinea

* **2:5** Zen 6:1 kamo hinia 7:24 * **2:6** Zen 19:24 * **2:7** Zen 19:1-16

saripu malohoro. Ele ta hebae nia rini pa bulodi sa pinuhi.
Koa pa tinalevei te Tamasa si arini, ke kaqu va kilasi Sa!
15 Ele luara pania rini sa siraṉa toṉoto, meke koa muliuṉu
si arini. Ele lulia rini sa tinavete te Belami[d] sa tuna e Beoro,
sapu okoro nia sa poata sapu vagia sa pa tinavete kaleana.*
16 Ke norea Tamasa si asa koa sa nana sinea. Sa nana
doṉ'ki si zama gua tu na tie, meke hukatia sa sa tinavete
duviduvilina tanisa poropita hie.
17 Sari kasa tie va tumatumae sea hire si gua tugo na
iriri popadi, meke gua tugo na rovu pu paleki na givusu.
Ele va nama vekoa Tamasa sa dia vasina sapu huporo
dudukurumu.
18 Vahesi puleni si arini pa dia dinuviduvili, pude turaṉa
va sea i sari na tie pa inoko'okoro sea pa tinoa tini, meke va
hoqai pule pa sinea saripu tiqe kekere taluaraedi mo koari
na tie va sesea.
19 Va tatara nia rini koari na tie sa tinarupaha, ba teledia
si va pinausu puleni koari na tinavete bonidi. Ura sa tie si
na pinausu tugo koasa tiṉitoṉa sapu ta pusi nia, sapu lalae
nia sa nana tinoa.
20 Be koari na dia ginilanana sa nada Baṉara Zisu Karisito
sa Hinarupu, si ele ta rupaha si arini koari na tinavete na
hahanana kaleadi pa kasia popoa, meke be ta soqo puleni,
na ta pusi puleni si arini koari na hahanana kaleadi sara, si
kote kaleana hola la tu sa vinabetona sa dia tinoa, hola nia
sapu gua tatasana.
21 Leana hola si be lopu gilania rini sa siraṉana sa
tinoṉoto, hola nia si pude ele gilania, meke tiqe luara pania
sa tinarae hope sapu ele ta poni nia rini.
22 Gua sapu ta evaṉa koa rini, si va sosodea sapu hinokara
tugo sapu gua tozia rina zinama tumatumae: “Sa siki si
taliri pule la ia sa luana,” meke “Sa boko sapu tiqe beto
mo ta huve, si la ova pule mo pa kosiri,” gua.*

3

Sa Vina Tatarana sa Pinule Mae Tanisa Baṉara

1 Kasa qua baere ta tatarue mia, hie sa leta vina rua sapu
kubere atu nia rau koa gamu. Koari karua qua leta hire si
podekia rau pude va balabala puleni gamu meke va ṉiṉira
gamu koari na binalabala toṉotodi hire.
2 Hiva nia rau pude mi lopu muliṉi ni gamu sari na
zinama tadi na poropita madidi pukerane, meke sa tinarae
tanisa nada Baṉara sa nada Hinarupu, sapu tozia ri na mia
apositolo koa gamu.

---

* **2:15** Nab 22:4-35 * **2:22** ZT 26:11

3 Ba sapu arilaena hola, si mi tumae nia sapu koari na
rane mumudi hire, si kote vura mae si kaiqa tie va gugue
sapu sari na dia tinoa si ta turaṉa koari na inokoro sea tana
tinidia soti, meke kote va sisireni gamu rini,*
4 meke kote zama guahe: “Ele va tatara nia Zisu sapu
kote pule mae si Asa, gua; ba avei sia? Ele mate beto sari
na tiatamada, ba korapa koa kekeṉoṉo la mo sari doduru
ginugua, sanugua ta kuri sa kasia popoa.”
5 Pa dia hiniva mo si muliṉi pania rini sa hinokara sapu pa
totoso pukerane, si zama mo sa Tamasa meke tava podaka
sa Maṉauru meke sa pepeso. Sa pepeso si ta paqaha vata
kale koa sa kolo, meke ta tavete turaṉae kolo si asa.*
6 Meke koasa kolo tugo, sapu sa naqe nomana pa totoso
te Noa, si ta huara beto sa kasia popoa koana.*
7 Ba sa Maṉauru meke sa pepeso, meke sari doduru vina
podaka pana ulu, si ta kopue tugo koa sa zinama te Tamasa,
pude kaqu ta sulu palae pa nika. Ta kopue si arini pude aqa
nia sa rane vinaripitui, pana tava kilasa beto sari na tie pu
etulia sa Tamasa koari na dia tinavete kaleadi.
8 Ba kasa qua baere ta tatarue mia, mi lopu muliṉi nia
sa tiṉitoṉa sapu guahe: Pa dinoṉo tanisa Baṉara si lopu
votikaena sa keke rane, meke sa tina vuaheni. Koa Sa si
kekeṉoṉo mo sari kara.*
9 Sa Baṉara si lopu aqa seunae, pude va gorevura ia gua
sapu ele va tatara nia Sa, gua sapu balabala ia ri kaiqa tie.
Ba korapa aqa va ṉoṉoni gamu Sa, sina lopu hiva nia Sa si
keke tie pude tava kilasa pa Heli, ba hiva ni Sa sari doduru
pude kekere, meke veko pani sari na dia sinea.
10 Ba sa rane tanisa Baṉara si kote mae va hodahodaka
guana tie hikohiko. Koa sa rane sana si kote ta avoso sa
hinuruṉu tanisa nika nomana hola, meke kote murimuri
palae sa maṉauru, meke sari doduru vina podaka panaulu
si kote ta sulu palae. Meke sa kasia popoa meke sari doduru
tiṉitoṉa vasina, si kote murimuri* palae.*
11 Ego, sina gua asa sa tinahuara sapu kote ta evaṉa koari
doduru likakalae, ke vegua si ta hivae koa gamu? Ta hivae
sari na mia tinoa pude toṉoto meke tava madi koe Tamasa.
12 Mamu tavetavete valeana sipu aqa nia gamu, pude turei
va mae ia sa rane tanisa Tamasa. Koasa rane asa si kote ta
sulu palae sa maṉauru, meke kote tava murimuri pa nika
sari doduru vina podaka panaulu.

---

* **3:3** Zd 18 * **3:5** Zen 1:6-9 * **3:6** Zen 7:11 * **3:8** Sam 90:4 * **3:10** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si zama “ta sulu palae”. * **3:10** Mt 24:43; Lk 12:39; 1 Tes 5:2; Rev 16:15

13 Ba gita si aqa nia gua sapu ele va tatara veko nia sa
Tamasa, sapu sa Maṉauru vaqura na pepeso vaqura, vasina
kaqu ta tavete sa tinoṉoto doduru totoso.*
14 Ke gua asa, kasa qua baere ta tatarue mia, sipu aqa nia
gamu sa rane asa, si mi podeke sisigitia pude koa via meke
toṉoto, meke loke tinazutu mia pa dinoṉo te Tamasa, mamu
koa vari bulei koe Tamasa.
15 Mi doṉo la ia sa inaqa va ṉoṉo tanisa nada Baṉara.
Mamu gilania sapu korapa poni gamu Sa sa totoso pude ta
harupu si gamu, gua puta tugo sapu ele kubere atu nia e
Paula sa tasida koa gamu, koa sa tinumatumae pu ponia sa
Tamasa koa sa.
16 Hoke zama ni sa koa ri doduru nana leta sari na
ginugua sara. Koa dia sari kaiqa ginugua tasunadi pa
nana leta, sapu hoke rupaha va sea i ri kaiqa pu pupuhudi
na ruarabeke, gua tugo sapu hoke evaṉi rini koari kaiqa
Kinubekubere Hope pule. Ke gua asa, si vala puleni teledia
si arini koasa tinahuara pu koa hola.
17 Ba kasa qua baere ta tatarue mia, ele gilania gamu
sa ginugua hie. Ke mi kopu puleni gamu, pude mi lopu
ta turaṉa va sea koari na vina tumatumae na hahanana
sea tadi na tie kaleadi hire, mi lopu ta luarae koa sa mia
tuturuana pu ta harupu nia gamu.
18 Ba mi toqolo nono la tu koasa tataru lopu ta ṉana
kamona, meke pa ginilagilanana sa nada Baṉara, sa
Hinarupu, sapu e Zisu Karisito. Mani ta vala koa Sa sa
vinahesi, kamahire meke ninae rane ka rane! Emeni.

* **3:13** Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1

SA LETA KEKENU TE ZONE
Sa Vinabakala

Sa *Leta Kekenu te Zone* hie, si karua sari na ṉati binalabala vasina. (1) Pude va ṉiṉira i si arini pu tirona sa leta hie koasa dia tinoa binaere koe Tamasa meke sa Tuna, se Zisu Karisito. (2) Pude va balau i si arini pu tirona sa leta hie pude lopu ta turaṉa va seu koari na vina tumatumae seadi. Zama sari na tie va tumatumae kokohadi hire sapu guahe: Be koa pa kasia popoa sa tie, si va bonia sa kasia popoa sa nana tinoa. Gua asa ke Zisu Karisito, sapu sa Tuna Tamasa si lopu toa nia sa tinoa pa tini, sina loke nana sinea. Tozia tugo rini, sapu be hiva ta harupu si keke tie, si kaqu va ilolo pule nia koasa binalabalana sa tinoa pa kasia popoa hie, meke sa tinaharupu si loke nana ginugua la gua pa kinopuna sa Tinarae te Tamasa, meke na tataru koa rina turaṉana, gua si arini.

Pa nana vinaripera koari na vina tumatumae seadi arini, si zama va bakala nia Zone, sapu se Zisu Karisito si na tie hinokara. Zama va ṉiṉira nia sa sapu arini pu va hinokaria se Zisu, meke tataru nia sa Tamasa, si kaqu koa varivari tatarue tugo teledia! gua.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama kekenu. Hinia 1:1-4
Sa kalalasa meke sa hinuporo. Hinia 1:5 kamo hinia 2:29
Sari na koburu te Tamasa, meke sari na koburu te Setani. Hinia 3:1-24
Sa hinokara meke sa kinohakoha. Hinia 4:1-6
Sa tinavete tataru. Hinia 4:7-21
Sa rinaṉeraṉe sapu kote tagoa sa minataqara. Hinia 5:1-21

Sa Zinama Tinoa

1 Kubere atu nia gami sa Zinama Tinoa sapu koa pa pinodalaena, sapu se Zisu Karisito, sapu ele avosia gami, meke ele dogoria gami pa mata mami soti. Hinokara, ele dogoro sotia, na tiqua gami pa lima mami soti si Asa.*
2 Totoso vata dogoro vura sa Tinoa hie, si dogoro sotia gami; gua asa ke tozia gami koa gamu sa guguana sa Tinoa Hola sapu ele koa pa pinodalaena koe Tamasa, meke tava gilana koa gami.*
3 Gua sapu ele dogoria na avosia gami, si tozi vura nia gami koa gamu; pude boka somana tagoa gamu koa gami

* **1:1** Zn 1:1 * **1:2** Zn 1:14

sa tinoa binaere te Tamasa sa Tamada, meke se Zisu Karisito sa Tuna.
4 Kuberia gami si hie, pude tava gorevura sa nada qinetuqetu.

Na Kalalasa sa Tamasa

5 Hie sa inavoso sapu avosia gami koa Sa meke korapa zama vura atu nia koa gamu: Kalalasa sa Tamasa; meke koa Sa si loke hinuporo hokara si koa.
6 Be zama si gita sapu tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa, gua, ba ene pa hinuporo si gita, si kokoha si gita koari nada zinama, na tinavete.
7 Ba be koa pa kalalasa si gita, gua sapu na Kalalasa si Asa, si tiqe tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa pa varikorapada. Meke sa eharana e Zisu sa Tuna, si va via gita koari doduru nada sinea.
8 Be zama si gita sapu loke nada sinea si gita, gua, si va koha puleni gita mo teleda, meke lopu koa koa gita sa hinokara.
9 Ba be helahelae ni gita sari nada sinea koe Tamasa, si kote taleosoni gita Sa, meke va via gita koari doduru nada tinavete kaleadi, sina ta ronuna meke tonoto si Asa.
10 Be zama si gita sapu lopu hite tavete va sea si gita; gua, si va kokoha ia gita sa Tamasa, sapu zama guahe: "Sea beto sari doduru tie" gua, meke lopu tagoa gita sa Nana zinama.

2

Karisito sa Nada Tinokae

1 Kasa tuqu, kubere atu nia rau koa gamu sa leta hie, pude mi lopu tavete va sea si gamu. Ba be sea si keke tie, si koa nana se Zisu Karisito sa Tie Tonoto, meke sa nada tie vari karovae. Asa si zama poni gita koe Tamasa sa Tamada pude lavelave ni gita.
2 Sina e Zisu Karisito tugo sa vinulasadi ri nada sinea koasa Nana minate. Meke lopu sari nada sinea mo teleda, ba gua tugo sari na sinea tana doduru tie pa kasia popoa.*
3 Be kopu ni gita sari na tinarae te Tamasa, si va sosodea gita sapu gilania gita si Asa.
4 Be zama si keke tie sapu gilania sa sa Tamasa, gua, ba lopu luli sa sari Nana tinarae, si na tie kokohana mo si asa, meke lopu tagoa sa sa hinokara.
5 Ba asa sapu va tabea sa zinama te Tamasa, si gotogoto sa nana tataru koa Sa. Vasina tu kote gilana gunia gita sapu koa koa Sa si gita.
6 Be zama si keke tie sapu koa koe Tamasa si asa, gua; si kaqu toa nia sa sa tinoa gugua sapu toa nia e Zisu Karisito.

* **2:2** Rom 3:25

Sa Tinarae Vaqura

7 Kasa qua baere ta tatarue mia, lopu na tinarae vaqura si
kubere atu nia rau hie koa gamu, ba na tinarae koana mo,
sapu ele avosia mo gamu tatasana sipu ta tarae sa Inavoso
Leana koa gamu.*
8 Ba pa kaiqa ginugua, si na tinarae vaqurana si kubere
atu nia rau hie, sina sa hinokarana sa si ta dogoro koe
Karisito meke koa gamu. Ura korapa hola taloa sa hinuporo,
meke ele kamo mae sa kalalasa hinokarana.
9 Asa sapu zama sapu koa pa kalalasa si asa, gua, ba kukiti
nia sa sa tasina koe Karisito si korapa koa pa hinuporo si
asa.
10 Asa sapu tataru nia sa tasina koe Karisito si koa pa
kalalasa si asa, meke lopu kote va tubarae i sa sari kaiqa
pa sinea.
11 Ba asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie
huporo meke ene pa hinuporo si asa, meke lopu gilania sa
sa vasina pu korapa la ia gua sa, sina va behu i sa hinuporo
sari matana.
12 Kasa tuqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina
ele taleosae sari na mia sinea pa korapa pozana Karisito.
13 Kasa Tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau,
sina ele gilania gamu sa Tamasa sapu koa pa pinodalaena.
Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu si rau koa
gamu, sina ele koa va mataqara si gamu koe Setani sapu sa
n̲atina sa kinaleana.
14 Gamu kasa na koburu te Karisito, kubere atu koa gamu
si rau, sina gilania gamu sa Tamada pa Man̲auru. Gamu
kasa na tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau,
sina gamu tugo si ele gilania si Asa pu koa pa pinodalaena.
Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu koa gamu
si rau, sina n̲in̲ira si gamu pa mia rinan̲eran̲e, meke toa pa
bulomia gamu sa zinama te Tamasa, meke ele va kilasia
gamu se Setani sapu sa n̲atina sa kinaleana.
15 Mi lopu tataru nia sa kasia popoa meke sari na likakalae
tanisa. Be tataru nia gamu sa kasia popoa, si lopu tataru nia
gamu sa Tamasa.
16 Ura sari doduru ginugua saripu tanisa kasia popoa si
hire: Na inokoro sea tana tini, gua sapu dogori meke okoro
ni na tie, meke sari doduru ginugua kaleadi saripu hoke va
titie ni na tie. Loketon̲a arini hire si maedi koe Tamasa, ba
tanisa kasia popoa mo si arini.
17 Sa kasia popoa meke sari na inokoro sea tanisa, meke
sari doduru tin̲iton̲a kaleadi vasina, saripu hoke okoro ni

* **2:7** Zn 13:34

na tie, si korapa hola taloa. Ba asa sapu evaṉia sa hiniva tanisa Tamasa si kote toa hola ninae rane ka rane.

Sa Kana te Karisito

18 Kasa tuqu koe Karisito, korapa nono mae sa vina betona sa totoso ta mutina. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae sa kana te Karisito* gua. Kamahire ba ele koadia sari soku kana te Karisito, ke gilania gita sapu tata sa vina betona sa totoso.

19 Sari na kana te Karisito hire si lopu somanadi hinokara koa gita. Gua asa ke ele taluarae koa gita si arini, sina be tie tadigita si arini, si kote koa hola koa gita si arini. Ba ele luara pani gita rini ke ta gilana sapu lopu tadigita si arini.

20 Ba ele poni gamu Karisito sa Maqomaqo Hope, ke ele gilania gamu doduru sa hinokara.

21 Kubere atu koa gamu si rau, lopu pa ginugua sapu na lopu gilania gamu sa hinokara, ba sina ele tumae nia mia gamu si asa, meke gilania mia tugo gamu sapu loke kinohakoha si vura mae koasa hinokara.

22 Esei sa tie kokoha? Arini tugo sapu korodia va egoa sapu e Zisu tugo sa Karisito, sapu ta vizatana koe Tamasa. Arini tugo sari na kana te Karisito. Korodia va egoa rini sa Tuna meke sa Tamana.

23 Asa sapu korona nia se Zisu sa Tuna Tamasa, si korona nia tugo sa sa Tamasa sa Tamana, ba asa sapu helahelae nia sa Tuna, si tagoa tugo sa sa Tamana.

24 Mi kopu nia pa bulomia sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pinodalaena. Be kopu nia gamu sa inavoso asa, si kote boka koa keke si gamu koasa Tuna meke sa Tamana.

25 Meke hie tugo sa vina tatara sapu ele ponini gamu Sa, sapu “sa tinoa hola”.

26 Sari guguadi ri pu hiva turaṉa va sea gamu si kubere atu ni rau hie koa gamu.

27 Ba sapu gamu, si ele ponini gamu Karisito sa Maqomaqona. Pa totoso korapa koa koa gamu sa Maqomaqona Sa, si lopu ta hivae si keke tie pude va tumatumae gamu. Sina sa Maqomaqo Hope tanisa telena si va tumatumaeni gamu sari doduru tiṉitoṉa. Meke gua saripu va tumatumaeni gamu Sa si hinokara, lopu kokoha. Mi va tabea gua sapu va tumatumaeni gamu sa Maqomaqo Hope Tanisa, mamu koa soto koa Sa.

Sari na Koburu te Tamasa

28 Ego, gua asa, kasa tuqu koe Karisito, mi koa soto koe Zisu, pude pana pule mae Sa, si kote raṉeraṉe nada si gita,

---

* **2:18** Sa kana te Karisito sapu kaqu mae sekesekei sari na tie pa vinabetona sa totoso ta mutina.

meke lopu kote kurekure na tome nia gita si Asa, pa rane
sapu kote pule mae ia Sa.
29 Gilania mia gamu sapu tonoto se Karisito, ke kote
gilania mia tugo gamu sapu arini pu evania sa tinonoto si
na koburu te Tamasa.

3

1 Dotu, marilaena hola sa tataru te Tamasa koa gita.
Nomana hola sa Nana tataru ke boka ta pozae na koburu
Tanisa si gita, meke hinokara tugo. Gua asa ke lopu gilana
gita rina tie tana kasia popoa si gita, meke lopu gilania tugo
rini sa Tamasa.*
2 Kasa qua baere ta tatarue mia, kamahire si na koburu
te Tamasa si gita, ba gilania gita sapu pana vura pule mae
se Karisito, si kote ta evana gua puta tugo Asa si gita, sina
kote dogoro sotia gita sa guguana Sa.
3 Sa tie sapu aqa va nono nia sa pinule mae te Karisito si
va via pule nia si asa, meke via kekenono gua tugo sa tinoa
te Karisito.
4 Asa sapu tavete va sea, si sekea sa sa Tinarae te Tamasa.
Ura sa nada sinea si na sinekena sa Tinarae te Tamasa.
5 Gilania mia gamu sapu mae nia Zisu Karisito si pude
vulasa pani sari nada sinea, ba loke Nana sinea si Asa.*
6 Asa sapu koa keke koe Karisito, si lopu kote tavete va
sea nono latu, ba asa sapu tavete va sea nono latu, si lopu
hite dogoria na gilania sa se Zisu Karisito.
7 Kasa tuqu koe Karisito, mi lopu ta turana va sea koa
keke tie. Asa sapu evania sa tinonoto si tonoto tugo si asa,
meke tonoto gua puta tugo e Karisito.
8 Asa sapu tavete va sea, si na tie te Setani[d] tugo si asa.
Ura se Setani si ele sea mae tu pa pinodalaena. Sapu mae
nia sa Tuna Tamasa, si pude huaria sa tinavete te Setani.
9 Ura asa sapu ta podona koe Tamasa, si lopu kote tavete
va sea nono latu. Sina sa tinoa te Tamasa si koa koa sa,
meke sina ta podona koe Tamasa sa Tamana si asa, ke lopu
tavete va sea nono latu si asa.
10 Pa siraṇa hie si boka gilania gita sapu esei sa koburu
te Tamasa, meke esei sa koburu te Setani. Asa sapu lopu
lulia sa tinonoto, meke lopu tataru nia sa tasina si lopu te
Tamasa si asa.

Koa Vari Tatarue

11 Hie tugo sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pin-
odalaena: mada koa varivari tatarue si gita, gua.*
12 Mada lopu koa gua e Keni si gita. Asa si na tie te Setani,
sapu va matea sa sa tasina soti, se Ebolo. Na vegua ke va

* **3:1** Zn 1:12 * **3:5** Zn 1:29 * **3:11** Zn 13:34

matea sa? Koa gua sapu kaleana sa nana tinavete, ba se
Ebolo si tavete va toṉoto.*
13 Kasa tasiqu koe Karisito, be kukitini gamu rina tie pa
kasia popoa si gamu, si mi lopu magasa nia.
14 Gilania nada gita sapu ele hola nia gita sa minate, meke
karovo la pa tinoa, sina tataru ni gita sari na turaṉada
koe Karisito. Asa sapu lopu tataru ni sari na turaṉana koe
Karisito, si tana minate si asa.*
15 Asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie
variva mate tugo si asa. Meke gilania mia gamu sapu sa
tie variva mate si lopu tagoa sa sa tinoa hola.
16 Gua hie gilana gunia gita sa tataru: poni hobeni gita
Karisito sa Nana tinoa. Meke garoda tugo gita si pude poni
sari nada tinoa koari na turaṉada koe Karisito.
17 Be keke tie si tago va leana nana likakalae, meke
dogoria nana sa sapu koa malaṉa si keke turaṉana, ba lopu
toka nia sa; vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa?
18 Ke gua asa kasa tuqu koe Karisito, mada lopu va vura ia
sa tataru pa zinama mo, ba mada va gorevura ia pa tinavete,
meke pa hinokara.

Raṉeraṉe Nada pa Kenuna sa Tamasa

19 Gua asa meke kote gilania gita sapu koa pa hinokara
si gita, meke pude gua asa si kote boka raṉeraṉe si gita pa
kenuna sa Tamasa.
20 Be sari buloda teleda si zutu puleni gita, si mada tumae
nia sapu sa Tamasa si noma hola ni sari na buloda, meke
gilani Sa sari doduru tiṉitoṉa.
21 Ke gua asa, kasa qua baere, be lopu zutu gita rina
buloda soti, si raṉeraṉe nada si gita pa kenuna sa Tamasa.
22 Poni gita Tamasa gua saripu tepai gita koa Sa, sina va
tabei gita sari Nana tinarae, meke taveti gita gua saripu
variva qetu koa Sa.
23 Sapu garunu nia sa Tamasa koa gita si guahe: pude
mada va hinokaria gita se Zisu Karisito sa Tuna meke pude
mada koa vari tatarue, gua puta tugo sapu ele garununi gita
e Karisito.*
24 Asa sapu va tabei sari na Tinarae te Tamasa, si koa koe
Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa koa sa. Guahe ke
tumae nia gita sapu koa si Asa koa gita: Tumae nia gita sina
koa koa gita sa Maqomaqo Hope sapu ponini gita Sa.

4

Sa Maqomaqo Hope meke sa Maqomaqo Kokoha

---

* **3:12** Zen 4:8 * **3:14** Zn 5:24 * **3:23** Zn 13:34, 15:12,17

1 Kasa turaṉaqu koe Karisito, mi lopu va hinokari saripu
zama: Vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua. Ba podeki tu,
pude va sosodea sapu maena gua koe Tamasa sa Maqomaqo
sapu vagia rini, ba lokari? Sina sokudi sari na poropita
kokohadi saripu ele vura la pa doduru vasina.
2 Gua meke kote gilania gamu sa Maqomaqona sa Tamasa,
si guahe: doduru tie saripu tozi helahelae nia sapu Zisu
Karisito si mae podo pa tini tie hinokara, si tagoa rini sa
Maqomaqona sa Tamasa.
3 Arini saripu va karia sapu mae podo pa tini tie hinokara
se Zisu Karisito, si lopu tagoa rini sa Maqomaqona sa
Tamasa. Sa maqomaqo sapu tagoa rini, si na maqomaqona
sa kana te Karisito. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae
sa kana te Karisito hie. Korapa koa nana pa kasia popoa
kamahire si asa.
4 Kasa tuqu, na tanisa Tamasa si gamu, meke ele va kilasi
gamu sari na poropita kokohadi, sina Asa sapu koa koa
gamu, si ṉiṉira hola nia sa kana te Karisito sapu koa koasa
kasia popoa.
5 Sari na poropita kokoha sara, si tale zama mo pa kalina
sa kasia popoa, meke avosi rina tie tanisa kasia popoa si
arini, sina tanisa kasia popoa si arini.
6 Ba gita si tanisa Tamasa. Asa sapu gilania sa Tamasa,
si va avoso gita sa; ba asa sapu lopu te Tamasa, si korona
va avoso mae koa gita. Vasina si boka va sosodea gita
sa Maqomaqona sa hinokara, meke sa maqomaqona sa
kinohakoha.

Tataru sa Tamasa

7 Kasa tasiqu, mada koa vari tatarue, sina na tataru si
maena gua koe Tamasa, meke sari na tie sapu koa varivari
tatarue si na koburu te Tamasa, meke gilania rini sa Tamasa.
8 Asa sapu lopu tataru si lopu gilania sa sa Tamasa, sina
na tataru tugo sa Tamasa.
9 Va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru totoso garunu
gore mae nia Sa pa pepeso sa Tuna Ekei, pude tagoa gita sa
tinoa sapu mae guana koa Sa.
10 Meke guahe sa tataru: lopu sapu na tataru kenu nia gita
sa Tamasa, ba sapu Asa tu tataru kenuni gita, ke garunu mae
nia Sa sa Tuna pude na vinulasadi ri nada sinea koasa Nana
minate.
11 Kasa qua baere, be gua asa sa tataru te Tamasa koa gita,
si mada koa varivari tatarue gua tugo asa si gita.
12 Loke tie ele hite dogoria sa Tamasa, ba be koa varivari
tatarue si gita, si koa koa gita sa Tamasa, meke sa Nana
tataru si tava gorevura valeana pa nada tinoa.*

* **4:12** Zn 1:18

13 Gua asa ke gilana valeania gita sapu koa koe Tamasa
si gita, meke koa koa gita si Asa, sina ele ponini gita Sa sa
Maqomaqona.
14 Meke ele dogoria na helahelae nia gami pa tie, sapu
sa Tamasa si ele garunu gore mae nia sa Tuna, pude na
Hinarupu tadi doduru tie pa kasia popoa.
15 Asa sapu tozi helahelae nia sapu Zisu si na Tuna
Tamasa, si koa koe Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa
koa sa.
16 Gilania meke raṉea gita sa tataru te Tamasa koa gita.
Na tataru tugo sa Tamasa, ke asa sapu koa ia tataru, si koa
koe Tamasa si asa, meke koa koa sa sa Tamasa.
17 Ele tava gorevura valeana sa tataru koa gita, pude boka
raṉeraṉe nada si gita pa rane vinaripitui, sina sari nada
tinoa pa pepeso hie, si gua tugo te Karisito.
18 Na tataru si lopu matagutu. Sa tataru gotogotona si
hadu pania sa minatagutu. Asa sapu matagutu, si lopu
gotogoto sa nana tataru, sina na matagutu nia sa sa vina
kilasa.
19 Koa tataru si gita, sina tataru kenuni gita sa Tamasa.
20 Be zama si keke tie, “Tataru nia rau sa Tamasa,” gua;
meke kukiti nia sa sa tasina, si na tie kokohana tugo si asa.
Sina vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa sapu lopu
hite dogoria sa, be lopu tataru nia sa sa tasina sapu boka
dogoria sa?
21 Hie tugo sa tinarae sapu ele ponini gita Karisito: Asa
sapu tataru nia sa Tamasa, si mani tataru nia tugo sa tasina.

5

Sa Nada Minataqara koasa Kinaleana pa Kasia Popoa

1 Asa sapu va hinokaria sapu e Zisu tugo sa Karisito, si ta
podoe koburu te Tamasa si asa. Meke asa sapu tataru nia
sa Tamasa sa Tamana, si tataru nia tugo sa sa Tuna Tamasa.
2 Gua asa ke gilania gita sapu be tataru ni gita sari na
koburu te Tamasa, si tataru nia tugo gita sa Tamasa, meke
va tabei gita sari Nana Tinarae.
3 Pude tataru nia sa Tamasa ginuana, si pude va tabei sari
Nana tinarae, meke sari Nana tinarae si lopu tasuna sisigiti
koa gita.*
4 Ura arini pu ta podoe koe Tamasa pude koburu Tanisa,
si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa. Meke sa
nada minataqara koasa kinaleana pa kasia popoa si sa nada
rinaṉeraṉe koe Karisito.

---

* **5:3** Zn 14:15

5 Loke tie si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa,
ba asa mo sapu va hinokaria sapu Zisu si na Tuna Tamasa.

Sa Vina Sosodena e Zisu Karisito

6 E Zisu tugo hie sapu mae pa pinapitaiso pa kolo, meke
pa eharana koasa Nana minate. Lopu pa pinapitaiso eke
mo pa kolo si mae ia Sa, ba pa eharana tugo koasa Nana
minate. Meke sa Maqomaqo Hope telena si va sosodea sapu
hinokara sa ginugua hie, sina hinokara sa Maqomaqo Hope.
7 Ka ṉeta sari na vina sosodena sa Tuna.
8 Sa Maqomaqo Hope, sa kolo pa pinapitaiso, meke sa
eharana Sa pa Nana minate. Meke sari ka ṉeta hire si
kekeṉoṉo mo sari na dia vina sosode.
9 Va hinokaria gita sa vina sosode tadi na tie, ba sa vina
sosode te Tamasa si ṉiṉira hola nia sapu tadi na tie. Sa
vina sosode sapu ele ponini gita sa Tamasa, si na guguana
sa Tuna.
10 Asa sapu va hinokaria sapu Zisu sina Tuna Tamasa, si
tagoa sa sa vina sosode hie pa bulona. Ba asa sapu lopu
va hinokaria, si zutu nia tie kokoha sa sa Tamasa, koasa
guguana sa Tuna.
11 Meke hie tugo sa vina sosode, sapu ele poni nia Tamasa
koa gita sa tinoa hola. Meke sa tinoa hola hie si koa pa
korapana sa Tuna.*
12 Asa sapu tagoa sa Tuna, si tagoa sa sa tinoa hola. Ba
asa sapu lopu tagoa sa Tuna, si lopu tagoa sa sa tinoa hola.
13 Kubere atu nia rau si hie koa gamu pu va hinokaria
sa Tuna Tamasa, pude boka gilana valeania gamu sapu ele
tagoa gamu sa tinoa hola.
14 Raṉeraṉe valeana nada, meke lopu matagutu si gita pa
kenuna sa Tamasa. Sina gilana valeania gita sapu avoso
gita Sa totoso tepa ia gita si keketoṉa sapu goto la pa Nana
hiniva.
15 Totoso tepa si gita si avoso gita Sa. Gua asa ke gilania
gita sapu kote vagia gita gua sapu tepa ia gita koa Sa.
16 Be dogoria goi si keke tasimu koe Karisito sapu evaṉia
si keke sinea sapu lopu kote boka turaṉa la nia si asa pa
minate, si mu varavara nia, meke kote ponia Tamasa sa
tinoa koa sa. Hie si koa sa mo sapu evaṉi sari na sinea
sapu lopu kote turaṉa la nia si asa pa minate. Ba koa nana
sa sinea sapu variva mate*. Sa sinea asa si lopu tozini gamu
rau pude varavara nia.
17 Doduru tinavete kaleadi si na sinea beto mo, ba koa dia
si kaiqa sinea saripu lopu turaṉa la tie pa minate.

---

* **5:11** Zn 3:36 * **5:16** Sa sinea sapu turaṉa la nia sa tie pa minate si lopu bakala.

18 Gilania gita sapu loke koburu te Tamasa si tavete nono
la ia sa sinea, sina se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa si kopu
nia si asa pude lopu nono la pa sinea. Meke se Setani si lopu
kote boka va kaleania si asa.
19 Ba gilania gita sapu gita si na koburu te Tamasa, meke
sapu doduruna sa kasia popoa si koa pa n̲iniran̲ira te Setani.
20 Gilania gita sapu ele mae sa Tuna Tamasa, meke ele
ponini gita Sa sa ginilagilana pude boka gilania gita sa
Tamasa hinokara, meke pude koa keke si gita koasa Tamasa
hinokara pa korapana sa Tuna, sapu se Zisu Karisito. Meke
asa tugo sa Tamasa hinokara, meke sa tinoa hola.
21 Kasa tuqu, mi kopu puleni gamu koari na tamasa
kokohadi!

SA LETA VINA RUA TE ZONE
Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Zone hie si e Zone, sa koimata pa ekelesia telena si kuberia. Ta kubere la si asa koa sa ekelesia sapu ta pozae na barikaleqe, meke koa rina tiena sa ekelesia sapu ta pozae na tuna sa barikaleqe. Sa inavoso papakana hie si na tinepa koa rina tiena sa ekelesia pude koa varivari tatarue, meke na vina balau pude lopu luli sari na tie tarae kokohadi, meke sari na vina tumatumae seadi.

Sari na Ṇati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama qinetuqetu. Vesi 1-3
Sa tataru si na ṇati tiṇitoṇa. Vesi 4-6
Vina balau koa rina vina tumatumae seadi. Vesi 7-11
Tinukuna sa leta. Vesi 12-13

Zinama Tuketukele

1 Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa leta hie koa goi na barikaleqe ta vizatamu meke sari na tumu pa qua tataru hinokara koa gamu. Meke lopu arau mo, ba sari doduru pu gilania sa hinokara, ba tataruni gamu tugo.
2 Sina sa hinokara si koa koa gita kamahire, meke kote koa hola koa gita ninae rane.
3 Mani poni gita sa Tamasa sa Tamada, meke se Zisu Karisito sa Tuna, sa tataru variharupi, sa tataru variva taleosae, meke sa binule. Mada tagoi si hire pa tataru na hinokara.

Sa Hinokara meke sa Tataru

4 Qetu hola si rau sipu gilania rau sapu kaiqa tiena sa mua ekelesia si va tabea meke tavete lulia sa hinokara, gua puta tugo sa tinarae hinokara sapu ele vagia gita koasa Tamasa sa Tamada.
5 Tepa gamu rau si gamu na tiena sa ekelesia, mada koa vari tatarue. Lopu na tinarae vaqura si kubere atu nia rau hie, ba sapu ele avosia mo gita pa pinodalaena.*
6 Meke hie tugo sa tataru: pude mada va tabei na tavete luli gita sari na Tinarae te Tamasa. Meke hiera tugo sa tinarae sapu ele ta vatu koa gamu pa pinodalaena; pude mi koa vari tatarue.
7 Ura soku sari na tie sekesekei saripu lopu va hinokaria sapu Zisu Karisito si ta evaṇae tie sapu koa ia masa na ehara, si ele vura la pa doduruna sa kasia popoa. Sari na tie sekesekei gugua arini si gua na kana te Karisito.

---

* **1:5** Zn 13:34, 15:12,17

8 Ke mi kopu puleni gamu si gamu, pude lopu kaqu murimuri palae sari na tinavete leadi, pu ele evaṉi gita, pude boka vagia gamu sa mia pinia madoduraena.

9 Sa tie sapu lopu tagoa sa vina tumatumae te Karisito, ba votikaena sa nana vina tumatumae, si lopu tagoa sa sa Tamasa, ba sa tie sapu tagoa sa vina tumatumaena e Karisito, si tagoa sa sa Tamana meke sa Tuna.

10 Be atu koa gamu si keke tie meke lopu va tumatumae nia sa sa hinokara pa guguana Karisito, si mi lopu va kamoa na hapahapa nia pa mia vetu.

11 Asa sapu va kamoa si somana ni tugo sa sari nana tinavete kaleadi.

Sari na Zinama Vina Betobeto te Zone

12 Soku ginugua si hiva tozi atu ni rau koa gamu, ba lopu hiva kuberi rau pa leta. Ba rovea rau sapu kote atu soti telequ koa gamu si rau pude mada vari vivinei soti ni teleda si hire, pude boka gorevura valeana sa nada qinetuqetu.

13 Sari na tasimia koe Karisito pa ekelesia tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

SA LETA VINA N̲ETA TE ZONE̲
Sa Vinabakala

Sa leta vina n̲eta hie si e Zone tugo telena kuberia. Asa tugo sa koimata pa ekelesia. Kubere la nia sa sa leta hie koa keke koimata pa ekelesia pozana e Qaeasi. Va lavatia sa se Qaeasi, sina toka valeana ni sa sari na tie pa ekelesia, meke va balau i sa sari na tiena sa ekelesia koa keke tie pozana Dioterepasi.

Sari na N̲ati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Vesi 1-4
Sa vina lavatana e Qaeasi. Vesi 5-8
Sa zinutuna e Dioterepasi. Vesi 9-10
Zinama leana koe Demitiriasi. Vesi 11-12
Vinabetona sa Leta. Vesi 13-15

Zinama Tuketukele

1 Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa qua
leta hie koa goi na qua baere, Qaeasi, sapu tataru nia rau
koasa hinokara.*
2 Qua baere soti; sa qua vinaravara si pude mamu tava
leseve si goi koari doduru tinasuna pa mua kinoa, meke
pude toa valeana si goi pa tinimu kekeno̲no̲ gua sapu gilana
gunia rau sapu toa valeana tugo si goi pa maqomaqomu.
3 Qetu hola si rau totoso avoso nigo rau koari kaiqa tie pa
ekelesia sapu korapa turu va n̲in̲ira pa mua rinan̲eran̲e si
goi koasa hinokara, meke sapu korapa toa pa hinokara si
goi doduru totoso.
4 Sa qua qinetuqetu sapu noma hola ni doduru tin̲ito n̲a
pule si sa inavoso sapu sari qua koburu koe Karisito pa
ekelesia si korapa ene pa hinokara.

Sa Vina Lavatana e Qaeasi

5 Qua baere soti, ta ronuemu hola si goi koasa mua
tinavete koari na tamatasi pa ekelesia, meke gua tugo koari
na tie karovodi.
6 Ele tozi vura nia rini koari na tiena sa ekelesia sa mua
tataru. Leana, mamu toka zon̲azon̲a ni tu pa dia inene pa
hahanana sapu variva qetu koasa Tamasa.
7 Sina ene la si arini koasa ninabuluna e Karisito, meke
loke tinokae si vagia rini koari na tie pu lopu va hinokaria
se Karisito.

---

* **1:1** TTA 19:29; Rom 16:23; 1 Kor 1:14

8 Garo tugo si gita na tie te Karisito pude toka ni sari na tie
pa ekelesia pude mada tavetavete somanae koa rini koasa
hinokara.

Ari Dioterepasi e Demitiriasi

9 Keke leta papakana si ele kubere la nia rau koasa
butubutu tie te Karisito, ba se Dioterepasi sapu hiva koa
na n̲ati hiniva koa rini, si lopu hiva va talin̲a la i sa sari na
qua zinama pa leta.
10 Pana atu rau si kote tiqu la i rau sari doduru gua pu
evan̲i sa: sari nana zinama n̲on̲ovala mae koa gami, meke
sari nana kinohakoha pu tozi sa! Meke lopu arini mo, ba
sapu lopu hiva va kamoi sa sari na tie te Karisito be mae
sarini. Meke hukati tugo sa sarini pu hiva va kamoi sari na
tie te Karisito, meke hiva hitu pani tugo sa koasa puku tie
te Karisito si arini.
11 Ego, Qaeasi; qua baere soti, mu lopu luli saripu kaleadi
ba mu lulia sa lineana. Sa tie sapu tavete va ton̲oto si te
Tamasa tugo si asa, ba sa tie sapu tavete va kaleana si lopu
gilania sa sa Tamasa.
12 Ba se Demitiriasi si zama valeana hola ia ri doduru tie te
Karisito sina sa Maqomaqo hinokara si ta dogoro vura koasa
lineana pa nana tinoa. Meke gami ba somana va sosodea
tugo pa mami zinama, meke gilania mua goi sapu gua pu
tozia gami si hinokara tugo.

Zinama Tataru Vina Betobeto

13 Soku tin̲iton̲a si hiva tozi rau, ba lopu hiva kuberi rau
pa leta.
14 Rovea rau si kote lopu sana atu dogorigo mo rau, mada
vari vivinei soti teleda.
15 Mani koa koa goi sa binule. Sa dia tataru koa goi gua
sari mua baere hire. Mu hopeke tozia mami tataru koari
mami baere vasina.

SA LETA SAPU KUBERIA ZIUDI
Sa Vinabakala

Sa leta hie si ta kubere koe Ziudi, sa tasina soti e Zemisi sapu kuberia tugo si keke leta. Sari karua hire si gina na tasina e Zisu, sapu ta tozi pa Matiu 13:55. Kuberia sa sa leta hie pude na vina balaudi rina titisa kokohadi saripu poza puleni na tie te Karisito, gua. Pa dia vina tumatumae kokohadi si iliri va sea ia rini sa Inavoso Leana te Karisito, meke tozia rini sapu leana si pude tavete va sea lamo, sina ele vagia rina tie sa tinaharupu, gua. Sa leta hie si tata kekeṉoṉo gua tugo sa leta vina rua te Pita. Va ṉiṉira i sa sari na tie pude koa va nabu pa rinaṉeraṉe, sapu ele ta poni nia rini koe Tamasa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Vesi 1-2
Sa hahanana, na vina tumatumae sea, meke sa vina kilasa vina betobeto tadi na titisa kokohadi. Vesi 3-16
Vina balau pude turu va nabu pa rinaṉeraṉe. Vesi 17-23
Sa tinukuna sa leta. Vesi 24-25

Zinama Tuketukele

1 Arau Ziudi, si na nabulu te Zisu Karisito, meke sa tasiqu rau se Zemisi. Kubere atu nia rau sa leta hie koa gamu doduru pu ele ta tioko koe Tamasa, meke ta kopue koe Zisu Karisito, meke korapa koa koasa tataru te Tamasa sa Tamada.*
2 Mi tago zoṉazoṉa ia sa vinatukana, sa binule, meke sa tataru tanisa Baṉara.

Sari na Titisa Kokohadi

3 Gamu na qua baere ta tatarue mia, hiva sisigiti nia rau pude kubere atu nia koa gamu guguana sa tinaharupu sapu koa koa gita doduru. Ba ta hivae tugo si pude kubere atu, pude va ṉiṉira gamu si gamu, pude mi turu va nabu meke tarae nia sa rinaṉeraṉe. Ele vagia gita na tie te Tamasa sa inavosona sa rinaṉeraṉe pa keke totoso mo, pude ta kopue, meke loke hinobena.
4 Ura koadia si kaiqa tie kaleadi saripu ene golomo mae koa gita, meke iliri va sea ia rini sa inavoso pa guguana sa tataru variharupi tanisa nada Tamasa. Meke vata evaṉae nia dia tinarae soti rini pude va malumi sari na tinavete bonidi. Korodia va hinokaria rini se Zisu Karisito, sa nada Koimata meke na Baṉara titekena. Pukerane tu ele tozi

* **1:1** Mt 13:55; Mk 6:3

vura nia Tamasa pa korapa Kinubekubere Hope sa tinazutu,
meke sa vina kilasa sapu kote vagia rini.
5 Ego, ele gilania mia mo gamu si hie, ba hiva va balabala
puleni gamu mo rau. Ele harupi sa Baṉara sari na tinoni
Izireli pa popoa Izipi, ba mudina sapu gua asa, si va matei
Sa sarini pu lopu va hinokaria si Asa.*
6 Meke gua pule he: sari na mateana pu vagi sari na dia
ṉiniraṉira koe Tamasa, ba lopu kopu valeana ni sari na dia
tuturuana, si luara pani rini sari na dia vasina soti. Vata
pusi ni seni Tamasa si arini pa korapa hinuporo, vasina si ta
kopue si arini ninae rane, meke aqa nia sa rane vinaripitui
nomana, pana kaqu tava kilasa si arini.
7 Mi balabala ia tugo gua sapu ta evaṉa koari na tie pa
popoa Sodomu[d], meke Qomora[d] meke sari na vasivasileana
tatadi vasina, si tavetavete va sea pa vinari riqihi na
hahanana seadi si arini. Sa vina kilasa nomana sapu vagia
rini koasa nika toa holana, si na vina balau koari doduru
tie.*
8 Kekeṉoṉo puta gua tugo rina tie va tumatumae sea sari
na tie sara, koari na dia dinogodogorae seadi. Va boni
rini sari na tinidia soti, meke doṉo va karia na etulia rini
sa Tinarae te Tamasa, meke zama va kaleani rini sari na
mateana pa Maṉauru.
9 E Maekolo, sa ṉati mateana kenukenue te Tamasa, ba
lopu tavetia sapu gua asa. Sipu varitokei nia ri kara Setani
sapu esei kote vagia sa tinina e Mosese, gua, si lopu hite
zutua sa se Setani pude zama va kaleania, ba zama gua mo
he si asa: “Mani va kilasigo Tamasa si goi!” gua mo.*
10 Ba sari na tie kokohadi sara si zama va kaleani rini sari
na tiṉitoṉa saripu lopu gilani rini guguadi. Sari na tiṉitoṉa
pu gilani mo rini pa tinidia, gua rina kurukuru pinomo pu
luli sari na dia inokoro pa tini doduru totoso, si arini tugo
sari na tiṉitoṉa pu turaṉa lani si arini pa vina kilasa koa
holana.
11 Madi talotaṉa hola gedi si arini! Sina lulia rini sa
hahanana te Keni, meke sekea rini sa Tinarae te Tamasa.
Meke koasa inokorona sa poata si tava hoqa si arini koasa
sinea te Belami[d], meke kaqu tava kilasa si arini koe Tamasa,
kekeṉoṉo gua tugo sapu ele ta evaṉa koe Kora, sipu kilua
sa sa tinuraturaṉa te Mosese.*
12 Sari na tie hire si loke dia kinurekure hokara, totoso
henahena somanae koa gamu si arini. Doṉodoṉo hikare si
arini koari na mia hinenahena binaere. Guana tie kopu sipi

* **1:5** Ekd 12:51; Nab 14:29-30 * **1:7** Zen 19:1-24 * **1:9** Dan 10:13,21, 12:1; Rev 12:7; Diut 34:6; Zak 3:2 * **1:11** Zen 4:3-8; Nab 22:1-35, 16:1-35

sapu va deṉa puleni mo teledia si arini, ba lopu poni rini sari na tie te Tamasa. Gua tugo na lei si arini, sapu givusu va tapuria lamae, ba loke rukuna. Meke gua tugo na huda si arini, sapu loke vuana pa nana totoso vua, meke ta rabutu palae sa ṉatina. Mate si arini pa karua ginugua: loke vuadi, meke lopu koa soto koe Karisito.

13 Kekeṉoṉo gua tugo na tovovo nomana si arini sapu paleke mae ni sari na remoremo pa masamasa, si gua puta tugo sari na dia tinavete variva kurekuredi pu evaṉi rini. Gua tugo na iloṉo* si arini, sapu va nago veko poni Tamasa si keke vasina sapu huporo dudukurumu, pude kaqu koa vasina ninae rane si arini.

14 Inoke sa tie pu tuti gore mae koe Adama pa sinage vina zuapa, si ele korotae nia sa guguadi rina tie kaleadi hire, sapu guahe: "Dotu, sa Baṉara si kote mae, meke kote somana luli turaṉia ri soku vuro tina mateana,*

15 pude varipitui ni sari doduru tie, meke pude va kilasi sari na tie kaleadi koari na dia tinavete kaleadi, meke koari doduru zinama kaleadi saripu zama lani rini koa sa Baṉara," gua.

16 Na tie nominomi si arini, meke hoke zutui rini sari na sinea tadi na votiki tie. Luli rini sari na dia inokoro kaleadi, meke hoke vahesihesi puleni si arini, meke va lavati rini sari na tie pa zinama lomosodi, pude valeana puleni koari na dia tinoa soti.

Sari na Vina Balau na Vina Tumatumae

17 Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi balabala ia gua sapu ele tozini gamu rina apositolo tanisa nada Baṉara Zisu Karisito.

18 Zama guahe si arini koa gamu: "Koari na rane mumudi hire si kote mae sari tie va gugue pu luli sari na dia inokoro kaleadi teledia," gua.*

19 Sari na tie gugua hire si vari paqahani gamu si gamu. Ta turaṉa si arini koari na inokoro sea pa tinoa tini, meke lopu tagoa rini sa Maqomaqo Hope.

20 Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi kuri sari na mia tinoa, pude koa va nabu pa mia rinaṉeraṉe madina koe Karisito. Mi varavara pa korapa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope.

21 Mi kopu puleni gamu, mamu tataru nia sa Tamasa doduru totoso sipu korapa aqa nia gamu sa nada Baṉara Zisu Karisito, pude mani vatua Sa koa gamu sa tinoa hola pa korapana sa Nana tataru vatukana.

---

* **1:13** Gina va padapada nia Ziudi sari na mateana kaleadi si gua rina pinopino pu hoqa gore mae pa Maṉauru. Mi tiro vesi 6: * **1:14** Zen 5:18,21-24 * **1:18** 2 Pit 3:3

22 Ke mamu toka ni sarini pu pupuhu nia sa hinokara.
23 Mi va sarei saripu kaqu tava kilasa pa nika koa holana,
mi harupu pule lani si arini pa siraṉa vina hinokara. Ba
koari kaiqa pule pu korapa evaṉi sari na tinavete kaleadi
pa inokoro tana tini, si mi toka ni si arini pa pinamaṉana
sa Tamasa, ba mi etulu pani na va ilolo puleni gamu koari
na dia tinavete kaleadi.

Sa Vinaravara Vinahesi

24 Mani tavahesi sa Tamasa pu boka kopu ni gamu, pude
mi lopu luara pania gamu sa mia rinaṉeraṉe. Asa tu si boka
kopu totokoni gamu, pude va kamo gamu gua na tie toṉoto
mia, na loke tinazutu mia pa kenuna sa Nana ṉinedala pa
korapa qinetuqetu nomana.
25 Keke mo sa Tamasa, sa nada Hinarupu. Mani koa
koa Sa sa vinahesi, na ṉinedala variva magasana, na
ṉiniraṉira, meke sa Binaṉara pa korapana sa nada Baṉara
Zisu Karisito, podalae tu pa pinodalaena hokara, meke
kamoa kamahire, meke ninae rane ka rane! Emeni.

SA DINOGODOGORAE
TE ZONE
Sa Vinabakala

Sa dinogodogorae hie koasa guguana e Zisu Karisito si vata dogoro nia Tamasa koe Zisu pude na vina padapadae tadina tiṉitoṉa pu kaqu ta evaṉa koari na totoso mumudi pa vinabetona sa kasia popoa. Meke garunia Zisu sa Nana mateana pude vata dogoro nia koe Zone. Zone si keke koari ka manege rua apositolo[d]. Sa dinogodogorae sapu kamo koa sa si ta kubere pa totoso sipu ta ṉoṉovala sari na tie te Karisito, sina koa gua koasa dia rinaṉeraṉe koe Zisu Karisito sapu Asa mo sa Baṉara, gua. Sa ṉati binalabala tanisa tie kubekubere si pude va ṉiṉira ia sa rinaṉeraṉe tadina tie koa rina vina tatara te Tamasa, meke pude va manoti sari na tie pu tiro ia, meke pude sovuti pude koa va nabu pa rinaṉeraṉe, koari na totoso tasuna meke pa ṉinovaṉovala koari na dia kana.

Pa soku vasina koasa buka hie si koadia sari kaiqa puku dinogodogorae, sapu ta vala vina padapadae mae gua pa Buka Hope koana, sapu ele ta gilanadi koari na tie te Karisito koari na rane arini, ba kote lopu ta gilana tugo koari soku tie. Sari ṉati binalabala koa sa buka hie si guahe: (1) Koadia sari na ṉiniraṉira kaleadi pu kanai sari na tie te Tamasa pa kasia popoa, gina kote koa ta sigiti meke mate si kaiqa. (2) Zisu si na Baṉara, meke kaqu va kilasi Sa sari doduru pu kana ia sa Tamasa meke kaqu koa mataqara si Asa koa rini. (3) Sa Tamasa si kaqu pia valeani sari doduru tie Tanisa pu koa va nabu pa rinaṉeraṉe, gua tugo sarini pu tava mate pa dia rinaṉeraṉe koa Sa.

Be vea votivotikaedi gua sari na binalabala na vivinei koasa vina bakalana sa buka hie, ba sa ṉati binalabala si bakala: sapu pa korapana Karisito sa Baṉara, si kaqu va kilasa va ineti Tamasa sari doduru Nana kana, kamo koe Setani, meke kaqu ta pia nia, na tamanae nia ri Nana tie raṉeraṉedi sa Maṉauru vaqura, meke sa kasia popoa vaqura, pana hokoto sa minataqara hie.

Sari na Ṉati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa vina bakala meke sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-8
Sa pinodalaena sa dinogodogorae. Hinia 1:9-20
Sari na leta la koari ka zuapa ekelesia. Hinia 2:1 kamo hinia 3:22
Sa vinahesi koe Tamasa meke sa Lami pa Maṉauru. Hinia 4:1 kamo hinia 5:14
Sari ka zuapa tinokotokoro. Hinia 6:1 kamo hinia 8:1

Sari ka zuapa ivivu. Hinia 8:2 kamo hinia 11:19
Sa vinaripera koari na ṉiniraṉira kaleadi meke sa ekelesia. Hinia 12:1 kamo hinia 14:5
Sari na dinogodogorae tanisa vinakilasa mumudi. Hinia 14:6-20
Sari ka zuapa sisiovona tinaṉaziri te Tamasa. Hinia 15:1 kamo hinia 16:21
Sa tinahuara tanisa popoa Babiloni. Hinia 17:1 kamo hinia 19:5
Sa minataqara koa holana. Hinia 19:6 kamo hinia 20:15
Sa Maṉauru vaqura, sa kasia popoa vaqura, meke sa Zerusalema vaqura. Hinia 21:1 kamo hinia 22:5
Sa vinabetona sa vivinei. Hinia 22:6-21

Zinama Tuketukele

1 Hie sa dinogodogorae pa guguana e Zisu Karisito, sapu e Tamasa si vata dogoro nia koe Zisu koari na tiṉitoṉa pu lopu sana kaqu ta evaṉa. Tozi vura ni Zisu koari Naṉa nabulu, totoso garunia Sa sa Nana mateana, pude vata gilana ni koe Zone.
2 Ke tozi vura ni e Zone sari doduru gua pu ele dogori sa. Meke hiera gua si tozi Zone koasa guguana sa inavoso sapu mae guana koe Tamasa, sapu ele tava sosode va hinokara koe Zisu Karisito.
3 Tamanae si arini pu tiroi, na avosi sari na zinama kinorokorotae hire, meke va tabei saripu ta kubere vasina! Ura na ele tata mae sa totoso, sapu kaqu tava gorevura sari doduru gua pu tozi vura ni Sa hire.

Sari na Zinama te Zone koari ka Zuapa Ekelesia

4 Arau Zone si kubere atu koa gamu ka zuapa ekelesia pa popoa Esia:*
Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule pu mae guadi koe Tamasa, meke koari ka zuapa Maqomaqo pa kenuna sa Nana habohabotuana Baṉara. Asa sa Tamasa sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae.
5 Meke mae guadi tugo koe Zisu Karisito, sa tie va sosode ta raṉena. Asa sa tie sapu turu pule va kenue pa minate, meke sa Baṉara tadi na baṉara pa popoa pepeso. Meke tataruni gita, na vata rupaha gita Sa koari nada sinea pa eharana soti.*
6 Meke vata evaṉaeni gita Nana butubutu hiama Sa, pude nabulu nia sa Nana Tamasa, sa Tamana. Mani koa koe Zisu Karisito sa vinahesi, meke sa ṉiniraṉira ninae rane ka rane! Emeni.*

---

* **1:4** Ekd 3:14; Rev 4:5 * **1:5** Ais 55:4; Sam 89:27 * **1:6** Ekd 19:6; Rev 5:10

7 Dotu, korapa mae pa lei si Asa! Meke kaqu dogoro sotia
ri doduru tie si Asa, meke arini tugo pu huma ia si Asa.
Meke kaqu kabo na talotaṉa sisigiti nia ri doduru tinoni pa
popoa pepeso si Asa. Ke mani ta evaṉa tugo sapu gua asa!
Emeni.*
8 Meke zama sa Baṉara, "Arau tugo sa kekenu* meke sa
mumudi, sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira, sapu
koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu
mae," gua.*

Sa Dinogodogorae pa Guguana Karisito

9 Arau si e Zone, sa tasimia pa rinaṉeraṉe meke na
turaṉamia pa tinasigiti, meke sapu koa va nabu somanae
koa gamu pa Binaṉara te Tamasa, meke pa tinoa keke koe
Zisu Karisito. Na tie ta pusiqu si rau, ke ta veko pa nusa
Patimosi, sina tozi vura nia rau sa zinama te Tamasa, sapu
sa inavosona sa guguana e Zisu Karisito.
10 Koasa rane tanisa Baṉara, sipu korapa koa pa
ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo Hope si rau, si avosia rau si
keke mamalaiṉi sapu zama va ululae pa mudiqu, guana
buki.
11 Meke zama guahe si Asa: "Mu kubere gore ni pa
buka saripu dogori goi, mamu garunu lani koari ka zuapa
ekelesia pu koadi pa pinaqaha popoa Esia: pa Episasi,
pa Simaena, pa Peqamamu, pa Taeatira, pa Sadisi, pa
Piladelapia, meke pa Laodisia," gua.
12 Ke liṉana si rau pude dogoria sapu esei beka si korapa
zama mae koa rau, gua. Meke dogori rau sari ka zuapa
tuturuana zuke qolo.*
13 Meke koa nana pa varikorapadi ri ka zuapa tuturuana
zuke, si keke sapu doṉo guana keke tuna na tie, sapu poko
gele doduru gore kamo pa nenena, meke na dikuru qolo si
Asa pa raqaraqana Sa.*
14 Meke sa batuna meke sari na kaluna si keoro sisigiti,
guana vulu babe na sinou, meke sari na matana si guana
huruṉu nika.*
15 Meke sari na nenena si guana boronizi pu ṉedala
sisigiti. Meke sa mamalaiṉina Sa si guana ovaṉadi ri na
tovovo vari tomotomoidi.*
16 Meke taṉini Sa pa kali lima mataona sari ka zuapa
pinopino, meke vura mae pa ṉuzuna Sa sa magu varipera

---

* **1:7** Dan 7:13; Mt 24:30; Mk 13:26; Lk 21:27; 1 Tes 4:17; Zak 12:10; Zn 19:34,37
* **1:8** Sa zinama Quriki "Alpha meke Omega" ginuana si na "kekenu meke sa mumudi." * **1:8** Rev 22:13; Ekd 3:14 * **1:12** Ekd 28:4, 29:5 * **1:13** Dan 7:13, 10:5 * **1:14** Dan 7:9, 10:6 * **1:15** Izk 1:24, 43:2

sapu n̲aru varikali, meke sa isumatana si n̲edala guana
rimata pana korapa rane.
17 Meke sipu dogoria tugo rau si Asa, si matagutu sisigiti
si rau, ke hoqa gore pa nenena guana tie matequ. Meke
va opo nau lima mataona Sa si rau, meke zama: "Mu lopu
matagutu! Arau mo sa kekenu meke sa mumudi.*
18 Dotu, Arau mo si Asa sapu toana! Ele mate tu si Rau, ba
kamahire si toa hola ninae rane ka rane si Arau. Tagoa Rau
doduruna sa n̲iniran̲ira, hola nia sa minate, meke sarini pu
koa pa popoa tadi na tie matedi.
19 Ego, mu kuberi sari na tin̲iton̲a pu dogori goi, saripu ta
evan̲a kamahire, meke saripu kote ta evan̲a vugo repere.
20 Hie sa ginugua tomena tadi ka zuapa pinopino, saripu
dogori goi pa kali lima mataoqu, meke sari ka zuapa
tuturuana zuke qolo. Sari ka zuapa pinopino, si sari ka
zuapa mateana tadi ka zuapa ekelesia, meke sari ka zuapa
tuturuana zuke si sari ka zuapa ekelesia.

2

Sa Inavoso La koa Rini pa Episasi

1 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia
pa Episasi:
Hire tugo sari na zinama tanisa pu tan̲ini pa kali lima
mataona sari ka zuapa pinopino, meke ene pa vari korapadi
ri ka zuapa tuturuana zuke qolo:
2 Gilania Rau sa mia tinavete, sapu tavetavete n̲alin̲ali
si gamu pa mia ninabulu pa korapa tinasuna, meke soto
va nabu si gamu pa rinan̲eran̲e, meke etuli gamu sari
na tie kaleadi, meke ele podeki gamu saripu poza puleni
apositolo[d], meke va sosodei gamu sapu kokohadi si arini.
3 Ele turu va nabu si gamu pa rinan̲eran̲e, meke pa mia
tinavete ninabulu pa korapa tinasuna koasa guguaqu Rau,
meke lopu hite luara pania gamu sa rinan̲eran̲e.
4 Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Lopu
tataru nau gamu si Rau, gua sapu tatasana.
5 Mi balabala ia sa mia tataru tatasana meke kamahire
meke vea ululu gua sa hinoqa gore tamugamu asa. Mi
kekere koari na mia sinea, mamu taveti sari na tinavete gua
sapu taveti gamu tatasana. Ba be lopu kekere pule gamu,
si kote atu kamo koa gamu si Rau, meke vagi pania sa mia
tuturuana zuke pa nana vasina.
6 Ba hie sapu qetu nia Rau koa gamu, sapu kukiti ni gamu
sari na tinavete tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani,
sari tinavete sapu Arau ba kukiti ni.

---

* **1:17** Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13

7 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia gua sapu zama
nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!* Koarini pu
turu va nabu pa dia rinaṉeraṉe koa Rau osolae kamoa sa
vinabetona, si kaqu va malumi Rau pude hena ia sa vuana
sa huda tinoa, sapu toqolo pa korapa inuma tolavaena te
Tamasa.

Sa Inavoso La koarini pa Simaena

8 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia
pa Simaena:*

Hire sari na zinama tanisa Kekenu meke sa Mumudi, sapu
ele mate ba toa pule.

9 Gilania Rau sapu ta ṉoṉovala si gamu, meke sapu koa
malaṉa si gamu; ba tagotago hola tugo si gamu pa tinoa
Maqomaqo! Gilania Rau sapu zama ṉoṉovala gamu arini
pu poza puleni tie Ziu, ba namu kari hokara tu, sina na puku
vinarigara mo pa sinaqoqi[d] te Setani si arini.

10 Mi lopu matagutu nia sa tinasuna sapu lopu sana kote
atu raza koa gamu. Tozini gamu Rau sapu kaiqa gamu si
kote vala ni gamu sa Devolo* pa vetu varipusi pude podeke
gamu, meke ka manege puta rane si kote koa ta sigiti si
gamu. Ke mi turu va nabu pa rinaṉeraṉe osolae kamoa sa
minate, meke kaqu poni gamu Rau sa tinoa hola sapu guana
pinia.

11 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia gua sapu zama
nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!* Arini pu
turu va nabu pa dia rinaṉeraṉe koa Rau osolae kamoa
sa vinabetona, si lopu kaqu ta vala koasa vina kilasa koa
holana koa sa minate vina rua.

Sa Inavoso La koa Rini pa Peqamamu

12 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia
pa Peqamamu:

Hire sari na zinama tanisa pu tagoa sa magu varipera
sapu ṉaru varikali.

13 Gilania Rau vasina koa si gamu. Asa sa vasina sapu koa
sa habohabotuana meke koa baṉara se Setani. Ba turu va
nabu mia tu si gamu, meke lopu hite oso nia gamu sa mia
rinaṉeraṉe koa Rau, gua tugo pa totoso sapu tava mate se
Anitipasi. Lopu hite makudo tozi vura nia sa sa guguaqu
Rau koari na tie.

14 Ba ka visavisa ginugua mo hire si lopu qetu ni Rau
koa gamu. Koadia koa gamu sari kaiqa tie pu lulia sa
vina tumatumae te Belami[d], sapu va tumatumae nia sa koe

---

* **2:7** Zen 2:9; Rev 22:2; Izk 28:13, 31:8 * **2:8** Ais 44:6, 48:12; Rev 1:17, 22:13
* **2:10** Sa Devolo si keke pozana e Setani. * **2:11** Rev 20:14, 21:8

Balaki, pude turaṉa va sea i sari na tie Izireli, pude henai sari na ginani sapu ele tava vukivukihi la koari na beku, meke pude evaṉia sa vinari riqihi.*

15 Meke gua tugo, sapu koadia sari kaiqa tie pa korapa mia gamu, pu lulia sa vina tumatumae tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani.

16 Ego, mi kekere koari na mia sinea! Be lopu gua, si kote lopu sana atu raza ni gamu magu varipera Rau sapu vurana mae pa ṉuzuqu Rau.

17 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia! Koarini pu turu va nabu pa dia rinaṉeraṉe osolae kamoa sa vinabetona, si kaqu poni ni mana tomena Rau si arini. Meke kaqu hopeke poni patu keoro Rau si arini, vasina ta kubere si keke pozapoza vaqura, sapu loke tie gilania, ba telena mo asa pu vagina sa.*

Sa Inavoso La koa Rini pa Taeatira

18 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Taeatira:

Hiera sa zinama tanisa Tuna Tamasa, sapu guana huruṉu nika sari na matana, meke ṉedala sisigiti guana boronizi sari na nenena.

19 Gilani Rau sari na mia tinavete, na tataru, na rinaṉeraṉe, meke sari na mia tinavete ninabulu, meke soto va nabu si gamu pa rinaṉeraṉe pa korapa tinasuna. Gilania Rau sapu tavetavete va ṉiṉirae hola si gamu kamahire, hola nia sapu tatasana.

20 Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Ura lopu hite hukatia gamu se Zezibelo, sa barikaleqe sapu poza pule nia poropita te Tamasa, gua. Meke pa nana vina tumatumae si turaṉa va sea i sa sari na Qua nabulu pude somana pa hahanana maqota na gua, meke pude henai sari na ginani pu ele tava vukivukihidi la koari na beku.*

21 Ele ponia totoso Rau si asa, pude mani luara pania sa nana hahanana varivosa, ba lopu hiva si asa.

22 Gua asa ke kote va kilasia Rau si asa pa minoho, meke sarini pu baratana si asa, si kote vata sigiti va sisigiti pani Rau si arini, be guana lopu kekere si arini koari na sinea tanisa.

23 Meke kaqu va matei tugo Rau sari doduru koburu tanisa, pude va sosodea koari doduru ekelesia, sapu Arau mo gilana betoi sari doduru bulodia ri na tie, meke kaqu

---

* **2:14** Nab 22:5,7, 25:1-3, 31:16; Diut 23:4 * **2:17** Ekd 16:14-15, 16:33-34; Zn 6:48-50; Ais 62:2, 65:15 * **2:20** 1 Baṉ 16:31; 2 Baṉ 9:22,30

hopeke pia gamu Rau si gamu doduru, koasa padana sa mia
tinavete, meke kaqu va kilasi Rau sari na mia sinea.*
24 Ba koa gamu kaiqa Qua tie pa Taeatira pu lopu somana
nia sa vina tumatumae kaleana tanisa, meke lopu ele va
nonogai gamu sari na ginugua golomodi na tomedi te Setani
saripu pozai rini, si lopu kote ponini gamu pule Rau si kaiqa
tinarae mamatadi.
25 Ba mi tuqe va nabua sapu tagoa gamu, osolae kamo sa
Qua minae.
26-27 Meke arini sapu turu va nabu, meke evaṉia sapu gua
hiva nia Rau osolae kamoa sa vinabetona, si kaqu poni ni
ṉiniraṉira Rau koari na butubutu, kekeṉoṉo sapu gua vagia
Rau koasa Tamaqu. Kaqu tagoi rini sari doduru ṉiniraṉira
pude baṉara ni sari na butubutu, meke kaqu va kilasi rini
sari na tie, guana raro patu sapu ta bele va umumu.*
28 Meke kaqu poni ni pinopino habia Rau si arini.
29 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia, gua sapu zama
nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!.

3

Sa Inavoso La koa Rini pa Sadisi

1 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia
pa Sadisi:
Hire tugo sari na zinama tanisa pu totoli ni sari ka zuapa
Maqomaqona sa Tamasa, meke sari ka zuapa pinopino.
Gilani Rau sari na mia tinavete. Balabala ia rina tie sapu toa
si gamu koa Rau gua, ba lokari; namu guana tie matemia si
gamu.
2 Ke mi vaṉunu gamu, mamu va ṉiṉira ia sa mia tinoa
maqomaqo sapu tata matena. Ura ele dogoria Rau sapu
lopu gotogoto sari na mia tinavete pa dinoṉo te Tamasa.
3 Mi balabala ia sapu gua ele tava tumatumae nia, meke
avosia gamu. Mi va tabea sa vina tumatumae asa, mi kekere
pule koari na mia sinea. Ba be lopu vaṉunu si gamu, si kote
atu golomo koa gamu si Rau, guana tie hikohiko. Meke lopu
kote gilania gamu sa totoso sapu kote atu kamo si Rau.*
4 Ba koadia tugo koa gamu pa Sadisi sari ka visavisa
tie saripu lopu ele va boni sari na dia poko koari na dia
hahanana kaleadi. Ura arini tugo si kote pokopoko keoro
meke ene turaṉae koa Rau, sina garo tugo si arini.
5 Arini pu turu va nabu pa dia rinaṉeraṉe osolae kamo
sa vinabetona, si kote poko nia sa poko keoro gua asa, meke
lopu kote huara pani Rau sari na pozadia koasa buka tinoa,

* **2:23** Sam 7:9; Zer 17:10; Sam 62:12 * **2:26-27** Sam 2:8-9 * **3:3** Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 16:15

meke kote helahelae ni Rau pa kenuna sa Tamaqu, meke
koari Nana mateana sapu arini si na tie Taqarau.*
6 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia gua sapu zama nia
sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Piladelapia

7 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia
pa Piladelapia:*
Hire tugo sari na zinama tanisa pu hopena meke hi-
nokara. Asa mo sapu tagona sa vidulu* te Devita, meke
pana tukelia Sa sa sasada, si loke tie kote boka tuku pulea,
meke pana tukua Sa, si loke tie kote boka tukele pulea si
asa.
8 Gilani Rau sari na mia tinavete. Dotu, ele poni gamu
Rau si keke sasada tukelena meke sapu loke tie kote boka
tuku ia pude nabulu Nau. Gilania Rau sapu vasinahite mo
sa mia ṉiniraṉira, ba kopu ni gamu sari na Qua zinama,
meke lopu hite oso nia gamu sa pozaqu Rau.
9 Dotu, sarini pu koa pa sinaqoqi te Setani si poza pule
ni tie Ziu, gua, ba namu lokari hokara. Kaqu ososo ni Rau
si arini pude atu, meke hoqa kokotuṉu pa kenumia gamu
pude va lavata gamu, meke kote gilania rini sapu tataruni
gamu Rau si gamu.*
10 Ele kopu va ṉoṉo ni gamu sari na Qua tinarae pa mia
sinoto koa Rau pa tinasuna, gua asa ke kaqu va sare gamu
tugo Rau koasa totoso tasuna sapu kote raza mae, pude
podeki saripu koa koasa kasia popoa.
11 Lopu sana kaqu atu kamo si Rau. Ke mi kopu valeana
nia sapu gua ele vagia gamu, pude lopu ta hukata si gamu
pude vagia sa mia pinia.
12 Ura arini pu turu va nabu pa dia rinaṉeraṉe osolae
kamoa sa vinabetona, si kote va evaṉae guni Rau na
dedegere koa sa Zelepade tanisa Qua Tamasa. Meke kote
koa hola si arini vasina. Meke kote kuberia Rau koarini
sa pozana sa Qua Tamasa, meke sa pozana sa vasileana
nomana tanisa Qua Tamasa, sapu sa Zerusalema vaqura,
sapu kote gorevura mae guana koe Tamasa pa Maṉauru,
meke kote kuberia tugo Rau koarini sa pozaqu vaqurana.*
13 Asa sapu ari taliṉana, si mani avosia gua sapu zama
nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Laodisia

---

* **3:5** Ekd 32:32-33; Sam 69:28; Rev 20:12; Mt 10:32; Lk 12:8 * **3:7** Ais 22:22; Zob 12:14 * **3:7** Sa ginuana sa vidulu te Devita si guahe: e Karisito si na Baṉara pa tutina e Devita koasa Binaṉara te Tamasa, meke arini pu hiva ni Sa, si va nuquru la i Sa pa Nana binaṉara. * **3:9** Ais 49:23, 60:14; Ais 43:4 * **3:12** Rev 21:2; Ais 62:2, 65:15

14 Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia
pa Laodisia:*
Hire tugo sapu zama nia Sa sapu ta pozae Emeni. Sa tie
va sosode ta raṉena meke hinokara, Asa sa Baṉara koari
doduru pu ta kuri koe Tamasa.
15 Gilani Rau sari na mia tinavete. Lopu ibu, meke lopu
maṉini si gamu. Sa Qua hiniva si pude ibu, babe maṉini si
gamu,
16 ba lopu maṉini meke lopu ibu si gamu, gua asa ke kote
lua pani gamu Rau pa ṉuzuqu.
17 Zama si gamu, 'Na tie tagotago mami si gami, na soku
mami likakalae; meke lopu hite ehaka nia gami si keketoṉa,'
gua. Ba namu lopu gilania tu gamu sapu guana tie malaṉa
sisigiti, na variva taru, na habahuala, na behu meke dodoho
mia si gamu.
18 Hie tugo sa Qua zinama varitokae koa gamu. Mi mae
holua koa Rau sa qolo sapu tava viana pa nika, pude mi koa
tagotago hinokara. Mi holua sa poko keoro mamu va sagea,
pude mi va paeria sa kinurekurena sa mia dinodoho. Mi
holui tugo kaiqa meresena mamu va honi lani pa matamia
pude mi dodogorae.
19 Saripu tataru ni Rau si gegesi na va toṉoti Rau. Ke mi
luara pani sari na mia sinea pude soto va ṉiṉira koa Rau.*
20 Dotu! Korapa turu si Rau pa sasada meke kikia, be
avosia ke tie sa mamalaiṉiqu meke tukelia sa sasada, si kote
nuquru la si Rau, meke somana henahena koa sa, meke asa
si kote somaṉa henahena koa Rau.
21 Meke arini pu turu va nabu pa dia rinaṉeraṉe osolae
kamoa sa vinabetona, si kote va malumi Rau pude somana
habotu koasa Qua habotuana Baṉara, meke somana tagoa
tugo sa ṉiniraṉira koasa Qua Binaṉara, gua sapu ele koa
mataqara si Rau, meke somana habotu koasa habotuana
Baṉara tanisa Tamaqu, meke somana tagoa tugo Rau sa
ṉiniraṉira koasa Nana Binaṉara.
22 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia, gua sapu zama
nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia," gua si asa.

4

Vinahesi pa Maṉauru

1 Meke sipu beto saripu gua sara, si doṉo la si rau, meke
dogoria rau, si keke sasada ta tukelena pa Maṉauru. Meke
sa tie sapu avoso kekenua rau, sapu sa mamalaiṉina si
guana buki si zama: "Sage mae tani, maqu va dogoro nigo
sapu gua kote ta evaṉa vugo repere," gua.

---

* **3:14** ZT 8:22 * **3:19** ZT 3:12; Hib 12:6

2 Meke hinoqa koa si rau pa ṉiniraṉira tanisa Maqomaqo
Hope, meke dogoria rau pa Maṉauru si keke sapu korapa
habotu Nana koasa ṉati habotuana Baṉara.*
3 Meke Asa sapu habotu vasina, si doṉodoṉo guana patu
sapu viana guana qelasi, meke ziṉara guana ehara. Meke
keke bigobigo sapu buma guana patu emerolo*, si vari
likohae nia sa habotuana Baṉara.
4 Meke pa vari likohaena sa ṉati habotuana Baṉara, si
koadia pule sari ka hiokona made habotuana baṉara. Meke
habotu dia vasina sari ka hiokona made koimata, saripu
pokopoko keoro meke toropae ni dia sari na toropae baṉara
saripu ta tavetae qolo.
5 Meke vura va hodaka mae koasa ṉati habotuana Baṉara
sa malarana sa kapi, meke ta avoso sa pidalana sa paka
maṉauru na lulusu. Meke pa kenuna sa ṉati habotuana
Baṉara si koadia sari ka zuapa zuke huruṉudi. Arini sari
ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa.*
6 Meke koa nana pa kenuna sa ṉati habotuana Baṉara
si keke tiṉitoṉa, sapu doṉo guana kolo sapu bule sisigiti,
meke kekeṉoṉo gua na qelasi viana. Meke pa vari likohaena
sa ṉati habotuana Baṉara asa, si koadia sari ka made
kurukuru toadi, saripu tale matadi mo kenudi na mudidi.*
*
7 Sa kurukuru kekenu si doṉo guana laione, meke sa vina
rua si doṉo guana bulumakao kokoreo, meke sapu vina
ṉeta si doṉo guana tie mo sa isumatana, meke sa vina made
si doṉo gua tugo na atata tapuruna.
8 Meke hopeke onomo tatapurudi sari ka made kurukuru
hire, meke tale matadi mo doduru tinidi si arini, meke pa
kauru tatapurudi ba gua tugo. Meke rane na boṉi si lopu
makudo zama guahe sa dia vinahesi:*
"Hopena, hopena, hopena sa Baṉara, sa Tamasa sapu tagoi
sari doduru ṉiniraṉira,
sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke
sapu kaqu mae," gua.
9 Meke doduru totoso vahesihesia, na va lavalavatia, meke
zama leana la ia ri ka made kurukuru toadi si Asa pu
habotuna koasa ṉati habotuana Baṉara, meke sapu toa hola
ninae rane ka rane,
10 si hoqa todoṉo sari ka hiokona made koimata pa kenuna
Sa, pu habotu koasa ṉati habotuana Baṉara, meke vahesia
rini si Asa, sapu toa hola ninae rane ka rane. Meke pa

* **4:2** Izk 1:26-28, 10:1 * **4:3** Sa patu emerolo hie si buma guana karamahi.
* **4:5** Ekd 19:16; Rev 8:5, 11:19, 16:18; Izk 1:13; Rev 1:4; Zak 4:2 * **4:6** Izk 1:22
* **4:6** Izk 1:5-10, 10:14 * **4:8** Izk 1:18, 6:2-3, 10:12

vinahesi si veko lani rini pa kenuna sa ṉati habotuana
Baṉara sari na dia toropae baṉara, meke zama:
11 “Ke Tamasa mami Baṉara, garomu tugo
pude vagia Goi sa vinahesi, na vina lavata meke na
ṉiniraṉira.
Ura Agoi mo kuri sari doduru likakalae,
meke pa Mua hiniva mo Goi si koa meke toa si arini,”
gua.

5

Sa Kinubekubere Ta Viqusuna meke sa Lami

1 Meke dogoria rau si keke pepa ta viqusuna pa kali lima
mataona si Asa pu habotu koasa habotuana Baṉara. Sa
pepa si koa betoi na kinubekubere pa karu kalina, meke ka
zuapa tokoro si tuku va nabua. 2 Meke dogoria rau si keke
mateana ṉiṉirana, sapu velavela va ululae guahe: “Esei si
garona pude va maluari sari na tokoro koa sa, meke repahia
sa pepa ta viqusuna?” gua.
3 Ba namu loke tie pa Maṉauru babe pa pepeso babe pa
kauruna sa pepeso si garo pude va maluari, meke tiro ia si
asa.
4 Ke kabo lamo si rau, sina loke tie hokara si ta dogoro,
sapu garona pude tukelia meke tiro ia sa kinubekubere ta
viqusuna asa.
5 Meke zama mae guahe koa rau si keke ri kasa koimata
ta ronuedi: “Mu lopu kabo. Dotu, sa Laione pa butubutu
te Ziuda, sapu tuti gorena mae gua koe Devita, si ele koa
mataqara. Asa si garona pude va maluari sari ka zuapa
tokoro, meke repahia sa pepa ta viqusuna,” gua.
6 Meke doṉo la si rau, meke dogoria rau si keke Lami[d], ko-
rapa turu Nana pa kokorapana sa ṉati habotuana Baṉara,
meke vari likohae nia ri ka made kurukuru toadi, meke sari
na koimata, si Asa. Ba sa Lami, si guana ele tava matena
tu. Ka zuapa sari na kikihona meke ka zuapa matana, sapu
sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa, pu ta garunu la pa
doduruna sa kasia popoa.*
7 Meke la vagia sa Lami sa pepa ta viqusuna pa kali lima
mataona si Asa, pu habotu koasa ṉati habotuana Baṉara.
8 Meke sipu ele ade vagia sa Lami sa pepa ta viqusuna,
si hoqa todoṉo sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka
hiokona made koimata pa kenuna sa Lami. Hopeke taṉini
mike, na baolo qolo si arini, saripu siṉi na vina uququ ruqa
humaṉa lea, sapu sari na vinaravara tadi na tie te Tamasa.*
9 Meke kera nia rini si keke kinera vaqurana, sapu guahe:*

* **5:6** Ais 53:7; Zak 4:10 * **5:8** Sam 141:2 * **5:9** Sam 33:3, 98:1; Ais 42:10

“Garomu tugo Goi pude ade vagia sa pepa ta viqusuna,
meke va maluari sari na tokoro koa sa.
Ura ele tava mate si Goi,
meke koasa eharamu Goi
si holu vagi Goi sari kaiqa rina tie koari ninae butubutu,
na vinekala, meke na popoa, pude na tie te Tamasa.

10 Ele vata evaṉae ni keke butubutu hiama Goi si arini,*
pude nabulu nia sa nada Tamasa,
meke kaqu va baṉari rini sari na tie pa popoa pepeso,”
gua.

11 Meke doṉo la si rau, meke avosi rau sari na mamalaiṉidi rina vuro tina mateana. Turu vari likohae nia rini sa ṉati habotuana Baṉara, meke sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka hiokona made koimata.*

12 Meke kera va ululae guahe si arini:

“Sa Lami sapu ele tava mate, si garona tugo pude tava
lavata,
sina tanisa tugo sa binaṉara, sa tinagotago, sa tinumatumae, sa ṉiniraṉira, sa tinolava, sa vina lavata,
meke sa vinahesi!” gua.

13 Beto asa si avosi rau mamalaiṉidi sari doduru vina podaka pa Maṉauru na pepeso, meke pa kauruna sa pepeso, meke pa kolo, meke sari doduru pu koa pa doduru vasina, saripu kera guahe:

“Mani koa koa Sa pu habotu koa sa ṉati habotuana Baṉara
meke sa Lami,
sa vinahesi, sa vina lavata, sa tinolava, sa ṉiniraṉira
ninae rane ka rane!” gua.

14 Meke olaṉa sari ka made kurukuru toadi, “Emeni!” Meke hoqa todoṉo sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke vahesia si Asa.

6

Sari na Tokorona sa Pepa Ta Viqusuna

1 Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina keke, si doṉo la si rau. Beto asa si avosia rau si keke ri ka made kurukuru toadi sapu velavela va ululae guana paka maṉauru, meke zama: “Vura mae,” gua.

2 Meke doṉo la si rau meke dogoria rau si keke hose keoro. Meke koi nana koasa si keke tie pu taṉinia nana si keke bokala, meke ta vala koasa si keke toropae baṉara. Meke vura taloa si asa, guana tie varane sapu koa va mataqara pa vinaripera.*

---

* **5:10** Ekd 19:6; Rev 1:6 * **5:11** Dan 7:10 * **6:2** Zak 1:8, 6:3,6

3 Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina rua, si
avosia rau sa kurukuru toana vina rua sapu zama: “Vura
mae!” gua.
4 Meke vura mae gana si keke hose ziṉara. Meke ta vala
koasa tie pu koi pa hose sa ṉiniraṉira pude vagi pania sa
binule koasa popoa pepeso, pude di variva matematei gedi
sari na tie. Meke ta vala koasa si keke magu varipera lavata,
meke taluarae la si asa.*
5 Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina ṉeta, si
avosia rau sa kurukuru toana vina ṉeta sapu zama: “Vura
mae!” gua. Ke doṉo la si rau, meke dogoria rau si keke hose
mumuho; sa tie sapu koi koasa si taṉinia nana pa limana si
keke sikele.*
6 Meke avosia rau si keke mamalaiṉi sapu mae pa vari
korapadia ri ka made kurukuru toadi, sapu zama: “Sage
hola sa hinolu ginani, keke kilo palava huiti mo si padana
sa tinabara pa keke rane, meke gua tugo sa tinabara koari
ka ṉeta kilo palava bale. Ba mu lopu ṉoṉovalia sa oela
meke sa vaeni sapu koa pa inuma!” gua.
7 Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina made, si
avosia rau sa kurukuru toana vina made, sapu zama: “Vura
mae!” gua.
8 Meke doṉo la si rau, meke dogoria rau si keke hose
sapu doṉo guana tata matena. Meke sa pozana sa tie sapu
koi koasa si na Minate, meke luli tata pa mudina si keke
sapu ta pozae, popoa tadi na tie matedi. Meke ta vala
koarini sa ṉiniraṉira pude di va matea si keke koari ka
made pinaqahana sa butubutu tie pa kasia popoa koasa
varipera, na soṉe, na oza, meke na kurukuru pinomodi,
gua.*
9 Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina lima, si
dogori rau pa kauruna sa hope sari na maqomaqodi rina tie
pu tava mate, sina tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa,
meke helahelae nia rini sa dia rinaṉeraṉe koe Zisu.
10 Meke velavela va ululae guahe si arini: “Ke Baṉara,
Agoi pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira; hopemu meke hi-
nokara si Goi! Ve seunae gua meke kote va kilasi Goi sari
na tie pa kasia popoa, saripu va mate gami si gami, pude
hobei sari na ehara mami?” gua.
11 Meke hopeke ta poni poko gele doduru sapu keoro si
arini, meke ta tozi nia rini si pude aqa va ṉoṉo si arini,
osolae kote tava mate beto sari na nabulu turaṉadia, na
tasidia koe Karisito saripu vizati sa Tamasa pude tava mate
gua puta tugo arini, gua.

---

* **6:4** Zak 1:8, 6:2 * **6:5** Zak 6:2,6 * **6:8** Izk 14:21

12 Meke korapa doṉo la si rau sipu va maluaria sa Lami
sa tokoro vina onomo, si kamo si keke niu ṉiṉirana hola pa
popoa pepeso, meke ta ilirae muho sa rimata, meke ta ilirae
ziṉara guana ehara sa sidara.*
13 Meke hoqa gore pa pepeso sari na pinopino pa
maṉauru, guana vua piqi[d] kubolodi, saripu nolo totoso hiru
goreni na givusu ṉiburu.*
14 Podalae pa keke kalina, meke kamo pa keke kalina si
hola taloa sa maṉauru guana pepa sapu ta viqusuna, meke
sari doduru toqere na nunusa si tava rizu pa dia kokoana.*
15 Beto asa si govete meke koa tome pa bae, na qoqoro
patu koari na toqere sari na baṉarana sa popoa pepeso,
na tie arilaedi, na tie tagotagodi, na tie pu tago ṉiniraṉira,
meke sari doduru pinausu, meke saripu lopu na pinausu.*
16 Meke zama la i rini sari na patu: "Mi hoqa mae koa
gami," meke koari na toqere, "Mi va paere gami koa Sa pu
habotu pa ṉati habotuana Baṉara, meke koasa tinaṉaziri
na vina kilasa tanisa Lami!*
17 Ura ele kamo mo he sa rane kaleana tanisa dia
binugoro. Meke namu loke tie si kote boka govete nia sa
vina kilasa sana," gua sarini.*

7

Sari ka Keke Gogoto Made Ṉavulu Made Tina Tinoni pa Butubutu Izireli

1 Beto asa, si dogori rau sari ka made mateana, korapa
turu dia koari ka made iiona sa kasia popoa, meke va bulei
rini sari ka made givusu, pude lopu givusu la pa pepeso, pa
lamana, babe koari na huda.*
2 Beto asa si dogoria rau si keke mateana, sapu mae guana
pa kali gasa rimata. Palekia sa sa tokoro sapu sa vina
gilagila tanisa Tamasa toana, meke velavela va ululae la si
asa koari ka made mateana, sarini pu ta poni ṉiniraṉira
pude va kaleania sa pepeso, meke sa lamana.
3 Meke zama sa mateana: "Mi lopu va kaleania sa pepeso,
meke sa lamana, meke sari na huda, osolae ta tokoro paki
nia tu rina nabulu pa raedi sa vina gilagila tanisa nada
Tamasa," gua.*
4 Meke avosia rau sa ninaedi ri pu ta tokoro nia sa vina
gilagila te Tamasa pa raedi, sapu ari ka keke gogoto made

* **6:12** Rev 11:13, 16:18; Ais 13:10; Zol 2:10,31, 3:15; Mt 24:29; Mk 13:24-25; Lk 21:25 * **6:13** Ais 34:4 * **6:14** Rev 16:20 * **6:15** Ais 2:19, 21 * **6:16** Hoz 10:8; Lk 23:30 * **6:17** Zol 2:11; Mal 3:2 * **7:1** Zer 49:36; Dan 7:2; Zak 6:5 * **7:3** Izk 9:4,6

ṉavulu made tina tie, saripu mae guadi koari ka manege
rua butubutu Izireli.
5-8 Meke hire sari ka manege rua butubutu Izireli, koa ri
kasa arini, vasina mae guadi sari hopeke manege rua tina:
Ziuda, Rubeni, Qadi, Asa, Napitalai, Manase, Simione, Livae,
Isaka, Zeboloni, Zosepa meke Benisimane.

Sa Vinarigara Lavata

9 Beto asa si doṉo la si rau, meke dogoria rau si keke
vinarigara lavata, sapu lopu boka ta nae. Mae guadi koari
doduru hopehopeke butubutu, na popoa, meke pa ninae
vinekala, meke turu dia pa kenuna sa ṉati habotuana
Baṉara, meke pa kenuna sa Lami. Pokopoko keoro gele
doduru si arini, meke taṉini dia pa limadi sari na kava huda
pamu, pude va lavatia si Asa.
10 Meke velavela va ululae guahe si arini:
"Sa Tinaharupu si mae guana koasa nada Tamasa,
sapu habotu koasa ṉati habotuana Baṉara,
meke mae guana koasa Lami!" gua.
11 Meke turu vari likohae nia ri doduru mateana, na
koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi sa
ṉati habotuana Baṉara, meke hoqa todoṉo pa kenuna sa
ṉati habotuana Baṉara sari doduru, meke vahesia rini sa
Tamasa.
12 Meke zama guahe si arini: "Uve, sa vinahesi, sa tinovala,
sa tinumatumae, sa zinama leana, sa vina lavata, sa
ṉiniraṉira, si tanisa nada Tamasa tugo ninae rane ka rane.
Emeni!"
13 Beto asa si keke rina koimata ta ronuedi si nanasa
guahe koa rau: "Ari sei sari kasa sapu pokopoko keoro hire,
meke pavei mae guadi sari?" gua.
14 Meke olaṉa la ia rau si asa: "Baṉara, agoi tu gilania.
Arau lopu gilania."* Meke zama mae au sa, "Hire sari na tie
pu koadi pa korapa ṉinovaṉovala kaleana hola meke vura
mae. Ele va via i rini sari na dia poko gele doduru pude
tava keoro, pa eharana sa Lami.
15 Gua asa ke turu pa kenuna sa ṉati habotuana Baṉara
te Tamasa si arini, meke nabulu nia si Asa rane na boṉi pa
Nana Zelepade. Meke kote koa turaṉi Sa si arini meke va
aqori na kopu ni Sa.
16 Lopu kaqu ovia pule si arini, lopu kaqu memeha pule.
Lopu kaqu ṉada i na rimata, babe ta sigiti nia sa maṉini.*
17 Ura sa Lami sapu koa pa kokorapana sa ṉati habotuana
Baṉara, si kaqu kopu ni si arini, guana dia sepati. Meke

---

* **7:14** Dan 12:1; Mt 24:21; Mk 13:19 * **7:16** Ais 49:10

kote turaṉa lani Sa si arini koari na bukahana sa kolo tinoa,
meke lopu kote kabo na talotaṉa si arini.”*

8

Sa Tokoro Vina Zuapa

1 Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina zuapa si
lopu hite kulu va kale sa Maṉauru pa kukuru aoa.
2 Meke dogori rau sari ka zuapa mateana saripu turu dia
pa kenuna sa Tamasa, meke ta poni ni rini sari ka zuapa
buki.
3 Meke keke mateana pule si mae, meke turu kapae nana
pa hope tanisa vina uququ. Meke taṉinia nana si keke
vovoina qolo vasina tava uqu sa vina uququ ruqa humaṉa
lea. Meke soku sari na vina uququ saripu ta poni ni sa, pude
tomo lani koari na vinaravara tadi doduru tie te Tamasa
koasa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa ṉati habotuana
Baṉara.*
4 Meke sa tuṉahana sa vina uququ meke sari na vinar-
avara tadi na tie te Tamasa, si vura mae gua pa vovoina qolo
pa limana sa mateana, meke sage la pa kenuna sa Tamasa.
5 Meke paleke la nia sa mateana sa vovoina vina uququ,
meke va siṉi nia nika sa koasa hope, meke gona gore la nia
sa sa nika pa popoa pepeso, ke malara va hodaka sari na
kapi, meke pidala na lulusu sari na paka maṉauru, meke
niu sa popoa pepeso.*

Sari na Buki

6 Meke va namanama ivui ri ka zuapa mateana sari na
buki pu taṉini rini pa limadia.
7 Meke sipu ivua sa mateana kekenu sa nana buki, si hoqa
gore mae pa pepeso sari na kabukabue aesi, meke na nika
sapu varihenie ehara. Meke ta sulu palae beto si keke koari
ka ṉeta pinaqahana sa popoa pepeso, meke keke koari ka
ṉeta pinaqahadi rina hudahuda, meke sari doduru duduli
buma pa popoa pepeso ba ta sulu palae.*
8 Beto asa si ivua sa mateana vina rua sa nana buki, meke
ta oki gore la pa lamana si keke sapu doṉo guana keke
toqere suluna sapu nomana hola. Meke ta ilirae ehara si
keke koari ka ṉeta pinaqahana sa lamana.
9 Meke keke koari ka ṉeta pinaqahadi ri doduru tiṉitoṉa
toadi pa lamana si mate, meke keke koari ka ṉeta pinaqa-
hadi rina vaka si ta huara.

---

* **7:17** Sam 23:1; Izk 34:23; Sam 23:2; Ais 49:10; Ais 25:8 * **8:3** Em 9:1; Ekd 30:1,3 * **8:5** Liv 16:12; Izk 10:2; Ekd 19:16; Rev 11:19, 16:18 * **8:7** Ekd 9:23-25; Izk 38:22

10 Beto asa si ivua sa mateana vina ṉeta sa nana buki,
meke hoqa gore mae guana pa maṉauru si keke pinopino
lavata sapu huruṉu guana zuke. Meke hoqa la ia si keke
koari ka ṉeta pinaqahadi rina ovuku, na leana, meke sari
na bukaha.*
11 Meke sa pozana sa pinopino hie, si e "Pasa." Meke ta
ilirae pasa si keke koari ka ṉeta pinaqahana sa kolo, meke
soku tie si mate nia, sina napoa rini sa kolo pasana hie.*
12 Beto asa si ivua sa mateana vina made sa nana buki,
meke tava huporo si keke koari ka ṉeta pinaqahana sa
rimata, na sidara, meke sari na pinopino. Meke keke koari
ka ṉeta pinaqahana sa rane si lopu rimata, meke keke koari
ka ṉeta pinaqahana sa boṉi si loke ruqaha, meke keke koari
ka ṉeta pinaqaha si lopu kalalasa sari na pinopino.*
13 Meke sipu doṉo la rau, si avosia rau si keke atata, sapu
tetedoro nana panaulu hola pa galegalearane, sapu velavela
va ululae guahe: "Madi talotaṉa hola gedi si arini pu koa ia
sa popoa pepeso, pana ta avoso sari na buki saripu kote ta
ivu koari ka ṉeta mateana pule," gua si asa.

9

1 Meke ivua sa mateana vina lima sa nana buki, meke
dogoria rau si keke pinopino sapu ele hoqa gore mae pa
pepeso, meke ta poni nia sa sa viduluna sa pou loke kokoina.
2 Meke tukelia sa pinopino sa pou asa, meke vura sage
mae pa pou sa tuṉaha muho, guana tuṉahana keke nika
nomana, meke tava huporo sa kalalasana sa rimata, meke
sa galegalearane koasa tuṉaha sapu vura mae pa pou.*
3 Meke vura mae pa korapa tuṉaha sari na kupokupo,
meke gore mae hake si arini pa pepeso, meke ta poni nia
rini sa ṉiniraṉira pude va hereria sa tie, kekeṉoṉo gua sa
hinerere tanisa nenege.*
4 Meke ta tozi nia rini si pude lopu ṉoṉovali sari na duduli,
na huda, babe sari na linetelete; ba ṉovali mo sari na tie pu
lopu ta veko pa raedia sa tokoro vina gilagila te Tamasa,
gua.*
5 Tava malumu si arini pude va sigiti sari na tie koari ka
lima sidara, ba lopu tava malumu koarini si pude va matei
sari na tie, ba pude vata sigiti guni mo na ginarata tana
nenege, gua.
6 Meke koari ka lima sidara sara, si kote hata ia rini sa
minate, ba lopu kote kamoa rini si asa. Kote hiva mate hola
si arini, ba lopu kaqu boka.*

---

* **8:10** Ais 14:12 * **8:11** Zer 9:15 * **8:12** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15
* **9:2** Zen 19:28 * **9:3** Ekd 10:12-15 * **9:4** Izk 9:4 * **9:6** Zob 3:21; Zer 8:3

7 Doṉo kekeṉoṉo gua tugo rina hose pu tava namanama
pude la pa vinaripera sari na kupokupo. Koari na batudi si
koa nana si keketoṉa sapu doṉo guana toropae qolo tana
baṉara, meke sari isumata dia si gua tugo na isumata tie.*
8 Sari na kaludi si gele, meke sari livodi si gua tugo na livo
laione.*
9 Meke sari na kapu raqaraqadi si gua tugo na aeana,
meke sari na buruṉudi ri na tatapurudi si gua tugo na
ovaṉadi ri na totopili, na hose pu haqala la pa vinaripera.*
10 Koa i pikutudi si arini, sapu guana pikutu nenege sapu
vari suni, meke sari na pikutudi rini si koa i ṉiniraṉira, pu
va sigiti sari na tie soku totoso koari ka lima sidara.
11 Meke koa nana tugo sa dia baṉara, sapu sa mateana
tana pou loke kokoina hie. Sa pozana sa pa zinama Hiburu
si e Abadoni, ba pa zinama Quriki si e Apolioni. Ginuana sa
si "Na Tie Huhuara."
12 Sa tinalotaṉa kaleana kekenu si ele hola, ba pa mudina
asa si kote luli mae pule si karua tinalotaṉa.
13 Meke ivua sa mateana vina onomo sa nana buki, meke
avosia rau si keke mamalaiṉi sapu mae guana koari ka
made iiona sa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa Tamasa.*
14 Meke zama la si asa koasa mateana vina onomo pu
taṉinina sa buki: "Mu vata rupahi sari ka made mateana
pu ele ta pusidi pa ovuku lavata, sapu ta pozae Iuparetisi!"
gua.
15 Meke ta rupaha sari ka made mateana saripu ele tava
nama veko koasa aoa, na rane, na sidara, meke na vuaheni
tanisa totoso ta mutina, pude va matei rini si keke koari ka
ṉeta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa.
16 Meke avosia rau sa ninaedi rini pu koi pa hose, si ari
ka karua gogoto vuro*.
17 Meke guahe sa qua dinogodogorae koari na hose, meke
sari na tie pu koidi rini: Sari na dia poko raqaraqa si ziṉara
guana nika, meke buma guana lamana peava, meke meava.
Meke doṉo gua tugo na batu laione sari na batudi rina hose.
Meke vura pa ṉuzudi rini sari na nika, na tuṉaha, meke na
nai.
18 Meke hire sari ka ṉeta oza saripu va matea si keke
koari ka ṉeta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa: sa nika,
sa tuṉaha, meke sa nai, sapu vura mae pa ṉuzudi ri na hose.
19 Meke koai na ṉiniraṉira ṉuzudi na pikutudi sari na
hose. Ura sari na pikutudi rini si ari batudi guana noki,
pude va sigiti sari na tie.

---

* **9:7** Zol 2:4 * **9:8** Zol 1:6 * **9:9** Zol 2:5 * **9:13** Ekd 30:1-3 * **9:16** 200,000,000:

20 Ba sari na tinoni pu lopu tava mate koari na oza sara, si
lopu veko pani rini sari na dia tinavete kaleadi pa limadia,
meke lopu makudo vahesi rini sari na tomate kaleadi, babe
sari na beku qolo, na siliva, na boronizi, na patu, na huda,
saripu lopu boka dodogorae, na avavosae, babe ene.*
21 Meke lopu veko pani tugo rini sari na dia vinakuvaku-
tae, na vinarivosa, na vinari riqihi, na binarabarata, na va
mate tie, meke hikohiko, na gua.

10

Sa Mateana meke sa Pepa Ta Viqusuna Hitekena

1 Beto asa si dogoria rau si keke mateana n̲in̲irana pule,
sapu pokopoko nia na lei, meke gore mae gua pa Man̲auru.
Meke koa nana pa kali sage batuna si keke bigobigo, meke
n̲edala guana rimata sa isumatana, meke sari nenena si
guana nika huru n̲udi.
2 Meke tan̲inia nana pa limana si keke pepa ta viqusuna
hitekena, sapu ta repahana pa limana. Meke sa kali nene
mataona si turu nia sa pa lamana, meke sa nene gedena si
pa pepeso.
3 Meke velavela va ululae si asa, gua tugo na kurumu
laione. Meke sipu beto velavela sa, si ta avoso mo sari ka
zuapa paka man̲auru.
4 Meke sipu beto tugo sa mamalain̲idi ri ka zuapa paka
man̲auru, si hiva kuberi rau sari na dia zinama; ba avosia
rau si keke mamalain̲i sapu mae guana pa man̲auru, sapu
zama mae guahe: "Mu lopu tozi vura ni saripu gua zama ni
ri ka zuapa paka man̲auru. Madi lopu ta kubere si arini,"
gua si asa.
5 Beto asa, si dogoria rau sa mateana sapu turuna pa
lamana meke pa pepeso. Huhuku sage la nia sa pa man̲auru
sa kali lima mataona.*
6 Meke va tatara si asa pa korapa pozana sa Tamasa toa
hola ninae rane ka rane, sapu tavetena sa man̲auru, sa
pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae saripu
koa koa rini, meke zama guahe si asa: "Ele kamo mo sa
totoso, ke lopu kaqu aqa kamahire.
7 Ba pana ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, si
kaqu va gorevura ia Tamasa sa Nana hiniva golomona, sapu
gua ele tozi vura nia Sa koari Nana nabulu, sapu sari na
poropita[d]," gua si asa.
8 Beto asa sa mamalain̲i sapu ele avosia rau mae guana pa
Man̲auru si zama mae guahe pule koa rau: "La mamu hena

* **9:20** Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23 * **10:5** Ekd 20:11; Diut 32:40; Dan 12:7; Em 3:7

vagia sa pepa ta viqusuna, sapu ta repahana pa limana sa
mateana sapu turu pa lamana meke pa pepeso,” gua.*
9 Meke topue la si rau koa sa mateana, meke tepa ia rau
koa sa sa pepa ta viqusuna hitekena. Meke zama mae koa
rau si asa: “Mae vagia, mamu hena ia. Kote hilili pa tiamu
si asa, ba pa ṉuzumu si kote lomoso guana zipale.”
10 Meke vagia rau sa pepa ta viqusuna hitekena pa limana
sa mateana, meke hena ia rau. Meke sipu va liṉiliṉia rau,
si lomoso guana zipale pa ṉuzuqu si asa. Ba mudina sipu
onolia rau si hilili pa tiaqu si asa.
11 Meke tozi nau sa si rau: “Keke totoso pule mamu
korokorotae ni sari na tinoni koari soku butubutu, na
popoa, na vinekala meke sari na baṉara,” gua si asa.

11

Sari Karua Tie Paleke Inavoso te Tamasa

1 Meke ta poni nia rau si keke kolu padapadana, meke
zamau sa mateana si rau: “Mamu la pada ia sa Zelepade te
Tamasa meke sa hope, mamu nae i tugo saripu vahesihesi
pa korapa Zelepade.*
2 Ba mu lopu pada ia sa varivarigarana lavata pa sadana
sa Zelepade, sina ele ta vala koari na tie huporo sa vasina
asa. Meke kote ene viṉohae hoboria rini sa vasileana
hopena koari ka made ṉavulu rua sidara.*
3 Meke kote ponini ṉiniraṉira rau sari karua Qua tie
paleke inavoso te Tamasa saripu va sage poko baika, pude
vata dogoro nia sa dia tinalotaṉa koari na sinea, meke kote
tarae nia rini sa inavoso te Tamasa koari keke tina karua
gogoto onomo ṉavulu puta rane,” gua.
4 Arini sari karua huda olive, meke sari karua tuturuana
zuke, sapu turu pa kenuna sa Baṉara tanisa popoa pepeso.*
5 Meke pude podekia rina tie pude ṉoṉovali sarini, si vura
mae pa ṉuzudi ri kara sa nika, meke sulu pani sari na kana.
Ke koasa siraṉa gua mo asa, si kote tava mate si arini pu
hiva ṉoṉovali sari kara.
6 Meke ta vala tugo koa ri kara sa ṉiniraṉira pude va
nosoa sa ruku pa galegalearane, pude loke ruku koasa
doduruna sa totoso sapu hoke tozi vura nia rini sa Inavoso
te Tamasa. Meke ta poni ṉiniraṉira sari kara pude va ilirae
ni ehara sari na kolo, meke pude vata evaṉi tugo sari na oza
votivotikaedi pa popoa pepeso, totoso hiva nia ri kara.*

---

* **10:8** Izk 2:8 kamo hinia 3:3 * **11:1** Izk 40:3; Zak 2:1-2 * **11:2** Lk 21:24
* **11:4** Zak 4:3, 11 kamo hinia 14 * **11:6** 1 Baṉ 17:1; Ekd 7:17-19; 1 Samuela 4:8

7 Meke sipu ele va hokoti ri kara sari na dia totoso, pude
tozi vura nia sa Inavoso te Tamasa, si kote vura mae pa
korapa pou loke kokoina sa kurukuru kaleana, meke kote
razai sa sari kara, meke kote va kilasi na va matei sa si
arini.*
8 Meke sari na tomatedi ri karua tie paleke inavoso si
kote eko pa korapa siraṉana sa vasileana nomana. Koasa
vasileana asa si tava mate pa korosi sa dia Baṉara, meke
hoke ta pozae kekeṉoṉo gua tugo Sodomu meke Izipi sa
vasileana asa.*
9 Meke koari ka ṉeta rane kukuruna, si kote dogori ri
doduru tie pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa, sari
na tomatedi ri kara, meke kote korodia pomunu ni rini sari
kara.
10 Meke kote qetuqetu hola sari doduru tinoni pa popoa
pepeso koasa minate tadi kara, meke kote varivariponi
vinariponi sarini, sina ṉoṉovala sisigiti ri kara hire sari
doduru tinoni pa vina kilasa te Tamasa.
11 Meke sipu hola tugo ka ṉeta rane kukuruna, si siṉo
lani tinoa Tamasa sari kara, ke gasa turu sari kara. Meke
matagutu na tarazuzu si arini pu dogorodi sari kara.*
12 Meke avosia ri karua tie paleke inavoso te Tamasa sa
mamalaiṉi pa maṉauru, sapu velavela va ululae mae guahe
koa rini, “Sage mae tani!” Meke dogori rina dia kana sagedi
la pa Maṉauru pa korapa lei si arini.*
13 Meke pa totoso tugo asa si kamo si keke niu nomana
hola, meke hoqa ta huara inete si keke koari ka manege
puta pinaqahadi rina vetuvetu koasa vasileana, meke ari
ka zuapa tina tie si mate. Meke sari na tie pu koa holadi si
matagutu na tarazuzu, ke vahesia mo rini sa Tamasa lavata
pa Maṉauru.*
14 Ego, sa tinalotaṉa vina rua meke kaleana si ele hola, ba
sa tinalotaṉa vina ṉeta si tata kamo hokara mo!

Sa Buki Vina Zuapa

15 Meke ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, meke
ta avoso sa mamalaiṉidi ri pa Maṉauru pu zama va ululae
guahe:
“Sa binaṉara pa popoa pepeso
si na Binaṉara tanisa nada Baṉara meke sa Nana
Karisito[d] kamahire,
meke kote koa Baṉara si Asa ninae rane ka rane!”*

* **11:7** Dan 7:7,21; Rev 13:5-7, 17:8 * **11:8** Ais 1:9-10 * **11:11** Izk 37:10
* **11:12** 2 Baṉ 2:11 * **11:13** Rev 6:12, 16:18 * **11:15** Ekd 15:18; Dan 2:44,
7:14,27

16 Meke sari ka hiokona made koimata ta ronuedi pu habotu
pa dia habohabotuana baṉara pa kenuna sa Tamasa, si
hoqa todoṉo, meke vahesia rini sa Tamasa,
17 meke zama pa vinahesi sapu guahe:
“Ke, Baṉara, sa Tamasa pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira,
sapu koa pukerane, meke sapu korapa koa kamahire,
zama valeana si gami koa Goi,
sina koasa Mua ṉiniraṉira lavata,
si podalae nia Goi sa Mua Binaṉara!
18 Ta ṉaziri sisigiti sari na tie huporo,*
meke kamahire si ta ṉaziri tugo si Goi.
Ele kamo sa totoso pude di ta pitu sari doduru pu matedi,
meke pude ta pia tugo sari na Mua nabulu poropita,
meke sari na Mua tie,
meke sari doduru pu pamaṉa nigo hiteke na lavata.
Meke ele kamo sa totoso pude va kilasi pa tinahuara sarini
pu huara va ineti sari na tiena sa popoa pepeso.”
19 Ta tukele sa sasadana sa Zelepade te Tamasa pa
Maṉauru. Meke ta dogoro pa korapana sa Nana Zelepade
sana sa Bokese tanisa Vinariva Egoi te Tamasa. Meke
malara va hodaka sari na kapi, meke pidala, na lulusu
sari na paka maṉauru, niu sa popoa pepeso, meke na rane
boṉi nomana si va hoqa gore mae i sari na kabukabue aesi
nomadi.*

12

Sa Barikaleqe meke sa Ratovo

1 Meke vura mae pa galegalearane si keke vina gilagila
arilaena, sapu variva magasana: keke barikaleqe si ta
dogoro sapu pokopoko nia sa sa rimata, meke netia sa sa
sidara pa nenena, meke toropae ni sa sari ka manege rua
pinopino.
2 Meke aritiana sa barikaleqe, meke ta sigiti na hilala na
tata podo koburu si asa.
3 Beto asa si keke vina gilagila pule si vura mae pa
maṉauru: vura mae si keke ratovo ziṉaziṉara nomana
hola sapu ka zuapa batuna, meke ka manege puta kikihona,
meke hopeke va hake toropae baṉara sari na batuna.*
4 Meke hiru gore nia pikutuna sa si keke koari ka ṉeta
pinaqahadi rina pinopino pa maṉauru, meke va hoqa gore
lani sa pa pepeso si arini. Meke la sa ratovo pa kenuna
sa barikaleqe pu tata podopodo, pude onolo toa ia gana sa
haha sapu kote podoa sa, gua.*

---

* **11:18** Sam 2:5, 110:5; Sam 115:13 * **11:19** Rev 8:5, 16:18 * **12:3** Dan 7:7
* **12:4** Dan 8:10

5 Meke podoa sa barikaleqe si keke tuna koreo pu
kote tagoi sari doduru n̲iniraṇira pude baṇara ni sari
doduru butubutu. Ba ta harupu sage koe Tamasa pa Nana
habotuana Baṇara sa koburu.*
6 Meke govete la nana pa soloso qega sa barikaleqe, vasina
pu ele va nama veko nia Tamasa pude kopu nia rini si asa,
koari ka keke tina karua gogoto onomo n̲avulu puta rane.
7 Meke ta evaṇa sa vinaripera pa Maṇauru. E Maekolo
meke sari nana puku mateana, si raza ia sa ratovo, meke sa
ratovo meke sari nana puku mateana si raza hobedia.*
8 Ba tava kilasa sa ratovo meke sari nana mateana, ke loke
dia vasina hokara pude koa pa Maṇauru si arini.
9 Meke ta gona gore sa ratovo nomana, sapu sa noki
pukeranena hola, sapu ta pozae sa Devolo babe Setani. Ta
gona gore pa pepeso si asa, meke sari doduru nana mateana.
Meke sekesekei ni sa sari doduru tie pa kasia popoa.*
10 Meke avosia rau si keke mamalaiṇi pa Maṇauru,
sapu velavela va ululae guahe: "Ele kamo kamahire sa
tinaharupu, sa n̲iniraṇira, meke sa Binaṇara tanisa nada
Tamasa, meke sa n̲iniraṇira tanisa Nana Karisito. Ura ele
ta gona gore la pa pepeso si asa pu zutui sari na tasida koe
Karisito, pa kenuna sa nada Tamasa boṇi na rane.*
11 Meke ele koa mataqara meke va kilasia rini si asa koasa
eharana sa Lami, meke koasa hinelahelaena sa Inavoso
Leana. Meke lopu ruriti rini sari na dia tinoa kamoa pa
minate.
12 Gua asa, ke mu koa qetuqetu agoi na Maṇauru, meke
gamu doduru pu koa koa sa. Ba mi talotaṇa gemi si gamu na
pepeso meke na lamana! Ura ele gore atu koa gamu sana
sa Devolo pa nana tinaṇaziri lavata, sina gilania sa sapu
papakana hokara mo sa nana totoso," gua.
13 Meke totoso dogoria sa ratovo sapu ele ta gona gore la
si asa pa pepeso, si podalae hata lulia sa sa barikaleqe sapu
ele podona sa koburu koreo.
14 Meke ta vala koasa barikaleqe sari karua tatapuru atata
nomadi, pude boka tapuru govete la si asa pa soloso qega.
Meke koa si asa vasina pu ele va nama veko nia Tamasa,
pude ta kopue si asa pa n̲eta vuaheni kukuruna, vasina pu
lopu kamoa sa ratovo.*
15 Meke totolo vura pa n̲uzuna sa ratovo sa kolo, gua tugo
na ovuku naqena pu luli la pa mudina sa barikaleqe, pude
mani paleke taloa nia gana, gua.

---

* **12:5** Ais 66:7; Sam 2:9 * **12:7** Dan 10:13,21, 12:1; Zd 9 * **12:9** Zen 3:1; Lk 10:18 * **12:10** Zob 1:9-11; Zak 3:1 * **12:14** Dan 7:25, 12:7

16 Ba toka nia sa popoa pepeso sa barikaleqe, meke ta
viqala sa pepeso, meke nuquru gore sa naqe sapu va totolo
vura ia sa ratovo pa ṉuzuna.
17 Meke ta ṉaziri sisigiti nia sa ratovo sa barikaleqe, ke
la pude razai sa sari kaiqa tuna pule sa barikaleqe, sarini
pu va tabei sari na tinarae te Tamasa, pu tuqe va nabu pa
rinaṉeraṉe, meke tozi vura nia sa inavosona sa guguana e
Zisu Karisito.
18 Meke turu sa ratovo pa masamasa.

13

Sari Karua Kurukuru Kaleadi

1 Meke dogoria rau si keke kurukuru sapu korapa vura
sage mae pa lamana, sapu ka manege puta kikihona meke
ka zuapa batuna; meke hopeke ri na kikihona si va hake
toropae baṉara. Meke ta kubere pa hopeke batudi sa
zinama vinahesi pule, sapu na tamasa si arini, gua.*
2 Meke sa kurukuru kaleana hie sapu dogoria rau si gua
tugo na leopadi, meke sari na nenena si gua tugo na nene
bea, meke sa ṉuzuna si gua tugo na ṉuzu laione. Meke vala
nia sa ratovo koasa sa nana ṉiniraṉira pude koa baṉara koa
sa nana habotuana baṉara.*
3 Meke dogoria rau sapu keke ri na batuna si bakora va
kaleana, guana kote mate nia tu sa, ba ele ibu nana tu. Ke
magasa nia rina tie pa doduruna sa kasia popoa, meke lulia
rini si asa.
4 Meke vahesia rini sa ratovo, sina vala nia sa koasa
kurukuru kaleana sa ṉiniraṉira, meke vahesia tugo rini sa
kurukuru asa, meke zama: “Esei si ṉiṉira gua sa kurukuru?
Meke esei si garo pude varipera koa sa, meke va kilasia si
asa?” gua si arini.
5 Meke tava malumu sa kurukuru pude vahesihesi pule
nia na poza pule nia tamasa, meke tago ṉiniraṉira pude
koa baṉara koari ka made ṉavulu rua sidara.*
6 Meke podalae zama ṉoṉovalia sa sa Tamasa meke sa
Pozana, meke sa Nana vasina pu koa ia Sa, meke gua tugo
sarini pu koadi pa Maṉauru.
7 Meke tava malumu si asa pude razai sari na tie te
Tamasa, meke pude va kilasi si arini. Meke ta vala koasa
sa ṉiniraṉira pude baṉara ni sari doduru tinoni pa ninae
butubutu, na vinekala, na popoa, gua.*
8 Meke sari doduru tiena sa popoa pepeso si kaqu vahesia
si asa. Ba lopu sarini pu ele ta kubere pozadi pa buka tinoa

* **13:1** Dan 7:3; Rev 17:3,7-12 * **13:2** Dan 7:4-6 * **13:5** Dan 7:8,25, 11:36
* **13:7** Dan 7:21

tanisa Lami, sapu ele vizata vekoi Tamasa pude tava mate,
seunae gua tava podaka sa kasia popoa.*

9 Asa sapu ari taliṉana si mani avosia!

10 Ke asa sapu kote ta turaṉa taloa pa tinaraovo[d], si mani
ta turaṉa taloa tugo pa tinaraovo. Meke asa sapu kote tava
mate si mani tava mate nia tugo sa vedara. Ura hire tugo
sari na totoso pude turu va nabu pa rinaṉeraṉe koe Karisito
sari na tie te Tamasa.*

11 Meke dogoria pule rau si keke kurukuru kaleana sapu
vura sage mae pa pepeso. Meke koa ia karua kikihona pu
doṉo guana kikiho lami, meke sa mamalaiṉina si guana
ratovo.

12 Meke nabulu nia sa sa kurukuru kekenu, meke koasa
doduru nana ṉiniraṉira si tavetavete si asa, pude ososo ni
sari doduru tie pa kasia popoa pude vahesia sa kurukuru
kekenu. Asa sa kurukuru sapu ele bakora, meke doṉo guana
lopu sana kote mate. Ba hola sapu gua asa, si ibu tu sa
bakorana.

13 Meke va vura tinavete variva magasadi sa kurukuru
vina rua, meke garunu gore mae nia tugo sa pa pepeso sa
nika pa maṉauru pa kenudi ri na tie.

14 Meke sekesekei ni sa sari doduru tiena sa popoa pepeso,
koari na tinavete variva magasadi saripu tava malumu ni
sa pude taveti, pude zuka ia sa kurukuru kekenu. Meke tozi
ni sa saripu koadi pa pepeso, pude tavetia si keke beku pa
kinehana sa kurukuru kekenu, sapu ele tava bakora magu
varipera, ba lopu mate.

15 Meke ta vala sa ṉiniraṉira koasa kurukuru vina rua,
pude mani siṉo la nia tinoa sa beku kinehana sa kurukuru
kekenu, pude boka zama si asa. Meke tozi nia sa beku pude
va matei sari doduru pu lopu vahesia si asa.

16 Meke ososo ni sa kurukuru vina rua sari doduru tie,
hiteke na lavata, tagotagodi na habahualadi, tie ta rupahadi
meke na pinausu, pude veko vina gilagila pa kali lima
mataodi, babe pa raedi.

17 Meke loke tie si tava malumu pude variholuholue,
be lopu tagoa sa sa vina gilagila hie, sapu sa pozana sa
kurukuru kaleana, babe sa nabana sa pozana.

18 Ego, hire tugo sari na vina gilagila tomedi: Asa sapu
ari nana ginilagilana si mani tavete vura nia sa nabana sa
kurukuru. Ura sa naba onomo gogoto onomo ṉavulu onomo
si tozi vura nia sa pozana sa tie hie.

---

* **13:8** Sam 69:28 * **13:10** Zer 15:2, 43:11

14

Sa Lami meke sari Nana Tinoni

1 Meke totoso doṉo la si rau si dogoria rau sa Lami sapu
korapa turu Nana pa toqere Zaione[d]. Meke turu turaṉae dia
koa Sa sari ka keke gogoto made ṉavulu made tina tinoni.
Meke ta kubere pa raedi sa pozana Sa, meke sa pozana sa
Tamana.*
2 Meke avosia rau si keke mamalaiṉi sapu mae guana
pa Maṉauru, sapu guana ovaṉadi rina tovovo vari tomo-
tomoidi, meke pidala guana paka maṉauru, meke guana
mamalaiṉidi ri pu mikemike.
3 Meke kera nia rini si keke kinera vaqurana pa kenuna
sa ṉati habotuana Baṉara, meke pa kenudi ri ka made
kurukuru toadi, meke ri na koimata. Meke loke tie pule
si hite va nonoga ia sa kinera, ba sari ka keke gogoto made
ṉavulu made tina tinoni mo pu ele holu vagi Tamasa pa
popoa pepeso koasa eharana Karisito.
4 Hire tugo sari na tie pu lopu va boni pule ni dia tinoa
koari na hahanana kaleadi, ba soto va nabu koe Tamasa,
kekeṉoṉo gua na vineki vaqura pu lopu hite koa turaṉa
keke tie, ba kaqu koa soto mo koasa tie pu kaqu haba ia sa.
Ba luli lamae ia rini sa Lami doduru totoso. Meke hire tugo
sari na tie pu holu vagi pule ni Tamasa koari na tie pa kasia
popoa, pude na tie tanisa meke tanisa Lami, kekeṉoṉo gua
tugo rina vua kenudi pu ta poni koasa Tamasa.
5 Namu lopu hite kokoha si arini, ba toṉoto meke loke
tinazutudi.*

Sari ka Ṉeta Mateana

6 Meke beto asa si dogoria rau si keke mateana sapu
tapuru va ululu sage pa galegalearane, sapu palekena sa
Inavoso Leana sapu koa ninae rane ka rane, pude tozi vura
nia koari na tinoni pa ninae butubutu, na vinekala, meke
na popoa.
7 Meke zama va ululae si asa, “Mi pamaṉa nia na vahesia
sa Tamasa! Ura ele kamo sa totoso varipitui tanisa. Mi
vahesia si Asa pu tavetena sa Maṉauru, sa pepeso, sa
lamana, meke sari na bukahadi ri na kolo!” gua si asa.
8 Meke luli mae gana pule si keke mateana vina rua, meke
zama: “Ele huara! Ele ta huara va inete sa popoa Babiloni,
sa ṉati vasileana lavata. Sina ele ta turaṉa va sea pa nana
hahanana maqota sari na tie koari doduru butubutu, guana
va viviri ni vaeni variva pekipekina sa si arini,” gua.*

---

* **14:1** Izk 9:4; Rev 7:3 * **14:5** Zepa 3:13 * **14:8** Ais 21:9; Zer 51:8; Rev 18:2

9 Meke luli la gana koari kara sa mateana vina n̲eta, meke
velavela va ululae guahe: “Arini pu vahesia sa kurukuru
kaleana, meke sa beku sapu ta tavete luli pa kinehana sa,
meke vekoa pa raedi, babe pa limadi sa vina gilagila tanisa
kurukuru,
10 si kaqu va napo ni Tamasa sa doduruna sa n̲iniran̲ira
tanisa Nana kapa tinan̲aziri nomana hola. Meke kote tava
sigiti hola pa nika meke pa kolo nai lerana si arini, pa kenudi
ri na mateana hopedi te Tamasa meke sa Lami.*
11 Meke sa tun̲ahana sa nika vasina koa ta sigiti si arini,
si vura sage ninae rane ka rane. Meke loke ari makudona
rane na bon̲i sa tinasigiti tadirini pu vahesia sa kurukuru
kaleana meke sa beku, sapu sa kinehana sa. Gua tugo asa sa
tinasigiti tadirini pu ele vagia sa vina gilagilana sa pozana
sa,” gua.*
12 Ke hire tugo sari na totoso pude turu va nabu sari na
tie te Tamasa, saripu va tabei sari Nana tinarae, meke soto
va nabu pa dia rinan̲eran̲e koe Zisu.
13 Meke totoso asa si avosia rau si keke mamalain̲i mae
guana pa Man̲auru, sapu zama guahe: “Mu kuberia sapu
guahe: Tamanae tugo saripu koa keke koasa Ban̲ara, pu
mate kamahire meke gua tugo saripu kote mate vugo
repere! Uve! Ura, kote magogoso koari na dia tinavete
mamatadi si arini, meke kote piai tugo Tamasa si arini koari
na dia tinavete leadi,” gua sa Maqomaqo Hope.

Sa Totoso Pakepakete pa Popoa Pepeso

14 Meke don̲o la si rau, meke dogoria rau si keke lei
keorona, meke habotu Nana koasa lei si keke, sapu don̲o
gua tugo sa Tuna na Tie, meke toropae nia Sa sa toropae
Ban̲ara sapu ta tavetae qolo, meke tan̲inia Nana pa limana
si keke magu n̲aruna tana pakepakete huiti.*
15 Meke vura mae pa korapa Zelepade si keke mateana
pule, meke velavela va ululae la guahe koa Sa pu korapa
habotuna pa lei: “Mu paleke la nia sa Mua magu n̲aruna
mamu la pakepakete. Ura ele kamo sa totoso pude
pakepakete sina ele komiha sa popoa pepeso!” gua.*
16 Meke hiru nia Sa pu habotuna pa lei sa Nana magu pa
popoa pepeso, meke ta pakete vagi sari na tiena sa popoa
pepeso.
17 Meke keke mateana pule si vura mae gua koasa
Zelepade pa Man̲auru, meke palekia nana tugo si keke
magu pakepakete n̲aruna.

---

* **14:10** Ais 51:17; Zen 19:24; Izk 38:22 * **14:11** Ais 34:10 * **14:14** Dan 7:13
* **14:15** Zol 3:13

18 Meke keke mateana pule sapu kopuna sa nika pa hope[d],
si vura mae gua vasina, meke zama va ululae la guahe koa
Sa pu taṉinina sa magu pakepakete ṉaruna: “Mu palekia
sa mua magu pakepakete ṉaruna, mamu pakete vagi sari
na tie guana kata qurepi[d] koari na inuma vaeni pa popoa
pepeso, sina ele sagana sari qurepi!” gua.
19 Meke hiru nia sa mateana sa nana magu pakepakete
ṉaruna koasa popoa pepeso, meke vagi varigara ni sa
sari na tie guana kata qurepi, meke oki lani rini koasa
munamunalana kolo vaeni tanisa tinaṉaziri te Tamasa.
20 Meke tava mate sari na tie meke vura eharadi gua
sapu ta neti sari na qurepi pa munamunalana pa sadana sa
vasileana lavata. Totolo vura guana naqe sa eharadi koasa
munamunalana tinaṉaziri te Tamasa, la tu pa seu padana
ṉeta gogoto kilomita meke tata karua mita lamanana gua.*

15

Sari na Mateana meke sari na Oza Vina Betobeto

1 Meke dogoria rau pa Maṉauru si keke vina gilagila
arilaena pule meke variva magasana. Koa dia sari ka zuapa
mateana meke hopeke dia oza vina betobeto. Ura pana ta
evaṉa sari na oza hire, si beto tugo sa tinaṉaziri te Tamasa.
2 Meke dogoria rau si keke tiṉitoṉa sapu doṉo guana
kolo, sapu bule sisigiti meke kekeṉoṉo guana qelasi viana,
meke varihenie nika si asa. Meke dogori rau sarini pu koa
mataqara hola nia sa kurukuru kaleana, meke sa bekuna
sa, meke sa nabana sa pozana sa, sina lopu vahesia rini sa
kurukuru. Korapa turu kapae dia si arini koasa kolo sapu
guana qelasi, meke taṉini dia pa limadi sari na mike saripu
poni ni Tamasa koa rini.
3 Meke kera nia rini sa kinera te Mosese, sa nabulu te
Tamasa, koa sa guguana sa Lami, sapu guahe:*
“Baṉara, Tamasa pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira,
sari na Mua tinavete si arilaedi na variva magasadi!
Agoi sa Baṉara ninae rane tadi na butubutu,
toṉoto meke hinokara sari na Mua hahanana.
4 Baṉara, doduru tie si kote pamaṉa nigo,*
meke kote va lavatia sa Pozamu.
Ura, Agoi mo telemu si hopemu,
meke sari doduru tie pa ninae popoa
si kote mae vahesigo mo si Agoi.
Ura sari na Mua tinavete toṉotodi,
si ele vata dogoro ni Goi koa ri na tie,” gua.

---

* **14:20** Ais 63:3; KTZ 1:15; Rev 19:15 * **15:3** Ekd 15:1 * **15:4** Zer 10:7; Sam 86:9

5 Beto asa, si doṉo la si rau meke dogoria sapu ta tukele
sa Zelepade sapu sa Ipi[d] Hopena te Tamasa pa Maṉauru.*
6 Meke vura mae pa korapana sa Zelepade sari ka zuapa
mateana, saripu paleke mae ni sari ka zuapa oza. Meke
pokopoko lineni sapu keoro meke ṉedaladi si arini, meke
dikuru ni rini pa raqaraqadi sari na qolo.
7 Meke keke koari ka made kurukuru toadi si vala ni koari
ka zuapa mateana sari na baolo qolo sapu siṉi na tinaṉaziri
tanisa Tamasa sapu toa holana ninae rane ka rane.
8 Meke siṉia na tuṉaha sa korapana sa Zelepade sapu
mae guana koasa ṉinedalana sa Tamasa meke koasa Nana
ṉiṉirana. Ke loke tie hokara si boka nuquru la vasina,
osolae tava gorevura beto tu sari ka zuapa oza tadi ka zuapa
mateana.*

16

Sari na Baolo Tanisa Tinaṉaziri te Tamasa

1 Meke avosia rau si keke mamalaiṉi sapu mae guana
pa Zelepade, sapu zama va ululae guahe koari ka zuapa
mateana: "La mamu titisi gore ni pa popoa pepeso sari ka
zuapa baolo tanisa tinaṉaziri te Tamasa," gua.
2 Meke la titisi gore nia sa mateana vina keke sa nana
baolo pa popoa pepeso. Meke razai na tubu sapu vari sisigiti
si arini pu vagia sa vina gilagila tanisa kurukuru kaleana,
meke sarini pu vahesia sa bekuna sa.*
3 Meke sa mateana vina rua si titisi gore la nia pa lamana
sa nana baolo. Meke ta evaṉae gua tugo na eharadi ri na tie
matedi sa kolo, meke mate beto sari doduru tiṉitoṉa toadi
pa lamana.
4 Meke sa mateana vina ṉeta si titisi gore la nia sa nana
baolo koari na leana na ovuku, meke koari na kolo bukaha,
meke ta ilirae ehara si arini.*
5 Meke avosia rau sa mateana tadi na kolo, sapu zama
guahe:
"Agoi sapu Hopemu, sapu ele koa pukerane, meke sapu
korapa koa kamahire,
toṉoto sari na Mua vina kilasa koari na tie kaleadi hire.
6 Ura va matei rini sari na Mua tie, meke sari na poropita,
meke tava zoloro sari na eharadi,
meke va napo ni ehara Goi si arini pu variva mate, ura
pada tugo sa vina kilasa asa koarini!"
7 Meke avosia rau si keke mamalaiṉi sapu vura mae guana
koasa hope, sapu zama guahe:

---

* **15:5** Ekd 38:21 * **15:8** Ekd 40:34; 1 Baṉ 8:10-11; 2 Koron 5:13-14; Ais 6:4
* **16:2** Ekd 9:10 * **16:4** Ekd 7:17-21; Sam 78:44

"Uve, Baṉara na Tamasa pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira,
toṉoto meke hinokara hola sari na Mua vina kilasa!"
gua.
8 Meke titisi la nia sa mateana vina made sa nana baolo
koasa rimata, meke tava ṉiṉira sa ṉadana sa, pude kina va
sisigiti na rimata sari na tie.
9 Meke ta kina va sisigiti nia rina tie sa maṉinina sa
rimata, ke zama va kaleania rini sa Tamasa meke sa pozana
Sa, sapu ari Nana ṉiniraṉira koari na oza hire. Ba korodia
luara pani rini sari na dia sinea, pude vahesia sa Tamasa.
10 Meke titisi la nia sa mateana vina lima sa nana baolo
koasa habotuana baṉara tanisa kurukuru kaleana, meke
tava huporo dudukurumu sa popoa vasina koa baṉara sa
kurukuru kaleana, meke garata livodi sari na tie, ura na ta
sigiti si arini.*
11 Meke zama va kaleania rini sa Tamasa pa Maṉauru
koari na dia tinasigiti na vinagauru, ba lopu hite luara pani
rini sari na dia tinavete kaleadi.
12 Meke titisi la nia sa mateana vina onomo koasa Ovuku
Iuparetisi sa nana baolo, ke popa sa kolona, pude va nama
nia sa siraṉa tadi na baṉara pu mae guadi pa kali gasa
rimata.*
13 Meke beto asa si dogori rau sari ka ṉeta maqomaqo
kaleadi saripu doṉo gua na bakarao, sapu hopeke vura mae
guadi pa ṉuzuna sa ratovo, meke pa ṉuzuna sa kurukuru
kaleana, meke koasa poropita kokohana.
14 Arini sari na maqomaqo kaleadi saripu hoke va vura
tinavete variva magasadi. Meke vura la si arini koari na
baṉara pa doduruna sa popoa pepeso, pude varigara ni,
pude varipera koasa rane nomana tanisa Tamasa pu tagoi
sari doduru ṉiniraṉira.
15 "Dotu! Kote atu kamo va hodaka guana tie hikohiko
si Rau! Ba tamanae tugo si asa sapu vaṉunu doduru
totoso, meke va nama vekoi sari nana poko, pude lopu ene
dododohona meke tava kurekure pa korapa kobi tie," gua
se Zisu.*
16 Meke varigara ni rina maqomaqo kaleadi sari na
baṉarana sa popoa pepeso pa keke vasina, sapu ta pozae
Amaqedoni pa zinama Hiburu.*
17 Meke titisi la nia sa mateana vina zuapa sa nana baolo
pa galegalearane. Meke ta avoso si keke mamalaiṉi sapu
mae guana koasa habotuana Baṉara pa korapa Zelepade,
sapu zama va ululae guahe: "Ele kamo sa totoso," gua si
Asa.

---

* **16:10** Ekd 10:21 * **16:12** Ais 11:15 * **16:15** Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 3:3, 19:7,8 * **16:16** 2 Baṉ 23:29; Zak 12:11

18 Meke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala na
lulusu sa paka maṉauru. Meke kamo si keke niu nomana
hola, sapu lopu ele hite ta evaṉa seunae gua ta tavete sa tie
pa pinodalaena sa kasia popoa.*
19 Meke balabala ia Tamasa si pa Babiloni sa ṉati
vasileana lavata, ke va napo nia Nana kapa vaeni Sa si
asa, sa kapa sapu siṉia sa Nana tinaṉaziri na vina kilasa
nomana. Meke ta viqala ṉeta sa pepeso koasa vasileana
lavata asa, meke sari na vasivasileana tadi doduru popoa si
ta huara beto.*
20 Meke sari doduru nunusa si lopu ta dogoro, meke sari
na toqere ba namu lopu hite ta dogoro tugo.*
21 Meke hoqa gore koari na tie sari na kabukabue aesi,
saripu lima ṉavulu kilo hopeke mamatadi gua. Meke zama
va kaleania rini sa Tamasa, sina kaleana sisigiti sa oza asa.*

17

Sa Maqota Ta Avosaena

1 Meke keke koari ka zuapa mateana sapu taṉinidi ri ka
zuapa baolo, si mae koa rau meke zama guahe: “Mae maqu
va dogoro nigo sa vina kilasa sapu kote ta evaṉa koasa
maqota sapu ta avosaena, sapu habotuna koari na kolo.*
2 Sari na baṉara koasa popoa pepeso si ele somanae koasa
naṉa binarabarata na vinarivosa, meke ele ta turaṉa va sea
sari na tiena sa popoa pepeso koasa nana hahanana maqota,
guana napo viviri vaeni variva pekipekina si arini,” gua.*
3 Beto asa si turaṉau sa mateana si rau koasa ṉiniraṉira
tanisa Maqomaqo Hope, meke la pa soloso qega. Meke
dogoria rau vasina si keke barikaleqe sapu habotu nana
koa keke kurukuru kaleana sapu ziṉaziṉarana, meke ta
kubere pa doduru tinina sari na pozapoza vinahesi pule,
sapu na tamasa ṉiṉira si asa, gua. Ka zuapa batuna, meke
ka manege puta kikihona si asa.
4 Meke pokopoko pepolo na ziṉara sa barikaleqe hie,
meke tava sarie qolo na patu arilaedi, meke na vovoto davi
si asa. Meke taṉinia nana pa limana si keke kapa qolo, sapu
siṉia na hahanana variva kurekuredi, meke na bonidi ri
naṉa binarabarata na vinarivosa.*
5 Meke hire sari pozapoza pu ta tome ginuadi saripu ta
kubere pa raena:
BABILONI SA ṈATI VASILEANA LAVATA,
SA TINADIA RI DODURU MAQOTA,

---

* **16:18** Rev 8:5, 11:13,19 * **16:19** Ais 51:17 * **16:20** Rev 6:14 * **16:21** Ekd 9:23; Rev 11:19 * **17:1** Zer 51:13 * **17:2** Ais 23:17; Zer 51:7 * **17:4** Zer 51:7

MEKE SARI DODURU HAHANANA VARIVA KUREKUREDI PA KASIA POPOA.

6 Meke dogoria rau sa barikaleqe sana sapu qetuqetu hola
guana tie napo va viviri, sina ele va matei sa sari na tie te
Tamasa, meke sarini pu tozi vura nia sa dia rinaṉeraṉe koe
Zisu.
Meke sipu dogoria rau sa barikaleqe asa si magasa sisigiti
si rau.
7 Meke nanasa mae guahe sa mateana koa rau, “Na vegua
ke magasa si goi? Ego, maqu tozi va bakala poni nigo
sa ginua tomena tanisa barikaleqe hie, meke sa kurukuru
kaleana pu ka zuapa batuna meke ka manege puta kikihona
sapu sa kurukuru vasina hake sa barikaleqe.
8 Sa kurukuru sapu dogoria goi sana si ele koa tu
visoroihe, ba lopu koa si asa kamahire, ba kote vura sage
mae pa korapa pou loke kokoina si asa, meke kote la koasa
vina kilasa koa holana. Podalae tu pa pinodalaena sa kasia
popoa, si ta kubere pozadi sari kaiqa tie pa buka tinoa. Ba
pana dogoria ri na tie pu lopu ta kubere pozadi pa buka
tinoa sa kurukuru kaleana, si kote magasa nia rini si asa.
Asa sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, ba lopu
koa kamahire, meke sapu kote vura pule mae.*
9 Meke ta hivae sa ginilagilana lohina[d] pude gilania sa
ginuana sa kurukuru kaleana hie. Sari ka zuapa batuna si
sari ka zuapa toqere, vasina pu habotu sa barikaleqe, meke
ari ka zuapa baṉara tugo si arini.
10 Ka lima si ele hola sa dia binaṉara, keke si korapa koa,
meke sa vina zuapa si lopu ele mae. Meke pana mae si asa
si kaqu papakana mo sa nana totoso pude koa baṉara.
11 Meke sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, meke
lopu koa kamahire, si asa tugo sa baṉara vina vesu, meke
asa tugo si keke sapu lulia sa hahanana tadi ka zuapa, sapu
kote la koasa nana vina kilasa koa holana.
12 Sari ka manege puta kikiho saripu dogori goi si ari
ka manege puta baṉara, saripu lopu ele koa baṉara koari
hopeke dia binaṉara. Ba pa keke totoso papakana hite mo,
si kote koa baṉara turaṉia rini sa kurukuru kaleana.*
13 Sari ka manege puta hire si keke mo sa dia hiniva, meke
kaqu poni la nia rini sa dia ṉiniraṉira koasa binaṉara tanisa
kurukuru kaleana pude ṉiṉira sa nana tinarae.
14 Meke kote raza ia rini sa Lami, ba kote va kilasi Sa si
arini. Ura Asa tugo sa Ṉati Hiniva tadi na ṉati hiniva, meke
sa Baṉara tadi na baṉara. Meke kaqu koa mataqara turaṉi
tugo Sa sari Nana tie ta vizatadi, na ta tiokodi, saripu turu
va nabu pa dia rinaṉeraṉe koa Sa.”

---

* **17:8** Diut 7:7; Rev 11:7; Sam 69:28 * **17:12** Diut 7:24

15 Meke zama sa mateana koa rau: “Sari na kolo pu dogori
goi vasina pu habotu sa maqota, si sari na tinoni meke sari
na puku tie pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa.
16 Sari ka manege puta kikiho, meke sa kurukuru kaleana
saripu dogori goi, si kote kukiti nia rini sa maqota. Meke
kote vagi betoi rini sari doduru nana likakalae saripu tagoi
sa, meke va dodoho veko hola ia rini si asa, meke kote gania
rini masana meke sulu pania rini si asa.
17 Ura ele vekoa Tamasa pa korapa bulodia, pude di va
gorevura ia sa Nana hiniva. Meke va egoa rini pude vala nia
koasa kurukuru kaleana sa dia n̲iniraṉira pude koa baṉara
si asa, osolae kaqu tava gorevura beto sari doduru zinama
te Tamasa.
18 Sa maqota sapu dogoria goi sana, si sa vasileana
nomana, sapu baṉara ni sari doduru binaṉara pa popoa
pepeso,” gua.

18

Ta Huara Va Inete sa Vasileana Babiloni

1 Beto asa, si dogoria rau si keke mateana pule sapu
gore mae guana pa Maṉauru. Meke tagoa sa sa n̲iniraṉira
nomana hola, meke malara la koasa kasia popoa sa
n̲inedalana.
2 Meke velavela va ululae guahe si asa: “Ele huara! Ele
ta huara va inete sa popoa Babiloni, sa n̲ati vasileana
lavata, meke ele ta evaṉae na vasina tadi na tomate kaleadi
na maqomaqo kaleadi, meke na kokoana tadi doduru
kurukuru tapuru variva malederedi pu lopu henai rina
tie.”*
3 Ura ele somana ni ri doduru butubutu tie sari na
hahanana kaleadi, na binarabarata, na vinarivosa na gua
tanisa vasileana sana, guana napo viviri vaeni variva
pekipekina si arini.* Meke sari doduru baṉarana sa kasia
popoa, si ele somana tugo koari na nana hahanana maqota.
Meke sari na tie varivari holuholue pa kasia popoa, si
tagotago sisigiti koasa nana hahanana, pude okoro ni sari
doduru tin̲itoṉa sage hinoludi.
4 Meke avosia rau si keke mamalain̲i pule sapu mae guana
pa Maṉauru, sapu zama guahe:
“Gamu na Qua tinoni,*
mi taluarae koasa popoa sana!
Pude mi lopu somana koari nana hahanana kaleadi,
meke pude mi lopu somana nia sa vina kilasa tanisa!

* **18:2** Ais 21:9; Zer 50:39, 51:8; Rev 14:8; Ais 13:21; Zer 50:39 * **18:3** Ais 23:17; Zer 51:7 * **18:4** Ais 48:20; Zer 50:8, 51:6,45

5 Ura ele vari tomotomoi sage pa Maṉauru sari nana sinea,*
ke balabala i Tamasa sari doduru nana hahanana kaleadi.
6 Tavete pule la nia koa sa gua sapu ele tavete atu nia sa koa gamu:*
mamu tomo rua pule la nia koa sa sa vina kilasa, padadi gua ri doduru pu ele tavete atu ni sa,
va napo pule la nia koa sa, karua totoso, sa nana kapa telena, sapu sa vina kilasa tanisa.
7 Mani koa ta sigiti va kaleana na talotaṉa si asa,*
sina visoroihe si va lavata pule nia meke vagi va soku pule nia tinagotago si asa.
Ura sa barikaleqe sapu sa vasileana nomana si zama guahe pa korapa bulona:
‘Habotu guana baṉara maqota si rau, meke lopu na nabonaboko,
meke lopu kote talotaṉa si rau vugo repere,’ gua si asa.
8 Gua asa, ke pa keke rane mo si kote raza ia rina oza hire sa vasileana nomana sana:
sa tinalotaṉa, sa soṉe, meke sa minate.
Meke kote ta sulu palae si asa pa nika.
Ura ṉiṉira hola sa Tamasa, sa Baṉara sapu va kilasia si asa.
9 Meke pana ta sulu si asa, meke dogoria rina baṉara tanisa kasia popoa saripu somanae koasa nana hahanana binarabarata, meke somana tagotago sisigiti, si kote kaboa na talotaṉa nia rini si asa.*
10 Meke kote turu pa seseuna vasinahite si arini, sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti. Meke kote zama guahe si arini:
‘Variva talotaṉa hola si goi na ṉati vasileana lavata!
Agoi Babiloni pu tagoa sa ṉiniraṉira nomana, pude tagotago sisigiti.
Ura pa totoso papakana mo si kamo koa goi sa tinahuara!’ gua.
11 Sari na tie holuholu pa kasia popoa, ba kote kabo na talotaṉa nia tugo rini si asa. Ura loke tie si kote holui sari na dia likakalae kamahire.*
12 Loke tie si kote holu vagi sari na dia qolo, na siliva, na patu arilaedi, meke sari na vovoto davi. Meke gua tugo sari na poko lineni arilaedi saripu sage hola hinoludi, meke sari na poko ziṉara, pepolo, meke sapu ta pozae silika. Meke lopu boka holuholu ni rini sari doduru huda arilaedi, na boronizi, na aeana meke na patu noma hinoludi sapu ta

* **18:5** Zen 18:20-21; Zer 51:9 * **18:6** Sam 137:8; Zer 50:29 * **18:7** Ais 47:7-9 * **18:9** Izk 26:16-17 * **18:11** Izk 27:31,36

pozae mabolo, meke sari doduru tiṉitoṉa saripu ta tavetae
livo elopaniti, meke na huda arilaedi.*
13 Meke saripu lopu ta holudi tugo, sari na sinamoni, na
vina uququ ruqa humaṉa lea, meke sa meresena sapu ta
pozae moa. Meke saripu lopu ta holudi guana kolo vaeni,
na oela sapu ta vagi pa vua huda olive, meke na palava leadi
meke na huiti. Meke gua tugo sari na bulumakao, na sipi,
na hose, meke sari na totopili pu babani rini, meke gua tugo
sari na pinausu pu ta holudi.
14 Meke kote zama la guahe koa sa sari na tie holuholu:
‘Sari doduru likakalae pu hola okoro ni goi, meke sari na
tiṉitoṉa lomosodi pu hoke henahenai goi, meke na tiṉitoṉa
pu doṉo lea hola, si ele ta ṉoṉovala beto, ke lopu kote hite
dogoro pulei goi si arini.’
15 Meke sari na tie pu holuholu ni sari na tiṉitoṉa sara,
meke tago va sokusoku koari na dia tinavete holuholu koasa
vasileana sana, si kote turu pa seseuna vasinahite si arini,
sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti. Meke kote kabo
na talotaṉa nia rini si asa:*
16 ‘Variva talotaṉa hola si agoi na ṉati vasileana lavata.
Agoi pu pokopoko ni sari na poko lineni arilaedi, poko
ziṉara na pepolo,
meke tava sarie qolo, na patu noma hinoludi, meke na
vovoto davi!
17 Ba pa totoso papakana mo si ta ṉovala beto sari doduru
likakalae,’ gua.*
Meke sari doduru koimata koari na vaka, na tie lulidi pa
vaka, meke sari na tie tavetavete, saripu vagi poata koari
na tinavete pa vaka, si kote turu pa seseuna vasinahite.
18 Meke sipu doṉo la ia rini sa tuṉahana sa nika sapu
sulua sa vasileana, si kote talotaṉa si arini, meke zama
guahe: ‘Namu loke vasileana hokara si arilaena kekeṉoṉo
gua sa ṉati vasileana lavata hie,’ gua si arini.*
19 Meke kote taburu ni kavuru rini sari na batudi, pude
vata dogoro nia sa dia tinalotaṉa, meke kabo meke zama
guahe:
‘Variva talotaṉa hola,
sa ṉati vasileana lavata.
Koasa nana tinagotago nomana,
si ele vagi va soku poata sari doduru pu ari dia vaka
saripu hoke ene lamae pa lamana!
Ba pa totoso papakana mo si ta huara beto sari doduru pu
tagoi sa,’ gua si arini.”*

---

* **18:12** Izk 27:12,13,22 * **18:15** Izk 27:31,36 * **18:17** Ais 23:14; Izk 27:26-30
* **18:18** Izk 27:32 * **18:19** Izk 27:30-34

20 Meke zama pule sa mateana, “Mi koa qetuqetu si gamu pa Maṉauru,
meke gamu na tie te Tamasa, na apositolo, meke na poropita.
Ura huara betoa Tamasa sa popoa Babiloni,
sina ele ṉoṉovala gamu sa si gamu.”*
21 Beto asa, si ovulu vagia keke mateana ṉiṉirana si keke patu nomana lavata, meke buli la nia sa pa lamana peava, meke zama guahe:
“Kaqu tava kilasa pa tinahuara nomana si pa Babiloni, sa ṉati vasileana lavata,
kekeṉoṉo gua sa patu nomana sapu ta buli gore la guahe pa lamana peava,
pude lopu hite kaqu ta dogoro pule si asa.*
22 Lopu kaqu hite ta avoso pule koa goi sari na mamalaiṉidi rina minikemike, na kinera tadi na tie, na kevukare meke na ivivu,
meke gua tugo sari na tie pu munala huiti pa patu, pude tavete palava.
Meke lopu kaqu ta dogoro pule sari na tie pu bokadi tavetavete pa limadia.* *
23 Namu lopu kote hite ta dogoro pule sa kalalasana sa zuke koa goi,
meke lopu kote hite ta avoso sari na mamalaiṉidi rina koreo na vineki pu ta varihabae.
Sari na mua tie holuholu si koa ululu hola pa dia ṉiniraṉira meke arilaedi pa kasia popoa.
Meke koasa kinehana sa mua hahanana kaleana na inoko'okoro sea
si ta turaṉa va sea sari doduru butubutu, koa sa mua vinakuvakutae kokohadi!” gua.
24 Tava kilasa si asa sina ta zutu ni sa sari na eharadi ri doduru pu tava mate koasa:
sari na tie te Tamasa, sari na poropita, meke sari doduru pu tava mate pa kasia popoa.*

19

Sa Vinahesi pa Maṉauru

1 Beto asa, si avosi rau soku hola tie pa keke vinarigara lavata pa Maṉauru, saripu velavela guahe:
“Vahesia sa nada Tamasa!
Ura Tanisa tugo sa tinaharupu, na vina lavata, meke sa ṉiniraṉira.

---

* **18:20** Diut 32:43; Zer 51:48 * **18:21** Zer 51:63-64; Izk 26:21 * **18:22** Izk 26:13; Ais 24:8 * **18:22** Zer 7:34, 25:10 * **18:24** Zer 51:49

2 Meke sari Nana vinilasa si hinokara meke toṉoto!
Ura ele va kilasia Sa sa vasileana sapu gua na maqota sapu ta gilanana hola,
sapu ele turaṉa va sea ia sa sa popoa pepeso koasa nana hahanana barabarata.
Ke va kilasia Tamasa si asa, sina va matei sa sari Nana nabulu.”*
3 Meke velavela va ululae pule si arini, meke zama:
“Vahesia sa Tamasa!
Ura tuṉaha sage sa nika pu lopu ari matena, sapu suluna sa vasileana nomana lavata sana.”*
4 Meke hoqa todoṉo sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi, meke vahesia rini sa Tamasa koasa Nana habotuana Baṉara, meke velavela guahe si arini:
“Uve, gua tugo! Vahesia sa Tamasa!” gua si arini.

Sa Inevaṉa Vinarihaba Tanisa Lami

5 Meke vura mae koasa habotuana Baṉara si keke mamalaiṉi sapu zama guahe:
“Mada vahesia sa nada Tamasa, gamu doduru nana nabulu, meke gamu doduru tinoni pu pamaṉa nia si Asa, hiteke na lavata,” gua.*
6 Meke beto asa si avosia rau si keke mamalaiṉi, sapu guana mamalaiṉina keke vinarigara lavata, meke guana ovaṉadi rina tovovo vari tomotomoidi, meke guana pidalana sa paka maṉauru. Meke zama guahe si arini:
“Vahesia sa Tamasa!
Ura sa Nada Tamasa pu tagoi sari doduru ṉiniraṉira si na Baṉara!” gua.*
7 Mada koa qetuqetu si gita,
mada va lavatia si Asa!
Ura ele kamo sa totoso vinarihaba tanisa Lami,
meke ele va namanama sa Nana barikaleqe.
8 Meke sa poko lineni memelesina, na ṉedalana,
meke viana si ta poni nia sa pude va sagea.
Ura sa poko lineni memelesina si na tinavete toṉotodi tadi na tie te Tamasa.
9 Meke zama mae koa rau sa mateana, “Mu kuberia sapu guahe: ‘Tamanae si arini pu ta ruvatadi koasa inevaṉa vinarihaba tanisa Lami,’ gua. Ura arini tugo sari na zinama hinokaradi te Tamasa,” gua sa mateana.*
10 Meke hoqa todoṉo pa nenena sa si rau, pude vahesia si asa. Ba zama au sa, “Lopu tavete gua asa! Arau si keke nabulu gua mo agoi, meke na nabulu turaṉadi ri na tasimu

* **19:2** Diut 32:43; 2 Baṉ 9:7 * **19:3** Ais 34:10 * **19:5** Sam 115:13 * **19:6** Izk 1:24; Sam 93:1, 97:1, 99:1 * **19:9** Mt 22:2-3

goi pu ele tuqe va nabua, meke tozi vura nia sa inavosona
e Zisu Karisito. Mu vahesia mo sa Tamasa! Ura sa inavoso
sapu tozia Zisu si na ṉatina sa kinorokorotae," gua.

Sa Tie sapu Koi koasa Hose Kekeoro

11 Meke dogoria rau ta tukelena sa Maṉauru, meke keke
hose keorona si dogoria rau vasina. Meke Asa sapu koi
koasa si ta pozae Ta Ronuena meke Hinokara. Meke pa
tinoṉoto si varipitui ni Sa sari na tie, meke varipera si Asa
koari na kana.*
12 Sari na matana si gua tugo na huruṉu nika, meke
sokudi toropae baṉara si va hakei Sa pa batuna. Meke ta
kubere si keke pozapoza koa Sa, ba loke tie gilania si asa,
ba Asa mo telena.*
13 Meke pokopoko nia Sa si keke poko doduru sapu ta
poṉana pa ehara. Meke sa pozana Sa si sa Zinama te
Tamasa.
14 Meke luli somanae koa Sa sari puku qeto minate lavata
pa Maṉauru, meke pokopoko ni rini sari na poko lineni
memelesidi, keoro meke viadi, meke koi dia koari na hose
keorodi.
15 Meke vura pa ṉuzuna Sa si keke magu varipera ṉaruna,
pude seke goreni Sa sari na butubutu. "Kote tagoi Sa sari
doduru ṉiniraṉira pude baṉara ni sari doduru butubutu."
Kote va matei Sa si arini koasa tinaṉaziri nomana te Tamasa
sapu tagoi sari doduru ṉiniraṉira, guana neti vurani Sa sari
kolo vaeni koari na qurepi pa munamunalana.*
16 Pa Nana poko doduru meke pa pudapudana si ta kubere
sa pozapoza sapu zama guahe:
"Sa Ṉati Hiniva tadi na ṉati hiniva, meke sa Ṉati Baṉara
tadi na baṉara," gua.
17 Meke dogoria rau si keke mateana sapu turu nana koasa
rimata. Meke velavela va ululae la si asa koari doduru
kurukuru saripu tapuru la mae pa korapa galegalearane,
meke zama guahe:* "Mae, varigara mae koasa inevaṉa
lavata te Tamasa!
18 Mae mamu gani sari na masadi ri na baṉara, na ṉati
koimata tadi na puku tie varipera, meke sari na tie varane,
sari na masadi rina hose, meke sari na tie pu koidi koa rini,
meke sari na masadi ri doduru tie ta pausudi meke sarini
pu lopu ta pausudi, hiteke na lavata!" gua.
19 Beto asa si dogoria rau sa kurukuru kaleana, meke sari
na baṉara pa popoa pepeso, meke sari na dia qeto minate
nomadi saripu varigara pude raza ia si Asa sapu koi koasa
hose, meke sa Nana qeto minate.

---

* **19:11** Izk 1:1; Sam 96:13; Ais 11:4 * **19:12** Dan 10:6 * **19:15** Sam 2:9; Ais 63:3; Zol 3:13; Rev 14:20 * **19:17** Izk 39:17-20

20 Meke ta tuqe vagi sa kurukuru kaleana, meke sa
poropita kokohana, pu zuka ia sa kurukuru kaleana, meke
taveti sari na tinavete variva magasadi, meke sekesekei ni
si arini pu vagia sa vina gilagilana sa kurukuru kaleana pa
tinidia, meke vahesia sa bekuna sa kurukuru kaleana. Toadi
meke ta okie la pa korapa kopi nika lerana sari kara, vasina
huruṉu sa nai.*
21 Meke Asa sapu koi koasa hose si va matei sari na qeto
minate tadirini pa Nana magu varipera sapu vurana pa
ṉuzuna. Meke deṉa pata ni ri na kurukuru tapuru sari na
masadi.

20

Keke Tina Vuaheni

1 Meke dogoria rau si keke mateana sapu gore mae guana
pa Maṉauru, meke taṉinia nana pa limana sa viduluna
sa tukutukuna sa pou sapu loke kokoina, meke keke seni
mamatana.
2 Meke tuqe vagia sa sa ratovo, sa noki pukeranena hola,
sapu ta pozae sa Devolo, babe Setani, meke pusi vekoa sa,
pude koa ta pusi pa keke tina vuaheni.*
3 Meke oki gore la nia sa mateana pa korapa pou sapu
loke kokoina si asa, meke vidulu tukua na tokoro hukatia sa
si asa, pude mani lopu sekesekei pule ni sari na butubutu,
osolae hola tu sa keke tina vuaheni. Meke pa mudina tu asa,
si kaqu ta rupaha si asa, meke tava maluara taloa pa totoso
papakana mo.
4 Meke dogori rau sari na habotuana baṉara, meke sarini
pu habotudi koarini, saripu tava malumu pude varipitui.
Meke dogori tugo rau sari na maqomaqodi rini pu ele ta
kupa palae batudi, sina tuqe va nabua, meke tozi vura nia
rini sa inavosona Zisu, meke sa zinama te Tamasa. Lopu
vahesia rini sa kurukuru kaleana, meke sa bekuna sa, babe
vekoa sa vina gilagilana sa kurukuru kaleana pa raedia
babe pa limadia. Somana tava baṉara koe Karisito si arini
pa keke tina vuaheni.*
5 Arini tugo si somana koasa tinuru pule kekenu tadirini
pu matedi, ba sari tie matedi pule si lopu kaqu toa pule,
osolae hola tu sa keke tina vuaheni.
6 Meke tamanae dia, na tava madi si arini pu somanae
koa sa tinuru pule pa minate kekenu. Ura sa minate vina
rua si loke nana ṉiniraṉira koa rini, sina lopu ta vala koasa
vina kilasa koa holana, ba kaqu na hiama te Tamasa, meke

* **19:20** Rev 13:1-18 * **20:2** Zen 3:1 * **20:4** Dan 7:9,22

te Karisito si arini. Meke kaqu koa baṉara turaṉia rini si Asa koasa Nana Binaṉara pa keke tina vuaheni.

Tava Kilasa se Setani

7 Meke sipu hola sa keke tina vuaheni, si kaqu ta rupaha pa nana tinapusi se Setani.

8 Meke kaqu vura la sekesekei ni sa sari doduru butubutu pa kasia popoa, sari na butubutu pu ta pozae Qoqi meke Maqoqi. Meke kaqu varigara ni sa si arini pude varipera, meke sa ninaedi rini si gua tugo na onone pa masa.*

9 Meke ene karovia rini sa popoa pepeso, meke koa varilikohae nia rini sa vasina soti tadi na tie te Tamasa, sapu sa vasileana ta tataruena Tanisa. Ba kote gore mae pa Maṉauru sa nika, meke sulu va mate betoi sarini.

10 Meke ta okie la pa korapa kopi nika lerana vasina huruṉu sa nai, sa devolo sapu sekesekei ni si arini. Asa sa vasina sapu koa ia sa kurukuru kaleana, meke sa poropita kokohana, meke kote koa ta sigiti va kaleana si arini vasina, rane na boṉi, meke ninae rane ka rane.

Sa Vinari Pitui Vina Betobeto

11 Meke beto asa si dogoria rau si keke habotuana Baṉara lavata sapu keorona, meke dogoria tugo rau si Asa sapu habotuna vasina. Meke govete nia sa maṉauru na pepeso si Asa, meke lopu ta dogoro.*

12 Meke dogori rau saripu matedi, hiteke na lavata, turu dia pa kenuna sa habotuana Baṉara. Meke ta tukele sari na buka, meke keke pule si ta tukele sapu sa buka tinoa. Meke ta pitu saripu matedi, koari na tinavete saripu ele taveti rini, gua sapu ta kubere koari na buka.

13 Sari doduru tie matedi, meke sarini pu mate pa lamana meke sarini pu koa pa popoa Hedisi sa popoa tadi na tie matedi, si vura beto la meke koa vasina. Meke hopeke ta pitu sari doduru koari na dia tinavete saripu ele taveti rini, leadi na kaleadi.

14 Sa minate meke sa vasina tadi na tie matedi sapu ta pozae Hedisi, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana. Asa tu sa minate vina rua.

15 Meke sari doduru pu lopu ta kubere pozadi koasa buka tinoa, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana.

21

Sa Maṉauru Vaqurana meke sa Pepeso Vaqurana

---

* **20:8** Izk 7:2; Izk 38:2,9,15 * **20:11** Dan 7:9-10

1 Meke dogoria rau sa Maṉauru vaqura meke sa popoa
pepeso vaqura. Ura ele beto hokara sa Maṉauru kekenu,
meke sa popoa pepeso kekenu. Meke loke lamana si koa.*
2 Meke dogoria rau sa Vasileana Hope, sapu sa Zerusalema
vaqura, sapu korapa gore mae guana koe Tamasa pa
Maṉauru. Meke tava namanama si asa meke doṉo lea hola,
kekeṉoṉo guana barikaleqe sapu tava sari va leleana, pude
aqa nia sa nana palabatu pa nana totoso varihaba.*
3 Meke avosia rau si keke mamalaiṉi sapu vura mae guana
koasa habotuana Baṉara, sapu zama va ululae guahe:
"Dotu, koa turaṉi Tamasa kamahire sari na tie. Uve, kote
koa mo koa rini si Asa. Arini si kote na tie soti Tanisa, meke
Asa tugo si kote na dia Tamasa.*
4 Meke kote puha pani Tamasa sari doduru kolomatadia,
meke lopu kote mate babe kabo, meke loke dia tinalotaṉa,
na tinasigiti sarini. Ura sari doduru vina toṉoto koadi si ele
beto hokara," gua.*
5 Meke zama guahe si Asa sapu habotuna koasa habotu-
ana Baṉara: "Dotu, va vaqurai Rau sari doduru tiṉitoṉa!"
Meke zama gua tugo he koa rau si Asa: "Mu kuberi si arini,
siṉa hinokaradi meke ta ronuedi sari na zinama arini."
6 Meke zama pule koa rau si Asa: "Dotu, ele gorevura beto
hokara kamahire sari doduru! Arau tugo sa kekenu meke
sa mumudi, sa pinodalaena meke sa vinabetona. Meke koa
sa sapu memeha, si kote poni moka nia Rau sa kolo napo
mae guana koasa bukaha tanisa kolo tinoa.*
7 Meke arini pu turu va nabu pa dia rinaṉeraṉe osolae
kamoa sa vinabetona, si kote somana vagia sa kolo tinoa.
Meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na
tuqu.*
8 Ba saripu matamatagutu ni sari na ṉinovaṉovala na
minate, saripu va guguedi, sari na tie huporo pu variva
kurekuredi dia hahanana, sari na tie variva mate, tie vari
riqihi na barabarata, tie vakuvakutaedi, sari na tie pu
vahesi beku, meke sari doduru tie kokohadi, si kaqu tava
kilasa beto koasa kopi nika lerana, vasina huruṉu sa nai.
Asa tugo sa minate vina rua," gua si Asa.

Sa Zerusalema Vaqura

9 Meke keke ri ka zuapa mateana sapu vaquru hopeke
taṉini sari ka zuapa baolo, pu siṉi i ka zuapa oza mumudi,
si mae koa rau, meke zama: "Mae, maqu va dogoro nigo sa
barikaleqe tanisa Lami," gua.

---

* **21:1** Ais 65:17, 66:22; 2 Pit 3:13 * **21:2** Ais 52:1, 61:10; Rev 3:12 * **21:3** Izk 37:27; Liv 26:11,12 * **21:4** Ais 25:8; Ais 35:10, 65:19 * **21:6** Ais 55:1 * **21:7** 2 Samuela 7:14; Sam 89:26-27

10 Meke turaṉau sa mateana si rau koasa ṉiniraṉira tanisa
Maqomaqo Hope, meke sage la pa keke toqere nomana sapu
ululu hola. Meke va dogoro nau sa sa popoa pa Zerusalema,
sa Vasileana Hopena, sapu korapa gore mae guana koe
Tamasa pa Maṉauru.*
11 Meke ṉedala si asa, sina koa koasa sa tinolava tanisa
Tamasa. Meke sa kalalasana sa vasileana si gua tugo na
patu marilaena sapu via guana qelasi.
12 Meke sa goba pa vari likohaena si moatana meke
ululuna, meke ka manege rua sari na sasadana, meke ari ka
manege rua sari na mateana pu kopudi ri na sasada, meke
ta kubere koari na sasada sari na pozadi ri ka manege rua
butubutu Izireli.*
13 Meke hopeke ṉeta sasadadi sari ka made kalina: ka
ṉeta pa kali gasa rimata, ka ṉeta pa kali lodu rimata, ka
ṉeta pa kali gede, meke ka ṉeta pa kali matao.
14 Meke sa gobana sa vasileana nomana si ta kuri koari
ka manege rua patu sinokirae, meke ta kubere dia koarini
sari na pozadi ri ka manege rua apositolo tanisa Lami.
15 Meke sa mateana pu zama koa rau si taṉinia nana pa
limana si keke kolu padapadana sapu ta tavetae qolo, pude
pada ia sa vasileana nomana, sari na sasadana, meke sari
na gobana.*
16 Meke pada ia sa mateana koasa kolu padapadana sa
vasileana nomana, meke kekeṉoṉo puta sa gineledi ri ka
made kalina, meke sa ululuna, na labena sa vasileana.
Hopeke karua tina made gogoto kilomita* si arini.
17 Meke pada ia tugo sa mateana sa gobana, meke ka
toloṉavulu onomo ṉava sa ululuna. Meke totoso pada ia
sa mateana si asa, si tavetia sa sapu kekeṉoṉo gua hoke
padapada nia ri na tie.
18 Meke sa gobana si na patu ṉedala kekeṉoṉo guana
qelasi viana, ba sa vasileana lavata si ta tavete pa qolo sapu
tava viana pa nika, sapu ṉedala kekeṉoṉo guana qelasi
viana.*
19 Meke sari na sinokiraedi rina gobana sa vasileana si
tava sarie soku votivotiki patu marilaedi. Sa sinokirae
kekenu si na patu ṉedala guana qelasi viana, meke sapu
vina rua si na patu sapu bulu guana lamana peava, sa
vina ṉeta si na patu pepolo, meke sa vina made si na patu

---

* **21:10** Izk 40:2 * **21:12** Izk 48:30-35 * **21:15** Izk 40:3 * **21:16** Sa gelena sa padapadana pa zinama Quriki si "keke tina karua gogoto sitedia", meke "keke gogoto made ṉavulu made kiubiti" pa vesi 17. Gina sari na naba hire si na vina padapadae sapu hokoto valeana si asa. * **21:18** Ais 54:11-12

emerolo*.

20 Meke sa vina lima si na patu gasigasi keoro meke
bupara ziṉara, meke sa vina onomo si na patu ziṉara, meke
sa vina zuapa si na patu meava, meke sa vina vesu si na
patu beriolo*, meke sa vina sia si na patu topazi, meke sa
vina manege puta si na patu karaesoparasi, meke sa vina
manege eke si na patu sapu bulu guana maṉauru, meke sa
vina manege rua si na patu ametiseti.

21 Meke sari ka manege rua sasada si hopeke ta tavetae
keke vovoto davi nomana. Meke sa ṉati siraṉana sa
vasileana si ta tavetae qolo mo sapu tava via pa nika sapu
ṉedala guana qelasi viana.

22 Ba lopu dogoria rau sa Zelepade pa korapa vasileana.
Ura sa Baṉara mo, sapu sa Tamasa pu tagoi sari doduru
ṉiniraṉira, meke sa Lami si sa Zelepade tanisa vasileana.

23 Meke loke rimata na sidara va kalalasia sa vasileana.
Ura sa Tamasa si ṉedala pa vari likohaena sa, meke sa Lami
si na kalalasa tanisa.*

24 Meke kote ene pa kalalasana Sa sari na tinoni pa popoa
pepeso, meke sari na baṉarana sa popoa pepeso si kote
paleke lani sari na dia tinagotago na vina lavata koa Sa.*

25 Meke sari na sasadana sa vasileana si kote tukele
doduru rane, meke lopu kote ta tuku, sina loke boṉina sa
vasina asa.*

26 Meke kote paleke nuquru lani rini pa korapa vasileana
sari na tinagotago na vina lavatadi rina tinoni tanisa popoa
pepeso.

27 Ba lopu kaqu hite nuquru la koasa vasileana sana si
keke tiṉitoṉa bonina, babe na tie pu evaṉia sapu gua variva
kurekurena na kokohana. Ba arini mo pu ele ta kubere
pozadi koasa buka tinoa tanisa Lami, si kaqu nuquru koasa
vasileana sana.*

22

1 Meke va dogoro nau sa mateana sa ovukuna sa kolo
tinoa hola, sapu via valeana, meke totolo vura mae guana
koa sa habotuana Baṉara tanisa Tamasa meke sa Lami.*

2 Meke totolo gore si asa pa kokorapana sa siraṉa koasa
vasileana. Meke pa karua taqelena sa ovuku si turu nana sa
huda tinoa, sapu hoke vua ka manege rua totoso pa vuaheni,

---

* **21:19** Sa patu emerolo si buma guana kara mahi. * **21:20** Sa patu beriolo hie si buma guana elo kinu, sa patu topazi si meava guana hakua saganana, sa patu karaesoparasi hie si buma guana hakua makatana, meke sa patu ametiseti hie si pepolo guana vua leqata. * **21:23** Ais 60:19-20 * **21:24** Ais 60:3 * **21:25** Ais 60:11 * **21:27** Ais 52:1; Izk 44:9 * **22:1** Izk 47:1; Zak 14:8

keke totoso pa hopeke sidara. Meke hoke ta salaṉa ni rina
buṭubuṭu tie sari na elona.*
3 Meke loketoṉa hokara lineveleve si kote koa koasa
vasileana asa. Sa habotuana Baṉara tanisa Tamasa meke sa
Lami si kote koa vasina, meke kote vahesia ri Nana nabulu
si Asa.*
4 Kote dogoria rini sa isumatana, meke kote ta kubere pa
raedi sa Pozana Sa.
5 Meke loke boṉi si kote kamo vasina, ke lopu kote ta
hivae koa rini sa kalalasana sa zuke meke sa rimata. Ura
sa Baṉara, sa Tamasa mo si na dia kalalasa. Meke kote koa
baṉara ninae rane ka rane si arini.*

Sa Pinule Mae te Zisu

6 Meke zama mae guahe koa rau sa mateana: "Ta ronuedi
meke hinokaradi sari na zinama pa buka hie. Sa Baṉara, sa
Tamasa pu ponia sa inavoso koari na poropita, si garunia
sa Nana mateana, pude vata gilana nia koari Nana nabulu
gua sapu lopu sana kaqu ta evaṉa."
7 Meke zama se Zisu: "Dotu, kote lopu sana atu kamo
si rau! Tamanae tugo si arini pu va tabei sari na zinama
kinorokorotae pa buka hie!" gua.
8 Meke arau Zone si avosi na dogori sari doduru pu gua
hire. Meke sipu avosi na dogori rau sarini, si kokotuṉu gore
si rau pa nenena sa mateana pu ele va dogoro nau si arini
pude qu vahesia si asa, gua.
9 Ba zama mae koa rau si asa: "Lokari, lopu tavete gua
asa! Arau si na nabulu gua mo agoi, meke na nabulu
turaṉadi ri na tasimu pa rinaṉeraṉe sapu sari na poropita,
meke sari doduru pu va tabei sari na zinama koasa buka
hie. Mu vahesia mo sa Tamasa!" gua.
10 Meke tozi nau sa si rau: "Mu tozi vura ni sari na zinama
korokorotae saripu ta kubere koasa buka hie, sina ele tata
sa totoso sapu kaqu ta evaṉa saripu gua hire.
11 Ke asa sapu tavete va sea si mani tavete va sea latu,
meke asa sapu vahesi beku na evaṉi sari na tinavete bonidi,
si mani tavete va boni latu, meke asa sapu toṉoto si mani
taveti sari na tinavete toṉotodi, meke asa sapu madina, si
mani koa madi nono latu."*
12 Meke zama se Zisu: "Dotu, kote lopu sana atu kamo si
Rau. Meke paleki Rau sari na pinia, pude poni sari na tie
gua sapu garo koari na dia tinavete.*
13 Arau tugo sa kekenu meke sa mumudi, sa pinodalaena
meke na vinabetona.*

* **22:2** Zen 2:9; Izk 47:12 * **22:3** Zak 14:11 * **22:5** Ais 60:19; Dan 7:18
* **22:11** Dan 12:10 * **22:12** Ais 40:10, 62:11; Sam 28:4; Zer 17:10 * **22:13** Ais
44:6, 48:12; Rev 1:8,17, 2:8

14 Tamanae tugo si arini pu ele va via i sari na dia
poko doduru, sapu sari na dia tinavete toṉotodi, meke
tava malumu pude nuquri sari na sasadana sa vasileana
nomana, meke pude henai sari na vuana sa huda tinoa.*
15 Ba sarini pu lopu tava malumu pude nuquru koasa
vasileana nomana, si sari na tie kaleadi, pu vakuvakutae,
na vari riqihi, na barabarata, variva mate, vahesihesi beku,
meke sari doduru tie pu qetu holani sari na zinama na
tinavete kokohadi.”
16 Meke zama se Zisu: “Arau Zisu, si garunu atu nia koa
gamu sa Qua mateana, pude tozia sa inavoso pa buka hie
koari na ekelesia. Arau mo si Asa pu tuti gore mae guaqu
koe Devita, meke Arau tugo sa pinopino habia ṉedalana,”
gua si Asa.*
17 Sa Maqomaqo Hope meke sa Barikaleqe si zama koe
Zisu: “Mu Mae,” gua. * Meke sari doduru pu avosi sari
na qua zinama si madi zama: “Mu mae,” gua. Meke gamu
doduru pu memeha, si mi mae. Meke sari doduru pu hiva,
si madi napoa sa kolo tinoa sapu ta poni mokana.

Sari na Zinama Vina Betobeto

18 Arau, Zone, si va balau zoṉazoṉa gamu si gamu doduru
pu avosi sari na zinama korokorotae tanisa buka hie: Be
keke tie si hoda lani pule kaiqa toṉa koarini, si kaqu tomo
lani pule Tamasa koasa sari na oza pu ta kuberedi koasa
buka hie.*
19 Meke be keke tie si vagi pani si kaiqa toṉa koari na
zinama korokorotae koasa buka hie, si kaqu vagi pania tugo
Tamasa sa nana hinia koasa vuana sa huda tinoa, meke
koasa vasileana hopena, saripu ta tozi vurae koasa buka
hie.
20 Asa sapu tozi vura ni sari doduru pu gua hire si zama:
“Leana, kote lopu sana atu kamo si Rau!” gua. Uve, mani
gua tugo. Mae tu, Baṉara Zisu!
21 Sa tataru lopu ta ṉana kamona tanisa Baṉara Zisu
Karisito si mani koa koa gamu doduru tinoni te Tamasa.

---

* **22:14** Zen 2:9, 3:22 * **22:16** Ais 11:1,10 * **22:17** Ais 55:1 * **22:18** Diut 4:2, 12:32